
Ex Libris

Vmautte.

30/4 37.

C. JULII CAESARIS

DE

BELLIS GALLICO ET CIVILI POMPEJANO

NEC NON

A. HIRTII ALIORUMQUE

DE

BELLIS ALEXANDRINO AFRICANO

ET

HISPANIENSI

COMMENTARII

AD MSSTORUM FIDEM EXPRESSI

CUM INTEGRIS NOTIS

DIONYSII VOSSII JOANNIS DAVISII

ET

SAMUELIS CLARKII

CURA ET STUDIO

FRANCISCI OUDENDORPII

QUI SUAS ANIMADVERSIONES AC VARIAS LECTIONES ADJECIT.

EDITIO NOVA AUCTIOR ET EMENDATIOR.

TOMUS SECUNDUS.

STUTGARDIAE,

EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS WUERTEMBERGICAE.

LIPSIAE, IN COMMISSIS APUD C. H. F. HARTMANNUM.

MDCCCXXII.

C. JULII CAESARIS COMMENTARIORUM DE BELLO CIVILI

LIBER I.

ARGUMENTUM LIB. I. DE BELLO CIVILI.

Caussae et origo civilis belli. VIII. *Caesar totam Italiam favore municipiorum celeriter occupat.* XXV. *Pompejum Brundisii obsidet.* XXVIII. *ille tamen elabitur. Oppidum deditur.* XXX. *Ejecti a Caesarianis, e Sardinia Cotta, e Sicilia Cato.* XXXII. *Caesar ad Urbem proficiscitur.* XXXIII. *sed, infectis iis, quae agere destinaverat, in Galliam ulteriorem contendit.* XXXVI. *Massiliam terra mari-*

Bello Civili] Hotomannus probat lectionem MSti, *de Bello Civili Pompejano*, quod inveni etiam in Leid. sec. et Vossiano, item Aicard. Forsan ex Suetonio c. 56. *Reliqvit et rerum suarum commentarios, Gallici, civilisque belli Pompejani. Nam Alexandrini etc.*

que obsessurus, XXXVII. *Fabium legatum in Hispaniam praemittit.* XXXIX. *Mox, relictis ad Massiliam C. Trebonio et D. Bruto, ipse subsequitur;* XLI. *ac cum Afranio et Petrejo bellum ad Ilerdam gerit.* XLVIII. *Subita coorta tempestate fractis pontibus inter duo flumina coartatur.* LIV. *omnes nihilominus angustias perrumpit.* LVI. *Interea proelio navali vincuntur Massilienses.* LIX. *Caesar ex eo tempore rem prospere in Hispania gerit.* LXIII. *Euntes et redeuntes hostes passim insequitur, et equitatu a pabulatione prohibet.* LXXXI. *Tandem interceptos ad deditionem cogit.*

DIONYS. VOSSII SUPPLEMENTUM IN C. JUL. CAESARIS LIB. I. DE BELLO CIVILI.

Nihil nunc dicam de abfurda illorum opinione, qui hos de bello civili commentarios Caefaris ipsius effe negant. Quod etsi ne Suetonius quidem affirmaret, tamen satis ipfa dictio Caefarem, nec quemquam alium, effe autorem prodit. Illorum accedo sententiae, qui ἀκεφάλυς hos effe Commentarios arbitrantur. Etenim nequeo perfuadere mihi, abruptum adeo exordium hujus operis fuiffe. Et praemittenda fuiffe multa, satis ipfa oftendit hiftoria. Quare operae pretium nobis fuit, ex Plutarcho, Appiano ac Dione contexere, quae desiderari hoc loco exiftimamus. Sunt autem haec: *Subacta omni Gallia multis de caussis Caesar, cum in Cisalpinam provinciam contendisset, legatos Romam mittit, qui consulatum illi et provincias prorogari peterent. Ea in petitione Pompejus, qui, alieno in Caesarem animo, nondum tamen inimicitias palam gerebat, neque commendatione sua juvandum eum, neque contra dicendum existimavit. Sed Lentulus et Marcellus coss. qui jam ante inimico in Caesarem fuerant animo, id prohibendum sibi omnibus modis putavere: Marcellus vero non dubitavit aliis quoque injuriis Caesarem afficere. Nam nuper coloniam Novumcomum Caesar in Galliam deduxerat; cui Marcellus jus civitatis ademisse non contentus, decurionem ejus coloniae, Romae deprehensum, virgis caedi jusserat, et querelas suas Caesari ut exponeret, dimiserat: qua ignominia nullus adhuc civis Romanus fuerat affectus. Quae dum ita fiunt, venit ad Caesarem in provinciam C. Curio, tribunus plebis. Qui multum pro Republ. et caussa Caesaris enixus, tandem, ubi frustra omnia tentari intellexit, metu adversariorum profugiens, de omnibus, quae acta essent, et quomodo opprimere eum inimici agitarent, edocuit. Caesar virum amplissimum optimeque de se ac de Rep. meritum comiter excepit, et gratias pro summis ejus in se beneficiis egit. At Curio, quia jam non obscure vis in Caesarem pararetur, suasit ei, ut omnem exercitum quam maturrime contraheret, et oppressam paucorum audacia Rempublicam vindicaret. Caesar quamvis ea omnia ita esse haud ignorabat, censuit tamen Reip. imprimis habendam esse rationem: ne quis armorum caussam eum esse judicaret. Itaque per amicos id solum contendit, ut duae sibi legiones, et provincia Gallia Cisalpina atque Illyricum relinqueretur. Quae omnia ab illo acta, ut, si forte conditionum aequitate adduci possent adversarii, in otio Resp. foret. His postulatis ne ipse quidem Pompejus refragari ausus est. Sed cum nihil a coss. impetraret Caesar; literas ad senatum perscribit, quibus, breviter gestis suis et meritis in Rempubl percursis, orabat, ne populi sibi beneficium eripiatur,*

1 I. Litteris a [*Fabio*] Caeſare conſulibus reddi-
520 tis, aegre ab iis inpetratum eſt, summa tribunorum plebis contentione, ut in senatu recitarentur:
521 ut vero [a] ex litteris ad senatum referretur, inpetrari

VARIAE LECTIONES.

a *eis lectis* V.

qui absentis rationem haberi proximis comitiis jussisset: non recusare se, si ita senatui populoque Rom. videatur, exercitum dimittere, modo idem a Pompejo fiat. Illo imperium et exercitus retinente, nullam caussam esse, cur inimicorum se injuriis ipse exponeret, et militem dimitteret. Has literas Curioni perferendas tradit: qui incredibili celeritate millia passuum CLX *emensus, tridui spatio ad urbem venit, antequam Kal. Januariae advenissent, aut coss. de Caesaris imperio quidquam statuere potuissent. Confecto itinere Curio literas retinet, nec nisi in frequente Senatu, et praesentibus Tribb. plebis tradit: metuebat enim, id prius si fecisset, ne ab iis supprimerentur.* Hic deinde subjicienda illa, *Literis Caesaris consulibus redditis*: nam verba illa, *a Fabio C.* aliquis ineptus librarius inſeruit, quod audacter affirmare non dubito, etsi ea in omnibus MSStis invenio. VOSS.

Litteris a Fabio C. Caesaris etc.] Recte viri docti obſervant, apertum in his verbis ineſſe errorem. Nam Caeſaris litterae non traditae sunt conſulibus a Fabio, sed a Curione. dein quaeritur, an alibi Caeſar de se loquens addiderit praenomen *C.* et non semper scripſerit simpliciter, *Caesar.* Hinc Vascos. jam, Strada, Steph. Manut. et alii dant, *a C. Fabio Caesaris.* Exſtat tamen locus B. Civ. 3, 1. *Consules creantur Julius Caesar et Servilius.* Sed Urſinus ibidem *Julius* adjectitium putat. At B. Civ. 1, 13. *C. Caesarem imperatorem;* ubi quidem aliorum refert verba. Confer Suet. c. 30. *C. Caesar condemnatus essem*, et ibi Caſauboni notam. Etiam apud Hirt. in B. Alex. c. 34. MSS. Petav. et Leid. pr. habent, *C. Caesari victori.* Immo 8, 54. *a C. Caesare*, et B. Afric. c. 35. MSS. et Edd. omnes habent, *C. Caesarem.* Sic etiam omnes MSS. in c. 88. *in C. Caesaris clementia.* Itidem in B. Hispan. c. 2. si quidem sanus eſt locus, quod non credo. In MSS. plerisque eſt, *C. Caesaris a Fabio.* Hinc Ciacconius, Lipsius, alii legunt, *a C. Curione;* nam turpiter peccat Hotomannus conjiciens, *a C. Fabio Curione*, cum Curio sit cognomen Gentis *Scriboniae*, non *Fabiae*; quod jam monuit Urſinus. Scaliger et alii cum Voſſio ejici malunt, *a Fabio C.* Verum praepoſitio *a* omnino eſt retinenda: immo genuinam Caeſaris scripturam ex parte nobis servavit optimus ille Leidensis primus codex, qui habet, *a Fabio Caesare.* Hinc enim scribo, *Litteris a Cajo Caesare*, id eſt, a Caeſare miſſis, quae a Caesare venerant. Quod non intelligentes librarii auctorem tam turpiter interpolarunt. Terentius Phorm. 1, 2, 99. *Sed epistolam ab eo adlatam esse audivi modo.* id eſt, *ejus.* Liv. 2, 3. *His litteras ab Tarquiniis reddunt.* Cicero

non potuit. Referunt consules de republica (in civitate.) L. Lentulus consul [a] senatu reique publicae [b] se non defuturum pollicetur, si audacter [c] ac fortiter sententias dicere velint: sin Caesarem respi- 2 3

VARIAE LECTIONES.

a *senatui* L. sec. V. et alii cum Edd. Vett. ac L. pr. a m. sec. sed v. ad B. G. 1, 16. *reip.* L. pr. V. b deest B. *seipse* Lov. c *aut* L. pr.

ad Fam. Epist. 2, 17. *Litteras a te mihi stator tuus reddidit Tarsi.* Immo ipse Caesar B. Civ. 3, 36. *Scipionem litterae sunt consecutae a M. Favonio.* Hinc intelligimus vim locutionis, quam e MSS. restitui B. G. 5, 54. *Imperia a populo Romano.* 7, 17. *Vox ab iis est audita.* id est, eorum: ubi adi Brant. Similia passim occurrunt innumera. Vide Grammaticos et Gifan. Ind. Lucr. V. *a*. Gronov. ad Liv. 27, 5. *fides a Consule.* Cort. ad Sallust. Jug. 31, 1. *Multa a vobis.* Si quis tamen mordicus retinere velit nomen *Fabii*, posset fingere, litteras Caesaris simul et Fabii Consulibus redditas esse, ac legere, *L. a Fabio ac Caesare*, minima sane vel nulla mutatione. Verum non video caussam, cur de Fabii litteris mentionem fecisset Caesar. Quare, nisi vetaret mos Caesaris, reseribi facile foret, *L. a Julio C. Caesare.* Ut *Pupius M. Piso.* De quo vide ad B. G. 1, 2. Quidquid sit, hoc saltem verissimum est: *Litteris a Caesare.*

Ex litteris ad senatum referretur] Quo sententias rogati senatores discessionem facerent. Referebat autem consul, qui priore loco creatus erat, si modo praesens adesset. Nec impedit, quod paullo post ait noster, *retulisse consules de Rep.* has enim partes unus sustinuit, alter collegae relationem comprobavit. Vide *Paullum Manutium* de Sen. Rom. c. 7. DAVIS.

In civitate] *Civitatem* hic pro *Urbe*, aut Roma, dixit Caesar. Et sic infra: *ut tribunos ea re ex civitate expulsos in suam dignitatem restitueret.* Et ita accipiendum hunc locum satis ostendit, quod postea Caesar ait, *senatus in urbe habebatur.* Quamvis durius illud Hotomanno videatur. Ne quis vero miretur, Caesarem dicere, *senatum in civitate habitum*, scire oportet, factum id, quia infra ait Caesar, *Proximis diebus habetur senatus extra urbem.* Nam, ut ex Paullo, Festi abbreviatore, discimus, in Bellonae templo senatus iis dabatur, quos in urbem admittere nolebant Romani. Unde liquet, sine caussa Ciacconium pro *in civitate* reponere, *indefinite*: nempe, quia solebant Coss. ad Senatum referre aut infinite de Republica, aut de singulis rebus finite, uti ex Gellio constat. Sed nec valde adversum me habebit, qui haec verba, *in civitate*, arbitretur a librario inserta. VOSS. Merito suspectas habent has voces Viri Eruditi, ut et supervacaneas, et Caesari hanc in sententiam prorsus insolentes. CLARK. *Infinite* non respuit quoque Hotomannus, si MSS. addicerent, ex Gellio 14, 7. Cum Scaligero Faërnus, Ursinus, Gruterus ejicere malebant. Magis mihi adridet conjectura Petri Fabri, *incitate*, ad Cicer. Acad. 2, 5. *Exclamant quasi mente incitati.* quam vocem orae libri

ciant, atque ejus gratiam sequantur, ut superioribus [a] fecerint temporibus, se sibi consilium capturum, neque senatus [b] auctoritati obtemperaturum: habere se quoque ad Caesaris gratiam, atque amicitiam receptum.
4 In [c] eamdem sententiam loquitur Scipio; Pompejo esse in animo, reipublicae non deesse, si senatus sequatur: [d] sin cunctetur, atque agat lenius, [e] nequidquam ejus auxilium, si postea velit, [f] senatum inploraturum.

1 II. Haec Scipionis oratio, quod senatus in urbe

VARIAE LECTIONES.

a *fecerunt* Pal. B. Edd. pp. b *auctoritatem* Lov. c *eadem sententia* V. d *si* MSS. et Edd. Vett. ut alibi. *aut* L. sec. Edd. pp. e *nequaquam* Lov. Edd. pp. *nequiquam* V. ut 8, 19. f deest vulgo.

sui quoque adlevit Lipsius, qui et adscripsit, *in calamitate,* ut ad sequentia referantur.

Sin cunctetur atque agat lenius] *Lentius* malebat Ciacconius, quod non probo. *Cunctari* enim, et *lentius agere*, idem sunt, quare nihil attinebat eandem vocem repetere. *Cunctari*, et *lenius agere*, hic opponitur ei, quod supra dixit, *si audacter ac fortiter sententias dicere velint*. Nam cunctatur, qui timet; et qui lenius agit cum alio, quam oportet, aliquem quoque timorem aut studium prodit. Itaque mens Scipionis est, Pompejo mentem esse, Reip. non deesse, si exemplum sequatur Senatus; sin ille metu Caesaris cunctaretur, et lenius de eo decerneret, frustra postea Pompeji auxilia imploraturum. VOSS. *Lenius* recte defendit Vossius. Liv. 3, 31. *Tribuni lenius agere cum patribus*. V. Cl. Drak. ad c. 60, 12. *leniter agentibus responsum non redditur*, et viros doctos ad Sallust. Jug. c. 60. *consulto lenius agere*, ubi idem Ciacconius conjiciebat, *lentius*. Plura diximus ad B. G. 5, 17. *Lenius nostros lacessere coeperunt*. uti e MSS. restituimus.

Si postea velit, imploraturum] Omnes Codd. exhibent, *si postea velit*, senatum *imploraturum*; nec sane editores nuperi ad *Caesaris* ἀφέλειαν attendisse videntur, qui vocem penultimam expunxerunt. DAVIS. Agnoscunt MSS. et Edd. omnes usque ad Lips. et Scalig. quare vocem eam, quod et recte Cl. Clarkius fecit, revocavi.

Senatus in urbe habebatur, Pompejusque aderat] Sic MSS. omnes, et recte. Sed torquent se viri docti super hoc loco. Nam quomodo, ajunt, in urbe habito Senatu, adesse Pompejus potuit, qui pro consule ad urbem erat? neque enim talibus licet ingredi urbem, unde et senatus iis in templo Bellonae extra urbem datur. Ob haec P. Victorius legebat, *aberat:* quod merito docti

habebatur, Pompejusque aderat, ex ipsius ore Pom- 522
peji mitti videbatur. Dixerat aliquis leniorem sen- 2
tentiam, [a] ut primo M. Marcellus, ingressus in eam orationem, non oportere ante de ea re ad senatum referri, quam [b] dilectus tota Italia habiti, [c] et exercitus conscripti essent, quo praesidio, [d] tuto, et
libere, senatus, quae vellet, decernere auderet, ut 3
M. Calidius, qui censebat, ut Pompejus in suas provincias proficisceretur, [e] ne qua esset armorum caussa: timere Caesarem, abreptis ab eo II. legio-

VARIAE LECTIONES.

a deest Lov. *Marcello* L. pr. Mox vulgo *de rep.* b Sic Pet. L. pr. V. c abest V. *exercitusque* L. sec. d *tute ac l.* L. sec. e *neque* MSS. 4.

omnes damnant. Ciacconius ait, in codice quodam se reperisse, *auerat*, et arbitratur, corruptum hoc scriptumque antea, *a. u. erat*, hoc est, *ad urbem erat*. Sed velim ostendat, quis hoc compendio, *a. u.* designari dixerit, *ad urbem*. Ego sane in veterum notis nihil tale invenio. Quare et hoc rejicio, et lectionem, *aderat*, veram esse statuo. Nam quod ait Caesar in urbe habitum senatum, et Pompejum adfuisse: inde non sequitur, eum in urbe fuisse. *Aderat* hic est, haud longe aberat, nimirum sub urbis moenibus. Sic infra Caesar ait, *Cn. Pompejus pridie ejus diei ex urbe profectus*: ubi illud, *ex urbe*, est pro, *ab urbe*. Constat autem sic sententia. Nam quod Victorio videbatur, ideo Scipionis verba accepta esse, quasi ex ore Pompeji missa fuissent, quia ille aberat: id contra se habet; videbantur enim ab ipso Pompejo prolata, quia in propinquo erat; unde credebatur haud dubie Scipio cum Pompejo locutus, et ejus instinctu haec protulisse. VOSS. Cum Vossio faciunt recte Ursinus, Cellarius, Clarkius et alii. Sed Muretus Var. Lect. 10, 20. contendit, e suo MSto, *auerat*, rescribendum, *ad urbem erat*; immo Hotomannus scribit, se admonitum esse, a viro docto in codice plenis litteris repertum esse, *ad urbem erat*. Sed nil mutandum. Eadem est vis in verbo, *aderat*, id est, praesto erat, ad manum erat, ut succurrere posset. Hinc saepe, *jam aderit*. Pessime autem *aberat* ediderunt Manut. Brutus, Plantin. alii.

De rep.] Sic quidem Ven. 1517. Ald. Bas. Manut. Gryph. Plantin. et seqq. Non male, si e MSS. sed Codices Brantii, Hotomanni, meique ad unum omnes, et primae Edd. item Vascos. Strad. Steph. Gryph. post. dant, *de ea re*, quod interim reposui.

Abreptis ab eo legionibus] Gifan. in Observ. Ling. Lat. p. 53. e Vet. Cod. emendat, *correptis*: cum in editione, qua utebatur,

nibus, ne ad ejus periculum reservare, et retinere
4 eas [a] ad urbem Pompejus videretur: [b] ut M. Rufus, qui sententiam Calidii, paucis [c] fere mutatis rebus, sequebatur. Hi omnes convicio L. Lentuli [d] con-
5 sulis correpti exagitabantur. Lentulus sententiam Calidii pronunciaturum se omnino negavit. Marcellus perterritus conviciis a sua sententia discessit.
523 Sic vocibus consulis, terrore praesentis exercitus, minis amicorum Pompeji, [e] plerique compulsi, in-
6 viti et coacti, Scipionis sententiam sequuntur, *Uti*

VARIAE LECTIONES.

a *in* L. sec. Lov. b *at M. R. sent. Calidi* Lov. c *vero* Carr. V. vulgo *m. verbis.* d abest L. pr. e *a plerisque c. multi et* Lov. *inpulsi* Pet.

invenisset, *corruptis*. Et sane MSS. Hotom. Brant. et mei cum Edd. primis dant, *correptis*. Solus recentissimus Leid. sec. habet, *abreptis*. Quod rectius est, et retineo. Si quid mutandum, mallem, *surreptis*, sive *subreptis*, fraude scilicet et dolo. Adi ad Lucan. 2, 475. *Parthorum subducta manu.*

Mutatis verbis] Quia Ciacconius in aliis MSS. compererat esse, *rebus*, utrumque pro glossa accipiebat, existimabatque scriptum fuisse, *Paucis mutatis*. Non probo. *Rebus* est in Carr. Petav. Scalig. Leid. pr. sec. Palat. et Vossiano. Bene. Ejus glossa est, *verbis*. Passim *res* sumuntur pro argumentis, filo orationis, et simili. Vide praeter alios Cl. Burm. ad Phaedr. 1, 27. Hinc saepe *hac re*, *his rebus*, *quibus rebus*, cum de oratione vel sermone agatur, tam apud alios, quam nostrum. Eumdem consule ibid. ad 4, 9. et Nos ad B. G. 4, 17. 6, 36. *Quae de re communi dicere vellent, quibus rebus controversias minui sperarent.* Infra c. 8. *Eadem fere atque eisdem* REBUS *agit.* ubi alii, *diebus*, alii *verbis* subponunt. Apulej. l. 10. p. 215. Ed. Pric. *Quibus verbis accusator urserit* (sic bene Ed. Elm.) *quibus* REBUS *diluerit reus.* ubi *rationibus* frustra substitui a Stewechio, jam monuit Sciopp. Veris. 1, 4.

Terrore praesentis exercitus] Vocem *praesentis* recte praetermittit *Lov.* DAVIS. *Cur. sec.*

Intercedit] Impedit, ne hac de re fiat Senatusconsultum; tanta enim fuit Tribunorum potestas. *Liviana* Epit. 109. *M. Antonio, Q. Cassio, Tribb. plebis, quoniam intercessionibus id Senatusconsultum impediebant, urbe pulsis.* Adi et *Dionem* l. 41. p. 153. Hoc cum eveniret, sententia, quam tulerant Senatores, *auctoritas Senatus* proprie vocabatur. Vide *Joan. Sarium Zamoscium* de Sen. Rem. 2, 11. et *Barn. Brissonium* de Form. l. 2. p. 192. DAVIS. *Intercedunt*) Co-

ante certam diem Caesar exercitum dimittat: si non [a] *faciat, eum adversus rempublicam facturum videri.* Intercedit [b] M. Antonius, Q. Cassius, tribuni plebis. 7 Refertur confestim de intercessione tribunorum: dicuntur sententiae graves: ut quisque [c] acerbissime crudelissimeque dixit, ita quam maxime ab inimicis Caesaris conlaudatur.

III. Misso ad vesperum senatu, omnes, qui sunt 1 ejus ordinis, a Pompejo evocantur. Laudat [d] Pompejus, atque in posterum confirmat; [e] segniores

VARIAE LECTIONES.

a *fecerit* Pet. b *tum M.* Carr. c *acerb. dicit* Lov. d vulgo *promptos.* e *seniores* Pet. Lov. L. pr. V.

dices plerique, *Intercedit.* Quod tamen minus elegans videtur. CLARK. In Plurali quidem ediderunt quoque Vasc. Str. Steph. et Gryph. post. Sed contra MSStos omnino omnes, quod nequaquam mutari debet, licet aliud doceat Grammaticorum regula. Vide ad B. G. 4, 17. *Principes ac senatus fecisset*, et passim. Adde Cort. ad Sallust. B. Catil. c. 47. in fine. Hinc patet, emendatione non opus esse apud Lucan. l. 4. init. *Jure pari rector castris Afranius illis Ac Petrejus erat.* ubi Markland. ad Stat. Silv. 2, 2, 60. reponit: *Et Petr. erant.* B. Civ. 3, 7. *Erat Orici Vespillo et Rufus cum navibus, quibus praeerant.* ubi Clarkius mavult, *Erant.* Contra, ubi plures Codices servant pluralem, nolim inculcare singularem numerum. Adi Cl. Drak. ad Liv. 1, 31.

Omnes qui sunt ejus ordinis] Putat Hotomannus, per ordinem hic non senatum notari, sed inimicos Caesaris: ut *omnes ejusdem ordinis* idem sit, ac si dixisset Caesar, *omnes, qui eandem sententiam habebant*, vel, *qui earundem erant partium.* Sed nolim id ita accipere: puto intelligi per ordinem universum senatum, quem falsum est fuisse prope hominum mille, quod putabat Hotomannus; nam Caesar dictator ita numerum auxit; antea plures aliquanto quadringentis erant, ut discere est ex epistola Ciceronis ad Atticum, quam scripsit coss. Messalla et Pisone, sive anno urbis DCXCII. ubi ait: *Homines ad* XV *Curioni nullum s. c. facienti assenserunt, facile ex altera parte* CCCC *affuerunt.* Etiam apud Appianum l. 2. de bello Civili de fere quadringentis legimus p. 446. Ἐπανερομένου δὲ τοῦ Κυρίωνος, εἰ ἀμφοτέρους δοκεῖ τὰ ἐν χερσὶν ἀποθέσθαι, δύο μὲν καὶ εἴκοσιν ἀνδράσιν ἀπήρεσκε, τριακόσιοι δὲ καὶ ἑβδομήκοντα ἐς τὸ συμφέρον ἀπὸ τῆς ἔριδος ἐπὶ τὴν τοῦ Κυρίωνος γνώμην ἀπέκλιναν. id est, *Et cum denuo rogaret Curio, utrum juberent ambos potestatem deponere, duobus et* XX *hoc displicuit, trecenti* LXX, *ob utilitatem publicam omissis rixis, in Cu-*

2 castigat, atque incitat. Multi undique ex veteribus
524 Pompeji exercitibus, spe praemiorum atque ordi-
3 num, evocantur: multi ex duabus legionibus, quae
4 [a] sunt transditae a Caesare, [b] arcessuntur. [c] Com-
pletur urbs, et ejus comitium Tribunis, centurioni-
bus evocatis. Omnes amici consulum, necessarii
Pompeji, atque [d] eorum, qui veteres inimicitias
5 cum Caesare gerebant, [e] in senatum coguntur: quo-

VARIAE LECTIONES.

a *Tr. a C. fuerant* Lovan. b *arcessiuntur* L. pr. V. ad 1, 31. c *compleretur* B. d *ii* Hotom. si addiceret V. C. e Sic MSS. non *cog. in s. amicitias* ante L. pr.

rionis sententiam transiverant. Unde liquet, Syllanum senatum plures aliquanto, quam quadringentos homines, habuisse. VOSSIUS.

Laudat promptos, atque in posterum confirmat] MSSti omnes et vett. cusi, *Laudat Pompejus, atque in posterum confirmat*, unde lectionem vulgo receptam extudit *Octav. Pantagathus*, aliter enim deest vox, quae *segnioribus* opponatur. Vide tamen, an scribi posset, *Laudat Pompejus: acres in posterum confirmat* etc. ut sententia sit, Pompejum initio universos laudasse, quia omnes erant inimico in Caesarem animo; dein maxime vehementes confirmasse, segniores autem incitasse; vel etiam: *Laudat Pompejus acres, in posterum confirmat: segniores* etc. Ac hanc sane conjecturam praetulerim. DAVIS. *Promptos*) MSS. et Editt. Vett. habent, *Pompejus*. Quod et ferri potest. Neque enim necesse est, ut sit, quod τῷ (*segniores*) opponatur. Laudat Pompejus omnes; siqui tamen paullo segniores videantur, hos castigat insuper, atque incitat. CLARK. Post *opponatur* adde: *Tacitus* in vit. Agricolae c. 21. *laudando* promptos, et *castigando* segnes. Nec ea sane conjectura melius quid, quam possum comminisci, nisi forsan, *promptiores*, a *Caesaris* manu fuisse judices. Dele, *Vide tamen* etc. ad finem notae. DAVIS. *Cur. sec. Pompejus* habent MSS. et Edd. omnes ad Scaligerum usque. quod reposui, donec Pantagathi aut Davisii conjectura certius aliunde confirmetur. Taciti locum jam laudaverat Ciacconius. Clarkio praeivit Hotomannus.

Completur urbs ad jus comitiorum. Tribunos pl. C. Curio evocat] MS. Cujacii et v. c. noster habent, *et jus comitium*. (Sic et MS. *Norv.*) Sed quia haec comitia jam habebantur ineunte Januario, nec ulla alia brevi futura erant, dispiciendum, an non corruptus locus sit. Sane id putabat Ciacconius, legebatque, *completur urbs. Ad jus comitiorum tribunos pl. C. Curio evocat.* Ut illud, *completur*, ad milites Pompeji referatur, quos Caesar

rum vocibus, et concursu terrentur infirmiores, dubii confirmantur,, plerisque vero libere decernendi 525
potestas eripitur. Pollicetur L. Piso Censor, sese iturum ad Caesarem; item L. Roscius praetor, qui de his rebus eum doceant: VI dies ad [a] eam rem conficiendam spatii postulant. Dicuntur etiam [b] a 6
nonnullis sententiae, ut legati ad Caesarem mittantur, qui voluntatem senatus ei proponant.

VARIAE LECTIONES.

a Deest Busl. Edd. pp. *conficiendi* V. b *ab* V.

arcessitos dicit: altera verba denotent, Curionem evocasse Tribb. plebis ad defendendum illud jus, quod Caesari superioribus comitiis a populo concessum erat, uti absentis ejus ratio haberetur. Sed mihi insolens illa locutio videtur, *evocare aliquem ad jus comitiorum*, pro eo, quod est, ut jus comitiorum defendat: deinde,, quo evocavit tribb. Curio? Ego scribo: *completur urbs. ad jus comitiorum tribunus pl. C. Curio provocat*; vel, *completur urbs: ad jus comitiorum tribb. pl. et Curio provocant.* nam, uti ex Dione discimus, Curio tunc pontifex non erat; nisi tribunum nuncupet Caesar eum, qui illo in ordine aliquando fuit. VOSS. Nisi me animus fallit, scribendum: *Completur urbs: ad jus comitiorum Tribunos plebis C. Curio advocat*; haec enim vox ad *patrocinium* κυρίως pertinet. DAVIS. Vide sis *J. Fr. Gronovium* ad *Senecae* de Clem. 1, 9. IDEM. *Cur. sec.* Rectius sine dubio distinguitur: *Completur urbs. Ad jus comitiorum etc.* Quomodo jam Vasc. Str. Steph. aliique ediderunt. Pro *evocat* Vir doctus conjecit et, *sevocat.* Sed malim, si in eo quid mutandum, *advocat.* uti apud Tacitum l. 2. Hist. quem citavit jam Ciaccon. *Tribunos plebis in auxilium spretae potestatis advocavit.* Nota sunt omnia de *advocatis.* Verum altius vulnus auctori insidet. Petav. Cujac. Scalig. Leid. pr. Lovan. Pulm. schedae habent, *Urbs et Jus comitium.* atque ita Var. LL. Plant. Ed. 1578. *Comitium* est quoque in Palat. et Voss. *Ejus* in Ed. Ven. 1494. Dein pro *C. Curio*, qui apud Celsum p. 143. corrupte vocatur *Cicero*, MSS. Pet. Scal. Cujac. Leid. pr. sec. Voss. Lov. Bong. dant, *Centurio*, cum schedis Pulm. et variis LL. Plant. Unde forsan non procul a vero refingere possemus: *Completur urbs et ejus Comitium tribunis mil. Centurionibus, evocatis.* Quomodo partim ad libri sui marginem adscripserat Lipsius. *Comitium* addiderit auctor, quia hoc in foro erat prope curiam: unde metu armatorum senatores, Caesaris partibus dediti, libere sententiam dicere non ausi fuissent. Urbem militaribus viris plenam fuisse, alii quoque tradunt historici. Alias quoque in tumultu hoc factum. Cicero pro Sextio c. 35. *forum, comitium, curiam armatis hominibus implevisset.* Immo ipse Caesar metuebat, ne, si privatus rediisset, Milonis exemplo, circumpositis armatis, caussam apud judices

1 IV. Omnibus his resistitur, [a] omnibusque ora-
2 tio consulis, Scipionis, Catonis [b] obponitur. Catonem veteres inimicitiae Caesaris incitant, et dolor repulsae. Lentulus aeris alieni magnitudine, et spe exercitus, ac provinciarum, et regum adpel-
3 landorum largitionibus movetur: seque alterum fore Sullam, inter suos gloriatur, ad quem [c] summa im-

VARIAE LECTIONES.

a *omnibus o.* L. sec. idem *et* C. malo. b *adponitur* MSS. 4. c *summum imperium* Lov.

diceret, teste Suetonio c. 30. Pro *tribunis mil.* posset etiam simpliciter scribi, *tribunis*, ut crebro solet. *Plebis* addere potuit librarius, credens, de *Tribunis plebis* agi.

Libere potestas decernendi] Lege cum *Bongars.* tertio, *libera decernendi potestas.* Vide ad B. G. 8, 32. DAVIS. *Cur. sec.* Recentissimo isti Codici nullus meorum subscribit. Sed *dec. potest.* est in omnibus; quem idcirco ordinem reposui. Hirt. de B. Alex. c. 8. *Mare libere tenerent:* ubi potuisset dicere, *liberum.*

Catonem veteres inimicitiae Caesaris incitant, et dolor repulsae] Falsum utrumque: solus Catonem publici amor impulit, qui tantus, ut nec Pompejo quidem satis faveret, quia formidolosam Reip. potentiam ejus judicabat. Narrat Plutarchus in vita Pompeji, cum Pompejus senatusconsulto consul factus esset, comiter ab eo appellatum Catonem, et rogavisse Cneum, uti se consilio juvaret. Dein subdit, *Κάτων δὲ Χάριν μὲν ἔχειν αὐτῷ τὸν Πομπήϊον οὐκ ἠξίου (δι᾽ ἐκεῖνον γάρ, ὧν εἶπεν, οὐδὲν εἰπεῖν, διὰ δὲ τὴν πόλιν) ἔσεσθαι δὲ σύμβουλος ἰδίᾳ παρακαλούμενος, ἐὰν δὲ μὴ παρακαλῆται, δημοσίᾳ φράσειν τὸ φαινόμενον. τοιοῦτος ὢν Κάτων ἐν πᾶσι. Cato vero gratias sibi agi a Pompejo passus non est, (neque enim, quae dixisset, illius causa, sed Reip. protulisse) consiliumque suum affirmavit seorsum ei non defuturum, si peteret: si non peteret, publice se, quod videretur, dicturum. Atque talis Cato in omnibus fuit.* Huc respexit Vellejus Paterc. cum ait 2, 49. *Consules senatusque caussae, non Pompejo, summam imperii detulerunt.* Quae verba non intellexit magnus Lipsius, et nescivit, quid illud esset, *caussae deferre summam imperii.* Nimirum hoc vult Paterculus: caussae delatum imperium, et Pompejo propter caussam: nam non tam Pompejo, quam Reip. consultum volebant Cato aliique. Ut frustra Lipsius sit, qui emendabat: *caussa nominis Pompejo summam imperii detulerunt.* VOSSIUS.

Pro necessitudine] Incuria lapsus est *Fr. Hotomannus*, qui ait, Scipionem *Pompeji filiam in matrimonio habuisse*, cum e contrario Pompeji fuerit socer. *Plutarchus* in Caes. p. 722. *Σκιπίων μετὰ ὁ Πομπηϊου ΠΕΝΘΕΡΟΣ εἰσηγήσατο γνώμην.* Vide

perii redeat. Scipionem eadem spes provinciae atque exercituum inpellit; quos se pro [a] necessitudine partiturum cum Pompejo arbitratur; simul judiciorum [b] metus, adulatio, atque ostentatio sui, [c] et potentium, qui in republica judiciisque tum plurimum pollebant. Ipse Pompejus ab inimicis Cae- 4
saris incitatus, [d] et quod neminem secum dignitate 526

VARIAE LECTIONES.

a *necessitate* V. *arbitrabatur* L. pr. b *motus* Pal. c vulgo deest *et*. d Perperam *et* abest ab Edd. quibusd.

et *Dionem* l. 40. p. 144. DAVIS. Ciacconius e conjectura mavult, *quae secum part. Pompejum*, quia *partiri cum aliquo* notat, *participem facere*, B. Civ. 3, 82. *Pompejus suum cum Scipione honorem partitur*. Sed ut hoc verum sit in omnibus exemplis, studiose Caesar ita hic scripsisse videtur, quo exaggeret Scipionis spem, sibi promittentis quamdam electionem in partiendo, ut qui Pompeji esset socer.

Adulatio atque ostentatio sui, potentium] Potentes nimirum adulabantur sibi ipsi, seseque ostentabant, quantum in Republica judiciisque tum pollerent. Codd. Vett. habent (*adulatio atque ostentatio sui* et *potentium.*) Quod ab iis videtur insertum, qui nescirent, quid esset, *potentium, adulatio et ostentatio sui*. CLARK. Particulam *et* ejecit Scaliger e conjectura Octavii Pantagathi, sed invitis MSS. omnibus ac priscis Edd. et, ut mihi videtur, idoneo refragante sensu, quem non cepit Clarkius. Non enim auctor hic vult potentes sibi adulatos esse, seseque ostentasse, sed Scipionem, quem ad arma incitabat spes provinciarum, simul judiciorum metus, magnaque de se ipso opinio, qua sibi adulabatur et se ostentabat, jactans viros potentes eorumque gratiam, dum et ipse simul iis adulabatur, qui etc. quomodo hunc locum recte interpretatum fuisse Manutium, si bene ejus verba intelligo, opinor. Alioquin non ignotam mihi, et Caesari aliquoties usurpatam esse constructionem, qua duo Genitivi uni jungantur substantivo, ostendi ad B. Gall. 1, 30. *Helvetiorum injurias populi Romani*. Multo minus accedere possum Ciacconio, legenti, *jud. metu*, atque exponenti, quod Scipio speraverit, Caesarem judiciorum sibi metu adulaturum, et se tunc illi maxime ostentaturum cum potentibus quibusdam, qui etc. quomodo Pisonem Cicero vocat *judiciorum metu horrentem, adulantem omnibus*. Hotomannus vero, quorsum *ostentatio potentium* pertineat, nesciens, *adsentatio* conjiciebat. Sed quid tum differt *adulatio* ab *adsentatione*? Manutii expositio maxime, ut dixi, placet, et congruit cum MSS. quorum lectionem revocavi. Monendum tamen, in Leid. pr. esse, *obtestatio sui et potentum*, in Leid. vero sec. *cunctatio sui et p.* et in Voss. *obtent. s. et p.*

Adjunxerat Caesari] Quidam

exaequari volebat, totum se ab ejus amicitia averterat, et cum communibus [a] inimicis in gratiam redierat, quorum ipse maximam partem illo adfinitatis tempore injunxerat Caesari: simul infamia II legionum permotus, quas ab itinere Asiae Syriaeque ad suam potentiam dominatumque converterat, rem ad arma deduci studebat.

1 V. His de caussis aguntur omnia raptim, atque tur-

VARIAE LECTIONES.

a *inimicitiis* V. vulgo *adj.* et *Caesar* MSS. et Edd. pp. male.

libri veteres, *injunxerat*; quod placere videtur *J. Fr. Gronovio* ad *Livii* 8, 32. Ipse quidem aliter censeo. DAVIS. *Cur. sec. Conjunxerat* exstat in Bongars. et Leid. sec. vitiose, quod ortum est ex τῷ *injunxerat*, uti in Ursin. Florent. Lovan. non tantum, sed et in Scalig. Cujac. ac Leid. pr. exaratur; quo facit et Voss. qui habet, *immiserat*. *adduxerat* alter Ursin. Elegantius omnino est, *injunxerat*, quam quod a Librariis proficisci potuerit. Dicit Caesar ad invidiam Pompejo augendam, sibi ab eo inimicos illo adfinitatis tempore *injunctos* fuisse, tanquam grave onus, quod tamen suscipere debebat, contractae necessitudinis gratia. De verbo *injungere* plura diximus ad B. G. 8, 49. *Nulla onera nova injungendo.* Sic Caesar 7, 77. dixit, *injungere servitutem*. Alii, *injungere detrimentum*, *injuriam*, *contumeliam*. Vide ibid. ad Liv. Gron. sed et 8, 3. Vorst. ad Justin. 3, 5. Burmann. ad Ovid. l. 5. Argum. Met. f. 1. *Contumeliam sibi gravissimam injunctam.*

Ruptim atque turbate] Haec lectio Scaligero placuit. Et ita erat in v. c. ac MS. Cujac. Petav. ac Palat. Nescio tamen, an probare ausim. Ait Hotomannus, *ruptim* idem esse, quod *sine ordine*, ergo tantundem quoque valet, quam *turbate*. Sed cur idem bis dixerit Caesar? Ego malim, *raptim*, praesertim cum *ruptim*, quod sciam, apud autores non reperiatur. Sic Livius de Carthaginiensibus ait, *aguntur omnia raptim, stimulante fortuna. Raptim* est, celeriter; et ait Caesar omnia sine ordine ac praepropere acta, ut minus spatii Caesari ejusque partibus esset ad consultandum: atque huc pertinet, quod subjicit: *neque docendi ejus spatium propinquis datur.* Opponitur illud *raptim* ac *turbate* τῷ *recte atque ordine:* quod Graecis ὀρθῶς τε καὶ κατὰ λόγον. VOSS. Utra lectio verior, parum constat. CLARK. *Ruptim* est etiam in Leid. pr. Hotoman. et Edd. Rom. Mediol. *deruptim* Ven. placet tamen magis *raptim*. Millies *raptus* et *ruptus* confunduntur. Vide, si res tanti videtur, quos laudat Arntz. ad Aur. Victor. Orig. c. 18. et ad Lucan. 6, 781.

Extremi juris intercessione retinendi] Ita Scaliger edidit

turbate; [a] nec docendi Caesaris propinquis [b] ejus spatium datur; nec tribunis plebis sui periculi deprecandi, neque etiam extremi juris intercessione retinendi, quod L. Sulla reliquerat, facultas [c] tribuitur; 527 sed de sua salute [d] VII die cogitare coguntur; 2 quod illi turbulentissimi [e] superioribus temporibus tribuni plebis IIX denique mense suarum actionum respicere ac timere [f] consuerant. Decurritur ad il- 3 lud extremum atque ultimum SC. quo, nisi paene in

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. b deest L. pr. c *attribuitur* V. Plant. M. d Ita Pet. L. pr. et alii. non *die VII. supremo die* V. e *superioris temporis* Edd. qdd. *tempore* Lov. f Sic MSS. plerique, non *consueverant. censuerant* Edd. pp.

ex v. c. et sic quoque in suo repererat Ursinus. In aliis exemplaribus erat, *intercessionem*. Non displicet illa lectio, ut illud *quod* referatur ad vocem *juris:* itaque Caesaris mens est: non datur tribunis plebis facultas retinendi per intercessionem extremi juris, quod jus Sylla reliquerat; sed nec alteram lectionem damno, quin pene praeferam. VOSS. Codd. nonnulli habent, *intercessionem*. Quod eodem redit. CLARK. Manut. et Hotoman. delent, *intercessione*. Ciacconius interpolat, *extremum jus intercessionis*. Sed male. *Intercessione*, sive, per intercessionem, qua retinebant jus extremum, et in qua sola consistebat, legas quoque in Leid. pr. sec. Petav. Palat. Bong. Lovan. et Edd. Rom. Med. Ven. aliisque. In Dorvill. est, *extrema juris intercessione.*

Sed de sua salute die septimo cogitare coguntur] Recte haec verba accipienda, nam foede in iis lapsi sunt cum Ursinus, tum Ciacconius, qui ajunt, VII diem hunc fuisse, ex quo magistratum inierunt Tribuni, qui spissus error est: nam Tribuni, ut disertim testatur Dionys. Halicar. IIII. Id. Decemb. dignitatem auspicabantur. Unde et Plutarchus in Quaestionibus Rom. p. 283. c. ait, *Διὰ τί περιπόρφυρον ὁ δήμαρχος ὐ φορεῖ, τῶν ἄλλων ἀρχόντων φορέντων; ἢ τὸ παράπαν ὐδέ ἐςιν ἄρχων; ὐδὲ γὰρ ῥαβδὔχυς ἔχυσι, ὐδὲ ἐπὶ δίφρυ καθήμενοι χρηματίζυσιν, ὐδὲ ἔτυς ἀρχῇ, καθάπερ οἱ λοιποὶ πάντες, ἄρχοντές εἰσιν*, etc. VOSS.

Quod illi turbulentissimi] Sensus postulat, ut legatur, cum *illi turbulentissimi* etc. Olim, *quom*, at id in *quod* facile mutatur. Vide ad B. G. 1, 18. DAVIS. *Cur. sec.* Male mutare conatur Davisius. *Quod*, scilicet, *cogitare de sua salute.*

Octavo denique mense] Legebam, *duodecimo mense*, et video nunc idem Ciacconium posuisse. Facile enim potuit XII in

ipso urbis incendio, atque [a] in desperatione omnium salutis, latorum audacia numquam ante discessum est, *Dent operam consules*, [b] *praetores*, *tribuni* [c] *plebis*, *quique* [d] *consulares sunt ad urbem*;

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo deest *in*. b *populus R.* Edd. Ven. Bas. Ber. *populi R.* B. Ed. Gr. inepte. *P.* R. L. pr. sec. V. Edd. pp. c deest Cujac. d vulgo *pro consulibus*.

IIX mutari. Si XII legas, facile conjectu est, quid Caesar velit. Si *octavo* retines, dicendum cum Hotomanno, propter comitia consularia, quae octavo post habebantur, dicere Caesarem tribunos tum demum coepisse metuere; quia quotidie videbant illos, apud quos rationem redditurì essent actionum suarum. An, quo tempore coss. designabantur, eodem et Tribuno denuntiabatur, ut se pararet ad rationem reddendam omnium, quae egisset, inquirendum censeo. VOSSIUS. MSS. mei decem et Edd. primitus cusae exhibent constanter, *octo d. mense*. Pro *suarum* in Petav. Scalig. Leid. pr. Voss. exstat, *variarum*. An *vanarum*, i. e. levium? quae voces saepissime permutantur. Quod certi hic dicam, nihil habeo. Quare aliis dispiciendum relinquo.

Ad illud extremum atque ultimum S. C.] De hoc fuse *Barn. Brissonius* Form. l. 2. pag. 211. seqq. Ed. Francof. DAVIS.

In incendio atque desper.] MSS. omnes, item Edd. Vasc. Strad. Steph. Gryphii addunt, *in desp.* uti debet, si exprimere volumus id, quod solet passim addere auctor, ut innumeris liquet exemplis. Vide ad B. G. 2, 10. *ut potius in suis, quam in alienis finibus decertarent.*

Latorum audacia] Has voces, apposita admirationis nota, Parenthesi includendas censuit *J. Fr. Gronovius*, Diatr. in *Statium*, c. 3. p. 20. Ipse potius eas, tanquam Glossema, deleo. DAVIS. *Cur. sec.* Manutius has voces abesse testatur a veteri Pinelli libro. Idem olim suspicatus est, *latronum audacia*, quomodo Ciacconius scribit esse in scripto libro. *Virorum* inveni in Voss. alii legunt inepte, *civium perditorum audacia.* Ciacconius delebat, *salutis latorum audacia*, ultimamque vocem etiam a Viterbiensi libro exsulare monuit. Post *audacia* distinctionem sustuli. Ait Caesar, ad id SC. numquam ante descensum esse audacia eorum, qui tulerunt; et tale SC. ut fieret, perpulerunt senatores, nisi in incendio atque desperatione salutis omnium civium.

Discessum est] Hoc quidem retinent mordicus MSS. cuncti: placet tamen magis conjectura Kohlii, legentis, *descensum est.* Non enim agitur de discessione in hanc vel illam sententiam, sed de totius senatus decreto. Adi omnino, quae congessi ad B. G. 7, 78. *Adi Critolai sententiam descendant.*

Quique procos. sunt ad urbem] Ita primus restituit Aldus Manutius, sed nulla codicis veteris autoritate motus. Certe in Bongars. Petav. et Pal. erat non

ne quid respublica detrimenti capiat. [a] Haec S. C. 4
perscribuntur a. d. [b] VIII Idus Januarias. Itaque 528
V primis diebus, quibus haberi senatus potuit, qua
ex die consulatum iniit Lentulus, biduo excepto

VARIAE LECTIONES.

a *Lex tum describitur* L. sec. Carr. *SCto* L. pr. V. *praeser.* V.
b vulgo *VII Id. Januarii. Iduum* Gr.

procos. sed *cos.* Unde temere mutatum suspicor: et repono, *consulares.* Nam consulares ad urbem manebant, quando in provincias ituri, vel ex iis remeabant. VOSS. *Procoss.* sive *proconsulibus*, emendavit Pantagathus et Brisson. de Form. l. 2. p. 212. *Proconsules* autem praeter Manut. etiam legunt Glandorp. Hotom. Ciaccon. et alii; sed nullus MStorum favet, nec Ed. Vetus. In iis est *Consules*, vel *Cons.* id est, Consulares; uti bene ante Vossium jam conjecit Brutus. *Proconsulibus* est quidem apud Ciceron. l. 16. ad Famil. Ep. 11. Sed cum fuerint illi *Consulares*, ut Pompejus, Scipio, Domitius, Cicero; non video, cur non ita potuerit scripsisse Caesar. *Praetores* autem bene emendarunt Viri docti ex eodem loco aliisque, quae videas apud Brissonium: atque ita Petav. Cujac. et plures. Ceterum *omnes* habet Vossianus, et *sunt* abest a Scalig. Leid. pr. atque Ed. R. Steph. qui cum Vascos. Str. Gryphio edidit, *Consules.* Quomodo forsan vocaverit *Proconsules*, ut saepius apud Florum. V. Duker. ad 2, 20. Infra c. 12. *praetor*, propraetor vocatur. ubi plura. sed *Consulares* diserte inveni in Pulmanni schedis.

A. d. VII *Id. Januar.*] Recte Ursinus et Ciacconius putabant mendum latere, et pro VII scribendum esse VIII. Error ortus ex sequente vocula, *id*, hoc est, *idus*. Primo enim scriptum erat, VIII *id.* librarius unam lineolam omisit. Nam Kal. Januariae, et IV Nonas, ipsaeque Nonae fasti erant dies, III et Prid. Nonas comitiales. IIX idus iterum fastus. et VII idus comitialis, quo die senatus haberi nequivit. Itaque e quinque primis Januarii diebus, cum duo essent comitiales, per triduum tantum de Caesare agere senatus potuit. Quod non cepisse videtur Manutius, cum pro IV emendat VI. Ille nimirum inclusit quoque VIII Id. Januarii. Sed perperam. nam si hoc Caesar voluisset, non addidisset verba illa, *biduo excepto comitiali:* alioqui opus non erat haec verba addi, quia senatum comitialibus diebus non haberi nulli ignarum erat. Sexto vero mensis Januarii die, qui VIII Id. est, senatusconsulta perscripta sunt. Idque verum esse, ipsa etiam Caesaris verba indicant, quibus ait, *de sua salute die* VII *cogitare coguntur.* Nam VI Januarii die, qui IIX Idus erat, SCta perscripta sunt, postero die, qui septimus mensis, de sua salute cogitare coguntur. Itaque eo, quo dixi, modo emendandus locus. Nisi forte, quod alioqui non solebat fieri, die comitiali senatus habitus est. Nam etsi lege, quam Cn. Pupius, trib. plebis, tulerat, et ab eo dicta est Pupia, interdicebatur, ne comitialibus diebus senatus haberetur, contigisse tamen illud aliquando scio. Nam l. 8. ep. 8. Coelius in epist. ad Cice-

comitiali, et de imperio Caesaris, et de amplissimis viris, tribunis plebis, gravissime acerbissimeque decernitur. [a] Profugiunt statim ex urbe tribuni plebis, seseque ad Caesarem conferunt. Is eo tem-
529 pore erat Ravennae, exspectabatque suis [b] lenissimis postulatis responsa, si qua hominum aequitate res ad otium deduci posset.

1 VI. Proximis diebus habetur senatus extra ur-

VARIAE LECTIONES.

a *Perf.* Pet. b MSS. Br. Pal. L. sec. B. Dorv. et Edd. pp. aliaeque *leviss.* perperam.

ronem, ubi SCta recenset, haec verba habet: QVOD M. MARCELLVS COS. V. F. DE PROVINCIIS CONSVLARIBVS: D. E. R. I. C. VII. L. PAVLLVS, C. MARCELLVS COSS. CVM MAGISTRATVM INISSENT, EX A. D. KAL. MART. QVAE IN SVO MAGISTRATV FVTVRAE ESSENT, DE CONSVLARIBVS PROVINCIIS AD SENATVM REFERRENT, NEQVE QVID PRIVS EX KAL. MART. NEVE QVID CONIVNCTIM DE EA RE REFERRETVR A CONSVLIBVS: VTIQVE EIVS REI CAVSSA PER DIES COMITIALES SENATVM HABERENT, S. C. FACERENT. Et epist. 13. l. 2. ad Q. fratrem ait Tullius: *Comitialibus diebus, qui Quirinalia sequuntur, Appius interpretatur non impediri se lege Pupia, quo minus habeat senatum.* Sed hoc sciendum extra ordinem factum fuisse. Et quid, si etiam hoc tempore id actum? tum rectum sit illud VII Idus. nam Kal. Jan. et IV Non. habitus senatus. Sequitur biduum comitiale: Nonis ipsis et VIII Idus habitus senatus. sunt quatuor dies: adjice quintum comitialem: plenus erit numerus. Atque adeo pro hac sententia adducere quoque liceat ea, quae subjicit, *die septimo de salute sua cogitare coguntur.* Nam VII Id. Januar. idem est septimus mensis dies. Priorem tamen opinionem non damno. VOSS. Quum in Carrar. Voss. et Leid. sec. sit *VIII*, eum numerum recepi cum Cellario. *Idus Januarias* plene scripsi e Petav. et Leid. sec. Ceterum haud ineleganter in Lovaniensi exaratur, *iisque V primis diebus.* Vide ad B. G. 5, 25. et Viros doctos ad Phaedr. 1, 1. *Ante hos sex menses.*

Excepto comitiali] Vir eximius, *J. Fr. Gronovius*, ad *Senecae* Nat. Quaest. l. 3. Praef. reponit, *biduo* exempto *comitiali;* nec dubium, quin ita loqui potuisset *Caesar.* Cum tamen recepta lectio cunctis nitatur MSStis, non equidem video, cur sit repudianda. DAVIS. *Cur. sec. Exempto* exemplaris sui margini adscripsit quoque Lipsius. Proprie quidem et eleganter. Sed vulgarem lectionem servant MSS. omnes. quamvis facilis lapsus ex *exẽpto.*

Res ad otium deduci posset] Pacem et tranquillitatem. Sic B. G. 7, 66. *Ad reliqui temporis pacem atque otium profici.* Ac B. Civ. 2, 36. *Erat in oppido multitudo insolens belli, diuturnitate otii.* Vide et scriptorem de Bell. Hisp. c. 42. DAVIS.

bem. Pompejus eadem illa, quae per Scipionem 2
ostenderat, [a] agit; senatus virtutem constantiamque
conlaudat; copias suas exponit; legiones habere
[b] sese paratas x. praeterea cognitum, compertumque sibi, alieno esse animo in Caesarem milites; neque iis posse persuaderi, [c] uti eum defendant, aut
[d] sequantur. Saltem de reliquis rebus ad senatum 3
[e] refertur, tota [f] Italia dilectus habeantur; Faustus

VARIAE LECTIONES.

a Deest L. pr. b *se* V. c Sic MSS. et Edd. Vett. non *ut*. d *subseq.* B. L. sec. vulgo deest *saltem*. e *referunt* Edd. pp. f vulgo *ut I. del. habeatur.* ut in B. Pal. L. sec. *in It.* Dorv.

De reliquis r.] Multae Edd. in quibus Steph. Aldi, Gryph. Plant. *statim de r.* in Vasc. *sequuntur saltem de.* quod displicuit Hotomanno, qui e MS. expunxit. Verum optimi, Petav. Cujac. Scal. Leid. pr. exhibent, *saltem de rel. rebus.* in Voss. ridicule, *senatusconsultum.* Quasi dicat, *Quidquid sit, saltem de.* Vel an, ut Grammatici quidam volunt, scribendum *saltim*, i. e. saltuatim, raptim? Vide Vorst. de Lat. susp. c. 18. Auctoritate optimorum MStorum motus addidi *saltem*. Ex iisdem Codicibus, Schedis Pulm. et Voss. ejeci *ut*, ac *dilectus*, ut passim, reposui.

Habeantur] Recentiores ediderunt, *habeatur.* Sed ex Edit. Vet. Rom. restitui, *habeantur.* Sic enim alibi saepe loquitur Caesar. Supra c. 1. *delectus tota Italia habiti.* Infra, hoc cap. *Tota Italia delectus habentur.* c. 9. *Tota Italia delectus haberi.* c. 10. *Non intermissuros — delectus.* c. 11. *delectus habere.* c. 14. *Delectus — intermittuntur.* c. 1. *delectus habebat.* CLARK. *Habeantur* revocavi e MSS. Lovan. Dorv. et Edd. primis. *Habentur* marg. Plantin. *habetur* Leidens. pr. à m. pr. Sexcenties Caesar *dilectus* in plurali usurpat.

Sylla propraet. in Mauritaniam] In v. c. MSStis Cuj. Bongars. Pal. erat, *propere*, corrupte, ut aliis etiam locis *propere* scriptum erat, ubi esse oportuerat *propraet.* Apud Ciceronem l. 9. epist. ad Attic. epist. 1. legitur, *Faustus proquaest.* Sed in Bessarionis codice, ut Manutius ait, erat *prope*, eodem modo corruptum ex *propaet.* quare et ita scribe apud Ciceronem. Sed cum infra dicatur, *de Fausto impedit Philippus, Trib. pl.* videndum, quomodo nihilominus à Cicerone *propraet.* dicatur. Arbitror, intercessisse tribunum; quod Caesar ait, sed nihil interea effecisse. Alioqui non poterat eum Tullius eodem nomine appellare. Sed illud in Caesare adversatur, quod subdit, *de reliquis rebus SC. perscribuntur.* Nam cur non de Fausto quoque scriptum SC.? scilicet quia irritum fuit intercessione Tribuni; aut diu Faustum obtinuisse Mauritaniam, sed SC. non perscriptum esse, quia Tribunus intercesserat: certe non invenio quem-

Sulla Propraetor in [a] Mauritaniam mittatur; pecu-
4 nia uti ex aerario Pompejo detur. [b] Refertur etiam de rege Juba, ut socius sit atque amicus. Marcellus [c] vero passurum [d] se in praesentia negat. De Fausto impedit Philippus, tribunus plebis. De reliquis rebus SC. perscribuntur. Provinciae privatis

VARIAE LECTIONES.

a *Maurit.* Urs. e MSS. et nummis. V. alibi. *mittitur* MSS. plerique et Edd. pp. b *referunt* Edd. pp. c *non p.* C. L. pr. Sc. Pet. d deest L. pr. Lov.

quam in Pighio, qui pro praetore administrarit Mauritaniam: unde de Sylla verum esse suspicor. Sed tertium jam succurrit. Nimirum potuit Sylla pro quaestore missus fuisse in Mauritaniam, quae dignitas minor est. Nam cum publico in munere fuisse nullus dubito, quia in epistol. Pompeji ad coss. invenio militem ab eo lectum. Exstat ea l. 8. epist. 17. apud Ciceronem ad Atticum. ait enim: *cum iis militibus, quos Faustus legit.* Sed ait Caesar, *de reliquis rebus SC. perscribuntur*: itaque ostendunt haec verba, hoc de Fausto ratum non fuisse. atque ita et Caesar, et Cicero recte habeat: nimirum volebant Syllam Patres pro praetore mittere in Mauritaniam, sed obstitit Tribunus: quare pro quaestore abiit. VOSS. *Propraet.* est emendatio Aldi Manutii. In MSS. omnibus et Edd. pp. *propere.* nisi quod exsulet a Vaticano et Voss. sollemnis haec est corruptio. Vide ad B. G. 1, 21. *Propraetore* exstat in Pulmanni schedis.

Provinciae privatis decernuntur] More Romano locutus est: nam moris erat, priusquam consules novi designarentur, ut illis, qui tunc regebant, consulibus decernerentur provinciae consulares, in quas statim exspirante magistratu proficiscebantur. Sed accidebat saepe, ut non mitterentur coss. ii, et saepe demum tertio, aut quarto post anno in provincias irent: unde illi, qui interea temporis in provincias missi, privati appellabantur. Sed haec nota. VOSS.

Duas cons. rel. praet.] Has voces non male Octavius Pantagathus suspectas habebat, ut supposititias: quia illae satis intelliguntur ex seqq. *in reliquas prov. praetores mittuntur.*

Philippus et Marcellus privato consilio praetereuntur] Locus haud dubie corruptus. Pantagathus pro *Philippo* rescripsit *Paullum.* Nam superioris anni DCCIII. coss. fuere L. Aemilius Paullus, C. Claudius Marcellus. De Paullo rationem capio, cur illum praeterierint Pompejani; nimirum quia corruptus erat a Caesare, ut satis ex Dione, et Appiano, et Plutarcho constat. Sed quare Marcellum, hominem Caesari infestissimum, praeterierunt? Nam et M. et C. Marcellus inimico in Caesarem animo erant: unde Cicero l. 9. epist. 1. ad Atticum: *Marcelli quidem*, inquit, *nisi gladium Caesaris timuissent, manerent.* Quare displicet Pantagathi conjectura.

decernuntur; duae conſulares, [a] reliquae praetoriae. Scipioni obvenit Syria, L. Domitio Gallia: 5
Philippus et Marcellus privato conſilio praetereuntur, neque eorum sortes dejiciuntur. In reliquas 6
provincias praetores mittuntur, neque exſpectant, quod superioribus annis acciderat, ut de eorum im-

VARIAE LECTIONES.

a *reliquaeque* Pet.

In MSStis tribus, noſtro, Cujacii, et Petaviano, reperiebam pro *Marcellus*, *Cotta*, mendoſe; nam Cotta, ut hoc libro dicitur, Sardiniam obtinuit. Ego conſeo, *Philippi* nomen hic rectum eſſe, sed illud *Marcelli* ſuſpectum habeo: et lego, *Marcellinus*. Nam anno urbis DCCXCVII, conſules fuerunt L. Cornelius Lentulus Marcellinus, et L. Martius Philippus. Hos sequente anno profectos in conſulares provincias oportuerat; sed domi manſerunt, quia provincias eas Gabinius et Caeſar obtinebant. Itaque quia adhuc illi in provincias profecti non erant, poſcebat aequitas, eorum nunc rationem haberi. Sed non placuit id Pompejanis, nec obſcura eſt ratio: nam Philippus quidem affinitate Caeſari junctus erat; Marcellinus ei infenſus, nam bello civili ſtetit a partibus Caeſaris. Ob hanc cauſſam Caeſar ſubjicit mentionem Marcellini et Philippi, quia non Marcello et Paullo, superioris anni conſulibus, sed Marcellino et Philippo, qui quinquennium et eo amplius poſt conſulatum privati vixerant, tanquam Senioribus, offerri provincias par erat. Nunc video idem quoque Pighio placuiſſe, quare sententiam hanc retineo. VOSS. *Philippo et Cotta* MSS. Brant. Carr. Cujac. Petav. Scalig. Lov. Leid. pr. Voſſ. Edd. Flor. Beroaldi etc.

Privato consilio] Privatum conſilium vocat Caeſar id, quod paucorum voluntate actum: seque ipſe explicat sub finem hujus libri, cum ait: *in se jura magistratuum commutari, ne ex praetura et consulatu, ut semper, sed per paucos probati et electi in Provincias mittantur.* VOSS.

Praetores mittuntur] Pighius legit, *praetorii*, quia SCtum factum erat, ut, qui ad urbem erant praetores, viderent, ne quid Resp. caperet detrimenti. IDEM.

Ad populum referatur] Notat Manutius, dici Latine, *ad populum ferri*, *ad senatum referri*. Et hoc quoque loco in MSStis, noſtro, Pal. Pet. erat, *feratur*. Sed, niſi fallor, legi apud probatos quoque autores, *referre ad populum*. Sane in SC. quod legitur l. 8. epiſt. Coelii ad Ciceronem epiſt. 8. haec verba reperio: SENATUI PLACERE, AVCTORITATEM [illegible], ET DE EA RE AD SENATVM POPVLVMQVE REFERRE. Niſi hic illud referri ad senatum dicamus, tanquam digniore membrum. VOSS. Nonnulli MSSti, *feratur*, et hanc quidem lectionem illud: *Manutio* Latini Sermonis conſuetudo videtur poſtulare; cui praeivit *Paullus Manutius* in *Ciceronis* Epiſt. ad Fam. l. 1. Epiſt. 2. Dubium quidem non

531 perio ad populum [a] feratur; paludatique, votis
7 nuncupatis, exeant. Consules, quod ante id tempus acciderat numquam, ex urbe proficiscuntur: lictoresque habent in urbe et Capitolio privati, con-

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *referatur*.

est, quin illa loquendi ratio sit longe frequentissima, nec tamen alteram non usurparunt probati auctores. *Florus* 3, 21, 9. *Quum de revocandis, quos Senatus hostes judicaverat*, ad populum referretur. Eandem locutionem *Livio* restituendam arbitror, apud quem 23, 31. sic legitur ex *Car. Sigonii* conjectura: *De trecentis equitibus Campanis, qui in Sicilia cum fide stipendiis emeritis Romam venerant*, deinde latum ad populum, *ut cives Romani essent*. At omnes Codd. exhibent, *delatum ad populum*, unde rescripserim; *relatum ad populum*. Idem autem 21, 6. in impressis ait, *cum delata ex integro res ad Senatum*, sed in Manuscriptis est, *relata*, probante *J. F. Gronovio*. DAVIS. Audacter ego simplex verbum reposui. Nam sic exstat quoque in MSS. Ursini, Ciacconii, item Scal. Leid. prim. Lovan. Dorvill. Voss. et jam monuit Cl. Dukerus, Florum parum idoneum esse auctorem probatae Latinitatis, ceteraque exempla, quae Davisius et Vossius adtulerunt, huc non pertinere.

Consules, quod ante id tempus acciderat numquam] Explodo Passeratium, qui non dubitavit hoc loco rescribere, *censores*, pro *consules*. nam, inquit, et vere profecto, nunquam consules ab urbe profectos. Sed quid hic Censores? aut quomodo verba de lictoribus cohaererent? quos nunquam illi habuerunt. Inepta haec sunt. Quod ad Caesaris verba attinet, si recte accipiantur, et vera, et recte vulgo scripta sunt. Nam quod ait Consules ex urbe profectos, idque nunquam accidisse, id catenus verum, quatenus nunquam privati in Capitolio lictores habuerunt. Itaque haec verba interpretare, ac si scriptum esset: Consules ex urbe proficiscuntur, et, quod ante hoc tempus nunquam accidisset, lictores in Capitolio a privatis habitos. At quid, inquies, illa tum verba, *contra omnia vetustatis exempla*? Recte sane. Pertinent ea ad ἔμφασιν, ut foeditatem rei tanto magis exprimeret Caesar. Atque hoc quidem ego arbitror: quod si cui haec opinio non satisfaciat, fortassis magis placebit dicere, haec verba, *quod ante id tempus acciderat numquam*, a librario primo margini adscripta, ad explicationem eorum, quae postea sequuntur, *contra omnia vetustatis exempla*, indeque in textum irrepsisse. Sane non absimili modo corrupta est Epitome Liviana lib. 89. in qua legitur: *Sulla dictator factus, quod nemo quidem unquam fecerat, cum fascibus* XXIV *processit*. Nam falsissimum est, id a nemine factum; omnes dictatores habuerunt tot fasces; nam duplicatum illis imperium, ideo et fasces, quot uterque consul habebat. Ut videamus ab inepto homine inserta esse verba illa, *quod nemo quidem unquam fecerat*. VOSS. Durissima videtur *Dionys. Vossii* explicatio, nec minus audax con-

tra omnia vetuftatis exempla. Tota Italia [a] dilectus 8
habentur, arma imperantur, pecuniae a municipiis 532
exiguntur, e fanis tolluntur; omnia divina humanaque jura permiscentur.

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *del. habetur*, *et e f.* ac *d. et humana.*

jectura; videamus igitur, an leniorem medicinam huic loco possimus adhibere. Voce una transposita, refcribendum crediderim: *paludatique vocis nuncupatis exeant, quod ante id tempus acciderat numquam. Consules ex urbe proficiscuntur*, etc. hoc sensu: Praetores non exspectant, ut de eorum imperio ad populum referatur, quod superioribus annis acciderat; nec etiam vota nuncupant, paludative exeunt, quod ante id tempus numquam evenerat. Attamen, ut nihil diffimulem, teftatur *Livius* 21, 63. Flaminium confulem fugiffe, *ne auspicato, profectus in Capitolium ad vota nuncupanda, paludatus inde cum lictoribus ad provinciam iret.* Sed praeterquam quod de praetoribus agitur hoc in loco, non de Confulibus, tanta in Flaminium hac de caufa fuit invidia, ut illi *justum imperium* non fuiffe crederetur, quod obfervat idem scriptor 22, 1. DAVIS. Conjectura Voffii, e margine in textum irrepsiffe ifta, *quod ante id tempus acciderat numquam*, non temere rejicienda videtur, quia in illis non conftant sibi Codd. *ante ultis* eft in Voff. *accidit* habent Petav. Palat. Leid. pr. sec. Lovan. Voff. Nihilominus praefero transpositionem, quam fecit Davifius, sive eam, quam propofuit Petavius, sex ifta verba removens poft *lictoresque*, ad Themiftium p. 595. Ceterum *exeant* eft a Glandorpio et e solo Urfini libro; nam reliqui et Edd. Vett. exhibent, *exeunt*. Forfan altius vulnus latet, et refcribendum, *paludatique, votis non nuncupatis, Consules*, etc. Ut dicat, Confules cum paludamento quidem et imperio, sed votis non nuncupatis, quod ante acciderat numquam, ex urbe profectos effe. Glandorpius interjicit, *similiter Consules* etc.

Et Capitolio privati] Sic quidem Lipfius et Scaliger aliique ediderunt e Cod. Urs. vel *ac privati* ex ejusdem Urs. et Ciacconii Codd. Reliqui MSS. etiam mei, et Edd. Vett. legunt, *ex Capitolio*, quasi fuiffet olim, *ex SCto*; item *pribatim*; nisi quod Bong. et Voff. dant, *privatum*. In Lovan. diftinguitur: *privatim contra o. v. exempla tota It. dil. habentur*. Sed aliorum lectione acquiesco. *privati* et *privatim* aliquoties apud noftrum confunduntur. Adi ad 1, 17. *Qui privatim plus possint, quam ipsi magistratus*. Ceterum *dil.* eft e Palat. Schedis, Pet. Lov. Leid. pr. Voff. *Habentur* ex omnibus MSS. et Edd. ante Scaliger. in quam librarii culpa forfan irrepsit singularis. V. supra.

Habentur] Sic MSS. Reg. Eliens. et Voffii et Edd. Vett. Scaliger et Recentiores minus recte, *habetur*. CLARK.

Et a fanis t.] Nemo non videt, languere hic copulam, *et*. Quare delevi auctoritate MStorum Palm. Petav. Cujac. Scalig. Leid. pr. A Lovan. et Voffiano

1 VII. Quibus rebus cognitis, Caesar apud milites concionatur: *omnium temporum injurias inimicorum in se commemorat, a quibus* [a] *seductum ac depravatum Pompejum queritur, invidia atque obtrectatione laudis suae, cujus ipse honori et dignitati*
2 *semper faverit, adjutorque fuerit. Novum in* [b] *Republica introductum exemplum queritur, ut tribunitia intercessio armis notaretur, atque obprimeretur,*
3 *quae superioribus annis armis* [c] *esset restituta. Sullam,* [d] *nudata omnibus rebus* [e] *tribunitia potestate,*

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *diductum et. privatum* V. b *Remp.* Pet. bene. c vulgo deeſt *armis*. d *nudatum* L. pr. sec. *privatum* Lov. e *tribunitiam potestatem t. intercessione libera* Lov. *et trib.* L. sec.

abeſt, *e.* In Palat. Bong. Leid. sec. Dorv. Edd. Rom. Ven. Med. *et a f. t.* Dein *humanaque* reſcribi juſſerunt iidem Petav. Scaliger. Leid. pr. sec. Lov. Dorv. Voſſ. et Edd. Vasc. Str. Steph. Gryph. poſt. Abeſt autem vox *jura* a Leid. sec. nec male, uti e conjectura placebat Grutero. Salluſt. Catil. c. 12. *Divina atque humana promiscua, nihil pensi, atque moderati habere.* Nihil temere tamen reſeces.

A quibus diductum et depr.] Sic quidem Edd. primae et MS. Hotomanni, cui placuit bene, praetulitque τῷ *et inductum.* quod eſt in Edd. Ven. 1517. Aldi, Gryphii aliisque, vel τῷ *deductum*, quod Vascos. Steph. et alii ediderant, eſtque in MSS. tantum non omnibus. Horat. O. 3, 9, 18. *Quod si prisca redit Venus, Diductosque jugo cogit aheneo.* et saepe. Verum quia MSS. longe plurimi habent, *deductum*, quod etiam Urſinus de suis et Brutus de Carr. teſtatur codice, vide lector, num mecum hic praecaptes scribere, *seductum*, quod servarunt egregiae membranae Leidenſes pr. cujus gloſſa eſt, *diductum*, in quod abiit crebro. Vide omnino summum Gronovium ad Senecae Cons. Helv. c. 16. et ad ludum de Morte Claudii. *Diducere* tamen qui velit retinere, ei exempla plura suppeditabit Celeb. Burm. ad Ovid. Metam. 4, 372. *Nec me seducat ab isto.* De verbo *seducere* vide etiam ad Lucan. 2, 474. et Heins. ad Ovid. F. 4, 384. *Plura locuturi subito seducimur imbre.* Dein *ac* pro *et* reſcripsi, auctoritate MSS. omnium et Edd. primarum.

Ut tribunitia intercessio armis notaretur, atque opprimeretur, quae superioribus annis esset restituta] Ciacconius legit: *ut tribunitia potestas ab iis notaretur, atque opprimeretur, a quibus superioribus annis esset restituta.* Nam, inquit, si tribunitia interceſſio amiſſa non eſt, quomodo reſtitui potuit? Sed non diſtinguit Ciacconius inter

tamen intercessionem liberam reliquisse: Pompejum, 4
qui [a] *amissa restituisse videatur, dona etiam, quae* 533
ante habuerit, [b] *ademisse: quotiescumque* [c] *sit decretum,* **Darent magistratus operam, ne quid respu-**
blica detrimenti caperet; *qua voce, et quo SC. po-* 5
pulus Romanus ad arma sit vocatus, factum in perniciosis legibus, in vi Tribunitia, in secessione populi, templis locisque editioribus occupatis; (atque haec superioris aetatis exempla expiata Saturnini atque Gracchorum casibus docet:) quarum rerum illo

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *amissam* et *habuerat.* b *amisisse* Lov. c *fit* L. pr.

intercessionem, quam sub Sulla habuerunt Tribuni, ab ea, quam ante et post illum habuerunt. Nam sub Sulla tribunis adempta est nocendi potestas. Pompejus eam reddidit. Alioqui non mala ejus conjectura: sed vix dubito Caesarem scripsisse, ut in vulgatis est. In tribus tamen MSStis corrupte legitur: *ut tribunitia intercessio armis notaretur, atque opprimeretur, quae superioribus annis armis esset restituta.* VOSS. Conjecit etiam Ciaccon. *quae s. annis armis esset constituta.* quomodo Sallust. in Oratione Lepidi dicit, *Tribunitiam potestatem per arma conditam a majoribus.* Et sane vox *armis* additur in MSS. omnibus et Edd. ad Scaligerum usque. *et armis* Bong. Leid. sec. et Ciaccon. Primus ejici τὸ *armis* suasit Ant. Augustinus, et dein Hotomannus, qui etiam conjiciebat, *sine armis.* quia non armis, sed lege, eam restituit: at *armis* Rempublicam quasi subjectam tum habebant Crassus et Pompejus Coss. quare potuit ita ad invidiam Pompejo majorem conflandam scripsisse Caesar. Propugnasse se hanc vocem in Suspicionum libellis, in notis suis hic etiam scribit Gruterus: at quo argumento, non addit. MStorum lectionem ego revocavi. Ceterum male vir doctus *nudaretur* conjecit. *Notari* hac in re adhibuit etiam Cicero l. 7. ad Att. Ep. 8. *Tribunus plebis notatus.* quem locum adposite citavit jam idem Ciacconius.

Qui amissam restituisse videatur] Ita ediderat Scaliger: in aliis editis est, *qui amissa:* utrumque recte, et ambigo, utrum praeferam; si hoc mavis, referatur vox *amissa* ad illa, *omnibus rebus;* si *amissam*, refer ad, *tribunitia potestate.* VOSSIUS. MSS. Eliens. et Vossii aliique habent, (*qui amissa restituisse videatur bona, etiam quae etc.*) MS. Reg. (*nedum amissa restituisse etc.*) CLARK. *Amissa* MSS. Victorii, Brantii, item Petav. Pal. Scalig. Leid. pr. sec. Lovan. Dorv. Bongars. et alii cum Edd. Aldi, Plantini, pluribusque. *amissa* recte, sive ad *dona* referas, sive ad, *omnibus rebus.* Saepe enim illis subjungi solet genus neutrum. Adeas modo Cl.

tempore nihil factum, [a] *ne cogitatum quidem; nulla lex promulgata, non cum populo agi coeptum, nulla*
6 [b] *secessio facta.* Hortatur, *cujus Imperatoris ductu* [c] IX *annis rempublicam felicissime gesserint, plurimaque proelia secunda fecerint,* [d] *omnem Galliam, Germaniamque pacaverint, ut ejus existimationem,*
7 *dignitatemque ab inimicis defendant.* Conclamant legionis [e] XIII, quae aderat, milites, (hanc enim initio tumultus evocaverat: reliquae nondum [f] convenerant,) sese paratos esse Imperatoris sui, Tribunorumque [g] plebis injurias defendere.
1 VIII. Cognita militum voluntate, Ariminum cum ea legione proficiscitur, ibique Tribunos ple-

VARIAE LECTIONES.

a MSS. et Edd. qdd. *nec. nil* MS. Carr. unde conjecit Ciacc. *nihil ne c.* paullo ante *casus* L. sec. Carr. b *succ.* L. pr. *secessione* Dorv. c *VIII* L. sec. d *omnemque* V. e *XIIII* L. sec. et *quique aderant* cum Carr. B. f *venerant* Pet. Cuj. L. pr. g *populi jura* Lov. male. V. ad B. G. 1, 30. 44.

Cortium ad Sallust. B. Jug. c. 41. *abundantia earum rerum, quae prima mortales ducunt*, et Cl. Burm. ad Phaed. 4, 1, 5. ac Suet. Claud. c. 38. supra ad 2, 21. et 3, 1. Adde 4, 17. §. 7. Drakenb. et Duker. ad Liv. 1, 31. 4, 54. §. 4. Hinc junguntur passim, *vilia rerum*, *minima rerum*, *ultima rerum*, et similia. Ceterum *nedum amissa r. videbatur* est etiam in Leid. sec. et Bong. male. Pro *dona* Leid. sec. habet *verum*. Dein rescripsi, *habuerit*, cum Edd. Vasc. Str. Steph. Victorii et aliis cum Cod. Petav. et Lovan. pro vulgato, *habuerat*, quod e suo Codice obtrusit Hotom. quamquam malo, *habuerint*, scilicet *tribuni*. Sic enim exaratur in Scal. Leid. pr. sec. Bong. Voss.

Dona etiam quae ante habuerat] Victorius legebat, *bona*, multum probante Ursino et Ciacconio: ego exulare eam vocem jubeo. Donum est, quod largimur alicui. Sylla, caeteris ademtis, intercessionem tamen largitus erat Tribunis: quid commodius dici poterat? VOSS. *Pet. Victorius*, quem secuti sunt *Fulv. Ursinus*, *P. Ciacconius* et *Fr. Hotomannus*, reponendam censuit Var. Lect. 10, 24. *bona etiam* etc. Ego sane vulgatam lectionem suo loco movendam non censeo; *dona* etiam sunt privilegia, seu praerogativae, Tribuniciae potestati concessae. In MSto autem *Norv.* et aliis vetustis Codicibus locus hoc modo legitur et interpungitur: *Pompejum, qui amissa restituisse videatur dona, etiam quae ante*

bis, qui ad eum [a] confugerant, convenit: reliquas legiones ex hibernis evocat, et subsequi jubet. Eo 2 L. Caeſar adolescens venit: cujus pater Caeſaris 534 erat legatus. Is, reliquo sermone confecto, cujus rei cauſſa venerat, habere se a Pompejo ad eum [b] privati officii mandata demonſtrat: *velle Pompejum se Caesari purgatum, [c] ne ea, quae reipublicae caussa egerit, in suam contumeliam [d] vertat: semper se reipublicae commoda privatis necessitatibus habuisse potiora: Caesarem quoque pro sua dignitate debere et studium et iracundiam suam reipublicae dimittere, neque adeo graviter irasci [e] inimicis, ne, quum illis nocere se [f] speret, reipublicae noceat.*

VARIAE LECTIONES.

a *confugerunt* Lov. b *privatim* Pet. Lov. L. pr. V. ad B. G. 1, 17. c *nec* Ed. Elz. d *convert.* L. pr. e *in inimicis* V. f *speraret* Leid. pr. *sperat* Carr.

etc. ac erunt fortaſſe, quibus haec ratio non displicebit. DAVIS.

Expiata Saturnini et Gracchorum casibus] Hi cum eſſent Tribuni plebis, ob seditiones, reducendis legibus agrariis concitatas, interfecti sunt. Vide, inter alios, Epit. *Livian.* l. 58. 59. et 69. DAVIS.

Omnem Galliam, Germaniamque] Elate dictum ab eo, qui primas Germaniae oras tantum ingreſſus eſt. VOSS. Nam licet primas Germaniae oras tantum ingreſſus eſt, tamen complurium civitatum legationes eum adiere, quae pacem et amicitiam petierunt, ut teſtatus eſt *Caesar* B. G. 4, 18. Hoc tamen adeo non crediderunt poſteri, ut Caeſarem, aliosve ante Maximianum Imperatores, Rhenum tranſiiſſe prorſus negaverint. Auctor Paneg. 5. c. 8, 2. *Hic* (Maximianus) *quod jam falso traditum de antiquis Imperatoribus putabatur, Romana trans Rhenum signa primus Barbaris gentibus intulit.* Quam vero ob cauſam hiſtorias habuere suſpectas, ratio reddi non poteſt. DAVIS.

Privatis necessitatibus] Alii, *necessitudinibus*, quae quidem lectio ex recepta interpretatione eſt nata. Vide quae notavimus ad B. G. 8, 51. DAVIS. *Necessitatibus* eſt quidem in Faerni et Hotom. MSS. item Palat. Bong. Dorv. et aliis, atque Edd. primis. Sed vetuſtiſſimi mei, Petav. Cuj. Scal. Lovan. Leid. pr. sec. Voſſ. dant *necessitudinibus* cum plerisque Edd. quod non auſim prae altero damnare. Perpetuo autem hae voces commutantur.

4 Pauca ejusdem generis addit cum excusatione Pompeji conjuncta. Eadem fere, atque eisdem [a] rebus praetor Roscius agit cum Caesare, sibique Pompejum commemorasse, demonstrat.

1 IX. Quae res etsi nihil ad levandas injurias pertinere videbantur; tamen idoneos nactus homines, per quos ea, quae vellet, ad eum perferrentur, petit ab utroque, quoniam Pompeji mandata ad se [b] detulerint, ne graventur sua quoque ad eum postulata deferre; si parvo labore magnas controversias tollere, atque omnem Italiam metu libe-
2 rare [c] possint, *sibi semper reipublicae primam fuisse dignitatem, vitaque potiorem; doluisse se, quod*
535 [d] *populi Romani beneficium sibi* [e] *per contumeliam*

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *de rebus*. b *detulerunt* Edd. pp. c Sic Pet. Scal. Cuj. L. pr. et alii cum Edd. Vasc. Steph. vulgo *possent*. d *pro beneficio* MSS. Hot. Carr. Br. et mei (praeter Cuj.) ac primae Edd. et aliae, male. e Sic etiam Pet. Cujac. Sc. L. pr. Reliqui et Edd. pp. *contumelia*.

Ne cum illis nocere se speret] Petav. et Palat. habent, *ut cum illis n. s. sp.* quod probo. Palatinus pronomen *se* expungit. VOSSIUS. His in locis perinde est. CLARK. *Ut* habent quoque Cujac. et Leidens. pr. qui item cum Carr. caret τῷ *se*. *Ne* abest a Lovan.

Eadem fere atque eisdem de rebus] *Ταυτότης*; quare Philippus Rubenius (Elect. 1, 8.) legebat, *eisdem diebus*. Quod perplacet. Veritatem ipsa arguit historia. VOSS. Manifesta *ταυτολογία*. Ita tamen edidit Scaliger, et Recentiores. Rubenius emendat, (*eisdem* diebus:) quod Vossio perplacet. Verum cum in MSS. Reg. Eliens. et Vossii, omissa praepositione, scriptum sit, *eisdem rebus*, crediderim potius legendum, *eadem fere, atque eisdem VERBIS*. CLARK. Numquam credam, librarios *verbis* hic mutasse in *rebus*. Abest praepositio *de* etiam a Leid. pr. sec. Lovan. Dorvill. et Edd. Rom. Med. Optime. quod non dubito ab aliorum etiam Codicibus abesse. *Rebus* est, *argumentis*, ratiocinationibus: quomodo et Graeci suum *Χρῆμα* adhibent. Vide ad cap. sec. *Qui sententiam Calidii paucis fere mutatis rebus sequebatur*; ubi itidem inculcarunt, *verbis*. *Eisdem de rebus* Hotom. post *Pompejum* locare nitebatur, frustra.

[a] *ab inimicis extorqueretur; ereptoque* [b] *semestri im-*
perio, in urbem retraheretur, [c] *cujus absentis ra-*
tionem haberi proximis comitiis populus jussisset;
tamen hanc [d] *jacturam honoris sui, reipublicae* 3
caussa, aequo animo tulisse: quum litteras ad se-
natum miserit, ut omnes ab exercitibus discederent,
ne id quidem [e] *inpetravisse: tota Italia* [f] *dilectus* 4
haberi, retineri legiones II, *quae ab se* [g] *simulatione*
Parthici belli sint [h] *abductae: civitatem esse in ar-*
mis. Quonam haec omnia, nisi ad suam perniciem, 5
pertinere? sed tamen ad omnia [i] *se descendere pa-*
ratum, [k] *atque omnia pati reipublicae caussa. Pro-*
ficiscatur Pompejus in suas provincias; ipsi exercitus
[l] *dimittant: discedant in Italia omnes ab armis:*

VARIAE LECTIONES.

a Desunt L. pr. b *semenstri* MSS. 3. c *sibi* L. pr. d Sic MSS. et Edd. Vasc. Steph. et aliae. non *hon. j. J. h. proprii* L. pr. f. *privi.* e *impetravisset* Lov. L. pr. f Sic Pet. Lov. L. pr. V. *teneri* Ed. Elz. g *ob simulationem* L. sec. *a se* Edd. pr. h *add.* MSS. 2. et Ciaccon. scilicet *ad urbem.* Male. dein in Edd. Vasc. Str. Steph. Gr. post. *Quonam haec o. tandem?* Bene, si e MSS. i deest L. sec. k Hae 5 voces exsulant a L. pr. l vulgo *dimittantur.* dein *descendant* V.

Sibi semper Reip.] Ultimam vocem omittit *Faërni* Codex, applaudente *Fr. Hotomanno*, sed, ut videtur, temere prorsus et inconsulte; respondet enim Caesar Pompejanae orationi, qua testatus est, *semper se Reip. commoda privatis necessitatibus habuisse potiora; Caesarem quoque pro sua dignitate debere et studium et iracundiam suam Reip. dimittere.* Res est manifesta; nec minus certum, operam lusisse *Fulv. Ursinum*, qui cum *Gabr. Faërno* reponit, *sibi semper Remp. primam fuisse dignitate. Hirtius* Bell. Alex. c. 8. *Fugae vero nullum esse consilium, non solum iis, qui primam dignitatem haberent.* Idem c. 33. *Imperii dignitatem*, et cap. 36. *dignitatem populi Rom.* memorat. DAVIS. Hotomannus non probat lectionem Cod. Faërni, *remp. primam fuisse dignitate*, quomodo etiam exaratur in Leid. sec. Sed sequitur Codicem Ursini, in quo deest *Remp.* quia non agi putat a Caesare de *dignitate Reip.* sed *sua.* Exsulat etiam vox *reip.* a Vossiano et Carrar. quam non male defendit Davisius; et contra Brutus et Gruterus non alieni sunt ab Ho-

6 *metus* [a] *e civitate tollatur: libera comitia, atque omnis respublica Senatui populoque Romano permittatur. Haec quo facilius, certisque conditionibus fiant, et jurejurando* [b] *sanciantur; aut ipse propius accedat, aut se patiatur accedere: fore, uti per conloquia omnes controversiae componantur.*

1 X. Acceptis mandatis Roſcius [c] cum L. Caeſare Capuam pervenit, ibique conſules Pompejumque
2 invenit. Poſtulata Caeſaris [d] renunciat. Illi deliberata re reſpondent, ſcriptaque ad eum mandata
3 per eos remittunt: quorum haec erat ſumma: *Caesar in Galliam reverteretur, Arimino excederet, exercitus dimitteret. quae si fecisset, Pompejum in*

[a] *Hispa-*

VARIAE LECTIONES.

a *a* c. MSS. 4. et Edd. pp. *tollantur* L. pr. non male, et ita Celsus. *tolletur* Dorv. b *sanciatur* Lov. Dorv. c *a Caes.* Pet. C. Sc. L. pr. *C. Caesaris* V. male. V. praec. et seqq. d *renunciant* Dorv.

tomanni sententia; quia ſtatim subdit, se honoris jacturam *reip. caussa* aequo animo tuliſſe. Magis locum Gloſſae ſuſpectum reddit, quod in Cujac. Petav. Scalig. et Leid. pr. scribatur, *primam P. R.* i. e. populi Romani.

Ipsi exercitus dimittant: discedant in Italia omnes ab armis] Ita optime edidit Scaliger. *Ipsi* (Caeſar et Pompejus) *exercitus* suos *dimittant; discedant in Italia* reliqui *omnes ab armis.* Davisius aliique ediderunt, (*ipsi exercitus* dimittantur:) ubi vox (*ipsi*) prorſus languida eſt et inepta. CLARK. *Dimittant* scribendum eſſe, e suis MSS. jam viderunt Urſinus, Brutus, Hotomannus; quin et, *ipsi dimittantur* non poſſe jungi, perceperat Auguſtin. quare ille delebat, *ipsi*. Sed *dimittunt* etiam eſt in Petav. Palat. Leid. pr. et Voſſ. atque Edd. Rom. Mediol. Flor.

Re deliberata] Hotomannus monet, in antiquis omnibus non comparere *τὸ re.* quod retinet tamen. Lipſius margini adpoſuit, *deliberato.* ut alibi *exposito*, et simile. Profecto non male. Nam *re* abeſt etiam a MSS. meis, si Dorvill. forſan excipias, et Edd. non modo primis, sed et aliis plerisque. Optime Gruterus conjicit, *re* poſt *deliberata* eſſe ponendum, unde exciderit propter seq. *respondent.* Ei obſecutus sum. B. G. 4, 9. *Re deliberata post diem tertium reversuros.*

[a] *Hispanias iturum. Interea, quoad fides esset data,* 536
Caesarem facturum, quae polliceretur, [b] *non intermissuros Consules Pompejumque* [c] *dilectus.*

XI. [d] Erat iniqua conditio, postulare, [e] ut Cae- 1
sar Arimino excederet, atque in provinciam reverteretur; ipsum et provincias, et legiones alienas
[f] tenere: exercitum [g] Caesaris velle dimitti; dilectus 2
habere: polliceri, se in provinciam iturum; neque ante quem diem iturus sit, [h] definire: ut si, peracto Caesaris consulatu, Pompejus profectus non esset, nulla tamen mendacii religione obstrictus videretur. Tempus vero conloquio non dare, neque 3
accessurum polliceri, magnam pacis desperationem
[i] adferebat. Itaque ab Arimino M. Antonium cum 4

VARIAE LECTIONES.

a *Hispaniam* V. b *et non* L. sec. Dorv. c Ita Pet. Lov. V. et alii. *dilectum* L. pr. sed idem mox *dilectus.* d deest Lov. in quo *conditione.* e abest V. dein *provincias* L. sec. f exsulat a Lov. g *Caesari* Palat. Lov. Dorv. *velle* abest a Lov. Dorv. h *diffin.* MSS. 3. i *faciebat* Pet.

Per eos remittunt] Gruterus malebat e Petav. *permittunt*, i. e. curant, ut ad eum perferantur. de qua vi praepositionis in hoc verbo egimus supra. Accedunt Scalig. et Leid. pr. Verum mihi hoc loci durius videtur. Malim cum Hotom. et Lipsio, *per eosdem rem.*

Caesaris consulatu, Pompejus pr. non esset] Turbant hic MSS. In plerisque, *consulatu Caesaris*, pro quo Glandorpius malebat, *proconsulatu*, atque eo sensu capit Rhellicanus. sed id non opus est. Dicit Caesar, si post annum exactum nondum profectus esset. *Caesar* est in Voss. pro *Pompejus* in Petav. Leid. pr. Cujac. Voss. *Cons.* deest in Lovan. *non* exsulat quoque a Cuj. Pet. Lovan. Vox *Pompeji* videtur intrusa, ut suboluit quoque Grutero.

Obstrictus] Mallet Ill. Heins. *adstrictus.* Non male, si MSS. addicerent. nunc nihil muto. B. G. 1, 31. *Jurejurando civitatem obstringere.* ubi Ed. Rom. *adst. obstringere beneficio* noster et alii saepius; *scelere* infra 2, 32. *parricidio* Cicero et alii. V. Zinzerling. Prom. Crit. cap. 1. Immo idem apud Cicer. 2. Phil. 33. *Obstrinxisti religione populum*, sic *religione, scelere, obligare* etc. alibi. Vide ad Front. 4, 7, 39.

Itaque ab Arimino] Ait ad

cohortibus v Arretium mittit: ipse Arimini cum II
537 legionibus [a] subsistit, ibique dilectum habere instituit. Pisaurum, Fanum, Anconam [b] singulis cohortibus occupat.

1 XII. Interea certior factus, Iguvium Thermum praetorem cohortibus v tenere, oppidum munire,

VARIAE LECTIONES.

a *substitit* Faern. Lov. Pal. B. Dorv. *dil.* e Pet. Lov. L. pr. V. *ibique* abest ab Edd. pp. b *cum sing.* V. a m. pr.

hunc locum Ciacconius, *Non solet Caesar urbium nominibus praepositiones addere;* itaque pro *ab*, *Caesar* reponit, ut sit, *Itaque Caesar Arimino.* Nugae sunt. diligentius Caesarem legisse oportuerat, qui et l. 1. de bello Gallico ait, *ad Genevam pervenit.* et l. 7. *ad Lutetiam iter facere coepit.* Sed id commentatoribus Caesaris familiare esse invenio, dictionem ejus ignorare. VOSS. Mire dormitavit *Pet. Ciacconius*, cum scripserit, non solere Caesarem urbium nominibus praepositiones addere. nihil enim apud nostrum est frequentius. Exemplis ex hoc solum libro depromptis utamur. Sic c. 18. *Quod oppidum* a Corfinio VII *millium intervallo abest.* Et c. 25. *Domitianas enim cohortes protinus* a Corfinio *in Siciliam miserat.* Ac iterum c. 78. *Dierum* XXII ab Ilerda *frumentum jussi erant efferre.* Sed, si ita res se haberet, non opus erat, ut reponeret, *Itaque* Caesar *Arimino.* hoc enim nomen facile subintelligitur. DAVIS. Plura vide ad B. G. 3, 6. *in Lutetiam,* et mox ad c. 15.

Cum II *legionibus subsistit*] Manifestum mendum. Scribe, *cum reliquis substitit.* Scriptum prius erat, *cum reliq. substitit.* Librarius ex *re* fecit II: *liq.* putavit esse *leg.* et scripsit, II *legionibus.* Nam Caesar unam tantum XIII. legionem tunc habebat, ut ipsa historia evincit. VOSS. Hanc lectionem vitiosam esse omnes vident: Caesar enim tum temporis solam XIII legionem secum habebat, vide c. 7. nec alia eum nisi postea consequebatur, ut docet hujusce libri c. 15. Rescripserunt igitur, *Nicasius Ellebodius* et *Pet. Ciacconius*, *cum* V *cohortibus subsistit*; *Dionys.* autem *Vossius* eodem sensu, *cum reliquis substitit.* Vereor, ut scopum attigerint. Vel, deleta voce, *legionibus*, utpote ab imperito intrusa, emendo, *cum* II *substitit,* vel lego, *cum* II *cohortibus substitit.* Ratio est manifesta. Praesto erat Caesari una tantum legio; in singulis autem legionibus X erant cohortes; harum V Arretium misit Caesar, II Arimini substitit; tribus reliquis Pisaurum, Fanum, Anconam occupavit. DAVIS. *Cum reliquis* incidit quoque Ciacconio. *legionibus* post Davisium e textu penitus ejecit Clarkius. Malim ego pro ea substituere, *cohortibus,* ut conjicit quoque Davisius. Sic cap. seq. *cum III cohortibus*, in Leid. pr. est, *cum III legionibus.* Mordicus *legionibus*, sed inepte, MSS. omnes retinent. an retrahendum est ad superius, et scribendum, *legionis?* Vide etiam c. 18.

omniumque esse Iguvinorum optimam erga se voluntatem: Curionem cum III [a] cohortibus, quas Pisauri et [b] Arimini habebat, mittit. Cujus adventu 2
cognito, diffisus municipii [c] voluntate Thermus cohortes ex urbe [d] educit, et profugit: milites [e] in itinere ab eo discedunt, ac domum revertuntur:

VARIAE LECTIONES.

a *legionibus* B. pr. b *Arimino* L. pr. et 2 alii. V. ad 7, 32. c vulgo *voluntati.* d MSS. o. et Edd. ante Berold. *red.* Fors et hic scrib. *ded.* sed v. c. 13. et saepe. ac pr. L. pr. e *in it.* desunt Lov.

Anconam] Si MSS. addicerent, malim, *Ancona*, ab *Ancon* Nomin. uti aliis vocatur urbs. licet et *Anconam* in Accus. reperias apud Melam 2, 4, 35. ubi tamen in Nomin. subdit, *Ancon. Ancona* in Nomin. apud Plin. H. N. 3, 13. et in Ablat. c. 14. Idem tamen 2, 72. *In Ancone.* Quare ubique terminationem Graecam malo. Vide ad B. G. 3, 20. *Narbone.*

Iguvium Thermum praetorem] Sic optime emendarunt Steuchus Eugubinus, et Manutius, quem vide cum Hotomanno, ac Scholiaste aliisque ad Lucanum 2, 274. *Jusque sui pulso jam perdidit Umbria Thermo.* Vulgo, *Tignium.* Sed MS. Brant. *Inguium*, Lovan. *Itiguum*, *Itigunorum*, et Petav. Cuj. Scal. Leid. pr. *Tiguium*, *Tiguinorum*, et statim, *Tigium*, Lovan. *Igium.* Ceterum notandum, *praetorem* hic vocari Minucium Thermum, loco *Propraetoris*, quod subſtituere volebat Freinsh. in Ind. ad Florum. Sed male. *Praetor* saepe vocatur is, qui cum imperio urbi vel provinciae praeest, licet vere non sit *Praetor*; quomodo et *proconsul* sumitur. Vide omnino Nepot. Hannib. c. 4. *C. Centenium praetorem*, cum nota Doctiss. V. Staveren. Cl. Duker. ad Florum 2, 30, 5. et nos ad Frontin. Strateg. 1, 5, 22. et infra ad B. Afric. c. 80.

Municipii voluntati] Bong. et Palat. habent, *civium voluntate.* VOSS. Quod Glossema est. Nam et jam infra ait Caesar, (municipiorum *voluntatibus.*) CLARK. *Civium* etiam in Leid. sec. Rectius in Cujac. Petav. et Scalig. *municipum.* quod ob suaviorem sonum placebat Grutero. Sed aliud latet. Vox *voluntati* corrupta est, quae non comparet in Lovan. At in Leid. pr. et Voss. cum Edd. Ber. Manut. *voluntatis.* Scripsi confidenter, *voluntate*, uti praeter Palat. habent MSS. Urs. Carrar. Dorv. Leid. sec. Pulm. et Edd. Rom. Ven. Mediol. Florent. Adi ad Front. 1, 8, 5. *paucitate suorum diffidens.* Adde Cl. Burmann. ad Sueton. Jul. c. 3. *Diffidens occasione.* Apud Tacitum quoque Hist. 2, 23. *Diffidens paucitati cohortium*, Cel. J. Gronovius testatur in Oxon. MSS. esse, *paucitate;* item Leidenses MSS. B. Civ. 3, 96. *diffisi eo loco.*

Docent sui judicii rem non esse] Tantundem est, ac si dicas, suum non esse, judicare, an justis de caussis Caesar Pompejum,

Curio, omnium summa voluntate, Iguvium recipit.
3 Quibus rebus cognitis, confisus municipiorum voluntatibus Caesar, cohortes legionis XIII ex praesidiis [a] deducit, Auximumque proficiscitur; quod oppidum [b] Attius, cohortibus introductis, tenebat, [c] dilectumque toto Piceno, circummissis senatoribus, habebat.

1 XIII. Adventu Caesaris cognito, Decuriones Auximi ad Attium Varum frequentes conveniunt: docent *sui judicii rem non esse;* [d] *neque se, neque reliquos municipes pati posse, C. Caesarem, Imperatorem bene de Republica meritum, tantis rebus gestis, oppido moenibusque prohiberi: proinde habeat*
2 *rationem posteritatis, et periculi sui.* Quorum oratione permotus [e] Varus, praesidium, quod intro-

VARIAE LECTIONES.

a. red. Sc. V. *Auximium* et *Auximii* L. pr. b Sic Urs. Br. B. L. sec. alii *Accius, Actius*, et infra. c Sic L. pr. V. Palm. Sch. et ita infra semper cum aliis. d *n. se* desunt Ed. Elz. e Sic Pet. L. pr. V. *A. Var.* B. *M. Var.* Lov. Pal. Dorv. Edd. pp. vulgo *Attius Var.*

ille Caesarem persequeretur. Videtur formula aliqua esse in jure prisco usurpata: sic infra ait de Massiliensibus: *neque sui judicii, neque suarum esse virium, discernere, utra pars justiorem habeat caussam.* Quae verba optime explicat Vellejus 2, 50. cum ait: *Massilia fide melior, quam consilio prudentior, intempestive principalium armorum arbitria captans, quibus ii se debent interponere, qui non parentem coërcere possunt.* Itaque, *non est judicii mei res*, idem valet, ac si dicas, non mihi id arrogantiae, ut me huic rei interponam: non arrogo mihi arbitrium ejus rei. Et B. C. 3, 12, *Illi vero daturos se negare, neque portas consuli praeclusuros; neque sibi judicium sumturos, contra atque omnis Italia populusque Rom. judicavisset.* VOSSIUS.

Habeat rationem posteritatis et periculi] Rubenius, more suo infelix, ubi Caesarem corrigit, Elect. 1, 8. rescribit, *potestatis:* nam, inquit, periculum non in posterum, sed praesens imminebat. Non intellexit mentem Caesaris. Tu per *posteritatem* intellige *famam.* Quomodo et Julius Celsus de hac re lo-

duxerat, ex oppido educit, [a] ac profugit. Hunc 3
ex primo ordine pauci Caesaris consecuti milites,
consistere [b] cogunt: [c] commisso proelio deseritur
a suis Varus: nonnulla pars militum domum discedit:
reliqui ad Caesarem perveniunt: atque una 4
cum iis [d] deprehensus L. Pupius primipili centurio
adducitur, qui hunc eumdem ordinem in exercitu
Cn. Pompeji [e] antea duxerat. At Caesar milites At- 5
tianos conlaudat, Pupium dimittit, [f] Auximatibus
agit gratias, seque eorum facti memorem [g] fore
pollicetur.

XIV. Quibus [h] rebus Romam nunciatis, tantus 1
repente terror invasit, ut, quum Lentulus [i] consul
ad aperiendum aerarium venisset, ad pecuniam Pompejo
ex SC. proferendam, [k] protinus, aperto sanctiore

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. non *et*. b *coegerunt* MSS. 7. Edd. R. M. c Ita Pet. Cuj. Carr. L. pr. V. Ed. Fl. non *commissoque*. d *compreh.* Lips. *deprensus* L. pr. e *ante* V. f *Auximabiis* L. pr. g deest Busl. Edd. R. M. V. h deest Pet. i *C. Romam* Edd. R. M. V. k *statim* Lov.

quens ait p. 183. *orant, ut famae, ut suo suorumque discrimini, dum tempus est, consulat.* Posteritas pro fama, quia haec sola ad posteros transmittitur. Unde et Cicero Tusculan. 1, 15. *Quum optimus quisque maxime posteritati serviat.* IDEM. *Majestatis* frustra orae libri sui Lipsius adscripsit. [Haec verba forsan sic corrigenda ex J. Celso: *proin habeat rationem, dum potest, civitatis,* vel *necessitatis, et periculi sui.* OUDENDORP. ad Sueton. Jul. Caesar. cap. 30. p. 51.]

Ex primo ordine pauci] Quomodo x aut xx milites proelium committant? An hic per primum ordinem non notantur soli illi, qui in principe linea, ut vulgo loquuntur, stabant? an dicemus, ordinem hic pro caterva aut manu aliqua poni? Sane ego maluissem hic scriptum esse, *agmine.* Sed temere non muto: potuerunt Caesariani impedito itinere Varum premere: isque deinde a suis desertus. VOSSIUS.

L. Pupius] Male Pal. et Edd. Vett. hic et infra, *Puppius*. Bong. *Pupilus*. Cujac. Petav. Leid. pr. Voss. *SL' Pupius.* Latere videtur aliud praenomen.

Protinus aperto sanctiore aerario] Nimirum aliter scribere

aerario, ex urbe profugeret. [a] Caesar enim adventare, jamjamque et adesse [b] ejus equites falso nun-
2 ciabantur. Hunc Marcellus conlega, et plerique
3 magistratus consecuti sunt. Cn. Pompejus pridie
639 ejus [c] diei ex urbe profectus iter ad legiones habebat, quas a Caesare acceptas in Apulia hiberno-
4 rum caussa disposuerat. [d] Dilectus intra urbem intermittuntur: nihil citra Capuam tutum esse [e] omni-

VARIAE LECTIONES.

a *Caesarem adv.* V. minus bene. b vulgo *et* deest; uti *ejus equites* a V. in quo *nunciabatur.* c *die* Dorv. Vide ad B. G. 2, 23. d Ita MSS. 5. et statim. *contra u.* Pet. Sc. Lov. L. pr. Reg. El. e deest Lov. *videbatur* Edd. R. M. V.

Caesari non permittebat posteritatis studium, ut aerarium, quod ab eo effractum, nullum est dubium et omnes autores testantur, diceret se apertum a Lentulo invenisse. Si non alium volumus, Florum audiamus, qui ait: *Aerarium quoque sanctum, quia tardius aperiebant Tribuni, jussit effringi.* Miror sane Philippi Rubenii simplicitatem, qui Elector. 1, 24. emendat, *protinus non aperto.* VOSS.

Adesse] Inserui copulam *et*, pro *etiam*, auctoritate MStorum Petav. Cujac. Leid. pr. Bong. Lovan. si cui *jam jamque* delere placeret, quia non comparet in Carrar. non valde repugnarem. *Adventare* enim notat, eum jamjam adfuturum. Vide ad Front. 1, 5. 8. Vel sic tamen ego retinere malo ob solitam Caesari copiam et perspicuitatem.

Pridie ejus diei ex urbe profectus iter ad legiones habebat] Fulvius et Ciacconius legunt, *Pridie eidus.* Nam Pompejus, ut ex verbis Ciceronis colligitur, omnino circa illud tempus ex urbe profectus. Et putant illi, librarium ex *pr. eid.* fecisse, *pridie ejus diei.* Sane mihi verissima conjectasse videntur. Perpende loca Ciceronis, et quae de Numa atque anno a Caesare ordinato ajunt. VOSS. Cum *Pompejus* ex Urbe proficisceretur non pridie ejus diei, quo sanctius aerarium esset apertum, uti ex *Cicerone* ostendit *Ciacconius:* quaerunt Viri Docti, an non emendandum sit, (*pridie* Idus *ex Urbe etc.*) Sed nihil opus. Nam si, ut plerique existimant, non *Pompeji*, sed *Caesaris* jussu effractum fuit aerarium, nihil mirum, si Caesar, quo die id factum fuerit, non vere demonstret. CLARK. Si *pridie Idus* recipias, rectius foret, *habuerat*, ut addidit Ciacconius. quare nil mutare contra MStos, satius est.

Lentulus libertati confirmat] Sic vv. cc. nonnulli, at Petavianus habet, *ad forum deductos Lentulus libertatis confirmat;* et sic Cujacianus quoque, nisi quod pro *deductos* retinet vocem *productos*, quae in vulgatis est. Lipsius (Sat. 1, 14.) emenda-

bus videtur. Capuae primum [a] sese confirmant, et conligunt, dilectumque colonorum, qui lege Julia Capuam deducti erant, habere instituunt; gladiatoresque, quos [b] ibi Caesar in ludo habebat, [c] ad forum productos Lentulus libertati confirmat, [d] atque iis equos adtribuit, et se sequi jussit: quos postea, monitus ab suis, quod ea res omnium judicio reprehendebatur, circum familiares conventus Campaniae, custodiae caussa, distribuit.

VARIAE LECTIONES.

a *esse* MSS. 7. b *sibi* L. sec. c Sic MSS. o. et Edd. pp. *non in f. ded.* Pet. L. pr. d deest L. pr.

bat, *Libertate confirmat.* Quod non probo. Sane mihi optima videtur lectio, quae in Petav. et Cujac. MS. est: itaque legerim, *libertatis confirmat*, ut subintelligatur, *munere;* etsi non ignorem, quam insolens Caesari haec phrasis. Quin ipsa vulgata lectio mihi Lipsiana emendatione magis placet: an non similis mos est loquendi, quando ait Cic. l. 7. epist. 14. ad Attic.? *gladiatores Pompejus distribuit binos singulis patribus familiarum.* Ubi similiter dativum et accusativum videmus. VOSS. In Leid. primo scribitur, *in libertatem conf.* quomodo passim occurrit, *vindicare in libertatem.* pro quo MSS. nonnulli, *libertati*, infra c. 22. ubi vide. Verum hic loci profectum ab interpretatione videtur, et verissima esse lectio, sane docta et elegans, *libertatis*, quae restat etiam in Scalig. et Lovaniensi. *Confirmare libertatis*, id est, certos, firmos, securos libertatis esse jussit; nec tantum eos libertatis admonuit, sed plene promisit. Similia vide ad 7, 77. et c. 80. Grammaticorum filii nodum secant, non solvunt, qui Hypallagen esse fingerent, pro, *quibus libertatem confirmat.*

Circum familiares conventus Campaniae custodiae caussa distribuit] Ursinus et Ciacconius legunt, *circum familiae patres conventus Campani, c. c. d.* moti verbis Tullii, quae paullo ante citavimus. Ego legerim, *circum familias:* et postea vidi idem Rubenio placuisse. pro *Campaniae* ut *Campani* rescribamus, ipsa ratio dictare videtur: nam Campania et conventus Campanus idem sunt. VOSS. Implexe et morose dictum videtur, *familiares conventus Campaniae.* Qui enim isti sunt? *Cicero*, qui in locis vicinis et tantum non in re praesenti fuit, liquido ita narrat, ut gladiatores distributi modo sint in urbe ipsa. Verba ejus l. 7. ad Attic. Epist. 14. *Gladiatores Caesaris, qui Capuae sunt, sane commode Pompejus distribuit, binos singulis patribus familiarum.* Non ergo temere credimus per alios conventus Campaniae distributos. Mihi stat legere, *circum familias conventus Cam-*

1 XV. Auximo Caesar progressus omnem agrum Picenum percurrit. Cunctae earum regionum praefecturae libentissimis animis eum recipiunt, exerci-
2 tumque ejus omnibus [a] rebus juvant. Etiam Cingulo, quod oppidum Labienus constituerat, suaque pecunia exaedificaverat, ad eum legati veniunt; quaeque [b] imperaverit, se cupidissime facturos pol-
3 licentur. Milites imperat: [c] mittunt. Interea legio XII Caesarem consequitur. Cum his II Asculum Picenum proficiscitur. Id oppidum Lentulus [d] Spinther X cohortibus tenebat: qui, Caesaris adventu cognito, profugit ex oppido, cohortesque secum [e] abducere conatus, [f] a magna parte militum dese-
4 ritur. Relictus in itinere cum paucis incidit in

VARIAE LECTIONES.

a Abest Lov. b Sic MSS. et Edd. Vett. *imperarit* Ed. Scalig. *imperavit* Dav. vulgo etiam *sese* contra MSS. et Edd. Vasc. Steph. etc. c *mittuntque* Dorv. L. sec. Edd. R. M. V. d *Pisther* L. pr. e *add.* MSS. 5. Edd. qdd. f deest MSS. 4.

pani. Conventum Campanum accipio ipsos incolas et corpus Capuae urbis. Sic *conventum Uticensem* infra nominat; sic *conventum Cordubensem* 2, 19. sic de hac ipsa urbe 3, 21. *Periculum veritus, quod conventus arma ceperat.* Vide *Festum* de hac significatione vocis *conventus*, et *Asconium* atque alios. Jam *Campanus* a Capua formatur, non *Capuanus*, quod *Varro* indicavit l. 9. LL. *Virgilius* etiam: *Et Capys, hinc nomen Campanae ducitur urbi.* Haec *Ph. Rubenius* Elect. 1, 8. Vide et *J. Fr. Gronovium* Observ. 3, 22. DAVIS. Virorum doctorum emendationem in textum recepit Cellarius, *familias conv. Campani.* Non rejicio temere, *familiarum patres*, licet sciam, frequentius dici inverso ordine. MSS. in corrupta lectione conspirant.

Auximo Caesar progressus] In MS. *Norvic.* legitur, *maximo Caesar progressu*, ut scribendum conjecit *Pet. Victorius*, Var. Lect. 4, 15. cui tamen non accedo, nam, cum Caesar itinerum suorum seriem contexat, lectionem receptam optime convenire, manifestum, ac proinde nemo dubitet, quin alteri sit praeferenda; solenne enim fuit Librariis, nomina appellativa, utpote notiora, si aliquo modo congruerent, pro propriis infercire. DAVIS. *Maximo C. progressu* Petav. Cujac. Scalig. Leid. pr. Voss. Nihilominus male. Et me-

[a] Vibullium Rufum, missum a Pompejo in agrum Picenum, confirmandorum hominum caussa: a quo factus Vibullius certior, quae res in Piceno gererentur, milites ab eo [b] accipit, ipsum dimittit.
[c] Item ex finitimis regionibus, quas potest, contra- 5
hit cohortes ex dilectibus Pompejanis: in iis [d] Camerino fugientem Ulcillem Hirrum, cum VI cohortibus, quas ibi [e] in praesidio habuerat, excipit: 541
quibus coactis, XIII efficit. Cum iis ad Domitium 6
[f] Ahenobarbum Corfinium magnis itineribus [g] pervenit; Caesaremque adesse cum legionibus II nunciat.
Domitius per se circiter [h] XX cohortes Alba, ex 7
Marsis et Pelignis, et finitimis ab regionibus coëgerat.

VARIAE LECTIONES.

a *Bibull.* MSS. 7. et infra, solemni confusione τῶν *B.* et *V.* b *accepit* V. c *ipse* L. sec. Reg. Edd. R. M. V. Vasc. Str. Steph. Gr. post. sed v. ad B. G. 1, 36. d *Camerinum* Samb. et L. sec. *fugiente* L. pr. Scal. Lov. e deest MS. Hotom. L. pr. Pal. Dorv. Edd. R. M. V. male. V. ad B. G. 6, 33. *habebat* Lov. *excepit* et *effecit* L. pr. f *Aenob. Enob. Henob. Ahenobardum* MSS. et Edd. qdd. V. Vin. ad Flor. 3, 2. et nummos Fam. *Cohorfin.* Pet. L. pr. g *contendit* Lov. *Caesarem quoque* L. pr. h *XI* apud Cic.

rito haec lectio jamdiu explosa est a Manutio, Bruto, Ciacconio, Hotom. Brantio, uti et Lamb. ad Cicer. l. 8. ad Att. 18.

Cingulo] MS. Reg. et Edit. Rom. *Ex Cingulo.* Quae dictio Caesari familiaris. CLARK. Primus, quod sciam, Scaliger omisit praepositionem. Nam in Editis, quotquot inspexi, additur *ex.* Sed jam Ciacconius et Brant. monuerunt, a suis MSS. eam abesse, uti exsulat quoque a meis antiquioribus, Scalig. Cujac. Petav. Leid. pr. Voss. Sic item statim in recentioribus, *ex Alba.* Aliquoties addi a Caesare praepositionem, scio; immo dictum de ea est paullo ante ad c. 11. sed temere contra vetustiores MSS. inculcare eam ubivis nolim. Alioquin supra pro *maximo* conjecissem, *auximo*, id est, *ab Auximo. a Corfinio* c. 25. vide et c. 78.

Asculum Picenum] Sic et Strabo et alii. Male Codd. Petav. Scalig. *Picenumque*, erratque Hotomannus, credens, nullum aliud esse *Asculum:* cum etiam sit oppidum ita dictum in Apulia, de quo vide ad Front. 2, 3, 21.

Ulcillem Hirum] Faërnus et

1 XVI. Recepto Asculo, expulsoque Lentulo,
Caesar conquiri milites, qui ab eo discesserant,
[a] dilectumque institui jubet: ipse unum diem ibi,
rei frumentariae caussa, [b] moratus, Corfinium con-
2 tendit. Eo quum venisset, cohortes v, [c] praemis-
sae a Domitio ex oppido, pontem fluminis inter-
rumpebant, qui [d] erat ab oppido [e] milia passuum
3 circiter III. Ibi cum antecursoribus Caesaris proe-
lio commisso, celeriter Domitiani a ponte repulsi se
4 in oppidum [f] receperunt. Caesar, legionibus trans-
ductis, ad oppidum constitit, juxtaque murum ca-
stra [g] posuit.

1 XVII. Re cognita, Domitius ad Pompejum in

VARIAE LECTIONES.

a Sic rursus Pet. Lov. L. pr. b *commor.* L. pr. c deest V. *Domitius* Pet. *ex oppido* abest Lov. d *aberat* Manut. ut alibi, sed v. Ciacc. et Davis. ad 2, 23. e *XVI millibus p. c. tribus* Carr. f *recipiunt* L. pr. g *ponit* Carr. Pulm. Sch. bene.

Manutius malunt, *LucejumHirrum*, quia gentis Luccjae cognomen est *Hirrus:* atque ita inveni in schedis Pulmanni, quasi esset MSti lectio. Pantagathus legebat, *Aedilem Hirrum;* at Ursinus, *Aedilem C. Hirrium;* atque ita apud Ciceronem ubique pro *Hirro* reponebat: quia nota fuit hoc jam tempore gens *Hirria*, ut ex Varrone, Plinio, et Macrobio probat: quamquam ibi quoque in MSS. plerumque sit, *Hirrus*. In Inscriptionibus Gruteri *Hirrii* multi occurrunt. *L. Hirrii* legit quoque Ursin. B. Civ. 3, 82. uti ibi est in MSS. quibusdam. In aliis, *Hirtii*. Ego *Hirrum* rescripsi auctoritate MSS. Carr. Urs. Cujac. Petav. Voss. et aliorum. *Hircum* Leid. pr. *Actica* sec. *Artica* Samb. similia monstra adparent in MSS. pro *Ulcillem*, inepto sane vocabulo. *In vallem* Samb. et Leid. sec. *Valum* Voss. *Vallum* Carr. *Ulcilem* Bong. a m. sec. Sed *Ucillum* Ursin. Cuj. Petav. Scal. et Leid. pr. Lipsius adscripserat *Ocillum*, vel *Ocellum*. Non displicet mihi, *C. Lucejum Hirrum*. Hotomannus simpliciter legebat, *Cajum Hirrum*, observabatque, ei a Pompejo in Epistolis Cic. ad Att. 8, 11. tantum tribui *V cohortes:* ubi Corradus monet, in MS. legi, *Camerinum f. in valle fortica cum etc.*

Cohortes ex Alba] Sic MS. Reg. et Edit. Rom. Alii omittunt praepositionem. CLARK. *Alba*,

Apuliam peritos regionum, magno proposito praemio, cum litteris mittit; qui petant atque orent, ut sibi subveniat: *Caesarem duobus exercitibus, et* 2
locorum angustiis [a] *facile intercludi posse, frumentoque prohiberi. Quod nisi fecerit, se,* [b] *cohortesque* 3
amplius XXX. *magnumque numerum senatorum, at-* 54a
que [c] *equitum Romanorum in periculum esse venturum.* Interim suos cohortatus, tormenta in muris
[d] disponit: certasque cuique partes ad custodiam 4
urbis adtribuit; militibus in concione agros ex suis possessionibus pollicetur, [e] quaterna in singulos jugera, et pro rata parte centurionibus evocatisque.

VARIAE LECTIONES.

a *nosi* V. b *cohortes* etc. *in p. e. missurum* L. pr. quod notandum. c *equites Rōs* Lov. *equitatum* V. d *disposuit* L. pr. e Sic Glar. Gland. Manut. et Vasc. margo. MSS. o. et Edd. ante Scal. l. *XL.* vel *quadraginta.* quod credi nequit. V. ad B. G. 1, 53.

ex *Marsis et Pelignis, et finitimis ab regionibus coegerat*) *Beroaldus* edidit, *ex Alba et Marsis. Bong.* tert. et *Steph.* habent, *finitimis regionibus.* Lege igitur, *cohortes ex Alba et Marsis et Pelignis et finitimis regionibus* coegerat, ut olim *Gryphius* repraesentavit. DAVIS. *Cur. sec.* Uti Gryphius, ita ediderunt, quod sciam, omnes, nisi quod in Edd. antiquioribus plerisque additum sit, *ab reg.* probante e suo Cod. etiam Hotomanno. *Ex Alba et Marsis* inveni in solis recentissimis, Bong. et Leid. sec. Vide supra. *ex Pel.* Pal. Leid. sec. Dorvill. Ceteri dant, *coh. Alba, ex M. et Pelignis,* uti bene edidit Scaliger. dein *et* ante *fin.* non est in Pet. Cujac. Lovan. Leid. pr. Dorv. Voss. sed *ab* retinent omnes praeter Lovan. Bong. et Leid. sec. Vasc. Steph. Gryph. *Cogere* cum praepositione *a* aliquoties invenias apud nostrum et alios. c. 33. *naves a privatis coactas.*

Recepto Asculo] Ursinus in v. c. reperit, *recepto oppido*, et vocem *Asculo* σχολαστικῶς adjectam putat. Ego pro *Asculo* in MS. Cujac. Petav. Palatin. et v. c. inveni, *Firmo*, quod vicinum est Asculo oppidum. VOSS. *Firmo* exstat quoque in Leid. pr. Voss. Lovan. Dorv. et Edd. Rom. Ven. Mediol. aliisque. Quid ni legimus? *Recepto Firmo, Asculoque expulso Lentulo.* Hinc circa hoc tempus *Caesar Firmo progressus*, in Epist. Pompeji apud Cicer. ad Att. l. 8. Ep. 12.

1 XVIII. Interim Caesari nunciatur, Sulmonenses, quod oppidum a Corfinio VII milium intervallo abest, cupere ea facere, quae vellet, [a] sed a Q. Lucretio senatore et Attio Peligno prohiberi, qui id
2 oppidum VII cohortium praesidio tenebant. Mittit eo M. Antonium cum [b] legionis VIII cohortibus V. Sulmonenses, simul atque nostra signa viderunt, portas aperuerunt, universique et oppidani et mili-
3 tes obviam gratulantes [c] Antonio exierunt. Lucretius et Attius de muro se dejecerunt. Attius, ad Antonium deductus, petit, ut ad Caesarem mitteretur. Antonius cum cohortibus, et Attio, eodem
4 die, quo profectus erat, revertitur. Caesar eas

VARIAE LECTIONES.

a *seque* L. pr. *Lucterio* hic et infra Pal. L. sec. *Luctetio* B. Dorv. *Luctatio* Carr. *Lucetio* Edd. pp. *Luratio* al. dein *Actio* MSS. plerique et Edd. sed v. Ciacc. et Hotom. b *legione* Pet. *legionibus* Pal. Lov. Dorv. Voss. c *animo* L. pr. suprase. *Antonio*.

quod male mutare conatus est Victorius. *Firmum* restitui quoque Front. 4,1,24. Nisi statuamus, utrumque, et *Asculo*, et *Firmo*, natum e scholio τῦ *oppido*, quod est in Ursini Codice.

In muris] Bongars. Leid. sec. *in muros*. sed male. Aliud est, *tormenta in muris disponere*, aliud, *in muros*. Quod clare patet ex B. G. 2, 29. 30. *magni ponderis saxa in muro conlocarant*, et, *turrim in muros conlocare*.

VII *millium intervallo*] Sic omnes MSS. et recte quidem. *Jul.* autem *Celsus* p. 185. ait: *Corfinium progreditur*, *oppidum Pelignorum*, XII *millia passuum distans a Sulmone*. Reponendum, VII *millia passuum*. DAVIS.

Cum legionis VIII *cohortibus* V] Corruptum putabat Ursinus: idem ego arbitror, nam infra demum ait, VIII legionem ad Caesarem venisse. Ursinus ait, in vet. c. legi, VII *legionis*, et rescribit XII. quam conjecturam non improbo, etsi possit quoque legere XIII, ut codicum plurium numerum, quatenus historia patitur, retineamus. Illud certum, non posse retineri hoc loco, *octavae legionis*. VOSS. *VII* edidit Clarkius. Mihi, quis numerus reponi debeat, non liquet.

Universique et oppidani et milites] Veriorem putat Hotomannus MSti sui lectionem, *Universique oppidani*, rejectis ceteris, quia Sulmonenses antea dixerint, se a cohortibus coërceri. Fateor, *et* atque *et milites* ab-

cohortes cum exercitu suo conjunxit, Attiumque incolumem dimisit. Caesar [a] tribus primis diebus castra magnis operibus munire, et ex finitimis municipiis frumentum [b] comportare, reliquasque copias exspectare instituit. Eo triduo legio VIII ad 5
eum venit, cohortesque ex novis Galliae [c] dilectibus XXII, equitesque [d] ab rege Norico circiter CCC, quorum adventu altera castra ad alteram oppidi partem ponit. His castris Curionem praefecit: [e] reli- 6
quis diebus oppidum vallo, castellisque circumve- 543
nire [f] instituit. Cujus operis [g] maxima parte effecta, eodem fere tempore missi [h] ad Pompejum revertuntur.

VARIAE LECTIONES.

a Deest MSS. meis 9. et Edd. R. M. V. b *comparare* L. sec. Carr. Pulm. c Sic Pet. L. pr. V. d ita MSS. 7. non *a. Morico* Edd. R. M. V. e *reliquisque* L. sec. f vulgo *circummunire*. g *magna* Pal. B. h *a Pompejo* Pet. C. L. pr. V. ad 8, 41.

esse etiam a Bong. Palat. Lovan. Leid. sec. Dorvill. Pulm. Sch. Edd. Rom. Med. Ven. Nihilominus male. Sulmonenses dixerant modo, se prohiberi a Lucretio et Attio, non ab eorum *militibus*, qui jam, simul ac signa Caesaris viderunt, una cum oppidanis aperte Caesari se favere declararunt.

Petit] Grutero videbatur legendum, *petiit*, sine dubio, quia sequitur, *mitteretur*. At tamen vide, quae congessi ad B. G. 1, 8. et alibi. B. Civ. 3, 69. *Ne in angustias inciderent, sese praecipitant*. ut est in MSS. Hirt. B. Alex. c. 51. *dat negotium, ut naves praepararentur*.

Circummunire] Statim, *circummunitione*. B. G. 2, 30. *crebrisque castellis circummuniti*, et alibi. Verum MSS. Urs. Hotom, Brant. Petav. Palat. Bong. Lov. Scalig. Leid. pr. sec. Voss. Dorv. Pulm. Sch. et Edd. Rom. Ven. Med. Ald. Plant. *circumvenire*. atque ita vulgo legitur c. 81. *Conatur tamen eos vallo fossaque circumvenire*. ut et unus e MSS. meis. nam reliqui, *circummunire*. c. 84. *paene ut feras circumventos* in nonnullis. at plurimis, *circummunitos*. Vide etiam ad B. C. 2, 16. et 3, 97. *montem opere circumvenire instituit*. at illic MSS. tantum non omnes, *circummunire*. uti rursus 2, 36. *vallo circummunire instituit*. quo loco Edd. primae quoque, *circumvenire*. Quod, utpote rarius, perperam in *circummunire* mutaverunt. Nec enim Scaligero accedere possum,

1 XIX. Litteris perlectis, Domitius dissimulans in consilio pronunciat, Pompejum celeriter subsidio venturum; hortaturque eos, ne animo deficiant, quaeque [a] usui ad defendendum oppidum sint, pa-
2 rent. Ipse [b] arcano cum paucis familiaribus [c] suis conloquitur, consiliumque fugae capere constituit. Quum vultus Domitii cum oratione non consentiret, atque omnia trepidantius timidiusque ageret, quam superioribus diebus consuesset, multumque cum suis consiliandi caussa, secreto, praeter consuetudinem, conloqueretur, concilia conventusque ho-

VARIAE LECTIONES.

a Deest Lov. *sint* exsulat a L. pr. sed v. ad 5, 42. b Sic MS. Urs. Cuj. Pet. L. pr. Sc. Lov. V. Ed. R. Steph. et aliae. *Arcane* al. *arcana* Ed. Elzev. male. Alii quoque *in arcano*. V. Voss. de Analog. 4, 19. c deest Pet. Cuj. bene.

qui hoc solo loco edidit, *circummoenire*, ut apud Plautum et alios ἀρχαΐζοντας. quomodo *poenire*, *poeniceus* etc. Sed *circumvenire* bene et Latine dicitur. Sall. Jug. c. 76. *Vallo fossaque moenia circumvenit*. Plura vide apud Cl. Wasse in Ind. et Cort. ad Jug. c. 52. *cuncta moenia exercitu circumvenit*. Restitui igitur MStorum lectionem, quidquid obnitatur Brantius.

Dissimulans in consilio] Hotom. e suo Codice malebat, *simulans*: quia Domitius ista pronuncians non dissimulabat, sed simulabat et fingebat. Certe *simulans* extat quoque in Palat. Dorvill. et Edd. Rom. ac Med. Sed male. Domitius dissimulabat ea, quae vere in litteris erant perscripta, et pronunciabat contrarium, ut patet ex seqq. In MS. per Lipsium collato, puto esse Buslidianum, et Ed. Veneta erat; *simulatus*, forsan pro *dissimulatus*. Hoc enim deponenti forma aliquoties occurrit. Vide Cl. Burman. ad Vellej. Paterc. 2, 109. *ex male dissimulato agebat aemulum*. Ceterum in MSS. plerisque legitur, *concilio*, uti et Edd. Vasc. Steph. Gryphii utraque. Quod si admittimus, intelligendum esset, eum ad omnes milites habuisse concionem. Quare malim retinere, *consilio*: uti habent Edd. primae et MSS. Dorv. Voss. aliique, sub quo tribuni militum, centuriones, primive ordines comprehenduntur. Vide etiam ad 8, 8.

Instituit] Sic MS. Reg. Al. *constituit*. CLARK. *Instituit* etiam Pulm. Schedae, solita variatione. Reliqui omnes *constituit* servant, quod hic loci retineo. De Verbo *instituere* vide Ind. in notas. De re aperta solet id verbum adhibere auctor.

Consiliandi caussa] In aliis,

minum fugeret; res diutius tegi, dissimularique non potuit. Pompejus enim rescripserat, *sese rem in* 3
summum periculum deducturum non esse; neque 544
suo consilio, aut voluntate Domitium se in oppidum Corfinium contulisse. proinde, si qua facultas fuis- 4
set, ad se cum omnibus copiis veniret. Id ne fieri posset, obsidione, atque oppidi [a] circummunitione fiebat.

XX. Divulgato Domitii consilio, [b] milites, qui 1
erant Corfinii, prima [c] vesperi secessionem faciunt; atque ita inter se per [d] tribunos militum centurio-

VARIAE LECTIONES.

a *Munitione* V. b L. pr. inter versus. c vulgo *vespera. succes.* V. d *tribunum* Pet. Lov. L. pr. sec. V. B.

consultandi; sed receptam lectionem exhibent MSS. *Faern. Ciaccon. Carrar. Norvic.* et editt. *Rom. Beroald.* nec mihi dubium videtur, quin sit genuina. Noster hujusce libri c. 73. *Haec consiliantibus iis, nunciatur. Appulejus* Metam. l. 1. p. 9. *Bonus consiliator Aristomenes.* Glossarium vetus: *Γνωμοδότης, suasor, consiliator.* Plura hanc in rem congessere *Chr. Cellarius* Cur. Poster. p. 57. ac intt. ad *Phaedri* 2, 6. DAVIS. Hotom. quoque et cuncti mei cum Edd. primis. Recte, pro *consultandi.* Adde Vorst. de Latin. Mer. Susp. p. 21. Gisan. Observ. Ling. Lat. h. v. et hic Cellarium, et infra Brant.

Rem in summum periculum deducturum] Reponit *Pet. Ciacconius*, *rem summam in periculum*; sed ejus conjecturam evertit ipse *Caesar*, qui B. G. 5, 31. ait, *Orant, ne sua dissensione et pertinacia* rem in summum periculum deducant. Miror equidem, unde factum, ut *Joan. Brantius*, cum hunc locum memoria teneret, *Ciacconio* adsentiri, quam veram lectionem servare, maluerit. DAVIS. Vide ad dict. l.

Proinde si qua facultas fuisset, ad se cum omnibus copiis veniret] Petav. eodem modo habet, nisi quod *fuisset facultas* in eo, transpositis vocibus, legatur. Mihi haec verba corrupta videntur, nam cur Pompejus scriberet, *siqua fuisset facultas*, et non, *siqua esset?* Legendum puto, *siqua fugae sit facultas.* Sane sensum praestare nullus ambiget. VOSS. In nonnullis Codd. vocibus transpositis scriptum est, (*siqua* fuisset *facultas.*) Vossio corrupta videntur haec verba. Cur enim Pompejus scriberet, *siqua fuisset*, et non, *siqua esset?* Proinde legendum putat, (*siqua* fugae sit *facultas.*) Nec quenquam dubitaturum existimat, quin sensus isto modo praestantior sit. At vero et in vulgata Lectione rem at-

nesque, atque honeſtiſſimos sui generis conloquun-
2 tur, *obsideri se a Caesare; opera, munitionesque prope esse perfectas; ducem suum Domitium, cujus spe atque fiducia permanserint, projectis omnibus, fugae consilium capere: debere* [a] *se suae salutis ra-*
3 *tionem habere.* Ab his primo Marsi diſſentire incipiunt, eamque oppidi partem, quae munitiſſima
4 [b] videretur, occupant: tantaque inter eos diſſensio [c] exsiſtit, ut manum [d] conſerere, atque armis dimicare conentur: poſt paullo tamen, internunciis ultro citroque miſſis, [e] quae ignorabant de
5 L. Domitii fuga, cognoscunt. [f] Itaque omnes uno conſilio Domitium, productum in [g] publicum, circumsiſtunt, et cuſtodiunt; legatosque [h] ex suo numero

VARIAE LECTIONES.

a Deeſt Lov. Pal. Dorv. *sui* Pal. V. ad B. G. 1, 4. b *videtur* L. sec. c vulgo *exstitit* et *conarentur.* d *conferre* V. e *qui* Lips. *L* deeſt Lov. f *atque* Lovan. Edd. R. M. g *publico* Palat. Dorv. h deſunt Lov. et 4 aliis, atque Edd. pp. male.

tentius perpendenti optime conſtabit *Temporum ratio;* et Viri Doctiſſimi emendatio ne Latina quidem videbitur. Non enim Latine dicitur, (*siqua sit facultas,* — *veniret;*) sed, (*siqua fugae sit facultas,* — *veniat;*) quod enim Tempora nonnunquam permutentur, cum res praeterita tanquam praeſens narretur, id hic locum non habet. Fortaſſe igitur scribendum voluit Vir Doctiſſimus, (*siqua fugae* eſſet *facultas.*) Sed, ut dixi, nihil opus. Optime enim conſtat Temporum ratio: (*Postquam* (vel, *siquando*) facta *fuisset facultas,* — *veniret.*) CLARK. *Esset* adſcripſit Lipſius. *fuisset fac.* etiam Leid. pr. et Voſſ.

Prima vespera] MSS. Carr. Ciacc. Hotom. Brant. *vesperi.* quod rejecerunt nihilominus viri docti. Attamen etiam Petav. Cujac. Scal. Lovan. Leid. pr. immo omnes mei et Pulm. Schedae cum Edd. Rom. Mediol. Ven. Beroaldi, Basil. aliisque dant, *vesperi,* quem conſenſum veneratus ita edidi. *Vesperum* dicere amat Caeſar. Vide ad B. G. 1, 26. Subauditur *hora.* Hinc ibidem c. 27. *prima noctis* scribendum e MS. videtur.

Dissensio exstitit, ut — armis dimicare conarentur] Non dubito, quin cum MS. *Norvic.* legendum sit, *Dissensio existit, ut — armis dimicare conentur:*

numero ad Caesarem mittunt; sese paratos esse portas aperire, quaeque imperaverit, facere, et [a] L. Domitium vivum [b] in ejus potestatem transdere.

XXI. Quibus rebus cognitis, Caesar, etsi ma- 1
gni interesse arbitrabatur, quam primum oppi- 545
do potiri, cohortesque ad se in castra transducere, ne qua aut largitionibus, aut animi confirmatione, aut falsis nunciis commutatio fieret voluntatis: quod saepe in bello parvis momentis magni casus [c] intercederent; tamen veritus, 2
ne militum introitu, et nocturni temporis licentia oppidum diriperetur, eos, qui venerant, conlaudat, atque in oppidum dimittit; portas, murosque adservari jubet. Ipse iis operibus, quae facere 3
instituerat, milites disponit, non certis spatiis in-

VARIAE LECTIONES.

a Abest Lov. Dorv. b *ejus potestati* Pet. Cuj. Leid. pr. bene. c *intercidere nt* L. pr.

verba enim tam quae antecedunt, quam quae sequuntur, praesentis sunt temporis. DAVIS. MSS. Reg. Eliens. et Vossii, *existit, ut conentur.* Quam lectionem amplectitur Davisius, propter ea, quae antecedunt et sequuntur, praesentis temporis. Sed cum tanquam praesens narretur res praeterita, perinde est. CLARK. Perinde si sit, sequi debemus, quod in optimis remanet Codicibus. Jam vero *exsistit* legitur in Petav. Palat. Lovan. Bong. Leid. sec. Dorv. et *conentur* in Petav. Lovan. Leid. pr. sec. Voss. et Bong. quare id praetuli. Sic B. G. 5, 28. *Magnaque inter eos exsistit controversia.* ibi Clarkius etiam, *extitit.*

Et nocturni temporis licentia] Offendit me prima vocula; tamen eam repraesentant omnes MSS. praeter *Norvic.* qui et hanc et sequentem prorsus omittit. Conjecit *Pet. Ciacconius,* legendum, *in nocturni temporis licentia;* mihi, minore mutatione, scribendum placet, *ex nocturni temporis licentia.* Hae certe voces non raro confunduntur: ex ipso *Caesare* aliud exemplum videre est not. ad B. C. 3, 49. DAVIS. Nihil hic opus conjunctione ista, *et.* Non enim *duo* veretur Caesar, sed *unum:* ne militum introitu propter nocturni temporis licentiam oppidum diripiatur. Davisius, quoniam omnes MSS. conjunctionem istam retinere existimavit, scribendum conjecit, (ex *nocturni* etc.) Sed non omnes eam exhibent MSS. Omittit enim MS. Reg. E quo proinde

termissis, ut erat superiorum dierum consuetudo, sed perpetuis vigiliis, stationibusque, ut contingant inter se, [a] atque omnem munitionem [b] expleant:
4 [c] tribunos militum et praefectos circummittit; atque hortatur, [d] non solum ab eruptionibus caveant, sed etiam singulorum hominum occultos exitus
5 adservent. Neque vero tam remisso ac languido animo quisquam [e] omnium fuit, qui [f] ea nocte
6 conquieverit. Tanta erat summa rerum exspectatio, ut [g] alius in aliam partem mente atque animo [h] tra-

VARIAE LECTIONES.

a *eaeque* Lov. *ac* V. b *compl.* B. L. sec. Ed. Fl. c *tribunum pl. et praefectum* Pet. *atque p.* L. pr. d *ut non* B. L. sec. male. e *hominum* Pal. f deest Edd. R. M. V. g *nullus* MSS. Hotom. Pal. B. L. sec. Dorv. et Edd. pleraeque male. h *quisquam tr.* Lovan.

sic restituendus hic locus, *ne militum introitu, nocturni temporis licentia.* CLARK.

Murosque adservari] Pet. Fab. Sem. 1, 20. e MS. suo, uti et Gruter. e Bong. praefert, *observari.* quomodo idem legebat in Floro 3, 6, 11. *fauces sic obditis navibus quasi portam obseravit.* Sed ut *observare* probum sit, in Floro tamen *obseravit* praefero cum aliis, et hic, *adservari.* at mox *exitus observent* mallem, si quid contra MSS. plerosque et optimos mutari necesse sit. Ibi vide. B. C. 3, 28. *Qui eam partem orae maritimae adservabant.* ubi eadem est varietas, et pro *observabant* stat Davisius.

Adservent] Petr. Faber ibid. item Beroald. Vascos. Str. Steph. et alii, *observent*, uti est in Bongars. et Leid. sec. ac Pulm. Sched. Non male, sed nec *adservent* temere loco movendum est. Ejusdem enim significationis est. Utrumque occurrit apud Terentium et alios.

Vero] Sic Faërnus e Vet. libro, et Manut. ut B. Alex. c. 15. *Neque vero Alexandriae fuit quisquam.* at MSS. aliorum et mei omnes cum Edd. Vett. *eo.* Vasc. Steph. et alii, *eorum.* In aliis, *eum.* Fors, *enim.* i. e. enimvero. Adi ad 5, 7. et infra c. 81. §. 3. *Illa enim adverso vitio* etc.

Tanta erat summa rerum exspectatio] Species est Pleonasmi; fere enim dicitur, *tanta erat rerum exspectatio,* omissa voce, *summa.* Sed eadem ratione defendi potest haec locutio, ac, *quantum maximum;* nec enim illam loquendi rationem refugerunt optimi scriptores. Vide notata ad B. G. 5, 28. DAVIS. *Lactantius* sane de Mort. Persec. 48, 2. habet, si recte *Cellarius* edidit, *quem in tantis summis rebus experti;* ut eodem loquendi modo, quo noster, usus vi-

heretur, quid ipsis Corfinienfibus, quid Domitio, 546
quid Lentulo, quid reliquis accideret, qui quosque eventus exciperent.

XXII. Quarta [a] circiter vigilia Lentulus Spin- 1
ther de muro cum vigiliis, cuftodibusque noftris conloquitur, velle, [b] si sibi fiat poteftas, Caefarem convenire. Facta poteftate, ex oppido mittitur, 2
[c] neque ab eo prius Domitiani milites discedunt, quam in confpectum deducatur. *Cum eo de salute* 3
sua [d] *orat, atque obsecrat, sibi ut parcat; veterem-*

VARIAE LECTIONES.

a Sic L. pr. vulgo *vig. cir.* et supra *exciperet.* b deeft Dorv. c *neque discedant* MS. Urs. *prius* abeft Lov. d vulgo *agit. sui* V. adi c. 20.

deatur. Non tamen dubito, quin ibi legendum, *quem in tantis* SUMUS *rebus experti.* Quin et Caefar, ut probabile videtur, reliquit, *tanta erat summarum rerum exspectatio* etc. DAVIS. *Cur. sec.* Apud Lactant. in Ed. Ultraj. recte jam editur, *sumus experti.* Si sana hic eft vulgata lectio, non jungendae sunt, *tanta summa*, sed *summa rerum exspectatio erat tanta.* In Voff. legitur, *summa atque rerum.* Malim accedere Lipfio et Aicardo, qui margini adfcripferunt, *summae;* uti et in Marg. Plant. 1578. et Schedis Pulmanni. *summa rerum*, trita eft locutio, ut, *summa belli, imperii, reip.* etc. Apud noftrum quoque B. C. 2, 30. *De summa rerum deliberare incipit.* 3, 51. *Alter omnia agere ad praescriptum, alter libere ad summam rerum consulere debet.* Infra c. 67. *summa exercitus salva.* B. Alex. c. 16. *De summa rerum ac salute omnium.* vel poteft scribi *summae rei. Res summa* paffim. Vide ad 8, 6. et crebro.

Exciperet] Ita Scaliger et plerique. Ego ex MSS. Eliens. et Voffii praeferendum exiftimo, *exciperent.* CLARK. Recte judicat Clarkius: atque ita jam ediderunt Beroald. Manut. Gryph. aliique, et exaratur in Petav. Scal. Leid. pr. ac Lovan. *acciperent* in Pal. Bong. Leid. sec. Dorvill. Livius 33, 48. *Saepius patriae quam sorum eventus miseratus.* Plura vide ad B. G. 6, 42. *Eventus belli non ignorans.*

In conspectum] MS. Eliens. *in conspectu.* Vide supra ad 4, 12. CLARK. Accedunt Lov. Leid. pr. Scalig. et Edd. Rom. Med.

Cum eo de salute sua agit, atque obsecrat] MSS. *Ciaccon. Norvic.* ac editt. *Rom. Ven. Beroald.* repraefentant, *cum eo de salute sua* orat *atque obsecrat.* Sic *Plautus* Asin. 3, 3, 71. *Hanc, cui daturus hanc, jube petere atque* orare mecum. Et Curcul. 3, 62. Tecum oro *et quaeso, qui has tabellas afferet Tibi, ut ei detur* etc. Vide etiam *Teren-*

que amicitiam commemorat; Caesarisque in se be-
4 *neficia exponit, quae erant maxima: quod per eum*
in conlegium pontificum venerat; quod provinciam
[a] *Hispaniam ex praetura habuerat;* [b] *quod in peti-*
5 *tione consulatus ab eo erat sublevatus.* Cujus ora-
tionem Caesar interpellat: *Se non maleficii caussa*
ex provincia egressum, sed uti se a contumeliis ini-
micorum defenderet; ut tribunos plebis, ea re ex ci-

VARIAE LECTIONES.

a *Hispaniae* Edd. R. V. M. Gryph. *praefectura* Lov. L. pr.
b deest Edd. R. M. V.

tium Hec. 4, 4, 64. Mihi certum videtur, hanc esse *Caesaris* ipsius manum, quam ideo mutarunt Librarii, quod phrasin paullo rariorem non intelligerent. DAVIS. Merito hoc verbum revocavit Clarkius. Agnoscunt enim MSS. mei decem, et Edd. Rom. Mediol. Ven. Flor. Vascos. Strad. Steph. Gryph. et plures. Vide Parei Ind. Plaut. sub v. *mecum*, *tecum*, et similia ad B. G. 7, 47. Alioquin, *agere de aliqua re*, pro loqui, esset rectissimum. Vide Cl. Burm. ad Phaedr. Fab. 52. infra c. 26. *de compositione agi.* et passim.

Ab eo] Voces hae non comparent in Carrar. Lovan. Leid. pr. sec. Voss. Dorv. Edd. Rom. Med. Ven. Abesse etiam puto a MSS. aliis. Nec desiderantur. ἀπὸ κοινοῦ repetendum, *per eum*. Dein in Leid. primo est, *sublimatus*, id est, evectus. sed male. Posterioris aevi est vox. Vide Arntz. ad Aur. Vict. Epit. c. 4. *Pallas praetoriis ornamentis sublimatus.*

Ea re] Eam ob caussam. *Vitruvius* 1, 1. *Ea re facilius omnia cognoscunt.* Causa autem, quam hic dicit noster, non erat Caesaris in Italiam adventus, ut perperam existimavit *Fr. Hotomannus:* non enim ob eam rationem tribuni sunt ex urbe expulsi, sed quod Caesarem a contumeliis inimicorum defenderent. Porro operam lusit *Gabr. Faernus*, cui hic placet, *injuria*, ut animadverterunt viri eruditi, licet forsan ejus conjecturam nonnihil adjuverint MS. *Norvic.* et editt. *Rom. Ven. Beroald.* habent enim, *in ea re.* DAVIS. *In ea re* exaratur quoque in MS. Hotom. Ciacc. Lov. Scal. Leid. pr. sec. Voss. Dorv. et Edd. Med. Ven. *Injuria* adscripsit quoque Lipsius. At nihil muto. Sic saepe, *qua re*, et *tali re*, aliaque Forsan *in* per pleonasmum in significatione τοῦ *per* defendi posset ex notatis ad B. G. 3, 3. *praestare in arte.* Huc facit etiam Terent. And. 1, 1, 67. *Neque commovetur animus in ea re tamen. Consumere in ea re tempus* saepe noster. Atque ita rescribendum in Nepot. Them. c. 7. *eumque in ea re conari fallere.* Sic MSS. vulgo deest, *in.* Vide et c. 84. *qua in re.* 3, 106. *In hoc majestatem regiam minui praedicabat.* B. Afric. c. 61. *In hac re*

vitate expulsos, [a] *in suam dignitatem restitueret; ut se, et populum Romanum,* [b] *paucorum factione ob-* 547
pressum, in libertatem vindicaret. Cujus oratione 6
confirmatus Lentulus, [c] uti in oppidum reverti liceat, petit: quod de sua salute inpetraverit, fore etiam reliquis ad [d] suam spem solatio: adeo esse perterritos nonnullos, ut suae vitae durius consulere cogantur. Facta potestate, discedit.

VARIAE LECTIONES.

a Edd. qdd. male *ad. suam* abest a B. b deest Lovan. dein *obpressos* L. sec. *in suam* MS. Ciacc. c Sic Lov. non *ut.* d vulgo *suampse.*

tione opus instruebat, habet Leidens. pr.

In libertatem vindicaret] Notissima et obvia haec est locutio. Nepos in Thras. c. 1. *patriam a tyrannis obpressam e servitute in libertatem vindicaret.* Adde Cort. ad Sallust. B. Cat. c. 20. *nisi nosmetipsi vindicamus in libertatem.* Immo noster ipse 2, 21. *seseque in libertatem vindicassent.* Meretur tamen adtentionem, quod reperitur in Bong. Leid. sec. et Voss. *libertati vindicaret.* Quod egregium esse videbatur Grutero. Certe bonum sensum admittit. *Vindicare libertati* est, restituere in libertatem, cujus propria erat respublica, ejusque cives. Vellej. 1, 13. *Mummio cognomen virtute partum vindicavit.* Adposite Cicero pro Marc. c. 2. *Maximam vero partem quasi suo jure Fortuna sibi vindicat, et paene omne ducit suum.* Vide etiam Cl. Burm. ad Vellej. 2, 100. *Quidquid liberet, pro licito vindicans.* Supra c. 14. *productos libertati confirmat,* unus contra, *in libertatem;* sed ibi *libertatis* legendum.

Ad suampse solatio] Sic edidit *Jos. Scaliger,* cum in omnibus MSS. et antiquitus cusis legatur, *ad suam spem,* unde *Pet. Ciacconius* rescripsit, *ad suam spei et solatio.* Conjecerim potius, *ad suae spem solatio.* DAVIS. *Ad* suae spem *solatio*) Ita ingeniose emendavit Davisius. MSS. et Editt. Vett. (*ad* suam spem *solatio.*) Quod fere idem est. Scaliger et Recentiores, (*ad* suampse *solatio.*) Quae vox valde inconcinna est, et a Caesaris dictione aliena. CLARK. *Suam spem,* (i. e. quo ipsi sperent, scilicet de salute,) revocavi, auctoribus MSS. omnibus et Edd. ante Scalig. quod mutari non debuit. Alioquin arrideret mihi magis Ciacconii conjectura.

Ut suae vitae durius consulere cogantur] Ciacconius reposuerat, *consulere cogitent.* Ego vulgatam lectionem praefero, quae ἐμφατικωτέρη est. Nam quod ait Caesar, *cogantur,* respicit ad ea verba, *adeo esse perterritos nonnullos.* Itaque metus eos adigebat. VOSS. *Conentur* conjecit Gruterus; sed frustra. Vide ad B. G. 6, 5. *Ne desperata salute cum Transrhenanis congredi cogeretur.*

1 XXIII. Caesar, ubi luxit, omnes senatores,
[a] senatorumque liberos, tribunos militum, [b] equi-
2 tesque Romanos ad se produci jubet. Erant sena-
548 torii ordinis L. Domitius, [c] P. Lentulus Spinther,
L. Vibullius Rufus, Sex. Quinctilius Varus Quae-
stor, L. Rubrius; praeterea filius Domitii, aliique
[d] complures adolescentes, et magnus numerus equi-

VARIAE LECTIONES.

a *senatorum l.* L. pr. b *equites R.* Lov. *perduci* Edd. R. M. V. *promi* Busl. c vulgo *et P.* dein MSS. mei omnes et Edd. pp. *L. Caecilius Spinther Rufus.* pro *Vibullio* in Voss. *L. Caecilius Quinct.* pro *Rufus* Pal. *rursus.* in Edd. quibusdam abest *L.* d *quampl.* L. pr. V. alibi.

Ubi inluxit] Saepe adhiberi videas hoc compositum, quum notat triste vel laetum quid, quod is dies advehit. Vide Ciofan. ad Ovid. Met. 7, 430. *Nullus Erechthidis fertur celebratior illo Inluxisse dies.* Cicero pro Milone c. 26. *Inlucescet aliquando ille dies etc.* Sueton. Caes. c. 81. *Ea vero nocte, cui inluxit dies caedis;* sed etiam in simplici naturalis lucis adventu adhibuisse auctores pro *prima luce* certum est. Immo Livius saepissime ait, *ubi inluxit.* Adi Cl. Drakenb. ad 2, 7. *postquam inluxit.* Nihilominus praefero, quod est in vetustissimis MSStis, Petav. Leid. pr. Lovan. *ubi luxit.* quod cum rarius esset, mutarunt librarii. Plaut. Mil. Glor. 3, 1, 115. *Priusquam lucet, adsunt, rogitant, noctu ut somnum ceperim.* Cicero pro Rosc. Amer. c. 34. *Occisus est a coena rediens. nondum lucebat, cum Ameriae scitum est.*

Erant Senatorii ordinis] In omnibus MSStis reperio, *erant quinquaginta ordines.* Nescio, quid sibi ea verba velint, aut unde irrepserint. VOSS. Sic est in editt. *Rom. Ven. Beroald.* at in omnibus *Dionys. Vossii* MSS. et *Norvic.* scribitur, *quinquaginta ordines*, nec vir eruditus conjicere potuit, quid sibi ea verba velint, aut unde irrepserint. *Fulv. Ursinus* testatur, vett. Codd. habuisse, *primi ordinis*, unde forsan orti sunt *quinquaginta ordines.* nam, cum antiquitus numeri figuris notarentur, I in L facile potuit mutari. Si hac via tantae varietatis rationem reddi non putaveris, augurarer, compendiarie scriptum fuisse, *erant quinque senat. ordinis,* (nam homines ordinis senatorii quinque postea numerat) ex quo aberrantes Librarii *quinquaginta ordines* exsculpserunt. DAVIS. MSS. mei omnes, *Erant quinquaginta*, vel, *L ordines.* unde patet fictitiam esse lectionem vulgarem. Grutero *I*, id est, *primi ordinis*, cum Ursino unice placebat. Clarkio ingeniosa Davisii conjectura videtur verisimilior. Quibus accedo, et numerum quinarium revocandum censeo. Alibi enim quoque hi numeri confunduntur. Vide ad B. G. 1, 53. An ergo scripsit auctor, *quinque primi ordinis*, vel *e pri-*

tum Romanorum, et [a] Decurionum, quos ex municipiis Domitius evocaverat. Hos omnes productos 3
a contumeliis militum, conviciisque prohibet: pauca apud eos loquitur, quod sibi [b] a parte eorum gratia relata non sit pro suis in eos maximis beneficiis. Dimittit omnes incolumes. Sestertium sexagies, quod 4
[c] advexerat Domitius, atque in publicum deposue- 549

VARIAE LECTIONES.

a *Decuriones* Lov. b *aperte* Edd. Vett. et MSS. Dorv. Hotom. aliique male. c vulgo additur *aurum*. et *adduxerat*.

mo, aut *principe, ordine?* Dein ante *P. Lentulum* copulam *et*, quae vulgo additur, non agnoscunt etiam Petav. Cujac. Lovan. Scalig. Leid. pr. Pal. Bong. Voss. Dorv. aliique, uti nec Edd. Vasc. Str. Steph. Gryph. post. ut pateat bene eam deletam esse a Clarkio.

L. Domitius, P. Lentulus Spinther] Ita ex MSS. Reg. et Eliens. restitui. In editis est, (*L. Domitius*, et *P. Lentulus Spinther*.) Quae conjunctio (*et*) sententiam turbat, ac si fuisset aliquis, *L. Domitius Spinther*; cum Caesar dicat *L. Domitium Ahenobarbum*. CLARK.

Loquitur] Ciacconius et Hotom. praeferunt, *locutus*, ut minor distinctio ponatur ante, *dimittit*: atque ita ediderunt Vasc. Strada, Steph. Gryph. post. Non male profecto, sed contra omnes MStos. Paullo ante Manutius legendum putabat, *filius Domitius*, mera novandi prurigine. Ergo c. 74. 84. pro *filius Afranii* scribendum, *filius Afranius*. et ubi non? MSS. in talibus sequendi. uti B. C 3, 40. *Cn. Pompejus filius*. B. Afric. c. 22. ubi variant, uti et c. 89. *Considio filio*. Recte jam vulgatum defendit Ciacconius.

Sestertium sexagies, quod aurum adduxerat Domitius] Editt. *Rom. Ven. Beroald.* omissis duabus primis vocibus, exhibent, *aurum, quod adduxerat Domitius*, sed *aurum* abest a MS. *Norvic*. At Codd. *Brant. Steph. Gryph. Vascos.* repraesentant, *sestertium sexagies, quod advexerat Domitius*, quam lectionem probat *Joan. Frid. Gronovius* de Pec. Vet. 2, 3. p. 149. DAVIS. Perperam duae priores voces, transpositis, *aurum quod*, omittuntur etiam a Palat. Bong. Pulm. Busl. Dorv. Leid. sec. et Edd. Med. Flor. *Sestertium* etiam deest in Scalig. *peculium*, suprasc. *stipendium*, Leid. pr. Bene Lovan. Cujac. Petav. Voss. *HS. LX.* vel, *H. LX.* sive, *Sestertium Sexagies*, non, *Sestertia Sexaginta*. *Aurum* autem abest quoque a MSS. Petav. Cujac. Lov. Scalig. Leid. pr. Voss. et sine dubio a Glossatore intrusum est.

Adduxerat] Summus Gronovius quam merito praeferebat lectionem, confirmat etiam Lovan. Petav. Cujac. Scalig. Leid. pr. Voss. et alii forsan, nisi fallunt excerpta. Quae voces saepe confunduntur, uti apud Lucan. 6, 442. *Legit in Haemoniis, quas non advexerat herbas.*

rat, adlatum ad se ab Duumviris Corfinienfibus Domitio [a] reddit; ne continentior in vita hominum, quam in pecunia [b] fuisse videatur; etsi, eam pecuniam publicam [c] esse, constabat, datamque [d] a Pompejo in stipendium. Milites Domitianos sacramentum apud se dicere jubet: atque eo die castra movet, justumque iter conficit. [e] VII omnino dies [f] ad Corfinium commoratus, et per fines Marrucinorum, Frentanorum, [g] Larinatium in Apuliam pervenit.

1 XXIV. Pompejus, iis rebus cognitis, quae erant ad Corfinium gestae, Luceria proficiscitur Canusium,

VARIAE LECTIONES.

a *Reddidit* L. pr. b *fuisset* Ed. Gryph. *videretur* B. L. sec. Edd. Vasc. Str. Steph. Gr. post. c *fuisse* L. pr. d abest *a* Lov. e *octo* Lov. f *apud* L. pr. g *et L.* L. sec. Edd. Vasc. St. Steph. Gr. post.

In publicum deposuerat] Petav. Lovan. Leid. prim. sec. Voss. Bong. et Dorv. *in publico*. Male, si quid video. Aliud est, *deponere in publico*, quod est, exponere, publice proponere; aliud, *in publicum*, sive in fidem publicam, seu publicae rei et aerario publico credere. Ita *in medium*, *in commune*, saepissime; licet aliquoties abierint quoque in Ablativum. Vide ad Lucan. 1, 89. et Frontin. 3, 2, 6. Quibus addere potes Liv. 24, 22. 26, 22. Curt. 9, 1. Comment. ad Terent. And. 3, 3, 16. Virg. Aen. 11, 335. Infra c. 36. et 2, 22. *frumentum in publicum conferunt*. 2, 21. *pecunias in publicum polliciti*.

Ab Duumviris Corfiniensibus] Ea vera lectio, quam depravate codices veteres exhibent. Nam in Pal. et Pet. erat, *his viris*. (ut et in *Norvic.* item Lov. Leid. pr. sec. Voss. Dorv.) Ortus ex numero error: primo enim scriptum erat, II *viris*, unde alius fecit, *bis viris*, et sic in Cujacii quoque MS. est: librarius ignorans, nec recte legens, ex *bis* fecit *his*. Quod notare visum, ut constet, unde saepe errores codicibus inrepant. VOSSIUS.

Frentanorum, Larinatium] Sic quoque Cujacii codex habebat, Bongarsianus, *Ferentanorum*, corrupte: nam populi hujus nomen est trisyllabum. Erravit eadem in re summus Geographus, Abrahamus Ortelius, et putasse videtur, a Ferentino dictos Ferentanos. Sed Ferentinum est oppidum Latii, cui nihil commune cum Frentanis. Retinet rectam appellationem Strabo, qui Φρεντανὺς nuncupat. Et, nequid dubites, ait Silius 8, 520. *Marrucina simul Frentanis aemula pubes*. Sed cum *Frentanos Larinates* eundem populum faciat Plinius Hist. Nat. 3, 11. videndum, an non et hic rectius tollatur com-

[a] atque inde [b] Brundisium. Copias undique omnes 2
ex novis dilectibus ad se [c] cogi jubet: servos, pastores armat, atque his equos adtribuit; ex iis circiter ccc equites [d] conficit. L. Manlius praetor 3
[e] Alba cum cohortibus VI profugit: Rutilius Lupus praetor Tarracina cum III, quae procul equitatum Caesaris conspicatae, cui praeerat Bivius Curius, relicto praetore, signa ad Curium transferunt, [f] at- 550
que ad eum transeunt. Item reliquis itineribus 4
nonnullae cohortes in agmen Caesaris, [g] aliae in equites incidunt. Reducitur ad eum [h] deprehensus

VARIAE LECTIONES.

a Deest B. non male *τὸ atque.* b Sic MSS. Urs. et Pet. non per u. c *conjungi* L. sec. d *efficit* B. L. sec. utrumque bene. sed cave, mutes. V. ad 8, 23. e *Albam* et *Tarracinam* MSS. plerique et Edd. pp. item Vasc. Steph. Gr. post. male, sed idem bene *Rutilius* cum aliis. Inepte vulgo *Rutilus*. *Tarrachina* Pet. L. pr. Lov. f *et* Lov. Dorv. Edd. R. M. V. g *alias* V. h *repreh.* Edd. Vascos. Str. Gr. post. *deprensus* Lov. *depressus* V. *compreh.* Lips. *in it.* Ciacc. B. Lov. L. sec. B. Vasc. margo etc. sed v. ad B. G. 7, 28.

ma, quod haec vocabula disjungit. Certe non raro in Caesare tali interpunctione corrupta populorum nomina, ut libris de bello Gallico *Aulerci Eburovices*, quos duos populos librarii fecerat error, cum idem sit. VOSS. *Ferentinorum* male est in Lovan. Palat. Dorvill. et Edd. primis, et plerisque. *Ferentanorum* Bong. et Leid. sec. Reliqui bene cum MSS. Ursini, item Vascos. Str. Steph. et Gryph. post. *Frentanorum*. Vide etiam Cellar. et omnino Cluver. in Italia Antiqua. Apud Graecos *Φρεντανοὶ*, vel etiam *Φρωτανοί*, corrupte dicuntur.

Servos, pastores armat] Deleta virgula legendum credo, *servos pastores armat:* hi enim pastores erant servi, ut ex seqq. liquet. *Lactantius* Div. Instit. 2, 4. *Immissis* latronibus servis *impune sublata est.* Sic *Plautus* Epid. 1, 1, 58. *Servom hominem.* *Dictys* Cretensis 5, 7. *avem aquilam*, et c. 10. *legatos viros* dixerunt. DAVIS. *Pastores* fuisse servos, certum est. Solent tamen a servis domesticis passim disjungi. Sic 3, 4. *Ex servis, pastorumque numero.* ubi male ex hoc loco ibi *CCC*, vel hic *DCCC*, scribendum putat Ciacconius. Agitur illic de Pompejo filio.

Bivius Curius] Corrupte. Sic tamen MSS. nisi quod Leid. pr. *Buvius Curius praetor.* Glandorpius, *Vibius*, putatque eumdem esse, cujus meminit Quinctil. Inst. Orat. 6, 3. Vide ibi Cl. Burman. Et quamvis idem non sit, malim etiam, *Vibius*, uti et Lipsius libri sui margini adlevit. *Curium* vero non mutarem in *Curtium*, ut habent libri quidam apud Cicer. ad Att. l. 9. Ep. 6.

ex itinere Cn. Magius Cremona praefectus [a] fabrum
5 Cn. Pompeji: quem [b] Caesar ad eum remittit cum mandatis: *quoniam ad id tempus facultas conloquendi non fuerit, atque ad* [c] *se Brundisium sit venturus, interesse Reipublicae* [d] *et communis salutis,*
6 *se cum* [e] *Pompejo conloqui: neque veroidem proficí longo itineris spatio, quum per alios conditiones ferantur, ac si coram de omnibus conditionibus disceptetur.*

1 XXV. His datis mandatis, Brundisium cum legionibus VI pervenit, veteranis [f] III; reliquis, quas ex novo dilectu confecerat, atque [g] in itinere com-

VARIAE LECTIONES.

a Deest L. sec. b exsulat a Pet. c *eum* Hotom. MS. Edd. R. M. V. *atque ipse* Ciacc. delet. *se* Hot. male. V. ad 8, 50. d *ut* L. pr. Lov. deest Carr. et habet *c. s. caussa* cum Lov. Ed. Ald. sed v. ad B. G. 1, 6. e *eo* Ciacc. ut vulgatum sit Glossa, non male. f vulgo *IV. r.* g deest V.

Cn. Magius Cremona] Cremonensis. Sic B. C. 3, 71. *C. Felginatem Placentia; A. Gravium Puteolis; M. Sacrativirum Capua.* *Vitruvius* 1, 1. *Archimedes et Scopinas ab Syracusis.* *Terentius* Eunuch. 1, 2, 85. *Dixti cupere te ex Aethiopia ancillulam.* *A. Gellius* N. Attic. 2, 29. *Aesopus ille e Phrygia fabulator.* Vide et *Thom. Munckerum* ad *Hygini* Fab. 97. p. 152. DAVIS. Pro *Cn.* in Leid. sec. est *C.* Abest praenomen a Pulm. Schedis. At Cel. Perizon. in Diss. Triade p. 257. legi jubebat, *N.* sive, ut puto, *Numatius.* Certe Celsus in Epistola Caesaris, quam ex Cicerone ad Att. l. 9. Ep. 1. inserit, habet, *N. Magni* (pro *Magium*) *Pompeji praefectum deprehendi.* Apud Ciceronem etiam *Cn.* Verum ibid. Ep. 15. et 16. scribitur *N. Magius.* De eodem autem esse sermonem, patet ex hoc loco et c. 26. Ceterum *Cremonae* habent Petav. Scalig. et Leid. pr. Nil muta. Vide etiam ad B. G. 3, 7. et Voss. de Constr. c. 14.

Perfici] Codices nonnulli, *profici.* MS. Eliens. *proficisci.* corrupte pro *profici.* CLARK. *Proficisci* etiam Lovan. et *profici* MS. Ursini et Leid. prim. quod multum praefero, immo unice verum puto. Adi me ad 4, 19. *Satis ad laudem profectum.*

Cum legionibus sex pervenit, veteranis quatuor] Emendo, *veteranis tribus*, quomodo in Petaviano, optimae notae codice, et Bongarsiano legitur, ipsaque id ratio evincit. Nam Caesaris tres, ut supra ipse ostendit, legiones erant, nimirum XIII, XII,

pleverat. Domitianas enim cohortes protinus a 2
Corfinio in Siciliam miserat. Reperit consules, Dyrrhachium profectos cum magna parte exercitus, Pompejum remanere Brundisii cum cohortibus [a] xx.
Neque certum inveniri poterat, obtinendine Brun- 3
disii caussa ibi remansisset, quo facilius omne Hadriaticum mare, [b] extremis Italiae partibus [c] regionibusque Graeciae, in potestatem haberet, atque 55
ex utraque parte bellum administrare posset, an inopia navium ibi [d] restitisset; veritusque, ne Italiam 4
ille dimittendam non existimaret, exitus, [e] administrationesque Brundisini portus inpedire instituit:

VARIAE LECTIONES.

a *decem* Busl. Hotom. Edd. R. M. V. b *ex ultimis* Lov. Pal. B. L. sec. Dorv. Busl. Edd. R. M. V. c deest L. pr. d *remans.* MS. Hotom. Pal. Dorv. Edd. R. M. V. e suspecta est haec vox Grutero; est modo inter versus in L. pr. qui cum Petav. et Urs. MSS. etiam *Brundis.*

et VIII. hae sunt veteranae, quas intelligit. Reliquae, quas ait ex novis delectibus confectas, et in itinere completas, sunt primum cohortes XXII, ex Gallia missae: praeterea septenae, quae sub Attio Peligno fuerant, de quibus ipse ait: *Caesar eas cohortes cum exercitu suo conjunxit.* Denique tres cohortes a Rutilo Lupo ad Curium signa transtulisse ait. Hic numerus efficit cohortes XXXII, hoc est, paullo plus quam legiones tres, ut de lectionis hujus veritate ambigendum ultra non sit. Nam Domitianas cohortes, quae XXX et eo amplius erant, non junxit Caesar exercitui suo, sed, ut ipse testatur, in Siciliam misit. VOSS. *III* jam rescribi curarunt Ciaccon. e Carrar. Codice, et Cellarius ac Clarkius: neque aliter exstat in Leid. primo et Vossiano, ac Flor. Ed. et Beroaldi. In Petav. *III. et reliquis.* In Leid. pr. *III ut r.* in Bong. *III ac rel.* in Lovan. *IV cum reliquis.* in Voss. *III, at reliquis.* quod placet. *Reliquisque* Ed. Gryph. in qua etiam, *Is datis m.*

In potestatem haberet] Ita quoque Scaligero placuit. MSS. tres habent, *in potestate*, quod praeferam. Nec occurrit locus ullus probati autoris, qui illa phrasi usus sit. VOSS. Nonnulli Codd. *In potestate*, et ita reponendum censuit *Dionys. Vossius*, quia nullus ei occurrit locus probati auctoris, qui illa phrasi usus sit. At eam locutionem adhibet *Sallustius* Jugurth. c. 112. *Cum talem virum in potestatem habuisset.* Sic et apud Auctorem de Bell. Hispan. c. 36. ubi in vulgg. legitur, *quod Pompejum in po-*

5 quorum [a] operum haec erat ratio. *Qua fauces*
erant angustissimae portus, [b] *moles atque aggerem*
ab utraque parte litoris jaciebat, quod his locis erat
6 [c] *vadosum mare.* [d] *Longius progressus, quum ag-*
ger altiore aqua contineri non posset, rates dupli-
ces, [e] *quoquo versus pedum xxx, e regione molis*
7 *conlocabat. Has quaternis anchoris ex quatuor an-*
8 *gulis destinabat, ne fluctibus moverentur. His per-*
fectis, conlocatisque, alias deinceps pari magnitu-
9 *dine rates jungebat: has terra atque aggere* [f] *inte-*
gebat, ne aditus, atque incursus ad defendendum
10 *inpediretur: a fronte, atque ab utroque latere cra-*
552 *tibus* [g] *ac pluteis protegebat; in quarta quaque ea-*
rum turres binorum tabulatorum excitabat, quo
commodius ab inpetu navium, incendiisque defen-
deret.

VARIAE LECTIONES.

a Abeſt V. b vulgo *molem*. c Sic MSS. *Vaduosum* Ed. Ven. d *longiusque* Pet. e *quousque per XXX. pedes* Lov. L. sec. Edd. R. M. Vasc. Str. Steph. Gr. poſt. *pedibus* Ed. Ven. *p. LXXX.* Scal. *LXXX.* sine *pedum* Pet. *p. XXX.* Dorv. unde patet aberrationis cauſſa. f vulgo *contegebat*. *aliis* Lov. dein *et red.* Lov. *ut ad.* Dorv. L. pr. *ne* abeſt a Scal. V. g *atque* V.

teſtate *haberent*, MSS. recte habent, *in potestatem*. Plura similium locutionum exempla congeſſit *A. Gellius* Noct. Attic. 1, 7. DAVIS. Adde Glandorp. Ciaccon. Brant. Cellar. Vorſt. ad Valer. Max. 1, 6, 3. *In potestatem futuros.* Gronov. et Cl. Drak. ad Liv. 2, 14. item Cort. et quos laudat, ad Salluſt. Catil. 19, 3. *in clientelam habere* Valer. Max. 4, 3, 6. et ita alibi in hoc vel illo MS. apud noſtrum. Nihilominus hic MSS. omnes, quantum scio, cum Vascos. Steph. Gryph. poſt. *potestate* retinent, ut c. 85. et 2, 21. 3, 109. 111.

Molem atque aggerem] Pet. et Pal. habent, *moles*, et cum duae fuerint, malo credere, Caeſarem ita scripſiſſe. Confirmat id Caeſaris epiſtola ad Q. Pedium, in qua ait de eadem re, *ab utroque portus cornu moles jacimus.* (Sic et cap. 28. *Ad moles Caesaris adhaeserant.*) Sed utrum retineas, haud multum intereſt; neque monuiſſem, nisi duo codices ita haberent; praeſertim cum infra ipſe Caeſar dicat, *e regione molis collocabat.* VOSS. Verum si *moles* scripsiſſet Caeſar, scribendum erat deinceps et, *aggeres.* Quod in MSS. non repe-

XXVI. Contra haec Pompejus naves magnas 1
onerarias, quas in portu Brundisino deprehenderat,
[a] adornabat. Ibi [b] turres cum ternis tabulatis eri-
gebat, easque [c] multis tormentis, [d] et omni genere
telorum completas, ad opera Caesaris adpellebat,
ut rates [e] perrumperet, atque [f] opera disturbaret.
Sic quotidie [g] utrimque eminus fundis, sagittis, re-
liquisque telis, [h] pugnabatur. Atque haec ita Cae- 2
sar administrabat, ut conditiones pacis dimittendas
non existimaret. ac, tametsi magnopere admiraba-
tur, Magium, quem ad Pompejum cum mandatis
miserat, ad se non [i] remitti; atque ea res saepe
tentata etsi inpetus ejus consiliaque tardabat; tamen
omnibus rebus in eo perseverandum putabat. Ita- 3
que [k] Caninium Rebilum legatum, familiarem [l] ne-

VARIAE LECTIONES.

a *exorn.* V. b Per *i* L. pr. in quo *denis t. trinis* Pulm. c deest Hot. Edd. R. M. V. d *ex* L. pr. e *praer.* L. pr. f *omnia* L. sec. g abest L. pr. sec. non male. h *pugnabant* Hot. eo male probante, Dorv. Edd. R. M. V. *atque* deest Lov. i *reverti* L. pr. k *Corbium Can.* L. sec. Busl. Edd. R. M. V. Fors *Cajum. Rebilium* MSS. et Edd. pleraeque. sed *Rebilum* bene Urs. Pet. V. B. G. 6, 82. l *necessarium* sine *que* MSS. 6. minus bene. *Scriboni* L. pr. V. *Scribonio* L. sec. *Liboni* L. sec. V.

ritur. Quin et hoc ipsum, *molem ab utraque parte*, aeque duas ostendit, ac si *moles* dixisset. Et quod mox subjungit, *e regione molis*, intelligendum est, *e regione molis utriusque*. CLARK. *Moles* tamen est etiam in Lovan. Carrar. Bong. Leid. sec. Voss. Dorvill. et aliis. Recte, atque ita edidit jam Lipsius. Lucan. de hac re 2, 660. *Sed molibus undas Obstruit*, quamvis sequatur, *tunc aggere multo surgit opus*. Immo noster ipse B. G. 3, 12. *Extruso mari aggere ac molibus.* et de hac ipsa re ad Q. Pedium Caesar apud Cicer. Ep. 9. ad Att. 14. *ab utroque portus cornu moles jacimus.* et hic c. 28. *ad moles Caesaris adhaeserant.* Amant auctores hac voce in plurali uti.

Destinabat.] Placet Grutero, *distinebat*, quod a m. sec. restat in Bong. et Edd. primis, item Vascos. Steph. aliisque omnibus ad Lipsianam usque. *Distinabat* est in Petav. Cujac. Scal. Dorvill. ac Leid. pr. Vide ad B. G. 3, 14. *Qui antennas ad malos destinabant.*

Atque aggere contegebat] In

ceſſariumque Scribonii Libonis, mittit ad eum conloquii cauſſa. Mandat, ut Libonem de concilianda pace hortetur; in primis, ut ipſe cum Pompejo con-
4 loqueretur, poſtulat: magnopere ſeſe confidere, demonſtrat, si ejus rei sit poteſtas facta, fore, ut aequis conditionibus ab armis discedatur: cujus rei magnam partem laudis atque [a] exiſtimationis ad Libonem perventuram, si, illo auctore, atque agente, ab armis sit diſceſſum. Libo a conloquio Caninii
5 digreſſus, ad Pompejum proficiscitur. Paullo poſt

VARIAE LECTIONES.

a *aestimationis* Ed. Gryph.

Petav. significantius eſt, *integebat.* VOSS. *Integebat*) Sic MSS. Eliens. et Voſſii. Al. *contegebat.* CLARK. Bene repoſuit Clarkius, *integebat.* quod confirmant Leid. pr. et Lovan. Vide ad 7, 73. *Viminibus ac virgultis integebatur.* B. Civ. 2, 2. *lignis porticus integebantur.* Plura vide ad B. Civ. 3, 19.

Impetus ejus] MSS. et Edit. habent, (etsi *impetus ejus.*) Quae vox (*etsi*) prorſus supervacanea eſt, et e margine videtur irrepsiſſe. CLARK. Vocem *etsi* temere sustulit Clarkius, ut tollendam eam arbitrabatur Hotomannus contra omnes MSS. Cur non potius cenſemus, repetendum voluiſſe auctor, *tametsi*, ut Syllaba *ta* elapſa sit per praecedens, *tentata?*

Rebus] Haec vox idem significat, quod *rationibus*, non, ut exiſtimavit Urſinus, ex ea corrupte nata eſt. CLARK. Vide ad B. G. 4, 17. Ciacconius quoque *rationibus* subponere fruſtra tentavit.

Ab armis discedatur] Mire hic nugatur Hotomannus, qui voces iſtas (*ab armis*) delendas exiſtimat; quia jam (inquit) non de diſceſſione *ab armis*, sed *a colloquio* agitur. Quasi vero non id ipſum scilicet *in colloquio* esset agendum, quibus conditionibus foret *ab armis* discedendum. CLARK.

Illo autore atque agente] Minus uſitatus loquendi mos: alius dixiſſet, *illius suasu atque opera.* VOSS. *Auctorem actoremque* rei jungunt Cicero et Nepos, quod jam in Lexicis notatum.

Sine illis de compositione] Duas primas voces expungendas cenſet *Pet. Ciacconius;* hoc autem non aliunde factum, quam quod σύνταξιν haud recte perciperet; eodem enim redit, ac si dixiſſet noſter, *paullo post renunciat, consules abesse, et sine illis de compositione agi non posse,* quare malim, ut cum quibusdam codd. legatur, *nec sine illis de compositione agi posse.* Huic conſtructioni non eſt impedimento, quod et subjunctivum et infinitivum verbo adjiciatur.

renunciat, *quod consules absint, sine illis de com-* 553
positione agi non posse. Ita [a] saepius rem frustra 6
tentatam Caesar aliquando dimittendam [b] sibi judicat, et de bello agendum.

XXVII. Prope dimidia parte operis a Caesare 1
[c] effecta, [d] diebusque in ea re consumtis IX, naves a consulibus [e] Dyrrhachio remissae, quae priorem partem exercitus [f] eo deportaverant, Brundisium revertuntur. Pompejus, sive operibus Caesaris per- 2
motus, sive etiam quod ab initio [g] Italia excedere

VARIAE LECTIONES.

a *Saepe re tentata* L. sec. b deest V. dein *judicat* MSS. et Edd. Vasc. Str. Steph. Gr. post. non *judicabat.* c *Jam eff.* Pet. bene. d *diebus in* L. pr. e *Durr.* Carr. ubique. f *eodem p.* V. g *ex It.* L. sec.

Sic enim *Livius* 42, 33. *Publ. Licinius Consul S. C. recitari jussit; primum, quod bellum Senatus Perseo jussisset; deinde, quod veteres Centuriones quamplurimum ad id bellum scribi censuisset, nec ulli, qui non major annis* L *esset,* MILITIAE VACATIONEM ESSE. Scio quidem, *Fr. Sanctium* Min. 3, 14. hasce locutiones parum Latinas existimasse; sed toto coelo erravit, ut post alios ostendit vir doctissimus, *Jac. Perizonius*, in Addit. p. 502. seqq. DAVIS. Nequeo hic satis mirari doctissimum Davisium, qui legendum existimat, (*Renunciat*, quod *Consules absint*, nec *sine illis — agi posse.*) Nam primo valde suspectae Latinitatis est illud, *renunciat, quod.* Quae enim affert Perizonius istiusmodi locutionis exempla, pleraque omnia sunt ab eo male intellecta. Et, si phrasis ista suspecta non esset, at a Caesaris certe loquendi ratione longissime abest, cum in his omnibus libris ne semel quidem occurrat. Secundo, utcunque hoc sit, at illa inconcinna demum et hiulca constructionis mutatio, (*quod absint, nec — agi posse,*) ferri omnino non potest. Quam enim ex *Livio* adducunt similem constructionem, (*P. Licinius Consul S. C. recitari jussit; primum, quod bellum Senatus Perseo jussisset; deinde, quod veteres Centuriones quamplurimum ad id bellum scribi censuisset, NEC ulli, qui non major annis quinquaginta esset, militiae vacationem ESSE;*) ea prorsus est dissimillima. Etenim voces istae (*militiae vacationem esse,*) non cum praecedente *subjunctivo* (*censuisset,*) ut existimarunt Perizonius et Davisius, sed cum praecedente *infinitivo* (*scribi*) manifesto sunt conjunctae. Et quae apud bonos Autores revera occurrunt constructionis mutationes, (vide infra 3, 19.) eis cum hac nulla prorsus est similitudo. Quam itaque MSS. plerique exhibent lectionem, omnino retineo, (*re-*

constituerat, adventu navium profectionem parare
3 incipit: et, quo facilius inpetum Caesaris tardaret, ne sub ipsa profectione milites oppidum inrumperent, portas obstruit, vicos plateasque [a] inaedificat, fossas transversas viis [b] praeducit, atque ibi sudes,
4 stipitesque praeacutos [c] defigit. Haec levibus cratibus, terraque inaequat: aditus autem, atque itinera duo, quae extra murum ad portum ferebant, maximis defixis trabibus, atque eis praeacutis, prae-
5 sepit. His [d] paratis rebus, milites silentio naves
654 conscendere jubet; expeditos autem [e] ex evocatis sagit-

VARIAE LECTIONES.

a *inaedificatas* Pal. Dorv. pro *inaedificat ac.* uti est in Pet. L. pr. sec. V. B. b *perd.* L. sec. B. et Edd. quaedam male. V. ad 7, 46. c *diff.* V. *Hoc* L. sec. d *peractis* Cuj. pro var. l. e *et voc.* Lov. Dorv. *ex v.* L. sec. Edd. R. M. V.

nunciat, quod Consules absint, sine illis de compositione agi non posse.) Neque opus est, ut cum Ciacconio voces (*sine illis*) deleamus. Sunt enim Pleonasmus, optimis Auctoribus non inusitatus. CLARK. Davisius Cl. Clarkii argumentis motus notam suam in curis secundis deleri jussit. Ante Ursinum vulgo legebatur, *nihil sine illis agi posse.* Sed ejus Codici accedunt Petav. Cujac. Leid. pr. Scalig. Voss. et alii, in quibus, *sine illis non posse agi de compositione. Nec sine illis posse agi* est in Faërni, Brant. Hotom. Lovan. Dorvill. Palat. et Edd. Rom. Mediol. Ven. *non* abest quoque a Bong. et Leid. sec. Davisio accedebat Hotomannus. Sed male. Sciebat enim Caesar, Consules abesse, uti patet e Cap. praeced. ille vero renunciabat, de compositione sine Consulibus agi non posse, quia illi abessent. Fors *ne* fuit scriptum pro, *ne quidem*, ut alibi. Quod sic male ceperunt quoque apud Ciceronem l. 3. ad Fam. 5. *dixit, quod classe tu velles decedere, per fore adcommodatum sibi.* ubi vide Graevium. Pro infinitivo tamen occurrit apud Auctorem de B. Hisp. c. 36. *Renunciarunt, quod Pompejum in potestatem haberent.* et Appul. l. 10. p. 228. Ed. Pric. *qui puellae nunciaret, quod eam juvenis vocaret ad sese.*

Et de bello agendum] Scaliger vocem (*de*) suspectam habet: et Ciacconius legendum censet aut, (*et bello agendum*) aut, (*et de bello cogitandum.*) Sed nihil opus. *De bello* enim *agere* idem est, ac *de bello cogitare.* CLARK. Recte vulgatum defendit Clarkius. Alioquin maluisset Caesar, *et bellum agendum.* de quo vide ad B. G. 3, 28.

sagittariis funditoribusque, raros in muro turribusque disponit. Hos certo signo revocare [a] constituit, quum omnes milites naves conscendissent; [b] atque iis expedito loco actuaria navigia relinquit.

XXVIII. Brundisini Pompejanorum militum in- 1
juriis, atque ipsius Pompeji contumeliis permoti,
Caesaris [c] rebus favebant. Itaque, cognita Pompeji 2
profectione, concursantibus illis, atque [d] in ea re occupatis, [e] vulgo ex tectis [f] significabant: per quos re cognita, Caesar scalas parari, [g] militesque armari jubet, [h] ne quam rei gerendae facultatem dimittat.
Pompejus sub noctem naves solvit. Qui erant in 3

VARIAE LECTIONES.

a *instituit* Carr. Edd. R. M. V. male. *quumque* Lov. b deest Dorv. Lov. Pal. Edd. R. M. V. c *partibus* L. pr. d deest *in* V. e *volgo extinctis* V. f *ignibus sign.* L. sec. Busl. B. Carr. p. g *milites a.* Pet. h MSS. 5. *neque. dimittant* Lov. et 3 alii. *atque P.* Pal. L. sec.

Expeditos autem ex evocatis sagittariis] Evocati, ut notum, erant milites, qui perfuncti jam omnibus stipendiis evocabantur plerumque non imperio, sed rogatione magis. Hinc *beneficiarii* a Caesare B. Civ. 3, 88. dicuntur evocati; ait enim: *evocatorum circiter duo millia, quae ex beneficiariis superiorum exercituum ad eum convenerant.* Erant ii saepe centuriones, hoc est, qui centurionatu functi, vel primores ordines duxerant: sed non semper; nam et gregarios milites evocatos docent haec verba, quibus *sagittarios evocatos* nuncupat. In Glossis vett. *Evocatus*, *ταξίαρχος* exponitur. Quod non semper verum; nam non omnes ordinum ductores fuerunt evocati. Unde Caesar initio hujus libri ait: *multi undique ex veteribus Pompeji exercitibus spe praemiorum atque ordinum evocantur.* Attende ad verba, *spe praemiorum atque ordinum.* Duplices nimirum evocatos facit, alios spe ordinum vocatos, hi *ταξίαρχοι:* alios praemiorum spe, hi gregarii milites, sagittarii, funditores aliique majora habituri stipendia. Credo duplicia fuisse; nam ait Caesar de Domitio: *militibus in concione agros ex suis possessionibus pollicetur, quaterna in singulos jugera, et pro rata parte centurionibus evocatisque.* Conjungit centuriones evocatosque, unde tantundem iis promissum videtur. Centuriones autem duplum habuere. Livius: *Saepe dedit militibus denarios, etc. duplex centurioni, triplex equiti.* Sed quod in glossis evocati exponuntur *ταξίαρχοι*, accipere possis, ut *evocati* sint,

muro custodiae caussa conlocati, eo signo, [a] quod convenerat, revocantur, [b] notisque itineribus ad
4 naves decurrunt. Milites, positis scalis, muros adscendunt: sed moniti a Brundisinis, ut [c] vallum cae-
555 cum fossasque caveant, subsistunt, et longo itinere ab his circumducti ad portum perveniunt, duasque naves cum militibus, quae ad moles Caesaris adhaeserant, scaphis lintribusque [d] deprehendunt, deprehensas excipiunt.

1 XXIX. Caesar etsi ad spem conficiendi negotii maxime [e] probabat, coactis navibus mare transire,

VARIAE LECTIONES.

a *quo* L. sec. et Edd. pleraeque. *convenerant* Pet. et 4 alii cum Vasc. b *noctisque* Pet. Lov. Pal. V. *noctisque tenebris* L. sec. male. V. Front. 1, 5, 5. c *vallem c. fossisque* L. pr. *vallos coecos* adscripsit Lips. d deest Ed. Mont. *repreh.* Cuj. Pet. Lov. Sc. L. pr. V. ut et *reprehensas* sine *que*, quod bene e Carr. et Urs. Codd. jam omisit Scal. nec etiam agnoscunt MSS. ceteri. e *pertinebat* Ed. Vasc. Str. Gr. post.

quos *ordinarios* vocat Vegetius, sive, qui in primis ordinibus pugnavere. Hc ipsa enim diversi sunt, sed idem utrisque honor, ut in primo ordine starent. Tales designat Capitol. in Maximino: *Hic diu sub Caracalla ordines duxit, centurionatus egit.* En tibi! ordines ducere, minus est centurionatu; quem honorem evocatis tributum arbitror. Alioqui istos, quos *ordinarios* vocat Vegetius, non male exponas id genus homines, qui minores ordines ducunt: hoc est, decani manipulorum; nam cum evocatis eosdem esse non arbitror. Prohibet Vopiscus, quando ait: *militavit primum inter ordinarios, deinde inter equites: ordines duxit, tribunatus egit.* Ordinarii sunt primo in ordine pugnantes, quales decani manipulorum: et en hic gradus, quos observat Vopiscus; primo ordinarios, dein equites ponit; postea ordinum ductores, id est, centuriones, nam illi κατ' ἐξοχὴν etiam a Caesare *primores ordines*, et *primorum ordinum centuriones* vocantur. Nisi malimus, per ordinarios hic designari gregarios, ut prisca militia locuti; quod non improbem. Et *ordinarios* ἁπλῶς dicit non addita voce pedites, eodem modo, quo miles pro pedite dicitur, ut alibi ostendimus. Evocati denique iidem fuere, quos hodie *adelborsten* nuncupamus: nam et hi duplicia faciunt stipendia, et immunes sunt a vigiliis, aliisque id genus laboribus. Eadem olim apud veteres evocatorum conditio. Illud modo discriminis, quod hi nostri interesse exercitui tenentur; evocati olim, ut diximus, non tenebantur, veteribus non *milites* ap-

[a] et Pompejum sequi, prius quam [b] ille sese trans-
marinis auxiliis confirmaret; tamen [c] ejus rei mo-
ram, temporisque longinquitatem [d] timebat: quod,
omnibus coactis navibus, Pompejus praesentem fa-
cultatem insequendi sui ademerat. [e] Relinqueba-
tur, ut ex [f] longinquioribus regionibus Galliae,
Picenique, et a Freto naves essent exspectandae.
[g] Id, propter anni tempus, longum atque inpedi- 2
tum videbatur. Interea veterem exercitum, duas 3
Hispanias confirmari; quarum altera erat maximis
[h] beneficiis Pompejo devincta; auxilia, equitatum

VARIAE LECTIONES.

a Deest Lov. b *se illic* L. pr. *sese* abest Lov. *confirmaretur* idem. c Sic Pet. L. pr. et alii, non *rei ejus*. d *timebant* Lov. et *longitudinem* Carr. e *R. ergo* L. sec. B. L. f *longinquis* L. pr. g Sic Pet. Lov. L. pr. et Voss. vulgo *sed id. per* Carr. h *his b.* Dorv. *ben. his* Lov.

pellati, sed *pro militibus*, uti autor Servius ad 1. Aeneid. Maronis, ubi ait: *Militiae tria sunt genera. Plerumque enim evocati dicuntur: et non sunt milites, sed pro milite. Unde Sallustius: Neque miles, neve pro milite.* Itaque vere nostros illos *duplarios* appellare possis. VOSSIUS.

Ut vallum caecum] Festus: *Caecum vallum dicitur, in quo praeacuti pali terrae adfixi herbis vel frondibus occuluntur.* Vallum est murus e cespite aut terra adgestus, proinde eminens aliquid. Atqui eminentia latere non possunt: itaque merito quaeri possit, quid per caecum vallum sibi Caesar velit. Ego ajo nihil aliud esse, quam ripam ipsam fossae, sed citeriorem, in qua defixae sudes. Foderat Pompejus fossas: has pone vallum fuit, non e terra adgestum, alioqui enim facile Caesariani illud vidissent: sed vallum erat respectu fundi fossae: hanc fossam Pompejus cratibus, dein terra intexerat, ita ut nec sudium, nec fossae ulla apparerent vestigia. Quod verum esse probatur ex Caesaris verbis, qui supra dixit, *fossas transversas viis praeducit, atque ibi sudes stipitesque praeacutos defigit. haec levibus cratibus terraque inaequat.* Hic vero, de iisdem operibus loquens, ait: *moniti a Brundisinis, ut vallum caecum fossasque caveant.* Igitur cum ait ibi, *sudes defigit*, et postea, *vallum caecum*, idem vult. Vallum sudes habet infixas, ita et ripa. Illud editum est, ita et haec ripa, si conferas cum fossae fundo, edita. Idque etiam innuit Plutarchus, cum ita in Pompejo p. 1191. et 1192. *ἀνέσκαψε τὴν πόλιν καὶ διετάφρευσε, καὶ σκολόπων ἐνέπλησε τὰς ςενωπὰς: effodit urbem et*

parari, Galliam, Italiamque tentari, se absente, nolebat.

1 XXX. Itaque in praesentia Pompeji [a] insequendi
556 rationem omittit: in Hispaniam proficisci constituit: Duumviris municipiorum omnium imperat, ut naves conquirant, [b] Brundisiumque deducendas curent.
2 [c] Mittit in Sardiniam cum legione una Valerium legatum, in Siciliam Curionem [d] propraetorem cum [e] legionibus III. eumdem, quum Siciliam recepisset, protinus in Africam transducere exercitum jubet. Sardiniam obtinebat M. Cotta; Siciliam M. Cato;
3 Africam forte Tubero obtinere debebat. Caralitani [f] simul ad se Valerium mitti audierunt; nondum [g] profecto ex Italia, sua sponte ex oppido Cottam [h] ejiciunt. Ille perterritus, quod omnem provin-

VARIAE LECTIONES.

a *Sequi* Pet. Lov. L. pr. sec. V. b *que* abest Pet. c Quaedam hic deesse suspicatur Ciacc. d *praetorem* Lov. Carr. *propraetorem Rom.* Edd. pp. Vasc. Str. Steph. G. post. quod natum ex *prop. R.* ut in L. pr. V. Pal. *populo Rom.* B. sed Pet. *Propraetore.* Bene. V. ad B. Afr. c. 80. e *legatis* Lov. f *simul ut* Carr. hinc Brut. *simulatque.* male. V. ad B. G. 4, 26. g *profectum* L. pr. sed v. ad 7, 52. h *ejecerunt* Busl. Edd. R. M. V.

fossas duxit, stipitibusque implevit semitas. Ubi nihil de vallo excitato ait, sed tantum de stipitibus. Eadem forte ratione *aras* vocavere saxa, quae in mari sunt, et tamen supra fluctus non eminent. Unde et saxa illa caeca nuncupantur. Sed ego mallem hoc loco Caesaris scriptum esse, *ut vallos caecos:* et clara erit sententia; nam exacte hoc respondebit superioribus illis, *ibi sudes stipitesque praeacutos defigit.* Sed nec priora displicent, quae retineo, donec melius quid occurrerit. VOSS.

Et a freto] Intelligit Gaditanum sive Herculeum, quod ita κατ' ἐξοχὴν vocabatur. *Pomponius Mela* 1, 3. *Extra* fretum *ad Occidentem inaequalis admodum.* Et 2, 7. *Gades insula, quae egressis* fretum *obvia est.* Sic etiam alii loquuntur. DAVIS. Alii tamen malunt *Fretum Siculum* intelligere, et magis placet. Vide Cl. Duker. ad Flor. 1, 26. *Totam inter Alpes fretumque Italiam.* Infra 3, 101. *Vibone ad fretum. Fretense mare* de Siculo, freto Cicero l. 10. ad Attic. 7. ubi vide, ut et ad l. 2. Ep. 1. *venisse a freto.*

In Siciliam Curionem pro-

ciam consentire [a] intellegeret, ex Sardinia in Africam profugit. Cato in [b] Sicilia naves longas vete- 4
res reficiebat, novas civitatibus imperabat. [c] haec magno studio [d] agebat: in Lucanis, [e] Brutiisque, per legatos suos civium Romanorum dilectus habebat: equitum peditumque certum numerum a civitatibus [f] Siciliae exigebat. Quibus rebus [g] paene 5
perfectis, adventu Curionis cognito, queritur in concione, [h] *sese projectum ac proditum a Cn. Pompejo;* [i] *qui, omnibus rebus* [k] *inparatissimus, non necessarium bellum* [l] *suscepisset; et ab se, reliquisque in Senatu interrogatus, omnia sibi esse ad bellum* [m] *apta ac parata* [n] *confirmavisset.* Haec in concione questus, ex provincia [o] fugit.

VARIAE LECTIONES.

a *intellegit* Lov. *intelligit* Dorv. Pal. Edd. R. M. V. *intellegebat* Pet. B. Carr. Ed. Flor. *intellexit* Busl. b *Siciliam* MSS. 2. c *hoc* L. pr. d *perag.* MSS. 4. et Edd. pp. aliaeque. e *Brutiis* p. Scal. f *Sicilia* V. *in Sicilia* Carr. Busl. L. sec. g *plane* B. h *se* L. sec. Edd. pp. i *quibus* Pal. k *inperitissimus* Lovan. *imparatissimis* MSS. et Edd. qdd. l *intulisset* V. m *acta* MSS. 2. n Sic MSS. o. mei et Edd. pp. non *confirmasset.* o *prof.* Carr. V. nec male.

praet.] Si nonnullis credimus, prior eo missus est Asinius Pollio, cujus adventu Cato ex Sicilia profugit. *Plutarchus* in Caton. p. 785. *Πυθόμενος δὲ (Κάτων) Ἀσίνιον Πολλίωνα παρὰ τῶν πολεμίων ἀφῖχθαι μετὰ δυνάμεως εἰς Μεσσήνην* etc. *ἐξέπλευσεν. Appianus* Civ. l. 2. p. 452. ed. Steph. *Ἀσίνιός τε Πολλίων εἰς Σικελίαν πεμφθεὶς, ἧς ἡγεῖτο Κάτων, πυθανομένῳ τῷ Κάτωνι, πότερα τῆς βουλῆς ἢ τοῦ δήμου δόγμα φέρων, εἰς ἀλλοτρίαν ἐμβάλλοι, ὧδε ἀπεκρίνατο, Ὁ τῆς Ἰταλίας κρατῶν ἐπὶ ταῦτα ἔπεμψε. καὶ Κάτων μὲν τοσόνδε ἀποκρινάμενος, ὅτι φειδοῖ τῶν ὑπηκόων οὐκ ἐνταῦθα αὐτὸν ἀμυνεῖται, διέπλευσεν ἐκ Κερκύρας* (male: an supplendum, *ἐς Κερκύραν, καὶ ἐκ Κερκύρας*, ut mendum procrearit vocum similitudo?) *ἐς Πομπήϊον.* Et p. 453. *Κουρίωνα μὲν ἀντὶ Κάτωνος ᾑρεῖτο ἡγεῖσθαι Σικελίας.* Si ita se res habet, falsus est noster, qui Catonem non nisi post adventum Curionis e provincia excessisse narrat. DAVIS.

Cum leg. III] Legendum, *quatuor*, ut patet infra ex B. Civ. 2, 23. et 37. inter se collatis. CLARK. Lege, *cum legionibus*

1 XXXI. Nacti [a] vacuas ab imperiis, Sardiniam
Valerius, Curio Siciliam, cum exercitibus eo per-
2 veniunt. Tubero quum [b] in Africam venisset, in-
venit in provincia [c] cum imperio Attium Varum, qui
567 ad Auximum, ut supra demonstravimus, amissis co-
hortibus, protinus ex fuga in Africam pervenerat;
atque eam sua sponte vacuam occupaverat; dilectu-
que habito, II legiones effecerat, hominum et lo-
corum [d] notitia, et usu ejus provinciae nactus adi-
tus ad ea [e] conanda, quod paucis ante annis ex
3 praetura eam provinciam obtinuerat. Hic, venien-
tem Uticam [f] navibus, Tuberonem portu atque op-
pido prohibet, neque adfectum valetudine filium

VARIAE LECTIONES.

a *V. provincias* Lov. Hotom. B. L. sec. Dorv. pp. melius *V. ab imp. provincias* L. pr. e Glossa, an ab auctore, non facile dixerim. b deest praep. Lov. Dorv. V. ad B. G. 3, 7. c desunt L. pr. d abest a m. pr. L. pr. in marg. *noticiam*, et dein *usum. usus* et *conandi* V. e *contanda* Lov. f vulgo *cum navibus*. dein *valit.* MSS. ut semper.

IV. Vide quae diximus ad B. C. 2, 23. DAVIS. *Cur. sec.*

Queritur in concione sese projectum ac proditum a Cn. Pompejo] Fictum hoc videtur, nam Cato, si ita tulerat animus, *Siciliam tenere nullo negotio poterat*, ut testatus est *Cicero* ad Attic. l. 10. epist. 16. quod et ipse sensit, si *Plutarcho* fides. Adi vit. Catonis pag. 785. DAVIS.

Ex praetura] Post praeturam. Vide *J. Fr. Gronovium* Observ. 4, 20. At MS. *Norvic.* habet, *paucis ante annis* praetor *eam provinciam obtinuerat.* Et sic *Cicero* pro Ligario c. 1. *Interim P. Attius Varus, qui* praetor *Africam obtinuerat, Uticam venit.* Veteres autem editi vulgatam scripturam retinent. DAVIS. Mei omnes elegantius vulgatum servant, trita locutione, quae passim occurrit apud omnes historicos. V. ad c. 46. *ex primo hastato. ex praedonum bello,* id est, post, B. Civ. 2, 23.

Cum navibus] MSS. Urs. Petav. Cujac. Pal. Scal. Lov. Leid. pr. Voss. Dorvil. non agnoscunt *τὸ cum*. Nihilo minus non ausus fere essem proscribere hanc particulam, gnarus, Caesarem saepissime eam solere addere. Sed tamen motus Codicum auctoritate et aliis exemplis eam cum Grutero ejicere malim, licet contra Leid. sec. auctius habet, *cum duabus* navibus. c. 36. *Domitius*

exponere in terram patitur, sed sublatis anchoris excedere eo loco cogit.

XXXII. His rebus [a] confectis Caesar, ut reli- 1
quum tempus a labore [b] intermitteretur, milites in
proxima municipia deducit: ipse ad Urbem profi-
ciscitur. [c] Coacto Senatu, injurias inimicorum com- 2
memorat: docet, *se nullum extraordinarium hono-
rem adpetisse, sed exspectato legitimo tempore* [d] *con-
sulatus, eo fuisse contentum, quod omnibus civibus
pateret: latum* [e] *ab* x *Tribunis plebis* (*contradicen-* 3
tibus inimicis, [f] *Catone vero acerrime repugnante,
et pristina consuetudine dicendi mora dies extra-
hente*) *ut sui ratio absentis haberetur, ipso consule*

VARIAE LECTIONES.

a *cognitis* V. b *intermitteret* L. sec. c *et acto* L. pr. Scal. d male Ciacc. ejicere tentat. e *a* MSS. et Edd. qdd. *X* abest a Carr. f *Catonem repugnantem et extrahentem* Pal. B. Dorv. Carr. L. pr. sec. V.

navibus Massiliam pervenit. Adde 2. 23. Et c. 24. eadem confusio, *Marcum Uticam navibus praemittit.* Ibi *cum nav.* uti est in MSS. 2, praefert Davis.

Exponere in terra] Sic MSS. Reg. Eliens. et Vossii. Vide supra ad 4, 12. Al. *in terram.* CLARK. *In terra* est etiam in Lovan. et Leid. pr. mutatione sollemni. Frontin. 2, 5, 44. *Expositis in terram militibus:* unus, *in terra.* Hirt. de bello Alex. c. 10. *Remiges in terram exposuisset,* ut MSS. constanter habent, et ipse edidit Clarkius. Apud Just. 18, 1. *exponere in portu.* 22, 5. et Sueton. Caes. 4. *in litore.* Sed ibi magis locus, quo expositus in terram est, designatur, quam ipsa actio. Apud Vellej. tamen 2, 79. editur, *legiones expositae in terra:* et sic etiam optimi libri MSS. B. Civ. 3, 23. *sagittariis in terra* (vulgo, *terram*) *expositis.*

Dicendi mora] Hoc factum a Senatoribus, quibus non arrisit res, de qua agebatur. *Atejus Capito* de Offic. Senat. apud *A. Gellium* Noct. Attic. 4, 10. *Catorem, quam consulebatur, quoniam non e Republica videbatur, perfici nolebat. Ejus rei gratia ducendae longa oratione utebatur, eximebatque dicendo diem; erat enim jus Senatori, ut, sententiam rogatus, diceret ante, quicquid vellet alii rei, et quoad vellet;* et, *Senatusconsultum, ante exortum aut post occasum solem factum, ratum non fuisse,* ex *Varrone* notavit idem scriptor N. A. 14, 7. DAVIS.

Dies extrahente] Sic exhibent

558 *Pompejo: qui si inprobasset, cur* [a] *ferri passus es-*
set? [b] *sin probasset, cur* [c] *se uti populi beneficio*
4 *prohibuisset? Patientiam* [d] *proponit suam, quum de*
exercitibus dimittendis ultro postulavisset; [e] *in quo*
jacturam dignitatis [f] *atque honoris ipse facturus es-*
5 *set. Acerbitatem inimicorum docet;* [g] *qui, quod*
ab altero postularent, in se recusarent, atque om-
nia permisceri mallent, quam imperium exercitus-
6 *que dimittere. Injuriam in eripiendis* [h] *legionibus*
praedicat; crudelitatem et insolentiam in circum-
scribendis Tribunis plebis, conditiones a se latas, [i] *et*
7 *expetita conloquia, et denegata, commemorat. Pro*
quibus rebus [k] *orat ac postulat, Rempublicam susci-*

VARIAE LECTIONES.

a *fieri* Carr. L. pr. P. Dorv. Edd. pp. male. b *si* MSS. 8. et Edd. qdd. V. ad B. C. 2, 5. c *suo* L. sec. Dorv. *beneficiis* Carr. d *proposuit* Pet. e desunt Lov. f *et* L. pr. g *quidquid* MSS. 3. *quidquod* L. pr. V. *alterorum* L. pr. *latórum* V. h MSS. o. et Edd. pp. *legibus*. i deest Pet. Sc. L. pr. V. et Edd. qdd. *expedita* L. pr. Edd. R. V. M. *inpetita* Lov. unde Lips. *inpedita*, et sic Ed. Ven. *expectata* L. sec. k *hortatur* Pet. Cuj. Sc. L. pr. et Ed. R. Steph. iidem cum Dorv. L. sec. V. et Edd. pp. addunt *ut*, sed v. ad 4, 16.

omnes Codd. quorum auctoritatem sum secutus; *Jos.* enim *Scaliger* ex conjectura reposuerat, *diem extrahente*. Perperam: nam veri est simile, ea de re saepius actum fuisse: quare Cato, ne fieret SC. dicendo plures dies exemit, ut etiam vidit *Joan. Fr. Gronovius* ad *Livii* 22, 18. DAVIS. *Dies* etiam MSS. mei omnes.

Permisceri] Lego, *permiscere*. DAVIS. *Cur. sec.* Frustra. Adi Cl. Cort. ad Sallust. B. Catil. 51, 40. Jug. 12, 5. 97, 4. T. Wopkens Tull. Lect. 3, 13. Drak. ad Liv. 3, 51. et alibi. ubi ad satietatem videbis exempla junctarum Activae et Passivae formarum. vide etiam ad 7, 60. *progredi et se exspectari jussit.* Item ad B. Civ. 1, 61. et ad Frontin. 2, 1, 18. Infra B. Civ. 2, 31. *Haec dissimulare et occultare, quam per nos confirmari praestat.* ubi rursus Clark. et Davis. passivum inculcant. Contra B. Afric. c. 51. *instituit brachia duci et ita erigere*, Davisius vult, *ducere*, perperam. Appulej. l. 7. Met. p. 137. *illum adscisci et alios vestigare statuunt.* ubi etiam male ex Oxon. Cod. Pricaeus praefert, *vestigari*.

Illis se oneri non futurum] Sic

piant, atque una secum administrent. sin timore defugiant, illis se oneri non futurum, et per se Rempublicam administraturum. Legatos ad Pompe- 8
jum de compositione mitti oportere: neque se reformidare, quod in senatu paullo ante Pompejus dixisset, ad quos legati mitterentur, iis auctoritatem [a] *adtribui; timoremque eorum, qui mitterent,* [b] *significari: tenuis, atque infirmi haec animi videri: se vero, ut operibus anteire studuerit, sic justitia* [c] *et aequitate velle superare.*

XXXIII. Probat rem Senatus de mittendis le- 1
gatis: sed qui mitterentur, non reperiebantur: ma- 559
ximeque timoris caussa pro se quisque id munus le-

VARIAE LECTIONES.

a *adtribuit* L. pr. Lovan. b *significare* L. pr. c *atque* L. pr. ac V.

editt. *Rom.* et *Beroald.* at *Ven.* *Illis se honori non futurum.* MSS. autem *Carrar.* et *Ciacc.* *Illi se oneri non defuturum,* cui lectioni fere accedunt editt. *Paris.* et *Gryph.* in quibus est, *illi se honori non defuturum,* nec abhorret MS. *Norvic.* habet enim, *illis se oneri non defuturum.* Sic supra locutus est *Caesar* hujusce libri c. 1. *L. Lentulus Consul* Senatu Reique publ. se non defuturum *pollicetur.* Vide et B. C. 3, 93. DAVIS. Utraque lectio aeque bona videtur. CLARK. *Defuturum* etiam Voss. et Buslid. Unde, si quid contra ceteros MStos, quod non puto, mutandum foret, legerem, *defugiant illi, se oneri non defuturum.* Glareanus malebat, *def. illi, se suo honori non defuturum.* Tutius retinebitur vulgata ab optimis et plerisque MSS. confirmata. Confer tamen 7, 66. *Terrori hostibus futurum.* ubi in MSS. etiam, *non defuturum.*

Ut operibus anteire studuerit] Sic edidi fidem secutus MSS. *Norvic.* et *Ursin.* quam lectionem et ipse *Fulvius* probavit. Alludunt editt. *Rom. Ven. Beroald.* in quibus legitur, *operibus ante studuerit.* Opera sunt res gestae. Sic *Justinus* 2, 6. 1. *Operaque Atheniensium effectu majora quam voto fuere. Vellejus Paterculus* 2, 106. *Pro Dii boni, quanti voluminis opera insequenti aestate, sub duce Tiberio Caesare, gessimus. Jos. Scaliger* ex nonnullis Codd. edidit, *ut opibus anteire studuerit,* nimirum Pompejus; inficete prorsus: ab hac tamen lectione ne latum quidem unguem recesserunt editores nuperi. DAVIS. *Ut* operibus *anteire studuerit*) Ita optime, ex MSS. Eliensi et Ur-

2 gationis recusabat. Pompejus enim discedens ab urbe in Senatu dixerat, eodem se habiturum loco, qui Romae remansissent, et qui in castris Caesaris
3 fuissent. Sic triduum disputationibus [a] excusationibusque extrahitur. Subjicitur etiam L. Metellus, Tribunus plebis, ab inimicis [b] Caesaris, qui hanc rem distrahat; reliquasque res, quascumque [c] agere
4 instituerit, inpediat. Cujus cognito consilio, Caesar, frustra diebus aliquot consumtis, ne reliquum tempus [d] omittat, infectis iis, quae agere destinaverat, ab urbe proficiscitur, [e] atque in ulteriorem Galliam pervenit.

VARIAE LECTIONES.

a *omnibusque* L. pr. *que* abest a Dorv. b *Caesari* V. c deest V. *instituerat* Edd. pp. male. d *mittat* Pet. L. pr. Lov. e *et* L. pr.

sini, edidit Davisius. Cur autem Scaligerum, qui (*ut* opibus *anteire*) edidit, hoc de *Pompejo* dictum intellexisse existimaret, (quod ne Latinitas quidem ullo modo patitur,) equidem non video. CLARK. *Operibus* etiam exhibent mei omnes praeter Scal. Lovan. Pal. et Bong. in quibus, *opibus*, omissa lineola, qua solent librarii designare *per*. Ex Hotomanni conjectura in Scalig. Ed. inrepsisse videtur, *opibus*, quod hic sensum habet nullum, certe absurdum: nec enim *opes virium* aut *ingenii*, sed *opera* et res praeclare gestae Caesari faciebant gloriam, et ad Pompejum referri non potest, nisi ulterius interpoles cum Hotomanno, *ille* pro *ante* reponente. Verum amat idem tamen potius retinere, *operibus;* sed et *anteire* omnino legitur in Cujac. Petav. Scalig. aliisque, *aut* Pal. *ante* Lovan. Dorv. et Edd. primis, item Ald. Gryph. Plant. aliisque. At Vascos. Steph. et alii jam habent, *anteire*, pro quo *anteiri* est in Leid. pr. et Vossiano.

Legationis] Vocem *legationis* expungendam censeo. Nam mihi videtur Glossema. DAVIS. *Cur. sec.*

Captum dimiserat] MSS. et Editt. Vett. (*captum* ipse *dimiserat:*) quam lectionem meliorem et perspicuam magis ambigua male commutarunt Scaliger et recentiores. CLARK. Addita vocula, lege, *captum* ipse *dim.* ut diserte *Norvic.* et ita *Beroald. Gryph. Ursin.* aliique bene multi repraesentarunt. DAVIS. *Cur. sec.* Ex MS. Ursini, cui etiam videbatur adjecta, vocem *ipse* delevit Scaliger. Sed et MSS. omnes mei eam agnoscunt; quare restitui.

XXXIV. Quo quum [a] venisset, cognoscit, mis- 1
sum [b] in Hispaniam a Pompejo Vibullium Rufum,
quem paucis [c] ante diebus Corfinio captum ipse di-
miserat: [d] profectum item Domitium ad occupan- 2
dum Massiliam navibus actuariis VII, quas Igilii, et
in Cosano a privatis coactas, servis, libertis, [e] co-
lonis suis compleverat: praemissos etiam legatos 3
[f] Massilienses domum nobiles adolescentes; quos 560
ab Urbe discedens Pompejus erat adhortatus, ne
nova Caesaris officia veterum suorum beneficiorum
in eos memoriam expellerent. Quibus mandatis ac- 4
ceptis Massilienses portas Caesari [g] clauserant; Al-

VARIAE LECTIONES.

a *perv.* L. pr. b *in H.* exsulant a Lov. L. pr. sec. V. Dorv. Carr. et Edd. pp. *Vibellium* vel *Jubellium* MSS. plerique. *Jubilium* Carr. *Jubulum* Edd. pp. *in bellum* V. sed vide c. 23. 38. c Sic MSS. meliores et Edd. quaed. non *dieb. ante. Corfinii* MS. Urs. et Edd. Man. Plant. Clark. sed adi 7, 32. vulgo deest *ipse.* d *praefectum* MSS. plerique et Edd. pp. item *occupandam;* uti et Edd. Vasc. St. Steph. Gr. post. et Clark. V. ad B. G. 3, 14. e *coloniis* L. sec. f vulgo *Mass., domi n.* g *clauserunt* V. Edd. quaedd.

Igilii et in Cosano] Ita, sive *Igili*, quod idem est, et forsan verius, ut alibi dixi, optime restituit Ciacconius, cum *Igilium* sit insula Cosano litori obposita. Vide ad Rutilii Itin. 1, 325. Inepte olim edebatur, *Sicilia et Sardinia;* sed pro iis Victorius emendaverat jam, *in Sicilia et in Cosano*, quia Cicero ad Atticum scribit, se audisse, *Domitium in Cosano degere. Sigili* habent praeter Urs. Cod. etiam Petav. Cuj. Scal. *Sigilli* Leid. pr. *Sigilii* Lovan. et Brant. dein *in Cosano* Ursin. *Casano* Petav. Leid. pr. *Casono* Brant. Lovan. Voss. *Siciliae et Sardiniae* pr. Bong. et Leid. sec. Praepositio abest perperam etiam ab Edd. Ber. Vasc. Steph. aliisque, in quibus et Edd. pp. *coactis*, uti et in Bongars. sed bene haec restituit Victorius Var. Lect. 1, 2. uti et *libertis*, pro quo olim *liberis*, vel *liberisque;* ut restat et in recentioribus MSS. sed Cujac. Scal. Petav. Leid. pr. *libertis* exhibent.

Domi nobiles adolescentes] Ita legendum conjecit *Pet. Ciacconius*, quem secuti sunt *Jos. Scaliger* et recentiores. MSS. et Vett. cusi *domum* exhibent. Sic c. 35. *Cujus orationem domum legati referunt.* Distingue igitur: *praemissos etiam legatos Massilienses domum, nobiles adolescentes.* DAVIS. *Domum*) Ita ex MSS. et Edd. Vett. optime restituit Davisius. Pro qua le-

bicos, barbaros homines, qui in eorum fide antiquitus erant, montesque supra Massiliam incolebant,
5 ad se vocaverant: frumentum ex finitimis regionibus, atque [a] ex omnibus castellis in urbem convexerant; armorum officinas in [b] urbe instituerant: muros, classem, [c] portas reficiebant.
1 XXXV. Evocat ad se [d] Caesar Massiliensium XV primos: [e] cum his agit, ne initium [f] inferendi belli [g] ab Massiliensibus oriatur: *debere eos Italiae totius auctoritatem sequi potius, quam unius hominis vo-*
2 *luntati obtemperare.* [h] Reliqua, quae ad eorum sanandas mentes pertinere arbitrabatur, commemo-

VARIAE LECTIONES.

a *in o.* L. pr. V. b *urbem* L. pr. *urbem conv.* V. c vulgo *portasque refecerant.* d abest Lov. dein *Massiliam* L. pr. *Massiliae* Lov. *Massilia* V. L. sec. Dorv. Hotom. qui probat, non male. *XV* abest Busl. Edd. R. M. V. e *et cum* Dorv. L. f deest L. pr. nec male. g Sic Lov. L. pr. V. non *a.* h *reliquaque* Edd. pp. *de e. sanandis mentibus* Lov.

ctione Scaliger et Recentiores nulla de caussa supposuerunt, *domi.* CLARK. *Domi nobilis* frequens est locutio de iis, qui vel municipes vel peregrini erant nobiles. Vide ad Sallust. B. Catil. 17. *Ad hoc multi ex coloniis et municipiis domi nobiles*, et infra B. Alex. c. 26. *magnae nobilitatis domi:* quare, si MSS. addicerent, conjecturam Ciacconii nequaquam damnarem; sed omnes mei etiam habent, *domum.* Scilicet Legati Massilienses, nobiles adolescentes, erant Romae. Hos praemisit domum cum mandatis Pompejus. Male idem quoque expungere tentabat, *legatos.*

Veterum suorum beneficiorum] Sic reposui ex omnibus MSS. et antiquitus impressis. nihil enim est caussae, cur, repugnantibus Codicibus, *veterem* cum *Jos. Scaligero* legamus. DAVIS. Sic optime iterum ex MSS. et Edit. Vett. restituit Davisius. Scaliger, errore forsan typographico, edidit, *veterem*; longe minus eleganter. Quem tamen fideliter secuti sunt Recentiores. CLARK. Non vero Cellarius. *Veterem* est in Dorv. sed male. B. G. 1, 14. *Veteris contumeliae memoriam deponere.*

Classem portasque refecerant] Sic e MS. Carrar. reposuit Scaliger: cum antea editum esset, *classem et portas reficiebant.* Atque ita exhibent MSS. mei, nisi quod ponant cum Carr. *portas* ante *classem.* in Lov. *portas et clausim.* fors *classim*, ut alibi, et B. Afric. c. 9. hinc *classi* in Ablat. V. Drakenb. ad Liv. 4, 34.

rat. Cujus orationem [a] legati domum referunt, at- 3
que ex auctoritate haec Caesari renunciant: *Intel-* 561
legere se, divisum [b] *esse populum Romanum in par-*
tes duas: neque sui judicii, neque suarum esse vi-
rium, decernere, utra pars justiorem habeat caus-
sam: principes vero esse [c] *earum partium Cn. Pom-* 4
pejum, et C. Caesarem, patronos civitatis; quorum
alter agros [d] *Volcarum Arecomicorum et Helviorum*
publice iis concesserit: alter bello victas Gallias ad-
tribuerit, vectigaliaque auxerit. Quare, paribus eo- 5
rum beneficiis, parem se quoque voluntatem tribu-
ere debere, et neutrum eorum contra alterum juvare,
aut urbe, aut [e] *portibus recipere.*

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. plerique, non *d. l.* b deest L. sec. V. et inter versus est in L. pr. *R.* seu *Romanum* abest quoque a MSS. 7. c *illarum* L. pr. *partum* Charis. Lib. pr. p. 114. d *Volgarum* MSS. et Edd. pp. dein *Iluorum* iidem MSS. et plures, atque Edd. Vett. *Heluorum* Plant. *Hiluorum* L. pr. V. 7, 7. e Sic MSS. longe plurimi et Edd. pp. item Vasc. Str. Steph. Scalig. non per *u.* V. ad B. G. 3, 8. *portu* L. pr.

Leid. pr. *portas claustris ref.* Voss. *clause.* Leid. sec. *ac portas ref.* sine *classe.* sed optime Petav. et Scalig. *muros, classem, portas*, vel *port. cl., reficiebant.* Quod exhibui. Nam credibile est, eos tunc adhuc in illo opere fuisse occupatos. Certe Carr. Cod. tanti non est, ut ceterorum, qui habent, *reficiebant*, lectionem ideo e textu ejiciamus. Passim cum meis recentissimis libris solet conspirare.

Massiliensium xv *primos*] *Πεντεκαίδεκα προεςῶτας.* Nam, ut ex Strabone discimus l. 4. *διοικοῦνται ἀριςοκρατικῶς οἱ Μασσαλιῶται πάντων εὐνομώτατα. ἄνδρων Χ' καταςήσαντες συνέδριον, διὰ βίου ταύτην ἐχόντων τὴν τιμήν, οὓς Τιμούχους καλοῦσι. πεντεκαίδεκα δ' εἰσὶ τοῦ συνεδρίου προεςῶτες, τούτοις δὲ τὰ πρόχειρα διοικεῖν δίδοται. πάλιν δὲ τῶν ιέ προκάθηνται τρεῖς οἱ πλεῖςον ἰσχύοντες.* Igitur sexcenti Senatores Massiliensibus, in his xv viri, quos *Τιμούχους* vocant, praecellebant; et inter *τιμούχους* tres praesidebant. Etiam meminit Lucianus, qui Massiliae rhetorem egit, in Toxari p. 71. ubi loquitur de Menecrate Massiliensi, et ejusdem urbis judicibus: *Χρόνῳ δὲ ὁ Μενεκράτης ἀφῃρέθη τὴν οὐσίαν ἐκ καταδίκης. ὅτε περ καὶ ἄτιμος ἐγένετο ὑπὸ τῶν ἑξακοσίων, ὡς ἀποφηνάμενος γνώμην παράνομον. Aliquando vero suis facultatibus est multatus Menecra-*

1 XXXVI. Haec dum inter eos aguntur, Domitius navibus Massiliam pervenit; atque ab iis receptus urbi praeficitur. [a] Summa ei belli admini-
2 strandi permittitur. Ejus imperio classem [b] quoquo versus dimittunt: onerarias naves, quas ubique possunt, deprehendunt, atque in portum deducunt: parum clavis, aut materia, [c] atque armamentis instructis, ad reliquas armandas reficiendasque, utun-
3 tur: frumenti quod inventum est, in publicum con-

VARIAE LECTIONES.

a Hae 5 voces desunt Pal. Dorv. Edd. R. M. V. b *quoque* L. pr. *quoquo usque* V. et dein vulgo *earum cl.* c *aut* Dorv. Edd. pp.

tes, et eodem quoque tempore infamis pronunciatus a sexcentis viris, tanquam iniquae sententiae autor. Etiam Valerius Maxim. 2, 6. ait: *venenum datur ei, qui caussas Sexcentis (id enim Senatus ejus nomen est) exhibuit*, etc. VOSSIUS.

Ex auctoritate haec Caesari renunciant] Scilicet *publica*. Noli cum Ciacconio dicere, hic deesse vocem aliquam. Elegantius subticetur. VOSSIUS.

Suarum esse virium decernere] Judicare, vel certum statuere. Editt. *discernere*, sed nos secuti sumus certissimam emendationem summi viri, *J. Fr. Gronovii*, qui de harum vocum discrimine videndus est Observ. 3, 13. p. 547. DAVIS. MSS. tamen omnes mordicus retinent, *discernere*. Sed a Gronovio stant Cellarius, Clarkius aliique. Vide ad G. B. 6, 13. *Iidem decernunt*. et Cort. ad Sallust. B. Cat. c. 25. ubi contra MSS. quoque exhibet, *Pecuniae, an famae minus parceret, haud facile decerneres*.

Victas Gallias] Non contemnenda videtur Glandorpii conjectura, qui legit, *victos SALYAS*. Erant enim hi populus *Massiliensibus* vicinus; quos *Strabo* (citante *Cellario*) una cum *Albicis* memorat: Μετὰ τὺς Σάλυας, Ἀλβιεῖς καὶ Ἀλβίοικοι καὶ Οὐοκόντιοι. Quanquam et (*victas Gallias*) intelligi possit, (*partem Galliae ipsis vicinam.*) CLARK. Vehementer placet mihi conjectura Glandorpii, *Salyas*, sive potius, ut eo magis accedat, *Sallyas*, vel *Sallies*. quo facit Leid. pr. *Gallie*. De iis vide Comment. ad Flor. 2, 3. 3, 2. Holsten. ad Steph. et Salmas. Plin. Exercit. p. 66. ac nos denique ad Obseq. c. 90. *Ligures Sallyes trucidati*. Hotom. conjiciebat, *victa Gallia*, ut, quos agros Pompejus simpliciter fruendos concesserit, eos Caesar absolute dono dederit. vel *attriverit*, licet id beneficium tum nihilo magis ad Massilienses, quam ad universam provinciam pertineret. *attriverit* margini adlevit etiam Lipsius, immo ita inveni in Leid. sec. At verisimilior et elegantior multo est Glandorpii conjectura.

ferunt: reliquas merces commeatusque ad obsidionem urbis, [a] si accidat, [b] reservant. Quibus inju- 4
riis permotus Caesar, legiones III Massiliam addu- 562
cit: [c] turres, vineasque ad obpugnationem urbis agere, naves longas [d] Arelate, numero XII, facere instituit. Quibus effectis armatisque diebus [e] XXX, 5
a qua die materia caesa est, adductisque Massiliam, his D. Brutum [f] praeficit: C. Trebonium legatum ad obpugnationem Massiliae relinquit.

VARIAE LECTIONES.

a Deest Carr. L. pr. V. *accidunt* Carr. *accidant* L. pr. sec. V. b *referuntur* L. pr. c *turresque* Lov. d Sic MSS. et v. Cellar. Edd. pp. Gryph. *Arelatae*. e *XXX ma die* L. pr. nec male. f MSS. et Edd. qdd. *praefecit* et *reliquit*, de more.

Earum clavis, aut materia, atque armamentis instructis] Aliter, ut vett. editt. et MSS. Cujac. Pet. Pal. Bong. et noster, in quibus constanter legitur: *parum clavis materia atque armamentis instructis*. Nisi quod vett. editt. habent, *parum clausis*. Expendamus. Ait Caesar, Massilienses naves onerarias, quas deprehendissent, in suum portum deduxisse: subditur, *earum clavis aut materia atque armamentis instructis ad reliquas armandas reficiendasque utuntur.* hoc est, navium onerariarum clavis, materia, deinde et armamentis, quae super instructa iis erant, usos Massilienses ad veteres reficiendas. Ergo, si ita sumas, necessario vox *instructis* refertur ad armamenta, quae navibus instruuntur: qualia sunt tormenta, scorpiones, atque id genus alia. Jam vero, si cum MSStis legere placet, *parum clavis aut materia atque armamentis instructis, ad reliquas armandas*, etc. hoc modo mens sit. Massilienses naves in portum deducunt: sed illis, quae parum instructae clavis, materia, aut armamentis, usi sunt ad caeteras reparandas. Ut τὸ *instructis* referatur ad *parum*. Sed unum hic obstat, quod navis semper est instructa clavis. Jam vero quid de materie dicemus? Nam Caesari *materies* est lignum toto fere opere suo: et quomodo possit navis ligno parum instructa esse, nisi parum instructas illas vocemus, quae ex tenuioribus lignis sunt? Priorem tamen lectionem, quia Scaligero et aliis placuit, rejicere nolo: sed amplius deliberandum; nam, ut verum dicam, non satis auribus meis placet illud, *armamentis instructis*, et mallem abesse posterius vocabulum. Ciacconius ait vocem juris esse, quod non nego: verum, si ita eam hic accipiamus, quomodo accipitur ff. de instruct. et instrum. legato, necessario vox, *instructis*, refertur ad *earum*, ut dicat Caesar naves armamentis instructas: atque tunc omnino mihi videtur non rejiciendum esse illud, *parum*, imo praeferendum. VOSS. Multum hic loci sudat

1 XXXVII. Dum haec parat atque administrat,
C. Fabium legatum cum legionibus III, quas Nar-
bone, [a] circumque ea loca, hiemandi caussa, dis-
2 posuerat, in Hispaniam praemittit; celeriterque
[b] Pyrenaeos saltus occupari jubet; qui eo tempore
3 ab L. Afranio legato praesidiis tenebantur. Reli-
quas legiones, quae longius hiemabant, subsequi
jubet. Fabius, ut erat imperatum, adhibita celeri-
tate, praesidium ex saltu [c] dejecit, magnisque iti-
neribus ad exercitum Afranii contendit.
1 XXXVIII. Adventu [d] L. Vibullii Rufi, quem a
563 Pompejo missum in [e] Hispaniam demonstratum est,
Afra-

VARIAE LECTIONES.

a *circaque* L. sec. b *Pirenos* L. pr. V. c *dejicit* Edd. Vasc. Str. Steph. Gr. post. d MSS. et Edd. pp. *Vibuli*, *Bibuli*, *Vibelli*, *Vibili*, *Jubilii*, sed praeter L. pr. ceteri et Urs. addunt *L.* ut c. 23. quare id reposui. e *Hispania* Sc. L. sec.

Vossius: haud tamen se expedit. MSS. *Cujac. Pet. Pal. Bongars.* et *Voss. parum clavis, materia, atque armamentis instructis.* MS. *Norvic. parum clavis aut materia etc.* Editt. *Rom. Ven. parum clavis aut materia aut armamentis instructis.* Sic et *Beroald.* nisi quod illa *clausis* pro *clavis* perperam exhibeat. Omnino legendum, *parum clavis, materia, atque armamentis instructi*, vel prope ad veteres editos, *parum clavis, aut materia, aut armamentis instructi.* Armamenta sunt vela, funes, reliquusque navium apparatus. Noster B. G. 3, 14. *Quum omnis Gallicis navibus spes in velis armamentisque consisteret.* Vide et 4, 29. DAVIS. Parum *clavis aut materia atque armamentis instructis, ad reliquas armandas — utuntur*) Ita ex MSS. consentientibus restitui. Sensusque perspicuus est: Quae naves clavis aut materia atque armamentis minus essent instructae, eis Massilienses ad reliquas armandas reficiendasque utebantur. Quod edidit Scalig. et Recentiores, (*EARUM clavis — atque armamentis instructis — utuntur*:) id valde durum est, ut *Clavi* aut *Materia atque Armamenta* dicantur *instructa*, quod erat scilicet de *Navibus* ipsis dicendum. Ingeniosior est Davisii conjectura, (*Parum clavis* — instructi,) *Massilienses* scilicet. Sed et id quoque aliquanto durius, ut *Ipsi* dicantur *clavis — atque armamentis* instructi; et vox illa (*utuntur*,) casum nullum post se habeat. Sensus, ut dixi, ex MSS. satis est perspicuus: neque ulla

Afranius, et Petrejus, et Varro, legati Pompeji,
quorum unus [a] III legionibus Hispaniam [b] citerio-
rem; alter a saltu Castulonensi, ad Anam, II le-
gionibus; tertius [c] ab Ana, [d] Vettonum agrum, Lu-
sitaniamque pari numero legionum obtinebat, of-
ficia inter se partiuntur; [e] uti Petrejus ex Lusitania 2
per Vettones cum omnibus copiis ad Afranium pro-
ficiscatur; Varro cum iis, quas habebat, legioni-
bus, omnem ulteriorem Hispaniam tueatur. His re- 3
bus constitutis, equites, auxiliaque [f] toti Lusitaniae
a Petrejo; [g] Celtiberis, Cantabris, barbarisque
omnibus, qui ad Oceanum pertinent, ab Afranio
imperantur: quibus coactis, [h] celeriter Petrejus

VARIAE LECTIONES.

a Desunt *III leg.* et *alter* in MSS. 8. et Edd. pp. *in Hisp.* Pet. L. sec. V. Edd. pp. perperam, sed *in* natum ex *III.* ut videatur *legionibus* hic vel infra esse intrusum. b abest Pet. c exsulat *ab* Sc. L. pr. d MSS. et Edd. pp. hic et mox *Betonum*, *Bettonum*, *Vetonum*, *Vectonum*, quod et in plerisque Edd. V. ad Luc. 4, 9. Burm. ad Ser. Samm. c. 13, 205. e Sic MSS. et Edd. qdd. non *ut.* f ita ex conjectura Hotom. et Ciacc. MSS. et Edd. Vett. *totius.* g ita B. L. sec. Reliqui cum MSS. Urs. et Edd. pp. *Celtiberiae.* h deest Dorv. Edd. pp. Eaedem addunt *ex Lusitania.*

omnino opus erat emendatio. CLARK. Dele notam meam, pro qua repone: *Earum clavis aut materia atque armamentis instructis ad reliquas*) Codices, *parum clavis.* Lego: HARUM *clavis* ET *materia atque armamentis instructi*, IIS *ad reliquas armandas — utuntur.* DAVIS. *Cur. sec.* *Parum* cum sit in MSS. meis omnibus, numero decem, et Edd. primis, quae habent, *clausis*, id reposui, jubente etiam Grutero. Ut verum tamen fatear, parum placet mihi, *instructis:* licet sciam, proprie dici de navibus *instrui.* Vide ad 5, 2. Sed quomodo naves parum *instructae* dici possunt *materia*, ex qua, sive ex ligno, totae constant; ut bene vidit Vossius? quare Davisii fere conjecturam amplecterer, *instructi*, *iis.* *Instructas* a m. pr. est in Leid. pr. Massilienses parum instructi clavis, materia etc. utebantur iis onerariis navibus ad reliquas armandas. Nunc *materiam* intelligo non satis firmam, nec idoneam bellicis operibus.

[a] *Alter a saltu Castulonensi*] *Castulo* oppidum, et *Castulonenses* populi. Quorum meminit praeter alios Plin. H. N. 3, 3. *Ex colonia Salariense oppidani*

4 per Vettones ad [a] Afranium pervenit. Constituunt communi consilio bellum ad Ilerdam, propter ipsius loci opportunitatem, gerere.

1 XXXIX. Erant, ut supra demonstratum est, legiones Afranii III, Petreji II, praeterea [b] scutatae
564 citerioris provinciae, [c] et cetratae ulterioris Hispaniae cohortes circiter XXC, equitum utriusque pro-
2 vinciae circiter V milia. Caesar legiones in Hispa-

VARIAE LECTIONES.

a *erarium* L. pr. dein *constituuntque* Urs. Carr. Pet. Lov. L. pr. sec. B. V. non male. b vulgo *scutati.* c deest Pet. contra ille et L. pr. *equitumque.*

Latii veteris Castulonenses, qui Caesari venales appellantur. Nescio, quid sibi velit per illa verba, *qui Caesari venales appellantur*. Sed Castulonis nomen passim in Strabone corruptum, et *Κασαῶνα* saepius ibi legas: pro quo magnus Casaubonus emendabat, *Κασαλῶνα* : malo, *Κασλῶνα*, ut *Tusculum* Graeci *Τύσκλον*, sic *Castulonem* dixere *Κασλῶνα.* Ita enim potius arbitror scripsisse Strabonem, et dico facilius potuisse Λ in Α abire, quam ut ubique totum Λ omitteretur. Librarii omisere illud Λ in *Κασλῶνα*, quia rarum in lingua Graeca talis vox. Plutarchus quoque *Κασλῶνα*, ni fallor, vocat; more eodem quoque ΥΛ mutatur in Λ. Stephanus libro *περὶ πόλεων Κασαλῶνα* vocat ex Artemidoro, ut utrumque scribere liceat. Vide Casaub. ad Strab. notas, et scr. Cluv. Sed Castulonensis saltus nullam apud auctores mentionem legi. VOSS.

Ad Anam] Fluvium, *Baeticam* finientem. Editi in indicibus suis eum lepide *oppidum* appellant. CLARK.

Scutati citerioris provinciae] In omnibus Codd. est, *scutatae*, nec audiendus est *Jos. Scaliger*, qui contra eorum fidem mutavit. *Scutatae* autem et *cetratae* dicuntur non provinciae, ut perperam arbitratus est *Fr. Hotomannus*, sed cohortes, ab armis, quae gerebant. DAVIS. *Scutatae* restitui cum Davisio, uti et fecit Clarkius, ex MSS. omnibus et Edd. Vett. At *Scutati* non ortum habet a Scaligero, sed Edd. Plantini, in quibus hoc jam reperi.

Quae] Non comparet haec vocula in MSS. meis praeter Cujac. uti nec in Edd. primis. An fuit, *milia : ea?*

Quem ipse paraverat] Alii, *petiverat*. Faernus, *quam ipse pacaverat*. Et sic MS. *Norvic.* DAVIS. *Petiverat*, praeterquam in Editis nonnullis, est quoque in MS. Branf. *pacaverat* Scalig. Immo, *quam pacaverat*, Cujac. Petav. et Leid. pr. Nihilominus malim cum Hotomanno vulgatum retinere, nam id sequentia declarant. Nec sane opus erat lectorem admoneri a Caesare, se Galliam pacasse.

niam praemiserat, ad VI milia auxilia peditum, [a] equitum III milia, quae omnibus superioribus bellis habuerat, et parem ex Gallia numerum, quem ipse paraverat, nominatim ex omnibus civitatibus, nobilissimo, [b] et fortissimo quoque evocato. Hinc optimi generis hominum ex Aquitanis, [c] montanisque, qui Galliam provinciam adtingunt. Audierat, 3 Pompejum per Mauritaniam cum legionibus iter in

VARIAE LECTIONES.

a *Nulla* vel addunt, vel pro *milia* habent MSS. Ach. Stat. Br. et mei 7. pro *ad* Ciacc. legit *VI.* ac MS. male. V. ad 8, 4. b desunt Sc. L. pr. V. c *montanis* V.

Hinc optimi generis hominum ex Aquitanis montanisque, qui Galliam provinciam attingunt, Audierat] Locus est vitiatus. MS. *Norvic. huic optimi*: liber *Ach. Statii*, *huc optimi*. Codices *Carrar.* et *Ursin. postquam audierat*; quam lectionem probat *Ciacconius*. Lego et distinguo: *fortissimo quoque evocato*; adhuc *optimi generis* homines (ut habet ed. *Vascos.* vel potius, *hominum M.*) *ex Aquitanis montanisque, qui Galliam provinciam attingunt, postquam audierat* etc. Nescio qua Librariorum incuria saepe factum, ut una aut altera littera omittatur. Apud *Cl. Mamertinum* Pan. 2. c. 6, 6. *Uterque, qualem accipit et reddit, Oceanus.* Sic libri, nullo sensu: *Janus Gruterus* legit, *qua lucem*, malim, *qua solem*. Ita fere *Latinus Pacatus* Pan. 12. c. 2, 1. *Qua littus Oceani cadentem excipit solem*, et hoc modo passim Poetae. Si quaeratur, unde sit, ut, postquam Galliae meminerit, Aquitaniae, quae ejus pars est, mentionem faciat, facile respondemus, in superioribus verbis Galliam proprie dictam, seu Celticam, intelligi. Quin et nonnulli; qui hanc distinctionem in animo non habuerunt, Aquitaniam a Gallia separant. *Vitruvius* 2, 1. *Ex his rebus aedificia constituuntur, ut in Gallia, Hispania, Lusitania, Aquitania, scandulis robusteis aut stramentis.* Hanc etiam rationem observant inferioris aetatis scriptores, ut notavit *Chr. Cellarius* ad *Sexti Rufi* Breviar. c. 6. p. 14. DAVIS. *Hinc o. g. homines*) Sic Ed. Vascosana. Scaliger aliique fere omnes, (*Hinc optimi generis hominum,*) nulla neque syntaxi, neque sensu. Ceterum cum omnes MSS. habeant, (*hominum,*) non (*homines,*) et pro (*hinc*) nonnulli, (*huic*) vel (*huc,*) omnino cum Doctissimo Davisio reponendum existimo, (*adhuc optimi generis* hominum M) (scilicet *mille.*) Facile enim excidere potuit litera M post vocem (*hominum.*) Dein optime vocem, *postquam*, ex Codd. Carrar. et Ursini (reperitur etiam in MS. Regio) restituendam vidit Davisius; quam magno cum sententiae detrimento omiserant Alii, CLARK. Primo pro *hinc* in Carr. legas, *ad se hinc*, in Leid. sec. *ad se huic*. *Huic* est quoque in

Hispaniam facere, confestimque [a] esse venturum. Simul a tribunis militum [b] centurionibusque mutuas
4 pecunias sumsit: has exercitui distribuit. Quo fa-
565 cto duas res consecutus est, quod pignore animos centurionum devinxit, et largitione redemit militum voluntates.

1 XL. Fabius finitimarum civitatum animos litteris nunciisque tentabat. In Sicore flumine pontes [c] effecerat duos, [d] inter se distantes milia passuum

VARIAE LECTIONES.

a Deest Lov. Pal. Dorv. Edd. R. M. V. b *que* abest a Lov. c *effecit* L. pr. d *d. a se* L. pr. Pet. V. *d. inter se distantibus* Pal. Dorv. *mille passibus* Lov.

Scalig. et Lovan. Nil muto. nam sensus eodem redit. *Homines* autem ediderunt quoque Strada, R. Steph. Gryph. post. Quod si in MSStis reperiretur, facile admitterem. Alioquin *genus hominum* et alibi dicit auctor. Vide ad B. G. 4, 3. *omnium* Voss. Non displicet Davisii conjectura, ut c. 51. *Cujusque generis hominum millia VI.* nisi malis ἀπὸ κοινοῦ rursus subintelligere, *fortissimo quoque optimi generis hominum evocato.* Quidquid sit, in textu nihil interpolare ausus sum; ne quidem adjicere cum Clarkio istud, *postquam;* licet ego quoque invenerim in Bong. et Leid. sec. sed recentissimis Codicibus, et Edd Florent. ac Beroaldi. Nam de Ursini Codice quod ajunt, falluntur viri docti. Ex variis Bruti lectionibus litterae *F.* fecerunt, *Fulv.* cum indigitetur Ed. Florentina. Potius credendum Grutero, conjectanti, olim fuisse, *Audito.* Vide ad 7, 52. *Exposito etc.* Curtium 5, 13. *Audito, Darium movisse;* Cortium ad Sallust. Histor. l. 5. p. 992. *Audito, Q. Marcium Regem cum III legionibus in Ciliciam tendere,* et saepissime. Potest et excidisse *simul,* pro *simul ac,* ob repetitionem sequentis *simul.*

Pignore] Lovan. et Dervill. *pignere.* Ut malunt fere ubique scribere quidam viri docti, quia hinc verbum *pignero,* et *pigneror.* Vide Gifan. Ind. Lucret. v. *Porgere.* Munker. ad Fulgent. p. 62. Priscian. l. 6. p. 721. ubi e Juvenali citat, *pignera,* e Lucano, *pignora,* ut ostendat utrumque dici. Nihilominus Cl. Cortius *pignera* edidit ibi 2, 370. et ita scribitur in Voss. secundo. Eadem varietas 3, 473. etc. Alibi tamen, ut 1, 110. 8, 405. etc. idem retinet, *pignora.* Sed et *pignera* contra optimum Medic. et alios Codd. edidit in Plin. Ep. 1, 12, 3. *pignera* etiam exhibet Cl. Drakenb. ex aliquot MSS. in Liv. 3, 38.

Huc cum quotidiana consuetudine congressae pabulatoribus praesidio proprio legiones] Sic in tribus MStis legitur. Certum tamen mihi, ita Caesarem

IV. His pontibus pabulatum mittebat; quod ea, quae citra flumen fuerant, superioribus diebus consumserat. Hoc idem fere, [a] atque eadem de caussa 2
Pompejani exercitus duces faciebant; [b] crebroque inter se equestribus proeliis contendebant. Huc 3
quum quotidiana consuetudine congressae, pabulatoribus praesidio proprio, legiones Fabianae II flumen [c] transissent, impedimentaque, et omnis equitatus sequeretur; subito vi ventorum, et aquae 566

VARIAE LECTIONES.

a *eademque* Lov. b *crebro* Edd. R. M. c *transirent* B. L. sec.

non scripsisse. Vocem *congressae* Scaliger, velut inducendam, uncis incluserat. Si *digressae*, vel *progressae*, legas, tolero eam. Quamquam nec *congressae* male, pro, simul egressae: illud *proprio* a quo, et quamobrem, adjectum sit, divinare nequeo. Emendo, *propere*. Et videtur id innuere Caesar, cum ait, subsecutos postea equites. Sane sensus percommodus est, si legas: *cum quotidiana consuetudine congressae pabulatoribus, propere legiones Fabianae II flumen transissent, impedimentaque et omnis equitatus sequeretur*. VOSS. Duabus vocibus expunctis legit *Jos. Scaliger*, *huc quum quotidiana consuetudine pabulatoribus praesidio legiones*; *Vossius* autem, deleto *praesidio*, reponit, *huc quum quotidiana consuetudine congressae pabulatoribus*, *propere legiones* etc. *Holomannus* autem *progressae*, loco *congressae*, ponit. Mihi sana videtur lectio vulgata, si legas, *hinc quum quotidiana* etc. *Proprium*, quod fefellit interpretes, hic perpetuum denotat. Sic apud *Terentium* Andr. 4, 3, 1. *Nihilne esse proprium cuiquam?* Ubi *Donatus*: *proprium*, inquit, *perpetuum*, ut *Virgilius*: — *Propria haec si dona fuissent*. Vide et Andr. 5,5,4. Quod *Caesar*, *praesidium proprium*, *Livius* 36, 18. *praesidium assuetum*, vocavit. DAVIS. Omnino cum Davisio existimo, praesidium *proprium* esse praesidium *adsuetum*, item vocem *congressae* sanam esse. Verum cur illud (*Huc*) in (*Hinc*) mutatum velit, equidem non video. Nam, (*huc quum* — *congressae* — *transissent*,) idem est ac, (*huc quum coissent*, *et* — *transissent*.) Neque sine voce (*Huc*) consistere potest illud (*congressae*;) quemadmodum e contrario neque sine voce (*congressae*) consistere potest istud (*Huc*.) Quocirca ferri non potest Scaligerana emendatio, qui omissa (*congressae*,) scribit, (*Huc quum* — *transissent*.) Vox enim (*huc*) non denotat hoc in loco ulteriorem fluminis partem, *quo* transissent; sed locum, *ubi* transirent, sive, *quo* coissent ad transeundum. CLARK. Recte Clarkius vulgatum defendit. Lipsius malebat, *hac*, quod non opus est; deest haec vocula in

magnitudine pons est interruptus, et reliqua multi-
4 tudo equitum interclusa. Quo cognito a Petrejo et
Afranio [a] ex aggere atque cratibus, quae flumine
ferebantur, celeriter suo ponte Afranius, quem op-
pido castrisque conjunctum habebat, legiones [b] IV
equitatumque omnem transjecit, duabusque Fabia-
5 nis occurrit legionibus. Cujus adventu nunciato,
L. Plancus, qui legionibus praeerat, necessaria re
coactus, locum capit superiorem, diversamque aci-
em in duas partes constituit; ne ab equitatu cir-

VARIAE LECTIONES.

a *Se* Lov. Dorv. Ed. R. *et erat* iidem; *ac* Pet. P. B. L. sec. dein *a* Ms. Edd. pp. et Carr. *qui* Pet. Lov. Mox *suo* deest vulgo. b *III* L. pr.

Leid. pr. *transgressae* Gruter. male. *Congressae erant huc legiones in praesidium pabulatoribus adsignatum et perpetuum*, uti bene explicat Davisius, et confirmant MSS. omnes. Non esse tamen *congressae* in aliquibus codicibus, scribit Ursinus, et *proprio* exsulare a veteri Pinelli libro, testatur Manutius.

Subito vi jumentorum et aquae magnitudine] Falsum est, pontem jumentorum vi ruptum: ipse Caesar ait infra: *Pons, qui fuerat tempestate interruptus.* Praeterea ratio ipsa ostendit, vel illud, *vi jumentorum*, vel haec, *aquae magnitudine*, absurda esse. Nam, si aqua pontem disjecit, non potuere jumenta, quia, quanto gravius pondus incumberet ponti, tanto minus aquae eum disjicere poterant. Rursum, si fractus est pondere jumentorum, nihil hic opus addi de aquis: nisi quis dicere velit, de aquis addi, ut ostenderetur, abrepta flumine esse, quae pontem perfregerant. Sed hoc extra rem et mentem Caesaris. Unde mirari subit, magnum Scaligerum ita edidisse. Nec dubito, quin moverint illum verba, *reliqua multitudo equitum interclusa*. Sed illud, *reliqua*, dicitur respectu legionum, quae jam transierant; quin et demus, transiisse partem equitum, nullus tamen inde collegerit, pondere caeterorum fractum pontem fuisse. In MSStis tribus non legitur illud, *vi*, sed ἁπλῶς, *subito jumentorum*: quis dubitat, quin emendemus, *vi ventorum*. Haec cogitaveram: nunc video idem placuisse Pantagatho. Nec ultra de veritate dubito: praesertim cum in Orosio quoque legatur, *subita vi ventorum*. VOSSIUS. Editt. nuperae, *vi jumentorum*, sed, ut nos reposuimus, diserte exhibet MS. *Norvic.* et ita rescribendum conjecere *Oct. Pantagathus*, *Pet. Ciacconius*, *Fr. Hotomannus* et *Dionys. Vossius*, non enim jumentorum pondere, sed *tempestase*, *pons erat interruptus*, quemadmodum testatur *Caesar* c. 41. Sic etiam legit *Orosius*, ut dubium esse ne-

cumveniri [a] posset. Ita, congressus inpari numero, 6
magnos inpetus [b] legionum equitatusque sustinet.
Commisso ab equitibus proelio, signa II legionum 7
[c] procul ab utrisque conspiciuntur, quas [d] C. Fabius ulteriore ponte subsidio nostris miserat, suspicatus fore [e] id, quod accidit, ut duces adversariorum occasione et beneficio fortunae ad nostros obprimendos uterentur: quarum adventu proelium dirimitur, ac suas uterque legiones reducit in castra.

XLI. Eo biduo Caesar cum equitibus DCCCC, 1

VARIAE LECTIONES.

a vulgo *possit*. b *legionumque* Pet. *equitatumque* Carr. c deest Lov. d abest Pal. Dorv. Edd. pp. *Consul* Lov. e exsulat L. pr. Edd. R. M. V.

queat, quin proba sit MS. *Norvic.* scriptura, ad quam prope accedunt tres MSS. *Voss.* et editt. *Rom. Ven. Beroald.* quae, omissa voce, *vi*, *jumentorum* solummodo repraesentant. DAVIS. Merito etiam Clarkius hanc emendationem recepit. Nihil enim frequentius, quam voculam *VI* a librariis corrumpi in similes litteras. Vide praeter alios Gudium ad Phaedr. F. 11. Hinc in Frontino 3, 17, 6. omnino lego, *vi vallum detrahere.* Vide etiam ad B. G. 1, 46. *vi dirimere.* et infra c. 48. et B. Afric. c. 47. MSS. omnes et Edd. Ven. Mediol. Vascos. Steph. aliaeque, *subito jumentorum.*

A Petrejo et Afranio] Has voces Glossematis suspectas habuit *Pet. Ciacconius*, cujus calculo suum adjecit *Jos. Scaliger.* Sed nimis erant delicati, ac hoc additamentum fuit necessarium, quia, quamvis uterque pontem fuisse interruptum senserit, solus in expeditionem venit Afranius. DAVIS.

Ponte Afranius] MSS. Reg. Eliens. et Edit. Rom. (suo *ponte Afranius.*) Quam vocem cur omiserint Scaliger et Recentiores, caussae nihil est. CLARK. *Suo* abest jam ab Edd. Ven. 1517. Aldi, Manut. et Plantini, sed contra MStos omnes, qui bene addunt ad differentiam *Fabiani pontis*, quare restitui. *suos* Petav.

In duas partes] Bong. dat, *partis*. Ciacconius has voces censet esse supposititias, invitis MStis, et reclamante Caesaris σαφηνείᾳ. Consule notata ad B. G. 2, 21. Dein MSS. et Edd. Vett. omnes, etiam Scaligeri, *posset*. Quod non mutari debuit. Vide ad B. G. 1, 8. Immo *constituit* potest esse praeteritum. Adi ad 6, 10. et ad cap. sequens.

Sibi praesidio reliquerat] MSS. Petav. Cujac. Leid. pr. sec. Lovan. Bong. Voss. et Edd. primae cum Elzev. Ed. *ibi*. Nihilo minus male. Ubi enim reliquerat? Fabium praemiserat cum legionibus tribus, reliquis sub-

56 quos sibi praesidio reliquerat, in castra pervenit. Pons, qui fuerat tempestate interruptus, [a] paene
2 erat refectus: hunc [b] noctu perfici jussit. Ipse, cognita locorum natura, [c] ponti castrisque praesidio [d] VI cohortis relinquit, atque omnia inpedimenta: et postero die [e] omnibus copiis, triplici instructa

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *neque*. b *nocte* Sc. L. pr. c *pontis* Pal. d *X.* L. pr. deest B. L. sec. V. *cohortis* ex L. pr. unde corrupte *ex cohortibus* Pet. P. Lov. Dorv. *cohortes* vulgo. *reliquit* MSS. 2. et Edd. qdd. e *cum o.* L. pr. V. ad B. G. 2, 7.

sequi jussis, ut ait c. 37. Hos equites sibi ergo praesidio *retinuerat* Caesar, quod verbum adscripsit codicis sui orae Lipsius. Error natus ex non intellecto verbo, *reliquerat*, i. e. reliquos sibi esse siverat. Vide cum alibi, tum 5, 19. *Dimissis amplioribus copiis, milibus circiter IV essedariorum relictis:* ubi aliqui legunt, *retentis*. Et *relinquere praesidio* cum alio Dativo sexcenties, ut ita dicam, utitur noster. Confer dicta ad B. Gall. 1, 51. *Praesidio utrisque castris, quod satis visum est, reliquit.* Immo hic paulo post, *ponti castrisque cohortes relinquit*.

Pons, qui fuerat tempestate interruptus, neque erat refectus: hunc nocte perfici jussit] Est ἀνακόλουθον. leges enim Grammaticae postulant, ut vel *pontem* initio poneret, vel in fine orationis diceretur, *noctu perfici jussus est*. Hujusmodi tamen phrasεων συγχύσεις non refugiunt boni auctores. *Terentius* Hecyr. 3, 1, 6. *Nam* NOS OMNES, *quibus est alicunde aliquis objectus labos, Omne quod est interea tempus, priusquam id rescitum est*, LUCRO EST. Ubi *Donatus*, *hac*, inquit, *figura usus est etiam* Tullius *pro Muraena* (c. 12.) Praetor quoque ne se pulcrum ac beatum putaret, ei quoque carmen compositum est. *Nam ille Dativum casum subjecit, cum praeposuisset nominativum.* Unde patet, frustra esse, ut passim, morosum illum Criticum, *Fr. Gujetum*, qui reposuit, *omnibus nam, quibus est aliunde* etc. Similis etiam est loquendi modus apud *Lucam*, Act. Apost. 7, 40. Ὁ γὰρ Μωσῆς οὗτος — οὐκ οἴδαμεν τί ἐγένετο αὐτῷ. Sic et *Julius Obsequens* de Prodig. c. 56. *Didius Laelius, legatus Pompeji — proxime Pompejo in castris sedenti accipiter supra caput accesserat.* Saepe ita loquuntur *Aelianus* aliique scriptores Graeci. DAV. Davisius constructionem hanc ἀνακόλουθον appellat; Grammaticae enim Leges postulare, ut scripsisset Caesar, *Pontem, qui* etc. Atque orationis quidem, quam memorat, ἀνακόλουθα occurrunt sane apud bonos Autores, atque etiam apud ipsum Caesarem, exempla nonnulla. Verum ista observatio locum hic ut habeat, nihil opus est. Vox enim (*Pons*) non necessario refertur ad (*hunc perfici jussit,*) sed conjungi potest cum sequente (*qui.*) Illudque (*Pons qui*) idem plane erit, ac si dixisset (*Qui pons.*)

acie, ad Ilerdam proficiscitur, et sub castris Afra- 568
nii constitit: et ibi paulisper sub armis moratus, facit [a] aequo loco pugnandi potestatem. Potestate facta, Afranius copias educit, et in medio colle sub castris [b] constituit. Caesar, ubi cognovit, [c] per 3
Afranium stare, quo minus proelio dimicaretur, ab

VARIAE LECTIONES.

a *ex aeq.* B. L. sec. b vulgo *constitit.* c deest MSS. 8.

Quemadmodum infra. c.77. (*Caesar*, qui milites — *venerant*, *summa diligentia conquiri et remitti jubet.*) Grammatici priorem illam constructionem (*Pons qui—; hunc etc.*) ineptissime appellant *Antiptosin*, hoc est, *Soloecismum.* Quid enim aliud est *Soloecismus*, nisi Casus pro Casu, Numerus pro Numero, Tempus pro Tempore positum? Quae si ferri posset *Antiptosis*, licuisset utique Caesari tam dixisse, (*Pontis qui*) vel (*Ponti qui*) quam (*Pons qui;*) Virgilioque, (*Urbis quam statuo, vestra est,*) aeque ac (*Urbem quam;*) Terentioque, (*quas fecisset fabulis,*) aeque ac (*fabulas:*) quo fingi quid potest ineptius? Revera, (*Urbem quam*) nihil est aliud nisi (*Quam urbem;*) nec (*Pons qui*) aliud quidquam quam (*Qui Pons;*) nec (*quas fecisset fabulas,*) quam (*quas fabulas fecisset:*) quod demum adeo non *Antiptosis* est, ut e contrario simplicior sit magisque naturalis verborum ordo, quam si dixisset Poëta, (*quas fecisset, fabulae.*) Similiter in ista locutione, (*Idne estis Autores mihi?*) non ponitur *id* pro *ejus*; quod absurde sibi fingunt Grammatici; sed hoc dicitur, (*Idne ut agam, estis autores* (hoc est, suadetis) *mihi?*) Quod longe aliud est, ac (*Ejusne vos ipsi estis Autores?*) Cujusmodi errorem aliquem et in aliis latere omnibus, quae afferri solent, *Antiptoseos* exemplis, paullo attentius rem perpendenti facile apparebit. CLARK.

Neque erat refectus] Haec lectio ortum habuit a conjectura *Pet. Ciacconii*, quem secutus est *Jos. Scaliger.* Omnes Codices exhibent, *paene erat refectus*, nec video, cur illa scriptura rejiciatur. Interpunge igitur, *pons, qui fuerat tempestate interruptus, paene erat refectus. Hunc noctu* etc. Si hunc legendi modum probes, nulla erit figura. DAVIS. Neque *erat refectus*) Ita ediderunt Scaliger et Recentiores. MSS. et Editt. habent, (pene *erat refectus.*) Quam Lectionem cum Davisio restituendam existimo. Quid enim est, quamobrem *Fabium*, quo minus pontem suum reficere inciperet, morae sibi quidquam interposuisse fingamus? CLARK. Rescripsi, jussu MStorum et Edd. ante Scalig. *paene*, distinctione pleniore posita post, *refectus*, oratione placide fluente, et sensu perspicuo ac vero.

Consistit] Vulgg. *constitit.* Ego ex Edit. Rom. restitui, *consistit:* propter praecedentem, *proficiscitur*, et sequentem, *facit.* CLARK. Lege, *consistit*, ut postulat temporum ratio, quod etiam *Clarkius* animadvertit, et

infimis radicibus montis, intermissis circiter passibus
4 CD, castra facere constituit; et, ne in opere [a] faciundo milites repentino hostium incursu exterrerentur, atque opere prohiberentur, vallo muniri [b] vetuit, quod eminere, et procul videri necesse erat. sed a fronte [c] contra hostem pedum XV fos-
5 sam fieri jussit. Prima, et secunda acies in armis, ut ab initio constituta erat, permanebat: post [d] hos opus in occulto a tertia acie fiebat. Sic omne prius est perfectum, quam [e] intellegeretur ab Afranio, castra muniri.

1 XLII. Sub vesperum Caesar intra hanc fossam legiones reducit, atque ibi sub armis proxima no-

VARIAE LECTIONES.

a Sic L. pr. V. non per *e*. V. ad B. G. 3,6. b *metuit* L. pr. c *castra* inepte inserunt MSS. plerique et Edd. pp. *castrorum* Vasc. Str. Steph. Gr. post. *passibus* B. d *hoc* MSS. Pet. Pal. B. L. pr. V. Carr. male. V. ad B. G. 3,9. et alibi. vulgo etiam *tertia acies faciebat*. e *intelligerentur* L. sec. V. Dorv. et Edd. qdd.

veram quidem lectionem *Rom. Beroald.* ac *Florent.* repraesentant. DAVIS. *Cur. sec. Consistit* etiam Edd. Mediol. Ven. Flor. Beroaldi etc. sed contra MSS. omnes. Pudet me, toties monere, Historicos et Caesarem solum sexcenties in narratione Tempora conjungere Praes. et Praeter. Quod ubique Davisius et Clarkius inmutare conati sunt, vel jam inmutarunt: ut statim, et etiam cap. praec. item c. 44. et c. 65. *Consistit* hic magis etiam probabat Hotom.

In medio colle sub castris constitit] MS. *Norvic.* et editt *Rom. Ven. Beroald.* habent, *sub castris constituit*, hoc est, collocavit. *Vellejus Paterculus*, 2, 32. *Reliquias eorum contractas* — *in certa sede constituit.* Vide et hujusce libri c. 42. Hanc sane lectionem praefero; verbum enim, quod antecessit, praesentis est temporis. DAVIS. *Consistit*) Vulgg. iterum, *constitit*. Davisius ex MS. Eliensi et Editt. Vett. scribendum censet, *constituit*, propter praecedentem praesentis temporis, *educit*. Ego, ut jam ante *Annot.* praec. repono, (*consistit.*) CLARK. Rectius Davisius scribendum censuit, *constituit*; non, ut ratio temporis constet, sed quia ista Caesari familiaris locutio, eamque hic repraesentant MSS. Cujac. Petav. Scalig. Leid. pr. sec. Palat. Voss. Dorvill. et Edd. primae, item Vasc. Stephani etc. Cap. praec. *diversamque aciem in duas partis constituit*. Plura vide ad B. G.

cte conquiescit. Postero die omnem exercitum in- 56
tra fossam continet: et, quod longius erat agger
petendus, in [a] praesentia similem rationem operis
instituit; singulaque latera castrorum singulis adtri-
buit legionibus munienda; [b] fossasque ad eamdem
magnitudinem perfici jubet: reliquas legiones in ar-
mis expeditas contra hostem constituit. Afranius, 2
Petrejusque, [c] terrendi caussa, atque operis inpe-
diendi, [d] copias suas ad infimas montis radices
producunt, et proelio lacessunt. Neque idcirco 3
Caesar opus [e] intermittit, confisus praesidio legio-
num III, et munitione fossae. Illi non diu commo- 4
rati, nec longius ab infimo colle progressi copias

VARIAE LECTIONES.

a *praesentiam* Sc. L. pr. V. b *fossamque* Pall. Carr. c *terendi* Lov. *terrenda* L. sec. d deest Pet. *suas* c. L. pr. e *intermisit* Pet. Sc.

2, 19. *Intra silvas aciem ordinesque constituerant.* B. Hisp. c. 30. *Acies XIII aquilis constituta.*

Acies tertia faciebat] MSS. Reg. Eliens. et Vossii, *a tertia acie fiebat.* Quod idem est. CLARK. *A tertia acie fiebat* etiam Ursin. Cujac. Petav. Scalig. Carrar. et Bongars. a m. pr. *a III fiebat* Leid. sec. *XIII acie* Leid. pr. et Voss. quare non potui non, *a III. acie fiebat*, reponere, tanto codicum consensu motus.

Intra hanc fossam legiones reducit] Editt. *Rom. Ven. Beroald. legiones deducit.* Sic noster cum alibi, tum hujusce libri c. 32. *Milites in proxima municipia deducit.* Ac haec quidem lectio mihi videtur revocanda; neque enim *Caesar* legiones in fossam prius duxerat. DAVIS. *Deducit* quidem ferri potest, suffragaturque MS. Reg. At ratio, quam adfert vir Doctissimus, quamobrem istud, (*reducit*,) rejiciat, nihili est. Nam quamvis Caesar legiones non quidem intra *istam fossam prius* deduxerat, at eas *istum eundem in locum*, hoc est, in eadem castra, quibus jam fossa illa praeducta erat, *antea* collocaverat. CLARK. *Deducit* e meis solus Leid. sec. recentissimus et Ed. Mediol. male. Caesar duxerat antea legiones ultra eum locum, quo fossa fiebat: illa facta, rursus reducit legiones intra illum locum, sive fossam.

Planities] Scaliger, et post eum Jungermannus, Goduin. Montan. Davis. etc. ediderunt hic

5 in castra reducunt. III die Caesar vallo castra communit: reliquas cohortes, quas in superioribus castris reliquerat, inpedimentaque [a] ad se transduci jubet.

1 XLIII. Erat [b] inter oppidum Ilerdam, et proximum collem, ubi castra Petrejus atque Afranius
2 habebant, planities circiter [c] passuum CCC: atque in hoc fere medio spatio tumulus erat [d] paullo editior: quem si [e] occupasset Caesar, et [f] communisset, ab oppido, et ponte, et commeatu omni, [g] quem in oppidum contulerant, se interclusurum
3 adversarios, confidebat. Hoc sperans, legiones III ex castris educit: acieque in locis idoneis instru-

VARIAE LECTIONES.

a Desunt *ad se* Lov. *traduci* MSS. et Edd. ut fere semper. *reduci* L. sec. b Sic Scal. e conjectura Glareani, Sulpicii et MS. Urs. et Edd. Vasc. Str. R. Steph. Gryph. post. Reliqui MSS. et Edd. priores *in oppido Ilerda et proximo colle.* c *pedum* L. pr. d *paullum* L. sec. e *occupavisset* Pet. L. pr. V. f *communivisset* Lov. L. pr. B. V. g *quae* Lov. B. Dorv.

(et B. Alex. c. 28. ut et B. Afric. c. 51. Hisp. c. 7. 24.) *planicies*, vel *planicia*, ex Ursini Codice et marmore, quod est inter Gruteriana p. 151. N. 7. in quo tamen, *in planitiam.* uti et apud Vitruvium. Saepius apud Hygin. et Frontinum de Limit. V. Laurenb. Antiquar. hac voce. Sic et *mollitia.* de qua vide ad 7, 77. Sed aliorum meique omnes *planities* servant, sive *planicies.* ut B. G. 2, 8. 8, 14. B. Afric. c. 37. B. Hisp. c. 28. 29.

Instructa] Praetuli olim, quod est in Lovan. Palat. Bong. Dorvill. et Rom. Venet. ac Mediol. *constructa.* Sed Petav. et Voss. *structa.* Bene utrumque. Vide ad Frontin. Strat. 2, 3, 1. *cornu validissimis militibus exstruxerat.* Malo jam tamen hic, *structa:* quod non probantes librarii, alius *con*, alius *in* addidisse videntur. Virgil. Aen. 9, 42. *Neu struere auderent aciem.* Livius 42, 51. *Omnesque armatos in campo struxit.* Tacit. Hist. 4, 24. *Civilem stare contra, struere aciem.* 10, 11. *Judaei sub ipsos muros struxere aciem.* immo noster 3, 37. *Copias ante frontem castrorum struit.* Sic enim MSS. et Edd. Vett. *Construere* magis videtur notare continuam et junctam legionum vel cohortum instructuram, cum hic agatur de simplici aciei constitutione.

Antesignanos praecurrere] Nihil novaturum movent 4. MSS.

cta, unius legionis antesignanos [a] procurrere, atque occupare eum tumulum jubet. Qua re cogni- 4
ta, celeriter, quae in ftatione pro caftris erant Afra- 670
nii cohortes, [b] breviore itinere ad eumdem occupandum locum mittuntur. Contenditur proelio, et, 5
quod prius in tumulum Afraniani venerant, noftri repelluntur, atque, aliis submiffis subfidiis, terga vertere, seque ad signa legionum [c] recipere coguntur.

XLIV. Genus erat pugnae militum illorum, ut 1
magno inpetu primo procurrerent, audacter locum caperent, ordines suos non magnopere servarent, rari disperfique pugnarent; si premerentur, pedem 2

VARIAE LECTIONES.

a *antesignarios* MSS. 4. vulgo *praecurrere.* b *breviori* MSS. 2. Edd. pp. c *regressi* addit Carr.

Cujac. Petav. Palat. Bong. quorum autoritate scribo, *procurrere.* VOSS. Cum iis facit MS. *Norvic.* DAVIS. MSS. Reg. Eliens. et Voffii, *procurrere.* Quae vox Caefari ufitata. Ut jam infra c. 44. CLARK. B. Civ. 2, 34. *praecurrit ante omnes.* Sed hic *procurrere* etiam MSS. mei ad unum omnes et Edd. Vascos. Str. R. Steph. et Gryph. poft. Quare id revocavi. Eft enim proprium in hac re verbum, et millies ab hiftoricis adhibitum, et praecipue in proelio, ut mox c. 44. 2, 34. *Qui una procurrerant.* Reftitui id etiam e MSS. Lucano 7, 385. *Ergo utrimque pari procurrunt agmina motu Irarum.* ubi vide. idem reftituendum Valer. Max. 3, 2, 20. *Vel solus igitur procurrere paratus sum.* nam et ibi vulgo, *praec.* Adde Bell. Civ. 3, 91. 93. 94. Adftipulatur huic lectioni Ill. Schelius, qui super his Caefaris *antesignanis* omnino confulendus p. 38. in Hygin. *progredi* ita in MSS. alibi. Vide ad 5, 35.

Summissis] MSS. et Editi habent, *submissis subsidiis.* Quod pofterius vocabulum in Editione Davifiana, errore, ut opinor, Typographico, erat omiffum. CLARK. In erratis quoque monuit Davifius. *summis* Leid. et Voff. *praesidiis* Leid. sec. Palat. Bong. et Edd. omnes ante Scaligerum. ut pateat, minus accurate evolviffe Editiones Clarkium. Gloffam de more putabat Gruterus. Sed male. *Submittere subsidia* frequens eft noftro, ut docui ad B. G. 2, 6. *Nisi subsidium submittatur.* atque ita scio ex meis habere Petav. Scalig. Cujac. Leid. pr. sec. et Dorv.

Loco exc.] Edd. Romana, Ven. et Mediol. *locum:* ut saepe hoc

referre, et loco excedere, non turpe existimarent, cum Lusitanis, [a] reliquisque barbaris genere quo-
3 dam pugnae [b] adsuefacti: quod fere fit, quibus quisque [c] in locis miles inveteravit, uti multum ea-
4 rum regionum consuetudine moveatur. Haec [d] tamen ratio nostros perturbavit, insuetos hujus [e] generis pugnae: [f] circumiri enim sese ab aperto latere, procurrentibus singulis, arbitrabantur: ipsi autem suos ordines servare, neque ab signis discedere, neque sine gravi caussa eum locum, quem ceperant,
5 dimitti, censuerant oportere. [g] Itaque, perturbatis antesignanis, legio, quae in eo cornu constiterat, [h] locum non tenuit, atque in proximum collem sese [i] recepit.

1 XLV. Caesar, paene omni acie perterrita, quod praeter opinionem consuetudinemque acciderat, co-

VARIAE LECTIONES.

a *reliquis* b. L. pr. *ceterisque* Edd. R. M. V. b *adsuefactus* Pal. B. sec. Dorv. c deest L. pr. dein *ut* MSS. et Edd. qdd. *militum* L. pr. Carr. d *tum* MSS. Urs. Carr. Lov. Cuj. Sc. B. V. et Edd. Vasc. Str. Steph. Gryph. forsan melius. e deest L. pr. Edd. Amst. Lugd. f *Circuire* MSS. qdd. g desunt usque ad finem Cap. in Lov. Pal. Dorv. Edd. pp. *Ita* L. pr. h *sese continuit* Pet. *l. continuit* L. pr. sec. V. Sc. B. Ed. Ber. i *recipit* Aic.

verbum construitur. V. quae laudat Cl. Drak. ad Liv. 2, 37. *urbem excederent*. Sed aliter MSS. in Caesare, ut B. G. 2, 35. 4, 19. etc.

Nostros perturbat] MS. *Norvic.* habet, *nostros perturbavit*; quod melius convenit cum eo, quod sequitur, *circumiri enim se aperto latere arbitrabantur*. DAVIS. Editi omnes, *perturbat*. Quod non fert temporum ratio propter sequentem (*arbitrabantur.*) Davisio concinit MS. Reg. (*perturbavit.*) Ego propius a Vulgatis, *perturbabat*. CLARK. Perperam passim hoc praesens mutare conantur Angli docti. Vide ad c. 41. Hoc tamen loco *perturbavit* est in MS. Urs. meisque Petav. Cujac. Scal. Leid. pr. sec. Lov. Voss. et Edd. Vascos. Str. Steph. Gryph. Vulgare etiam in Brantii est Cod. *Perturbabat* est in Palat. et conjecit etiam Ciacconius.

Supprimit] Reprimit, moratur. *Caesar* hujusce libri c. 66.

hortatus suos, legionem [a] IX subsidio ducit: hostem, 571
[b] insolenter atque acriter nostros insequentem, sub-
primit, [c] rursusque terga vertere, seque ad oppi-
dum Ilerdam recipere, et sub muro consistere cogit.
Sed IX legionis milites, elati studio, dum sarcire 2
acceptum detrimentum volunt, temere [d] insecuti fu-
gientes, in locum iniquum progrediuntur, et sub
[e] montem, in quo erat oppidum positum [f] Ilerda,
succedunt. Hinc se recipere quum vellent, rursus 3
illi ex loco superiore nostros premebant. Praeru- 4
ptus locus erat, utraque ex parte directus; ac tan-
tum in latitudinem patebat, ut [g] tres instructae co-
hortes eum locum explerent, [h] et neque subsidia
a lateribus submitti, neque equites laborantibus
usui esse possent: ab oppido autem declivis locus te- 5
nui fastigio vergebat, in longitudinem passuum cir-

VARIAE LECTIONES.

a *novam* et mox *novae* MSS. 3. ridicule, ut et *sub dio* L. pr. b *insolentem* Dorv. B. Pal. et alii forsan cum Edd. ante Urs. et Scalig. praeter Vasc. Steph. Str. Gryph. post. c *rursus t.* Lov. Dorv. Edd. R. M. V. d *insequuntur f. et in* Lov. Dorv. et Edd. pp. *ins. longius* L. pr. Edd. Vasc. Str. Steph. Gryph. *Longius progredi* passim apud nostrum. *insec. legiones f.* Carr. V. e *monte* Pet. Lov. Dorv. Sc. f Sic MSS. et Edd. usque ad Plant. Urs. quare revocavi. Non magis hic quam paucis versibus ante est Glossa. *Ilerdam* Lov. Dorv. *positum* inter lineas L. pr. Hic autem a *superiore* deficit Lov. usque ad finem c. 47. g *re instructa* B. L. sec h *ut* L. p. V.

Ne ab equitatu Caesaris in angustiis tenerentur, iter supprimunt. Sic et *Hirtius* B. G. 8, 42. *Ea vineis et aggere suppressa* dixit, quae ab iis erant retenta (ubi v.) DAVIS.

Declivis locus tenui fastigio v.] Sic recte Scaliger ex Ursini codice recepit, cum vulgo exhiberetur, *declivi fastigio*, ceteris omissis. Ursiniano codici consentiunt Cujac. Petav. Scal. Leid. pr. a m. pr. At idem a m. sec. uti et Palat. Bong. Buslid. Leid. sec. Dorvill. Hotom. et Carrar. cum Edd. primis, *editus locus tenui f. v.* in Voss. *deditus*; adeo, ut hic quoque videatur scribendum, *declivus*. Vide ad 7, 88. Hotomannus, cui sui codicis lectio displicebat, conjecit, *leni fastigio*: quod certe crebro occurrit apud nostrum. Adi modo ad

citer od. Hac noſtris erat receptus; quod eo, in-
6 citati ſtudio, inconſultius proceſſerant. Hoc pu-
gnabatur loco, et propter anguſtias iniquo, et quod
sub ipſis radicibus montis conſtiterant, ut nullum
fruſtra [a] telum in eos mitteretur: tamen virtute, et
patientia nitebantur, atque omnia vulnera ſuſtine-
7 bant. Augebatur illis copia; atque ex caſtris co-
871 hortes per oppidum crebro submittebantur; ut in-
8 tegri defeſſis succederent. Hoc idem Caeſar facere
cogebatur; ut, submiſſis in eumdem locum [b] cohor-
tibus, defeſſos reciperet.

1 XLVI. [c] Hoc quum eſſet modo pugnatum con-
tinenter horis v, [d] noſtrique gravius a multitudine
premerentur; conſumtis omnibus telis, gladiis [e] de-
ſtrictis,

VARIAE LECTIONES.

a *in eos tel.* L. pr. b *suis* c. MSS. 2. Edd. R. M. V. c *Hoc loco* Carr. Busl. Pal. B. L. sec. Dorv. Edd. pp. *locum* V. d *utrimque* L. sec. e Sic V. B. Pal. non *dis.*

B. G. 2, 8. *frontem leniter faſtigatus paullatim ad planitiem redibat.* Verum tum *declivi faſtigio* non opus erat mutare. Sic enim plane Hirtius 8, 14. sed *tenui* hic eſt, *arto*, non extenſo in latitudinem, ut ex tota loci deſcriptione patet. Ovid. Ep. Heroid. 4, 106. *Et tenuis tellus audit utrumque mare.* Triſt. 1, 10, 16. *Et tenui longum limite fecit iter.* Lucan. 2, 614. *Hinc latus angustum jam se cogentis in artum Hesperiae tenuem producit in aequora linguam.* Ita *tenue fretum* Floro 2, 8, 9. *tenuis trames* Vellej. 2, 3. et sic alii crebro.

Augebantur illis copiae] MS. *Norvic.* exhibet, *augebatur illis copia*, quam lectionem mutarunt Librarii, quia neſciere, *copiam* pro *copiis* interdum poni. Auctor de Bell. Hiſpan. c. 6. *Ut pedestris copia in statione et in excubitu castris praesidio esse possent.* Ita enim leg. ex MS. *Norvic.* cum in vulgg. *pedestres copiae. Caesar* B. G. 1, 48. *Quos ex omni copia singuli singulos — delegerant*, ubi vide quae notavimus. *Hirtius* B. Afr. c. 10. *Classem sub vesperum cum ea copia conscendit.* Et iterum: *Parva enim cum copia, et ea Tironum — se expositos videbant.* Adi etiam ejusdem libri c. 80. DAVIS. Accedunt integerrimi Codices, Scalig. et Leid. pr. *augebatur copia.* Adi Victor. ad Cic. Att. 8, 12. *Quamprimum huc*

ſtrictis, inpetum adverſus montem in [a] cohortis faciunt; paucisque dejectis, reliquos sese convertere cogunt. Submotis sub murum cohortibus, ac non-
nulla parte propter terrorem in oppidum compul- 2
sis, facilis eſt noſtris receptus datus. Equitatus au- 3
tem noſter ab utroque latere, etsi dejectis [b] atque inferioribus locis [c] conſtiterat, tamen [d] summum in jugum virtute connititur, atque inter duas acies perequitans commodiorem [e] ac tutiorem noſtris re-
ceptum dat. Ita vario certamine pugnatum eſt. 4
Noſtri [f] in primo congreſſu circiter LXX ceciderunt, [g] in his Q. Fulginius, ex primo haſtato legionis XIV, qui, propter eximiam virtutem, ex inferioribus ordinibus in eum locum pervenerat. Vulnerantur am-
plius DC. Ex Afranianis [h] interficiuntur T. Caeci- 5

VARIAE LECTIONES.

a Sic L. pr. non per *e*. V. ad 6, 1. MSS. qdd. et Edd. pp. *adv. m. in c. imp.* vel *inp. in coh.* quod placet Hotom. b vulgo *aut*. c *constiterit* Pal. Dorv. minus bene. d Sic L. pr. sec. V. non *in s. j.* e *atque* Edd. R. M. V. f deeſt Carr. L. pr. bene, ut c. seq. Gruter. *nostrûm pr.* g *ex quibus* Pal. B. Dorv. Edd. R. M. V. *Fulgineus* vel *Fulginejus* Edd. R. M. V. h *interficitur* Carr.

cum omni copia venias. Cort. ad Salluſt. Catil. c. 56. *ex omni copia legiones instituit*, et Ind. Waſſ. ac Fabri Thes. Hoc senſu in Epiſt. Ovid. Her. 16, 353. *Nec minor est Asiae, quam vestrae copia terrae: Illa viris dives, dives abundat equis.* Adde Gell. ad B. Afric. c. 10. et Davis. ad c. 38.

Dejectis aut inf.] MS. Reg. et Eliens. *atque*. CLARK. Repone, *dej. atque inf.* ut recte *Norv.* et *Ursin.* DAVIS. *Cur. sec.* *Atque* eſt in MSS. meis omnibus et Edd. primis, Vasc. Str. Steph. Gryph. etc. ut debet, salvo senſu, pro more Caeſaris per Synonymiam se explicantis.

Ex primo hastato legionis XIV] Lipſius l. 2. dial. 8. de militia Romana legendum putat, *Centurio primi hastati*, et errorem ortum putat ex nota, qua deſignantur Centuriones, quae flexa ad formam flagelli, quia vitem centuriones geſtabant. Exempla in vett. lapp. innumera occurrunt, quale hoc:

I. O. M.
IVL. PRIMVS.
7. LEG. XIII. GEM.
V. S. L. L. M.

lius, primipili centurio, et, praeter eum, centuriones IV, milites amplius CC.

1 XLVII. Sed haec ejus diei praefertur opinio,
573 ut se [a] utrique superiores discessisse [b] existimarent;
2 Afraniani, quod, quum esse omnium judicio inferiores viderentur, comminus tam diu stetissent, et nostrorum [c] inpetum sustinuissent, et initio locum tumulumque tenuissent, quae caussa pugnandi fuerat; et nostros primo congressu terga vertere coëgissent:
3 nostri autem, quod iniquo loco, atque inpari congressi [d] numero, V horis proelium sustinu-

VARIAE LECTIONES.

a *utrinque* MS. Hotom. Edd. R. M. V. b *aestim*. L. sec. c *diu* addit MS. Hotom. Edd. R. M. V. d *essent quod* Pal. B. L. sec. Dorv. Edd. pp. Vasc. St. Steph. Gr. post. *numero quod* Carr. V. et Edd. Bas. Ven. Gryph. et aliae.

Ubi 7 *Leg*. XIII. *Gem*. denotat, *Centurio legionis* XIII *Gemellae*. Ex hac nota 7 putat Lipsius inscitia librarii ortam voculam, *ex*. Equidem acutam conjecturam esse non negaverim: illud ambigo, an, ut in lapidibus, ita in libris quoque ea nota usurpata reperiatur. Sane nondum eam inveni. In editis libris nonnullis est, *primus hastatus:* quod, si autoritate manuscriptorum impressum est, retineo. Nam *primus hastatus*, et *centurio primi hastati*, idem est, ut Vegetius docet. At, si nulli ita codices habent, relinquendam censeo vulgatam lectionem: nam potuit Fulginius esse in ordine eorum, qui primi hastati nuncupabantur, ut Centurio non fuerit. Atque ita recta sit lectio. Malim tamen centurionem fuisse, quia subdit Caesar, *propter eximiam virtutem*. VOSS. In nonnullis editt. (Vasc. Str. Steph. Gryph. post.) contra MSS. fidem est, *primus hastatus. Justus* autem *Lipsius* Mil. Rom. l. 2. Dial. 8. hic loci reponit, *Centurio primi hastati*, putatque causam corruptioni dedisse notam in modum vitei flagelli curvatam, qua designabantur Centuriones. Hanc sane conjecturam probat *Joan. Brantius*, ut solet omnes viri maximi divinationes. At, praeterquam quod ea nota in solis lapidibus, non in MSS. compareat, non vult Caesar, primum hastatum tunc fuisse, sed superioribus temporibus, nunc autem inter evocatos esse illum, qui olim primum hastatum duxerat, ut recte notavit *J. F. Gronovius* Observ. 4, 20. p. 323. *Fulginius* enim *ex primo hastato* denotat eum, qui primus hastatus fuerat. *Cicero* pro Muraena c. 7. *Cum amplissime atque honestissime ex praetura triumphasset*, hoc est, post praeturam gestam. Noster hujusce libri c. 23. *Provinciam Hispaniam* ex praetura *ha-*

iſſent, quod montem, gladiis [a] deſtrictis, adſcendiſſent, quod ex loco ſuperiore [b] terga vertere adverſarios coëgiſſent, atque in oppidum compuliſſent. [c] Illi eum tumulum, pro quo pugnatum eſt, 4
magnis operibus [d] munierunt, praeſidiumque ibi poſuerunt.

XLVIII. Accidit etiam repentinum incommo- 1
dum biduo, quo haec geſta ſunt. Tanta enim tempeſtas [e] cooritur, ut, numquam illis locis majores aquas fuiſſe, conſtaret: tum autem ex omnibus 2
montibus nives proluit, ac ſummas ripas fluminis 3-4

VARIAE LECTIONES.

a Sic Pet. V. b *hoſtes t. v. coëg.* L. sec. Dorv. Busl. Edd. R. M. V. Vasc. St. Steph. Gr. poſt. c *qui enim* Carr. d *munivernnt* MSS. 4. dein *que* deeſt Pet. L. pr. sec. V. *et praeſ.* Lov. Pal. Dorv. Edd. pp. e *exoritur* Carr. B. L. sec.

buerat. Sic et iterum c. 31. et 85. DAVIS. De ſignificatione hac τῶ *ex* vide me ad Lucan. 4, 719. *Incauto ex hoſte timeri.*

Tamen diu] MSS. Urſini, Petav. Scalig. et Leid. pr. cum Edd. Scaligeri, *tam.* Optime. Particula enim haec inſervit comparationi, licet non ſequatur *quam.* Scilicet intelligitur, *quam* ante narratum. Adi Ill. Heins. ad Ovidii Epiſt. 3, 67. Burm. et Voſſ. ad Vellej. Patérc. 2, 88. et 89. *Tam conſtanter repulit.* Ita et *tantum*, de quo vide ad 7, 77.

Nives proluit] In editt. *Rom. Ven. Beroald. nix proluit*, in aliis, *nix profluit*, unde *Gab. Faërnus* reſcribendum cenſuit, *nix profluxit.* Lectionem, quam in ſua editione ſecutus eſt *Jos. Scaliger*, repraeſentavit Codex *Fulv. Urſini*, qui tamen perperam arbitratus eſt, *nives* in *nominativo ſingulari* hic antique dici, eſt enim *accuſativi pluralis*, nam in altero caſu non *nives*, ſed *nivis*, uſurpant veteres. Vide *G. J. Voſſium* in Etymol. et Art. Grammat, 1, 21. DAVIS. Legendum puto, *tum autem ex omnibus montibus* nive proluta, *ſummas ripas* flumen *ſuperavit:* Vide c. 40. IDEM. *Cur. sec. Nix proluit* etiam videas in Edd. Mediol. Vaſcos. Str. Steph. Gryph. poſt. et MSS. Palat. Bong. Leid. sec. Hot. Dorv. et aliis. *Nix profluit* Ald. Plant. Cellar. et alii, *profluxit*, quod cum Faërno Manut. et Hotom. malebant, edidit Gryphius A. 1536. Verum etiam optimi MSS. Cujac. Petav. et Lovan. *Nives proluit*, et Scalig. *nives proluitur.* In Leid. pr. *Nivis pluit.* At *nivis proluit* bene in Voſſiano. Quod in accuſativo ſumendum eſt, aeque ac *nives*, quae terminatio non poteſt eſſe nominativus. Vide Cl. Burm. ad Quinctil. Decl. 6, 17. Videntur autem librarii *proluit* neutrali-

superavit, [a] pontisque ambo, quos C. Fabius fece-
3 rat, uno die interrupit. Quae res magnas difficultates exercitui Caesaris adtulit. castra enim, ut supra demonstratum est, quum essent inter flumina duo Sicorim, et Cingam, spatio milium xxx, neutrum horum [b] transiri poterat, necessarioque omnes
4 his angustiis continebantur: [c] neque civitates, quae ad Caesaris amicitiam accesserant, frumentum subportare; neque ii, qui pabulatum longius progressi [d] erant, interclusi fluminibus, reverti; neque maximi [e] comitatus, qui ex Italia Galliaque veniebant,
5 in castra pervenire poterant. Tempus [f] autem erat [g] anni difficillimum, quo neque frumenta in [h] hibernis erant, neque multum a maturitate aberant: [i] ac civitates exinanitae, quod Afranius paene omne

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *pontesque ambos*. b *transferri* L. pr. c *ne* etc. *subportarent*, *quod ii* L. pr. d *essent* Carr. e *commeatus* Edd. Ber. et aliae. Vide ad 8, 30. f deest V. Pal. B. et Edd. qdd. g *anni* deest MSS. plerisque et Edd. Vett. MSS. quidam et Edd. Vascos. Steph. et aliae *Tempus erat autem*. A quibusdam absunt *autem* et *anni*, sed bene Scaliger expressit Cod. Urs. Vide ad 7, 16. h vulgo *herbis*. i deest Pet. *et* L. pr. *at* V.

ter sumsisse, atque hinc *nix* scripsisse. Perperam; licet apud Fulgent. Mythol. c. 1. sit *unda profluens*, pro *profluens*, et aliis sic, *praeterluere*, *interluere*. Subaudiendum est praecedens *tempestas*, quae *proluit nives*; plane ut apud Virgil. Aen. 12, 685. *Saxum turbidus imber Proluit*. De verbo *proluere* plura vide ad B. G. 6, 21. Fateor tamen, tum durius dici, *tempestas superavit ripas fluminis*; unde jam Hotomannus ibi refingere tentavit, *flumen*. Sed plura verba uni substantivo jungere frequens est optimis scriptoribus; et saepius in ipso Caesare usu venit, ut alibi pluribus docui. Quod si hic non placeat, posset magna cum verisimilitudine conjici, *fluminis vis superavit*. Adi notata ad c. 40. et B. G. 1, 46. Leid. Codicis lectio itidem non mala est, *nivis pluit*, pro defluxit. Passim enim *pluere* pro *fluere*, quocum confundi solet, usurpari, docuerunt aliquoties viri docti. Sed prius malo: praesertim cum passim Caesar cum ceteris in plurali adhibeat *nives*.

Pontesque ambos] Rescripsi

frumentum ante Caesaris adventum Ilerdam convexerat; reliqui si quid fuerat, Caesar superioribus diebus consumserat: pecora, quod secundum po- 6
terat esse a inopiae subsidium, propter bellum, finitimae civitates longius removerant: qui erant pabulandi aut frumentandi caussa progressi, hos levis armaturae Lusitani, peritique b earum regionum cetrati citerioris Hispaniae consectabantur, quibus erat proclive, transnare flumen; quod consuetudo eorum omnium est, ut sine c utribus ad exercitum d non eant.

XLIX. At exercitus Afranii omnium rerum e ab- 1
undabat copia. Multum erat frumentum provisum, 575
et convectum superioribus temporibus: multum ex omni provincia comportabatur: magna copia pa-

VARIAE LECTIONES.

a *in opere* MSS. 6. ridicule. b *illarum* L. sec. deest Carr. *ceturati* MSS. 2. *centuriati* Dorv. ut c. 55. prave. c *utrisque* MSS. 6. inepte. d *moveant* Lov. *non erant* V. e *abundat* V.

è membranis primis Leidensibus, *pontisque ambo.* De accusativo in *is* dictum jam saepissime, et de altero, *ambo, duo*, consule notata ad 7, 33. Hoc e MSS. restituit jam etiam Cl. Drak. Liv. 3, 62. *Inter ambo exercitus*: ubi vide.

Neque frumenta in herbis erant] Sic ex Nicasii Hellebodii conjectura, adstipulantibus Manutio et Ciacconio, ediderunt Scalig. et recentiores, cum MSS. omnes et Edd. ostentent, *in hibernis*. Quod non video cur mutari debuerit. Nam eo non dicit Caesar, tempus hibernum fuisse, sed frumenta non amplius *in hibernis* superfuisse, quae consumta erant, et jam instabat messis; nam *altae jam in segetibus herbae*, et *frumenta non multum a maturitate aberant*; quae verba debuerant viros doctos admonuisse, lectionem, *in herbis*, huc non convenire. Etenim, *non multum a maturitate abesse*, et, *in herbis nondum esse*, plane contraria sunt. Nam et, quando jam *in herbis* sunt, multum *a maturitate absunt*. *In herbis est* seges, cujus virescit germen, sed nondum surgit ac turget in aristas. Hoc docent omnia loca a viris doctis adlata. Ea, quaeso, lector, perpende, uti et quae citantur ab Heinsio ad Ovid. Ep. 17, 263. *Sed nimium properas, et adhuc tua messis in herba est*, et Viris doctis ad Livium 25, 15. *Non ad frumenta modo,*

2 buli subpetebat. Harum rerum omnium facultates sine ullo periculo pons Ilerdae praebebat, et loca trans flumen integra, quo omnino Caesar adire non poterat.

1 L. Hae permanserunt aquae dies [a] complures. [b] Conatus est Caesar reficere pontes. sed nec magnitudo fluminis permittebat, neque ad ripam dispositae cohortes adversariorum [c] perfici patieban-
2 tur: quod illis prohibere erat facile, [d] tum ipsius fluminis natura, atque aquae magnitudine, [e] tum quod ex totis ripis in unum atque angustum locum
3 tela jaciebantur: atque erat difficile, eodem tempore, rapidissimo flumine, opera perficere, et tela vitare.

1 LI. Nunciatur Afranio, magnos comitatus, qui iter [f] habebant ad Caesarem, ad flumen constitisse.

VARIAE LECTIONES.

a *quampl.* L. sec. Pal. Dorv. Edd. pp. Ven. Ald. Man. Gryph. et aliae. Dixi alibi. b *conatusque* L. sec. Edd. Vasc. Str. Steph. Gr. post. c *prof.* V. d *cum* L. pr. e deest L. pr. Lov. f *habeant* V. et Edd. qdd.

quae jam in hibernis erant, corrumpenda. ubi rectius, *in herbis. Hiberna* autem hic intelligi debent vel horrea, in quibus frumentum provisum in hiemem condebatur, vel ea loca, ubi hiemaverant hae legiones, et unde advehebatur frumentum, quamdiu quid supererat. Vide c. 37.

Cetrati citerioris Hispaniae] Ergo et quidam Hispaniae citerioris gerebant cetras, cum vulgo illi scuta habebant; at populi ulterioris Hispaniae vulgo cetris se muniebant. Vide ipsum Caesarem supra c. 39. Non enim ideo hic legendum est, *ulterioris;* aut alio ab aspectu *citerioris* sensus capiendus, ut placebat Lipsio Anal. ad Mil. l. 3. D. 1.

Sine utribus ad exercitum non eant] Quibus incubantes flumina transnarent. De iis vide, quae collegit vir summus, *Is. Casaubonus*, ad *Suetonii* Jul. c. 57. DAVIS.

Cum servis libertisque] Ita omnino legendum, ut recte vidit Hotomannus. Sic enim et alibi loquitur Caesar. Supra c. 34. *servis, libertis, etc.* MSS. et Editi habent minus recte, *liberisque.*

Venerant eo sagittarii [a] ex Rutenis; equites ex Gallia cum multis carris magnisque inpedimentis, ut fert [b] Gallica consuetudo. Erant prae- 2
terea cujusque generis hominum milia circiter VI cum servis, liberisque; sed nullus ordo, nullum imperium certum, quum suo quisque [c] consilio uteretur, atque omnes sine timore iter facerent, usi superiorum temporum atque itinerum licentia.
Erant complures honesti adolescentes, senatorum fi- 3
lii, et [d] ordinis equestris; erant legationes civitatum; erant legati Caesaris: hos omnes flumina continebant. Ad hos [e] obprimendos cum omni equitatu, 4
[f] III que legionibus Afranius [g] de nocte proficiscitur,
[h] inprudentesque ante missis equitibus adgreditur. 576
Celeriter tamen sese Galli equites expediunt, proeliumque committunt. [i] Hi, dum pari certamine res 5

VARIAE LECTIONES.

a *Ruteni* Busl. b *Galliae* B. L. sec. et Edd. Vasc. Str. Steph. Gr. post. c *judicio* L. pr. a m. pr. d Sic MSS. non *eq. o.* e *repr.* L. sec. V. f *et III* L. pr. g *diu*, *noctuque* MS. Hot. Dorv. Edd. pp. *die noctuque* L. sec. *die et nocte* Lov. male. V. 7, 45. h L. pr. per *i.* Edd. qdd. *antem.* junctim. V. Cell. i *id* Cuj. Pet. Lov. P. Dorv. bene, si *res* deleas.

Dein pro *usi* Codd. nonnulli, *usu.* Sed elegantior est vulgata Lectio, ut recte notavit Davisius. CLARK. *Libertisque* praefert quoque Gruterus. Sed MSS. *liberisque* constanter retinent, satisque habet ea lectio, quo se defendat.

Usi superiorum temporum atque itinerum licentia] Non male. rescribo tamen ex Cujac. et Pet. MSto, *usu superiorum temporum*, *atque itinerum licentia.* VOSS. Sic recte MS. *Norvic.* et ed. *Beroald.* atque ita edidit *Jos. Scaliger.* Impressi *Rom.* et *Ven.* habent, *usi superiore temporum* etc. MSS. vero *Carrar. Cujac.* et *Petav. usu superiorum temporum*, probante *Dionys. Vossio*; quod equidem miror, quum ea lectio sensum idoneum vix fundat, recepta autem sit elegantissima. DAVIS. *Usu* est etiam in Carrar. Leid. pr. Voss. Ed. Florent. et Cellarii, ut sit, more, consuetudine. quomodo fere *usus provinciae* c. 31. 85. *Britanniae* c. 54. Alibi, *usus rei.* Belgice, *na't gebruik van voorgaende tyden. Superiore* est in Dorvill. et Edd. primis.

geri potuit, magnum hostium numerum pauci sustinuere; sed, ubi signa legionum adpropinquare coeperunt, paucis amissis, [a] sese in montes proximos
6 conferunt. Hoc pugnae tempus magnum adtulit nostris ad salutem momentum: nacti enim spatium, se in [b] loca superiora receperunt. Desiderati sunt eo die sagittarii circiter cc, equites pauci, calonum, atque inpedimentorum non [c] magnus numerus.

1 LII. His tamen omnibus annona crevit: quae fere res non solum inopia [d] praesentis, sed etiam futuri temporis timore ingravescere consuevit.
2 [e] Jamque ad denarios L in singulos modios annona

VARIAE LECTIONES.

a *in m. pr. se* c. L. pr. b *sup. l.* L. pr. c *magnit.* V. d vulgo *in. n. s.* e *Jam* Pal.

His tamen omnibus] *Nicasius Ellebodius* et *Fr. Hotomannus* reponunt, *His tum omnibus.* Sed nihil mutandum; nam *tamen* hic idem denotat, ac *tandem*, cujus significationis exempla dedimus not. ad B. G. 8, 19. DAVIS. Sunt qui reponant, (*His tum omnibus.*) Quos merito arguit Davisius. Errat tamen et ipse, cum ait, (*tamen*) hic idem denotare, ac (*tandem.*) Sensus enim est perspicuus: *Quamvis* ex comitatu memorato non magnus numerus perierit, *TAMEN* et isto et reliquis simul incommodis annona crevit. Vide supra ad B. G. 1, 31. et ad 8, 19. CLARK. In Curis secundis notam suam deleri jussit Davisius. Potes subintelligere etiam, *quamvis hoc tempus magnum adtulerit momentum ad salutem, tamen* etc. *Tum* placebat quoque Grutero, minus bene. Porro *res* ejici vellit Hotomannus, contra Julianum stylum: de quo diximus quaedam ad B. G. 4, 17. Contra post *omnibus* addunt τὸ *incommodis* Vasc. Str. Steph. Gryph. post. Sed contra MSStos, nisi quod in Carr. *Haec t. omnia incommoda a. creavit.*

Inopia non solum praesentis] Haerent Interpretes. *Pet. Ciacconius* primam vocem delet, utpote Glossematis suspectam. Nos leniorem multo medicinam invenimus: expuncta enim litterula scribendum videtur, *inopia non solum praesenti.* Sic paullo post *praesentem inopiam* dixit *noster*, ac *Justinus* 1, 6. *praesentes epulas* vocavit eas, quae tum erant institutae. DAVIS. Cum locutio haec durior videretur, expunxerunt nonnulli vocem, *inopia.* Davisius leniorem multo medicinam se invenisse existimat,

pervenerat, et [a] militum vires inopia frumenti [b] diminuerat: atque incommoda in dies augebantur; et tam paucis diebus magna erat rerum facta [c] com- 3
mutatio, ac se fortuna inclinaverat; ut noſtri magna inopia neceſſariarum rerum conflictarentur; illi omnibus abundarent rebus, superioresque haberentur. Caeſar [d] iis civitatibus, quae ad ejus amici- 4
tiam acceſſerant, quo minor erat frumenti copia, 577
pecus imperabat; calones ad longinquiores civitates dimittebat. Ipſe praeſentem inopiam, quibus poterat ſubſidiis, tutabatur.

LIII. Haec Afranius, Petrejusque, et eorum 1
amici, [e] pleniora etiam atque uberiora Romam ad

VARIAE LECTIONES.

a *multum* Lov. b *dem.* L. pr. c *mut.* L. pr. d deeſt Lov. Dorv. Edd. pp. e *planiora* Lov.

scribitque, (*inopia non solum praeſenti, sed etiam futuri temporis timore.*) Sed adhuc leniorem, multoque etiam elegantiorem, medicinam suppeditant MSS. Reg. et Eliens. qui, transpoſita tantum vocula, habent, (*non solum inopia praesentis, sed etiam futuri temporis timore.*) CLARK. Attamen cum *Norvic. Lovan.* aliique nonnulli Codices ordinem verborum mutent, et exhibeant, *non solum praesentis inopia, sed etiam futuri temporis timore,* hanc lectionem cum Cl. *Clarkio* optimam reor, eamque Gryphius repraeſentavit. DAVIS. *Cur. sec.* Vulgaris verborum collocutio eſt e conjectura Nicasii Ellebodii. MSS. omnes et Edd. Vett. *non solum inopia praesentis.*

Ad denarios L.] Ita bene ediderunt Aldus, Ven. 1517. Manut. Gryph. Plantin. et seqq. Edd. In MSS. meis omnibus, item Brantii, Ciaccon. et Edd. primis, ut et Beroaldi, tantum exſtat, *ad XL,* vel, *ad quadraginta.* Vaſcos. qui in margine monet, vocem *denarios* non eſſe in MSS. edidit quoque, *quadraginta,* cum Strada et Gryph. poſter. Hinc R. Stephanus exhibuit, *ad HS quadraginta.* Sed parvum eſt pretium, si *sestertios* intelligas, nimium vero, si *sestertia,* id eſt, quadraginta millia seſtertium. Recte, *denarios L,* exhibuiſſe viros doctos puto. *Denarii* enim nota eſt *X,* unde ea eſt in nummis ipſis Conſularibus. *XL* ergo sunt *denarii quinquaginta,* quod non capiebant alii librarii.

Multa rumor fingebat] Nil temere muto. Sed MSS. nonnihil variant. in Leid. pr. *multarum rumore orat fingebat.* In Scalig. *m. rumores fingebant.* non male. Paſſim enim *rumores* in plurali effert noſter. Vide ad

2 suos perscribebant. Multa rumor fingebat; ut paene bellum confectum videretur. Quibus litteris nunciisque Romam perlatis, magni domum concursus
3 ad Afranium, [a] magnae gratulationes fiebant; multi ex Italia ad Cn. Pompejum proficiscebantur; [b] alii, ut principes [c] talem nuncium adtulisse; alii, ne eventum belli exspectasse, aut ex omnibus novissimi venisse viderentur.

1 LIV. Quum in his angustiis res esset; atque omnes viae ab [d] Afranianis militibus equitibusque

VARIAE LECTIONES.

a *magnaeque* L. pr. b *aliud ne* Lov. c *tale* L. pr. male. d *Afranii* Carr. *Afraniis* Dorv. *Afranii servis m.* V.

B. G. 4, 5. Infra c. 61. *exstinctis rumoribus.* Huc facit et Lovan. *Multorum ora fingebant.* Placet tamen magis R. Stephani lectio, *multa rumor affingebat*, scilicet iis, quae scribebant Afranius Petrejusque etc. 7, 1. *Addunt ipsi et affingunt rumoribus Galli.* Cicero Phil. 1, 3. *Affingunt aliquid, quo faciant id, quod nunciant, laetius.*

Magni domum concursus ad Afranium] Ita et MS. Petavii habet; Faërnus legebat, *demum.* Non placet. Hotomannus legit, *magni ad domum Afranii concursus, magnae gratulationes fiebant.* Subdit, *nam Romae videntur hae gratulationes factae.* Ne hoc quidem probaverim. An praestet legere, *domo*, vel *omnium*, aut *hominum? Domum* etiam in accusativo supra, hoc libro, usurpavit, ubi ait: *praemissos etiam legatos Massilienses domum nobiles adolescentes.* Sed hic illud *domum* referri potest ad *praemissos.* Quod puto, quia ait paullo post: *cujus orationem domum legati referunt.* Ut nolim cum Scaligero mutare, *domi*, quomodo nullus codex habet. Sed hoc loco alia ratio est: itaque puto, non affirmo, aliquam ex nostris conjecturis probam esse. VOSS. Turpiter hoc in loco se dederunt viri eruditi. *Gabr. Faërnus* et *Ald. Manutius* reponunt, *magni demum concursus* etc. ac ita habent editt. *Rom. Ven. Beroald. Dionysio Vossio* placet, *magni*, vel *domo*, vel *omnium*, vel *hominum concursus ad Afranium. Fr.* autem *Hotomanus* emendat, *magni ad domum Afranii concursus*, absque causa sontica; recte tamen vidit vir doctissimus, has gratulationes Romae factas esse. Sana prorsus et elegans est lectio recepta. *Cicero* Fam. l. 3. Epist. 8. *Neque* domum *unquam ad me litteras mittam, quin adjungam eas, quas tibi reddi velim.* *Terentius* Eun. 1, 2, 125. *Et is hodie venturum ad me constituit* domum. Idem Adelph. 4, 4, 19. Ad me *abducta est* domum. Ubi *Donatus* ait, ad me domum *moraliter dixit pro* ad domum meam. Pari itaque ratione *do-*

obsiderentur, nec pontes perfici possent; imperat militibus Caesar, ut naves faciant, cujus generis eum superioribus annis usus Britanniae docuerat. 578
Carinae primum ac statumina ex levi materia fie- 2
bant; reliquum corpus navium, viminibus [a] contextum, coriis integebatur. Has perfectas carris 3
junctis devehit noctu milia passuum a castris xxii, militesque his navibus flumen transportat; continentemque ripae collem inproviso occupat. Hunc celeriter, priusquam ab adversariis sentiatur, com-

VARIAE LECTIONES.

a *Intextum* L. pr. *contexit* c. *integebantur* Lov.

mum *ad Afranium* idem valet, ac *ad domum Afranii.* DAVIS. *Demum* male Dorv. Pal. Bong. et Ed. Med. *Domum concursus* dicuntur, ut *domum reditio*, et alia. Vide Davis. ad B. C. 1, 5. *Ad Afranium* confirmatur unice e B. Civ. 2, 20. *Domum ad se quisque reciperet.* Terent. saepe, *domi apud me.*

Ut naves faciant, cujus generis eum superioribus annis usus Britanniae docuerat] *Carabos* intelligit, de quibus Isidor. 19, 1. *Carabus parva scapha ex vimine facta, quae contexta crudo corio genus navigii praebet.* Papias: *Carabus navicula discurrens in Pado, id est linter. Est autem ex vimine et corio.* Non dubito, quin *Carabus* vox sit Britannica, aut Belgica; quibus hodieque *Caravelen* genus navis est, et quidem fluviatilis. (Anglis, *Coricle.*) Nisi malis a *κάραβος* deducere *carabus:* quod alii faciunt. Mihi id non placet. Sane non nisi in sequioris aevi scriptoribus eam reperias, ut in Moschi prato Spirituali, qui ait c. 76. *Ecce ego ascendo in carabum.* VOSSIUS.

Carinae primum ac statumina ex levi m.] Sic ediderunt Ven. 1517. Aldus, Vascos. ceterique; quae non male propugnant Rhellic. et Hotom. et confirmant *τὰ statumina* MSS. Brant. Cujac. Scalig. Petav. Leid. pr. Lovan. Voss. Verum habent eo ordine, *Carinae ac primum statumina levi. et levi* Lov. et Voss. In Carr. et Edd. primis, item Beroaldi, *Carinae primum stramine et levi m.* Quae vox *straminis* etiam comparet in Bong. Palat. Busl. Leid. sec. et Dorv. sed ii habent quoque, *C. ac primum stramine et l.* At *stramine* quomodo carinae, milites quae tolerare possint, factae fuerint, non intelligo. Quare *statumina*, sive *costas*, omnino retineo. Latere tamen quid videtur in illis, *ac primum*, quod jam subodorari nequeo, indigitasse satis habens.

Transducit] Ita inveni primum in Ed. Plantiniana 1574. Priores omnes, *trajecit*, vel *transjecit*, aut *trajicit*, ut Vascos. Steph. et alii. Nec secus Car-

4 munit. Huc [a] legionem postea transjicit; atque [b] ex utraque parte pontem [c] institutum biduo perficit.
5 Ita [d] comitatus, [e] et qui frumenti caussa processerant, tuto ad se [f] recipit; et rem frumentariam expedire incipit.

1 LV. Eodem die equitum magnam partem flumen transjecit: qui [g] inopinantis pabulatores, et sine ullo dissipatos timore adgressi, quam [h] magnum numerum jumentorum, atque hominum intercipiunt:
2 cohortibusque cetratis subsidio missis, scienter in duas partes sese distribuunt; alii, ut praedae praesidio sint; alii, ut venientibus resistant, atque eos
3 propellant: unamque cohortem, quae temere ante ceteras extra aciem [i] procurrerat, seclusam [k] ab reliquis circumveniunt, atque interficiunt; incolumesque cum magna praeda eodem ponte in castra revertuntur.

VARIAE LECTIONES.

a Deest Lov. Dorv. dein vulgo *transducit*. b *ab* L. pr. c *instituit* Pet. Scal. L. pr. non male. dein *perfecit* MS. Urs. L. sec. Pal. B. Dorv. et Edd. pp. vulgo *perf. biduo*, ut est in Scalig. ac Ursin. d Sic Scal. et seqq. cum Manut. e MS. et Ciacc. ita et Carr. Scal. Reliqui MSS. et Edd. *commeatus*. V. ad 8, 30. e *eos* Carr. L. sec. V. Edd. qdd. *et eos*. dein *frumentandi* non male Pet. f *recepit* Lov. V. g ita L. pr. non per *e*. h vulgo *maximum* et *pr. subsidio*. i *procurrerant* Lov. *procurrebat* L. sec. k Sic MSS. potiores, non *a*.

rar. et MSS. mei omnes., quare reposui secure, *transjicit*.

Quam maximum] Non hoc damnarem, si in MSS. reperiretur. Vide B. G. 1, 7. 42. Sed primum hanc lectionem reperi in Ed. Aldina. Priores, item Steph. Gryphii et MSS. mei omnes, *magnum*: rectissime. Vide ad 6, 26. 8, 11. *Quam magnis itineribus*. In Petav. Scalig. Leid. pr. et Lovan. est, *jam magnum*. Contra Ald. et post eum Scalig. recte ediderunt, *cetratis*, licet in MSS. omnibus reliquisque Edd. invenerim, *centuriatis*, quasi *centuriatim divisis*. Sed id contra mentem Caesaris esse, satis declarant seqq. Alibi etiam sic peccarunt in his Commentariis librarii. Adi modo c. 48. *Cetrati citerioris Hispaniae*, uti et c. 70.

LVI. Dum haec ad Ilerdam geruntur, Massilienses usi L. Domitii consilio [a] navis longas expediunt, numero XVII, quarum erant XI tectae. Multa [b] huc minora navigia addunt: ut ipsa multitudine nostra classis terreatur: magnum numerum sagittariorum, magnum Albicorum, de quibus supra [c] demonstratum est, inponunt: atque hos praemiis, [d] pollicitationibusque incitant. Certas sibi deposcit naves Domitius, atque [e] has colonis, pastoribusque, quos secum [f] adduxerat, complet. Sic omnibus rebus instructa classe, magna fiducia ad nostras naves procedunt, quibus praeerat D. Brutus. Hae ad insulam, quae est contra Massiliam, stationes obtinebant.

Margin numbers: 1 (at "LVI."), 579 (at "lienses"), 2 (at "Multa"), 3 (at "Certas").

LVII. Erat multo inferior [g] navium numero 1
Brutus: sed [h] delectos ex omnibus legionibus fortissimos viros [i] antesignanos, centuriones Caesar ei

VARIAE LECTIONES.

a Ita Pet. Lov. b Sic Scal. e MS. Urs. cum Pet. L. pr. Edd. Vett. *his* et L. sec. *hinc* Lov. p. Dorv. *hic* B. V. c *monstr.* L. pr. d *et poll.* L. pr. e deest Busl. Dorv. Edd. R. M. V. in quibus et aliis ac L. sec. *Dom. nav. Pastoribus* sine *que* Carr. f *edux.* V. *adduxit* L. sec. Dorv. Edd. R. M. V. g Sic L. pr. non *n. nav.* h MSS. plerique et Edd. quaedd. *electos*, de more. i *antesignarios* MSS. 3.

Praesidio] Ita ex MSS. Reg. Eliens. et Vossii et Edd. Vett. restitui. Scaliger et Recentiores omnes, *subsidio*. Quod hoc loco minus convenit. CLARK. Recte *praesidio* restituit Clarkius, atque ita etiam MSS. mei, et Edd. primae aliaeque. *subsidio* jam est in Ald. Ven. 1517. Manut. Gryph. pr. Plantin. et aliis.

Massilienses usi L. Domitii consilio] Non est in *Petaviano* vox *usi*, et abesse potest. VOSS. Eandem voculam omittit MS. *Norvic.* DAVIS. Sapit tamen Caesaris perspicuitatem. CLARK. Gruterus suo more abjicit. Sed vide, quae notamus ad B. G. 1, 5. *Uti eodem usi consilio.*

Quarum erant XI *tectae*] Alibi *Caesar constratas naves* appellat. His opponuntur *apertae*, quae scilicet catastromata non habebant, quibus tecti milites pu-

classi adtribuerat, qui sibi id [a] muneris depoposcerant.
2 Ii manus ferreas, atque harpagones paraverant; [b] magnoque numero pilorum, tragularum, reliquorumque telorum se instruxerant. Ita, cognito hostium adventu, suas naves ex portu [c] educunt,
3 cum Massiliensibus confligunt. Pugnatum utrimque est fortissime, [d] atque acerrime: neque multum Albici nostris virtute cedebant, homines asperi [e] et mon-
4 tani, exercitati in armis: atque ii modo [f] digressi a Massiliensibus recentem [g] eorum pollicitationem animis continebant; pastoresque indomiti, spe libertatis [h] excitati, sub oculis [i] domini suam probare operam studebant.

VARIAE LECTIONES.

a *muneris causa* L. sec. Dorv. male *Depoposcerat* iidem et Lov. b *magno n.* Lov. Dorv. Edd. pp. *numero* elegantius post *telorum se* ponit L. pr. c *ded.* L. sec. d *et* MSS. 2. Edd. pp. e *atque* Pet. qui addit *et exerc.* cum MS. Urs. Carr. L. pr. sec. V. Grut. non male *ut m.* deest *montani* in Lov. f *deg.* MSS. 5. *a* abest MSS. meis omnibus, forsan non male. g *eorumdem* Pet. Sc. L. pr. B. Lov. et Edd. ante Urs. *eodem* MSS. 4. h *incit.* Edd. qdd. L. sec. i *Domitii* L. sec. Dorv. B. et Edd. Vett. *dñis* V. *dm̃.* L. pr. i. e. *dominũm*, sive *dominorum.* sed adi B. G. 4, 33. 5, 8.

gnarent. *Livius* 36, 43. *Biduum in apparatu morati, tertio die centum navibus, quarum* LXX *tectae erant, ceterae apertae, Phocaeam petiverunt.* Et *Hirtius* de bello Alex. c. 11. *Magnoque impetu quatuor ad eam constratae naves et complures apertae contenderunt.* Graece, *κατάφρακτοι*, ut a *Polybio*, et *ἄφρακτα* dicuntur. Infra l. 2. in principio, *Naves piscatorias contexerant, ut essent ab ictu telorum remiges tuti.* Ciaccon. Vide *Joan. Schefferum* Mil. Naval. 2, 5. DAVIS. Vide etiam ad B. Civ. 2, 16.

Hae — obtinebant] MSS. Reg. et Vossii, *Hic — obtinebat.* Quod perinde est. CLARK. Etiam Leid. sec. sed Lovan. et Voss. *Hec*, ut alibi: quod antique hic quoque posset dictum esse pro *hae.* Adi etiam Colv. ad Appulej. lib. 4. p. 67.

Et, quoad licebat latiore spatio] In Cujacii et Petav. cod. erat, *latiore ut spatio.* (MS. *Norv. Et coalliciebat latiore ut spatio.*) Unde conjecto legendum, *latiore uti spatio:* proba sententia; et puto Caesarem sic scripsisse. At mire hoc loco corruptus Bong. codex, qui habet, *ex quo allicere latiore spatio.* Nimirum *et* in *ex* mutatum: *quo ad liceret*

LVIII. Ipsi Massilienses, et celeritate navium, 1
et scientia gubernatorum confisi, nostros elude- 580
bant, inpetusque eorum excipiebant: et, quoad licebat latiore spatio, producta longius acie, circumvenire nostros, aut pluribus navibus adoriri singulas, aut remos transcurrentes [a] detergere, si possent, contendebant: quum propius erat necessario 2
ventum, ab scientia gubernatorum atque artificiis, ad virtutem montanorum confugiebant. [b] Nostri, 3
quod minus exercitatis remigibus, minusque peritis gubernatoribus utebantur; [c] qui repente ex onerariis navibus erant producti, neque dum etiam vocabulis armamentorum cognitis, [d] tum etiam gra-

VARIAE LECTIONES.

a *deterrere* Cuj. Lov. L. pr. *deterere* Scal. Pet. *obtend.* Pal. b deest MSS. et Edd. pp. *qui* Pet. L. sec. V. Pal. Edd. pp. Vasc. Str. Steph. *quo* Lov. L. pr. B. Dorv. V. omnino ad B. C. 1, 51. c *quique* L. sec. Edd. Vasc. Str. Steph. Gr. post. paulo ante *gubernationibus* Dorv. d Hic ponitur *nostri* in Edd. R. M. V.

factum, *quo alliceret.* Quod frequens, *d* in *l* mutare, putavit librarius, *adliceret* unam vocem esse. VOSS. In MS. Urs. et Edd. Vett. *quod l.* sed, uti nunc editur, exhibent quoque Cujac. Petav. Scalig. Leid. pr. Lovan. Dorvill. et alii: nisi quod quatuor priores addant, *latiore ut*, et Voss. habeat, *latiore aut sp. Ex quo allicere* perperam etiam Leid. sec. Ceterum ante *τὸ producta* additur *aut* in MS. Ursin. et Palat. unde forsan non male emendabimus, *latiore aut spatio, aut prod.* i. e. vel in latum vel in longum acie extensa. illa certe, *ut*, et *aut*, non videntur esse de nihilo.

Remos transcurrentes detergere] Diodoro Siculo l. 11. τὰς τάρσους παρασύρειν, est, *remos detergere:* sed Graeca hic phrasis, ut in multis aliis, plus efficaciae habet, nam *παρασύρειν* est, distorquere, seu trahere in partem contrariam, aut aliam, quam fieri oporlet, quod remis fit, cum impetu transcurrentes naves confringuntur. Alioqui illud *detergere* ad notandum impetum navis satis appositum est, et notat, quasi uno ictu confractos remos. Sic de vento Horatius ait, *Albus ut obscuro deterget nubila coelo Saepe notus.* Unde, *tersi dies:* quomodo Serenos appellasse antiquitatem, ex Verrio Festus ait. Putabat Scaliger, *tergo* esse a *tero*, quia id, quod detergetur, atteritur. Ego cogitabam, an a *tergum* esset. quatenus ea vox usurpatur pro

vitate et tarditate navium inpediebantur: factae enim [a] subito ex humida materia, non eumdem usum
4 celeritatis [b] habebant. Itaque, dum locus comminus pugnandi daretur, aequo animo singulas binis navibus objiciebant; atque, injecta manu ferrea, et retenta utraque [c] nave, diversi pugnabant; atque [d] in hostium naves transcendebant; et magno numero Albicorum et pastorum interfecto, partem na-
581 vium deprimunt; nonnullas cum hominibus capiunt, reliquas in portum compellunt. Eo die naves Massiliensium, cum iis, quae sunt captae, intereunt IX.

LIX. Hoc

VARIAE LECTIONES.

a Deest L. pr. b *habuerunt* Carr. L. *habuerant* Lov. et 4 alii cum Edd. pp. c abest L. pr. *navi* V. d caret V.

extremo, seu superficie, uti dixit Prudentius: *Ut terga calcans aequoris.* Hinc *tergere* est, sordes extrinsecus adhaerentes auferre. Unde translatum ad remos, similiaque. Sed aliorum esto judicium. VOSS. Cave mutes hoc in, *deterere.* propria est in hac re locutio. Adi Gland. Hotom. et Scheffer. de Mil. Nav. 3, 6.

Atque artificiis] Editt. *Rom. Ven. Beroald.* habent, *artificii*; MS. *Norvic. Artificum*, ut fortasse remiges sint intelligendi: illa enim vox interdum denotat eos, qui singularem aliquam artem exercent. *Curtius* 5, 1, 22. *Post hos Chaldaei, Babyloniorumque non vates modo, sed etiam* artifices *cum fidibus sui generis ibant*, ubi Musicos designari manifestum. Idem 6, 2, 5. *artifices* pro cantoribus posuit. Mihi tamen, ob usum Caesaris, magis arridet vulgata lectio. Sic B. G. 7, 29. *Non virtute neque acie vicisse Romanos, sed* artificio *quodam et scientia oppugnationis.* Et B. C. 2, 6. *artificium gubernatorum* dixit. DAVIS. *Artificis* MSS. Ursini et mei plerique pro *artificiis.* Recte omnino ita edidit Scaliger, cum vulgo exhiberent, *artificii. Artificio* Cod. Hotom. et Ald. Lucan. 3, 560. *Artibus et certas pelagi.* Et ita saepe de peritia gubernandi navem. Vide Drakenb. ad Silium 4, 715. *pontum tractare per artem. Artificium* ita *viribus* obponit Hirtius B. Afric. c. 14.

Intereunt novem] Rarius, ut *interire* hoc modo usurpetur: sic infra l. 2. hujus belli: *Ita multorum mensium labor hostium perfidia, et vi tempestatis, puncto temporis interiit.* VOSS.

LIX. Hoc primum [a] Caesari ad Ilerdam nun- 1
ciatur; simul perfecto ponte, celeriter fortuna mu-
tatur. Illi perterriti virtute equitum, minus auda- 2
cter vagabantur: [b] alias non longo ab castris pro-
gressi spatio, ut celerem receptum haberent, an-
gustius [c] pabulabantur: alias, longiore circuitu, cu- 3
stodias, stationesque equitum vitabant; aut, aliquo
[d] accepto detrimento, aut procul equitatu viso, ex
medio itinere, projectis sarcinis, [e] fugiebant. Po-
stremo [f] et plures intermittere dies, et, praeter con-
suetudinem omnium, noctu constituerant [g] pabu-
lari.

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *C. ad Il. nunciato.* b *alii* hic et dein Lov. Hot. et 4 recentes cum Edd. pp. *longe ab* Pet. *longe* c. L. pr. *a* MSS. Edd. pp. c *pabulantur* L. pr. Ed. Med. d *rec.* Edd. pp. e *refug.* Lov. bene. f *etiam* Edd. qdd. *et compl.* V. g *etiam p.* Pal. Dorv. Edd. pp. Lips. *tum.*

Deprimuntur. Proprie autem *interire* dicuntur animalia; hinc ad res inanimas facta est translatio. Sic B. G. 3, 27. *Naves Rhodias afflixit, ita ut ad unam constratae omnes numero* XVI *eliderentur, et naufragio* interirent. *Hirtius* Bell. Alex. c. 21. *Navigium quidem ejus multitudine depressum militum una cum hominibus* interiit. DAVIS. Ita, *usus tormentorum interit spatio propinquo,* B. Civ. 2, 16.

Hoc Caesari ad Ilerdam nunciato] Ita Scaliger edidit. In prioribus editionibus erat, *Hoc primum Caesari ad Ilerdam nuntiatur.* Palatinus habet, *Hoc primum cum Caesari ad Ilerdam nuntiatur.* Corrupte quidem, sed veram eruere lectionem arduum non est: non dubito rescribere, *Hoc quamprimum Caesari ad Ilerdam nuntiatur.* Scaliger certe audacter nimis vocem illam, *primum,* ejecerat. VOSS. MS. *Brant. Hoc primum cum Caesari ad Ilerdam nunciatur.* In aliis Codd. est, *Hoc proelium.* Rescribendum puto, *Hoc proelium cum Caesari ad Ilerdam nunciatur.* Mutandi primus auctor fuit *Pet. Ciacconius,* qui et *primum,* et *proelium,* pro Glossemate habuit. DAVIS. Restitui priorem lectionem, quam etiam agnoscunt MSS. mei, nisi quod *primum cum* habeat quoque Dorvil. *proelium* etiam adscripsit Lipsius. an, *oppertune?* sed conjecturis non indulgeo. *simul hoc C. nunciato* conjecit quoque Ciaccon. de qua repetitione τοῦ *simul* vide ad 4, 13. Idem in aliis codicibus esse ait, *proelium. Quum primum* stare satis potest. Vide ad B. G. 3, 19.

1 LX. Interim [a] Oscenses et [b] Calagurritani, qui erant cum Oscensibus contributi, mittunt ad eum legatos, [c] sesque imperata facturos pollicentur.
2 Hos [d] Tarraconenses, et Jacetani, et [e] Ausetani, et
682 [f] paucis post diebus Illurgavonenses, qui flumen
3 [g] Iberum adtingunt, insequuntur. Petit ab his omnibus, ut se frumento juvent; pollicentur: atque, omnibus undique conquisitis jumentis, in castra de-
4 portant. Transit etiam cohors Illurgavonensis ad eum, cognito civitatis consilio, et signa ex statione
5 transfert. Magna celeriter [h] commutatio rerum. Perfecto ponte, magnis v civitatibus ad amicitiam [i] ad-

VARIAE LECTIONES.

a *Obscenses* MSS. qdd. b *Calaguritani* Edd. Vett. V. Duker. ad Flor. 3, 22. in f. c *sesei*. Carr. d *Terr.* L. pr. Dorvill. e *Auscitani* Scal. f *post paucos dies* L. sec. g *Hiberum* L. pr. sec. V. et Edd. pp. h vulgo *fit c.* i *junctis* Dorv. Edd. pp.

Cum Oscensibus contributi] Ciacconius illud *cum* putabat delendum. Arbitror retineri posse, ut, *cum Oscensibus contributi*, dicatur ea ratione, qua dicimus, *cum aliquo conjunctus*. Usus Plinius eadem voce H. N. 3, 3. *Praeter civitates contributas aliis:* ut arbitrer, illud *contributas* esse, quod supra saepius dixit Caesar, *attributas:* uti cum ait, Suessiones Rhemis attributos esse, hoc est, in eorum ditione positos. Plinius eodem libro et cap. inquit: *Colonia immunis Illici, unde Illicitanus sinus. In eam contribuuntur Icositani.* VOSSIUS.

Et Jacetani] Uti Ursinus e suo codice rescribit, exstat quoque in Petav. Cujac. Bong. Leid. pr. sec. Scalig. Lovan. Dorv. Palat. et aliis, uti et Edd. primis; quare id retinui. Cellarius tamen revocavit aliorum, *Lacetani*, et vide, quid adferat Harduinus ad Plin. l. 3. Nota 20. de his et *Illurgavonensibus:* pro quibus *Lurg.* MS. Urs. Mei retinent, *Illurg.* nisi quod Voss. det, *Barginon.* et idem dein cum Leid. pr. et Dorvill. *Lurgavonensis* praebeat. *Ilergavon.* legit hic etiam Surita ad Anton. Itiner. p. 393.

Illurgavonenses, qui flumen Iberum attingunt] Nonnulli Codd. *Lurgavonenses.* Hos *Livius* 22, 21. *Ilercaonenses* vocat, ut falsus sit *Fulv. Ursinus*, eosdem, ac Ilergetas, arbitratus. Hujus tamen errorem sequitur *Jac. Dalechampius*, qui ex ipso *Plinio* refelli potest: hic enim Hist. Nat. 3, 3. Ilergaonum (sic vocat Illurgavonenses) regionem memorat, a qua Illergetum regionem manifeste distinguit. DAVIS.

junctis, expedita re frumentaria, exstinctis rumoribus de auxiliis legionum, quae cum Pompejo per [a] Mauritaniam venire dicebantur, multae longinquiores civitates ab Afranio desciscunt, et Caesaris amicitiam sequuntur.

LXI. Quibus rebus perterritis animis adversa- 1
riorum, Caesar, ne semper magno circuitu per pontem equitatus esset mittendus, nactus idoneum locum, fossas pedum xxx in [b] latitudinem complures facere instituit, quibus partem aliquam Sicoris averteret, [c] vadumque in eo flumine efficeret. His pae- 2
ne effectis, magnum in timorem Afranius Petrejus-

VARIAE LECTIONES.

a *Mauret.* MS. Urs. semper. b vulgo *altit.* c *aditumque* L. sec. Dorv. dein *omni fr.*

Celeriter fit] Lovan. *celeritate et commutatione rerum.* Leid. sec. *celeritate fit.* Sed *fit* abest a Petav. Palat. Scalig. Leid. pr. Voss. Dorv. et Edd. primis. Eleganter quasi per admirationem quodammodo Caesar loquitur; licet simplicissime procedat oratio.

Altitudinem] MSS. Reg. Eliens. et Vossii, et Editt. Vett. *latitudinem.* Quae fortasse et verior Lectio. CLARK. *Altitudinem* primus reponi curavit Ursinus, id quod exstat etiam in Leid. pr. forsan et in aliis, nam hae voces perpetuo confunduntur. Alioquin, quod sciam, MSS. mei et Edd. priores, *latitudinem*, quod et Hotomannus e suo probat. Non tam, quod major latitudinis ratio habenda fuerit, quam altitudinis, quia fluvius avertendus erat: nam fossae quo altiores, eo etiam majores recipere poterant aquas; sed quod non credibile, Caesarem imperasse militibus tam arduum laborem, fossas xxx pedum in altitudinem effodiendi. quare veterem lectionem restitui.

Quibus partem aliquam Sicoris averteret] Sic *Pet.* quoque et *Bong.* Non male *Palat.* (et editt. *Rom. Ven. Beroald.* probante *Fr. Hotomanno,*) *quibus parte aliqua Sicorem averteret.* VOSS. Cum alii omnes MSS. retineant, *partem aliquam*; legerem potius, *partem aliquam Sicorim.* Quae est constructio Caesari familiaris. CLARK. Lovan. quoque et Dorvill. *parte aliqua Sicorem,* cum Ed. Mediol. *Sicoros* Leid. pr. Non male conjicit Clarkius. Vide ad B. G. 1, 12. et 4, 1. Sed et *parte* in Ablativo usurpat Caesar. Adi ad 7, 68. Tutius est, nihil mutare, et, quod plurimi et optimi Codices dant, retinere.

que perveniunt, ne omnino frumento pabuloque intercluderentur; quod multum Caesar equitatu valebat: itaque constituunt [a] ipsi iis locis excedere, et
3 in Celtiberiam bellum transferre. Huic consilio subfragabatur etiam illa res, quod ex duobus contrariis generibus, quae superiore bello cum [b] L. Ser-
583 torio steterant civitates, [c] victae nomen atque imperium absentis timebant: [d] quae in amicitia manserant, Pompeji magnis adfectae beneficiis eum diligebant: Caesaris autem in barbaris erat nomen obscurius. Hinc [e] magnos equitatus, [f] magnaque auxilia exspectabant; et suis [g] locis bellum in hiemem

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *ipsi* et *ipsis l.* b deest praenomen L. pr. V. *Sest.* Pet. L. pr. c *junctae* MSS. 2. Edd. pp. d *quaeque* Basl. L. sec. Edd. pp. *manserunt* V. e *hic* L. pr. sec. Lov. Dorv. f deest *que* L. pr. bene. g *in locis* Carr. et mei 2 et Edd. pp.

Ipsis locis excedere] In aliis, *ipsi*. MS. *Norv.* *his locis excedere*, quam scripturam utraque lectione meliorem arbitror. *Ciacconio* ex conjectura placuit, *iis locis*, quod eodem redit. DAVIS. Iis *locis*) Ita optime Ciacconius ex conjectura restituendum vidit. Quam Lectionem in MS. deinceps Eliensi reperit Davisius. Scaliger aliique omnes, (ipsis *locis*,) vel, (ipsi *locis*.) Quorum utrumque languidum prorsus et ineptum. CLARK. Cum tamen MSS. omnes et Edd. vett. exhibeant, *ipsi*, id omnino retinendum judico. Quare rescripsi, *ipsi iis l.* Facillimus lapsus ex *ipsi iis*, seu *is*, in *ipsis*. *Ipsi* jam, cum antea visus esset Caesar excedere debere illis locis ob incommoda, quae retulit. Sic c. 9. *Ipsi exercitus dimittant*, et saepissime. B. Civ. 2, 31. *Ipse deficiam*. *Ipsis locis* alioqui explicari posset pro, *iis ipsis l.* V. Gronov. ad Liv. 5, 43. Uti etiam aliquoties *ipse* pro, *ego ipse*, occurrit.

Imperium absentis timebant] Historiarum periti satis intelligunt, Pompejum denotari, qui cum Metello bellum Sertorianum confecit. Vide inter alios *Florum* 3, 22. Durum tamen est, ut nomen illud hoc in loco subaudiatur, cum de Pompejo proxime non agatur. An, voce transposita, legendum: *Imperium absentis Pompeji timebant: quae in amicitia manserant, magnis affectae beneficiis* etc.? Certe clarior multo et apertior sit sententia. DAVIS. Ingeniose quidem. Verum non insolens est etiam optimis Autoribus, in sententia bimembri Antecedens, quod ad utramque partem pertineat, in posteriorem partem sententiae rejicere. CLARK.

ducere, cogitabant. Hoc inito consilio, toto flu- 4
mine [a] Ibero navis [b] conquirere, et Octogesam adduci jubent. Id erat oppidum positum ad Iberum, [c] miliaque passuum a castris aberat xx. Ad eum locum fluminis, navibus junctis, pontem imperant fieri: legionesque II flumen [d] Sicorim transducunt, [e] castraque muniunt vallo pedum xII.

LXII. Qua re per exploratores cognita, summo 1
labore militum Caesar, continuato diem noctemque opere in flumine avertendo, huc [f] jam deduxerat rem, ut equites, etsi difficulter, atque aegre fiebat, possent tamen atque auderent flumen transire; pe- 2

VARIAE LECTIONES.

a *Hibero* MSS. semper. *navis* edidi e Pet. Lov. V. et aliis. b deest copula MSS. 5. *Totogesma* L. pr. Pet. Lov. *Octogesima*, vel *Octogesma*, *Octogesimam*, nonnulli. c *milia V p. Aberat a c. XX.* MSS. o. et Edd. pp. *milibus VB. XXI.* Edd. pp. *XXIV.* Busl. d *Sicorum* L. pr. Lov. et infra. e *castra m.* L. pr. *muniuntur* V. f deest Pet.

Hinc magnos equitatus] Rarum hoc, ut *equitatus* vox in plurali usurpetur. VOSS. Rarum asserit *Vossius*, ut *equitatus* vox in plurali usurpetur. Scriptor tamen de Bell. Hispan. c. 36. *Peditatibus et equitatibus ad persequendum celeriter iter faciens.* *Florus* 3, 11, 8. *Tum sine mora circumfusi undique equitatus.* Item alii. DAVIS. Vide supra ad 6, 7.

Conquirere et O. adduci] Placet Hotomanno, *conquiri*, quod et orae sui codicis adlevit Ill. Heinsius, atque ita ediderunt Vascos. Str. Steph. et Gryph. post. Sed invitis omnibus, quod sciam, MSS. Saepius tum alibi, tum supra habuimus, *jubeo* construi cum infinitivo Activo, subintellecto, *milites*. V. Indicem. Sed et cum Activo et passivo construi simul, vidimus ad Lucan. 10, 347. *ut colla ferire Caesaris, et socerum jungi tibi, Magne, juberet.* Quomodo idem 1, 589. *Monstra jubet primum, quae nullo semine discors Protulerat natura, rapi, sterilique nefandos Ex utero fetus infaustis urere flammis.*

Rem deduxerat] Ita Manutius, Ciaccon. Brant. conjecerunt, uti aliquoties scribit cum aliis noster, cum in vulgatis esset, *duxerat*, atque ita Dorv. Verum eorum MSS. et mei ceteri habent cum Achillis Statii libro, item Edd. Vasc. Str. Steph. Gryph. post. *huc jam reduxerat rem.* Quod forsan non spernendum est. *Re* saepe abundat fere in Compositis, ut apud nostrum, *resar-*

584 dites vero tantummodo humeris ac summo pectore exstare; et quum altitudine aquae, tum etiam rapiditate fluminis ad transeundum [non] inpedirentur.
3 tur. Sed tamen eodem fere tempore pons in Ibero prope effectus nunciabatur; et in Sicori vadum reperiebatur.

1 LXIII. Jam vero eo magis illi maturandum iter
585 existimabant. Itaque II auxiliaribus cohortibus [a] Ilerdam

VARIAE LECTIONES.

a *Ilerdam* Lov. Dorv. Edd. pp. *ad Ilerdam* Lips.

cire, *renunciare*, *retinere*, et alia, de quibus suo loco. Sed et verum est, passim *educere*, *deduc*. *reduc*. et *ducere* in MSS. confundi. Grutero non displicebat, *rem duxerat*. Sed *ducere rem* cum aliis Caesari est, *differre*; ut 7, 11. et passim, *ducere bellum*. Saltem e Codd. ordinem mutavi, et, *ded. rem*, reposui. Eadem fere confusio c. 70. c. 86. *Res huc deducitur*.

Summo pectore exstare] Syntaxeως ratio videtur postulare, ut legatur, *exstarent*, quemadmodum repraesentant editt. *Rom. Ven. Beroald*. DAVIS. *Ut equites, etsi difficulter* —, *possent tamen atque auderent flumen transire*. *Pedites vero tantummodo humeris ac summo pectore* exstabant; ut *quum altitudine aquae*, *tum etiam rapiditate fluminis*, *ad transeundum* impedirentur) Mire hoc in loco caecutierunt omnes Caesaris Editores. Scaliger et Recentiores ediderunt, (*pectore* exstare; et — *ad transeundum* NON impedirentur.) Davisius ex veteribus Editionibus, postulante Syntaxi, restituendum censet, (*pectore* exstarent, et — *ad transeundum* non impedirentur.) Omnes autem cum contra Manuscriptorum fidem, tum etiam contra plane, ac erat mens Autoris. Non enim id vult Caesar, pedites *NON fuisse impeditos*, sed plane *fuisse impeditos*. Patet ex Syntaxi. *Huc jam*, inquit, *rem deduxerat*, *ut equites*, *etsi difficulter* —, *possent tamen atque auderent flumen transire*. *Pedites vero TANTUMMODO humeris ac summo pectore exstabant*; *ut quum altitudine aquae*, *tum etiam rapiditate fluminis*, *ad transeundum impedirentur*. Si dixisset, (ut volunt Editores) *non impedirentur*; quid (obsecro) est illud, *TANTUMMODO humeris ac summo pectore exstabant?* Quod enim quis *Tantummodo humeris*, nec majori corporis parte, ex aqua exstet; ea profecto caussa esse poterit, quamobrem ad transeundum *impediatur*; nequaquam autem, quamobrem *non impediatur*. Si rationem hanc attulisset Caesar, quamobrem *non impedirentur*; dixisset utique, eos *Totis* humeris, *Totoque* pectore, nec minori corporis parte, extitisse ex aqua. Porro, mentem hic fuisse Caesari, ut diceret, Pedites *FUISSE* ad transeundum *impeditos*, patet ex eo, quod sequitur c. 63. *Relinquebatur*,

dae praesidio relictis, omnibus copiis Sicorim transeunt, et cum II legionibus, quas [a] superioribus diebus transduxerant, castra [b] conjungunt.
Relinquebatur Caesari nihil, nisi uti equitatu ag- 2
men adversariorum male haberet, [c] et carperet: pons enim ipsius magnum circuitum habebat; ut multo breviore itinere illi ad Iberum pervenire pos-
sent. [d] Equites ab eo missi flumen transeunt, et 3

VARIAE LECTIONES.

a *in s.* Pal. B. L. sec. Dorv. *traduxerunt* Pet. L. pr. V. b *jungunt* L. pr. c *ut* Lov. Dorv. L. sec. idem cum V. Ed. Ven. *caperet*, male. d *illi eq.* MSS. 3.

inquit, *Caesari nihil, nisi uti* Equitatu *agmen adversariorum male haberet et carperet.* Qui postquam transissent, tum demum *Pedites* Caesarem adire atque obsecrare, (c. 64.) *ne labori suo neu periculo parceret; paratos esse sese; posse et audere ea transire flumen, qua transductus esset equitatus.* Atque hoc demum in errorem inductos puto Editores, qui ideo in priore loco scripserant, *non impedirentur,* quia in hoc posteriore loco dictum est, eos *posse* tandem et *audere flumen transire:* cum e contrario ideo in priore loco narrat Caesar, pedites *fuisse impeditos,* ut in hoc posteriore loco eorum audaciam et fortitudinem ostendat, qui, postquam Equitatus transisset, clamarent tandem, *posse SE quoque et audere ea transire,* qua transiri non posse visum fuisset. Pro eo igitur, quod in editis est (*ad transeundum non impedirentur*) rescribo ex MSS. Reg. et Vossii (*ad transeundum impedirentur.*) Deinde pro eo, quod in Editis est (*exstarent,* vel, *exstare et* etc.) repono ex MS. Reg. (*exstabant, ut* etc.) Etenim si attentius perpendes, liquebit, vocem praecedentem (*tantummodo*) intercedere necessario, quo minus locum habere hic possit illud, *extarent.* Non enim *in flumine avertendo rem huc deduxerat* Caesar, ut pedites TANTUMMODO humeris EXSTARENT. Absurdum hoc, (dicendum enim potius fuisset, TOTIS *humeris* exstarent.) Sed postquam rem eo deduxerat, ut *equites possent* transire, pedites tamen adhuc *tantummodo humeris,* nec majori corporis parte, EXTABANT, ut adeo altitudine et rapiditate fluminis *etiam adhuc* ad transeundum impedirentur. *Pons* intelligitur ab Afranio constitutus, et *vadum* a Caesare effectum. CLARK. Dele notam, et hanc adde: *Et quum altitudine aquae tum etiam rapiditate fluminis ad transeundum* non *impedirentur*) *Gryphius* et *Ursinus* exhibent, *Ut cum altitudine aquae, tum etiam rapiditate fluminis ad transeundum impedirentur.* Assensui quidem officit particula negans. Ad eos igitur codices refingendus est locus; nec aliter ex aliis libris faciendum judicavit Cl. *Clarkius.* Is tamen in eo falsus est, quod fide MSti Regii dederit, *summo*

quum de tertia vigilia Petrejus atque Afranius castra movissent, repente sese ad novissimum agmen ostendunt; et, magna multitudine circumfusa, morari atque iter inpedire incipiunt.

1 LXIV. Prima luce ex superioribus [a] locis, quae Caesaris castris erant conjuncta, cernebatur, equitatus nostri proelio novissimos illorum premi vehementer, ac nonnumquam [b] sustinere extremum ag-

VARIAE LECTIONES.

a *castris* supr. *locis* L. pr. b *distineri* Ciacc. *subsistere* Edd. pp. Vasc. Steph. et aliae, male. V. ad 2, 25. *nunquam* L. pr. V.

pectore extabant, cum EXTARE sit in aliis omnibus praeter unum infimae aetatis: apud Historicos enim haec *infinitiva* imperfectorum locum sexcenties obtinent. DAVIS. *Cur. sec.* Uti Gryph. et Ursin. sic etiam Vascos. Stephan. aliique exhibuerunt, nisi quod pro *quum* habeant *tum*. quomodo pro *quum* est etiam in Lovan. Palat. Leid. sec. Dorv. et Edd. primis. *Exstare* bene ostendit Davisius cum Grutero non esse mutandum in *exstabant*, licet ita etiam sit in Bong. et Leid. sec. *Exstare et* est in MSto Ursini, Petav. Palat. Scalig. et Dorvill. sed *exstarent* cum Edd. ante Scalig. Lovan. Carrar. et Leid. pr. qui caret *et*. *Ut* etiam Lovan. Leid. sec. Palat. Dorv. et Edd. pp. *Non* sine dubio male inculcant Urs. Hotom. et plerique mei codices. Carent eo tamen Voss. Leid. sec. Ill. Heinsius legebat, *exstarent, sed tum etc. ad tr. inpedirentur*. Nihil ego muto, nisi quod uncis incluserim, *non*. Dicit Caesar, rem eo deductam esse, ut equites possent et auderent transire, pedites vero *possent* scilicet tantummodo humeris exstare, et impedirentur adeoque altitudine et rapiditate aquae transire. Nam ad enallagen Modi hic recurrere non opus est, quae rarior est in Caesare, et hic foret in medio sic posita sane durissima. Si quis pro *et*, vel *ut*, malit *at*, per me licet. Verum non necesse est. Quaerendum igitur restat, unde illud *non* irrepserit in plerosque et vetustissimos Codices. Arridet, *Vado*. 7, 55. *ex nivibus creverat, ut transiri vado non posse videretur*. B. Civ. 3, 30. *Ut vado transire posset*. c. 37. *vado transducit*. Adde ad Front. 1, 4, 10.

Agmen adversariorum male haberet et carperet] Vexaret, vel attenuaret, ut explicat *Nonius*. Sic hujusce libri c. 88. *Equitatu praemisso, qui novissimum agmen carperet*. *Hirtius* Bell. Afric. c. 75. *Agmen ejus extremum carpere*. *Appulejus* Metam. l. 8. p. 157. *Carpebat animum*. *Silius* Italicus 2, 458. *Carpebatque dies urbem*. Vide et *Ovidium* Art. Amand. 2, 114. Editt. vett. corrupte exhibent, *male haberet, et caperet*. DAVIS.

Cernebatur premi] MS. Reg. item Pal. Lovan. Dorv. Bong. et Leid. sec. cum Edd. Rom. Med.

men, atque [a] interrumpi: alias [b] inferri signa, et 2
universarum cohortium inpetu [c] nostros propelli,
[d] dein rursus conversos insequi: totis verò castris milites circulari, et dolere, hostem ex manibus dimitti, 586
bellum necessario longius duci; [e] centuriones, tri- 3
bunosque militum adire, atque obsecrare, ut per
eos Caesar certior fieret, *ne labori suo*, [f] *neu periculo parceret: paratos esse sese, posse et audere*

VARIAE LECTIONES.

a *interrumpi alas* Carr. L. sec. Bong. Dorv. b *ferri* MSS. 4. c *nostrarum* MSS. 2. d Sic L. pr. Lov. Dorv. et alii, non *deinde*. e *Centurionesque* Lov. f vulgo *nec*.

Ven. *cernebantur*, et *premere* MS. Reg. cum Leid. sec. ut *equitatus* rursus in plurali dicat. At tamen, siquid mutandum, praefero, quod est in Petav. et Eliensi, *cernebant*. Quod videtur elegantius.

Conversos] Non damno hoc, sed nec temere rejicienda lectio Codicum Petav. Palat. Scalig. Lovan. Dorv. *converso*, scilicet *inpetu*.

Totis vero castris milites circulari] Sic recte reposuerunt jam pridem viri docti, et habet MS. Cujac. Pet. Palat. Dicuntur enim homines *circulari*, cum re nova audita conveniunt, et quasi in orbem consistunt. Unde *circulatores*, homines infames, nomen adepti a circulis, quos convenire faciunt; qualem denotat Tacitus, cum Annal. 1, 16. ait, *miscere coetus histrionali studio doctus*. Ἀγύρτας Graeci vocavere ab eadem origine, quia ἀγείρουσι καὶ συνάγουσι τὸν ὄχλον. H. Stephanus putabat appellatos ἀπὸ τοῦ περιάγειν, quia circumducunt secum homines per urbes: sed prius simplicius est, et congruit illis circulatoribus. VOSS. Circulos facere, colloquendi causa. Circulus est orbis fabulantium, unde, qui in hujusmodi coetus conveniunt, *circulari* dicuntur. *Seneca* epist. 11. *Istam vim dicendi — aptiorem esse circulanti judices, quam agenti rem magnam ac seriam, docentique*. Sic et Epist. 90. si Codici *Lipsiano* fides. In editt. *Rom. Ven. Beroald.* est, *milites conturbari*, quam lectionem adversantibus MSS. intruserunt editores, quod vocem paullo rariorem non intelligerent, ut recte vidit *P. Victorius* Var. Lect. 8, 13. DAVIS. *Circulari* etiam mei, quod recte cum Ursino ex ejus Codice restituit Scaliger. *Conturbari* est in solo Leid. sec. Vide etiam Brantium et alios.

Bellum necessario longius duci] Sic plerique codices: nec male, si *necessario* in auferendi casu positum dicas. Non male interea Palatin. *bellum non necessario longius duci*. Et tum *necessario* adverbium erit. VOSSIUS. *Non* addidit Cellarius e Palatino, quo cum faciunt Brant. Lovan. et Dorv. *bellumque* Ciac-

eâ transire flumen, quâ transductus esset equita-
4 *tus.* Quorum ſtudio et vocibus excitatus Caeſar, etsi timebat tantae magnitudinis flumini exercitum objicere, conandum tamen, atque experiendum ju-
5 dicat. Itaque infirmiores milites ex omnibus centuriis [a] deligi jubet, quorum aut animus, aut vires videbantur ſuſtinere non poſſe: hos cum legione
6 una praeſidio caſtris [b] relinquit. Reliquas legiones expeditas educit; magnoque numero jumentorum in flumine supra atque infra conſtituto, transducit

VARIAE LECTIONES.

a *diligi* Lov. V. b *reliquit* MSS. 5. Edd. pp.

con. MS. et Leid. sec. cum Bong. Vasc. Mihi etiam magis placet, *non necessario.*

Neu periculo parceret] Sic MSS. Reg. et Elienſis, elegantius paullo. Vulgg. *nec.* CLARK. Typographico errore *neu* abiiſſe puto in *nec* in Edit. Scaligerana. MSS. et Edd. omnes ante illam, *neu.* Leid. sec. *neve.* Dein *ea* abeſt a MSS. aliquot et Edd. primis, in quibus etiam, *quo,* ut et MSS. duobus. Contra *eo, qua* Leid. pr. sed vide ad 5, 51.

Tantae magnitudinis flumini] In Petav. et Leidensi primo, *t. magnitudini fluminis.* At id simplicitatem Caeſaris excedit. Si quid mutandum, malim, *tanta magnitudine flumini.* Vide ad B. G. 4, 1. *inmani corporum magnitudine homines.*

Judicat] Norvic. *judicavit* Quod rectius. DAVIS. *Cur. sec* Errat vir doctus, ut saepius diximus, licet et *judicabat* sit in Leid. pr.

Pauci] MSS. Urſini, Norvic. item Petav. Scalig. Leid. pr. Lovan. Voſſ. *Paucis ex his militibus arma in flumine ab eq.* etc. *In flumine* habent quoque Pal. Bong. Leid. sec. Dorv. et Edd. primae. Unde an quid melius vulgato elici poſſit, videat otioſus Lector. Quod tamen non puto. *Vi fluminis* abiit quoque in *τὸ*, *in flumine*, B. G. 4, 15. *Timore, laſsitudine, vi fluminis obpressi perierunt. Abripi* etiam hac in re frequenter adhibetur.

Interiit tamen nemo] Media vox huc non convenit; reſcribo itaque, *interiit autem nemo. Fr. Hotomannus* legit, *interiit tamen non nemo:* sed hanc conjecturam rejicio, quia de numero mortuorum haud ita loquantur Hiſtorici. DAVIS. Vox (*tamen,*) inquit Daviſius, huc non convenit. Reſcribit itaque, (*interiit* autem *nemo.*) Sed nihil mutandum. Vox enim (*tamen*) optime convenit. *Licet* nonnulli ex militibus vi fluminis abrepti eſſent, *tamen* nemo interiit, quippe ab equitatu excepti. Vide supra ad 2, 32. et ad 8, 10. CLARK.

Tantum studium] Petav. Lo-

exercitum. Pauci ex his militibus vi fluminis abrepti ab equitatu excipiuntur, ac sublevantur: [a] interiit tamen nemo. Transducto incolumi exercitu, copias instruit; triplicemque aciem ducere incipit, ac tantum [b] fuit in militibus studii, ut, milium vi [c] ad iter addito circuitu, magnaque ad vadum fluminis mora interposita, eos, qui de tertia vigilia exissent, ante horam diei ix consequerentur. 7 58

LXV. Quos ubi Afranius procul visos cum Petrejo conspexit, nova re perterritus, locis superio- 1

VARIAE LECTIONES.

a *interit* Lov. et alii 3. b *fluit* V. vulgo *studium*. c vulgo desunt hae voces.

van. Scalig. Leid. pr. sec. Voss. Bong. Edd. Vascos. Str. Steph. et Gryph. post. *studii*. Quam elegantiam idcirco restitui. Vide Periz. et socerum ad Valer. Max. 2, 9. *Tantum amplitudinis*. B. G. 6, 35. *praesidii tantum*. Drak. ad Liv. 34, 27. *tantum belli*. B. Civ. 2, 7. *tantum luctus*. 3, 1. *tantum navium*.

Millium vi addito circuitu, magnaque ad vadum fluminis mora interposita] Haec lectio non est e MSS. sed ab ingenio *Jos. Scaligeri* provenit. Omnes exhibent, *millium vi ad iter addito ad vadum circuitu, magnaque fluminis mora interposita*; unde lego, *millium vi ad iter addito circuitu, magnaque ad vadum fluminis mora interposita*; nam vir summus duas voces transpositas suo loco videtur donasse; totidem vero perperam omisit. DAVIS. *Ad iter* Ciacconius deleri primus jussit. *ad vadum fluminis*, ut transposuit Scaliger, exstat in ipsius codice. Reliqui cum Edd. prioribus, *ad iter addito ad vadum circuitu*. Davisii correctionem merito probat Clarkius.

Procul visos] Ultima vox abundat, ut *Pet. Ciacconio* et *Jos. Scaligero* observatum. Rescribo, *procul ipsos. Justinus* 1, 9. Quibus *ne ipsis quidem animus — defuit*. Vide et *Lactantium* Div. Inst. 5, 2. extr. DAVIS. Scaliger vocem (*visos*) delendam existimat. Davisius emendat, (*procul* ipsos.) Sed vocem (*ipsos*) hoc modo non usurpant boni Autores, nisi ἐμφατικῶς, quod hic locum non habet. Neque vero abundat illud (*visos:*) etenim (*procul visos*) est, (*subito e longinquo apparentes;*) (*conspicere*) autem hoc in loco est, (*attentius intueri.*) CLARK. Dele: *Rescribo, procul ipsos.* etc. ad finem notae, sed eorum loco haec pone: Eam tamen repraesentant omnes MSSti. Forsan legendum, *prope suos*, vel, *non procul suis*. DAVIS. *Cur. sec.* Nihilominus, si a Codice idoneo abesset, ejicere malim. Nunc in explicatione Clarkii acquiesco. In Leidens. pr. *quos ubi vidit Afr.* etc.

2 ribus consistit, aciemque instruit. Caesar in campis exercitum [a] reficit, ne defessum proelio objiciat: rursus [b] conantis progredi insequitur, et moratur.
3 Illi necessario maturius, quam constituerant, castra ponunt; suberant enim montes, atque a milibus passuum v itinera difficilia atque angusta excipiebant.
4 Hos [c] intra montes se recipiebant, ut equitatum [d] effugerent Caesaris; praesidiisque in angustiis conlocatis, exercitum itinere prohiberent; ipsi sine periculo, ac timore, Iberum copias transducerent.
5 Quod fuit illis conandum, atque omni ratione effi-

VARIAE LECTIONES.

a *refecit* Lov. V. Dorv. a m. s. Edd. R. M. V. b Sic L. pr. V. non per *e. proficisci* L. pr. c MSS. o. et Edd. primae *mont. int.* d *Caes. eff.* MSS. 2. Edd. pp.

Consistit, aciemque instruit] Sic rursus e Ciacconii conjectura edidit Scaliger, et post eum ceteri; contra Vascos. Str. Steph. Gryph. post. *constitit, aciemque instruxit.* At MSS. et Edd. Vett. constanter, *constitit aciemque instruit*, creberrima conjunctione Praeteriti et Praesentis, quam perperam ubique tollunt editores. Vide praeter alia ad c. 41. *Sub castris constitit et facit pugnandi potestatem.*

Signum dari jubet, et vasa militari more conclamari] Accuratius haec Frontinus 1, 8. *C. Caesar*, inquit, *per exceptum quendam aquatorem cum comperisset, Afranium Petrejumque castra noctu moturos, ut citra vexationem suorum hostilia impediret consilia, in initio statim noctis vasa conclamare milites, et praeter adversariorum castra agi mulos cum fremitu, et sonum jussit continuare, quos retentos volebat arbitrari, castra Caesarem movere.* Putabam, ἀνισορησίαν esse: nam stratagemate mulorum ad Gergoviam usus Caesar, ut supra legimus l. 7. Dicat forsan quis, et hic simile aliquid contigisse; idque colligo ex verbis, quae infra occurrunt: nam erant in castris Afranianis, qui dicerent, *non posse clam exiri, circumfundi noctu equitatum Caesaris, atque omnia loca atque itinera obsideri:* sed facile occurritur, cum ipse Caesar dicat, non aliunde eam opinionem profectam, quam quia anteacta nocte conclamari vasa in castris Caesaris audiissent. De Frontini loco obiter moneo, suspectum mendi videri, et vocem illam, *milites*, a librario imperito insertam; nam nullus dixit, *vasa conclamare milites*. Neque id arbitror ab militibus factum: sed puto, delectos fuisse praecones, qui id facerent, quomodo *Tesserarii* fuere, qui tesseram militibus annunciarent. Nec miretur quis, totam me vocem

ficiendum: [a] sed totius diei pugna, atque itineris labore defessi rem in posterum diem distulerunt. Caesar quoque in [b] proximo colle castra ponit.

LXVI. Media circiter nocte [c] iis, qui [d] ada- 1
quandi caussa longius a castris processerant, ab equitibus correptis, fit [e] ab his certior Caesar, duces adversariorum silentio copias [f] castris educere. Quo cognito, signum dari jubet, et vasa militari 588
more conclamari. Illi, exaudito clamore, veriti, ne noctu inpediti sub onere confligere cogerentur, aut [g] ne ab equitatu Caesaris in angustiis teneren-

VARIAE LECTIONES.

a *et* MSS. et Edd. antiquae praeter MS. Scal. et Ed. R. Steph. Nonnulli ponunt parenthesin a *suberant* usque ad *efficiendum*. sed v. Manut. et Ciacc. b *proximum collem* L. pr. Nil muto. V. tamen ad 8, 4. c *ii* etc. *correpti sunt* Lov. *hi* vel *ii* etc. *correpti* Leid. pr. Pal. Dorv. Edd. pp. non male. d *aquandi* L. sec. Urs. sed v. 8, 41. e *ab his* desunt Car. V. f abest L. pr. Pal. g deest L. sec. Dorv.

audacter adeo ejicere ex Frontino, qui corruptissimus hodie circumfertur. Sane in Vegetio complura id genus occurrunt: quale hoc, quod 2, 5. *Jurant autem milites, omnia se strenue facturos, quae jusserit Imperator, nunquam deserturos militiam, nec mortem recusaturos pro Romana Republica.* Ubi certe multum vereor ne vox, *militiam*, a sciolo aliquo adjecta sit, qui, cum nesciret, *deserere*, et *desertores*, dici ἁπλῶς, putavit addendam vocem *militiae*. Certe, si id displicet, contra morem Vetustatis scripsit Vegetius. Prius tamen malo dicere. In Frontino quin idem usu venerit, non ambigo: imperitus quispiam cum putaret vasa ab aliquo conclamari, inseruit vocem, *milites*. Tu eam expunge, et lege mecum, *vasa conclamari*. VOSS.

Grutero suspectae sunt de Glossa voces, *militari more*. Certe id a Caesare addi non opus erat, ut 3, 37. *Ne conclamatis quidem vasis*. Immo hanc suspicionem non esse vanam, docet variatio, quae est in MSS. nam in Leid. pr. Scalig. Petav. Voss. ac Palat. *militaria more conclamari*: imo *more* suprascriptum est in Leid. pr. At in Lovan. et Dorvill. *militaria, more conclamandi proferre*. quod ultimum verbum exstat etiam in Leid. sec. Ex *militaria more*, si retinemus has voces, commode facere posses, *militari de more*. Formula enim est frequens, *de more*. Nequaquam enim voces has proscriberem; et ad formulam illam pertinuisse videntur. Sic enim et 3, 38. *Vasis militari more conclamatis:* ubi eadem variatio.

tur, iter subprimunt, copiasque [a] in castris conti-
2 nent. Postero die Petrejus cum paucis equitibus
occulte ad explorandа loca proficiscitur. Hoc idem
fit ex castris Caesaris. Mittitur L. Decidius [b] Saxa
3 cum paucis, qui loci naturam [c] perspiciat. Uterque
idem suis renunciat, [d] v milia passuum proxima in-
tercedere itineris campestris: inde excipere loca
aspera et montuosa. Qui prior has angustias [e] oc-
cupaverit, ab hoc hostem [f] prohiberi, nihil esse ne-
gotii.

1 LXVII. Disputatur in [g] consilio a Petrejo, et Afra-

VARIAE LECTIONES.

a Abest praep. Lov. *retin.* Carr. *postera* L. sec. *postremo* Ed. Med. b Sic 4 MSS. Urs. Pet. Cuj. Sc. L. pr. V. Carr. alii cum Edd. Vett. *Saxo.* sed v. Manut. et Ciacc. c *perspiciunt* V. Ed. Ven. *perspiciant* Dorv. Edd. R. M. nec male. d *VIII* Pet. *passus* Lov. *intercedere* MSS. 5. V. 7, 47. infra c. 78. e vulgo *occupaverat.* f *prohibere* MSS. mei o. praeter Voss. g vulgo *concilio.*

Tenerentur] Ne promoverent iter. Quomodo in MSS. constanter. In Ed. quadam, *tuerentur.* Freinsh. Ind. Curt. v. *obterere*, conjecit, *tererentur.* Frustra, ut jam monuit Cellarius. Infra *montosa* ediderunt Rom. Vascos. Str. et Gryph. post. cum Cellario, sed contra MSS. omnes, et B. C. 3, 42. 49. V. ad Front. 1, 8, 12. Eadem confusio in *monstrosus* et *monstruosus*, et aliis. Ceterum dein rescripsi, *occupaverit*, e MSS. praeter Dorv. et Edd. omnibus, etiam Scal. Clark. Cellarii, ut debet. Vulgo, *occupaverat*, perperam. Vide ad 5, 27.

Disputatur in concilio] Legendum, *in consilio*, et postea, *haec vicit in consilio sententia.* non enim coram tota militum turba haec agitabantur. DAVIS. *Consilio* rescripsi hic et infra h. cap. autoribus MSS. tantum non omnibus, et Edd. Rom. Mediol. Ven. R. Steph. Vide ad 5, 28. et alibi. Dein *ab Petrejo* Leid. pr. item, *atque Af.* uti etiam Voss. et Edd. Vasc. Str. Steph. Gr. post. *et ab Af.*, Dorv. Leid. sec. Edd. primae. Nec hoc male. Adi ad 5, 34. *ab duce et a fortuna.*

Pridie noctu] Vocem *noctu* non agnoscit Petavianus. VOSS.

In castris] Deest praepositio in Petav. Leid. pr. Voss. At Lovan. Pal. Bong. Leid. sec. Dorv. et Edd. primae, *a castris*, i. e. clamor inde ortus esset. Vide ad Front. 4, 1, 33. *expostulare a terra.* Gruterus, *a castris*, pro hominibus in castris capiebat, vel praepositionem delebat.

Argumenti sumebant loco] Pro argumento habebant. Elegans hic vocis *loci* usus apud nostrum et alios scriptores obtinet.

nio, et tempus profectionis quaeritur. Plerique cen-
sebant, *ut noctu iter facerent: posse prius ad an-
gustias* [a] *veniri, quam sentirentur.* Alii, *quod pri-* 2
die noctu conclamatum esset in castris Caesaris, 58
[b] *argumenti sumebant loco, non posse clam exiri,
circumfundi noctu* [c] *equitatum Caesaris, atque om-
nia loca,* [d] *atque itinera obsideri: nocturnaque proe-* 3
*lia esse vitanda, quod perterritus miles in civili dis-
sensione timori magis, quam* [e] *religioni consulere*
[f] *consuerit:* [g] *at lucem multum per se pudorem om-* 4
nium oculis, multum etiam tribunorum militum et

VARIAE LECTIONES.

a *perveniri* Pal. B. L. sec. Dorv. Edd. pp. Vasc. St. Steph. Gr. post. *sentiretur* Carr. L. sec. Scal. et Edd. Vasc. St. Steph. G. post. b *argumenta* Carr. *argumentis* Lov. *argumentum* Edd. pp. c *equitatu* L. pr. d hae 2 voces in marg. L. pr. *et* L. sec. Lov. rectius. *obsidere* Pet. L. pr. Sc. e *jurisjurandi* L. sec. e Glossa. f Sic Pet. Lov. reliqui et Edd. pp. *consuevit.* vulgo *consueverit.* g *ad* MSS. o. et Edd. qdd.

Sic hujusce libri c. 84. *Datur obsidis loci Caesari filius Afranii. Jul. Obsequens* de Prodig. c. 63. *Incendium — prodigii loco habebant.* Vide et c. 68. Hoc cum non intelligerent Librarii, in nonnullis MSS. et antiquitus cusis legitur, *argumentum sumebant loco* DAVIS.

Timori magis, quam religioni consulere consueverit] Egregie *religionem* pro *sacramento* dixit, cujus apud Romanos maxima reverentia. Hinc Seneca epist. 96. *Primum militiae vinculum est religio, et signorum amor, deserendi nefas.* Nam jurabat miles, se signa non deserturum; unde Veget. 2, 5. *Jurant autem milites, omnia se strenue facturos, quae jusserit Imperator, nunquam deserturos militiam, nec mortem recusaturos pro Romana Republica.* Unde nunc tanto manifestius, quod statim dixi, vocem hanc, *militiam*, suppositititiam esse: nam miles solitus jurare, se signa nequaquam deserturum, non militiam. Porro quod hic *religionem* Caesar, idem mox *officium* appellat, cum ait: *quibus rebus coërceri milites et in officio contineri soleant.* Hoc est, in officio, quod signis debebant, ut nunquam ea desererent. Et eodem fere modo *religionem* pro *debito officio* posuit Cicero Verrina 3, 1. *Nam qui, inquit, sibi hoc sumsit, ut corrigat mores aliorum, ac peccata reprehendat: quis huic ignoscat, siqua in re ab religione officii declinarit?* Hoc est, a debito officio. VOSSIUS.

At lucem multum per se pudorem omnium oculis] Legit *Pet. Ciacconius* contra omnia ex-

centurionum [a] *praesentiam adferre, quibus rebus coerceri milites, et in officio contineri soleant. Quare omni ratione* [b] *esse interdiu perrumpendum: etsi aliquo accepto detrimento, tamen, summa exercitus salva, locum, quem petant, capi posse.* Haec [c] evicit in consilio sententia; et prima luce postridie constituunt proficisci.

LXVIII. Caesar, exploratis [d] regionibus, albente

VARIAE LECTIONES.

a *praesentium* MSS. 3. b deest L. pr. bene. c vulgo *vicit in conc.* d *leg.* Pal. L. sec. Dorv.

emplaria, *at luce multum per se pudorem omnium oculos*, non mala quidem, sed haud necessaria, conjectura. Pudoris enim sedes in oculis interdum collocatur; ut apud *Euripidem*: *Αἰδὼς ἐν ὀφθαλμοῖσι γίγνεται, τέκνον.* Quemadmodum autem lux pudorem, ita tenebrae impudentiam dicuntur afferre. Noster B. C. 2, 31. *Hujusmodi res aut pudore aut metu continentur, quibus rebus nox maxime adversaria est.* Hinc est, quod *tenebras impudentes* vocarit *Minutius Felix* in Oct. p. 29. DAV. Exstat apud *Stobaeum* Serm. 31. Sappho apud *Aristotelem* Rhet. 1, 9, 23. *Αἰδώς κέν σε οὐκ εἶχεν ὄμματα.* Idem 2, 8, 23. *Ἡ παροιμία, τὸ ἐν ὀφθαλμοῖς εἶναι αἰδῶ.* hinc *ὄμματα αἰδοῖ κεκοσμημένα* memorat *Xenophon*, *Ἀπομν.* 2, 1, 22. *Theognis* v. 85. *Οἷσιν ἐπὶ γλώσσῃ τε καὶ ὀφθαλμοῖσιν ἔπεστιν Αἰδώς.* — Si plura vis, adi sis *Apollonium* Rhodium 3, 93. 1067. *Longinum περὶ ὕψους*, §. 4. et *Athenaeum* l. 13. p. 564. B. DAVIS. *Cur. sec.*

Aliquo detrimento] Non puto a librariis profectam esse vocem, *aliquanto*, quam inveni in Leid. pr. Caesaris ipsius videtur. Vide Wasse in Ind. Sallust. *Aliquanto tempore* Front. 3, 6, 4. *Aliquantus numerus* Hirtio B. Afric. c. 21. ubi vide tamen. Ceterum non male Cel. J. F. Gronovius reponit, *summo exercitu salvo*, ad Livium, ni fallor. Verum cum MSS. retineant vulgatum, nil temere mutari velim. *Summa exercitus*, ut *summa reip. rerum* etc. dici posse videtur: quod aeque adhibetur, ac *summa respubl.* sic *summa belli*, et *summum bellum*. Vide etiam ad c. 21. Immo eodem modo, uti hic, B. G. 6, 34. *Non in summa exercitus tuenda.* *summa victoriae* c. 82.

Haec vicit in concilio sententia] Lovan. *vincit*. *Carrar.* habet, *haec* evicit *in* consilio *sententia*. Lege, *haec* evincit *in* consilio *sententia*, ut optime *Norvic.* et *Ursini* Codex. DAVIS. *Cur. sec.* *Evicit* etiam Scal. et Leid. sec. *evincit* Leid. pr. et Voss. *Consilio* MSS. omnes et Edd. Vett. Quae itaque reposui. *Evincere* elegans verbum et efficax, et a poëtis adamatum; sed et ab aliis. Vide notas ad Ovid. Fast. 3, 681. *Evicta precibus*. Horat. Serm. 2, 3, 250. *evincet ratio*.

bente coelo, omnes copias castris educit; magno-
que [a] circuitu, nullo certo itinere, exercitum [b] du-
cit. nam quae itinera ab Iberum atque Octogesam
pertinebant, castris hostium obpositis tenebantur.
Ipsi erant transscendendae valles maximae, ac dif- 2
ficillimae: saxa, multis locis praerupta, iter impe- 3
diebant: [c] ut arma per manus necessario transde-
rentur, militesque [d] inermi, sublevatique alii ab
aliis magnam partem itineris [e] conficerent. Sed

VARIAE LECTIONES.

a *in c.* Scal. b *educit* Pet. L. pr. Sc. Lov, Pal. B. V. Dorv. Edd. pp. Latet quid. dein vulgo *namque i. quae*. c abest Pet. L. pr. sec. B. V. Reg. Carr. in quo *perrupta*. dein *transdebantur* Carr. Reg. L. sec. B. *traherentur* Lov. d vulgo *inermes*. e *conficiebant* Reg. B. L. sec. *faciebant* Carr.

Adde et ad Propert. 4, 7, 2. et saepius alibi.

Namque itinera, quae] MSS. Elieus. et Voss. (*Nam quae itinera ad* etc.) Quod idem. CLARK. Sic etiam Cod. Ciaccon. et ex meis Petav. Scalig. Leid. pr. et Edd. Vascos. Strad. Steph. et Ed. Gryph. post. Idque vulgato non nihil est elegantius. Quare reposui. c. 77. *Qui milites* etc.

Ipsi erant transscendendae valles maximae ac difficillimae: saxa] Ita Edd. omnes et meliores manu exarati Codices. Nihilominus in Dorvill. scribitur: *Ipsa erant transcendenda valles maxima et difficillima saxa* etc. Nec abeunt Leid. sec. Lovan. Pal. et Bong. nisi quod in Leid. sec. sit, *valle e maxima*: in ceteris, *vallis*, et in Lovan. *erant* non comparent, et etiam, si excerptis meis fides sit, pro *saxa* sit, *loca*. In singulari *valles* occurrere, vidimus ad 75, 47. sed hic locum non habere arbitror. Per valles *difficillimas* intelligere potuit Caesar *altissimas*, ut ait B. Civ. 2, 1. seu profundas. At hinc quaeri potest, quid sit, *transcendere valles*, quod verbum adhiberi solet in superandis montibus, muris, navibus, et hinc omnibus rebus arduis. *Valles* et *colles* in MSS. solent confundi. Ultima vox si hic exstaret, nihil difficultatis superesset. Sed nunc legendum potius alicui videatur, *ipsi erant transcendenda valle e maxima difficillima loca*. id est, post vallem maximam, quam v. m. passuum longam excipiebant loca aspera et montuosa, ut ait auctor c. 66. contra c. 70: *ex magnis rupibus nactus planitiem*. ubi omnino vide Davisium. atque ita ipsas MSStorum litteras et notissimam τῦ *vallis* significationem retinuerimus. Verum nihil temere mutare satius est: nam per *valles* intelligenda sunt loca inaequalia, ubi nunc descendere in devexa ac profunda, nunc adscendere in alta, necesse est. Sic enim clare occurrit B. Civ. 2, 33. *Erat vallis non ita magno at difficili et arduo adscensu.*

hunc laborem recusabat nemo, quod eum omnium laborum finem fore existimabant; si hostem Ibero intercludere, et frumento prohibere [a] potuissent.

1 LXIX. Ac primo [b] Afraniani milites, visendi caussa, [c] laeti ex castris procurrebant, contumeliosisque vocibus prosequebantur; [d] nec non, *neces-*
591 *sarii victus inopia coactos fugere, atque* [e] *ad Ilerdam reverti.* Erat enim iter [f] a proposito diversum;
2 contrariamque [g] in partem iri videbatur. Duces vero eorum suum consilium laudibus [h] ferebant, quod [i] se castris tenuissent, multumque eorum opinionem adjuvabat, quod sine jumentis, inpedimentisque ad iter profectos, videbant; ut non [k] posse
3 diutius inopiam sustinere confiderent. Sed, ubi paullatim [l] retorqueri agmen ad dextram conspexerunt; jamque primos superare regionem castro-

VARIAE LECTIONES.

a *possent* Lov. b *Afranii* MSS. 3. Edd. pp. c *loci* Carr. et mei 5 cum Edd. pp. d vulgo desunt hae voces. e deest L. pr. f *apposito* MSS. 2. g deest L. pr. *iri* exsulat L. sec. V. *p. iniri* Dorv. Edd. R. M. V. h *ref.* V. i deest L. pr. Lov. Pal. Dorv. c. *se continuissent* Pet. k *possent* MSS. 3. l *retorquere* Edd. R. M. V. *dextras* V. *dexteram* al. vulgo *animadvert.* et *putaret.*

et ibidem: *adeoque erat inpedita vallis, ut in adscensu, nisi sublevati a suis, primi non eniterentur.* In eadem re *vallem transgressi* Hirt. B. Alex. c. 76. *convallem transgredi* B. Afric. c. 50.

Inermes] Leid. pr. *inermis.* Sed Petav. et Voss. *inermi.* Verissime. Vide ad B. G. 1, 40. *Quos inermos sine caussa timuissent.* Dein *frumento* solus e meis exhibet Voss. Ceteri cum Edd. primis, *frumentum.* At nusquam, quantum scio, ita loquitur noster. Vulgo quidem ita editur B. Civ. 2, 35. *aditum prohibebant,* sed vide ibi MSS. Quare hic quoque latere quid videtur. An *frumentis* abiit in *frumentu*, et inde factum, *frumentum*? Passim adhibet auctor in plurali *frumenta.*

Necessarii victus inopia] Ante vocem primam in MS. *Norvic.* est, *nec non*; in edit. *Ven. hos.* Codex autem *Ursin.* et impressi *Rom. Beroald. nos* repraesentant, ut legendum arbitrer: *nos necessarii victus inopia*; non enim est, cur eam voculam a mala manu adjectam putemus. DAVIS.

rum animum adverterunt; nemo erat adeo tardus
aut fugiens laboris, quin statim castris exeundum,
atque occurrendum putarent. Conclamatur ad ar- 4
ma; atque omnes copiae, paucis praesidio reli-
ctis cohortibus, exeunt, rectoque ad Iberum iti-
nere contendunt.

LXX. Erat in celeritate omne [a] positum cer- 1
tamen, [b] utri prius angustias, montesque occupa-
rent: sed exercitum Caesaris viarum [c] difficultates
tardabant; Afranii copias equitatus Caesaris inse-
quens morabatur. Res tamen ab Afranianis huc 2
erat necessario [d] deducta, ut, si priores [e] montis,
quos petebant, adtigissent, ipsi periculum vitarent;
[f] impedimenta totius exercitus, [g] cohortesque in ca-
stris relictas servare non possent, quibus, interclu-
sis exercitu Caesaris, auxilium ferri nulla ratione po-

VARIAE LECTIONES.

a *propositum* Carr. b *ut* vel *uti* MSS. c *difficultas tardabat* L. sec. Edd. qdd. d *perducta* L. sec. *ducta* Pet. L. pr. e Sic V. f *cum inp.* Carr. g deest L. pr. et *relicta* habet.

Suffragantur MSS. Reg. Hotom. Voss. Leid. sec. Bong. Dorv. Edd. Vasc. Str. Steph. Gryph. In Ed. etiam Mediol. *hos:* verum in Cujac. et Leid. pr. scribitur, *nec necess.* et in Petaviano, *nec non nec.* unde sese non extricare ait Gruterus. Petav. Codicis lectio mihi unice placet; quae non intellecta a librariis eas variantes peperit. Afraniani prosequebantur eos contumeliosis vocibus, *nec non*, scilicet, *dicebant* inter alia. Crebra verbi, *dico*, est Ellipsis. Vide modo ad B. C. 2, 3. B. G. 1, 31. *flentes se projecerunt. Non minus* etc. supple, *dicentes* c. 74. *agunt gratias, quod* etc. *Eorum se beneficio vivere*, scilicet, *ajunt.* B. Civ. 3, 19. in f. c. 22. Adde etiam notata ad B. Alex. c. 59. *concurrerunt, ut sibi confligendi potestas daretur.* B. Hisp. c. 22. *ei manus intentare coeperunt, illius opera se perisse*, sc. *dicentes.* Adde Cel. Burm. ad Petron. c. 33. p. 132. Drakenb. ad Liv. 4, 20, 7. et Cort. ad Sallust. Catil. 21, 3. 36, 3. Jug. 70, 5. 71, 5. 109, 3. *Post diem decimum redire jubet, ac nihil etiam nunc decrevisse*, sc. *dicit.* et ita saepissime.

Animadverterunt] In Leid. sec. et Bong. *omnium advert.* unde bene subodoratus est Gruterus, in antiquis codicibus fuisse, *ani-*

3 terat. Confecit prior iter Caesar; atque ex magnis rupibus nactus planitiem, in [a] hac contra hostem
592 aciem instruit. Afranius, quum [b] ab equitatu novissimum agmen premeretur, et ante se hostem vi-
4 deret, collem quemdam nactus, ibi constitit. Ex eo loco IV [c] cetratorum [d] cohortis in montem, qui erat in conspectu omnium [e] excelsissimus, mittit.
5 [f] Hunc magno cursu concitatos jubet occupare, eo consilio, uti ipse eodem omnibus copiis contenderet, et mutato itinere, jugis [g] Octogesam perveniret. Hunc quum obliquo itinere cetrati peterent; conspicatus [h] equitatus Caesaris, in cohortis inpetum [i] facit: nec minimam partem temporis equitum vim [k] cetrati sustinere potuerunt; omnesque ab [l] eis circumventi, in conspectu utriusque exercitus interficiuntur.

1 LXXI. [m] Erat occasio bene gerendae rei. Neque vero [n] id Caesarem fugiebat, tanto sub oculis accepto detrimento, perterritum [o] exercitum sustinere non posse, praesertim [p] circumdatum undique

VARIAE LECTIONES.

a *hanc* MSS. 7. et Edd. pp. ac Gryph. id esset *versus*. sed v. c. 71. *aciem* abest a V. *instruxit* Edd. pp. b deest L. pr. c *centuriatorum*, *ceturiarum*, *ceturorum*, *orturorum*, *centurat.* hic et infra rursus MSS. qdd. d Sic et infra rursus L. pr. e abest MS. Hotom. Edd. R. M. V. eodem et Grut. probante, vel legente *excelsissimum. altissimus* Carr. *excellentissimus* L. pr. f *hic* V. *incitatos* Carr. g *Octogensam* L. pr. h *equitatum Caesar* B. L. sec. V. i *fecit* L. pr. Dorv. Edd. pp. k deest L. pr. *non p.* L. sec. Dorv. Pal. B. *potuerant* B. Pal. l Sic MSS. non *his*. m *Eratque* MSS. 2. Edd. pp. n *idem* Pet. L. pr. V. o deest L. pr. p *cum* Lov. Dorv. *ubique* Lov. Edd. pp. *equitatum* V. Dorv.

mum advert. nam sic diserte exhibent Lovan. et Leid. primus cum Vossiano. Paullo post idem Leid. pr. eleganter, *putarent.* Vide ad 6, 11. Appul. l. 3. Met. p. 44. *populus conseptum com-*

equitatu, [a] quum in loco aequo atque aperto confligeretur. [b] Idque ex omnibus partibus ab eo flagitabatur. Concurrebant legati, centuriones, tribunique 2
militum, *ne* [c] *dubitaret proelium committere: omnium esse militum paratissimos animos: Afraniа-* 3
nos contra multis [d] *rebus sui timoris signa misisse,* [e] *quod suis non subvenissent; quod de colle non* [f] *decederent; quod vix* [g] *equitum incursus sustinerent; conlatisque in unum locum signis conferti, neque ordines, neque signa servarent. Quod si iniquitatem* 4
loci [h] *timeret, datum iri tamen aliquo loco pugnandi facultatem; quod certe inde* [i] *decedendum esset Afranio, nec sine aqua permanere posset.*

LXXII. Caesar in eam spem venerat, se sine 1
pugna et sine vulnere suorum rem conficere posse; [k] quod re frumentaria adversarios interclusisset. *Cur* 2
etiam secundo proelio aliquos [l] *ex suis amitteret? cur vulnerari pateretur optime de se meritos milites? cur denique* [m] *fortunam periclitaretur? praesertim quum non minus esset Imperatoris, consilio*

VARIAE LECTIONES.

a *tum* Lov. Dorv. b desunt usque ad *conc.* in Edd. R. M. V. c *dubitarent* L. pr. Pal. d *modis* B. L. sec. e *scilicet* e Gl. addit L. pr. f *rec.* Pet. L. pr. V. Edd. Ald. Pl. Gr. minus bene. V. Ciacc. g *suorum eq.* L. sec. Dorv. h *timerent* MSS. 2. et *ire* MSS. 5. i *disc.* B. k *quo* MSS. 3. l *de suis* L. pr. *mitteret* Pet. L. pr. Lov. V. Edd. pp. m *fortuna* L. sec. B. Ed. Fl.

plevit, aditus etiam stipaverant.

Ex magnis rupibus nactus planiciem] Postquam aliquid spatii rupes occuparunt, proxima fuit planicies, ut recte explicat *Joan. Fr. Gronovius* Obs. 4, 20. Sic *Justinus* 12, 10, 1. *Itaque ex magna desperatione tandem saluti redditus. Vellejus Paterculus* 1, 12. *Ex provocatione, ipse modicus virium, immanis magnitudinis hostem interemit.* Vide etiam notat. ad hujusce libri c. 46. DAVIS.

Aliquo loco] Prior vox *Pet. Ciacconium* offendit, qua de

2 conquirit, atque evocat. Primum [a] *agunt gratias omnes omnibus, quod sibi perterritis pridie pepercissent:* [b] *eorum se beneficio vivere:* deinde *Imperatoris fidem* [c] *quaerunt, rectene* [d] *se illi sint commissuri; et, quod non ab initio fecerint, armaque cum hominibus necessariis, et consanguineis contu-*
3 *lerint,* [e] *queruntur.* His provocati sermonibus, *fidem ab imperatore de Petreji* [f] *atque Afranii vita petunt; ne* [g] *quod in se scelus concepisse, neu* [h] *suos prodidisse videantur: quibus* [i] *confirmatis rebus, se statim signa translaturos, confirmant;* [k] *legatosque de pace primorum ordinum centuriones ad Caesarem*
4 *mittunt.* Interim alii suos in castra, invitandi caussa, adducunt; alii [l] ab suis abducuntur; adeo, ut una castra [m] jam facta ex binis viderentur. [n] Compluresque tribuni militum, et centuriones ad

VARIAE LECTIONES.

a *igitur ag.* L. sec. Pal. B. Dorv. Edd. pp. b *eorumque* Pet. *se* Pal. c *queruntur* MSS. 4. inepte. d deest MSS. 4. *illo* Pal. e vulgo *conquer.* f Sic MSS. non *et.* g *quid* Dorv. deest Carr. Edd. pp. h *hos* Pet. *viderentur* B. L. sec. i *confirmati* Edd. pp. k *legatos d.* L. pr. l *ad suos add.* L. sec. *add.* Edd. pp. m desunt *j. f.* L. pr. n *complures t.* Pal. Dorv. *et* abest a L. pr. Lov.

conquirit atque vocat] Lego omnino: *quem quisque in castris notum atque municipem habebat, conquirit atque evocat.* Sic in MStis Bongars. Petav. et v. c. legitur. *Evocat* etiam alii legendum putaverant. Sed Ciacconius opponit iis autoritatem Lucani, qui super his ipsis colloquiis ait: *Hospitis ille ciet nomen, vocat ille propinquum.* Mirum certe, poëtam, quia *evocat* non licebat, posuisse *vocat.* Sed omitto haec. VOSS. *Quem quisque*) Sic MSS. *Bong. Pet. Voss. Norvic.* ac editt. *Rom. Ven. Beroald. Steph.* At *J. Lipsius* et *Jos. Scaliger* in suis editionibus repraesentarunt, *quem plerisque in castris* etc. quae quidem lectio tam sensui, quam Grammaticae repugnat. Nos igitur veterum scripturam, probante *Vossio*, reque ipsa clamante, restituimus. DAVIS. *Quisque*, et *evocat*, recte etiam servant MSS. mei praeter unum Palat. qui cum Edd. pp. et Ald. Plant. Gryph. Scal. aliisque *vocat* exhibet.

Deinde Imperatoris fidem quaerunt] Conjecit *Pet. Ciacco-*

Caesarem veniunt, seque ei commendant. [a] Idem 5
hoc fit a principibus Hispaniae; quos [b] illi evocaverant, et secum in castris habebant obsidum loco. Ii suos notos hospitesque quaerebant, per quem quisque eorum aditum commendationis haberet ad Caesarem. Afranii [c] etiam filius adolescens, de sua 6
[d] ac parentis sui salute, [e] cum Caesare, per Sulpicium legatum, agebat. Erant plena laetitia et 7
gratulatione omnia; eorum, qui tanta pericula vitasse; et eorum, qui sine vulnere tantas res confecisse videbantur: magnumque fructum suae pristi- 505
nae [f] lenitatis omnium judicio Caesar ferebat; consiliumque ejus a cunctis probabatur.

LXXV. Quibus rebus nunciatis Afranio, ab in- 1
stituto opere discedit, seque in castra [g] recipit; sic paratus, ut videbatur, ut, quicumque accidisset ca-

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. non *h. id.* male *hoc* ejicit Grut. V. ad 2, 6. b deest Pet. L. pr. *aut sec.* Lov. c exsulat Pet. d Ita MSS. non *et. sui* deest Pet. L. pr. bene. e absunt *c. Caes.* Lov. Edd. pp. f deest L. pr. g *recepit* Lov. Dorv.

nius, *Dein de Imperatoris fide quaerunt*, quem secutus *Jos. Scaliger* ita edidit. At alteram lectionem exhibent Codices, eaque omnino est retinenda. *Ovidius* Met. 13, 89. *Si quaeritis hujus Fortunam pugnae, non sum superatus ab illo.* Noster B. G. 1, 18. *Eadem secreto ab aliis quaerit.* In MS. *Brantiano* absurde legitur, *Imperatoris fidem queruntur.* DAVIS.

Armaque cum] Petav. *Arma quod cum*, et ita Voss. pro var. lect. *Arma quo cum* Pal. Bong. *Arma enim quod cum* Dorv. et Leid. sec. *Arma id est quod cum* Lovan. Scilicet legendum e Codice Ursini, *armaque quod cum*, repetito τοῦ *quod*, Caesaris more. dein *queruntur* exhibui fide MSS. meorum omnium et Ursini. Ingrata repetitio τοῦ *con* tertio loco.

Invitandi caussa] Ut eos benigne amiceque exciperent; hoc enim in loco illa est vocis *invitandi* potestas. Vide, quae collegit *Joan. Georg. Graevius* ad *Justini* 1, 6. DAVIS.

Gratulatione] In Bongars. et Leid. sec. *gratulationum:* quasi Caesar etiam duo varios casus junxerit uni adjectivo, *plenus:*

2 sus, [a] hunc quieto et aequo animo ferret. Petrejus vero non deserit sese; armat familiam; cum hac, et [b] praetoria cohorte cetratorum, barbarisque equitibus paucis, beneficiariis suis, quos suae custodiae caussa habere [c] consuerat, inproviso ad vallum [d] advolat: conloquia militum interrumpit; nostros repellit [e] ab castris: quos deprehendit, inter-
3 ficit. Reliqui coëunt inter se, et repentino [f] periculo exterriti sinistras sagis involvunt, gladiosque [g] destringunt; atque ita se a cetratis, [h] equitibusque defendunt, castrorum propinquitate confisi;

VARIAE LECTIONES.

a Deest Carr. b *praetoriam cohortem* L. pr. sec. Pal. B. Dorv. Bene, si *cum hac* postponas. *tamen h.* V. c Sic MSS. et Edd. pp. non *consueverat*. d *evol.* Carr. e *ac* MSS. 4. f *malo* B. Edd. Vasc. St. Steph. Gr. post. *perterriti* Edd. eaedem et L. sec. deest B. g ita Pet. V. h *equitibus d.* MSS. 4. Edd. pp.

de qua re vide ad 8, 46. Sed non multum hisce codicibus credo.

Pristinae lenitatis] Pridianae, quam die proximo exercuerat; ut ex eo patet, quod paullo ante milites Afraniani gratias agant omnes omnibus, *quod sibi perterritis pridie pepercissent*. Sic B. G. 4, 14. *Milites nostri, pristini diei perfidia incitati.* (ubi plura.) *A. Gellius* Noct. Attic. 10, 24. Die pristino, *id est, priore, quod vulgo* pridie *dicitur*. DAVIS.

Petrejus vero non deserit sese; armat familiam] Inquit ad hunc locum Hotomannus: *Familiae nomine intelligit, opinor, quos Proconsules ex domesticis convictionibus aut domesticis apparitionibus secum habere consueverant, qui quasi ex cohorte praetoria appellari solent, ut ait Cicero Epist. ad Q. Fr. In qua nullum aliud genus animadverto, quod ex familia dici possit: nam servos certe ad arma non vocaret. Colonos quidem, de quibus superius diximus, potest etiam hoc verbo significare.* Sed, quod pace summi viri dixerim, plurimum fallitur. *Familia* hic Caesari sunt famuli, liberti, coloni: et ne dubites, audi Lucanum de eadem re loquentem 4, 205. *nam postquam foedera pacis Cognita Petrejo, seque et sua tradita venum Castra videt, famulas scelerata ad proelia dextras Excitat.* Neque id hoc bello novum; ait de Domitio supra ipse Caesar: *Profectum item Domitium ad occupandam Massiliam navibus actuariis* VII, *quas Igili et in Cosano a privatis coactas servis, libertis, colonis suis compleverat.* Hinc toties infra memorantur *colonicae cohortes*, et *vernacula legio*, ex

seque in castra recipiunt; et ab iis cohortibus, quae erant in statione ad portas, defenduntur.

LXXVI. Quibus rebus confectis, flens Petre- 1
jus manipulos [a] circuit, militesque adpellat; *neu se, neu Pompejum* [b] *absentem*, *Imperatorem suum*,
[c] *adversariis ad subplicium transdant*, obsecrat. Fit 2
celeriter [d] concursus in praetorium. Postulat, ut 596
[e] jurent omnes, se exercitum, ducesque non deserturos, neque proditturos, neque sibi separatim a
reliquis consilium capturos. Princeps in haec verba 3
jurat ipse. Idem jusjurandum adigit Afranium: sub-

VARIAE LECTIONES.

a *circumit* Lov. Dorv. b deest L. pr. Pet. c *adversario* L. sec. Carr. Edd. pp. MS. Hotom. qui probat. d *cursus* MSS. 3. e *venirent* MSS. 2.

colonis nimirum et servis scripta. Illud quaeri possit, an et gladiatores intelligantur: quod non temere dixerim. Scio, fuisse postea solutiores saeculi mores. Legimus apud Tacitum Annalium 1, 22. Vibulenum quendam, militem gregarium, de interfecto fratre falso querentem, ita Blaesum Legatum compellasse: *Quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit?* (lege, *reddet?*) *quem, missum ad vos a Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima jugulavit per gladiatores suos, quos in exitium militum habet atque armat.* itaque gladiatores illi solebant comitari Imperatores in provincias, et erant in illorum familia, ut disertim testantur Taciti verba, qui paullo post subdit: *ut pars militum gladiatores, qui e servitio Blaesi erant, pars caeteram ejusdem familiam vincirent.* Disertim ait, gladiatores *e servitio* Blaesi fuisse. Sed non arbitror illud tempore Caesaris obtinuisse. Quamvis enim non ignorem, hoc ipso libro memorari de gladiatoribus, quos Capuae Caesar habebat in ludo, eos a Lentulo productos et armatos esse; tamen puto hinc colligi posse, nondum tunc temporis id in usu fuisse: nam gladiatores illi Capuae erant in ludo, ibique manebant; neque rarum id, ut Romani privati gladiatores in urbibus aut municipiis haberent, ad concilianda eorum studia: itaque hic per familiam intellige servos, libertos, colonos, atque id genus homines. VOSSIUS.

Postulat, ut jurent omnes] Ita conjecit *Pet. Ciacconius*, et ita edidit *Jos. Scaliger*, cum in Codd. quos viderant, legeretur, *postulant, ut jurent omnes.* Antiquissimae tamen editt. *Rom. Ven. Beroald.* repraesentant, *postulat, ut jurent omnes*, quod manifesto verum; haec enim verba ad Petrejum solum referun-

4 sequuntur tribuni militum, centurionesque. [a] Centuriatim producti milites idem jurant: [b] edicunt, penes quem quisque [c] sit Caesaris miles, ut producatur: [d] productos palam in praetorio interficiunt; sed plerosque hi, qui receperant, celant, noctuque per vallum emittunt. Sic terror oblatus [e] a ducibus; crudelitas in subplicio, [f] nova reli-
697 gio jurisjurandi, spem praesentis deditionis sustu-

VARIAE LECTIONES.

a *centuriati* Carr. *centuriatimque* Lov. b *et d.* MSS. 3. c deest L. pr. vulgo contra MSS. meliores et Edd. alias *m. Caes.* d *productosque* Edd. pp. e vulgo deest *a.* f *vana* MS. Br. et Edd. add. male. *Jusjurandi* Lov.

tur. DAVIS. Manutius etiam conjecit, *postulat*, quod est in Bong. a. m. sec. et Ed. Mediol. aliisque vetustissimis.

Jurat. Ipse idem jusjurandum] Elegantius, ut arbitror, hoc modo distinguetur oratio: *Princeps in haec verba jurat ipse. Idem jusjurandum adigit Afranium.* Et hanc sane interpunctionem in editt. *Rom. Beroald. Steph.* postea deprehendi. DAVIS. *Jurat ipse. Idem etc.*) Ita eleganter admodum ex Editt. Vett distinxit *Davisius. Scaliger* et Recentiores, sensu admodum languido et abjecto, (*jurat. Ipse idem etc.*) CLARK. Monuit de ea distinctione in ineditis Gruterus, quam ego e MSS. admisi.

Jusjurandum] Sic bene restituerunt Ciacc. Hotom. Brantius et Scaliger, cum vulgo adderetur Praepositio; ut 7, 67. *Adjusjurandum adactis* Verum Edd. primae et MSS. omnes praeter unicum Palat. non agnoscunt, *ad.* Quare etiam remota maneat.

Ut producatur] Elegantius multo a Petaviani Cod. manu prima et Palat. uti et Dorvill. abest istud, *ut.* Vide ad B. G. 4, 16. Ceterum *producant* est in Palat. Voss. Hotom. qui non male probat, et Edd. primis, item Beroald. *producat* Petav. Leid. sec. Brant. Lov. Bong.

Sed plerosque ii quos receperant] Illud *ii*, non satis placet. In Palat. erat, *plerosque quos receperant.* Petav. *plerosque hi quos receperant celant.* Unde eruo veram lectionem, et sine dubitatione lego, *plerosque hi, qui receperant, celant.* VOSS. Sic diserte MS. *Norvic.* eandemque lectionem in suo Codice invenit, et inventam probavit, *Fulv. Ursinus.* Miror igitur, unde factum, ut *Dionys. Vossius* ita primus emendasse sibi videretur. In vulgg. erat, *plerosque ii, quos receperant.* MS. *Palat. plerosque quos receperant.* Editt. *Rom. Ven. Beroald, Steph. plerique quos ceperant, celant*; unde non male legi possit, *plerique, quos receperant, celant.* DAVIS. Variant Codices. MSS. Eliens. et Ursini exhibent, (*plerosque hi, qui receperant, celant:*) quae Lectio omnium optima videtur.

lit, mentesque militum convertit, et rem ad pristinam belli rationem [a] redegit.

LXXVII. Caesar, [b] qui milites adversariorum in 1
castra per tempus conloquii venerant, summa diligentia conquiri et remitti jubet. sed ex numero 2
tribunorum militum centurionumque nonnulli sua voluntate apud eum remanserunt: quos ille postea magno in honore habuit: Centuriones in amplio-

VARIAE LECTIONES.

a *redigit* Lov. b ita MS. Faern. Urs. Pal. Scal. L. pr. Dorv. et alii. ante Scal. edeb. *m. adv. qui.* sed v. ad c. 68. *quia m.* Lov.

MS. Reg. et Editt. aliquot Vett. (*plerique*, *quos ceperant* (lege, *receperant*,) *celant*:) quae Lectio priore non multo inferior. MS. unus Vossii, (*plerosque*, *quos receperant*, *celant*:) quae Lectio ferri quoque posset. Pessima autem omnium, et vix Latina, quam secutus est *Scaliger*, quamque exhibet alius MS. Vossii, (*plerosque ii*, *quos receperant*, *celant.*) CLARK. *Plerosque ii*, vel *hi*, *qui rec.* est etiam in MSS. Scalig. et Leid. primo. *Plerosque quos cep.* Dorv. et Leid. sec. *plerique quos c.* Bong. aliique. Non male, si *receperant* cum aliis et Hotom. ac Brant. Codice legas. *Plerique celant eos*, *quos receperant*. Vulgata hodie, ab vetustissimis scriptis confirmata, non rursus movenda tamen est.

Sic terror oblatus ducibus] In prioribus editt. erat, *sic terror oblatus a ducibus*. Quod nescio, cur *Scaliger* rejecerit: ego firmam lectionem esse non dubito. In *Petav.* erat, *terrore oblato a ducibus*: eodem modo in nostro v. c. (sic et in *Norvic.* ac editt. *Rom. Ven. Beroald.*) *Palat.* *terror ablatus a ducibus*. Omnes tamen praepositionem agnoscunt. VOSS. *Oblatus a ducibus*) Ita ex MSS. omnibus et Editt. Vett. praeeunte *Vossio*, sensuque ipso manifesto postulante, restitui. Recentiores nonnulli ediderant, (*oblatus ducibus*.) Quod Vossius *Scaligero* attribuit. Sed in Scaligeri editione est, (*a ducibus*.) CLARK. Grutero placebat omnino, *terrore oblato a d.* quod invenerat in Petav. Accedunt Scalig. Voss. et Edd. primae. Leid. pr. etiam, *terrore ablato*. Bong. et Leid. sec. *terrore sublato*. Putem a Caesaris manu esse, *terrores oblati a ducibus*. Qui rarior pluralis, quem tamen, in inmuneris vocibus amavit Caesar, fraudi videtur fuisse librariis, praesertim seq. verbo in singulari. Sed vide ad B. G. 4, 11. *Si principes ac senatus fidem fecisset.* *Terrores* passim apud poetas, et Nep. in Att. cap. 9. *Magnis terroribus vexari*. *Ablatus* etiam Dorv. debuisset saltem, *adlatus*. Nam *adferre terrorem* est et apud Front. 2, 7, 1. Sed *oblatus* hic praefero.

In honore habuit] Sic, quantum scio, MSS, omnes et Edd. Vett. In Scal. tamen et Montani Edd. forsan et in aliis non comparet *τὸ in*; uti B. G. 5, 54. *Quos*

4 reliquerant. Ibi se reliquum [a] consilium explicaturos confidebant. [b] Tarraco aberat longius: quo spatio plures rem posse casus recipere intellegebant.
5 Hoc probato consilio, ex castris proficiscuntur. Caesar, equitatu praemisso, qui novissimum agmen [c] carperet, atque impediret, ipse cum legionibus subsequitur. Nullum [d] intercedebat tempus, quin extremi cum equitibus proeliarentur.

1 LXXIX. Genus erat hoc pugnae: Expeditae co-
2 hortes novissimum agmen claudebant; pluriesque in locis campestribus subsistebant: si mons erat adscen-

VARIAE LECTIONES.

a *consilii* Ciacc. e MS. b *Terraquo* L. pr. c *caperet* MSS. 2. male. d *intercid.* L. pr. sed v. c. 66.

Gellius Noct. Attic. 5,21. DAVIS. *Pluries* contra Vossium, id apud optimos scriptores occurrere negantem, hoc loco defendit etiam Vorst. p. 24. de Lat. merito susp. Occurrit apud Trebell. Poll. in Gallienis, *cum pluries convenissent*, ut notarunt viri docti. MSS. tamen omnes habent, *pluresque*, et in Edd. primis et Hotoman. est, *sustinebant*. Unde num alius sensus idoneus elici possit, videant docti. *subsistere*, et *sustinere*, saepissime in nostro confunduntur. uti etiam c. 64.

Suos adscendentes protegebant] Bongars. *suos desuper adscendentes protegebant*. Sic et Palatinus, nisi quod desideratur in eo *τὸ suos*. VOSS. *Desuper suos* habet quoque Lovan. et Edd. Vasc. St. Steph. Gryph. post. at in MS. Brantii et Leid. sec. pro *suos* est, *desuper*. Bene. B. G. 1, 52. *et desuper vulnerarent*. Et sic alii. Quare eam vocem restitui, malens *τὸ suos* ejici. Jungenda autem, *desuper protegebant*.

Morantibus opem ferre] Pone sequentibus; *morantes* enim hic opponuntur iis, qui antecesserant, quae nova est verbi notio. *Pet. Ciacconius* hic *laborantibus* importune reponit. DAVIS.

Ex loco superiore in adversos] Editt. *Rom. Ven. Berould.* habent, *adversarios*; sed legendum, *aversos*. Equitatus enim Caesaris, milites Afranianos sequutus, in eos progredientes tela conjiciebat, ac proinde in aversos. Eandem lectionem *Fulv. Ursino* et *Fr. Hotomanno* placuisse video, licet rationem non addiderint, ob quam illis ita videretur. DAVIS. Merito *aversos*, refragantibus licet MSS. omnibus, ut solent in hac voce, in textum recepit Clarkius. Ante Scalig. edebatur, *adversarios*.

scendendus, facile ipsa loci natura periculum repellebat: quod ex locis superioribus, qui antecesserant, [a] desuper suos adscendentes protegebant. quum vallis, aut locus declivis suberat; neque [b] ii 3
qui antecesserant, morantibus opem ferre poterant; 599
equites vero ex loco superiore in [c] aversos tela [d] conjiciebant; [e] tum magno erat in periculo res.
[f] Relinquebatur, ut, [g] quum ejusmodi locis esset 4
adpropinquatum, legionum signa consistere, juberent, magnoque impetu equitatum repellerent; eo submoto, repente incitati cursu sese in [h] valles universi demitterent, atque ita transgressi rursus in

VARIAE LECTIONES.

a Deest vulgo. *adscendentis* in L. pr. b abest L. pr. c vulgo *adversos*. d *conjiciunt* L. sec. e *cum* MSS. 4. *in* deest V. L. sec. a m. pr. f vulgo *tum inquirebant*. g *cujusm.* Dorv. *q. huj.* L. sec. vulgo contra MSS. *ess. l.* h Sic MSS. 3. *vallem* L. pr. at vulgo *incitato*, ac *demittere* et *consistere*. *dimitterent* MSS. plerique et Edd. pp. aliaeque.

sed MSS. omnes, *adversos*. B. G. 2, 26. *aversi ab hoste circumvenirentur*. Infra 2, 4. *aversos proterere incipit*. Nullus est locus, in quo pro *aversus* non scribatur in MSS. multis, *adversus*. Vidit id etiam Manutius, Faërnus et alii cum Ill. Schelio ad Hygin. p. 289.

Tum inquirebant] Locus corruptissimus, nec a quoquam hactenus tentatus praeter *Hotomannum*, qui pro *inquirebant* emendavit, *requirebant*: male fateor, sed melius, quam vulgata. Lego ope codicis *Petaviani*: *tum magno erat in periculo res. Requirebatur, ut, cum ejusmodi esset locis appropinquatum, legionum signa consistere juberent*. (Cum *Petaviano* Codice facit MS. *Norvic.*) Haec genuina loci lectio, quam non facile quis ingenio adsecutus fuisset, nisi opem tulissent codices. Sane *Ciacconius* depravatum agnovit; caeterum, quomodo restitueretur, nihil addidit. Error ortus ex praemissa particula, *tam*, quam librarius imperitus repetendam putavit. VOSS. *Requirebatur* in textum recepit Clarkius. Mihi tamen aliud quid latere videtur, quod magis sapit stylum Julianum. pro *tum* in Carrar. est, *tamen*. In Cod. Scalig. est, *rei tum inquirebatur*. In Voss. *res rei inquirebatur*. at in Leid. primo, *res relinquirebantur*. Scribe, *res. Relinquebatur*, ut etc. Quod verbum saepissime adhibet auctor simili in negotio, et angustiis. B. G. 5, 19. *Relinquebatur*; *ut neque longius ab agmine legionum discedi pateretur*

locis superioribus consisterent. nam tantum ab equitum suorum auxiliis aberant, quorum numerum habebant magnum, ut eos, superioribus perterritos proeliis, in medium reciperent agmen, ultroque eos tuerentur; quorum nulli ex itinere excedere licebat, quin [a] ab equitatu Caesaris [b] exciperentur.

LXXX. Tali dum pugnatur modo, lente, [c] atque paullatim [d] proceditur, crebroque, ut sint au-

VARIAE LECTIONES.

a Deest V. b vulgo exciperetur. c Sic MSS. non ac. d progred. MSS. 2.

tur. B. Civ. 1, 29. *Relinquebatur, ut ex longinquioribus regionibus naves essent exspectandae.* 3, 44. *Relinquebatur, ut extremam duratationem belli sequens colles occuparet.* c. 109. *Relinquebatur, ut se suis locis teneret.* Si quis mavult, *Tamen rel.* per me licet. Ill. Schelius conjiciebat, loco modo citato, *in per. erant;* *res tum requirebat.*

Incitato cursu] Sic ediderunt primi Plantinus, Scaliger, et dein reliqui. Priores cum MSS. omnibus, *incitati*. quomodo Hotom. reponebat etiam B. G. 1, 26. *Cursu incitato.* alibi, *incitato equo.* B. Civ, 2, 14. *incitant se.* Vide etiam ad B. G. 3, 12. Et certe *incitati* mutari non debuit. Sic enim rursus auctor B. C. 3, 46. *adversus clivum incitati cursu* etc. ut est in MSS. omnibus. ac Hirt. B. Alex. c. 20. *magno cursu incitati ad naves contenderunt.* Similiter rursus B. Civ, 3, 78. *celeritate et studio incitatus ferebatur.* c. 93. *Incitati fuga montes peterent.* V. etiam ad B. G. 8, 10.

Demitterent — consisterent] Sic ex MSS, Reg. Eliens. et Voss. et Edit. Rom. restitui, postulante et ipsa Latinitate. Editi Recentiores omnes exhibent, (*demittere — consistere.*) Quod ferri non potest. CLARK. Rescribe, *sese in valles universi* demitterent, *atque ita* — consisterent; quam rationem *Clarkius* in suis codicibus, ipse in *Norvic.* ac tribus aliis MSStis et in *Beroald.* *Gryph.* et *Ursin.* repertam probamus, DAVIS, *Cur. sec.* Temere Ursini Cod. lectionem adripuit Scaliger contra MSS. ceteros et Edd. Nam omnino dependent a praecedente, *Relinquebatur, ut.* Infinitivum si adhibet ita Caesar, facit ab initio periodi, rarius tamen. Adi ad 7, 81. Post *exciperetur* est in Leid. sec. Sed optime rursus membranae primae, *exciperentur.* Vide ad 6, 11.

Una a fronte] Ita ex conjectura Ciacconii exhibuit Scaliger, ut *una* sit adverbium. Praecedentes Edd. et Cellar. ac MSS. omnes habent, *una fronte*, quod mutari non debuit. Intelligit Caesar, castra non, ut alias, a quatuor partibus esse munita, sed tantum ab una, quae ad hostem vergebat, ut, dum subsisterent, tuti essent, in animo habentes ta-

xilio suis, subsistunt, ut tum accidit. milia enim 2
progressi IV, a vehementiusque peragitati ab equitatu,
montem excelsum capiunt: ibique una b fronte contra hostem castra muniunt, neque jumentis onera deponunt. Ubi Caesaris castra posita, c tabernacula- 3
que constituta, et dimissos equites, pabulandi
caussa, animum adverterunt; sese subito proripiunt, hora circiter VI. ejusdem diei; et spem nacti

VARIAE LECTIONES.

a *que* abest Edd. quibusd. b vulgo *a fr.* c deest *que* L. sec. dein vulgo *animadvertere.*

men, quam primum procedere. *Frons castrorum* saepius occurrit, ut B. C. 3, 37. Front. 3, 17, 5. *fossa in fronte percussa.* Quae praepositio hic etiam possit subintelligi. *πρόσωπον* etiam Graecis dicitur.

Dimissos equites, pabulandi caussa, animadvertere] Editt. Rom. Ven. Beroald. *animadvertunt*, quod melius est ob verba praesentis temporis, quae sequuntur. At MS. *Norvic.* habet, *animum advertunt*, et haec vera prorsus est lectio. Vide not. ad B. G. 1, 24. et 5, 18. DAVIS. Sed nihil opus. Nam et illud (*animadvertere*) est *praesens*, Tempus rei jam *perfectae*. Quemadmodum in periodo proxime sequente, (*Qua re animadversa*, Caesar *subsequitur.*) CLARK. *Animum adverterunt* reposui e Leid. pr. et Voss. In reliquis et Edd. pp. item Steph. *animadverterunt.* Statim dedi, *re animum adversa*, e Petav. et eodem Leidensi; uti et c. 83. e Petaviano. Consule congesta ad B. G. 1, 24.

Sese subito proripiunt] In Cod. Lovan. exaratur, *prorumpunt.* quod placuit Ill. Heinsio ad Sil. Ital. 12, 437. atque ita *erumpere se portis* B. Civ. 2, 14. et sic forsan emendandus Nepos in Attico c. 21. *fistulâ pus se eruperit*, pro *putris*, vel *puris*. Verum vulgata plurimis et vetustioribus MSS. confirmata non minus elegans est, et celerem abitum seu fugam denotat. Vide Cerdam ad Virgil. Ecl. 3, 19. *Quo nunc se proripit ille.* Wasse et Cort. in Ind. Sallust. et ad c. 32. Cat. B. *Dein se ex curia domum proripuit*, ubi itidem in MS. uno est, *prorupit.* Et praesertim Drakenb. ad Liv. 2, 23. *se undique in publicum proripiunt.* ubi etiam MS. *prorumpunt.* ut et 3, 18. Apul. l. 5. Met. in f. *foras sese proripit infesta.* ubi sola Ed. Florent. *prorupit.* Sed l. 6. *Meque quadrupedi cursu proripio.* et alibi saepius, *cursu se proripere.* Quin ipse Caesar B. C. 2, 12. *Se porta foras proripiunt.* ubi consule Brantium: ibidem tamen, quod vim denotat, *se in urbem inrumperent.*

Eductis legionibus] Ita ex Faerni conjectura, quam et Hotomannus probavit, ediderunt Scaliger et seqq. Gryph. *relictis his leg.* cum Ven. 1517. et aliis. Manut. edidit, *relictis iis munitio-*

[a] morae discessu nostrorum equitum, iter facere in-
4 cipiunt. Qua re [b] animum adversa, Caesar relictis
legionibus subsequitur; praesidio impedimentis pau-
cas [c] cohortis relinquit; hora x subsequi pabulato-
res, [d] equitesque revocari jubet. [e] Celeriter equi-
tatus ad quotidianum itineris officium revertitur.
5 Pugnatur acriter ad novissimum agmen, adeo ut
601 paene terga [f] convertant: compluresque milites,
etiam nonnulli [g] centuriones interficiuntur. Instabat
agmen Caesaris, atque universum imminebat.
1 LXXXI. Tum vero neque ad explorandum ido-

VARIAE LECTIONES.

a *a timore* Pal. forsan non male. paullo ante Edd. qdd. *ejus diei.* delet Ciaccon. contra Julianum genium. b vulgo *animadv.* (v. cap. praec.) et *eductis.* c Sic rursus L. pr. V. *reliquit* L. pr. d *equites* L. sec. V. et Edd. Vasc. St. Steph. Gr. post. e *Celeriterque* L. pr. f *converterant* B. V. *vertant* Pal. Lov. Dorv. g deest L. pr. *interficiantur* Carr. sed v. ad 5, 1. et alibi.

nibus. Verum MSS. constanter et Edd. priores exhibent, *relictis legionibus*, i. e. reliquis sibi, ut passim Caesar loqui amat. Vide omnino notata ad 5, 19. *Dimissis amplioribus copiis, milibus circiter IV essedariorum* RELICTIS, *itinera nostra servabat.* et ad cap. 41. hujus libri, *quos sibi praesidio* RELIQUERAT. quibus locis, *retentis*, et *retinuerat*, substituerant. *Eductis* locum habere nequit. Non enim castra vallo erant munita, adeoque non erant *portae*, quibus *eduxisset.* Temere etiam Nicasius Ellebodius ex MS. habente, *ora* x. ut passim in Codd. exarari solet, effingit, *omnia auxilia.*

Proelio non lacessit] Addidi vocem, *amplius*, fide MStorum quinque et Edd. Rom. Mediol. Ven. Vasc. Str. Steph. Gryph. post. aliarumque, quae vox non est supervacua. *proelio* exsulat a Voss. sed, *lacessere proelio*, frequens nostro est locutio.

Illi animadverso] Leidens. prim. Scalig. *Illi enim adverso.* quo facit Ursini Codex, *Illi enim animadverso.* Posset conjici fuisse, *Illi animum adverso*, ut cap. praec. sed non opus. *Enim* valet, *at vero*, *autem*. Vide ad 5, 7. *Ille enim revocatus resistere.* et supra c. 21. §. 5. de verbo *advertere* adi 8, 16.

Castraque castris convertunt] Sic codd. plerique omnes et MSS. Pet. ac Bong. sed hic a manu secunda: a prima manu erat (quantum videtur) *convenerunt*, et idem quoque in Palatino legitur. Ciacconius legendum putabat, *conferunt*. Quare phrasis usitata Caesari, at hoc loco damnanda. Nam conferri dicuntur castra, quando proxime hostem ponun-

neum locum castris, neque ad progrediendnm data facultate, consistunt necessario, et procul ab aqua, et [a] natura iniquo loco, castra ponunt. Sed iisdem 2
de caussis Caesar, quae supra [b] sunt demonstratae, proelio amplius non lacessit, [c] et eo dic tabernacula statui passus non est; quo paratiores essent ad insequendum omnes, [d] sive noctu, sive interdiu erumperent. Illi [e] enim adverso vitio castrorum, 3
tota nocte munitiones proferunt, castraque castris convertunt. Hoc idem postero die a prima luce faciunt, totumque in ea re diem consumunt. sed,

VARIAE LECTIONES.

a Deest haud male L. pr. b *monst. sunt* Edd. pp. vulgo deest *amplius*. c *ex* MSS. 4. d *sive si* V. e vulgo *animadv.*

tur. Quis hoc ab Afranio Petrejoque factum ait? imo ratio ipsa repugnat, et, siquid judico, castra Afranius aversa parte, quae longissime a Caesare aberat, protulit. Quare retineo illud, *convertunt*, quod hic exponendum, *commutant*. Nam ut *vertere solum* est, mutare solum, vel excedere eo, ut *fortuna conversa*, et commutata, idem sunt: sic *castra convertere castris* hic Caesar posuit pro, castris prioribus relictis nova habere castra. VOSSIUS. MS. *Pal. convenerunt; Norvic conjungunt; Pet.* autem *Ciacconius* conjecit, *castraque castris conferunt*, et sane ita loqui amat *Caesar*; mihi tamen videtur nihil esse prorsus in vulgata lectione, quod jure merito offendat. Locum mire interpretatur *Vossius*; putat enim, phrasin hanc denotare, Afranianos pro prioribus castris relictis nova habere castra, et quidem a Caesare magis dissita; cum illos castra sua Caesaris castris propinquiora fecisse necessario significet: nam hosti ad progrediendum non dari facultatem, hujusce capitis initio testatus est *Caesar*, et ex c. 83. constat, breve spatium inter utraque castra fuisse positum, unde etiam patet eos versus Caesarem movisse, ut, *si proelium committeretur, propinquitas castrorum celerem superatis ex fuga receptum daret.* Apparet etiam ex *Hirtii* B. G. 8, 9. et 10. Caesarem castra castris hostium contulisse, etiam cum timorem simularet. DAVIS. *Convenerunt* etiam Lovan. et Dorv. sed male. *Convertunt* castra aliis castris; castris factis, rursus castra faciunt, et sic proferunt munitiones, non ad Caesarem versus, ut cum Davisio putat Clarkius, sed a Caesare longius: tam prope enim ante fuerat eorum castris Caesaris exercitus, ut tota nocte et toto postero die non potuerint in ea re laborare. Et quaeso, cui bono ad castra Caesaris munitiones protulissent, cum aquam quaerebant? Vossio accedit quoque Cellarius.

quantum opere processerant, et castra protulerant, tanto aberant ab aqua longius; et praesenti malo
4 aliis malis remedia dabantur. Prima nocte aquandi caussa nemo egreditur ex castris: proximo die,
602 praesidio in castris relicto, universas ad aquam co-
5 pias educunt: pabulatum [a] emittitur nemo. His eos subplices [b] malis habere Caesar, et necessariam subire deditionem, quam proelio decertare, malebat.

VARIAE LECTIONES.

a *mitt.* Lov. Dorv. b vulgo *male haberi.*

Proximo die, praesidio in castris relicto] Verba *Caesaris* invasit Glossa; nam legendum, *postero die*, quemadmodum dant *Petav. Norvic.* et *Beroald.* Sexcenties ita locutus est noster, ut et alii. DAVIS. *Cur. sec.* Non adsentior Davisio, e 2. MSS. legenti, *postero.* Nam *proximus dies* est, *de naestvolgende tag.* Sic B. Civ. 3, 10. *triduo proximo:* immo jungit, ut hic, *nocte*, et *proximo die*, Sueton. Aug. c. 94. Adde Calig. c. 25.

His eos supplices male haberi Caesar et necessariam] Ita edidit *Jos. Scaliger*, et sic MS. *Norvic.* nisi quod in eo perperam scribatur, *malle haberi.* Sed vitiosa est lectio recepta, non enim Afraniani jam erant supplices. Rescribo, *His eos suppliciis male haberi*, aquae videlicet ac pabuli inopia. Edit. tamen *Rom. Ven. Beroald. Steph.* non male exhibent: *His eos supplices malis Caesar necessariam subire deditionem*, aut etiam, quoniam *supplices male haberi* in aliis Codd. legatur, reponi potest, *His eos supplices malis habere Caesar, et necessariam etc.* Harum lectionum utramvis eligas: omnes enim vulgatae praestant. DAVIS. *His eos supplices* malis *haberi*) Scaliger edidit, (*His eos supplices* male *haberi.*) Quod sine dubio vitiosum. Ex MS. Reg. et Editt. Vett. omnino restituendum, (*supplices* malis *haberi.*) Non autem, quomodo Davisius reponit, (*supplices malis* habere.) Illud enim (*habere*) respiciet Caesarem, minusque conveniet cum eo, quod sequitur, (*subire.*) Porro Davisius aliter conjecit legendum, (*His eos* suppliciis *male haberi.*) Quae emendatio, ut non mala, ita nec necessaria est. CLARK. Nec mihi placet Lectio, quam Scaliger reposuit, licet ei suffragetur plane Petav. et alii. Ante ipsum edebatur, *His eos supplices malis Caesar nec.* etc. pro quo jam Ciacconius conjecit, *suppliciis.* Vulgaris lectio confirmatur MSS. Lov. Pal. Bong. Leid. sec. Voss. Dorvill. et aliis, nisi quod in plerisque sit *enim*, pro *eos.* At in Cujac. et Scalig. *His eos supplices male habere, et n.* Verum in Leid. primo, optimo illo codice, exstat plane, ut conjecit Davisius, *His eos suppliciis male haberi Caesar, et n.* ut c. 63. *agmen hostium male haberet.* At *supplicii* vox hic minus convenit. Quare arbitror, eam

Conatur tamen eos vallo fossaque circumvenire; ut quam maxime repentinas eorum eruptiones demoretur, quo necessario descensuros existimabat. Illi 6
et inopia pabuli adducti, et quo essent ad [a] id expeditiores, omnia sarcinaria jumenta interfici jubent.

LXXXII. In his operibus consiliisque biduum 1
consumitur: [b] tertio die magna jam pars operis Caesaris processerat. Illi inpediendae rei caussa,

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *iter.* et supra *Ibi et.* b *tertia* Lov. et 2 alii.

ortam ex antiquo Accusativo, *supplicis*, et partim ex Cujac. ac Scalig. partim ex ceteris Codd. lego cum Davisio, *His eos supplices malis habere Caesar*, *et* etc. Caesar maluit habere eos supplices, quo eos redigerent haec mala, et, scilicet *eos*, subire necessariam deditionem, quam etc. *Habere supplices* eodem dicitur modo, quo apud Ciceron. pro Ligar. in init. *Habere confitentem reum.*

Circummunire] Ita ex MSS. Reg. et Vossii restitui. Quae locutio Caesari valde familiaris. Al. *circumvenire.* CLARK. *Circumvenire* cum Carrar. et Norvic. habet ex meis Bongars. sed recentissimus. At reliqui omnes cum Edd. primis, Vascos. Steph. Str. Gryph. post. *circummunire.* Nihilominus adi notas ad c. 18. *Reliquis diebus oppidum vallo castellisque circumvenire instituit.* Sic enim ibi MSSti edunt.

Ibi et inopia pabuli adducti — omnia sarcinaria jumenta interfici jubent] Multo melius in MS. *Norv.* et editt. *Rom. Ven. Beroald.* legitur, *Illi et inopia etc.* Hoc autem eorum facinus memorat *Jul. Frontinus* Strateg. 1, 1. DAVIS. *Illi*) Sic restituendum optime vidit *Davisius* ex MS. Eliens. et Editt. quibusdam Vett. Quibuscum faciunt MSS. Reg. et Vossii. *Scaliger* aliique ediderunt, *ibi.* CLARK. Videtur Typothetarum erratum esse in Ed. Scalig. MSS. cuncti et Edd. priores, *Illi.*

Ad iter exped.] Hoc e conjectura Manutii et Faerni libro in textum recepit Scaliger, cum in MSS. tum aliorum, tum meis omnibus et Edd. scribatur, *ad id*, scilicet, quo descensuros existimabat Caesar, nempe eruptionem faciendam. Et ita diserte Frontin. *Isque exasperatus, interfectis omnibus inpedimentis, ad pugnam descendisset.* Mirum etiam, si *ad iter expeditiores* forent, jumentis sarcinariis, quae onera poterant portare, interfectis. Crederem ego, inpeditiores futuros fuisse. Quare veterem lectionem revocavi.

Impediendae rei caussa] MS. *Norvic. Impediendae munitionis, quae fiebat, caussa.* Codex vet. *Pinelli, Impediendae munitionis caussa, quae fiebat.* Sic et *Faerni* liber, unde ille rescribendum putavit, *impediendae*

603 hora circiter [a] IIX signo dato, legiones [b] educunt,
2 aciemque sub castris instruunt. Caesar ab opere legiones [c] revocat, equitatum omnem [d] convenire jubet; aciem instruit. contra opinionem enim militum, famamque omnium, videri proelium [e] defu-
3 gisse, magnum detrimentum adferebat. Sed eisdem de caussis, quae sunt cognitae, quo minus dimicare vellet, movebatur; atque hoc etiam magis, quod spatii brevitas, etiam in fugam conjectis adversariis, non multum ad summam victoriae juvare

VARIAE LECTIONES.

a *IX* MSS. 5. b *ducunt* MSS. plerique et Edd. pp. c *evoc.* Dorv. d *circumven.* V. e vulgo *diffug.*

rei caussa, nam reliqua *rei* glossema esse videbantur. Acute quidem, nec tamen locum perpurgavit; legendum, omissa voce *caussa*, *impediendae rei*, *hora circiter* VIII. ut liquet ex vett. impressis, qui veram lectionem et Glossema integrum servarunt; repraesentant enim Editt. *Rom. Ven. Beroald. Stephan. Rapheleng. Impediendae rei, quae munitionis caussa fiebat.* Sic *Hirtius* Bell. Alex. c. 65. *Quae dissolvendae disciplinae severitatisque essent. Sallustius* Jugurth. c. 88. *Quae postquam gloriosa modo, neque belli patrandi cognovit.* Vide et Catil. c. 6. DAVIS. Edd. omnes ante Scalig. *quae munitionis caussa fiebat*, e glossa in textu habent receptum, estque in MSS. meis cunctis, nisi quod Leid. pr. det, *inpedimenti rei quae munitiones fiebat caussa*; Palat. et Dorv. *inpediendae rei munitionis caussa*, aperto indicio, *munitionis* esse e Glossa, adeoque etiam *caussa*, ut bene hic loci vidit Davisius, suffragante Clarkio. Quam ellipsin habuimus jam supra saepius. Vide ad 4, 1.

Videri proelium diffugisse] Sic edidit *Jos. Scaliger*, cum omnes Codd. repraesentent, *proelio diffugisse*. Mihi legendum videtur, *proelium defugisse*, quod et *Fr. Hotomanno* placuit. *Defugere* enim est, recusare, vitare. *Caesar* B. G. 6, 12. *Aditum eorum sermonemque defugiunt.* Et B. C. 1, 32. *Sin timore defugiant, illis se oneri non futurum.* Contra *diffugere* idem denotat, ac, *partes diversas cursu petere*, *dilabi*. *Hirtius* B. G. 8, 35. *Ii repentino malo perterriti* diffugiunt *in sua praesidia. Cicero* Offic. 3, 32. *Non quos in acie cepisset, aut qui periculo mortis* diffugissent. Vide et de Bell. Afric. c. 3. DAVIS. E Davisii sententia edidit Clarkius, *proelium defugisse.* quod et ego recepi: nam *def.* clare inveni in Vossiano. *proelio* forsan natum est ex antiquo, *proeliom*; nisi *proelia* malis. Certe *proelium diffugere* nihil est. Defendi po-

poterat: non enim amplius pedum milibus II ab castris castra distabant. hinc duas partes acies oc- 4
cupabant; tertia [a] vacabat ad incursum atque inpetum militum relicta. Si proelium committeretur, propinquitas castrorum celerem superatis ex fuga receptum dabat. Hac [b] de caussa constituerat, signa inferentibus [c] resistere, prior proelio non lacessere.

LXXXIII. Acies erat [d] Afraniana duplex legio- 1
num V: tertium in subsidiis locum alariae cohor- 604

VARIAE LECTIONES.

a *vocabatur* Cuj. et Pet. a m. pr. Lov. Carr. et 4 alii, ut saepe in Codd. *occursum* L. pr. *incursus* Dorv. V. ad 8, 18. b abest Dorv. c *desistere* MSS. plerique. *proeliis* V. d *Afranii* L. sec. Edd. pp. dein vulgo *duplex*, *legio V, et III.*

tius posset *diffugisse*, seu *defugisse*, *proelio*; quasi ab eo fugisse, vitasse proelium, et sic detrectasse. Quare non omnino MSS. lectio a me damnatur. Certe Grat. in Cyneg. v. 456. ait: *Defugit ab sacris.* ubi *fugere*, et *effugere*, ita quoque construi docet Cel. Burm. Praetuli interim tamen, *defugisse proelium.* Sic *defugere auctoritatem.* De quo Muret. ad Ter. Eun. 2, 3, 98. Apud Varron. de R. Rust. 2, 4. *Nec tamen defugio, quin dicam, quae scio.* Hinc cum eodem Burm. malo apud Ovid. Am. 3, 9, 28. *Defugiunt avidos carmina sola rogos.* Adde Cl. Drak. ad Liv. 5, 38.

Occupabant] MSS. Eliens. et Voss. exhibent, (*occupabant duae.*) Quae lectio nequaquam mala. CLARK. *Duae* additur quoque in Carrar. Scalig. Lov. Dorvill. et aliis, uti et Edd. Florent ac Gryph. pr. quae habent, *occupant duae.* Nihilo minus adjectitium videtur.

Acies erat Afraniana duplex: legio V, et III. in subsidiis locum alariae cohortes obtinebant] Ita Scaliger edidit, non, arbitror, veram hanc lectionem ratus, sed, quia codices non juvabant, nihil temere mutans. Certissimum est, corrupta verba esse. Faërnus legebat, *ex legione prima et tertia.* et *leg.* I. *et tertia* quoque habet Palat. codex. Sed perperam; nam, ut recte Ciacconius observat, prima legio non fuit in Hispania, eratque ea, quam Caesar Pompejo in Italia transdidit. Idem ait, tertiam quoque legionem fuisse apud Pompejum, quia l. 3. de bello Civili ait Caesar: *legiones duae transditae a Caesare initio dissensionis ex S. C. quarum una prima, altera tertia appellabatur.* Sed oblitus est Ciacconius, ipsum se hoc loco pro *tertia* ex Lucano rescripsisse, *quarta.* Verum mitto hoc. Emendat itaque Ciacconius hoc modo: *Acies erat Afraniana duplex legionum quinque. Tertium in subsidiis locum alariae cohortes obtinebant.* Ne hoc

tes obtinebant. Caesaris triplex: sed primam aciem
2 quaternae cohortes ex v [a] legionibus tenebant: has subsidiariae ternae, et [b] rursus aliae totidem, suae cujusque [c] legionis, subsequebantur: sagittarii funditoresque media continebantur acie: equitatus la-
3 tera cingebat. Tali instructa acie, tenere uterque
605 propositum videbatur: Caesar, [d] nisi coactus, proelium non committere; ille, ut opera Caesaris inpe-

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *legione.* b desunt *r. a.* L. pr. c *legionibus* Pet. Lov. Dorv. *legionum* Scal. L. pr. *sequeb.* L. sec. B. d vulgo *ut n. c. p. n. committeret.*

quidem usquequaque rectum. Noli dubitare, quin rescribas: *Acies erat Afraniana duplex legionum quinque: in subsidiis l. a. c. obtinebant.* Sane in Pet. codice invenio, *leg.* v. *tertia,* ubi cuncta sana, nisi quod *tertia* factum ex, III; hoc depravatum ex, *in.* Atque ita egregie quoque magnus Lipsius L4. Mil. Rom. Dial. 8. emendabat. Nam constat, v legiones Afranio et Petrejo fuisse; et indicant hoc verba Caesaris, quae supra leguntur: *erant legiones Afranii tres, Petreji duae.* VOSS. Legionum *V, et tertium in subsidiis locum etc.*) Variant MSS. Scaliger edidit, (legio *V. et III. in subsidiis etc.*) Quod manifesto corruptum. Quod edidimus, ex emendatione Ciacconii est; cui suffragatur Vossius, nisi quod vocem (*tertium*) delendam existimet. Immerito. Nam illud, (*tertium* — *locum*) optime respondet praecedenti, (*acies* — *duplex.*) CLARK. Pro *legio V.* est quoque in Ciacconii Cod. *Leg. V.* in Palat. et Dorv. *Leg.* 1. Desunt in Bong. et Leid. sec. Dein in nullo Cod. est illud, *et.* Optime, si legamus, uti feci, *erat duplex legionum quinque, tertium in s. locum* etc. Edd. ante Scalig. *duplex. Legio quinta et tertia in s. loc. alar. cohortis obtinebat,* uti etiam in Voss. ac Petavian. ex parte, in quo *aliae* cum Lov. et Dorvill. Pro *tertia acie,* quam ex legionum parte Caesar instruxit, Afranius alarias cohortes ibi locavit. Lipsius in Analectis ad Milit. suspicabatur etiam scribi posse, *legionum II et III.* duarum scilicet Petreji cum ipso, et *trium* Afranii cum ipso.

Sed primam aciem quaternae cohortes ex legione tenebant] Res ipsa clamat, mendum latere. Quid enim? quatuor cohortes solum in prima acie fuere? certe exiguus is numerus, nec Afraniano par futurus. Lego ex codice Pet. Pal. Bong. et nostro, *quaternae cohortes ex quinque legionibus.* Nam quinque tunc Caesari legiones fuere. Itaque ex quinque legionibus quatuor cohortes in prima acie erant, hoc est, in universum cohortes xx: has pone sequebantur cohortes ternae, et illas iterum ternae, ex sua quaeque legione; itaque forma agminis Caesariani talis erat, uti quoque Lipsius

diret. [a] Producitur tamen res; aciesque ad solis occasum continentur: inde utrique [b] in castra discedunt. Postero die munitiones institutas Caesar 4
parat perficere: illi vadum fluminis Sicoris tentare, si transire possent. Qua re [c] animum adversa, Cae- 5
sar Germanos levis armaturae, [d] equitumque partem flumen transjicit, crebrasque in ripis custodias disponit.

VARIAE LECTIONES.

a *producuntur* L. pr. b desunt *i. c.* L. pr. *utrimque* Edd. pp. male. *descendunt* V. c Sic rursus Pet. non *animadv.* V. c. 80. d *equitesque p. fluminis* Lov. Dorv. *trajecit* Pet. L. sec.

observavit lib. 4. Mil. Rom. Dialog. 8.

◆◆◆◆ ◆◆◆◆ ◆◆◆◆ ◆◆◆◆ ◆◆◆◆
◆◆◆ ◆◆◆ ◆◆◆ ◆◆◆ ◆◆◆
◆◆◆ ◆◆◆ ◆◆◆ ◆◆◆ ◆◆◆

Ubi quinque, quas vides, altitudines totidem sunt legiones primo quaternae cohortes, deinde ternae, et iterum ternae. Clara res est. Interea non displicet emendatio Nicasii Ellebodii, qui legebat, *quaternae cohortes ex quaque legione.* Sensus idem erit. VOSS. *Ex V legionibus*) Ita optime restituit Vossius ex MSS. suis. Quibuscum faciunt MSS. Reg. Eliens. et Is. Vossii. Scaliger ediderat, (*ex V.* legione:) quod manifesto vitiosum. Nic. Ellebodius emendaverat, *ex quaque legione.* Sed praestat Lectio, quam secuti sumus. CLARK. *Legionibus* exhibent etiam Scalig. Dorvill. Leid. sec. atque ita restituit loco cit. Lipsius. Adi etiam super hoc loco Salmas. de Re Milit. c. 13.

Cingebat] Leidens. pr. *cingebant.* Recte. Vide Davis. ad c. 61. *magnos equitatus,* et nos ad B. G. 6, 7. *Gallorum equitatuum.*

Paullo ante e J. F. Gronovii sententia scribendum esset, *quaeque,* pro *cujusque*, sed adi eum et Cl. Duker. ac Drak. ad Liv. 3, 22. *suae cuique parti.* immo ex vestigiis MSS. (v. varias Lect.) forsan scribi posset, *suis quaeque legionibus.*

Caesar ut nisi coactus p. non committeret] Sic vulgo edunt omnes, nemine interpretum de varietate aliqua monente, cum tamen id in nullo codice meo, si Leid. sec. excipias, compareat. *ut* primo deest in Petav. Pal. Lovan. Leid. pr. Voss. Dorv. *non* abest a Pal. Lov. Bong. Leid. pr. Dorv. *committeretur* Bong. Ceteri, *committere.* Optime. *Caesar tenebat propositum, non committere proelium, nisi coactus,* pro, *committendi.* Uti saepissime loquitur Caesar. Consule notata ad 8, 44. *Plures rebellare consilia inissent.* Nec obstat, quod non sequatur, *inpediendi,* sed *inpediret.* Sic enim MSS. mei omnes, non in plurali. Nam et hoc est ex Julianis elegantiis, ut variet modos. de ea re dixi ad B. G. 2, 10. *Constituerunt reverti, et convenirent.*

Illi — impedirent] Sic MS.

1 LXXXIV. Tandem, omnibus rebus obsessi, [a] quartum jam diem sine pabulo retentis jumentis, aquae, lignorum, frumenti inopia, [b] conloquium petunt; et, id si fieri possit, semoto a militibus
2 loco. Ubi [c] id a Caesare negatum, et, palam si conloqui vellent, concessum est; datur obsidis loco Caesari filius Afranii. [d] Venitur in eum locum,
3 quem Caesar [e] delegit. Audiente utroque exercitu, loquitur Afranius: *Non esse aut* [f] *ipsis, aut militibus succensendum, quod fidem erga Imperatorem*

VARIAE LECTIONES.

a *quarto j. die* V. Edd. R. M. V. b *conloquio* Sc. *conloquia* L. pr. *id* abest ab Edd. R. M. V. c deest MSS. 3. Edd. pp. d *Venit* Lov. male. *eum* abest a Pet. e vulgo *deligit*. f vulgo *ipsi*. *autem* V.

Reg. Ut intelligantur *Afranius* et *Petrejus*. Al. (*ille — impediret*;) scilicet *Afranius*. Quod perinde est. CLARK.

Aquae, lignorum, frumenti] Sic e MS. Ursini bene restituit Scaliger: cum vulgo legeretur, *aquae, ligni et fr.* et pejus in Edd. pp. *atque ligni et fr.* Consentiunt Ursini Cod. Petav. Cuj. Scalig. Leid. pr. *aquae lignofr.* Palat. Dorvill. *atque aquae* Leid. sec. *atque ligni* Voss. et alii. In nullo est, *et*. Tria jungere solet Caesar sine copula. Vide exempla plena manu collecta ad 4, 15. *Timore, lassitudine, vi fluminis obpressi.* et saepius cum aliis, ac Valer. Max. 3, 2, 7. Ext. ubi vide.

Si conloqui] Leid. pr. *si quid loqui.* Eleganter sane.

Delegit] Sic MSS. Reg. Eliens. et Vossii. Rectius, quam quod habent editi, *deligit*. Venitur enim in locum, non quem quis *deligit* tum, cum venitur, sed quem prius *delegit*. CLARK. Consentiunt mei meliores septem et Edd. primae, item Vascos. Steph. et alii.

Non esse aut ipsi aut militibus] Legendum ex MS. *Norvic.* *aut ipsis, aut militibus*; dux enim erat cum Afranio Petrejus, cui etiam venia erat precanda. *Julius* etiam *Celsus* p. 191. ubi hanc Afranii orationem refert, ait, *nec* NOBIS, *Caesar*, *nec militibus his irasci debeas*. DAVIS. *Afranio*. Sed in MSS. Reg. Eliens. et Vossii est, (*ipsis:*) scil. *Afranio* et *Petrejo*. Quod probat Davisius. Nec immerito. Sic enim jam supra, quod in editis est, (*ille — impediret;*) in MS. Reg est, (*illi impedirent.*) CLARK. *Ipsis* habent MSS. omnes et Edd. Ven. Aldin. Manut. Gryph. pr. Plantin. Male Brutus e Vascos. Steph. cum quibus consentiunt Edd. pp. *ipsi* praefert. Omnia, quae sequuntur, in plurali efferuntur, et loquitur ver-

suum Cn. Pompejum conservare [a] *voluerunt: sed satis jam fecisse officio, satisque* [b] *subplicii tulisse, perpessos omnium rerum inopiam: nunc* [c] *vero, paene* 4
ut [d] *feras, circummunitos, prohiberi aqua, prohi-* 606
beri ingressu: neque corpore dolorem, neque animo ignominiam ferre posse: [e] *itaque se victos* [f] *confi-* 5
teri: orare atque obsecrare, si qui locus misericordiae [g] *relinquatur, ne ad ultimum subplicium progredi necesse* [h] *habeant.* Haec quam potest [i] demississime [k] atque subjectissime exponit.

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. o. et Edd. pp. non *voluerint*. b *supplicio* MSS. 2. contra *officii* 2. alii, male. c *autem* L. sec. d vulgo *feminas*. e *ita* L. pr. V. f deest Lov. dein vulgo *si quis*. g *relinqueretur* MSS. 2. h *habeat* MSS. 6. et Edd. pp. minus bene. i *dim.* MSS. 5. et Edd. pp. k *at* Lov. Carr. et 3. alii. *et* L. pr.

bis quoque Petreji, ut minorem invidiam sibi contrahat. Rescribendum ergo omnino, *ipsis*.

Pene ut feminas circummunitos] Ita MSS. omnes; nec praeter Ciacconium fuit quisquam, cui hic locus suspicionem moverit. Suspicionem dico, nam corrigere non tentavit. Ego emendo. *pene ut feras, circummunitos.* Ait Afranius, se suosque Caesaris exercitu ita conclusos, ut quasi indagine capti teneantur: haec vera lectio, et qui de ea dubitat, aurem non habet. VOSS. Non dubitandum de emendatione Vossiana, quam cum Cellario et Clarkio recepi. Nam vulgata lectione excogitari potest nihil ineptius. Scriptum erat, *feias*. Hinc *feminas* fecerunt nugaces librarii. *Circumventos* autem est in Hotom. libro, uti et in Busl. et Edd. Rom. Mediol. Ven. Vide ad c. 18. 81.

Prohiberi aqua, prohiberi ingressu] Eodem respicit, quo priora: sed locus item male sanus. Lego, *egressu:* nimirum, quia clausi erant. Sed videor melius quid reperisse, et sensus aptior erit, si scribamus, *congressu*. Et huc vere spectant, quae paullo post Caesar ait, *neque corpore dolorem, neque animo ignominiam ferre posse*. Dolorem, quia fame et siti vexabantur: ignominiam, quod ignava morte perituri essent, quippe quibus negaretur proelium, ad honeste occumbendum. Haec emendatio non ambigo quin aliis quoque se probatura sit. VOSS. Quem locum *ingressus* hic obtinere posset, nequeo equidem divinare, nec, ut opinor, alius quispiam. Ulcus est in verbis, cui sanando solus operam dedit *Vossius*. Reponit ille, *prohibere egressu*, non prorsus quidem male; sed hanc conjecturam postea deserit, ut *prohibere congressu* substituat. At pugna eos non prohibuit Caesar; constituit autem *signa inferentibus resistere*, prior

1 LXXXV. Ad ea Caesar respondit: *Nulli* [a] *omnium has* [b] *partis, vel querimoniae, vel miserationis, minus convenisse: reliquos enim omnis suum*
2 *officium praestitisse;* [c] *se, qui etiam bona conditione,* [d] *et loco, et tempore aequo confligere* [e] *noluerit, ut quam integerrima essent ad pacem omnia; exercitum suum,* [f] *qui injuria etiam accepta, suisque interfectis, quos in sua potestate habuerit,* [g] *con-*
607 *servarit, et texerit; illius denique exercitus milites, qui per se de concilianda pace* [h] *egerint; qua in re*

VARIAE LECTIONES.

a *hominum* L. sec. Edd. R. M. V. b Sic L. pr. et mox *omnis*. c abest MSS. et Edd. pp. male. d desunt *et l.* L. pr. e *noluerint* Pet. L. pr. Edd. R. M. V. *noluerunt* Lov. Dorv. B. *voluerint* V. *voluerunt* Pal. f deest Lov. Dorv. L. sec. g *conservavit et texit* Pal. Dorv. deest B. *conservaverit* Lov. L. sec. *rexerit* V. deest Pet. h *egerunt* Lov. Dorv.

proelio non lacessere. Vide c. 82. Omnino scribendum videtur, *prohibere digressu*, id est, discessu; eam lectionem sensui convenire nemo non videt. DAVIS. Ego cum Cellario priorem Vossii conjecturam probo, *prohiberi Egressu*, tanquam feras indagine clausas. *Digressus*, (quod voluit Davisius,) est Discessus in diversas partes: quod hic non convenit. CLARK. *Ingressu*, pro incessu, progressu, ego non mutem: progredi enim eos vetuerat multos per dies Caesar. *Ingressum praebere* Front. 3, 7, 4.

Neque corpore dolorem, neque animo ignominiam ferre posse] *Dolorem* vocat molestiam, ex aquae, lignorum et frumenti inopia ortam: iis autem maxima erat *ignominia*, quod circummuniti tenebantur. *Pet.* quidem *Ciacconius* pro *dolore* rescribit, *laborem*, quia dolorem soli animo competere putavit, ut equidem arbitror: aliam enim rationem comminisci non possum. Utcunque sit, huic certe loco *dolor* melius congruit. *Cicero* Tusc. Quaest. 2, 15. *Interest aliquid inter laborem et dolorem: sunt finitima omnino, sed tamen differt aliquid. Labor est functio quaedam vel animi vel corporis gravioris operis et muneris: dolor autem motus asper in corpore, alienus a sensibus.* Vide et Offic. 3, 5. DAVIS. Unice hic locus confirmatur ab Hirtio 8, 44. *sive indignatione et dolore vinculorum, sive timore.* ubi vide. Paullo post edidi, *siqui*, auctoribus MSS. Lovan. Scalig. Vossian. Dorvill. Vide ad B. G. 1, 48. *si qui equo deciderat.*

Quos in sua potestate habuit] Lege, *habuerit*. Sic omnes MSS. sic L. Latina poscit. VOSSIUS. Vulgg. *habuit*. Sed lectionem, quam recepimus, in plurimis

omnium suorum vitae consulendum [a] *putarint. sic* 3
omnium ordinum [b] *partis in misericordia constitisse: ipsos duces a pace abhorruisse: eos neque induciarum jura servasse, et homines inperitos,* [c] *et per conloquium deceptos crudelissime interfecisse.* *Ac-* 4
cidisse igitur his, quod plerumque hominibus nimia pertinacia atque adrogantia accidere [d] *soleat, uti eo recurrant, et id cupidissime petant, quod paullo ante contemserint: neque nunc se illorum* [e] *humili-* 5
tate, neque aliqua temporis obportunitate postulare,

VARIAE LECTIONES.

a *putarunt* vulgo. b Ita L. pr. V. *misericordiam* Edd. R. M. V. c deest L. pr. d *solet* MSS. 2. e *humanitate* MSS. mei o. et Edd. R. M. V. Beroald. aliaeque, male. V. Hotom.

MSS. inventam probarunt viri eruditi, eamque exhibent editt. *Rom. Ven. Beroald.* et linguae Latinae ratio postulat. DAVIS. Vulgg. (*habuit.*) Vossius autem et Davisius ex plurimis MSS. reposuerunt, (*habuerit;*) quod et Linguae Latinae rationem postulare existimarunt. Sed utrumque recte dicitur. Et illud (*habuit*) emphasi sua non caret. Est enim *Affirmatio* Caesaris, se hostium nonnullos in potestate sua habuisse. CLARK. Sic jam Ursinus, Hotom. Brutus e suis legerant, et ita etiam in meis omnibus praeter Voss. qui cum Carr. et Beroaldo *habuerat* solemni errore exhibet. Sic et dein. rescripsi, *putarint*, fide Petav. Lov. Leid. pr. Dorvill. pro, *putarunt*. Palat. *putari*.

Imperitos et per colloquium deceptos] Malim, *homines imparatos*, cum *Lipsio Bentlejoque*; vel, *homines immeritos*. *Serenus Sammonicus* cap. 14, 6. *Sed dolor* immeritum *lumen si forte lacessit*. *Juvenalis* Satyr. 10, 60. immeritis *franguntur crura caballis*. *Josephus* Iscanus de bell. Troj. 1, 145. *Laedimur* immeriti, *patimurque indigna priores*. Vide *Ovidium* Trist. 2, 274. *Amm. Marcellinum* 29, 2. p. 613. et *Saxonem* Grammaticum Praefat. pag. 2. DAVIS. *Cur. sec.* Conjecit etiam Lipsius, *inpeditos*: quae vox cum *inperito* supra saepius confunditur. Certe hoc convenientius, quam *inparatos*. siquid innovandum, malim etiam, *immeritos*. Sed nihil est mutandum. *Inperiti* Caesari sunt, simplices, *εὐαπάτητοι*, inprudentes, nec satis muniti ad inlecebras: quare suo more ad inlustrationem subjungit, *et per colloquium deceptos*. B. G. 1, 40. *contra homines barbaros atque* inperitos etc. *hac ne ipsum quidem sperare nostros exercitus capi posse*. 6, 10. *barbaros et* inperitos *homines ad iniquam p. conditionem deduci posse*. c. 20. *Homines temerarios atque* inperitos *falsis rumoribus terreri*. ubi Codd. quidam dant, *inpeditos*. Adde Val. Max. 3, 8, 6. Liv.

quibus rebus [a] *opes augeantur suae; sed eos exercitus, quos contra se multos jam annos aluerint,*
6 *velle* [b] *dimitti: neque enim* VI *legiones alia de caussa missas* [c] *in Hispaniam, septimamque ibi conscriptam, neque tot tantasque* [d] *classis paratas, neque submis-*
7 *sos duces, rei militaris peritos. Nihil horum ad pa-*
608 *candas Hispanias, nihil* [e] *ad usum provinciae provisum, quae, propter diuturnitatem pacis, nullum*
8 *auxilium* [f] *desiderarit. Omnia haec jam pridem contra se parari: in se novi generis imperia constitui; ut idem ad portas urbanis* [g] *praesidia rebus, et duas bellicosissimas provincias* [h] *absens tot annos*
9 *obtineat: in se jura magistratuum commutari, ne ex praetura,* [i] *et consulatu,* [k] *ut semper, sed per-*

paucos

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. non *aug. o.* b *dimittere* MSS. 5. perperam c deest L. sec. d Sic L. pr. e *adversum provincias* B. L. sec. inepte. f *desiderarint* B. L. sec. g vulgo *praesideat.* h *ab se* MSS. 3. *annis* L. pr. i *aut* L. sec. Lov. k pro *sed* est *fit* in MSS. meis, nisi quod duo habeant *sic. fiat* addidit R. Steph. e Glossa. *perpauci* B. L. sec.

1, 19. Plura aliorum exempla videre lector potest apud J. F. Gronov. Observ. 4, 3. Hinc *peritus* non tantum gnaro rerum, sed et *stulto*, *inperitus prudenti*, opponitur. Phaedr. Fab. 1, 23. *Repente liberalis stultis gratus est; Verum peritis inritos tendit dolos.* unde patet, non opus esse Cel. Bentleji conjectura, *Rerum*. Nam *rerum periti* satis stulti animo esse possunt, et quamquam multarum rerum habeant experientiam, non recte tamen sapere. Sallust. B. Jugurth. c. 49. *prudentes cum inperitis, rudes cum bello melioribus.* Male *inperitos* exponit Cl. Cortius, *ignaros;* et ideo *prudentes* per *gnaros* explicat. plura vide ad Hirt. B. Afric. c. 31.

Plerumque hominibus nimia etc.] Recte quidem; sic enim B. G. 2, 30. *Plerumque hominibus Gallis brevitas nostra contemtui est.* Verum Ursin. Cujac. Pet. Scal. Leid. pr. Voss. habent, *hominum*. unde suspicatur Gruterus legendum, *plerisque hominum*. Mihi vero similius videtur, *plerumque homini in n.* licet sequatur pluralis. Is enim numerus ansam corrumpendo loco potius praebuisse videtur. Quamvis ea numeri mutatio sit creber-

paucos probati et electi [a] *in provincias mittantur: in*
se [b] *aetatis excusationem nihil valere, quod supe-*
rioribus bellis probati ad obtinendos exercitus evo-
centur: in se uno non servari, quod sit omnibus 10
datum semper imperatoribus, ut, rebus feliciter ge-
stis, aut cum honore aliquo, aut certe sine igno-
minia domum revertantur, exercitumque dimittant.
Quae tamen omnia et se tulisse patienter et esse la- 11
turum; neque nunc id agere, ut ab illis abductum
exercitum teneat ipse, quod tamen sibi difficile non
sit; sed ne illi habeant, quo contra se uti possint:
proinde, ut esset dictum, provinciis excederent, ex- 12
ercitumque dimitterent: [c] *si id sit factum, noci-*
turum se nemini: hanc unam, atque extremam pa-
cis esse conditionem.

VARIAE LECTIONES.

a Desunt *in pr.* Pet. b *etiam aet.* Pet. L. pr. c MSS. et Edd. pp. *sed si.* fors *se, si,* ut dein deleatur. Nam in plerisque MSS. et Edd. pp. *se nocit.*

rima, ut alibi plus semel vidimus. Sed et *hominum pertinacia* jungi potest, et sic manere optimorum Codicum ipsissima lectio.

Nihil horum] Bene; sed vide, num praeferas, quod servarunt Leid. pr. Lovan. et Dorvill. *Nihil quorum*, quod a librariorum cerebro alienum videtur.

Idem ad portas urbanis praesideat rebus, et duas bellicosissimas provincias absens tot annos obtineat] Pompejum intelligit, qui Africam et Hispaniam obtinebat. Vide *Plutarchum* in Cat. p. 779. In MS. autem *Norvic.* corrupte legitur, *idem ad portas urbanis praesidia rebus:* corruptius in editt. *Rom. Ven. Beroald. idem apportans urbanis praesidia rebus*, licet antiqua manus *Venetae* sanam lectionem restituerit. *Ad portas* vero dicit, quoniam iis, qui cum imperio erant, in urbem ingredi non liceret. Vide *Paullum Manutium* de Sen. Rom. c. 4. DAVIS. Non damno hanc lectionem, siquidem ex MSS. sit recepta. Interim testari possum, ita esse in nullo meorum, qui constanter legunt, *ut idem ad portas urbanis praesidia rebus et* etc. *obtineat.* Nisi quod in Dorvill. Leid. sec. Voss. et Ed. Med. sit, *adportans*, quod ex non perspecto usu Dativi ortum est. *Praesidia obtinere urbanis rebus* idem est, quod, *in prae-*

1 LXXXVI. Id vero militibus fuit pergratum et jucundum, ut ex ipsa significatione potuit cognosci; ut, [a] qui aliquid victi incommodi exspectavissent,
2 ultro [b] praemium missionis ferrent. Nam quum de loco et tempore ejus rei controversia inferretur, et
609 voce et manibus universi ex vallo, ubi constiterant, significare coeperunt, ut statim dimitterentur: neque omni interposita fide firmum esse posse, si in

VARIAE LECTIONES.

a *quia* L. sec. V. *aliqui* MSS. 4. *in commodum* B. L. sec. b vulgo additur *inde*.

sidio esse urbi, ne novi motus fiant, et, Resp. quid detrimenti capiat. Sic *in praesidio urbi esse* apud Frontin. 1, 8, 3. *Praesidia urbanis rebus* dictum est, ut *communi saluti auxilium*, et similia multa; de quibus vide ad 6, 48. Ovid. Met. 2, 349. *Inania morti munera*. Jam autem *obtinere praesidia*, *obtinere urbem cum praesidiis* etc. locutiones sunt frequentissimae. quare non dubitavi, quin *praesidia* revocari debeat. Ad urbem enim Pompejus erat cum exercitu.

Aliquid victi incomm. etc.] *Victos* enim se profitebantur duces, ut c. 84. dixit. Non placet tamen admodum ea vox hoc loco, et in vetustissimis libris, ut Petav. Scalig. et Leid. pr. legitur, *Justi*. Incommodum, quod lege belli a victore juste iis inponeretur. vel *jussi*, ut τῷ *ultro* obponatur. Dein *tò inde* delevi; nam non exstat ea vox in MS. Ursin. nec Petav. Scalig. Lovan. Leid. pr. sec. Voss. Bong. Dorv. Palat. nec Edd. Flor. Scal. neque habere locum videtur. Forsan, *ultroneae*, i. e. non rogatae, scripserit auctor.

Neque omni] MS. Reg. et Edit. Rom. (*neque* enim,) sed praestat vulgata lectio. CLARK. *Enim* etiam Carrar. Leid. sec. Bong. et Edd. Mediol. Ven. sed vulgata lectio multo majorem emphasin habet.

Firmum esse posse] Ratum id, quod de missione ageretur; eam enim respici, manifestum est: plane aut dormitavit *Fr. Hotomannus*, qui haec verba de fide ducibus data intelligit. Vide c. 76. DAVIS.

Ne quid iis noceretur] *Bong.* codex habet, *ne quoi de his noceatur*. (Editt. *Rom. Ven. Beroald. ne cui de his noceatur.*) Quod probo: haec autem si vera lectio, ex MSS. *Cujac.* et *Petav. cogatur* paullo post legendum. VOSS. *Ne cui de eis* noceatur, *neve quis — sacramento dicere* cogatur —, *cavetur*) Ediderunt Scaliger et Recentiores, (*Ne quid eis* noceretur, *neve quis* — cogeretur —, *cavetur*.) Sed Vossius ex MSS. restituit eam, quam secutus sum, lectionem; quam et ipsa Temporum ratio postulat. Firmant MSS. Reg. Is. Vos-

aliud tempus differretur. Paucis quum esset in u- 3
tramque partem verbis disputatum, res huc deducitur, ut [a] ii, qui habeant [b] domicilium, aut possessiones in Hispania, statim; reliqui ad Varum flumen dimittantur: ne quid eis [c] noceatur, neu 4
quis invitus sacramentum dicere cogatur, a Caesare, cavetur.

LXXXVII. Caesar ex eo tempore, dum ad flu- 1

VARIAE LECTIONES.

a Deest V. *ei* Pet. L. pr. *haberent* Pal. b *dom. aut* absunt a L. sec. *possessionem* L. pr. sec. *Hispaniam* Lov. c vulgo *noceretur neve cogeretur.*

sii, et Eliensis; quorum posterior habet, in praesenti tempore, *noceatur* et *cogatur*; priores autem integram eam exhibent, quam reposui, lectionem. CLARK. *Ne cui de his* est etiam in Leidens. sec. et Ed. Med. Sed ceteri MSS. et Edd. *ne quid*. Quod movendum non videtur. at *noceatur*, et *cogatur*, est quoque in Leidd. Petavian. Palat. Bongars. Dorv. Scalig. Carr. et Edd. Veteribus, item Steph. Gryph. Plant. *Neu*, pro *neve*, etiam reposui auctoritate MSS. omnium et Edd. pp. item Vascos. Steph. etc. ut saepe.

Neve quis invitus sacramento dicere cogeretur] Lego ex MS. Cujacii et Petavii, *neve quis invitus sacramentum dicere cogatur.* VOSS. Ex MSS. *Petav.* et *Cujac.* rescribit *Vossius*, *sacramentum dicere*, ac ita sane MS. *Norvic.* Sed alii MSS. et veteres cusi vulgatam lectionem retinent, ac proba est locutio; dixit enim *Livius* 4, 53. *auxilioque Tribuni nemo invitus sacramento diceret.* Nihil igitur movendum. DAVIS. Ibid. *metu ceteri sacramento dixerunt.* Adde Tennul. ad Frontin. 4, 1, 4. et J. F. Gron. ad Livium 24, 8. *Quibus sacramento liberi vestri dicant*: ubi vulgo erat, *sacramenta*, uti hic inveni in Vossiano et Leid. sec. Turbant quoque in Liv. 2, 24. *ut sacramento dicerent.* Verum tamen hic praeter Cujac. et Petav. etiam Scalig. et Leid. pr. cum Ed. R. Steph. habent, *sacramentum.* quorum auctoritas certe praeponderare debet. Horat. Od. 2, 17. *Non ego perfidum Dixi sacramentum.* Tacit. Ann. 1, 28. *Percennione et Vibuleno sacramentum dicturi sumus?* Hist. 4, 31. *Adigente Flacco, instantibus tribunis, dixi sacramentum.* Sic enim MSS. illis locis constanter. Immo apud ipsum Caesarem c. 23. hujus libri, *Milites Domitianos sacramentum apud se dicere jubet.* Veget. 2, 5. *Militiae sacramenta dicuntur.*

Ad Caesarem intus adierunt] Alii, *introduxerunt.* Laudo et ambabus manibus amplector conjecturam Jani Guiljelmi, qui c. 2. Quaest. in Aulularium legit, *in jus adierunt.* Observo, sic lo-

men Varum veniatur, se frumentum daturum, pol-
licetur: addit etiam, ut, *quid* [a] *quisque eorum in*
bello amiserit, quae sint penes milites suos, iis, qui
[b] *amiserint, restituatur: militibus, aequa facta*
[c] *aestimatione, pecuniam pro iis rebus* [d] *dissolvit.*
2 Quascumque postea controversias inter se milites
[e] habuerint, sua sponte ad Caesarem [f] in jus adie-
3 runt. Petrejus atque Afranius, quum stipendium
ab legionibus, paene seditione facta, flagitaretur,
cujus illi diem nondum venisse dicerent, Caesar ut

VARIAE LECTIONES.

a *quisquis* Lov. *si quidq.* Edd. Vasc. Str. Steph. Gr. post. b *amiserant*, *restituat* MSS. *restituant* L. sec. c *existim.* MSS. 2. d Ita Scal. ex MS. Urs. nec aliter mei praeter L. sec. et V. in quibus et Edd. prioribus *solvit.* e Sic Pal. Dorv. *habuerunt* Petav. Sc. L. pr. B. et Edd. qdd. vulgo *habuerant.* f vulgo *intus.*

cutum Cicer. Orat. in Verrem 4, 65. *Cum ad praetorem in jus adissemus, excogitat sane diligenter et caute, quid decernat. Nam antequam verbum facerem, de sella surrexit atque abiit.* Idem Orat. 2. in eundem Verrem c. 23. *Nam Heraclius tum adfuerat, cum primum dati sunt judices: de hoc, qui, antequam in jus aditum esset, antequam denique mentio controversiae facta esset, discessisset, putabant nihil agi posse.* Sed abunde haec ad firmandam Guiljelmii emendationem. VOSS. *Intus adierunt* ex Ursini codice recepit Scaliger, cum vulgo legeretur inepte, *introduxerunt*, quod tamen est quoque in Palat. Bong. Dorvill. et Leid. sec. Reliqui mei quoque, *intus adierunt*, praeter Leid. pr. qui dat, *Justius adierunt.* Corrupte sine dubio ex, *in jus*, uti bene in textum jam receperunt Cellarius, et Clarkius, et Cort. ad Sall. B. Cat. c. 42. Terent. Phorm. 5, 8, 41. *In jus ambula.* Vide ad Aurel. Victor. de Vir. Illust. c. 72. *Ne quis ad eum in jus iret.* et passim, quamquam non nego, *intus* aliquando pro *intro* sumi, ut 3, 26. *Quo simul atque intus est itum;* si sana est lectio. Vide Fabri Thes. et notas ad Vellej. 2, 25. Sed tamen plerisque locis etiam cum Accusativo notat, in loco, ut et ibi patet, etiam addita praepositione, *in.* Liv. 27, 11. ut est in MSS. a me visis, *Romae intus in cellam aedis etc.* Vide et ad Obseq. c. 106. Non possum, quin hac occasione emaculem Virgil. in Cul. 76. *vallibus imis Semper opaca novis manantia fontibus antra.* Nam MSS. Voss. et Petav. elegantius, *v. intus.*

Flagitarentur] Cellarius et Amstaelodamenses ediderunt, (*fla-*

cognosceret, [a] postulant; eoque utrique, quod sta-
tuit, contenti fuerunt. Parte circiter tertia exer- 4
citus eo biduo dimissa, II legiones suas antecedere,
reliquas subsequi jussit, ut non longo inter se spa-
tio castra facerent: eique negotio Q. Fusium Kale-
num legatum [b] praeficit. Hoc ejus praescripto ex 5
Hispania ad Varum flumen est iter factum, atque
ibi reliqua pars exercitus dimissa.

VARIAE LECTIONES.

a Sic Scal. ex MS. Urs. et ita Dorv. *postulatum* Lov. Reliqui cum Edd. ceteris *postulatum est*. b vulgo *praefecit* et *dim. est*.

gitaretur.) Sed longe elegantior lectio est, (*flagitarentur*;) ut *Stipendium* sit casus Accusativi. CLARK. In Lexicis jam notatur, hujus locutionis testimonio producto, etiam *flagitari*, ut plura ejus generis verba, retinere accusativum rei. Vereor tamen, ne infirmo tibicine sit fultum hoc testimonium: nam MSS. mei omnes habent, *flagitaretur*, cum Edd. primis, uti et Gryphii aliisque.

Q. Fufium Kalenum] Sic ex MS. Ursin. et Schedis Pulm. cum Cellario, Davisio, et Clarkio edidi hic et B. Civ. 3, 8. 26. 55. 106. e MSS. plurimis etc. cum olim scriberetur, *Fusium*. Male, ut e nummis patet. quare Ill. Heinsius quoque, *Fufium* scribendum esse, libri sui orae adleverat. Mei habent meliores, *Fuscium*, vel *Fusejum*. *Fusenum* Leid. pr. *Suffenum* Voss. at omnes *Kalenum* per *C*. exarant perperam. *Fusius*, et *Fufius*, confunduntur etiam B. G. 7, 3. ubi vide. Dein, *praeficit*, exhibui auctoritate Petav. Leid. pr. Palat. Bong. Dorv. Voss. mutatione temporum crebra, et singulis, ut ita dicam, paginis occurrente. Item ultimam voculam, *est*, delevi, exigente id sermonis elegantia, uti et Leid. pr. a m. pr. et Palatino Codd.

611 C. JULII CAESARIS

COMMENTARIORUM
DE
BELLO CIVILI

LIBER II.

ARGUMENTUM LIB. II. DE BELLO CIVILI.

Massiliae, undique artius obsessae, III. *subsidio cum classe advenit L. Nasidius: conjunctaque suae classi oppidana,* VII. *proelium infeliciter cum Caesariana committit.* VIII. *Trebonius inauditae molis machinas ad oppidum exstruit.* XII. *Quibus incolae territi, inducias petunt:* XIV. *obtentas ipsi violantes, subita eruptione opera Trebonii disjiciunt.* XV. *Iis tamen summa festinatione refectis, denuo de deditione agunt.* XVII. *Interim in Hispania ulteriore M. Varro, bellum dum adparat,* XX. *ab omnibus paene desertus, in potestatem Caesaris devenit;* XXII. *uti etiam Massilienses.* XXIII. *Curio in Africa primo res prospere gerit;* XL. *post temerarie proelio decertans, cum toto exercitu caeditur.*

I. [a] Dum haec in Hispania geruntur, C. Trebonius [b] legatus, qui ad obpugnationem Massiliae relictus erat, duabus ex partibus aggerem, vineas, turresque ad oppidum agere instituit. Una erat proxima [c] portui, navalibusque; altera ad partem, qua est aditus ex Gallia atque Hispania ad id mare, quod adigit ad ostium Rhodani. Massilia enim fere 3

1 (margin, beside "I. Dum haec…") · 2 (beside "Una erat") · 612 (beside "ad id mare,")

VARIAE LECTIONES.

a *Cum* MSS. 3. Ed. Ven. b deest Scal. c *portu* Leid. pr. Vide ad B. G. 1, 16.

Ad partem qua est aditus (ex Gallia atque Hispania ad id mare, quod adigit) ad ostium Rhodani] Ita Scaliger edidit, parenthesi inclusis illis, quae hic vides, verbis: quod quando in editione ejus fit, denotat, suspecta vel ejicienda esse. Palatinus et Bongarsianus codex habent: *aditus ad Galliam atque Hispaniam*. Et sic emendabat Faërnus. Alii legunt: *Qua est aditus ab eo mari, quod vergit ad ostium Rhodani*. Sed hoc Fulvius nimium recedere putat a vulgata scriptura. Et, ut verum fateamur, parum id ex mente Caesaris. Quomodo tamen emendandus locus sit, prorsus nescire me confiteor. Oedipo hic opus est. Illud certum arbitror, quaedam a librario inserta esse. VOSSIUS. Variae sunt hunc in locum hariolationes. *Gabr. Faërnus* scribit, *qua est aditus ad Galliam atque Hispaniam*, etc. nec male divinavit, ita enim exhibent MSS. *Carrar. Palat.* et *Bongars.* ac editt. *Rom. Ven. Beroald. Petro Ciacconio* placuit, *qua est aditus ab eo mari, quod vergit ad ostium Rhodani*; quam conjecturam, ut nimis audacem, merito rejicit *Fulv. Ursinus*. *Scaliger* reponit, *qua est aditus ad ostium Rhodani*, cetera ex interpretatione nata, temere arbitratus. Ingenue autem fatetur *Vossius*, se prorsus nescire, quomodo emendandus sit locus; cui tamen felicem medicinam tantum non invenit frater ejus *Isaacus*; legit enim not. ad *Pomponii Melae* 2, 5. *altera ad partem, qua est aditus ex Gallia atque Hispania, ad id mare, quod attingit ostium Rhodani*; *aditus* enim *ex Gallia atque Hispania* concise dicitur, pro eo, quod est, aditus ad Massiliam, venientibus ex Gallia Hispaniaque. Firmatur ejus sententia ex editt. *Steph.* et *Vascos.* in quibus est, *attingit ad ostium*. Sic et MS. *Norvic.* nisi quod ille, *attigit*; nec forsan male, *attigo* enim dixerunt veteres. *Propertius* 1, 17, 27. *Si quando vestras labens Amor attigit undas*. Eadem etiam forma usi sunt *Pacuvius*, *Lucilius* et *Plautus*, ut ostendit *Joan. Meursius* Exercit. Crit. Part. 1. in Epid. *Plaut.* c. 7. p. 119. Sed, ut hic *ἀρχαϊσμὸς Caesari* reddatur, non multum contendo. Illud certum, praepositionem ab *Is. Vossio* rejectam debere retineri; eam quippe exhibent MSS. et veteres cusi. Rescribe igitur, *attigit*, sive *attingit*, *ad ostium Rhodani*. Auctor ad Herennium 4, 43. *Ad hanc rem*,

[a] ex III oppidi partibus mari adluitur. Reliqua quarta est, quae aditum [b] habeat a terra. Hujus quoque spatii pars ea, quae ad arcem pertinet, loci natura, et valle altissima munita longam et diffici-
4 lem habet obpugnationem. Ad ea perficienda opera C. Trebonius magnam jumentorum atque hominum multitudinem ex omni provincia [c] vocat; vimina materiámque comportari jubet. Quibus [d] compara-

VARIAE LECTIONES.

a *Tribus ex o.* MSS. et Edd. qdd. *oppidi* deest Carr. *abluitur* L. sec. Dorv. Edd. pp. b vulgo *habet*, et *ab t.* Voss. *ad terram* Lov. et 3 alii male. V. de hac variatione ad B. G. 8, 41. c *evocat* Ciaccon. d *comport.* Carr.

quod satis est, attingemus. Ipse *Mela* 1, 4. *Et qua ad fluvium attingit, latissima.* Sic etiam loquitur *Sulpicius Severus* Dial. 3, 14. p. 484. DAVIS. Scaligero fere consentit Gruterus, at cum Is. Vossio facit Clarkius, et quasi ex optimis MSS. ita edidit, nisi quod, *ad ostium*, retinuerit. Certe, *ex G. atque Hispania*, servant Leid. pr. Voss. Scalig. et Petav. Cuj. Reliqui cum Edd. pp. *ad Galliam atque Hisp.* Non autem cum Vossio et Clarkio distinguerem post, *Hispania.* Jungenda videntur, *aditus ad id mare.* B. G. 4, 2. *Mercatoribus est ad eos aditus.* Dubito tamen. Dein in nullo codice est, *attingit*, sed ita exhibet quoque Ed. Gryph. posterior, et libri sui margini adlevit Lipsius. *Agit* Carrar. *ad* non agnoscit Bong. Hotomannus retinet, *adigit*, subintelligens *naves.* Est vir doctus, cui placet, *adtinet*, i. e. adtiguum est, pertinet. Cum plerisque viris Doctis adridet mihi maxime, *adtingit*, sive, ut alii censent, ἀρχαικῶς, *adtigit ad ostium.* De verbo, *adtigere*, adi etiam Gifan. in Ind. Lucret. et Fabr. ad Terent. And. 4, 4, 50. In Melae loco a Davisio adlato habet MS. amici mei, *Et qua fluvium attigit*, ut alibi saepe, librariorum, puto, errore. Contra eodem capite, *quae in mare attingunt*, uti ex Codd. edidit Gronovius. *Adtingere* cum Praepositione jungunt etiam alii. Vide Heins. ad Ovid. Art. 2, 701. *Ad Venerem quicumque voles adtingere seram.* Ceterum illa, *ad partem*, vehementer offendunt, nisi velis sub *una* et *altera* non subaudire, *partem*, sed *obpugnationem.*

Reliqua quarta est, quae aditum habet a terra] Massilia *solis mille quingentis passibus terrae cohaeret, qua firmissimus et turribus frequens murus opponitur*, ut auctor est *Eumenius* Paneg. 6. c. 19, 1. DAVIS. Faerno, Ursino et Ciacconio suspecta est vox, *Reliqua:* leguntque duo posteriores, *qua ad. habet*, vel *habeat*, ut est in Ursini Codice. MSS. mei omnes constanter servant, *Reliqua q. est, quae.* Praefero tamen, *qua*, uti et, *habeat*, quod exhibui auctoritate consentientium Codicum Pet. Leidd. Lovan. et 5 aliorum.

Asseres enim pedum duodecim

tis rebus, aggerem in [a] altitudinem pedum LXXX exstruit.

II. Sed tanti erant antiquitus in oppido om- 1
nium rerum ad bellum adparatus, tantaque multitudo tormentorum, ut eorum vim nullae contextae
viminibus vineae sustinere possent. Asseres enim pe- 2
dum [b] XII, cuspidibus praefixi, atque hi maximis 613
[c] balistis missi per IV ordines cratium in terra defi-

VARIAE LECTIONES.

a *latitudinem* Edd. pp. sed vide ad c. 15. b *XXII* Ed. Elz. c *hastilibus* Lov. *missi* abest ab Edd. R. M. V.

cuspidibus praefixi] Inter remedia adversus turres fuere olim trabes, quas incutere solebant, ad infringendas eas. Unde hic per asseres putabat Hotomannus trabes denotari. Sane parum refert, asseres an trabes fuerint: interea temere unum pro altero non accipiendum, docet me autorum gravissimus, qui Histor. 4. ait: *Eduxerant Batavi turrim duplici tabulato, quam Praetoriae portae (is aequissimus locus erat) propinquantem, promoti contra validi asseres et incussae trabes perfregere.* Neque hic dicat quispiam per asseres et trabes eandem rem denotari: contra morem Taciti hoc, qui supervacuis verbis non utitur. Sed sufficit: neque enim tanti res est, quando loca reperiuntur, quibus *asser* pro trabe ponatur. VOSS.

Per quatuor ordines cratium in terra defigebantur] Voces eas, *in terram*, ut furcillandas, unco Scaliger inclusit, repugnante tamen re ipsa. Ait enim Caesar, tanta vi a Massiliensibus adactos asseres, ut, quatuor cratium ordinibus perruptis, in ipsam humum penetrarent; quare nullus ambigo, genuina haec verba esse. VOSS. *In terra defigebantur*) Ferri quidem potest haec constructio. Sic *Livius* 8, 8. *hastas subrecta cuspide in terra fixas*, dixit. Cum tamen *Petav. Pal. Norvic.* et *Gryph.* habeant, *in terram defigebantur*, ea potius videtur recipienda. DAVIS. *Cur. sec.* Bene haec verba, *in terra*, defendit Vossius, eaque agnoscunt MSS. omnes; nisi quod in Petav. Palatin. Dorvill. Edd. Vascos. Steph. aliisque sit, *in terram*. Nil muto tamen. Vide ad Frontin. 2, 3, 17. *Palos in terram defigerent.* ubi docui, apud Livium, Vegetium etc. *in terra defigere*, vulgo in MSS. legi. Adde L. hujus c. 10. *in trabibus columellae defiguntur.*

Inter se porticus integebatur] Nota, *porticum* pro *vineis* poni: nec aliud hodie nostrum, *galeries*. Idque vinearum proprium nomen est. Sed quia olim porticus (hodieque passim videmus) in hortis solent contegi vineis, inde nomen ad militiam transiit. Unde Festus Pompejus, *Vineae*, inquit, *quod vini feraces sint. Etiam militares quaedam machinationes a similitudine appellantur. A similitudine*, non vitis ipsius, quae nulla profecto

3 gebantur. Itaque pedalibus lignis conjunctis inter se porticus [a] integebantur; atque hac agger inter
4 manus proferebatur. Antecedebat teſtudo pedum LX, aequandi loci cauſſa, [b] facta item ex fortiſſi-
614 mis lignis, convoluta omnibus rebus, quibus ignis
5 jactus et lapides defendi poſſent. Sed magnitudo operum, altitudo muri, atque turrium, multitudo tormentorum omnem adminiſtrationem tardabat: [c] tum crebrae per Albicos eruptiones fiebant ex op-

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *integebatur*. b Male Edd. quaedd. *facta; item*. *Soli* autem pro *loci* malit Hotom. et *lapidis possit* Ciaccon. fruſtra. c Sic Ciacc. et seqq. e Faerni libro. MSS. et Edd. *crebrae tamen*. *crebro* Pal. Dorv.

eſt, sed quia vineis contegi solent porticus ad amoenitatem. In Gloſſ. MSS. invenio, *Vineas, machinamentorum genera, quae fiunt in modum turrium, ac rotis, quibus descendunt,* (lege, *adscendunt*) *milites ac muros expugnant.* Nimirum confudit bonus Gloſſographus pluteos, ac vineas, ac turres. Nam pluteis rotae; turres adſcenſum dant. Vegetius 4, 15. *Vineas dixerunt veteres, quas nunc militari barbaricoque usu causias vocamus.* Sed mira codicum varietas eſt, in quibus reperias, *causias, cautias, caucias, cautibus, cantibus.* Sed Vincentius Bellovacensis, qui Vegetium et hic et passim exſcribit, habet: *Vineas dixerunt veteres, quas nunc cautibulos, alias chartos* (lego, *chattos*) *vocant.* Nec dubito, quin *chattos* illud rectum sit; nam ut vinea Graecis quoque appellata nomine teſtudinis, et hinc in Poliorceticis Apollodorus, χελῶναι, inquit, ἐλαφραὶ αἱ καλῦνται ἄμπελοι, sic poſterioribus quoque *cattos*, i. e. feles, appellatas eſſe crediderim. Sed priusquam finio, in MSS. omnibus eſt, *integebantur*, non, ut Scaliger edidit, *integebatur*. Quare prius retineo, et ajo, vocem *porticus* plurali numero hic positam: ut *vineae* quoque veteres dixere, non *vinea*. Nam etsi Lucanus dixit, *Procedit vinea terra*, et Silius eodem modo in singulari uſurpavit, pueri videant metri cauſſa factum; qui soluta oratione scripſerunt, semper *vineas* habent. VOSS. Non quidem Scaliger primus edidit, *integebatur*, sed jam ante Beroaldus, aliique. MSS. tamen omnes, si Voſſianum excipias, et Edd. primae, item Vascos. Stephan. Gryph. et plures habent pluralem numerum, qui corruptus eſſe videtur ob praecedens, *hac*, sub qua *porticum* intellexerunt: sed *hac* adverbialiter ponitur, ut millies, et pro eo in 4 Codd. scribitur, *huc*.

Testudo pedum LX, aequandi loci caussa facta; item ex fortissimis lignis] Noli, quod Sca-

pido; ignesque aggeri et turribus inferebantur: quae facile nostri [a] repellebant milites; magnisque ultro inlatis detrimentis, eos, qui eruptionem fecerant, in oppidum rejiciebant.

III. Interim L. Nasidius ab Cn. Pompejo cum 1
classe navium XVI, [b] in quibus paucae erant aeratae, L. Domitio Massiliensibusque subsidio missus, freto Siciliae, inprudente atque inopinante Curione, pervehitur: [c] adpulsisque [d] Messanam navibus, 2

VARIAE LECTIONES.

a *mil. rep.* MSS. et Edd. plerique. paullo ante *facilius* Lovan. Pal. b *ex* L. sec. c vulgo *proveh.* d *ad M.* Scal. *Messania* MSS. 3.

liger putabat, verba haec, *facta item*, suspecta habere: proba et firma sunt, et respiciunt ad illa, *pedalibus lignis inter se conjunctis*. Ait Caesar, Massiliensibus tantam machinarum copiam fuisse, ut crates, aut id genus opera disturbarent: itaque ex validis tignis constructas vineas fuisse: antecessisse autem testudinem item ex fortissimis lignis factam. VOSS. Erravit *Pet. Ciacconius*, qui hanc machinam ea re factam arbitratur, ut opera Caesaris loco aequari possent; mihi enim cum *Just. Lipsio* Pol. l. 1. Dial. 8. intelligi videtur testudo ad congestionem fossarum parata, quam describit *Vitruvius* 10, 20. DAVIS.

Ex fortissimis lignis] Fortitudo ad animum proprie refertur; viribus tamen corporeis et rebus inanimis interdum tribuitur. *Plinius* H. N. 16, 11. *Rigorem fortissime servat ulmus*. Non multo aliter *Corn. Severus* in Aetna v. 404. lapidi molari *animos* attribuit. *Vegetius* de re mil. 1, 15. *Ut arcum scienter teneant, ut fortiter impleant*. Idem c. 20. *ferrum scienter ac fortiter* directum dixit. DAVIS. *Fortior pons* B. Alex. c. 19. Veget. 1, 24. *Sudes lignis fortissimis*.

Involuta] Sic vulgo, nec male, legitur ex emendatione Ciacconii, quum in prioribus Edd. et MSS. exstaret, *evoluta*: quod tamen contrarium nec huic loco aptum sensum exhibet. Unde forsan rectius foret, *convoluta*, ut scribae pro c̄, i. e. *con*, exararint *e*. Immo, *convoluta*, restat plane in Cod. Scalig. et Ed. R. Stephani; atque ita Lipsius et Aicardus sui libri margini adscripserunt. Nec enim puto, *evolvi* sumi posse pro, *omnino induci*: ut *evinci* pro, omnino vinci, et similia.

Provehitur] Hoc compositum frequens esse in re navali, vidimus jam ad B. Gall. 5, 8. *Leni Africo provectus*. Verum praepositionem, *pro*, reperi in solo Vossiano. Nam Petav. Scalig. Leidd. Lovan. Bong. Dorvill. exhibent, *pervehitur*. Quod altero non minus in usu est, ut jam Lexica docent. Vide et Vellej. Paterc. 2, 55. et 75. Melius autem hic convenit, quam *pro*. Indicat enim

atque inde, propter repentinum terrorem, Principum ac Senatus fuga facta, ex navalibus eorum unam
3 deducit. Hac [a] adjuncta ad reliquas naves, cursum Massiliam versus perficit; praemissaque clam navicula, Domitium Massiliensesque de suo adventu certiores facit; eosque magnopere hortatur, ut rursus cum Bruti classe, additis suis auxiliis, confligant.

1 IV. Massilienses post superius incommodum veteres ad eumdem numerum ex navalibus productas naves refecerant, summaque industria armaverant;

VARIAE LECTIONES.

a *juncta* Carr. V. L. sec.

Caesar, eum navibus per fretum vectum esse. Passim autem, ut in ceteris verbis, ita etiam in hoc praepositiones illae confunduntur. Mela 3, 9. *Per hoc pelagus, ut Nepos adfirmat, Gades usque pervectus est.* ubi MS. a me visus, *provectus.* Valer. Max. 1, 6, 4. *Navicula in Africam pervectus:* et ibi MSS. quidam, *prov.* sed Nep. in Alcib. c. 4. *Hac* (navi) *Thurios in Italiam pervectus.* Restituendum hoc etiam Appulejo l. 1. p. 15. *me usque ad portam non dorso illius, sed meis auribus pervecto.* Sic enim MS. Bertin. non *prov.* p. 17. *equo, qui me strenue pervexit.* Ibid. Scriverius male edidit, *prov.* Hic vero in Palat. est, *praevehitur.* quod cave cum Grutero admittas. Id enim notat, *praetervehitur.* Vide ad 3, 26. *Dyrrachium praetervehitur*, vel, *praevehitur*, amatque potius casum Accusativum. Nasidius autem *freto* est *pervectus*, non, *praetervectus fretum.*

Ex navalibus eorum unam deducit] Editt. *Rom. Ven. Beroald. Ex navibus eorum unam deducit*, unde nata haec, quae nunc obtinet, lectio; nam cum MSto *Norvic.* rescribendum crediderim, *ex navalibus eorum deducit navem.* Sic cap. 4. *Ex navalibus productas naves refecerant.* Hanc sane scripturam *Caesaris* ἀφελότης videtur postulare. DAVIS. *Ex* navalibus *eorum* navem *deducit*) Hanc Lectionem ex MS. Eliensi intulit *Davisius.* Eandem exhibet et MS. Reg. Editt. Vett. habent, (*Ex* navibus *eorum* unam *deducit.*) Quae Lectio tolerari posset. Scaliger et Recentiores ediderunt, (*Ex* navalibus *eorum* unam *deducit.*) Quod admodum est durum, et vix Latinum. CLARK. Ante Scaligerum vulgatam lectionem jam exhibuerunt Ven. 1517. Aldin. Vascos. Steph. Gryph. et alii. Cum Ed. Mediol. etiam MS. Carr. habet, *ex navibus e. unam d.* MS. Scalig. *Navem ex navalibus e. deducit.* Petav. *ex navalibus e. unam deducit navem.* At Leidenses et Voss. Palat. Bong. *ex navalibus eorum deducit.* Vulgatis adstipu-

(remigum [a] gubernatorumque magna copia subpe- 2
tebat;) piscatoriasque adjecerant, atque contexe- 615
rant, ut essent ab ictu telorum remiges tuti: [b] has
sagittariis tormentisque [c] compleverunt. Tali modo 3
instructa [d] classe; omnium seniorum, [e] matrum fa-
miliae, [f] virginum precibus, et fletu excitati, ut
extremo tempore civitati subvenirent, non minore
animo ac fiducia, [g] quam ante dimicaverant, naves
conscendunt. Communi [h] enim fit vitio naturae, ut 4
invisis, latitantibus, atque incognitis rebus magis
confidamus, vehementiusque exterreamur; ut tum

VARIAE LECTIONES.

a *Gubernatorum m.* Pet. L. pr. V. Lov. b *hasque* V. c Sic Pet. Sc. L. pr. et 4 alii, non *compleverant.* d *acie* Edd. R. M. V. e *matrum familiarum* Edd. R. M. V. f *virginumque* Carr. L. sec. Edd. R. M. V. Vasc. Steph. sed v. ad B. G. 4, 15. g *qua* V. h *etiam* Scal. V.

lantur Lovan. et Dorvill. suspicer potius, *navem* e Glossa intrusam esse, ob incertam ejus sedem, malimque sequi Carrar. MSti et Veterum Edd. lectionem. *Unam* excidisse videtur, quia scriptum fuerit per notam, *I.* Forsan dedit Caesar, *ex navibus eorum navem unam deducit.* Interim, quia nihil certi extricare potui, vulgatum obtinere sedem suam passus sum. *Unam* tamen non delerem. 3, 23. *Naves* etc. *et unam frumento onustam abducit.*

Remigum gubernatorumque magna copia suppetebat] Ultimam vocem omnes exhibent Codices; eam tamen expungendam censuit *Jos. Scaliger.* Perperam. Sic B. C. 1, 49. *Magna copia pabuli suppetebat.* Ita et B. G. 1, 16. Nec etiam dici potest, pro more *Caesaris*, naves fuisse *armatas* remigum gubernatorumque magna copia; eas enim *armatas* semper vocat, cum velis, funibus, reliquoque apparatu instruantur. Vide B. C. 1, 36. et alibi passim. Quoniam autem haec verba cum eo, quod antecedit aut sequitur, non recte cohaereant, parenthesi sunt includenda. DAVIS. B. G. 1, 3. *Ut in itinere copia frumenti subpeteret.*

Ut ext. tempore c. subvenirent] Vocula *ut* non comparet in Petav. Leid. pr. Palat. Voss. Dorvill. Et sane elegantius videtur abesse. Vide praeter alia, quae notavi ad B. G. 8, 20.

Invisis latitantibus atque incognitis] Verba mihi suspecta, et vereor, nequid a librario irrepserit. VOSS. Editt. Vett. *invisis latitantibusque atque incognitis rebus;* MS. *Norvic latitatis.* Ineptit *Joan. Mich. Brutus*, qui loco primae vocis ex Codice *Carrar.* reponit, *immis-*

accidit. Adventus enim L. Nasidii summa spe et
5 [a] voluntate civitatem compleverat. Nacti idoneum ventum ex portu exeunt, et [b] Tauroënta, quod est castellum Massiliensium, ad Nasidium perveniunt; ibi-
6 que naves expediunt: rursusque se ad confligendum animo confirmant; et [c] consilia communicant. Dextra pars Massiliensibus adtribuitur, sinistra Nasidio.

1 V. Eodem Brutus contendit, aucto navium numero: [d] nam ad eas, quae factae [e] erant Arelate per Caesarem, captivae [f] Massiliensium accesserant vi. Has superioribus refecerat diebus, atque om-
2 nibus rebus instruxerat. Itaque suos [g] cohortatus, quos integros superavissent, [h] ut victos contemnerent, plenus spei bonae atque animi adversus [i] eos
3 proficiscitur. Facile erat ex castris C. Trebonii, atque omnibus superioribus locis prospicere in ur-

VARIAE LECTIONES.

a *Voluptate* Vir doct. minus bene. *complerat. Nacti enim* Edd. R. M. V. b *Taurenta*, *Tauercenta*, et *Taurescenta* Edd. pp. male. c *consilio* MSS. 3. dein plerique *adtr. Mass.* d deest Carr. e Sic MSS. mei omnes, non *fuerant*. *Arelatae* Lov. Dorv. et Edd. qdd. f *a Massiliensibus* Lov. Dorv. g *exhort.* Edd. R. M. V. h deest Dorv. et L. pr. a m. pr. Vide cap. praec. i *eas* Urs. et 3 alii MSS.

sis, quod interpretatur, *invito atque nolenti ultro oblatis et obtrusis*. nemo enim non videt, hanc significationem parum huc convenire; vulgata autem lectio optime congruit. *Invisae res* sunt, antea non visae; ut apud *Florum* 4. 12, 27. *Invisum atque inaccessum in id tempus Hercynium saltum patefecit*. Etiam *Vossius* suspecta habuit verba, et veritus est, ne quid a Librario irrepserit; quod miror; cum, optimos scriptores plura fere συνώνυμα conjunxisse, nemini lateat. *Cicero* Offic. 3, 13. *Certe* (hominis est) *non aperti, non simplicis, non ingenui* etc. *versuti potius, obscuri, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri*. *Minucius Felix* Octav. p. 22. *Magis sunt angusta* (templa) *numinibus incolis*, *praesentibus, inquilinis*. Vide et *G. J. Vossium* Inst. Orat. 5, 2, 4. DAVIS. Synonymia frequens praesertim nostro est, ut aliquoties jam monendum habuimus. Vide ad B. Gall. 2, 20. Forsan tamen hic *latitantibus* e Glossa vocis, *invisis*, in-

bem, ut omnis juventus, quae in oppido [a] remanserat, omnesque [b] superioris aetatis, cum liberis, atque uxoribus, [c] publicisque custodiis, aut ex muro ad coelum [d] manus tenderent, aut templa Deorum inmortalium adirent, et ante simulacra projecti victoriam ab [e] Diis exposcerent. Neque erat 4
quisquam omnium, quin [f] in ejus diei casu suarum omnium fortunarum eventum [g] consistere existimaret. nam et honesti ex juventute, et cujusque aetatis amplissimi, nominatim evocati, atque [h] obsecrati naves conscenderant; ut, si quid adversi accidisset, ne ad conandum quidem sibi quidquam reliqui fore viderent: si superavissent vel domesticis opibus, vel [i] externis auxiliis, de salute urbis confiderent.

VARIAE LECTIONES.

a *remanserant* L. sec. b *omnes s. ae.* MSS. 3. c *ex publicis custodiis quae aut muro* MSS. plerique et Edd. Vett. male. Vide ad 7, 78. d *Manum* L. sec. Dorv. e *hiis* vel *his* MSS. quid. et Edd. pp. Forte pro *Dis. deposc.* Dorv. f Sic Lov. Pal. Dorv. *quin ejus* Pet. Sc. L. pr. vulgo *qui non*. Eadem varietas 2, 19. ut alibi saepius. g *sustinere* L. pr. *aestim.* L. sec. h *rogati* L. sec. i *extraneis* MSS. 5. et Edd. pp.

repserit, vel aliud quid lateat. Nam in Petav. Leid. pr. et Lov. etiam, *latitatis*, sine sensu.

Tauroenta] Accusativus, a *Tauroïs*, Ταυρόεις. Editores in Indicibus suis inepte *Tauroënta* in Nominativo usurpant. CLARK. Videndus hic omnino Cellarius.

Omnesque superioris aetatis] Aetatis provectioris, Seniores. Rarissima est locutio; tamen simili fere modo *Appulejus* Met. l. 1. pag. 9. ed. Pric. *Video*, inquit, *mulieres duas altioris aetatis*. Eodem sensu *majorem aetatem* dixit *Tertullianus* in Apolog. c. 9. DAVIS. Lipsius adleverat libri margini, *serioris*.

Qui non in ejus diei casu] Hoc est, eventu, fortuna; et explicat, cum ait: *quibus urbe capta eadem esset belli fortuna patienda*. Sic infra *fortunam* dixit pro *casu*: *Nostri repentina fortuna permoti, arma, quae possunt, arripiunt*. Unde miror, Ciacconium tamen emendare hoc loco conatum, *in ejus diei eventu*. VOSS. B. Civ. 2, 14. *proximi diei casu*.

Si superavissent] Lege, sin su-

1 VI. Commisso proelio, Massiliensibus res nulla ad virtutem defuit: sed memores eorum praeceptorum, quae paullo ante ab suis acceperant, hoc animo decertabant, ut nullum aliud tempus ad conandum habituri viderentur, [a] et, quibus in [b] pugna vitae periculum [c] accideret, non ita [d] multo se reliquorum civium fatum antecedere existimarent, quibus, urbe capta, eadem esset belli fortuna pa-
2 tienda. Diductisque [e] nostris paullatim navibus,
617 [f] et artificio gubernatorum mobilitati navium locus daba-

VARIAE LECTIONES.

a *ut* Carr. b *pugnando* Car. Hotom. B. L. sec. c *acciderat* vel *accederet* MSS. plerique et Edd. qdd. d *multum* Dorvill. e vulgo *deductis*. f deest L. pr. Lov. Dorv.

peravissent. Sic enim loqui solet *Caesar*, aliique scriptores optimi. DAVIS. *Cur. sec.* Apud nostrum tamen in MSS. optimis utroque loco passim *si* repetitur, rarissime, *sin*. Vide quum alibi, tum in variis lectionibus ad B. G. 7, 32. et ita alii. Adi Cort. ad Plin. Ep. 1, 3. p. 11. Drakenb. ad Liv. 4, 5, 6. et Bentlej. ad Horat. Ep. 1, 1, 5.

Deductis paullatim navibus] Sic vulgo hic locus legitur, nullo vel inepto sensu. Brutus enim tum naves adhuc *subductas* non habebat, quas paullatim *deduceret* in mare. Nam jam *commissum* fuisse ait auctor *proelium*. Rescripsi igitur fide MStorum Petav. Lovan. Leid. pr. aliorumque et Edd. Veterum, item Steph. Gryph. Aldi, Plant. *Diductisque*, id est, explicatis, diversis. Adi ad Frontin. 2, 5, 8. *Diductis in latera viribus*. Cort. ad Sallust. Jug. c. 25. *Diducta manu hostium*. Infra 3, 40. *Ut adversariorum manus diduceret*. c. 111. *Diductis copiis*.

Magna vis eminus missa telorum — inferebant] Hac locutione offensus *Fr. Hotomannus*, ex antiquo Codice reposuit, *magna vi eminus missa telorum — inferebant*, quam vocem ad Massilienses Albicis conjunctos retulit. Sed si, ut solet, *antiquum suum Codicem* appellavit editionem Romanam A. D. 1472. mala fide rem gessit; illa quippe cum aliis omnibus vulgatam lectionem exhibet, quae sana est et integra; nam *vis* hic numerum significat. nec rarum est, ut nomini multitudinis singulari plurale verbum adjungatur. Sic B. C. 3, 81. *Nulla Thessaliae fuit civitas*, *quin Caesari parerent atque imperata facerent*. ita legendum ex MSS. *Voss*. et *Norvic*. in vulgatis enim est, *pareret atque imperata faceret*. Auctor de B. Hisp. c. 6. *Partim ut pedestris copia* (sic *Norvic*. vide

dabatur; et, si quando noſtri facultatem nacti, fer-
reis manibus injectis, [a] navem religaverant, undi-
que suis laborantibus succurrebant. Neque vero 3
[b] conjuncti Albicis comminus [c] pugnando deficie-
bant; neque multum cedebant virtute noſtris. Si-
mul ex minoribus navibus magna [d] vis eminus miſſa
telorum, multa noſtris de inproviſo inprudentibus
atque inpeditis vulnera inferebant: conſpicataeque 4
naves triremes II navem D. Bruti, quae ex insigni
facile [e] agnosci poterat, duabus ex partibus sese
in eam incitaverant: sed tantum, re [f] proviſa, Bru-

VARIAE LECTIONES.

a *navim* L. pr. b *conjunctis* V. Ed. Steph. c *pugna* MSS. 5. recentiores, et Edd. pp. aliaeque. d *em. multitudo* Carr. *vis* deeſt V. L. sec. in quo *tela*. e *cognosci* MSS. 2. f *praevisa* MS. Hot. [Hoc malim. OUDENDORP. ad Sueton. Aug. c. 10. p. 164.] *promissa* Lov.

not. ad B. C. 1, 45.) — *castris praesidio esse possent. Pomp. Mela* 3, 4. *Gens — non se urbibus tenent — res opesque secum trahens, semper castra habitant.* Ita ex MSS. legendum, non *tenet* et *habitat*, ut in editis. Saepe hanc σύνθεσιν in *Livio* vitiarunt Librarii, ut oſtendit *Joan. Frid. Gronovius* ad 36, 16. DAVIS. Vide ad B. Gall. 3, 17. et alibi. Immo Liv. 2, 5, 3. *Magna vis hominum simul inmissa corbibus segetem fudere in Tiberim.*

Ex insigni] Sic reſtituit *Gabr. Faërnus*, et huc adludunt MSS. *Ursin.* et *Norvic.* in quibus legitur, *ex igni.* Editi vett. *ex signo.* Nolim autem cum *Joan. Brantio* et fido illo errorum exscriptore, *Joan. Goduino*, παράσημον intelligere; denotari puto signum praetoriae navi proprium, quale fuit vexillum purpureum, aut turris, alia item, de quibus vide doctiſſimum et diligentiſſimum virum, *Joannem Schefferum*, Milit. Nav. 3, 1. p. 175. seq. DAVIS. Etiam Codd. Brant. Petav. Scal. Lovan. Voſſ. *ex igni.* Cujac. *ex igne.* Bene, si noctu res geſta eſſet. Adi Scheffer. ibid. pag. 177. Quo adludit Virg. Aen. 2, 256. *Flammasquum regia puppis Extulerat.* Sed pugna haec claro accidit die. *Signo* Leid. sec. Bong. cum Edd. pp. et Cellarii; *ex signis* Leid. pr. Sanam lectionem servarunt Palat. et Dorvill. *ex insigni.*

Tantum, re provisa, enisus, ut etc.] Tolerari satis haec poteſt lectio, fulta auctoritate Petav. Leid. pr. Scalig. aliorumque. Notandum tamen, in MSS. Carr. Lovan. et 4 aliis, atque Edd. primis, Vascos. Steph. scribi, *tanta re*, i. e. tanti momenti, ut subintelligamus *ita*, vel *adeo*, ante

tus celeritate navis [a] enisus est, ut parvo momento
5 antecederet. Illae adeo graviter inter se [b] incitatae
conflixerunt, ut vehementissime [c] utraeque ex concursu laborarent; altera vero, [d] praefracto rostro,
6 tota conlabefieret. Qua re [e] animum adversa, quae
618 proximae ei loco ex Bruti classe [f] naves erant, in eas inpeditas inpetum faciunt, celeriterque ambas deprimunt.

1 VII. Sed Nasidianae naves [g] nullo usui fuerunt, celeriterque pugna excesserunt: non enim [h] has aut conspectus patriae, aut propinquorum praecepta ad extremum vitae periculum adire coge-
2 bant. Itaque ex [i] eo numero navium nulla desiderata est: ex [k] Massiliensium classe v sunt depressae,

VARIAE LECTIONES.

a *usus* Lovan. et 4 alii cum Edd. R. M. V. Vasc. *denisus* L. pr. b *concit.* L. pr. c *utroque* Lov. *utraeque* L. pr, V. Ed. pr. Gryph. sed vide ad B. G. 1, 53. d vulgo *perfr. labefieret* Carr. e *animadversa* vulgo. f deest Carr. g Sic Urs. et MSS. mei, nisi quod *nulli* Voss. Edd. pp. aliaeque. sed v. ad 6, 13. h deest Edd. R. M. V. i *suo* Carr. k *Massiliensi* Dorv.

sequens *ut:* quomodo cum reliquis auctoribus saepe loqui amat Caesar. Vide loca ad B. G. 3, 14.

Perfracto rostro] Voss. *praerupto.* at Petav. Leid. pr. Palat. Dorv. et Ed. Elzev. A. 1675. *praefracto.* Ne dubita, quin vere. Vide, quae laudo ad 6, 35. Mox, *animum adversa*, rescripsi e Petavianis membranis, et confer conlectanea ad B. G. 1, 24.

Sed Nasidianae naves] Miror incogitantiam Ciacconii, qui illud, *sed*, alieno hic loco positum putat, et *sedecim* emendat. Male. *Sed* hic gratiam habet, et, si tollas, amittit periodus venustatem suam, VOSSIUS.

Aut conspectus patriae] MS. *Carrar.* editt. *Rom. Ven. Beroald. Vascos. Steph.* habent, *respectus patriae*, quae vox a nonnullis, velut minus Latina, perperam rejicitur. De illa egerunt Interpretes ad *Phaedri* 5, 4. DAVIS. *Respectus* etiam in recentissimis Bongars. et Leid. sec. atque Ed. Mediol. forsan pro *aspectus.* Nam ut *respectus* satis Latinum sit, hoc loco efficacius est verbum, *conspectus patriae*, ut nemo non videt. Errat vero Cl. Clarkius, notans, MSS. plerosque habere, *respectus.* Si enim jam nominatos, uti et Hotomanni librum, excipias, reliqui noti Codd. *conspectus* servant.

iv captae, i cum Nasidianis profugit: quae omnes
citeriorem Hiſpaniam petiverunt. At ex reliquis 3
una praemiſſa Maſſiliam, hujus nuncii [a] perferendi
gratia, quum jam adpropinquaret urbi, omnis [b] ſeſe
multitudo ad cognoscendum effudit: [c] ac, re co-
gnita, tantus luctus excepit, ut urbs ab hoſtibus
capta eodem veſtigio videretur. Maſſilienſes tamen 4
nihilo sequius ad [d] defenſionem urbis reliqua [e] ad-
parare coeperunt.

VIII. [f] Eſt animadverſum ab legionariis, qui 1
dexteram partem operis adminiſtrabant, [g] ex cre-
bris hoſtium eruptionibus, magno sibi eſſe praesi-
dio [h] poſſe; si pro caſtello ac receptaculo, turrim
ex latere sub muro feciſſent: quam primo ad re-

VARIAE LECTIONES.

a Hoc verbum L. pr. habet in margine modo. b *se* L. pr. c *et* Pet. L. pr. V. Ed. R. Steph. *At* Carr. Lov. Dorv. Pal. B. *atque* L. sec. *hac* Edd. R. M. V. d *defensiones* MSS. 2. e *parare* L. pr. f *Est autem an.* B. L. sec. Edd. pp. Vasc. Steph. Gr. poſt. *est enim advers.* V. *Est an. et ab l.* Pal. *animadversus locus* Edd. R. M. V. *a l.* et *dextram* MSS. et Edd. qdd. g *ob crebras h. eruptiones* L. sec. h deeſt Carr. Pal. B. Dorv. L. sec. non male. V. ad B. G. 2, 32. dein *si ibi pro c.* Pet. L. pr.

Ad cognoscendum effudit] Cum voces, *ad cognoscendum*, non exhibeat MS. *Norvic.* eas mihi ſuſpectas eſſe fateor, et Gloſſam videri redolere. DAV. *Cur. sec.* Non agnoscunt etiam *τὰ*, *ad cognoscendum*, Scalig. et Leid. pr. at solet Caeſar ubique copioſus eſſe, ut singulis liquet paginis.

Nihilo sequius] Editt. *Rom. Ven. Beroald.* habent, *nihilo segnius*, quod etiam probum eſt. *Sallustius* Jugurth. c. 75. *Nihilo segnius bellum parare.* *Corn. Nepos* Datam. c. 2. *Nihilo segnius perseveravit*; ut falſus sit *Nic. Heinsius*, qui ad *Ovidii* Metam. 2, 809. hanc loquendi rationem e bonis auctoribus eliminandam cenſuit. DAVIS. Cum Davisio facit Doctiſſ. V. Staveren ad Nepotis locum, Arntzen. ad Aurel. Vict. de Caeſar. c. 40. *Nihilo segnius solita curaret.* ubi multa hujus locutionis adducit exempla cum Gebhard. ad Nepot. Dat. c. 2. Putatque etiam Brantius, *segnius* hoc loco eſſe congruentius. at contra judicat Gruterus, qui centenis aliquot locis ait *segnius* migraſſe in sedem genuinae vocis, *sequius*, seu *secius*. Sed *segnius* hic etiam R. Stephanus et

pentinos incursus humilem parvamque [a] fecerant. 2 Huc se [b] referebant: hinc, si qua major obpresserat vis, propugnabant: hinc ad repellendum et pro-
3 sequendum hostem procurrebant. Patebat haec
619 [c] quoquo versus pedes xxx; sed parietum crassitudo [d] pedes v. Postea vero, ut est rerum omnium magister usus, hominum adhibita sollertia, inventum est, magno esse usui posse, si haec esset in altitudinem turris elata. [e] Id hac ratione perfectum est.

1 IX. [f] *Ubi turris altitudo perducta est ad contabulationem; eam in parietes* [g] *instruxerunt ita, ut capita tignorum extenta parietum structura tegeren-*
2 *tur: ne quid emineret, ubi ignis hostium* [h] *adhae-*

VARIAE LECTIONES.

a *fecerunt* MSS. et Edd. qdd. b *ferebant* Lov. Palat. B. Dorv. L. sec. c deest L. pr. *quaqua* Carr. L. sec. V. ad B. G. 3, 23. d Sic Pet. Scal. B. L. pr. sec. V. Edd. Vasc. Steph. Gr. post. deest Lov. Pal. Dorv. vulgo *pedum* vel *ped.* e *in* B. L. sec. Edd. R. M. V. f *ibi* MSS. 9. g *instruxerunt* Pet. *exstr.* L. sec. h vulgo *inhaer.*

Gryphius dedere contra MSS. tum aliorum, tum meos plerosque. Nam Ursin. Petav. Cujac. Palat. Bong. Lovan. Dorv. Voss. habent, *secius*, vel *setius*. Verum quia tamen Scalig. Leid. pr. et secundus servant, *segnius*, id hoc loco nequaquam damnem, ceterisque locis, ubi de alacritate et studio res est. Nam judicio haec discernenda, nec a MSS. standum, qui variant ubique. Lucan. 6, 286. *Qui Caesaris arma Segnius haud vidit* etc. Sed male *segnius* in nonnullis est B. G. 1, 49. *Nihilo secius Caesar etc.* et B. Civ. 3, 27. *Nihilo secius sequebantur.*

Altitudo perducta est ad contabulationem, eam instruxerunt ita] Quid velit his verbis Caesar, satis liquidum est ex sequentibus: quare miror, Ciacconium e mera conjectura scribere voluisse, *eamque* (sic enim quaedam Edd. et Lips. Poliorc. 2, 4.) *intra parietes incluserunt.* *Instruere contabulationem in parietes* significat, ejus tigna parietibus subponere, ut infra, *tigna item, ut primo, tecta extremis lateribus instruebant.* Rarior tamen est locutio, *in parietes*: et, ut verum fatear, MSS. et Edd. Vett. vulgatae lectioni non suffragantur. In Editionibus enim priscis, etiam Beroaldina, legas: *est, id contabulationis caussa in par. inst. Contabulationis caussa* habent quoque MSS. omnes; et pro *ad* in Pet. Lovan. et Voss. est, *ut*, in Leid. pr. *et*. In reliquis, *ad*. *In* non

resceret. hanc insuper contignationem, quantum [a] *tectum plutei ac vinearum passum est,* [b] *laterculo adstruxerunt: supraque eum locum* [c] *duo tigna transversa injecerunt* [d] *non longe ab extremis parietibus, quibus* [e] *suspenderent eam contignationem, quae turri* [f] *tegimento esset futura: supraque ea tigna* [g] *directo transversas trabes injecerunt, easque axibus religaverunt. Has* [h] *trabes paullo longiores,* 3
atque eminentiores, quam extremi parietes erant, 610
[i] *effecerunt; ut esset, ubi tegimenta* [k] *praependere possent, ad defendendos ictus ac repellendos,* [l] *quum inter eam contignationem parietes exstruerentur; eamque contabulationem summam lateribus lutoque*

VARIAE LECTIONES.

a Deest Lov. b MSS. omnes *latericulo. constr.* V. *adstrinx.* L. pr. c deest V. et Edd. quibusd. male. V. Hotom. *duo etiam* Bong. d *ut non l.* Carr. et 7 mei cum Edd. pp. *ii non l.* Scal. F. *non ita l.* e *suppend.* MSS. 3. *suspenderunt* Scal. L. pr. f Sic MSS. omnes hic et infra. V. ad B. G. 2, 21. g *derecta* MS. Urs. *der.* L. pr. Lov. V. ad 4, 17. 7, 23. h deest Pet. Sc. L. pr. V. 4, 4. i *effecerant* L. pr. Sc. Pet. k *perpend.* Pal. Edd. R. M. et aliae. *unde* mallet Hotom. l Sic vel *cum* MSS. omnes et Edd. ante Ciaccon. vulgo *dum. Intra* Carr. Edd. Vasc. Steph. Gr. post. *integra contignatione* Voss.

agnoscit Leid. pr. Quare aliud quid latere videtur. Forsan simpliciter reliquerat auctor: *perd. est ad contabulationem, ejus caussa parietes instruxerunt etc.* De verbo *instruere* adi notata ad 8, 41. *Aggeres instruere coepit.* Ceterum pro *inhaeresceret*, quod, nescio unde, in Scaligeri Editionem inrepsit, et in seqq. retentum est, reposui, *adhaeresceret*, jubentibus MSS. omnibus et Edd. prioribus.

Directo transversas trabes] Distinguit inter transversa ἁπλῶς et directo transversa: nam *transversae trabes* crucis formam habent, quam Burgundicam hodie appellamus, sive literae X, at *directo transversa* sunt tali specie, +. Quod notandum ad intellectum turris, in qua primo duo tigna fuerunt transversa, dein his instratae trabes directo transversae, hoc pacto:

VOSSIUS.

Easque axibus religaverunt]

[a] *constraverunt, ne quid ignis hostium nocere posset:* [b] *centonesque insuper injecerunt, ne aut tela tormentis* [c] *missa tabulationem perfringerent, aut*
4 *saxa ex catapultis lateritium* [d] *discuterent. Storias autem ex funibus anchorariis tres, in longitudinem parietum turris, latas* IV *pedes, fecerunt: easque ex* III *partibus,* [e] *quae ad hostes vergebant, eminentibus trabibus circum* [f] *turrim praependentes religa-*
5 *verunt;* [g] *quod unum genus tegimenti aliis locis*

VARIAE LECTIONES.

a *castraverunt* L. pr. et Scal. qui pro Var. lect. *calcaverunt.* dein *nequis i.* MSS. et Edd. qdd. b *centones ins.* L. pr. Exsulat *insuper* a Lov. male. V. ad 4, 17. c *inmissa* Pet. L. pr. adi 5, 44. d *deicerent* Lov. e *qua h. perurgeb.* L. pr. *qua ad h. perurg.* Scal. f Sic MSS. plerique et Edd. qdd. ut supra, non per *e. perpend.* V. et Edd. qdd. g *quod ad* L. pr. Sc.

Ita MS. Cujac. et Petav. ac v. c. noster; sic et Scaliger edidit: in Palatino etiam est, *asses.* Recte sane: etsi in editt. prioribus et nonnullis vv. cc. est, *asseribus.* Nam, ut Vitruvius l. 4. ait, *in contignationibus tigna et axes.* Et asseres minus hic usui, quippe nequaquam asseribus, sed assibus tabulata insterni solent. *Religandi* autem verbo Caesar infra est usus, cum ait: *eo super tigna bipedalia injiciunt; eaque laminis clavisque religant.* Nam necessario tectum hoc constratum axibus fuit, alioqui nullius esset usus, neque contabulationis nomine (ut fit infra) a Caesare nuncupari posset. Denique nec lateres eidem insterni possent, quod factum infra Caesar ait. VOSS. *Axibus* habent quoque MSS. Brant. Leidensis pr. Scalig. et alii; *assibus* Dorvill. Vide ad Lucan. 3, 456. *Stellatis axibus agger Erigitur.* Male *asseribus* revocavit Cellarius. Pro *easque* in MSS. Carr. Petav. Leid. pr. sec. Voss. Palat. Bongars. Dorv. scribitur, *eaque.* Nec male. Tam enim tigna, quam trabes, axibus religata fuisse, credibile est.

Storeas autem] Sic vulgo scribunt, at in 4 manuscr. constanter et hic et infra est, *storias:* sed sic quoque in vet. cod. nostro reperio, *nausia,* ut sunt obnoxiae mutationi *i* et *e*. *Storea* teges est vilior, texi e juncis aut talibus solitus; habetque nomen *ἀπὸ τȣ̃ ςορεῖν.* Hic tamen Caesar e funibus anchorariis texit storeas. In Glossis Cyrilli reperio, *Ψίαθος, Teges, Terratoria, Macta.* Quid illud *Terratoria?* An *ψίαθος* notat torum terrae insterni solitum, quomodo hodieque stramini miles incubat? Depravatum locum, nullus ambigo. Quare rescribo, *ψίαθος, Teges terrae, storia, matta.* Nam *ψίαθος,* ut exponit Hesychius, est *ἡ χαμεύνη,* sive lectus humi stratus. Cui accurate respondet illud, *teges terrae,* et

erant experti nullo [a] *telo neque tormento transjici posse. Ubi vero ea pars turris,* [b] *quae erat perfecta, tecta atque munita est ab omni ictu hostium, pluteos ad alia opera* [c] *abduxerunt: turris tectum per se ipsum prehensionibus* [d] *ex contignatione prima suspendere ac tollere coeperunt; ubi, quantum storia-* 621
rum demissio patiebatur, tantum elevabant. Intra 6
haec tegimenta abditi atque muniti parietes lateribus [e] *exstruebant; rursusque* [f] *alia prehensione, ad ae-*

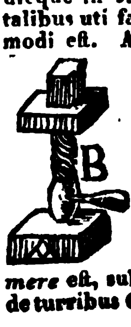
VARIAE LECTIONES.

a *telorum t.* Bong. *telo atque t.* MSS. 2. *posse* non male abest a Pal. b Malim *qua* cum Lov. et N. Heins. c *addux.* B. et Edd. add. perperam. d *et* Edd. R. M. V. e *expevebant* Edd. R. M. f *aliam pensionem* L. sec. *aliam prensionem* Pal. B. Dorv. *aliam prehensionem* Edd. R. M. V. Vasc. sed v. Hotom.

storia, et *matta*, quae vox nobis hodieque patrio sermone ftorias denotat. VOSS. *Storia* per *i* hic et infra etiam MSS. noftri omnes, et Edd. pp. in quibus male, *scorias*. Per *i* jam ante Voffium ediderant Vascos. Steph. Gryph. aliique, quod temere ex Hotomanni placito in *storeas* mutatum eft. de ftoria vide etiam ad Frontin. 4, 3, 6. *praeter aereum et minutum veru;* ut ibi legendum docui.

Latas IV *pedes*] Id eft, crassas, inquit Hotomannus. *nam*, ait, *latitudo cujusque erat pedum* XXX, *quantum erat turris spatium quoquo versus.* Sed foede labitur. Quales enim ftoriae illae, quae craffae pedes IV? quis unquam simile quid audivit? Latitudo ftoriarum erat pedum IV, nimirum, ut paullum modo inclinatum protegere virum poffet: longitudo pedum XXX, quantum erat turris spatium. VOSS. Eodem modo recte jam vocem, *latas*, explicuit Lipfius Poliorc. 2, 4.

Prehensionibus] V. C. *pressionibus*. Petav. et Bong. *presionibus*. et sic infra quoque Bong. sed Pet. illic habet, *prensione*. Palatinus, ut in vulgatis eft. Sed altera lectio vera eft; quamvis et Scaliger, et Martinius, doctorumque alii *prehensiones* genuinum effe vocabulum putaverint. *Pressiones* sunt, ὑπομόχλια, sive ligna illa, quae vectibus subjiciuntur, ne vectes deprimant terram. Unde Vitruv. 10, 8. *Supposita uti centro, cito porrecta pressione, quod Graeci ὑπομόχλιον appellant.* Et videmus hodieque in sublevandis aedificiis talibus uti fabros. Forma hujusmodi eft. Ab ea origine *expri-*

A. Ὑπομόχλιον, *sive* preffio.
B. Vectis.

mere eft, sublevare: unde supra de turribus Caesar, *quantum has*

7 *dificandum, sibi locum expediebant. Ubi tempus alterius contabulationis videbatur, tigna item, ut primo, tecta extremis lateribus* [a] *instruebant; exque ea* [b] *contignatione rursus summam contabulationem,*
8 *storiasque* [c] *elevabant. Ita tuto, ac sine ullo vulnere ac periculo* VI *tabulata exstruxerunt: fenestrasque, quibus in locis visum est, ad tormenta mittenda in struendo reliquerunt.*

1 X. Ubi ex ea turri, quae circum essent, opera
612 tueri se posse confisi sunt; musculum [d] pedum LX

VARIAE LECTIONES.

a *exstr.* Ed. Elz. b *contignationem stor.* deletis ceteris, Scal. *summa contabulatione* Lov. L. sec. Dorv. c *levabant* Edd. R. M. V. d *pedes* Lov. Dorv. Edd. qdd. *pedibus* Edd. R. M. V. Conf. Voss. de Constr. c. 11. dein *IX* rectius Lips. l. 1. Poliorc. D. 9.

quotidianus agger expresserat. Hinc in Glossis quoque: *Pressorium, πιεστήριον*, sive torcular, exponitur. Et *pressorium vas* dixit Columella 12, 18. Hinc etiam *pressura*, hoc est, *πιεσμός*. At Digest. de serv. praed. urb. l. 16. aliter ea vox usurpatur: *Interdum dici potest, eum quoque, qui tollit aedificium vel deprimit, luminibus officere: si forte κατὰ ἀντανάκλασιν* (Alciatus ἀνάκλασιν emendat) *vel pressura quadam lumen in eas aedes devolvatur.* Ubi per pressuram intelligitur, id quod hodieque fieri videmus, ut lumen compressum inter muros aut tecta illabatur desuper, nos vocamus, *vallende lichten.* In glossis Cyrilli invenio, *premo*, et *prendo*, seu *prehendo*, pro eodem poni: *Πιέζω, prendo, presso.* Et idem voluisse videtur Philoxenus, cum ait, *Prensatio, ἀγγάρεια.* Nisi forte vult, prensationem fuisse *ἀγγάρειαν*, quia saepissime prensatores illi importuni et molesti erant, ac invitis quibusdam extorquerent favorem. Sane in eodem est, *Prendit, Ἀράσσεται, συλλαμβάνει.* Alioqui proprie *ἀράσσεται* est, collidere, aut tundere. Sed manifestius id videmus alio loco, ubi est, *deprehensum, κατηρεφές.* Nam *κατηρεφὲς*, quod opacum et tectum est, notat, qualia sunt humilia loca ac depressa. Nam quod Vulcanius ait, melius hic dici potuisse, *prehensum*, et adstruere veritatem rei conatur hoc loco Caesaris, frustra est. *Deprehensum* in Philoxeno ponitur pro, *depressum:* ut solent talia confundi. Sic sane Bell. Civ. 3, 101. ubi sermo de classe Cassiana: *Flamma ab utroque cornu comprehensa*, legitur in Petaviano codice, *compressa*. Vitione aevi, an librariorum indiligentia, non facile dixerim: illud video, in MSStis quoque Caesaris codicibus hoc loco legi, *prensionibus, pressionibus, prehensionibus*, promiscue. Et in MSStis codd. aliorum quoque autorum saepe videas temere *n* vocibus infertam. Sic *thensauri, totiens, quo-*

longum ex materia bipedali, [a] quem a turri lateritia ad hoſtium turrim, murumque [b] perducerent, facere inſtituerunt; cujus musculi haec erat forma.
Duae primum trabes in solo, aeque longae, distan- 2
tes inter se pedes IV conlocantur; inque eis columel-
lae pedum in altitudinem V defiguntur. Has inter se 3
capreolis molli fastigio conjungunt, ubi tigna, quae musculi tegendi caussa ponant, conlocentur. [c] *Eo super, tigna bipedalia* [d] *injiciunt;* [e] *eaque laminis*
clavisque religant. Ad [f] *extremum musculi* [g] *tectum,* 4

VARIAE LECTIONES.

a *quae* MSS. 4. *q. ipsi* Carr. *que ipsi* L. sec. b *produc.* Carr. c *eos* L. pr. d *inmittunt* L. pr. Pal. Dorv. e *ea l.* L. pr. f *extremumque* Carr. V. L. sec. Edd. pp. Vascos. Steph. g *tectique trabes* L. pr. *tecti trabes* Scal.

tiens. VOSS. *Prensionibus* quoque et *prensione* Lov. Dorvill. Leid. sec. Voſſ. item *prensione* Palat. habent cum Ed. Rob. Steph. *pressionibus* Scalig. et Leid. pr. quorum primus mox, *prensione*, alter, *pensione*, exhibet. *Pressionibus* praetulit iisdem argumentis quoque Lipsius loco indicato. Adde Voſſium ad 7, 27. *turres agger expresserat*, i. e. elevarat. Belgice vocatur, *opvyzelen*. *pressura liquidorum* alia paullo res eſt. Vide Gujet. ad Lucan. 9, 809. *Corycii pressura croci*, et, *aquam rotis exprimere*, Hirt. B. Alex. c. 6. Ceterum nihil tritius eſſe commutatione iſta τῶν *prensus* et *pressus*, *pansus* et *passus* etc. norunt omnes; et *n* a librariis crebro inculcari, clariſſime vidimus ad B. G. 2, 9.

Demissio patiebatur] Hoc eſt, quanta erat ſtoriarum praependentium longitudo, ad homines inter operandum protegendos. CLARK. V. Turneb. Advers. 11, 24.

Ad tormenta mittenda in struendo] I. e. grandia miſſilia e tormentis excutienda. De qua significatione vocis, *tormenti*, adi ad 3, 51. *telum tormentumve missum*. Alioquin locus in mendo cubare videri poſſet. nam in Leid. pr. et Voſſ. eſt, *instruenda*, unica voce, quasi ad tormenta eſſet referenda. An vero scribendum, *inmittenda*, ſcilicet feneſtris illis, ut inde miſſilia excutiantur? Non puto.

In solo aeque longae] Interposita virgula scribendum, *in solo, aeque longae*, ut recte habet ed. *Beroald.* In *Rom.* et *Ven.* perperam legitur, *aeque longe distantes* etc. DAVIS. In Lovan. et Dorv. invenias, *aequa lege*. *Pedum* etiam, pro *pedes*, eſt in Lovan. et Leid. pr. qui cum Edd. multis jungit, *aeque longe distantes*. Alia ratio eſt 7, 23. *Trabes directae perpetuae, paribus intervallis distantes inter se binos pedes, in solo conlocantur.*

Inque eis columnellae] Malo,

trabesque extremas, quadratas regulas, IV [a] patentis digitos, defigunt; quae lateres, qui super [b] mus-
5 *culo struantur, contineant. Ita fastigato, atque ordinatim structo, [c] ut trabes erant in capreolis conlocatae, [d] lateribus lutoque musculus, ut ab [e] igni, qui ex muro jaceretur, tutus esset, [f] contegitur.*
6 *Super lateres coria inducuntur; ne canalibus aqua*
623 *inmissa lateres diluere [g] posset. Coria autem, ne rursus igni ac lapidibus corrumpantur, centonibus*
7 *conteguntur. Hoc opus omne, tectum vineis, ad*

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. plerique. b *musculos* MSS. plurimi et Edd. pp. Gryph. aliaeque. *musculum* L. sec. Edd. Vasc. Steph. Gr. post. dein *statuantur* L. sec. *conantur* L. pr. c *ut* deest V. et Edd. pp. *quae erant* MSS. 4. et Edd. pp. d *in lateribus* Pet. Sc. L. pr. Lovan. Pal. Dorv. *et luto* Pal. B. L. sec. Dorv. Ed. Flor. deest *que* Petav. Sc. L. pr. V. Lov. Edd. pp. latet menda. e Sic MSS. potiores cum Edd. Vasc. Steph. aliisque, non *igne*. f *conteguntur* Ed. Flor. ac vulgo *supra*. g *possit* L. pr.

columellae, ut in optimo codice Petaviano est. Nam dicimus, *columna*, *columnula*, *columella*. VOSS. *Jos. Scaliger* edidit, *inque eis columnellae*, quam scripturam firmant editt. *Ven. Beroald.* at rectius MSS. *Petav.* et *Norvic.* cum *Rom.* exhibent, *inque eis columellae*, ut ostendit *G. J. Vossius* in Etymol. voce, *columna*. Ac sane, quod non observat vir doctissimus, huic voci fidem non dubiam facit *Columellae*, celebris de re Rustica scriptoris, nomen. DAVIS. *Columellae* est etiam in Cod. Voss. et Edd. Mediol. Vascos. R. Steph. Gryph. poster. atque id quoque praetulit Gruterus.

Has inter se capreolis molli fastigio conjungunt] *Capreoli* sunt, συγκλεῖται, sive ligna in imo divaricata, quorum fastigia committuntur et canterios sustinent. Nomen sortiti videntur a capreolis, qui adversis cornibus concurrunt: nam tignorum species ita procumbens refert quasi cornibus certantes capros. Nam illorum foedus error, qui huic loco applicant capreolos illos, qui vitium cincinni sunt, ne audiendus quidem; nihil enim hic commune cum illis capreolis. VOSS. Adde Ciaccon.

Quadratas regulas] Regulae sunt, directa ligna, quae hodie *latas* dicimus, notante *J. Lipsio*, Poliorc. l. 1. Dial. 9. ubi totum hunc locum enarrat. *Rom. Ven. Beroald. tegulas* corrupte repraesentant. DAVIS. *Tegulas* etiam Carr. et Ed. Scal. male. Adi et Bruti notas.

Ita fastigato] Sic recte edit. *Rom.* A. D. 1472. cum in aliis

ipsam turrim [a] *perficiunt, subitoque, inopinantibus hostibus, machinatione navali,* [b] *phalangis subjectis, ad turrim hostium admovent, ut aedificio* [c] *jungatur.*

XI. Quo malo perterriti subito oppidani saxa, 1
quam maxima possunt, vectibus [d] promovent, praecipitataque muro in musculum devolvunt. Ictum firmitas materiae sustinet, et, quidquid incidit, fastigio musculi [e] elabitur. Id ubi vident, mutant con- 2
silium: [f] cupas taeda ac pice refertas incendunt;

VARIAE LECTIONES.

a *perducunt* pro Var. lect. Scal. b *palangis* Edd. qdd. contra MSS. c *conjungatur* L. pr. d *perm.* L. pr. e *delab.* B. L. sec. V. Edd. Vett. f *cuppas* Lov. Dorv. Edd. pp.

legatur, *fastigiato*, quod verbum non est Latinum. Vide not. ad B. G. 2, 8. DAVIS. Confirmant hanc scripturam MSS. Petav. Lovan. Dorvill. subaudiendum autem videtur esse, *tecto*; nisi similitudine litterarum τῷ *structo* exciderit.

Supra lateres] Ita editum prius invenio in Ed. Plantiniana 1574. Antea edebatur, *Super*, cui lectioni suffragantur libri MSS. omnes: quocirca novari nihil oportuit. In uno Palatino est, *Super lateribus*. Sed *super* tam Accusativo, quam Ablativo jungi, docuerunt satis Viri docti. Adi Cl. Burm. ad Nemes. Ecl. 3, 5. *Quem super ex tereti pendebat fistula ramo.* Ovid. Ep. 5, 15. *Saepe super gramen, foenoque jacentibus alto.* Front. 4, 3, 8. *Super nudam humum.* 3, 9, 9. *Super fossam pontibus injectis.* et sic passim.

Hoc opus omne tectum vineis ad ipsam turrim perficiunt] Ait, musculum structum intra vineas: quod fieri potuit: nam vineae, ut ex Vegetio discimus, altae erant pedes octo: musculi vero columnae erant altae pedes quinque: his deinde impositi capreoli, qui necessum est valde inclinati fuerint; alioqui contineri vineis musculus nequisset: nam infra columnas illas trabes jacebant bipedales. Itaque columnae et trabes fere VII pedes altae erant, unus superest pes ad tectum imponendum musculo. Sed credo ego illa verba Vegetii non usquequaque vera esse, et exstructas saepe ab Romanis vineas, quae octavi pedis altitudinem excederent. Sed dicere possis, musculum pone vineas exstructum fuisse, et ideo tectum vineis dici. Sane ego non multum pugnare velim. Nihilominus sequitur, supra vineas musculum non eminuisse, hoc est, pedum VIII altitudinem aut nihil, aut non multum excessisse; alioqui conspecturi eum Massilienses fuerant. VOSS. Lipsius loco laudato ait, posse et legi, *tecti*. Vulgatum defendunt cuncti codices. Malim autem ego ex-

easque de muro in musculum devolvunt. [a] Involutae labuntur; delapsae [b] ab lateribus, longuriis, furcisque ab opere removentur. 3 Interim sub musculo milites vectibus [c] infima saxa turris hostium, quibus fundamenta continebantur, convellunt. Musculus ex turri lateritia a nostris telis tormentisque defenditur: [d] hostes ex muro ac turribus submoventur:

VARIAE LECTIONES.

a *evolutae* Hotom. sed, si quid mutandum, malim cum Lipsio *devol.* b *a* MSS. et Edd. add. *furcis* sine *que* Scal. c *infirma* Edd. R. M. V. sed v. Luc. 3, 489. d Sic MSS. Urs. Faerni, et mei. vulgo *hostesque.*

ponere, *latens post vineas.* Sic 7, 27. *legiones intra vineas in occulto expeditae.*

Machinatione navali, phalangis subjectis] *Julius Pollux:* τὰ τῶν νεῶν ξύλα, οἷς ὑποβληθεῖσιν ἐφέλκονται αἱ νῆες, φάλαγγες, καὶ φάλαγγαι. *Varro* de vita Pop. Rom. *Cum Poenus in fretum obviam venisset nostris, et quosdam cepisset, crudelissime, pro phalangis, carinis subjecerat, quo metu debilitaret nostros.* Nonius: *Palangae dicuntur fustes teretes, qui navibus subjiciuntur, cum attrahuntur ad pelagus, vel cum ad littora subducuntur. Unde etiam nunc Palangarios dicimus, qui aliquid oneris fustibus transvehunt. Ciaccon.* Vide *Joan. Schefferum* Mil. Nav. 3, 3. DAVIS.

Ab opere removentur] Illa, *ab opere*, in v. c. nostro et Pet. (ac *Norv.*) desiderantur; proba tamen sunt. Ait Caesar, cupas e muro devolutas in musculum cecidisse: inde fastigato tecto delapsas in terram: ibi, ne flamma opus adureretur, longuriis remotas esse. VOSSIUS.

Libera muri defendendi facultas] *Pet. Ciacconius* vocem *muri* delendam censet, quia non murus, sed turris oppugnabatur. Lenior est medicina, si reponamus, *non datur libera* muro *defendendi facultas*, ob tela videlicet tormentaque a Romanis missa. DAVIS. Ineptus est hic Ciacconius, qui vocem (*muri*) delendam censet; quia *turris* scilicet, non *murus*, oppugnabatur. Quasi vero non jam antea dixisset Caesar, hostes in *muro* aeque, ac in *turri*, telis tormentisque ex turri lateritia ictos. *Murum* itaque *defendi non potuisse*, idem est, ac si dixisset, *eos, qui in muro essent, se defendere non potuisse.* Quare nec Davisii audienda est emendatio, qui reponit, *non datur libera* muro *defendendi facultas.* Quod vix Latinum est. CLARK. De more Gruterus haec omnia, *non datur l. m. d. fac.* habet suspecta.

Hostes turris repentina ruina commoti, inopinato malo turbati, Deorum ira perculsi, urbis] In Manuscripto *Cujac.* et *Petav.* decem hae voces desiderantur, et solum est, *hostes urbis direptione permoti.* (Sic et in

non datur libera muri defendendi facultas. Com- 4
pluribus [a] jam lapidibus ex ea, quae suberat, turri subductis, repentina ruina pars ejus turris concidit: pars reliqua consequens procumbebat.

XII. [b] Tum hostes, turris repentina ruina com- 1
moti, inopinato malo turbati, Deorum ira perculsi, urbis direptione perterriti, inermes cum infulis

VARIAE LECTIONES.

a *tum* L. pr. et *illa* L. pr. V. b *Cum* Pet. Lov. Sc. L. pr. V. non adeo male.

Norvic. legitur.) Caeterum quod hic Caesar ait, *urbis direptione permoti,* id ad metum Massiliensium referendum: nam urbs direpta non erat, sed verebantur Massilienses, ne id contingeret. VOSS. Haec cuncta desunt etiam in MSS. Leid. pr. Voss. et Lov. meritoque supposita eorum pars major videtur Grutero, qui retinere mallet solum, *Deorum ira perculsi.* Sed et illa Monachorum commentum esse hoc loco opinor, omniaque si quis inducat, non renitentem me habebit. In Leid. sec. scribitur, *ut urbis d. p.*

Inermes cum infulis] Nimirum sic antiquitus solebant ad placandos victores, quemadmodum sacerdotes et hostiae ad propitiandos Deos erant infulis circumdatae. Unde et *infulat* in Glossis Isidori exponitur, *propitiat.* De infulis Glossae MS. nostrae: *Insolae, velamenta de lana in modum vittarum facta.* Festus: *Infulae sunt filamenta lanea, quibus sacerdotes, et hostiae, templaque velabantur.* De sacerdotibus et hostiis nota res: nam illuc respexit Maro, cum ait Aen. 10,538. *Infula cui sacra redimibat tempora vitta.* De hostia idem Aen. 2, 156. *vittaeque Deûm, quas hostia gessi.* Nam *vittae* et *infulae*, etsi idem non sunt, ponuntur pro eodem, quia vittae annexae erant infulis. De hostiis quoque Varro l. 6. de L. L. ait: *Infulas dictas apparet in hostiis, quod velamenta e lana, quae adduntur infulae, intra hostiarum cornua velamenta erant.* Locus mire depravatus: quid illud *velamenta* prius sibi vult? deinde, an vittae intra cornua hostiarum? Emendo totum locum: *Infulas dictas apparet, quod filamenta e lana, quae adduntur infulae, infra hostiarum cornua velamenta erant.* Ut putaverit Varro, infulas quasi inferulas dictas ab *infra*, quod credidit quoque Perottus, nimirum quia vittae infra cornua pendebant. Scaliger infulas deducit ab *infilando*, quod putat significare, amicire aut velare. Sed probatum id velim. In Festo legitur: *Effafilatum, exertum, quod scilicet exerto brachio sunt exfilati, id est, extra vestimentum filo contextum.* Lego, *Effilatum.* x in f abiit, ut, *exfari, effari.* Ergo *exfilare* est, exerere, *infilare* sit, velare. non tamen infulam inde deduci patiar: quippe filum primam habet productam, infula brevem mediam. Scio, subinde

[a] sese porta foras universi proripiunt; ad legatos
2 [b] atque exercitum subplices manus tendunt. Qua
625 nova re oblata, omnis administratio belli consistit:
militesque, aversi a proelio, [c] ad studium audiendi
3 et cognoscendi feruntur. Ubi hostes ad legatos exercitumque
pervenerunt, universi se ad pedes pro-
4 jiciunt: orant, *ut adventus Caesaris exspectetur; captam suam urbem* [d] *videre, opera perfecta, turrem subrutam; itaque a defensione desistere: nullam exoriri moram posse, quo minus, quum ve-*

VARIAE LECTIONES.

a *se* MSS. plerique. b *adque* Lov. *ad* Pal. Dorv. ut repetatur venuste praepositio, ut supra saepius. c *studio* Lov. d *videri* Edd. R. M. V. sed v. ad B. G. 2, 31.

composita primitivi naturam amittere: sed huc non temere recurrendum. Ego ab Hetruscis petendam vocabuli originem arbitrer, a quibus pleraque sacra Romani accepere. Interea deducere non male possis a *φαλά*, quomodo vocatur *κόσμος τῆς περικεφάλαιας*. Aut a *φαλιός*, quod *album* notat: nam *insula*, inquit Isidorus, *est fasciola sacerdotalis capitis alba in modum diadematis*. Verum ad Festum ut redeamus, de sacerdotibus et hostiis notum, eos insulis velari solitos. At templa velari vittis quis prodidit? Profecto nihil unquam tale legi, et sanum locum esse, ne ipsa quidem Ὑγεία mihi persuaserit: emendo confidenter hoc modo, *Insulae sunt filamenta lanea, quibus sacerdotes et hostiae tempora velabantur*. Conferat, qui volet, verba Festi et Varronis, non dubito, quin veritatem conjecturae facile animadversurus sit: nam, *tempora vittis velare*, est familiarissima et propria veterum phrasis. unde Maro: — *redimibat tempora vitta*. Et sic innumeri autores. In glossis, quae Isidoro vulgo tribuuntur, lego: *Insula sacerdotalis vitta, et administratio judicialis*. Quod miror hic insulam dici vittam, cum ipse Isidorus Orig. 19, 30. ait, *ab insula vittae ab utraque parte dependent*. Sed excusari potest, si vittam hic generatim dicamus pro diademate aut redimiculo poni. Etiam in Glossis nostris MSS. *Insola vittae sacerdotum*, et, *Insola amministratio sacerdotalis*. Quantum ad illa verba, *judicialis administratio*, innuit, quoque magistratus et praesides provinciarum insulis solitos ornari. Unde in Novell. Theodos. et Valent. T. de metatis p. 567. *tam Consularium virorum, quam praefecturae insulis ornatorum*. Spartianus in vita Hadriani pag. 4. *Post Mauritaniae praefecturam insulis ornatum Pannoniae Daciaeque praefecit*. Ursinus ad hunc locum Caesaris ait, insulas Graecis vocari *ἱκετηρίους κλάδους*. Sed nae ille Paraphrastem, imo prorsus oblitum

nisset, si imperata non facerent, ad nutum e vestigio diriperentur. Docent, si omnino turris concidisset, non posse milites contineri, quin spe praedae in urbem inrumperent, urbemque delerent. Haec, atque [a] ejusdem generis complura, ut ab hominibus doctis, magna cum misericordia fletuque pronunciantur.

XIII. Quibus rebus commoti legati, milites [a] [b] ex opere deducunt, obpugnatione desistunt, [c] operibus custodias relinquunt. Induciarum quo-

VARIAE LECTIONES.

a *ejusmodi* Edd. R. M. V. *quamplura* Dorv. V. Edd. R. M. V. abest a Pal. Dorv. L. sec. *omnibus d.* V. b Desunt *ex o.* B. *ab o.* L. pr. *diduc.* Pet. L. pr. c *operis* Pet. L. pr. male.

interpretis egerit, qui, ubi in Graeco scriptore occurrat ἱκετηρίων κλάδων mentio, vertere velit, *infulas*. Multo praestitisset dicere, *σέμματα* Graecis vocata: nam eae vere infulae; et hinc in Glossis Philox. *Infulae, σέμματα.* Itaque eodem modo, quo hic Massilienses, infulis usi dicuntur. Ita apud Homerum *α.* Iliad. Chryses sacerdos Agamemnoni supplicatum venit, *Στέμματ' ἔχων ἐν χερσὶν ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος.* Ubi Eustathius ait, eum corona accessisse, ut majestate et reverentia Apollinis moveretur, cujus coronam habebat Chryses. Quales laedere nefas erat: unde Aen. 2, 429. *nec te tua plurima, Panthu, Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.* VOSSIUS.

A defensione] Petav. et Lov. cum Voss. *ab def.* sed Leid. pr. *ad defensionem.* Solita scilicet confusione τῶν *ab* et *ad*: nisi velis exponere, *quod ad defensionem.* Vide ad B. G. 5, 9. *Ne no-*

cturnis quidem temporibus ad laborem militum intermissis.

Spe praedae inrumperent] Lovan. Leid. pr. sec. Voss. Dorv. Palat. Bong. *Se praedae.* Unde merito Cl. Drakenburgio videtur excidisse τὸ *se*, tum ob locutionis insolentiam, tum ob vicinitatem τοῦ *spe*. Ill. etiam Heinsius margini adleverat leg. *se spe praedae. Se inrumpere*, ut c. 14. *Portis sese foras erumpunt.* ubi vide Comm. Ciacconii, Cellarii et aliorum, ac laudatos viros ad Silium 12, 437. Quid, si ne quidem necesse est, *spe* retineri? ut *praedae* in Genitivo sumatur per ellipsin τοῦ *caussa*, ἕνεκα: uti jam saepe in Caesare habuimus. Dispiciat lector, adeatque conlecta ad B. Gall. 4, 1. Ego tamen malim, *se spe praedae.*

Ut ab hominibus doctis magna cum misericordia fletuque pronunciantur] Negat Hotomannus per *doctos* hic Caesarem aliud velle, quam, edoctos a suis, quid dicerent. Sed luce clarius est, cum per *doctos* intelligere

dam genere [a] misericordia facto, adventus Caesaris exspectatur. Nullum ex muro, nullum a nostris mittitur telum: ut re confecta, omnes curam et di-
2 ligentiam remittunt: Caesar enim per litteras Trebonio magnopere mandaverat, ne per vim oppidum expugnari pateretur; ne gravius permoti milites, et
626 defectionis odio, et [b] contemtione sui, et diutino
3 labore, omnes puberes interficerent: quod se facturos minabantur: aegreque tunc sunt retenti, quin oppidum irrumperent; graviterque eam rem [c] tulerunt, quod stetisse per Trebonium, quo minus oppido potirentur, videbatur.

1 XIV. At hostes sine fide tempus atque occasionem fraudis ac doli [d] quaerunt: interjectisque aliquot diebus, nostris languentibus, atque animo remis-

VARIAE LECTIONES.

a *misericordiae* MSS. 3. b *contentione* MSS. plurimi. c *pertulerunt* Edd. pp. d *quaerebant* L. sec. dein *interjectis al.* Edd. qdd.

facundos, nam facundia ad misericordiam movendam nihil utilius. Simile illud Taciti de Germanico, Annal. 1, 39. *Planci gravem et immeritum casum, simul quantum dedecoris adierit legio, facunde miseratur.* Neque in Massiliensibus id mirum, quo ad declamandum ipsi Romani confluebant. VOSSIUS.

Arma vero omnia reposita contectaque essent] In *Pal.* et *Bongars.* est, *conjectaque*, sed male. (Editt. *Rom. Ven. Beroald.* corrupte etiam repraesentant, *contemptaque.*) Nam militum arma, siquando otium esset, reponi et contegi solita adversus pulverem, imbres, aliaque id genus. Imo in *Tacito* legas Histor. 1, 38. *Aperire deinde armamentarium jussit, capta statim arma sine more et ordine militiae,* etc. Caeterum id semper non factum videtur: nam haud dubie repentino casu noxium, quando celeriter arma capienda. Itaque credo sua quemque sede militem arma recondidisse. Tegi vero etiam in itinere solent: unde ipse *Caesar* ait B. G. 2, 21. *Temporis tanta fuit exiguitas, hostiumque tam paratus ad dimicandum animus, ut non modo ad insignia accommodanda, sed etiam ad galeas induendas, scutisque tegmenta detrahenda tempus de-

remissis, subito, meridiano tempore, quum alius discessisset, alius ex diutino labore in ipsis operibus quieti se dedisset; arma vero omnia [a] reposita, contectaque essent; portis [b] se foras erumpunt; secundo magnoque vento ignem operibus inferunt. Hunc sic distulit ventus, uti uno tempore agger, 2
plutei, testudo, turris, [c] tormenta flammam conciperent, et prius haec omnia consumerentur, quam, quemadmodum accidisset, [d] animum adverti posset. Nostri repentina fortuna permoti, arma, quae pos- 3
sunt, [e] adripiunt: alii ex castris sese incitant. Fit in [f] hostis inpetus: sed [g] muro, sagittis, tormentisque fugientes persequi prohibentur. Illi sub mu- 4
rum se recipiunt; ibique musculum, turrimque la- 627
teritiam libere incendunt. Ita multorum mensium labor, hostium perfidia, et vi tempestatis, puncto

VARIAE LECTIONES.

a *posita* Ed. Ven. et *conjectaque* MSS. 3. inepte. *contempta* Carr. et Edd. qdd. b deest Carr. *rumpunt* Pet. L. pr. Lov. et 3. alii. *irrumpunt* B. L. sec. sed v. ad c. 12. c vulgo *tormentaque*. d vulgo *animadverti*. *possit* Lov. Dorv. e *capiunt* L. pr. *accipiunt* Ed. Elz. male. f Sic L. pr. V. aliique. *inp. eorum* MSS. plurimi et Edd. pp. g Ita MSS. o. et Edd. ante Ciaccon. ex cujus conjectura *e* vel *ex* additum.

fuerit. Sed supersedeo, claram rem probare: alii exempla collegerunt. VOSS. Hinc contra apud Front. 4, 1, 43. *detectis armis velut in acie*.

Flammam conciperent] Ita Editi omnes recentiores. Edit. Rom. et MS. Reg. habent, *acciperent*. Unde legendum existimabam, *arriperent*. Sed in MS. Eliensi plane scriptum est, *corriperent*. Quam demum veram esse arbitror Lectionem. Sic apud *Ovidium* Met. 2, 210. (Corripitur *flammis tellus etc*.) CLARK. *Carrar*. aliique nonnulli, *Flammam acciperent*. *Norvic*. autem, *flammam corriperent*: quam veram esse lectionem Cl. *Clarkius* arbitratur. Mihi vero parum Latina videtur illa loquendi ratio; nam Romani dicerent, *flamma corriperentur*. Notum est illud Ovidii Met. 2, 210. Corripitur flammis, *ut quaeque altissima tellus*. Receptam sane scripturam omnino retinendam putarim. *Lucretius* 6, 880. *Stupa jacit flammas* concepto *protinus* igni. Pli-

5 temporis, interiit. Tentaverunt hoc idem Massilienses postero die: eamdem nacti tempestatem, [a] majori cum fiducia ad alteram [b] turrem aggeremque eruptione pugnaverunt; multumque ignem intulerunt.
6 Sed, ut superioris temporis contentionem nostri omnem remiserant, ita proximi diei casu admoniti omnia ad defensionem paraverant. Itaque multis interfectis, reliquos [c] infecta re in oppidum repulerunt.

1 XV. Trebonius ea, quae sunt amissa, multo majore studio militum administrare, et reficere in-

VARIAE LECTIONES.

a *majore* L. pr. b *turrim* rursus L. pr. *pugnarunt* L. sec. *eruptione* abest Dorv. et L. sec. dein *contemptionem* MS. Urs. c *inperfecta* Lov. Dorv.

nius H. N. 2, 50. Ignem *habuit*, *non postea* concepit. Sic iterum loquitur 24, 101. sic etiam *Curtius* cum alibi, tum 4, 3, 4. et 5, 7, 5. DAVIS. *Cur. sec. Acciperent* legas quoque in Edd. Ven. Mediol. et Leid. sec. qui cum Dorvill. habet, *flammae*. Bene autem Davisius *conciperent* defendit. Ignis *corripere* dicitur *materiam*, quae contra *concipit* flammam. Ovid. Met. 1, 255. *ne forte sacer tot ab ignibus aether Conciperet flammas.* Adde 7, 17. 108. 9, 520. 10, 582. etc. Livius 37, 11. *Conceptum ignem prae se portabant.* Seneca Herc. Oet. 1483. *Caedatur omnis silva, et Oetaeum nemus Concipiat ignes*, sive *ignis* in Accusativo; ut non opus et ibi sit scribi, *corripiat*. Ceterum delevi copulam post, *tormenta*, auctoribus MSS. meis omnibus, et e Petaviano rescripsi, *animum adverti posset.* in Leid. pr. tantum erat, *adverti*. Adi conlecta ad B. Gall. 1, 24.

Tentaverunt hoc idem Massilienses postero die, eandem nacti tempestatem; majorique cum fiducia etc.] Pro (*majori*,) quod est in Editis omnibus, restitui ex Edit. Vascosani, (*majorique*.) Cum tamen illud (*que*) in MSS. non reperiatur; quid si, mutata tantum distinctione, ita scribamus? (*Tentaverunt hoc idem — postero die: eandem nacti tempestatem, majori cum fiducia etc.*) Neque vero reticendum, in MS. Eliensi, omissis quatuor prioribus vocabulis, scriptum esse, (*Postero die eandem nacti tempestatem, majori cum fiducia etc.*) CLARK. *Majorique* ediderunt quoque R. Steph. et Gryph. Ed. post. Ciacconius maluit, *majorique fiducia.* Sed amat magis Caesar addere praepositionem, ut aliquoties supra notatum. Quare post *die* majorem posui distinctionem.

Sed ut superioris temporis contentionem nostri omnem re-

ſtituit. Nam ubi tantos suos labores et adparatus
male cecidiſſe viderunt; induciisque [a] per scelus
violatis ſuam virtutem inrisui fore perdoluerunt;
quod, unde agger omnino [b] comportari poſſet, ni-
hil erat reliquum, omnibus arboribus longe late-
que in finibus Maſſiliensium excisis, et [c] convectis;
[d] *aggerem novi generis, atque inauditum ex lateri-* 628
tiis duobus muris, senûm pedum crassitudine, at-
que eorum murorum contignationem facere institue-
runt, aequa fere latitudine, atque ille congestitius
ex materia fuerat agger. Ubi [e] *aut spatium inter* 2

VARIAE LECTIONES.

a *proh* L. pr. b *comparari* B. L. sec. Edd. R. M. V. c Sic MSS. o. *conjectis* Edd. qdd. d *aggeris novum genus* Carr. e vulgo *autem*.

miserant, ita proximi diei casu] Locus videtur in mendo cubare. Legit *Fr. Hotomannus*, *sed ut superiori die contentionem* etc. Propius ad veſtigia receptae lectionis reponendum arbitror, *sed ut superiori tempore contentionem*. *Superius tempus* vocat id, quod a ficta Maſſiliensium deditione fluxerat, qua facta, omnem contentionem remiſerant Caeſariani. At hanc sane conjecturam a *Pet. Ciacconio* praeoccupatam eſſe jam video. Hic autem minus feliciter rem gerit, cum paullo poſt reponat, *pristini diei casu*; locus enim medicina non indiget. *Proximum* eſt, quod proxime praeteriit. *Terentius* Eun. 2, 3, 39. *His mensibus sex septem prorsum non vidisse proximis*. Ubi *Donatus*, *quia*, inquit, *non vidisse dixit* proximis, *praeteritis intelligimus: proxima enim nobis aut praeterita, aut futura sunt*. *Cicero* Orat. in Catilin. 1, 1. *Quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris*. Noſter quidem B. G. 4, 14. dixit, *pristini diei perfidia*, sed haud neceſſe eſt, ut scriptores eodem modo semper loquantur, quod cum in animum non revocarent Critici, saepe, contra quam monet paroemia, ἐκίνησαν τά ἀκίνητα. DAVIS. Quanquam ferri poſſe videtur vulgata Lectio; non tamen diſſimulanda eſt Davisii emendatio, qui reponit, *superiori tempore*. CLARK. Nil muta. Sic c. 40. *ad superiorem spem addita praesentis temporis opinione*.

Omnia ad defensionem] Si conjecturis indulgere liceret, facile fingi poſſet, in vocem praecedentem *omnia*, (quae in MSS. scripta eſt, oîa,) abſorptam eſſe voculam *jam*; adeoque legendum, (*omnia* jam *ad defensionem etc.*) Quod reſpondeat scilicet τῷ (*superioris temporis*) in praecedenti commate: sed sine Codicibus nihil audendum. CLARK.

muros, aut inbecillitas [a] *materiae postulare videretur, pilae interponuntur, transversaria tigna injiciuntur, quae firmamento esse* [b] *possint;* [c] *et quidquid est contignatum, cratibus consternitur,* [d] *cra-*
3 *tesque luto integuntur.* [e] Sub tecto miles, dextera ac siniſtra, muro tectus, [f] adverſus, plutei [g] objectu, operi quaecumque uſui sunt, sine periculo sub-
4 portat. Celeriter res adminiſtratur: diuturni laboris detrimentum sollertia, et virtute militum brevi reconcinnatur. Portae, quibus locis videtur, eruptionis cauſſa in muro relinquuntur.

VARIAE LECTIONES.

a *materiam* MSS. 3. b *possent* L. pr. c *at* Lov. Pal. B. L. sec. non male. *ac* Dorv. d *crates l.* Pet. L. pr. e *Sub texto* Pet. V. Edd. pp. et Ber. quod placet Grutero. *Sub texta* L. sec. f i. e. *a fronte.* V. B. G. 2, 8. g *objecto* MSS. Ach. St. et 5. mei cum Edd. pp. *objecta* male Ed. Elz.

Aequa fere latitudine] Ita edidit *Jos. Scaliger*, et sic habent editt. *Rom. Ven. Beroald.* Sed cum *Stephanica* legendum, *altitudine: latitudinem* enim, sive *crassitudinem*, supra definivit. *Fr.* quidem *Hotomannus* reponit, *aequa fere latitudine atque altitudine*, quae sane conjectura minus placet ob cauſam jam ante dictam, neque enim ταυτολόγος eſt Caeſar. DAVIS. Mire hic errat doctiſſimus Davisius, qui legendum exiſtimat, *altitudine. Latitudinem* enim, sive *crassitudinem*, supra eſſe definitam; nec ταυτολόγον eſſe Caeſarem. At enim nullo modo supra eſt definita contignationis *latitudo*. Aliud enim longe eſt, *crassitudo murorum*, aliud, *latitudo contignationis*, sive spatii muris interjecti. *Agger*, inquit Caesar, erat *ex lateritiis duobus muris senûm pedum* (non, *sex pedum*) *crassitudine*. Hoc eſt: Non totus agger sex erat pedum in *latitudinem*; quomodo enim is *novi generis atque inauditus*? sed murorum uterque sex erat pedum *crassitudine*, praeter spatium id omne interjectum, quae erat contignatio. Atque his tandem rite intellectis, jam *latitudo* contignationis iſtius intra muros (vel *altitudo* ejus, ut eſt in *Stephani* Editione, vel *magnitudo*, ut eſt in MS. Regio) aequa erat, ac totus agger ante uſitatus. CLARK. Recte Clarkius Davisii rationem inpugnat, cur ille praeferebat, *altitudine*, quod et habet Vascoſanus, et Strada, qui et in margine reliquerunt, *magnitudine*, quod exſtat etiam in Leid. sec. Nihilominus *altitudine* reſcribendum judico, nam, ut bene observavit Lipsius l. 2. Poliorc. Dial. 3. supra non memorat *latitudinem* illius aggeris, sed *altitudinem LXXX pedum* c. 1. quamvis ibi *latitudinem* vir do-

XVI. [a] Quod ubi hostes viderunt, ea, quae 1 diu longoque spatio refici non posse sperassent, paucorum dierum opera et labore [b] ita refecta, ut [c] nullus perfidiae neque eruptioni locus esset; neque 629 quidquam omnino relinqueretur, [d] quo aut vi militibus, aut igni operibus, noceri posset; eodemque 2 exemplo sentiunt, totam urbem, qua sit aditus ab terra, muro, [e] turribusque circumiri posse; sic, ut ipsis consistendi in suis munitionibus locus non esset; quum paene [f] inaedificata in muris ab exercitu nostro moenia viderentur, ac [g] tela manu con-

VARIAE LECTIONES.

a *sed* L. sec. at vide Manut. et Ciacc. b deest L. pr. *perfecta* Pet. Pal. B. Edd. R. M. V. c *nullius* MS. Br. L. pr. V. et Edd. quaed. *atque er.* Dorv. L. sec. *aut er.* al. *eruptionis* L. sec. V. Dorv. Ciacc. Edd. R. M. V. d *qua aut vis m. aut ignis o. nocere* Edd. Vasc. Str. Steph. *qua* MSS. mei 7. pro *vi* L. pr. Lov. *eis*. Sc. Pet. *ab eis*. *vis* et *ignis nocere* B. L. sec. V. *possit* MSS. 2. e *turribus c.* MSS. 3. f *aedific.* MSS. 3. et Edd. Vett. qdd. V. B. Civ. 1, 27. et B. G. 8, 9. g *telum m. conjiceretur* Carr. Sc. L. pr. V. *manu* deest Edd. R. M. V.

ctus praeferre videatur. Perperam; maximum momentum non consistebat in *latitudine*, sed *altitudine*: qua moenium hostilium altitudinem possent aequare. Hinc infra c. 16. dicit Auctor: *quum pene inaedificata in muris ab exercitu nostro moenia viderent*. Unde liquido patet, *altitudinem*, non *latitudinem*, esse scribendam. Ubivis autem in MSS. haec variare, notissimum est.

Congestus] MSS. Reg. et Eliens. *congestitius*. CLARK. *Congestitius* etiam MSS. Ursini, Cujac. Scalig. Petav. et Leid. pr. *congestius* Voss. Nullus dubito, quin rectum sit, *congestitius*; qua voce usi etiam sunt Vitruvius et Columella, ut docent Lexica. Sic *inportatitia jumenta* restituimus B. Gall. 4, 2.

Ubi autem] MSS. Reg. Eliens. *Ubi* aut *spatium* etc. CLARK. Nec secus MSS. mei omnes, et Edd. pp. nec non Vascos. Strad. Steph. aliaeque. Recte.

Virtute militum brevi reconcinnatur] In v. c. nostro et *Cujac. Petav. Pal.* ac *Bong.* est, *reconciliatur*: (sic et MS. *Norvic.* ac editt. *Rom. Ven. Beroald.*) quod ob tot codicum consensum dissimulare non debui. Forsan quis meliorem vulgata lectionem inde conjectabit. VOSSIUS. *Reconcinnare* occurrit apud Plaut. et Cicer. pro, reficere, resarcire. Quare nihil rursus innovo. Sed MSS. omnes et

3 jicerentur; [a] suorumque tormentorum usum, quibus [b] ipsi magna speravissent, spatio propinquitatis [c] interire; parique conditione [d] ex muro ac turribus bellandi data, virtute se [e] nostris adaequare non posse intellegunt, ad easdem deditionis conditiones recurrunt.

1 XVII. M. Varro in [f] ulteriore Hispania, initio, cognitis iis rebus, quae sunt in Italia gestae, diffidens Pompejanis rebus, amicissime de Caesare lo-

VARIAE LECTIONES.

a *suorum t.* L. pr. *usus* Carr. *usu* MSS. 2. b deest Petav. dein *magna vis* (*vis* Carr.) *superav.* Carr. L. sec. Dorv. et Edd. pp. *superav.* etiam V. Lov. male *spe parav.* B. c *interiore* L. sec. B. Edd. pp. quod male placet Bruto. V. ad B. Civ. 1, 58. *interirent* Cod. Hotom. quod ei placet. d Sic MSS. non *e.* e *nostros* L. sec. sed v. ad 8, 41. f *ulteriori* L. pr.

Edd. primae dant, *reconciliatur*, metaphora desumta ab amicitia, quae in tempus dirupta instauratur, ac reconciliatur et reparatur. Quod tamen de *detrimento* rite non posse dici videtur.

Qua sit aditus, ab terra] Sic in editt. *Scalig.* et seqq. At, deleta virgula, scribendum, *qua sit aditus ab terra*, ut bene *Rom. Ven. Beroald.* Sic autem loquitur noster, quia Massilia *tribus partibus mari alluebatur*, ut testatus est hujusce libri c. 1. DAVIS. Ibidem, *quae aditum habet a terra.* c. 15. *Aditu a theatro.*

Circumveniri] Codices plerique, *circumiri.* CLARK. Quod Cl. Clarkius edidit, et Hotomannus quoque praefert, hic inveni in nullo Codice scripto nec edito praeter Edd. Rom. Venet. et Mediolanensem. Aicardus vero, e MS ut puto, adlevit libri sui margini, *circummuniri.* Utrumque adhibuit Caesar. Adi notas ad B. Civ. 1, 18. *Oppidum vallo castellisque circumvenire*, vel *circummunire, instituit.* Hic vero contra MSS. nil mutandum. *Circumiri*, vel *circuiri* (ut est in MSS. nonnullis, de quo alibi dictum) idem est, quod *circumcingi:* quo sensu sexcenties apud Historicos occurrit.

Qui fiduciariam operam obtineret] Mira inscitia est Hotomanni et Ciacconii, qui, ignari, quae esset opera fiduciaria, corrigunt, *fiduciariam provinciam.* Quasi non, ut *fiduciaria haereditas*, ita et *fiduciaria opera*, dicere liceat. Idem ait Caesar sub finem hujus libri: *amisso exercitu, quem a Caesare fidei suae commissum acceperit.* Sed taedet nugarum. VOSS. *Provinciam* legit Ciacconius, non vero Hotomannus, qui hic adeatur quoque.

Ferebat] Sic quidem ex Ursini MSto repositum est: cui acce-

quebatur: *praeoccupatum sese legatione ab Cn. Pompejo, teneri obstrictum fide: necessitudinem quidem sibi nihilo* [a] *minorem cum Caesare intercedere: neque se ignorare,* [b] *quod esset officium legati, qui fiduciariam operam obtineret, quae vires suae, quae voluntas erga Caesarem totius provinciae.* Haec omnibus ferebat sermonibus; neque se in [c] ullam partem movebat. 2
Postea vero, quum Caesarem ad Massiliam [d] detineri cognovit, copias Petreji cum exer- 3

VARIAE LECTIONES.

a *minus* L. pr. sec. b *eo q.* V. c *nullam* Lov. V. ad B. G. 5, 23. d vulgo *distineri.*

dunt Petav. Scalig. Leid. pr. et Vossian. in plerisque et Edd. Vett. est, *referebat*, quod magis placebat Hotomanno. Freinshemius vero in Ind. Curtii conjiciebat rescribendum, *serebat.* ut *serere rumores* 8, 9. Vide Zinserling. Prom. Crit. c. 20. At vero id huic loco minus convenire videtur, retineoque, *ferebat*, id est, dictitabat, prae se ferebat, et ubique in ore haec habebat. quo sensu hoc verbum apud Tacitum frequens est. Sic *ferre laudibus*, de quo vide Doct. van Staveren ad Nepot. Lys. c. 4. *eum fert laudibus.* Si quid mutandum, arrideret magis Dorvilliani Codicis lectio, *inferebat*, id est, inmiscebat, proferebat. *Inferre sermonem, caussam*, et alia, saepe occurrunt tam apud nostrum, quam alios. Vide Comment. ad Phaedr. 1, 1.

Distineri] Codices plerique, *detineri.* Sed parum interest. CLARK. Rectius censet Hotomannus, retinendam veterum omnium Codicum scripturam. *Distineri* enim profluxit ab Ed. Vascos. In prioribus et MSS. aliorum ac meis scribitur, *detineri.* Bene. *Distineri* non habet locum, nisi ubi de distractione in diversas partes, vel diversarum rerum occupatione agatur. Vide quae notantur ad B. G. 2, 5. *Manus hostium distineri.* Vulgatae quidem favet lectio Juntina Justin. 6, 6. *exercitus sui in Graecia distinerentur.* sed MSS. *detin.* et duo a me visi, *in Graeciam detin.* Idem 29, 2. *Ne eodem tempore multis bellis distineretur.* ubi etiam MS. a me consultus, *gravaretur.* vulgo, *detin.* ut ubique variatur. Rectissime ibi magnus Graevius: *Detinemur* longo bello aut obsidione, quae remoratur nos; *distinemur* duobus pluribusve bellis. Quare *detineri* e MSS. reposui 3. 75. *Novissimos proelio detinebat.* ubi itidem nonnulli, *dist.* ut et B. Hispan. c. 34. *dum hic detinetur.*

Magna auxilia convenisse; magna, esse in spe atque exspectatione] In editis omnibus propter minus accuratam interpunctionem mira hic illata est sententiae ambiguitas. CLARK. *Magna* scilicet est Accusativus, et referendus ad, *auxilia:* ve-

citu Afranii esse conjunctas, magna auxilia convenisse; magna, esse in spe, atque [a] exspectari, et [b] consentire omnem [c] citeriorem Provinciam, quaeque postea [d] acciderant, de angustiis ad Ilerdam rei frumentariae, accepit; atque haec ad eum latius atque inflatius Afranius perscribebat; se quoque ad [e] motum fortunae movere coepit.

1 XVIII. Dilectum habuit tota provincia; legionibus completis II, cohortes circiter XXX alarias addidit; frumenti magnum numerum coëgit, quod Massiliensibus, item quod Afranio Petrejoque mitteret; naves longas X Gaditanis, [f] ut facerent, imperavit; complures praeterea [g] in Hispali faciendas 631

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *exspectatione*. b *consentiri* MSS. 4. c *ulter*. Lov. *inter*. Dorvill. L. sec. d *acciderunt denique a*. Carr. *deque* Edd. R. M. V. e *motus* L. pr. V. f Hae 2 voces Glossam olent, uti et videtur Grutero. *faceret* L. pr. paullo ante MSS. 7. non inepte *A. Pompejoque*. g vulgo abest *in*.

rum in MSS. non legitur, *exspectatione*, sed *exspectari*. Optime. ait, *magna auxilia convenisse* jam; sed *et magna esse in spe atque exspectari* brevi. Ita sane exhibent Petav. Palat. Bong. Leidenses, Lovan. Voss. Dorv. quo faciunt Edd. primae; in quibus *exspectare* habetur. Neque jungendum, *magna in spe*, ut alibi quidem loquitur Caesar. Ciacconius dubitat, an sit melius, *magnam esse spem atque exspectationem*.

Latius] Codd. nonnulli, *elatius*. CLARK. Quinam illi Codices sint, qui *elatius* habeant, velim edoceri. Ego nullos scio; at Ciacconium malle, *elatius*, hic et 3, 79. *latius inflatiusque famâ percrebuerat*, ex Cicerone in Rullum 2, 35. *Quibus rebus elati et inflati*. Vulgata non est sollicitanda: et male l. 3. loco, *elatius*, vulgo editur; ut patet ex 1, 53. *Haec Afranius Petrejusque pleniora etiam atque uberiora Romam ad suos perscribebant*: ex quibus verbis simul liquet, non audiendum esse P. Fabrum, in Semest. 1, 22. praeferentem, *praescribebat*, id est, ante; ut est in MS. Brantii, Leid. sec. et Edd. pp.

Complures praeterea Hispali faciendas curavit] In tribus MSStis est, *in Hispali*, quam voculam Scal. et Lips. expunxerunt: an recte, ambigo; nam saepe solet Caesar urbium nominibus addere praepositiones. Sed tamen tale exemplum nondum le-

curavit: pecuniam omnem omniaque ornamenta ex fano Herculis in oppidum [a] Gadis contulit. Eo VI 2
cohortes, praesidii caussa, ex provincia misit: [b] Cajumque Gallonium, equitem Romanum, familiarem, Domitii, qui eo procurandae hereditatis caussa venerat, missus a Domitio, oppido Gadibus praefecit: arma omnia privata [c] ac publica in domum Gallonii contulit. [d] Ipse habuit graves in Caesarem 3
conciones. Saepe ex tribunali praedicavit, *adversa Caesarem proelia fecisse, magnum numerum ab eo militum ad Afranium perfugisse. Haec se certis nunciis, certis auctoribus, comperisse.* Quibus re- 4
bus perterritos civis Romanos ejus provinciae sibi

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. plerique, non *Gades*. b *Gajum Call.* L. pr. c Ita MSS. plurimi, non *et*. d *Item* Carr. V. Edd. R. M. V.

gi. VOSS. MSS. omnes et vett. editt. *in Hispali*, praeter *Norvic.* qui corrupte exhibet, *in Hispania*. Praepositionem delevere *J. Lipsius* et *Jos. Scaliger*, et sane rarae sunt hujusmodi locutiones. *Terentius* tamen Eun. 3, 4, 1. *Heri aliquot adolescentuli coimus in Piraeeo, In hunc diem ut de symbolis essemus.* Ubi *Donatus* ait, *consensimus ac pepigimus, ne sit Soloecismus* in Piraeo, *pro in Piraeum.* Non me quidem fugit, *Ciceronem* ad Attic. l. 7. Epist. 3. ex *Terentio* laudare, *heri aliquot adolescentuli coimus in Piraeeum,* sed memoria lapsus videtur; alteram enim lectionem omnes Codd. repraesentant, eamque necessario retinendam censuit eruditissima faeminarum, *Anna Daceria*. Cum igitur *Caesar* soleat urbium nominibus praepositiones addere, vetus lectio non est rejicienda. DAVIS. MSS. et Editt. vett. *in Hispali:* quae locutio a Caesaris consuetudine non abhorret. CLARK. *In Hispali* etiam agnoscunt mei Codices ad unum. Quo consensu motus praepositionem revocavi. Adi ad B. G. 6, 3. et G. J. Voss. de Constr. c. 46.

Se certis] Ursinus monet, esse Virum doctum, qui probet, *secretis n.* quod est in ipsius Cod. uti et in Vossiano. Mihi non placet.

Quibus rebus perterritis civibus Romanis] Lego ex Palatino et Bong. *perterritos cives Romanos.* Et sic quoque in duobus libris repererat Ciaccon. VOSS. *Perterritis civibus R.* ut Aldus, Gryph. Plantin. et alii dant, defendi posset ex iis, quae notavimus ad 7, 4. *Convocatis clientibus, facile incendit,* scilicet *eos:* ubi vidimus, eam constructionem non raro in Caesare reperiri. Et

ad Rempublicam administrandam HS. [a] CLXXX, et argenti [b] pondo XX milia, tritici modios CXX milia
5 polliceri [c] coegit. Quas [d] Caesari esse amicas civi-
632 tates arbitrabatur, iis graviora onera injungebat, [e] praesidiaque eo deducebat: et judicia in privatos reddebat, qui verba atque [f] orationem adversus Rempublicam habuissent; eorum bona in publicum addicebat: provinciam omnem in sua et Pompeji
6 verba [g] jusjurandum adigebat. Cognitis iis rebus, quae sunt gestae in [h] citeriore Hispania, bellum pa-

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *CXC*. b *pondus* MSS. 3. V. Gron. Pec. Vet. 1, 7. dein *modiûm* Aic. Hot. et alii. V. ad 3, 4. c vulgo *cogit*. d *Caesaris* Pet. L. pr. Scal. *C. ipse* Pal. e Male haec usque ad *reddebant* vulgo ponuntur post *addicebat*. f *orationes* L. pr. g *per j*. Edd. R. M. V. Vasc. etc. male. V. Comm. et ad 7, 67. h *citeriori* MSS. 3. et infra. Vulgo *par. bell.* contra MSStorum ordinem.

certe suffragatur Petav. in Leid. pr. *perterritus civis Rom. Perterritus* habet quoque Lov. *cives* abest a Bong. Malim tamen credere, varietatem ortam ex Accusativo, *civis*. Ut Vossius correxit, exhibitum jam olim a primis Editoribus, item Vasc. Stephan. Scalig. aliisque. Atque ita e suis MSS. scribendum monuerunt Ciacc. Hotom. et Brantius.

Ad Remp. administrandam HS. CXC] In Petaviano est, CLXXX, etiam Pal. numerum LXXX. retinet, quamvis corrupte in eo legatur, *cohortes* LXXX. Et Bongars. *cohortes* CLXXX. Ortus error ex notis, HS. pro quibus in Petav. quoque scriptum est, CH. Unde illi *cohortes* fecerunt: nam et *cohors* in veteribus lapidibus scribitur, COH. et CHOHORS, et CHORS. VOSS. Numerum *CLXXX* reposui auctoritate etiam MSS. Leidd. Lovan. Dorv. Scalig. aliorumque. In quorum multis male, *cohortes LXXX*, vel *cohortes CLXXX*, scribitur. Edd. pp. *adm. cohortes CLXXXX*. *Nonagies* tantum Var. Lect. Vascos. uti et conjecerat Glareanus, vulgatum tamen retinens. In nonnullis inepte additur, *millia*.

Coegit] Sic MSS. et Editt. Vett. Quod et temporum ratio postulat, propter praecedentem, *praedicavit*, et sequentem, *injungebat*. Recentiores habent, *cogit*. CLARK. Ex MSS. et Editis *Ber. Gryph.* aliisque multis rescribendum, *coegit*, ut etiam *Clarkius* adnotavit. DAVIS. *Cur. sec.* Magis MSS. auctoritate et consensu, quam temporum ratione, (quae sexcenties ita variantur, ut saepe monitum,) permotus *coegit* reposui. Sic enim reperitur in meis omnibus et Edd. primis; in nullo, *cogit*.

Verba atque orationem adversus Remp. habuissent — judicia

rabat. Ratio autem haec erat belli, ut [a] se cum
II legionibus [b] Gadis conferret; naves, frumentum-
que omne ibi contineret: (provinciam enim omnem
Caesaris rebus favere cognoverat.) In insula, fru-
mento navibusque comparatis, bellum duci non dif-
ficile existimabat. Caesar, etsi multis necessariisque 7
rebus in [c] Italiam revocabatur, tamen constituerat
nullam partem belli in [d] Hispaniis relinquere: quod
magna esse Pompeji beneficia, et magnas clientelas
in citeriore provincia sciebat.

VARIAE LECTIONES.

a *secum duas legiones* MS. Brant. Lov. Pal. B. L. sec. V. Dorv. et Edd. qdd. pro *autem* est *enim* in Sc. et L. pr. b Sic hic et infra L. pr. et plerique MSS. cum Ald. Gryph. etc. c *Italia* Lov. Dorv. d *Hispania* Pet.

in privatos reddebat] Judicia de privatorum rebus constituere, non modo iniquum non est, sed etiam praetorium. Quare nihilo probabilior *Ursini* aut *Octavii Pantagathi* emendatio est, qui legunt, *edebat*: demirorque, hoc ab illis non observatum. Locus enim sic emendandus est, ut sine interpunctione continenter legatur, quasi scriptum ita esset: *Et judicia in privatos, qui verba atque orationem adversus Rempub. habuissent, reddebat: eorumque bona in publicum addicebat.* Edictum scilicet propo. suerat: *Si quis adversus Rempub.* (id est, adversus Pompejum) *verba fecisset, se judicium eo nomine daturum, damnatique bona in publicum addicturum.* Quare, qui particulam *vero* interjecerunt ante, *verba*, stultissime illos fecisse apparet. Et similis judicii formula extat apud *Livium* l. 24. *Pronuntiarunt, verba orationemque eos adversus Remp. habuisse, quo conjuratio deserendae Italiae caussa fieret.* Totus autem locus, qui varie conturbatus est, ita restituendus est: *Quas Caesari esse amicas civitates arbitrabatur, iis graviora onera injungebat, praesidiaque eo deducebat, et judicia in privatos reddebat, qui verba atque orationem adversus Remp. habuissent, eorumque bona in publicum addicebat.* (Haec conjectura mire firmatur ex eo, quod eundem verborum ordinem exhibeat MS. *Norvic.* nisi quod in eo omittatur, *praesidiaque eo deducebat.* DAVIS.) Cum haec jampridem scripsissem, animadverti, *Manutium* ex *Nicasii*, doctissimi viri, conjectura reponere, *adversus Pompejum.* Quam conjecturam primum *Livii* locus refellit: deinde quis nescit, eos, qui rerum potiuntur, semper *Reip.* nomine abuti? HOTOMAN. Optime hunc locum restituit Hotomannus, cui miror a Scaligero et sequentibus non obtemperatum esse: cum tamen Brantius testetur, ita legi in suis membranis; quod et liquido con-

1 XIX. Itaque duabus legionibus missis in ulterio-
rem Hispaniam [a] cum Q. Cassio Tribuno plebis, ipse
[b] cum DC equitibus magnis itineribus [c] progreditur,
edictumque praemittit, ad quam diem magistratus,
principesque omnium civitatum sibi esse praesto
2 Cordubae vellet. Quo edicto tota provincia [d] per-
vulgato, nulla fuit civitas, [e] quin ad id tempus par-
633 tem Senatus Cordubam mitteret; [f] nullusve civis
Romanus paullo notior, quin ad diem conveniret.

VARIAE LECTIONES.

a *cumque iis* Lov. b deest praep. in L. pr. vulgo *eq. DC.* contra MSS. c *praegred.* L. pr. V. *edictum pr.* L. pr. d *promulg.* L. pr. sec. B. Edd. R. M. V. Vasc. Str. Steph. Gr. post. e *quae non* V. f *non civ.* L. pr. Lov. Dorv. V. *nullus c.* Edd. Vasc. Str. Steph. bene. V. ad 7, 38.

firmatur vetustissimis meorum, Petav. Scal. Cujac. Leid. pr. Lovan. et Ed. Gryphii; nisi quod *eorum*, non *eorumque*, retineant. Neque etiam pro Caesaris more conjunctione illa est opus. Immo verba illa, quae desunt in Voss. *praesidiaque eo d. et jud. in priv. redd.* jam in Edd. Vasc. et Steph. exhibentur ante illa, *qui verba.* In illis tamen male additur, *vero*, uti et in MSS. Dorvill. et Leid. sec. Ratio ipsa verba hoc pacto esse transponenda, docet, uti quoque vidit Gruterus. Ursinus e suis Codicibus etiam monuit, *praesidiaque eo deducebat* post, *injungebat*, esse ponenda. Recte etiam Hotom. defendit, *adversus Remp.* quae formula est frequens. Varro enim ajebat, eos, qui in Pompejum loquebantur, *adversus Remp.* id agere. Vide notas ad Lucan. 5, 14. *Non Magni partes, sed Magnum in partibus esse.*

Cordubam mitteret] Petav. Leid. prim. Lovan. Palat. Dorv. *Cordubae m.* Quae lectio si vera est, (ut tam bonorum Codicum auctoritate credere cogor) patebit, jam optimi aevi scriptores hunc casum Dativum, (non enim Genitivum esse inducere in animum possum) de motu ad locum passim cum nominibus propriis admisisse, ac, *mitti Romae, reverti Romae*, etc. bene Latinum esse. B. Civ. 3, 108. MSS. fere omnes, *tabulae Romae erant adlatae.* Vide, quae olim notavi ad Lucan. 8, 845. *Manes transferre revulsos Ausoniae:* uti ibi exhibet quoque Cod. Taurin. et 4. MSS. a Cortio consulti. Vide et Cap. seq. In Petav. B. C. 3, 100. est, *Brundisio venit.* Quae si genuina esset lectio, confirmaret vehementer opinionem meam de Dativo.

Quin ad diem conveniret] Pal. et Bong. habent, *quin ad diem statutum conveniret.* Quod notare visum, quia, etsi abesse poterat vox, *statutum*, tamen Caesaris simplicitas facit, ut credam, ita cum scripsisse: quippe qui alibi dixerit, *orientem so-*

Simul ipse Cordubae conventus per se portas Var- 3
roni clausit; custodias vigiliasque in [a] turribus muroque dispofuit. Cohortes II, quae Colonicae [b] ad- 4
pellabantur, quum eo casu venissent, tuendi oppidi caussa apud se retinuit. Iisdem diebus Carmonenses, 5
quae est longe firmissima totius provinciae civitas, deductis III in arcem oppidi cohortibus a Varrone praesidio, per se cohortes ejecit, portasque [c] praeclusit.

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. et Edd. qdd. non *m. turr. murove* L. sec. B. b *adpellantur* L. sec. et pr. a m. pr. Adi B. C. 3, 34. c *perclusit* Pal.

lem, et *terram Galliam*, et similia duobus extulerit verbis, quorum alterum sine sensus detrimento commode poterat omitti. VOSS. MSS. *Bongars. Palat.* ac editt. *Rom. Ven. Beroald.* habent, *ad diem statutum.* Sic fere *Justinus* 1, 10. *Equum pridie constitutam diem ad eundem locum ducit.* Et iterum, *cum ad statutam horam omnes convenissent.* Illorum quidem Codd. lectionem veram arbitrer, quippe quae *Caesaris* ἀφελότητι maxime conveniat: tantum abest, ut plane repudiandam cum *Fr. Hotomanno* censeam. DAVIS. MSS. plerique et Edd. Vett. (*ad diem statutum,*) quae locutio Caesaris perspicuitatem sapit. CLARK. Idem censet Cellarius, qui ideo *statutum* in textum revocavit. Estque etiam in MS. Carr. Brant. Leid. sec. Dorv. et Edd. pp. fateorque, Caesarem frequentius solere locutiones plene efferre. Id tamen adeo perpetuum non est, ut interdum non recedat ab ea consuetudine, praesertim in illis locutionibus, quae quasi ex formula Romanorum sollemni adhibentur. Ut in, *movere*, pro castra movere, *solvere*, pro naves solvere, etc. Vide omnino ad 7, 85. Quare etiam hic, licet *statutus dies* probae notae sit locutio, malim adsensum praebere vetustissimis Codd. Cujac. Scal. Leid. pr. Lovan. et aliis, et simpliciter retinere, *ad diem.* Pari enim modo B. G. 5, 20. *Obsides ad numerum miserunt.* ubi potuisset addere, *dictum, definitum,* vel simile. Notae autem sunt phrases, *ad diem adesse, ad diem solvere, ad diem decedere* etc.

Iisdem diebus Carmonenses] Notanda constructio: *Carmonenses, quae est firmissima civitas, portas praeclusit.* Ait Servius, ad Aeneid. 1, 21. *Hic illius arma, Hic currus fuit, Quotiescumque nomina singularis et pluralis numeri connectuntur, viciniori respondemus.* Non absimiliter infra 3, 81. *Nulla Thessaliae fuit civitas, quin Caesari parerent, atque imperata facerent.* Nam ita in v. c. nostro legitur: pro quo in vulgatis est, *pareret*, et, *imperata faceret.* Contrarius loquendi mos est de bello Gall. 5, 20. cum ait Caesar, *Interim Trinobantes, prope fir-*

1 XX. Hoc vero magis properare Varro, ut cum
634 legionibus quamprimum Gadis [a] contenderet: ne
2 itinere, aut transjectu [b] intercluderetur. Tanta, ac tam secunda in Caesarem [c] voluntas provinciae reperiebatur. Progresso [d] ei paullo longius litterae [e] a Gadibus redduntur; simul atque [f] sit cognitum de edicto Caesaris, consensisse Gaditanos principes cum Tribunis cohortium, quae essent ibi [g] in praesidio, ut Gallonium ex oppido expellerent, urbem
3 insulamque Caesari servarent. Hoc inito consilio denunciavisse Gallonio, ut sua sponte, dum sine periculo liceret, [h] excederet Gadibus: si id non fecisset, sibi consilium capturos: hoc [i] timore ad-

VARIAE LECTIONES.

a *contenderent* L. sec. b *intercluderentur* Lov. Dorv. L. sec. c *voluntate p. prog.* vulgo. d *eo* L. sec. *enim* V. e *ei a G.* L. pr. deest *a* in Pet. V. Lov. f Sic MSS. et Edd. pp. non *cog. sit. fit* L. pr. V. g *in* exsulat a L. pr. Vide ad 6, 33. h *Gad. exc.* L. pr. Lov. i *itinere abd.* Lov. *abd.* V. sed adi ad B. G. 4, 6.

missima earum regionum civitas, legatos ad Caesarem mittunt: nimirum, quia civitas est collectivum. VOSSIUS.

Deductis III *in arcem oppidi cohortibus a Varrone praesidio, per se cohortes ejecit*] Notat Ciaccon. *deductis* hic idem valere, quod, *introductis* et *inpositis;* quum alias significet, *detractis* aut *eductis*. Et sane plerumque ultimo sensu cum aliis Caesar adhibere solet. Vide, quae notamus ad B. Gall. 2, 33. *Praesidia deducturos*, et alibi. Nihilominus nonnullis in locis *deducere* pro simplici, *ducere*, si MStis fides est adhibenda, apud nostrum occurrit. Ut 4, 22. *Exercitum in eos pagos deducendum dedit.* 7, 68. *Inpedimentis in proximum collem deductis:* quamvis et in illis locis alia quaedam ratio inest, ut ibi notavi. Proxime accedit B. Civ. 3, 31. *deductis in locupletissimas urbes in hiberna legionibus.* Sed et lib. hujus c. 18. *praesidiaque eo* (sc. in urbes) *deducebat.* Vide tamen, num et hic velit, Carmonenses ejecisse cohortes ex urbe praeter 3 eas, quas in arcem, quasi tutum in locum, abduxerat Varro, ut apud Auct. B. Hisp. c. 18. *noctu ex adversariorum conspectu se deducerent ad mare versus.* Certe ita cepisse Editores primos, patet ex Ed. Rom. Mediol. et Ven. quae dant, *Deductis tribus cohortibus, positis in arce oppidi a V. praes.* Ut *deductis* sit, *detractis, exceptis, minus tribus coh.* quas in arce praesidio posueratVarro.

ductum Gallonium, Gadibus excessisse. His cogni- 4
tis rebus, altera ex II legionibus, quae Vernacula [a] adpellabatur, ex castris Varronis, adstante et inspectante ipso, signa sustulit, [b] seseque Hispalim recepit, atque in foro, et [c] porticibus sine maleficio consedit. quod factum adeo [d] ejus conventus 5
[e] cives Romani comprobaverunt, ut domum [f] ad se 635
quisque hospitio cupidissime reciperet. Quibus re- 6
bus perterritus Varro, quum, itinere converso, sese [g] Italicam venturum promisisset, certior [h] ab suis factus est, praeclusas esse portas. Tum vero, omni 7
interclusus itinere, ad Caesarem mittit, paratum se esse, legionem, cui jusserit, transdere. Ille ad eum

VARIAE LECTIONES.

a *adpellatur* L. pr. ut c. praec. b *seque* Pet. c *porticubus* V. d *ei* L. sec. Dorv. deest V. e *civium Rom.* L. sec. *civium* c. Dorv. Ed. R. f *a se* L. pr. g *In Italiam* Edd. Vett. *Italiam* MSS. *In Italicam* Gland. *Ilipam Italicam* Edd. Ald. Manut. Plant. et aliae. Sed v. Surit. ad Anton. Itin. p. 413. v. *esse* L. pr. h Sic MSS. plerique, non *a*.

Quomodo passim *deducere de summâ partem* in rationibus dicitur. Vide Liv. 6, 35. Suet. Caes. c. 42, 50. *tertia deducta est*, ibique notas. *Diductis* est in Leid. pr. At pro *ejecit* dant, *injecit*, Petav. Lov. Leid. pr. Voss. Scalig. ut pateat, mendosi quid latere.

Tanta ac tam secunda in Caesarem voluntate provinciae progresso ei etc.] Restituo ex MS. *Norvic.* et editt. *Rom. Ven. Beroald. Intercluderetur; tanta ac tam secunda in Caesarem voluntas provinciae reperiebatur. Progresso ei etc.* Eodem etiam modo alii omnes Codices, nisi quod *Ursin. voluntate provinciae reperiebatur*, unde *Pet. Ciacconius*, ultima voce deleta, lectionem extudit, quam recepit *Jos. Scaliger*, merito eam ob causam temeritatis insimulandus. DAVIS. Merito veterem lectionem jam revocavit in textum Clarkius, quam agnoscunt MSS. mei omnes. Edd. Vascos. Strad. Steph. Gryph. post. *voluntate pr. reperiebantur.* Quo fiat ἐπιφώνημα generalius, vel ad Hispanias utrasque, vel ad alias etiam.

Cum Tribunis cohortium] Constat, duplices Tribunos fuisse legionum et cohortium; unde saepe invenias in lapidibus antiquis, *Tribunus cohortis* IV. et similia. Nam sex in quaque legione tribunos fuisse jam suo tempore, Polybius docet. Tribunos legionum majores, cohortium minores vocat Vegetius 2, 7. *Tri-*

Sex. Caesarem mittit, atque huic [a] transdi jubet.
8 Transdita legione, Varro Cordubam ad Caesarem venit: relatis ad eum publicis [b] cum fide rationibus, quod penes eum est pecuniae, transdit; et, [c] quod ubique habeat frumenti, ac navium, ostendit.

1 XXI. Caesar, concione habita Cordubae, omnibus generatim gratias agit; civibus Romanis, quod oppidum in sua potestate studuissent habere; Hispanis, quod praesidia expulissent; Gaditanis, quod cona-

VARIAE LECTIONES.

a *tradere* L. pr. b Sic MSS. o. non *rat. cum f.* et mox *hab. conc.* c *quid* L. pr. sec. Lov. Dorv. Carr. nec male. *et nav.* L. pr.

bunus major per epistolam sacram Imperatoris judicio destinatur. Minor tribunus provenit ex labore. Ergo illa dignitas beneficii, haec virtutis praemium. Nec male Tribunum Graeci Χιλιάρχην vocant, si posterius aevum respicias. primae cohortis tribunus milites aliquanto plures millenis habuit: unde teste eodem Vegetio prima cohors *miliaria* vocata. Itaque vere ille Χιλιάρχης. VOSS. Vide Lips. de Milit. Rom. l. 2. D. 9.

Sibi cons. capt.] Faern. et Ciaccon. volunt addi, *se.* Verum non opus esse, vidimus ad B. Gall. 2, 31. *ibi* Leid. pr.

Hispalim] MS. Reg. (in *Hispalim.*) Quomodo et alibi nonnunquam locutus est Caesar. CLARK. *In Hispalim* etiam Leidens. sec. Voss. et Bong. at Leid. pr. cum Ursin. Palat. aliisque et Edd. Ven. Ald. Gryph. *Hispali.* ut supra, *Cordubae mittere. In Hispali* Voss. Ego nil mutandum censeo.

Pronunciasset] Ita legendum censuit Faërnus. Al. *promisisset.* CLARK. Verum MSS. omnes constant in τῷ *promisisset.* Bene, scilicet, ut illos animo confirmaret. Est Vir Doctus, qui libri sui margini adlevit, *praemisisset.* Audacius Ciacc. conjecit, *Conv. equites Italicam praemisisset.*

Hispanis, quod praesidia expulissent] Perperam in vet. cod. nostro legitur, *Hispalis.* (nec non in MSS. Ciacc. Lov. Scalig. Dorv. Leid. sec. Edd. Rom. Ven. et Mediol. *Hispaniis* Leid. pr.) Nam Caesar Cordubae concionem habebat, quo civitatium omnium legati convenerant. Et Hispalenses praesidium non expulerant, sed Carmonenses. Itaque per Hispanos hic intelligit Carmonenses. VOSSIUS.

Quas erant in publicum Varroni cives Romani polliciti] *Lipsii* Codex B. *Beroald.* et *Florent.* repraesentant, *quae* (pecuniae) *erant in publicum Var-*

conatus adversariorum infregissent, [a] seseque in libertatem vindicassent; tribunis militum centurionibusque, qui eo praesidii caussa venerant, quod eorum consilia sua virtute confirmassent; pecunias, 2
quas erant in [b] publicum Varroni cives Romani polliciti, remittit; bona restituit iis, quos liberius locutos hanc poenam tulisse cognoverat: tributis quibusdam [c] publicis privatisque praemiis, reliquos in 636
posterum bona spe complet; biduumque Cordubae commoratus Gadis proficiscitur: pecunias [d] monu- 3
mentaque, quae ex fano Herculis conlata erant in

VARIAE LECTIONES.

a *sese in* Lov. Dorv. sec. *seque* Edd. R. M. V. in quibus, uti et in Lov. *vindicavissent.* idem *confirmavissent* cum L. pr. et 3 aliis. b *publico* L. sec. Dein *cognovit* L. pr. c *poplicis* MS. Ach. Stat. d *monim.* Pet. L. pr. V. ut *munimentum.*

roni a civibus Romanis pollicitae. Nec sane *pollicitus* significationem *passivam* respuit. *Ovidius* Epistol. 21, 140. *Exige* polliciti *debita jura tori.* et Fast. 3, 366. Pollicitam *dictis, Juppiter, adde* fidem. Igitur vel hanc vel illam lectionem admittit Latinitas; quae vero fuerit a Caesaris manu, non nisi vetustissimorum exemplarium fide resciamus. Librarii tamen minus proletarios loquendi modos in magis usitatos solent mutare; quod facit, ut ab ea, cujus exempla posui, scriptura non abhorream. DAVIS. *Cur. sec.* Adi Ill. Heins. ad Ovid. Ep. 6, 110. *Cur tua pollicito pondere verba carent.* Atque ita, ut profert, Davisius, scribitur in Leid. sec. et Edd. Mediol. Veneta ac Romana, quae designatur a viro docto, per notam *Lb.* in Editione, qua ex Celeb. Fabricii humanitate ad curas secundas usus est Davisius. In Voss. legitur, *quae er. in p. V. civium R. pollicita.* In Lovan. vero et Dorvill. *quae er. in p. V. a civibus R. pollicitus.* Sed vetustissimi MSS. retinent vulgatum. Quid si conjicias, post *pecunias* subjunxisse Caesarem in Accusativo, *quae*, neutrius generis? Certe post *res* aliquoties id fit; ut vidimus ad B. Civ. 1, 7. At talia sine MStorum consensu mihi non facile probantur.

Hanc poenam] Quam? quod pecuniam essent polliciti? Nequaquam: sed quod eorum bona in publicum essent addicta, ut patet cap. 18. At hoc videtur addi hic debuisse. Quare non sperno lectionem Codd. Lovan. Dorv. et Leid. sec. *ac poenam.*

Cognoverat: tributis quibusdam publicis privatisque praemiis, reliquos in posterum bona spe complet] Ita restitui, sensu ipso postulante. Editi habent: (*cognoverat, tributis quibusdam*

privatam domum, [a] referri in templum jubet: [b] pro-
4 vinciae Q. Caſſium praeficit; huic IV legiones adtribuit: ipſe iis navibus, quas M. Varro, quasque Gaditani juſſu Varronis fecerant, [c] Tarraconem paucis diebus pervenit. Ibi totius [d] fere citerioris provinciae legationes Caeſaris adventum exſpecta-
5 bant. Eadem ratione privatim ac publice quibusdam civitatibus habitis [e] honoribus, Tarracone discedit, pedibusque [f] Narbonem, atque inde Maſſiliam pervenit. Ibi legem [g] de Dictatore latam, seseque Dictatorem dictum a M. Lepido praetore, cognoscit.

1 XXII. Maſſilienſes, omnibus defessi malis, rei frumentariae ad summam inopiam adducti, bis proelio navali superati, crebris eruptionibus fusi, gravi etiam peſtilentia conflictati, [h] ex diutina conclu-

VARIAE LECTIONES.

a *inferri* B. *in templo* Pal. b *provinciaeque Q. C.* L. pr. Pal. B. Dorv. *provinciaeque C.* Pet. Lov. L. sec. *praefecit* V. Edd. M. V. c *Tarraconam* Scal. d abeſt L. pr. e *oneribus* V. f *Narbonam* L. pr. sec. V. Dorv. Edd. R. M. V. Vasc. an *Narbona?* V. ad B. G. 3, 20. Mox *deinde* Dorv. g *deditionis* Scal. L. pr. h *et* L. pr.

publicis privatisque praemiis: reliquos etc.) Qua interpunctione cum peſſime turbetur ſententia, mentem Auctoris minus recte videntur accepiſſe Editores. CLARK. Bene diſtinctionem mutavit Clarkius. Quam reſtituit, jam invenio in Edd. Vasc. Gryph. Steph. Stradae. Idem advertit quoque Gruterum.

Monumentaque quae ex fano Herculis] Supra *ornamenta* vocat: *omniaque ornamenta ex Fano Herculis in oppidum Gades contulit.* Per ornamenta autem haud dubie intelligit simulachra et dona, quae pretioſa in templo Herculis reposita erant. Graeci vocant *ἀναθήματα*. *Monumentum μνημεῖον* eſt, ut recte in Gloſſis Philox. exponitur: origo tamen ab sepulchris, unde Feſtus ait: *Monumentum est, quod mortui caussa aedificatum est.* Quia nimirum admonebant eae inſcriptiones mortalitatis, ut Varro ait. VOSSIUS.

Quibusdam civitatibus] V. c. noſter et Petavianus habent, *quibusque*. VOSS. *Quibusque* Gru-

sione, et [a] mutatione victus (panico enim vetere, atque [b] hordeo conrupto omnes alebantur; quod ad hujusmodi casus antiquitus paratum in publicum [c] contulerant) dejecta turri, labefacta [d] magna parte muri, auxiliis provinciarum et exercituum desperatis, quos in Caesaris potestatem venisse, cognoverant, sese dedere sine fraude constituunt. Sed 2
paucis ante diebus L. Domitius, cognita Massiliensium voluntate, navibus III comparatis, (ex quibus
II familiaribus suis adtribuerat, unam ipse conscen- 3
derat,) nactus turbidam tempestatem, [e] est profe- 637
ctus. Hunc conspicatae naves, quae, jussu Bruti, consuetudine quotidiana ad portum excubabant, sublatis anchoris, sequi coeperunt. Ex iis unum 4
ipsius navigium contendit, et fugere perseveravit, auxilioque tempestatis [f] ex conspectu abiit; [g] duo

VARIAE LECTIONES.

a *munitione* Carr. unde Brutus *minutione*, male. b *ordeo* MSS. c *attul.* Pal. Dorv. d deest L. pr. *labefacto magno ex p. muro* Ciacc. e MSS. plerique *prof. est.* f *e* MSS. 2. Edd. pp. *conspecto* L. pr. *abit* L. pr. V. g *duae perterritae* L. sec. Dorv. *praeterea* Carr.

tero mihique magis placet. *Quibusquedam* est in Voss. *quibusque* in Scalig.

Pedibusque] Hoc est, non *Navibus*, sed *Terrestri itinere*; sive id *pedes*, sive *in equo*. Ut recte adnotavit Hotomannus. Vide infra de bello Alexandrino ad c. 26. et c. 33. CLARK.

Panico enim vetere] Quod non multum nutrimenti praebet: eoque durior sors Massiliensium. Panicum Graecis *ἔλυμος*, et *μελίνη* ac *μέλινος* aliis. Usos eo Gallos, et imprimis Aquitanos, ex Plinio discimus. Idem prodit 22, 24. Dioclem medicum panicum appellavisse mel frugum: quod miror, cum ex Galeno tradant herbarum curiosi, siccum esse, nec multi alimenti. Sed credere malim corruptum locum, et fortassis rectius emendabat Dalecampius, *μέλιαν frugem*, a nigro colore. *Panicum*, ut vult Isidorus, dictum, quia multi homines eo panis loco utuntur, quasi *panivicium*. Barbarum vocabulum ex duobus integris more saeculi sui fecit. Sic in glossis ejus legas, *Togipurium*, pro, *toga pura*. Sed veram *panici* originem

perterrita concursu noſtrarum navium sese in portum
5 receperunt. Maſſilienſes arma tormentaque ex oppido, ut eſt imperatum, proferunt: [a] navis ex portu, navalibusque educunt: pecuniam [b] ex pu-
6 blico transdunt. Quibus rebus confectis, Caeſar magis eo pro nomine, et vetuſtate, quam pro meritis in se civitatis, [c] conſervans, II ibi legiones praesidio [d] relinquit; ceteras in Italiam mittit: ipſe ad urbem proficiscitur.

1 XXIII. [e] Iisdem temporibus C. Curio, in Africam profectus ex Sicilia, et jam ab initio copias [f] P. Attii Vari despiciens, II legiones ex IV, quas

VARIAE LECTIONES.

a Sic L. pr. b *in p.* V. c *conservavit* Pal. L. sec. d *reliquit* L. pr. Pal. Edd. R. M. V. e *His* L. sec. ex *hisdem*, quod de more eſt in plerisque. *C. Centurio* Sc. L. pr. f *P.* abeſt V. *Atti* L. pr. *Accii* et *Actii* male al. *Varri* plurimi.

deducit Plinius a *paniculis*: de quibus vide, quae omnium diligentiam supergreſſus notavit in Solinum magnus Salmaſius p. 125. VOSSIUS.

Jussu Bruti] Optimi, Petav. Leid. pr. et alii, cum Edd. Ald. Ven. Gryph. Basil. *missu*. Id quod magis adridet Grutero. Verum ipſe Brutus cum tota claſſe non longe aberat, ac 2 hae naves ad ejus claſſem pertinebant; sed jussae erant propius portum excubare. Paſſim hae voces permutantur. Alibi, *missu Caesaris venire*. Vide ad B. Gall. 5, 27.

Educunt] Brantius conjicit legendum, *deducunt*, quia paſſim occurrit, *deducere naves*. At vero ea eſt formula perpetua detrahendo naves e sicco vel navalibus in aquam; ut notum eſt. Hic vero *educunt* eſt, proferunt, ut Caeſarianis tradant eas, tam in portu jacentes, quam in navalibus ſtantes. sed et c. 23. *Naves praesidio onerariis navibus ex Sicilia eduxerat.* et c. 26. *Naves ex portu educit.* Dein, *pro nomine et vetustate*, patet eſſe ἓν διὰ δυοῖν. Qua figura utitur noſter frequenter. Non audiendi ergo, qui *pro nominis vetustate*, aut *pro nomine vetustatis* cum Edd. Rom. Ven. Mediol. ac Cod. Carr. reſtituere conentur.

Duas legiones ex IV] Haec vera eſt lectio, ut ex eo patet, quod, ut narrat *Caesar* hujusce libri c. 37. *Curio in Siciliam miserit, ut duae legiones reliquusque equitatus ad se mitteretur.* Cum igitur B. C. 1, 30 dicatur, Caeſarem miſiſſe *in Siciliam Curionem Propraet. cum legionibus* III. reponendum, *legionibus* IV. DAVIS.

a Caesare acceperat, [a] et D equites transportabat:
biduoque et noctibus III navigatione consumtis,
[b] adpellit ad eum locum, qui adpellatur Aquilaria. 638
Hic locus abest a Clupeis [c] passuum XXII milia, ha- 2
betque non incommodam aestate stationem, et duo-
bus [d] eminentibus promontoriis continetur. Hujus ad- 3
ventum L. Caesar filius cum X longis navibus ad Clu-
peam [e] praestolans, quas naves, Uticae ex praedo-
num bello subductas, [f] P. Attius reficiendas hujus
belli caussa curaverat, [g] veritusque navium multitu-
dinem, ex alto refugerat; [h] adpulsaque ad proxi-
mum litus trireme constrata, [i] et in litore relicta,

VARIAE LECTIONES.

a Deest copula MSS. 7. *Cl.* Edd. R. M. V. dein *transportarat* Lips. bene. b *adpulit* L. sec. Dorv. Edd. R. M. V. Vasc. Steph. aliaeque. c *passus* L. pr. Lov. Dorv. *XII.* Carr. *milia* abest Lov. Dorv. *milibus* Carr. d *praeem.* Carr. e *praestolantibus* Lovan. Pal. Dorv. dein *navis* bene Pet. f *Varrus* L. pr. *ipse tum* B. L. sec. pro *Caesar filius* supra Vasc. Margo *Cassius.* g Sic MSS. mei et Edd. Vett. *veritus* Carr. Ed. Vasc. Steph. Gr. post. Scal. et seqq. h *rep.* Pet. *adpulsusque* V. Edd. R. M. V. i deest Lov. Dorv. *pedibusque* iidem. *in Adrumentum* et infra Voss. *Adrumentum* Dorv. L. sec. Edd. R. M. V.

Biduoque et noctibus tribus] Nimium profecto argutatur Ciacconius, cum ait corruptum hunc locum, quia dies noctem etiam includit. Sed scire debebat, diem quidem, etsi noctem includat, et notet spatium illud XXIV horarum, constringi etiam intra crepusculum et diluculum. Quando ais, *jam dies est*, nihil aliud vis, quam, lucere. Itaque *dies* pro *luce*. Sed taedet talia monere. Solum adscribam locum Plinii H. N. 14, 12. quem ne ipse quidem Ciacconius ignoravit: *Biduo duabusque noctibus perpotationem continuasset.* VOSSIUS.

Aquilaria] Leid. pr. *Aquillaria.* Scalig. Petav. Voss. *Anquillaria.* Lov. Palat. Bong. Dorv. Leid. sec. *Anguillaria.* atque ita Scholiastes MS. Lucani 4, 585. *In semirutas magnae Carthaginis arces, Et Clypeam tenuit stationis litora notae.* Forsan intelligit Δρακόντιον νῆσον, quae est apud Ptolemaeum 4, 3. Olim putavi ita dictum locum a caduceo Mercurii, cujus illic est promontorium.

Hic locus abest a Clupeis passuum XXII millia] Sic editt. Rom. Ven Beroald. at MS. Norvic. *hic locus est a Clupeis*, quae rara quidem, sed proba est locutio. Supra B C. 1, 16. *Qui erat ab oppido millia passuum cir-*

4 pedibus Adrumetum profugerat. Id oppidum C. Confidius Longus unius legionis praesidio tuebatur. Reliquae Caesaris naves ejus fuga Adrumetum se re-
5 ceperunt. Hanc [a] sequutus M. Rufus Quaestor navibus XII, quas praesidio onerariis navibus Curio ex Sicilia eduxerat, postquam [b] in litore relictam navem conspexit, hanc [c] remulco abstraxit: ipse ad [d] Curionem cum classe redit.

1 XXIV. Curio [e] Marcum Uticam navibus praemittit: ipse eodem cum exercitu proficiscitur: biduique iter progressus, ad flumen [f] Bagradam per-
2 venit: [g] ibi C. Caninium Rebilum legatum cum le-

VARIAE LECTIONES.

a *consec.* Carr. L. pr. *Rufius* Pet. V. b Sic MSS. non *rel. in l.* c *Remulgo* L. pr. Pet. Pal. Lov. Voss. Dorv. V. ad B. Civ. 3, 40. d *C. Cur.* Scal. Pet. Pal. L. sec. Dorv. e *Martium* MSS. plerique et Edd. qdd. sed est *M. Rufus Quaestor.* dein *cum eod. exerc.* Pal. f *Bragadam* L. pr. V. ad Lucan. 4, 588. g Sic MSS. o. deest in Edd. qdd. *Rebilium* MSS. et Edd. nonnulli. male. V. ad 7, 83.

citer III. DAVIS. Quod autem *Ciacconio* pro *Clupeis* placet *Clupea*, in eo lapsus est vir eruditus. Vide *J. Fr. Gronovium* ad *Livii* 9, 19. IDEM. *Cur. sec. Est* scribitur in solo Petav. *a Clupeis* legitur etiam in Auct. de Afric. Bello c. 3. ubi tamen variant recentiores Codd. at statim Petav. Codex, *ad Clupea.*

Habetque non incommodam aestate stationem] Miror eorum arrogantiam, qui contra omnium codicum autoritatem vocem, *aestate*, expungere audent, quia, (eam enim caussam esse puto,) sequitur vox, *stationem.* Quasi vero non possit eadem statio aestate commoda, hyeme incommoda esse, prout alii aliique flant venti. VOSS. Primam vocem expungendam censuere *Pet. Ciacconius* et *Jos. Scaliger*, quorum arrogantiam miratur *D. Vossius*, quippe statio esse potest aestate commoda, hieme incommoda, prout alii aliique flant venti; caque sane ratio valeret, si stati in iis locis essent venti; quia autem res aliter se habeat, illud vocabulum, per me licet, in spongiam incumbat, praesertim cum a MS. *Norvic.* exulare videam. DAVIS. Vocem, *aestate*, supposititiam esse judicavit etiam Gruterus; qui legi voluit, *milia, non incommoda statione, duobus* etc. Certe *incommoda* exaratur in MSS. Petav. Leid. pr. Palat. Dorvill. in quorum duobus postremis pro *stationem* est, *navigationem.* *Aestate* potest esse commoda statio, cum lenio-

gionibus [a] relinquit: ipse cum equitatu antecedit 639
ad castra exploranda Corneliana; quod is locus
peridoneus castris habebatur. Id autem est jugum 3
directum, eminens in mare, utraque ex parte praeruptum atque asperum, sed [b] tamen paullo leniore fastigio ab ea parte, quae ad Uticam vergit. Abest, [c] directo itinere, ab Utica paullo amplius [d] passuum mile. Sed hoc itinere est fons, quo mare 4
succedit [e] longius; lateque is locus restagnat: quem si [f] qui vitare voluerit, VI milium circuitu in oppidum perveniet.

XXV. Hoc explorato loco, Curio castra Vari 1

VARIAE LECTIONES.

a *reliquit* MSS. 4. Edd. pp. Mox *proced.* Dorv. *praec.* Ed. Fl. V. ad 7, 54. b Sic MSS. Edd. pp. non *p. tam. leviore* L. pr. sec. V. ad B. G. 2, 8. c *der.* Pet. L. pr. d *passus* MSS. 3. Edd. pp. *passibus* B. *milia* L. pr. e vulgo *longe lateque. latoque* V. f *quis* vulgo. pro *quem* in Edd. R. M. V. *quae. voluerint* V. *voluerunt* Pet. L. pr. dein *pervenit* L. pr. Lov. Palat. Dorv. *venit* B. L. sec. *perveniunt* Pet. V.

res flant venti, hieme vero incommoda, cum venti fortiores sunt, et maris *aestus* saevit vehementius. Pro *et* praetulit Ciaccon. *quae.*

Profugerat] Praeferrem hic lectionem Leid. pr. et Dorvill. ac Lovan. *perfugerat*, sive Adrumetum usque, tamquam in tutum locum et quasi asylum, fugerat. Verum prae perpetua variatione haec incerta adeo sunt, ut nescias, quid certi sit statuendum. Vide supra aliquoties et ad Frontin. 3, 3. in f. Cl. Drakenb. ad Livium 9, 10. Paullo post, *navibus XII longis*, vult scribi Ciacconius, quibus obponantur *onerariae*. Sed contra MSS. omnes. *Longas*, ut supra, intelligi debere, satis liquet.

Uticam navibus praemittit] Adjecta vocula legendum, *cum navibus*, ut *Petav.* et *Norvic.* exhibent. DAVIS. *Cur. sec.* At vide tamen ad B. Civ. 1, 31. *Venientem Uticam navibus.*

Corneliana] Ciaccon. MS. habet, *Cornelia*, cui adstipulatur Vossian. uti aliis auctoribus vocantur; at c. 25. MSS. omnes retinent, *Corneliana*. Contra c. 37. *in castra Cornelia* exaratur in Pet. Scal. Leid. pr. Palat. Voss. et Dorv. Quare ubique etiam malim, *Cornelia*. Adi ad Lucan. 4, 656. In Scal. hic est, *Canidiana*, in Leid. pr. *Candiana.*

Directo itinere] Alibi, *recta regione*: quod Tacito *cominus*, ut Annal. 12, 12. *non Armeniam*

conſpicit, muro oppidoque conjuncta ad portam, quae adpellatur Bellica, [a] admodum munita natura loci: una ex parte ipſo oppido Utica, altera a theatro, quod eſt ante oppidum, [b] ſubſtructionibus ejus operis maximis, aditu ad caſtra difficili et an-
2 guſto. ſimul animadvertit, multa undique portari, atque agi pleniſſimis viis, quae repentini tumultus
3 timore ex agris in urbem [c] conferantur. Huc equitatum [d] mittit, ut diriperet, atque haberet loco praedae. Eodemque tempore his [e] rebus ſubsidio DC equites [f] Numidae ex oppido, peditesque [g] CC mittuntur [h] a Varo, quos auxilii cauſſa rex Juba
4 paucis diebus ante Uticam miſerat. Huic et pater-
640 num hoſpitium cum Pompejo, et simultas [i] cum Curione intercedebat; quod tribunus plebis legem [k] promulgaverat, qua lege regnum Jubae publica-

VARIAE LECTIONES.

a *comm.* V. b *substrutionibus* Pet. Sc. L. pr. Lov. V. *substract.* MSS. 3. c Sic L. pr. V. Lov. Pet. Edd. Ald. Ven. Man. Gryph. etc. *conferebant* Pal. *ferebantur* B. vulgo *conferebantur.* d *dimittit* L. pr. e delet vir doctus. sed v. ad 4, 17. f *electi* L. sec. *electi Numidae* Edd. R. M. V. Vascos. Str. Steph. Gr. poſt. non male, si e MSS. g deeſt Lov. h *Varroni* MSS. 2. i *Curionis* Lov. Dorv. et vulgo *intercedebant* contra MSS. o. et Edd. Vett. k *promulgarat* Lovan. Dorvill.

cominus, sed flexu Mesopotamiam petunt. VOSSIUS.

Hoc itinere est fons, quo mare succedit] Rubenius in Electis 1, 35. emendabat, *est pons, quod mare succedit.* Sed quis autor de ponte? praeſertim, cum longe lateque locus reſtagnet, neceſſum eſt, ingentem pontem fuisse: nec veterum ullus meminit. Sequentia etiam, *quem siquis vitare voluerit, VI milium circuitu in oppidum perveniet,* multo commodius ad fontem, vel ad locum referas: si reponas, *pons,* vix ſenſus erit ullus. Quare probent conjecturam ejus alii, non ego. VOSS. MSS. Ciacconii et mei omnes praeter Voſſ. habent etiam, *quod,* i. e. quia, si Rubenii correctionem admittas. An potius *quod* referendum eſt ad *iter,* ut *succedere* hic rurſus jungat quarto caſui? de quo egimus ad B. Gall. 2, 6. *portas succe-*

verat. Concurrunt equites inter se, neque vero pri- 5 mum inpetum nostrorum Numidae ferre potuerunt; sed, interfectis circiter cxx, reliqui se in castra ad oppidum receperunt. Interim, adventu longarum 6 navium, Curio [a] pronunciare onerariis navibus jubet, quae stabant ad Uticam, numero circiter cc, *se in hostium habiturum loco, qui non* [b] *ex vestigio ad castra Corneliana* [c] *vela direxisset.* Qua pronun- 7 ciatione facta, temporis puncto, sublatis anchoris, [d] omnes Uticam relinquunt, et, quo imperatum est, transeunt. Quae res omnium [e] rerum copia complevit exercitum.

XXVI. His rebus gestis, Curio se in castra ad 1 [f] Bagradam recepit, atque universi exercitus conclamatione Imperator adpellatur, [g] posteroque die Uticam exercitum ducit, et prope oppidum castra

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *pronunciari.* b Sic MSS. non *e.* c *traduxisset* Scal. L. pr. *vela duxisset* MSS. 4. male. d deest Pet. Lov. *reliquerunt* L. pr. e abest Lov. dein *replevit* L. pr. f *Bragadam* Dorv. g *que* abest vulgo.

dunt. Quod edidit etiam tacite Cellarius. Ceterum Rubenius ibid. vult, *et longe.* Verum *longe lateque*, quod vulgo nunc editur, ab interpolatione est Scaligeri; nec damnarem, si in MSS. inveniretur, nam ita saepe cum reliquis Caesar. At Codd. omnes et Edd. Vett. dant, *q. mare succedit longius; lateque*, quod idcirco revocavi. *Late* solum satis notat, *longe lateque.* Vide me ad Obseq. c. 105. *Fax late visa;* ubi male vir doctus in Act. Lips. A. 1721. M. Maji reponit, *alte.* Consule etiam Misc. Obs. Vol. 2. p. 64. etc. B. C. 3, 24. *tam late tueri parva manu non poterat.*

Dein reposui, *si qui*, auctoritate Pet. et Lov. Vide ad B. G. 1, 48. *qui*, vel *quis*, deest Leid. pr. et Voss.

Bellica] Non *Bellicam*, sed *Beli* portam hanc fuisse dictam, putat Freinshem. ad Curt. 8, 3, 16.

Theatro] In MSS. meis omnibus est, *a theatro.* Recte. *Aditus a theatro:* ut supra *aditus a terra.* Vide ad c. 16. *Qua sit aditus ab terra.*

Pronunciari] Non male. Sed Petavian. Leid. pr. Lovan. Voss. Dorvill. habent, *pronunciare*, re-

2 ponit. Nondum opere caſtrorum perfecto, equites [a] ex ſtatione nunciant, magna auxilia equitum peditumque [b] ab rege miſſa Uticam venire; [c] eodemque tempore vis magna pulveris cernebatur; et veſtigio temporis primum agmen erat in conſpectu.
3 Novitate rei Curio permotus praemittit equites, qui primum inpetum ſuſtineant, ac morentur: ipſe, celeriter ab opere deductis legionibus, [d] aciem in-
4 ſtruit. Equites committunt proelium: et prius, quam [e] plane legiones [f] explicari, et conſiſtere poſſent, tota auxilia regis inpedita, ac perturbata, quod nullo ordine, et sine timore iter fecerant, in fugam se conjiciunt: equitatuque omni fere incolumi, quod se per litora celeriter in oppidum recepit, magnum peditum numerum interficiunt.

1 XXVII. Proxima nocte centuriones Marsi II ex

VARIAE LECTIONES.

a *e st.* Edd. pp. b *a r.* MSS. et Edd. add. *pervenire* L. pr. c *que* non cernitur in L. pr. nec male. d *acies instituit* L. sec. V. ad B. G. 3, 24. Dein *Equitesque* rurſus adparet in MSS. o. et Edd. usque ad Scalig. e *plene* V. Ed. Vasc. f *explicaret ut c.* Lov.

etius e Caeſaris ſtylo. Vide ad B. G. 2, 5. *Castra munire jubet.*

Recepit] Repone, *recipit:* sic enim eſt in *Petav. Pal.* ac *Norvic.* et ita legendum poſtulant sequentia. Ex iisdem paulo poſt lege, *posteroque die.* DAVIS. *Cur. sec.* Quum ceteri Codices retineant praeteritum, *recepit*, nil innovandum eſt. Imperator adpellatur, poſtquam se receperat. Praeteritum autem cum praesenti tempore jungi, saepiſſime in his Commentariis vidimus. Adi ad 5, 11. 8, 1. etc. V. et c. 28. et c. 35. Adde Clark. ad B. Civ. 3, 55. *misit et adjungit.* Quam-quam nec *recipit* damnarem. *Posteroque* vero repoſui, jubentibus iisdem, ac Lovan. Leidd. Bong. et Dorv. MSS.

E vestigio] Sic quidem omnium primae Edd. et nuperrimae Voſſii, Cellarii, Davisii ac Clarkii exhibent, et trita eſt locutio; ut paullo ante, *ex vestigio.* At vero MSS. mei 10. et Edd. reliquae non agnoscunt hoc loco praepoſitionem, quam et alibi non adparere, docui ad B. Gall. 4, 5. *E vestigio poenitere.* Quare eam rursus ejeci.

Perferunt] MSS. et Edd. Vett. (ad eum *perferunt.*) CLARK. *Ad*

castris [a] Curionis cum manipularibus suis XXII ad
Attium Varum [b] perfugiunt. Hi, [c] seu vere, quam 2
habuerant, opinionem [d] ad eum perferunt, sive et- 641
iam auribus Vari [e] serviunt; (nam quae volumus,
et credimus libenter; et, quae sentimus ipsi, reli-
quos sentire, speramus) confirmant quidem [f] certe,
totius exercitus animos alienos esse a Curione: [g] ma- 3
xime opus esse, in conspectum exercitum venire, et
conloquendi dare facultatem. Qua opinione addu- 4
ctus Varus [h] postero die mane [i] legiones ex castris
educit. Facit idem Curio: [k] atque una valle non
magna interjecta, suas uterque copias instruit.

XXVIII. Erat in exercitu Vari Sextus [l] Quin- 1
ctilius Varus, quem fuisse [m] Corfinii, supra demon-
stratum est. Hic dimissus a Caesare in Africam ve-
nerat: legionesque eas transduxerat Curio, quas

VARIAE LECTIONES.

a *Centurionis* L. pr. Lov. b *prof*. Edd. R. M. V. c *sive* MSS. 6. *habuerint* Edd. Vasc. Str. Steph. Gr. post. *habuerat* L. sec. d vulgo desunt *ad eum*. e *serviant* V. f deest L. pr. sec. g *maximeque* MSS. plerique et Edd. pp. Vasc. Str. Steph. G. post. h *postera* L. pr. sec. V. i *legionem* L. pr. *ducit* Dorv. k *et* Pet. l *Quintil.* MSS. et Edd. Vett. m *Corfini* MSS. *demonstravimus* L. pr.

eum inserunt mei tantum non omnes, et Edd. primae, item Vascos. Steph. Gryph. post. aliaeque. Recte, pro Caesaris pleno scribendi modo.

In conspectu] Sic MSS. optimi. Vide supra ad B. G. 4, 12. Al. *in conspectum*. CLARK. Adde Cort. ad Sall. B. Jug. c. 5. Certe *conspectu* hic scribitur in Petav. Scalig. Lovan. Leid. pr. sec. Voss. et Dorvill. immo vulgo quoque c. 32. editur, *quibus in conspectu venerit*, et plerique MSS. 3, 109. *in conspectu venissent*. Haec semper variari, supra aliquoties monuimus.

Legionesque eas transduxerat Curio] Vox *Curionis* in Pal. et Bong. non reperitur: et a suis quoque codicibus abfuisse testatur Ciacconius, unde mendum esse hoc loco putat. Sed constat sensus, si recte perpendas. Ait Caesar, in castris Attii Vari fuisse Quinctilium Varum, quem ipse Corfinii dimiserat. Hunc Varum in Africam profectum: at legiones Corfinienses in Africam a Curione transductas fuisse;

superioribus temporibus Corfinio receperat Caesar; adeo ut, paucis mutatis centurionibus, [a] iidem or-
2 dines manipulique constarent. Hanc nactus adpellationis caussam Quinctilius [b] circumire aciem Curionis, atque obsecrare milites coepit, *ne* [c] *primi sacramenti, quod apud Domitium, atque apud se*
3 *Quaestorem dixissent, memoriam deponerent;* neu

VARIAE LECTIONES.

a *idem* Pet. L. pr. aliique. b *circuire* L. pr. Dorv. Edd. pp. ut alibi. c *primam* Lov. V. Edd. pp. Vasc. Str. Gr. *prima* Petav. Dorv. L. sec. male delet Ciacc. V. c. 32. §. 7.

indeque occasionem Quinctilio, eas appellandi. Omnia clara erunt, si interpungas, *in Africam venerat: legionesque eas*, etc. Petavianus vero codex manifeste corruptus, quippe in eo est: *legionesque eas traduxerat, quas Curio.* VOSS. Deest vox, *Curio*, in quibusdam Codd. sed omnino retinenda est, ut recte vidit D. Vossius. Hoc enim dicit *Caesar:* milites utriusque exercitus, inde inter se colloquendi caussam nactos, quod a *Pompeji* partibus legiones Corfinio in Africam transduxerat *S. Q. Varus*, a *Caesaris* autem partibus legiones Corfinio item receptas transduxerat *Curio:* adeo ut milites utriusque exercitus jam olim inter se noti essent. CLARK. *Curio* exsulat etiam a Carr. Brant. Leid. sec. Voss. et Dorvill. ut et Edd. Vascos. Steph. aliisque. In Leid. pr. transponuntur quoque, *quas Curio*, pessime. Sed et errat Cl. Clarkius. *S. Q. Varus* non transduxit ullas legiones in Africam. Sed Curio transduxit eas legiones in Africam, in quibus sub Domitio Corfinii fuerat Quaestor *S. Quinctilius Varus.* Hinc adpellationis caussam habuit Quinctilius. Adi 1, 22. et 25. et hujus l. c. 23. Has enim legiones Curioni traditas is primum in Siciliam, et inde in Africam transduxit.

Sacramenti, quod apud Domitium, atque apud se Quaestorem dixissent] Si soli, ut ex Polybio discimus, Tribuni militum sacramentum exigebant; dicere oportet, factum illud praesentibus aut consulibus, aut praetoriis, aut denique quaestoribus: nam hoc manifeste indicare haec verba videntur. Nisi dicamus, alium turbis illis et diversum a prisco morem inductum: quod non arbitror. Forsan et ex his verbis colligas, ab ipso Domitio et Varo legiones sacramentum adactas. Sane parum abest, quin hoc sentiam. VOSS. Non dixerant Sacramentum in verba solius *Domitii*, sed *Pompeji*, verum apud *Domitium* et *Varum*. Sic c. 18. *Varro omnem provinciam in sua et Pompeji verba jusjurandum adegit.*

Memoriam deponerent] Ita legitur in omnibus exemplaribus, et recte quidem. Sic supra B. G. 1, 14. *Quod Aeduos, quod Ambarros, quod Allobroges vexassent, memoriam deponere posset*, ubi frustra est *Joan. Bran-*

contra eos arma ferrent, qui eadem essent usi for- 642
tuna, eademque in obsidione perpessi; neu pro iis pugnarent, a quibus contumelia perfugae adpellarentur. [a] *His pauca ad spem largitionis addidit, quae* [b] *ab sua liberalitate, si se atque Attium secuti essent, exspectare deberent.* **Hac habita ora-** 4
tione, nullam in partem ab exercitu Curionis fit

VARIAE LECTIONES.

a *Huc* MS. Urs. Pet. L. pr. V. bene, et vulgo *addit.* b *a* MSS. et Edd. qdd. deest V.

tius, qui, *memoria deponere*, longe rectius et venustius dici contendit. DAVIS. Vide nos eo loci. Appulej. 1. 5. Met. p. 100. *Monitionum et promissionum memoriam effudit.*

In contumelia] Sic MS. Reg. Edit. Rom. (in *contumeliam.*) Utrumque recte. Scaliger et Recentiores praepositionem omiserunt: minus recte. CLARK. Id Scaliger fecit e MS. Ursini, quocum faciunt Petav. Scalig. Leid. pr. Voss. i. e. *per*, vel, *e contumelia.* sic *consuetudine* 8, 17. *silentio* B. Civ. 3, 19. *amicitia* 3, 53. *fiducia* Appul. lib. 2. Met. p. 22. Ed. Pric. et similia saepe. *In contumelia* est tantum in Leid. sec. et Palat. Reliqui, *in contumeliam*, cum Edd. Vett. nisi quod, *ad contumeliam*, habeat Lovan. uti c. 32. in f.

Addit] Ex *Petav. Pal. Lovan. Norv. Beroald.* et *Ursin.* reponendum, *addidit*, ut jubet Latini sermonis ratio. DAVIS. *Cur. sec.* Latini sermonis ratio facile permitteret τὸ *addit*, ut dixi ad c. 26. Sed MSta lectio, *addidit*, flagitat. Consentiunt enim Leid. pr. Scalig. Dorvill. et Edd. primae.

At] MSS. aliorum et mei omnes cum Edd. Vetustis, *Atque.* unde Brutus male rursus fecit, *Atqui*, et Recentiores, Lips. Scal. et ceteri, *At.* quia praecesserat scilicet. *atque.* Sed *atque*, pro *at*, *vero*, nostro frequens est. Adi ad B. G. 4, 25.

Magnus omnium incessit timor; nam is variis hominum sermonibus augetur] Locus mihi perquam suspectus: offendit tum illud, *incessit timor omnium:* tum imprimis τὸ *nam*, alieno loco positum. Absterserone mendum, si scribam? *Magnus omnium incessit timor animis. Is variis*, etc. Negligentia librarii illud *is* omissum erat, ut saepe in syllabis repetitis accidit. Ita remansit, *animis:* hinc primo *nimis*, postea *nam is* factum. VOSSIUS. Cellarius interpretatur, *omnium rerum*, vel *casuum*, *timor:* sed id ratio linguae Latinae vix patitur. D. Vossius ex conjectura emendat, (*magnus omnium incessit timor* animis. *Is etc.*) Sed minus elegans videtur ea verborum dispositio. Ego vulgatam Lectionem, licet locutio sit paullo inusitatior, retinendam existimo: *Magnus* (militum) *omnium timor incessit* (in castris Curionis.) CLARK. *D. Vossius* ex conjectura rescribit,

significatio: atque ita suas uterque copias [a] reducit.

1 XXIX. [b] Atque in castris Curionis magnus omnium incessit timor; nam is variis hominum sermonibus celeriter augetur: unusquisque enim [c] opiniones fingebat; et ad id, quod ab [d] alio audie-
2 rat, sui aliquid timoris [e] addebat. Hoc ubi uno

VARIAE LECTIONES.

a *reduxit* L. sec. b *At* vulgo. c *opinionem* L. sec. V. *opinione* Man. d *illo* L. sec. e *addunt* L. sec. Ciacc. *augebat* Lov. Dorv. MSS. *aliquid addit* leg. Ciacc. ejecto *timoris*. item *permanaverit*, *tradiderint* et *videntur* contra MSS.

magnus omnium incessit timor animis: is variis etc. *Clarkius* autem vulgatam lectionem retinendam existimat, ita etiam *Cellarius;* et hic, *rerum* vel *casuum;* ille, *militum*, subaudiendum censet. At vero neutrum patitur Latinitas. Quid igitur? pro vetere dicto, *Quod est ante pedes, nemo spectat, caeli scrutantur plagas.* Nihil enim facilius, quam Caesaris manum adsequi; quod tamen haud fecerunt editores. Lege, *magnus* omnes *incessit timor; nam is variis* etc. *Justinus* 22, 6. *stupor itaque* omnes *et admiratio* incessit. *Livius* 25, 1. *Tanta religio* — civitatem *incessit.* et 28, 3. *Timor inde* oppidanos *incessit. Absolute* quidem dicas licet, *magnus incessit timor*, ut ex *Curtio* aliisque constat; sed nemo dixit, *magnus* omnium incessit timor. DAVIS. *Cur. sec.* Hotomannus jam olim conjecit, *omnes*, vel *omnium mentes.* Posses et refingere, *omnino*, vel simile quid. Absolute adhibuit auctor B. Civ. 3, 44. *Magnusque incesserat timor sagittarum.* cap. 101. *tantusque eo facto timor incessit.* et Hirt. B. Alex. c. 7. *tantus incessit timor.* Cum Dativo vero B. C. 3, 74. *Exercitui omni incessit dolor.* Sic hic posset scribi, *omni militi.* Sed nil temere innovandum censeo. 3, 13. *Tantus terror incidit ejus exercitui*, in MSS. optimis, *exercitus.*

Alius alii transdiderat] In Carr. Leid. sec. Edd. Rom. et Mediol. scribitur, *illi aliis ediderant*, in Ven. *illis ediderant:* In Voss. *illis alii tradiderant.* Forsan scripsit auctor, *alius alii tradiderant.* Vide ad B. G. 2, 24. *Alius alii ferrent auxilium.*

Civile bellum] Ῥῆσις est corruptissima, quam *J. F. Gronovius* in notulis *Tacito* edit. Blavian. praemissis hoc modo restituere conatus est: *Civile bellum; genus hominum, cui liceret libere facere et sequi, quod vellent; legiones eae, quae paullo ante apud adversarios fuerant; nam etiam Caesaris beneficium mutaverat consuetudo: quae offerrentur municipia diversis partibus conjuncta (utrique enim ex Marsis Pelignisque) videbat; et qui superiore nocte in contuberniis papilionibusque (secum fuissent,) nonnulli graviores sermones militum vulgo

auctore ad plures permanaverat, atque alius alii 643
transdiderat, plures auctores ejus rei videbantur.
[*Civile bellum; genus hominum, quod liceret libere* 3
facere, et sequi, quod vellet; legiones eae, quae paullo ante apud adversarios fuerant; nam etiam Caesaris beneficium mutaverat consuetudo, qua of-
ferrentur municipia etiam [a] *diversis partibus con-* 644

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *adv.*

durius accipiebantur. In locis tam mendosis latissima, ut conjiciendi, ita et aberrandi, patet area; nos autem, quae verisimillima videntur, paucis proponemus. DAVIS. *Civile bellum; — fingebantur*) Haec, quae uncis inclusi, corruptissima sunt; et, si conjecturis emendata possint fortasse *aliquam* in sententiam accipi, at vix in *eam*, (credo) quam voluit Caesar, nisi Codicum meliorum ope prius in integrum aliquando restituta. CLARK.

Genus nominum, quod liceret libere facere, et sequi, quod vellet] Mendum latet. in prioribus erat editt. *quod vellent.* Male. Ego rescribo: *Genus hominum, cui id liceret l. f. et s. quod vellet.* More antiquo prius exaratum erat, *quoi id*, hinc inscitia librarii factum, *quod.* Non dubito de veritate hujus conjecturae. Et confirmant haec, *legiones eae.* VOSS. *Vellet* etiam MS. Urs. Petav. Leid. pr. Voss. et alii cum Scalig. et seqq. Edd. Ciacconius emendat: *Civili bello illi generi hominum, quod liberet, licere facere, et sequi, quod vellet. quod liberet, licere* voluit quoque Ursinus. Ill. etiam Heinsio videbatur legi debere, *quod liberet, licere facere, et sequi, quod vellent legiones hae:* sic enim ille jungit. pro *liberet* certe *licere* est in Lovan. Palat. et Dorvil. *vellent* habent reliqui MSS. cum Edd. Vett. *Hae* est in multis MSS. de more et Edd. Vett. abest a Palat. Verum nil mutandum videtur, nisi *quod* in, *cui id*, vel, *cui.* Reddit rationes Caesar confusionis, quae erat in castris Curionis, et enumerat caussas; primo *Civile bellum*, dein, *quod sit genus hominum, quibus licet, quodcumque libet*, i. e. milites, praesertim in civili bello: tertio, *quod sint illae legiones, quae* paullo ante *sub Pompejo militaverant.* Sententiam meam unice firmat Lucanus 4, 694. *Hac igitur regis trepidat jam Curio fama, Et quod Caesareis numquam devota juventus Illa nimis castris, nec Rheni miles in undis Exploratus erat; Corfini captus in arce, Infidusque novis ducibus, dubiusque priori Fas utrumque putat. Sed postquam languida segni Sensit cuncta metu* etc.

Mutaverat consuetudo, qua offerrentur. Municipia etiam adversis partibus conjuncta] Alii Codices, *qua efferrent municipia*, omnes vero, *etiam diversis partibus*, quam lectionem temere mutavit *Pet. Ciacconius*, eumque secutus *Jos. Scaliger.*

4 *juncta.* neque enim ex Marsis, Pelignisque veniebant, ut qui superiore nocte in contuberniis; commilitonesque nonnulli graviores sermones militum vulgo durius accipiebant: nonnulla etiam ab iis, qui diligentiores videri volebant, fingebantur.]

1 XXX. [a] Quibus de caussis consilio [b] convocato, de

VARIAE LECTIONES.

a *q. rebus de c.* L. pr. b *vocato* L. pr.

Sensus erit aliquis, si, verbis parenthesi inclusis, scribamus: *nam etiam Caesaris beneficium mutaverat consuetudo, qua efferrent municipia etiam diversis partibus conjuncta. Suetonius* Augusti. c. 51. *Ne enumerem, quot et quos* diversarum partium *venia et incolumitate donatos* etc. *Sulpicius Severus* vit. B. Martini c. 9. *Quo lecto, clamor populi tollitur,* pars diversa *confunditur.* Vide et *J. F. Gronovium* ad *Senecae* de ira 2, 23. DAVIS. Male e Carr. reposuit Scaliger, *adversis*, quae est glossa τῦ *diversis*, quod exstat constanter in MSS. meis omnibus et Edd. Vett. Suetonius saepissime, et c. 1. Jul. *Diversarum partium habebatur.* Front. 3, 6, 1. *Diversae partis praesidio obtineri.* ubi vide Tennul. et sexcenties. Ceterum, *minuerat*, rescribere tentavit Ciacconius. Illa vero, *qua* (Edd. qdd. *quae*,) *offerrentur* etc. me non capere fateor. *efferrent* Carr. unde Brutus, *efferrentur.* quomodo habet Leid. sec. *offerentur* Edd. pp. et Davis. Ill. Heinsius legit, *Quo se ferrent. Munic. etiam div. p. conj.* Ciaccon. *ex adversis p.*

Qua offerrentur] Sic Petavian. Pal. et Bong. ac vet. noster codex. Alii, *qua efferrent.* Utra vera lectio sit, non ante dixero, quam rem ipsam intellexero. Tota enim haec periodus corruptissima est. Et felicis eum ingenii judicabo, qui absque libris, non dico, sensum bonum reponere possit, sed illum, quo Caesar scripsit. Nam si mutare et transponere libuisset, non difficile alterum id futurum erat. VOSS.

Neque enim ex Marsis] Alii codd. *Namque enim.* si *enim* tollas, hoc praetulerim: nam quas Curio habebat legiones, ex Marsis venerant. Sed obscura res est. VOSS. Intelligit legiones, quas Corfinii captas Curioni tradiderat Caesar. Cum igitur Codex *Carrar.* cum aliis nonnullis exhibeat, *namque enim ex Marsis,* ita reponendum arbitror. Sic *Plautus* Trinum. 1, 2, 23. *Namque enim tu, credo, mihi imprudenti obrepseris,* unde patet, *Pet. Ciacconium* et *D. Vossium* particulam secundam male sustulisse. In MS. quidem *Norvic.* omissa prima voce, legitur, *enim ex Marsis;* ac sane ea conjunctio interdum praeponitur, ut ostendit inter alios *G. J. Vossius* Anal. 4, 26. DAVIS. *Namque enim* probavit Heinsius, pro *ut* commode subponens, *ii.* pro *veniebant* in Lovan. et Dorv. est, *veniebat.* Ciacconius porro legit,

de summa rerum deliberare incipit. Erant sententiae, quae conandum omnibus modis; castraque Vari obpugnanda censerent; quod, [a] hujusmodi militum consiliis, otium maxime contrarium esse arbitrarentur. Postremo praestare [b] dicebant, *per* 2
virtutem in pugna belli fortunam experiri; quam desertos, et circumventos [c] *ab suis gravissimum*

VARIAE LECTIONES.

a *Ii* Carr. *hujus* V. *hi* Edd. R. V. *his* Ed. Med. b Glossa est Grutero. V. ad B. G. 1, 17. c Sic MSS. meliores, non *a*.

omnes erant, qui superiore (superiori Lov.) *nocte centuriones commilitesque, quin et nonnulli* etc. Rhellicanus post *commilitesque* tantum subintelligit, *fuissent*. Brutus autem conjicit, *atque s. n. commode commilites n. g. s. m. accipiebant*, e Carr.

Commilitonesque] *Commilitesque* v. cod. Quae vox apud Plinium invenitur. Et millena id genus in veteribus lapidibus invenias: ut, *conveteranus, contribunus, commanipularis*, etc. In Palatino est, *cum militisque*. in Carrariensi, *cum milites*. et pro eo, quod statim sequitur, *graviores*, in v. cod. nostro et Pet. est, *graviora*. VOSS. V. C. *commilitesque; Norv. cum militesque; Palat. cum militisque; Carrar. cum milites*. In sequentibus *Petav.* et *Norvic.* habent, *nonnulli graviora sermones militum dubii durius accipiebantur*. An legendum? *comminitantesque nonnulli graviora; sermones militum dubii durius accipiebantur*. Parva sane est mutatio, qua recepta, mens erit aliqua, cum in vulgg. sit nulla. DAVIS. *Commilitesque* exhibent MSS. omnes et Edd. Vett. quam vocem Ill. Heinsius glossam putat ex verbis, *in contubernio erant*. Sic enim legit. *Graviora* est etiam in Lovan. Scalig. Leid. pr. Voss. qui Codd. non agnoscunt *τὸ vulgus* cum Petav. et Norv. sed pro eo *dubia* habent tres priores, at Vossianus, *duabus*. Dein *accipiebantur*, et *nonnulli* pro *nonnulla*, est in iisdem, uti et Petav. Palat. Dorvill. nisi quod Lovan. servet, *nonnulli*. Non displicet autem Davisii conjectura. Ill. Heinsius legebat, *in contubernio erant. Nonnulli graviore sermone militum durius dubia accipiebant*. At praefero Davisii lectionem, nec, quam meliorem proponam, habeo.

Militum vulgo durius accipiebant] *Militum dubii durius accipiebantur* Petav. Palatinus vulgatam lectionem retinet, nisi quod *accipiebantur* quoque agnoscit. Haec eo accuratius singula notare visum, ut, si quis in alios incidat codices, ope omnium veram lectionem eruat: nam desperare me de loco hoc sanando, ingenue fateor. Augustinus Urtica, Italus interpres Caesaris, ita totam hanc periodum vertit. *Ciascun di sio ragionava: et tali diceano: a che far guerruvano Cittadini? seno tutti di una generation: et poi e in nostra liberta seguir chi ne piace: altri*

3 *subplicium pati.* Porro erant, qui censerent, *de tertia vigilia in castra Corneliana recedendum; ut,* [a] *majore spatio temporis interjecto, militum mentes sanarentur: simul si quid gravius accidisset, ma-*

VARIAE LECTIONES.

a *timore* Carr.

dubbitavano che le legioni state con gli aversari se movesseno piu per la antiqua pratica, che per li benefitii di Caesare: tanto piu che eran di diversi loghi: ne veramente vegniano solo dalli Marsi, et Peligni: et cosi se entendea per ogni parte cose dispiacevoli: et alcuni che volean parer piu accorti fingeano altre inventioni. Sed videtur aut non assecutus mentem Caesaris, aut nimium sibi in transferendo libertatis dare. VOSSIUS.

Consilio convocato] Editt. *concilio:* sed legendum, ut restituimus; Caesar enim c. 32. ait, *Dimisso consilio, concionem advocat militum:* sic enim ibi scribendum, non, *concilio*, nec enim concilium differt a concione; et ridiculus est, ut passim, Gigas iste, *Joan. Goduinus*, qui *in concilium paucos convenire* affirmat: cum in *consilium* pauci, in *concilium* omnes coëant. DAVIS. *Consilio* habent MSS. omnes et Edd. primae. Adi ad 5, 28.

Quod hujusmodi militum consiliis otium maxime contrarium esse arbitrarentur] Miles Curionis prope seditionem venerat: certe jam fidei infirmior erat. Talibus consiliis otium maxime contrarium: ut mutilatus Caesar ait. Atqui aliter Alexander ille Magnus, de quo Curtius ait, *non ignarus, otii vitia negotio discuti.* Nec quisquam aliud unquam sensit. Non tamen haec verba quemquam Commentatorum offendere praeter Hotomannum, cui tamen nihil in eo tentatum. Credo, quia codices nihil mutabant. Ego inveteratum errorem tollo, et lego: *hujusmodi militum consiliis negotium maxime contrarium esse arb.* Aut, si non pateris addi aliquid, rescribo, *quod hujusmodi consilium militum otio maxime contrarium esse arbitrarentur.* Nisi malis, una tantum voce transposita, *quod hujusmodi consiliis militum otium maxime contrarium esse arbitrarentur.* Et sane passim in Caesaris codicibus videas transpositas voces. Sic infra, ubi legitur: *Multum ad hanc rem probandam adjuvat adolescentia, magnitudo animi, superioris temporis proventus* etc. corrupte in Petaviano est, *magnitudo superioris animi, temporis proventus.* Sed jam et tertium succurrit, ut pro *otium* reponas *praelium.* Scripserat quis, *praelium*, temporis tractu inferior pars literae *p* evanuit: inde nobis *otium* illud negotium creavit. Certe eam in mentem ipse Curio apud Lucanum: *variam semper dant otia mentem. Eripe consilium pugna: cum dira voluntas Ense subit prenso, galeae texere pudorem, Quis conferre duces meminit? quis pendere causas?* VOSS. Locum hunc corruptum putavit *Fr. Hotomannus*, ei autem sanando solus operam dedit *Dionys. Vossius*, qui reponit, *hujusmodi militum consiliis negotium maxime contrarium esse*, aut, *quod*

gna multitudine navium et [a] *tutius, et facilius in Siciliam receptus daretur.*

XXXI. Curio utrumque inprobans consilium, 1
quantum [b] *alteri sententiae deesset animi, tantum* 646

VARIAE LECTIONES.

a *ocius* Lov. b *uni* L. pr. V. ad 6, 9.

hujusmodi consilium otio maxime contrarium, aut, *hujusmodi consiliis militum otium maxime* etc. aut denique, vulgata lectione in reliquis servata, loco *otii proelium* rescribit. Tot conjecturae ex eo sunt natae, quod σύνταξιν non intellexerit, si enim vocem *consiliis* sexto casu accipiamus, nihil erit opus, ut Codicum scripturam sollicitemus. Sensus est, inter haec militum consilia otium maxime nocere, ut recte etiam vidit *Joan. Freinshemius* ad *Curtii* 7, 1. DAVIS. Cum militum tumultuantium consiliis otium manifesto non contrarium, sed maxime opportunum sit, pro voce (*otium*) reponendum existimat Vossius vel (*negotium*,) vel (*proelium*.) Verum ego, unica tantum mutata literula, scripserim potius, (*Quod* (*scil.* hostium castra oppugnandi propositum,) vel, (*Quod id* (ex MS. Reg. qui habet, *quod ii*,) *hujusmodi militum consiliis OMNIUM* (quae vox in MSS. scribi solet, *ōnium*, et parum admodum differt ab *otium*) *maxime contrarium esse arbitrarentur*.) Sed neque hac conjectura opus erit, et retineri poterit ipsa vulgata Lectio, si cum Freinshemio et Davisio voces istas, (*hujusmodi militum consiliis*,) ita interpreteris, ut dicat Caesar, *IN hujusmodi consiliis*, vel *inter hujusmodi consilia*, otium maxime noxium esse. Favet nonnihil id, quod in MS. Eliens. forte reperi; nempe vocabulum (*in*) in superiore proxima linea ante vocem (*castraque*) loco alieno irrepsisse; adeo ut fingi queat, initio scriptum fuisse, *IN hujusmodi militum consiliis*. Judicet Lector eruditus. CLARK. Distinctione juvi locum, donec certius quid adferant MSS. *consiliis militum ot.* est in Lovan. Leid. sec. et Dorvill. Forsan quis quaerat mendam in v. *contrarium*, si tamen quid mutandum est; et non potius *contrarium* explicandum per, *infestum, noxium*; et *consiliis*, ut bene monent viri docti, in Ablativo sumendum. V. Cl. Burm. ad Phaedr. F. 68. *inveniri contrarios*. *Consiliis* dicitur sine praepositione, ut, *imperio*, *defectione*, et alia. Vide ad B. G. 2, 1.

Per virtutem belli fortunam experiri] Male Brutus probat e Carrariensi, *virtutem belli fortuna e. Experiri fortunam belli* locutio est optima et frequens. Vide ad B. G. 3, 3. *rei eventum experiri*. *Per virtutem* idem est, ac, forti animo, pugnando. Hirt. B. Afric. c. 94. *ut per virtutem interfecti esse viderentur*. Sallust. Catil. c. 20. *Nonne emori per virtutem praestat?* ubi vide Comment. Deinceps vero in Petav. et Leid. pr. exaratur, *subpl. perpeti*. *Erant*, omissa vocula, *Porro*: multo elegantius profecto. Item *Cornelia* Petav. Leid. pr. Scalig. Palat. Voss. et Dorv. Rectius. adi c. 24.

Expugnari posse confidimus] Mediam vocem omisit *Jos. Sca-*

alteri superesse, dicebat; *hos* [a] *turpissimae fugae rationem habere, illos etiam iniquo loco dimicandum*
2 *putare. Qua enim*, inquit, *fiducia, et opere et natura loci munitissima castra expugnari posse confi-*
3 *dimus? aut* [b] *vero quid proficimus, si, accepto magno detrimento, ab obpugnatione castrorum discedimus? quasi non* [c] *et felicitas rerum gestarum,* [d] *exercitus benevolentiam imperatoribus, et res ad-*
4 *versae odia* [e] *concilient. Castrorum autem mutatio quid habet, nisi turpem fugam et desperationem*

VARIAE LECTIONES.

a *turpissimam* Edd. R. M. V. b *nos* Lov. *etiam* Carr. L. sec. Edd. R. M. c deest copula in Carr. ac 7 meis et Edd. R. M. V. d *exercitibus benivol.* (sic MSS.) *imperatoris* Edd. R. M. V. *imperatoris* L. sec. *imperatori* Scal. e *colligant* L. pr. Scal. dein *autem* abest Lov. et Dorv.

liger, quam, omnium Codicum voluntate, revocavimus. DAVIS. et CLARK. Abest tamen vox, *posse*, a Codd. Carr. Voss. et Edit. Flor. nec male. Vide praeter alia nos ad B. G. 3, 13.

Nam neque prudentes suspicari oportet] Reponunt nonnulli, *pudentes*: ut notet ea vox militem, qui reverentiam sacramenti retinet. Ego, etsi sciam, pudentem et petulantem opponi, tamen emendationem eam probare nequeo. Ne vulgata quidem satis placent, habent tamen ita omnes codices. VOSS. Ex MSto *Ursin.* restitui, *pudentes*, probante *Pet. Ciacconio*. In aliis nullo prorsus sensu legebatur, *prudentes suspicari*. *Pudentes* interpreter, modestos, Imperatori morigeros, et sacramenti religionem servantes. E contrario eos paullo post vocat *improbos*, qui seditiones excitarunt, fidemque datam nihili fecere. DAVIS. Cum Davisio facit MS. Regius. D. Vossius non approbat, quia in nullis codicibus reperiri existimavit. Sed in eo falsus est. Vulgg. habent, *prudentes*. CLARK. *Pudentes* confirmatur et a Pal. Cod. Cic. l. 2. Fam. 6. *Grave est homini pudenti*. Ceteri servant *prudentes*, vel *prudentis*, ut est in Leid. pr. et Voss. quod notaret, *probos*, ut observat Manutius. Idem error in Editis et MSS. quibusdam B. C. 3, 26. *Cujus animi aut cujus inpudentiae est?*

Quod illis licentiam timor augeat, nostris studia diminuat] In v. c. nostro et manuscr. Cujac. ac Petav. qui omnes optimae notae codices, legitur: *quod his licentiam timor augeat noster: his studia diminuat*. Recte. Neque opus est scribere, *his suspicio studia diminuat*, quippe timoris vox ad utrosque refertur. Nota quoque, *τὸ illis* ad proximum, *his* ad remotius referri, uti a veteribus aliquando factum. VOSS. Vulgg. invenuste repraе-

omnium, et [a] *alienationem exercitus? nam neque pudentes suspicari oportet, sibi parum* [b] *credi; neque inprobos scire, sese timeri; quod illis licentiam timor augeat noster, his studia* [c] *deminuat. Quod* 5
si jam, inquit, haec explorata [d] *habemus, quae de exercitus alienatione dicuntur; quae quidem ego aut* [e] *omnino falsa, aut certe minora* [f] *opinione esse* 647
confido: quanto [g] *haec dissimulare,* [h] *et occultare,* 6
quam per nos confirmari, [i] *praestet? An non, uti corporis vulnera, ita exercitus incommoda sunt te-*

VARIAE LECTIONES.

a *desperationem* L. pr. b *credere* V. c *diminuat* MSS. et Edd. edd. *diminuant* B. V. d *habeamus* Pet. V. Edd. R. M. V. e deest Lov. in quo *certa.* f exſulat Edd. R. M. V. g *hoc* Leid. pr. h *aut occ.* R. et vulgo *praestat.* i *agenda* Palat. Dorvill.

sentant, *Illis licentiam timor augeat, nostris studia diminuat:* tam enim improbi, quam pudentes, Curioniani erant exercitus pars: lectionem vero a me receptam in MSto *Norvic.* reperi, eandemque, laudante *D. Vossio*, exhibebant Codd. *Voss. Petav.* et *Cujac. Illis* autem improbos, *his* pudentes significat, cum plerumque *hi* ad proximum referantur, *illi* ad remotius. Interdum tamen aliter se res habet. *Plinius* Ep. 1, 26. *Sed non minus non servat modum, qui infra rem, quam qui supra, qui adſtrictius, quam qui effusius dicit. Itaque audis frequenter, ut illud immodice et redundanter, ita hoc jejune et infirme. Alius exceſſiſſe materiam, alius dicitur* non impleſſe. *Aeque uterque, sed* ille imbecillitate, hic viribus *peccat. Latinus Pacatus* Pan. 12. c. 24, 5. *Alta licet vulnera — proximus nobis* Italus, *et contiguus ostendat* Hiſpanus *— Tyrannidem* ille *non vidit,* hic *tyrannicidium vidit.* Plura congeſſit *J. Fred. Gronovius* Observ. 3, 16. pag. 576. seq. DAVIS. *Noster, his*) Ita pulcherrime reſtituerunt, ex tribus MSS. D. Voſſius, et ex MS. Elienſi Davisius. *Illis*, nimirum improbis; *his*, pudentibus. Ut mirum ſit, Cellarium, qui hujus lectionis venuſtatem minus intellexit, eam tamen amplexum eſſe. *Illis* enim refert vir doctiſſimus ad *hostes; his* ad *nostros.* Quod valde languidum eſt, et ſenſum vix ullum exhibet; cum revera utraque, et *pudentes* et *improbi*, intelligantur *Curioniani* milites. Quam in sententiam si accipiatur, locutio erit venuſtiſſima. Scaliger Aliique ediderunt, (*quod illis licentiam timor augeat; noſtris studia diminuat.*) Qui ſenſus eſt nullus. CLARK. *Noster, his* diſerte scribitur etiam in Leidensi primo, Lovan. et Dorv. *Hic* saepe ad remotius referri, poteſt videri quoque in notis Cel. Burm. ad Ovid. Met. 3, 205. Vorſt. et soceri mei ad Valer. Max. multis in locis; et sic Bell. Civ. 3, 111.

7 *genda, ne spem adversariis augeamus?* [a] *At etiam, ut media nocte proficiscamur, addunt: quo majorem, credo, licentiam habeant, qui peccare* [b] *conentur. namque hujusmodi res aut pudore, aut metu tenentur, quibus rebus nox maxime adversa-*
8 *ria est. Quare neque tanti sum animi, ut sine spe castra obpugnanda censeam; neque tanti timoris, ut ipse deficiam: atque omnia prius experienda arbitror:* [c] *magnaque ex parte jam me una vobiscum de re judicium facturum, confido.*

1 XXXII. Dimiſſo consilio, concionem advocat [d] militum: commemorat, *quo sit eorum usus studio* [e] *ad Corfinium Caesar; ut magnam partem Italiae*
2 *beneficio atque auctoritate eorum suam fecerit. Vos enim, vestrumque factum,* inquit, *omnia deinceps*

VARIAE LECTIONES.

a *aut* MSS. et Edd. pp. mox *ut* deeſt Lov. Pal. Dorv. b *conantur* L. sec. c *magna ex* MSS. 5. d *militumque studia* c. L. sec. et *quod* V. e desunt Lov.

Quum ille celerem etc. Sed hoc jam tirones sciunt.

Dissimulari et occultari] Sic ex MSS. Reg. Eliens. et Voſſii reſtitui, poſtulante et ipſa linguae Latinae ratione, propter sequentem (*confirmari.*) In Editis eſt, (*dissimulare et occultare.*) CLARK. *Petav. Norvic.* habent, *dissimulare ac occultari.* Ex *Carrar.* lege, *dissimulari et occultari*, quod etiam ex suis Codd. animadvertit *Clarkius.* Sed et *Beroaldus*, *Gryphius* aliique sic ediderunt. DAVIS. *Cur. sec.* Fateor, etiam *dissimulari et occultari* exarari in MSS. Bong. Leid. sec. et Edd. Rom. Mediol. Ven. Vasc. Str. Steph. aliisque. Quod et placuit Brantio. Sed perperam, licet *occultari* sit etiam in Leid. pr. librariorum culpa, qui nesciebant, a Caeſare, ut et aliis auctoribus, amari hanc variationem. Vide omnino notata ad B. Civ. 1, 32. Pro *praestat* vero elegantius dant, *praestet*, Petav. Palat. Lovan. Leid. pr. Voſſ. et Dorv. quare et id repoſui.

An non uti corporis vulnera etc.] Haec sane lectio me non offendit, si eſt a MSS. Omnes vero noſtri aliter exhibent. MS. *Norvic. An uti corporis vulnera*, omiſſa particula negante. Editt. *Rom. Ven. Beroald. An vero uti corporis vulnera.* Reſcribendum puto, *At vero, uti corporis vul-*

municipia sunt secuta, neque sine caussa et Caesar 648
amicissime de vobis, et illi [a] *gravissime judicaverunt. Pompejus enim nullo proelio pulsus, vestri facti praejudicio demotus, Italia excessit: Caesar me, quem sibi carissimum habuit,* [b] *provinciamque Siciliam atque Africam, sine quibus Urbem atque Italiam tueri non* [c] *potest, vestrae fidei commisit.*
[d] *Adsunt, qui vos hortentur, ut a nobis* [e] *desciscatis. quid enim est illis optatius, quam uno tempore et nos circumvenire, et vos nefario scelere obstrin-* 3
gere? [f] *aut quid irati gravius de vobis sentire* [g] *pos-* 4
sunt, quam [h] *ut eos prodatis, qui se vobis omnia debere judicant?* [i] *in eorum potestatem veniatis, qui,* 5
se per vos periisse, existimant? An vero in [k] *Hispania res gestas Caesaris non audistis? duos pul-*

VARIAE LECTIONES.

a *gavisissime* L. pr. *judicarunt* Edd. R. M. V. b *que* abest MSS. Urs. et meis 4. c *poterat* Lovan. d *Ads. nobis* L. pr. e *discedatis* L. pr. sec. *desist.* V. f *at* Lov. g *possent* Edd. R. M. V. h *aut* Lov. Dorv. i *et in e.* Edd. Vett. aliaeque. k *Hispaniam* L. pr.

vera. quod si probetur, delenda est interrogationis nota. DAVIS. Lectio elegans et bona, quam exhibent Scaliger et Editt. Recentiores. Veruntamen, quoniam omnes fere MSS. habent, (an vero, *uti* etc.) non contemnenda videtur Davisii conjectura, qui scribit, (At vero, *uti* etc.) sine interrogationis nota. CLARK. *An vero uti* ex meis soli habent Dorvill. et Leidens. sec. recentissimi Codd. cum Ed. Mediol. Reliqui cum Edd. plerisque Vett. servant, *An non* etc.

Ipse def.] Laudabilis est emendatio Aldi Manutii et Ciacconii, (*ut spe* etc.) CLARK. Non necessaria tamen. *Ipse*, ego dux, nec solum illi, qui tam timoris plenum dent consilium. Vide ad 1, 61. *Constituunt ipsi, iis locis excedere.* Leid. sec. habet, *ipse prius d.*

Dimisso consilio] In prioribus editt. contra rem ipsam legebatur, *concilio*, nos autem veram lectionem ex *Beroald.* restituimus. Vide not. ad hujusce libri c. 30. DAVIS.

Hortentur] Norvic. *hortantur*, quod melius: id enim fecerat Quinctilius. DAVIS. *Cur. sec. Hortantur* etiam Leid. sec. Verum tam adfirmative id dicere non potuit Curio.

sos exercitus? duos superatos duces? duas receptas provincias? haec acta diebus [a] XL, *quibus in*
6 *conspectu adversariorum venerit Caesar. An, qui incolumes resistere non potuerunt, perditi* [b] *resistant? vos autem* [c] *incerta victoria Caesarem secuti, dijudicata jam belli fortuna, victum* [d] *sequamini, quum*
7 *vestri officii praemia* [e] *percipere debeatis? Desertos enim se, ac proditos a vobis dicunt, et prioris sa-*
8 *cramenti mentionem faciunt. Vosne vero L. Domitium, an vos* [f] *L. Domitius deseruit? nonne extremam pati fortunam paratos projecit ille?* [g] *non sibi clam vobis salutem fuga petivit?* [h] *non, proditi per illum, Caesaris beneficio estis* [i] *conservati? Sacra-*
9 *mento* [k] *quidem vos tenere qui potuit; quum, pro-*

VARIAE LECTIONES.

a *X in q.* Lov. *XL in q.* Dorv. b *resistent* Carr. Petav. Edd. Vascos. Strad. Steph. Gr. poft. c *certa* MSS. plurimi et Edd. pp. d *sequim.* MSS. 5. et Edd. pp. *sequem.* Edd. Vasc. Str. Steph. Gr. poft. e *recip.* MSS. 4. *debetis* Edd. R. M. V. f deeft praen. MSS. multis. g *nonne* L pr. h *nam* Lov. Dorv. L. sec. *nonne* L. pr. Edd. R. M. V. Fl. *perditi* Pet. i *reserv.* L. pr. k *vero* Petav. *enim* Edd. R. M. V.

Quibus in conspectu adversariorum venerit] MS. *Norvic.* et editt. *Rom. Ven. Beroald.* habent, *in conspectum adversariorum*, quae quidem loquendi ratio magis eft pervulgata, cum tamen alterius exempla non desint, ut oftendimus ad B. G. 8, 8. DAVIS. V. supra ad c. 27. *Conspectum* tamen eft in Lovan. Dorv. Voff. nec varietatis quid notavit Gruterus ad Ed. Gryph. in qua etiam ac Steph. Vasc. etc. eft Accufativus.

Victum] *Pompejum.* Deinde, *Desertos enim* etc. eft occupatio ejus, quod objici poffet: *At enim desertos etc.* CLARK.

Vosne etc.] In Petaviano et Leid. pr. ac R. Stephani Ed. non comparet, *ne*. Bene. Solet enim in dubiis prius *an*, vel *ne*, omitti. Vide Davis. ad fin. hujus cap. et plura ad 7, 5.

Projecit ille? non sibi clam vobis salutem fuga petivit?] Perplacet, quod in Palatino legitur, *projecit? ille sibi clam non vobis salutem petivit?* VOSS. Non fugit Domitius, sed fugiendi consilium cepit; *fuga* igitur hoc in loco fugam deftinatam significat, ut B. C. 1, 20. *Quae ignorabant, de L. Domitii fuga cognoscunt.* *Dionys.* autem *Vossio* perplacet, quod in *Palatino* legitur, *proje-*

jectis fascibus, et deposito imperio, privatus, et ca- 649
ptus [a] *ipse in alienam venisset potestatem? Relinquitur nova* [b] *religio; ut, eo neglecto sacramento, quo* [c] *nunc tenemini,* [d] *respiciatis illud, quod* [e] *deditione ducis, et capitis deminutione sublatum est. At cre-* 10
do, si Caesarem probatis, in me obfenditis, qui de [f] *meis in vos meritis* [g] *praedicaturus non sum, quae sunt adhuc et mea voluntate, et vestra exspectatione leviora. sed tamen sui laboris milites semper, eventu belli, praemia petiverunt; qui qualis sit futurus, ne vos quidem dubitatis.* [h] *Diligentiam quidem* 11
[i] *nostram, aut quem ad finem* [k] *adhuc res processit, fortunamque cur* [l] *praeteream? An poenitet vos,* 12
quod salvum atque incolumem exercitum, nulla om-

VARIAE LECTIONES.

a Deest Edd. R. M. V. b deest Sc. L. pr. c *non* Dorv. L. sec. Pal. B. abest Pet. L. pr. V. Lov. et Edd. Flor. Vasc. Steph. Gr. post. d *respuatis* Pal. Dorv. e *de ded.* L. sec. Mox *dim.* MSS. et Edd. qdd. f *ejus* Lov. Pal. Dorv. g *judic.* Lov. *praejudicat.* Pet. Pal. B. Sc. Dorv. V. et Edd. pp. h *an poenitet vos* additur in Pal. Lov. Dorv. i *vestram* MSS. 4. Edd. pp. k *adhuc proc. fortuna* Pet. *que* deest etiam L. pr. V. Sc. Dorv. Pal. Edd. Vasc. Str. Steph. Gr. post. l *praeter eas* V.

cit? ille sibi clam non vobis salutem petivit? Hanc etiam scripturam in editt. *Rom. Ven. Beroald.* inveniq, nisi quod illae, *salutem fuga petivit.* Ipse vulgatam lectionem non moveo, quam retinet MS. *Norvic.* et, ut arbitror, nihil recepta venustius. DAVIS. *Projecit ille? non sibi, clam vobis, etc?*) Mirus profecto hic Vossius, cui perplacet, quod in nonnullis Codicibus est, (*— projecit? ille sibi clam non vobis* etc?) Qua lectione nec invenustius quidquam, nec vulgata potest quidquam esse elegantius. Vulgatam itaque cum doctissimo Davisio omnino retinendam censeo. CLARK. *Sibi clam non vobis* reperi etiam in Lov. et Dorvill. in quo non comparet, *fuga.* In Bong. et Leid. sec. *non sibi clam, non vobis salutem petivit.* Sed male.

In me offenditis] Haec vera lectio ab Aldo Manutio est. Olim Editi et MSS. plerique, *jam me off.* Unde Rivius conjecit, *jam in me off.* sed Brutus rectius probat, *in me off.* quod diserte confirmatur ab optimo Petaviano. *Offendo* sumitur passive, ut bene hic Aldus Manutius ostendit, ejusque pater Paulus ad Cicer. Ep. Fam. 5. 14. *In altera mihi velim obtemperes, in altera non*

nino nave desiderata, transduxerim? quod classem hostium primo inpetu [a] *adveniens profligaverim? quod bis per biduum equestri proelio superaverim? quod ex portu, sinuque adversariorum* CC *naves onerarias abduxerim? eoque illos compulerim, ut neque pedestri itinere, neque navibus commeatu juvari*
13 [b] *possint? Hac vos fortuna, atque his ducibus* [c] *repudiatis, Corfiniensem ignominiam, an Italiae fu-*
650 *gam, an Hispaniarum deditionem, an Africi belli*
14 *praejudicia sequimini? Equidem me Caesaris militem dici volui; vos me Imperatoris nomine adpellavistis: cujus si vos poenitet, vestrum vobis beneficium remitto, mihi meum restituite nomen; ne ad contumeliam honorem dedisse videamini.*

VARIAE LECTIONES.

a Deest L. pr. b *possent* Pet. L. pr. c *trepidatis* L. pr.

offendas. In MS. Ursini simpliciter est, *me off.*

Processit] Postulare videtur Linguae Latinae ratio, ut legamus, *processerit.* CLARK. Cave tamen, quid mutes: saepe contra Grammaticorum regulam in his utuntur Auctores Indicativo. Quod plurimis exemplis docent doct. Wopkens Lect. Tull. 2, 5. et Vir doctus in Miscell. Obs. Vol. 3. T. 1. p. 257. etc. Valer. Max. 5, 6. Ext. in f. *patet, quam profusae pietatis erga patriam homines extiterunt.* Sic MSS. Harlem. et Leid. a me consulti. Vide eumdem 8, 1, 1. et etiam B. Afric. c. 59. Cort. ad Plin. Ep. 2, 10.

Onerarias adduxerim] Primo notandum, in Petav. et Voss. atque Edd. Romana, Ven. et Med. scribi, *oneratas.* Quasi vellet innuere, naves non tantum onerarias, sed copia rerum inpletas fuisse, uti patet ex c. 25. Nam et *onerariae naves* poterant esse inanes, quod etiam hic observat Gruterus. Nimis tamen acutum mihi videtur. Rectius Ciacconius e MSto Viterb. reposuit, *abduxerim.* Id quod necessarium existimo, et saepissime depravatum, ac jam olim restitutum B. Civ. 3, 22. *naves onerarias nactus incendit, unam frumento onustam abduxit.* Contra 3, 40. *Remulco navem abduxit,* MSS. *adduxit:* ubi vide: id enim rectius. Sed ibidem, *naves* IV *ex iis abduxit,* Edd. bene habent contra plerosque Codd. Vide etiam B. Civ. 1, 15. 85. 2, 9. Afr. c. 44.

Corfiniensem ignominiam, an Italiae fugam, an Hispaniarum deditionem, an Africi belli

XXXIII. Qua [a] oratione permoti milites, cre- 1
bro etiam [b] dicentem interpellabant, [c] ut magno
cum dolore [d] infidelitatis suspicionem sustinere vi-
derentur: discedentem vero ex concione universi 2
cohortantur, magno sit animo, [e] neu dubitet, proe-
lium committere, et suam fidem virtutemque expe-
riri. Quo facto commutata omnium [f] voluntate, et 3
opinione, consensu [g] suo constituit Curio, quum
primum sit [h] data potestas, proelio rem committere.
[i] Postero die productos, eodem loco, quo superio- 4
ribus diebus [k] constiterat, in acie conlocat. [l] Ne 5
Varus quidem Attius dubitat, copias producere;
sive sollicitandi [m] milites, sive aequo loco dimicandi
detur occasio, ne facultatem praetermittat.

VARIAE LECTIONES.

a *ratione moti* Carr. b deest Pet. L. pr. *interpellant* Lov. Pal. Dorv. c deest Carr. B. d *ne inf.* Carr. B. e *nec ubi* Lov. Scal. L. pr. *dubitent* L. pr. f *et vol.* MSS. et Edd. qdd. non male. g *summo* vulgo. h deest Carr. i *posteroque* Lov. Dorv. V. k *constiterant* Edd. qdd. l *nec* L. pr. *Nam* V. m *militis* Sc. L. pr. *seu* V. *seusi* L. sec. Edd. R. M. V.

praejudicia sequimini?] Variant Codices. In Editt. *Rom. Ven.* est, *Corfiniensem ignominiam in Italiae fuga, an in Hispaniarum deditione, an in Africi belli praejudicio sequimini. Beroald.* cum MSS. *Ciacc.* et *Carr.* exhibet, *Corfiniensem ignominiam in Italiae fuga, an Hispaniarum deditionem in Africi belli praejudicio sequimini?* MS. *Norv.* a vulgata lectione non recedit, praeterquam quod primam particulam interrogantem omittat; eas autem omnes delendas censuit *Pet. Ciacconius*, quem in sua editione secutus est *Jos. Scaliger.* Sana est lectio vulgata. *Varro* L. L. l. 8. *Quae enim est pars mundi, quae non innumerabiles habeat analogias? Coelum, an mare, an terra, an aer, et caetera, quae sunt in his? Dictys* Cretensis 2, 31. *Pertinacia animi, an ob amorem captivae.* Vide et *Jac. Perizonii* Differt. de eo scriptore §. 40. DAVIS. Recte defendit vulgatam lectionem Davisius. *In Italiae fuga* tamen scribitur in MSS. meis cunctis et Edd. Vasc. Steph. aliisque. dein *in H. deditione et in Africae bellum p.* Leid. pr. plerique, *an in H. deditione in*, vel, *an in Af. b. praejudicio.* Sed *deditionem* servant Petav. Scalig. ut et Leid. sec. Voss. qui duo habent cum Leid. pr. *praejudicia*, quibus intelligit adversa Pompejanorum c. 25. et 26. proelia. Si quis tamen

1 XXXIV. Erat vallis inter duas acies, ut supra demonſtratum [a] eſt, non ita magno, at difficili, [b] et arduo adscensu. Hanc, uterque, si adverſariorum copiae transire conarentur, exſpectabat; quo [c] ae-
2 quiore loco proelium committeret. Simul [d] ab si-
651 niſtro cornu P. Attii equitatus omnis, et una levis [e] armaturae interjecti complures, quum se in val-
3 lem [f] demitterent, cernebantur. Ad eos Curio equitatum, et duas Marrucinorum [g] cohortis mittit: quorum primum inpetum equites hoſtium non tulerunt; sed, [h] admiſſis equis, ad suos refugerunt. Relicti ab his, qui una procurrerant, levis armaturae, circumveniebantur, atque interficiebantur ab noſtris. Huc tota Vari conversa acies suos fugere, [i] et con-
4 cidi videbat. Tum Rebilus, legatus Caeſaris, quem

VARIAE LECTIONES.

a Deeſt L. pr. a m. pr. b *aut* Pet. c *aequiori* MSS. 3. et *committeretur* Edd. Vett. d Sic MSS. plerique, non *a*. e *armatura et int.* MSS. et Edd. Vett. *interjectio* Sc. L. pr. f *dimitt.* MSS. et Edd. pp. *cernebatur* Sc. L. pr. g Ita L. pr. h Sic MS. Faerni et V. et Edd. Recent. bene. V. ad B. G. 1, 22. Ceteri et Edd. Vett. *amissis*. i *atque* Edd. R. M. V. Mox *Tunc* L. pr. Edd. R. M. V.

malit *an* ubique ejicere, auctoribus MSS. plerisque non refragor: quia uno obposita haec sunt, sed exaggerantia; praeterquam quod ex Accuſativi litera *m* natum videatur iſtud *an*. De uſu vocis, *militis*, adi Spanhem. Diſſ. xi. de Num. T. 2. p. 318.

Consensu summo constituit Curio] Ita vulgo edunt e conjectura Hotomanni. Faernus vero e MSto legebat, *c. suorum*, ut alibi saepe. Verum MSS. omnes et Edd. Vett. habent, *suo*: unde Glandorpius faciebat, *cum sensu suo*; ut dicimus, *mecum constituo* etc. Verum nil mutandum. Curio ante non conſenſerat in proelium; vide cap. praec. Jam vero videns, praefectorum et militum mentes proelii cupidine flagrare, mutavit sententiam, et conſtituit proelio rem committere, *suum* dans *consensum*: nam et potuiſſet eorum desiderio obsequi, licet ipſe aliud quid senſiſſet.

Magno, at difficili et a. adscensu] Placet Ciacconii emendatio, quam tacitus in textum admisit Clarkius, *magna*, e c. 27. *Una valle non magna interjecta*. Dein iſtud, *at*, e Vincentii Pinelli et Faerni emendatione,

Curio secum ex Sicilia duxerat, quod magnum habere usum in re militari sciebat, *Perterritum*, inquit, *hostem vides, Curio. Quid dubitas uti temporis obportunitate?* Ille, unum elocutus, ut [a] me- 5
moria tenerent milites ea, quae pridie sibi confirmassent, sequi [b] sese jubet, et praecurrit ante omnes: [c] adeoque erat inpedita vallis, ut in [d] adscensu, nisi sublevati a suis, primi non facile [e] enite-
rentur. Sed praeoccupatus animus Attianorum mi- 6
litum [f] timore, et fuga, et caede suorum, nihil de resistendo cogitabat; omnesque [g] jam se ab equitatu circumveniri arbitrabantur. Itaque prius, quam 7
telum [h] adjici posset, aut nostri propius accederent, omnis Vari acies terga vertit, seque in castra [i] recepit.

VARIAE LECTIONES.

a *memoriam* L. sec. Dorv. b *se j.* MSS. plerique et Edd. pp. *pridie* abest a Pal. c *adeo erat* L. pr. non male. d *Abscessu* Pal. *abscensu* Dorvill. et *ab suis* L. pr. e *mitter.* L. sec. *emitter.* V. Pal. f *tempore* MSS. 4. Edd. pp. g deest L. pr. h *abjici* vel *abici* MSS. et Edd. Vett. *adigi* al. V. ad B. G. 4, 23. i *recipit* Dorvill.

probante Ciacconio, recte receperunt viri docti, confirmaturque MS. Voss. Reliqui Codd. et Edd. Vett. *aut.* nisi quod in Bong. a m. sec. sit, *ut.* quod Grutero magis adrisit.

Relicti ab iis, qui una procurrerant, levis armaturae] Equites ad suos refugerant; qui igitur relicti, ex levi erant armatura. Scribe cum MS. *Norvic. Relicti ab iis, qui una procurrerant, levis armatura;* et est σχῆμα πρὸς τὸ σημαινόμενον, velites enim intelliguntur. Non male etiam se habet vulgata lectio, si *levis armaturae* nominativi pluralis esse statuantur, nam paucis latet, veteres in hujusce formae adjectivis eum casum aliquando sic terminasse. *Leves armaturas* dixerunt *Hirtius* Bell. Afric. c. 69. et *Livius* 21, 55. DAVIS. Sed neutro opus. subauditur enim, *milites.* (Milites *levis armaturae* etc.) CLARK. Nequaquam placet, *levis* sumi in numero plurali. Praestat, si quid mutandum, *armatura* per adpositionem; quod restat in Petav. Leid. pr. sec. Lovan. et Dorvill. nisi et hoc sit e praecedente scriptura codicum, *levis armatura et interjecti.*

Praeoccupatus animus — co-

1 XXXV. Qua in fuga Fabius Pelignus quidam ex
infimis ordinibus, de exercitu Curionis, primum
agmen fugientium consecutus, magna voce Varum
nomine adpellans requirebat; uti unus [a] esse ex
ejus militibus, et monere aliquid [b] velle, ac dicere
2 videretur. Ubi ille saepius [c] adpellatus adspexit, ac
restitit, et, quis esset, aut quid vellet, quaesivit;
652 humerum apertum gladio adpetit; [d] paullumque ab-
fuit, quin Varum interficeret: quod ille periculum,
3 sublato ad ejus conatum scuto, vitavit. Fabius a
proximis militibus circumventus interficitur. Hac
fugientium multitudine, ac turba portae castrorum
occupantur, atque [e] iter inpeditur; pluresque in eo
loco sine vulnere, quam in proelio aut [f] fuga, in-

VARIAE LECTIONES.

a *esset* MSS. plerique et Edd. pp. *ex eis m.* Lov. Dorv. L. sec. in Marg. in textu *his*. b *vellet, et d.* Dorv. c deest Pet. *adpellatur* V. Edd. pp. d *paululumque* Lov. *fuit* L. pr. Dorv. pro *afuit* forsan. e deest V. *at. impediuntur* Edd. Vasc. Str. Steph. Gr. post. f *in f.* Lov. L. sec. Dorv. V. ad B. G. 2, 10.

gitabat] Edit. Rom. (*praeoccupatis animis — cogitabant.*) MS. Reg. (*praeoccupati animi — cogitabant.*) Quae forte et verior lectio. CLARK. Vulgatum restituit Ursinus e suo Codice, id quod confirmatur MSS. Brantii et meis omnibus praeter Leid. sec. qui exhibet, *praeoccupati animis cogitabant*. Priorem tamen lectionem propugnat Hotomannus; et vide, quae notavimus ad 7, 4. Sed MSStis cedendum.

Humerum apertum gladio appetit] Hoc est, dextrum, qui scuto non tegebatur. Malo enim ita exponere, quam ut dicam, *apertum* hic idem esse, atque illud, quod B. G. 7, 50. ait Caesar de Aeduis, *tametsi dextris humeris exertis animadvertebantur*. Neque puto quicquam huic loco commune cum illo fuisse: etsi id, ni fallor, existimabat doctissimus Janus Gruterus. VOSS. Lege, *appetiit*. DAVIS. *Cur. sec.* At vide ad c. 26.

Ac fugientium multitudine ac turba] Lego ex Cujaciano, *Hac fugientium mult. ac t.* VOSS. Vulgg. *ac fugientium*: sed lectionem a me receptam in suo Codice invenit *Fulv. Ursinus*, in MSto *Cujac. Vossius*, ac ipse in *Norv.* et manifesto vera est. DAVIS. *Hac*) Suffragatur MS. Regius. In nonnullis Codicibus est,

tereunt: neque multum abfuit, quin etiam castris 4
[a] expellerentur: ac nonnulli protinus eodem [b] cursu
in oppidum contenderunt. sed [c] quum loci natura, 5
[d] et munitio castrorum aditum prohibebat, tum,
quod ad proelium egressi Curionis milites iis rebus
indigebant, quae ad [e] obpugnationem castrorum
erant usui. Itaque Curio exercitum in castra redu- 6
cit, suis omnibus praeter Fabium incolumibus, [f] ex
numero adversariorum circiter DC interfectis, ac M
vulneratis: qui omnes discessu Curionis, multique
praeterea, [g] per simulationem vulnerum, ex castris
in oppidum, propter timorem, sese recipiunt. Qua 7
re [h] animum adversa, Varus, [i] et terrore exercitus
cognito, [k] buccinatore in castris, [l] et paucis ad 653

VARIAE LECTIONES.

a *peller.* L. sec. Edd. pp. aliaeque. b *concursu* Lov. c *tamen* Carr. d vulgo *tum m. c. ad. pr. quod* etc. e *expugn.* L. sec. f *et ex* L. sec. g *ex simulatione v. in c.* L. pr. h Sic rursus Pet. vulgo *animadv.* V. ad B. G. 1, 24. i *ex* MSS. 3. k *bucin.* MSS. plerique. l *paucisque* L. pr. dein plerique *tabernaculi.*

(*A fugientium etc.*) Quae et ipsa Lectio non mala. Vulgg. habent, (Ac *fugientium etc.*) CLARK. *Hac* etiam dat Pet. et Voss. et margo Gryph. *A f.* est in Edd. Vasc. Strad. Steph. Gryph. post. quod, sive *ab*, mihi magis adrideret, si faverent Codd. Eo facit, quod *a turba* sit in MSS. Lov. Dorv. Pal. Bong. Leid. sec.

Tum munit. cast, aditum prohibebat; quod] Sic vulgo hunc locum edi videas, satis inepte, ni fallor, cum MS. Carrar. An enim ideo munitio castrorum aditum prohibuit, quia milites necessariis rebus ad obpugnationem carebant? Quis hic ratiocinandi modus est? Optime ergo MSS. et Edd. Vascos. Gryph. Stephan. et aliae, *et m. cast. aditum prohib. tum quod.* Milites prohibebantur castrorum aditu, *tum* propter naturam et munitionem loci, *tum*, quod instrumentis obpugnandi castra indigebant. *prohibebant* autem est in MSS. Pal. Carr. Bong. Leid. sec. Dorv. Edd. Rom. Ven. Med. et Steph. Verum optimi MSS. docent, quid latere, quod tamen nondum eruere possum. Nam pro, *aditum prohibebat, tum*, in Petaviano scribitur, *adiri tunc non posset*; in Lovan. *adiri tum non poterat.* At vero in Cujaciano, Leid. Scalig. Voss. *adiri tunc*, vel *tum*. Verius saltem videtur, *aditu*. Vide ad B. Civ. 1, 68. et saepius. item ad Front. 1, 6, 2. Quamquam non nego, ab aliis *prohibere* et *ar-*

speciem tabernaculis relictis, de tertia vigilia silentio exercitum in oppidum reducit.

1 XXXVI. Postero die Curio Uticam obsidere, [a] et vallo circummunire instituit. Erat in [b] oppido multitudo insolens belli, diuturnitatae otii; [c] Uticenses pro quibusdam Caesaris [d] in se beneficiis, illi amicissimi: conventus is, qui ex variis generibus constaret; [e] terror ex superioribus proeliis, [f] ma-
2 gnus. Itaque de deditione omnes palam loquebantur, et cum P. Attio agebant, ne sua pertinacia
3 omnium fortunas [g] perturbari vellet. Haec quum age-

VARIAE LECTIONES.

a *valloque* Lov. V. Dorv. b *oppidum* Pet. L. pr. Lov. c *et U.* Carr. Edd. pp. d *in se* absunt Pet. et statim vulgo *is*. e *timor* B. f deest Lov. g *perturbare* Edd. R. M. V.

tere transitum, vel *aditum*, usurpari. sic enim Hirt. B. Afric. c. 31. *Aditum adversariis prohibebant*. Adi insuper ad Front. 1, 4, 4. 3, 7, 2.

Quae res] Sic MS. Reg. In aliis deest vox, *res*. CLARK. Leid. etiam sec. sed recentissimus, addit *res*. ut sexcenties loquitur auctor. Vide ad B. Gall. 2, 18. *Loci natura erat haec*, *quem locum* etc. ut e MSS. restitui.

Ac x vulneratis] In aliis omnibus legitur, *atque vulneratis*, unde *Fr. Hotomannus* reponendum putavit, *aut vulneratis*, ut vulnerati una cum interfectis numerum illum confecerint. Sed ejus conjecturam evertit *Appianus*, qui Bell. Civ. l. 2. p. 455. D. *Κυρίωνος μὲν*, inquit, *εἷς ἀνὴρ ἔπεσεν, Οὐάρυ δὲ ἑξακόσιοι, καὶ κατετρώθησαν ἔτι πλείονες*. Verissima igitur videtur Codicis *Ursiniani* scriptura. DAVIS. MSS. omnes, *ac v.* nisi quod Voss. habeat, *ac eo vuln.* corrupte sine dubio, ex nota millenaria. Edd. primae et aliae, *atque*.

Circummunire] In Leid. pr. legas, *circummuniri*. Adi notata ad c. 31. At in Edd. Rom. Mediolan. Ven. aliisque est, *circumvenire*, quod e veteri codice probat Gisanius Observ. Ling. Lat. c. 32. et Hotom. Vide ad 1, 18. *oppidum vallo castellisque circumvenire instituit*. Pro *moenire* vide Heins. ad Ovid. Metam. 4, 645.

Insolens belli] Belli insueta. *Cicero* de Orat. 1, 48. *Ea requiruntur a me, quorum sum ignarus atque insolens*. *Sallustius* Prooem. Bell. Catil. *Quae tametsi animus aspernabatur insolens malarum artium*. Brant. Vide *Lambinum* ad *Horatii* od.

agerentur, nuncii praemissi ab rege Juba venerunt, qui illum [a] cum magnis copiis adesse dicerent, et de custodia ac defensione urbis [b] hortarentur. Quae res eorum perterritos animos confirmavit.

XXXVII. Nunciabantur haec [c] eadem Curioni; 1
sed aliquamdiu fides fieri non poterat: tantam habebat suarum rerum fiduciam: [d] jamque Caesaris in 2
Hispania res secundae in Africam nunciis ac litteris perferebantur. Quibus omnibus rebus sublatus, nihil contra se Regem [e] nisurum existimabat. Sed, ubi 3
certis auctoribus comperit, minus v et xx milibus 654
longe ab Utica ejus copias abesse; relictis munitioni-

VARIAE LECTIONES.

a *ad. c. m. cop.* Pet. L. pr. V: paullo ante *a R.* MSS. et Edd. qdd. b *adhort.* Edd. R. M. V. c deest Petav. d *itaque* Edd. R. M. V. e *ausurum* V. Edd. Vasc. Ald. Gr. Steph. *usur.* Dorv. *nixur.* Pal. Ed. Ber.

1, 5, 8. DAVIS. Insolenter Leid. pr. habet hic, *insollers*.

Amicissimi: conventus, qui ex variis generibus constaret] Non peccavero in perspicuitatem et simplicitatem Caesaris, si ex Cod. Cujac. Pet. Pal. et Bong. legam: *amicissimi erant, conventus is, qui ex variis*, etc. In codicibus, quos dixi, pro *is* erat *si*, haud dubie depravatum. Porro nota, hic conventum ab Uticensibus ipsis distingui: ut credam, conventum constitisse ex parte Uticensium, et civibus Romanis, quomodo Caesar supra hoc libro dixit de Hispalensibus, *quod factum adeo conventus ejus cives Romani probaverunt*, etc. Tales autem conventus fere in omnibus provinciis Romanorum fuerunt, Hispania, Gallia, Sicilia, Achaja. Et arbitror, in illis conventibus plerumque multos cives Romanos habitasse, quia illud honorum civitati erat, quod in eam a praetoribus aut aliis magistratibus convocarentur totius provinciae Senatores, ad jurisdictionem. VOSS. Ex *si*, quod etiam in Leid. pr. Lovan. Vossiano ac Scalig. invenitur, fecit jam dudum *is* Gruterus: quod merito probat Clarkius. Cujacius emendabat, *ii*, *qui constarent*. Verbum sane in plurali est in Lovan. Edd. Vasc. Strad. Steph. Gryph. post. Non autem Vossius inserere debuerat, *erant*, quod non est nisi in MSS. recentioribus, Palat. Bong. Leid. sec. Dorv. Carr. et Edd. primis; in quibus omnibus legas, *amicissimi erant cum etiam ex v.* Verbum substantivum, ut saepissime apud nostrum, (vide c. 29.) subintelligitur eleganties.

Palam loquebantur] In v. c. nostro, Pet. et Pal. est, *omnes in palam*. Lego, *omnes jam palam*.

4 bus, sese in castra [a] Corneliana recepit. Huc [b] frumentum comportare, castra munire, materiam conferre coepit, statimque in Siciliam misit, uti II legio-
5 nes, reliquusque equitatus ad se mitteretur. Castra erant ad bellum ducendum aptissima, natura, et loci munitione, et maris propinquitate, et aquae et salis copia: cujus magna vis [c] jam ex proximis erat sali-
6 nis [d] eo congesta. Non materia multitudine arborum, non frumentum, cujus erant plenissimi agri, deficere poterat. Itaque [e] omnium suorum consensu Curio reliquas copias exspectare, et bellum ducere parabat.

1 XXXVIII. His constitutis rebus, probatisque consiliis, ex [f] perfugis quibusdam oppidanis audit, Jubam revocatum finitimo bello, et controversiis Le-
2 ptitanorum, restitisse in regno; [g] Saburam, ejus praefectum, cum mediocribus copiis [h] missum, Uti-

VARIAE LECTIONES.

a *Cornelia* rectius Pet. Pal. L. pr. Sc. V. ad c. 24. b *frumenta* Pet. V. ad 5, 20. c deest Pal. d abest Pet. *ea* L. pr. e Sic MSS. non *s. o.* f *prof.* L. pr. *p. aliquibus* V. g *Et S.* Lov. L. sec. Dorv. h *missu* L. sec. deest Edd. R. M. V.

VOSS. Codd. *Voss. Pet. Palat.* et *Norv.* habent, *inpalam*, unde *Dionys. Vossius* rescribit, *jam palam.* At illorum MStorum lectionem ferri posse arbitror. Glossarium *Isidori : Inpalam, aperte. Hilarius* adversus Constantium pag. 199. *Pugnaremus enim inpalam et cum fiducia contra negantes.* Non raro sane a veteribus praepositiones inter se componuntur. *Caesar* hujusce libri c. 9. *Hanc insuper contignationem.* Vide et *G. J. Vossium* de Anal. 4, 23. DAVIS. Codices nonnulli, (*inpalam.*) Quod probat Davisius, propter analogiam τȣ̃ *insuper*, et ex Auctoritate Recentiorum quorumdam Scriptorum. Sed vox ista nequaquam *Caesarem* sapit. Quocirca D. Vossii conjecturae assentior, qui scribit, (*jam palam.*) CLARK. Non ausim ego proscribere, *inpalam*, tamquam minus Latinum, praesertim cum plura singularia habeat Caesar. Adstipulantur etiam MSS. Leid. pr. Lovan. Dorvill. Scal. Sic non raro occurrit, *inibi*, *incoram*, *insimul.* Est vir doctus, qui conjecit, *omnes clam, palam* L.

cae adpropinquare. His auctoribus temere credens, consilium [a] commutat, et proelio rem committere constituit. Multum ad hanc rem probandam adjuvat adolescentia, magnitudo animi, superioris temporis proventus, [b] fiducia rei bene gerendae. His rebus 3
[c] inpulsus, equitatum omnem prima nocte ad castra hostium mittit, ad flumen [d] Bagradam, quibus praeerat Sabura, de quo ante erat auditum. Sed rex omnibus copiis insequebatur, et VI milium [e] passuum intervallo [f] Sabura consederat. Equites missi 4
nocte iter conficiunt, [g] inprudentis, atque inopinan- 655
tis hostis adgrediuntur: Numidae [h] enim quadam barbara consuetudine nullis ordinibus passim consederant. Hos obpressos somno, et dispersos adorti, 5
magnum eorum numerum interficiunt: multi perterriti [i] profugiunt. Quo facto ad Curionem equites revertuntur, captivosque ad eum reducunt.

VARIAE LECTIONES.

a *mutat* L. pr. b *fiduciaque* L. sec. c *comp.* L. sec. d *Bragad.* L. pr. ut supra. e *passus* Pet. L. pr. forsan delendum. V. ad B. G. 1, 15. f *ab* Dorv. g *prudentisque* Lov. Sc. L. pr. *inprudentisque* MSS. 4. dein *ad inop.* Sc. L. pr. *atque ad inop.* Lov. h *autem* L. pr. i *perf.* V. Edd. R. M. V.

Longe ab Utica abesse] Vox, *longe*, *Pet. Ciacconio* abundare videtur, cujus judicium secutus *Jos. Scaliger* eam, utpote delendam, uncinis cinxit. Codices autem pertinaciter retinent, ac recte quidem. *Hirtius* Belli Alex. c. 36. *Castra posuit* longe a Nicopoli *circiter millia passuum* VII. Et lib. de Bell. Afric. c. 67. Ab ejus castris *millia passuum* VI longe, *trinis castris dispartitis copiis, consedit.* Vide et cap. 68. et 77. DAVIS. Vide ad B. G. 5, 47. III *milia longe a castris consedisse.*

Reliquusque equitatus mitteretur] In Bong. est, *mitterent*, at in Palat. Leid. sec. et Dorv. *mitterentur.* Leid. vero primus dat, *reliquique equitatus mittentur.* Omnino bene. Adi notata ad B. G. 6, 6.

Saburam] In Petaviano ac Bongars. assidue est, *Saburram.* Etiam in Appiano B. C. l. 2. p. 455. Σαβέῤῥα. Quare licentia poëtica scripserit Lucanus 4, 722. *Ut sibi commissi simulator Sabbura belli.* Non arbitror. Id scio, talem formam שבור non

1 XXXIX. Curio cum omnibus copiis quarta vigi-
lia exierat, cohortibus v castris praesidio relictis.
2 Progressus [a] milia passuum vi, equites convenit; rem
gestam cognovit; [b] ex captivis quaerit, quis castris
ad Bagradam praesit: respondent, Saburam. Reli-
qua, studio itineris [c] conficiundi, quaerere praeter-
3 mittit; proximaque respiciens signa, *Videtisne*, inquit,
milites, captivorum orationem cum [d] *perfugis conve-
nire? abesse regem, exiguas esse copias missas, quae*
[e] *paucis equitibus pares esse non* [f] *potuerunt. Pro-
inde ad praedam, ad gloriam, properate; ut jam
de praemiis vestris, et de referenda gratia cogitare*
4 *incipiamus.* Erant per se magna, quae gesserant
[g] equites, praesertim, quum eorum exiguus nume-
rus cum tanta multitudine Numidarum conferretur.
Haec tamen ab [h] ipsis inflatius commemorabantur,
[i] ut de suis homines laudibus [k] libenter praedicant.
5 Multa praeterea spolia praeferebantur: capti [l] homi-

VARIAE LECTIONES.

a *mille passus* L. pr. V. Lov. Pet. *V* Lov. Dorv. Pal. *invenit* L. sec. Edd. Vascos. Strad. Steph. Gr. post. b e c. L. pr. *cogn. et captivos. Quaerit.* Lov. Pal. B. L. sec. Dorv. V. ad B. G. 1, 18. c Sic Lov. non per e. V. ad B. G. 3, 6. d *prof.* L. pr. e *p. diebus eq.* Sc. L. pr. f *potuerint* Pet. et Aic. bene. g *milites* L. pr. h *his* Edd. R. M. V. i *unde suas laudes hom.* MS. Br. Lov. k *insolenter quidem, sed libenter* Pal. Bong. Carr. Dorv. Edd. pp. et Beroaldi, Vasc. Str. Steph. Gryph. post. e Glossa sine dubio. *insolenter quidem libenter* L. sec. l *homini* V.

admittere duplex R; itaque magis e corrupta locutione Romanorum alterum R est, et recta Lucani scriptura: etiam Caesaris vulgata. VOSS. *Saburram* MSS. omnes hic et infra, et B. Afric. c. 48. Sed vide ad Lucani locum.

Sed rex omnibus copiis insequebatur] Lege, *Sed rex cum omnibus copiis* etc. Sic certe MS. *Norvic.* et sic *Beroaldus*, *Gryphius* et *Ursinus* ediderunt. DAVIS. *Cur. sec.* Accedunt Leidens. sec. Voss. Dorvill. et reliqui forsan praeter Scalig. ac Leid. primum, uti et Editiones Romanae, Ven. Med. Vascos. Steph. et aliae: ut §. 1. hujus cap. et seq. ac saepis-

nes, equitesque producebantur: ut, quidquid intercederet temporis, hoc [a] omne victoriam morari videretur. Ita spei Curionis militum studia non deerant. Equites sequi jubet sese; iterque accelerat, 6
ut quam maxime ex fuga [b] perterritos adoriri [c] posset. At illi, itinere totius noctis [d] confecti, subsequi non poterant: atque alii alio loco resistebant. [e] Ne haec quidem [f] res Curionem ad spem morabatur.

XL. Juba certior factus a Sabura de nocturno 1
proelio, [g] II milia Hispanorum et Gallorum equitum, 656
[h] quos suae custodiae caussa circum se habere [i] consuerat, et peditum eam partem, cui maxime confidebat, Saburae [k] submittit. Ipse cum reliquis co- 2
piis elephantisque LX lentius subsequitur; suspicatus, praemissis equitibus, ipsum adfore Curionem. Sabura copias equitum peditumque instruit: atque 3
[l] his imperat, ut simulatione timoris paullatim cedant, ac pedem referant: sese, quum opus esset,

VARIAE LECTIONES.

a *omni* L. pr. et *victoria m. uter.* L. pr. V. *victoria* etiam Lovan. Dorv. male. b *praeterr.* V. c *possit* B. sed v. ad 1, 8. d *confecto* MSS. 3. et Edd. pp. male. e *nec* Pet. L. pr. sec. f deest L. pr. Scal. in quibus *morabantur.* vulgo *ab spe.* g *V* Lov. h *quotquot* V. B. Edd. pp. i Sic Pet. L. pr. Lov. et 3 alii, non *consueverat.* V. ad B. G. 1, 43. k *submisit* Sc. L. pr. l deest Edd. R. M. V.

sime. sed et saepe omittit praepositionem. Adi notata ad B. G. 2, 7. *Omnibus copiis ad castra contenderunt;* ubi miro variant docti.

Capti homines equitesque producebantur] *Pet. Ciacconius* et *Fr. Hotomannus* ex conjectura reponebant, *capti homines equique;* sed hoc ex eo evenit, quod *homines* de peditibus κατ' ἐξοχὴν dici non animadverterent. *Livius* 21, 27. *Omnem ripam equites virique obtinentes. Silius* Italicus 9, 560. *Magna voce trahens* equitemque, virosque, *feraeque Turrigerae molem.* Sic et *miles* crebro peditem denotat, et equiti opponitur, ut multis ostendit *J. F. Gronovius* ad *Livii* 28, 1. DAVIS. Adde Vossium ad 5, 10. et nos ad 8, 36. *Germani, equitesque.* Immo alioquin et

signum proelii daturum, et, quod [a] rem postulare
4 cognovisset, imperaturum. Curio, ad superiorem spem [b] addita praesentis temporis opinione, [c] hostes fugere, arbitratus, copias ex locis superioribus in campum [d] deducit.

1 XLI. Quibus [e] ex locis quum longius esset progressus, confecto jam labore exercitu, XVI milium spa-
2 tio, [f] constitit. Dat suis signum Sabura, aciem constituit, et [g] circumire ordines, atque hortari incipit. sed peditatu duntaxat procul ad speciem utitur; equi-
3 tes in aciem [h] mittit. Non deest negotio Curio, suosque hortatur, ut spem omnem in virtute reponant: [i] ne militibus quidem, ut defessis; neque equitibus, ut paucis, et labore confectis, studium ad pugnan-
4 dum virtusque deerat. sed ii erant numero CC. reliqui in itinere substiterant. Hi quamcumque in partem inpetum fecerant, hostes loco cedere cogebant: sed neque longius fugientes [k] prosequi, nec vehemen-

VARIAE LECTIONES.

a *post. tempus* L. pr. b *adducta* Pal. *praesenti* Pet. B. c *hostium* Lov. d *ducit* L. pr. e desunt *ex l.* in Lov. f Sic MSS. non *consistit* et *sign. s.* g *circumvenire* Pal. *circuire* MSS. et Edd. qdd. h *inmittit* MSS. 3. Edd. Vasc. Steph. Str. Gr. post. V. ad B. G. 5, 15. i Sic MSS. Urs. Br. Pet. L. pr. Lov. non *nec.* k *sequi* Lov. Br. V. Ciacc. et nos ad 5, 19. dein *potuerunt* L. pr.

equites pro *equis* possent sumi. Adi ad Frontin. 2, 5, 31. *Equites, nafremitu eorum* etc. Paullo ante Hotomannus malit, *proferebantur*. Sed non opus est. V. Misc. Observ. A. 1734. Jan. et Febr. p. 135.

Ad spem morabatur] Scaliger et Recentiores, (*ab spe.*) Sed MSS. Reg. Eliens. et Vossii habent (*ad spem.*) Quae Lectio omnino vera est. Est enim locutio Caesari familiaris. *Quae res ad insequendum tardabat. Palus ad insequendum tardabat.* Et similia passim. CLARK. *Ad spem* optime post Hotomannum Clarkius, quod praeter Carr. et Edd. Vasc. Str. Steph. Gryphii post. exhibent MSS. et Editiones Vett. Vide ad 6, 1. *Ad opinionem Galliae.* et alibi saepius. et de confusione τῶν *ad* et *ab* ad 8, 41.

tius equos incitare poterant. At equitatus hostium 5
a ab utroque cornu circumire aciem nostram; et b aversos proterere incipit. Quum cohortes ex acie 6
c procucurrissent, Numidae integri, celeritate impetum nostrorum effugiebant; rursusque ad ordines suos 7
se recipientes circumibant, et ab acie excludebant. Sic neque in loco manere, d ordinesque servare, neque procurrere, et casum subire, e tutum videbatur. Hostium copiae, submissis ab rege auxiliis, crebro augebantur. Nostros f vires lassitudine deficiebant: si- 7
mul ii, qui vulnera acceperant, neque acie excedere, neque in locum tutum referri poterant; quod tota acies equitatu hostium circumdata tenebatur. Hi de 8
sua salute desperantes, ut extremo vitae tempore homines facere g consuerunt, aut suam mortem h miserabantur, aut parentes suos commendabant, i si quos ex i eo periculo fortuna servare potuisset. Plena erant omnia timoris, et luctus.

VARIAE LECTIONES.

a Desunt *ab u. c.* Pal. Dorv. dein *circuire*, et statim *circuibant*, rursus MSS. et Edd. qdd. *circumvenire* B. b *adversos* Dorv. Edd. qdd. *adversus* L. sec. *adversarios* Edd. R. M. V. *proterrere* Dorv. Ed. V. male. c ita Petav. Scal. non *procurr.* V. ad B. G. 2, 19. d *ordinemque* L. sec. Edd. Vasc. Steph. Str. Gr. post. e *tantum* Dorv. f vulgo *nostris.* g Sic rursus MSS. plerique et Edd. quaed. non *consueverunt*. *consueverant* B. h *misereb.* MSS. 3. i *suo* L. pr.

Male Ciacconio et Grutero pro more τὰ ad spem abundare videntur.

Elephantisque XL] Petav. Pal. et Bong. LX habent. VOSS. Nec secus MSS. Brant. Ursini et mei omnes cum Edd. Beroaldi aliisque. quare reposui, ut et vocem, *lentius*, quae immerito exsulabat ab Edd. Lugd. et Amstel.

Atque his imperat, ut simulatione timoris paullatim cedant] *Frontinus* Strateg. 2, 5, 40. hoc consilium non Saburae, sed regi Jubae attribuit. DAVIS.

Peditatu utitur] In Leid. sec. est, *peditum*, at in Leid. pr. *peditatum*. Quasi verbum, *utor*, apud Caesarem quoque jungeretur ca-

1 XLII. Curio, ubi, perterritis omnibus, neque cohortationes suas, neque preces audire intellegit, [a] unam, ut [b] miseris in rebus, spem [c] reliquam salutis esse arbitratus, proximos colles capere universos, atque eo signa inferri, jubet. Hos quoque prae-
2 occupat missus a Sabura equitatus. [d] Tum vero ad summam desperationem nostri perveniunt, et partim fugientes ab equitatu interficiuntur, partim integri
3 procumbunt. Hortatur Curionem [e] Cn. Domitius, praefectus equitum, cum paucis equitibus circumsistens, ut fuga salutem petat, atque in castra contendat;
4 [f] et se ab eo non discessurum pollicetur. At Curio, numquam [g] se, amisso exercitu, quem a Caesare [h] fidei commissum acceperit, se in ejus conspectum reversurum, confirmat: atque ita proelians interficitur.
5 Equites [i] perpauci ex proelio se recipiunt. sed ii, quos ad novissimum agmen, equorum reficiendorum caussa, substitisse demonstratum est, fuga totius exercitus procul animadversa, sese incolumes in castra conferunt. Milites ad unum omnes interficiuntur.

VARIAE LECTIONES.

a *unum* Pal. b *in reliquis* Edd. pp. *in miseris* MSS. et Edd. qdd. *ut* deest MS. Reg. c *ad reliqua* L. pr. *esse* abest ab Edd. R. M. V. d *cum* MSS. 2. e *C.* L. sec. f abest copula L. sec. g Sic MSS. vulgo *se* post *acceperit* ponitur, praeter Edd. Vasc. Steph. Gr. post. h Ita MSS. o. et Edd. Vett. non *fidei suae. acceperat* MSS. 3. Edd. pp. i *ex pr. perp.* MSS. plerique.

sui Accusandi; quod tamen non facile admitto. V. Cort. ad Sall. Jug. 12, 3.

Ii erant numero cc. *Reliqui in it. subst. Hi q.*] Ita e MS. Ursini reposuerunt Scaliger et Recentiores, meique plurimi confirmant Codices. Antea edebatur, *ii numero* cc (*rel. in it. subst.*) *quamc.* Et sane, *erant*, deest in Voss. quoque ac Leid. pr. a m. pr. *ii* abest, etiam a Voss. et Dorv. pro eo est, *qui*, in Bong. Leid. sec. et Edd. Rom. Ven. Med. at in Lov. *subst. L. Hi.* ex interpolatione.

Nostris vires deficiebant] Ita cum Edd. primis ediderunt Scaliger et Davisius aliique. At Cellarius et Clarkius rescripserunt, *nostros*: ut jam exhibent Vascos.

XLIII. [a] His rebus cognitis, [b] M. Rufus quaestor, 1
in castris relictus a Curione, cohortatur suos, ne animo deficiant. Illi orant, atque obsecrant, [c] ut in Si- 658
ciliam navibus reportentur. Pollicetur: magistrisque imperat navium, ut primo vespere omnes scaphas ad litus adpulsas habeant. Sed tantus fuit omnium ter- 2
ror, ut alii, adesse copias Jubae, dicerent, alii, cum legionibus instare Varum, jamque se pulverem [d] venientium cernere; (quarum rerum nihil omnino acciderat,) alii, classem hostium celeriter advolaturam, suspicarentur. Itaque, perterritis omnibus, sibi quis- 3
que consulebat. Qui in classe erant, proficisci properabant. Horum [e] fuga navium onerariarum [f] magistros [g] incitabat: pauci [h] lenunculi ad officium imperiumque conveniebant. sed tanta erat completis lito- 4
ribus contentio, qui potissimum ex magno numero conscenderent; ut multitudine atque onere nonnulli deprimerentur, reliqui [i] ob timorem propius adire [k] tardarentur.

VARIAE LECTIONES.

a Desunt *h. r. c.* in B. b *Martius* Pet. Scal. L. pr. Lov. Pal. Dorv. c abest Pal. Dorv. bene. d Sic MSS. et Edd. Vett. vulgo *venientem* vel *venientum*. e *fugam* V. f *magistratus* Pal. g *incitabant* V. h *lembunculi* MS. Ciacc. sed v. Ursin. et Hotom. ac Comment. ad Val. Max. 1, 5. Ext. 1. et Spon. Misc. Ant. p. 81. i Sic MS. Urs. et Edd. Sc. ac seqq. Reliqui MSS. et Edd. Vett. *hoc timore*. quod non damno. k *tardarent* L. pr.

Aldus, Steph. Strada, Gryph. aliique: et confirmatur is casus MSS. Scal. Pet. Bong. et Voss. ac Leid. sec. qui dat, *nostro*. Vide congesta ad B. G. 3, 5. *Vires nostris deficerent*. ut ibi mordicus retinent libri; quo modo hic cum aliis Leid. pr. et Lovan. servant.

Praefectus equitum] In MS. Pet. et Pal. *pr. eq.* (in *Norvic*. corrupte, *pater eques*) in Cujac. *pr. eque*. id est, *praefectus equestris*: nam praefectus equitum in vett. inscript. semper legitur, *praef. equit*. nec unquam aliter. VOSS. *Pr. eque* scribitur quoque in Sc. et Leid. pr. Absunt a Lovan. In Voss. *pr. huncque*. Nil muto. vide tamen Varias Lect. 3, 38. Asinio Pollioni hoc videtur tribuere Appianus l. 2. B. Civ. p. 456.

Reportentur] In Leid. pr. exa-

1 XLIV. Quibus [a] rebus accidit, ut pauci milites, patresque familiae, qui aut gratia aut misericordia valerent, aut naves adnare possent, recepti in Siciliam incolumes pervenirent. Reliquae copiae, missis ad Varum noctu, legatorum numero, centurionibus, [b] sese ei dediderunt.
2 [c] Quorum cohortes militum [d] postero die ante oppidum Juba conspicatus, suam esse praedicans praedam, magnam partem eorum interfici jussit: paucos electos
3 in regnum remisit. Quum Varus suam fidem ab eo laedi quereretur, neque resistere auderet; ipse [e] equo in oppidum vectus, prosequentibus compluribus senatoribus, quo in numero erat Ser. Sulpicius, et Licinius Damasippus; paucis diebus, quae fieri vellet, Uticae constituit, atque imperavit: diebus aeque [f] post paucis se in regnum cum omnibus copiis recepit.

VARIAE LECTIONES.

a Deest L. pr. b *se* MSS. 2. et *dederunt.* c *quarum cohortium milites* L. pr. Scal. nec male. *quarum* Dorv. d Sic MSS. non *Juba p. d. a. o.* e deest Lov. f vulgo *diebusque p.*

ratur, *deportentur.* Vide ad B.G. 5,23. *Duobus commeatibus exercitum deportare instituit.* Hoc tamen loco vulgatum retinere satius est, quia e Sicilia in Africam hi milites venerant. Vide c. 23. hujus libri. In Leid. sec. est, *transportarentur.*

Legatorum numero centurionibus] Pro legatis, Legatorum loco, quod cum non intelligerent Librarii, in editt. *Rom. Ven. Beroald.* aliisque nonnullis corrupte legitur, *legatis cum centurionibus.* Noster B. G 5,27. *Quos Atuatici obsidum numero missos apud se in servitute et catenis tenuissent.* *Corn. Nepos* Epam. 7, 1. *Erat enim ibi privatus* numero militis. Alia hanc in rem exempla peti possunt ex *Joan. Frid. Gronovii* Observ. 1, 6. p. 59. DAVIS. *Legatis cum cent.* est etiam in MSS. Bong. Leid. sec. et Edd. Mediol. Vascos. Steph. aliisque. Sed perperam. Plura vide ad 6,6. *hostium numero.*

Diebusque] Sic ex MS. Ursini repositum, cum Vett. Edd. exhiberent, *diebusque aeque.* Ursiniano libro suffragantur Dorv. et Voss. At reliqui et vetustiores mei, *diebus aeque post p.* Recte. nam respicit praecedens, *paucis diebus.* Quare *τὸ aeque* revocavi, auctoritate MStorum. Vide etiam ad B. Alex. c. 56. Ceterum multa huic libro deesse videntur: de quibus adeas omnino Ciacconium et viros doctos ad 3, 3.

C. JULII CAESARIS 659

COMMENTARIORUM

DE

BELLO CIVILI

LIBER III.

ARGUMENTUM LIB. III. DE BELLO CIVILI.

Caesar, rebus urbanis ordinatis, VI. *in Ceraunios trajicit.* VIII. *Salonas,* XI. *Oricum,* XII. *Apolloniam, aliasque civitates occupat.* XIII. *Pompejus Dyrrhachium se recipit.* XVIII. *Bibulus moritur.* XIX. *Colloquia saepius iterata de pace, semper turbantur.* XXII. *Motus in Urbe sedatur.* XXIII. *Libo Brundisinum portum frustra aliquamdiu obsidet.* XXVI. *Antonius et Calenus cum subsidiis ex Italia advenientes, Caesari junguntur.*

XXXI. *Scipionis in Syria tyrannides,* XXXVI. *atque in Macedonia et Thessalia res gestae.* XXXIV. *Pompejus a Caesare ad Dyrrhachium obsessus.* XLIV. *crebrae istic, variaque fortuna, velitationes.* LXIII. *Duplici clade affectus Caesar, ab obsidione exercitum reducit.* LXXVIII. *In Thessaliam Pompejum elicit.* LXXXV. *Pugnandi facultatem nactus,* XCIII. *Pompejum fundit.* C. *Laelius interea Brundisinum portum obsidet;* CI. *et Cassius classes Caesaris in Sicilia incendit.* CIV. *Pompejus in Aegypto ab Achilla et Septimio interficitur.* CVI. *Caesar Alexandriam usque eum insequutus, novo ibi bello intricatur.*

I. Dictatore habente comitia Caesare, consu- 1
les creantur Julius Caesar, et P. Servilius. is enim erat annus, quo per leges ei consulem fieri liceret.
His rebus confectis, quum fides tota Italia esset an- 2
gustior, neque creditae pecuniae solverentur, consti- 660
tuit, ut arbitri darentur: [a] per eos fierent aestimationes possessionum, et rerum, quanti quaeque ea-

VARIAE LECTIONES.

a *ut p.* Lov. *per quos* Ciaccon.

Julius Caesar] Suspecta est haec vox, *Julius*, Ursino, quia de se loquens auctor simpliciter scribere solet, *Caesar*. unde putat olim fuisse, *creantur ipse et*, et a librario substitutum, *Julius Caesar*. Uncis etiam inclusit Scaliger. Vide, quae dixi ad B. Civ. 1, 1. *Litteris a Fabio C. Caesaris redditis*.

Ei Consulem fieri liceret] In Dativo dixit auctor B. G. 6, 35. *quibus licet esse fortunatissimis*. Sic enim ibi antiquissimi Codd. et passim optimi quique scriptores. Quare Ill. Heinsius opinatur, hic etiam scribendum esse, *Consuli*. Verum constanter MSS. omnes retinent, *Consulem*. quod non ausim de loco movere; nisi statuamus, veteres numquam in accusativo adhibuisse, omniaque loca, in quibus is casus occurrat, esse refingenda, etiam contra veterrimos Codices: qualia ipse Heinsius ad Ovidii Ep. 14, 64. producit, et nihilominus Dativum reponit, etiam, ubi non additur aliud nomen tertii casus, eumque sequitur Clar. Broukh. ad Propert. 2, 7, 96. ubi codices, adhuc cogniti, dant: *Solus ero, quoniam non licet esse tuum*. Rectius ergo idem tuetur vulgatum apud Tibull. 1, 11, 43. *liceatque caput candescere canis, Temporis et prisci facta referre senem*. quam constructionem pluribus adsertam vide in Miscell. Observ. Vol. 5. T. 1. p. 12. etc. Sine MStorum ope ego mutare non ausim. at, ubi illi addicunt, lubentissime amplector Dativum; nam a librariis facilius eum in quartum esse casum mutatum, quam contra, quivis Latinae linguae gnarus fateri cogitur. Sic ex Scholiaste Heinsius et Celeb. Bentlejus emendant Horat. Serm. 1, 4, 39. *dederim quibus esse poetis?* quum in MSS. tamen sit, *poetas*; at contuli antiquum optimae notae Codicem, amicissimi Dorvillii beneficio, in quo *i* diserte inveni suprascriptum. quod facit, ut de emendationis ejus veritate non dubitem. Verum Accusativum hic non proscribo, donec aliquis, ut dixi, Codex aliud suadeat. Vide, quos laudat Broukh. ad Tibull. l. c. Adde ad Lucan. 3, 32. *mihi genero non esse licebit*. Val. Max. 4, 7. Ext. 1. *cui securo vivere licebat*; quibus locis etiam variant Codd. 6, 1, 4. *si tibi incolumem stare fas non erat*, in MSS. omnibus. Infra B. Hisp. c. 22. *ut ei liceret legatum proficisci*.

Per eos fierent aestimationes possessionum] Suetonius in Julio: *decrevit tandem, ut debitores creditoribus satisfacerent per aestimationem possessio-*

rum ante bellum fuissent, atque eae creditoribus
3 transderentur. Hoc et ad timorem novarum tabularum tollendum, minuendumque, qui fere [a] bella et civiles dissensiones sequi consuevit, et ad debitorum tuendam [b] existimationem, esse aptissimum,
4 [c] existimavit. [d] Item, praetoribus tribunisque plebis rogationes ad populum ferentibus, nonnullos, ambitus Pompeja lege damnatos, illis temporibus, quibus in Urbe praesidia legionum Pompejus habue-

VARIAE LECTIONES.

a *bellum* MSS. 3. Edd. pp. b *estim.* V. c *judicavit* Lov. d *Itemque* Pet. L. pr. *itaque* B.

num, quanti quasque ante civile bellum comparassent, deducta summa aeris alieni, siquid usurae nomine numeratum aut perscriptum fuisset. Deducto eo, ait, quod usurae nomine numeratum fuisset, aut perscriptum: nam versura primo unciaria (ut ex Tacito l. 6. Annalium discimus) permissa, deinde ad semuncias redacta, postremo vetita. Miror autem, Scaligerum dicere, incompertam sibi unciariam legem, cum praeter Tacitum disertim ejus meminerit Livius, aliique. Porro addit Dio l. 12. p. 159. hoc tempore Caesarem legem tulisse, nequis in auro vel argento possideret plus quam LX. sestertium. Verba sunt: *Ἐπειδή τε συχνοὶ πολλά χρήματά τε ἔχειν καὶ πάντα αὐτὰ ἀποκρύπτειν ἐλέγοντο, ἀπηγόρευσε, μηδένα πλεῖον πεντακισχιλίων καὶ μυρίων δραχμῶν ἐν ἀργυρίῳ ἢ καὶ χρυσίῳ κεκτῆσθαι.* Ait Hotomannus, nequaquam se id intelligere: quod miror, cum disertim Tacitus sexto Annalium scribat: *Interea magna vis accusatorum in eos inrupit, qui pecunias foenore auctitabant, adversum legem dictatoris Caesaris, qua de modo credendi possidendique intra Italiam cavetur; omissam olim, quia privato usui bonum publicum postponitur.* VOSSIUS.

Quaeque fuissent] Nomen, *quisque*, in singulari jungi cum verbo plurali, notissimum est, et vidimus etiam in Caesare ad 1, 39. Immo et, *quaeque*, potest esse pluralis: quare nihil innovo. Sed Codd. optimi, Petav. Lov. Leid. pr. sec. Pal. Bong. dant, *fuisset*. Praefero id quoque. *quisque* quando plurali jungitur, notat plures simul. hic vero singulae possessiones separatim aestimabantur, quanti quaeque fuisset, et tunc eae tradebantur creditoribus. dein in Petav. Pal. Bong. et Dorvill. cum Edd. primis scribitur, *ea*, in neutro. Pertinet enim tam ad *res*, quam *possessiones*. Nec raro in talibus amant scriptores subjungere genus neutrum. Vide ad Bell. Civ. 1, 7. In Leid. sec. deest pronomen, in Lovan. est, *ecce*.

Timorem novarum tabularum] Novas tabulas Graeci χρεῶν

rat, (quae judicia, aliis [a] audientibus judicibus, aliis sententiam ferentibus, singulis diebus erant perfeeta,) in integrum reſtituit, qui se [b] illi initio 5
civilis belli obtulerant, si [c] sua opera in bello uti vellet; proinde [d] aeſtimans, ac si [e] uſus eſſet, quo- 6
niam [f] sui feciſſent poteſtatem: ſtatuerat enim, [g] hos 661
prius judicio populi debere reſtitui, quam suo beneficio videri receptos; ne aut ingratus in referenda gratia, aut adrogans in praeripiendo populi beneficio videretur.

VARIAE LECTIONES.

a Ciaccon. fruſtra addit *aliis testes aud.* b *odio in otio* Palat. Dorv. *illi odio* B. Leid. sec. Edd. pp. *illi in otio* Pet. L. pr. V. et Edd. qdd. c *qua* V. Mox vulgo *perinde.* d *exist.* Pal. e *ejus* L. pr. f *suffec.* MSS. et Edd. pp. *his fec.* Lov. g MSS. plerique *hoc.*

ἀποκοπὴν vocant. Plutarchus, *σεισάχθειαν*, quasi *oneris excussionem* dicas: quia prioribus debitis solvebantur debitores, et novae conficiebantur tabulae. VOSSIUS.

Qui se etc.] Emendat Ciacconius, (quod *se* etc.) quia ratio redditur, quare etc. Sed et (qui *se etc.*) in eandem sententiam accipi poteſt. CLARK. Gruterus e compendio scripturae *quoniam* abiiſſe in *qui* conjicit. In Lovan. legas, *quas illi;* quasi fuerit, *quia se i.* Poſſet et scribi, *quique se illi.* Paullo ante pro, *in urbe*, scribitur in MSS. Brantii, Scalig. Ed. Gryph. *in urbem*, sive contra Urbem. Alii ediderunt, *ad Urbem.* Sed male. Intelligit enim annum, quo Pompejus solus Consul ob caedem Clodianam *in Urbe* milites armatos habuit, ut bene exponit Ciacconius, et res eſt notiſſima.

Perinde] Petav. Leid. pr. Lovan. et 4. alii ex meis dant, *proinde.* Quod idcirco non potui non recipere. Nepos in Lys. c. 2. *Proinde ac si iidem solerent* etc. In Alcib. c. 6. *proinde ac si solus advenisset.* Sic enim MSS. quidam, et ibid. *proinde ac si alius populus.* Et ita paſſim. Vide Viros doctos, quod laudat Arntzen. ad Aurel. Vict. Ep. 14. Infra etiam c. 60. *proinde ac suis satisfacere*, in MSS. omnibus, uti et vulgo c. 72. *proinde ac si vicissent.* Variatur etiam in Valer. Max. 5, 1, 5. ext. et Appulej. l. 5. Met. p. 95. ac p. 106. *proinde ut merebantur.* Liv. 2, 58. 3, 44. etc. Adi Cl. Drakenb.

In praeripiendo populi beneficio] Editt. *Rom. Ven. Beroald.* habent, *in praecipiendo populi beneficio*, quod idem valet, ac, praeoccupando. Scriptor, qui sub *Daretis* Phrygii nomine circumfertur, c. 33. *Eum continuo Troilus* praecipit *et sauciat.* Ovidius Triſt. 3, 3, 14. *Vel* praecepiſſet *mors properata fugam.* Eandem vocem ita interpretatur

1 II. His rebus, et feriis Latinis, [a] comitiisque omnibus [b] perficiundis XI dies tribuit, Dictaturaque [c] se abdicat, et ab Urbe proficiscitur, Brundisiumque pervenit. Eo legiones [d] XII, equitatum omnem
2 venire jusserat. sed tantum navium reperit, ut anguste [e] XV milia legionariorum militum, D equites
662 transportare possent. Hoc unum, inopia navium, Caesari [f] ad conficiendi belli celeritatem defuit.
3 Atque [g] eae ipsae copiae hoc infrequentiores inponuntur, quod multi Gallicis tot bellis defecerant, longumque iter ex Hispania magnum numerum [h] deminue-

VARIAE LECTIONES.

a *que* abest L. pr. b *perficiendis* MSS. plerique et Edd. qdd. sed v. ad B. G. 3, 6. *persaciendis* L. pr. c deest Lov. *sese* L. pr. d *VII* Ed. Ald. Man. male. *equitatumque* L. pr. e vulgo *XX m. l. m. et DC. transportari* Edd. Vasc. Steph. Gr. post. f *a. c. b. celeritate* L. pr. g Sic MSS. et Edd. non *eae c. ipsae.* delet *copiae* Ciaccon. et absunt a Lov. rectius, ut *legiones* subintelligas. Contra L. pr. repetit *copiae inp.* Voss. *quoque inp.* cum Edd. R. V. M. unde forsan scribendum, *eae ipsae quoque.* h *dim.* MSS. plerique et Edd. pp. ac mox *valitud.* et semper.

Servius ad *Virgilii* Eclog. 3, 98. DAVIS. *Praecipiendo* exhibent etiam MSS. Voss. Pal. Bong. Dorvill. a m. pr. Edd. Med. Flor. aliaeque. sic apud Hirtium 8, 51. *Ut vel exspectatissimi triumphi laetitia praecipi posset.* Infra c. 31. *pecuniam insequentis anni praeceperat.* ubi vide Davis. et me ad c. 13. Et ita *praecipere animo* h. l. c. 78. *opinione* 7, 9. ubi vide Manut. ac saepe passimque cum verbo *praeripere* confunditur. Adi not. ad Lucan. 2, 106. et quae congessit Arntzen. ad Aurel. Vict. Illust. c. 5. Nihilominus cum vetustissimis Codicibus *praeripiendo* praefero. Id enim verbum simul nimiam in ea re cupiditatem, cujus a se suspicionem amoveri volebat Caesar, ostendit. ut apud Cicer. pro Ligar. c. 1. *non mediocri cupiditate arripuit imperium.* Adposite idem Off. 3, 20. *praeripere collegis popularem gratiam.* et passim. B. Alex. c. 27. *praripere subsequentibus victoriae societatem.*

Ut anguste XX. *millia legionariorum militum et* DC *equites transportare possent*] In prioribus editionibus et MSStis omnibus erat, *XV milia legionariorum.* Scaliger *XX.* edidit, an ex veteri codice, ignarum mihi: illud credo, non temere mutasse: praeterquam quod historiae hoc magis congruum videtur. Sed Ciacconio et Ursino assentiri, ne-

minuerat; et gravis autumnus in Apulia circumque Brundisium, ex saluberrimis Galliae et Hispaniae regionibus, omnem exercitum valetudine tentaverat.

III. Pompejus [a] annuum spatium ad comparan- 1
das copias nactus, quod vacuum a bello, [b] atque ab hoste otiosum fuerat, magnam ex Asia, Cycladibusque insulis, Corcyra, Athenis, Ponto, Bithynia, Syria, [c] Cilicia, Phoenice, [d] Aegypto classem coëgerat, magnam [e] omnibus locis aedificandam cura-
verat: magnam imperatam [f] Asiae, Syriae, regi- 2
busque omnibus et dynastis, et tetrarchis, et libe-

VARIAE LECTIONES.

a *anni* MSS. 3 et Edd. pp. aliaeque. b *et h.* L. pr. sed v. ad 5, 33. Mallet Ciacc. *vacuus* et *otiosus.* c *Sicilia* Leidd. Mox *fenice* L. pr. d Sic MSS. et Edd. pp. vulgo additur *et.* e *in o.* V. *quoque in o.* Edd. pp. Vasc. Str. Steph. Gr post. et *exaedif.* uti et Carr. f *Assyriae* Ed. Gr. margo. *regionibusque* L. sec. Dorv. Edd. Ald. Man. Plant. *regibus o.* L. pr.

queo, qui hic rescribebant, VII *legiones:* profecto audax emendatio illa est. Movit eos, quod scribitur infra cap. 6. *Impositis, ut supra demonstratum est, legionibus* VII. Verum dicit Caesar ipse, has copias infrequentiores fuisse, quia et Gallicanis bellis, et itinere Hispanico, et valetudine in Italia attritae erant. Ita ut facile potuerint VII legiones redigi ad millia XX. Imo dubitari possit, an infra, ubi VII legiones nominantur, non praestet reponere, *quinque:* quia tot legiones a Caesare transductas ajunt Appianus et Plutarchus. Et profecto quinque legiones minus absint XX millium numero, nam efficiunt millia XXX, si plenae sint: at Caesar dicit, valde infrequentes fuisse; atque tunc tertia circiter pars desiderata fuerit. Sed nolo temere mutare, quia Appianus addit, duas postea legiones supervenisse, et a Caesare assumtas. VOSS. Primum e consensu omnium MStorum reposui numerum *XV*, donec liquidius adpareat vera multitudo. Glanderp. ad c. 6. malit, *XXV milia.* Dein, *legionarium*, contracte scribitur in Leid. pr. Lovan. et Dorvill. Tum copulam, *et*, delevi MSS. omnium auctoritate, qui cum Editis ante Scalig. tantum habent. *D.* seu, *quingentos.* Verum MSS. Pet. Leidd. Voss. non *equites* habent, at *milites.* Corrupte. Scaliger *DC* rescripsit cum Appiano et Plutarcho, ex Ciacconii correctione.

Inopia navium] Suspicatur Hotomannus, nec inmerito, voces has e margine in textum in-

ris Achaiae populis pecuniam exegerat, [a] magnam, societates earum provinciarum, quas ipse [b] obtinebat, sibi [c] numerare, coëgerat.

1 IV. Legiones effecerat civium Romanorum IX; V ex Italia, quas transduxerat; unam ex Sicilia veteranam, quam, factam ex duabus, Gemellam appellabat; unam ex Creta et Macedonia, ex veteranis militibus, qui, [d] dimissi a superioribus impera-

VARIAE LECTIONES.

a *magnas* MSS. plerique male. b *obtinuerat* L. pr. c *numerum* B. *numerari* V. d *missi* L. pr.

repsisse. CLARK. Idem censent Ciacconius, Scaliger, Gruterus. Ego me hinc non expedio, et majus ulcus latere puto. Nam simul queri de inopia navium, et de infrequentia militum, absonum videtur. *Tantum navium* hic, ut *tantum praesidii* 6, 35. Et majorem ipsi fuisse numerum, quam transportare poterat, patet e c. 6. et 8.

Gallicis tot bellis] MSS. mei omnes, *Galli tot b.* Sed Caesar loquitur de Romanis militibus legionariis. Adnotatum ad oram libri Fabriciani, H. (forsan Heinsium, nisi sit nota Lovaniensis Codicis ab eo collati,) legere, *Galliae.* Quod non displicet. V. ad l. 8. init. *Rerum Gestarum Galliae.*

Ex Sicilia] At c. 88. *Ciliciensis legio conjuncta cum cohortibus Hispanis.* unde Ciacconius hic mallet, *Cilicia*, vel illic, *Siciliensis.* verum eam *Ciliciensem* Scipio secum adduxit, qui hic non aderat adhuc. Lucan. 7, 223. *Agmina, quae Cilicum terris deducta tenebat Scipio.* Intelligitur ergo hic legio a Catone ex Sicilia adducta.

Quas Lentulus conscribendas curaverat] MS. *Norvic.* et editt. *Rom. Ven. Beroald.* hunc locum paullo auctiorem exhibent: in iis enim est, *quas Lentulus* Consul *conscribendas curaverat;* nec de nihilo est hoc additamentum; nam L. Lentulus A. U. C. DCCV. quo hae legiones sunt conscriptae, gerebat consulatum, ut ostendit *Dion* l. 12. p. 152. DAVIS. MSS. Reg. Eliens. et Vossii, et Editt. aliquot Vett. exhibent, (*Lentulus* Consul *conscribendas.*) Quae fortasse verior Lectio. Poterat enim media vox in aliis libris excidere propter similitudinem initii vocis sequentis. CLARK. In Lovan. Brant. et Dorv. scribitur, *Lentulus Consul scribendas.* ut et habent Edd. Aldi, Gryph. etc. in ceteris MSS. meis omnibus, Edd. Med. Vascos. Steph. aliisque, *consul conscribendas:* quod idcirco audenter reposui, invito licet Ciacconio, quia eo anno non erat Consul Lentulus. Sed significat, *Lentulus, quum consul erat,* i. e. anno superiore.

Antonianos] C. Antonii copias intelligit, ad Corcyram opera T. Pulcionis proditas. Vide c. 10. et

toribus, in iis [a] provinciis consederant; II ex Asia, quas Lentulus [b] Consul conscribendas curaverat. Praeterea magnum numerum ex Thessalia, [c] Boeo- 2
tia, Achaia, [d] Epiroque, subplementi nomine, in 663
legiones distribuerat. His Antonianos milites admiscuerat. Praeter has exspectabat cum Scipione ex 3
Syria legiones II; sagittarios [e] ex Creta, Lacedaemone, [f] Ponto, atque Syria, reliquisque civitati-

VARIAE LECTIONES.

a *regionibus* L. pr. b vulgo deest *Consul*. c *Boetia* MSS. ut semper. d Pet. L. pr. *Epirosque*. *complem*. L. sec. e deest MSS. 4. f *ex P*. MSS. plerique.

c. 67. ubi ait auctor, *supra se id demonstrasse*, et hodie id nusquam reperitur. Quod indicio est, ut observant viri docti, qui adeantur, quaedam ex libro secundo deesse.

Sagittarios etc. III *milia*] Leid. sec. et Edd. Vascos. Steph. Str. Gryph. post. *Sagittariorum*. Sed male. supra 2, 18. *Tritici modios CXII milia pollicetur*. ubi etiam perperam quidam volunt, *modium*, quae variatio est quoque in B. Afric. c. 36. *tritici modium*, vel *modia*, *milia ccc*. Plura vide ad Frontin. 1. 6, 1. sic statim MSS. et Edd. quaedam, *equites* VII *milia*. B. Hisp. c. 30. *eum l. armatura milibus* VI. c. 41. *vivos* X, V. *milia*. Livius 22, 54. *Tot milia pedites equitesque*. Florus 3, 20, 3. *X milia coissent homines*; ubi v. Duk. atque ita MSS. 4. Leidd.

Cohortes VI, *mercenarias* II.] Ab Aldo et Venetis haec lectio procusa est. Priores Edd. non habent illas voces, *mercenarias* II. uti nec MSS. Palat. Bong. Dorvill. Leid. sec. neque etiam habent locum. Si enim distinxit eas Caesar a praecedentibus *funditorum cohortibus*, debuisset illis addere vel, eas *imperio vel gratia* fuisse comparatas, ut facit mox; vel, si *sex* omnino habuit, debuisset inseruisse, *in his*, vel simile. Verum non *sex*, multo minus *octo funditorum* habuit *cohortes* Pompejus, sed tantum *duas*. Optime enim Libri Hotomanni, Cujac. Scalig. Petav. Lov. Leid. prim. Voss. et Edd. Vasc. Steph. Str. Gryph. posterior exhibent, *coh. sexcenarias* II. Ita apud Livium, Curtium, Vegetium, alios, occurrunt *quadragenariae*, *quingenariae cohortes*, in quibus sunt CD vel D milites. Sic *sexcenariae*, in quibus sexcenti sunt. Hoc ergo composito augeantur Lexica. Librarii non ceperunt, quid vellet scriptura, VI *cenarias*. Adi Cl. Drakenb. ad Liv. 7, 7. et me in Misc. Observ. Vol. 7. ad Vegetii 2, 7.

Equitum VII *milia*] Cum non intellexerunt librarii, ut dixi, quid velit vox, VI *cenarias*, vacuum locum reliquerunt. Hunc supplerunt alii per vocem, *delectorum*, quam hic addunt Edd. primae, item Vasc. Steph. Str. et Gryph. post. in MSS. Sambuci, Bong. Dorv. Leid. sec. est, *et de-*

bus, III milia numero, habebat: [a] funditorum cohortes [b] sexcenarias II: equitum VII milia: [c] ex quibus [d] DC Gallos Dejotarus adduxerat, D Ariobarzanes ex Cappadocia: ad eumdem numerum Cotys ex
4 Thracia dederat, et Sadalam filium miserat. Ex
664 Macedonia CC [e] erant, quibus Rhascypolis praeerat, excellenti virtute. D ex [f] Gabinianis Alexandria,

VARIAE LECTIONES.

a *atque etiam f.* Pal. B. L. sec. Dorv. b vulgo *VI mercenarias*, et mox *Cotus*, *Sadalem*. c desunt *ex q.* L. pr. d *de Gallis V. duo milia* D. B. Pal. Dorv. M. Vasc. *Gallos* abest etiam L. sec. Ed. Beroald. e deest L. pr. f *Gal.* Scal. *Galienianis* L. pr. *Alexandriae* Lov. Dorv.

lectorum e. In Palat. *et elect.* Verum non *delectos* nominat, sed totum recenset numerum auctor. Retinui autem, *equitum*: quia hic ita scribunt MSS. et Edd. pp. praeter Vossianum tamen, qui habet, *equites*, cum Edd. Aldin. Venet. Manut. Gryph. pr. Plant. Scalig. Cellar. et aliis. Bene, si modo ab optimis MSS. confirmaretur, ut paullo ante diximus.

DC. *Gallos Dejotarus adduxerat*] Galatas seu Gallograecos intelligit, quibus praeerat Dejotarus. Eorum regionem *Γαλατίαν τὴν ἑῴαν* vocat *Appianus* l. 2. B. C. p. 458. et incolas *Γαλάτας τὺς ἑῴυς* p. 472. *Δηιόταρος μὲν*, inquit, *τετράρχης Γαλατῶν τῶν ἑῴων, Ἀριαράθης δὲ, Καππαδόκων βασιλεύς*, quem noster Ariobarzanem nominat. DAVIS. De Ariobarzane adi Ursin. et Ill. Spanhem. Tom. 1. Praest. Num. pag. 476.

Cotus] Ita vulgo hoc nomen efferunt, quasi haberet in Genitivo *Coti*. Immo eam terminationem propugnat Davis. ad c. 36. *equitatus regis Coti.* Verum illic esse scribendum, *Cotyis*, vel *Cotys*, videbimus ex MSS. integerrimis. Hic ergo reposui, *Cotys*, quamquam *u* Manutius et Ciaccon. retinere videantur, antique pro *y*, ut in *Sulla*, *Suria*, *clupeus*, *inclutus*, et alia. At in barbara voce id factum vix credo; licet fatear, MSS. plerumque retinere, *us*, et in Genitivo, *i*. Vide Cl. Duk. ad Flor. 4, 2, 5. ac VV. DD. ad Valer. Max. 3, 7. Ext. 7. Liv. 1, 31. et me ad Lucan. 5, 54. *Tunc Sadalem, fortemque Cotyn*, ubi multi MSS. *Sadalam*, vel *Sadalan*. Hic autem omnes Codd. et Edd. pp. *Sasalam*. Ciacconius primus, *Sadalem*, e Lucano restituit, quod illic olim praetuli. Nunc malim ex Codd. auctoritate *Sadalam* cum N. Heinsio. Quia inveni apud Plutarch. in vita Anton. p. 944. *Κομμαγήνης δὲ Μιθριδάτης, Ἀδάλλας δὲ Θρᾴκης*: quo loco non dubitandum est, quin legi debeat *Σάδαλας*. Dio saepius meminit, sed semper in Genitivo, *Σαδάλυ*: unde manet terminatio Nominativi apud eum incerta.

Quibus Rascipolis praeerat] Ita et Lucanus. Vellejus non multum recedens *Rascupolin* vocat,

Gallos Germanosque, quos ibi A. Gabinius praesidii caussa apud regem Ptolemaeum reliquerat, Pompejus filius cum classe adduxerat: DCCC, [a] quos ex servis suis, pastorumque suorum coëgerat: CCC [b] Tarcondarius Castor, et Donilaus ex Gallograecia dederant. horum alter una venerat, alter filium miserat. CC ex Syria a [c] Comageno Antiocho, cui

VARIAE LECTIONES.

a Deest Scal. Voss. et Pet. nec male, si non melius. Ego certe praefero. *CCCC* Bas. Ed. b vulgo *Tarcund.* dein MSS. qdd. et Edd. *Domnil. Donnil.* c *Commag.* MSS. In Nom. et *miserat* Carrar.

Dio, *Ῥασκύποριν.* Tacitus, *Rhescuporin.* VOSS. *Rhascypolis,* ut in Lucano, ita hic quoque edidi: quia MSS. omnino omnes consentiunt in littera *l,* licet cuncti nummi *r* ostentent. Sic *Latialis* et *Latiaris.* adi ad Lucan. 1, 198. *Palilia* et *Parilia.* V. Cl. Burman. ad Sueton. Calig. c. 16. *Ἄζιλις* et *Ἄζιρις,* in Libya. Consule Comm. ad Callim. Apoll. 89. Quamquam *Rhascyporis,* vel *Rhescyporis,* multis viris doctis verius videtur. Vide, quae congessi ad poetam 5, 55. et in Add. Nec non Cl. Wesseling. in Chron. Sims. p. 1595. Spanh. de Praest. Num. T. 1. p. 126. Vaillant. Hist. Achaem. p. 281. etc. In Sueton. Tiber. c. 37. in MStis est, *Thrascupolim.* ubi adi Cel. Burm.

A. Gabinius praesidii caussa apud regem Ptolemaeum reliquerat] *Ptolemaeum* enim in Regnum Aegypti reduxerat Gabinius, ejecto Archelao, quem sibi regem adsciverant, ut docet Epitome *Liviana* l. 105. Rem totam fuse narrat *Dion.* l. 39. p. 116. seq. DAVIS.

Ex servis suis pastorumque suorum coegerat] Suspicantur Viri Docti, mendum latere, legendumque, (*ex servis pastoribusque suis,*) vel aliquid simile. Sic enim alibi Caesar *servos pastoresque* simul memorare solet. Fieri etiam potest, ut aliquod vocabulum (ut, *numero,* aut simile aliquid) exciderit, (*Ex servis suis, pastorumque suorum* **, *coëgerat.*) CLARK. *Servis pastoribus suis* legit Ciaccon. Sed acutius Lipsius in Anal. ad l. 1. de Mil. Rom. D. 2. *ex servitiis, pastoribusque suorum.* Nam *servi pastoresque* jungit cum aliis saepius auctor, ut 1, 24. Et *pastores* fuisse *servos* nemo dubitat. vel ergo per *pastores* hic intelligere debet *pecoris magistros,* quibus ministrabant viliores servi pastores; vel locus est corruptus. In Leid. pr. est, *suarum.* Abest id pronomen a Dorv. Cod. Quid, si simpliciter *numero* restituamus pro *suorum?* Sed id audax nimium. Perperam autem Ciacconius ex loco 1, 24. ubi dicitur Pompejus e servis et pastoribus congessisse et effecisse *CCC* equites, hic *CCC* reponere, vel ibi *DCCC* rescribere tentat. Illic de patre, hic de filio loquitur Caesar.

CCC Tarcundarius Castor et

365 magna praemia Pompejus tribuit, missi erant. in
6 his plerique hippotoxotae. [a] Huc Dardanos, Bessos, partim mercenarios, partim imperio aut gratia comparatos, item [b] Macedonas, Thessalos, [c] ac reliquarum gentium et civitatum adjecerat; atque eum, quem supra demonstravimus, numerum expleverat.

1 V. Frumenti vim maximam ex Thessalia, Asia, Aegypto, Creta, Cyrenis, reliquisque regionibus
2 comparaverat. hiemare Dyrrhachii, Apolloniae, omnibusque oppidis maritimis constituerat, ut mare Caesarem transire prohiberet; [d] ejusque rei caussa
3 [e] omni ora maritima classem disposuerat. Praeerat Aegyptiis navibus Pompejus filius; Asiaticis [f] D. Laelius, et C. Triarius; Syriacis C. Cassius; Rho-

VARIAE LECTIONES.

a *Etiam* B. L. sec. *Haec etiam* Edd. Ven. Ber. *atque B.* eaedem. *Bessosque* Glar. Edd. Vasc. St. Gr. p. b *Macedones* MSS. plerique et Edd. pp. c Sic MSS. meliores. Al. *atque.* vulgo *et.* d Sic MSS. o. et Edd. Vett. pleraeque. *ejus r.* vulgo. *eique* V. e deest B. L. sec. *o. in o.* Edd. quaedd. *marituma* Scal. f *Decius* male Edd. quaedd. *D. Labelius* MSS. 3.

Donilaus ex Gallograecia dederant] Edit. Rom. pro (*CCC*) habet (*Tantundem.*) In MS. Reg. pro (*dederant*) scriptum est, (*Tantundem*) Unde fortasse legendum, (*CCC Tarcundarius Castor, et Donilaus ex Gallograecia tantumdem, dederant.*) CLARK. In Edd. Rom. Ven. et Mediol. est, *coeg. Tarc. C. et D. ex G. tantundem d.* at in MSS. Lov. Dorv. Leid. sec. *coeg. ccc Tarc. C. et D. ex Gallograecia* (*Gallograecis* Dorv.) *tantundem.* Sed meliores non variant, nisi quod MSS. tantum non omnes scribant, *Tarcondarius C.* ut cum Edd. quibusdam reposui. Hic tamen idem non est, qui *Tarcondimotus* aliis vocatur. Ille enim regulus Ciliciae erat. Nisi disjungamus: *Tarcondimotus, Castor* etc. Vide ad Flor. 4, 2. et Lucan. 9, 219. in Add. Verum recte se habere, *Tarcondarius Castor*, é sequentibus docemur, unde liquet, de duobus tantum, non tribus, hic loqui auctorem, uti et e Strabone l. 12. p. 568. Ed. Par. τὸ τῦ Κάϛορος βασίλειον τῦ Σαωκονδαρίυ, generi nempe Dejotari, qui *Tarcondarius*, vel *Saocondarius Castor*, filium habuit Castora, Dejotari nepotem; de quo apud Ciceronem pro Dejotaro aliosque videri potest.

diis [a] C. Marcellus cum C. [b] Coponio; Liburnicae atque [c] Achaicae classi [d] Scribonius Libo, et M. Octavius. Toti tamen officio maritimo M. Bibulus 4 **praepositus cuncta administrabat: ad hunc summa imperii respiciebat.**

1 **VI. Caesar, ut Brundisium [e] venit, concionatus apud milites,** *quoniam prope [f] ad finem laborum ac periculorum esset perventum, aequo [g] animo mancipia atque inpedimenta in Italia relinquerent; ipsi expediti naves conscenderent, quo major numerus militum posset inponi; omniaque ex victoria, et [h] ex sua liberalitate sperarent;* **conclamantibus** 2 **[i] omnibus,** *imperaret, quod vellet; quodcumque imperavisset, se aequo animo [k] esse facturos;* **[l] pridie Nonas Januarias naves [m] solvit, inpositis,**

VARIAE LECTIONES.

a *M.* Dorv. b Sic Urs. Ciacc. Sc. et seqq. Recte. MSS. et Edd. Vett. *Pomponio*, vel *Pompejo*, inepte. V. c. 26. c *Atthicae* L. sec. Dorv. d Ridicule *Trib.* vel *Treb.* MSS. quidam et Edd. pp. *M.* deest Edd. pp. e *perv.* L. pr. f deest L. pr. g *ut a.* Carr. L. sec. Dorv. Edd. pp. h Exsulat L. pr. sed v. ad B. G. 3, 1. i *cunctis* Lov. k deest L. pr. Lov. bene. l abest Scal. et Edd. quibusdam. Reliqui MSS. II *Non.* m *solvunt* Pet. L. pr. Scalig.

In his plerique hippotoxotae] Post ultimam vocem in ed. *Veneta* additur, *id est, equestres sagittarii*, quae glossa est, primum margini adscripta, dein, ut fieri solet, in orationis contextum illata; ἱπποτοξότης enim vocabulum est Graecum, quod *sagittarium equitem* significat, prout Latine reddidit *Curtius* 5, 4, 14. Eo utitur et *Hirtius* B. Afric. c. 19. DAVIS.

Dyrrhachii, Apolloniae] *Dyrrachium* est in Petav. et Leid. pr. In ceteris MSS. cunctis et Edd. primis exaratur, *Dyrrachio, Apollonia.* Vide omnino ad 7, 32. *Avarico commoratus.*

Officio maritimo M. Bibulus praepositus] Corrupta sunt *Appiani* exemplaria p. 459. A. ubi sic legitur, καὶ ἐπ' αὐτοῖς (ναυάρχοις) Μάρχος Βυβῖνος. Rescribendum, Μάρκος Βίβυλος, ut recte hunc nostrum vocat *Dion* lib. 41. pag. 174. DAVIS. Appiani locum jam emendavit J. Rutgersius Var. Lect. 6, 14.

Impositis — legionibus VII. *Postridie terram attigit Cerauniorum*] In MS. *Norvic.* legitur,

666 ut supra demonstratum est, legionibus VII. [a] Po-
4 stridie terram adtigit Cerauniorum. Saxa inter et alia loca periculosa quietam nactus stationem, et portus omnes [b] timens, quos teneri ab adversariis [c] arbitrabatur, ad eum locum, qui [d] adpellatur

VARIAE LECTIONES.

a *Pridie* Cuj. *postpridie* L. pr. Scal. V. Dorv. dein *attingit* Edd. qdd. b *timentes* L. pr. c *arbitrabantur* L. pr. Pet. d *adpellabatur* Pet. L. pr. et vulgo *Pharsalus*.

impositae — legiones VII. eandemque lectionem in optimo Codice reperit *Pet. Victorius*, ut ait Var. Lect. 13, 1. ubi etiam mendum e *Caesare* foedissimum sustulit: cum enim in aliis Codd. legeretur, *terram attigit Germaniorum*, vel *Germanorum*, in aliis, *Graecorum*, vir ille doctissimus egregie reposuit, *Cerauniorum*; nec tamen, nisi fallor, locum perpurgavit; nam mihi etiamnum ab interpunctione videtur laborare. Rescribo, *terram attigit: Cerauniorum saxa* etc. Mirum in modum firmat *Appianus* l. 2. B. C. p. 461. Ὑπὸ δὲ Χειμώνων, inquit, εἰς τὰ ΚΕΡΑΥΝΙΑ ΟΡΗ περιαχθεὶς. Sic et *Dion* l. 41. pag. 174. DAVIS. Cum his MSS. in, *impositae legiones*, consentiunt MSS. Reg. et Voss. CLARK. In Nominativo non male quoque exhibent Leid. pr. Scal. Haec omnia, usque ad *postridie*, Glossam esse existimat Ald. Manutius. pro *VII* ad c. sec. Vossius reponit, *V.* dein *Germiniorum* MS. Cuj. Brant. Scal. Leid. pr. Lovan. *Germaniorum* MS. Urs. Petav. et Voss. Reliqui cum Edd. Vett. *Graecorum*, corruptissime.

Terram attigit etc.] Variis modis interpungi potest hic locus, sententia non mala. Scribi enim potest, vel (— *Terram attigit: Cerauniorum saxa inter etc.*) vel (— *Terram attigit Cerauniorum: saxa inter etc.*) Vel denique, (— *Terram attigit Cerauniorum, saxa inter — nactus stationem: et portus etc.*) Prior est Davisii; proxima Scaligeri et plurimorum; postrema, Jo. Goduini. CLARK.

Saxa inter et alia loca periculosa] Quatuor voces ultimas expungit *Janus Rutgersius* Var. Lect. 4, 6. eas ex Glossemate natas arbitratus: cum enim imperitus quidam ad oram libri sui scripserat, *Italiae loca periculosa*, ea verba alius in textum recepit, *et alia* loco *Italiae* substituit. Sed quaesiverim, unde factum, ut Librarii, *Italiae loca periculosa*, orae Codicum adscriberent; montes enim Ceraunii, ut notum est, in Epiro sunt siti. Eam igitur conjecturam rejicio, praesertim cum *alia loca periculosa* possint esse Syrtes et brevia. Vide *Virgilium* Aen. 1, 115. DAVIS.

Quos teneri] Nil muto. Sed vetustissimi Codices, Cujac. Pet. Leid. pr. item Victor. et Brantii habent, *quod.* i. e. quia eos arbitrabatur teneri ab adversariis. Res eodem redit.

Ad eum locum, qui appellatur Pharsalus] Profecto, etsi ita habent omnes MSSti, quibus

Pharſalia, omnibus navibus ad unam incolumibus, milites [a] expoſuit.

VII. Erat Orici Lucretius [b] Vespillo, et Minu- 1
cius Rufus cum Asiaticis navibus XIIX; quibus juſſu 667
D. Laelii praeerant; M. Bibulus cum navibus [c] cx

VARIAE LECTIONES.

a *exponit* Edd. Vasc. Steph. Gr. poſt. b *Bispillo* MSS. plerique et meliores. *Hispillo* alii, vel *Hispilo* cum Edd. pp. sed vide Comment. et nummos. c *ex Corcyra* V.

usi sumus, tamen vix crediderim sanum eſſe locum: cum Pharsali prope Ceraunios montes nullus meminerit. Ex Lucano remedium loco huic peti oportebat, sed in eo legimus haec verba: *atque aequora classem Curva sequi, quae jam vento fluxuque secundo Lapsa Palaestinas uncis confixit arenas*. Sed et hic locus viris magnis suſpicionem movit. Verum etsi fuerint, qui in Epiro locum fuiſſe dicant, cui Palaeſte nomen fuerit, vix tamen persuaserint mihi. Addunt, nescio quae, de columbis ex Palaeſtina in Epirum transgreſſis, ac Dodonaeo oraculo, et alia multa, quae referre supersedeo, quia frivola videntur. Hugo Grotius, saeculorum omnium Phoenix, ingenioſiſſime emendabat, *Apamestinas*; quae urbs sita eſt in prominente parte Italiae: et, ni fallor, ſtatuit, huc Caeſarem tempeſtate rejectum, inde in Epirum perveniſſe. Ego, etsi decebat, acquiescere tanti viri autoritate, cura tamen humani ingenii, cui saepe ipsa veritas in dubium devocatur, rimando inquirebam, an nihil reperirem, quod pro vulgata Lucani lectione faceret. Nec tamen occurrit quidquam, nisi dicamus, *Palaestinas arenas* Lucano ipſam Epiron vocari, ab urbe, cui nomen *Phoenice*: memorat eam Polybius Liviusque, et in Chaonia sita eſt. Nam quod de Palaeſte urbe ad Lucanum alii diſſerunt, ut dixi, nec aſſe emerim. Marſus tamen in Caeſaris codice, Chalcide Euboeae a se emto, affirmat se legiſſe, *Palaeste*, eo loco, quo in vulgatis eſt, *Pharsalus*. Verene, an falso, ille optime scivit: hoc ego adfirmare ausim, si fuit ea scriptura in codice Caeſariano, non ab alio profectam eſſe, quam qui Lucanum cum Caeſare contulit, et inde poſtea in contextum id nomen irrepsit. Cauſa autem, cur de illo, *Apamestinas*, dubitem, eſt, quod nullus autorum dicat, Caeſarem in Italiam tempeſtate rejectum. Caeſaris vero hunc locum quod attinet, nescio, quid de eo dicturus sim. In MSStis plerisque lego, *Pharsalia*. VOSS. MS. *Norvic.* et editt. *Rom. Ven.* habent, *Pharsalia*; *Beroald. Palestina*. Sic *Lucanus* 5, 460. ubi de claſſe Caeſaris, *Lapsa* Palaeſtinas *uncis confixit arenas*. *Paullus Marsus* teſtatur, se in MS. Chalcidensi reperiſſe, *qui appellatur Palaeste*. Si de *Marsi* fide conſtaret, quin ea lectio eſſet recipienda, nullus dubitarem. DAVIS. Ex Lucani loco *Paleste* quoque corrigit Glandorpius, et Marsi fide id in textum recepit Cellarius. Vide, quae super hoc loco commentatus sum ad Lucanum. Interim reſtitui antiquam lectionem, *Pharsalia*, a MSS. omnibus, quantum scio, confirmatam,

2 Corcyrae. Sed neque ii, sibi confisi, ex portu prodire sunt ausi; quum Caesar omnino [a] XII naves longas praesidio duxisset; in quibus erant constra-
3 tae IV: [b] neque Bibulus, inpeditis navibus, dispersisque remigibus, satis mature occurrit: quod prius ad continentem visus est Caesar, quam de ejus adventu fama omnino in [c] eas regiones perferretur.

1 VIII. Expositis militibus, naves eadem nocte Brundisium a Caesare remittuntur; ut reliquae le-

VARIAE LECTIONES.

a *XV* Ed. Flor. b vulgo deest *neque*. c *ejus* L. pr. Dorv. *proferr*. V.

praeter unicum, quem laudat Marsus. Eamque etiam Vascos. Steph. et alii retinuerunt. Ab Aldo est, *Pharsalus*.

Erat] Quamvis Lectionem hanc ferat alias linguae Latinae ratio, at non tamen (ut opinor) hoc in loco, propter vocem sequentem, *praeerant*. Emenda igitur, (*erant*.) CLARK. Clarkii conjecturam vehementer confirmat Leid. pr. qui dat, *erant*. contra *praeerat* est in MSS. et Edd. Vett. quasi hoc ad solum pertineret Rufum. Sed contrarium patet e sequentibus, et mutatum hoc ob prius singulare, *erat*. Vide ad B. Civ. 1, 2. *Intercedit Antonius et Cassius, Tribuni plebis*.

Sed neque ii sibi confisi] Sic recte est: in Petaviano erat, *sed neque quatuor sibi*. Ortus error ex lineis: nam quia primo scriptum fuit, *hii*, mutatum est in, IIII. quomodo manifesto in Cujac. et v. c. nostro legitur: similis error infra erat, ubi nunc legitur, *in quibus erant constratae* IV. nam imperitia librarii ex IIII factum erat, *illae*, et legebatur in manuscr. Cujac. *constratae illae*. In Petaviano, Palatino et Bongarsiano propius ad veterem scripturam, sed non minus corrupte, *constructae illi*. At postea eo usque locus iste degeneraverat, ut, nisi opem codices tulissent, desperatus futurus fuerit; nam *ille* in *ipse* mutatum erat: quod notare visum, ut caussam videamus, cur saepe corrupti sint codices. VOSS. Si sibi confiderent, e portu prodire ausi fuissent; quare vel *neque* ad utrumque pertinet, vel deest *non*, aut simile quid. Kohlius in Comment. Criticis p. 43. legit, *parum sibi c.* MS. Sambuci, Bong. Leid. sec. et Edd. primae, *sed nequaquam hi sibi conf.* Leid. pr. et Voss. cum Scalig. *Sed neque* IIII *sibi c.* an fuit, *sed neque ii, non sibi confisi?* an potius, ut dixi, *non ἀπὸ κοινοῦ* repetendum? Vide ad Lucan. 3, 373.

Constratae IV. *Bibulus*] Corruptus est locus. Editt. *Rom. Ven. Beroald.* habent, *in quibus erat etiam ipse: illi neque Bibulus.* MS. *Norvic. in quibus erant constructae: illi neque Bibulus.*

giones, equitatusque transportari [a] possent. Huic 2
officio praepositus erat Fufius Kalenus legatus, qui
celeritatem in transportandis legionibus adhiberet. 668
Sed serius a terra [b] provectae naves, neque usae
nocturna aura, in redeundo obfenderunt. Bibulus 3
enim, Corcyrae certior factus de adventu Caesaris,
sperans, [c] alicui se parti onustarum navium occurrere posse, [d] inanibus occurrit; et nactus circiter
xxx, in eas indiligentiae suae ac doloris iracundia

VARIAE LECTIONES.

a *posset* Lov. Dorv. b *prof.* L. pr. Adi ad 5, 7. c Sic MSS. non *se al.* d *navibus* MSS. 3. Edd. qdd. V. Freinsh. ad Curt. 4, 5, 18.

Loco *constructae* in aliis Codd. est, *constratae*. Legendum, *in quibus erant constratae* IIII. *neque Bibulus*. Librariorum imperitia nota numeralis IIII facta est, *illi*. In vulgata autem lectione particulam negantem deesse certo est certius, si enim *prius ad continentem visus est Caesar, quam de ejus adventu fama in eas regiones perferretur*, quomodo fieri potest, ut illi Bibulus *satis mature* occurrerit? DAVIS. *Erat etiam ipse illi neque B.* est etiam in MSS. Palat. Bong. Leid. sec. Dorvill. et Edd. primis, at Vasc. Steph. Str. etc. *erat etiam ipse neque illi B.* Ald. Ven. Man. Gryph. *erat et ipse*; *neque B.* Sed Ursin. Petav. Scal. Leid. pr. Voss. *erant constructae illi* (*ille* L. pr.) *neque B.* In Cujac. est, *constructae illae neque B.* In Lovan. *erant illa neque B.* Unde patet, verissime emendatum esse a Viris doctis, *erant constratae* IIII. *Neque B.* quod merito in textum recepit Clarkius. *Neque* revocavit quoque Kohlius: idque tantum e recentioribus Edd. excidisse, e variis lectionibus videmus.

Fufius] Ita cum Viris Doctis rescripsi, suffragantibus MS. Ursin. Scalig. Palat. Voss. Dorv. In Bong. et Leid. sec. est, *Rufus*. Reliqui, *Fusius*, et omnes, *Cal.* Vide ad l. 1. B. Civ. in fine.

In eas indiligentiae suae] Odi sane illam libidinem emendandi, qua multi aestuant, et saepius optimos nobis autores corrumpunt. Id huic loco accidit; nam Janus Rutgersius, vir alioqui doctus, Var. Lect. 4, 5. haec verba depravata esse non dubitans, emendat, *bili gentis suae*. Illam vocem, *indiligentiae*, a viris doctis profectam ait. Imo in v. c. disertim ea legitur; et ex more Caesaris, qui similiter alibi *inscientia* dixit. Ipseque locus evincit, ita legendum esse; nam paullo post ait Caesar, *custodiisque diligentius dispositis*. Nam quod ille ait, Calpurniam gentem, ex qua erat Bibulus, iracundam fuisse, et multis id exemplis probatum eat, etiam ex loco quodam Caesaris, esto illud: at quam valide illud probat, hic scriptum fuisse, *bili gentis suae*? Ego sane vulgatam lectionem

erupit, omnesque incendit: eodemque igne nautas dominosque navium [a] interfecit, magnitudine poe-
4 nae reliquos [b] deterrere sperans. Hoc confecto negotio, a [c] Salonis ad Orici portum [d] ſtationes, litoraque omnia longe lateque claſſibus occupavit:

VARIAE LECTIONES.

a *interficit* Scal. B. L. sec. Edd. pp. aliaeque. b *deterreri* Scal. Ed. Stephan. *terreri* L. pr. c *Sasonis* Cujac. L. pr. Lovan. Scalig. male. V. Ciaccon. et c. seq. dein non melius *Corici* Scalig. Cujac. Pet. V. *Corcyri* L. pr. ferri poſſet, *atque O. portu.* d *et st.* Petav. Lovan.

mordicus retineo. VOSS. *Indiligentiae* e suo Cod. reſtituit Ursinus, et ante Scaligerum edidit R. Stephan. Recte omnino. Adi Brant. et Davis. ad B. Alex. c. 65. *Indiligentia Tribunorum.* Ita et 7, 71. *indiligentiores.* B. G. 2, 33. *Indiligentius.* vide et 3, 61. Reliqui MSS. et Edd. *diligentiae,* unde Gruterus conjiciebat, *liventiae,* vel *licentiae.* Neutrum placet. Ceterum Ciacconius mox legi poſſe cenſet, *dolor ac iracundia.* sic, *Indignatio civitatis erupit,* Val. Max. 6, 3, 1. Verum, quo tum pertinebit Nominativus, *nactus? Iracundia* eſt ablativus. *Erumpere,* vel *inrumpere,* (quae crebro mutantur: vide ad 5, 44.) *in naves,* eſt, de inproviſo *eas invadere.* Adi notata ad Luc. 3, 600. ubi vulgo legitur, *in sociam erumpere puppim.* Sed male pro *erepere;* ut alibi multis monuimus. Non displicet tamen Faerni et Hotomanni emendatio, *iracundiam.* Quam optime Davisius poſt Gronovium illuſtrat. Adde Caſaub. ad Apol. Appuleji, Broukhus. ad Tibulli Paneg. in Meſſ. 86. *erumpat terra liquores;* et Misc. Obs. Vol. 5. T. 1. ad illa Aviani, *vocem erupisse querelis.* Nam minus admittenda hic eſt Hotomanni conjectura, *iracundiam exspuit.* Aliquid vitii latere, suspiceris quoque e Lovan. Codicis scriptura, *suae hoc d. iracundiae erupit.*

Iracundia er.] Lege, prout Faernus olim juſſit, *iracundiam erupit. Cicero ad* Attic. l. 16. Ep. 3. *Ne in me* ſtomachum erumpant, *cum sint tibi irati. Livius* 36, 7. *Ut* erumpere *diu coercitam* iram *in hostes possit.* Ubi vide *J. Fr. Gronovium.* Elegantiſſima locutio a Librariis eſt corrupta, quod eam non intellexerint. DAVIS. *Cur. sec.*

Excubabat] Notari meretur, in MSS. omnibus meis, si Voſsianum excipias, scribi, *excubans.* An pro, *excubavit?* V. ad B. Civ. 3, 63. An potius latet aliquid, quod seq. corruptae periodo medicinam facere poſſit?

Neque subsidium exspectans, si in Caesaris complexum venire posset. Sed post discessum Liburnarum] Locus et aliis, et mihi corruptus, adeoque deſperatus. Scaliger tamen, quod pace ejus dixerim, magis etiam, quam ante erat, depravatum exhibuit. Nam pro *conspectum*, quomodo codices editi habent, et in Bongarsiano eſt, edidit, *complexum.*

custodiisque diligentius [a] dispositis, ipse gravissima hieme in [b] navibus excubabat, neque ullum labo- 669
rem aut [c] munus despiciens, neque subsidium exspectans, si in Caesaris complexum venire posset.

VARIAE LECTIONES.

a *exp.* Lovan. b *navi* MSS. 4. c *onus* MS. Reg.

Ciacconius et Ursinus ita hunc locum restituebant, *ne, quod subsidium exspectabat Caesar, inconspectum venire posset.* Ut *inconspectum* una voce notet ἀόρατον, sive *invisum*. Mihi emendatio illa displicet: nam illud *neque* mutandum non arbitror; quia eadem vox paullo ante ponitur, et ostendit, hanc requiri. Cogitabam, an scribi posset, *neque proelium detrectans, si in Caesaris conspectum venire posset.* Fateor, audacem esse conjecturam: sed tales saepe desperatio poscit: tamen, ne usque adeo temere mutasse videar, addo, scriptum primo, quantum arbitror, fuisse, *praesidium*, illud depravatum ex *praelium:* at *detrectans* potuit mutari in, *exspectans*. Si cui melius quid in mentem venerit, libens amplectar. Illud addo, non dubitare me, quin postrema verba, *venire posset. Sed post discessum Liburnarum*, ita scribenda sint, *venire posset. Discessu Liburnarum.* Certum est illa, *Sed post*, facta ex transpositione vocis, *posset*: nam omnes codices, in quibus est, *Sed post*, non habent vocem, *posset*. Contra, in quibus est, *posset*, in iis desiderantur illa, *Sed post*. Atque ita, ut rescripsi, etiam in Cujaciano codice (et MS. *Norv.*) legitur. VOSS. Codd. nihil mutant, nisi quod in nonnullis legatur, *in Caesaris conspectum veniret.* Ulcus est in verbis, cui medicinam invenire nequeo, nisi forte sit reponendum: *nequa subsidium exspectatum in Caesaris complexum venire posset.* Bibulus ex iis, quae ceperat, navigiis intellexit, Caesarem aliud subsidium exspectare, cujus intercipiendi caussa dies noctesque in navibus excubabat. Eodem sensu reponit *Pet. Ciacconius, ne, quod subsidium exspectabat Caesar, inconspectum* (hoc est, non conspectum) *venire posset.* Sed haec emendatio nimium quantum a Codicum lectione recedit. Eodem vitio laborat *Dionysii Vossii* conjectura, *neque praelium detrectans, si in Caesaris conspectum* etc. praeterquam quod sensus communis expers fuerit Bibulus, oportet, si, cum Caesare proelium inire cupiens, in navibus excubaret, cum probe nosset, nullam huic fuisse navium facultatem. Locum mendi suspectum non habet *Fr. Hotomannus;* interpretatur autem, Bibulum nullam misericordiam exspectasse, si in Caesaris manus veniret: sed exemplum similis locutionis prolatum oportuit, quod ab *Hotomanno* non est factum, nec id, ut opinor, praestabit alius quispiam. DAVIS. (*Neque — posset*) Haec verba, quae uncis inclusi, corrupta existimantur, et vix sine codicum meliorum ope restituenda. Notandum tantum, optimos MSStos pro (*in Caesaris* complexum) habere, (*in Caesaris* conspectum.) Hocque dici videtur, Bibulum neque ullum laborem conditionemve un-

1 IX. [a] Discessu Liburnarum, ex [b] Illyrico M. Octavius cum iis, quas habebat, navibus Salonas per-
2 venit: [c] ibi concitatis [d] Dalmatis, reliquisque barbaris, [e] Issam a Caesaris amicitia avertit: conventum Salonis quum neque pollicitationibus neque [f] denunciatione periculi permovere posset, oppidum
3 obpugnare instituit. Est autem oppidum et loci na-

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *sed post discessum*. b *Illyria* V. c Sic Pet. L. pr. *Ubi* V. vulgo *ibique*. d *Dalmatiis* MSS. 2. *Delm*. Ursin. et *aliisque* Lov. Dorv. e *Hissam* MSS. plerique et Edd. Vett. f *denunciationibus* MS. Urs.

quam detrectare, neque ullum subsidium plurium navium expectare (ut postea Libo se ei conjunxisse narratur c. 15.) modo cum Caesare ulla ratione congredi posset. CLARK. In nullo Cod. praeter Bong. et Palat. adparet *τὸ conspectum*, uti nec in Edd. si excipias Ald. Venet. et Manut. cum Plant. *Complexum* tamen pro congressu, proelio, accipi, non placet. An scripsit Auctor: *ne quod s. exspectantis in Caes. complexum venire posset?*

Posset. Post d.] Vulgg. *posset. Sed post*, de qua lectione ingeniosissime observat D. Vossius, certum esse, illud, *Sed post*, natum ex transpositione vocis praecedentis, *posset:* quippe omnes Codices, in quibus est illud, *Sed post*, carere altera illa, *posset:* in quibus autem contra reperitur, *posset*, in iis omnibus desiderari illud, *Sed post*. Rescribit igitur ex MS. uno, (— *posset. Discessu etc.*) Quam Lectionem reperit quoque Davisius in MS. Eliensi; et ipse deinceps inveni in MSS. Reg. et Is. Vossii. CLARK. *Veniret, sed post d.* est in Bong. Leid. sec. Dorv. et Edd. primis aliisque. In Edd. Vasc. Steph. etc. est, *veniret — discessu*. At MSS. optimi, Petav. Cuj. Ursin. Leid. pr. Lovan. Voss. et aliorum, *venire posset. Discessu.* quorum auctoritate id restitui. Sic statim, *discessu eorum*, et saepe. In Scalig. tamen videtur esse, *venire posset. Post discessu:* unde plane non damno, *post discessum*, omisso *sed*, quod et Ciacconio placebat.

Conventum Salonas cum neque pollicitationibus] Haec Scaligeri emendatio est contra omnium vv. cc. fidem, in quibus legitur, *conventum Salonis:* recte; nam conventus etsi subinde pro ipso oppido ponatur, diversus tamen est. Sic supra l. 2. ubi de Uticensibus Caesar loquitur, manifeste eos et conventum distinguit. Sic etiam infra hoc libro: *conventus civium Romanorum, qui Lyssum obtinebat.* Itaque *conventus Salonis* sunt cives, qui Salonas obtinent. VOSS. *Salonas* forte in Scaligeri editione error erat typographicus; quem secuti deinceps sunt alii. CLARK. MSS. et Edd. o. ante Scal. *Salonis:* nisi quod Vascos. Steph. Str. et Ed. Gryph. post. habeant, *Salo-*

tura, et colle munitum. Sed celeriter cives Romani, ligneis effectis turribus, iis sese [a] munierunt: et, quum essent infirmi ad resistendum, propter paucitatem hominum, [b] crebris confecti vulneribus, ad extremum auxilium descenderunt, servosque omnes puberes liberaverunt; et praesectis omnium [c] mulierum crinibus, tormenta effecerunt. Quorum 4

VARIAE LECTIONES.

a *muniverunt* L. sec. Dorv. b deest Dorv. *affecti* V. Adi ad Frontin. 2, 5, 39. c *vulnerum* L. sec. *numerum* V.

narum. uti et cum Edd. primis ac alia Gryph. *conventumque*.

Loci natura et colle] Quasi dixerit, *et in primis colle*. Sic 2, 1. *loci natura et valle altissima mun*. Vide Ciaccon. Saepissime Caesar per copulam *et*, vel Synonyma, explicat clarius prius effatum, ut aliquoties monuimus. Simile ad Melam observavit Cl. Jac. Gronovius in Prooemio.

Sed celeriter — et quum etc.] Si conjecturis indulgendum esset, legerem equidem, transpositis duabus voculis, (Et *celeriter — : sed quum etc.*) At sine Codicum auctoritate nihil temere mutandum. CLARK. Ciaccon. conjicit, *eo cel.* sine *iis*, quae scilicet vocula non erat in Edd. Vasc. Aldi, Steph. Gryph. et aliis, nec compareat in Palat. aut Dorvill. Verum eam agnoscunt ceteri MSS. mei aliorumque et Edd. primae. atque ita passim loquitur Auctor, quamvis plane abundet. Alibi de eo pronomine plura.

Ad extremum auxilium descenderunt, servosque omnes puberes liberaverunt] Libertate donarunt; quod factitabant, quoties ad arma illos vocarent, quibus aliter militare non licebat. Exstat lex Gratiani, Valentiniani, Theodosii Imperatorum lib. 7. Cod. Theod. tit. 2. *Ad militiam nullus adspiret, nisi quem penitus liberum aut genere aut vitae conditione inquisitio cauta deprehenderit*. Alia l. 7. tit. 13. *Inter optimas lectissimorum militum turmas neminem e numero servorum dandum esse decernimus*. *Florus* 2, 6. *Arma*, inquit, *non erant, detracta sunt templis: deerat juventus, in sacramentum militiae liberata servitia*. Sic a Scipione Africano majore, ut in ejus vita scribit *Plutarchus*, post cladem Cannensem trecenti servi bello gerendo idonei manu missi sunt. *Brantius*. Vide *Godesc. Stewechium* ad *Vegetii* 1, 7. DAVIS.

Et praesectis mulierum crinibus] In Capitolii obsidione idem factum narrat *Vegetius* 4, 9. *Cum nervorum*, inquit, *copia defecisset, matronae abscissos crines viris suis obtulere pugnantibus, reparatisque machinis adversariorum impetum repulerunt. Maluerunt enim pudicissimae foeminae deformato ad tempus capite libere vivere cum maritis, quam hostibus integro decore servire*. *L. Florus* 2, 15. de Carthaginiensibus, exire et finibus migrare jussis: *Qui rebellantium*, inquit, *fuerit furor, vel*

cognita sententia, Octavius quinis castris oppidum circumdedit, atque uno tempore obsidione et ob-
5 pugnationibus eos premere coepit. Illi omnia perpeti parati, maxime [a] a re frumentaria laborabant. Quare missis ad Caesarem legatis, auxilium ab eo pe-
671 tebant: reliqua, ut poterant, per se incommoda
6 sustinebant; et longe interposito spatio, quum diuturnitas [b] obpugnationis negligentiores Octavianos [c] effecisset, nacti occasionem meridiani temporis, dis-

VARIAE LECTIONES.

a Deest praep. in Edd. nonnullis: sed v. 7, 10. b *obpugnationi* Pet. ut cum *negl.* construas. c *fecisset* Urs. Dorv.

hinc intelligi potest, quod in usum novae classis tecta domusque resciderunt, in armorum officinis aurum et argentum pro aere ferroque conflatum est, in tormentorum vincula matronae crines suos contulerunt. Plura adhibet *Lipsius* l. 3. Poliorcet. dial. 3. *Brant.* Vide sis et *Is. Casaubonum* ad *Capitolini* Maximinum c. 7. Idem *Capitolinus* in Maximo et Balbino c. 11. *Non tacenda hoc loco devotio est Aquilejensium pro Romanis, qui etiam* CRINES MULIERUM *pro nervis ad sagittas emittendas totondisse dicuntur.* Eadem repetit cap. 16. DAVIS. *Cur. sec.* Vide Ursin. et Scip. Gent. ad Appul. Apol. p. 42. J. F. Gron. Obs. 4. 22. et ad Florum Comm. atque alibi saepissime.

Quinis castris oppidum circumdedit] Rideo Philippum Rubenium, qui legit Elect. 2, 7. *quindenis castris.* Profecto aut immensus tunc Octavio exercitus; aut valde infirma praesidia. Movebat illum, quod infra scribitur, *castra altera sunt adorti, inde tertia et quarta, et deinceps reliqua.* Ille reliqua castra putat complura fuisse: erant sola quinta, sed transeo. VOSSIUS.

Quare missis etc.] Sic non male rescripserunt Viri Docti. In MSS. tamen nullis aut Edd. primis ea lectio comparet. Habent enim, *Qui remissis.* Vascos. Steph. quique eos secuti sunt, *Qua de re missis.* At MSS. Brant. et Lov. dant, *Cujus rei,* scil. *caussa,* vel *gratia.* de cujus ellipsi adi ad B. Gall. 4, 1.

Nacti occasionem meridiani temporis] A Caesaris relatione diversus abit *Dion* l. 42. p. 190. edit. Hanov. narrat enim, mulieres cum viris erupisse nigris vestibus indutas: καὶ τὸ σύμπαν πρὸς τὸ φοβερώτατον σχηματισαμένας, τῷ στρατοπέδῳ τῷ πολιορκοῦντι σφᾶς ΝΥΚΤΟΣ ΜΕΣΗΣ προσμῖξαι, cum haec meridiano tempore accidisse, faeminis in muro dispositis, disertim testetur Imperator. DAVIS.

Nuper manumissos liberaverant] Suffecisset vel, *manumi-*

disceſſu eorum, pueris mulieribusque in muro [a] dispositis, ne quid quotidianae conſuetudinis desideraretur, ipsi, manu facta, cum iis, quos nuper maxime liberaverant, in proxima Octavii caſtra [b] inruperunt. His expugnatis, eodem inpetu altera 7
sunt adorti, [c] inde tertia, et quarta, et deinceps reliqua; [d] omnibusque eos caſtris expulerunt; et, magno numero interfecto, reliquos atque ipſum Octavium in naves confugere, coëgerunt. [e] Hic fuit 8
obpugnationis exitus. Jamque hiems adpropinqua-

VARIAE LECTIONES.

a *depos.* Urs. b *inrumpunt* L. sec. Dorv. c *et inde* Pet. d *que* deeſt L. pr. *omnesque* Lov. e Haec 4 verba deſunt Lov. Dorv. et Edd. pp.

verant, vel *liberaverant*. Quamquam utrumque etiam pro Caesaris genio ferri poſſet, si MSS. adſtipularentur. at *manumissos* non inveni, nisi in recentiſſimis. Integriores et vetuſtiores libri, Cujac. Scalig. Petav. Leid. pr. et Voſſ. habent, *maximi*. Lovan. vero, *maxime*. Quod probo. *Nuper maxime* notat, nuperrime. Sic, *quum maxime, tunc quum maxime*, non raro occurrere notum eſt.

Et deinceps reliqua] Caſtra scilicet *quinta*, sive *ultima*. Et ridiculi plane sunt, qui, de hac lectione dubitando, nodum in scirpo quaerunt; ac si *plura* fuiſſent caſtra, quam *quina*, (pag. praec.) quia poſt *quarta* memorat hic Caesar deinceps et *reliqua*. Quasi vero *reliqua* illa *castra* non poſſint tam recte intelligi *una castra*, videlicet *quinta* illa et *ultima*, quam illud ipſum, *una castra*, vel *quinta castra*, recte dicitur de *unis* scilicet *castris*, non de *pluribus*. CLARK.

Jamque hiems appropinquabat] Totum hoc caput alieno loco ponitur, ut aliquatenus etiam vidit *Ph. Rubenius* Elect. 1, 20. Caesar enim *pridie Nonas Jan. naves solvit*, ut teſtatus eſt hujusce libri c. 6. quod tempus *Dion* l. 41. p. 174. Χειμῶνα vocat μεσοῦντα. Haec igitur proximo Autumno sunt geſta, ac proinde, si temporis rationem habuit Caesar, ad finem libri 2. apponenda. DAVIS. Dele notam, proque ea hanc repone: *Jamque hiems appropinquabat*) Caesar *pridie Nonas Januarii naves solvit*, ut hujusce libri c. 6. teſtatus eſt. Hoc tempus *Dio* libro 41. p. 174. Χειμῶνα vocat μεσοῦντα; *hiemem mediam Florus* 4, 2, 36. sic et alii. Qui fit igitur, ut hiems nunc tandem *appropinquare* dicatur? *Joan. Rhellicanus*, ut hunc nodum solvat, per *hiemem* non tempus hibernum, sed tempeſtatem intelligit. Sed abſurdum prorſus eſt hoc commentum, ut animadvertit *Phil. Rubenius* Elect. 1, 20. Is tamen caliginem hic sibi eſſe confitetur, et omnino putat, vel male nec suo loco haec in-

bat, et, tantis detrimentis acceptis, Octavius, desperata [a] obpugnatione oppidi, Dyrrhachium [b] sese ad Pompejum recepit.

1 X. [c] Demonstravimus, L. Vibullium Rufum,
672 Pompeji praefectum, bis in potestatem [d] pervenisse Caesaris, atque ab eo esse dimissum, semel ad Cor-
2 finium, iterum in [e] Hispania. Hunc pro suis beneficiis Caesar [f] idoneum judicaverat, quem cum mandatis ad Cn. Pompejum mitteret: [g] eumdemque apud Cn. Pompejum auctoritatem habere intellegebat.
3 Erat autem haec summa mandatorum: *debere utrumque pertinaciae finem* [h] *facere, et ab armis disce-*

VARIAE LECTIONES.

a *expugn.* Edd. Vasc. Steph. Str. Gr. post. male. b *se* L. pr. c Sic MSS. o. et Edd. pp. non *demonstratum est.* Mox *Jubilium, Bibulum, Bibullum, Bibulium* MSS. et Edd. pp. hic et infra. d *ven.* Pal. Dorv. Scal. Edd. Vasc. Steph. e *Hispaniam* V. f Sic MSS. non *jud. id. judicavit* L. pr. g *eand.* Lovan. h *ponere atque a.* Leid. pr.

serta, vel mendose legi. Neutrum verum. Aqua viris doctis haesit, quod, qui fuerit eo tempore anni Romani status, in animum non revocarent. Nimirum pro vitiosa, quam nunc sequebantur, ratione Kalendae Jan. Octobris Juliani undecimo respondebant; adeoque, cum *Caesar pridie Nonas Januarii naves solverit*, id fecisse censendus est Octobris die decimo quarto, si tempus ad anni a Caesare nostro reformati modum exigas. Vide doctissimum *Usserium* Annal. ad annum Mundi MMMDCCCCLVI. IDEM. *Cur. sec.*

Detrimentis acceptis] Ita Scaliger et post eum reliqui exhibent e MS. Ursini: immo etiam R. Stephanus sic edidit. Nec male. Nam *accipere detrimentum* sexcenties, ut ita dicam, scripsit Caesar. Reliqui tamen MSS. et Edd. habent, *receptis*, Metaphora ducta a Gladiatoribus, qui *recipere ictum*, vel *ferrum*, dicuntur. Consule summum Gronov. ad Senecae Epist. 7. *Ferrum nudis et obviis pectoribus recipiunt.* Verum tamen, cum animositatem eorum hoc notet, vide, an etiam fuerit, *exceptis*, ut *excipiunt* in MSS. est apud Senecam. Ita *accipere* et *excipere vulnus* passim commutari vidimus ad Front. 4, 5, 73. Adde Petron. c. 1. Liv. 2, 4, 7. ubi vide Comm. Suet. Aug. c. 20. Val. Max. 2, 7, 8. Curt. 8, 7, 5. Sic etiam MSS. Quinctil. Inst. Orat. 6, 3. Accedit lectio MSStorum 4. Leidd. et Nazar. aliorumque in Flori 4, 10. *Nec minor ex aqua postea, quam ex hostibus, excepta clades:*

dere, neque amplius fortunam periclitari: ᵃ satis 4
esse magna utrimque incommoda accepta; quae pro disciplina et praeceptis habere ᵇ possent, ut reliquos casus timerent. Illum Italia expulsum, amis- 5
sa Sicilia, et Sardinia, duabusque Hispaniis, et cohortibus in Italia, atque Hispania civium Romanorum c atque xxx: ᶜ se morte Curionis, et detrimento ᵈ Africani exercitus tanto, militumque deditione ad Corcyram. Proinde sibi ac reipublicae par- 6
cerent: ᵉ quantum in bello fortuna posset, jam ipsi 673
incommodis suis satis essent documento; hoc unum 7
ᶠ esse tempus de pace agendi, dum sibi uterque con-

VARIAE LECTIONES.

a *satisque* MSS. 3. b *possint* Pet. L. pr. Mox *ab Italia* vulgo, et *in Hisp.* c Sic Sc. L. pr. Reliqui MSS. et Edd. Vett. male carent *se. a m.* V. d ita MSS. Br. Sc. L. pr. Alii et Edd. Vett. perperam *Afraniani*, vel *Afranii*. e vulgo *quantumque.* f *est* MSS. 2.

vulgo penultimam vocem omittunt.

Ab Italia expulsum] Non hanc lectionem proscriberem, si ex antiquis hausta sit Codicibus. Verum nec MSS. Ursini, neque Brantii, neque mei praeter recentissimos Bong. et Leid. sec. nec Beroald. agnoscunt praepositionem. Quare exsulare jussi.

In Italia atque in Hispania] Rursus praepositiones hic frustra quaeras in MSS. aut Edd. Vett. uti nec in Ed. Gryph. comparet. Ab Aldo vel Vascosano est, qui tamen cum Steph. et Scalig. semel modo habet. Glareanus conjecerat, *ex Italia a. H.* Sed facile *ex* carere possumus; vel etiam legere, *Italiae atque Hispaniae.* Adi congesta ad B. G. 3,7.

Militumque deditione ad Corcyram] Intelligit deditionem Antonii, qui, ut Florus disertim ait, Corcyraeo littore castra posuerat. Sed ne erres, Corcyram non illam Epiro objectam hic accipe, sed aliam, quae in sinu Illyrico jacet sub Pharo insula, haud procul Salonis, μέλαιναν Graeci vocant. tangit eam rem Lucanus 7, 404. *Qua maris Hadriaci longas ferit unda Salonas, Et tepidum in molles Zephyros excurrit Iader; Illic bellaci confisus gente Curetum, Quos alit Hadriaco tellus circumflua Ponto, Clauditur extrema residens Antonius ora.* Philipp. Rubenius in Electis, corruptum Caesaris locum existimans, emendat, *Curictam*, quae insula est in extremo mari Adriatico, jacetque in sinu eo, quem Flanaticum vocant. Mihi longe falli videtur; nam Curicta imma-

fideret, et parès ambo viderentur: si vero alteri [a] *paullum modo tribuisset fortuna, non esse usurum conditionibus pacis eum, qui superior videretur, neque fore* [b] *aequa parte contentum, qui se omnia habiturum confideret; conditiones pacis, quoniam* [c] *antea convenire non potuissent, Romae* [d] *ab Senatu,*
8
et a populo peti debere: interea et Reipublicae et ipsis
9
placere oportere, si uterque in concione statim [e] *juravisset, se triduo proximo exercitum dimissurum:* [f] *depositis armis, auxiliisque, quibus nunc confiderent,* [g] *necessario populi senatusque judicio fore*

VARIAE LECTIONES.

a *paulullum* Lov. Dorv. V. L. sec. Edd. R. M. V. ut alibi. *modum* Lovan. Abest Ed. Ven. b *ea* MSS. 5. et *qua se* Lov. c *ante* L. pr. sec. d vulgo *a S.* e *jurasset* Dorv. a m. pr. *juravissent* Lov. ut alibi. Mox *proximum* Dorv. f *depositisque* MSS. 3. et Edd. Vett. minus bene. g deest L. pr.

ni spatio ab Salonis distat. Quare ergo Lucanus propinquam diceret? quid Curietae cum Jadro? Nugae hae sunt. At objiciat quis, illud, *Curetum*, quo tunc spectet. Dicam, quod in mentem venit. Curetum prima, si veterum multis credimus, origo ex Creta fuit: ii etiam Aetoliam et Acarnaniam, teste Strabone l. 7. inhabitarunt: neque ego dubito, eosdem in hanc Corcyram insulam venisse. Sed, nequis temere dictum putet, est in eadem insula urbs Gnidos. Autor Plin. H. N. 3, 26. *Ab his Corcyra, Melaena cognominata, cum Gnidiorum oppido.* Item Strabo l. 7. ὧν τοῖς μὲν πλησιάζει νῆσος ἡ Μέλαινα Κέρκυρα καλουμένη, καὶ πόλις Κνιδίων κτίσμα. Vides, ille a Gnidiis conditam dicit; Cnidii sunt Cretes: unde nihil mirum, Lucanum quoque Curetes appellasse gentem Creticam. VOSS. V. etiam ad c. 4.

Quantum] Sic MSS. Reg. et Eliens. Al. *quantumque*. CLARK. Copula *que* non comparet quoque in ullo meorum. Quare proscripsi. Pro *ipsi* vero Lov. Brant. et Leid. sec. cum Edd. quibusdam dant, *ipsis*, et Ed. Ven. 1517. *sibi*. Si per MSS. liceret, malim, *ipsos esse*; ut jungatur sequentibus, *hoc unum esse*. Vide ad B. G. 1, 7. et 42. Ceterum, nisi *dum* explices per, *donec*, *quamdiu*, melius hic legeretur, *quum*. Adi ad B. Afric. c. 61. 81.

Romae a senatu et a populo] Pet. Leid. pr. et Voss. *ab Sen. a cum populo* non est in Lov. contra *ab* etiam in Leid. pr. Sed amat *ab* et *a* jungere Caesar, ut vidimus cum alibi, tum B. G. 5, 32. *ab duce et a fortuna.*

Interea et Reip. et ipsis placere oportere] Nihil variant Codd. nisi quod MS. *Norvic.* priorem conjunctionem omittat; hic ta-

utrumque contentum: haec [a] *quo facilius Pompejo* 10
probari possent, omnes suas terrestres, urbiumque copias dimissurum.

XI. Vibullius, his expositis a Caesare, non mi- 1
nus necessarium esse existimavit, de repentino adventu Caesaris Pompejum fieri certiorem, uti ad id consilium capere [b] posset, antequam de mandatis
[c] agi inciperet: atque ideo, continuato [d] et nocte 674
et die itinere, atque mutatis ad celeritatem jumentis, ad Pompejum contendit; ut adesse Caesarem omnibus copiis nunciaret. Pompejus erat [e] eo tem- 2

VARIAE LECTIONES.

a *quoque ut f.* L. sec. b *possit* Edd. pp. c *agere* V. d deest MSS. plerisque. dein *ac die* L. pr. Lov. *atque d.* L. sec. Dorv. e *eodem* V.

men locus viros eruditos offendit, et *Fr. Hotomanno* sine meliorum librorum ope non videtur sanabilis. *Gabr. Faërnus* reposuit, *interea expedire et ipsis placere oportere*; qua conjectura repudiata *Pet. Ciacconius* substituit, *interea et Pompejo et ipsi sufficere oportere.* Ut verum fatear, nihil video, quod aures tam delicatas jure merito possit laedere: sensus enim est, par esse, ut tum Senatui populoque Romano, tum Pompejo et Caesari aequum videatur, si uterque juret, se ab armis triduo discessurum. DAVIS.

His expositis a Caesare] MS. *Norvic. Brant.* editt. *Rom. Ven. Beroald.* aliique Codd. exhibent, *his expositis Corcyrae.* Ita etiam legit *Jul. Celsus*, ut patet ex eo, quod p. 195. dicat, *haec cum Vibullio ad Corcyram, ubi eum forte compererat, cum egisset* etc. Vulgatam tamen lectionem retinendam puto, quod Caesar post Italiam relictam Corcyrae non fuerit; certe nulla hujusce rei apud Historicos memoria. Scitu etiam est difficile, quomodo cum Vibullio data sit colloquendi facultas; eum enim dimiserat Caesar, cum in ejus potestatem pervenisset, semel ad Corfinium, iterum in Hispania, ut testatus est hujusce libri c. 10. At fortasse tertium alicubi captus est: nam *Plutarchus* in Pompejo p. 655. tradit, Caesarem, cum haec agerentur, Ἰόβιον (sic Vibullium corrupte nominat) αἰχμάλωτον ἔχειν σὺν ἑαυτῷ. DAVIS. MSS. mei omnes quoque, item Edd. Steph. Gryph. aliaeque, *Corcyrae.* Quod exponunt viri docti, quasi mandata Caesaris ibi Pompejus ducibus aperuisset. At id nequaquam verosimile, et bene suspectum habuit Glareanus. Videntur potius librarii, *Corcyrae*, scripsisse, quia pro, *Vibullio*, *Bibulum* in MSS. legebant ubique, ut jam superiori c. et saepe in libro 1. B. Civ. vidimus, et hic est

pore in Candavia; [a] iterque ex Macedonia in hiberna, Apolloniam, Dyrrhachiumque habebat. sed, re nova perturbatus, majoribus itineribus Apolloniam [b] petere coepit; ne Caesar orae maritimae ci-
3 vitates occuparet. At ille, expositis militibus, [c] eodem die Oricum proficiscitur. Quo quum venisset, L. Torquatus, qui, jussu Pompeji, oppido praeerat, praesidiumque [d] ibi Parthinorum habebat, conatus portis clausis oppidum defendere; [e] quum Graecos murum adscendere, atque arma capere ju-
4 beret; illi autem [f] se contra [g] imperium populi Romani pugnaturos esse negarent, oppidani autem etiam [h] sua sponte Caesarem recipere conarentur; de-

VARIAE LECTIONES.

a *atque* Pet. Sc. L. pr. B. *itemque* L. sec. b *pergere* Lov. c desunt *e. d.* in L. pr. d deest MSS. nonnullis. *Pertinorum* Edd. pp. e vulgo *Gr.* etc. *jubet. Illi autem quum. jussisset* L. pr. *jussit* B. L. sec. Lovan. f deest MSS. 4. sed in L. pr. et Dorv. ponitur post *pugn.* g *Imperatorem* Hotom. et Vasc. M. male. h vulgo deest *etiam.* *in oppido* Lov. *in oppidum* Pal. Dorv.

in omnibus codicibus. Adde c. 15. Nam Bibulus erat Corcyrae, ut docet c. 8. etc. *A Caesare* tamen mera esse videtur Aldi conjectura. An ergo recipienda Ciacconii conjectura, *Is*, vel potius, *Vibullius is expositus Corcyrae*, ut eo navi pervenerit? Id profecto mihi vero simillimum videtur. Praesertim si pro *ideo*, *inde*, vel *indidem*, recipias.

Ideo] Sic omnes Editi; at vero nullus liber scriptus habet. MSSti enim constanter dant, *eidem*, sine sensu, quem eliciemus, reseribentes, *inde*, vel potius *indidem:* a Corcyra. Vocula haec aliquoties corrupta exsulat inmerito. Restituimus eam aliquando Frontino, et ipsi Caesari e MSS. 7, 62.

Indidem cum omnibus copiis ad Caesarem pervenit.

Atque mutatis etc.] Turbant hic rursus MSS. et Edd. Vett. sive primae. Exaratur enim in illis, *atque*, vel *ac*, *omnibus copiis m. ad c. j. ad P. c. ut* (Leid. pr. *et*) *a. Caesarem nunciaret.* Quae trajectio vocum, *omnibus copiis*, facit, ut cum Grutero fere credam, e margine in textum inrepsisse, *ut adesse Caesarem omnibus copiis nunciaret.* Nam jam dixerat auctor, *De repentino adventu Caesaris etc.*

Jubet: illi autem quum se etc.] MSS. Eliens. et Vossii. (— quum *Graecos* — juberet; *illi autem se* etc.) Quod eodem redit. CLARK.

speratis omnibus auxiliis, portas aperuit; et se atque oppidum Caesari [a] dedidit, incolumisque ab eo conservatus est.

XII. Recepto Caesar Orico, nulla interposita 1
mora, Apolloniam proficiscitur. [b] Ejus adventu audito, L. [c] Staberius, qui ibi praeerat, aquam comportare in [d] arcem, atque eam munire, obsidesque ab Apolloniatibus exigere coepit. Illi vero 2
daturos se negare; *neque portas consuli praeclusuros; neque sibi judicium sumturos contra,* [e] *atque omnis Italia populusque Romanus judicavisset.* Quo- 3
rum cognita voluntate, clam profugit [f] Apollonia 67
Staberius. Illi ad Caesarem legatos mittunt, oppi-

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *dedit*. b *cujus* Pet. L. pr. c *Strab*. MSS. et Edd. qdd. sed vide Man. et Urs. d *arce* L. pr. Lov. e *id quod* Dorv. L. sec. Edd. pp. aliaeque. c. *omnes sumt. o. It.* B. *omnes atque Italiam populus nisi R.* Lov. *que* abest MSS. multis post *pop.* f vulgo *Apolloniates*.

Perinde esse fateor. Sed ideo sequendum id, quod optimi reliquerunt Codices. Ut autem Eliens. et Vossii, sic etiam Ursin. Petav. Cujac. Scal. Leid. pr. ut et Edd. Vascos. Steph. aliaeque. Quare eum ordinem restitui.

Oppidani autem] MSS. Reg. et Eliens. (*oppidani etiam.*) MS. Vossii, (*oppidani* autem etiam.) Quae elegans est lectio. CLARK. *Etiam* est quoque in Lovan. Palat. Dorv. *et* Bongars. Leid. sec. Sed *autem etiam* in Petav. Cuj. Leid. primo et aliis. Quod idcirco edidi.

Se atque oppidum Caesari dedit] Sic legitur in MSStis; et recte quidem. *Cicero* de Or. 2, 70. *Id quoque toto capite annuit, ut se Crasso daret. Sulpicius Severus* Hist. Sacr. 1, 23. *Gabaonitae — ultro se Hebraeis dederunt.* Hoc cum non intelligerent editor Romanus et *Ph. Beroaldus*, in illis editionibus legas, *se atque oppidum Caesari dedidit*; quae loquendi ratio magis est proletaria. DAVIS. Fallitur Davisius. Nam *dedidit* est in MSS. Cuj. Pet. Scal. Bong. Leid. Voss. Brantii, Ciaccon. et aliorum cum Edd. Mediol. Vasc. Steph. Gryph. post. Recte. Vide ad B. G. 2, 15. *se po. Ro. dedidissent.*

Clam profugit. Apolloniates ad Caesarem] MSS. *Brant. Norvic.* editt. *Rom. Ven. Beroald.* aliaeque repraesentant, *clam profugit Apollonia*, vel. *ab Apollonia, Straberius. Illi ad Caesa-*

4 doque recipiunt. Hos sequuntur [a] Bullidenses, Amantiani, [b] et reliquae finitimae civitates, totaque [c] Epiros; et legatis, ad Caesarem missis, quae imperaret, facturos pollicentur.

1 XIII. At Pompejus, cognitis iis rebus, quae erant Orici atque Apolloniae [d] gestae, Dyrrhachio timens, diurnis [e] eo, nocturnisque itineribus, con-
2 tendit. Simul ac Caesar adpropinquare dicebatur; tantus terror incidit ejus exercitui, quod [f] properans noctem diei conjunxerat, neque iter intermi-

VARIAE LECTIONES.

a MSS. et Edd. Vett. *Billidenses*, *Byllidenses*, *Bellid.* et *Amathini*, *Amatini*. sed vide Ciaccon. et Brant. ac Manut. ad Cic. 13. Fam. 42. et viros doctos ad c. 42. infra. b *quoque* addunt Palat. Dorv. et Edd. R. M. V. c Sic L. pr. non *us*. d *gesta* L. pr. e deest Sc. *seu nocturnis i.* L. pr. f *Pompejus* L. sec. *ut p. conjunxerit n. intermiserit* Vir D. minus bene. *quod* est *quia*.

rem etc. Sed *Staberius* verum est nomen, ut ex antiquis lapidibus constat. Hunc *Appianus* B. C. l. 2. p. 462. *Σταμέριον* vocat; Interpres Latinus *Tiberium*, qui ex *Caesare* sunt emendandi. DAVIS. Quibuscum MSS. consentiunt MSS. Reg. et Voss. Quod eodem recidit. CLARK. Rescripsi, *prof. Apollonia Staberius*. *Illi*, auctoritate MStorum omnium tam meorum, quam quos reliqui Interpretes consuluerunt. *Ab Apoll.* MS. Brant. Carr. Pal. Lov. Dorv. et Leid. sec. et Edd. Vasc. Steph. aliaeque. De quo adi ad 6, 3.

Facturos pollicentur] Urs. Ciacc. Brant. e suis Codd. volunt addi, *se*. Quae particula invenitur quoque in Lov. Dorv. Leid. sec. et Edd. primis, ac Vascos. Steph. Str. Gr. post. Sed amat eam in hisce omittere Caesar. Vide ad B. Gall. 1, 31. 32.

Simul ac C. — tantus terror] Nonnihil hiulca est haec Oratio. Legendum videtur vel, quod in Editione quadam antiqua reperi, (*cont.* Quo *simul ac Caesar adp. d. tantus* etc.) vel ex MS. Regio tota Periodus hoc modo legenda et interstinguenda est: (*At Pompejus, cognitis iis rebus* etc. *contendit*, simul ac *Caesar app. d.* tantusque *terror* etc.) CLARK. *Quo* inferunt Vasc. Steph. Strada et Ed. Gryph. post. Uti in Regio est Cod. emendandum quoque censuerat Ursinus, et confirmatur optimo Pet. item Voss. Leid. sec. et Dorv. qui duo posteriores pro *ac* dant *et*, cum Palat. et Bong. Mihi scribendum esse videtur, *contendit. Simul Caesar adp. dicebatur. Tantusque t.* Vide 1, 14. Hotomanno placet, post *gestae* inferi illa hoc modo, *simul quod C. adp. d. Dyrrhachio t.* etc. *Tantusque*. Grutero de more a *contendit* usque ad *tantusque* sunt suspecta. *Simul* pro eodem tempore saepe occur-

serat, ut paene omnes in Epiro finitimisque regionibus signa relinquerent; complures arma projicerent; ac fugae simile iter videretur. Sed quum 3
prope Dyrrhachium Pompejus constitisset, castraque metari jussisset, perterrito etiam tum exercitu, princeps Labienus [a] procedit; juratque, se eum non deserturum, eumdemque casum subiturum, quemcumque [b] ei fortuna tribuisset. Hoc idem reliqui 4
jurant legati: [c] hos tribuni militum centurionesque sequuntur; atque idem omnis exercitus jurat. Cae- 5

VARIAE LECTIONES.

a *processit juravitque* Lov. Dorv. *juravitque* L. sec. b deest L. sec. Dorv. Lov. c deest L. pr. *hoc* B. dein *que* abest a Lov. Pal. Dorvill.

rit. Nep. Hann. c. 2. *simul me ad aram adduxit*. Infra c. 28. *parabat: simul de deditione agebat*. V. Cort. ad Sall. B. Cat. c. 43.

Incidit exercitui] Quia alibi solet Caesar dicere, *incessit*, dubitat Ciacconius, num et hoc loco id reponendum sit. Miro sane judicio. *Incidere* dicuntur mala omnia repentina: unde B. G. 2, 14. *Si qua bella inciderint*. Consule Cl. Burm. ad Ovid. Met. 7, 513. *Dira lues ira populis Junonis iniquae Incidit*; et, quem ibi laudat, Broukh. ad Propert. 1, 15, 28. *Si quid durius inciderit*. Liv. 2, 27. *Certamen consulibus inciderat*. Metaphora ducta a tempestate et vento, incidentibus in segetem, navem etc. V. Cerd. ad Virg. Georg. 2, 118. Cicer. pro Lig. cap. 6. *fatalis quaedam calamitas incidisse*. lib. 5. Fam. Ep. 17. *Viris tales casus incidisse*. Notandum vero, pro *exercitui* in integerrimis Codicibus, Petavian. Lovan. et Leid. pr. relinqui, *exercitus*. Fors, quia ipse Caesar scripserit, *exercitu*. de quo Dativo adi ad B. G. 1, 16. Nisi velis cum *terror* jungere, ut *incidere* absolute ponatur; uti fit saepissime. Quod vehementer confirmaret vulgatam lectionem 2, 29. *Magnus omnium incessit timor*.

Praeoccupato itinere] Sic Aldus et Scaliger ac deinceps reliqui ediderunt, et sic habet Cod. Scalig. si excerptis fides habenda. Quod decompositum saepe usurpat cum Livio (v. Drak. ad 4, 30.) Noster pro, *occupare*: immo B. G. 7, 26. *Ne ab equitatu viae praeoccuparentur*. Verum Edd. primae dant, *profacto occup*. Vascos. et Steph. aliaeque, *perfecto occup*. aliae multae, *profecto occup*. Unde Achilles Stat. *profectus occ*. probante Ursino. Hotomannus, *profectionis occ*. MSS. quoque aliorum et mei habent vel, *profecto o*. vel *perfecto o*. vel *praefecto oc*. quod est in Leid. pr. ac sec. Solus Petav. Codex exhibet, *Praefato occ. itinere*. Sed vereor, ut passivus ejus participii

676 sar, praeoccupato itinere ad Dyrrhachium, finem properandi facit: castraque ad flumen [a] Apsum ponit [b] in finibus Apolloniatium, ut [c] castellis vigiliisque bene meritae civitates tutae essent praesidio;

VARIAE LECTIONES.

a MSS. plerique et Edd. pp. *Habus subponit*, vel *Abus subp.* ridicule. alii *Tapsum*, vel *Thapsum*, ut et mox MSS. cum Edd. pp. et c. 19. *Thabusum* Palat. V. Luc. 5, 462. b *ut* L. pr. et *Apolloniatum* cum L. sec. Edd. Rec. c vulgo *vig. cast.*

usus apud aurei aevi scriptores occurrat. Apud Jurisconsultos creber est. De nihilo tamen non videtur tam constans MStorum additio. Si quid mutandum, cum Ciacconio putem legendum esse, *praecepto itinere*, vel *praecepto et occupato itinere:* ut suo more per posterius explicet prius. Vide ad B. G. 2, 20. 7, 30. supra c. 9. et saepissime. Nisi potius *praecepto occupato* in textum simul inmissum sit: cum tamen alterum alterius esset Glossa. de qua re dixi etiam ad B. G. 7, 28. et in Add. ad 4, 25. *proximis primis.* De verbo, *praecipere*, hoc sensu adi ad Liv. 3, 46, 7. et Lucan. 6, 15. *Hoc iter aequoreo praecepit limite Magnus.* et supra cap. primo.

Ut vigiliis castellisque benemeritae civitates tutae essent praesidio] Ex his verbis sensum eruere nequierunt viri eruditi, ideoque ad conjecturas descendendum. Emendabat *Gabr. Faernus*, *ut vigiliis castellisque bene meritae civitati esset praesidio; Ciacconius* autem, *ut vicis castellisque bene meritae civitatis esset praesidio.* Uterque, praeter alias mutationes, vocem, *tutae*, ejicit. MS. *Norvic.* et edit. *Beroald.* transposita voce exhibent, *ut castellis vigiliisque* etc. Antiquissimi ex impressis, *Rom. Ven.* repraesentant, *ut castellis beneficiisque emeritae civitates tutae essent praesidio.* Hi, nisi fallor, verae lectionis servant vestigia. Rescribo: *ut castella, vici, beneque meritae civitates tutae essent praesidio.* Hanc conjecturam unice firmat locus ex hujusce libri cap. 32. ubi ait noster, *non solum* urbibus, *sed pene* vicis castellisque *singulis cum imperio praeficiebantur. Bene meritas* autem *civitates* vocat eas, quae cis Apsum sitae se ei tradiderunt. Vide c. 12. DAVIS. Torsit hic locus interpretes. MSS. plerique habent, (*ut vigiliis castellisque* (vel, *ut castellis vigiliisque*) *bene meritae civitates tutae essent praesidio.*) Qui cum sensus vix esset ullus, emendavit Faërnus, (*ut vigiliis castellisque bene meritae civitati esset* (scil. *Caesar*) *praesidio;*) Ciacconius autem, (*ut vicis castellisque bene meritae civitatis esset praesidio:*) uterque, omissa voce, (*Tutae.*) Cellarius, (*ut vigiliis castellisque bene meritae civitates tutae essent;*) omissa voce (*praesidio.*) Sed retinent duas istas voces MSS. omnes. Rescribit itaque Davisius, (*ut castella, vici, beneque meritae civitates tutae essent praesidio.*) Quam conjecturam mire firmari existimat altero illo loco hujus Libri, ubi ait *Caesar*, (*non solum* urbibus, *sed pene* vicis castellisque *singulis etc.*) Verum neque haec placet emendatio; quoniam, ut *civitates* intelligantur *urbes*, id

ibique reliquarum ex Italia legionum adventum exspectare, et sub pellibus hiemare constituit. Hoc idem Pompejus [a] fecit; et trans flumen Apsum positis castris, eo copias omnes, auxiliaque conduxit. 677 6

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *facit*.

demum non est Caesareanae locutionis. Quid si hoc tandem modo scribamus? (*ut vicis castellisque bene meritae civitatis* TUTO *essent* (scil. Caesaris castra) *praesidio*.) Vel. (*ut* (Caesaris castra,) *castellis vigiliisque* (suis) *bene meritae civitati* TUTO *essent* (habent enim omnes MSS. *essent*, non *esset*,) *praesidio*.) Certe haec conjectura multo propius, quam aliorum omnium, a vestigiis Manuscriptorum abest: et vox (*tutum*) tam potest latine ad (*praesidium*) referri, quam ad (*civitatem*.) Sic enim infra in hoc ipso libro *Portum* appellat Caesar *tutissimum*. Judicet Lector Eruditus. CLARK. Eruditissimo tamen *Clarkio* conjectura nostra non arridet, quoniam, ut civitates intelligantur *urbes*, id demum non est Caesareanae locutionis. At *Caesar* B. C. 3, 20. ait, *viris fortibus Tolosa, Carcasone, et Narbone, quae sunt* CIVITATES *Galliae Provinciae, finitimae his regionibus, nominatim evocatis*. Ubi per *civitates* necessario denotantur *urbes*. Iterum B. C. 1, 1. *Referunt consules de Republica in* CIVITATE; quod valet, *in urbe Roma*, si modo locus sanus esset et integer. Sin corruptus statuatur, occurrit alter ejusdem libri c. 22. qui in clara luce rem ponet. *Ut tribunos*, inquit, *ea re ex* CIVITATE *expulsos, in suam dignitatem restitueret*. Ex urbe scilicet Roma profugerant Tribuni timore perterriti, ut docuit noster praedicti libri c. 5. Quin *et civitatem pro loco et oppido dici*, notavit *Verrius Flaccus*, Augustei saeculi Grammaticus, apud *Agellium* N. A. 18, 7. Nihili igitur est ea ratio; emendationique nostrae nonnihil favet *Capitolinus* in Maximinis c. 15. S. P. Q. R. — *singulis* CIVITATIBUS — et VICIS et CASTELLIS *salutem dicit*. Vide sis et *Livium* 10, 12. Eam tamen rejicit etiam *Cl. Burmannus* ad *Velleji Paterculi* 2, 115, 2. quasi licentius recedat a vestigiis scriptorum Codicum. „Ego, subjicit vir ille doctus, in vulgata lectione nihil incommodi video, nisi vocem, *tutae*: quae si cum Faerno et aliis abjiciatur, optimo sensu legi posset, *ut vigiliis castellisque bene meritae* civitati *essent praesidio*: et adscriptam illam puto a Glossatore, qui, *ut essent praesidio*, explicuit per, *ut essent tutae*. Vel, quia non de una Apollonia agitur, mallem, *ut vigiliis castellisque bene meritae civitates tutae essent*, ut *praesidio*.“ Hactenus celeberrimus *Burmannus*; nec intercedo, quin judicio suo fruatur; meum tamen mihi relinquatur integrum. Non autem video, qui Faernus *optimo sensu* reposuerit, *bene meritae civitati*, cum de una Apollonia *non* agatur. Tum enim Logicam perverse didici; menti Caesaris omnino repugnat ista hariolatio. DAVIS. *Cur. sec.* Nihil variant quoque MSS. mei, nisi quod omnes scribant, *castellis, vigiliisque*, ut exhibui. Ed. Mediol. etiam, *castellis beneficiisque emeritae-c*. Ex

1 XIV. Kalenus, legionibus equitibusque Brun-
678 disii in naves [a] inpositis, ut erat praeceptum a Caesare, quantum navium facultatem habebat; naves solvit, [b] paullumque progressus a portu, litte-

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *positis.* b *paullulum* Lov. L. sec. vulgo *a p. prog.* contra MSS. ordinem.

Virorum doctorum emendationibus eligat Lector pro suo quisque judicio. *Tutae* facile potuit nata esse e Syllabis *τῦ civitati* postremis: eademque vox intrusa fuit olim nostro in B. G. 1, 2. *loci natura Helvetii continentur:* ubi sine sensu in MSS. quibusdam et Edd. additur, *tuti.* Sed et *praesidio* potest videri e Glossa natum; et sane, forsan e MSS. olim jam omiserunt eam vocem Aldus Manutius et Plantinus cum Lipsio. Maxime tamen arridet Cel. Burmanni conjectura, *ut*, i. e. quasi, tamquam, *praesidio.* Edidit Clarkius: *ut castella vicique bene m. civitatis tuti e. praesidio.* Quo facit, quod paene oblitus eram, lectio Vossiani Codicis, *ut cast. vig. bene meritae tuti e. p.* sine voce, *civit.*

Facit] Sic Scaliger et Recentiores omnes. Sed ex MSS. Reg. et Eliens. et Editt. Vett. restituendum, *fecit:* propter id, quod sequitur, *conduxit.* CLARK. Lege, *fecit*, cum *Petav. Pal.* ac *Lovan.* DAVIS. *Cur. sec.* Jam Aldus, Gryph. Plantin. etc. ediderunt, *facit.* Vasc. autem, Steph. et alii, *facit*, et *conducit:* ut tempora convenirent. At hoc non esse necessarium, innumeris locis vidimus. Adi Indicem de Temporum variatione. *Fecit* tamen hoc loco restitui, auctoritate meorum Codicum omnium et Edd. primarum.

In naves positis] Lego ex *Bongarsiano* cod. *in naves impositis*, quae phrasis *Livio* familiarissima. Imo jam idem reperio in v. c. nostro et Petav. VOSS. Sic et MSS. *Brant.* et *Norvic.* ac editt. *Rom. Ven. Beroald.* DAVIS. *Impositis*) Ita restituit Vossius ex MSS. suis, et Davisius ex MSS. Brant. et Eliens. et Editt. Vett. Quibuscum facit et MS. Regius. Scaliger et Recentiores minus eleganter ediderunt, (*positis.*) CLARK. *Inpositis* est etiam in MSS. Scal. Palat. Bong. Leidensibus, Voss. Dorv. Edd. Vasc. Steph. etc. Aldus, Gryph. aliique ante Scaligerum jam dederunt, *positis*, frequenti confusione. Ut videre est in Miscell. Observ. Vol. 3. p. 309. et notis Cl. Drakenb. ad Livium 1, 18, 8. passim autem ibidem cognosces *imponere* cum Accusandi casu jungi: atque ita MSS. quidam habent B. G. 1, 42. *in eos* (sc. *equos*) *milites inponere:* ubi tamen *eo* retinendum censeo. Nonnulli illic minus bene, *eis.* Liv. 2, 64. *Cornicines tubicinesque in equos inpositos.* ubi itidem consule Drakenb. Valer. Max. 1, 1, 10. *In id* (sc. *plaustrum*) *virgines et sacra inposita.* Dicitur quidem, *ponere in aliquid*, ut ostendimus ad Hirt. 8, 46. Verum non inde sequitur, rectum esse, *ponere milites in naves.* Proprium huic rei verbum est *inponere.* ut vel multis locis nostri Caesaris patet. c. 62. *Aggerem in scaphas inponit.* c. 103. *aeris pondere in naves inposito.* B. Alex. c. 9. Afr. c. 2. 64. ubi plura. Vide

ras a Caesare [a] accipit; quibus [b] est certior factus, [c] portus litoraque [d] omnia classibus adversariorum teneri. Quo cognito, se in portum [e] recipit, navesque [f] omnes revocat. Una ex iis, quae 2

VARIAE LECTIONES.

a *accepit* MSS. 3. b deest L. pr. c *portum* Pet. L. pr. Lovan. Dorv. d abest V. e *recepit* L. pr. Lovan. Dorv. f deest L. pr.

etiam Cuper. Obs. 3, 3. et quae disputabit Cl. Drakenb. ad Livii 26, 51. *Senatoribus in navem inpositis.* Vellej. 2, 19, 4. *Instructum eum viatico in navem imposuerunt.* Vulgata lectio egregie firmari posset loco Catonis apud Nonium V. *Putidum. indu navis putidas atque senticosas commeatum ponere volebat.* Si vera est emendatio Lipsii sic legentis Epist. Quaest. 5, 2. vulgo, *inde ignavus*, et, *commeatu monere.* sed et illic *inponere* aeque substitui posset.

Quantum navium facultatem habebat, naves solvit] Lego, *quantum navium habebat, solvit.* Nam illud, *naves*, a glossemate esse, certum habeo. Quod si *facultatis* vocem expungi non pateris, emendandum, *quantam navium facultatem habebat, solvit.* Ciacconius legebat: *quamprimum navigandi facultatem habuit, naves solvit.* Metuo, ne ingeniose magis, quam vere. VOSS. *Gabr. Faernus* reponit, *quam tum navium* etc. quam emendationem se intelligere negat *Fr. Hotomannus.* Legit autem *Ciacconius*, *quam primum navigandi facultatem habuit, naves solvit. Jos. Scaliger* delet, *facultatem. Dionys. Vossio* placet, *quantum navium habebat, solvit;* aut, *quantam navium facultatem habebat, solvit.* Audacter nimis omnes. Lego, minima mutatione, *quarum navium facultatem habebat, naves solvit.* Vehementer fallor, nisi ii, quibus nota est *Caesaris ἀφελότης*, hanc emendationem censeant amplectendam. DAVIS. Ego nullam omnino emendationem opus esse existimo; sed, mutata solummodo *distinctione*, totum periodum hoc modo scribendam: (*Kalenus, legionibus — in naves impositis*, (*ut erat praeceptum a Caesare,*) *quantam* (vel *quantum*) *navium facultatem habebat; naves solvit.*) Aptius enim cohaerere videntur ista, (*legiones in naves imposuit, quantam navium facultatem habebat;*) quam ista, (*quantum navium facultatem habebat, naves solvit.*) CLARK. Bene distinguit Clarkius. Nec mutatione opus est: nisi quod praeferrem, *quantam*, si addicerent MSS. Caesarem malle addere *naves* verbo *solvit*, diximus ad B. G. 4, 23. Neque eum anxie vitare crebram ejusdem vocis repetitionem, patet ex congestis ad B. G. 1, 44.

A Bibulo expugnata est] Ita edidimus ex Editt. Florent. et Gryphii. Sensusque est, (cum esset *delata Oricum, a Bibulo expugnata est.*) Locutio hujusmodi *ἀσύνδετος* quam sit Caesari familiaris, vide supra ad B. G. 2, 16. Vulgg. (*delata Oricum, atque a Bibulo expugnata est.*) CLARK. Ex variis lectionibus Bruti hoc hausit Clarkius. At in Edd. meis Gryphii *atque* additur. De Florentina nescio, sed antiquiores cum MSS. omnibus servant.

perseveravit, neque imperio Kaleni obtemperavit,
quod erat sine militibus, privatoque consilio admi-
niſtrabatur, delata [a] Oricum, atque a Bibulo expu-
3 gnata eſt: qui de servis liberisque omnibus ad in-
puberes subplicium sumit, et ad unum [b] interficit.
Ita exiguo tempore, [c] magnoque caſu totius exerci-
tus salus conſtitit.

1 XV. Bibulus, ut supra [d] demonſtratum eſt, erat
[e] cum claſſe ad Oricum: et, [f] sicuti mari, porti-
busque Caeſarem prohibebat, ita ipſe omni terra
2 earum regionum prohibebatur: praesidiis enim dis-
679 positis, omnia litora a Caeſare tenebantur; neque

VARIAE LECTIONES.

a *ad Oric.* Lov. non male. V. ad B. G. 1, 7. b *omnes* addit L. pr. ut 6, 37. 6, 40. etc. c vulgo *magno e.* d *diximus* Lov. Dorv. e *in* iidem. f ita MSS. non *sicut*, et *portubus*. V. ad B. G. 3, 8.

Ita exiguo t. magno casu t. ex. salus constitit] Codices nonnulli, *Magnoque casu*. Quod sententiam turbat. CLARK. *Itaque* Leid. pr. et Edd. primae. *Ita in exiguo t.* Brant. Palat. Bong. Lovan. Dorv. *magnoque casu* vero exhibent MSS. Ursin. Carrar. Brant. et mei ad unum omnes cum Edd. primis, uti et Vascos. Steph. aliisque. Quod non video, quomodo sententiam turbet. Ait Auctor, salutem exercitus dependiſſe ab exiguo tempore et magno caſu. Sic enim loquitur alibi. B. Civ. 2, 5. *Qui non in ejus diei casu fortunarum eventum consistere existimabant. Magnum casum* ita adhibuit quoque auctor B. G. 6, 30. contra *minimum casum* c. 42. Copulam itaque recepi. et poſt *ita* diſtinctionem sustuli. Num vero *in* sit addendum, dubito. Utrumque videtur dixisse Caeſar, *consistere re*, et *in re*. Vide ad 6, 22. *Victus in lacte, carne, caseo consistit.*

Neque aq.] Lovan. Dorv. Palat. *aut a.* Sed Leid. pr. sec. Voſſ. *atque a.* Nec dubito de aliis. Et recte. Non enim tria varia narrat Caeſar, sed duo: *lignari et*, sive *vel*, *aquari*, immo ne quidem *naves ad terram adligare* poterant. Vide omnino ad B. G. 3, 14.

Ex pellibus, quibus erant tectae naves] Notabilis locus. Et forſan, quas alibi saepe adeo *tectas* naves Caeſar vocat, solum pellibus tectae erant, sub quibus miles, ceu tentoriis, agitabat. Atque ita *constratae naves* a tectis diſtinguendae sint, quas perperam confudit Bayſius: *constratae* sunt νῆες κατάφρακτοι, ut Graeci vocant; *tectae* erant revera ἄφρακτοι, sed pelles in iis

lignandi, atque aquandi, neque naves ad terram religandi, poteſtas fiebat. Erat res in magna diffi- 3
cultate: summisque anguſtiis [a] rerum neceſſariarum premebantur; adeo ut cogerentur, sicuti reliquum commeatum, ita ligna, atque aquam [b] Corcyra navibus onerariis [c] subportare: atque [d] uno etiam tem- 4
pore accidit, ut difficilioribus usi [e] tempeſtatibus, [f] ex pellibus, quibus erant tectae naves, nocturnum excipere rorem [g] cogerentur: quas [h] tamen 5
difficultates patienter [i] atque aequo animo ferebant, neque sibi nudanda litora, [k] et relinquendos portus exiſtimabant. Sed, quum eſſent in quibus de- 6

VARIAE LECTIONES.

a *res necessariae* Lov. Dorv. *premebatur* L. sec. V. mox *cogeretur* Dorv. b *Corcyram* MSS. Pet. Scal. et 4 alii. fors. *C. in nabus.* c *deport.* L. pr. d *etiam uno* MSS. quidam et Edd. Vett. *etiam* deeſt Lov. Pal. Dorv. e *temporibus* L. sec. f deſunt *exp.* Lovan. g c. *inviti* Carr. L. sec. Edd. pp. *exc. cog. triumphum* V. h *ante* MSS. 3. i Sic MSS. o. non *et.* k *portusque rel.* L. pr.

pro tentoriis. Illae enim erant conſtratae aſſibus, et hoc vere, conſteruere. Sed incerta haec. Illud fortaſſis verum, *tectas* et *constratas naves* diverſas eſſe, quod *tectae pellibus* extrinſecus contectae erant; *constratae* non item. De pellibus docet nos Pollux 1, 9. *Πρὸς δὲ τὰς ἐπιβολὰς αὐτῶν, ἀντεσοφίζοντο, βύρσας προσηλῶντες πρὸς τὰ τειχίσματα τῶν νεῶν, ὅπως ὁ σίδηρος ὀλισθάνῃ πρὸς τὸ ἀντίτυπον ἀντιλαβὴν οὐκ ἔχων. Contra irruptiones vero fallaciis contendebant, coria affigentes parietibus navium, ut ferrum delaberetur, quando id, quod ictum excipit, non recipit.* Tectarum quoque scapharum meminit Caeſar B. Civ. 3, 100. *Vatinius, qui Brundisio praeerat, tectis instratisque scaphis elicuit naves Laelianas.* Ita Scal. edidit; in priorib. editt. erat, *instructisque.* Vide, an non melius. Si recte Scaliger, diversa sunt genera *tectae* et *instratae:* nimirum illae pellibus, hae, ut puto, ligno. VOSSIUS.

Statio Murco] Vellejus 2, 72. *Stajus Murcus, qui classi et custodiae maris praefuerat.* Et poſtea iterum c. 77. *Stajum autem Murcum, qui adventu suo classisque celeberrimae vires ejus duplicaverat.* Miror, ne Lipsium quidem corruptum nomen advertiſſe: omnino lege, *Statius,* non *Stajus:* nam Murci ex Statia gente erant. Dion quoque et Appianus hunc *Στάτιον Μῦρκον,* vocant. Extat denarius, cujus uno latere tropaeum erectum, et infra scriptum: MURCUS IMP. al.

monſtravi anguſtiis, ac se Libo cum Bibulo conjunxiſſet; loquuntur [a] ambo ex navibus cum [b] M? Acilio et Statio Murco legatis: quorum alter oppidi
680 muris, alter praesidiis terreſtribus praeerat; velle se [c] maximis de rebus cum Caeſare loqui, [d] si sibi
7 ejus facultas detur. Huc addunt pauca rei confirmandae cauſſa, ut de compositione acturi viderentur.

VARIAE LECTIONES.

a Deeſt Lov. b vulgo *M.* c Sic Lov. non *de m.* d *si ei f.* L. pr. *si sibi ej. f.* Pet. *ejus* deeſt Pal. B. Lov. Dorv. bene.

tero latere effigies Statii, addito tridente: nimirum, quia classi praepositus fuit. IDEM. V. et ad Vell. 2, 69. et omnino Ill. Spanhem. de Praeſt. Num. T. 2. p. 31. 32. cum Ursino autem rescripsi, *M?* pro *M.* Praenomen Aciliae gentis eſt *Manius.* V. Fam. Rom. et Numos. Eadem corruptio ubique in MSS. praeſertim in gente *Curia.* V. ad Front. 1, 8, 4.

Alter oppidi muris, alter praesidiis terrestribus praeerat] Praesidia hic proprie accipienda: nam non aliud intelligit Caesar, quam, unum legatorum caſtra et militem ante urbem habuiſſe, alterum murorum cuſtodiae praepositum. Simili modo supra locutus eſt Caeſar, cum ait: *omnes suas terrestres urbiumque copias dimissurum.* Ubi per *terrestres copias* intellige eas, quae in hoſtem ducebantur, sive, quae apud nos dicuntur in campum ire, *te velde gaen:* at urbium copiae sunt, quae hodie *praesidia,* aut *garnisoenen,* appellamus. VOSSIUS.

Addunt] Manutius ait, in Vett. quibusdam libris eſſe, *adsunt.* Unde suſpicatur legi poſſe, *adsuunt.* Ego tales libros non vidi. et simpliciter *addunt* in hisce semper, vel alio verbo non tam ſigurato utitur auctor. V. Ciaccon. Brantius tamen monet, in Ed. Basil. eſſe, *adsuunt.*

Quod afferebant] Vox eſt nunciorum et legationum propria. *Jos. Scaliger* edidit, *quod asserebant;* sed, praeterquam quod dubium videatur, an hanc vocem in *affirmandi* significatione adhibuerint aureae aetatis scriptores, MS. *Norv.* et editt. *Rom. Ven. Beroald.* lectionem a me retentam exhibent. Vide *Christ. Cellarii* Cur. Poſter. p. 104. et Discuſſionem Append. Danicae p. 32. seq. DAVIS. Longe praeſtat vulgata lectio: firmatque MS. Regius. CLARK. Putem typothetarum eſſe errorem, licet *asserebant* etiam sit in Voſſiano, et sequantur id recentiores ad Davisium usque. Nam licet *adserere* uſurparent aurei aevi scriptores pro, *adseverare, adfirmare,* quod non faciunt, vel sic tamen illud hic locum habere non poſſet. Ajebant enim modo, se de magnis rebus cum Caeſare velle loqui.

Profectum aliquid Bibuli mon-

tur. Interim poſtulant, ut sint induciae; atque ab iis impetrant. Magnum enim, quod adferebant, 8
videbatur; [a] et Caeſarem id summe sciebant cupere; et profectum aliquid [b] Vibullii mandatis exiſtimabatur.

XVI. Caeſar, eo tempore cum legione una [c] pro- 1
fectus ad recipiendas ulteriores civitates, et rem frumentariam expediendam, qua anguſte utebatur,

VARIAE LECTIONES.

a Deeſt Pal. b vulgo *Bibuli.* c *pr. erat*, et dein *erat autem ad* Carr. Lov. Dorv. Palat. Edd. pp. et aliae.

datis existimabatur] Locus depravatus, qui tamen levi mutatiuncula reſtitui poteſt: quantum enim discriminis inter nomen *Bibuli* et *Vibullii*, seu potius, ut in antiquis codicibus id nomen scribitur, *Bibullii*, aut *Bibulii?* Decepit librarium, quod hic sermo de Bibulo eſt: Caeſar vero reſpicit ad mandata illa, quae Vibullio a se data supra memoravit. Viderunt hoc quoque, ne quem debita laude fraudem, Guilhelmus Canterus (N. L. 3, 24.) et Ciacconius. Hotomannus tamen ambigit, an legere liceat, *Vibullii*, et inquit, ambigere se, an mandata, quae Caeſaris paſſim dicuntur, poſſint vocari mandata Vibullii. Sed poſſunt, quatenus ille eorum nuncius erat. Addit Hotomannus, videri exposita a Vibullio fuiſſe mandata: quod libenter fateor: neque Caeſar ait exposita fuiſſe, sed suos hoc putaſſe. Interea non omnino rejicio conjecturam Hotomanni, qui legebat, *profectum iri aliquid Bibuli mandatis existimabatur.* VOSS. Emendant Viri docti, Canterus, Ciacconius, Voſſius, Cellarius, aliique, (Vibullii *mandatis:*) quae mandata supra commemoraverat *Caesar*, data *Vibullio* ad *Pompejum* perferenda. Hotomannus tamen mavult, (perfectum iri *aliquid* Bibuli *mandatis:*) et in MS. Regio eſt, (*profecturum aliquid* de Bibuli *mandatis.*) Sed haec paullo languidiora sunt. Prior igitur recipienda eſt emendatio: nisi forte vulgata lectio eam in sententiam accipi poſſit, ut dicatur aliquid etiam *hoc* profectum exiſtimari, quod *Bibulus* mandata omnino *haberet* ad *Caesarem* perferenda. CLARK. *Perfecturum de B.* eſt in MSS. Pal. Bong. Dorv. et Edd. primis. vel *profecturum* sine praepositione eſt in Leid. sec. et aliis. *Perfectum* habet MS. Brant. Nonnullae Edd. *perfectum iri.* Leid. vero primus, *profectum aliquem B. mandatis existimabant.* Ill. Heinsius voluit, *profectum iri*, adscripto loco Dict. Cret. p. 12. *profecturus aliquid in oratione;* ubi in vulgatis, *promoturus*, in MS. *profuturus.* Verum MSS. optimi, Petav. Cujac. Scalig. Voſſ. Lov. et alii cum Edd. Vascos. Steph. etc. bene servant, *profectum.* Putabant, aliquid jam in pacis negotio profectum eſſe per mandata, quae a Caeſare Rufus Vibullius (sic enim legendum cum viris

2 erat ad Buthrotum, obpositum Corcyrae. [a] Ibi cer-
681 tior ab Acilio et Murco per litteras factus de postu-
latis Libonis et Bibuli, legionem [b] relinquit; ipse
3 Oricum revertitur. Eo quum venisset, evocantur
illi ad conloquium. Prodit Libo, atque excusat Bi-
bulum, *quod is iracundia summa* [c] *erat, inimici-
tiasque habebat etiam privatas cum Caesare, ex ae-
dilitate et praetura conceptas: ob eam* [d] *rem conlo-
quium vitasse, ne res maximae spei maximaeque*
4 *utilitatis ejus iracundia inpedirentur. Pompeji sum-
mam esse, ac fuisse semper voluntatem, ut* [e] *com-*
5 *ponerentur, atque ab armis discederetur: sed pote-
statem* [f] *ejus rei se nullam habere; propterea quod*

VARIAE LECTIONES.

a *Ubi* Edd. Vascos. Stephan. etc. Vulgo contra MSS. *ab Ac. cert.* b *reliquit* Pet. L. pr. bene. c abest Lov. uti et *que* a V. d *causam* Pet. B. L. sec. V. Ed. R. Steph. dein *colloquitur* Pal. *vitavisse* B. e vulgo *componeretur.* f Sic MSS. et Edd. Vett. non *se ej. r.* Exsulat *se* a Pet. V. L. pr. *hujus* MSS. 2.

doctis, quibus accedit Gruterus; vel potius antiquorum more, *Vibulli:* ut alibi diximus, Genitivum a nominibus in *ius* tunc temporis desiisse in *i;*) ad Pompejum habebat, et hinc Libonem et Bibulum jam ulterius colloquium cum Caesare petere. *Profectus* passivè inlustravimus ad B. G. 4, 19. *Satis profectum arbitratus.* Frustra movet scrupulum Hotomannus, quod non sint *mandata Vibullii,* sed *Caesaris.* Quasi vero non intelligi possint *Vibullio data,* ut *injuriae populi Romani,* quae populo inlatae sunt, 1, 30. ubi vide plura, et de similibus Perizon. ad Sanct. Min. 2, 3, 1. c. 13, 2. aliosque: quibus innumera exempla addi possent. *Vibullius* autem in MSS. ubivis abiisse in *Bibulum*, supra cap. undecimo et saepius monitum.

Obpositum Corcyrae] Sic optime restituit Hotomannus; ac jam ante receperat Stephanus, et ad marginem notaverat Vascosanus: atque ita diserte inveni in Leid. primo. Reliqui MSS. tam aliorum quam mei, et Edd. Vett. habent, *B. oppidum Corc.* Falsissime. Sed scribi hinc posset, *ad Buthrotum, oppidum obpositum Corcyrae.* In Scalig. est tantum, *ad Buthrotum Corcyrae.*

Atque excusat] Sic est, nisi me fallo, in Leid. primo. Reliqui MSS. omnes et Brant. et Edd. primae cum Beroald. habent, *neque.* Quod probat Gruterus. Ut velit auctor, eum non excusasse absentiam Bibuli, sed potius indicasse rationem veram, quam neque ipsemet Bibulus dissimulaverit. Mihi potius viderentur

de [a] *concilii sententia* [b] *summam belli rerumque omnium Pompejo* [c] *permiserint: sed, postulatis Caesaris cognitis, missuros ad Pompejum, atque illum reliqua* [d] *per se acturum, hortantibus ipsis: interea manerent induciae, dum ab illo rediri posset; neve alter alteri* [e] *noceret.* Huc addit pauca de caussa, [f] et de copiis, auxiliisque suis.

XVII. Quibus rebus neque [g] tum respondendum Caesar [h] existimavit, neque nunc, ut memoriae [i] prodantur, satis caussae putamus. Postulabat Caesar, *ut legatos sibi ad Pompejum sine periculo mittere liceret; idque* [k] *ipsi fore reciperent, aut acceptos per se ad eum perducerent.* Quod ad indu- 1 681 2 3

VARIAE LECTIONES.

a *consilii* vulgo. b *summa* MSS. 5. c *commiserunt* B. *permiserunt* Edd. pp. d *perfecturum* Edd. qdd. e *nocere posset* Lov. Dorv. f deest L. pr. g deest Lovan. *tamen* Carr. h *existimabat* MSS. et Edd. qdd. i vulgo *prodatur.* k *sibi* Lovan.

quaedam deesse, si *neque* a Caesare credamus hic scriptum fuisse.

Ex aedilitate et praetura conceptas] In aedilitate et consulatu inter Caesarem et Bibulum non bene convenisse, tradunt *Suetonius* in Jul. capp. 10. et 20. ac *Dion* l. 38. p. 60. Sed de jurgiis, dum una praeturam gererent, ortis silent auctores. Edit. quidem *Beroald.* repraesentat, *ex aedilitate et consulatu conceptas:* cum autem lectionem vulgatam omnes alii Codd. retineant, vereor, ne eam manus Critica temere mutaverit. DAVIS.

Ut componeretur] *Lov. Pal. Bongars.* tert. *Norvic.* et *Beroald.* recte dant, *componerentur*; res videlicet maximae spei, quas iracundia Bibuli impedierat. DAVIS. *Cur. sec. Componerentur* exstat etiam in Leid. pr. et sec. Petav. Pal. Bong. item Lov. Dorvill. et Edd. primis, Aldi, Gryph. Plant. sine dubio vere. Non tantum dicitur *bellum*, *controversiae*, *lites componi*, sed et *res*, de quibus agitur. Terent. Adelph. 4, 7, 17. *Res composita est.* Phorm. 4, 3, 17. *haec cum bona componantur gratia.*

Quod de consilii sententia] Malo, *concilii.* (Sic et *Norvic.*) *Concilium* hic *Caesar* quasi per contemtum vocat Senatum Romanum: nam quia pars Senatorum Romae manserat, hunc ille legitimum Senatum; Consules, Pompejumque, et qui in parte Reip. erant, turbidos et factiosos nuncupabat. VOSS. *Concilii* et-

cias pertineret, *sic belli rationem esse divisam, ut illi* [a] *classe naves auxiliaque sua inpedirent, ipse* 4 [b] *ut aqua terraque eos prohiberet:* [c] *si hoc sibi remitti vellent, remitterent ipsi de maritimis custodiis; si illud tenerent, se quoque id retenturum: nihilo minus tamen agi posse de compositione, ut haec non remitterentur; neque hanc rem esse inpedimenti loco.* 5 Illi, neque legatos Caesaris recipere, neque periculum praestare eorum, sed totam rem ad Pompejum rejicere; unum instare de induciis, vehemen-

VARIAE LECTIONES.

a *classem* Scalig. L. pr. *classem et* Lov. Dorv. L. sec. b deest Lov. Dorv. c vulgo *et si*, ac mox *sin*.

iam est in Edd. Vascos. Gryphii, Steph. Plantin. et Clarkii, uti et MSS. a Grutero consultis, si fides excerptis sit: bene, pro coetu quovis. Vide Cerd. ad Virgil. Georg. 1, 25. Gronov. ad Liv. 44, 2. Burm. ad Nemes. Ecl. 1, 54. *Concilioque deûm*. Heins. ad Ovid. Art. 3, 117. Semper hae voces confunduntur ob vicinitatem sensus et litterarum, ut saepe jam usui in Caesare venit.

Memoriae prodatur] Legendum, *prodantur*, ut ex *Petav.* et orationis nexu liquet, idque *Ciacconius* olim vidit. DAVIS. *Cur. sec. Prodantur* jam edidit R. Stephanus, ut debuit. Ceterum in margine Leid. primi pro varia lectione est, *memoria*. Adi omnino ad B. G. 5, 12. *Memoria proditum dicunt*.

Et si hoc sibi] Deleo particulam, *et*, quae in v. c. nostro et Palat. ac Petav. non desideratur, quia recte abest. VOSS. Delevi *et*, jubentibus MSS. meis omnibus, et Ed. R. Stephani. Vossio obsecutus jam est Clarkius. Dein etiam MSS. cuncti et Edd. Vett. *si illud*. quod non mutari debuit in *sin*. Vide ad 7, 66.

Nihilominus tamen agi posse] Vir Doctissimus, *Fr. Hotomannus*, secundam particulam delendam censuit; quod miror: noster enim hujusce libri c. 18. dixit, *conatus* tamen nihilominus *est*; et *Cicero* ad Fam. l. 4. Epist. 13. Tamen nihilominus *eis conficior curis*. Aliae etiam ejusdem significationis particulae conjunctim leguntur, ut ostendit *Fr. Sanctius* Min. 3, 14. p. 672. seqq. DAVIS. Merito miratur Davisius inscitiam Hotomanni, qui vocem (*tamen*) contra omnium MSS. fidem delendam censuit; cum phrasis ista (*nihilominus tamen*, vel *nihilo tamen minus*,) et optimis sit auctoribus et Caesari ipsi non inusitata. CLARK. Abest male ab Edd. Rom. Med. Ven. etc. Vide Lexica.

Hanc rem esse impedimenti loco] MS. *Norv.* edit. *Rom. Ven. Beroald.* habent, *hanc rem illis esse impedimenti loco*. Legen-

tiſſimeque contendere. Quos ubi Caeſar [a] intelle- 6
xit praeſentis periculi, atque inopiae vitandae cauſ-
ſa [b] omnem orationem inſtituiſſe, neque ullam spem,
aut conditionem pacis adferre; ad reliquam cogi-
tationem belli sese recepit.

XVIII. Bibulus, multos dies terra prohibitus, 1
et graviore morbo [c] ex frigore ac labore inplicitus, 683
quum neque curari poſſet, neque susceptum offi-
cium deſerere vellet, [d] vim morbi ſuſtinere non po-
tuit. Eo mortuo, ad neminem unum summa impe- 2

VARIAE LECTIONES.

a *intellegit* Lov. b deeſt MSS. 3. c *et* MSS. 4. dein *et l.* Pet. L. pr. d *cum vim* Carr. *ejus v.* Brut.

dum, *hanc rem illi esse* etc. nimirum compoſitioni, de qua agebatur. DAVIS. Cum in MS. Elienſi, nec non in MS. Reg. et in Editt. Vett. scriptum sit, (*neque hanc rem* illis *esse etc.*) legendum exiſtimat Daviſius (quomodo et in MS. Voſſii scriptum reperi) *neque hanc rem* illi, scil. *compositioni, esse impedimenti loco.* Qui quidem ſenſus satis eſt bonus. Caeterum attentius libros inſpicienti occurrit, quibus in Codicibus scriptum eſt, (*rem* illis *esse,*) vel (*rem* illi *esse,*) in eis omnibus ſtatim, poſt duo sequentia vocabula, deeſſe vocem (*Illi,*) a qua proxima sententia exorditur. In iſtis igitur libris ea vox inde transposita solummodo videtur: et proinde quaeri poteſt, annon Lectio vulgata potius sit retinenda. CLARK. *Illis e. inp. l. Neque* eſt in MSS. omnibus et Edd. primis. *loco* exſulat etiam a Bong. et Dorv. Aliud quid latere videtur. *ille* vero, pro *illi*, exhibuit Stephanus, et scribi etiam voluit Ciacconius, quia solus Libo erat in colloquio; et ſtatim pro *quos* Ciacconius conjecit, *Quod.* ut B. G. 3, 23. *Quod ubi animadvertit, suas copias non diduci.* c. 68. *Quod quum esset animadversum, conjunctum esse flumini.* B. Afric. c. 63. *Quod postquam animadvertit, animis non resisti posse.* Adde B. Hiſp. cap. 20. et saepius alibi, ita ut abundet, *quod.* simile eſt c. 63. *Hoc enim etc.* At vero Gruterus pronomen omnino deleri volebat. Stephanus edidit, *Quem*, cum Ed. Flor. Beroaldo et Vascos. atque ita inveni in MSS. Voſſ. et Bong. In ceteris omnibus MSS. et Edd. primis, item Ven. Bas. Gryph. eſt, *quae.* Ab Aldo profectum eſt illud, *Quos*, non minus ac, *Illi:* quod eo loco in MSS. non comparere vidimus. Judicet Lector, quid sequi velit. Facile enim pluralis servari poteſt: quia Libo communi utriusque loquebatur nomine.

Redit] Scribendum, *rediit*, vel *redit*, propter sequentem, *administrabat.* CLARK. *Rediit* eſt in Leid. sec. sed nil mutandum, patet ex sexcentis noſtri

rii redit: sed separatim suam quisque classem ad
3 arbitrium suum administrabat. [a] Vibullius, sedato tumultu, quem repentinus adventus Caesaris concitaverat, ubi primum, [b] rursus adhibito Libone, et L. Luccejo, et Theophane, quibus communicare de maximis rebus Pompejus consueverat, de mandatis Caesaris agere instituit, eum ingressum [c] in sermonem Pompejus interpellavit, et loqui plura prohi-

VARIAE LECTIONES.

a *Bibullius*, *Bibullus*, *Bibulus* MSS. rursus. b *reversus est* Lovan. Brant. *adhibitoque* L. pr. c deest B. Vasc. Edd. quaed. *sermone* male.

locis: quae temere Clarkius et Davisius ubique inmutare conantur.

Ubi primum rursus adhibito Libone) Ursino illud, *rursus*, abundare videtur. Sed probum est: locus tamen non usquequaque sanus: nam nusquam supra dixit Caesar, Vibullium de mandatis suis cum Pompejo egisse. Quare, una litera immutata, ex Petav. codice lego, *ibi primum:* sed commode distinguendum est, alioqui ne sic quidem sensus bonus erit: ita interpunge, *ibi primum, rursus adhibito Libone;* nam Libo paullo ante cum Caesare de compositione locutus erat: porro pro *cum*, quod statim sequitur, in Pet. et Palat. est, *quem:* et sic quoque in suo codice reperit Ursinus. VOSS. Ubi *primum, rursus adhibito Libone —, agere instituit; eum — Pompejus interpellavit*) Merito hic reprehendit Vossius Ursinum, qui vocem (*Rursus*) sine causa delendam voluit: nam et *prius* adhibitus fuerat *Libo*. V. supra. Sed et ipse Vossius in errorem incidit graviorem. Nam voces illas, *ubi primum*, (tanquam si (*ubi primum INSTITUERAT*,) non (*ubi primum INSTITUIT*,) scriptum fuisset,) ita interpretatur, ac si significarent, jam *ante* narratam fuisse aliquam *Vibullii* cum *Pompejo* de Caesaris mandatis collocutionem. At vero voces istae nihil tale prae se ferunt. Etenim idem plane sonant, ac (*simul primum*,) vel (*simul primum ac.*) Neque locum hic habere potest, (*IBI primum*,) quod iste Vir doctissimus reponendum vellet. Neque enim quicquam est, quo illud (*ibi*) referatur; nisi (*ibi primum*) positum fingatur pro (*tum primum:*) quomodo si hoc in loco scriptum fuisset, tunc et in posteriori quidem parte sententiae pro (*eum — Pompejus interpellavit*,) scribendum fuisset (*Quem — Pompejus interpellavit;*) id quod in duobus se MSS. reperisse testatur Vir doctissimus. Interim vero longe praestat et Latinitate et Sensu lectio vulgata. CLARK. *Quem*, pro *cum*, est etiam in Leid. pr. Lov. Voss. Dorv. Brant. et Scal. Non placet tamen: neque *eum* ad Vibullium, sed ad *sermonem* cum Ciacconio refero. Simul ac Vibullius de mandatis Caesaris lo-

buit. *Quid mihi, inquit, aut vita aut civitate opus* 4
est, quam beneficio Caesaris habere videbor? cujus 684
rei opinio tolli non poterit, [a] *quum in Italiam, ex*
qua profectus sum, reductus existimabor. Bello 5
perfecto, ab iis Caesar haec dicta cognovit, qui sermoni interfuerunt, conatus tamen nihilo minus est aliis rationibus per [b] conloquia de pace agere.

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. Urs. Br. Pet. Scal. L. pr. et Edd. Scal. et seqq. Reliqui MSS. et Edd. Vett. *nisi q.* b *colloquium* L. sec.

qui instituebat, ingressum (sc. *Vibullium*) in eum sermonem interpellabat Pompejus. B. C. 1, 2. *Marcellus ingressus in eam orationem.* Et sic alii saepius, quomodo et *ingredi in fines, in urbem.*

Quibus communicare] Aliquando sane huic verbo dandi casum adjungunt posterioris aetatis scriptores, ut ostendit *Chr. Cellarius* Antib. p. 231. Saeculum vero aureum semper aut absolute utitur, aut *cum his*, vel *inter hos*, *communicare* dicit. Repono itaque cum *Joan. Frid. Gronovio* Obs. 2, 6. *quibuscum communicare:* facile enim fit, ut, cum duae syllabae inter se non absimiles concurrant, earum una omittatur. Hujusce tamen lectionis vestigia servat Codex *Ursinianus*, in quo legitur, *quibusque communicare.* DAVIS. *Quibuscum* Clarkius edidit: MSS. cuncti praepositionem omittunt, contra aurei seculi usum et ipsum Caesaris Stylum, qui solet addere praepositionem cum ceteris: ut B. G. 6, 19. 20. 7, 37. et aliis locis. Aliquando tamen absolute ponit, vel praemittit aliud verbum cum Dativo: unde decepti videntur librarii; nisi potius exciderit per seq. *com.* pro quo saepe in MSS. *cum.* B. G. 6, 13. *Neque iis petentibus jus redditur, neque honos communicatur.* c. 23. *Iis omnium domus patent, victusque communicatur.* Forsan etiam scripserat Caesar, *quicum.* Sed Ursinus testatur, in suo codice esse, *Quibuscum commun.* ni fallit Ed. Plantin. A. 1574.

Reductus existimabor. Bello perfecto, ab etc.] Duobus modis interpungi potest hic locus; scribi enim potest vel, (— *reductus existimabor. Bello perfecto, ab etc.*) vel, (— *reductus existimabor, bello perfecto. Ab etc.*) Neutrum male. Pro *priore* tamen interpungendi ratione facit similis locutio infra c. 57. *ut postea, confecto bello, reperiebamus;* et rursum c. 60. *ut postea, bello confecto, cognitum est.* Pro *posteriore* facit illud, quod sequitur, *nihilo minus.* CLARK. Cum Ursino, Ciacconio, Clarkio ante, *Bello*, plenam distinctionem poni, rectius judicavi.

Dicta] MSS. Urs. Brant. Norvic. Petav. Lovan. Voss. habent,

1 XIX. Inter bina castra Pompeji atque Caesaris unum flumen tantum intererat [a] Apsus: crebraque inter se conloquia milites habebant: neque ullum interim telum, per pactiones [b] conloquentium, trans-
2 jiciebatur. Mittit P. [c] Vatinium legatum ad ripam ipsam fluminis: quia ea, quae maxime ad pacem

VARIAE LECTIONES.

a *Thapsus* vel *Tapsus* MSS. et Edd. pp. b *loquentium* MSS. 7. c *Vettin.* MSS. 2. *legatum* abest a L. pr.

facta. Non male, pro, rem ita actam esse. Atque sic citat Ciacc. ad 5, 6. *Id factum Caesar cognovit.* ubi itidem praecedit de sermone. saepe *facere*, et *dicere*, confunduntur. *Res* etiam de verbis et argumentis non raro apud nostrum occurrit, ut alibi vidimus. Et ita Χρῆμα Graece.

Inter b. etc.] MSS. Pet. Bong. Scalig. Voss. Leid. sec. et primus inter versus cum Edd. prim. addunt, *Ut inter.* Non male, si post *trajiciebatur* parva ponatur distinctio, et sensus fiat: *Mittit Vatinium* ad ripas, *ut*, sive *postquam*, *prope accesserant*, *et unum tantum flumen intererat.*

Transjiciebatur] In Palatino est, *jaciebatur.* quod non improbo. VOSS. Nec secus in Lovan. et Dorvill.

De pace legatos mittere] Constanter in MS. nostro, Pet. Pal. Bong. est, *duos legatos mittere.* (Ita et editt. *Rom Ven. Beroald.*) Suspicor, corruptum ex, *suos legatos*; aut, quod malo, ex *tuto*: nam sic infra, *admodum tuto legati venire.* VOSS. Codices habent, *de pace* DUOS *legatos mittere*; unde, *suos legatos*, fecit *J. M. Brutus.* Sic etiam *Vossius*, mavult tamen, *de pace* tuto *legatos mittere.* Cum vero statim subjiciat Vatinius, *praesertim, ut id agerent, ne cives cum civibus armis decertarent*; supervacuis vocibus ejectis, reponendum videtur, *liceretne civibus ad cives legatos mittere?* DAVIS. *Cur. sec.* MSS. ad unum omnes inferunt, *duos*, nec non Edd. primae: unde jam conjecit *suos* etiam Gruterus, qui rogat, an non ex inepta interpretatione genuinae vocis, *utrimque*, quae mox etiam sequitur, possit esse intrusa. Adscripsit Cl. Heinsius: forte *quos*, pro *aliquos*.

Fugitivis ab saltu Pyrenaeo praedonibusque licuisset] Inepsit *Joan. Rhellicanus*, qui Afranianos et Petrejanos denotari putat. Haec autem verba mire illustrat *Hieronymus* contra Vigilantium l. 2. fol. 55. B. edit. Froben. ubi sic loquitur: *Qui de Latronum et convenarum natus est semine, quos Cn. Pompejus edomita Hispania ad triumphum adire festinans de Pyrenaei jugis deposuit, et in unum oppidum congregavit, unde et Convenarum urbs nomen accepit.* Hinc, omissa conjunctione, videtur scribendum, *Fugitivis ab saltu Pyrenaeo praedonibus licuisset*, nisi forte *praedonum* nomine Cilicas piratas intelligat, qui Pompejo se dediderunt; eos enim *latrones* vocat *Florus*,

pertinere viderentur, ageret; et [a] crebró magna
voce pronunciaret, *liceretne civibus ad cives de pace*
legatos mittere? quod etiam fugitivis ab saltu [b] *Pyre-*
naeo praedonibusque licuisset; praesertim, ut id [c] *age-* 685
rent, ne cives cum civibus armis decertarent. Multa 3
subpliciter locutus, ut de sua atque omnium salute

VARIAE LECTIONES.

a *cum* addit Lov. b *Pyreno* L. pr. *a s.* MSS. et Edd. qdd. c *age-ret* L. pr.

quem vide 3, 6. DAVIS. De Fugitivis a saltu Pyrenaeo et Convenarum urbe vide omnino H. Valesium Not. Gall. p. 167. Conjecturam autem Davisii optime confirmat Cod. Leid. pr. qui caret τῷ *que*. Ego tamen malim cum Celso retinere, et piratas Cilicas per *praedones* intelligere. Vide quae notavi ad Lucan. 2, 726. *Quum super aequore toto Praedonem sequerere maris.* Immo ipse auctor c. 104. hoc vocat *bellum praedonum.*

Ut id agerent] V. c. noster, MSS. *Cujac.* et *Petav.* (ac *Norvic.*) habent, *cum id agerent*: quod probo. VOSS. *Cum* inveni etiam in Leid. pr. et Voss. atque Ed. R. Stephani. *Ne* habet Bongars. an Caesar scripsit, *ubi?*

Multa suppliciter locutus — silentioque ab utrisque militibus auditus, responsum est ab altera parte] Ab hac lectione non recedit *Norvic.* nisi quod exhibeat, *suppliciter locutus est.* At *Beroald. Gryph.* aliique plures editi dant, *multa suppliciter locutus — silentioque ab utrisque militibus* facto auditum *responsum est ab altera parte;* quod in suo Codice repertum probavit *Fr. Hotomannus.* Verum nec hoc nec illo recte procedit oratio. Legerim: *multa suppliciter* locuto — *silentioque ab utrisque militibus* audito, (Vatinio scilicet) *responsum est ab altera parte.* Ita, minima mutatione, salva fit constructio. DAVIS. *Cur. sec.* Ut Hotomannus legit, *sil. ab ut. mil. facto, auditum responsum est*, ego quoque inveni in Leidens. sec. Dorv. Edd primis et Vascos. ac Gr. poster. *facto* etiam addunt Palat. et Bong. *auditum* habet Voss. sed primo sequi praestat optimos Codd. qui *facto* non agnoscunt. *Silentio audiri*, id est, per silentium, silenter. Sic saepe cum aliis noster, *silentio egredi, progredi.* V. ad cap. 50. Sic B. Civ. 2, 23. *Contumelia*, pro, *per contumeliam*, ubi etiam videndum. Dein retineo cum iisdem MSS. et plerisque Edd. *auditus*, sive post .. plena distinctione, ut subintelligatur, *est*, quod fecit R. Stephanus, sive minore, quod praefero, ut sit Anacoluthon. *Multa locutus et auditus, responsum est*, pro, *locuto et audito.* quod perperam substituere conatur Davisius. Alioquin etiam facillimum foret, reponere, *auditus est. Responsum ab alt.* vel, *auditus responsum fert ab.* At mutatione contra MStorum auctoritatem non opus est. De hoc Anacolutho, sive Nominativo quasi absoluto, qui Graecis est familiarissimus, adi Periz. ad Sanctii

debebat, silentioque ab utrisque militibus auditus; responsum est ab altera parte, A. Varronem profiteri, se altera die ad conloquium venturum, atque
686 una etiam utrimque admodum tuto legati venire, et, quae vellent, exponere possent: certumque ei
4 [a] rei tempus constituitur. Quo quum esset postero

VARIAE LECTIONES.

a Deest Lov. Dorv.

Min. p. 725. 726. Cort. ad Sall. Jug. 1, 4. 33, 2. ipsum Davis. ad B. Gall. 1, 18. et ad Hirt. B. Afric. c. 25. *Rex Juba* etc. *non est visum.* quos aliosque jam laudavit Cl. Burm. ad Phaedr. 3, 20, 6. et 5, 9. Adde Hirtium B. Afric. c. 19. *Labienus* etc. *his copiis est decertatum.* Cic. in Verr. 1, 18. *Ut Siculi, quos* etc. *eos tum lictores consulum vocent*, pro *Siculos.* Lucan. 9, 777. ut illic monui, si locus sanus est. Certe pluribus confirmare conatur Doct. Arntz. ad Aurel. Vict. de Caes. c. 20. *Qui quamquam exacta aetate mortuum* etc. pro, *quem.* Appulej. Flor. 14. *Crates ille, Diogenis sectator*, etc. *nulla domus ei clausa fuit.*

Atque una etiam utrimque admodum tuto legati venire, et quae vellent, exponere possent] Verba haec integra esse, nullus mihi persuaserit. In Petaviano pro *etiam* erat *ubi:* sed a manu emendatrice, ea tamen, quae priora scripserat. In v. c. nostro et Palatino est, *vis.* Sed nihil isti juvant: Fulvius pro *possent* reponebat *posse*, nec videt, σολοικὸν esse hunc modum loquendi: tum *legatos*, non *legati*, scribendum esset. Mihi legere placet, *utque una etiam.* Quod refero ad verba illa: *responsum est, Varronem profiteri, se ad colloquium venturum, utque una possent etiam tuto legati venire.* Mallem tamen aliam conjecturam, si succurreret. VOSS. D. Vossio nullus persuaserit, verba haec integra esse. Reponit igitur, (Utque *una etiam.*) Atqui id nihil mutat. Nam (Atque *una etiam,*) si subintelligatur *ut*, ut manifesto subintelligitur, idem plane est, quod (Utque *una etiam.*) Revera igitur integra sunt haec verba. Nec durior est constructio, (*se venturum, atque etiam tuto legati venire possent,*) quam, quod proxime praecessit (*silentio auditus, responsum est* etc.) Cujusmodi locutiones apud Ciceronem aliosque optimos Autores interdum reperiuntur. Neque dissimilis constructio est, quae occurrit infra c. 83. (*placere sibi, ternas tabulas dari, — sententiasque de singulis ferrent.*) CLARK. *Atque una* etiam *utrinque*) *D. Vossius* reponit, *utque una etiam utrinque. Clarkius* autem vulgatam lectionem tuetur, quod *conjunctio perfectiva* subintelligi possit. Utraque sane ratio parum videtur Latina; nam nec, *responsum, ut possent*, nec *profiteri, ut possent*, in legitimis loquendi modis pono. *Pal. Lovan.* et *Voss.* habent, *atque una* vis *utrimque. Petav.* autem ac *Norvic. atque una ubi*, vel, *ibi, utrimque.* Forsan, *daturumque, uti utrimque* etc. DAVIS. *Cur. sec. Impetraturum* Hotomannus inserit. Ma-

die ventum; magna utrimque multitudo convenit:
magnaque [a] erat ejus rei exſpectatio: atque omni-
um intenti animi ad pacem [b] eſſe videbantur. Qua 5
ex frequentia T. Labienus prodit: ſubmiſſa oratione
loqui de pace, atque altercari cum Vatinio incipit.
Quorum mediam orationem [c] interrumpunt undique 6

VARIAE LECTIONES.

a *erat* deeſt Pal. *exs. ej. rei* Pet. Pal. L. pr. Dorv. *hujus* L. sec. Dorv. b deeſt L. pr. dein vulgo *prodiit*. c *intercipiunt* Edd. pp.

gis ſimpliciter emendari poſſet, *facturumque, uti*. Manutius, *utque una etiam etc. certum ei rei tempus*. Clarkio adſtipulatur frequens apud noſtrum variatio modorum Infinitivi et Subjunctivi: quam plurimis exemplis inluſtravi ad B. Gall. 2, 10. *Constituerunt, optimum esse, domum reverti, et quorum in fines etc. ad eos defendendos undique convenirent*. Verum aliud tamen hic velle MSS. videntur, et denotare locum, ubi convenire poſſent legati, ut ei reſpondeat ſequens, *quo*: nam audacter nimis, *et locus*, addit Daviſius ſequenti periodo. Leid. pr. et Dorvill. accedunt plerisque MSS. in, *utque una vis utrimque* (vel, *utrumque*: ſic enim MSS.) *admodum* etc. In Leid. sec. et alio eſt, *atque una vis*, vel *jus*, *etiam utrumque adm*. Vocem *admodum* non habet R. Stephanus. Niſi de interpolatione Petav. Codicis vererer, maxime ejus lectio ſimpliciſſima mihi adrideret, *atque una*, sc. reſponſum eſt, *ubi utrimque* etc. tunc enim nullus ſcrupulus ſupererit; vel, *atque una locus, ubi* etc. *certumque ei rei tempus const*. prius amplexus eſt quoque Gruterus. Celſus plane conſpirat cum vulgatis.

Certumque ei rei tempus constituitur] Sequitur, *quo cum esset postero die ventum*. Hic igitur legendum cenſuerim, *Certumque ei rei tempus, et* LOCUS *constituitur. Livius* 1, 24. *Tempus et locus convenit*. Vide ſis et 7, 14. DAVIS. *Cur. sec.*

Prodit] Ita ſcribendum, propter ſequentem, *incipit*. In Editis eſt, *prodiit*. CLARK. Lege, *prodit*, ut *Pet. Pal. Bong.* tert. ac *Norvic*. et ſic edidere Gryphius aliique. DAVIS. *Cur. sec.* Ob conſenſum Codicum etiam meorum et Urſini, non aliam ob cauſſam, *prodit* recepi, ut jam eſt in Edd. Vasc. Stephan. etc.

Submissa oratione] Blanda, leni, ſine arrogantia, ſine contumelia, ſed modeſte ac pudice. quibus nempe ſenſibus, praeter, quod de ſupplici et humili paſſim dicatur, hoc Adjectivum adhibetur, ſi jungatur nominibus *vocem* denotantibus. Vide omnino Miscell. Obs. Vol. 2. T. 1. p. 35. 36. et Senec. Ep. 11. ac Rob. Tit. Controv. 4, 10. Liv. 2, 6. *ut nihil ex asperitate orationis leniret ac submitteret*. At quomodo hoc convenit cum ſeq. *altercari*, et tam acerbo Labieni dicto in fine hujus Cap. ut bene obſervat Hotomannus, male tamen putans, *submissam orationem* dici minus claram, ſubpreſſa voce enunciatam. Mihi omnino, *sub-*

subito tela inmissa; quae ille obtectus armis militum vitavit. vulnerantur [a] tamen complures; in his Cornelius Balbus, M. [b] Plotius, L. Tiburtius, [c] cen-
7 turiones, militesque nonnulli. Tum Labienus, *Desinite* [d] *ergo de compositione loqui. nam nobis, nisi Caesaris capite* [e] *relato, pax esse* [f] *nulla potest.*

1 XX. Iisdem temporibus Romae M. Coelius Ru-
687 fus praetor, caussa debitorum suscepta, initio magistratus tribunal suum juxta C. Trebonii, praetoris urbani, sellam conlocavit; et, si quis [g] adpellasset de aestimatione, et de solutionibus, quae per arbitrum fierent, ut Caesar praesens constituerat,

VARIAE LECTIONES.

a *autem* MSS. 3. et *quamplures* Lov. Pal. Dorv. ut saepe apud nostrum et alios. b *Pollitius* Lovan. *Plocius* Pet. c *centurionesque* L. pr. clarius, ut puto. d *inquit* L. pr. e *delato* MSS. Urs. Lovan. Pal. Dorv. L. sec. f *non* MSS. et Edd. qdd. *poterit* MSS. 2. g *appellavisset* MSS. plerique. *provocasset* Edd. pp.

missa, suspectum est. In Voss. est, *summissima*: at in Leid. sec. et Var. Lect. Bruti legitur, *summa*. quod vero similius videtur, et a Lipsio etiam adscriptum est suo libro. Verum aliam longe scripturam servavit hic Cod. Lovan. exhibens, *summissa oratione de pace, altercari cum L. incipit*: unde non inconcinne conjecit idem Lipsius, *sumta oratione* etc. hoc sensu, cum post ingressum sermonis ad rem ipsam venit, et orationem de pace sumsit Labienus, tum altercari modo coepit. Quid si legamus, *sed omissa oratione de pace, altercari* etc. ut contractio vocis, *sed*, in scribendo per characterem corruptionis fuerit caussa. passim *orationes* et *altercationes* opponuntur. Adi Cl. Drak. ad Liv. 4, 6. *res a perpetuis orationibus in altercationes venisset.* Celsus habet: *cum Vatinio colloqui coepit atque contendere, ut qui ingenti odio Caesarem odisset.*

Quae ille obtectus armis] Vatinium intelligit. *Jul. Celsus* p. 197. *Vatinium armis milites protexerunt.* In edit. Rom. corrupte legitur, *quae ille objectis armis militum.* DAVIS. *Objectus* Ed. Med. *Obtectis* Bongars. prave. At in Leid. pr. legitur, *intectus*: quod notare potest, *bene protectum*. De verbo, *integere*, aliquoties a nostro adhibito, vidimus ad B. G. 7, 73. et B. Civ. 1, 25. Participium *intectus* pro *tecto* sumi, docet etiam Cl. Burm. ad Calpurn. Ecl. 4, 3. *Intecta statione sedes.* Lucr. 1, 405. *intectas frunde quietes.* Sic etiam Appul. l. 2. p. 33. Ed. Pric. *lecti aureis vestibus intecti.* Ita enim

fore auxilio pollicebatur. Sed fiebat [a] aequitate decreti, et humanitate Trebonii, qui [b] his temporibus clementer et moderate [c] jus dicendum existimabat, ut reperiri non [d] posset, a quibus initium [e] adpellandi nasceretur. 3 Nam fortasse inopiam excusare, et calamitatem aut [f] propriam suam, aut temporum queri, et difficultates [g] auctionandi proponere, etiam mediocris est animi: integras vero tenere possessiones, qui se debere fateantur, cujus animi, aut cujus inpudentiae est? itaque, hoc qui postularet, reperiebatur nemo. 4 Atque ipsis, ad quorum commodum pertinebat, durior inventus est Coelius. Et

VARIAE LECTIONES.

a *celeritate* L. pr. b deest *his* Petav. L. pr. V. Pal. Dorv. c *ei jus* Pet. *moderata ejus* L. pr. *jus hoc* Pal. B. L. sec. Dorv. Edd. pp. d *possit* L. pr. e *provocandi* Edd. pp. f deest L. pr. g *aestimandi* Edd. R. M. V. Mox MSS. et Edd. qdd. *inprudentiae* perperam: dein vulgo *qui hoc*.

MSS. et Edd. Vett. vulgo, *intexti*. p. 39. *Juvenem linteis amiculis intectum*. pro quo saepe apud Appulej. quoque, *injectus*.

Romae] Haec vox non comparet in ullo MStorum meorum, numero decem, uti nec in Edd. primis. Suspicor, insertam ab iis, qui metuebant, ne, si *Romae* mentio omitteretur, intelligeret quis, haec in castris vel provinciis acta esse. Sed nemo non per se videre facillime potest, a Caesare hic res urbanas memorari: quare cum Grutero delendam omnino censeo.

Initio magistratus] An non praestet, *invito magistratu*? Nam consules postea eum pepulerunt. MSS. tamen tres habent, ut in vulgata est. VOSS. Hotomannus legit, *inito magistratu*.

Per arbitrum] Sic quidem MSS. Ursini, Petav. Scal. Leid. pr. et Edd. ante Beroaldum, qui et seqq. Edd. ad Scaligerum usque exhibuerunt, *arbitrium*, plurium scil. arbitrorum, qui a debitore et creditore adhiberi debebant, a praetore dati. Confer Cap. primum hujus libri, *Constituit, ut arbitri darentur*: ubi adi Ursinum. Quare fere inducor, ut cum MSS. et Edd. reliquis *arbitrium* malim. Confer etiam locum Hirtii B. Afr. c. 96. *Arbitrio a Senatu dato*. Eadem variatio in Appulejo l. 1. Met. p. 11. *Arbitro pepercit*. nam in Palat. Cod. *Arbitrio*. ut *arbitrium* pro ipso arbitro sumatur. Sic, ut *ministerium* e *servitium*, et sexcenta alia. Sed potuit auctor sing. numerum adhibuisse, licet plures intelligat, ut *miles*, *Romanus*, *civis*, et innumera similia.

Itaque, hoc qui postularet,

a ab hoc profectus initio, ne frustra ingressus turpem caussam videretur, legem promulgavit, ut sexies seni dies sine usuris creditae pecuniae solvantur.

1 XXI. Quum resisteret Servilius consul, reliqui-
688 que magistratus; et minus opinione sua b efficeret; ad hominum excitanda studia, sublata priore lege, duas promulgavit: unam, qua mercedes habitationum annuas conductoribus donavit; alteram tabu-

VARIAE LECTIONES.

a *ob* MSS. 4. *profectis* MSS. 3. *profectius* L. sec. b *sufficeret* L. sec. *efficere* L. pr. Pal. Dorv.

etc.] Sic MSS. Reg. Eliens. et Vossii; concinnius, quam quod in Editis est, *Itaque, qui hoc postularet, etc.* CLARK. *Hoc qui* MSS. mei omnes et Edd. Vasc. Steph. Str. Gryph. post. Quare eum ordinem restitui.

Et ab hoc profectus initio] *Pet. Ciacconius* reponit, *sed ab hoc* etc. Malim, *at ab hoc profectus initio;* hae enim particulae non raro confunduntur. Sic in praeclara illa sententia apud *Silium* Italicum 7, 88. *Tanta adeo, cum res trepidae, reverentia Divûm Nascitur, et rarae fumant felicibus arae:* reponendum, *at rarae* etc. DAVIS. Sed nihil opus. Non enim oppositio est, sed continuata narratio factorum ejusdem generis: (*Durior inventus est Caelius.* Et, *ab hoc profectus initio, — legem promulgavit etc.*) CLARK. Elegantius conjecit Gruterus, *provectus;* sed MSS. refragantur, qui tamen saepe in hoc participio peccant. Vide ad B. G. 5, 8.

Sexies seni dies sine usuris creditae pecuniae solvantur] Locus tam certo corruptus, quam splendente sole diem esse constat. In codice suo, quem cum MS. contulerat, haec verba scripsit Cujacius, *Sexagies senis diebus) Id est, anno, quem Caesar instituere jam animo conceperat.* An illud, *sexagies senis diebus*, in manuscripto suo repererit, an ipsius emendatio sit, dicere mihi arduum. Hoc si verum est, improbo: quis enim ille modus loquendi, *sexagies senis diebus?* Si in vet. cod. invenit, ne sic quidem recipio. Sunt, qui rescribant, *ut sex pensionibus:* male: nam tempus tunc nullum additur, quod necessario faciendum. Manutius legebat, *ut sexenni die sine usuris persolvantur.* Mihi certe illud spatium perquam longum videtur: et in Tacito lib. 6. Annal. habemus, datum annum et sex menses, queis familiares quisque rationes componerent. Quare emendo, *ut sex mensium die sine usuris creditae pecuniae solvantur.* Sic apud Ulpianum Tit 6. Instit. *Ita propter majores mores praesentem dotem reddit, propter minores senum mensium die.* VOSS. *Glareanus* mo-

larum novarum: inpetuque multitudinis in C. Tre- 2
bonium facto, et nonnullis vulneratis, eum de tri-
bunali deturbavit. De quibus rebus Servilius Con-
sul ad Senatum retulit: Senatusque Coelium [a] ab
Republica removendum cenſuit. Hoc decreto eum 3
Conſul Senatu prohibuit, et [b] concionari conantem
de Roſtris deduxit. Ille ignominia et dolore per- 4
motus palam, se proficisci ad Caeſarem, simulavit,
clam nunciis ad Milonem miſſis, qui, Clodio inter- 689

VARIAE LECTIONES.

a *a R.* MSS. 3. et Edd. qdd. b *contionare* MSS. 4.

net, τὸ *seni dies* abeſſe plerisque libris; reliqui senſum eſſe, ut sine uſuris per sex partes solverentur: sed non fert sermo Latinus, *sexies solvere debitum*, pro, sex aequis partibus. *Camerarius* suspicatur, *sexies, senos in dies*, ut habuerint sex tempora solutionis, et singulis intervallis sex dierum spatium. Nihilo Latinius. *Paullus Manutius*, *sexenni die*; filius ejus, *Aldus*, *sex pensionibus*; *Hotomannus*, *sexies senis Idibus*, quod sit, triennio menſtruis pensionibus. Praeter illud, quod in duabus primis conjecturis notavimus, et iſtae et omnes labuntur in idem vitium, ut parum juvent debitores, minus certe, quam Caeſaris ratio, quae dodrante creditores jubebat eſſe contentos. MS. *Laevini* quondam *Torrentii*, *ut se exisseni dies*; unde horum, quae proxime diximus, memori facile eſt facere, *ut semisse in dies sine usuris creditae pecuniae solvantur*; hoc eſt, ut dimidio crediti reſtituto sine uſuris (iis, quae solutae erant, sorti imputatis) satisfacerent debitores; eoque non praesenti, sed *in dies*, id eſt, pensionibus, quae conveniſſent illis, quorum res agebatur; vel potius annua, bima, trima die, sive triennio aequis pensionibus: quoniam enim multis in contractibus utebantur illa triplici die, seu solutione in tres pensiones, breviter dixit, *in dies*, eos scilicet, quos nemo ignorabat plurimum celebrari et deſtinari in solutione, quae partibus sive pensionibus fieret. Haec vir summus, *J. F. Gronovius*, de Pec. Vet. 4, 5. p. 635. seq. ex quibus patet, fruſtra eſſe *Jac. Cujacium*, qui reponit, *sexagies senis diebus*, id eſt, ut ipse explicat, *anno, quem Caesar instituere jam animo conceperat*; nemo enim unquam ita locutus eſt. Nauci etiam eſt *Vossii* emendatio, *ut sex mensium die*; nam, hac recepta, dici non poteſt, Rufum *debitorum caussam suscepisse*, quum iis potior fuerit Caeſaris ratio. DAVIS. Locus corruptus et plane deſperatus. Voſſius ex conjectura emendat, (*ut sex* (potius, *senum*) *mensium die*.) J. F. Gronovius, (*ut semisse in dies* etc.) Quae quidem conjectura paullo melior videtur. Sed nihil incertius. CLARK. *Se exissem d.* eſt quoque in Dorvill. Cod. *sexties semid.* Bong. *sex pensionibus*, quod voluit Manut. edidit R. Stepha-

fecto, [a] eo nomine erat damnatus; atque, [b] eo in Italiam evocato, quod, magnis muneribus datis, [c] gladiatoriae familiae [d] reliquias habebat; sibi conjunxit, atque eum in Thurinum ad sollicitandos pastores praemisit. Ipse, quum Casilinum [e] venisset, unoque tempore signa ejus militaria, atque arma Capuae essent [f] comprehensa, et familia Neapoli visa, atque proditio oppidi [g] adpareret; patefactis con-

VARIAE LECTIONES.

a *ejus* MSS. plerique et Edd. Vett. b *eum* Dorv. c *gladiatores* L. pr. d *reliquas. quas* L. pr. Pet. Lov. Edd. pp. *quas* addunt etiam Pal. B. Dorv. e Sic MSS. mei, non *veniret*, ut Urs. et Vett. Edd. cum Scal. etc. vulgo etiam *Turinum*. dein *uno quoque* Lov. Dorv. f *compressa* L. pr. V. Edd. pp. *comprensa* Pet. deest vulgo *et*. g *adparere* Pet. L. pr. Scal. Ed. Ven. Gryph. *adparerent* B.

nus. *seni dies* absunt ab Edd. Mediol. et Ven. *sexies seni* a Leid. sec. Sed rectum videtur, *semisse in dies*; quod et Lipsius libri sui orae adscripserat.

Alteram] Petav. Leid. pr. Lovan. Voss. et Edd. Scaligerana, quod sciam, priores habent, *aliam*. Non male. Aliquoties enim *alius* pro *altero* ponitur, ut jam e Lexicis notum. Vide et B. G. 1, 1. Cl. Burm. ad Phaedr. 1, 4, 4. et Sciopp. ad F. 19. aliosque. Saepius tamen solet noster *unus* et *alter* dicere: ubi de duobus agit. Confer notata ad 6, 9. *duabus de caussis*, *quarum erat una* etc. *altera*.

Deturbavit] Sic MSS. meliores et plurimi. Adi ad 7, 81. *de vallo deturbare*. Lovan. tamen hic quoque, *proturb*. et Palat. cum Dorvill. *perturbavit*, quod placuit Ill. Heinsio.

Atque eo evocato etc. *sibi conjunxit*] Hotomannus scripsisse Caesarem arbitratur, *eum evocatum*, nisi vocem, *quod*, tollamus, et, ut in suo libro est, legamus, *reliquias, quas habebat*. *Quas* a multis MSS. addi, videre lector potest in variis lectionibus. Sed intrusum a librariis, quia *reliquas* credebant jungendum esse verbo, *conjunxit*, ex ignorantia styli Juliani, qui amat absoluto ablativo subjicere verbum, subintellecto suo casu, ut saepe ostendi. Vide ad 7, 4. *convocatis clientibus*, *facile incendit*.

Turinum] Cum Ursin. etiam mei, Petav. Scalig. Leid. pr. Lovan. Voss. et alii, *Thurinum*, et *Thurino* dein, ac *Thurios*. Bene: Graeci enim vocant Θουρίους, vel Θούριον; atque ita apud alios scriptores Latinos per *Th*. circumfertur; immo adspirationem jam addidit in sua editione Cellarius.

Familia N. visa atque proditio oppidi adpareret] MSS. omnes et Edd. Vett. addunt copu-

consiliis, exclusus Capua, et periculum veritus, quod conventus arma ceperat, atque eum hostis loco habendum existimabat, consilio destitit; atque eo itinere [a] sese avertit.

XXII. Interim Milo, dimissis circum municipia 1
litteris, ea, quae faceret, jussu atque imperio facere Pompeji, quae mandata [b] ad se per Bibulum delata essent: quos [c] ex aere alieno laborare arbitrabatur, sollicitabat. Apud quos quum [d] proficere 2

VARIAE LECTIONES.

a *se* MSS. multi. b desunt Lovan. c deest Dorv. d *proficeret*, vel *perficeret*, *n. q.* Reg. L. sec. B. Edd. R. M. V. Vide ad Front. 1, 7, 7.

lam, *et f.* quam idcirco adposui. dein Faernus legebat, *visa de proditione opp.* In Edd. nonnullis est, *visa, quae proditione opp. adpar.* ex eo, quod in MSS. optimis, ut Pet. Leid. pr. sec. Voss. et aliis, nec non Edd. primis ac Gryphii sit, *visaque proditione.* In Scal. est, *visa et proditione.* In Lovan. *proditione vici.* In Pal. Bong. Dorv. Beroald. cum Glandorp. *vis atque proditio.* Placet Faerni conjectura, ut *familia visa* sit ablativus: vel potius ad MSS. vestigia propius scribe, *comprehensa, et familia Neapoli; visque proditiove oppidi adpareret.* Ut velit auctor, Capuae arma, et Neapoli gladiatores esse comprehensos.

Quae mandata ad se per Bibulum delata essent] Lego, *Vibullium:* uti scriptum est in v. c. nostro et Petav. nam Bibulus jam mortuus erat; praeterea ille semper in mari. VOSS. Miro hic lapsus est Vir doctissimus, Vossius, qui (*Vibullium*) reponit. Erat enim *Vibullius* missus a *Caesare* ad *Pompejum*, non a *Pompejo* ad *Milonem*. Omnino igitur retinendum (*Bibulus.*) Quod enim ait Vossius, *Bibulum* jam *mortuum* esse, et praeterea *semper in mari* fuisse, praeoccupat recte Hotomannus:' non haec ad *Milonem* a *Pompejo* per *Bibulum* mandata *paucis illis diebus* delata significari, sed *jam tum*, cum per *Italiam Bibulus* copias cogebat. CLARK. Non tantum Vossius, sed et Ursinus, Canterus, aliique perperam *Vibullium* intrudere sunt conati. Bibulum bene defendit Hotomannus et Clarkius. MSS. autem a Vossio laudati non *Vibullium*, sed *Bibullium*, vel *Bibullum*, habent. In Leid. sec. est, *per biduum Bibulum.* *Quae* vero male tentant, et reponunt, *a quo.* Ad sensum respicit suum Caesar, non ad verba. Sic, *Luna plena: qui dies*, B. G. 4, 29. ubi plura.

Cosam in agro Turino] Vellejus 2, 68. ad *Compsam Hirpinorum* Milonem periisse ait. VOSS. *Joan. Glandorpius* emendat, *Cosam in agro Hirpino*, quam conjecturam firmat *Vellejus Paterculus* 2, 68. ubi ait: *Milo, Compsam in Hirpinis op-*

fecto, [a] eo nomine erat damnatus; atque, [b] eo in Italiam evocato, quod, magnis muneribus datis, [c] gladiatoriae familiae [d] reliquias habebat; sibi conjunxit, atque eum in Thurinum ad sollicitandos pastores praemisit. Ipse, quum Casilinum [e] venisset, unoque tempore signa ejus militaria, atque arma Capuae essent [f] comprehensa, et familia Neapoli visa, atque proditio oppidi [g] adpareret; patefactis con-

VARIAE LECTIONES.

a *ejus* MSS. plerique et Edd. Vett. b *eum* Dorv. c *gladiatores* L. pr. d *reliquas. quas* L. pr. Pet. Lov. Edd. pp. *quas* addunt etiam Pal. B. Dorv. e Sic MSS. mei, non *veniret*, ut Urs. et Vett. Edd. cum Scal. etc. vulgo etiam *Turinum*. dein *uno quoque* Lov. Dorv. f *compressa* L. pr. V. Edd. pp. *comprensa* Pet. deest vulgo *et*. g *adparere* Pet. L. pr. Scal. Ed. Ven. Gryph. *adparerent* B.

nus. *seni dies* absunt ab Edd. Mediol. et Ven. *sexies seni* a Leid. sec. Sed rectum videtur, *semisse in dies*; quod et Lipsius libri sui orae adscripserat.

Alteram] Petav. Leid. pr. Lovan. Voss. et Edd. Scaligerana, quod sciam, priores habent, *aliam*. Non male. Aliquoties enim *alius* pro *altero* ponitur, ut jam e Lexicis notum. Vide et B. G. 1, 1. Cl. Burm. ad Phaedr. 1, 4, 4. et Sciopp. ad F. 19. aliosque. Saepius tamen solet noster *unus* et *alter* dicere: ubi de duobus agit. Confer notata ad 6, 9. *duabus de caussis, quarum erat una* etc. *altera*.

Deturbavit] Sic MSS. meliores et plurimi. Adi ad 7, 81. *de vallo deturbare*. Lovan. tamen hic quoque, *proturb.* et Palat. cum Dorvill. *perturbavit*, quod placuit Ill. Heinsio.

Atque eo evocato etc. *sibi conjunxit*] Hotomannus scripsisse Caesarem arbitratur, *eum evocatum*, nisi vocem, *quod*, tollamus, et, ut in suo libro est, legamus, *reliquias, quas habebat*. *Quas* a multis MSS. addi, videre lector potest in variis lectionibus. Sed intrusum a librariis, quia *reliquas* credebant jungendum esse verbo, *conjunxit*, ex ignorantia styli Juliani, qui amat absoluto ablativo subjicere verbum, subintellecto suo casu, ut saepe ostendi. Vide ad 7, 4. *convocatis clientibus, facile incendit*.

Turinum] Cum Ursin. etiam mei, Petav. Scalig. Leid. pr. Lovan. Voss. et alii, *Thurinum*, et *Thurino* dein, ac *Thurios*. Bene: Graeci enim vocant Θουρίους, vel Θούριον; atque ita apud alios scriptores Latinos per *Th.* circumfertur; immo adspirationem jam addidit in sua editione Cellarius.

Familia N. visa atque proditio oppidi adpareret] MSS. omnes et Edd. Vett. addunt copu-

consiliis, exclusus Capua, et periculum veritus, quod conventus arma ceperat, atque eum hostis loco habendum existimabat, consilio destitit; atque eo itinere [a] sese avertit.

XXII. Interim Milo, dimissis circum municipia 1
litteris, ea, quae faceret, jussu atque imperio facere Pompeji, quae mandata [b] ad se per Bibulum delata essent: quos [c] ex aere alieno laborare arbitrabatur, sollicitabat. Apud quos quum [d] proficere 2

VARIAE LECTIONES.

a *se* MSS. multi. b desunt Lovan. c deest Dorv. d *proficeret*, vel *perficeret*, *n. q.* Reg. L. sec. B. Edd. R. M. V. Vide ad Front. 2, 7, 7.

lam, *et f.* quam idcirco adposui. dein Faernus legebat, *visa de proditione opp.* In Edd. nonnullis est, *visa, quae proditione opp. adpar.* ex eo, quod in MSS. optimis, ut Pet. Leid. pr. sec. Voss. et aliis, nec non Edd. primis ac Gryphii sit, *visaque proditione.* In Scal. est, *visa et proditione.* In Lovan. *proditione vici.* In Pal. Bong. Dorv. Beroald. cum Glandorp. *vis atque proditio.* Placet Faerni conjectura, ut *familia visa* sit ablativus: vel potius ad MSS. vestigia propius scribe, *comprehensa, et familia Neapoli; visque proditiove oppidi adpareret.* Ut velit auctor, Capuae arma, et Neapoli gladiatores esse comprehensos.

Quae mandata ad se per Bibulum delata essent] Lego, *Vibullium:* uti scriptum est in v. c. nostro et Petav. nam Bibulus jam mortuus erat; praeterea ille semper in mari. VOSS. Miro hic lapsus est Vir doctissimus, Vossius, qui (*Vibullium*) reponit. Erat enim *Vibullius* missus a *Caesare* ad *Pompejum*, non a *Pompejo* ad *Milonem*. Omnino igitur retinendum (*Bibulus.*) Quod enim ait Vossius, *Bibulum* jam *mortuum* esse, et praeterea *semper in mari* fuisse, praeoccupat recte Hotomannus: non haec ad *Milonem* a *Pompejo* per *Bibulum* mandata *paucis illis diebus* delata significari, sed *jam tum*, cum per *Italiam Bibulus* copias cogebat. CLARK. Non tantum Vossius, sed et Ursinus, Canterus, aliique perperam *Vibullium* intrudere sunt conati. Bibulum bene defendit Hotomannus et Clarkius. MSS. autem a Vossio laudati non *Vibullium*, sed *Bibullium*, vel *Bibullum*, habent. In Leid. sec. est, *per biduum Bibulum.* *Quae* vero male tentant, et reponunt, *a quo.* Ad sensum respicit suum Caesar, non ad verba. Sic, *Luna plena: qui dies*, B. G. 4, 29. ubi plura.

Cosam in agro Turino] Vellejus 2, 68. ad *Compsam Hirpinorum* Milonem periisse ait. VOSS. *Joan. Glandorpius* emendat, *Cosam in agro Hirpino*, quam conjecturam firmat *Vellejus Paterculus* 2, 68. ubi ait: *Milo, Compsam in Hirpinis op-*

690 nihil posset; quibusdam solutis ergastulis, Cosam in agro Thurino obpugnare coepit. [a] Eo, quum a Q. Paedio praetore cum legione; ** lapide ictus
3 [b] ex muro, periit: et Coelius profectus, [c] ut dictitabat, ad Caesarem, pervenit [d] Thurios: ubi, quum quosdam ejus municipii sollicitaret, equitibusque Caesaris Gallis atque Hispanis, qui [e] eo praesidii caussa missi erant, pecuniam polliceretur, ab iis est
4 interfectus. [f] Ita magnarum initia rerum, quae occupatione magistratuum et temporum sollicitam Italiam habebant, celerem et facilem exitum habuerunt.

VARIAE LECTIONES.

a *Is* Pal. B. L. sec. Edd. pp. *ubi* Lov. Edd. Vasc. Steph. Str. Gr. post. *et* Hotom. *tum* in Pet. *a* abest a Lov. Pal. Dorv. b vulgo *esset ex m. perit* Petav. L. pr. V. c *ut ipse tunc d.* L. sec. Dorv. Pal. Edd. pp. Vasc. Steph. Str. Gr. post. *ut ipse d.* B. *dictabat* L. pr. d *Turinos* L. sec. Dorv. *Brutios: ibi* adscripsit Lips. e *ab eo* MSS. 3. et Edd. qdd. f vulgo *itaque.*

pugnans, ictusque lapide, tum P. Clodio, tum patriae, quam armis petebat, poenas dedit. Dubium sane non videtur, quin haec urbs in Hirpinis fuerit posita, ut ostendit etiam *Livius* 23, 1. Nihil tamen in *Caesare* mutarim, cum constet, vicinarum gentium terminos saepius esse confusos, unde factum, ut *Ptolemaeus* etiam hanc civitatem Lucaniae adscribat. *Compsam* vero melius repones, quod Cosa urbs fuerit Hetruriae. DAVIS. Vide omnino ad Vellejum G. Vossium. Dubium quoque, an *Cosa*, an *Compsa*, scribi debeat, in Obseq. c. 76.

A Q. Paedio praetore cum legione] Cum Ursinus invenisset in libro MSto suo, *a P. Pedio proditore cum leg.* conjicit, de alio quodam Pedio, quam *Quinto*, esse sermonem, et legendum, *a P. Pedio, funditore legionis, l. ictus esset.* Manutius vero e Codice Pinelli, in quo erat, *cum legione misso*, emendat, *a Q. Pedio, Tr. militum;* sed vide Ciacconium. Sciendum autem, in nullo meorum Codicum videri *τὸ esset:* unde bene illud verbum delevit Clarkius. Ni majus ulcus lateat, posset ex variis lectionibus MStorum confici: *Is*, vel *eo*, *tum a Q. Paedio praetore, cum legione misso, lapide ictus ex muro, periit.*

Lapide ictus ex etc.] Sic MSS. Reg. et Eliens. Vulgg. (*Lapide ictus esset ex* etc.) Quae vox (*esset*) ideo inserta videtur, ut referri posset ad praecedentem, *Eo quum.* Id quod eadem de caussa mutatum est in, *Is quum.*

XXIII. Libo, profectus ab Orico cum classe, 1
cui praeerat, navium L, Brundisium venit, insulamque, quae contra Brundisinum portum [a] est, occupavit, quod praestare [b] arbitrabatur, unum locum, [c] qua necessarius nostris erat egressus, quam omnium litora ac portus [d] custodia clausos tueri. Hic 2
repentino adventu naves onerarias quasdam [e] na- 691
ctus incendit, et unam frumento onustam [f] abduxit; magnumque nostris terrorem injecit, et, noctu militibus [g] ac sagittariis in terram expositis,
praesidium equitum [h] dejecit; et adeo loci obpor- 3
tunitate profecit, [i] uti ad Pompejum litteras mit-

VARIAE LECTIONES.

a *posita est* B. *occupat* B. L. sec. V. paullo ante *insulam, quae* Carr. b Sic MSS. non *un. l. arb.* c *qui* MSS. 4. *a quo* Carr. Ed. Fl. *qua magis* L. sec. Edd. R. M. V. d *custodie* Pet. e deest L. sec. f Sic MSS. o. *add.* Edd. qdd. sed v. ad 2, 32. g Sic pro *et* MSS. meliores et Edd. qdd. *nocte* Pet. Lov. Dorv. h *ej.* L. sec. i Sic MSS. non *ut.*

Sed videtur illud (*eo quum*) potius initium esse prioris sententiae, cujus pars posterior interierit. CLARK.

Quosdam ejus municipii] Pro his Pal. et Dorv. tantum habent, *constantius. Ejus municipii* deest quoque Leid. sec. *quosque* est in Edd. primis. At in Lovan. legitur, *cum Cosam ejus sollicitaret.* Quid lateat, inquirant, quibus plus otii est. Vellej. 2, 68. *In agris autem occulte bellicum tumultum movens circa Thurios oppressus est.* Sic enim cum Cel. Burm. legendum.

Praesidii caussa] Ita ex Manutii et Faërni conjectura receperunt Ald. Manut. ejus filius, Scaliger et reliqui deinceps. Sed constanter in MSS. omnibus et Edd. Vett. exhibetur, *praedandi*, forte ex, *praesidiandi:* quod verbum restat in Glossis, et adlevit hic Lipsius.

Polliceretur] MSS. Reg. et Voss. et Edit. Rom. *pollicitaretur.* Quod paullo majorem habet emphasin. CLARK. Accedunt Dorv. Leid. sec. et Edd. Mediol. Venet. Vasc. Steph. Str. Gryph. post. B. G. 3, 18. *praemiis pollicitationibusque.*

Itaque magnarum initia rerum, quae occupatione magistratuum et temporum] Lego, *Ita magnarum*, ex v. c. nostro ac Palat. et Petaviano. Caetera mihi suspecta sunt. In veteri codice nostro est, *praeoccupatione magistratuum*, sed illa, *et temporum*, vel corrupta videntur, vel

teret; naves reliquas, si vellet, subduci, et refici juberet: sua classe auxilia sese Caesaris [a] prohibiturum.

1 XXIV. Erat eo tempore Antonius Brundisii; [b] qui, virtuti militum confisus, scaphas navium magnarum, circiter [c] LX, cratibus pluteisque contexit; eoque milites [d] delectos inposuit; atque eas in litore pluribus [e] locis separatim disposuit; navesque triremes II, quas Brundisii faciendas curaverat, [f] per caussam exercendorum remigum ad [g] fauces portus
2 prodire jussit. Has quum audacius progressas Libo

VARIAE LECTIONES.

a *prohibiturus* MSS. 2. b deest Pet. L. pr. Pal. V. Lov. Dorv. F. *is*. c Sic MSS. o. et Edd. usque ad Plant. in qua et Recent. *IX*. male, ut satis e seqq. liquet. d deest L. pr. male *eisque* Edd. pp. V. ad B. G. 5, 14. e *in loc*. L. pr. Dorv. deest *separatim* L. pr. f *propter* Edd. pp. perperam. g *faucis* Pal. Lov. Dorv.

deest vox aliqua. VOSS. MSS. Eliens. et Vossii, *Ita*. Quod forte elegantius. Non contemnenda autem D. Vossii conjectura, qui suspicatur, vocem aliquam intercidisse, (*occupatione magistratuum, et temporum* **). CLARK. *Que* delendum esse, e suo Codice jam monuit Ursinus, nec agnoscunt Lovan. Dorvill. aut Leid. prim. Quare induxi.

Omnium] Nicas. Ciacc. Hotom. Lips. volunt, *omnia*, alii exponunt, *omnium*, sc. locorum. Ciacc. insuper non aspernatur, *custodia classium*. ut c. 25. Profecto sine necessitate.

Teneri] Hotomannus e suo libro mavult, *tenere*. At in optimis MSS. Cujac. Petav. Leid. pr. Scalig. Lovan. et Edd. primis, item Vascos. Steph. Str. Gryph. post. legitur, *tueri*. quod non inmerito placebat Grutero.

In terram expositis] Petav. Leid. pr. Lovan. Voss. habent, *in terra*. Vide notata ad 1, 31. *exponere in terram patitur*.

Virtuti militum confisus] MS. *Norvic*. habet, *virtute militum confisus*, quod rectius est. ita enim loqui amat *Caesar*. Sic B. C. 1, 58. *Celeritate navium et scientia gubernatorum confisi*. Ac c. 75. *Castrorum propinquitate confisi*. *Hirtius* B. G. 8, 3. *Aut privatis hospitiis confisi, aut societate consiliorum*. Vide et c. 15. DAVIS. *Virtute*) In Editis, *virtuti*. Sed MSS. Reg. Eliens. et Vossii habent, *virtute*. Quam constructionem et Caesari familiarem esse, exemplis ostendit Davisius. CLARK. His addo MSS. Scalig. Dorvill. Edd. Vasc. Steph. Strad. Gryph. poster. 3, 83. *Adfinitate Pompeji confideret*. c. 106. *Confisus fama rerum*: et saepissime in libris de B. Gallico, et Hirt. B.

[a] vidisset, sperans intercipi posse, quadriremes v ad eas misit. Quae quum navibus nostris adpropinquassent, nostri veterani in portum [b] refugiebant; illi studio incitati incautius sequebantur. Jam ex om- 3
nibus partibus [c] subito Antonianae scaphae, signo dato, [d] se in hostes incitaverunt; primoque inpetu unam ex his quadriremem cum remigibus defenso- 692
ribusque suis ceperunt; [e] reliquas turpiter [f] refugere coëgerunt. Ad hoc detrimentum accessit; ut, 4
[g] equitibus per oram maritimam ab Antonio dispositis, [h] aquari prohiberentur: qua necessitate et

VARIAE LECTIONES.

a *videret* Dorvill. b Sic MSS. mei, Edd. pp. Ald. Gryph. etc. vulgo *refugerunt. fugiebant* V. c deest Pet. d abest Lov. Dorv. Edd. qdd. sed v. ad B. G. 3, 13. e *et r.* MSS. 2. f Sic rursus MSS. o. et Edd. Vett. non *fugere.* g *ab eq.* Dorv. h *aqua* Edd. Vasc. Aldin. Stephan. Man. Gryph. contra MSS. uti et *obsidionem* MS. V. Edd. Vasc. Steph. Gr. post.

Alex. c. 10. 13. 43. Atque ita alios auctores quoque locutos esse, Viri docti saepius docuerunt. Vide Cl. Burm. ad Sueton. Jul. c. 3. quod et e MSS. et praecipue optimo Bononiensi restituendum Lactant. 3, 14. *Quam confisus fueris philosophiae veritate.* vulgo, *veritatem confessus. Diffidere* cum sexto casu nostrum usurpasse quoque vidimus ad 1, 12. Fatendum tamen, hic in plurimis et vetustimis Codd. esse, *virtuti*, quare mutare id cum Clarkio nolui. Aeque bonum enim est.

Adpropinquassent] Non damno id. Saepissime enim hoc compositum occurrit apud Caesarem. Monendum tamen, in MSS. Pet. Leid. pr. Palat. Voss. Bongars. et Dorvill. scribi simplex, *propinquassent.* Quod nihilo est deterius. In Leid. sec. *propugnassent.*

Jam ex omnibus partibus] Malim, *tum ex omnibus partibus.* VOSS. Sed MS. Reg. et Ed. Rom. habent, (*Nam ex* etc.) Quae demum vera fortasse poterit esse Lectio. Est enim Ratio connexa cum praecedente vocabulo, (*incautius.*) Quod cum non adverterint Librarii, nec illud (*Nam*) connectere potuerint cum praecedente (*sequebantur,*) mutarunt id in (*Jam.*) CLARK. *Nam* confirmatur a Lovaniensi, Leid. sec. et Ed. Mediol. Quod sequor.

Per oram m. dispositis] Pet. *per ora maritima.* Vossian. *ad oram m.* Sed Pal. Leid. pr. sec. Lovan. et Dorv. *ora maritima.* quod eodem redit, et saepe ita loquitur noster. Adi ad Bell. G. 5, 55.

Multi jam menses transierant] Caesar ipse supra dixit, se

ignominia permotus Libo, discessit a Brundisio, obsessionemque [a] nostrorum omisit.

1 XXV. Multi jam menses transierant; et hiems [b] jam praecipitaverat; neque Brundisio naves legionesque ad Caesarem veniebant; ac nonnullae ejus rei praetermissae occasiones Caesari videbantur, quod certe saepe flaverant venti, quibus neces-

VARIAE LECTIONES.

a Deest V. b deest Pet. L. pr. V. et Edd. Ald. Vasc. Steph. Gryph. aliisque, bene.

pridie Non. Januar. Brundisio solvisse: hic ait, praecipitasse jam hyemem, et multos interea menses elapsos: quod, quomodo fieri possit, non video: nam Non. Januariis jam media hyems est, neque ejus mensis unus, aut summum sesquimensis superest. Animadverterat hoc Philippus Rubenius Elect. 1, 20. itaque rescribit, *multum jam mensis transierat*, sed repugnantibus codicibus. Ego firmum locum arbitror, et puto, Caesarem non, ut res erat, sed pro desiderio suo scripsisse; nam adventum Antonii ardentissimis votis expetebat: quod non mirum, quia, inferior copiis, cum Pompejo confligere nequibat. Simile est illud Juvenalis Satyr. 6, 303. *Cum bibitur concha, cum jam vertigine tectum Ambulat, et geminis exsurgit mensa lucernis.* Nimirum tectum non ambulat, sed ebriis videtur verti; unde dicit Juvenalis, *cum bibitur concha:* nam id genus vasa solita inferri, ubi jam mero incaluerant convivae, ut hodieque aureas pateras et similes adhibemus, postquam exemta fames est. Sic, dico, et Caesar scripsit, multos menses transisse, quia illius impatienti desiderio multi videbantur. VOSS. Cum Caesar *Brundisio* solverit pridie Non. Januarias: hic autem ajat, praecipitasse jam hyemem, multosque interea menses transisse, id quod fieri non potest: existimat Vossius, Caesarem non, quod res erat, sed pro suo desiderio scripsisse; *multosque menses* scilicet *transisse* ideo dicere, quia suo impatienti desiderio multum videbatur id temporis, quod revera erat paullum. Sed praestat fortasse *Cellarii* explicatio, qui *multos* istos *menses* accipit non a transitu *Caesaris*, sed ab ineunte hyeme. Quanquam et erunt fortasse, quibus, ut duo tresve menses *multi* dicantur, non adeo dura esse videatur locutio. CLARK. Quandoquidem Caesar *prid. Nonas Januarii naves solverit*, ut docuit supra c. 6. eoque ipso tempore media fuerit hiems, quaerunt interpretes, quomodo fieri possit, ut *multi* menses transierint, priusquam praecipitaverit hiems; nam solus, uti censent, supererat Februarius, ut ad ultimam hiemem veniretur. *Phil.* quidem *Rubenius* mendum suspicatur, ideoque rescribit, *multum jam mensis transierat.* D. autem Vossius sanum locum arbitratur, putatque, Caesarem non, ut res erat, sed pro desiderio suo scripsisse. At *pridie Nonas Jan.* idem est, ac *decimus quartus in*

sario committendum existimabat. quantoque ejus 2
amplius [a] processerat temporis, tanto erant alacriores ad [b] custodias, qui classibus praeerant; majo- 698
remque fiduciam prohibendi habebant: et crebris 3
Pompeji litteris castigabantur, quoniam [c] primo venientem Caesarem non [d] prohibuissent, ut reliquos ejus exercitus [e] inpedirent: duriusque quotidie tem-

VARIAE LECTIONES.

a *processerant* L. pr. b *custodiam* L. pr. *custodiendas* Lovan. c *in pr.* V. d *prohibuerunt* MSS. 3. e *prohiberent* L. pr.

anno Juliano dies Octobris, adeoque *multi* revera *menses transierant*, si quidem hiems jam praecipitaverat. Vide nos ad hujusce libri c. 9. et doctissimum *Clericum* Bibl. Select. Tom. xi. p. 181. seq. DAVIS. *Cur. sec.* Recte. Pro *transierant* autem scribitur *erant* in Petav. Leid. pr. et Voss. supple, *a transitu*. Sic dicimus: *a morte ejus tot anni sunt; annus est, ex quo non viderim te* etc. similia. Simpliciter vero ita poni, *erant*, pro, *dilapsi erant*, dubito: sed placuit Grutero.

Certe saepe fl. venti] Sic habent MSS. omnes. Non spernenda tamen conjectura Gronovii, *certi:* quod notat, constantes, uno quasi tenore flantes. et, ut Lucanus dicit 5, 413. *Fortius hiberni flatus coelumque fretumque, Quum cepere, tenent, quam quos incumbere certos Perfida nubiferi vetat inconstantia veris.* Hirtius B. Afric. cap. 2. *Ita vento certo celerique navigio vectus.* Sic *certus aër* Ovid. Art. Am. 2, 318. *Incerti menses* Virgil. Georg. 1, 315.

Duriusque quotidie tempus ad transportandum lenioribus ventis exspectabant] Videntur mihi valde errare, qui hoc (*exspectabant*) interpretantur (*sperabant;*) quia facilius scilicet fuerit, vitare custodias saeva tempestate, quam molliori. Illud potius mihi videtur dicere *Caesar*, moram suorum idcirco justiorem habuisse reprehensionem, quod durius quotidie tempus, et quo venti ad transportandum leniores rarius flarent, esset jam pro anni tempestate exspectandum. CLARK. Quasi diceret Caesar: Dum exspectabant leniores ventos ad transportandum, exspectando accipiebant quotidie durius tempus. Male Ciacconius conjicit, *exspectabatur*, eodem sensu, quo alii per *sperabant* explicant.

Si vel ad litora Apolloniatium cursum dirigerent, quod eo naves ejicere possent] *Sive ad littora Apolloniatium cursum dirigere, atque eo naves digere possent:* sic MS. Cujac. et caeteri omnes: nisi quod in Palat. est, *dicere*, in Bong. *elicere*, in Petav. *eligere*, et sic quoque in nostro v. c. reperio. Vulgata praestat. VOSS. Edit. *Aldin.* habet, *et ad Oricum sive ad littora Apolloniatium cursum* etc. Sic et Amstelodamensis A. D. 1697. sed hanc lectionem rejicio, quia Ori-

pus ad transportandum lenioribus ventis exspecta-
4 bant. Quibus rebus permotus Caesar, Brundisium ad suos severius scripsit; [a] nacti idoneum ventum, ne occasionem navigandi dimitterent, [b] sive ad litora [c] Apolloniatium cursum dirigere, atque eo naves
5 ejicere possent. Haec a [d] custodiis classium loca ma-
694 xime vacabant; quod se longius [e] portibus committere non auderent.

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. o. praeter B. in quo cum Vulgg. *ut n.* b vulgo *si vel dirigerent quod.* c *Apollinatium* MSS. et Edd. qdd. d *custodibus* MSS. et Edd. qdd. *loca* delet Ciaccon. e Sic MSS. meliores et Edd. Vett. ac Scal. *longis* Edd. pp. Vasc. Stephan. Str. Gr. post.

cum fere semper adversariorum classibus obsidebatur, praeterquam quod eas voces non exhibeant MSS. et veteres cusi. Codex *Bongars.* et editt. *Rom. Ven. Beroald. Dimitterent, sive ad littora Apolloniatium* (vel, *Apolloniatum*) *cursum dirigere atque eo naves elicere possent.* Sic et alii omnes, nisi quod in *Petav. Norvic.* et *Voss.* sit, *eligere*, in *Cujac. digere*, in *Palat. dicere possent.* Rescribendum credo, *dimitterent, si vel ad littora Apolloniatium cursum dirigere, atque eo naves ejicere possent*, quam lectionem *Fr.* etiam *Hotomannus* in vetere suo inventam probavit. DAVIS. Si vel *ad littora Apolloniatium cursum dirigere*, atque *eo naves ejicere possent*) Hanc lectionem intulit Hotomannus et Davisius ex Editt. Vett. et MSS. suis. Quibuscum consentiunt MSS. Reg. et Vossii, nisi quod in MSS. corrupte sit (*sive,*) pro (*si vel;*) et (*elicere,*) vel (*eligere,*) pro (*ejicere.*) Edit. Aldina, et Amstelaedamensis nupera, et Cellarii, exhibent, (*ut — dimitterent*, et ad Oricum sive *ad littora — dirigerent*, quod *eo naves etc.*) Sed voces istae, (*et ad Oricum,*) in MSS. non comparent; et praeterea, (ut recte adnotat Davisius,) *Oricum* semper fere adversariorum classibus obsidebatur, ut nullo modo probabile sit, portum illum appetituros. Scaliger et plerique ediderunt, (*ut dimitterent, si vel ad l. A. c. dirigerent, quod* etc.) qua in Lectione vitiosum illud, quod (*dirigerent*) ponatur vix Latine pro (*dirigere possent.*) CLARK. *Et ad Oricum* inserunt etiam Vascos. Steph. Strad. Manut. Gryph. scilicet, quia supplere conati sunt, quae credebant praecedere debere illa, *sive;* uti est quoque in MSS. meis omnibus *Vel* quidem restituit non male Hotomannus. Quasi dicat, si aliter non possent, *saltem*, *etiam* ad litora etc. Vide Veget. 1, 13. ad Front. 2, 3, 16. 4, 5, 6. Doctiss. Canneg. Differt. de Aviano p. 263. Plura vide in Sanctii Min. 4, 7. et ibi Periz. §. 15. 16. Quamquam ego potius *sive* cum MSS. et Edd. Vett. retineo, eodem fere sensu, et pro, *etiam si.* Sic *seu* semel positum idem notat apud Propert. 2, 20, 29. *Seu mare per lon-*

XXVI. Illi, adhibita audacia et virtute, administrantibus M. Antonio, et [a] Fusio Kaleno, multum ipsis militibus hortantibus, neque ullum periculum pro salute Caesaris recusantibus, nacti Austrum, naves solvunt; atque [b] altera die Apolloniam, Dyrrhachiumque [c] praetervehuntur. [d] Qui quum essent [e] ex continenti visi, [f] C. Coponius, qui Dyrrhachii [g] classi Rhodiae praeerat, naves ex portu educit,

1 … 2

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. plerique, vel *Rufio*, *Ruso Cal.* et Edd. qdd. al. *Fusio.* v. l. 1. B. Civ. in f. b *altero* Pet. L. pr. V. et Edd. qdd. desunt *altero die* Scal. B. c *Dyrrhachium*, sine *que*, Pet. Palat. L. pr. Scal. V. Dorv. at Lovan. *inde Dyrrhachium p.* d *quo* Dorv. e *in c.* L. pr. f Ita Ciacc. Edd. Dav. Clark. et cap. 5. Vulgo *Q. Cop.* cum MSS. sed *M. Cop.* Lov. sine praenomine Leid. pr. Scal. g *et hoc die* Carr. *cl. die* V.

gum mea cogitet ire puella, Hanc sequar, et fidos una aget aura duos. Nisi ex *atque*, quod, uti et *dirigere*, etiam est in meis Codicibus, velis refingere, *aut.* Nam post *sive* secundo loco aliquando ponitur *aut*, et *vel.* Adi Cel. Duker. ad Flor. 4, 2, 79. Denique pro *ejicere* est quoque *elicere* in Lov. Leid. pr. sec. Dorv. et Edd. Mediol. ac Ven. *dirigere* Voss. sed prave. Vide hic Ciaccon. et 5, 10. *naves in litore ejectas esse.* Infra c. 28. *navem in terram ejicere cogunt.* et Cl. Burm. ad Ovid. Epist. 7, 89. *Fluctibus ejectum tuta statione recepi.* Belgice *ejicere navem* notaret, *het Schip op strand zetten:* ut vel sic milites possent exponi, si portum quemdam attingere non possent. uti clare patet e seqq.

Quod se longius portubus committere non auderent] Contra rem et mentem Caesaris hoc: qui ait, litora ad Apolloniam vacavisse custodiis hostium, quod ii se procul a portubus committere non auderent. Itaque addita litterula scribatur, *quod se longius a portubus.* Nisi forte, ut *procul oppido*, et *procul ab oppido* dicitur, ita et dixere veteres, *longius urbe*, et *longius ab urbe.* Sane exemplum quaero, nec reperio. VOSS. Addita litterula, *Vossius* emendat, *longius a portubus.* Recte quidem, quoad sensum, sed nihil opus est, ut quidquam mutemus. *Statius* Achilleid. 1, 176. *Par studiis aevique modis, sed robore longe. Appulejus* Metam. l. 8. p. 169. edit. *Pricaean. Longe quaesituris firmae latebrae viderentur.* Editt. *Rom. Ven. Beroald.* apud nostrum, *longis portubus*, male exhibent. DAVIS. B. Afric. c. 59. *longius ab adversariorum castris*, in uno MSto etiam deest, *ab*, ut et facile hic excidisse potuerit. Cum Genitivo et Accusativo jungit quoque Appulejus. V. Elmenhorst. Indicem, *longe radices.*

Dyrrhachiumque praetervehuntur] Edit. *Rom.* aliaeque veteres exhibent, *Dyrrhachiumque*

et quum jam [a] nostris, remissiore vento, adpropinquassent, idem Auster increbruit, nostrisque prae-
3 sidio fuit. Neque vero ille ob eam caussam conatu
695 desistebat; sed labore et perseverantia nautarum
[b] se vim tempestatis superare posse sperabat; praetervectosque Dyrrhachium magna vi venti, nihilo
4 [c] secius sequebatur. Nostri, usi fortunae beneficio, tamen inpetum classis timebant, si forte ventus re-

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *nostri. remissiori* MSS. 2. *adpropinquavissent* Petav. b *et* Pet. Scal. L. pr. Lov. *superari* Lov. Scal. Dorv. *sperabant* Lov. L. sec. Dorv. c *segnius* L. sec. V. Edd. pp. aliaeque. Dein *tantum imp.* Carr.

pervehuntur, unde J. M. Brutus legit, *De provehuntur*, at *Janus Rutgersius* Ven. Lect. c. 14. p. 315. reponit, *Dyrrhachiumque praevehuntur*. Retineo autem lectionem receptam, a MS. *Norvic.* exhibitam, et illam varietatem ex compendiaria scriptura natam arbitror. Vide cap. 30. DAVIS. Hoc Capite *praetervectosque Dyrrhachium*. At *pervehuntur* legas quoque in Edd. Med. Ven. et Flor. ac *praevehuntur* maluit etiam Heinsius, adscripto Flori loco 3, 8, 3. *praenavigare*, (ubi etiam comprobat Cl. Dukerus) et Dict. Cret. l. 6. p. 139. *Gentes barbaras praevectus*, ut est in MS. At in Vulgg. *praetervectus*. sane *praevehi*, pro, *praetervehi*, saepissime poni, post alios docui etiam ad Lucan. 7, 342. et 9, 1003. *Asiamque potentem Praevehitur*. Adde Gronov. ad Liv. 29, 32. et 44, 23. uti et Cel. Burman. ad Suet. Jul. c. 37. *Velabrum praevehens*; ubi vulgo, *praetervehens*. Verum id ubique contra MSStos inculcare non ausim. Sic Hirt. Bell. Alex. c. 44. *civitates praetervehitur*. B. Afric. c. 2. *Clypeam praetervehitur*. Eadem varietas apud Melam 2, 2, 95. *praetervectisque Mastusiam*: nam in MS. quem contuli, et Edd. priscis, *praevectisque*. mutavit Pintian. sed eidem solemne, *praenavigare*, *praegredi*, eo sensu. De verbo, *pervehi*, vide ad 2, 3. *freto Siciliae pervehitur*.

Nostri] Hoc ex Urs. et Faerni Cod. recepit Scaliger et seqq. atque ita est quoque in MSS. nonnullis meorum et Edd. primis. Nihilominus perperam, ut puto. Naves Antonianae non adpropinquabant, sed Coponii naves adpropinquabant Antonianis. Non enim opus est, cum Aldo, Vasc. Steph. et aliis reponi, *adpropinquasset*; licet legamus, *nostris*, ut restitui e Cujac. Petav. et Voss. ac Lovan. quod et vidit Gruterus. Mox pro *increbruit* MSS. Pet. Leidens. pr. sec. et Edd. pr. *increbruit*. Vide ad c. 43. Cl. Burm. ad Sueton. Aug. c. 11. et Arntz. ad Aurel. Vict. Epit. 9, 14. Dein *nostrisque praesidium fuit* non inepte legitur in Lov. Leid. sec. et Dorvill. Alterum tamen, *praesidio*, magis convenit cum Juliano genio. Quare nil illic mutan-

misisset. Nacti portum, qui adpellatur Nymphaeum, ultra [a] Lissum milia passuum III, eo naves introduxerunt: (qui portus ab Africo tegebatur, ab Austro non erat tutus) [b] leviusque tempestatis, [c] quam classis, periculum aestimaverunt. Quo simul atque intus est itum, incredibili felicitate Auster, qui [d] per biduum flaverat, in Africum se vertit.

VARIAE LECTIONES.

a *Lyssum* Edd. qdd. male. *mille passus* Lov. *passibus* V. b *leniusque* V. *levisque* MSS. 2. *levius quoque potest* Lov. c *caussa* MSS. 2. et *existim.* vel *extim.* MSS. et Edd. qdd. *metuebant* L. pr. a m. pr. sed v. ad B. G. 2, 17. d deest L. pr.

dum temere. [Olim *crebesco* praetuli. Sed motus analogia similium verborum, et auctoritate optimorum Codd. in plerisque locis (v. ad Front. 2, 1, 15. Caes. B. C. 3, 26. 43.) nunc ubique *r* inserendam esse, eamque sola librariorum culpa excidisse censeo. Nam ut ab *aeger*, *aegri*, *aegresco*; a *niger*, *nigri*, *nigresco*; a *piger*, *pigri*, *pigresco*; a *scaber*, *scabri*, *scabrare*; a *teter*, *tetri*, *tetrare*; sic a *creber*, *crebri*, necessario deduci debet *crebresco*: neque, cur littera *r* in praeterito omitteretur, ulla fingi potest idonea caussa. OUDENDORP. ad Sueton. Jul. Caesar. c. 79. p. 124.]

Qui portus ab Africo tegebatur, ab Austro non erat tutus] At aliter prorsus Lucanus 5, 720. *Nymphaeumque tenent, nudas aquilonibus undas. Succedens Boreae jam portum fecerat Auster.* Nisi Lucani verba aliter, ac Caesariana, accipiamus: et illud, *nudas undas aquilonibus*, explicemus, portum, quo quis intrare nequit, flante aquilone. Nam ut nudus et apertus homo telis impeti, qui impeti quit, etiam prohiberi accessu potest; ita aquilonibus flantibus navibus ingredi non licet: nam aquilo ex Italia Illyricum petentibus ex parte adversus est. Quid, si etiam universe accipiamus de mari Adriatico, ut dicat Lucanus, mare concitatum ab Aquilonibus, sed mox flantibus Austris placidum fuisse. Hunc tamen legere malim, *motas aquilonibus undas Succedens Boreae jam portum fecerat Auster.* Haec fortassis ad excusandum Lucanum dici possint. At mihi, ut dicam, quod sentio, parum accurate haec scripsisse videtur, quod disertim ait Caesar, suos levius tempestatis, quam classis, periculum aestimavisse. Ubi nota, per classis periculum velle Caesarem periculum, quod suis ab hostili classe imminebat. VOSS. De hac re ita *Lucanus* 5, 720. *Nymphaeumque tenent, nudas Aquilonibus undas. Succedens Boreae jam portum fecerat Auster.* Unde putat vir summus, *H. Grotius*, aut, quos nos habemus, *Caesaris* commentarios non legisse Poetam, aut non intellexisse. Sed, ut videtur, *Lucanus* a nostro non

1 XXVII. [a] Hic subitam commutationem fortunae videre licuit. Qui modo sibi timuerant, hos tutissimus portus [b] recipiebat: qui nostris navibus periculum [c] intulerant, de suo timere cogebantur.
2 Itaque, tempore [d] commutato, tempestas et nostros texit, et naves Rhodias adflixit, ita ut ad unam
[e] omnes constratae numero [f] XVI eliderentur, et
696 naufragio interirent; et ex magno remigum propugnatorumque numero pars ad scopulos adlisa interficeretur, pars [g] ab nostris detraheretur: quos omnes conservatos Caesar domum remisit.

VARIAE LECTIONES.

a *Hinc* L. pr. b *rei cieb.* Pet. L. pr. V. *excip.* B. c *intulerunt* Lov. Dorv. P. et *timore* Lov. P. d *commutata* Lov. Dorv. P. e Sic MSS. meliores, non *const. omn. contractae* vel *confractae* male in quibusd. *rostr.* Carr. f *CXIII* Lovan. *CXII.* Dorvill. g Sic Pet. L. pr. Sc. non *a n.*

abit diversus; nam *undas Aquilonibus nudas* dixit eas, in quas, flante Aquilone, non intrant naves; at *Auster portum facit Nymphaeum,* quia tum temporis liber classi datur ingressus. Hinc liquet, operam lusisse *Vossium,* cui placuit, *motas Aquilonibus undas.* DAVIS.

Quo simul atque intus est itum] Primo notandum, in Lovan. ac Dorvill. non reperiri vocem, *atque.* Uti saepe a nostro omittitur. Adi ad B. G. 4, 26. *Simul in arido constiterunt.* Dein, pro *intus*, quod est quoque in Edd. primis et Aldi, in MSS. Petav. Pal. Bong. Lovan. Dorv. Scalig. et Edd. Vasc. Steph. Gryph. aliisque exhiberi, *intro.* De Leid. pr. sec. et Voss. quid dicam, nescio: saltem nihil varietatis enotavi, ut credam, lectionem *τῦ intus*, vel *intro*, illic mihi dubiam fuisse. Quare nil temere definio; praesertim quum *intus* pro *intro* ab aliis quoque sit adhibitum. Adi ad l. 1. B. Civ. in f. *in jus adierunt.*

Eliderentur] Scilicet inter scopulos, et undarum inruentium molem. Quomodo ipsae undae possent dici *elisae:* quae alioquin saepissime scopulis *inlisae* dicuntur. Sed variant MSS. apud Lucan. 6, 691. et Claudian. in Rufin. 1, 274. *Elisa montem circumtonat unda.* ut, *elisi ignes*, *elisae herbae*, et alia apud Poëtas. Consule Heins. ad Ovid. Metam. 8, 339. Fast. 4, 371. et similia passim. Nequaquam ergo hic contra MSStos scribendum, *adlid.* vel, *inliderentur:* ut a viris doctis a Codicum suorum marginem adlitum vidi.

Pars a nostris distraheretur] Locus a nemine tentatus, quem tamen sanum esse, ne ipsa qui-

XXVIII. Noſtrae naves II, tardius curſu [a] con- 1
fecto, in noctem conjectae, quum ignorarent, quem
locum reliquae cepiſſent, contra Liſſum in anchoris
conſtiterunt. Has, ſcaphis, minoribusque navigiis 2
compluribus [b] ſubmiſſis, Otacilius Craſſus, qui Liſſi
praeerat, expugnare [c] parabat: ſimul de deditione
eorum agebat, et incolumitatem deditis pollicebatur.
Harum altera navis [d] ducentos viginti ex le- 3
gione tironum ſuſtulerat: altera ex [e] veterana paullo
minus [f] ducentis. [g] His cognoſci licuit, quantum 4
eſſet hominibus [h] praeſidii in animi [i] firmitudine.

VARIAE LECTIONES.

a *completo* Lov. Dorv. b *sumptis* B. L. sec. V. Edd. Vett. delet Ciaccon. dein *Octacilius*, *Octalicus* MSS. et Edd. Vett. plerique semper. c *X par.* L. pr. Sc. d *equites d. et legionem* Lov. ridicule. *CCCXXX*. L. pr. *CXX*. L. sec. *e l.* Pet. L. pr. V. e *veteranis* L. pr. f *CCC* L. pr. vulgo additur *se compleverat*. g Sic MSS. o. et Edd. pp. non *hic*. h *praesidium* V. i *fortit.* L. pr. sec. V. et Edd. ante Urs. vide ad B. G. 1, 3. *magnitud.* B.

dem Ὑγιεία perſuaſerit. Quaerit ſolummodo *Fr. Hotomannus*, an verbum ultimum idem denotet, ac, *sublevaretur, e naufragio eriperetur*, nec a quoquam reſponſum tulit. Sed in veteribus talem vocis notionem fruſtra indagabis. Codex *Ursin.* habet, *a nostris detraheretur*, unde, littera mutata, reſcripſerim, *a nostris extraheretur*, ex aqua ſcilicet, in quam fractis navibus deciderant. DAVIS. Hoc eſt, diſperſi caperentur. Quare forte emendatione nihil opus. Si enim (*distraheretur*) in eam, quam dixi, ſententiam accipi poſſit, ſanus erit hic locus ſine manu medica. CLARK. *Detraher.* eſt etiam in Lovan. Palat. et Dorvill. Quod praefero; nempe a ſcopulis, quibus inlidebantur.

Se compleverat] Has quidem voces repraeſentant editt. *Rom. Ven. Beroald.* omittunt autem MSS. *Norvic. Brant.* et *Ciaccon.* Integra profecto ſententia abeſſe poſſunt, ac inepti hominis additamentum videntur. Hac in opinione fuit vir maximus, *Jos. Scaliger*, in cujus editione uncinis cinguntur. DAVIS. Voces (*se compleverat*) in quibusdam Codicibus deſiderantur, easque recte abeſſe, utpote inepti cujusdam hominis additamentum, cenſuit, poſt *Scaligerum*, *Davisius*. Veruntamen in eam potius partem propendeo, ut eas retinendas exiſtimem; quoniam, etsi ferri quodam modo poſſe videtur, ut illud (*paullo minus ducentis*) referatur ad praecedentem, (*sustulerat;*) tamen, ſi id ita eſſet, crediderim potius ſcripturum fuiſſe Caeſarem, (*paullo minus DUCENTOS.*) CLARK. Ejeci audacter voces, *se compleverat*,

Tirones enim, multitudine navium perterriti, et salo [a] nauseaque confecti, jurejurando accepto, nihil iis nocituros hostes, se Otacilio dediderunt: qui omnes [b] ad eum producti, contra religionem juris-
697 jurandi, in ejus conspectu crudelissime interficiun-
5 tur. At veteranae legionis [c] milites, item conflictati et tempestatis et sentinae vitiis, [d] neque ex pristina virtute remittendum aliquid putaverunt; sed tractandis conditionibus, et simulatione deditionis [e] extracto primo noctis tempore, gubernatorem [f] in
6 terram navem ejicere cogunt: ipsi idoneum locum nacti reliquam noctis partem ibi confecerunt, et

VARIAE LECTIONES.

a *nausiaque* MSS. qdd. b *advenientes* inferunt Lov. Dorv. Palat. L. sec. et vulgo *perducti*. c deest Pet. d vulgo *non*. e *extracta* MSS. 2. f *intra n.* V. *navem* deest Palat. *ej. nav.* L. pr.

quae non comparent in ullo meorum Codicum, ut in Cujac. Petav. Bong. ac Pal. membranis non repertas proscripsit etiam Gruterus. Nam scrupulus, quem injicit Clarkius, Caesarem potius videri scripturum fuisse, *ducentos*, nihil nos morari potest. Quis enim praestabit, ita eum non scripsisse? nam in MSS. cunctis praeter Bongars. per notas *CC* ea vox exaratur; fateorque, auctorem ea solere efferre per ellipsin τοῦ *quam*. Vide ad 8, 10. et Drak. ad Liv. 3, 64. Non id tamen ei ita perpetuum est, ut non et Ablativum usurpet. Adi modo ad 4, 37. Quin potius Ablativus ille videtur ansam dedisse librariis, vel Editoribus primis, istas voces addendi. Immo MSS. apud Hirt. B. Alex. c. 69. habent, *minus mille hominibus*; ubi vulgo, *hominum*.

Perducti] Ursin. Petav. Leid. pr. Lovan. Voss. Dorvill. *producti*. Rectius. Adi ad 7, 13. *ad Caesarem produxerunt*. et alibi. Dein *in conspectum* etiam Petav. Palat. Scal. Voss. Lovan. et Dorv. Quod non displicet hoc loco, nec c. 71. *Productos in omnium conspectum interfecit:* uti est in Petav. V. ad Front. 1, 12, 10. *In conspectum omnium collisis lapidibus*. et passim apud nostrum hi casus confunduntur, uti et apud omnes Auctores. Vide Indicem.

Item] Saepissime haec vocula adhibetur a Caesare, ut monendum habui ad B. G. 1, 36. et statim c. 31. Quare nil temere muto. Hic tamen MSS. Petav. Scal. Leid. pr. Lov. Palat. Dorv. dant, *idem:* unde facile amplecti possemus Ill. Heinsii conjecturam, *itidem*. Nisi malis sumere pro, *iidem*. Mox pro *non* in Cujac. Petav. Palat. Leid. pr. Lovan. Voss. Dorv. Ed. Florent. *neque* habetur. Optime pro, *ne quidem*. Quod idcirco

luce prima, miſſis [a] ad eos ab Otacilio [b] equitibus, qui eam partem orae maritimae adſervabant, circiter CD, [c] quique eos armati ex praesidio secuti sunt, se defenderunt; et, nonnullis eorum interfectis, incolumes [d] se ad noſtros receperunt.

XXIX. [e] Quo facto, conventus civium Romano- 1
rum, qui Liſſum [f] obtinebant, quod oppidum iis [g] antea Caeſar adtribuerat, muniendumque curaverat, Antonium [h] recepit, omnibusque rebus [i] juvit. Otacilius sibi timens oppido fugit, et ad Pompejum pervenit. Ex omnibus copiis Antonius, quarum 2
erat summa [k] veteranarum III legionum, uniusque 698

VARIAE LECTIONES.

a *adeo* L. pr. b *nuntiis* L. pr. deeſt V. c *qui* L. pr. *quinque* Edd. Gryph. d Sic MSS. o. et Edd. quaedd. non *ad n. sese.* deſunt in Lovan. *ad nostros.* e *eo* B. f *oppidum ob.* Pal. Lov. Dorv. et ſtatim carent *τοῖς quod opp.* vulgo *obtinebat* contra MSS. tantum non o. g deeſt Pet. *ante* Palat. *tribuerat* L. sec. h *recipit* MSS. 4. i *luit* L. pr. a m. pr. k vulgo *veteranorum.*

reſtitui. Flor. 2, 2, 2. *Uti nec amplius eam insulam cogitarent.* Sic etiam 4 MSS. Leid. 2, 8, 2. *Rex proelium nec spectare poterat.* ubi vide Cel. Duker. et infra c. 37. c. 74. *Neque satis militibus confidebat, spatiumque* etc. Appul. l. 3. p. 48. *nec adsistendi solatium perhibuit.* Sic etiam *nec ipse*, et *ne* ponitur. Vide ad 7, 8.

Et tempestatis et sentinae vitiis] *Sentinae vitia* Latiniſſime vocaveris foetorem, qui ex ea oritur, sed *tempestatis vitia* nemo unquam dixit. Sana tamen eſt lectio vulgata; interdum enim veteres duobus pluribusve vocabulis vocem adjungunt, quae uni tantum conveniat. *Corn. Nepos* Alcib. c. 3. *Non solum spem in eo habebant maximam, sed etiam timorem;* cum *timorem in aliquo habere* novum prorſus sit et inauditum. *Florus* 3, 21. *Oculis, manibus, cruribusque defossis:* at eruuntur oculi, non defodiuntur; quam ob cauſam hunc locum mendi suſpectum habuere *Lipsius, Freinshemius*, alii: sed immerito, ut oſtendit vir doctissimus, *Joan. Georg. Graevius*. Adi etiam, quae notavit eruditissima matrona, *Anna Daceria*, ad *Dictym* Cretenſem 1, 9. DAVIS.

Qui eam partem orae maritimae asservabant] Editt. *Rom. Ven. Beroald.* exhibent, *eam partem orae maritimae observabant;* cui lectioni firmandae erunt, quae ex *Pet. Fabro* notavit *Joan. Brantius* ad B. C. 1, 21. Sic *Sulpicius Sever.* Hiſt. Sacr. 1, 33, 7. *Non imperia exequi, non*

tironum, et equitum DCCC, plerasque naves in Italiam remittit, ad reliquos milites equitesque transportandos: pontones, quod est genus navium Gal-
3 licarum, Lissi relinquit; hoc consilio, ut, si forte Pompejus, vacuam existimans Italiam, eo transjecisset exercitum, quae opinio erat edita in [a] vulgus, aliquam Caesar ad insequendum facultatem haberet:
4 [b] nunciosque ad eum celeriter mittit, quibus [c] regionibus exercitum exposuisset, et quid militum [d] transvexisset.

1 XXX. [e] Haec eodem fere tempore Caesar atque Pom-

VARIAE LECTIONES.

a *vulgo* L. sec. V. b *n. quoque* Lov. Dorv. *ad eos* Leidd. Lovan. c *leg.* V. d *transmisisset* Lov. Dorv. certe non male. Vide ad 5, 2. e *hoc* L. sec. Edd. pp.

ordines observare; quem locum frustra sollicitat *Joan. Vorstius*, ut fidem faciet *Eumenius*, qui Paneg. 7. c. 4, 2. ait: *Tum demum irrumpendas rebellibus Gallicanis portas reliquerunt, quum fessi observare non possent.* Sic et *observare ostium* dixit *Plautus* Mil. Glor. 2, 3, 81. DAVIS. *Observabant* etiam confirmatur a Leidd. Voss. Bong. et Ed. Med. sed ego nil mutem temere. Vide loco laudato 1, 21. *portas murosque adservari.*

Expositis copiis] Ita restituendum vidit Faërnus. Vel forte, (*Expositis* omnibus *copiis*,) ut conjecit Ciacconius. Quod habent MSS. et Editi omnes, (*Ex omnibus copiis*,) sententia plane est nulla. CLARK. *Ex* mordicus retinent sine sensu MSS. omnes. Quare cum Clarkio alterum reponere non ausus fui. Potuit enim aliud quid excidisse.

Veteranorum] Petav. Leid. pr. sec. Lovan. Palat. Dorv. Vossian. dant, *veteranarum*. De qua lectione non est dubitandum. Cap. praec. *Ex legione tironum.* et, *ex veterana*; ac, *veteranae legionis.* B. Alex. c. 61. *habebat veteranas legiones.* Et alibi passim, unde et saepe *veteranus exercitus.* Vide et ad 8, 8. *veteranas legiones.*

Pontones, quod est genus navium Gallicarum] Nos hodieque et nomen et genus agnoscimus. Meminit Isidorus, emendandus nobis, 18, 1. *Pontonium, navigium fluminale tardum et grave, quod non nisi remigio progredi potest.* In v. c. nostro perantiquo est, *Poto.* Lego, *Ponto.* Etiam apud Gellium 10, 25. est, *Pontones.* VOSSIUS.

Lissi relinquit] Sic rescripsi ex MSS. *Norvic.* et *Ciaccon.* ac

Pompejus cognoscunt. Nam praetervectas Apolloniam Dyrrhachiumque naves viderant; ipsi iter secundum eas [a] terra direxerant: sed quo essent [b] eae delatae, primis diebus ignorabant: cognitaque re,
diversa sibi ambo consilia capiunt; Caesar, ut 2
quamprimum se cum Antonio conjungeret; Pompejus, ut venientibus in itinere se obponeret, et,
si inprudentes [c] ex insidiis adoriri posset. Eodem- 3
que die uterque eorum ex castris [d] stativis a flumine
Apso exercitum educunt: Pompejus clam, et [e] no- 699
ctu; Caesar palam, [f] atque interdiu. Sed [g] Cae- 4
sari circuitu majore iter erat longius, adverso flu-

VARIAE LECTIONES.

a *terras duxerant* MSS. plerique et Edd. Vett. perperam. b *hae* vel *hec* MSS. et Edd. pp. *ecce* Lov. c abest Pal. Dorv. d *statutis* Sc. Leidd. *exfl.* Edd. R. M. *Thapso* rursus MSS. e *nocte* V. f *et* L. pr. g *a Caesare* Lov. Dorv. *Caesar* L. sec. Ed. Flor. *iter quippe er.* L. sec. Edd. pp.

editt. *Rom. Ven. Beroald.* ob verba praesentis temporis, quae antecedunt et sequuntur. In nuperius impressis erat, *reliquit.* DAVIS. *Relinquit*) Ita reposuit Davisius, cum in Vulgatis sit (*reliquit,*) ex MS. Eliens. et Editt. Vett. Quibuscum faciunt MSS. Reg. et Vossii. Quod et postulare videtur temporum ratio propter praecedentem (*remittit,*) et sequentem (*mittit.*) In eadem tamen periodo usurpantur (*transjecisset*) et (*haberet,*) quae scribi potuissent (*transjecerit*) et (*habeat:*) quae temporum mutatio exinde est, quod tanquam praesens narretur res praeterita. CLARK. *Relinquit* retinui cum MSS. omnibus et Edd. primis. Aldin. Gryph. Scalig. *reliquit.*

Quo essent eae delatae] Edit. *Ven.* (et Mediol.) *quo essent eae* quadringentae *delatae: Rom. Beroald. quo essent eae* quattuorcentae *delatae:* quae quidem vox est nihili, sed tamen veteris lectionis, nisi fallor, vestigia retinet. Rescribo, *vi venti.* Sic supra c. 26. de his ipsis dixit, *praetervectosque Dyrrhachium magna* vi venti *nihilo secius sequebantur.* Primo scriptum fuit VI, postea, litteris transpositis, IV. quae vox, pro nota numerali habita, integris tandem litteris descripta fuit, unde factum, *quatuor*, sequente etiam ob hanc causam vocabulo mutato, quia Librarii pro egregia sua peritia *quatuorcentos* idem, ac *quadringentos*, sunt arbitrati. DAVIS. *Vi venti* ingeniosissime Davisius rescribendum existimat. CLARK.

Et si] Codices nonnulli (*et sic,*) sed verior est lectio (*et si,*) cujus

mine, ut vado transire possset. Pompejus, quia, expedito itinere, [a] flumen ei transeundum non erat,
5 magnis itineribus ad Antonium contendit; atque, [b] eum ubi adpropinquare cognovit, idoneum locum nactus, ibi copias conlocavit: suosque omnes [c] castris continuit, ignesque fieri prohibuit; quo occul-
6 tior esset ejus adventus. Haec ad Antonium statim per Graecos deferuntur. Ille, missis ad Caesarem nunciis, unum diem sese castris tenuit: altero die
7 ad eum pervenit Caesar. Cujus adventu cognito Pompejus, ne duobus [d] circumcluderetur exercitibus, ex eo loco discedit: omnibusque copiis ad [e] Asparagium Dyrrhachinorum pervenit, [f] atque ibi idoneo loco castra ponit.

VARIAE LECTIONES.

a *flumine tr.* MSS. 3. b Sic MSS. plerique, non *ubi e.* c *in c.* L. pr. d *circumduc.* L. sec. *circum claud.* Edd. M. V. Elz. e *Hasparagum* Dorv. Pal. *Sparagium* V. *Hispar.* L. sec. *Asparagum* Edd. quaedd. c. 44. MSS. o. *Asparagium*, uti et c. 76. dein *Dyrrachiumque* Pal. L. sec. Dorv. *Dyrrachiorum* Pet. Scal. L. pr. non male. c. 33. *Ephesia pec.* f *ibique* L. pr. *ibique in* Lov. Dorv.

vis ea est, ac dixisset, (*et ut videret, utrum* etc.) CLARK. *Beroald. Gryph.* aliique nonnulli, *et sic imprudentes.* Potius legerem, *opponeret, si imprudentes:* quod et Lipsius suo Codici adleverat. Conjunctio copulans ex ultima syllaba vocis praecedentis videtur nata. DAVIS. *Cur. sec. Et* retinent omnes libri. *Sic* est in Bongars. Leid. sec. Voss. Dorv. Edd. Rom. Med. Vascos. Steph. Posses conjicere, *sicubi.* Sed *si* est servandum. Vide ad B. Gall. 1,8. *si perrumpere possent, conati.*

Scipio detrimentis quibusdam circa montem Amanum acceptis, sese Imperatorem appellaverat] Testantur nummi, quibus inscriptum: Q. METELVS. PIVS. SCIPIO. IMP. Sed torquet hic locus Ursinum, cui ridiculum videtur, Scipionem sese Imperatorem appellasse, quia detrimentum passus sit. Itaque mendum hic esse putat, et legit, *emolumentis.* Non intellexit mentem Caesaris, qui Scipionem deridet, quia non ob res praeclare gestas, sed detrimenta provinciae illata, ab exercitu Imperator appellatus sit. *Detrimentis acceptis*, scilicet a provincia. VOSS. Mendum suspicatur *Pet. Ciacconius*, unde *Fulv. Ursino* reponendum videtur, *emolumentis quibusdam.* *Sam.* autem *Petitus* Observ. 1,6.

XXXI. His temporibus, Scipio, detrimentis qui- 1
busdam circa montem Amanum acceptis, sese Im-
peratorem adpellaverat. Quo facto civitatibus ty- 2
rannisque magnas imperaverat [a] pecunias: [b] item a
publicanis suae provinciae debitam biennii pecuni-
am exegerat, et ab [c] eisdem insequentis anni mu-
tuam [d] praeceperat; equitesque toti provinciae im-
peraverat. Quibus coactis, finitimis hostibus Par- 3
this post se relictis, qui paullo ante [e] M. Crassum
imperatorem interfecerant, et M. Bibulum in [f] ob-
sidione habuerant, legiones equitesque ex Syria de- 700
duxerat: summaque [g] in sollicitudine [h] ac timore 4
Parthici belli [i] in provinciam quum venisset, ac
nonnullae militum voces tum audirentur, *sese, con-*

VARIAE LECTIONES.

a *copias* V. b *itemque* Petav. *poblic.* Lov. c *isdem* Petav. L. pr. d *percep.* L. pr. V. *accep.* Edd. pp. e deest MSS. 2. f *obsidionem* Ed. Gryph. g *cum* L. sec. Dorv. Vasc. Gryph. post. deest Praep. in Edd. pp. Ald. Gryph. h *atque* L. sec. D. i deest praepos. in Pet. L. pr. V. *provincia* Pet. L. pr. V. Lov. Pal. Dorv. statim vulgo deest *tum*.

emendat, *petris moenitis*. Hae conjecturae ex eo sunt ortae, quod ridiculum putarint, ut Scipio ob detrimenta sese Imp. appellarit. Hoc quod attinet, recte quidem illi; sed propterea prisca lectio non erat sollicitanda: hostem enim infensissimum Caesar deridendum propinat, quod sese ob detrimenta Imp. appellaverat, cum alii ob maximas res gestas et insignes victorias hoc nomine fuerint salutati. Sic fere se gessit Antonius, qui, teste *Vellejo Paterculo* 2, 82. *fugam suam, quia vivus exierat, victoriam vocabat*. Vulgatam scripturam retinet etiam *Dionys. Vossius*, sed male prorsus interpretatur, dum putat Scipionem a Caesare derisum esse, quod ob detrimenta provinciae illata Imperator sit appellatus; quem sensum Latinitas non patitur, praeterquam quod circa Amanum hostes erant Romanorum sempiterni, ut docet *Cicero* ad Attic. l. 5. Ep. 20. et alibi. DAVIS.

Praeceperat] Anteceperat. Noster cap. 87. *Jam animo victoriam praecipiebant. Silius* Italicus 6, 300. *De sanguine poenas Praecepit Tyrio, et praesumta piacula mortis.* Alia hujusce significatus exempla suppeditabit vir elegantissimus, *Janus Broukhusius*, ad *Propertii* 4, 2, 11. DAVIS. Vide ad cap. primum hujus Libri.

tra hostem si ducerentur, ituros; contra civem et consulem arma non laturos; deductis Pergamum, atque [a] in locupletissimas [b] urbes in hiberna legionibus, maximas largitiones fecit: et, confirmandorum militum caussa, [c] diripiundas iis civitates dedit.

1 XXXII. Interim acerbissime imperatae pecuniae tota provincia exigebantur. Multa praeterea generatim ad avaritiam [d] excogitabantur. In capita singula servorum ac liberorum, tributum inponebatur.
2 Columnaria, ostiaria, frumentum, milites, [e] remiges, arma, tormenta, vecturae imperabantur. Cu-

VARIAE LECTIONES.

a Exsulat a Pal. b *hiberiae civitates* B. *hiberiae* Ed. Ven. *urb. hiberniae* Lov. L. sec. *u. l. hiberniae, m.* B. Dorv. c Sic Bong. non per *e.* V. ad B. G. 3, 6. *iis* vel *his* abest Lov. d *exerceb.* Lov. Pal. L. sec. e *arma, rem.* MSS. plerique.

Voces audirentur] *Petav.* et *Norv.* habent, *voces cum aud.* Lege, *nonnullae militum voces tum audirentur*, ut etiam *Beroaldus* et *Gryphius* edidere. DAVIS. *Cur. sec.* Mediam voculam addidi propter perspicuitatem, quam adeo amat auctor, ex Edd. primis, Vasc. Steph. aliisque: quibus adstipulantur membranae Scal. Leid. pr. et Voss. habentes, *cum.* quod et ipsum retineri posset. Bene autem viri docti, *in provinciam*, exponunt, Asiam} per quam iter Scipioni e *sua provincia*, i. e. Syria, erat in Graeciam ad Pompejum.

Cujus modo rei nomen] Sic edunt non male quidem, sed contra MSS. Urs. ac meos et Edd. primas, in quibus scribitur, *cujus modi*, pro, *cujusce modi.* In Petav. tamen et Bongars. *modi* non comparet: unde Gruterus haud inepte conjecit, *cujuscujus rei nomen*, pro cujuscumque. de priori, *cujuscemodi*, vide Duker. ad Flor. 3, 4, 2. et Davis. ad Hirt. B. Afric. c. 19. *Ex cujusque modi genere.* Appulej. l. 2. Met. p. 38. *Raptis cujusquemodi telis.* De posteriori, *cujuscujus*, Drak. ad Liv. 2, 2. *ubiubi regum desiderium esset:* et quos laudat, ac Pearce ad Cicer. de Orat. 3, 24. *cuicuimodi essent.* nec non Stewech. ad Veget. 2, 4. *cuicui bello:* ut legendum esse, docent reliquiae etiam nostrorum Codicum.

Erat plena lictorum et imperiorum provincia] Pro, *imperantium.* Sic Spartianus *administrationes*, pro *administrantibus*, dixit in Pescennio Nigro: *cum videret, provincias, facili administrationum mutatione subverti.* Sic *pulsis regnis*, pro *regibus*, Florus 1, 10. et *oratio-*

jus modo rei nomen reperiri poterat, hoc satis esse ad [a] cogendas pecunias videbatur. Non solum ur- 3
bibus, sed paene vicis, castellisque [b] singulis cum imperio praeficiebantur. Qui horum quid acerbissime [c] crudelissimeque fecerat, is et vir, et civis optimus habebatur. Erat plena lictorum et impe- 4
riorum provincia, [d] differta praeceptis atque exactoribus: qui, praeter imperatas pecunias, suo et- 701
iam privato compendio serviebant: [e] dictitabant enim, se domo patriaque expulsos, omnibus necessariis egere rebus, ut honesta praescriptione rem turpissimam tegerent. Accedebant ad haec gravis- 5

VARIAE LECTIONES.

a *agend.* V. *copias* L. pr. b *singuli* MSS. 2. Edd. Vasc. Steph. Str. Gr. post. Hotom. *imperiis* B. c *faceret et crud.* L. pr. d *conf.* Pal. B. L. sec. Dorv. Edd. pp. Ald. Gryph. aliaeque. *diserta* Lovan. dein vulgo *praefectis*. e *dictabant* V.

nes, pro *oratoribus*, apud Historiae Augustae scriptores: ut notatum a magno Salmasio. Idem quoque Graecis loquendi mos. Xenophon 1. Cyripaed. p. 4. τὰ παραγγελλόμενα ὑπὸ τῆς μεγίστης ἀρχῆς: *praecepta a summo magistratu*. Denique ipsa vox, *magistratus*, eodem prorsus modo usurpatur pro magistratum fungentibus. VOSS. Huc pertinere videtur Valer. Max. 6, 6, 4. *Ut Romani imperii potius decepta fides.*. Sic enim MSS. optimi pro, *Imperatoris*. Vide et 5, 4, 2. et 9, 12. Ext. 1. *In conspectu summi imperii*.

Differta praefectis] Primam vocem optimi MSS. praestant; sed altera nusquam, quod scio, in membranis comparet. Illi, tam Ursini, quam mei, nec non Edd. vetustissimae exhibent, *praeceptis*, i. e. edictis, mandatis. De *praefectis* jam praecesserat. Quidquid sit, MSS. lectionem reducendam censui.

Privato compendio] Codices nonnulli, (*imperio compendio.*) Al. (*imperio compendioque.*) Sed praestat vulgata Lectio. CLARK. In Bong. et Leid. sec. atque Edd. primis ad Beroaldum usque legitur, *p. imperio compendioque*, probatque Hotomannus; at Dorvill. et Edd. Bas. Aldi etc. *imperio compendio*. In Voss. est, *consilio impendio*. In Ciaccon. notis, *imperio compendiose*. In Palat. tantum, *pr. imperio serviebant*. Unde egregie videtur mihi hunc locum sanasse Gruterus, conjiciens in ἀνεκδότοις, *privato impendio serv.* i. e. usurae sive superpondio. Cicero ad Att. l. 6. Ep. 1. *Foenus et impendium recusare*, ubi itidem in nonnullis MSS. est, *imperium*. Vide om-

simae usurae, quod in bello plerumque accidere [a] consuevit, [b] universis imperatis pecuniis: quibus in rebus, prolationem diei, donationem esse dicebant. Itaque aes alienum provinciae eo biennio
6 multiplicatum est. [c] Neque minus ob eam caussam civibus Romanis ejus provinciae, [d] sed in singulos conventus, singulasque civitates certae pecuniae imperabantur, mutuasque illas ex S. C. exigi dictita-
7 bant; [e] publicanis, [f] uti in sorte fecerant, insequentis anni vectigal promutuum.

VARIAE LECTIONES.

a *solet* Lov. Dorv. b *in universis pecun*. Edd. R. M. V. c Ita MSS. et Edd. qdd. non *nec*. d *sed* deest Pet. *in* exsulat Pal. D. e *a p*. MSS. Reg. L. sec. deest *publ*. a Pet. f *ut forte* Lovan. Pal. Dorv. *ut in S*. L. pr. *fecerint* V.

nino summum J. F. Gron. de pec. Vet. Mantiss. p. 416.

Illas ex S. C.] MSS. Reg. Eliens. et Voss. et Edd. Vett. exhibent, (*ex illo S. C.*) CLARK. Immo habent MSS. et Edd. pp. *ex illo se consulto*. Bong. *ex illo a se cons*. ut millies *S. C.* in *se* corrumpi solet, et jam initio Lib. Gall. vidimus.

Uti in sorte fecerant] *Gabr. Faernus* et *Pet. Ciacconius* reponunt, *uti in Syria fecerant*; ac ita sane legitur in edit. *Rob. Stephani* A. D. 1544. sed contra Codicum manuariorum fidem, qui vulgatam lectionem constanter retinent. Forsan Caesar Syriam dixit *sortem*, quia Scipioni sortito obvenerat. DAVIS. *In Syria* conjecit etiam Glandorpius et Lipsius, et iis adsentitur Cellarius ex cap. 31. *A publicanis pecuniam insequentis anni mutuam sumsit*. Davisium sequitur Clarkius. Sed vide, ne alius hic *sortis* sensus lateat, in notis DD. VV. ad Liv. 6, 36. *Ni potius quam sortem creditum solvat*.

Promutuum] In MS. Reg. et Edit. Rom. est, (*Vectigal* pro mutuo.) Quod probat Cellarius, ut magis Caesareanae aetatis. CLARK. In Antiquioribus Edd. uti et Vascos. Steph. et aliis, nec non Leid. sec. est quidem, *promutuo*. Sed optimi quivis libri, *promutuum*, i. e. in antecessum repraesentatum, servant; nisi quod Lovan. Pal. et Dorvill. habeant, *promotum*. Adi Cuj. Observ. 8, 34. Mihi *promutuo* minus Latinum videtur. Ut dicitur *dare, accipere, pecuniam mutuam*, sic etiam *promutuam*. Adi Gronov. de Pec. Vet. pag. 115. 116. et alios.

Caeterasque ejus Deae statuas] In MS. Cujacii et Petav. invenio: *caeteraque ejus diei constituta*. Unde Ursinus argute, *certaque ei rei die constituta*. Sed non probo: quia opus non est. nam Dianae templum plenum donariis

XXXIII. Praeterea Ephesi a fano Dianae depo- 1
sitas antiquitus [a] pecunias Scipio tolli jubebat; [b] certaque ejus rei die constituta, quum in fanum ventum esset, adhibitis compluribus Senatorii ordi- 702
nis, quos advocaverat Scipio, litterae ei redduntur a Pompejo, *mare transisse cum legionibus Caesarem; properaret ad se cum exercitu venire,* [c] *omniaque posthaberet.* His litteris acceptis, quos ad- 2
vocaverat, dimittit: ipse iter [d] in Macedoniam parare incipit: [e] paucisque post diebus est profectus. Haec res Ephesiae pecuniae salutem adtulit.

VARIAE LECTIONES.

a Deest Lov. b vulgo *ceterasque e. deae statuas. Q.* c *omniaque postea quae h.* Pet. Scal. L. pr. *omnibusque quae h.* Carr. Palat. B. L. sec. Dorvill. Edd. pp. Vasc. *omniaque quae h.* Voss. d deest V. L. sec. e *paucis p.* Pet.

pretiosis. vide Strabonem l. 14. VOSS. Codices nonnulli (*ceteraque ejus diei constituta.*) Unde Ursinus legendum conjecit, (*certaque ei rei die constituta.*) Sed acutum id magis, quam verum. Hotomannus emendat, (*certasque ejus Deae statuas.*) Sed neque id opus. *Caeterae* enim *statuae* intelligi possunt, *caetera donaria pretiosa*, inter quae erant *statuae* etc. Retinenda itaque videtur vulgata Lectio. CLARK. *Norvic. Cujac. Petav.* et *Ursin.* dant, *ceteraque ejus diei constituta*; unde vir ille doctus rescribendum putavit, *certaque ejus rei die constituta.* Eodem sensu *Achilles Statius* malebat, *certaque ei rei die constituta; Ciaconius* autem, *certaque ejus die constituta.* Cum vero plurimi Codd. vulgatam lectionem servent, *Hotomannus* legit, *certasque ejus Deae statuas*, ut intelligantur aureae et argenteae. Ipse totum locum sic refingo, *Praeterea Ephesi e fano Dianae depositas antiquitus pecunias Scipio tolli jubebat*, AUREASQUE *ejus Deae statuas.* Causa enim non erat, cur obscure loqueretur *Caesar*, nec disertis verbis indicaret, cujus metalli statuas tolli Scipio jusserit. DAVIS. *Cur. sec.* Lov. Codex habet quoque cum Vossiano, *ceteraque ejus diei constituta.* In Dorv. etiam est, *diei*, in Leid. sec. *dei.* In Leid. pr. haec non legas. Notat Gruterus, in Cujaciano esse, *ceterasque ejus diei constituta.* An *constituta* potest notare ἀναθήματα, scribique, *ceteraque ei deae constituta*, scilicet quaevis magni pretii donaria? (Haec *ornamenta* et *monumenta* alibi vocat Auctor. V. Voss. ad B. C. 2, 21.) Sed mihi potius videtur Achillis Statii et Salmas. ad jus Attic. p. 565. vel Ursini emendatio esse verissima, hoc modo, *jubebat: certaque ejus*

1 XXXIV. Caesar, [a] Antonii exercitu conjuncto, deducta Orico legione, quam tuendae orae maritimae caussa posuerat, tentandas sibi provincias, lon-
2 giusque procedendum existimabat; et, quum ad eum [b] ex Thessalia, Aetoliaque, legati venissent, qui, praesidio misso, pollicerentur, earum [c] gentium civitates imperata facturas, L. Cassium Longinum cum legione Tironum, quae adpellabatur vigesima septima, atque equitibus cc in Thessaliam, [d] C. Calvi-

VARIAE LECTIONES.

a *Antonio* Lov. Dorv. b Sic MSS. Pet. L. pr. V. Pal. Dorv. et alii; non *leg. v. ex Th. Aet.* c *region.* L. pr. d *C. Cabas.* Lov. Dorv.

rei die constituta, quum in fanum ventum esset. *Constituere diem* cum Genitivo habuimus etiam B. Gall. 1, 4. *Die constituta caussae dictionis.* et 7, 2. *tempore ejus rei constituto.* Quare de hac correctione amplius non est dubitandum; nisi malit aliquis, *die ei rei:* quod per me licet. De *statuis*, vel *donariis*, nihil locutum esse Caesarem, e seqq. patet: ubi tantum *Ephesiae pecuniae*, non etiam aliarum rerum, (quod fecisset auctor, si de iis supra quid scripserat) facit mentionem. *A* vero etiam non mutandum fuit in *e*. Millies *a* pro *e* sumitur, et hae praepositiones passim confunduntur. Adi ad B. G. 1, 53.

In Thessaliam] Desunt haec verba in Leid. pr. at Petavianus habet, *in Thessalum ire.* Scal. Vossian. *In Thessaliam ire.* Lovan. *In Th. jubet ire.* Dorvill. Palat. *in Thess. mandat.* At Edd. Rom. et Mediol. *in Th. ire mandat et.* Ed. Ven. *In Th. ire mandaret, et.* legitur quoque *et* in Leid. sec. Videtur vera esse lectio, *in Thessaliam ire*, sc. misit. Quod non capientes librarii interpolarunt vel ejecerunt. *Mitto ire*, ut *mitto quaerere, scitari*, et alia. de quibus consule Ill. Heins. ad Ovid. Met. 5, 660. *Per aëra misit Mopsopium juvenem sacros agitare jugales.*

Maximeque eos etc.] Sic MS. Reg. Al. (Maxime *eos* etc.) Quod hiulcum est. CLARK. *Que* addunt etiam Leid. sec. et Dorvill. cum Edd. Flor. Vascos. Steph. Str. Gryph. post. in MSS. illis, uti et in Voss. et Edd. Rom. Ven. Med. est, *eo*. Malim cum Grutero *est* post, *hortatus*, delere, quam hic *que* inserere.

Jussit.] Sic MSS. Reg. et Eliens. Quod et postulare videtur temporum ratio. Editi habent, *jubet*. CLARK. Hoc perinde esse, praeteritumque et praesens tempus in narratione sexcenties jungi, crebro monere debui supra. Hic tamen et Petav. Pal. Lovan. Dorv. et Leid. sec. produnt etiam, *jussit*.

Quae Libera adpellabatur] Ve-

sium Sabinum cum cohortibus v, paucisque equitibus in Aetoliam misit: maxime eos, quod erant propinquae regiones, de re frumentaria ut providerent, hortatus est. Cn. Domitium Calvinum cum le- 3
gionibus duabus xi, et xii, [a] et equitibus d, in
Macedoniam proficisci jubet: cujus provinciae ab ea 4
parte, quae Libera adpellabatur, Menedemus, prin- 703
ceps earum regionum, missus legatus, omnium suorum excellens studium profitebatur.

VARIAE LECTIONES.

a Deest L. pr.

lim scire, quando, et quidem ipsius Caesaris tempore, desiit *libera* vocari. Quarta Macedoniae pars ex divisione Paulli apud Livium 45, 29. quae regionis caput *Pelagoniam* habebat, adhuc sub Tiberio vocabatur ἐλευθέρα. cujus rei locupletes testes sunt Strabo, jam ab aliis adductus, l. 7. pag. 326. Ed. Par. *Τὰ περὶ Λυγκιστὸν καὶ Πελαγονίαν, καὶ Ὀρεστιάδα καὶ Ἐλιμίαν, τὴν ἄνω Μακεδονίαν ἐκάλουν, οἱ δ' ὕστερον καὶ ἘΛΕΥΘΈΡΑΝ.* ac Plinius H. N. 4, 10. *Et* LIBERI *Amantini atque Orestae.* Solemus etiam describere regiones non a nomine, quod gesserunt, sed quod gerunt. Vel saltem hoc addi oportet. Ita certe semper agit Caesar. Sic h. libro c. 6. *locus, qui adpellatur Pharsalia.* Ubi etiam in MSS. *adpellabatur.* c. 26. *portum, qui adpellatur Nymphaeum.* c. 42. *loco, qui adpellatur Petra.* Et sic in Bellis Gallicis 1, 17. *Ejus pagi, qui Urbigenus adpellatur.* 6, 53. *Civitates, quae Armoricae adpellantur.* Hirt. quoque B. Alex. c. 10. *locum, qui adpellatur Chersonesus:* quo loco etiam librarius quidam dedit, *adpellabatur.* Exstat tamen vulgo quoque B. G. 1, 12. *Is pagus adpellabatur Tigurinus.* Verum, praeterquam quod illic etiam MSS. aliqui dent, *adpellatur,* alia ratio ejus inperfecti dari potest, scilicet, quia eum pagum isto proelio ita conciderat, ut quasi *nomen* ejus deleverit Caesar. Quidquid ejus loci sit, omnino malim hic, *adpellatur:* quod retinuerunt MSS. Lov. Dorvill. et expressit Glandorpius, ac margini adlevit Aicardus. Videtur error librariorum natus ex praecedenti, *cum legione Tironum, quae adpellabatur vigesima septima:* quomodo observavi locutum auctorem quinquies. Sic B. G. 4, 32. *legione, quae adpellabatur VII.* B. Civ. 2, 19. *Cohortes II, quae Colonicae adpellabantur.* c. 20. *altera ex duabus legionibus, quae Vernacula adpellabatur:* quibus tamen locis tribus optimus Leid. pr. et alii dant, *adpellatur,* et *adpellantur:* atque ita magnus Lipsius omnino legendum locum hujus lib. c. 88. *quarum una prima, altera tertia adpellabatur,* vel delendum verbum censet in l. 4. De Mil. Rom. Dial. 8. ubi, uti hic, constanter Inperfectum servant MSS. Nil muto temere. Caesar enim videtur hos Commentarios

1 XXXV. Ex his Calvisius, primo adventu summa
omnium Aetolorum receptus voluntate, praesidiis
adversariorum Calydone et Naupacto rejectis, omni
Aetolia potitus est. Cassius in [a] Thessaliam cum le-
2 gione pervenit. [b] Hic quum essent factiones duae,
[c] varia voluntate civitatum [d] utebatur. [e] Hegesare-
tos, veteris homo potentiae, Pompejanis rebus stu-
debat. Petrejus, summae nobilitatis adolescens,
suis ac suorum opibus Caesarem [f] enixe juvabat.
1 XXXVI. Eodemque tempore Domitius in Mace-
704 doniam venit: et, quum ad eum frequentes civita-
tum legationes convenire coepissent, nunciatum est,
adesse Scipionem cum [g] legionibus, magna [h] et opi-
nione et fama omnium: nam plerumque in novi-

VARIAE LECTIONES.

a *Thessalia* L. pr. V. *cum l.* desunt Lov. *praev.* Edd. qdd. b *His* Lov. c *alia* Lov. L. sec. *alia varia* Dorv. *civ.* deest Lov. L. sec. d *inniteb.* Edd. R. M. V. *mitteb.* V. *non teneb.* Dorv. e *Haegesaretos* vel *Haegesartos* vel *Hages.* MSS. plerique. per *os* MSS. o. praeter Bong. vulgo *Egesaretus.* Vide ad Cic. Ep. 25. l. 13. ad Fam. f *obnixe* L. pr. perperam. g Sic Glar. Ursin. Man. etc. *Legione* MSS. et Edd. Vett. h deest MSS. 4.

demum scripsisse post confectum hoc bellum, sive in ordinem disposuisse Ephemeridas, quas contexuerat in expeditionibus, diversas a Commentariis, ut satis constat ex Vossii notis supra pag. 3. 4. (confer vero Davisii notam ad Fragm. ex *Ephemer.*; ea tamen non obstat meae sententiae) Polyaeni et Frontini Strategematicis, ac Servii aliorumque Grammaticorum testimoniis. Interim existimo, rationem et numerum legionum fuisse immutatum: quia veteranorum legiones jam emeritae et in promissos agros deductae, nec non aliae dimissae, novaeque conscriptae erant. Confirmat meam sententiam locus 3, 4. *Veteranam, quam, factam ex duabus, Gemellam adpellabat.*

Dejectis] Ita Ciacconius ex antiquo Codice optime restituit. Sic enim et alibi loqui solet *Caesar.* MSS. plerique et Editt. Vett. (*relictis.*) Scaliger et Recentiores, (*rejectis.*) CLARK. Non ex antiquo libro, sed e conjectura, ita legit Ciacconius, quia Caesar et alii passim dicunt, *praesidia dejicere*, ut est notissimum. *Rejectis* primus dedit Vascos. quum antea esset, *relictis*, quod etiam habent MSS. mei, ut et Ed. Gryph. sed tamen Lovan. praebet, *rece-*

tate fama antecedit. Hic nullo [a] in loco Macedo- 2
niae moratus, magno inpetu [b] tetendit ad Domitium; et, quum [c] ab eo milia passuum xx abfuisset, subito se ad Cassium Longinum in [d] Thessaliam convertit. Hoc [e] adeo celeriter fecit, ut simul adesse, et venire nunciaretur: et, quo iter expeditius face- 3
ret, M. [f] Favonium ad flumen [g] Haliacmonem, quod Macedoniam [h] a Thessalia dividit, cum cohortibus xx praesidio inpedimentis [i] legionum reliquit, castellumque ibi muniri jussit. Eodem tempore equi- 4
tatus regis [k] Cotys ad castra Cassii [l] advolavit, qui circum Thessaliam esse [m] consueverat. Tum timore 5
perterritus Cassius, cognito Scipionis adventu, visisque equitibus, quos Scipionis esse arbitrabatur,

VARIAE LECTIONES.

a *τὸ in* abest a Lov. Dorv. ac L. pr. a m. pr. bene. b vulgo *contendit.* c *ad m. V. ab eo vicies mille passus* MS. Reg. *ac XX.* Lovan. d *Thessalia.* e *ideo* MSS. *eff.* Edd. pp. *ut* deest L. pr. *simul* exsulat Lovan. *venisse* Lovan. Dorvill. f *Fabon.* MSS. g Sine adspir. MSS. hic et infra praeter solum Cuj. ac infra etiam sine adspir. h *et Thessaliam* L. pr. i Rursus MSS. et Edd. Vett. ut supra, *legionis.* k vulgo *Coti.* l *evolavit* L. pr. dein *circa* Lov. m *consuerat cum* L. pr.

ptis. Cave, ne mutes, *rejectis,* i. e. dejectis ex illis urbibus retrorsus ad Pompejana castra. Infra c. 46. *Ne non reducti, sed rejecti viderentur.* ubi tamen *dejecti* non male MSSti plurimi exhibent. Sed sic B. G. 1, 24. *Rejecto nostro equitatu.* 2, 33. *In oppidum rejecti sunt,* i. e. in fugam et ad oppidum conjecti sunt tergis versis. Apposite Cicero l. 2. ad Fam. Ep. 10. *feliciter ab Antiochia hostem rejecerat.*

Petrejus] Nomen hoc Romanum minus convenire Thessalo, recte observatum puto a Ciacconio, in cujus libro est, *Petreus.* non male Lovan. et Dorv. *Preteus.*

Contendit ad Domitium] Leid. pr. Scal. Voss. Lovan. Dorv. Palat. *tendit.* At Cujac. et Petav. *tetendit.* Recte. Vellej. 2, 70. *Agmen magno cursu ad eum tendentem.* Frontin. 3, 17, 6. *praesumta jam victoria, velut ad praedam castrorum tendentes:* et passim apud poëtas.

Equitatus Regis Coti] *Pet. Ciacconius* et *Aldus Manutius* reponunt, *equitatus Regis Cotys:* et sane hoc nomen ita effert *Vellejus Paterculus* 2, 129. aliique. Sed nihil opus est, ut quid-

ad montes se convertit, qui Thessaliam cingunt; atque ex his locis Ambraciam versus iter facere coe-
6 pit. At Scipionem, properantem [a] sequi, litterae sunt consecutae a M. Favonio, Domitium cum legionibus adesse, [b] neque se praesidium, ubi constitu-
7 tus esset, sine auxilio Scipionis tenere posse. Quibus litteris acceptis, consilium Scipio iterque [c] commutat; Cassium sequi desistit; Favonio auxilium fer-
8 re contendit. Itaque, die ac nocte continuato itinere, ad eum pervenit, tam obportuno tempore, ut simul Domitiani exercitus [d] pulvis cerneretur, et
705 primi antecursores Scipionis viderentur. Ita Cassio industria Domitii, Favonio Scipionis celeritas salutem adtulit.

VARIAE LECTIONES.

a Deest L. pr. dein *secutae* Edd. pp. b Sic MSS. non *nec. se* et *posse* absunt a Lov. Pal. c *commutavit* L. pr. d *ut p.* Lov.

quam mutemus. Noster hujusce libri c. 4. *Ad eundem numerum Cotus ex Thracia dederat*, quem etiam locum temere sollicitant viri eruditi. *Cicero* in Pisonem c. 34. *Cum tu trecentis talentis Regi* Coto *vendidisses.* Et iterum: *quorum omnium capita regi* Coto *vendidisti.* Sic *Corn. Nepos* in Iphicr. c. 3. *Menesthea filium reliquit, ex Thressa natum,* Coti *regis filia.* Idem tamen in Timoth. c. 1. *Cotym* dixit, adeo ut vel hoc vel illo modo scribi possit; licet in contraria opinione fuerit etiam *Car. Sigonius* ad *Livii* 45, 42. DAVIS. Frustra *Coti* defendit Davisius. Adi tu potius, lector, quae adfert Cl. Burmannus ad Velleji locum, et diserte Petav. Scalig. Leid. pr. Voss. *Cottys*, vel *Cottis*, hic exhibent. Hic autem usque ad finem c. 87. deficit MS. Dorvill.

Auxilium ferre] In Vossiano inveni, *aux. facere.* Quod dictum foret, ut, *facere salutem, medicinam, opem* etc. de quibus vide Misc. Observ. A. 1733. Maj. et Jun. pag. 453. ad illa Appuleji, *Opem facite.* Id tamen ego Caesari non temere adscripserim.

Cerneretur et — viderentur] Facile alicui unum ex his verbis delendum esse videretur. Sed cave, quid mutes, et vide ad 1, 43. 7, 30. ac Cort. ad Sallust. B. Cat. c. 12. *haberi, et duci.* Ut hic, ita Lucan. 5, 274. *Jam respice canos, Invalidasque manus, et inanes cerne lacertos.* ubi olim conjeci, *carne*, quod jam damno. Sic 2, 429. *Gallica rura videt, devexasque adspicit Alpes.*

In castris stativis] Stativorum castrorum supra meminit Caesar

XXXVII. Scipio [a] biduum castris stativis moratus [b] ad flumen, quod inter eum et Domitii castra fluebat, [c] Haliacmonem, [d] tertio die prima luce exercitum vado transducit; et castris positis, postero die mane copias ante frontem castrorum [e] struit. Domitius tum quoque sibi dubitandum non putavit, quin productis legionibus proelio decertaret. 1

Sed, quum esset inter bina castra campus circiter [f] milium passuum [g] VI; Domitius castris Scipionis aciem suam subjecit: [h] ille a vallo non dis- 2

cedere perseveravit. Attamen, aegre retentis Domitianis militibus, est factum, ne [i] proelio contenderetur; et maxime, [k] quod rivus difficilibus ripis, [l] castris Scipionis subjectus, progressus nostrorum 3

VARIAE LECTIONES.

a *in c. st. bid.* vulgo. b desunt Edd. R. M. V. *intra* V. c *Alisicam*, *Alisacam*, *Alisacum* MSS. et Edd. pp. vel *Alisiacam*. d *tertia* MSS. 4. e *instruit* vulgo. f *milia* MSS. et Edd. qdd. g *III* Edd. R. M. V. quod praefert Glarean. vulgo abest nomen *Domitii*. h *ipse vero* L. sec. *ille vero* Lov. Edd. pp. *il. val.* B. *valle* MSS. 5. *descendere* Lovan. L. pr. a m. pr. nec male. i *proelium conderetur* Voss. *contenderent* Edd. R. M. V. k *qui* V. l MSS. *subj. cast. Sc.*

hujusce libri c. 30. Vide et *Hirtium* Bell. Afric. c. 26. Nomen habent ex eo, quod structa sint, ut in iis aliquamdiu maneretur, quemadmodum docet *J. Lipsius* Mil. Rom. lib. 5. Dial. 1. DAVIS. Rectius vulgo, ut puto, edidi e Leid. pr. Petav. Scalig. Lov. *biduum castris stativis m.* Abest quoque praepositio a Cujac. et Voss. in quo, *biduo*, cum Edd. pp. *statutis* autem, pro *stativis*, ut supra, ita hic etiam in Leid. pr. et Scalig.

Instruit] Sic primus Scaliger cum Ciaccon. et Ursino ex ipsius codice ediderunt: iisque adstipulatur recentissimus Leid. sec. Sed reliqui MSS. omnes cum Edd. vetustis constanter habent, *struit*. Bene omnino, ut ostendi ad B. Civ. 1, 41. *Acie instructa:* ibi enim alii quoque rectius, *structa*.

Castris Scipionis aciem suam subjecit] In MSto *Norv.* et editt. *Rom. Ven. Beroald.* hic locus uno verbo auctior legitur: habent enim ii Codices, *Domitius castris Scipionis*, etc. Ac haec est ipsius Caesaris manus; vocem autem expunxerunt ii, qui *nostri* simplicitatem in animum non revocabant. DAVIS. MSS. Reg. et Eliens. et Editt. Vett. exhibent, (— *VI*, Domitius *castris* etc.) unde, etsi vulgata Lectio non est da-

4 inpediebat. Quorum ſtudium alacritatemque pugnandi quum cognoviſſet Scipio, suspicatus fore, ut poſtero die aut invitus [a] dimicare cogeretur, aut magna cum infamia [b] caſtris se continere, qui magna [c] exspectatione veniſſet, temere progreſſus turpem habuit exitum: et noctu, ne conclamatis quidem va-
706 sis, flumen transit, atque in eamdem partem, [d] ex qua venerat, redit: ibique prope flumen edito [e] na-
5 tura loco caſtra posuit. Paucis diebus interpositis, noctu insidias equitum conlocavit: quo in loco superioribus fere diebus noſtri pabulari conſueverant. Et quum quotidiana conſuetudine Q. [f] Varus, praefectus equitum Domitii, veniſſet; subito illi ex insi-
6 diis conſurrexerunt: sed noſtri fortiter eorum inpetum tulerunt, celeriterque ad suos quisque ordines

VARIAE LECTIONES.

a Deeſt V. b *in c.* Edd. R. M. V. *sese* L. sec. dein *contineret* MSS. pleriqne et Edd. Vett. c *cum exspect.* Lov. Pal. Edd. R. M. Vasc. Gr. poſt. d *ad quam* V. e *naturali* MSS. 2. ut c. 40. nisi ibi scribendum sit *natura*. dein *consuerant* Sc. ut saepe. f *Varius* Gland.

mnanda, tamen hoc modo totam periodum potius interpungendam exiſtimaverim, (— *decertaret. Sed quum esset — passuum* VI; Domitius *castris Scipionis aciem suam subjecit; ille a vallo non discedere perseveravit.* CLARK. Atque ita fide MSS. omnium et Edd. primarum, uti et Vascos. Steph. aliarumque, exhibui.

Ne conc. quidem vasis] Notandum eſt, in MSS. Petav. Palat. Lov. Leidd. Voſſ. et Edd. primis scribi, *neque*. Ut suſpiceris, *quidem* fuiſſe intruſum. Nam *neque* pro *ne quidem* poni, vidimus c. 29. Nisi forſan etiam dixerint, *neque quidem*, et *nec quidem*, pro *et ne quidem*. V. ad B. G. 5, 44.

Transit] Legendum, *transiit*; quod sequentia docent. DAVIS. *Cur. sec. Transiit* eſt in Leid. pr. Voſſ. Contra MSS. mei tantum non omnes et Edd. Vasc. Steph. Gr. poſt. *redit*. Quod malim, si quid mutandum eſt.

Levis armaturae] Lectionem hanc nequaquam damno. Sciendum tamen, has voces non reperiri in Petav. Leidd. Palat. Bong. Voſſ. adeoque in nullis, nam in Lovan. pro iis eſt, *exercitus*, i. e. *peditum*; ut praecedit, *omnem exercitum equitatumque*. Plura de eo vide ad B. G. 7, 61. *Exercitus equitatusque transmittitur*.

Inlata suspicione] Quum in Lov. Cod. exaretur, *in cassa*, fa-

[a] rediit, atque ultro [b] universi in hostes inpetum fe-
cerunt. Ex his circiter LXXX [c] interfectis, reliquis 7
in fugam conjectis, [d] nostri, duobus amissis, in ca-
stra se receperunt.

XXXVIII. His rebus [e] gestis Domitius sperans, 1
Scipionem ad pugnam elici posse, simulavit, sese
angustiis rei frumentariae adductum, castra mo-
vere, vasisque [f] militari more conclamatis, [g] pro-
gressus milia [h] passuum III [i] loco idoneo et occulto
omnem exercitum equitatumque conlocavit. Scipio 2
ad insequendum paratus, equitatum magnamque par-
tem levis armaturae ad explorandum iter Domitii, et
cognoscendum praemisit. Qui quum essent pro- 3
gressi, primaeque [k] turmae insidias intravissent, ex
fremitu equorum inlata suspicione, [l] ad suos se reci-

VARIAE LECTIONES.

a *redit* L. pr. V. b *conv.* MS. Reg. L. sec. Edd. Vasc. Steph. Gr. post. *hostem* Reg. c *interficiuntur* Pet. d Sic Edd. primae, Scal. etc. deest MSS. et Edd. plerisque. e *confectis* L. pr. f *militaribus* L. pr. Sc. V. ad 1, 66. g *egressus* L. sec. h deest V. Adi ad B. G. 1, 15. i *in l.* Pet. V. B. k *turbae* L. pr. Sc. l *in* L. pr. *se* deest L. pr.

cilis nascitur conjectura, *incussa:* quod verbum Lipsius et Perizonius hic adscripserunt, imo Ursinus in suo Codice scribi testatur. Mihi vero videtur vox vehementior hoc loco. et *inferre spem, metum,* et similia crebro adhibet noster. Adi ad 2, 25. *Spe inlata militibus.* Per *equos* intellige suos ipsorum.

Nostri cognitis hostium insidiis] Sic primus Scaliger ex v. c. edidit: de verbis Caesaris, quod fugitivam vocem restituit, bene, (nam in prioribus editionibus vox, *hostium,* desiderabatur) de sensu, pessime: nam Domitius posuerat insidias, Scipionis miles advertit, et vix effugit: quomodo ergo suos, sive Domitianos, ait Caesar insidias hostium cognovisse? Nihil hic congrui sensus, et tamen sic quoque legitur in Pet. Pal. et Bong. codice. Quare emendo: *Nostri, cognitis hosti insidiis, ne frustra reliquos exspectarent, duas turmas exceperunt.* Nihil certius, nihil clarius. Corruperat verba Caesaris librarius, dum, *hosti insidiis* scriptum inveniens, illud, *in,* voci, *hosti,* conjungit, ac *hostium* facit. Paullo post in vulgatis legitur, *duas hostium turmas exceperunt.* Ubi omitte vocem, *hostium,* quae recte abest a v. c. nostro et Petaviano. VOSS. MS.

pere coeperunt; quique hos sequebantur, celerem
4 eorum receptum [a] conſpicati, reſtiterunt. Noſtri,
cognitis insidiis, ne fruſtra reliquos exſpectarent,
707 duas nacti hoſtium turmas exceperunt. In his fuit
M. Opimius, praefectus [b] equitum. Reliquos omnes
earum turmarum aut interfecerunt, aut captos ad
Domitium [c] perduxerunt.

XXXIX. De-

VARIAE LECTIONES.

a *rec. conspectum consp.* L. pr. b *eques* Lovan. *eque* Voſſ. *eq̃s* L. sec. V. ad B. C. 2, 42. c Sic Pet. vulgo *ded. add.* MS. Hotom.

Norvic. et editt. *Rom. Ven. Beroald.* exhibent, *Nostri cognitis hostium insidiis, — duas nacti turmas exceperunt*, nec ulli Codd. vocem, *hostium*, bis repraeſentant, unde, nisi praeplaceat *Vossii* conjectura, rescriberem: *Nostri, cognitis insidiis*, (quas ipsi hoſtibus ſtruxerant) — *duas nacti hostium turmas*, adeo ut MSS. et veteres editi in eo solo fuerint corrupti, quod Librariorum incuria vocem, *hostium*, ex inferiore versu in superiorem transtulerat. DAVIS. Absurde prorſus Scaliger et Recentiores ediderunt (*cognitis HOSTIUM insidiis.*) Non enim *hostium* erant insidiae, sed *Caesareanorum*. Omnino igitur aut cum D. Voſſio legendum, (*cognitis* hoſti *insidiis, — duas nacti turmas etc.*) aut cum Davisio, (*cognitis insidiis*, (quas NOSTRI scilicet collocarant,) — *duas nacti hostium turmas etc.*) Ut adeo vox (*hostium*,) (quod eſt in MSS. *cognitis* hoſtium *insidiis*,) aut corrupta sit Librariorum inscitia ex (*hosti;*) aut ex poſteriori parte sententiae irrepserit, transposita in priorem. CLARK. MSS. cuncti et Edd. primae exhibent: *N. cogn. hostium insidiis, n. f. r. e. d. nacti turmas excep.* Unde non dubito, quin *hostium* ante, *insidiis*, deleri debeat, ut bene exhibuerunt Vascos. Ald. Gryph. aliique, et poni ante, *turmas*, nisi et ibi exterminandum cenſeas. *hosti* adscripsit etiam Lipsius. Sed *cognitis insidiis* bene dicitur, scilicet *suis*.

Caesar, ut supra demonstratum est, III *cohortes Orici — reliquit*] Nullibi hoc supra eſt demonſtratum, sed narrat Caeſar c. 34. *Orico deductam* fuiſſe *legionem, quam tuendae orae maritimae caussa posuerat;* quamobrem, voce transposita, hic legendum videtur, *deductis orae maritimae praesidiis, ut supra demonstratum est, Caesar* III *cohortes etc.* Hanc emendationem res ipsa poſtulat. DAVIS. *Deductis orae maritimae* Caeſar *praesidiis, ut supra demonstratum est*) Ita ex MS. Reg. reſtitui. (Sic etiam Voſſ.) Qui et concinnus eſt verborum ordo, (vide supra ad B. G. 5, 49.) et sententia sine omni ambiguitate perſpicua. Editi omnes, una voce transposita, exhibent, (*Deductis orae maritimae praesidiis, Caesar, ut su-*

XXXIX. Deductis orae maritimae praesidiis, 1 Caesar, ut supra demonstratum est, III cohortes Orici, oppidi tuendi caussa, reliquit; [a] iisdemque custodiam navium longarum transdidit, quas ex Italia transduxerat. Huic officio oppidoque Acilius legatus praeerat. Is naves [b] nostras [c] interiorem in 2 partem post oppidum reduxit, et ad terram deligavit, faucibusque portus [d] navem onerariam submer-

VARIAE LECTIONES.

a Sic o. MSS. vel *isdemque*, non *iisque*. b *nostri* L. pr. c ita Petav. L. pr. Scal. V. vulgo *in int. in* deest L. sec. *portum* non male legit Ciaccon. Sed vide c. 40. §. 4. quod itidem mutat. d *navim* Lov. *submersit* id. *mersam* B.

pra demonstratum est etc.) Id quod, ambiguum cum esset, quo referretur vox, *Caesar*, doctissimum Davisium in errorem admodum lepidum induxit. Cum enim periodum hoc modo interstinctam edidisset, (*Deductis orae maritimae praesidiis, Caesar, ut supra demonstratum est, tres cohortes Orici — reliquit;*) nullibi (subjicit deinceps in Notis suis) hoc *supra* est demonstratum, *Caesarem tres cohortes Orici reliquisse:* ideoque, voce longius transposita, legendum existimat, (*deductis orae maritimae praesidiis, ut supra demonstratum est, Caesar tres cohortes etc.*) Quae emendatio, ut veram quidem sententiam exhibet, ita, quam non sit necessaria, (si modo recte interstinguatur periodus,) facile (ut opinor) vides; itemque, quam exiguo ex errore quantae non nunquam tenebrae oriantur. Vide supra ad 5, 19. et infra de bello Hisp. ad c. 4. CLARK.

Praeerat Acilius legatus] Sic ipsa poscit historia: testante Dione, *Acilium*, sive, ut ille vocat, Ἀκύλιον Orico praefuisse: idem supra Caesar ait; nequeo tamen dissimulare, in v. c. nostro legi, *legatus Caninianus*, in Petav. et Bong. *legatus Caninius*. VOSS. *Praeerat* postposui cum MSS. et Edd. Vett. *Caninius leg.* est etiam in Lovan. Leid. sec. Palat. et Edd. pp. item Vascos. Stephan. Gryph. etc. *Canianus leg.* est in Leidensi sec. *Caniniarius leg.* in Voss. sed cap. seq. MSS. constanter servant, *Acilio*. Sub littera C. ergo latet praenomen.

Cn Pomp. filius] Ita Scaliger edidit, quia variabant codices, et ille, *Pompejus*, hic, *Pompeji*, habebat: et noluit, credo, subire aliena judicia, eodem modo, quo olim rogatus a Pompejo Tullius, *tertium*, an *tertio*, *consul*, scribendum esset, quia nonnullos hunc, alios illum loquendi modum praeferre sciebat, scribi jussit, III. cos. Et Cicero quidem recte, non Scaliger: quia, utrum Pompeji filius, an Pompejus filius, dicas, haud multum interest: at si *Pomp. filius* scribas, non *Pompeji*, verum et *Pomponii filius* valet. Quare hoc contra vetustatis morem; tu, ut libet, *Pompeji*, vel *Pompejus*, retine. Ego hoc malo. VOSSIUS.

sam objecit; et huic alteram conjunxit; super [a] qua turrim effectam ad ipsum introitum portus obposuit, et militibus complevit, tuendamque ad omnes repentinos casus transdidit.

VARIAE LECTIONES.

a *quas* MSS. et Edd. Vett. *turrem* MSS. 4. *ipsius* L. pr.

Ad Oricum venit] Sic recte MSSti, licet reluctante Ciacconio, qui *ad* expungit. Sed distinguere oportet inter haec, *ad Oricum venire*, et, *Oricum venire*. Nam illud tantundem valet, ac si dicas, ad terram venit, in qua Oricum est. Hoc notat, Oricum ingressus est. Atque Pompejus non intravit, sed ad urbem constitit. IDEM. Sunt qui praepositionem delendam velint. Sed male. Nam praeterquam quod Caesar locorum, nominibus praepositionem saepe praeponat; illud porro notandum, aliud esse hoc in loco, (*ad Oricum venire*;) aliud, (*Oricum venire*.) Non enim *Oricum* venit *Pompejus* filius, sed *ad Oricum*, hoc est, ad littora et portum prope *Oricum*, ut recte observavit Vossius. CLARK.

Navim remulco, multisque contendens funibus abduxit] De remulco multi differuerunt et contenderunt. Alii funem, alii scapham, aut minus navigium esse volunt. Nomen ipsum a ῥυμουλκεῖν factum, quod est, funibus trahere. Isidorus funem esse ait, et C. Valgii versus adducit hos: *Hic mea me longo succedens prora remulco Laetantem gratis sistit in hospitiis.* Quibus ex verbis colligunt, remulcum funem esse. At navem esse, probatum eunt ex his Hygini verbis, quae apud Charisium extant: *Ibi solent itineris minuendi caussa remulco, quem Graeci πάκτωνα dicunt, navem traducere.* Est autem πάκτων navigium διὰ σκυταλίδων πεπηγός, sive ex virgis contextum, ut Strabo ait. Mihi *remulcus* et aliud, quam funem, notare videtur. An navigium notet, nec negare ausim, nec dicere: de fune non dubito, quia clara res est, et multorum testimoniis comprobari potest. Sed arbitror, remulcum notare etiam machinam, qua funibus attrahitur navis, et denique quicquid navem fune promovet, sive jumenta, seu naves, seu homines sint. Unde legas, *remulco quadriremis*, apud Livium 25, 30. Inde videtur Ausonius dixisse in Mosella: *Et quum per ripas nunquam cessante remulco Intendunt collo malorum vincula nautae.* Ubi quid aliud, remulcus nunquam cessans, quam bestia, quae per ripas decurrens fune attrahit navem? At de machina dicere me, fortasse magis quispiam miretur. Tamen videor id colligere ex veterum quibusdam locis. In his est ille Hygini, quem alii perperam cepisse mihi videntur. Expendamus verba: *Ab Actio*, inquit, *navigantes stadia* XL, *veniunt ad Isthmum Leucadiensium; ibi solent itineris minuendi caussa remulco, quem Graeci πάκτωνα dicunt, navem traducere.* Solent remulco naves Isthmum traducere, hoc est, trochlea, quali hodieque videmus transduci naves, si injectus alveo agger cursum moretur. Nos nautico vocabulo vocamus, *over-winden*, aut *over-tomen.* Similitudine ab equis sumta, qui freno ducuntur, ubi sessor descendit; ita et návis velut freno prorae alligato protrahitur. Nam nisi machinationem talem intelligas, quae manus navem moliri queat?

XL. Quibus cognitis rebus, Cn. [a] Pompejus filius, qui classi Aegyptiae praeerat, ad Oricum venit; submersamque [b] navim remulco, multisque [c] contendens funibus [d] adduxit: atque alteram [e] na- 1 708 2

VARIAE LECTIONES.

a *Pompeji* L. sec. Pal. Edd. pp. sed v. Manut. *filius* deest V. b *navem* V. *remulgo* Pet. V. supra. c *colligans* B. Carr. Edd. R. M. V. Vasc. Steph. Str. Gr. post. e Glossa. d vulgo *abd.* e *navim* L. sec.

Scutulis, fortassis dicat aliquis: sed repugnant Hygini verba, qui addit: *quem Graeci πάκτωνα dicunt. Πάκτων* est, exponente Strabone, (perpende verba Strabonis apud Martin. fortasse possint huc aptari; vide quoque, an sana sint,) navigii genus ex virgultis contextum. Sed hoc nullum hic usum habet: neque ullus unquam tam insanus, qui navigio navem per terram protrahi unquam dixerit aut cogitarit. Quare necessario aliud vult Hyginus: quod quale fuerit, videor mihi observasse. *Πακτῦν* Graecis est, *contexere*, aut *compingere*, sed et *κλεῖσαι*, *claudere*, ut Pollux explicat et Suidas: unde Sophocles *δῶμα πάκτυ* in Ajace dixit, h. e. *claude domum*. Item, *obstruere*, unde Aristophanes dixit, *ὑδρορ-ῥοὰς* et *ὀπὰς πακτῦν*, hoc est, injicere aggerem alveo, eumque obstruere. Amplius ab eodem *πήγνυμι* venit et *πάγος*, id est, *collis*, vel *tumulus*, quod Eustathius ad *ἰῶτα* Iliadis p. 742, 42. exponit *ὀξύτητα ὀρεινήν*, et *πάγη*, quod *laqueum*, *tendiculam*, imo et *compedes* ac quasi *frenum*, notat. Hinc ego illud *πάκτων* accipio pro tali machinatione, qualibus hodieque videmus naves traduci per isthmos aut aggeres. Primo enim ea in aggeribus hujusmodi collocatur, qui aquae injecti sunt. Deinde tum ipsa, tum ille agger, cui imponitur, in altum adsurgit: denique et hic funes sunt, quasi retia, queis naves ducuntur et trajiciuntur. Hoc nimirum est, quod voluit Hyginus, cum ait, minuendi itineris caussa traduci remulco naves; quae alioqui, obstante Isthmo, circumnavigare insulam Leucada debuissent. *Χαμυλκὸν* Graeci vocavere, ut me docuit Pollux 7, 33. *αἱ δὲ καλυμέναι Χαμυλκοὶ*, inquit, *μηχαναὶ, δι ὧν εἵλκοντο*, scilicet *αἱ νῆες*. Adeo ut *Χαμυλκὸς* sit remulci species: nam remulcus duplex est, terrestris, aut qui aqua fit, aqua naves attrahit, terra, machina, qualem dixi, vel jumentum, vel homo. Videtur potius *Χαμυλκὸς* pars esse talis remulci, qualem descripsi: nam scutulae in remulco complures sunt, et scutula nihil aliud, quam *Χαμυλκός*. Quod vero ad hunc Caesaris locum attinet, designat ille machinam non absimilem, quam tamen hodie paullo alia forma aedificari videmus. Nam, nisi machinam intelligamus, quare hic Caesar ait, *remulco, multisque funibus contendens?* Vide ipse hujusmodi machinationes.

Forma remulci.

709 vem, quae erat ad custodiam ab Acilio [a] posita, pluribus adgressus navibus, in quibus ad libram fecerat turres, ut [b] ex superiori pugnans loco, integrosque [c] semper defatigatis submittens, et reliquis partibus simul ex terra scalis, et classe moenia oppidi tentans, [d] uti adversariorum manus diduceret,

VARIAE LECTIONES.

a L. pr. tantum habet inter versus. *positam* Palat. L. sec. *plurimis* Lov. b deest L. pr. in textu. c abest MSS. B. V. Edd. pp. aliisque. *defetig.* Lov. Mox *et terra sc.* placet Ciacc. d Sic MSS. o. non *ut*.

Insiguntur in terram pali directi duo, quis tertium tignum transversum incumbit, a quo dependens funis navi alligatur, dein trochlea ea attollitur. Sic etiam hic Pompejus remulcum in portum defixit, et multis contendens funibus demersam navem extraxit. Gunium multitudo utilis, quia tanto major vis in attrahendo, quanto a pluribus partibus navis eodem tempore sublevatur. Sed, ut dixi, non solum tales machinas denotat *remulcus*, verum et omnia, quae fune navem protrahunt. Unde Ausonius alio loco dixit, *celeris remulci cursum*. Sed haec dicta sufficiant. VOSS. De Remulco vide, quae notarunt M. Martinius in Lexico et Henr. Valesius ad Amm. Marcellini 18, 5. DAVIS. *Cur. sec.* Adde Hotoman. ad 2, 23. et notas ad B. Alex. c. 11. *naves remulco* (MSS. *remulgo*) *victricibus suis navibus deducit*, i. e. fune adligatas ad naves victrices.

Funibus abduxit] Hoc si respectu hostilis portus capias, defendi posset ex §. 5. et iis, quae notavi ad B. Civ. 2, 32. *Quod ex portu CC naves abduxerim*, quo loco, uti et aliis, male *addux.* editur. Verum hic MSS. Petav. Leid. pr. sec. Lovan. Voss. Bong. cum Scaligerano praebent, *adduxit.* Recte; scilicet, ad se adtraxit. B. G. 3, 4. *Funes comprehensi adductique erant.* Vide omnino notas ad Lucan. 3, 700. *Adductum quoties non senserat anchora funem.*

In quibus ad libram fecerat turres] Miror, mutare Ursinum et Ciacconium, *altiores fecerat turres.* Si uspiam, certe in nave ad libram erigendae turres, ne in hoc vel illud latus inclinantes totam navem subvertant. VOSS.

Turres: et ex etc.] MSS. et Editi omnes, (*turres*, ut *ex etc.*) Mirumque, omnes Interpretes locum hunc intactum praetermisisse, cum illud (*ut*) sententiam manifesto turbet. Legendum videtur, (*turres: ex etc.*) vel (*turres: et ex etc.*) Irrepsit fortasse (*ut*) ex sequente, (*ut — diduceret.*) CLARK. *Et* jam olim legit Vincentius Pinellus. *Ut* cape pro, *utpote*, ut supra saepissime.

Defectisque defensoribus] Editt. nuperae, *dejectisque:* sed lectionem a me receptam exhibent MS. *Norvic.* et editt. *Rom. Ven. Beroald.* Sic et constanter alii Codices manu exarati, ut testatur vir eruditissimus, *Marquardus Gudius*, ad *Phaedri* 1, 21. quem vide. Apud *Sulpicium*

labore, et multitudine telorum nostros vicit: defe- 3
ctisque defensoribus, qui omnes scaphis excepti 710
[a] refugerant; eam navem expugnavit: eodemque 4
tempore [b] ex altera parte molem tenuit naturalem
[c] objectam, quae paene insulam [d] contra oppidum
effecerat; IV biremes, subjectis scutulis, inpulsas

VARIAE LECTIONES.

a Ita MSS. praeter V. et Ciaccon. et Edd. primae aliaeque, non *refugerunt*. b *et a.* MSS. 5. non male. *alteram partem* Lov. c *objectumque p.* Lov. *penins.* Edd. qdd. d deest L. pr. Sc. Pet. V. Lovan. male. V. ad 8, 41.

Severum in eadem voce bis peccarunt Librarii: nam Hist. Sacr. 1, 54. habemus, *ita* defessis *inedia defensoribus*; et 2, 30. *Igitur* defessis *defensoribus, irrupere Romani*. Utrobique legendum, *defectis*, ut ex ipso sensu liquet. Similiter in *Vegetii* 1, 28. Codices vulgati repraesentant, *neque enim degeneravit in hominibus Martius calor, nec effoetae sunt terrae, quae Lacedaemonios* etc. *progenuere*. At ex *Modesto* p. 375. et MS. *Colon.* reponendum, *nec defectae sunt terrae*. Denique *Tibullus*, poeta suavissimus, 1, 5, 9. in editis ait: *Cum tristi morbo* defessa *jaceres*. Lego, *defecta*. Sic *Gratius* Cyneg. v. 435. *pecuaria tabe defecta*, et *Vitruvius* Archit. 1, 6. *Defectis morbo viribus eorum*, dixere. DAVIS. *Dejectisque*) MSS. et Editt. Vett. *defectisque*. Quod probat Davisius. Utrumque recte et Latine dicitur. Prius autem Caesari magis consuetum. CLARK. MSS. omnes constant sibi in voce, *defectis*, scilicet *animo, viribusque*: quae substantiva praeoptat tamen addere Caesar. Alii tamen simpliciter *defectus* hoc sensu non raro adhibent. Vide ad Lucan. 2, 560. 5, 333. 6, 84.

Etiam navem] Faërnus, probante Ursino, emendavit, *eam n.* Et profecto id inveni in Scalig. Leid. pr. et Lovan. Bene, nisi malis, *eum etiam nav. etiamque* est in Leid. sec.

Ex altera parte molem tenuit naturalem objectam, quae pene insulam contra oppidum effecerat] Ursinus et Ciacconius, qui plurimum se fatigarunt, ut hunc locum emendarent, nihil intellexerunt. Nam naturalis moles objecta oppido est Caesari lingua, quae in mare procurrit, et a natura, non humana arte, urbi objecta erat. Addit autem illud, *naturale*, propter opera Acilii legati, qui, ut ante narravit, demersa nave portum obstruxerat; unde, ne quis hanc quoque molem ab eodem putaret jactam, addidit, *naturalem*: idque faciebat ad descriptionem loci, in qualibus non alius Caesare est accuratior. Ceterum, ut judicium quisque facere possit, adscribam ipsa verba, quomodo a Fulvio et Ciacconio emendata sunt: *Eodemque tempore exteriore parte molis, quae tenui tramite objecta* (sive, *injecta*) *peninsulam oppidum efficiebat*, etc. Ego certe illud, *objecta*, hoc pacto sumi posse nego. VOSS. *Naturalis moles*, ut *naturalis tumulus* Hirt. B. Alex. cap. 72.

vectibus, in interiorem partem transduxit. Ita ex utraque parte naves longas adgreſſus, quae erant deligatae ad terram, atque inanes, IV ex his [a] abduxit, reliquas incendit. Hoc confecto negotio,
5 D. Laelium ab Asiatica claſſe abductum reliquit, qui
711 commeatus [b] Bullide atque Amantia inportari in op-
6 pidum prohibebat; ipſe, Liſſum profectus, naves onerarias XXX, a M. Antonio relictas, intra portum adgreſſus omnes incendit; Liſſum expugnare conatus, defendentibus civibus [c] Romanis, qui ejus [d] conventus erant, militibusque, quos [e] praesidii

VARIAE LECTIONES.

a *adduxit* MSS. 6. b Sic bene emendatum a viris doctis. MSS. et Edd. Vett. *Biblide a. Mantinea*, vel pejus. V. ad c. 12. c deeſt Pal. Lov. d Sic MSS. non *er. conv.* e *praesidio m.* Lov. Pal. non male. V. 8, 11.

IV. *biremes*] Hiulca oratio: quam tamen nemo tetigit Interpretum. Legendum videtur, (et *IV. biremes:*) vel potius, quod in uno MS. reperi, (*QUA IV. biremes.*) CLARK. Recte advertit Cl. Clarkius, hic deeſſe vel copulam, vel relativum. Quid reliquerit Caeſar, incertum; sed *qua biremis* habet Voſſianus, et supra pro *quae* MSS. *que.*

Subjectis scutulis impulsas vectibus] Magnus Turnebus (cui vereor ne quis me arguendi magis quam veritatis ſtudio contradicere putet) Advers. 27, 24. locum hunc varie tentans, tandem, *rutulis*, (id eſt, *rotulis*) emendat, et adducit verba Maronis, qui ait Aen. 2, 235. *pedibusque rotarum Subjiciunt lapsus.* Sed procul hoc a simplicitate Caeſaris, ut rotulas pro *palangis* uſurpet. *Scutula* eſt virga, deductaque vox a Graeco σκυτάλη. Unde in glossis Cyrilli: σκυτάλη, *scutula*. Alibi Caeſar *palangas* dixit. Et quia idem eſt σκυτάλη et φαλάγγη, ideo internodia digitorum, sive teretia illa oſſa, quae inter singulos digitorum nodos intercedunt, et Graecis vocantur σκυταλίδες, Ariſtophanes vocavit φαλάγγας, teſte Polluce. Nimirum quia et φαλάγγη, et σκυταλίδες, teretes sunt. Quin et Suidas in, Σκυτάλη, inquit, non modo scuticae corium ea voce designari, verum et lignum ejus oblongum et politum: quae ferme rotunda sunt. Porro scutulas quoque Χαμουλκοὺς vocat Pollux 7, 33. *αἱ δὲ καλουμέναι Χαμουλκοί, μηχαναί, δι᾽ ὧν εἵλκοντο*, scilicet *ai νῆες*. Meminit et Ammianus l. 17. p. 100. *Chamulcis impositis* (de obelisco loquitur) *tractusque lenius per Ostiensem portam piscinamque publicam, circo illatus est maximo.* in Gloſſis, *Χαμουλκός, traha*, reperio. Quin et Plauto scutula pro palanga ponitur. VOSS. Vir diligentiſſimus,

cauſſa miſerat Caeſar, triduum moratus, paucis in obpugnatione amiſſis, re infecta, inde diſceſſit.

XLI. Caeſar, poſtquam Pompejum ad [a] Aspa- 1
ragium eſſe cognovit, eodem cum exercitu profectus, expugnato [b] in [c] itinere oppido Parthinorum, in quo Pompejus praeſidium habebat, III die in Macedoniam ad Pompejum pervenit, juxtaque eum caſtra poſuit; et [d] poſtridie, eductis omnibus copiis, [e] acie inſtructa, decernendi poteſtatem Pompejo [f] fecit. Ubi [g] illum suis locis se tenere [h] ani- 2
mum advertit; reducto in caſtra exercitu, aliud

VARIAE LECTIONES.

a *Asparagum* Edd. Vett. qdd. b vulgo *et ex.* c *in* abeſt Petav. *in it.* a V. *Partin.* MSS. quidd. d *postera die* Pet. *postriduum* Lov. Pal. e *et a.* Lov. L. sec. *instituta* L. pr. V. ad B. G. 3, 24. f *dedit* Lovan. L. sec. g Sic MSS. et Edd. priores, non *eum.* h Ita Lovan. non *animadv.*

Joan. Schefferus, Mil. Nav. 3, 3. p. 193. dubitat, an non legendum sit, *subjectis scutinis*, ut coria denotentur, quibus oleo inunctis ad hanc rem aliquando uſos fuiſſe conſtat ex *Dionis* l. 60. At, praeterquam quod hoc ut singulare prorſus et inauditum notet Hiſtoricus, sana eſt lectio vulgata, ideoque conjecturis nihil opus. DAVIS.

Transduxit. Ita — aggressus, quae erant deligatae ad terram, atque inanes; IV ex his abduxit] MS. Reg. et Edit. Rom. (*— transduxit; ita* ut — aggrederetur, *quae erant deligatae ad terram: atque* naves *IV ex his abduxit.*) Porro MSS. Eliens. et Voſſii pro (*atque inanes*) habent itidem (*atque naves.*) Sed praeſtare videtur vulgata Lectio. CLARK. *Ut* addit quoque Leid. pr. Voſſ. Carr. Edd. primae, Vasc. Steph. aliaeque. *Aggrederetur* Bong. Leid. sec. Carr. et Edd. eaedem. *Naves* eaedem Edd. et Voſſ. Leid. sec. *in naves* Lov.

Expugnato] Ita ex MSS. Eliens. et Voſſii edidi, omiſſa copula. Vide supra ad B. G. 2, 13. Editi omnes, (*et expugnato etc.*) CLARK. Vel, deleta copula, legendum, *profectus*, *expugnato*, ut ex duobus Codd. voluit *Cl. Clarkius*; vel, addita vocula, reſcribendum, *cum exercitu profectus* EST, *et expugnato* etc. DAVIS. *Cur. sec.* Ejeci τὸ *et* auctoritate Codicum etiam Petav. et Leid. pr. atque Edd. Florent.

In Macedoniam] Praepoſitionem non agnoscit MSStorum meorum, quod sciam, ullus, excepto recentiſſimo Bongars. Vide omnino B. Gall. 3, 7.

Decernendi potestatem] Proeliandi. *Hirtius* Bell. Afric. c. 14.

3 [a] sibi consilium [b] capiundum exiſtimavit. Itaque poſtero die omnibus copiis, magno circuitu, difficili [c] anguſtoque itinere, Dyrrhachium profectus eſt, ſperans, Pompejum aut Dyrrhachium compelli, aut ab eo intercludi poſſe, quod omnem commeatum, [d] totiusque belli adparatum is eo contuliſſet; ut ac-
4 cidit. Pompejus [e] enim primo ignorans ejus conſilium, quod diverso ab ea regione itinere profectum videbat, anguſtiis rei frumentariae compulſum diſ- ceſſiſſe, exiſtimabat: poſtea per exploratores certior factus, poſtero die caſtra movit; [f] breviore iti-
5 nere ſe occurrere [g] ei poſſe ſperans. Quod fore suſpicatus Caeſar, militesque [h] adhortatus, ut aequo animo laborem ferrent, parva parte noctis itinere
712 intermiſſo, mane Dyrrhachium venit, [i] quum primum agmen Pompeji procul cerneretur; [k] atque ibi caſtra poſuit.

1 XLII. Pompejus, intercluſus Dyrrhachio, ubi propoſitum tenere non potuit, secundo [l] uſus con-

VARIAE LECTIONES.

a Deeſt Lovan. b Sic Lov. L. sec. non per *e*. Vide supra. c *et aug*. Pet. d *totumque is* Pal. C. *bellique* Pet. *is* deeſt MSS. plerisque antiquioribus et Edd. Vett. Recte. e deeſt Lov. f *breviori* Lov. g *ei p*. deſunt V. h *coh* B. *Adortus* Pal. *ad coh*. V. i *et q*. Pal. L. sec. k *tum* Pal. B. Edd. R. M. *cum* Ed. V. deeſt L. sec. l *usus est* Lovan.

Artificio magis quam viribus decernendum videret. Auctor de Bell. Hisp. c. 41. *Inter se decernere*. *Silius* Italicus 16, 531. *Decrevere pares ferro*. *Corn. Nepos* Hannib. c. 4. *Cum hoc eodem de Clastidio apud Padum decernit*. MS. quidem *Norv*. et editt. *Rom. Ven. Beroald*. exhibent, *decertandi potestatem*, quae vox, explicationis causa orae Codicum adscripta, veram lectionem loco suo movit. Sic apud *Corn. Nepotem* Hannib. 10, 4. ubi nonnulli recte edunt, *Classe paucis diebus erant decreturi*, in plurimas editt. *decertaturi* ex Gloſſemate irrepsit. DAVIS. *Decertandi* etiam Edd. Vascos. Steph. Strad. et aliae. Vide ad Frontin. 3, 6, 1.

silio, edito loco, qui adpellatur Petra, aditumque habet navibus mediocrem, atque eas a quibusdam protegit ventis, caſtra [a] communit. Eo partem na- 2
vium longarum convenire, frumentum commeatumque ab Asia, atque [b] omnibus regionibus, quas tenebat, [c] comportari imperat. Caeſar longius bel- 3
lum [d] ductum iri exiſtimans, et de Italicis commeatibus deſperans, quod tanta diligentia omnia litora a Pompejanis tenebantur, claſſesque ipsius, quas hieme in Sicilia, Gallia, Italia [e] fecerat, morabantur, in Epirum rei frumentariae cauſſa [f] Q. Tullium et L. Canulejum legatum misit: [g] quodque hae regiones 4
aberant longius, locis certis horrea conſtituit; vecturasque frumenti finitimis civitatibus [h] descripsit: item Liſſo, Parthinisque, [i] et omnibus caſtellis, quod eſſet frumenti, conquiri jussit. Id erat per- 5
exiguum, quum [k] ipsius agri natura, quod sunt [l] loca aspera [m] et montuosa, [n] ac plerumque frumento utuntur inportato; [o] tum quod Pompejus

VARIAE LECTIONES.

a *commovit* Pet. b *ab o.* L. pr. ut saepe. c *comportare* Petav. d *ducturum e.* Pal. Lov. e *fecerant* Pet. L. pr. Pal. f vulgo deſunt *Q Tullium et.* g *quod hae* Pet. *eae* Lov. h *scripsit* L. pr. i *omnibusque* Lov. k *ipsorum agrorum* Carr. Reg. Leid. sec. Edd. pp. l deeſt MSS. et Edd. iisdem, item B. V. *asperi et montuosi* Carr. Reg. B. Edd. pp. vel *montosi. montosa* quoque Edd. qdd. V. ad 1, 66. m *ac* Petav. L. pr. Lov. n *et* Palat. *atque* Pet. *ac ipsorum agrorum frum.* B. *utitur* Pal. L. sec. vulgo *ut. fr.* contra meliores Codd. o deeſt L. pr. *totum* L. sec.

et Cl. Burmannum ad Sueton. Ner. cap. 26.

Dyrrhachium venit] Reponendum ex MSto *Norvic. ad Dyrrhachium venit*; oppidum enim Caesar non eſt ingreſſus; praeterquam quod urbium nominibus praepositiones frequenter adjungat Noſter. DAVIS. Ad *Dyrrhachium*) Ita ex MS. Eliensi recte reſtituit Davisius. Vide supra ad c. 40. *Ad Oricum*. Alii praepositionem omittunt. CLARK. In nullo meorum reperitur hic praepositio. Vide ad B. G. 1, 7. *Ad Geneuam pervenit*. Dein *par-*

haec [a] providerat, et superioribus diebus praedae loco Parthinos habuerat; frumentumque omne conquisitum, spoliatis, effossisque eorum domibus, per equites [b] comportarat.

1 XLIII. Quibus rebus cognitis, Caesar consilium
713 capit ex loci natura. Erant enim circum castra Pompeji permulti editi, [c] atque asperi colles. Hos primum praesidiis tenuit; castellaque ibi communiit:
2 inde, ut loci cujusque natura ferebat, ex castello in castellum [d] perducta munitione, circumvallare Pompejum instituit: haec [e] spectans (quod [f] angusta re frumentaria utebatur; [g] quodque Pompejus multitudine equitum valebat, quo minore periculo undique frumentum commeatumque exercitui
3 subportare posset:) simul, [h] uti pabulatione Pom-

VARIAE LECTIONES.

a *praevid.* Lov. *providebat* MSS. plerique et Edd. pp. b *in petra c.* Lov. vulgo *comportaverat* contra MSS. o. c *asperique* Lovan. d *ded.* Lovan. Palat. Hic autem deficit quoque Lovan. usque ad c. 49. e MSS. et Edd. Vett. *exp.* V. ad B. G. 2, 20. f *angustia rei frumentariae* Edd. R. M. V. g *quod P.* Ed. Elz. h Sic MSS. et Edd. Vett. non *ut*.

vam partem malit Hotoman. Sed adi notata ad 7, 68.

L. Canulejum legatum misit] In manuscr. nostro et Petav. est, *Q. Tillium et L. Canulejum legatum.* In Palat. et Bong. *Quintilium et L. Canulejum legatum.* In Cujaciano, *Q. Titium.* Quod probo; nam Quintilius solum praenomen est. Tilliorum nulla gens aut familia; at Titiorum nomen notum, et infra L. Titius ab Hirtio lib. de bello Alexandrino nominatur Trib. milit. legionis Vernaculae. Extant etiam denarii, in quibus reperias, Q. TITIVS. Quare reddendum hoc nomen Caesari, et scribendum: *rei frumentariae caussa Q. Titium et L. Canulejum legatum misit.* VOSS. *Quintilium et L. C.* Leid. sec. Edd. primae, Vascos. Steph. et aliae. *Quintillum et* Lov. sed Scal. Voss. *Q. Tillium et L.* quod praefert Gruterus. Malim ego, *Q. Tullium et L. Can.* uti diserte exstat in Leid. primo. Qui enim vulgo *Tillius Cimber* audit, in emendatioribus libris *Tullius Cimber* vocatur. Consule Torrent. et Casaub. ad Sueton. Caes. c. 82. *Legatos* mallet etiam Gruterus. [De *Tillio*, vel *Tullio*, *Cimbro*, sive potius *Atilio*, v. ibid. Cl. Burm. OUDENDORP. in

pejum prohiberet, equitatumque ejus ad rem gerendam inutilem efficeret: tertio, ut auctoritatem, qua 4
ille maxime apud exteras nationes niti videbatur, minueret; quum fama per orbem terrarum [a] percrebruisset, illum a Caesare obsideri, neque audere proelio dimicare.

XLIV. Pompejus neque a mari Dyrrhachioque 1
discedere volebat; quod omnem adparatum belli, tela, arma, tormenta ibi conlocaverat, frumentumque exercitui navibus subportabat; neque munitiones Caesaris prohibere poterat, nisi proelio decertare vellet; quod eo tempore statuerat non esse faciendum. Relinquebatur, [b] ut extremam rationem 2
belli sequens quamplurimos colles occuparet, et quam latissimas regiones praesidiis teneret, Caesa-

VARIAE LECTIONES.

a Sic L. pr. sec. V. c. 26. b *ergo ut* L. sec. Edd. pp.

Addend. Cimber Tullius constanter exaratur (ap. Suet. Jul. Caesar. c.82.) in MSS. tum aliorum, tum nostris. At nullus dubito, quin sit scribendum, *Tillius*, non vero *Atilius*, ut cum Tristano censet Burmannus. V. summum Periz. in Anim. Hist. cap. 8. p. 332. Cl. Jac. Gron. in Thes. Ant. Graec. T. III. p. 300. et Ernest. in Clave Ciceron. Hinc nunc in Caesar. B. C. 3, 42. *Q. Tillium*, vel *Q. Tilium*, ut in plerisque MSS. est, nequaquam damno. IDEM ad Sueton. Jul. Caesar. c. 82. p. 132.]

Inportato] In Leidensi primo scribitur, *inportatu*. An ergo et hic reponendum est, *inportatitio*? Confer omnino dicta ad B. G. 4, 2. *Jumentis inportatitiis.*

Castellaque ibi communiit] Sic reposui ex edit. *Steph.* atque ita legendum conjecit *Pet. Ciacconius*. In MS. *Norvic.* est, *communivit*, quod eodem redit. Vulgg. *communit*; huic autem lectioni minus bene convenit cum verbis praeteriti temporis, quae sequuntur et antecedunt. DAVIS. Mei tamen Codd. habent, *communit*, ut passim *iit* contracte scribitur per *it*: atque id amarunt Veteres, uti ex poetis liquet.

Quod—posset] Tribus hisce lineis *Parenthesi* inclusis, quod neglexerunt Editores, mira accedit Orationi perspicuitas. CLARK.

Niti] MSS. Reg. et Eliens. (*uti.*) Quae si vera esset lectio, scribendum foret, (*qua ille maxima uti.*) CLARK. *Uti* invenitur quoque in Petav. Palat. et Leid. sec. Sed frustra, et ex frequenti confusione. Vide ad B. G. 4, 24.

risque copias, quam [a] maxime poſſet, diſtineret;
3 id quod accidit. Caſtellis enim xxiv effectis, xv millia [b] paſſuum circuitu amplexus, hoc spatio pabulabatur; multaque erant [c] intra eum locum manu
4 sata, quibus interim jumenta [d] pasceret. Atque ut
714 noſtri, qui perpetuas munitiones habebant, perductas ex caſtellis in proxima caſtella, ne quo loco erumperent Pompejani, [e] et noſtros poſt tergum adorirentur, timebant: ita illi [f] interiore spatio perpetuas munitiones efficiebant; ne [g] quo loco noſtri intrare, atque ipſos a tergo circumvenire poſſent.

VARIAE LECTIONES.

a *latissime* Ciacc. L. sec. Mox vulgo *idque*. b *passus* Pet. Edd. pp. *compl*. Ed. Flor. c vulgo *inter. facta* V. L. sec. d *pascerent* Sc. V. *pascerentur* B. Edd. pp. Vasc. Steph. etc. e *ac* L. pr. f *In minore sp*. B. Carr. Edd. pp. Ber. *in timore sperantes* Pal. V. L. sec. et mox. g *quem locum* Pet. Sc. L. pr.

Idque accidit] MS. *Norvic.* habet, *id quod accidit*. Rectius. Scriptor de Bell. Hispan. c. 15. *Id quod in hoc accidit certamine*. Ac c. 29. *Id quod adversarios existimabamus esse facturos*. Vide et cap. 36. DAVIS. Quae elegantior locutio. CLARK. Immo noſtro familiaris; quare auctoritate Cod. Petaviani *quod* reposui. B. G. 4, 29. *Id quod necesse erat accidere*. 7, 66. *Id quod magis futurum confidat*. Hirt. 8, 10. *Id quod accidere erat necesse*. Vide etiam ad cap. 86. *Id quod facturi confirmaverunt*. B. Afric. c. 44. *Id quod facere debetis*. c. 51. *Id quod antea saepe acciderat*. B. Hisp. c. 8. *Id quod in hoc contigit bello*. Sic enim MSS. et c. 15. *Id quod in hoc accidit certamine*. Et ita apud alios. Confer Cort. ad Salluſt. B. Cat. c. 30. *id quod in tali re solet*.

Circuitu] Lege, *in circuitu*: sicque dant *Pal.* et *Bongars.* tert. DAVIS. *Cur. sec. In* addit quoque Leid. sec. Quomodo, vel, *in circuitum*, amat saepiſſime loqui auctor. Vide ad 5, 43. 8, 32. at uti hic, *amplecti circuitu*, ita c. seq. *occupare circuitu* occurrit. Mela 1, 17. *Majore circuitu plura complectitur*. De numero paſſuum adeas Glandorpium et Ciacconium.

Intra] Sic MSS. Scaliger et Recentiores ediderunt, *inter*. Quod ferri quoque poteſt. CLARK. *Intra* cum Edd. Vett. habent etiam omnes MSS. mei, quod ideo reſtitui.

Qui perp. mun. habebant, perd. ex c. in pr. castella] Haec lectio a Scaligero intruſa eſt sine ulla Codicum ope, nisi quod Hotomannus dicat, in suo antiquo eſſe, *habebant*. Nam Edd. Vett. et MSS. ad unum omnes exhibent,

Sed illi operibus vincebant; quod et numero mili- 5
tum praestabant, et interiore spatio minorem circuitum habebant. Quae [a] quum erant loca Caesari 6
capienda, etsi prohibere Pompejus totis copiis, et dimicare non constituerat; tamen suis locis sagittarios [b] funditoresque mittebat, quorum magnum habebat numerum: multique ex nostris vulnerabantur; magnusque incesserat timor sagittarum: atque om- 7
nes fere milites, aut ex coactis, aut ex centonibus, aut ex coriis tunicas, aut [c] tegimenta fecerant, quibus tela vitarent.

VARIAE LECTIONES.

a *tum* Pal. B. Edd. b abest *que* a Pet. L. pr. *mutabat* Edd. pp. c vulgo *tegmenta*.

nostri perp. munit. videbant; quasi intelligerentur Pompejanae munitiones. *Qui* primus jam inculcavit Vascos. eumque secutus Stephanus aliique. Sed contra MSS. Totam hanc periodum, ut supervacuam, deleri volebat Gruterus: at mihi probabilis maxime videtur Faërni conjectura, *nostri perp. mun. jungebant*, deleto verbo, *timebant:* quod sane abundat, ut e toto contextu liquet. Pro *videbant* scribi posset quoque, *agebant, tuebantur,* vel simile quid. *Perducebant* incidit Ciacconio.

Totis copiis] Videri posset nata esse vox, *copiis*, e Glossa *τῦ viribus,* quod restat in MS. Vossii, et saepe de copiis adhiberi notum est. Adi ad Front. 4, 7, 6. quo tamen loco cave Vlamingio credas, in Petronio propugnanti veterem lectionem, *Danai relaxant claustra et effundunt vires*, pro *viros:* nam repugnat lex pedia, quae Jambum postulat. Hic autem *copiis* retineo: nam librarius potius videtur offensus voce, *totis,* pro *omnibus,* id quod tamen non minus, quam in aliis auctoribus, in hisce quoque commentariis occurrit. B. C. 1, 50. *Ex totis ripis tela jaciebantur.* Hirt. B. Alex. c. 76. *Totae profligantur copiae regis.*

Aut ex coactis, aut ex centonibus, aut ex coriis tunicas fecerant] Tria ait, coacta, centones, et corium. Coacta haud dubie sunt *cilicia*, quorum in bello usus ad tegendas etiam turres. Servius in Georg. 3,313. *setasque comantes, Usum in castrorum, et miseris velamina nautis,* ait: *de ciliciis poliuntur loricae, et teguntur tabulata turrium, ne jactis facibus ignis possit adhaerere.* Ubi confundit centones et cilicia, quae disertim distinguuntur a Sisenna apud Nonium. Cilicio quoque postera aetas usa, et vestem talem vocarunt cilicinam. Unde Theobaldus in vita S. Wilhelmi Eremitae c. 24. *Cilicinis super loricam vestibus diebus et*

1 XLV. In occupandis praesidiis magna vi uter-
715 que nitebatur: Caesar, ut quam angustissime Pompejum contineret; Pompejus, ut [a] quam plurimos colles quam maximo circuitu occuparet: crebraque
2 ob eam caussam proelia fiebant. In his quum legio Caesaris IX praesidium quoddam occupavisset, et munire coepisset; [b] huic loco propinquum et contrarium collem Pompejus occupavit, nostrosque opere
3 prohibere coepit: et quum una ex parte prope aequum aditum haberet, primum sagittariis funditori-

VARIAE LECTIONES.

a Deest Edd. R. M. V. supra vulgo *uteb.* b *hunc locum* MS. Ciaccon. cui abundare haec videntur. *locum* L. sec.

noctibus utebatur. Et eodem modo hactenus in Solino legebatur. Mutat tamen magnus Salmasius ex v. c. et pro *cilicina* rescribit *cilicia*. Ait autem Solinus, cilicia vocari ab Arabibus *velamenta e caprarum pilis texta*. Quod negat verum esse Salmasius, quando κιλίκια Graeca vox est; et vesti huic nomen ab hircis Cilicibus, qui maxime villosi. Secutus Solinum Isidorus 19, 26. ait: *Cilicia Arabes nuncupant velamenta pilis caprarum contexta, ex quibus sibi tentoria faciunt*. Neque profecto vel hic vel ille usque adeo accusandus, quod id dicat. Nam Hebraeis קְלָעִים *kelagnim*, quod a *kelag* (nam ע litera mixta ex *g* et *n* est, adeo ut pro *g* quoque a Judaeorum nonnullis subinde ponatur) notat cortinas, imo et tentoria ac vela: ut exponit doctissimus David de Pomis in צֶמַח דָוִד. Etsi talibus nomen R. Selomoh putaverit ita esse vocatas, quia perforatae essent in modum cribri. Sed potius accesserim R. David Kimchi, qui vocem מִקְלַעוֹת ab eadem radice venientem exponit, צורות שדה היינו עשבים וסעיפים שיכשיטו השדה: *figuras campi, cujusmodi sunt herbae et ramusculi, qui campum ornant*. Quod verum putaverim, praesertim cum hodieque obtinere morem videam, pingendi id genus figuris tentoria. Certe, ut *cilicia* magnam cum hac voce similitudinem habent, ita in Polluce legimus: *Βαίτη προμήκης χιτών. οὕτω δὲ Σοφοκλῆς καὶ τὰς σκηνὰς τὰς βαρβαρικὰς καλεῖ*. Βαίτη, inquit, *promissa est tunica, et sic quoque Sophocles tentoria barbarica vocat*. Nihil manifestius, quam illud *Βαίτη* esse ab Hebraeo בַּיִת *baith*, quod *domum* illis denotat. Centonum in bello usum demonstrat Vegetius 4, 15. cum ait, *crudis ac recentibus coriis, vel centonibus*, operiri vinearum latera. Etiam naves tegi istis, docet disertim Sisenna apud Nonium: *Puppes aceto madefactis centonibus integuntur, quos supra perpetua classi suspensa ci-*

busque [a] circumjectis, poſtea levis armaturaē magna multitudine miſſa, tormentisque prolatis, munitiones [b] inpediebat: neque erat facile noſtris, uno 4
[c] tempore propugnare, et munire. Caeſar, quum suos [d] ex omnibus partibus vulnerari videret, recipere se [e] juſſit, et loco excedere. Erat per declive
[f] receptus: illi autem hoc acrius inſtabant, neque 5
regredi noſtros patiebantur, quod timore adducti lo- 716
cum relinquere videbantur. Dicitur eo tempore glo- 6
rians apud suos Pompejus dixiſſe: *Non recusare se*;

VARIAE LECTIONES.

a *circumvectus* L. sec. *circumvectis* Edd. R. M. V. b *habebat* V. c *opere* V. *repugn.* L. sec. d deeſt Ed. Elz. e vulgo *statuit.* f *receptum* MSS. 5.

licia obtenduntur. Ubi egregie emendat magnus Salmasius, *perpetua ac laxe suspensa.* Quam conjecturam confirmo Ammiani verbis l. 24. p. 287. *Per propugnacula ciliciis undique laxius pansis, quae telorum impetus cohiberent.* Centones autem sunt ῥαπτοί, seu veſtes ex variis lanis aut pannis consutae. De coriis nota res eſt. VOSS. Adi etiam Lips. l. 3. Mil. Dial. 6. et Cujac. Observ. 5, 2. qui e suo Codice *coactis* reſtituit, cum vulgo exhiberetur, *subcoactis*, quod male Cellarius retinuit, vel *subactis*, ut eſt in MS. Ciaccon. Palat. Leid. sec. At in reliquis MSS. meis, item Ursini, legitur, *ex coactis.* In Leid. pr. minus bene, *ex coactis centonibus.* Dein exhibui rurſus *tegimenta*, auctoritate MSS. Cujac. Petav. Voſſ. Leid. In tribus aliis erat, *tegumenta*, vulgo, *tegmenta.* Vide ad B. Gall. 2, 21. *Scutisque tegimenta detrahenda.*

Vi uterque utebatur. Caesar,] Scribo ex MSS. Petav. Bong. Cujacii, *magna vi uterque nitebatur, Caesar, ut* etc. VOSS. *Nitebatur*) Ita ex MSS. suis optime reſtituit Voſſius. Quomodo et in MS. Eliensi scriptum eſt. Al. *utebatur.* Quod hoc in loco longe minus eſt elegans. CLARK. *Videbatur* vitiose scribitur in Leid. pr. Recte jam Brutus viderat et Ciacconius, corrigendum eſſe, *nitebatur.* et viris doctis merito suffragatur Schelius ad Hygin. p. 296. Vide plura ad B. Gall. 4, 24. *Eadem alacritate ac studio nitebantur*; vulgo, *utebantur.*

Praesidium quoddam occupavisset] Praesidium pro caſtello seu loco munito hic ponitur. Sic apud *Livium* 21, 57. *Pavore hostibus injecto, defensum egregie praesidium est.* Et paullo poſt: *fama impigre defensi ad Placentiam praesidii. Petr. Ciacconius* repoſuit, *praesidio collem occupavisset*, quod hanc *praesidii* significationem in animum non revocaret. DAVIS. Adi omnino notas ad 6, 33. 34. *Non oppidum, non praesidium.*

quin nullius usus Imperator [a] *existimaretur, si sine maximo detrimento legiones Caesaris sese recepissent inde, quo temere essent progressae.*

1 XLVI. Caesar, receptui suorum timens, crates ad extremum tumulum contra hostem proferri, et [b] adversas locari; intra has mediocri latitudine fossam, tectis militibus, obduci jussit, locumque in
2 omnes partes quam maxime [c] inpediri. Ipse idoneis locis funditores instruxit, ut praesidio nostris se recipientibus essent. His rebus completis, legiones
3 reduci jussit. Pompejani hoc insolentius atque audacius

VARIAE LECTIONES.

a *aestim.* L. sec. b *adversa* L. pr. c *inpedire* L. pr.

Recipere se statuit] Ita quidem *Petr. Ciacconius* in duobus MSStis reperit; sic edidit *Phil. Beroaldus*, et sic lectum voluit *Gabr. Faërnus*, quos secutus est *Jos. Scaliger*. Sed omnino reponendum, *recipere se jussit*, ut diserte *Norvic.* Sic etiam *Gryphius* et *Ursinus* edidere. Merito sane; nam pro recepta scribendi ratione Caesar suae tantum saluti, neglectis suis, consulere videretur; quod et imperatoris fortissimi moribus et ipsi rei contrarium. DAVIS. *Cur. sec.* Recte judicat Cl. Davisius. Non tantum statuit Caesar, *se recipere*, sed jussit, *suos se recipere*, quibus timebat. *Jussit* vero, non *statuit*, exaratur in MSS. optimis, Petav. Cuj. Scal. Leid. pr. Voss. et Edd. Vasc. Basil. Steph. Aldi, Stradae et aliorum.

Legiones] In Leid. pr. est, *legionum.* unde facilis esset emendatio, *legio nona*, seu *IX. C. sese recepisset.* de qua maxime agitur. Vide §. 2. et cap. seq. §. 4. Sed ibidem §. 2. *legiones reduci:* ubi Faernus malebat quoque, *legionem.*

Propulerunt, ut fossas transcenderent] Sana est haec lectio, et nihil opus, ut cum *Pet. Ciacconio* rescribatur, *propulerunt et fossas transcenderunt;* crates enim eum in finem dejecere, ut iis fossas insternerent aequarentque. Sic Bell. Gall. 7, 79. *Proximam fossam cratibus integunt.* Vide et ejusdem libri c. 86. DAVIS.

Rejecti] Nil muto. Vide enim, quae notavimus ad c. 35. Verum quum in MS. Ciacconii, Petav. Palat. Leid. pr. et sec. exaretur, *dejecti*, id damnare non ausim: colle scilicet, quem occupaverant.

Constipati pila conjecerunt] MS. Pal. *complicati.* Sed noster et Cujacianus ac Pet. *conspirati,*

dacius nostros [a] premere, et instare coeperunt; cratesque, [b] pro munitione objectas, propulerunt, ut fossas transcenderent. Quod quum animadvertisset Caesar, 4
veritus, ne non reducti, sed rejecti viderentur, majusque detrimentum caperetur, a medio fere spatio suos per Antonium, qui ei legioni praeerat, cohortatus, tuba signum dari, atque in hostes inpetum fieri jussit. Milites legionis IX subito [c] conspirati 5
pila conjecerunt, et ex inferiore loco adversus clivum incitati cursu, praecipites Pompejanos egerunt, [d] et terga vertere coëgerunt: quibus ad recipien- 717
dum, crates [e] directae, longuriique objecti, et in-

VARIAE LECTIONES.

a *praevenire* L. sec. b *prae m. obj. pepul.* L. sec. c vulgo *conspicati, constipati.* dein *tela* c. V. d desunt haec V. Edd. pp. aliisque. e *der.* Pet. L. pr. ut supra saepe. *longuri* MSS. plerique.

συνεσπειραμένοι, seu *conglobati*. Nam *σπεῖρα*, ut Hesychius exponit, quoque est *πλῆθος, τάγμα*, et Suidas *πλῆθος στρατευμάτων* et *φάλαγγα* explicat, unde *σπεῖρα στρατηγὶς*, *cohors praetoria*, Appiano; proprie si vertas, *globus* erit: eaque propria Romanis vox, unde Annalium scriptor 12, 14. *Donec Carrhenem integer a tergo globus circumvenit.* Vere hoc *σπεῖρα*. Ennius tamen, ut ex Festo discimus, hominum multitudinem ita appellavit, unde hemistichium hoc ejus, *Spiras legionibus nexunt*. Quod idem, quam si dicas, *conspirati*. Plinius de viris illustribus eam vocem proprie usurpavit de serpente: *Anguis e sedibus ejus elapsus, venerabilis, non horribilis, per mediam urbem cum admiratione omnium perrexit, et se in Volumnii tabernaculo conspiravit.* Quomodo Maro de Laocoonte, *Corripiunt, spirisque ligant ingentibus.* VOSS. Sic edidere *Just. Lipsius* et *Jos. Scaliger* ex conjectura *Paulli Manutii*. Codex *Palat. complicati*; editi. *Rom. Ven. Beroald. conspicati*; MSS. *Voss. Petav. Cujac.* et *Norvic. conspirati*, quae recta est scriptura, ac idem denotat, quod condensati, in globum collecti. Vide *Marqu. Gudium* ad *Phaedri* 1, 2, 4. DAVIS. *Conspicati* etiam est in MSS. Leidd. et Voss. aliisque et Edd. Mediol. Vascos. Steph. etc. Ego, *conspirati*, quod et restat in Ursini Codice, recipere non dubitavi, secutus judicium plurimorum virorum doctorum, uti et Gruteri, aliorumque ad Aurelii locum de Vir. Ill. c. 22. nec non Ill. Heinsii, qui adscripsit locum Dict. Cret. l. 6. p. 142. *Itaque conspirati inter se cum magna manu Mycenas veniunt.* Ita MS. vulgo, *conspirato.* Adde Cl. Burm. ad Phaedri locum. *Constipati* Faernus quo-

6 stitutae fossae magno inpedimento fuerunt. Nostri vero, qui satis habebant sine detrimento discedere, compluribus interfectis, v omnino suorum amissis, quietissime [a] se receperunt, paulloque [b] citra eum locum, aliis comprehensis collibus, munitiones perfecerunt.

1 XLVII. [c] Erat nova, et inusitata belli ratio, quum tot castellorum numero, tantoque spatio, et tantis munitionibus, et [d] toto obsidionis genere,
2 tum etiam reliquis rebus. Nam, quicumque alterum obsidere conati sunt, [e] perculsos atque infirmos hostes adorti, aut proelio superatos, aut aliqua obfensione [f] permotos continuerunt, quum [g] ipsi nu-
3 mero militum equitumque praestarent. [h] Caussa autem obsidionis haec fere esse consuevit, ut frumento

VARIAE LECTIONES.

a Deest L. pr. V. ut crebro. b *circa* MSS. et Edd. qdd. post *locum* addunt Edd. ante Ursinum *morati*, uti et MSS. Palat. B. c *et erat* V. d *tanto* MSS. 3. et Edd. Vett. nonnullae. e *proc.* V. f abest Edd. R. M. g *illi* Pal. *num. equitum pr.* L. pr. male. h *casus hic* Palat. L. sec. Vasc. M.

que voluit, quia veram e MSS. lectionem non viderat, et, *conspicati* vitiosum esse, recte intelligebat. Pro *nonae* vir doctus conjecit, *sono.*

Adversus clivum] Hoc quoque a Manutio est emendatum; Faernus legebat, *adv. tumulum*, cum in MSS. omnibus et Edd. pp. sit, *a. pilum.* Sub quo aliud quid latere videtur. *adversum* Leid. sec.

Secundum cursum haberet] Licet haec lectio non sit prorsus soloeca, malim tamen, *secundum cursum haberent*, quod in MS. *Norvic.* et edit. *Steph.* reperi. DAVIS. Vocabulum, (*haberent*) restituit Davisius ex MS. Eliensi. Scaliger et Recentiores ediderant, (*haberet;*) quod cum praecedente (*supportarent*) minus apte cohaeret. Erat autem incaute ex iis desumtum Manuscriptis, e quibus si totam periodum desumsissent, nihil fuisset soloecum futurum. Sic enim in MS. Reg. scriptum est: (*magnus* — *navium numerus* —, qui *commeatum* supportaret; *neque ullus flare ventus poterat, quin* — *secundum cursum* haberet.) CLARK. *Haberent* praetuli cum Leid. pr. et Edd. Vascos. Steph. Str. Gryph. post.

Eadem se superiore anno in

hostes [a] prohibeantur. At [b] contra integras atque
incolumes copias Caesar [c] inferiore militum numero
continebat; quum illi omnium rerum copia abundarent:
quotidie enim magnus undique navium nu- 4
merus conveniebat, [d] quae commeatum subportarent:
neque ullus flare ventus poterat, quin aliqua
ex parte secundum cursum [e] haberent. Ipse autem, 5
consumtis omnibus longe lateque frumentis, summis
erat in angustiis. Sed tamen haec singulari pa- 6
tientia milites ferebant: recordabantur enim, eadem
se superiore anno in Hispania perpessos, labore et
patientia [f] maximum bellum confecisse. Meminerant,
ad Alesiam magnam se inopiam perpessos, multo et-
iam majorem ad Avaricum, maximarum se gentium 718
victores discessisse. Non, illis [g] hordeum quum da- 7

VARIAE LECTIONES.

a *prohiberent* Pet. Scal. L. pr. V. Ed. Fl. b *tamen* V. *tum* Petav. L. pr. B. Edd. quaedam. forte *tum contra.* c *inferioris* Pet. *inferiores* L. pr. V. d *quo* Pet. *qui* Pal. Reg. e vulgo *haberet.* f *magnum* V. contra *maximam* mox Edd. pp. g *ordeum* MSS. o.

Hispania perpessos] MS. Petav. *eandem se superiore anno in Hispania inopiam perpessos.* VOSSIUS.

Magnam se inopiam perpessos, multo etiam majorem ad Avaricum, maximarum se gentium victores discessisse] Licenter, ut solet, *Pet. Ciacconius* scribendum conjicit, *Meminerant, ad Alesiam* magna usos inopia, *multo etiam* majore *ad Avaricum, maximarum se gentium victores discessisse:* nam si, deleto *se*, legas, *maximarum gentium victores discessisse*, locus sanus erit et integer. DAVIS. *Cur. sec.* Immo ne opus quidem esse, ut abjiciatur semel τὸ *se*, patet ex notatis ad B. Gall. 1, 35. *sese, quoniam* etc. *se Aeduorum injurias non neglecturum.*

Non, illis hordeum quum etc.] Siquis faveret MS. legerim equidem, (*Non* illi, *hordeum quum etc.*) vel, (*Non* illi *hordeum, quum etc.*) Sed levieulum hoc. CLARK.

Pecus vero] Parum huic loco facere videtur illud, *pecus*, quod tamen mordicus retinent MSSti. Mihi vero longe magis adridet lectio Ed. R. Stephani, *Panicum.* B. Civ. 2, 22. *Panico enim vetere et hordeo corrupto omnes alebantur.* ubi vide Vossium. Nil muto tamen propter §. 6. c. 40.

retur, non legumina recusabant: pecus vero, [a] cujus rei summa erat [b] ex Epiro copia, magno in honore habebant.

1 XLVIII. Est etiam genus radicis inventum ab iis, qui fuerant cum Valerio, quod adpellatur [c] Chara: quod admixtum lacte multum inopiam [d] levabat:
2 [e] id ad similitudinem panis efficiebant. Ejus erat magna copia. Ex hoc effectos panes, quum in colloquiis Pompejani famem nostris objectarent, vulgo in eos jaciebant, ut spem eorum minuerent.

VARIAE LECTIONES.

a *cujusque* V. *rei* abest ab Edd. pp. sed v. ad B. G. 4, 17. b *in* L. sec. c *chata*, *catha* MSS. quidam. *charus* Rhell. d *levat* Edd. Aldi, Manut. Gryph. e *id simil. p. efficiebat* Reg. L. sec. V. B. Pal. Edd. pp. Vasc. Steph. Gr. post.

Ab iis qui fuerant cum Valerio] Legionem designat xx. Nam illa, cum Valerio Flacco in Asia adversus Mithridatem missa, ab eo Valerio nomen accepit *Valerianae;* sed et altera fuit legio vicesima, cui nomen *Victricis*. nam in vet. lap. quo recensentur nomina legionum, invenio scriptum, xx *Victrix*. Egregius est hac de re locus Dionis l. 55. p. 564. *Οἱ εἰκοστοὶ, οἱ καὶ Οὐαλερίειοι, καὶ νικήτωρες ὠνομασμένοι, καὶ ἐν Βρεττανίᾳ τῇ ἄνω ὄντες, οὓς τινας αὐτοὺς, ἐμοὶ δοκεῖν, μετὰ τῶν τήν τε τοῦ εἰκοστοῦ ἐπωνυμίαν ἐχόντων, καὶ ἐν τῇ Γερμανίᾳ τῇ ἄνω χειμασόντων, εἰ καὶ τὰ μάλιστα μηδ' ὑφ' ἁπάντων Οὐαλερίειοι ἐπεκλήθησαν, μήτε νῦν ἔτι ταύτῃ τῇ προσηγορίᾳ χρῶνται, παραλαβὼν ἐτήρησε.* Loquitur autem de Augusto, aitque, illud nomen, *Valeria*, jam sua aetate periisse, ut mirum non sit, eam in lapp. non memorari. Fuit autem iste L. Valerius Flaccus in Asia anno v. c. DCLXVIII. a legato suo, C. Fimbria, interfectus. Atque quia ex eo Fimbria ipse exercitum tenuit, ideo milites eos, qui Dioni Valeriani sunt, Plutarchus Fimbrianos vocat in vita Luculli. Meminit ejus Valerii ipse Caesar infra, cum ait c. 53. *In eo fuit numero Valerius Flaccus, L. filius, ejus, qui praetor Asiam obtinuerat.* VOSS. Vide etiam Cellar. utroque loco. At MSS. Cujac. Petav. Leid. pr. Scalig. et Voss. habent, *qui fuerant Valeribus*. Unde non temere Cl. Gruterus judicat, hic latere loci nomen. *Valeria* certe Hispani oppidi nomen est.

Quod appellatur Chara] Disputant docti, quae haec radix sit. Plinio *Lapsana* vocatur 19, 8. *Nec non olus quoque sylvestre est, trium foliorum (triumphorum alii legunt) Divi Julii carminibus praecipue jocisque militaribus celebratum. Alternis quippe versibus exprobravere, lapsana se vixisse apud Dyrrhachium, praemiorum parsimoniam cavillantes.* Sed alio loco (19, 5.) de generibus brassicarum lo-

1 XLIX. Jamque frumenta maturescere incipiebant, atque [a] ipsa spes inopiam [b] sustentabat; 719
quod celeriter se habituros [c] copiam confidebant:
2 [d] crebraeque voces militum in vigiliis conloquiisque
audiebantur, *prius se cortice* [e] *ex arboribus victuros, quam Pompejum e manibus dimissuros.* Li- 3
benter etiam ex [f] perfugis cognoscebant, equos
[g] eorum vix tolerari, reliqua vero jumenta interisse:
uti autem ipsos valetudine non bona, quum angu- 4
stiis loci, et odore tetro ex multitudine cadaverum,

VARIAE LECTIONES.

a Deest Lov. b *sustinebat* L. sec. c exsulat Lov. d Sic Petav. Scal. Urs. B. L. pr. sec. Palat. Edd. Vasc. Str. Gr. post. Vulgo *crebroque.* e *et ex arb.* Urs. Petav. statim vulgo *frequenter.* f *prof.* L. pr. g *eos* L. pr. *tolerare* Lov.

quens, ait: *Etiam unum sylvestre Graeci cheram vocant, Pontici armon, alii leucen, nostri armoraciam, fronde copiosius, quam corpore.* Armoraciam Isidorus 17, 10. exponit, *lapsanam.* Theophrastus l. 9. *φύεται δὲ παρ᾽ αὐτοῖς* (de Arcadibus loquitur) *ὅτε ἐλέβορος ἀμφότερος, καὶ ὁ λευκὸς καὶ ὁ μέλας, ἔτι δὲ δαῦκον δαφνοειδὲς κροκόεν, καὶ ἣν ἐκεῖνοι μὲν ῥάφανον ἀγρίαν καλοῦσι, τῶν δ᾽ ἰατρῶν τινὲς κέραν.* Hic quoque brassicae sylvestris nomen facit *ceram*: quantillum hoc abest a *chera?* Quare illa *chara* Caesaris, et *chera* ac *lapsana* Plinii, deinde et *cera* Theophrasti, eadem radix esse videtur. Carolus Clusius ambigebat, an Tataria Hungarica ea esset herba, de qua loquitur Caesar: an vere, judicare non est meum. Illud dicere audeo, Plinium et *armoraciam, et lapsanam,* et *cheram*, pro eodem sumsisse. Alii vero, qui ad Dioscoridis *κάρον* nos remittunt, multum falli videntur. VOSS.

Admixtum lacte] Leid. pr. cum Ed. R. Steph. *lacti.* frustra. Nemes. Cyneg. v. 206. *Bacchi latices Tritonide oliva Admiscere.* Plura vide ad B. Alex. c. 56. *Mixtam dolore voluptatem*, uti est in MSS.

Ex hoc effectos panes cum in colloquiis Pompejani etc.] Contra ea tradit *Appianus* Bell. Civ. l. 2. p. 465. seq. *Ὅτι αὐτόμολοι Πομπηΐῳ τοιοῦσδε ἄρτους (τὴν πόαν ἀρτοποιηθεῖσαν) προσήνεγκαν, ὡς εὐφρανθέντες ἰδόντα· ὁ δὲ οὐχ ἥσθη, ἀλλ᾽ εἶπεν, Οἵοις θηρίοις μαχόμεθα.* Vide et *Suetonium* in Julio c. 68. At a *Caesaris* narratione stat *Plutarchus* in Caesare p. 726. DAVIS.

Frequenter etiam] Sic Scaliger, Aldum secutus, et reliqui deinceps ediderunt: bene, si ex MSS. auctoritate dignis. Certe mei omnes et Edd. Vett. reliquae dant, *Libenter:* quod non video cur mutari debuerit. Praeterea in iis dein scriptis et excusis non comparet *τὸ vix:* quod tamen ejici temere nolim.

et quotidianis laboribus, insuetos operum; tum aquae summa inopia adfectos: omnia enim flumina, atque omnes rivos, qui ad mare pertinebant, Caesar aut averterat, aut magnis operibus obstruxerat. Atque, ut erant loca [a] montuosa, et ad specus angustiae vallium, has, sublicis in terram [b] demissis, praesepserat, terramque [c] adgesserat, ut aquam continerent.
5 [d] Itaque illi necessario loca [e] sequi demissa, ac palustria, et puteos fodere, cogebantur: atque hunc laborem ad quotidiana opera addebant: qui tamen fontes [f] a quibusdam praesidiis aberant longius, et

VARIAE LECTIONES.

a *montosa* Edd.pp. Vasc. St. etc. ut supra. V. ad B.C. 1,66. *ut* deest Pet. b Sic Pal. Edd. qdd. vulgo *dim.* c *adjecerat* et *contineret* L. pr. d *Ita* MSS. 2. Ed. Fl. *atque* L. pr. *ut* Lov. e *perseq.* Edd. R. M. V. *dim.* MSS. plerique. *aut p.* Edd. pp. f *ab* Lov. *erant* L. pr.

Odore tetro ex multitudine cadaverum] Sic reposui ex MSS. *Ciaccon.* et *Norvic.* ac ita laudat *J. F. Gronovius* Observ. 4, 17. cum in vulgatis edatur, *odore tetro, et multitudine cadaverum*; inepte prorsus: unde enim teter odor, nisi ex multitudine cadaverum? aut cur ob multitudinem cadaverum mala valetudine uterentur Pompejani, si foetorem non emittebant mortuorum corpora? *Odor ex multitudine cadaverum* idem est, ac odor multitudinis cadaverum, ut paullo ante *corticem ex arboribus* pro arborum cortice posuit; nec aliter hujusce libri c. 58. *frondem ex arboribus* dixit. DAVIS. *Ex* est in MSS. cunctis, quos vidi, et Edd. Vascos. Steph. Stradae, Gryphii post. aliisque. sic *vulnera ex proeliis* c. 106.

Aquae summa inopia affectos] In MS. quidem *Ciaccon.* est, *afficeret*; at reliqui omnes vulgatam lectionem constanter retinent. Hoc tamen non impediit, quo minus *Pet. Ciacconius* et *Jos. Scaliger* ultimam vocem excludendam censerent, quibus succinit *J. F. Gronovius* Observ. 4, 17. Non accedo; simili enim modo *Vitruvius* Archit. 1, 1. *Hostes horrescerent timore eorum fortitudinis affecti.* Locutio sane carpi non potest, nam *malo affici* dixit etiam *Phaedrus* 1, 5, 10. DAVIS. *Afficeret* etiam Leidens. sec. Reliqui omnes *affectos* retinent, et Caesarem praecipue sapit istiusmodi plenior constructio, ut bene hic notat Clarkius. De ipsa phrasi adi notata ad B. G. 7, 17. *summa difficultate rei frumentariae adfectus exercitus.*

Melius succedere tempus] V. c. noster, *subtrere*, MS. *Cujac.* (et *Norvic.*) *subterere*, Pet. *subterire.* An corruptum est ex, *subvenire?* VOSS. Sed praestat vulgata lectio. Quam et in MS. Re-

celeriter aestibus exarescebant. At Caesaris exercitus 6
optima valetudine, summaque aquae copia utebatur; tum commeatus omni genere praeter [a] frumentum abundabat: quibus quotidie melius succedere tempus, majoremque spem maturitate frumentorum proponi videbant.

L. In novo genere belli novae ab utrisque bel- 1
landi rationes reperiebantur. Illi, quum [b] animum 720
advertissent ex ignibus, [c] nocte cohortes nostras ad munitiones excubare, silentio [d] adgressi universas, intra multitudinem sagittas conjiciebant, et se confe-

VARIAE LECTIONES.

a *frumenti* Edd. pp. nec male. Vide ad B. G. 1, 5. *abundabant* Pal. b Sic Lov. non *animadv.* V. ad B. G. 1, 24. c Sic MSS. σ. et Edd. Vett. non *noctu.* d *adversi* vulgo.

gio reperi. CLARK. *Subterere* invenitur quoque in Lov. at *subterrere* in Leid. pr. et Vossiano. An, *succurrere? Tempus* male Ciacconius tentat delere, uti et legere, *videbatur.* Pompejani videbant, Caesarianis quotidie tempus melius succurrere, iisque spem majorem maturitate frumentorum proponi.

Silentio adversi universas intra multitudinem sagittas conjiciebant] In aliis codd. erat, *silentio adgressi.* Sed *adversi* in v. c. nostro et MS. Cujaciano legitur; qui et pro *intra* habet, *inter.* et sic quoque Pet. at pro *universas* in Pal. et Bong. scribitur, *universam.* VOSS. Sic edidit *Jos. Scaliger*, ac ita sane scribitur in MSS. *Voss. Cujac. Petav.* et *Norvic.* nisi quod illi, *inter multitudinem*, exhibeant. Ex hac tamen lectione nihil sani possum exsculpere. Editt. *Rom. Venet. Beroald. Silentio aggressi universam intra multitudinem*; unde rescribendum crediderim, *silentio egressi universam intra multitudinem* etc. Sic B. G. 7, 11. *Silentio ex oppido egressi.* Ac c. 36. *Silentio noctis Caesar ex castris egressus.* Vide et ejusdem libri c. 58. DAVIS. *Silentio adversi universas intra multitudinem sagittas conjiciebant*) Locus manifesto corruptus. MS. Reg. et Editt. aliquot veteres pro (*adversi*) habent (*adgressi*;) unde Davisius optima conjectura rescribit, (*egressi.*) Haeret tamen sequens vocabulum, (*universas.*) Davisius ex Codicibus quibusdam reponit (*universam.*) Sed et etiamnum paullo languidior erit sententia. Ego, si conjecturae indulgere liceret, scriberem equidem, (*innumeras.*) (*Silentio egressi*, innumeras *intra* (vel *inter*, ut in quibusdam Codicibus est,) *multitudinem sagittas conjiciebant.*) CLARK. *Adgressi* etiam est in Codd. Voss. Petav. Palat. Bongars. item Edd. Med. Vascos. Aldi, Steph. Gryph.

2 stim ad suos recipiebant. Quibus rebus nostri, usu docti, haec reperiebant remedia, ut alio loco ignes facerent, [*alio excubarent.*] ***

1 LI. Interim certior factus P. Sulla, quem discedens castris praefecerat Caesar, auxilio [a] cohorti venit cum legionibus II. cujus adventu facile sunt re-
2 pulsi Pompejani: neque vero conspectum aut inpetum nostrorum tulerunt; primisque dejectis, [b] reli-
3 qui se verterunt, et loco cesserunt. Sed insequen-

VARIAE LECTIONES.

a Deest Lov. b *reliquos evert.* V. dein *insequentis*, ut fere semper, L. pr.

etc. in quibus praeter Mediol. est, *in mult.* ut habent quoque Palat. et Leid. sec. qui dant etiam, *universam*, cum Bong. *Adgressi universas* possent jungi, scilicet *cohortes* vel *munitiones*. Sic certe sensus constabit. quare ejeci illud, *adversi. Universam in multitudinem*, non dubitat esse verissimum Hotomannus.

Ut alio loco ignes facerent, alio excubarent] Postremae duae voces ab omnibus MSStis absunt. In v. c. nostro quoque est signum hiatus. Et nihil certius est, quam deesse complura. Desideratur autem, quo abierit Caesar, et initium irruptionis Pompejanorum; an plura, non facile dixerim. VOSS. Verba haec, *alio excubarent*, uncis inclusi, diversisque characteribus expressi, quia neque in ullo Codice MSto reperiuntur, neque etiam in Edd. primis, uti nec Ven. Vascos. Steph. aliisque. Ab Aldo videntur adtexta, ut lacunam ex parte suppleret.

Aliae enim sunt legati partes, atque Imperatoris] Hanc quidem lectionem retinent editt. vett. praeplacet tamen ea, quam in MS. *Norvic.* reperi; hic enim habet, *aliae sunt legati partes, aliae Imperatoris.* Sic etiam in suo Codice videtur legisse *Jul. Celsus* p. 198. edit. Londin. DAVIS. *Aliae Imperatoris* omnino praefero cum Davisio: praesertim cum accedat auctoritas Petaviani Codicis. Ineptissime est in Leid. sec. *Non sunt legati partes, atque I.*

Omnia] Uncis hanc vocem inclusit Scaliger, ut suspectam. Certe abest a Lovan. Palat. Leid. sec. ac Ciacconii.

Alter libere ad summam rerum consulere debet] Nihil agunt Ursinus et Ciacconius, cum locum sanum corrigere nituntur. *Ad summam rerum consulere* est, *consulere rebus* secundum τὰς περιστάσεις, quod Imperatoris est. At *consulere de summa rerum*, quomodo emendatum frustra volebat Ciacconius, est, *cum aliis communicare consilium de summa rerum.* Unde ipse Caesar, *neque de summa belli suum*

tes nostros, ne longius [a] prosequerentur, Sulla revocavit. [b] At plerique existimant, si acrius [c] insequi voluisset, bellum eo die potuisse finiri. Cujus con- 4
silium reprehendendum non videtur: aliae enim sunt legati partes, aliae Imperatoris. alter omnia agere 721
ad praescriptum; alter libere ad summam rerum consulere debet. Sulla, a Caesare castris relictus, libe- 5
ratis suis, hoc fuit contentus, neque proelio decertare voluit: (quae res tamen fortasse aliquem reci-

VARIAE LECTIONES.

a *progrederentur* Pet. quod adridet. Vide tamen ad 5, 9. b *ac* Pet. *atque* V. *aestim.* L. sec. V. c *sequi voluissent, b. e. d. p. finire* L. pr.

judicium, sed imperatoris esse existimat. Hic judicare de summa belli, et consulere ad summam rerum, unius viri sunt, nimirum solius imperatoris. Miror, doctos adeo viros in tam facili re coeccutire et errare potuisse. VOSS. Lipsius margini adleverat frustra, *ac summae rerum.* Melius tamen, quam *de summa.*

Quae res tamen fortasse aliquem casum] *Ciacconius* conjicit, *cum res tanta*, vel, *si res tanta.* Sed illud *tamen*, suspectissimum mihi, in *Petaviano* non reperiri gaudeo. VOSS. Abest etiam a MS. *Norvic.* DAVIS. Editi omnes, (*quae res* tamen *fortasse* etc.) Sed perperam. Jam enim mens autoris fuisset (*quae res tamen fortasse bene cecidisset.*) At vero illud (*fortasse aliquem reciperet casum*) neque de *felici* eventu potest satis Latine dici; neque, si posset ita accipi, non esset languide admodum dictum, cum jam supra dixisset Caesar, (quod erat multo fidentius,) *plerosque existimare bellum eo die potuisse finiri.* Omnino igitur, omissa voce (*tamen*,) recipienda ea est Lectio, quam in Codice Petaviano Vossius, et in Eliensi Davisius, repererunt, (*Quae res fortasse aliquem reciperet casum.*) Ut adeo dicat *Caesar* in excusationem *Sullae*, quamvis plerique existimarent, bellum eo die potuisse finiri, tamen sine Imperatore *Sullam* sapienter noluisse proelio decertare, quod ea res fortasse aliter, quam existimatum est, cadere potuisset. Veruntamen, cum plerique MSS. retineant (*tamen*,) idque in plerisque eorum scriptum sit (*tñ;*) quaeri potest, annon legi queat, (*Quae res* tum *fortasse etc.*) vel, cum in Vossii MS. uno pro (*tamen*) scriptum sit (*ante;*) suspicetur quis legi posse, (*quae res* tanta *fortasse* etc.). Sed praestat ea, quam edidimus, lectio. CLARK. *Tanta* conjecit etiam Ciacconius. Placet mihi, *tum fortasse.* In Leid. sec. et Palat. est, *q. tamen res.*

Duxerant] Ita ex MSS. Reg. et Vossii et Edit. Rom. restitui. Al. *deduxerant.* CLARK. Optime reposuit simplex verbum Cl. Clarkius; atque ita inveni in Car-

peret casum;) ne imperatorias sibi partes [a] sumsisse
6 videretur. Pompejanis [b] magnam res ad receptum
difficultatem adferebat: nam ex iniquo progressi loco
in summo constiterant: si per declive sese recipe-
rent, nostros ex superiore insequentes loco vereban-
7 tur: neque multum ad solis occasum supererat tem-
poris: spe enim conficiendi negotii, prope in noctem
8 rem [c] duxerant. Ita, necessario, [d] atque ex tempore

VARIAE LECTIONES.

a *subripuisse* B. b *magna* MSS. plerique et Edd. Vett. c vulgo *deduxerant.* d *et ex* L. pr. *atque t.* Lov.

var. Leidensibus, Lovan. et Edd. Ven. Flor. Med. Nec dubito, quin sit in aliis. *Ducere rem* est, prolongare, extendere, ut *ducere bellum* etc. Vide ad B. G. 1, 16. *Deducere* hic locum non habet.

Ut telum tormentumve missum adjici non posset] An tormentum quoque mittitur? Contra mentem Caesaris hoc, et contra rationem ipsam. Lego ex v. c. nostro et Palat. ac Bong. *telum tormento missum*. Nisi malis, ne illud *ve* penitus pereat, legere, *tormento emissum*. Parum certe refert. VOSS. Editt. nullo sensu habent, *telum tormentumve missum:* sed lectionem, quam recepi, diserte exhibet MS. *Norv.* eamque in aliis Codd. inventam probarunt *Vossius* et *Marquard. Gudius* ad *Phaedri* 4, 3. Sic *tormento missa tela* apud *Hirtium* B. G. 8, 14. *Seneca* de ira 1, 9. *Tormentis exprimuntur tela;* nemo autem fando accepit, tormenta cum telis simul esse missa. DAVIS. *Ut telum tormento missum adigi non posset*) Ediderat Scaliger, quod in plerisque MSS. et Editt. veteribus est, (*ut telum tormentumve missum etc.*) Ad quod *D. Vossius*, An tormentum, *inquit*, quoque mittitur? Contra mentem Caesaris hoc, et contra rationem ipsam. Davisius autem, Editi, *inquit*, nullo sensu habent, *telum tormentumve missum:* neminem enim fando accepisse, tormenta eum telis simul esse missa. Itaque emendant, (*telum tormento missum.*) Non infeliciter sane, neque sine Auctoritate. Sic enim *Vossius* scriptum in tribus MSS. *Davisius* in Eliensi reperit. Addo, in omnibus fere MSS. et Editt. veteribus alterum illum locum, (infra c.56. l. hujus) scriptum esse, (*telo tormentove adigi;*) quod Scaliger et Recentiores ediderunt, (*telum tormentumve adjici.*) Id quod eam, quam et in priore loco intulerunt Vossius et Davisius, lectionem haud parum firmat. Nihilo tamen minus, siquis rem attentius perpenderit, videbit, (opinor) neque veterem illam, quam secutus est *Scaliger*, lectionem adeo absonam esse prorsus atque absurdam. Etenim primo creditu multo facilius est, Librarios ex inusitatiore illa, (*telum tormentumve missum,*) usitatiorem excudisse locutionem, (*telum tormento emissum;*) quam ut e contrario usitatiorem inusitatiore mutaverint.

capto consilio, Pompejus tumulum quemdam occupavit: qui tantum aberat a nostro castello, ut telum [a] tormentumve missum adigi non posset. Hoc conse- 722
dit loco, [b] atque eum communiit; [c] omnesque ibi copias continuit.

LII. Eodem tempore duobus praeterea locis pu- 1
gnatum est. nam plura castella Pompejus pariter, distinendae manus caussa, tentaverat; ne ex proxi-

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *tormento m. adjici.* b *et, at, ac* MSS. et Edd. qdd. ac *communit.* c desunt usque ad *Eod.* in V.

Deinde, quum et *Plinio tormenta* dicantur *missilia;* et apud *Ciceronem emissiones* legantur *balistarum:* quidni et *Caesari tormentum* recte dicatur *missum?* Ut adeo (*telum tormentumve missum adigi non posse*) ita accipiatur, ut dicat, *telum* neque *Manu* neque *Tormento* missum eo adigi posse. Judicet Lector eruditus. CLARK. Nemo negare potest, quin *telum tormento missum* Latinissime dicatur: eoque facit Lovan. Cod. *tormentove m.* et Leid. pr. *tormentorum m.* Nihilominus putem ego, *telum tormentumve* sana esse, et a librariis, qui non intelligebant, mutata. Optime jam olim Gruterus, qui prius conjecerat quoque, *tormento emissum*, distinxit, *telum* a Caesare vocari missile manu, at *tormentum* machina excussum: adeo ut *tormentum* apud nostrum non solum machinam, sed etiam telum ea excussum significet, quod idem bene advertit Clarkius. Ex qua observatione patet, non esse mutandum quoque c. 56. *Uti ne in eam telum tormentumve adigi possit.* B. Gall. 4, 25. *Atque inde fundis, sagittis, tormentis hostes propelli.* B. Civ. 2, 11. *Musculus a nostris ex turri telis tormentisve defenditur.* c. 14. *E muro sagittis tormentisve fugientes persequi.* Clarius infra c. 63. *tormentis cujusque generis telisque terrebant.* et Hirt. B. Alex. c. 19. *Eos tormentis ex navibus sagittisque depulerant.* Immo ipsum, *tormenta mittere*, adhibet auctor, nec interpretum quisquam scrupulum movet, 2, 9. *Fenestrasque ad tormenta mittenda in struendo reliquerunt.* Immo et aliis auctoribus *tormentum* hoc sensu in usu fuit. Clar. Wasse in notulis ad me missis notavit Statii locum Theb. 9, 145. *Non illum inpacta moverent Tormenta.* nec non 10, 859. *Nam jaculis, coeloque vagis spes unde sagittis? Verum avidi et tormenta rotant, et molibus urgent.* Uti et Curt. 4, 2, 9. *Non tormenta, nisi e navibus procul excussa, mitti.* At summus Gronovius, invitis licet MSS. legit ibi, *tormento.* et apud Livium 24, 34. *Ut non solum missa tormento, sed etiam quae pondere suo provoluta essent, graviter in hostem inciderent:* ubi olim perperam etiam *tormenta* edebatur. Rectius e Plinio adfertur, *missile tormentum*, ut loquitur de *jaculo* ser-

2 mis praesidiis succurri posset. Uno loco Volcatius
723 [a] Tullus inpetum legionis sustinuit cohortibus III, atque eam loco depulit: altero Germani, munitiones nostras [b] egressi, compluribus interfectis, sese ad suos incolumes receperunt.

1 LIII. Ita uno die VI proeliis factis, III ad Dyrrhachium, III ad munitiones, quum horum omnium ratio haberetur, ad duorum milium numero ex Pompejanis cecidisse reperiebamus, [c] evocatos, centurio-
2 nesque complures. In eo fuit numero Valerius Flac-

VARIAE LECTIONES.

a *Tullius* inepte Edd. qdd. *cum coh.* Edd. pp. Vasc. Steph. Ald. Gryph. contra MSS. b *aggressi* L. sec. Carr. Edd. R. M. V. perperam. V. ad B. G. 1, 44. c *evocati sunt centuriones* c. Lov. *ev. et manipulares cent.* Edd. pp. Vasc. Steph. Gr. post. Manut. Cellar. inepte, et e glossa. *et manipulares Cent.* L. sec. *enecatos* V.

pente H. N. 8, 23. Eodem sensu Hispan. B. Auct. c. 13. *balista missa turrem dejecit.* Dein *adigi* tam hic, quam infra constanter exhibent MSS. cuncti et Edd. idque rectum esse, docui ad B. G. 4, 24. *In litus telum adjici posset.*

Communit] Ob verba praeteriti temporis, quibuscum hoc committitur, lege ex editt. *Ven. Steph. communiit*, vel ex MS. *Norvic.* et impressis *Rom. Beroald. communivit.* Utrum eligas, nihil refert. DAVIS. Optime, postulante ipsa Temporum ratione, et adsentientibus MSS. Reg. et Vossii. Al. *communit.* CLARK. *Communiit* hic praetuli quoque cum MS. Lovan. aliisque et Edd. Vascos. Gryph. etc. *Communivit* est in Leidd. Voss. et Ed. Med.

Pariter — tentaverat] Simul, eodem tempore. *Justinus* 17, 2. *Regnum Macedoniae cum vita pariter amittit. Sallustius* Jug. c. 68. *Pariter cum occasu solis.* Abest sane vox a MS. *Norvic.* quod hanc ejus potestatem non caperet Librarius. DAVIS.

Ad II milium numero] Locum hunc non esse corruptum, ostendit similis locutio supra B. G. 2, 33. *Occisis ad hominum milibus IV.* Cujusmodi constructionis exempla et ex aliis bonis auctoribus affert *Cellarius.* Aut igitur usurpatur *ad* adverbialiter, sicuti *circiter*; aut potius subest Ellipsis (*ad summam*) hoc in loco; (*ad numerum*) in priore illo. CLARK. *Lov. Bongars.* tert. et *Norvic.* habent, *ad duo millia numero*, quemadmodum *Faërnus* etiam reponendum censuit. *Carrar.* autem, *ad duorum millium numerum*, nec aliter *Gryphius* ac *Stephanus* ediderunt. Movendam tamen haud puto receptam lectionem, nam praeter *Sisennae* locum, qui legitur apud *Nonium* in, *binum millium numero*, quemque *Ciac-*

cus L. filius, [a] ejus, qui praetor Asiam obtinuerat: [b] signaque sunt sex militaria relata. Nostri non amplius [c] xx omnibus sunt proeliis desiderati. Sed in 3
castello nemo fuit omnino militum, [d] quin vulneraretur; quatuorque ex una [e] cohorte centuriones oculos amiserunt. et, quum laboris sui [f] periculique 4
testimonium adferre vellent, milia sagittarum circiter xxx in castellum [g] conjecta Caesari [h] renumeraverunt: scutoque ad eum relato Scaevae centurionis, inventa sunt in eo foramina ccxxx. Quem Caesar, ut erat 5

VARIAE LECTIONES.

a Deest Scal. b *signa s.* Lov. c *quam XX* Lov. Pal. Edd. R. M. V. male. d *qui non* V. ut passim. *qui* L. pr. Pet. Lov. e *legione milites* V. f *periculi* L. pr. *et per.* Lov. *periculo t.* V. g *contexta* Sc. L. pr. h *numerav. remuner. renunciav.* MSS. quidam et Edd. pp. aliaeque.

conius adduxit, *Suetonius* in Julio c. 20. *ad viginti millibus civium* dixit; et *occisis ad hominum millibus* IV. noster de B. G. 2, 33. ac, *ad viginti matronis per victorem accitis*, Livius 8, 18. DAVIS. *Cur. sec.* *Numerum* est etiam in novitiis nonnullis Edd. Rectius MSS. plerique habent, *ad duo milia numero.* B. Afric. c. 79. *vim hostium ad IV milia numero sustinere.* Sed Petavianus cum Edd. Vetustissimis servat, *ad II milium numero.* Palat. *ad eorum mil. numero.* Plura si vis exempla, vide de praepos. *ad* et *numero* ad 8, 4. *ad II milia nummûm.* et B. G. 1, 49. *hominum numero XVI milia.* vel etiam ad Hirt. B. Afric. c. 23. *numero ad II milium*, vel, *ad numerum.* Pro *haberetur* Ciacconius volebat, *iniretur.* Sed vide ad 7, 75. *frumenti rationem habere possent.* *Iniretur* si in MSS. esset, sequerer. vide ibid. c. 71.

Inventa sunt in eo foramina ccxxx] Sic vulgati et Petav. codex. Sed Pal. cxx. et Bong. *centum* xx. Et sic quoque Suetonius, *centum viginti ictibus*, item Celsus. Quare ita emendo, nec sola Plutarchi auctoritas mihi tanti est, ut ideo et Suetonium, et Celsum in mendi suspicionem trahi velim. VOSS. Cellarius quoque e Suetonio et Val. Max. 3, 2. reposuit, *CXX.* qui cum Manutio docet, a Plutarcho numerari tantum, *centum et triginta*; atque ita esse in MS. Regio, testatur Clarkius. Nec aliter Leid. sec. Verum Scalig. et Leid. pr. dant, *CCXX.* Sed haec incerta. Adi viros doctos ad Suet. c. 68. item Flor. 4, 2, 41. Barth. ad Stat. Theb. 2, 606. Nam et de sagittarum numero intra vallum invento non constant. Suetonius *CXXX milia* dicit: unde pro *circiter* Manutius, Ursinus et alii hic, *centum*, reponunt, vel contra, *circiter*, in Suetonio.

Donatum m. d. ab oct.] Editi habent, (*donatum millibus du-*

de se meritus, et de Republica, donatum milibus
724 ducentis aeris ab octavis ordinibus ad Primipilum se
[a] transducere pronunciavit: ejus enim [b] opera ca-

VARIAE LECTIONES.

a *reducere* Lov. b *ope*, MSS. Urs. et mei 5. non male. *opere* Leid. pr.

centis aeris,) sed vocem illam, *aeris*, suspectam habent viri docti. Testatur Ciacconius, eam ex Codice suo abesse, et Davisius, abesse eam ex Codice Eliensi; sed falluntur. Non enim prorsus abest. Sed in istis Codicibus scriptum est (*atque:*) id quod alii mutarunt in (*aeris.*) MS. Regius plane exhibet, (donavit *millibus ducentis*, atque *ab octavis etc.*) Quam demum veram esse existimo lectionem. CLARK. Cum Regio facit Leid. sec. sed, ut opinor, interpolate. Edd. Vett. usque ad Scaligeranam exhibent, *donavit milibus ducentis aeris* (vel *aer. duc.*) *atque ab.* Ursinus testatur, in suo Codice esse, *donatum M. ducentis ab oct.* ut edidit Clarkius. Sed reliqui MSS. mei praebent, *donatum m. duc.* (solus *aeris* addit Bong.) *atque ab oct. ord.* An *donatum ivit* reliquit Caesar? An vero constructio est, *pronunciavit donatum*, ut et, scilicet pronunciavit, *se transducere* etc.? sed potius ulcus latere puto in τῷ *atque*. Videant acutiores.

Primipilum] Cum *Primus pilus* ordo sit, *Primipilus* is, qui ordinem ducit; sermo autem hic sit non de homine, sed de ordine; merito existimant viri doctissimi, Aldus Manutius et Cellarius, rescribendum hic ex antiquo Codice, (*ad primum pilum.*) CLARK. Sic et Ciaccon. Ipse Centurio vocatur *primus pilus*, *primi pilus*, et *primipili*. Vide ad B. G. 2, 25. Sed an Ordo vocari possit *primipilus*, pro *primuspilus*, dubito. Mei tamen Codices mordicus id retinent. Posset conjici legendum, *ad primi pili*, sc. ordinem. Sed fors *primipilus* pro ipso ordine ponitur, ut *princeps* et *hastatus* pro illis ordinibus sumuntur: unde *ducere principem* apud Ciceronem. Adi Lips. de Mil. lib. 2. Dial. 8.

Frumento, vel speciariis militaribusque donis amplissime donavit] Locum depravatum jampridem ingens criticorum turba infeliciter tentavit: Victorius, *frumento, veste, diariis*; Cujacius, *frumento, veste, cibariis*; Ellebodius, *frumento, vestiariis*; Alii, *frumento, speciosisque aliis militaribus donis.* Omnes tantundem dixere, et Caesarem ex eorum mente scripsisse, nullus affirmare, quod sciam, ausit, certe probare nequibit. Ego primo legebam: *frumento, hastis puris, militaribus donis amplissime donavit.* Ubi ne id quidem satis placebat, reposui, *frumento, veste, armillis, militar. donis.* Nam armillas etiam datas totis cohortibus, ex Livio probari potest, qui ait l. 10. *quatuor centuriones manipulumque hastatorum armillis aureisque coronis donat.* Sed egregia sunt Zonarae verba Tom. II. Annal. qui, percursis omnibus militaribus donis, tandem ait, καὶ ὑ κατ' ἄνδρα μόνον ἀριστεύσαντα ταῦτα ἐδίδοτο, ἀλλὰ καὶ λόχοις, καὶ σρατοπέδοις ὅλοις παρεῖχετο.

ſtellum [a] magna ex parte conservatum eſſe, conſta-
bat. cohortemque [b] poſtea duplici ſtipendio, [c] fru- 6
mentove et speciariis militaribusque donis amplissi-
me donavit.

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. non *cons. esse m. ex p.* abeſt *esse* a L. pr. b deeſt Ciac. L. sec. V. Edd. Vasc. Steph. Str. Gr. poſt. et uncis inclusit Scaliger. c vulgo *frumento, vel sp.* Ed. Elz. *fr. ut sp.*

Atque haec non uni tantum militi, qui strenue se gessisset, dabuntur, verum et manipulis, ac totis legionibus. Sed jam ne ipse quidem arbitror ita Caeſarem scripsiſſe: et succurrit conjectura, quam adeo probo, ut non dubitem, ipſum Caeſarem ita scripsiſſe. Ea eſt: *frumento, veste, et aliis militaribus donis amplissime donavit.* Pretium autem eſt, literas literis conferre, ne quis audaciae hic locum eſſe putet: in vv. cc. erat, *frumento, vespe, ciariis militaribusque.* Nos mutamus: *frumento, veste, et aliis militaribus donis.* Nam τὸ *que,* quod voci, *militaribus,* adhaeret, ortum eſt ex perturbatione ſenſus. Ita habemus hic duplex ſtipendium: et frumentum, haud dubie etiam duplex: nam id solitum, arguit vetus lapis extra Eboram, cui inſcriptum:

D. M. S.
C. ANTONIO C. F. FLA
VINO. VI. VIRO. IVN.
HAST. LEG. II. AVG. TORQ.
AVR. ET. AN. DVPL. OB. VIRT
DONATO. IVN. VERECVN
DA. FLAM. PERP. MVN. EBOR
MATER. P. C.

Ubi vides, torque aureo et annona duplici donatum ob virtutem. et idem eſt annona duplex, ac frumentum. Veſte etiam Caeſar cohortem donavit, nimirum *pura.* Exempla obvia sunt: inter caetera hoc Livii lib. 7. *Milites, qui in praesidio simul fuerant, duplici frumento in perpetuum, in praesentia singulis bobus binisque tunicis donati* Per alia militaria dona intellige armillas, haſtas puras, aut, quae similia, obsidionales coronas, aut torques. VOSS. Locus in MSS. corruptus. Codices antiquissimi habent, (*frumento. vespe, ciariis, militaribusque donis.*) Unde Voſſius feliciſſima conjectura extudit, (*frumento, VESTE, ET ALIIS militaribus donis.*) Nam illud (*que,*) quod voci (*militaribus*) adhaesit, ex sententiae perturbatione ortum non dubitat. Mire firmat Viri doctiſſimi conjecturam, quod in MS. Regio reperi; nempe, voculam illam (*que*) poſt (*militaribus*) abeſſe; alteram autem voculam (*et,*) quam interpoſuit Vir doctiſſimus, item in MS. poſt (*frumentove*) comparere. CLARK. *Frumentove et speciariis,* quidem exhibui, secutus Editiones primas, item Basil. Vascos. Steph. aliasque; quae lectio invenitur etiam in Lovan. et Leid. sec. ac vindicatur a Jac. Durant. Casellio Variar. 2, 15. Ut *speciaria dona* sint, triticum, lardum, oleum, vinum, etc. quae a JCtis *species* dicuntur. Mihi commentum non placet. Potius enim dixiſſet, *frumentoque:* licet non negem, *ve* aliquando conjungere, non vero disjungere. Turnebus Advers. 27, 24. emendat,

1 LIV. Pompejus, noctu magnis additis munitio-
726 nibus, reliquis diebus turres exstruxit; et in altitudinem pedum xv effectis operibus; vineis eam par-
2 tem [a] castrorum obtexit; et v intermissis diebus [b] alteram noctem subnubilam nactus, [c] exstructis omnibus castrorum portis, et ad inpediendum objectis, tertia inita vigilia, silentio exercitum eduxit, et se in antiquas munitiones recepit.

1 LV. Aetolia, Acarnania, [d] Amphilochis per

[a] Cas-

VARIAE LECTIONES.

a Abest Pet. B. V. b *altam* V. *subnubilem* Edd. qdd. c deest Lov. d *Amphilocris* Edd. pp. *Amphilocis* MSS. qdd.

Veste, pecuniariis militaribus. Ant. August. *fr. veste, pecunia aliisque militaribus d.* Victorio adsentitur Stewechius ad Veget. 2,7. *Qui binas consequebantur annonas.* Vossio proxime accedit Faërnus, *fr. veste, vel aliis militaribus donis.* De *pecunia*, et *veste*, et *aliis* donis vide ad Frontin. 4,7,36. Etiam MSS. mei cum Edd. Beroald. Ven. etc. habent, *frumentove speciariis militaribusque d.* Nisi quod *et sp.* sit in Lovan. ac *que* absit a Voss. Immo conjectura, *veste et aliis militaribus donis*, egregie confirmatur a codice Leid. sec. qui dat, *frumentove et specialiis militaribus donis.* In Leid. pr. est, *militibusque donis amplissimis. Veste* placet, sed insuper videtur Caesar dicere, se universam cohortem stipendio, frumento vesteque duplici, sed speciatim aliquos ex cohorte singularibus donis militaribus donasse. Nec videntur librarii vulgatam vocem, *aliis*, tam mire corrupturi fuisse.

Alteram noctem subnubilam nactus] Ait Ciacconius et Fulvius: *Vel illud, alteram, abundat, vel aliquid deest, quod de Pompejo dictum sit, qui subnubila nocte aut castra movisset, aut ad munitiones accessisset.* Falsum: nec abundat, nec deest quidquam. Statim enim praemisit Caesar: *Pompejus noctu magnis additis munitionibus.* VOSSIUS.

Exstructis o. castrorum portis, et ad impediendum objectis] Deesse videtur (*cratibus*,) aut aliquid simile, (*et cratibus ad impediendum objectis* etc.) CLARK. Non magis ego capio, quid sit, *exstructis portis.* Ciaccon. conjicit, *obstructis o. c. portis et fossis ad imp. objectis*, ex B. Gall. 5,51. *obstructis in speciem portis.* ac B. Civ. 1,27. *portas obstruit, fossas transversas viis praeducit. Obstructis* etiam margini adscripserant Lipsius et Perizon. immo ediderunt jam ita Vascos. Stephan. Strada, Gryph. post. et liquido inveni in Scalig. ac Leidensi primo. *portasque obstrui* 5,50. et passim apud alios. Ill. Heins. excidisse putabat, *ter-*

[a] Caſſium Longinum, et Calvisium Sabinum, ut
[b] demonſtravimus, receptis, tentandam sibi [c] Acha-
jam, ac paullo longius progrediendum, exiſtimabat
Caeſar: itaque eo [d] Fuſium Kalenum misit; et Q.
Sabinum, et Cassium cum cohortibus adjungit. 726
Quorum cognito adventu, Rutilius Lupus, qui A- 2
chajam, miſſus a Pompejo, obtinebat, [e] Iſthmum
praemunire inſtituit, ut Achaja [f] Fuſium prohiberet.
Kalenus Delphos, Thebas, [g] Orchomenum [h] volun- 3
tate ipſarum civitatum recepit: nonnullas urbes per

VARIAE LECTIONES.

a *Cas. p. L.* Pet. *et* abeſt L. pr. b *supra d.* L. pr. Nihil de his dictum: adeoque hoc ex iis, quae desunt. c *A. existimabat* L. pr. d deeſt L. pr. Palat. Q. Petav. Lov. *que* V. *Fusium* vulgo, ut semper. e *Stumum* et *Sthumum* MSS. *Istum* Lovan. *scrinium* Edd. pp. f *fluvium* Sc. L. pr. g *et O.* MSS. plerique et Edd. Vett. V. ad 4, 15. *Orcomoneum* vel *Orcomeneum* Pet. P. L. pr. Lov. *Ortomenium* Edd. pp. h *de vol.* B. V. et Edd. Vett. ante Urs.

ra, ut fuerit, *exstructis portis et obtectis terra*. Verum non potuit Pompejus tum demum exſtruxiſſe portas. Non enim habuit caſtra sine portis. Nec videtur tunc eas obſtruxiſſe: unde enim tunc egreſſus eſt, et eduxit exercitum? Forte scribendum, *destructis portis, et ad inpediendum objectis*, sensu clariſſimo. *et* non comparet in Bongars. Voſſ. nec Edd. primis.

Et Q. Sabinum] Non mala videtur Ciacconii conjectura, qui rescribit, *et C.* (scil. *Calvisium*) *Sabinum* jam supra memoratum. CLARK. At melior eſt Glandorpii conjectura, *eique Sab.* quam et orae libri sui adlevit Lipsius. *Cajus* ab Appiano vocatur et a noſtro hujus libri c. 34. Numerum autem *cohortium* excidiſſe, non inmerito suſpicatur Glareanus.

Adjungit] Videri poſſit legendum, *adjunxit*, propter praecedentem, *misit*. Sed hoc (ut dixi) non prorſus neceſſarium, cum tanquam praeſens narretur res praeterita. CLARK. V. ad 2, 26.

Isthmum praemunire instituit, ut Achaja Fusium prohiberet] Iſthmum Achaicum hic Corinthiacum intellige. Nam Achajam temporibus hisce totam Graeciam fere vocaverunt, quia, cum ea a Romanis vinceretur, principatus Graeciae penes Achaeos erat. At quaerat quispiam, cur Lupus, Calenum Achaja prohibere cupiens, Isthmum praemuniverit? Nimirum, ne in Peloponnesum penetraret: nam et haec Achaja eſt: adeoque in illa eſt etiam Achaja, quam propriam vocat Ptolemaeus. Etsi non illuc respexerit Caesar: sed locutus sit more Romanorum, quibus in Achaja quoque Corinthus et aliae Peloponnesi urbes censebantur. Absque hoc hiſtoriam intelligere nequeas. VOSS.

vim expugnavit: [a] reliquas civitates, circummiſſis legationibus, [b] amicitia Caeſari conciliare ſtudebat. In his rebus fere erat Fuſius occupatus.

1 LVI. [c] Omnibus deinceps diebus Caeſar exercitum in aciem aequum in locum produxit, si Pompejus proelio decertare vellet, [d] ut paene caſtris Pompeji legiones subjiceret: tantumque a vallo ejus prima acies aberat, [e] uti ne in eam telum tormen-
2 tumve adigi poſſet. Pompejus autem, ut [f] famam
727 et opinionem hominum teneret, [g] sic pro caſtris

VARIAE LECTIONES.

a *Stumum praemunivit* addit Lov. b vulgo *Caesaris. amicitiae* Edd. Rec. *reconcil.* V. et Edd. pp. Ber. c *Omnium d. C. exercituum ac.* etc. MSS. Ciacc. Pal. L. sec. *o. copiis deinceps* B. Ed. Fl. *diebus* abeſt etiam a V. d *et subiere* Lov. Palat. *subjicere* L. pr. *et subjecit* Ciacc. Pal. L. sec. Reg. male. V. ad B. G. 3, 14. e deeſt L. sec. Lov. in quibus etiam *ut. In eam* abſunt a Pet. L. pr. V. Sc. Urs. *in eum* Lov. *in* deeſt Pal. *adjici* etiam Edd. qdd. f *fama op.* V. *f. opinionemque* Ciacc. Lov. Pet. P. L. sec. bene. *retin.* B. sed v. c. 42. g deeſt Lov. *sed* V.

Nonnullas per vim expugnavit] MSS. et impressi vett. exhibent, *nonnullas* urbes *per vim expugnavit*, sed eam vocem, jubente *Pet. Ciacconio*, omisit *Jos. Scaliger;* quod nollem factum: hic enim aliud eſt *urbs*, aliud *civitas;* illa vox ipſum oppidum denotat, haec urbium incolas. DAVIS. *Nonnullas per vim expugnavit; reliquas civitates etc.*) Ita ediderunt Scaliger et Recentiores. Davisius ex MSS. et Editt. Vett. omnino reſtituendum exiſtimat, (*nonnullas* Urbes *per vim etc.*) propterea quod aliud sit *Urbs*, aliud *Civitas*. Quod quidem veriſſimum eſt. Et MSS. optimorum lectio sequenda. Defendi tamen poteſt Scaligerana lectio, quia tam queat *Civitas* (hoc eſt, tota regio) expugnari, quam *Urbs;* meliusque etiam cohaerebit sequens illud (*reliquas civitates,*) si praecedens (*nonnullas,*) *civitates* itidem intelligatur, non *urbes*. CLARK. *Urbes* e Gloſſa fuiſſe natum, suspicari poſſes e Lovan. qui habet, *civitates*. Immo abeſt omnino a Leid. sec. Mihi tamen nequaquam abundare videtur. Civitatum sive civium voluntate nonnullas urbes recepit, nonnullas per vim expugnavit. Reliquas civitates sive regiones per amicitiam Caesari conciliavit.

Amicitiae Caesaris conciliare studebat] Ita primus Scaliger edidit, repugnantibus MSStis, in quibus eſt, *amicitia*. Ego vero veterem lectionem repono, levi correctiuncula ex Petav. et vet. cod. noſtro: *amicitia Caesari conciliare studebat*. Opponit Caeſar, quod antea dixit, *per vim*, et *amicitiam*. Nobis usita-

exercitum constituebat, ut tertia acies vallum contingeret; [a] omnis quidem instructus exercitus telis ex vallo abjectis protegi posset.

LVII. Haec quum in Achaja, atque apud Dyr- 1
rhachium gererentur, Scipionemque in Macedoniam venisse, constaret; non oblitus pristini instituti Caesar, mittit ad eum Clodium, suum atque illius familiarem; quem ab illo transditum initio, et commendatum, [b] in suorum necessariorum numero habere [c] instituerat. Huic dat litteras, [d] mandataque 2

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *omnisque ejus*, et dein *adjectis*. b deest Palat. sed v. ad 6, 6. c *const.* Pet. Lov. d *mandatque* Lov. V.

tissimus mos loquendi, *met goeden wille ende vriendschap:* etiam, *met goedlyke onderhandelinge.* idem hic vult Caesar. VOSSIUS. Cum in plerisque MSS. sit (*amicitia*,) non (*amicitiae;*) mire placet D. Vossii conjectura, qui ex duobus MSS. quibuscum facit et MS. Eliensis, reponit (Amicitia Caesari *conciliare*,) ut scilicet illud, *amicitia*, opponatur praecedenti *τῷ per vim.* CLARK. *Amicitiae* Ciacconii et Faërni est conjectura, contra MSS. ni forte excipias Leid. pr. Rectum est, *amicitia*, i. e. per amicitiam, ut 2, 28. *Contumelia*, i. e. per contumeliam. ubi vide plura. *Caesari* itaque merito jam olim conjecit Hotomannus. Sic 5, 4. *eos Cingetorigi conciliavit.* 7, 15. *Eam civitatem Arvernis conciliat.*

Uti ne in eam telum tormentumve adigi posset] Emendo, ut supra, ex Bong. *telum tormento.* VOSS. Sic edidit *Jos. Scaliger;* at MS. *Norvic.* et editt. *Rom. Ven. Beroald.* repraesentant, *telo tormentove adigi posset*, unde reponit *Pet. Ciacconius*, *tela tormentave adigi possent.* Sed rescribendum, *telum tormento adigi posset*, ut habet MS. *Bong.* probante *D. Vossio.* Hanc sane veram esse lectionem, res ipsa clamat. Vide notat. ad hujusce libri cap. 52. DAVIS. *Telum tormento adigi*, edidit quoque Clarkius. Nimis temere, ut vidimus supra. MSS. tamen omnes reliqui, etiam Ursini et Edd. primitus cusae habent, *telo tormentove adigi;* nisi quod in Palat. sit, *telo tormentorio.* Quid si hic legamus? *uti ne telo tormentove adjici*, scilicet acies, *posset.* Ut dicatur *adjicere*, vel *adigere*, *telum* in aliquid, et *adjicere telo*, i. e. tangere et ferire telo. Ampliandum censeo.

Omnisque ejus exercitus] Multo elegantius Petav. Scal. Lovan. Pal. et Voss. *Omnis quidem exerc.* quasi dicat, *at vero omnis.* In Leid. sec. est, *omnis exerc.* Leid. pr. haec a voce, *Pompejus*, usque ad finem capitis non agnoscit. Haec vis voculae *quidem* jam in Lexicis notata est.

Telis ex vallo adjectis] Sic

ad eum: [a] quorum haec erat summa: *Sese omnia de
pace* [b] *expertum, nihil adhuc arbitrari factum, vitio
eorum, quos esse auctores* [c] *ejus rei voluisset: quod
sua mandata perferre* [d] *non obportuno tempore ad*
3 *Pompejum vererentur: Scipionem ea* [e] *esse auctori-
tate, ut non solum libere, quae probasset, exponere;
sed etiam* [f] *magna ex parte compellere, atque erran-
tem regere posset: praeesse* [g] *autem suo nomine ex-
ercitui; ut, praeter auctoritatem, vires quoque ad*
4 *coërcendum haberet: quod si fecisset, quietem* [h] *Ita-
liae, pacem provinciarum, salutem* [i] *imperii, uni*
5 *omnes acceptam relaturos.* Haec ad eum mandata
Clodius refert. Ac primis diebus, ut videbatur, li-
benter auditus, reliquis ad conloquium non admit-
6 titur; caſtigato Scipione a Favonio, ut poſtea con-
fecto bello reperiebamus: infectaque re, sese ad
Caeſarem [k] recepit.

VARIAE LECTIONES.

a *quarum* Pet. P. Lov. b *experta* Pet. L. pr. c *ei* L. sec. *rei* abeſt a Lov. d deeſt Carr. Edd. Vasc. Steph. Str. Gr. poſt. e Sic MSS. non *a. esse.* f abeſt a Lovan. Adi ad 8, 52. g Sic MSS. non *ex m. compellare* MSS. 3. et *rogare* L. sec. h *que* L. sec. *enim* conj. Ciaccon. *q. in urbe* L. sec. i *imperio* Lov. L. pr. V. male. k *recipit* Pal. Edd. qdd.

vulgo e conjectura Manutii nunc edi videas: cum Brutus conjecerit, *objectis*, et in Edd. Vascos. Steph. Gr. poſt. sit, *injectis*. Fruſtra. *Abjectis* habent MSS. omnes et Edd. principes. Optime, quod et bene retinuit Cellarius. Dicit auctor, totum exercitum potuiſſe protegi a telis, quae temere e vallo jacerentur, si hoſtis invadere voluiſſet. Vide ad 5, 48. *Ut tragulam intra munitiones castrorum abjiciat.* Non vult, tela adjici potuiſſe usque ad exercitum, sed potuiſſe mitti supra caput militum in quoscumque aggreſſores.

Non admittitur. Castigato Scipione a Favonio] Sic quidem interpungunt editt. veteres, quas secuti sunt *Just. Lipsius* et *Jos. Scaliger*, quod mihi sane mirum videtur, cum ipse senſus oſtendat, eam diſtinctionem eſſe vitiosam. Emenda: *ad colloquium non admittitur, castigato Scipione a Favonio* etc. Objurgarat

LVIII. Caesar, quo facilius equitatum Pompe- 1
janum ad Dyrrhachium contineret, et pabulatione 728
prohiberet, aditus duos, quos [a] esse angustos de-
monstravimus, [b] magnis operibus praemunivit: ca-
stellaque his locis [c] posuit. Pompejus, ubi nihil 2
[d] profici equitatu cognovit, paucis intermissis die-
bus, rursum eum navibus ad se intra munitiones
[e] recipit. Erat summa inopia pabuli, adeo ut fo- 3
liis [f] ex arboribus strictis, et [g] teneris arundinum
radicibus contusis equos alerent: frumenta enim, 4
quae fuerant intra munitiones sata, consumserant;
[h] et cogebantur Corcyra, [i] atque Acarnania, longo
interjecto navigationis spatio, [k] pabulum subpor-
tare; [l] quoque erat ejus rei minor [m] copia, hordeo
adaugere, atque [n] his rationibus [o] equitatum tole-
rare. Sed postquam non modo hordeum, pabulum- 5
que omnibus [p] locis, herbaeque desectae; sed etiam

VARIAE LECTIONES.

a *angustissimos* L. pr. b deest Pet. c *inposuit* V. d *proficere equitatum* L. sec. Pal. B Edd Vett. praeter Flor. Male. V. ad 4, 19. e *recepit* MSS. et Edd. qdd. f *arboris* L. pr. g *tenera har.* L. pr. *in ar.* V. h deest copula Pet. L. pr. bene. Idem *a Corcyra*, ut alibi. i exsulat Lov. k *pabula* Lov. l *quodque* L. sec. m deest Lov. *hordea* MS. Ciacc. n *ipsis* Pal. o exsulat Lov. p Sic Pet. L. pr. sec. Pal. Lov. et alii, non *in l. herbaque desecta* Lov. L. sec.

Scipionem Favonius, quod mandata Caesaris libenter audiisset: quam ob caussam postea Clodius in colloquium non admittitur. Si vulgatam interpunctionem serves, hiulca erit oratio. DAVIS.

Frondes — deficiebant] In MSS. et Editt. Vett. est, (*fructus:*) corrupte Ciacconius emendat, (*strictus:*) quod durum est. Davisius edidit, (Frons — *deficiebat.*) CLARK. Nimis audacter Cellarius, Amstel. Lugd. et Davis. ediderunt, *frons deficiebat*, conjecturam sequentes Faërni, qui volebat, *frondes deficiebant*, quum in Vett. Edd. sit, *fructus deficiebant:* quomodo item habent Cujac. Pet. Bong. Leid. sec. Voss. Lov. et alii. Quod mutare non ausus sum, licet *deficiebat* sit in Scalig. et Palat. In Leid. pr. tantum legas, *herbaeque deficiebant.* Antiquum *fruns* in *fructus* abire potuit. Verum MSSti se-

[a] fructus ex arboribus deficiebant, conruptis equis macie, conandum sibi aliquid Pompejus de eruptione existimavit.

1 LIX. Erant apud [b] Caesarem ex equitum numero Allobroges duo fratres [c] Roscillus et Aegus, Adbucilli filii, qui principatum in civitate multis annis [d] obtinuerat; singulari virtute homines, quorum opera Caesar omnibus [e] Gallicis bellis optima for-
2 tissimaque erat usus. [f] His domi ob has caussas amplissimos magistratus mandaverat; atque eos extra [g] ordinem in senatum legendos curaverat: agrosque in Gallia ex hostibus captos, praemiaque rei pecuniariae magna tribuerat; locupletesque ex egentibus
3 [h] fecerat. Hi propter virtutem non solum apud Caesarem in honore erant; sed etiam [i] apud exercitum cari habebantur: sed freti amicitia Caesaris, et

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *frons deficiebat. de arb.* Lov. Palat. b *Caesaris equitatum* Lov. *ex* deest L. pr. Sc. c *Raucillus* Sc. L. pr. *Roucillus* Pet. P. Lov. quod videtur verius. Vide VV. LL. c. 79. dein *Egus* MSS. *Egeus* L. sec. Mox *Abducilli*, *Abucilli*, *Adbucilii*, *Adbualli* MSS. d *obtinuerant* Lovan. L. sec. e *Gallis* V. Sc. f *hos* sine *magistr.* Lov. *Hisdem ob* L. a. g *ordines* L. pr. h Sic MSS. omnes, non *effec.* i *exercitui* V.

quendi sunt. [Conjecturam meam dein confirmatam deprehendi a Magno Vossio, de Anal. 1, 33. legenti, *frus deficiebat*, cui acce. do.]

Corruptis equis macie] Non multo aliter cap. 64. *corruptum timore* dixit. Sed et auctores *corruptum* pro macilento usurpant. *Plautus* Amphit. 5, 1, 6. *Corrupta sum, atque absumta sum.* *Phaedrus* 2, 8, 21. *Et quia corruptos nuper viderat boves.* Similis est verbi ratio apud *Propertium* 3, 13, 20. DAVIS.

Principatum in civitate] Lov. Leid. pr. Scalig. Palat. Bong. *in civitatem*. Quod non haberi debet pro nihilo. Auctor tamen B. G. 1, 3. *Principatum in civitate obtinebat.* De hoc casu alibi multa congessimus.

Stipendiumque equitum fraudabant] Usitatior est loquendi formula, *stipendio equites fraudabant*, at hujusce non desunt exempla. *Hyginus* Fab. 89. p. 144. *Quod et ipsum Laomedon fraudavit*, ubi vide *Th. Munckerum*.

ſtulta ac barbara adrogantia [a] elati deſpiciebant 729
suos, ſtipendiumque equitum fraudabant, et praedam omnem domum [b] avertebant. Quibus illi rebus 4
permoti universi Caeſarem adierunt, palamque de eorum injuriis sunt queſti; et ad cetera addiderunt, falſum ab his equitum numerum [c] deferri, quorum [d] ſtipendium averterent.

LX. Caeſar neque tempus illud [e] animadversionis eſſe exiſtimans, et multa virtuti eorum concedens, rem [f] totam distulit; illos secreto caſtigavit, quod [g] quaeſtui equites haberent, monuitque, ut ex sua amicitia omnia exſpectarent, [h] et ex praeteritis suis officiis reliqua sperarent. Magnam tamen haec res 2
[i] illis obfensionem et contemtionem ad omnes adtulit: idque ita eſſe, [k] quum ex aliorum objectationibus, tum [l] etiam ex domeſtico judicio atque animi

VARIAE LECTIONES.

a Deeſt Edd. R. M. V. b *divert.* L. sec. c *ref.* Edd. Vasc. Steph. et aliae. d *stipendia* Lov. e *Advers.* Scal. f Sic MSS. non *d. t.* g *quaestu* L. pr. et Ciacc. V. ad B. G. 1, 16. *equites* deeſt Pet. Contra *m. equites* Lov. V. L. sec. B. Pal. et Edd. ante Urs. h abeſt V. *spectarent* Ed. Elz. i exſulat V. k *tum* MSS. 3. *objectionibus* Carr. l deeſt Edd. pp. *aut* L. pr.

Eodem modo locutus eſt idem scriptor Fab. 229. DAVIS. Vide Cl. Drak. ad Liv. 4, 12, 10.

Rem distulit] In Ciaccon. MS. eſt, *dispulit:* unde conjicit, *rem palam dispulit:* quasi non crederet veram, se simulans vulgo. Fruſtra.

Ex sua amicitia omnia exspectarent, et ex praeteritis suis officiis reliqua sperarent] Ultimam verborum bigam delevit *Pet. Ciacconius*, cujus judicium secutus *Jos. Scaliger* eas voces in sua editione uncinis cinxit. Mihi quidem ſtat, locum eſſe corruptum, sed qui leniore medicina sanari poſſit, si legamus, *ex sua amicitia omnia sperarent, et ex praeteritis suis officiis reliqua spectarent.* Elegans hicce *spectandi* uſus videtur in cauſſa fuiſſe, cur imperiti Librarii *nostrum* corruperint. Alioquin haec verba paſſim inter se confunduntur. DAVIS. Ciacconius et Scaliger delent, (*reliqua sperarent.*) Sed iſto modo hiulca fiat et inelegans oratio. Davisius emendat, (*omnia sperarent — re-*

3 conſcientia intellegebant. Quo pudore adducti, et fortaſſe non se liberari, sed in aliud tempus reservari arbitrati, discedere [a] a nobis, et novam tentare fortunam, novasque experiri amicitias conſtitue-
4 runt: et cum paucis conlocuti clientibus [b] suis, quibus tantum facinus committere [c] audebant, primum conati [d] sunt praefectum equitum, C. Voluſenum, interficere, ut poſtea, bello [e] confecto, cognitum eſt; ut cum munere aliquo perfugiſſe ad Pompejum
5 [f] viderentur. Poſtquam id difficilius visum eſt, neque facultás perficiendi dabatur, quam [g] maximas
780 potuerunt, pecunias mutuati, [h] proinde ac suis satisfacere, et fraudata reſtituere vellent, multis [i] coemtis equis, ad Pompejum transierunt cum iis, quos sui consilii participes habebant.

VARIAE LECTIONES.

a *ab* V. *a nostris* B. et Edd. Vett. b abeſt L. sec. c *ausi sunt* Pet. d deeſt V. e *perf.* Pal. f *transierunt* v. Lov. *post id* Palat. g *maximam pecuniam* Lov. *petierunt* V. h vulgo *perinde ac sat.* i *exemtis* V. *emtis* Lov. *multis* deeſt Carr.

liqua spectarent.) Sed nec hoc Caeſarem sapit. Ego, siquid mutandum, scriberem potius, (— *omnia sperarent*, — *reliqua exspectarent.*) Nam licet (*spectarent*) idem nonnunquam sit, ac (*exspectarent;*) at non tamen hic videtur satis eleganter convenire. Sed praeſtat omnibus vulgata Lectio. Nisi hujusmodi forte magis placeat transpositio, (*ut ex praeteritis suis officiis omnia exspectarent, et ex sua amicitia reliqua sperarent.*) Sed sine Codicibus nihil audendum. CLARK.

Illis offensionem et contemtionem ad omnes attulit] Editi male diſtinguunt, (*illis offensionem, et contemtionem ad omnes;*) quasi inter se opponerentur (*illis,*) et (*omnes.*) Cum sensus sit, (*attulit offensionem et contemtionem illis ad omnes.*) IDEM.

Id difficilius v.] MSS. Reg. Eliens. et Voſſii, (*id* facinus *visum est.*) Ut forte legi debeat, (*id* facinus difficilius *visum est.*) CLARK. *Facinus* eſt quoque in Petav. *facilius* in Leid. pr. et Scalig. a m. pr.

Perinde ac satisfacere] Sic *Ciacconii* liber, cujus fidem secutus eſt *Jos. Scaliger*. Reliqui omnes, *perinde ac* suis *satisfacere;* quorum consensus non eſt

LXI. Quos Pompejus, quod erant honesto loco 1
nati, et instructi liberaliter, magnoque comitatu, et multis jumentis venerant, virique fortes habebantur, et in honore apud Caesarem [a] fuerant; quodque novum, et praeter consuetudinem acciderat, omnia sua
praesidia circumduxit, atque ostentavit. Nam ante 2
id tempus nemo aut miles, aut eques, a Caesare ad Pompejum transierat; quum paene quotidie a Pompejo ad Caesarem perfugerent, vulgo vero [b] universi in Epiro, atque Aetolia conscripti milites, earumque regionum omnium, quae a Caesare [c] tene-
bantur. Sed hi, cognitis omnibus rebus, seu quid 3
in munitionibus perfectum non erat, seu quid a peritioribus rei militaris desiderari videbatur, [d] temporibusque rerum, et spatiis locorum, et custodia-

VARIAE LECTIONES.

a *fuerunt* MSS. 6. b deest vulgo. c *tenerentur* Pet. d *que* abest a V.

spernendus, cum huic verbo *Dativum casum* alibi *Caesar* adjunxerit. Sic B. G. 1, 14. *Si Allobrogibus satisfaciant, sese cum iis pacem facturum.* Et c. 41. *Egerunt, uti Caesari satisfacerent.* Ac iterum B. G. 7, 89. *Morte sua Romanis satisfacere, seu vivum transdere velint.* Vide et scriptorem de Bello Hisp. c. 22. DAVIS. Reperitur, *suis*, in omnibus codicibus. Et in Ciacconii si defuit, Librarii id incuriae tribuendum. CLARK. Etiam cuncti mei cum Edd. Vett. agnoscunt, *suis*, ut debent, nisi quod in Lovan. sit, *iis*. V. Tenn. ad Front. 1, 9. in f. *satisfacere imperatori.* Sed et constanter exhibent omnes, *proinde*. Vide ad c. 1. hujus l'b. *proinde aestimans, ac si usus esset.*

Omnia s. praesidia circumduxit] Bene Scaliger cum Ursino ejecerunt, *per*, quod addiderant Vascos. Steph. Gryph. Aldus aliique. Sed in nullo MS. nec Edd. vetustissimis comparet. Frontin. 3, 15, 5. *Horrea circumduxerunt captivos.* Saepe praepositionem verbo loco nominis jungi, observarunt viri docti. Infra B. Afric. c. 78. *turmas circumfundi.*

Vulgo vero in Ep.] MSS. nonnulli, (*vulgo vero* universi *in Epiro.*) Quam vocem, *universi*, existimant viri docti interpretamentum esse τȣ̃ *vulgo*, et e margine irrepsisse. CLARK. *Vulgo vero universi* exstat in optimis libris, Petav. Scalig. Lovan. Leid. pr. sec. Palat. et Edd. Ald. Vasc. Steph. Gryph. aliisque; eamque

rum varia diligentia animadversa; prout cujusque eorum, qui negotiis praeerant, aut natura aut ftudium ferebat, haec ad Pompejum [a] omnia detulerant.

1 LXII. Quibus ille cognitis, eruptionisque [b] jam
731 ante capto consilio, ut demonftratum eft, [c] tegimenta galeis milites ex viminibus facere, atque aggerem
2 comportare jubet. His [d] paratis rebus, magnum numerum levis armaturae et sagittariorum, aggeremque [e] omnem noctu in [f] scaphas et naves actuarias inponit; et de media nocte cohortes LX ex maximis caftris praesidiisque deductas, ad eam partem munitionum [g] ducit, quae pertinebant ad mare,

VARIAE LECTIONES.

a Deeft Lov. vulgo *detulerunt* contra MSS. plerosque et vetuftiores. b deeft B. c Sic rurfus Pet. Sc. L. pr. V. Pal. non *tegm.* vel *tegum.* V. ad B. G. 2, 20. d *peractis* Lov. L. sec. V. *comp.* L. pr. paullo ante *comportari* MS. Ciacc. e deeft Lov. *noctu* abeft L. sec. f *scaphis* V. L. sec. g *deduc.* L. sec. *pertinebat* Pal.

vocem contra MSS. suos male Manutius et Ciacconius profcripscrunt. *Vulgo universi* dictum, ut *plerique omnes*, *deinceps reliquis diebus.* de queis vide ad B. G. 2, 30. 5, 40. *paullatim spatio temporis* in B. Alex. c. 5. *hercule certe* Ter. And. 2, 2, 10. *universi omnes* apud Plaut. et Appul. V. Voff. de Conftr. c. 59. et 63. *curiose sedulo*, *undique omnifariam* etc. *totus universus*, *totus integer* Plauto et Gellio. Vide Gronov. ad 13, 30. et similia multa apud Caefarem aliosque. Adi Cort. ad Plin. Ep. 2, 17. p. 163. et Comm. ad Appul. l. 1. Met. p. 13. Ed. Pric.

Et custodiarum varia diligentia animadversa] Haec *Scaligeri* lectio, quae in *Palat.* quoque ac *Bong.* reperitur. In prioribus editt. erat, *vera diligentia*; peffime. Vera eft, *custodiarum viribus ac diligentia*, quomodo difertim in *Petaviano*, optimo codice, (et MSto *Norvic.*) legitur. v. c. nofter, *viria diligentiae*; Cujacianus, *viria diligentia.* Nimirum, *viribus ac*, primo depravatum in *viria*, poftea in *vera.* VOSS. *Viria diligentia* exftat quoque in Leid. pr. In reliquis, *varia*, praeter Lovan. qui habet, *vera.* *Viribus ac* e Petav. recepit cum Cellario Clarkius. Forfan tamen aliud quid latet: nam pro *et cust.* in Cujac. Scalig. Lovan. Leid. pr. et Voff. scribitur, *in custod.* quasi fuerit, *et custodiarum vicibus indiligentia an.* Vide ad 2, 7. *Indiligentiae iracundia:* ubi MSS. plerique

longissimeque a maximis castris [a] Caesaris aberant. Eodem [b] naves, quas demonstravimus aggere et le- 3
vis armaturae militibus completas, quasque ad Dyrrhachium naves longas habebat, [c] mittit; et quid [d] a quoque fieri velit, praecipit. Ad eas munitio- 4
nes Caesar Lentulum [e] Marcellinum quaestorem cum [f] legione IX positum habebat. Huic, quod valetudine minus commoda utebatur, Fulvium [g] Postumum adjutorem submiserat.

LXIII. Erat eo loco fossa [h] pedum XV, et val- 1
lus contra hostem in [i] altitudinem pedum X: tantumdemque ejus valli [k] agger in [l] latitudinem patebat. Ab eo, intermisso spatio [m] pedum DC, alter conver- 2

VARIAE LECTIONES.

a Exsulat Lovan. *aberat* L. sec. b abest V. L. sec. Ciacc. c *inm.* Pal. d *atque* L. pr. *ex quo* Lov. *vellet* Ciacc. L. pr. sec. Lov. *praecepit* L. pr. Edd. qdd. e *Marcellum* Scal. L. pr. male. Vide Urs. f *legionibus* L. pr. Lov. inepte. *praepos.* Scal. g MSS. et Edd. qdd. perperam *Postumium*, vel *Posthumium*. h *pedes* L. pr. Lov. Voss. i *altitudine* Pet. P. k deest Lov. l *altit.* L. pr. V. Lovan. Ed. Elz. m *pedes* B.

etiam perperam, *diligentiae*. *Tempora rerum* sunt, opportunitates, occasiones. Mire interpolat Ciacconius: *et sp. locorum a custodia vacuis diligenter animadversis: praeterea ut*.

Vallus contra hostem in altitudinem pedum X] Vallus proprio est Stipes. *Servius* ad illud *Virgilii* Georg. 2, 25. *Quadrifidasque sudes, et acuto robore vallos*, ait: *Bis idem dixit; nam et valli et sudes idem sunt*. Vide et eundem Grammaticum ad Aen. 9, 146. ac 10, 120. *Vegetius* 3, 8. *Supra quem* (aggerem) *valli, id est, sudes, vel tribuli lignei per ordinem digeruntur*. Hic autem et saepius hoc in capite munitionem ex stipitibus concinnatam denotat. DAVIS. Hoc tamen non impedit, quo minus valli pars interior fuerit terra, quam ex fossa eruerant, repleta. Vide *Bedam* H. E. 1, 5. IDEM. *Cur. sec. Vallus* hic ponitur pro tota munitione, e vallis constante, quae aliter *vallum* dicitur: quomodo hic est in Leid. pr. sec. Lovan. Cujac. Palat. Bong. et Edd. ante Aldum. Sed statim sequitur, *conversus vallus*, *duplicem vallum*, et *in exteriorem vallum* etc. Adi Gronov. Obs, 3, 18. et Hirt. Bell. Alex. c. 2. *triplicem vallum obduxerat. Erat exstructus saxo.*

Millia passuum — XIIX *munitiones erat complexus*] Sic qui-

sus in contrariam partem erat [a] vallus, humiliore
3 paullo munitione. Hoc enim superioribus diebus ti-
mens Caesar, ne navibus nostri circumvenirentur,
duplicem eo loco fecerat vallum, ut, si ancipiti
4 proelio dimicaretur, posset resisti. Sed operum ma-
gnitudo, et continens omnium dierum labor, [b] quod
milia passuum [c] in circuitu XVII munitiones erat com-
5 plexus, perficiendi spatium non dabat. Itaque con-
732 tra mare transversum vallum, [d] qui has duas muni-
tiones contingeret, nondum perfecerat. Quae res
nota erat Pompejo, [e] delata per [f] Allobrogas per-
fugas; magnumque nostris [g] adtulit incommodum:
6 nam, ut ad mare nostrae cohortes IX legionis excu-
baverant, accessere subito [h] prima luce Pompejani
exercitus: novusque eorum adventus exstitit: [i] simul

VARIAE LECTIONES.

a *vallo h. p. munitus* Edd. R. M. V. *paullulum* L. pr. b *quo* MSS. 2. Edd. pp. *passus* Lov. c desunt *in c.* Lov. vulgo *XIIX.* dein *erant* V. *ac perf.* Lov. L. sec. d *quibus d.* Lov. dein *conjung.* mallet Ciaccon. frustra. e Haec 4 verba desunt Lov. et Heinsio suspecta sunt. f Sic Pet. Scal. non per *e.* g *adtulerat* Pet. L. pr. P. Lov. h Exsulant *pr. l.* a Lov. i vulgo *simulque* et *anter. circumventi* MSS. 3.

dem MS. *Norvic.* et editt. *Rom. Ven. Beroald.* At ex Codice *Ciacconiano* rescribendum arbitror, *munitionibus erat complexus:* id quod Latinitas videtur postulare. DAVIS. *Munitiones* ferri non potest. Ego minori mutatione scribo, *munitione.* CLARK. Mihi tota vox suspecta est irrepsisse e margine vel sequentibus: praesertim cum in MSS. plerisque scribatur, *munitiones XVII.* quem numerum interim reposui auctoritate Codicum Ciaccon. Petav. Scalig. Pal. Leidensium, et Voss. Quamquam puto, scribendum esse, *XXXVII*, cum Lipsio de Mil. l. 5. D. 13. ubi vide rationes, et confer etiam c. 44. hujus libri: unde saltem patet, numerum in MSS. et Edd. hic et in Floro nimis parvum exhiberi. Posset et scribi, *milium.* nam in nonnullis MSS. ut solet, exaratur tantum, *mil. pas.* Immo sic alibi loquitur noster. Vide ad 5, 42. *milium X in circuitu munitionem perfecerunt.*

Nostrae cohortes] MSS. Ciaccon. et Vossii habent, *inter* c. Scalig. *n. coh.* Non male conjicit Ciacconius, *tres.* Certe numerum excidisse opinor. *Nonae legiones* est in Leid. pr. *nova lege* in Leid. sec.

ex navibus circumvecti milites in exteriorem [a] vallum tela jaciebant: fossaeque aggere complebantur: et legionarii, interioris munitionis defensores, scalis admotis, [b] tormentis cujusque generis, telisque terrebant; magnaque multitudo sagittariorum ab utraque parte circumfundebatur. Multum autem ab 7
ictu lapidum, quod unum nostris erat telum, viminea [c] tegimenta, galeis inposita, defendebant. Ita- 8
que, quum omnibus rebus nostri premerentur, atque aegre resisterent; animadversum est vitium munitionis, quod supra demonstratum est; atque inter duos vallos, [d] qua perfectum opus non erat, [e] per mare, navibus [f] expositi in [g] aversos nostros inpetum fecerunt; atque ex utraque [h] munitione dejectos terga vertere coëgerunt.

VARIAE LECTIONES.

a *locum* Lov. b Sic MSS. mei omnes et Ciacc. non *tormentisque*. c Sic rursus Pet. L. pr. V. Al. *tegum*. vulgo *tegm*. *vimineo tegumento inposito* Ciacc. L. sec. Pal. Ed. Fl. *se def*. L. sec. d *quo* MSS. 3. Edd. pp. e delet Nicas. *milites levis armaturae* Ciacc. f *expositis* MSS. qdd. et Edd. Vett. inepte *inpositis* Pal. g sic Faërnus bene. *adversos* MSS. et Edd. Vett. *Adversarios* B. V. *nostri* Sc. L. pr. Lov. B. h *parte m*. L. sec. Edd. pp.

Excubuerant] MSS. Pet. Leid. pr. sec. Lov. et Ciaccon. *excubaverant*. Quod recepi. Adi Cel. Burm. ad Ovidium Art. Am. 2, 319. *si male firma cubarit*. et supra B. Civ. 2, 7.

Pompejani exercitus: novusque eorum adventus e.] Uncis Scaliger inclusit vocem, *exercitus*, ut suspectam. Certe de uno exercitu non solet ita loqui auctor, erratque Cl. Davisius ad c. 97. Verum alibi latere ulcus puto. Nam illa, *novusque eorum*, quae non satis capio, absunt a codicibus Petav. Cujac. Lov. Leid. pr. et Voss. Forte, *Pompejani; exercitusque inopinus adventus exstitit*, vel simile quid. de vi verbi, *exsistere*, in subita et inopinata re vide ad 6, 5. Dein *simul*, pro *simulque*, exhibui eorumdem Codicum, uti et Palat. Leid. sec. et aliorum auctoritate.

In anteriorem vallum tela jaciebant] Alii legunt, *in interiorem vallum*: ego emendaveram, *exteriorem*, quod statim interioris munitionis fit mentio. Postea ita omnino reperi scriptum in meo veteri libro, ait *Ciaccon*. Hanc lectionem confirmat *Joan.*

1 LXIV. Hoc tumultu nunciato, [a] Marcellinus
733 cohortes subsidio nostris laborantibus [b] submittit; [c] quae ex castris fugientes conspicatae, neque illos suo adventu confirmare potuerunt, neque ipsae ho-
2 stium inpetum tulerunt. Itaque, quodcumque addebatur subsidio, id conruptum timore fugientium [d] terrorem et periculum augebat: [e] hominum enim
3 multitudine receptus inpediebatur. In eo proelio, quum gravi vulnere esset adfectus Aquilifer, et a viribus deficeretur, conspicatus equites nostros, *Hanc ego*, inquit, *et vivus multos* [f] *per annos magna diligentia defendi, et nunc moriens eadem fide Caesari*
4 *restituo. Nolite*, [g] *obsecro, committere, quod ante in* [h] *exercitu Caesaris non accidit, ut rei militaris dedecus* [i] *admittatur; incolumemque ad eum* [k] *deferte.* Hoc casu Aquila conservatur, omnibus primae cohortis centurionibus interfectis, praeter principem priorem.

VARIAE LECTIONES.

a *Marcellus* Sc. L. pr. male. b Sic MSS. et Edd. Vett. non *submisit.* c *ex castrisque* Pet. L. pr. Lov. V. *conspicati* L. pr. d *terrores* Edd. R. M. V. e *horum* Edd. pp. *eorum* Ciacc. f deest Lov. g *ergo* Edd. pp. *quaeso* Pet. h *exercitum* Pet. P. V. i *amittatur* L. sec. k Sic MSS. Ciacc. et mei praeter L. pr. vulgo *ref.*

Fr. Gronovius Observat. 3, 18. DAVIS. *Anteriorem* est a conjectura Faërni contra ejus aevi Latinitatem. Vett. Edd. *inter*, cum Voss. Petav. Bong. sed *exteriorem* scribendum, res ipsa docet, et confirmant MSS. Leid. pr. sec. Lov. Palat. et Scaligeranus: uti bene jam recepit Cellarius.

Legionarii, interioris munitionis defensores etc.] Hoc est, legionarii *Pompejani*, defensores *Caesareanos etc.* Pessime profecto de Caesare meriti sunt, qui sine distinctione ediderunt, (*legionarii interioris munitionis defensores etc.*) Unde Rhellicanus aliique munitionem *Pompejanam*, nescio quam, ineptissime somniarunt. *Tormentis*) Ex MSS. Reg. et Eliensi. Al. (*tormentisque.*) CLARK.

A viribus deficeretur] Editt. *Rom. Ven. Beroald.* repraesentant, *viribus deficeret*; sed le-

LXV. Jamque Pompejani, magna caede noſtro- 1
rum, caſtris [a] Marcellini adpropinquabant, non me-
diocri terrore inlato reliquis cohortibus: et M. An- 2
tonius, qui proximum locum [b] praesidiorum tene-
bat, ea re nunciata, cum cohortibus XII descendens
ex loco superiore cernebatur. Cujus adventus Pom-
pejanos compreſſit; noſtrosque firmavit, ut se ex
maximo timore conligerent. Neque [c] multo poſt 3
Caeſar, significatione per [d] caſtella fumo facta, ut
erat superioris temporis conſuetudo, deductis qui-
busdam cohortibus ex praesidiis, [e] eodem venit.
Qui, cognito detrimento, quum animadvertiſſet, Pom- 4
pejum [f] extra munitiones egreſſum, caſtra secundum
mare, ut libere [g] pabulari poſſet, [h] nec minus adi-
tum navibus [i] haberet, commutata ratione belli, 734
quoniam propositum non tenuerat, juxta Pompejum
munire juſſit.

LXVI. Qua perfecta munitione, animadverſum 1

VARIAE LECTIONES.

a *Macedoniae* Lov. b Ita MSS. non *ten. pr.* c *multum* Lov. L. sec. d *astellam* Lov. *fumo* deeſt Leid. sec. e *eo dev.* V. Ed. Flor. f *juxta* B. in M. g *fab.* L. pr. *populari* Pet. h *ne* Lov. L. sec. *navibus* deeſt Pet. Lov. i Sic Pet. Lov. Pal. Scal. L. pr, sec. Carr. Edd. Vasc. Steph. Gr. poſt. non *habere*.

ctionem a me receptam disertim exhibent MSS. *Norvic.* et *Ursin.* eamque in Codic. *Petav.* reperit *Marq. Gudius.* In eo tamen falsus eſt vir doctiſſimus, quod ad *Phaedri* 1, 21. tradiderit, omnes editiones habere, *viribus deficeret*, cum *Jos. Scaliger* imprimendum curaverit, *viribus deficeretur*. DAVIS. Praepositionem addunt etiam MSS. Pal. Bong. Leid. sec. qui habent, *deficeret*, male. v. ad 8,3. Diſerte praeter Pet. *a viribus deficeretur* dant Ursin. Lovan. Scal. Leid. pr. et Voſſ. Optime Cellarius adduxit Ovidii locum, ut reſtituit Ill. Heins. ex Epiſt. Her. 5, 150. *Deficior prudens artis ab arte mea.*

Ut rei militaris dedecus admittatur] Non damno lectionem. Sed quid, si scribatur, *ut rei militaris decus amittatur*? Ut decus rei militaris appelletur vexillum. Sane *admittatur* facile

eſt [a] ab speculatoribus Caeſaris, cohortes quasdam,
quod inſtar legionis [b] videretur, eſſe poſt [c] silvam, et
2 in [d] vetera caſtra duci. (Caſtrorum hic situs erat. Su-
perioribus diebus, [e] IX Caeſaris legio quum se ob-
jeciſſet Pompejanis copiis, atque [f] opera, ut demon-
ſtravimus, [g] circummuniret, caſtra eo loco posuit.
3 Haec silvam quamdam contingebant, neque longius
4 a mari paſſibus [h] CD aberant. Poſt, mutato consi-
lio quibusdam de cauſſis, Caeſar paullo ultra eum
locum caſtra transtulit: paucisque intermiſſis diebus,
[i] eadem haec Pompejus occupaverat; et quod eo
loco plures erat legiones habiturus, relicto interio-
5 re vallo, majorem [k] adjecerat munitionem. Ita mi-
nora caſtra, [l] inclusa majoribus, caſtelli atque ar-
6 cis locum [m] obtinebant. Item ab angulo caſtrorum
siniſtro [n] munitionem ad flumen perduxerat, circi-
ter paſſus CD, quo [o] liberius, ac sine periculo mili-
tes

VARIAE LECTIONES.

a Sic Lov. non *a. facta m.* Carr. b *juberetur* Pal. *valerent* L. pr. c *silvas* L. sec. d *veterata* Pal. *reduci* L. pr. e Sic MSS. plerique, non *q. s. IX. leg. Caes. diebus* deeſt Lov. pro *IX* L. pr. *II.* f *opere* vulgo. g *circumveniret* B. V. ad 1, 18. h *CCC* L. pr. Sc. Lov. i ita MSS. non *h. e. haec* deeſt L. pr. k *objec.* V. *adjecerant* Ed. Gryph. l *clausa* Lov. L. sec. *castellis* L. pr. *arcisque* Lov. m *tenebant* V. n *munitiones* Lov. o *liberi a per.* Scal. *liberius a per.* L. pr.

ex *amittatur* fieri potuit: nam in MSStis haec promiscue scribuntur, *admittatur*, *ammittatur*, *amittatur*. Sed, ut dixi, non muto vulgata: nam et in Celſo invenio: *cavete dedecus Caesareis castris insolitum.* VOSS. *Vossius* mavult, *decus amittatur*, ut *decus rei militaris* appelletur vexillum. Eam quidem lectionem exhibet MS. *Norvic.* nec tamen probo; vulgatam enim scripturam in suo Codice invenit *Jul. Celsus*, qui p. 201. de hac re ait: *cavete dedecus Caesareis castris insolitum, ne forte hostium in manus veniat tanti ducis signum*; praeterea, quod rem extra omnem dubitandi ansam ponit, aquila amiſſa maximae erat ignominiae, quippe apud Romanos sacra fuit habita, ideoque de-

tes aquarentur. sed [a] is quoque, mutato consilio quibusdam de caussis, quas [b] commemorari necesse non est, eo loco excesserat. [c] Ita complures dies 7
manserant castra. Munitiones quidem integrae omnes erat.

LXVII. Eo, signo legionis inlato, speculatores 1
Caesari renunciarunt. Hoc [d] idem visum ex superioribus quibusdam castellis confirmaverant. Is lo- 2
cus aberat [e] a novis Pompeji castris circiter passus D. Hanc legionem sperans Caesar se obprimere posse, et cupiens ejus diei detrimentum [f] sarcire, reliquit in opere cohortes II, quae speciem munitionis praeberent: ipse diverso itinere, [g] quam po- 3
tuit occultissime, reliquas cohortes, numero [h] XXXIII, 735
in quibus erat legio IX, multis amissis [i] centurionibus, deminutoque militum numero, ad legionem Pompeji, [k] castraque minora duplici acie [l] duxit.
Neque eum prima opinio fefellit. nam et pervenit 4

VARIAE LECTIONES.

a *hocque* L. pr. b *commemorare n. n. sit* Lov. c *itaque* Edd. R. M. V. *vacua* addit Ciacc. sine caussa. d *quidam* Edd. R. M. V. *quidem* B. Ed. Fl. e abest praepos. a MSS. 4. Edd. R. M. V. f *resarcire* L. pr. V. ad 6, 1. g *qua* L. pr. V. ad 8, 42. h *XXIII* B. i *centum* L. pr. *dimin.* MSS. plerique et Edd. Vett. k *castra* L. pr. *minora* exsulat a Lov. l *eduxit* Pet. Sc. L. pr. Lov. bene.

lictum mors sequebatur. Adi, si nescis, *Just. Lipsium* Mil. Rom. l. 4. Dial. 5. DAVIS.

Castrorum — omnes erant] Ad perspicuitatem *parenthesi* includendae erant lineae istae. Quod neglexerunt Editores. CLARK.

*Pompejanis copiis atque opere**] Dubitem, desint aliqua, an depravata, an denique transposita tantum verba sint. In manuscriptis nullum lacunae vestigium reperitur. VOSS. *Ut demonstravimus*, supra c. 45. 46. Unde fortasse restitui poterit hic locus, COLLEM (vel *collem quidem*) *circummuniret*. CLARK. Cur ergo non simpliciter *opera?* quod in Edd. ante Faërnum et Ursinum legebatur, et confirmatur a Petavian. Bong. Lovan. et Voss. Codicibus. quem Accusativum restitui deletis stellulis. Mire haec

prius, quam Pompejus sentire posset, [a] et tametsi erant munitiones castrorum magnae, tamen sinistro cornu, ubi erat ipse, celeriter adgressus Pompeja-
5 nos ex [b] vallo deturbavit. Erat objectus portis ericius. hic paullisper est pugnatum; quum inrumpere nostri conarentur, illi castra defenderent, [c] fortissime T. Pulcione, cujus opera [d] proditum exercitum C. Antonii [e] demonstravimus, e loco propu-
6 gnante. Sed tamen nostri virtute vicerunt: excisoque ericio, [f] primo in majora castra, post etiam in castellum, quod erat inclusum majoribus castris, inruperunt, et, quod eo pulsa legio sese receperat, nonnullos [g] ibi repugnantes interfecerunt.

VARIAE LECTIONES.

a *etsi er.* Edd. R. M. *aut etsi e.* L. pr. *et jam etsi e.* Lov. V. ad 5, 34. b *valle* L. pr. c *fortissimeque* Lov. d *probatum* V. e *supra d.* L. pr. f *primum* L. sec. g *sibi* MSS. et Edd. qdd. *pugnantes* L. pr.

interpolat Ciacconius, qui videri potest.

Signo legionis inlato] Ciacconius putat legendum, *signa inlata*. Tu vero, mi Lector, nil muta. Solet Caesar Ablativum absolutum ponere, subintellecto casu sub verbo addito Ut hic, *signo illato*, *renunciarunt eo*, sc. *signum inlatum*. Consule omnino notata ad 7, 4. *convocatis suis clientibus, facile incendit*. Vide etiam Varias LL. c. 69.

Erat objectus portis eritius] Est trabs, cui infixae pinnae ferreae, et saepe versatilis. Hodie quoque utimur iis nonnunquam ad obstruendas aquas, nisi quod nunc superne tantum aculei infigantur: in illo vetere ex omnibus lateribus. Meminit machinae Sisenna apud Nonium in, Verutum: *Saxaque ingentia et axe junctae trabes per pronum incitabantur: axibusque eminebant, in modum eritii militaris, veruta binum pedum*. Certum est, locum corruptum esse. In veteri Veneta editione legebatur: *Saxaque ingentia evincti trabe per pronum mutabantur*. Unde faciebam: *Saxaque ingentia revincta trabe per pronum incitabantur*. Nam illa violenta vere machina, si in lateribus molares, in medio axis verutis confixus. Turnebus scribebat: *Saxaque ingentia, et orbes axe juncti*. Non damno, si per orbes, ut dixi, intelligas saxa: nam de rotis ligneis si accipias, videtur non magnus impetus esse potuisse. Nomen machinae ab ericio, seu erinaceo animali. In Petav. et Pal.

LXVIII. Sed fortuna, quae plurimum potest, 1
a quum in reliquis rebus, tum praecipue in bello, parvis momentis magnas rerum commutationes b efficit; ut tum accidit. Munitionem, c quam perti- 2
nere a castris ad flumen supra demonstravimus, 736
d dextri Caesaris cornu cohortes ignorantia e loci sunt secutae, quum portam quaererent, f castrorumque eam munitionem esse arbitrarentur. Quod 3
quum esset animadversum, g conjunctam esse flumini; prorutis his munitionibus, defendente nullo, h transcenderunt: omnisque noster equitatus i eas cohortes est secutus.

VARIAE LECTIONES.

a *tum* L. pr. V. b *conf.* Pal. *effecit* Lov. a quo abest *tum.* c *qua* L. pr. *pertingere* vulgo. d *dextrum* MSS. 4. Edd. pp. e deest Lov. Edd. R. M. V. f Sic Gland. Urs. et MSS. mei Pet. Sc. Cuj. Lov. *que* deest L. pr. *C. quia* V. *castr. quod* alii et Edd. Vett. *arbitrabantur* Faern. Ciacc. L. sec. g *conjuncta* Pet. L. pr. V. h *transier.* Lov. i *eo* Lov. *has* Pet.

constanter utroque loco scribitur, *ericius*. In Bongars. bis, *erycius*, quod addo, quia de literis hujus vocis, disputare doctos viros video. VOSS. Vide etiam Ciaccon. et Hotom. Per c etiam scribitur in Leid. pr. sec. Lovan. Scalig. et Edd. primis aliisque; quod revocavi.

Pugnatum; quum etc.] Scaliger, errore (ut opinor) typographico, edidit: (— *pugnatum. Quum etc.*) Quem absurde secuti sunt Recentiores, sententia plane nulla. CLARK.

Pulcione] In MSS. Petav. Pal. Ciaccon. et Edd. Rom. Med. scribitur *Pulejone*, vel *Puleone.* In Leid. pr. *Pulione*. *Pulsione* faciunt Ciacc. et Gruterus. Vide ad 5, 44. Narratio autem de proditione exercitus Antoniani, ut supra diximus, periit.

E loco] MS. Eliens. et Edit. Rom. (eo *loco.*) Quae lectio aeque bona. CLARK. *Eo loco* habent omnes Editi ante Ursinum, qui, *e loco*, e MS. suo reponi jussit: eique adstipulantur Pet. Leid. pr. Voss. et alii. *et loco* est in Palat. V. ad 8, 19. *proeliante Corbeo ex silvis.*

Et, quod eo pulsa legio sese receperat] In Petaviano τὸ *et* desideratur. Palatinus habet, *et quo pulsa legio sese receperat.* Legendum ajo, *quo pulsa legio sese receperat.* VOSS. Perinde esse, ait Clarkius. Melioribus tamen MSS. obsequendum. Conjecturam Vossii omnino confirmat Lovaniensis, *irruperunt, quo*

1 LXIX. Interim Pompejus, hac [a] satis longa interjecta mora, et re nunciata, v [b] legionem, ab opere deductam, subsidio suis duxit: eodemque tempore equitatus ejus noſtris equitibus adpropinquabat, et acies inſtructa a noſtris, qui caſtra occupaverant, cernebatur; omniaque sunt subito mu-
2 tata. Pompejana [c] enim legio, celeris spe subsidii confirmata, ab Decumana porta resiſtere [d] conabatur, atque ultro in noſtros inpetum faciebat. Equitatus Caeſaris, quod anguſto itinere per aggeres adscendebat, receptui suo [e] timens, initium fugae fa-
3 ciebat. Dextrum cornu, quod erat a siniſtro seclu-

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. non *l. s.* b *legione deducta* L. pr. Sc. ut c. 67. ubi v. *praesidio* Pet. c deeſt Lov. L. pr. V. *ceteri* MSS. pleriqueet Edd. ante Urs. Ciacc. et Scal. d *conatur* MSS. plerique, Edd. pp. Vasc. Gryph. *conantur* L. sec. e *tenens* Lovan. paullo ante *adscenderat* Ciaccon.

pulsa, ut majorem diſtinctionem ponamus poſt, *receperat*. *Et* etiam non comparet in Leid. pr. et Voſſ.

Munitionem enim] Sic MS. Reg. et Edit. Rom. In aliis deeſt, *enim*. CLARK. *Enim* addunt quoque Edd. Med. Venet. Flor. Vasc. Steph. Strad. Gryph. poſt. Sed non comparet in meorum ullo codice.

Pertingere] Reſcribendum puto, *pertinere*; altera enim voce nusquam alibi uſus eſt *Caesar*, perpetuo autem ea, quam dixi. DAVIS. Recte Davisius suspicatur; confirmantque Codices optimi. Leid. pr. et Lovan. qui dant, *pertinere*. Quod et alibi, ut B. Alex. c. 5. 35. in *pertingere* quod ne quidem sat bene Latine dicitur, commutatum eſt. Adi omnino Cl. Burmannum ad Quinctil. Inſtit. Orat. 2, 4. et quos laudat.

Quod etc.] Lege, *Quam quum esset* etc. nempe, *munitionem*. DAVIS. *Cur. sec.* Perperam et contra Auctoris ſtylum. 3, 23. *Quod ubi animadvertit, suas copias non diduci.* et saepiſſime. Adi c. 17.

Protinus his munitionibus] Cum in aliis Codicibus scriptum sit, (*positis*;) in aliis, (*prout iis*;) exiſtimo equidem cum Ciacconio, legendum, (*prorutis*, vel *proruptis*, vel *perruptis his munitionibus*.) Firmat hanc conjecturam id, quod mox sequitur, (*ea parte*, *qua* proruerat.) CLARK. *Prorutis* unice verum eſſe exiſtimo, et favent quoque Lovan. ac Leid. sec. in quibus, *positis*. In Scalig. *pro ut*. In Pet.

sum, terrore [a] equitum animadverso, ne intra munitionem obprimeretur, ex parte, qua proruebat, sese recipiebat: [b] ac plerique ex iis, ne in anguſtias inciderent, x pedum munitionis [c] se in foſſas praecipitabant: primisque obpreſſis, reliqui per horum corpora salutem sibi, atque exitum pariebant. Siniſtro cornu milites, quum ex vallo, Pompejum 4
adeſſe, et suos fugere, cernerent, veriti, ne anguſtiis [d] intercluderentur, quum extra et intus hoſtem 737
haberent, eodem, quo venerant, receptui [e] sibi conſulebant: omniaque erant tumultus, timoris, [f] fugae plena: adeo, ut, quum Caeſar signa fugi-

VARIAE LECTIONES.

a *hominum* Edd. R. M. *animadversi* L. pr. b *at* Lovan. L. sec. c Sic MSS. non *sese.* dein *praecipitant* MSS. tantum non omnes, et Edd. usque ad Plant. V. ad B. G. 1, 8. et alibi. d *includ.* V. e vulgo deeſt. f *et f.* L. sec. Ciacc. male.

abeſt, *protinus.* Rectius defuissent, *his munitionibus.* Vide ad B. G. 3, 26. *Munitionibus his prorutis.*

Ex parte, qua proruebat] Vett. editt. *ex parte, ex qua proruebat.* MS. *Ciaccon. ex parte, quam proruebat;* unde vir ille doctissimus reponit, *ex parte, quam proruerat.* MS. *Norvic.* vulgatam lectionem servat, ex qua tamen ſenſum congruum exsculpere nequeo. Credo, *ea parte,* (munitionis scilicet) *qua proruebat;* ut sit Hellenismus, quales in bonis auctoribus non deſunt. *Hirtius* Bell. Afric. cap. 41. *In eo loco, quo paullo ante commemoravi, ante oppidum constitit,* ubi nos plura. Adi et virum clariſſimum, *Jac. Gronovium,* ad *Ciceronis* de Fin. 1, 8. DAVIS. Ea *parte. qua proruerat*) Ita recte reſtituendum vidit Davisius. Editi omnes, (ex *parte, qua etc.*) vel, (ex *parte,* ex *qua etc.*) Ciacconius emendavit, (*ex parte,* quam *proruebat:*) sed perperam. Recte enim dicitur, (*qua proruebat,* vel *proruerat:*) non quidem Hellenismo, uti exiſtimavit Davisius; (is enim in hujusmodi verbis locum non habet; vide infra de bello Africano ad c. 41.) sed subintellecta voce (*munitionem.*) *Ea parte, qua parte* munitionem *proruerat.* Vel forte, *proruperat,* aut *perruperat.* CLARK. Mei Codices mordicus vulgatum retinent, nisi quod, *ex qua,* det unus cum Edd. Vetuſtis. Faernus jam conjecit, *ea parte, qua perruperat.* De *perrumpere* et *prorumpere* vide ad B. G. 5, 15. *Per medios audacissime proruperunt.* An leg. *ex p. ea, qua proruperat,* vel *perruperat? Quam proruerat* firmari poſſet ex notatis ad B. G. 3, 26. *Munitionibus prorutis.*

entium manu [a] prehenderet, et consistere juberet, alii, dimissis equis, eumdem cursum conficerent; alii ex metu [b] etiam signa dimitterent, neque quisquam omnino consisteret.

1 LXX. His tantis malis [c] haec subsidia succurrebant, quo minus omnis deleretur exercitus; quod Pompejus insidias timens, credo, quod [d] haec praeter spem acciderant ejus, qui paullo ante ex castris fugientes suos conspexerat, munitionibus adpropin-

VARIAE LECTIONES.

a *prenderet* Pet. L. pr. Lov. V. *Caesar* abest a Lov. b deest L. pr. *amitt.* V. *quisque* V. et *consistere* Lov. c *nec s.* etc. *sed P.* Reg. L. sec. Edd. pp. d *hoc acciderat* Edd. R. M. V.

Eodem quo venerant, receptui consulebant] In MSS. Cujac. v. c. nostro, Pet. Palat. ac Bong. est, *receptui sibi consulebant.* Emendo, *receptu sibi consulebant.* Nam quod ab Scaligero editum, *receptui consulebant*, non probo: nec sic locutum quemquam scio. VOSS. *Receptu sibi*) Ita emendavit Vossius. Scaliger et Recentiores, omissa voce (*sibi*,) ediderunt, (receptui *consulebant.*) Quaeri potest, annon retineri queat id, quod in omnibus fere MSS. reperitur, (*Eodem, quo venerant*, receptui sibi *consulebant.*) CLARK. P. Manut. legebat, *eodem, qua ven. receptui cons.* Aldus Manut. malebat, *concinebant.* Faernus emendabat, *eadem, qua venerant, receptui cons.* Adeo ut omnes ejecerint voculam, *sibi:* quam nihilominus constantissime agnoscunt MSS. et Edd. Vett. omnes. *Recessu* est in MS. Ciacconii et Edd. primis. *Receptu*, quo modo emendavit Vossius, jam ediderunt Vascos. Steph. aliique, et in antiquo Pinelli libro reperit Manutius. *Receptui*, vel, si vis, *receptu* in Dativo, non ausim damnare, ut *sibi* pleonastice ponatur.

Dimissis e. e. c. conficerent] *Dimissis* retinent MSS. omnes. Adridet tamen magis Faërni, Ciaccon. et Hotomanni lectio, *admissis.* quo facilius eumdem cursum conficere poterant, calcaribus equo subditis, quam si eum dimitterent, et ipsi pedibus fugerent. Praeterea pro *conficerent* in MSS. Ursin. Petav. Palat. Leidensibus, Voss. scribitur, *confugerent.* quod notandum. Interpolate in Lov. *eodem cursu confugerent.* Latere quid videtur. Dein non male Manutius conjicit, *quisquam omnium.* ut cum aliis auctor noster loquitur saepissime.

Praeter spem acciderant, ejus] Deleta virgula, quae in *Lipsii, Scaligeri*, nuperisque editt. obtinuit, rescribendum, *praeter spem acciderant ejus*, nisi cum *Rom. Med. Ven. Beroald. Stephan.* malis, ordine verborum mutato, *praeter spem ejus acciderant.* DAVIS.

quare aliquamdiu non audebat; equitesque ejus, an-
gustiis, portisque a Caesaris militibus occupatis, ad
insequendum tardabantur. Ita parvae res magnum
in [a] utramque partem momentum habuerunt. Mu- 2
nitiones enim a castris ad flumen [b] perductae, ex-
pugnatis jam castris Pompeji, prope jam expeditam 738
Caesaris victoriam interpellaverunt. Eadem res, ce-
leritate [c] insequentium tardata, nostris salutem ad-
tulit.

VARIAE LECTIONES.

a *utraque parte* L. pr. b *productae* Lovan. L. sec. nec male. c *seq.* Edd. R. M. V.

Equitesque ejus, angustiis, portisque a Caesaris militibus occupatis] In MS. Cujac. v. c. nostro, Pet. Palat. ac Bong. reperio, *angustis portis, atque his a Caesaris militibus occupatis.* Sed non damno vulgata, quia infra dicit Caesar: *non illi angustias praeoccupatis castris* etc. VOSS. *Angustis portis atque his a C.* inveni etiam in Leidd. Lovan. et Voss. atque Edd. primis, Vasc. Steph. aliisque. Vide etiam Manut. in Leid. sec. est, *angustis p. atque aliis.*

Propriam et expeditam Caesaris victoriam] In Petav. *propriam expeditam.* Mihi illud, *propriam*, aures offendit. Scio quidem, dicere Hirtium de bello Alexandr. *victoriam sibi propriam a diis immortalibus portendi.* et de bello Africano: *victoriam propriam se eis brevi daturum pollicetur.* Sed alia ibi res est. Ego hic multo malim legere: *victoriam prope jam expeditam.* Certe, si propria jam erat victoria, nihil opus addere, *expedita:* si expedita tantum, nondum propria. Sed judicium aliorum esto. VOSS. *Victoria propria* est, perpetua, qua locutione usus est *Hirtius* Bell. Afric. capp. 32. et 72. At mirum sane esset, si *Caesar* ex victa hostium legione tantum commodum sperasset. Omnino itaque reponendum, *prope jam expeditam*, ut diserte exhibet MS. *Norvic. Livius* 45, 41. *Ad alterum* prope jam *exspirantem veni. Hilarius* ad Constant. p. 211. edit. Basil. Prope jam *nemo Christi est. Terentius* Heaut. 1, 1, 46. Prope jam *ut pro uxore haberet.* Vide et v. 52. DAVIS. *Et* abest quoque a Lovan. In Leid. pr. Scalig. et Voss. exaratur, *propriam expeditamque;* certo indicio, mendam subesse. Quare omnino accedo viris doctis, scribentibus, *prope jam.* cap. 81. *Quae prope jam matura erat.* B. Alex. c. 64. *prope jam instituta opera.*

Desideravit milites DCCCCLX] Plutarchus de duobus millibus, Orosius de quaternis ait. In Celso nihil hac de re invenio. VOSS.

Equites R. * *Felginatem, Tuticanum* etc.] Etsi non probo

1 LXXI. Duobus his unius diei proeliis Caesar desideravit milites DCCCCLX, et notos equites R. Felginatem Tuticanum Gallum, Senatoris filium; C. Felginatem Placentia; [a] A. Granium Puteolis; M. Sacrativirum Capua; tribunos militum, et centurio-
2 nes [b] XXXII. Sed horum omnium pars magna in fos-
739 sis, [c] munitionibusque, et fluminis ripis obpressa suorum in terrore ac fuga sine ullo vulnere interiit,
3 signaque sunt militaria [d] XXXII amissa. Pompejus eo proelio Imperator est adpellatus. Hoc nomen obti-

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *Agravium* vel *A. Gravium*. b vulgo *XXX*. c abest *que* a Lov. Pal. L. sec. non male. *Munitionis* Ciaccon. d Sic Plutarch. *XXVIII* Appian.

vv. cc. lectionem, non dubito tamen adscribere, quia immane quantum a vulgata abit: *Equites Ro. CCCC et Tuticanum Gallum, Senatoris filium, et a Placentia C, et a Puteolis C, et a Capua X. sacrati viri et X Trib. militum, et centuriones* XXX. Sic Palatin. et Bong. nisi quod hic pro *Tuticanum* depravate habet, *Tutianum*. et pro XXX, XXXII. Qui numerus et in MSS. Cujacii ac Pet. et v. c. nostro reperitur. Orosius habet, *centuriones* XXII. Sed pro *Felginatem* Petav. et v. c. noster constanter habent utroque loco, *Fleginatem*. VOSSIUS. Variant MSS. Codices nonnulli veteres habent, (*Caesar desideravit — notos equites Rom. CCCC,* (Al. *CCC.*) *et Tuticanum* (Al. *Felginatem Tuticanum*) *Gallum, Senatoris filium*, etc.) MS. Reg. et Edit. Rom. habent, (*Caesari desiderati sunt — noti equites — et Tuticanus Gallus, Senatoris filius; et a Placentia C; et a Puteolis C; et a Capua X sacrati viri, et X Tribuni militum, et Centuriones XXX,*) (Al. *XXXII.*) CLARK. Sine dubio locus hic in mendo cubat. Nam pro *Caesar* habent MSS. mei omnes, *Caesaris. Desiderati sunt m. CMLX et noti equites R. CCCC.* ac cetera in nominativo legas etiam in Carr. Palat. Bong. Leid. sec. Edd. Med. Ven. Flor. Vascos. Stephan. Gryph. post. aliisque. Glandorpius legebat, *CMLX, equites CD et notos equites Romanos.* Mihi etiam omnino videtur numerus *equitum* excidisse, quorum notissimos tantum nomine signaverit Caesar. *Fleginatem* habet quoque Leid. pr. *Flennat.* Vossianus, utroque loco. primo *Fl.* seu *Flavium*, legit Manutius. dein *C.* non est in Voss. Inepte autem additur in nonnullis praepositio, *a Plac.* et, *a Puteolis.* Vide ad 1, 24. *Cn. Magius Cremona.*

Gravium] Manutius notavit, in aliis libris legi, *Granium*. Hoc ego cum invenerim in Leid. pr. Voss. Scal. et Lovaniensi, recipere non dubitavi. Est enim notissimum *Graniorum* nomen in litteris

nuit; atque ita se [a] poſtea salutari paſſus [b] eſt: sed in litteris, quas scribere eſt solitus, neque in fascibus insignia laureae [c] praetulit. At Labienus, quum 4 ab eo [d] inpetraviſſet, ut sibi captivos transdi juberet, omnes [e] productos oſtentationis, ut videbatur, cauſſa, quo major [f] perfugae fides haberetur, commilitones adpellans, et magno verborum contumelia interrogans, *solerentne veterani milites fugere*, in omnium [g] conſpectu interficit.

LXXII. His rebus tantum fiduciae ac spiritus 1

VARIAE LECTIONES.

a *post modum* L. pr. b deeſt L. pr. V. c *protulit* Edd. pp. *ad Labienum* L. pr. d *peteret* L. pr. e *red.* MSS. 4. *omnesque ded.* Edd. Vett. *omnesque duct.* Lov. Pal. L. sec. Sed vide ad 7, 13. et supra c. 28. f *perfugis* Edd. Vett. quaedam, L. sec. et B. *profugae* Cujac. g *conspectum* Pet. V. ad c. 28. *interfecit* MSS. et Edd. qdd.

et monumentis veterum: quamquam et *Gravii* occurrant. Sed MSS. sequendi sunt. *M. Sacrativirum* retinent Cujac. Petav. Scalig. Leid. pr. Voſſ. et Lovan. cum Edd. Ber. Man. Gryph. *et Sacrativirum* Plantin.

Tr. Mil. et Cent. xxx] Male habent Edd. Aldi et aliae, *Tr. Mil. L.* pro quibus *X* nonnulli, vel, *et X. Trib. mil.* Manutius *III* subponit: sed numerum nullum habent recte MSS. quem bene sustulit Ciaccon. sub uno numero comprehendit Tribunos et Centuriones. Verum et ille numerus, *XXX*, eſt contra fidem MStorum, Illi enim, mei certe, numero novem (nam in Palat. *XXX*) et Edd. principes, item Vascos. Steph. et aliae habent, *XXXII.* Quod idcirco revocare non dubitavi.

Suorum terrore] Elegantius multo Petav. Leid. pr. Voſſian. *s. in terrore et fuga*, sensu clariſſimo; nisi malis mecum, *suorum vi*, a quibus prae terrore et fuga trudebantur. *Vi* saepiſſime abiiſſe in *τὸ in* monuerunt docti, et vidimus ad B. Gall. 4, 15. *timore, lassitudine, vi fluminis obpressi.*

Hoc nomen obtinuit] Male haec verba suspecta sunt Ciacconio et Grutero. sequentia magis olerent Gloſſam. Sed ea sunt pro Caeſaris more interpretamentum priorum. *Obtinuit* eſt, *ex eo tempore retinuit*, non depoſuit. Vide omnino Gronovium et alios viros doctos ad Liv. 3, 36. *Perpetuoque decemviratu possessum semel obtinerent imperium.* Hinc apud Comicos, *antiquum obtinere, antiquam rationem obtinere.*

Sed neque in litteris neque in fascibus] Petav. Palat. Lovan. Leid. pr. sec. Voſſ. (nec dubito de aliis) exhibent, *sed in litteris, neque in fascibus.* Eleganter; quod non ceperunt editores. *Neque* aliquando in priori loco

Pompejanis accessit, ut non de ratione belli cogita-
2 rent, sed vicisse jam [a] sibi viderentur. Non illi paucitatem nostrorum militum, non iniquitatem loci, atque angustias [b] praeoccupatis castris, et ancipitem terrorem intra extraque munitiones, non [c] abscissum in duas [d] partis exercitum, quum altera alteri auxilium ferre non posset, [e] caussae fuisse co-
3 gitabant. Non [f] ad haec addebant; non ex concursu [g] acri facto, non proelio dimicatum; sibique [h] ipsos multitudine atque angustiis majus adtulisse de-
4 trimentum, quam ab [i] hoste accepissent: non deni-
740 que [k] communes belli casus recordabantur, [l] quam parvulae saepe caussae vel falsae [m] suspicionis, vel terroris repentini, vel [n] objectae religionis, magna detrimenta intulissent; quoties vel culpa ducis, vel

VARIAE LECTIONES.

a Deest L. pr. b *in pr.* MSS. 3. Edd. R. M. V. *in ang. praeoc.* L. pr. Sc. Ciacc. conjicit, *non pr. c. anc. t.* c *abscisum* L. pr. Lovan. Nil muta hic. d Sic MSS. aliquot. Mox vulgo *alter.* e *caussam* L. sec. Edd. Fl. Gryph. *fuisse* deest L. pr. f abest Edd. pp. *Non hoc* L. sec. g *agri* Petav. L. pr. Lovan. V. Ciacc. qui conjicit *aciei.* h *ipsis* Lovan. L. sec. male. V. ad B. G. 2, 25. i *hostibus* Pet. Lov. k *communi* L. pr. *communis* L. sec. l *quorum quam* B. Edd. Ald. Man. Gryph. *quorum* Lovan. *quamque* Ciacc. m *suspiciones* Palat. Lovan. *terrores* Pal. n Man. *abj.* sed vide Ciacc. i. e. *injectae subito.*

omitti solet. Confer Cel. Burm. ad Vellej. Paterc. 2, 45. *Quique dicendi neque faciendi ullum nosset modum.*

Caussa] In Voss. *cum.* In Leid. pr. non comparet, nisi inter versus. Quid si deleatur? *Ostentationis ἕνεκα.* Vide ad B. G. 4, 1.

Quo major perfugae fides haberetur] Noli cum Ursino aut Ciacconio putare, hunc esse corruptum locum. sanissimus est. Perfugam Caesar per contumeliam vocat ipsum Labienum. Eundem errorem Rubenius Elect. 1, 35. erravit: quod tamen in Caesare illi novum non est. VOSS. *Ipsi*, scil. *Labieno*, ut recte notavit D. Vossius; meritoque ridet Ursinum, Ciacconium et Rubenium, qui nescio quid de hujus loci corruptione ineptiunt. CLARK.

Alter alteri] Placet, quod in MSto *Norvic.* legere est, *altera alteri*, nimirum pars exercitus.

tribuni vitio in [a] exercitu esset obfensum: sed [b] proinde, ac si virtute vicissent, neque ulla commutatio rerum posset accidere, per orbem terrarum, fama ac litteris victoriam [c] ejus diei concelebrabant.

LXXIII. Caesar [d] ab superioribus consiliis depulsus, omnem sibi [e] commutandam belli rationem existimavit. Itaque uno tempore, praesidiis omnibus deductis, et obpugnatione dimissa, coactoque in unum locum exercitu, concionem apud milites habuit; hortatusque est, *ne ea, quae* [f] *accidissent,* 2
graviter ferrent, neve his rebus terrerentur, [g] *multisque secundis proeliis unum adversum, et id mediocre, obponerent: habendam fortunae gratiam,* 3
quod Italiam sine aliquo vulnere [h] *cepissent: quod duas Hispanias, bellicosissimorum hominum peritis-*

VARIAE LECTIONES.

a *exercitum* Scal. Pet. Urs. B. V. Edd. pp. b *perinde* Edd. Vett. V. ad c. 1. c *hujus die concelebrant* L. sec. d Sic Pet. Lov. non *a*. e *immut.* Lov. f *acciderant* L. pr. g *multiaque* Lov. h *accep.* Edd. pp.

DAVIS. *Altera*) Ita emendavit Davisius ex MS. Eliensi; ut sit *altera* scilicet *pars exercitus.* Sed et ferri posset vulgata Lectio, (*alter,*) ut sit *alter* videlicet *exercitus,* vel *miles.* CLARK. Eliensi codici accedunt Petav. et Lovan. *altera.* Quare id hic loci praetuli. *a* excidit ob seq. *alteri.*

Qua facilitate inter medias hostium classes] Sic solus Bongars. at MS. Cujac. et Petav. ac Palat. *qua felicitate,* quare sic rescribo. VOSS. Supra in hac eadem re, *Incredibili felicitate.* Quod et monuit Ciacconius. quare omnino *felicitate* reposui, confirmantibus id insuper Leid. pr. et Edd. Vascos. Stephani, Gr. post. aliisque, neque aliter exhibuit jam Clarkius.

Ejus juri potius] Fortunam intelligit, quae, ut queritur Pedo Albinovanus Eleg. 1, 54. *Injustum jus sibi ubique facit.* Editt. *Rom. Ven. Beroald.* hic exhibent, *exercitus potius;* MS. autem *Norvic. cujusvis potius.* Sic et alii Codd. Sed haec varietas ex eo est orta, quod vim *Caesareae* locutionis non caperent Librarii. DAVIS. Ciacconiano codici concinit solus Leidensis sec. *ejus juri.* Quod sane eleganter dictum merito a Scaligero in textum receptum est. Sic Cicero pro Marc. c. 2. *Maximam vero partem quasi suo jure Fortuna sibi*

simis atque exercitatissimis ducibus, pacavissent: quod finitimas frumentariasque provincias in potestatem redegissent: denique recordari debere, qua [a] *felicitate inter medias hostium classes, obpletis non solum* [b] *portibus, sed etiam litoribus, omnes inco-*
4 *lumes essent transportati:* [c] *si non omnia* [d] *caderent secunda, fortunam esse industria sublevandam: quod esset acceptum* [e] *detrimenti, ejus juri potius, quam*
5 *suae culpae debere tribui: locum se* [f] *aequum ad*

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *facil.* b Sic rurfus MSS. et Edd. Vasc. Steph. etc. *sed aut*, sine *essent*, L. pr. c *ni o.* Pet. *sin o.* L. pr. d *cederent* B. L. sec. Edd. Vett. usque ad Urs. dein *secunda fortuna, esse indus. sublevanda* Pet. L. pr. sec. Lovan. Vasc. Margo. minus bene. e *detrimentum* L. sec. f vulgo abeſt *se.*

vindicat. Exercitus cum Edd. primis habent Carr. et Bongars. *cuivis* Bas. Vasc. Steph. sed *cujusvis* eſt in MSS. ceteris omnibus, uti et Edd. Aldi, Gryphii, Manutii: quod nequaquam tamen ſpernendum videtur. Sequitur enim ſtatim, *sive ipsorum perturbatio, sive error aliquis, sive etiam Fortuna.*

Locum se tum ad dimicandum dedisse] Ita Scaliger, qui textum corrupit magis, quam emendavit. Antea scriptum in editis codicibus erat, *securum*. Sed in vv. cc. duobus erat, *secum*, unde ille fecit, *se tum*. Nihil minus potuit ad mentem Caeſaris dici: illud, *securum*, quod in duobus manuſcriptis Palat. et Petav. reperitur, multo ad veram lectionem propius accedit. Ego ſcribo, *locum se tutum ad dimicandum dedisse.* Nam hoc imperatoris eſt, praeſtare, ut aequo et tuto loco pugnam milites capeſsant. At locum qualemcunque dare pugnaturis, id vero etiam poſſit, qui bella nunquam vidit. Quare ergo ad ſui commendationem hoc Caeſar dicat? Jam vero video, in alio quoque codice, quem Brutus contulit, legi, *se tantum*, pro, *se securum*, quare certiſſima eſt conjectura noſtra. VOSS. Editt. vett. *locum securum; Jos. Scaliger* edidit, *locum se tum*, ex nonnullis Codd. qui *secum* exhibebant. *Joan. Freinshemius* ad *Curtii* 4, 14, 12. conjecit, *locum se aptum*, vel *tutum*, quae quidem emendatio *Vossio* in mentem venerat. *Pet. Victorius* Var. Lect. 30, 22. et *Ald. Manutius* reponunt, *locum se aequum*; ſed lancem deprimit MS. *Norvic.* quem in hac editione ſum ſecutus; pronomen enim reciprocum ſubaudiri poſſe, sexcentis exemplis conſtat. DAVIS. Quod edidit Scaliger, abjectum eſt et languidum. Quod voluit Voſſius, quodque habent Editt. Vett. nimium eſt et inſolens. *Opportunus* enim ad dimicandum poteſt eſſe locus aliquis, *tutus* et *securus* non poteſt. Vera Lectio

dimicandum dedisse: potitum [a] *esse hostium castris;* 74
expulisse, ac superasse pugnantes. Sed sive ipsorum perturbatio, sive [b] *error aliquis, sive* [c] *etiam fortuna partam jam praesentemque victoriam interpellavisset, dandam omnibus operam, ut acceptum incommodum virtute sarciretur: quod si esset factum,* 6
detrimentum in bonum verteret, uti ad Gergoviam [d] *accidisset, atque* [e] *ii, qui ante dimicare timuissent, ultro se proelio obferrent.*

VARIAE LECTIONES.

a *se esse* Pet. B. L. pr. V. Edd. pp. *potitos* Lov. b *terror* Lovan. *aliqui* Scal. c *aut* L. pr. statim vulgo *interpellassent.* d *venisset* V. e *ei, eis, is, hi* MSS. quidam et Edd. pp.

manifesto est vel Davisii, (*locum aequum,*) vel Manutii, quae eodem redit, et paullo est plenior, paulloque propius ad plurium Codicum scripturam accedit, (*Locum se aequum.*) CLARK. Non dubitandum est de emendatione Victorii, *se aequum.* nam in Pal. et Bong. ac Leid. sec. reperitur, *securum*, ut in Edd. priscis; *secundum* in Voss. at *secum* in Scalig. Pet. Cujac. Lovan. et Leid. pr. *se tutum* placebat quoque Ciacconius.

Interpellasset] Sic ex MSS. et editt. Vett. restitui. Recentiores, Scaligeri errorem (ut opinor) typographicum fideliter secuti, ediderunt, (*interpellassent.*) CLARK. Atqui, *interpellassent*, inveni jam in Edd. Gryph. Manut. Plant. male. *interpolasset* Edd. primae et aliae. Rescripsi, *interpellavisset*, auctoribus Cujac. Scal. Petav. Leid. pr. Lovan. et Edd. Vascos. Steph. Gryph. post. Reliqui, *interpellasset.*

Quod si esset factum, detrimentum in bonum verteret] Gryphii editio: *quod si esset factum, et detrimentum in bonum verteret.* Palatinus codex: *ut detrimentum in bonum verteret.* Ne hoc quidem recte: rescribo, *quod si esset factum, fore, ut detrimentum in bonum verteret.* VOSS. Edit. *Gryph.* habet, *factum, et detrimentum*, unde rescribit *D. Vossius*, *factum, fore, ut detrimentum.* Mihi placet, *quod si esset, futurum, ut detrimentum* etc. Phrasis est elegantissima, cujus exempla suppeditabit vir doctissimus, *Joan. Clericus*, ad *Corn. Severi* Aetn. v. 504. DAVIS. *Factum; detrimentum in bonum verteret*) Sic MSS. Reg. Eliens. et Is. Vossii, aliique; nisi quod nonnulli habeant corrupte, (*verterent;*) nonnulli, (ut *detrimentum etc.*) D. Vossius (ex MSS. qui habent, *ut detrimentum etc.*) reponendum existimat, (*Quod si esset factum; fore, ut detrimentum etc.*) Davisius paullo aliter, (*Quod si esset; futurum, ut detrimentum etc.*) Manutius et Cellarius ex Carrariensi codice, (Quod esset *factum detrimentum, in bonum verteret.*) Ego in vulgata Lectione, quae ad MSS. proxime om-

1 LXXIV. Hac habita concione, nonnullos signi-
2 feros ignominia notavit, ac loco [a] movit. Exerci-
742 tui quidem omni tantus inceſſit [b] ex incommodo do-
lor, tantumque ſtudium infamiae sarciendae, ut nemo [c] aut tribuni aut centurionis [d] imperium desideraret; et sibi quisque etiam poenae loco graviores inponeret labores, simulque omnes arderent [e] cupiditate pugnandi; quum superioris etiam ordinis nonnulli, [f] oratione permoti, manendum eo loco, et
3 rem proelio committendam exiſtimarent. Contra ea Caeſar neque satis militibus perterritis confidebat;

VARIAE LECTIONES.

a *monuit* L. pr. b deſunt *ex inc.* Lov. c deeſt Lov. d *officium* Lovan. e *in cup.* L. pr. f *ratione* MSS. 5. pro *etiam* eſt *autem* in Leid. pr.

nium accedit, nihil mutandum cenſeo. Quod habent Editt. et MSS. nonnulli, (*verterent*,) manifeſto corruptum eſt. Nam, ut exemplis allatis oſtendit Daviſius, verbum illud, (*vertere*) saepiſſime apud optimos Auctores uſurpatur tamquam neutro paſſivum, vel potius elliptice pro (*se vertere*.) CLARK. *Ut* minus bene addunt etiam Leid. pr. Lovan. et Palat. Vulgata lectio omnium eſt optima. in Leid. pr. eſt, *verteretur*. Sed saepe Terent. *Res tibi vertat male*, vel *bene*. Et ita passim. Vide etiam Ciaccon.

In bonum verteret] Editt. Vett. *verterent*. Male. *Livius* 2,27. *Periculum libertatis — in creditores a debitoribus verterat*. Et cap. 52. *Ea* (mulcta) *in caput vertit*. *Dictys* Cretensis 2, 3. *Propere ad eum convertit*. Et c. 28. *Cum magna praeda ad suos convertit*. Vide etiam not. ad B. G. 5, 49. DAVIS.

Nonnullos signiferos ignominia notavit ac loco movit] Hoc pro clementia Caeſaris, non more Romano. Nam qui signa amiserant, ignominiosa peribant morte. Unde apud Livium 2, 59. *Inermes milites, signo amisso signiferos, duplicariosque, qui reliquerant ordines, virgis caesos securi percussit*. Obvia sunt exempla. VOSS.

Superioris ordinis nonnulli] Malim, si per MSS. liceret, *superiores ordines*, i. e. centuriones primorum ordinum et tribuni. Vide omnino ad B. G. 6, 7. *Tribunis mil. primisque ordinibus coactis*. *Superiores ordines* dixit etiam Caeſar 6, 40.

Spatiumque interponendum ad recreandos animos putabat: relictisque munitionibus magnopere rei frumentariae timebat] Nunquam ita scripſerat Caesar; nam certum eſt, ad Dyrrhachium manenti metuendam fuiſſe famem. Ideoque alia loca peten-

spatiumque interponendum ad recreandos animos [a] putabat; relictisque munitionibus magnopere rei frumentariae timebat.

LXXV. Itaque, nulla interposita mora, saucio- 1
rum modo, et [b] aegrorum habita ratione, [c] inpedimenta omnia silentio prima nocte ex castris Apolloniam praemisit, [d] ac conquiescere ante iter confectum vetuit. His una legio missa praesidio est. His 2
[e] explicitis rebus, duas in castris legiones retinuit; reliquas, de IV vigilia compluribus portis eductas, eodem itinere praemisit; parvoque spatio intermisso,

VARIAE LECTIONES.

a Deest B. b *Graecor.* Scal. c deest Pet. L. pr. V. *omni* Pet. V. d *haec* L. pr. sec. Sc. Lov. Pal. *acquiesc.* Pal. *factum* B. L. sec. Carr. e *exploratis* Carr.

da erant. Non ignoravit hoc Celsus, in quo legitur: *Nam neque victis tam cito in aciem reversurus sat fidebat, et reparandis animis spatio opus esse, neque praeterea tam hostem, quam frumenti inopiam metuendam eo loci manentibus judicabat.* Fulvius pro *relictisque* legebat, *retentisque:* audaci conjectura, et phrasi, quam certum mihi nunquam a Caesare manasse. Codicum plerique pro vulgata stant, praeter Palatinum, in quo itidem male est, *reliquisque munitionibus.* Sed optimi duo, Vetus noster et Petavianus codex, habent, *relictis.* Haurio inde veram lectionem, certe sensum bonum, et distinguo: *Spatiumque interponendum ad recreandos animos putabat relictis munitionibus. Magnopere rei frumentariae timebat: itaque, etc.* Ne ipsa quidem invidia negabit, commodiorem hic sensum esse: quare neminis censuram defugio. Non repugnem tamen, siquis, inserto *et,* legat, *et magnopere rei frumentariae timebat.* Qualia a librariis saepe omitti, quotidie in codicibus antiquis video. Sic omnia erunt multo clariora. VOSS. Cum manifestum sit, Caesarem non propterea rei frumentariae timere, quod munitiones suas reliquisset; sed e contrario tum maxime rei frumentariae timere, si ibidem locorum permansisset; emendandum existimat Vossius: (—*putabat,* relictis *munitionibus:* et *magnopere rei frumentariae timebat.*) Favet, quod in duobus Vir doctissimus MSS. et ipse itidem in MS. Eliensi, scriptum reperim, (*relictis,*) non (*relictisque.*) Nihilo tamen minus defendi posse videtur etiam vulgata lectio, si illud (*relictisque munitionibus magnopere rei frumentariae timebat*) ita accipiatur, ut dicat Caesar, (non *propterea quod,* sed) *quo tempore* munitiones suas relinqueret, timere se rei frumentariae; eamque ob causam, inter alias,

743 ut [a] et militare inſtitutum servaretur, et quam seris-
sime ejus profectio cognosceretur, conclamari jus-
sit; ſtatimque egreſſus, et noviſſimum agmen [b] con-
secutus, celeriter [c] ex conſpectu caſtrorum disceſſit.
3 Neque vero Pompejus, cognito conſilio ejus, mo-
ram ullam ad [d] inſequendum intulit: sed eadem
[e] spectans, si [f] itinere inpeditos et perterritos de-
prehendere poſſet, exercitum [g] e caſtris eduxit, equi-
tatumque praemisit ad noviſſimum agmen demoran-
dum: neque consequi potuit; quod multum expe-
4 dito itinere anteceſſerat Caeſar: sed quum ventum
eſſet ad flumen Genuſum, quod ripis erat inpeditis,
conſecutus equitatus [h] noviſſimos proelio detinebat.
5 [i] Huic suos Caeſar equites obpoſuit, expeditosque
[k] antesignanos admiscuit CD, qui tantum [l] profece-
runt, ut, equeſtri proelio commiſſo, pellerent om-
nes, compluresque interficerent, [m] ipsi incolumes
se ad agmen reciperent.

LXXVI. Con-

VARIAE LECTIONES.

a Deeſt Lov. L. sec. b *sec.* L. pr. c Sic L. pr. Lov. d Edd. qdd. *seq. attulit* B. e *exsp.* L. pr. V. ad c. 85. f *in it.* L. pr. *deterr.* L. sec. g *ex c.* L. pr. deeſt Petav. h *novissimo* L. pr. *distin.* Edd. Fl. Vasc. Steph. Gr. poſt. i *Hinc* Edd. pp. *equites* exſulat Lov. k *antesignarios* Pal. B. *admisit* Edd. R. M. V. l Sic MSS. et Edd. Vett. *perfecerunt* Edd. pp. *profecere* vulgo. m Sic Scal. ex Urs. MS. mei et Edd. Vett. *ipsique*.

caſtra alio movendum exiſtimare. CLARK. Ulcus eſt latens; nam rei certe frumentariae potius erat timendum, si Caeſar milites in caſtris contineret. Hac de cauſa *Petr. Ciacconius* legendum putat, *retentisque munitionibus*. *Dionys.* autem *Vossius* interpungit: *spatium interponendum ad recreandos animos putabat, relictis munitionibus; et magnopere rei frumentariae timebat.* Et sane *Voss. Petav.* ac *Norvic.* *relictis*, non *relictisque*, *munitionibus*, exhibent. Hac tamen conjecturae prorſus inanes videntur. Minima mutatione rescribo, *relictisque in munitioni-*

LXXVI. Confecto justo itinere [a] ejus diei, quod 1
propofuerat Caefar, transductoque exercitu flumen
Genufum, veteribus [b] suis in castris contra Afparagi-
um confedit; militesque omnes intra vallum [c] castro-
rum continuit; equitatumque, per cauffam pabulandi
[d] emiffum, confestim Decumana porta in castra se reci-
pere juffit. Simili ratione Pompejus, confecto [e] ejus- 2
dem diei itinere, in suis veteribus castris ad Afparagi-
um confedit, [f] ejusque milites, quod ab [g] opere, inte-
gris munitionibus, vacabant, alii lignandi pabulan-
dique cauffa longius [h] progrediebantur; [i] alii, quod
subito confilium profectionis ceperant, magna parte
inpedimentorum et sarcinarum relicta, ad haec re- 744
petenda invitati propinquitate [k] superiorum castro-
rum, depofitis in contubernio armis, vallum relin-
quebant. Quibus ad [l] sequendum inpeditis, Cae- 3
sar, quod fore [m] providerat, meridiano fere tem-
pore, signo profectionis dato, exercitum educit,
duplicatoque ejus diei itinere, IIX milia paffuum

VARIAE LECTIONES.

a Defunt B. b *ejus* Pal. *in* abest a L. pr. Pal. B. Sc. c vulgo deest *castrorum*. d *dem*. B. e *ejus* MSS. 4. *die* Pet. Pal. V. ad B. G. 2, 23. f *ejus m*. L. pr. Sc. V. Ed. Flor. g *operibus* Pet. h *progrediuntur* Edd. R. M. V. i *aliquid* L. pr. *alii qui* V. k *suorum c. d. cont.* L. sec. l *inseq*. Carr. m *praeviderat* Carr. L. sec. Edd. R. M. V. Vasc. Gr. post. [Hoc malim. OUDENDORP. ad Sueton. Aug. c. 10. p. 164.] *provideret* V. dein vulgo *millibus*.

bus magnopere rei frumentariae timebat. Caesar interponendum spatium putabat, ut animi militum recrearentur, adeoque intra munitiones eos cohibere cupiebat; si tamen id faceret, famem timebat, qua de causa e castris occultiffime disceffit, ac inde factum, ut et Pompejanorum peditum congreffum et cibariorum inopiam vitaverit. DAVIS. *Cur. sec.* *Que* abest quoque a Leid. pr. et Voffiano. Vide, num, *relictis munitionibus*, significet idem, quod, retentis, et quasi reliquis manentibus. Sic certe *relictus* paffim a nostro adhibetur, et in, *retentis*, plus semel corru-

ex eo loco procedit. Quod facere Pompejus discessu militum non potuit.

1 LXXVII. [a] Postero die Caesar, similiter praemissis prima nocte inpedimentis, de IV vigilia ipse egreditur; ut, si qua [b] esset inposita dimicandi necessitas, [c] subitum casum expedito exercitu subiret. Hoc
2 idem reliquis fecit [d] diebus. Quibus rebus perfectum est, ut altissimis fluminibus, atque inpeditissimis iti-
3 neribus nullum acciperet incommodum. Pompejus enim, primi diei mora inlata, et [e] reliquorum dierum frustra labore suscepto, quum se magnis itineribus extenderet, et praegressos consequi cuperet, [f] IV die finem sequendi fecit, atque aliud sibi consilium capiendum existimavit.

VARIAE LECTIONES.

a *Postera* L. pr. *similiter* abest a Lov. Pal. L. sec. b Sic MSS. et Edd. qdd. non *inp. e.* c *subito c. expedita exercitus* L. pr. d abest Lov. e *reliquis diebus* Leid. pr. f *quarta* MSS. plerique et Edd. Vett.

ptum est. Adi notas ad B. G. 5,19. *Dimissis copiis, IV milibus essedariorum relictis.*

Et quam serissime ejus profectio cognosceretur] Codices veteres quamplurimi, (*et* ne citissima *ejus profectio etc.*) CLARK. *Quam serissime* primus edidit Scaliger, ut apud Plin. 16,17. cum antea legeretur, *ne citissima*, ut est in Bong. et Palat. Faërnus corrigebat, *ne citissime*, atque ita inveni in Leid. sec. Verum MSS. Ursin. Cujac. Petav. Scalig. Lovan. Leid. pr. et Voss. habent, *quam suetissime*. Quod non capio. An fuit, *et ne quam citissime?* Ceterum de militari hoc instituto vide eruditissimos commentarios Ill. Schelii ad Hygin. p. 272. etc.

Inpeditos et perterritos] Cum in Pet. Scalig. Palat. Leid. pr. et Voss. non sit copula, non displicet Lovaniensis Cod. lectio, *itinere inpedito perterritos.* Statim contra, *expedito itinere*, et, *ripis inpeditis*, uti et c. 88. Vide etiam ad 7,8. *inpedito et iniquo loco.* de *Genuso* adi sis Cellarium.

Intra vallum continuit] Edit. *Rob. Stephani* A. D. 1544. exhibet, *intra castrorum munitionem*, quam lectionem ab emendatorculo profectam arbitror, nam reliqui omnes Codd. repraesentant, *intra vallum castrorum*. Sic *Caesar* B. G. 3, 17. *Ut jam ad vallum castrorum hostes accedere auderent.* Ita igitur et hic repone. DAVIS. Nam *Scaliger*, *Ur-*

LXXVIII. Caesari ad saucios [a] deponendos, stipendium exercitui dandum, socios confirmandos, [b] praesidium urbibus relinquendum, necesse erat [c] adire Apolloniam: sed his rebus tantum temporis tri- 2
buit, quantum erat properanti necesse: [d] timensque Domitio, ne [e] adventu Pompeji praeoccuparetur, ad eum omni celeritate et studio incitatus ferebatur. To- 3
tius autem rei consilium his rationibus explicabat, ut, si Pompejus eodem contenderet, abductum illum a mari, atque ab iis copiis, quas [f] Dyrrhachii comparaverat, frumento ac commeatu [g] abstractum pari conditione belli secum decertare cogeret: si in Italiam 4
transiret, conjuncto exercitu cum Domitio per Illyricum Italiae subsidio proficisceretur: [g] sin Apolloniam

(Section 1 begins at "LXXVIII. Caesari ad saucios".)

VARIAE LECTIONES.

a *deponendum* Edd. R. M. V; b *et p. u. inponendum rel.* L. sec. *urbanum* Pal. c *ire* L. pr. d *que* abest a Pet. L. pr. Sc. Lovan. V. e *adventus P. praeoccuparet* V. *ad eum* deest Lov. et *incitatus* exsulat a L. pr. e *Dyrrachio* L. sec. f *distractum* Edd. pp. g *si* MSS. 4. ut alibi.

siniani Codicis auctoritate motus, illam vocem temere delevit: cum quo tamen facit *Pal.* IDEM. *Cur. sec.* Quod exhibet R. Stephanus, inveni in Leid. pr. et Scalig. a manu prima. *Castrorum* addunt etiam mei, nec omiserunt Cellarius aut Clarkius.

Millia procedit] Ita ex MS. Regio restituo. Editi omnes, (VIII. millibus *procedit.*) Minus recte. CLARK. *Milia* exhibent quoque MSS. Ciaccon. Leid. sec. et Pal. cum Edd. Vascos. Steph. Gryph. post. Stradae. *milium* Lovan. Al. *mil.*

Progressos consequi] Plus adridet mihi, quod est in Lovaniensi, *praegressos*, ut et sensus postulare videtur. Ut ubique *pro* et *prae*, ita in hoc composito turbantur. Sic in Front. 2, 7, 20. *Ipse praegressus cum copiis, quas habebat*, in nonnullis est, *progr.* Alibi *praecedere* et *antecedere* dicit. Vide ad 7, 64.

Obpugnaret — conaretur] Sic MSS. Reg. Eliens. et Edit. Rom. Recte. Scaliger et Recentiores omnes, (*oppugnare — conaretur.*) Quod minus apte convenit. Dicendum enim potius fuisset, (expugnare — *conaretur.*) CLARK. *Obpugnaret* quidem exaratur in Carr. Lovan. ac Leid. sec. cum Edd. Med. Ven. et Flor. Sed reliqui et antiquiores cum ceteris

Oricumque obpugnare, et se omni maritima ora ex-
cludere conaretur, obsesso [a] tamen Scipione, neces-
5 sario illum suis auxilium ferre cogeret. Itaque prae-
missis nunciis ad Cn. Domitium Caesar scripsit, et,
quid [b] fieri vellet, ostendit: praesidioque Apollo-
niae [c] cohortibus IV, Lissi I, III Orici relictis, qui-
que erant ex vulneribus aegri, depositis; per Epi-
6 rum atque Acarnaniam iter facere coepit. Pompejus
quoque de Caesaris consilio [d] conjectura judicans, ad
Scipionem properandum sibi existimabat, si Caesar
iter illo haberet, ut [e] subsidium Scipioni ferret; si

VARIAE LECTIONES.

a Deest in Pet. Lov. L. pr. Palat. V. *tum* adscripsit Lips. b *fieret* *o.* Lov. c *cohortium* L. pr. Pet. d *conjecturam* Pal. Lov. e *auxilium* L. pr.

Edd. jam ante Scalig. habent, *obpugnare*, nisi quod in Leid. pr. sit, *expugnare*, e Glossa. Non video, quid obstare possit in locutione, *obpugnare — conaretur*, i.e. si tentaret earum urbium oppugnationem. Unde contra, *desperare obpugnationem*, quando obsidere urbem quis prohibetur, legitur cap. 10. Immo plane, ut hic, ita apud Hirtium B. Afric. c. 29. *oppidum obpugnare, ac vi inrumpere conabatur.*

Et, quid fieri vellet, ostendit] Vulgg. *ecquid fieri vellet, ostendit.* Sed omnes Codd. repugnant, quorum auctoritatem sum secutus. DAVIS. *Et, quid etc.*) Ita restituit Davisius, consentientibus MSS. omnibus et Editt. plerisque veteribus. Vocem miram et Caesari prorsus ignotam, (*ecquid*,) intulit hic nescio quis: quem secuti Scaliger et Recentiores. CLARK. Istud, *ecquid*, ab Aldo profectum, quod Manutius Scaligerque contra reliquas Edd. et MSS. omnes, ac sanum sensum, et frequentem Caesaris locutionem secuti sunt. Sexcenties dicit auctor, *et, quid fieri vellet*, aut *velit*, *ostendit.*

Si Caesar iter illo haberet, ut subsidium Scipioni ferret; si ab ora maritima] Lege, sin *ab ora maritima* etc. Sic paulo ante, *si in Italiam transiret, sin Apolloniam* etc. ita semper loquuntur optimi scriptores, ut saepe monuimus. DAVIS. *Cur. sec.* Hoc adeo perpetuum non est, ut non etiam *si* in disjunctione repetant: praecessit, *si Pompejus eodem contenderet*, *si in Italiam transiret*, *sin Apoll.* ubi plerique et optimi etiam Codices, *si.* Immo vide ad 7,66. et alibi saepius. pro *haberet* Ciaccon. conjicit frustra, *habeat*, quia in suo invenit, *habebat.*

Et suis ut esset auxilio] Sic MSS. Reg. Eliens. et Vossii. Eleganter. Editi, *studebat*, ut suis

ab ora maritima [a] Corcyraque discedere nollet, quod legiones equitatumque ex Italia [b] exspectaret, ipse ut omnibus copiis Domitium adgrederetur.

LXXIX. Iis de caussis uterque eorum celeritati 1
studebat, et [c] suis ut esset auxilio, [d] et, ad obprimendos adversarios, ne [e] occasioni temporis deesset. Sed 2
Caesarem Apollonia [f] a directo itinere averterat. Pompejus per Candaviam iter in Macedoniam expeditum habebat. Accessit [g] etiam ex inproviso aliud incom- 3
modum, quod Domitius, [h] qui dies complures ca- 746
stris Scipionis castra conlata habuisset, rei frumenta-

VARIAE LECTIONES.

a *Coriciaque* Pet. L. pr. *Oriecíaque* V. *Macoritiaque* Lov. b *spectaret* Pet. L. pr. c vulgo *ut suis ess.* d abest MSS. 6. et Edd. pp. e *occasio* L. sec. B. Pal. Lov. Carr. Edd. pp. *occasione* L. pr. Sc. V. male. V. ad 7,66. et Brant. f vulgo deest *a.* g deest B. *autem* L. pr. Scal. vulgo abest *ex.* h exsulat a Pet. Lov. L. pr. V.

esset auxilio. CLARK. *Et suis ut* reposui auctoritate MStorum meorum omnium, Petav. Palat. Bong. Leidd. Scal. Lov. et Vossii.

Caesarem Apollonia directo it. averterat] Variant MSS. et Editi. Vulgata profluxit a Beroaldo, quem Aldus, Basil. Manut. Scaliger et reliqui secuti sunt. Sed contra MSS. auctoritatem. R. Stephanus edidit, *Caesar Apolloniam a dir.* atque ita exstat in Bongars. Minus bene, licet *Apolloniam* sit quoque in tribus meorum. *A recto it.* est in Pal. Brant. et Leid. sec. *Recto itin.* simpliciter Lovan. unde Ill. Heinsius adscripsit, *de recto itin.* quod et Ciacconio in mentem venerat, qui etiam, quia in Codice Achillis Statii erat, *adverterat*, conjiciebat, *Caesar Apolloniam recto itin. diverterat.* Rectius fuisset, *devert.* Vide ad Luc. 2,470. *devertitque acies.* Audacius idem conjicit, *Caesar ab Apollonia rectum iter av.* quia 1, 14. *iter ab Arare Helvetii averterant.* Verum MSS. meliores et plerique retinent, *Caesar Apollonia:* et *a dir.* vel *a derecto itinere* restat in MSS. Ciacc. Petav. Cuj. Leid. pr. Voss. et Edd. primis, Vasc. Stephan. Gryphii aliisque: quod mutatum non oportuit. 2, 24. *directo itinere abest.* B. Alex. c. 2. *directae plateae.* *Averterat* autem est, fecerat, ut a recto itinere se versus viam flecteret. Supra B. G. 6, 42. *quod ab ipso vallo barbaros avertisset* (Fortuna.) vulgo ibi, *avertissent.* Vide quae adtuli ad Lucan. 8,857. *Quem non cinis avertet.* ubi tamen *advertet* defendi potest ex iis, quae notat Cl. Drakenb. ad Liv. 1, 12. *adverteratque ea res Sabinos.*

Inproviso] MSS. Reg. Eliens. et Vossii, (ex *improviso.*) CLARK. Praepositionem addidi auctori-

riae caussa ab eo discesserat, et Heracleam [*Senticam,*] quae est subjecta Candaviae, iter fecerat; ut ipsa fortuna [a] illum objicere Pompejo videretur. Haec
4 ad id tempus Caesar ignorabat. Simul a Pompejo litteris per omnes provincias civitatesque [b] dimissis, de proelio ad Dyrrhachium facto, [c] latius inflatiusque multo, quam res erat gesta, fama [d] percrebruerat, *pulsum fugere Caesarem, paene omnibus* [e] *copiis amissis.* Haec itinera infesta [f] reddiderat: haec civi-
5 tates nonnullas ab ejus amicitia averterat. Quibus accidit rebus, ut, [g] pluribus [h] dimissi itineribus a Caesare ad Domitium, et [i] ab Domitio ad Caesarem, nulla
6 ratione iter conficere possent. Sed Allobroges, [k] Ro-

VARIAE LECTIONES.

a *obj. eum* L. pr. *ipsum* Pet. *illud* B. b *missis* L. pr. c vulgo *elatius.* d Sic L. sec. V. c. 43. e deest Lov. f *reddiderant* et *averterant* vulgo. g *plurimis* Lov. Pal. h deest Pal. *amissis* Edd. R. M. V. *dimissis* MSS. Ciacc. et reliqui mei. Quare Ciacc. delet *itineribus.* Nil muto. i *a* MSS. et Edd. qdd. k *Roucilli* Pet. ut supra c. 59. *Rovici* L. pr. Lov. Sc. *Rouigi* Pal. *et Egi* L. pr. *Egi* Petav. *Eti* Scal. Lov. *All. Centonici atque* (*et* B.) *eorum* L. sec. B. *All. et contonici atque eorum* Edd. R. M. V. pro *aegi* etiam habet *eorum* Pal.

tate MStorum Ursini et meorum omnium: et Edd. Vasc. ac Stephan. Plerumque *ex*, vel *de*, addit auctor, licet etiam exempla apud eum, uti et alios, dentur, ubi subintelligatur.

Heracleam Senticam] Sic in omnibus codicibus legitur. Ptolemaeo tamen Heraclea est urbs *Σιντικῆς*, et Plinius H. N. 4, 10. *Heracleam Sinticam* vocat. Sed facile potuit *i* in *e* mutari. sic in vet. cod. *Heraclia* pro *Heraclea* scribitur; et in multis libris non raro reperias, *Mauretania*, pro *Mauritania*. Quod perperam Fulvius inde probabat rectum esse, quia Graecis *Μαυρετανία* dicitur. Nam si id verum, quare non aeque *Bretania* dicere liceat, quando Graecis *Βρετανία* est? VOSS. *Heracliam* est etiam in Vossiano, Lovan. Petav. Palat. et Bong. Sed *Senticam* mordicus retinent omnes; cum, *Sinticam* fuisse dictam, e Plinio et Livio 45, 29. et Thucyd. l. 2. *Σίντοι*, etiam docuerunt Glandorpius, Ursinus et Cellarius, quorum ultimus optime conjecit, hanc vocem a mala manu scioli esse additam: quia Heraclea Sintica nimium a Candavia remota, quantum spatii est ab Illyrico monte ad Bisaltas in Thraciae confinio; propior Candaviae aut contigua *Heraclea Lyncestidis* regionis, quam, non

scilli, atque Aegi familiares, quos perfugisse ad Pompejum demonstravimus, conspicati [a] in itinere exploratores Domitii, seu pristina sua consuetudine, quod una in Gallia bella gesserant; seu gloria elati, cun- 747
cta, ut erant [b] acta, exposuerunt, et Caesaris profectionem, et [c] adventum Pompeji docuerunt. a qui- 7
bus Domitius certior factus vix IV horarum spatio antecedens hostium beneficio periculum vitavit: et ad [d] Aeginium, quod est objectum, [e] oppositumque Thessaliae, Caesari venienti occurrit.

LXXX. Conjuncto exercitu, Caesar Gomphos 1
[f] pervenit; quod est oppidum primum Thessaliae venientibus ab Epiro; quae gens paucis ante [g] mensi-

VARIAE LECTIONES.

a Deest in MSS. 4. b *gesta* Pet. c exsulat a Lov. vox *adv. et* abest a Scal. V. d *Egin.* MSS. et Edd. Vett. e *praepos.* B. f *venit* B. g *diebus* Edd. qq.

dubitat, Caesarem vel scripsisse, vel in animo habuisse. nec credibile est, vacasse Pompejo, ad Sintos, Bisaltas et Strymonem usque excurrere, sed belli rationes eum in citerioribus detinuisse. Quid multis? Ipsa seqq. verba ostendunt, Caesarem non potuisse loqui de *Heraclea Sintica*, sed *Paphlagoniae*, quae subjecta est Candaviae. Pluribus hoc docet Cl. Wesseling. ad Anton. Itiner. p. 607. Uncis itaque inclusi hanc vocem.

De proelio] Sic prius, quod sciam, edidit Scaliger, nec male, si e MSS. ut cap. seq. Antea exhibebatur sine *de*. quomodo etiam est in optimo Petav. Scal. et Vossiano. In Leid. sec. Pal. Bongars. Carrar. et Edd. pp. *Quibus proelio* etc. In Lov. *ac proelio*. At in Leid. pr. *praelium factum*. Forte fuit, *proelii facti fama*.

Elatius inflatiusque] Ταυτότης ista placuit Scaligero; in MSS. omnibus est, *latius inflatiusque*. VOSS. Miror, Davisium et Clarkium retinuisse, *elatius*: cum illa lectio sit e sola Ciacconii conjectura. Cellarius bene dat, *latius*, volentibus id MSS. omnibus et Edd. antiquis, et sano sensu. Dixi pluribus supra ad B. Civ. 2, 17. *atque haec ad eum latius atque inflatius Afranius perscribebat.*

Haec itinera infesta reddiderant: haec civitates nonnullas ab ejus amicitia averterant] MS. Norvic. exhibet, *haec itinera infesta reddiderat, haec civitates nonnullas* etc. *avertebat*, unde rescripserim, *haec itinera infesta reddiderat, haec civitates nonnullas ab ejus amicitia averterat*, ut ad *famam* haec re-

bus ultro ad Caesarem legatos miserat, [a] ut suis omnibus facultatibus uteretur, praesidiumque ab eo mi-
2 litum [b] petierat. sed eo fama [c] jam praecurrerat, quam supra docuimus, de proelio Dyrrhachino, quod
3 multis [d] auxerat partibus: Itaque Androsthenes, praetor Thessaliae, [e] quum se victoriae Pompeji comitem esse mallet, quam socium [f] Caesaris in rebus adversis, omnem ex agris multitudinem servorum ac liberorum in oppidum cogit, portasque praecludit, et ad Scipionem Pompejumque nuncios mittit, ut sibi subsidio veniant: [g] se confidere munitionibus oppidi, si celeriter succurratur; longinquam [h] obpugnationem
4 sustinere non posse. Scipio, discessu [i] exercituum ab Dyrrhachio cognito, [k] Larissam legiones adduxerat. Pompejus nondum Thessaliae adpropinquabat. Caesar, castris munitis, scalas musculosque ad repentinam obpugnationem fieri, et crates parari jussit.
5 Quibus rebus effectis, cohortatus milites docuit, quantum usum haberet ad [l] sublevandam omnium rerum

VARIAE LECTIONES.

a *tot* Lov. b *occeperat* L. pr. *peteret* L. sec. c deest L. sec. *praecucurrerat* Ed. Elz. ut alibi. *praeoccur.* L. sec. d *auxerant* Sc. L. pr. e *dum* L. pr. f abest Lov. g *se non c. m. o. si non* c. Edd. R. M. V. *succurrant* Lovan. Edd. R. M. V. h *exp.* L. pr. i *exercitus* Pet. Lov. Sc. P. *ab* dedi e Lov. *a* vulgo. *ad Dyrrachium* L. pr. k MS. Urs. Lov. *Larisam*, et mox *Larisaeos*, ut in numis. l *sublevandum* Ed. Ven. Elz. *rerum* abest a Lov.

ferantur. DAVIS. *Reddiderat* etiam est in Petav. Lovan. et Vossiano. et *averterat* quoque in Lovan. *Avertebat* in Petav. Leid. pr. Voss. *Reddebant* et *avertebant* in Leid. sec. Palat. et Edd. Vasc. Steph. aliisque. Sed praetuli, *averterat*, et *reddiderat*; praesertim si addas e Lovan. *haec res*: ut amat Caesar sexcenties loqui. quod saepe monendum fuit.

Civitatis Gomphensis ex captivis cognito] Nomen proprium, ut fit, in omnibus Codd. erat corruptum; illi enim, *civitatis comprehensis ex captivis cognito*; sed locum hunc egregie sanarunt doctissimi viri, *Fr. Hotomannus* et

inopiam, potiri oppido pleno atque opulento; simul reliquis civitatibus, [a] hujus urbis exemplo, inferre terrorem: et id fieri [b] celeriter, priusquam auxilia concurrerent. Itaque usus singulari militum studio, 6
eodem, quo venerat, die, post horam IX, oppidum altissimis [c] moenibus obpugnare adgressus, ante solis occasum expugnavit, et [d] ad diripiendum militibus concessit; statimque ab oppido castra movit, et Metropolim venit, sic, [e] ut nuncios expugnati oppidi, famamque antecederet.

LXXXI. Metropolitae, [f] primum eodem usi consi- 1
lio, iisdem permoti rumoribus, portas clauserunt, 748
murosque armatis compleverunt. sed postea, casu civitatis Gomphensis cognito ex captivis, quos Caesar ad murum producendos curaverat, portas aperuerunt. Quibus diligentissime conservatis, conlata for- 2
tuna [g] Metropolitûm cum casu Gomphensium, nulla Thessaliae fuit civitas praeter [h] Larissaeos, qui magnis exercitibus Scipionis tenebantur, [i] quin Caesari

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. non *u. h.* b abest V. *occurrerent* Edd. R. M. V. nec male. c *muris* L. pr. d V. Ciaccon. e *cum nuncius* Lov. L. sec. *nuncius expugnandi oppidum* L. pr. *expugnando* V. *famaque* Lov. L. sec. f Ita MSS. non *eod. pr. eorum* V. g *Metropolitarum* Carr. Edd. Vasc. Steph. Str. Gr. post. *Gomphensi* Faern. *G. venit* Scal. L. pr. h *Larissam eosque* L. pr. i *quae non* L. sec. Carr. Edd. Vasc. Steph. Str. Gr. post. male.

Pet. Ciacconius, quorum conjecturam recepit *Jos. Scaliger.* Hunc autem Gomphensium casum, praeter Historicos, memorat etiam auctor Panegyr. 8. c. 6, 1. DAVIS. *Comprehensis*, vel *comprensis cogn. ex capt.* habent etiam MSS. mei: nisi quod in Leid. pr. sit, *compressae.* Non sane ineleganter. Est enim idem, quod, *obpressae, overrompelt.* Adi Cel. Scheff. et Burman. ad Phaed. 4, 1. *compressus occubuit neci.* et Clar. Duker. ad Flor. 2, 6, 2. *Inopinanterque hostem conlatis signis compresserint.*

Collata fortuna Metropolitum] Ἑλληνισμός. *Metropoli-*

3 parerent, atque imperata facerent. Ille segetis idoneum locum in agris nactus, [a] quae prope jam matura erat, ibi adventum exspectare Pompeji, [b] eoque omnem rationem belli conferre constituit.

1 LXXXII. Pompejus paucis post diebus in Thessaliam pervenit: concionatusque apud cunctum exercitum suis agit gratias: Scipionis milites [c] cohortatur, ut, [d] parta jam victoria, praedae ac praemiorum velint esse participes: receptisque omnibus in una castra legionibus, [e] suum cum Scipione honorem partitur; classicumque apud eum cani, et alterum illi ju-
2 bet praetorium tendi. Auctis copiis [f] Pompeji, duobusque magnis exercitibus [g] conjunctis, pristina omnium confirmatur opinio, et spes victoriae augetur

VARIAE LECTIONES.

a *quia* Edd. R. M. V. b *ac o.* L. sec. Edd. R. M. V. *instit.* L. sec. c *cohortatus* Lovan. d *parata* Pal. Edd. R. M. V. nec male. e *sua* Pet. f deest L. pr. g *junctis* MSS. 3.

tum, *Μητροπολιτῶν*, pro, Metropolitanorum. VOSSIUS.

Parerent atque imperata facerent] In vulgg. erat, *pareret atque imperata faceret*; sed lectionem a me receptam exhibent MSS. *Voss.* et *Norvic.* quam mutarunt Librarii, quippe nescierunt, verbum *plurale* nomini multitudinis *singulari* saepius esse conjunctum. Vide notat. ad B. C. 2, 6. DAVIS. *Nulla — fuit civitas, — quin Caesari* parerent *atque imperata* facerent) Ita edidit Davisius ex MSS. Vossii et Eliens. Al. (*— pareret, — faceret.*) Quod idem est. Cellarius ex nuperis quibusdam Editionibus probat, (*pateret.*) Quod mirum. Neque enim ex MSS. est, neque *Caesari* usitata, licet alioqui proba, locutio. Quodque affert Vir doctissimus de *ταυτότητι τοῦ pareret*, atque *imperata faceret*, plane nihili est. CLARK. Optime Davisius ad 2, 6. restituit pluralem, quem agnoscunt MSS. Scalig. Petav. Leid. pr. Lov. Bong. et Voss. Cives enim intelliguntur. Adi omnino ad B. Gall. 3, 9. *parere* autem, et *imperata facere*, passim jungit Caesar.

Segetis id. loc. in agris n. quae prope jam m. erat] Videtur hic e MSS. aliquid mendi subesse. Nam vox, *segetis*, non comparet in Pet. Scalig. Lovan. Leid. pr. Voss. et *erant* legitur in Pet. Scal. Lovan. Leid. pr. ac sec. uti et Palat. quasi pro *segetis* olim fuisset, *frumentorum*, vel *segetum*, et *maturae*. ut Lucanus in

adeo, ut, quidquid intercederet temporis, id morari
reditum in Italiam videretur; et, si quando quid 3
Pompejus tardius aut consideratius faceret, unius esse 749
negotium diei; sed illum delectari imperio, et consulares praetoriosque servorum habere numero, dicerent. Jamque inter se [a] palam de praemiis ac [b] sa- 4
cerdotiis contendebant; in annosque consulatum definiebant: [c] alii domos bonaque eorum, qui in ca- 5
stris erant Caesaris, petebant: magnaque inter eos in [d] consilio fuit controversia, oporteretne [e] L. Hirri, quod is a Pompejo ad [f] Parthos missus esset, proximis comitiis praetoriis absentis rationem haberi: [g] quum ejus necessarii fidem inplorarent Pompeji, [h] praestaret, quod proficiscenti recepisset, ne per

VARIAE LECTIONES.

a deest L. pr. b *de sacerd.* Pet. B. V. bene. V. ad B. G. 2, 10. et saepius. c *aliique* Lovan. d *concilio* Carr. Edd. qdd. perperam. e *Lurridii* Lov. *L. Hirtii* vel *Hircii* MSS. 3. et Edd. VV. *Luceji Hirri* Man. *L. Hirrii* Urs. et ita Petav. Scal. V. ad 1, 15. f *Arthos* Pet. Scal. *Asthos* L. pr. g *quojus* B. *cujus* V. h vulgo *ut pr.*

hac ipsa re 7, 236. *Ad segetum raptus moturus signa.*

Fidem inplorarent P. ut praestaret] MSS. Ursini, Petav. Scalig. Lovan. Leid. pr. Voss. et Ed. Scaligeri non agnoscunt voculam, *ut*; eleganter mehercule ac vere. quare delevi. Vide cum alibi, tum 8, 20. *Conclamant, legati mittantur. Recepisset* autem dant Ciaccon. Petav. Cujac. Scalig. Leid. pr. sec. et Edd. R. Steph. cum Scal. et seqq. *Praecepisset* Voss. *promiserat* Edd. Vascos. Gryph. post. *promisisset* Pal. Bong. et Edd. primae, Beroaldi, Man. Gryph. At in Lovan. et Brant. MSS. *repromisisset.* Non male quidem. Videtur tamen et haec Glossa esse τῦ *recepisset*: quod idcirco cum optimis Codicibus retinui.

Domitius] *L. Domitius Ahenobarbus*, c. 78. 09. Erat alter *Cn. Domitius Calvinus*, Caesareanus, c. 78. CLARK. et CELLAR.

Descenderunt] Malim, *descenderant.* VOSS. Perperam. Non enim tum — *descenderant, quum Lentulus aetatis honorem ostentaret, etc.* sed — *descenderunt, ostentando etc.* CLARK. Grutero placebat, *descendere*, pro *descendebant.*

Quod gestum in Hispania diceret] Merito mendi suspecta

ejus auctoritatem deceptus videretur; reliqui, in [a] labore pari ac periculo, ne unus omnes antecederet, recusarent.

1 LXXXIII. Jam de sacerdotio Caesaris Domitius, Scipio, [b] Spintherque Lentulus quotidianis contentionibus ad gravissimas verborum contumelias palam descenderunt: quum Lentulus aetatis honorem ostentaret; Domitius urbanam gratiam dignitatemque jactaret; Scipio adfinitate [c] Pompeji confideret.

2 Postulavit [d] etiam L. Afranium proditionis exercitus [e] Attius Rufus apud Pompejum, quod gestum in Hispania diceret.

3 et L. Domitius in [f] consilio dixit, placere sibi, bello confecto, ternas [g] tabellas dari ad judicandum [h] iis, qui ordinis essent senatorii, belloque una cum [i] ipsis interfuissent, sententiasque de singulis ferrent, qui Romae remansissent, qui-

VARIAE LECTIONES.

a *honore* L. pr. b *Spinther Q. L.* Cujac. Scal. L. pr. V. *et Q. L.* sec. *Spintherque et Q.* Edd. pp. Vocabatur *Publ.* V. B. C. 1, 23. c deest Lov. d *autem* L. pr. e *Act.* MSS. plerique et Edd. Vett. *Acutius* Sc. L. pr. Lov. f *concilio* Carr. Edd. qdd. male. g *tabulas* L. pr. h *de iis* Carr. Edd. Vasc. Steph. Gr. post. i *his ipsis non* Leid. sec. *ipsis non* Carrar. Palat. B. Edd. pp. Vascos. Strad. Gr. post. male probante Rhellic. et Hotomanno.

haec habuit verba Ciacconius, vel Glossam esse judicavit Gruterus. Vitiosi quid latere potius suspicer. *videretur* est in Voss.

Iis, qui — interfuissent] Codices nonnulli, (de *iis, qui* — non *interfuissent.*) Sed longe praestat vulgata Lectio. Tabellae enim ad judicandum datae narrantur iis, qui interfuissent, ut sententias ferrent de iis, qui abfuissent, vel qui praesentes operam *Pompejo* non praestitissent. CLARK.

De persequendis inimicis agebant] MS. *Norvic.* et editt. *Rom. Ven. Beroald.* miro consensu repraesentant, *de persequendis inimicitiis agebant;* nec quidquam est causae, cur haec lectio rejiciatur: *abstractum* enim pro *concreto*, ut loquuntur Scholastici, eleganter usurpatur. *Justinus* 31, 6. *Omnia igitur variis* assentantum *generibus corrumpebantur.* Sic ex *Pelerini* Codice edidit *J. G. Graevius*, probante *Bongars.* et alii MSSti, *assentationum*, quomodo legendum arbitror. *Di-*

que [a] intra praesidia Pompeji fuissent, neque ope-
ram in re militari praestitissent. unam fore [b] tabel- 4
lam, qui liberandos omni periculo censerent; alte- 750
ram, qui capitis damnarent; tertiam, qui pecunia
multarent. Postremo omnes aut de honoribus suis,
aut de praemiis pecuniae, aut de persequendis [c] ini-
micitiis agebant: [d] nec, quibus rationibus superare 5
possent; sed, quemadmodum uti victoria deberent,
cogitabant.

LXXXIV. Re frumentaria praeparata, [e] con- 1
firmatisque militibus, et satis longo spatio temporis
a Dyrrhachinis proeliis intermisso, [f] quo satis per-
spectum habere militum animum videretur, tentan-
dum [g] Caesar existimavit, [h] quidnam Pompejus pro-
positi aut voluntatis ad dimicandum haberet. Itaque 2
ex castris exercitum eduxit, aciemque instruxit,

VARIAE LECTIONES.

a *inter* Pal. B. Edd. pp. sed v. ad 7, 27. b *tabulam* L. sec. Ceterum pro *qui* Vir doct. mavult *qua.* nec repugno. *ni* Pet. c vulgo *inimicis.* d *ne* Pet. Pal. e *Caesar et conf.* Lov. f vulgo *quum* et *mil. an. h.* g deest Pet. Lov. h *quodn.* MS. Urs. V. *ac* V. Lov. L. sec.

ctys Cretensis 2, 42. *Graji infrequentes incuriosique ab armis turbati*, hoc est, ab armatis militibus. Alia exempla huc conferre nihil attinet, cum eorum affatim suppeditabunt not. ad B. G. 7, 78. 8, 19. DAVIS. *Inimicitiis*) Ita optimo restituit Davisius ex MS. Eliensi et Editt. veteribus. Quibuscum consentit MS. Regius. Vulgg. (*inimicis.*) CLARK. Ex meis accedunt Scal. et Leid. sec. Quod secutus sum. Exempla ubivis sunt obvia, et saepissime in his commentariis id monitum.

Re frumentaria praeparata] A re sane frumentaria mediocriter instructus erat Caesar, si verum est, quod tradit *Appianus* l. 2. B. C. p. 466. ideoque Pompejus τρίβειν τὸν πόλεμον ἐγνώκει, καὶ ἐς λιμὸν ἐκ λιμȣ̃ τȣ̀ς πολεμίȣς περιφέρειν. Legó, ἐς λοιμὸν ἐκ λιμȣ̃, *in pestilentiam ex fame*, quod solenne est. *Justinus* 2, 13. *Multorum deinde dierum inopia contraxerat et pestem. Cl. Mamertinus* Pan. 1. c. 5, 2. *Ire passus est in profundam famem, et ex fame in pestilentiam.* Vide et *Florum* 3, 5, 17. DAVIS. Dubito, an alibi sic loquatur auctor. Solet saepius certe *provisa* adhibere, vel *comparata*, uti est hoc etiam loco in

[a] primum suis locis, paulloque a castris Pompeji longius; continentibus vero diebus, ut progrederetur a castris suis, collibusque Pompejanis aciem
3 [b] subjiceret. Quae res in dies [c] confirmatiorem ejus exercitum efficiebat. Superius tamen institutum in equitibus, quod [d] demonstravimus, servabat, ut, quoniam numero multis partibus esset inferior, adolescentes atque expeditos [e] ex antesignanis [f] electos milites ad pernicitatem, armis inter equites proeliari [g] juberet, qui quotidiana consuetudine usum
4 quoque ejus generis proeliorum perciperent. His erat rebus [h] effectum, ut equites x apertioribus et-
761 iam locis [i] VII milium Pompejanorum inpetum, quum adesset [k] usus, sustinere auderent, neque magnopere eorum multitudine terrerentur. Namque etiam

VARIAE LECTIONES.

a *primo* Pet. Scal. *primus* V. *propius* Carr. Edd. pp. b deest Lov. c *confirmationis* L. pr. vulgo *eff. ex.* contra MSS. d *diximus* L. sec. e deest L. pr. *antesignariis* MSS. 3. f *electis* MSS. 6. g *jubet* MSS. 4. h *effectus* L. pr. i *VIII* Lov. *milia* Edd. pp. k *tempus* Lov. L. sec.

Leidensi primo. Vide ad B. G. 2, 2. Idque convenientius videtur.

Quum satis etc.] Sic ex Ursini Cod. edidit Scaliger: quum antea exhiberetur, *quod*. Sed omnes mei Codd. habent, *quo*. Recte. sc. spatio temporis. *Militum animum habere* ex eodem Cod. restituit Scaliger: nam in plerisque Edd. deerat, *militum animum*, uti et in nonnullis Codicibus. Sed jam recte Glandorp. item Vasc. Stephanus aliique legerunt, *habere militum animum*: atque eo ordine est in MSS. meis: nisi quod *animum* desit in tribus. *Perspicuum habere* est in Leid. sec.

Armis] Vehementer haec vox suspecta est, et vitiosam arbitror, vel adjectivum excidisse, quo pertineat, nec enim placet, *armatos* rescribi cum Freinshem. ad Curt. 7, 7, 32. de hoc instituto vide ad B. G. 8, 13. et 1, 48.

Equites mile sustinere auderent] MSS. Petav. Lovan. Leid. pr. sec. Palat. praebent, *equitum*. Quod doctius videtur, quam ut a librariis proficisci potuerit. Nepos in Dat. c. 8. *Non amplius hominum mile cecidissent*; ubi in multis MSS. tamen est, *cecidisset*, ut ad *amplius* referatur. Liv. 23, 44. *Mile fere passuum erant.* Appulej. l. 2. Met. *mille num-*

per eos dies proelium secundum equeſtre fecit, atque [a] unum Allobrogem ex duobus, quos perfugiſſe ad Pompejum supra docuimus, cum quibusdam interfecit.

LXXXV. Pompejus, [b] quia caſtra in colle habebat, ad infimas radices montis aciem inſtruebat; semper, ut videbatur, spectans, si iniquis locis [c] Caeſar se subjiceret. Caeſar nulla ratione ad pugnam elici poſſe Pompejum exiſtimans, hanc sibi commodiſſimam belli rationem judicavit, uti caſtra ex eo loco moveret, semperque eſſet [d] in itineribus: hoc [e] sperans, ut, movendis caſtris, pluribusque adeundis locis, [f] commodiore frumentaria re uteretur; simulque, in itinere ut aliquam occasionem [g] dimicandi nancisceretur, et inſolitum ad laborem

1 (LXXXV. Pompejus … habebat) 2 (Caeſar nulla ratione … pugnam)

VARIAE LECTIONES.

a *unicum* V. b *qui* L. pr. V. *castris in colle habitis* Carr. Bong. Edd. R. M. V. *in monte* L. pr. *habita* V. c deeſt Pet. dein pro *Caesar* habet *qui*, ubi abeſt a L. pr. d exsulat praep. a Pet. e *spectans* Edd. Steph. Str. Gr. poſt. contra MSS. o. *haec* Urs. L. pr. f *commodo rei frumentariae ut.* L. pr. *commodiore consilio passim fr.* L. sec. Pal. B. *comm. passim fr.* Edd. pp. non male. g deeſt L. pr.

mum deponentur. ut bene e MSS. edidit Scriverius. Adde Grónov. de pec. Vet. p. 77. Plura eorumque rationem vide apud Cl. Perizon. ad Sanct. Min. 4, 4. p. 611. etc.

Atque unum Allobrogem] Petav. *Egum Allobrogem.* VOSS. MSS. *Petav.* et *Norvic.* exhibent, *Aegum Allobrogem ex duobus;* ac hoc quidem nomine insignitus erat Allobrogum unus, qui ad Pompejum perfugerat. Adi hujusce libri c. 79. Ita igitur reponendum arbitror; non enim temere fit, ut Librarii nomina propria in contextum intruſerint; quin potius ea, utpote rariora, corruperunt mutaruntque. Vocem partitivam, *unum*, subaudiri poſſe, docebit *G. J. Vossius* de Conſtruct. cap. 10. p. 41. DAVIS. Adde, quae notavi ad Frontin. 2, 9, 5. *In Adduum ex Megistanis.* ubi vulgo, *in quendam.* Infra c. 19. *Ex suis necessariis legatos.*

Spectans] De more hic rurſus MSS. et Edd. Vett. habent, *exspectans.* Sed c. 75. *Eadem spectans, si itinere impeditos et perterritos deprehendere posset.* Hirt. B. Alexand. c. 1. *Illud spectans, ut etc.* ubi itidem MSS.

Pompeji exercitum quotidianis [a] itineribus defatiga-
3 ret. His constitutis rebus, signo jam profectionis dato, tabernaculisque detensis, animadversum est, paullo [b] ante, extra quotidianam consuetudinem, longius a vallo esse aciem Pompeji progressam, ut
4 non iniquo loco posse dimicari videretur. Tunc Caesar [c] apud suos, quum jam esset agmen in portis,
75 *Differendum est*, inquit, *iter in praesentia nobis, et de proelio cogitandum, sicut semper depoposcimus: animo simus ad dimicandum parati: non facile occasionem postea reperiemus.* confestimque expeditas copias educit.

1 LXXXVI. Pompejus quoque, ut postea [d] cognitum est, suorum omnium hortatu statuerat [e] proelio

VARIAE LECTIONES.

a *laboribus* Pet. *fatig.* L. pr. b desunt 4 voces in L. pr. c *ad* B. L. sec. Carr. Edd. Vasc. Steph. Str. Gr. post. desunt V. d *compertum* L. pr. e deest V. male.

exspectans. vulgo, *sperans.* V. ad 5, 44. *Quem locum probandae virtutis tuae spectas.*

Tabernaculisque detensis] Palat. et Bong. *tabernaculisque incensis.* (Edd. primae, Beroaldi, Vascos. Margo.) Male. *Tendere tabernacula* est, *erigere.* unde tentoria, ut Maro Aen. 8, 605. *omnis legio tendebat in arvis. Detendere* est oppositum. Livius 41, 3. *Nautici tabernacula detendunt.* Adde, quod Tabernacula nunquam quisquam incendi dixit, sed tuguria. Quia tabernacula ex pellibus, illa ex straminibus fieri solita. VOSS.

Sicut semper dep. animo simus] Codices nonnulli, (*cogitandum.* Si enim, ut *semper depoposcimus, animo* sumus *ad dimicandum parati, non facile* etc.) Sed praestat vulgata Lectio. Ea tamen, quae in MS. Regio, Eliens. et Vossii reperitur (nisi quod in horum primo et tertio pro *si ut* corrupte scriptum sit, *sicut*,) vulgata non multo est inferior: (—*cogitandum; si, ut semper depoposcimus, animo sumus ad dimicandum parati. Non facile etc.*) CLARK. *Si enim ut*, et *sumus*, est in Carr. et Edd. Beroaldi, Vasc. Stradae, Gryph. post. Non autem, quod putabat Ciacconius, deest in illis, *animo si ut*, et *sumus*, confirmatur MSS. Scalig. et Leid. prim. cum Edd. Gryphii et Stephani. *Sumus* est insuper in Lovan. Leid. sec. In

lio decertare. namque [a] etiam in consilio superioribus diebus dixerat, *prius, quam concurrerent acies, fore,* [b] *uti exercitus Caesaris* [c] *pelleretur.* Id quum 2
essent plerique admirati, *Scio me,* inquit, *paene incredibilem rem polliceri: sed rationem consilii mei accipite, quo firmiore animo* [d] *in proelium prodeatis.*
Persuasi equitibus nostris ([e] *idque mihi se facturos* 3
confirmaverunt,) *ut, quum propius sit accessum, dextrum Caesaris cornu ab latere aperto adgrederentur,* [f] *ut, circumventa ab tergo acie, prius* [g] *perturbatum exercitum pellerent, quam a nobis telum in hostem jaceretur. Ita sine periculo legionum, et* 4
[h] *paene sine vulnere bellum conficiemus. id autem difficile non est, quum tantum equitatu valeamus.*
Simul denunciavit, *ut essent animo parati in poste-* 5

VARIAE LECTIONES.

a *et* Lov. *autem* L. pr. vulgo *concilio.* b Ita MSS. non *ut.* c exsulat a L. pr. *expugnaretur* Scal. d *proelio* Petav. *in* abest a L. pr. e *idque inibi f.* L. pr. *id quoque mihi esse* L. sec. f *et* L. pr. V. *at* MSS. qdd. g *exturb.* Lovan. L. sec. *exercitum* deest V. B. *expell.* Edd. R. M. V. h deest Lov. *sine* exsulat B. male.

Cod. Brant. *sic semp.* et *sitis.* de locutione, *animo paratus,* quam adhibet etiam cap. seq. vide ad B. Alex. c. 45. *paratior militum animis.*

In consilio] Omnino legendum, ut curavi, *consilio,* auctoritate MSS. meorum septem et Edd. primarum. Vide ad 5, 28. *Rem ad consilium deferunt,* et alibi. Etiam c. 87. est in MSS. octo (nam ibi rursus incipit Dorvill.) et Edd. primis.

Persuasi equitibus nostris, idque mihi se facturos confirmaverunt, ut — aggrederentur] Scribendum est cum parenthesi, (*Persuasi equitibus nostris,* (*idque mihi se facturos confirmaverunt,*) *ut — aggrederentur.*) Rectius enim dicitur, *Persuasi, ut aggrederentur,* quam, *confirmaverunt id se facturos, ut aggrederentur.* Sed leviculum hoc. Dein pro *in posterum* Editio vetus Romana, (*in praelium.*) Forte, (*ad praelium.*) Quanquam enim ferri potest, suspectum tamen videtur illud, (*in posterum.*) CLARK. *In proelium* exstat in Lov. Leid. sec. ac Mediol. Flor. Venet. Edd. Nil muto. *Superioribus diebus* hoc jam dixerat Pompejus.

Se facturos confirmaverunt] Vocula, *se,* non comparet in Pe-

rum; et, quoniam fieret dimicandi potestas, ut [a] *saepe cogitavissent, ne usu manuque reliquorum opinionem fallerent.*

1 LXXXVII. Hunc Labienus excepit, [b] et, quum
153 Caesaris copias despiceret, Pompeji consilium sum-
2 mis laudibus efferret, *Noli*, inquit, *existimare, Pompei, hunc esse exercitum, qui Galliam Germaniamque devicerit. omnibus interfui proeliis; neque temere incognitam rem* [c] *pronuncio. perexigua pars illius exercitus* [d] *superest; magna pars deperiit: quod ac-*
3 *cidere tot proeliis fuit necesse: multos* [e] *autumni pestilentia in Italia consumsit: multi domum disces-*

VARIAE LECTIONES.

a *semper* L. pr. b vulgo *ut*. c *promitto* L. sec. d *ea* vel *eo sup.* Lov. e *interim aut.* Edd. R. M. V.

tav. Lovan. pr. Voss. Bong. et aliis; non male, per ellipsin, ut vidimus saepius. Verum amplius habet Lovan. *mihi facturi confirmaverunt*, per Graecismum. Quod non temere spernendum videtur. Propert. 2, 7, 45. *Visura et quamvis numquam speraret Ulixen.* Sed notum hoc. Vide Sanctii Min. 3, 7. Passer. ad Propert. 3, 4. in fine. Voss. ad Vellej. 2, 76. N. Heins. ad Ovid. Met. 11, 786. 13, 135. Pricaeum ad Appul. l. 7. p. 142. *Quoad summos illi promitterent honores habituri mihi:* ubi in MSS. nonnullis, *habituros*, aliosque. Praeterea pro *idque* in MS. Palat. Carrar. Flor. et Edd. Vascos. Gryph. post. ac Stradae legitur, *id quod*. Non ineleganter. Adi ad c. 44. *Id quod accidit*. B. Alex. c. 24. *Id quod magis conveniebat.*

Ut saepe cogitavissent, ne usu manuque reliquorum opinionem fallerent] Suspectus mihi locus: in Cujaciano codice erat, *ne usu manuum*. VOSS. Reponendum puto, *ut saepe optavissent;* Pompejum enim tarditatis insimulaverant milites, ut supra notavit *Caesar* c. 82. nec sane video, quem locum hic habere poterit vox altera. *Vossio* sequentia etiam sunt suspecta, qui notat, Codicem *Cujac.* habere, *ne usu manuum;* et ipse testor, *ne usu manus* in MSto *Norvic.* reperiri. DAVIS. *Optavissent*) Ita emendavit Davisius, ingeniosissime. Al. (*cogitavissent*) Quod valde languidum. Dein, *usu* manuque, praestat vulgata Lectio, quanquam Vossio suspecta. *Usu manuque*, est, *peritia et virtute.* CLARK. Vir doctus etiam margini adleverat: *vovissent*, vel *optavissent*. Propius ad litterarum ductum Gruterus, *agitavissent*. Quod non inprobo. Vide ad B. Hisp. c. 25. Sensus erit idem, ac in Lucani 7, 25. *Miles, adest toties optatae copia pugnae, Nil*

serunt: multi sunt relicti [a] *in continenti. An non* 4
[b] *exaudistis, ex iis, qui per caussam valetudinis remanserunt, cohortes esse Brundisii factas? hae co-* 5
piae, quas videtis, ex [c] *dilectibus horum annorum in* [d] *citeriore Gallia sunt refectae: et plerique sunt ex colonis Transpadanis.* [e] *Attamen, quod fuit roboris, duobus proeliis Dyrrhachinis interiit.* ' Haec quum 6
dixisset, juravit, *se, nisi victorem, in castra* [f] *non reversurum:* reliquosque, ut idem facerent, hortatus est. Hoc laudans Pompejus idem juravit. nec vero ex reliquis fuit quisquam, qui jurare dubitaret.
Haec quum facta [g] essent in consilio, magna spe et 7

VARIAE LECTIONES.

a *in continentia* L. pr. *in continentes* V. b vulgo *audistis. ex iis loqui* L. sec. c Sic rursus L. pr. Lov. *delictis* V. *delectis* Petav. B. et Edd. pp. Vasc. Gryph. *delectu* L. sec. Scal. Pal. Ed. R. Steph. d *citeriori* MSS. 2. dein vulgo *pleraeque.* e *ac t.* L. pr. *ex duob.* V. *Dyrrachenis* L. pr. f deest L. pr. g *sunt* MSS. o. et *consilio* cum Edd. pp. ut debet, non per c.

opus est votis, jam fatum arcessite ferro. In MSS. Bong. et Voss. est, *cogitavisset*, sc. Pompejus. Quo timor ejus indicetur, ne eluderent promissam fortitudinem, et vanam probarent ipsa re suam fuisse jactantiam. Quod certe Pompejus metuit, ut docet multis ibidem Lucanus. Id tamen huic orationi, quam Caesar ei dat, minus convenire videtur. *Usu manus* est in Petav. *manu* est in Leid. pr. et Voss. sine, *que.* Sed recte vulgatum defendit Clarkius. Sexcenties auctor cum aliis *usum* et *usum rei militaris* de peritia et experientia in re bellica adhibet.

Ut quum] Non bene cohaerent, *Excepit, ut efferret, inquit.* Quare rescripsi auctoritate MSS. torum Cujac. Petav. Scal. Leid. pr. Lov. et Pal. ac Gryph. Marg. et Ed. R. Stephani, *et.* quod referendum ad, *inquit.* Fraudi fuit editoribus et librariis, quod *despiceret* et *efferret* sine disjunctiva copula junxerit Caesar. quod tamen frequens ei est. *et* quia non caperet librarius codicis Lovan. scripsit, *effert.*

An non audistis] MSS. Petav. Leid. pr. Lov. Voss. Palat. *exaudistis.* Quod recipere non haesitavi. B. G. 5, 30. *Ut magna pars exaudiret.* Infra c. 94. *etiam ut milites exaudirent.* item c. 105. Hirt. B. Alexand. c. 20. Liv. 2, 59. *Imperia exaudiri.* Drak. ad 3, 36. *Vox exaudiebatur.*

Cohortes] Quaeri hic potest, annon nota numeralis forte exciderit. Quanquam id non prorsus necessarium. CLARK.

254 laetitia [a] omnium discessum est: [b] ac jam animo victoriam [c] praecipiebant; quod de re tanta, et a tam perito Imperatore nihil frustra confirmari videbatur.

LXXXVIII. Caesar, quum Pompeji castris adpropinquasset, ad hunc modum aciem ejus instructam animum advertit. Erant in sinistro cornu legiones duae, transditae a Caesare initio dissensionis

VARIAE LECTIONES.

a Exsulat L. pr. b *et* MSS. 3. c *perc.* MSS. plerique (*prae* vero Urs. Pet. L. pr. sec.) et Edd. Vett. V. Comm. et ad c. 31. *ejicieb.* V.

Plerique sunt] Editi recentiores omnes, *pleraeque*. Sed praestare videtur, (quod in MSS. Reg. et Eliensi et Edit. Rom. reperi) *plerique*. Ut *milites* intelligantur potius, quam copiae. IDEM. Optime Clarkius restituit, *plerique*, quod exaratur in MSS. meis ad unum omnibus et Ed. Mediolan. Frequens haec synthesis generis est in Caesare. Vide, quae congessi ad 3, 9. B. G. 4, 36. 7, 20. Cel. Burm. ad Suet. Calig. 48. Claud. 25. Dein malim quoque, *ex coloniis*; quod habent Leidenses, Palat. et Edd. Vasc. Aldi, Gryphii aliaeque.

Quod de re tanta, et a tam perito Imperatore nihil frustra confirmari videbatur] *Pal.* et *Norvic.* exhibent, *quod de re tanta et tam perito*. Lege, *quod de re tanta a tam perito* etc. nam particula copulans videtur sententiam turbare. Mihi favet *Pseudocelsus*. Vide eum p. 205. DAVIS. *Cur. sec. Et de tam p.* Lovan. et Dorvill. Nil mutandum vel ejiciendum censeo. Suam venerem et vim habet copula.

Animum advertit] Vulgg. *animadvertit*; sed lectionem, quam e MSto *Norvic.* recepimus, longe esse elegantiorem, aliquoties monuimus. Vide notat. ad B. G. 1, 24. DAVIS. Accedit Petav.

Quarum una prima, altera tertia appellabatur] Magnus Lipsius Mil. Rom. l. 4. Dialog. 8. illud, *appellabatur*, omnino a Caesare esse negat, putatque a librario substitutum. Ego, etsi non dubito, audaciae plerosque judicaturos, quod refragari ausim, attendere tamen eum voluissem ad verba, quae hoc libro supra leguntur: *L. Cassium Longinum cum legione Tironum, quae appellabatur* XXVII, *etc.* Ubi similis prorsus loquendi modus. Alibi etiam dixit, *legio, quae vernacula appellabatur.* Sed hoc loco monendum praeterea, pro *tertia* legione legendum alios putasse, *quarta*, ex Lucano, qui ait: *cornu tibi cura sinistri, Lentule, cum prima, quae tum fuit optima bello, Et quarta legione datur.* Nisi ipsum Lucanum erravisse dicamus: aut, quod malim, non convenisse inter autores: nam Lucanus in dextro cornu Domitium, in sinistro Lentulum; contra Appianus illum in laevo, hunc in dextro collocat. Caesar ipse

ex SC. quarum una prima, altera tertia adpellabatur. In eo loco ipse erat Pompejus. Mediam aciem Scipio cum legionibus Syriacis tenebat. [a] Ciliciensis legio conjuncta cum cohortibus Hispanis, quas transductas ab [b] Afranio docuimus, in dextro cornu erant conlocatae. Has firmissimas se habere Pom- 3
pejus existimabat. Reliquas inter [c] aciem mediam, cornuaque interjecerat: numeroque cohortes cx ex-

VARIAE LECTIONES.

a *Ciliciensis* MSS. 4. et Edd. Vett. *Ciliensis* Lov. b *Acronio* L. pr. *Petronio* Scal. et a m. pr. *Exonio*. *Eranio* Pet. cum 5 aliis. *cum cohort.* desunt Pet. c *acies media* Lov. *que* deest Dorv. *interjecerant* L. pr. Lov. in quo etiam *expleverant*.

Pompejum in sinistro ait fuisse; Plutarchus in dextro, et Domitium in laevo. Sed de Pompejo movere non debet, nisi quatenus dicitur hic fuisse in dextro, illic in sinistro cornu: nam etsi ille in sinistro, tamen praeposuerat quoque huic peculiarem legatum. Ut Caesar ipse dicit, dextro cornu praefuisse Syllam, et tamen se contra Pompejum constitisse ait, h. e. dextro cornu suo, quod opponebatur sinistro hostium, in quo Pompejus erat. Ut profecto credere debeam, etiam hunc locum de numero legionum in antiquissimis codicibus diverse scriptum fuisse. VOSS. De numero legionum vide etiam Ursinum aliosque, et ad 8, 54. Recte vero Vossius defendit, *adpellabatur:* quod tempus in hac designatione nominis ubique adhibet Caesar, licet omnibus illis locis in uno alteroque Codice scribatur, *adpellatur*. Cur hoc tempus adhibuerit Caesar, latius docui supra ad c. 34. Adde Hirt. B. Alex. c. 42. 53. et alia loca.

Cohortes cx *expleverat; haec erant milia* XLV] Ita in omnibus codicibus. Tradunt quoque Plutarchus et Appianus, Caesari millia XXII. Pompejo numerum altera parte majorem fuisse. Tamen cohortes eae faciunt millia LV. quomodo in editis libris nonnullis legere est. Et fortasse ita Caesar scripsit. Scio quidem, potuisse atteri bello cohortes, ut cx non plures, quam XLV. mille milites continerent: sed non videtur Caesar id sincere expressurus fuisse: quia, quo major hostium numerus, eo illustrior ejus victoria. Florus 4, 2. *trecenta hinc illinc millia fuisse praeter auxilia Regum et Senatus*, ait. Vereor, multum, ne mendosus locus sit, et scribendum, *centena*. Alioqui vanissimus jactator est. VOSS. Dubium quidem non est, quin mendosus sit *Flori* locus, non tamen in ea re, quam voluit *Dionys. Vossius:* nam tradit *Appianus* lib. 2. B. C. p. 471. nonnullos esse, qui scripserunt, in utroque exercitu fuisse ἀνδρῶν Ἰταλῶν τεσσαράκοντα μυριάδας, ideoque, cum vanissimus jactator fuerit *Florus*, non mirum est, eum cum iis auctoribus fecisse, qui multitudinem exaggerabant.

4 tium virtute [a] constare. Simul tertiae aciei, totique exercitui imperavit, ne [b] injussu suo concurreret: se, quum id fieri vellet, vexillo signum daturum.

1 XC. Exercitum quum militari more ad pugnam cohortaretur, suaque in eum perpetui temporis officia praedicaret, *in primis commemoravit, testibus se militibus uti posse, quanto studio pacem petisset:*
2 *quae per Vatinium in conloquiis, quae per A.* [c] *Clodium cum Scipione egisset: quibus modis ad Oricum*
3 *cum Libone* [d] *de mittendis legatis contendisset: neque*
757 *se umquam abuti militum sanguine, neque Rempu-*
4 *blicam alterutro exercitu privare voluisse.* Hac habita oratione, exposcentibus militibus, et studio pugnae ardentibus, tuba signum dedit.

VARIAE LECTIONES.

a *consistere* Lov. sed v. ad 7, 84. b *injusso* L. pr. *concurrerent* Reg. L. sec. Dorv. *sed* L. sec. Pal. c *Claudium* MSS. o. et Edd. pp. d *in* Edd. R. M. V.

Freinshem. ad Flor. 4, 2, 48. reponit, *XL. cohortes.* et Hotomann. *XLIV.* Tunc enim plenissimae fuissent. Cum Cellario consentit Orosius 6, 15. *Caesar similiter LXXX cohortes triplici ordine disposuit, cui fuerunt non minus quam XXX milia peditum, equites mille.*

Ex tertia acie singulas cohortes detraxit] Expone, ex quaque legione tertiae aciei: nam cohortes detractae sex fuerunt, et totidem legiones in eadem acie. Docent veteres, docuitque olim Frontinus, sed nunc mire depravatus. Verba sunt: *In dextro cornu Caesar posuit equitem, cui velocissimos miscuit peditum, et ad morem equestris pugnae exercitatos. Sed deinde cohortes in subsidio retinuit ad res subitas; sed dextro latere conversas in obliquum, unde equitatum hostium expectabat, collocavit.* Lege: *Sex deinde cohortes in subsidio retinuit, ad res subitas; et dextro latere.* VOSS. Dura videtur *Vossii* expositio; malim igitur, *senas cohortes detraxit.* *Plutarchus* cum alibi, tum vit. Caes. p. 728. Ἀπὸ τῆς ἐσχάτης τάξεως ἀδήλως ἐκέλευσε περιελθεῖν πρὸς ἑαυτὸν ἓξ σπείρας etc. Vide et c. 93. Ac ita sane reposuerunt *Pet. Ciacconius* et *Just. Lipsius* Mil. Rom. l. 4. Dial. 8. *Latinus Latinius* conjecit, *extrema acie sex cohortes.* Sic et *Fr. Hotomannus*, nisi quod, *extremae aciei*, malit. Sed placet conjectura, quam dixi, quia minus recedit a receptae lectionis vesti-

XCI. Erat Craſtinus evocatus in exercitu Caeſa- 1
ris, qui superiore anno apud eum primum pilum in
legione x duxerat, vir [a] singulari virtute. Hic, si-
gno dato, *Sequimini me*, inquit, *manipulares mei
qui fuistis; et vestro Imperatori, quam* [b] *constitui-
stis, operam date. Unum hoc proelium superest;* 2
*quo confecto, et ille suam dignitatem, et nos no-
stram libertatem recuperabimus.* simul reſpiciens 3
[c] Caeſarem, *Faciam*, inquit, *hodie, Imperator, ut
aut vivo mihi, aut mortuo gratias agas.* Haec
quum dixiſſet, [d] primus ex dextro cornu [e] procucur-
rit: atque eum [f] electi milites circiter CXX [g] volun-
tarii ejusdem centuriae sunt proſecuti.

XCII. Inter duas acies tantum erat relictum

VARIAE LECTIONES.

a *singularis v. Hoc* Lov. b *consuev.* Ciacc. *qua* Lips. c *ad Caes.* B. Edd. pp. d deeſt Pal. e Sic Pet. Urs. L. pr. Scal. Lovan. Vulgo *procurr.* Adi ad B. G. 2, 19. in f. c. 93. f ita MSS. non *m. el.* g *voluntarie* Pet. V. Edd. pp. aliaeque. *voluntariae* B. Edd. Vascos. Strad.

giis. DAVIS. Hoc eſt, ut recte explicavit Voſſius, *ex quaque legione* tertiae aciei *cohortem unam;* quae *proinde* detractae erant cohortes *sex*, ut Caeſar ipſe mox ait c. 93. Ut mirum sit, Virum Doctiſſimum, J. Davisium, duram appellare hanc expositionem; quae revera adeo perſpicua eſt et naturalis, ut aliam in sententiam ne poſſint quidem accipi Caesaris verba. Quam autem ipſe affert ex Ciacconio et Lipsio conjecturam, (*ex tertia acie* senas *cohortes detraxit;*) ea vix ac ne vix quidem Latina eſt. Non enim *senas* detraxit, (quae ex sex legionibus eſſent futurae *triginta sex*,) sed tantum *sex cohortes.* Quamque adducit Ciacconius ex *libro primo de bello civili* similem locutionem, (*primam aciem* quaternae *cohortes ex quinque legionibus tenebant*,) ea ipsa contra Eum maxime facit: *quaternae* enim cohortes illae non *quatuor* scilicet fuerunt, sed *viginti.* Quod cum non intelligerent Librarii et Editores plerique, locum ipſum turpiſſime corruptum exhibuerunt, (*quaternae cohortes ex* quinta legione.) Sed Ciacconio ignoscendum. Ipſe enim conjecturam suam mox retrahit, veramque lectionem (*ex tertia acie* singulas *cohortes*,) vidit et recte explicavit. CLARK. *Senas* etiam voluere Freinsh. ad Flor. et G. Canterus Nov. Lect. 3, 24. Sed non opus eſſe, bene vi-

[a] spatii, ut satis esset ad concursum utriusque exercitus. sed Pompejus suis praedixerat, ut Caesaris inpetum [b] exciperent: neve se loco moverent; aciem-
2 que ejus distrahi paterentur. idque admonitu C. Triarii fecisse dicebatur, ut primus excursus [c] visque militum infringeretur; aciesque [d] distenderetur; atque [e] in suis ordinibus dispositi dispersos adorirentur: [f] leviusque casura pila sperabat, in loco retentis militibus, quam si ipsi inmissis telis occurrissent: simul fore, ut, duplicato cursu, Caesaris milites exanimarentur, [g] et lassitudine conficeren-
3 tur. Quod nobis quidem nulla ratione factum a Pompejo [h] videtur; propterea quod est quaedam animi incitatio, atque alacritas naturaliter innata om-

VARIAE LECTIONES.

a *spatium* B. b *recip.* Lov. Pal. Dorv, male. V. ad B. G. 1, 25. Mox *fec. videbatur* Pet. c deest V, *refr.* MSS. 2. d *distenderentur* Lov. *discinder.* Carr. e Sic MSS. praeter L. sec. Dorv. ut et Edd. pp. Gryph. Steph. aliaeque. Vulgo sine *in*. *in suos ordines* Bong. *sui* Lips. non male. f Sic MSS. o. et Edd. Vett. vulgo e conj. Ciacc. *l. quoque*. *cursura* Lov. *sperabant* MSS. 3. g *quod et* L. pr. V. h *videretur* L. pr. Dorv. V. Mel. Palm. spicil. T. IV. Th. Cr. p. 637.

derunt Ciacconius et Vossius, retinentque MSS. omnes, *singulas*.

Vexillo] Quia statim Caesar dixit, se *tuba signum dedisse*, et *vexillum* solenne signum erat, cum ad arma concurri deberet, ut videri potest ex Comment. ad B. G. 2, 20. putat Ciacconius hanc vocem hic esse corruptam, sed perperam: licet vexillum purpureum proponeret imperator, tamen tuba etiam classicum canebat. Hic vero non solitum illud vexillum, quod ante proelium tollebatur, intelligit Caesar, sed extraordinarium, quod in ipso proelio et illo momento temporis, quo eos consurgere volebat, tolleret: uti etiam fecit. Vide § 4. c. 93.

Faciam hodie, Imperator] Hujusce dicti meminit *Plutarchus* in Pompejo p. 656. 657. et in Caesare p. 729. Hic vero *Κρασσίνιον*, illic *Κρασσίανον*, hunc evocatum nuncupat. Utrobique legas oportet, *Κράσινον*. Vide *Celsum* p. 236. DAVIS. *Cur. sec.* V. etiam Ciaccon. ac de verbis, *qui fuistis*, adi Lips. Mil. Rom. l. 1. D. 8. Non enim jam Crastinus, sed alius, primum pilum ducebat.

Ut C. imp. excip.] In MSS. Cujac. Pet. est, *ne*, at in Bong. Leid. sec. Voss. Edd. Venet. Beroaldi,

nibus, [a] quae ſtudio pugnae incenditur. Hanc non reprimere, sed augere imperatores [b] debent; neque fruſtra antiquitus inſtitutum eſt, ut signa undique 758
[c] concinerent, clamoremque universi tollerent: quibus rebus et hoſtes terreri, et suos incitari exiſtimaverunt.

XCIII. Sed noſtri milites, dato signo, quum 1
infeſtis pilis [d] procucurriſſent, atque animadvertiſsent, non [e] concurri a Pompejanis, usu periti, ac superioribus pugnis exercitati sua sponte curſum repreſſerunt, et ad medium fere spatium conſtiterunt, ne, conſumtis viribus, adpropinquarent; parvoque intermiſſo temporis spatio, ac rurſus renovato curſu, [f] pila miſerunt; celeriterque, ut erat praeceptum a

VARIAE LECTIONES.

a *qui incenduntur* Faërn. et mei MSS. 5. et Edd. pp. b *solebant* Lov. c *concerner.* Carr. *concurrer.* Edd. pp. d Sic Urs. Pet. Sc. Lov. Al. et Edd. Vett. *procurr.* In Petav. etiam *signis.* ut malebat Ciaccon. e *occurri* B. Carr. Edd. pp. *curri* Pet. V. f *tela* L. pr.

Vasc. Marg. *neu*, contra Caeſaris mentem. Forſan sine τῷ *ut* scripſerat auctor, ut supra c. 82. ubi vide.

Exanimarentur] Non male ita Aldus exhibuit, quem secuti sunt seqq. Vide ad Caeſar. B. G. 3,19. *Exanimatique pervenerunt.* Verum tamen eſt in MStorum meorum nullo. At in Leid. sec. et Bongars. a m. sec. ac Florent. Ed. aliisque, *exinanirentur. exinanita provincia* B. Alex. c. 43. B. Civ. 1, 48. B. Afric. 20. Sed Leid. pr. Scal. Palat. Bong. a m. pr. Lovan. Voſſ. Dorvill. Edd. primae dant, *existimarentur.* Optimus vero Pet. *Aestuarent.* Immo in Scal. supra scriptum erat, *Exaestuarent.* Quod sane nequaquam spernendum videtur. Juſtin. 2, 1. *Torrente calore solis exaestuet. Aestuare cursu* Claudian. etiam dicit in Rufin. vers. 354. *loricaque cursu Aestuat.*

Usu periti] Proba, licet rarior, eſt haec conſtructio. *Hirtius* B. Afric. c. 31. *Mirabili peritus scientia bellandi*, ubi fruſtra eſt *Just. Lipsius*, qui Elect. 2, 22. reponit, *penitus scientia. Vitruvius* Archit. 1, 1. *Architectus, qui pluribus artibus debet esse peritus. Arnobius* l. 2. p. 53. edit. Plant. *Non quo illos* (Philosophos) *negemus — omni genere studiorum et disciplinarum peritos. Lactantius* Div. Inſtit. 5, 1. *Septimius quoque Tertullianus fuit omni genere litterarum peritus.* Eadem vox, ut et σύνταξις, reſtituenda eſt *Martiali*, qui in

2 Caesare, gladios [a] strinxerunt. Neque vero Pompejani huic rei [b] defuerunt: nam et tela missa exceperunt, et inpetum legionum tulerunt, et [c] ordines conservaverunt; pilisque missis ad gladios redierunt.
3 Eodem tempore [d] equites ab sinistro Pompeji [e] cornu, ut erat imperatum, universi [f] procucurrerunt: omnisque multitudo sagittariorum se profudit: quorum inpetum noster equitatus non tulit, sed [g] paullum loco motus cessit: equitesque [h] Pompeji hoc acrius instare, et se turmatim explicare, aciemque nostram
4 a latere aperto [i] circuire coeperunt. Quod ubi Caesar [k] animum advertit, IV aciei, quam [l] instituerat
5 sex cohortium numero, signum dedit. Illi celeri-
769 ter [m] procucurrerunt; infestisque signis tanta vi in

VARIAE LECTIONES.

a *distr.* L. sec. b *defuerant* L. pr. c *ordinem* MSS. 3. *suos* addunt Pet. Urs. *conservarunt* MSS. 3. d *milites* Lov. deest L. pr. *ab* scripsi e Pet. L. pr. Lovan. Dorv. P. V. vulgo *a*. e c. *intenti* Lov. Dorv. Edd. pp. Vasc. Steph. Str. Gr. post. f Sic Urs. Pet. Sc. Lov. Al. et Edd. Vett. *procurr.* g *paullatim* Lovan. *paullo de* Leid. pr. h *Pompejii* MSS. aliquot. *hoc* deest Lovan. Pal. Dorv. *huc* B. *acriter* Pet. L. sec. Dorv. i *circumire* MSS. et Edd. qdd. *circumvenire* L. pr. B. Urs. k Sic rursus Pet. non *animadv.* l *exstit.* Pal. *constit.* Ed. Flor. m ita Urs. Petav. Lov. Sc. al. et Edd. Vett. *procurr. concurr.* B.

Vulgg. Spectac. Epigr. 19. sic loquitur: *Occubuit tandem cornuto ardore petitus, Dum facilem tolli sic elephanta putat.* *Ramiresius* ex v. c. legit, *cornuto ardore potitus*, alii vulgatam lectionem retinent, mireque interpretantur. Rescribendum puto, *cornuto ardore peritus*, quod elegantissime dicitur de tauro exercitatis cornibus instructo. DAVIS. Dele hanc notam, quae nihil huc facit. IDEM. *Cur. sec.* Notat enim, per usum seu experientiam edocti et prudentes facti, sive *ex usu*. Didicisse hoc videtur Davisius ex animadversione Cl. Bosii in Caesarem c. 5. quem laudasse debuerat: sed et per se ipse errorem deprehendere potuit. Vide etiam viros doctos ad Phaedr. F. 42. *usu peritus*.

Ne] In Bong. Voss. Leid. sec. Reg. Eliens. et Edd. primis est, *ut non*. Edd. Vascos. Strad. Gryph. post. *ut ne*. Quod rectum puto. Sic enim alibi quoque cum ceteris auctoribus loquitur Caesar.

Sex coh. numero] Sic quidem

Pompeji equites inpetum fecerunt, ut eorum nemo consisteret; omnesque conversi non solum loco excederent, sed [a] protinus incitati fuga montes altissimos peterent. Quibus submotis, omnes sagittarii, funditoresque destituti inermes, sine praesidio, interfecti sunt. Eodem inpetu cohortes [b] sinistrum 6
cornu, [c] pugnantibus etiam tum, ac resistentibus in acie Pompejanis, circumierunt, eosque a tergo sunt adorti.

XCIV. Eodem tempore tertiam aciem Caesar, 1
quae quieta fuerat, et se ad id tempus loco tenuerat, [d] procurrere jussit. Ita, quum recentes atque 2
integri [e] defessis successissent, alii autem a tergo adorirentur, sustinere Pompejani non potuerunt, atque

VARIAE LECTIONES.

a Deest MSS. 2. b *sinistro* L. sec. Palat. Dorv. Edd. Vasc. Steph. Gr. post. Str. c *inpugnantibus* Sc. L. pr. *obpugnantes* V. Edd. pp. *pugnantes* Vasc. Steph. Gr. post. Str. *tunc* nonnulli. *et jam tum res.* Edd. pp. *resistentes* Carr. Edd. pp. et ceterae. *Pompejana* V. Edd. pp. *Pompejanos* aliae. d *praecurrere* MSS. 5. male. e *se defendissent* Lov.

Faërn. Ursin. Hotom. et seqq. e conjectura et c. 89. ediderunt; constanter tamen MSS. et Edd. Vett. habent, *ex coh. num.* nisi quod in Leid. sec. sit, *et*, atque in Scal. Leid. pr. *ex cohortibus.*

Illi] Pet. Lov. Leid. pr. *Ille.* Pal. Leid. sec. et Dorv. *illa procurrit.* Ultimus etiam, *fecit. procucurrit* etiam Lovan. Sed cave, quid mutes. Adi conlectanea ad B. G. 2, 11. *Equitatum. His Q. Pedium praefecit.*

Sustinere Pompejani non potuerunt] Ait Frontinus Strateg. 4, 7. *C. Caesar, cum in partibus Pompejanis magna equitum Romanorum esset manus, eaque armorum scientia milites conficeret, ora oculosque eorum gladiis peti jussit, et sic adversam faciem caedere coëgit.* Corrupta verba emendo, *adversam aciem cedere coëgit:* Stewechii conjectura est, *aversa facie cedere coëgit.* Neque hanc improbo. VOSSIUS.

Facta caedes] MSS. tantum non omnes et Edd. primae reliquerunt, *factae caedes.* Quod nescio cur mutatum sit a recentioribus: praesertim cum Caesar amet pluralem numerum, ut vidimus aliquoties. Luc. 8, 447. *Spectabit ab alto Aethere Thessali-*

3 universi terga verterunt. Neque vero Caeſarem fefellit, quin ab iis cohortibus, quae contra equitatum in IV acie conlocatae eſſent, initium victoriae oriretur, ut ipſe in cohortandis militibus pronunciaverat. Ab his enim primum equitatus eſt pulsus: ab [a] iisdem factae caedes sagittariorum [b] atque fun-
4 ditorum: ab iisdem acies Pompejana a siniſtra parte
5 erat [c] circumita, atque initium fugae factum. Sed Pompejus, ut equitatum [d] suum pulſum vidit, atque
760 eam partem, cui maxime [e] confidebat, perterritam [f] animum advertit, aliis diffiſus, acie exceſſit, pro-
6 tinusque se in caſtra equo contulit; et iis centurionibus, quos in ſtatione ad [g] praetoriam portam poſuerat, clare, ut milites exaudirent, *Tuemini*, in-

VARIAE LECTIONES.

a *isdem* hic et ſtatim MSS. vetuſtiores, ut solet. vulgo *facta.* b ac L. pr. Lov. Dorv. c vulgo *circumventa.* d deeſt Pet. Lov. *eq. suum ut p.* Dorv. f. *equit. ut p.* e *fidebat* L. pr. f Sic rurſus Petav. non *animad.* g *praetorianam p.* B. at Sc. L. pr. *ad praetorium pos.* dein vulgo *tueamini.*

cas, teneat cum fulmina, caedes. Et ita ille et alii paſſim. In Appulejo etiam l. 3. Met. p. 46. *per totam domum caedes ambulent.* Sic MSS. non, *ambulet.* praecesserat ibidem, *caedibus operantem, impiatum.*

Circumventa] Sic MS. Reg. Alii omnes, (erat *circumventa.*) Sed elegantius multo omittitur illud, *erat.* Ut periodus una sit, (*ab his primum equitatus est pulsus: ab iisdem facta caedes sag. atque fund. ab iisdem acies Pomp. a sin. parte circumventa, atque initium fugae factum.* CLARK. *Erat* Ursino quoque et Grutero fuit suſpectum; nec inmerito. Agnoscunt tamen MSS. mei. Sed pro *circumventa* in Palat. Lovan. Dorv. Leid. sec. eſt, *circuita;* in Voſſ. *circumunita,* at in Petav. Scalig. Leid. pr. et Edd. Vasc. Steph. Gr. poſt. Str. exaratur, *circumita.* Quod perperam mutarunt alii. *Circumiri* paſſive non raro occurrit. Nep. in Them. cap. 3. *Ne multitudine circumiretur,* ubi vide Gebhard. Immo hoc ipsum participium adhibuit noſter B. G. 3, 25. *Circumitis hostium castris.* B. Afric. c. 84. *Celeriter bestiis circumitis.* B. Afric. c. 14. *ad circumeundum equitatum*, in Leid. pr. *circumveniendum.* Vide etiam ad c. 18. Eadem confusio apud Val. Max. 5, 2. Ext. 2.

Aliis diffisus] MSS. *Carrar.*

quit, *castra, et defendite diligenter, si quid durius acciderit: ego reliquas portas* [a] *circumeo, et castrorum praesidia confirmo.* Haec quum dixiſſet, se in 7
praetorium contulit, summae rei diffidens, et tamen eventum exſpectans.

XCV. Caeſar, Pompejanis [b] ex fuga intra val- 1
lum compulsis, nullum spatium perterritis [c] dare oportere exiſtimans, milites cohortatus eſt, ut beneficio fortunae uterentur, caſtraque obpugnarent: qui, etsi magno aeſtu [d] fatigati (nam ad meridiem res erat perducta;) tamen, ad omnem laborem animo [e] parati, imperio paruerunt. Caſtra a cohorti- 2
bus, quae [f] ibi praesidio erant relictae, [g] induſtrie defendebantur; multo etiam acrius a [h] Thracibus,

VARIAE LECTIONES.

a *circueo* MSS. 2. b deeſt Lovan. male *inter* Lov. V. Sc. c *dari* Edd. qdd. *oportere* abeſt a L. pr. vulgo *aestimans*. d deeſt L. pr. Sc. e *parato* L. sec. f deeſt Pal. Dorv. g *industria* B. *industriose* Lov. Palat. Dorvill. sed v. 7, 60. h *Thracis* Dorv.

Norvic. aliique omnes repraesentant, *aliis* quam maxime *diffisus aciè excessit*, et sic edidere *Beroaldus* ac *Gryphius*; nec sane video, cur eas voces expunxerint nuperi. Reſtituantur igitur, et ex *Petav.* praeterea reponatur, *animum advertit*. DAVIS. *Cur. sec.* Sic poſt Manut. ex Urſini Cod. edidit Scaliger, et poſt eum ceteri. Antea edebatur, *aliis quam maxime diffisus*. In MSS. meis sex et Edd. primis legitur, *aliisque quam maxime d.* At in Scal. Lovan. et Leid. pr. et Ed. Ven. *aliisque d.* Forſan *quam* supra excidit: *cui quam maxime confidebat*. Vide ad B. G. 1, 42. *legionis, cui quam maxime confidebat.*

Tueamini] MSS. *Tuemini*, quod rectius. CLARK. *Tuemini* certe eſt in Petav. Lov. Leid. pr. Voſſ. Bong. Quare id Caeſari reddidi.

Dare oportere aestimans] MS. *Norvic.* et edit. *Rom. Ven. Beroald.* habent, *dare oportere existimans*; proprie quidem: nihil tamen opus eſt, ut quidquam mutemus, simili enim modo hanc vocem uſurpant probi auctores. *Sallustius* Hiſt. l. 1. *Ne aut ipsi, nefanda quae aestimatis, ea parum credendo de aliis circumveniamini.* *Phaedrus* 3, 4, 5. *Ridicule magis hoc dictum, quam vere aestimo.* Et 4, 17, 25. *Turpe aestimantes aliquid commissum a suis.* Sic etiam persaepe loquitur *Hyginus*. Vide Fabb. 104. et 106. DAVIS. At vero MSS. ad unum omnes et Edd. Scalige-

3 barbarisque auxiliis: nam qui [a] acie refugerant milites, et animo perterriti et lassitudine confecti, [b] missis plerique armis, signisque militaribus, magis de reliqua fuga, quam de castrorum defensione
4 cogitabant. Neque vero diutius, qui in vallo constiterant, multitudinem telorum sustinere potuerunt; sed confecti vulneribus [c] locum reliquerunt; protinus-

VARIAE LECTIONES.

a *ex acie* Edd. qdd. b *amissis* Lov. L. sec. *missisque* Palat. Dorv. vulgo autem in Edd. novitiis *plerisque* inepte contra MSS. et Edd. Vett. Scal. Cell. etc. c desunt *loc. rel.* B.

rana priores habent, *existimans*. Quare revocavi. De *aestimare* adi ad B. G. 2, 17. *non omittendum sibi consilium Nervii aestimaverunt*. Statim recte c. 96. *ut facile aestimari posset*. ubi itidem turbant MSS. et Edd.

Triclinia strata, magnum argenti pondus expositum] In vv. cc. est, *trichilas stratas*. Quod Scaligero in notis ad Catalecta placet. Ego damno: neque enim sternuntur trichilae; vidit hoc quoque magnus Salmasius, et ingeniose restituit, *structas*. Si *trichilas* admitterem, illud, *structas*, recipere non dubitarem. Sed non dubito vulgatam lectionem veram esse. Habemus apud Spartianum in Hadriano: *Triclinia de castris, et porticus, et cryptas, et topia diruerat*. Vides hic quoque *triclinia* in luxu castrorum. Quid mirum? cum illud procul sit a veteri Romanorum simplicitate, procul a more Graecorum, de quibus Curtius, *cibus, quem occupant, satiat, fessis humus cubile est*. Praeterea si hic *trichilas* legas, quid volunt sibi verba sequentia, *magnum argenti pontus expositum*? Denique et illa, *L. Lentuli et nonnullorum tabernacula protecta hedera*? Topia hic designat Caesar, atqui illa nihil aliud, quam trichilae. itaque *ταυτολόγος* sit, quod non fero. Quare expono Caesaris verba, *triclinia strata*, scilicet ad mollitiem, ut recubantes cibum caperent. Idem in Hadriano Spartianus. Et Lucanus de hac ipsa re, *capit improba plebes Cespite patricio somnos. Magnum argenti pondus expositum* exponit Plutarchus, *καὶ τράπεζαι ἐκπωμάτων μεσαί. καὶ κρατῆρες οἴνυ πρὔκειντο*. Nimirum vasa argentea Caesar intelligit. Locutus sic quoque Tullius Verr. 6. *cum essent triclinia strata, argentumque expositum in aedibus*. Nihil clarius. Denique *tabernacula protecta hedera* sunt, topia, quorum et in Spartiano mentio. Ut nullus ambigam, et Caesaris et Spartiani locum sanissimum esse. VOSS. Fateor, optime jungi *triclinia strata* et *argentum expositum*, quae saepissime simul reperiuntur apud Ciceronem, ut docuit multis exemplis Hotomannus. Adde Val. Max. 7, 5, 1. *Rogatus, ut triclinium sterneret, lectulos punica-*

timusque omnes, ducibus usi centurionibus, tribunisque militum, in altissimos montes, qui ad castra pertinebant, confugerunt.

XCVI. In castris Pompeji videre licuit trichilas [a] stru- 1
ctas, magnum argenti pondus expositum, recenti- 761
bus cespitibus tabernacula constrata, L. etiam Lentuli, et nonnullorum tabernacula protecta [b] edera, [c] multaque praeterea, quae nimiam luxuriam, et vi-

VARIAE LECTIONES.

a vulgo *triclinia strata.* b *hedera* Pet. B. c *multa pr.* Pal. B. L. sec. V. Dorv. Edd. pp. Vasc. Steph. Gr. post. non male.

nos pellibus hoedinis stravit, et pro argenteis vasis Samia exposuit. Quare omnino accederem Hotomanno, Vossio aliisque viris doctis, *triclinia* retinentibus, si vel unus addiceret vetus liber, licet sequatur etiam, *constrata.* Verum cum haec vox demum profluxerit ex Aldi officina, et MSS. quotquot ab aliis vel me visi sunt, nec non Edd. Vett. habeant, *Trichilas stratas,* (quod exponunt quidam per *abacos mensasque potorias tria labra habentes,* de quibus consule Salmas. ad Jus Attic. p. 493. etc.) non possum non summi Salmasii conjecturam amplecti, *Trichilas structas*, i. e. *σκιάδας*, umbracula luxuriosa, quibuscumque frondibus ad coenationem contexta, a quibus facile discerni possunt *tabernacula edera protecta*, ut tamen non sit *ταυτολόγος* Caesar. Male Hotomannus tales trichilas confundit cum casis ex arundine aut vili fronde contextis, si tabernacula desint. Immo ex eodem Plutarchi loco, quem adducunt viri docti, patet, *trichilas structas* veram esse lectionem. Ait enim in Pompejo p. 657. *πᾶσα γὰρ σκηνὴ μυρσίναις κατέστεπτο, καὶ στρωμναῖς ἀνθιναῖς ἤσκητο, καὶ τραπέζαις ἐκπωμάτων μεσταῖς, καὶ κρατῆρες οἴνου προὔκειντο* etc. quem locum sine dubio ex ipso Caesare hausit. Quin et addit Plutarchus, adparatum fuisse magis *τῶν τεθυκότων καὶ πανηγυριζόντων*, i. e. sacrificantium et festos dies agentium, quam ad pugnam euntium. Adeó ut optime huc pertineat locus Tibulli 2, 5, 95. *Tunc operata Deo pubes discumbet in herba, Arboris antiquae qua levis umbra cadit. Aut e veste sua tendent umbracula sertis Vincta: coronatus stabit et ante calix. At sibi quisque dapes, et festas exstruet alte Cespitibus mensas, cespitibusque torum.* Ubi videmus, juncta quoque *trichilas*, et *vasa*, et *cespites.* Et quaeso, unde librarii somniare potuerunt de *trichilis*; si in antiquioribus Codicibus *triclinia* invenissent? Non alienus etiam ab hac lectione fuit Lipsius l. 5. Mil. Rom. D. 16. Ill. Heinsius margini adlevit, *triclinia trichila instrata.* *Structas* autem in *stratas* abiisse, et contra, sollemne est. Sic passim in nostro et aliis, *naves constratae, equi instrati*, corrupte in MSS. leguntur, *constructae* et *instructi.* Cap. 100. *tectis instratisque navibus;* pro *instructis.* l. 8. in f. *tricliniis stratis*, in MSS. aliquot, *structis.*

ctoriae fiduciam designarent; ut facile [a] aestimari posset, nihil [b] eos de eventu ejus diei timuisse, [c] qui
2 non necessarias conquirerent voluptates: [d] at hi mi-
762 serrimo ac patientissimo exercitui Caesaris [e] luxuriem objiciebant, cui semper omnia ad necessarium usum
3 defuissent. Pompejus jam, quum intra vallum nostri versarentur, equum nactus, detractis insignibus [f] Imperatoris, Decumana porta se [g] ex castris ejecit;
4 protinusque equo citato [h] Larissam contendit: [i] neque ibi constitit, sed eadem celeritate, paucos [k] suos ex fuga nactus, nocturno itinere non intermisso,

VARIAE LECTIONES.

a *existimari* Pet. et 3 alii cum Edd. ante Scal. V. c. 94. b deest L. pr. *adventu* MSS. 4. c *quin non n.* B. L. sec. Dorv. *quin n.* V. et Edd. Vett. d Sic MSS. 7. non *atque*. e *luxuriam* Ed. Elz. f *Imperatoriis* Pal. B. Dorv. Edd. Vasc. Steph. Str. Gr. post. g abest B. h *Larisam* Lov. V. et deinceps. i desunt 3 verba in Pet. k vulgo *suorum*.

Thericlia vero, ut conjecit Beroaldus, pro poculis pretiosis, non admittenda videntur. Vide eum T. 1. Thes. Crit. p. 310.

Patientissimo exercitui] Recte. Notandum tamen, in MSS. cunctis, ne uno quidem excepto, scribi, *potentissimo*; quomodo exhibent etiam Edd. primae, ut forsan aliud quid lateat. *Exercitu* vero est in Leid. pr. sec. et Scalig. ut voluit in Analogicis scribi Caesar. Vide ad B. G. 1, 16.

Necessarium usum] Palat. *ad necessarium victum*. Recte. VOSSIUS. Ego vulgatam lectionem retinendam existimo. CLARK. Perperam *victum* praefert Vossius. Consule omnino Cl. Burm. ad Rutilii Itiner. 1, 152. *usibus aptet aquas*. Cort. ad Sall. B. Cat. 46. *In usu quotidiano et cultu corporis*. In Dorv. etiam est, *victum*.

Eadem celeritate] Vir doctus margini adscripsit, *ad Celendras*, e Flor. 4, 2. Sed *Syedris* ibi legendum esse et in Lucano 8, 259. jam dudum docuerunt viri eruditi. Male vulgo jungebatur, *celeritate paucos* etc. Post, *celeritate*, distinxi: non enim eadem celeritate est nactus suos ex fuga, sed eadem celeritate non intermisit iter et pervenit ad mare, interim offendens suos fugientes. Praeterea reddidi Caesari, *paucos suos*, quod est in MSS. omnibus et Edd. ante Ald. Manut. qui cur id mutaverit, nescio. Bene, si e MSS.

Circummunire] Sic MSS. Reg. et Eliens. et Edit. Rom. Quae vox Caesari usitata. Scalig. et Recentiores, *circumvenire*. CLARK. *Circumvenire* non a Scaligero, sed Aldo editum est: quod et inveni in Edd. Venet. 1517. Manut.

[a] comitatu equitum xxx ad mare pervenit, navemque frumentariam conſcendit; saepe, ut dicebatur, querens, [b] tantum se opinionem fefelliſſe, ut, a quo genere hominum victoriam speraſſet, ab eo initio fugae facto, paene proditus videretur.

XCVII. Caeſar, caſtris potitus, a militibus con- 1
tendit, ne [c] in praeda occupati reliqui negotii gerendi facultatem dimitterent. Qua re inpetrata, mon- 2
tem opere circumvenire inſtituit. Pompejani, quod is mons erat sine aqua, diffisi ei loco, relicto monte, universi juris ejus Lariſſam verſus se recipere 763

VARIAE LECTIONES.

a *equitatu* addit L. sec. *equitatu XXX* L. pr. b *tantam* Edd. Al. Gryph. *te suam se* Steph. *suam se* Vasc. St. Gr. poſt. *tant. eum* V. *suam eum* Pal. B. L. sec. Dorv. forte *tantum suam se op.* nisi velis delere *tantum*, ut inſertum, quia sequitur *ut.* V. ad B. G. 3, 14. *se tant.* Pet. c deeſt L. pr. *reliquam* Edd. pp.

Gryph. et Plantin. item in MS. Ciacconii ac Lovan. Quare nil muta; licet reliqui mei etiam, *circummunire*, praeferant: nam contra iidem et alii Codices habent B. Civ. 1, 18. *Oppidum vallo castellisque circumvenire*: ubi vide. Ceterum in Leidensibus exaratur, *diffisi eo loco.* Quod nihilo eſt deterius. Conſule notata ad B. C. 1, 12. *diffisus municipii voluntate:* ut illic eſt in MSS. plerisque.

Universi juris ejus Larissam versus se recipere] Sic quoque Petav. nisi quod *se* in eo absit. Palatinus τὸ *juris ejus* omittit. Locus a multis tentatus. Manutius, *viris equis*, legebat. Victorius per, *juris ejus*, intelligit victos, ego Pompejanos. Dixit initio 1. de Bello civili Caesar: *universi ordinis ejus a Pompejo evocantur*, ubi Pompejanos intelligit, nam cave ne de toto Senatu id dictum putes. Etsi exponere poſſis, universi, qui in ordine Senatorio faverent Pompejo. Et hoc caeteris praefero. VOSS. Locus sine dubio corruptus. MS. Reg. et Edit. Rom. habent, (*universi simul Larissam* etc.) Quod a manu emendatrice eſt. Puteanus et Manutius conjecerunt, (*universi, viris, equis, Larissam* etc.) Infeliciter, nec satis Latine. Victorius, Voſſius et Cellarius vulgatam retinent: illudque, (*juris ejus,*) interpretantur, hic, *victos*; ille, *Pompejanos*; tertius, *sortis vel conditionis ejus:* nullo fere discrimine. Vir Doctiſſimus, Jos. Waſſe, in Notis suis ad *Sallustium* p. 134. locum hunc, jam satis corruptum, vero corruptiorem repraeſentat, referendo illud (*universi*) non ad (*coeperunt,*) sed ad (*juris.*) Ego jam olim emendaveram, (JUGIS *ejus;*) quod poſtea a viro Doctiſſimo, Jos. Waſſe, in loco jam laudato occu-

3 coeperunt. Qua re animadversa, Caesar copias suas divisit; partemque legionum in castris Pompeji remanere jussit, partem in sua castra [a] remisit: IV secum legiones duxit; commodioreque itinere Pompejanis occurrere coepit: et progressus [b] milia passuum
4 VI, aciem instruxit. Qua re animadversa, Pompejani in quodam monte constiterunt. Hunc montem flumen subluebat. Caesar, milites [c] cohortatus, etsi totius diei continenti labore erant confecti, noxque jam suberat, tamen munitione flumen a monte se-
5 clusit, ne noctu [d] aquari Pompejani possent. Quo [e] jam perfecto opere, illi [f] de deditione, missis le-

VARIAE LECTIONES.

a *revisit* Lov. b *mille passus* MSS. 3. c *coh. est* MSS. et Edd. pp. aliaeque. *coh. est ut si* L. pr. d Sic MSS. non *Pomp. aq.* e Non agnoscunt τὸ *jam* MSS. mei neque Edd. pp. Vasc. Steph. Gr. post. f *deditionem* et *petiverunt* MSS. 5.

patum reperi. Verum ille (*jugis ejus*) interpretatur, (*ex jugis ejus*) quod ταυτότης est cum verbis praecedentibus, (*relicto monte:*) nec cum iis, quae mox sequuntur, satis convenit. Non enim, ante deditionem, *E montibus* descenderunt Pompejani; sed, relicto isto monte, *per alios montes* Larissam versus se recipere coeperunt. Ego itaque (*jugis ejus*) ita accipiendum volueram, ut significaret, (PER JUGA *montis* ejus, *inde ad Larissam usque pertinentia.*) Nunc, re penitius explorata, eodem sensu reponendum existimo, (*jugis* EIS,) vel (*jugis* illis;) hoc est, (*per juga illa.*) De *Re ipsa*, aperte testatur infra *Caesar* (§. 4.) Eos *in Monte quodam constitisse*; se autem *commodiore itinere* (scil. *per Valles*) *eis occurrere coepisse*. Ubi notandum, illud (*commodiore itinere*) nihil habere, quo possit referri in comparationem, nisi nostra admittatur verborum praecedentium emendatio. De *Locutione*; qua scilicet Latinitate (*jugis eis*) scribi possit pro eo, quod est, (*per juga ea;*) videas similem constructionem infra de bello Alexandrino c. 35. (*locisque superioribus iter facere instituit.*) Et supra 7, 45. (*Legionem unam eodem jugo mittit.*) Maxime autem B. Civ. 1, 70. (*Et, mutato itinere*, JUGIS *Octogesam perveniret.*) CLARK. V. C. *Jos. Wassius*, ad Sallustii Bell. Catil. c. 44. p. 134. reposuit, *universi* jugis *ejus*, quod interpretatur, *ex jugis ejus montis*; at ita sit ταυτότης cum *relicto monte*, quemadmodum censet acutissimus *Clarkius*. Is tamen διόρθωσιν *Wassii* nostri probat, ἐξήγησιν non item; mavult tantum, *jugis eis*, quod idem valere putat, ac, *per juga ea*. Nescio

gatis, agere coeperunt. Pauci ordinis Senatorii, qui se cum iis conjunxerant, nocte fuga salutem petierunt.

XCVIII. Caesar prima luce omnes eos, qui in 1
[a] monte consederant, ex superioribus locis in plani- 764
tiem descendere, atque [b] arma projicere jussit.
Quod [c] ubi sine recusatione fecerunt; passisque pal- 2
mis, projecti [d] ad terram, flentes ab eo [e] salutem petierunt; consolatus [f] consurgere jussit: et pauca apud eos de [g] lenitate sua locutus, quo minore essent timore, omnes conservavit; militibusque suis [h] commendavit, ne qui eorum violarentur, neu

VARIAE LECTIONES.

a *montem* V. Dorv. b *ad terram* addunt Lov. Dorv. Pal. Edd. pp. c *illi* Lov. Dorv. d *in t.* L. pr. *ad pedes* L. sec. Dorv. e Sic MSS. non *p. sal. petiverunt* etiam MSS. plerique. f *surgere* L. pr. g *mansuetudine* Lov. Dorv. Pal. h vulgo *jussit*.

tamen, quomodo montem reliquisse statuantur Pompejani, cum per *juga* ejus sive cacumina transierint. Itaque cum MS. *Palat.* voces, *juris ejus*, haud agnoscat, eas cum *Jos. Scaligero* delendas arbitror. Nihilominus, aliorum omnium codicum ductu, legi queat, *universi* exercitus *Larissam versus se recipere coeperunt*. Certe confundi solent haec vocabula. Sic supra c. 73. recte legitur: EJUS JURI *potius quam suae culpae debere tribui:* at *Carrar.* et editi plures habent: EXERCITUS *potius quam suae* etc. Loquendi vero rationem praestant ea cap. 63. *Accessere subito prima luce Pompejani* EXERCITUS. Nam *Jos. Scaligero* non assentior, qui vocem ultimam in eo loco censuit inducendam. DAVIS. *Cur. sec.* At vide eo loci. Scripsit ad me Cl. Wasse, se *universi* non retulisse ad, *juris*. Jam vero malle, *jugis aliis*, e Celso, qui ait, *illi in montem alium conscenderunt*. Clarkii emendatio mihi videtur verisimillima. In Leid. pr. est, *vires ejus:* in Lov. *Viris ejus*. *Universi simul* est quoque in Pal. Leid. sec. et Edd. Beroald.-Vascos. Steph. Gryph. post. aliisque: sine dubio ab Interpolatore, licet et C. Sigonio probetur Emend. 1, 34. *Juris ejus*, ut corrupta a Librariis e voce, *Larissa*, ejiciebat Fr. Robortell. Ann. 2, 48. *Viris*, *equis* adridebat Cujacio. Sed tum malim, *viri*, *equi*. Dein *Larissam usque* est in Voss. *se* abest a MSS. Brant. Leid. prim. Voss. et Dorv. ut saepissime in hac locutione, *se recipere*, animadverti, in MSS. *se* non comparere.

Qua re animadversa] MSS. *Norvic.* et *Brant.* repraesentant, *qua spe animadversa;* eandemque lectionem in optimo Codice

3 [a] quid sui desiderarent. Hac [b] adhibita diligentia, ex castris sibi legiones alias occurrere, et eas, quas secum [c] duxerat, invicem requiescere, atque in castra reverti jussit: eodemque die Larissam pervenit.

1 XCIX. In eo proelio non amplius cc milites desideravit; sed centuriones, fortes [d] viros, circiter xxx amisit. Interfectus est [e] etiam fortissime pugnans Crastinus, cujus mentionem supra fecimus, gladio
2 in os adversum conjecto. Neque id fuit falsum, quod ille in pugnam proficiscens dixerat. Sic enim Caesar existimabat, eo proelio excellentissimam virtutem Crastini fuisse; optimeque [f] eum de se meri-
3 tum judicabat. Ex Pompejano exercitu circiter milia xv cecidisse videbantur: sed in deditionem vene-

VARIAE LECTIONES.

a *quis eorum* L. sec. Pal. Dorv. *quid eorum* Lov. *desideraretur* Palat. Dorv. b *habita* L. pr. Lovan. Edd. pp. c *habebat* Leid. pr. d deest L. sec. e *autem* L. pr. f deest L. pr.

invenit, receptaque multo elegantiorem judicavit, *Pet. Victorius* Var. Lect. 9, 24. Illi quippe videtur esse ἀντίθετον superioris vocis, *diffisi*, eique verbo a contrario respondere. DAVIS. MSS. plerique, (*Qua spe animadversa.*) Quam lectionem probat elegantioremque existimat *Victorius*; ut scilicet illud (*spe*) opponatur praecedenti (*diffisi.*) Sed argutum hoc nimis et evanidum. Ego vulgatam retineo lectionem. CLARK. E solo Carrar. producunt, *re*. Reliqui et mei omnes MSS. habent, *spe*. Forsan *specie*, sive *spectaculo*. B. G. 2, 31. *Nova atque inusitata specie permoti:* et passim *specie* in MSS. contracte scribitur, *spe*.

Militibusque suis jussit, ne qui eorum violarentur] Ἑλληνίζει, ut κελεύω τινὶ, nam *jubeo* apud Latinos nullum casum regit, nisi cognatae significationis nomen addatur, ut si dicas, *jubeo jussionem*. Sed in MS. Cujac. et Petavii pro *jussit* est, *commendavit*. An ita Caesar scripsit? profecto vereor, ne verum sit. VOSSIUS. MSS. *Norvic. Pet. Cujac.* et *Ursin.* exhibent, *militibusque suis commendavit*. Sed vulgatam lectionem non desero, quae proba est et Latina. *Dictys* Cretensis 2, 35. *Militibus, ut apud arma essent, jubet.* Ficticius *Abdias* Hist. Apost. 3, 29. *Jussit fratribus, ut unusquisque tenens mortuum diceret* etc. Sic etiam passim inferioris aevi scriptores, ut agnoscit *G. J. Vossius* de Construct. c. 36. qui tamen falsus est in eo, quod confirmarit, nec *Li*

runt amplius milia XXIV: (namque etiam cohortes, quae praesidio [a] in castellis fuerant, sese [b] Sullae dediderunt: multi praeterea in finitimas civitates refugerunt) signaque militaria ex proelio ad Caesa- 765
rem sunt relata CLXXX, [c] et Aquilae [d] IX. L. Domi- 4
tius ex castris in montem [e] refugiens, quum vires [f] eum lassitudine defecissent, ab [g] equitibus est interfectus.

1 C. Eodem tempore D. Laelius cum classe ad Brundisium venit; eademque ratione, qua factum a Libone antea demonstravimus, insulam objectam
portui Brundisino tenuit. Similiter Vatinius, qui 2
[h] Brundisio praeerat, tectis [i] instructisque scaphis [k] elicuit naves Laelianas; atque ex his longius [l] pro-

VARIAE LECTIONES.

a Abest praep. a Petav. nec male. *fuerunt* Edd. Rec. contra MSS. b *P. Sullae* L. pr. *similiter* B. *Sullae similiter* Edd. pp. aliaeque. *dederunt* V. c Copula abest a Dorv. d *LIX* Lov. B. Brant. et Edd. Vett. ineptissime. *IIX* Ciacc. contra reliquos MSS. e *fugiens* MSS. 3. f *ei* Lovan. Dorvill. sed v. ad B. G. 3, 4. g *equitatibus* L. sec. h *Brundisii* MSS. 3. i vulgo *instratisque*. k *sequitur* Lov. P. L. sec. Dorv. l *perd.* Edd. qdd.

vium nec illius seculi quenquam sic locutum esse. En ipsa *Livii* verba 27, 24. *Inde portas custodire jussit tribunis militum, praefectisque socium et centurionibus*; sic omnes MSSti, fatente viro summo, *I. F. Gronovio*, qui tamen aliter ex conjectura edidit, quod hanc locutionem soloecam esse perperam existimaret, ut pluribus ostendere viri doctissimi, *Casp. Scioppius* et *Jac. Perizonius* ad *Sanctii* Minerv. 2, 4. DAVIS. *Militibusque suis* commendavit) Sic MSS. Reg. Eliens. Vossii, Carrariensis, Ursini, Petav. et Cujacii, et Edit. Rom. Vulgg. (*militibusque suis* jussit.) Quod probat Davisius, et allatis etiam bonorum Auctorum exemplis defendit. Sed nusquam alibi ita locutus est *Caesar*. CLARK. *Commendavit* scribitur quoque in Leid. pr. et Edd. antiquis ante Aldum. Quare id recipere cum Clarkio non haesitavi. *Mandavit* placebat Bruto. *Jubeo tibi* non dicunt nisi depravatae jam Latinitatis scriptores. Tale mendum e MSS. sustuli Frontino 4, 1, 43. *legiones eduxit armatas, et consistere ordinibus jussit*, vulgo, *omnibus*. Adde Cel. Burm. ad Ovid. Met. 8, 752. et Sueton. Vespas. c. 23. *legatos jussit ponere*. Dein MSS. sex, *ne*

ductam unam [a] quinqueremem, et minores duas in angustiis portus cepit: [b] itemque per equites [c] dis-
3 positos aqua prohibere classiarios instituit. Sed Laelius tempore anni [d] commodiore usus ad navigandum, onerariis navibus Corcyra Dyrrhachioque aquam suis [e] subportabat; neque a proposito deter-
4 rebatur; neque ante proelium, [f] in Thessalia factum, cognitum, aut ignominia amissarum navium, aut necessariarum rerum inopia, [g] ex portu insulaque expelli potuit.

1 CI. Iisdem fere temporibus Cassius cum classe [h] Syrorum, et Phoenicum, et Cilicum [i] in Siciliam venit: et quum esset Caesaris classis [k] divisa in duas partes, [l] et dimidiae parti praeesset P. Sulpicius prae-

VARIAE LECTIONES.

a *quinque biremes* Lov. *quinqueremem, biremes min.* Pal. Dorv. b *item p.* MSS. 4. c deest L. pr. *aquas* L. pr. d *commodiori* MSS. 2. e *port.* L. pr. f *Thessaliam* Lov. Pal. Dorv. *cognitum* abest a V. et Edd. pp. g *a p.* Lov. Pal. L. sec. Dorv. h *Assyriorum* Ed. R. *Syrior.* Dorv. dein *Cilicium* Ed. Gr. i abest Dorv. k *dimissa* Lov. l abest copula Pet. L. pr. Lov. et 3 aliis. *P.* exsulat etiam a Lovan. et vulgo *Liboque.*

quis violaretur, quare malo, *ne qui violaretur*, ut est in Cuj. Pet. et Voss. nisi quod male lineam transversam habeant super *e*. Vide ad B. G. 1, 48.

Ad Brundisium] Laeva mens Pet. Ciacconium urgebat, cum hanc praepositionem delendam esse censeret; nam c. 101. legitur, *Cassius ad Messanam navibus advolavit.* Et cap. 11. *Cn. Pompejus filius — ad Oricum venit.* Sic et innumeris in locis Caesar aliique boni auctores. DAVIS. *Ad* non comparet tamen in optimo Petav. nec Bong. neque Voss. Sed vide ad 6, 3. Verum in Pet. exaratur, *Brundisio venit.* Confer notata ad B. Civ. 2, 19. *Cordubae mittere.*

Tectis instratisque scaphis] Sic quidem Scaliger edidit, quasi *tectae* et *instratae* differrent, *ligno* nempe *et pellibus.* Sed recte Vossius ad c. 15. judicat, meliorem esse lectionem, *instructisque.* quam praebent MSS. ad unum omnes et Edd. Vett. adeo ut fere putem, operarum esse mendum, temere deinceps propagatum, praeterquam in Ed. Cellarii. Quid sint *instructae naves*, sive armamentis ornatae, vidimus ad B. G. 5, 2. Infra c. 111. *Quinqueremes aptae instructaeque ad navigandum.*

tor Vibone ad fretum, dimidiae M. [a] Pomponius ad Messanam; prius Cassius ad Messanam navibus advo- 2
lavit, quam Pomponius de ejus [b] adventu cognosceret: perturbatumque eum nactus, nullis custodiis, neque ordinibus certis, magno vento et secundo, [c] completas onerarias naves [d] taeda, et pice, et stupa, reliquisque rebus, quae sunt ad incendia, in [e] Pomponianam classem inmisit, atque omnes naves 766
incendit xxxv, [f] e quibus erant xx constratae: tan- 3
tusque eo facto timor incessit, ut, quum esset legio praesidio Messanae, vix oppidum defenderetur: et, nisi eo [g] ipso tempore [h] quidam nuncii de Caesaris victoria per dispositos equites essent adlati, existimabant plerique futurum [i] fuisse, uti amitteretur.

VARIAE LECTIONES.

a *Pompejus* Edd. pp. b *conventu* Dorvill. c *impletas* Lovan. d *taedam et picem stupam reliquasque res* MSS. 4. e *Pompejanam* MSS. et Edd. add. *Pomponiam* L. pr. f Sic MSS. plerique et Edd. pp. non *in.* *XVL.* sec. *XXX* B. *XXV* Ciacc. deest V. Ciacconio placet deleri priorem numerum *XXXV.* g deest Pet. paullo ante *defenderent* Edd. R. M. V. *defenderet* Fl. h Ita, excepto Dorv. MSS. mei et Edd. ante Scalig. qui ejecit *τὸ quidam* ex Urs. Cod. i *esse* L. pr. Lov. Ed. R. *uti* est e MSS. *uti jam am.* Lov. Edd. pp. vulgo *ut.*

Liboque ad fretum] Libo, a quo paullo ante memoravit insulam contra portum Brundisinum fuisse occupatam, Pompejanarum erat partium. Vide hujusce libri c. 23. De alio itaque hic loquitur *Caesar*, cujus tamen auctores non meminerunt, adeo ut locum mendi suspectum habeam. MS. *Norvic.* et editt. *Rom.* exhibent, *Jubone ad fretum; Beroald. Vibone ad fretum;* et sic legendum arbitror; Vibo enim oppidum erat Bruttiorum, a freto Siculo non longe dissitum. Vide *Christ. Cellarium* Geogr. Antiq. 2, 9. p. 684. ed. Cantabr. DAVIS. *Vibone ad fretum*) Ita pulcherrime restituit Davisius ex Edit. Beroaldi. Qua cum consentiunt MSS. Eliens. et Vossii, qui habent (*vibone*) vel (*jubone.*) CLARK. Ineptus sit, qui non amplectatur correctionem, *Vibone,* ut legerunt jam Rhellic. Glareanus, Aldus, Vascos. Steph. Gryph. Ciaccon. (qui monuit in suo libro esse, *Liboque,*) et alii plures exhibuerunt. *Vibonem* etiam est in Pet. Cujac. Leid. pr. Voss. Lov. *Libo* simpliciter in Edd. Mediol. ac Venet.

Sunt ad incendia] Sic etiam Leid. pr. Palat. Carr. et Dorvill. cum Edd. Aldi, Venet. Manutii,

4 Sed, obportunissime nunciis adlatis, oppidum fuit defensum; [a] Cassiusque ad Sulpicianam [b] inde classem profectus est Vibonem: adplicatisque nostri ad terram navibus, propter eumdem timorem pari, [c] at-
5 que antea, ratione egerunt. Cassius, secundum nactus ventum, onerarias naves circiter XL, praeparatas ad incendium, inmisit, et flamma ab utroque cornu [d] comprehensa, naves [e] sunt combustae V.
6 Quumque [f] ignis magnitudine venti latius serperet; milites, qui ex veteribus legionibus erant relicti praesidio navibus, ex numero aegrorum, ignominiam non tulerunt, sed sua sponte naves conscen-

VARIAE LECTIONES.

a *C. Cassius ad* Urs. *que* abest a Lov. Dorv. non male. b *inde cl.* desunt Lov. Mox vulgo *et Libonem.* c *ut* L. sec. Edd. pp. *sicut ante* V. d *compressa* L. pr. Pet. *comprensa* Dorv. e deest L. pr. Lov. Pal. Dorv. f *ignes serperent* Pet.

Scal. etc. In reliquis scriptis et Edd. *quae sunt aptae ad incendia.* Quos tamen non audio. Vide, quae notavi cum alibi, tum ad B. G. 5, 50.

Constratae] Pal. Pet. et Bong. *rostratae.* Idem in Codice Florentino et Carrariensi reperit Brutus. VOSS. *Rostratae* est etiam in Voss. Dorv. et Edd. primis. In Vasc. Marg. legitur, *e quibus XXXV erant apertae, XX constratae,* vel, *e quibus XXX erant rostratae. Rostratae* praetulit Cellarius. Verum cum Lov. Leid. pr. sec. Scalig. et Ciacc. aliique *constratae* servant, alterum potius interpolatorem sapere censeo. Eadem confusio occurrit c. 111. et B. Al. c. 11. Luc. 1, 426.

Profectus est et Libonem] Particula copulans non est in Codd. MS. *Norvic.* et edit. *Rom.* A. D. 1472. *profectus est Jubonem; Ven. profectus est Libonem. Beroald. profectus est Vibonem,* quae vera est lectio, ut paullo ante comprobatum dedi. DAVIS. *Vibonem*) Vide supra, *Vibone ad fretum.* Vulgg. *et Libonem.* Ut forte legi possit, ad *Vibonem.* Vide supra ad cap. 100. Sed hoc perinde est. CLARK. *Vibonem* diserte exaratur in Petav. Leid. pr. Scal. Lovan. et Edd. ante nominatis. *Vibonam* Voss. *Libonem,* sine *et,* in Ed. Med. Desunt *et Libon.* in Pal. et Dorv. Sed unice verum est, *Vibonem.*

Egit: secundum nactus ventum] Sic quidem e Codice Ursini reposuit Scaliger: cum vulgo ederetur, *egerunt. Cassius sec. n. v.* Codicum mira est discrepantia. *Egit Cassius* est in Pal. Bongars. et Edd. primis. *egit. Cassiusque* Leid. sec. Lovan. Dorvill.

derunt, et a terra solverunt; inpetuque facto in Cassianam classem, [a] quinqueremes II, in quarum altera erat Cassius, ceperunt. sed Cassius, exceptus scapha, [b] refugit. Praeterea duae sunt deprehensae 7
triremes. Neque multo post de proelio facto in 767
[c] Thessalia cognitum est; ut ipsis Pompejanis fides fieret: nam ante id tempus fingi [d] a legatis amicisque Caesaris arbitrabantur. Quibus rebus cognitis, ex iis locis Cassius cum classe discessit.

CII. Caesar, omnibus rebus relictis, persequen- 1
dum sibi Pompejum existimavit, [e] quascumque in partes ex fuga se recepisset, ne rursus copias com-

VARIAE LECTIONES.

a *quinque biremes II* Lov. Dorv. *quinqueremis* V. b *refugiit: praeterit* L. pr. c *Thessessaliam* Pet. Lov. d *hoc a l.* L. sec. Pal. B. Dorvill. Edd. Vascos. Stephan. Gr. post. *ante hoc t. f. id a l.* Reg. Edd. pp. e *quacumque in parte* L. pr. *quamcumque in partem* Lov. Dorv. Pal. L. sec. *partis* B. *p. effugere cep.* V.

Sed *egerunt* praebent vetustissimi, Pet. Scal. Leid. pr. sine voce, *Cassius*. at Vossian. *egerunt. Cassius*. Forsan scripserat auctor, *adpl. nostri ad t. n. egerunt. Cassius* etc. Verba enim illa, *propter eumdem timorem*, videntur id postulare.

Depressae triremes] Codices plerique, *deprehensae*. Utraque lectio proba. CLARK. Mei omnes servant, *deprehensae*. In Brant. et Lovan. ac Dorv. Cod. *captae*. Vasc. *reprehensae*. Malim ego quoque, *depressae*, quia praecedit, *ceperunt*, si per MSS. liceret. B. Alex. c. 11. *Capta est una quadriremis, depressa altera.* et c. 16. V. notas doctorum ad Nep. Con. c. 4. *Multas naves capit, complures deprimit.* B. Civ. 1,58. *partem navium deprimunt, nonnullas capiunt*, non, *deprehendunt*. Inveni id tamen in Marg. Vasc. et Ed. R. Stephani. Mire legit Leid. pr. *de presente tirones*.

Quantum itineris] Non potui non obsequi MSS. omnibus meis, item Ursin. Carrar. et Edd. primis, jubentibus rescribi, *quantumcumque itineris*.

Existimari non poterat] Lego, *aestimari*, ut plerumque in MSStis haec duo confunduntur. Nisi *existimari* pro *aestimari* ponatur. VOSS. *Dionys. Vossio* legendum videtur, *aestimari non poterat*; sed nihil opus est manu medica, nam in optimis scriptoribus hae voces confunduntur. *Terentius* Heaut. 2,3,41. *Nam ea res dedit tum existumandi copiam Cotidianae vitae consuetudinem.* Idem Phorm. 1,

parare alias, et bellum renovare [a] posset: et quantumcumque itineris equitatu efficere poterat, quotidie progrediebatur: legionemque unam minoribus
2 itineribus subsequi jussit. Erat edictum Pompeji nomine [b] Amphipoli propositum, uti omnes ejus provinciae juniores, Graeci, civesque Romani jurandi
3 caussa convenirent. sed, utrum avertendae suspicionis caussa Pompejus proposuisset, ut quam [c] diutissime longioris fugae consilium occultaret, an novis [d] dilectibus, si nemo premeret, Macedoniam te-
4 nere conaretur, existimari non poterat. Ipse ad anchoram una nocte constitit; et vocatis ad se Amphipoli hospitibus, et pecunia ad necessarios sumtus [e] conrogata, cognito Caesaris adventu, ex eo loco
5 discessit, et Mytilenas paucis diebus venit. Biduum tempestate retentus, navibusque aliis [f] additis actua-

VARIAE LECTIONES.

a Deest Bong. non male. *possit* MSS. 2. vulgo *quantum it.* b *Amphilopoli* hic et infra Sc. L. pr. c *diutissimo* L. sec. d Sic Pet. L. pr. et alii. *nov. dil.* desunt Lov. e *irrog.* MSS. 5. et Edd. pp. *cognitoque* MSS. plerique et Edd. pp. aliaeque. et vulgo *Mityl.* f deest Lov. *adductis* L. pr. *retentis* V. a m. pr.

1, 2. *Haud existimans, Quanto labore partum.* Ubi *Donatus*, *pro* aestimans, inquit. *Sallustius*, *Si, Quirites, pacem existimaretis.* *Livius* 23, 15. *Inde existimatu facile esse.* Vide et *J. F. Gronovium* ad 34, 2. DAVIS. Adde Cort. ad Sallust. Jug. 31, 19. *Scilicet existimabitis, qualis illa pax.* Comm. ad Nep. Cat. c. 1. *magnique ejus opera existimata est*, aliosque saepius.

Et ad Mitylenas] Sic MSS. Vide supra ad c. 100. Vulgg. (*et Mitylenas.*) CLARK. In nullo meorum aut aliorum adest praepositio, ut nec in Edd. Ubique illam intrudere, ineptum est. *Mithilas* est in MSS. plerisque et vetustioribus. *Mytilenas* Pal. Bongars. Vide Voss. ad Mel. 2, 7. J. Gronov. ad Herod. 1, 160. atque ita e nummis exhibuit etiam Cellarius. Graece etiam Μυτιλήνη. Inscriptio vetus: *Cives Romani, qui Mutilenis negotiantur.* Reposui itaque etiam, *Mytil.*

In Cyprum] Sic MSS. Editi praepositionem omittunt. CLARK. Neque hic in meis, aut aliorum, quod sciam, praepositio comparet: sed in Edd. Rom. Venet. et Mediol. additam video.

riis, in Ciliciam, atque inde Cyprum pervenit. [a] Ibi 6
cognoscit, consensu omnium Antiochensium, civiumque Romanorum, qui [b] illic negotiarentur, arcem captam esse excludendi sui caussa; nunciosque 768
dimissos ad eos, qui se ex fuga in finitimas [c] civitates recepisse dicerentur, ne Antiochiam adirent: [d] id si fecissent, magno eorum capitis periculo futurum. Idem [e] hoc L. Lentulo, qui superiore anno 7
consul fuerat, et P. Lentulo consulari, ac nonnullis aliis acciderat Rhodi; qui quum ex fuga Pompejum [f] sequerentur, atque in insulam venissent, oppido ac portu recepti non erant: missisque ad eos nunciis, [g] ut ex iis locis discederent, contra voluntatem suam naves solverunt. Jamque de Caesaris adventu fama ad [h] civitates perferebatur.

CIII. Quibus cognitis rebus, Pompejus, depo- 1

VARIAE LECTIONES.

b *ubi* MSS. 2. *consensum* MSS. 3. b *ibi negotiabantur* MSS. 2. vulgo *arcem Antiochiam*, vel *arcem ante*. c deest Lovan. V. *recepissent* B. *rec. vider.* L. pr. d abest Lov. *id ipsi* Petav. dein *id eorum* B. *capitibus* Lovan. Dorv. *affuturum* L. pr. e exsulat L. pr. Mox *superiori* Lov. f *sequebantur* et *veniebant* Lov. Pal. Dorv. g *ipsis l. discedere* Lov. *ut ex ipsis* Dorv. L. sec. h *civ. Asiae* Ciaccon.

Arcem ante captam] Sic ex Glandorpii monitu et Ursini libro edidit Scaliger, et olim etiam Edd. primae. Vulgo erat, *arcem Antiochiam c.* unde Glareanus vel *Antiochiae*, vel *Antiochenam*, emendabat. Ultimum reperitur in Edd. Vasc. Str. Steph. Gryph. post. *Arcem ante c.* confirmatur a Bong. In Voss. est, *arcem aram captam*. In Lovan. *aram ante capt.* at in Cuj. Scal. et Leid. pr. *aram captam*. In Petav. vero, Palat. Leid. sec. et Dorvill. *arcem captam esse*. Nec video, quid valeat hic τὸ *ante*, quod cum Grutero et MSS. optimis idcirco ejeci. *Antiochiam*, et hinc *ante* ex abbreviatione τῆς *Ant.* mera est Glossa.

Qui, quum] Codices alii habent, *quicunque*, alii, *Nam quicumque*. Unde legendum vel (*qui quum etc.*) quod ex Ursini Codice secutus est Scaliger; vel, quod conjecit Davisius, *Namque quum* etc. CLARK. Ciacconium debuit laudare pro Davisio Clarkius. Ursiniano codici accedit Scaliger. Petav. etiam, Lovan. Leid. pr. Voss. tantum habent, *Quicumque*.

sito [a] adeundae Syriae consilio, pecunia societatis sublata, et [b] a quibusdam privatis sumta, et aeris magno pondere ad militarem usum in [c] naves inposito, duobusque milibus hominum armatis, partim quos ex familiis societatum delegerat, partim a negotiatoribus coëgerat, quosque ex suis quisque ad hanc rem idoneos existimabat, Pelusium pervenit.
2 Ibi casu rex erat [d] Ptolemaeus, puer aetate, [e] magnis copiis, cum sorore Cleopatra bellum gerens; quam paucis ante mensibus per suos propinquos atque amicos regno expulerat: castraque Cleopatrae
3 non longo spatio ab ejus castris distabant. Ad eum Pompejus misit, ut pro [f] hospitio atque amicitia patris Alexandria reciperetur, atque illius [g] opibus in
4 calamitate tegeretur. Sed, qui ab eo missi [h] erant, confecto legationis officio, liberius cum militibus
769 regis conloqui coeperunt, eosque hortari, ut suum officium Pompejo [i] praestarent, neve ejus fortunam

VARIAE LECTIONES.

a *adeundi Syriam* L. sec. b deest praep. in L. pr. V. *sublata* L. sec. c *navibus* Lov. Pal. Dorv. *posito* L. sec. sed v. ad c. 14. d *Ptolomeus* MSS. semper. e *magnisque* Palat. Dorvill. *magnus* L. sec. f *ejus h.* MSS. 5. et Edd. pp. g *operibus* L. pr. *a cal.* MSS. 3. Edd. pp. h *fuerant* L. pr. i *praestaret* et *despiceret* Pet. L. pr. Sc. V.

Adeo ut in recentioribus modo restet illud, *Nam quicumque.* Alioquin facile amplecterer Ciacconii conjecturam, *Namque quum.*

Naves solverunt] Sic ex Ursini Cod. et Edd. primis restituit Scaliger, quibus accedit Petav. Vulgo edebatur, *n. solvere jubebantur:* uti est quoque in MS. Brant. Leid. sec. et Lovan. Ciacconius conjecerat, *cogebantur.* *S. jubebant* Bong. et Dorv. *jubebat* Palat. sed Scalig. Leid. pr. et Voss. *naves solverent.* unde magis placet, quod jam expresserunt Vascos. Stephan. Gryph. post. Str. *solverant:* ut conveniat praeced. *recepti non erant.*

Partim quos] Transponit Ciacconius, *quos partim etc.* Sed nihil opus. CLARK. Idem male *quisque* abundare censet.

Septimium tribunum militum] In vulgatis *Appiani* exemplaribus l. 2. B. C. p. 480. legere est:

despicerent. In hoc erant numero complures Pom- 5
peji milites; quos ex ejus exercitu acceptos in [a] Sy-
ria Gabinius Alexandriam transduxerat, belloque
confecto apud Ptolemaeum, patrem pueri, reliquerat.

CIV. His tunc cognitis rebus, amici regis, qui 1
propter aetatem ejus in [b] procuratione erant regni;
sive timore adducti, ut postea praedicabant, [c] sol-
licitato exercitu regio, ne Pompejus Alexandriam
[d] Aegyptumque occuparet; sive despecta ejus for-
tuna, ut plerumqne in calamitate ex amicis inimici
exsistunt, iis, qui erant [e] ab eo missi, palam libe-
raliter responderunt, eumque ad regem venire jusse-
runt. Ipsi, clam consilio inito, Achillan, [f] prae- 2
fectum regium, [g] singulari hominem audacia, et L.
Septimium, tribunum militum, ad interficiendum
Pompejum miserunt. Ab his liberaliter ipse [h] adpel- 3
latus, et quadam notitia Septimii productus, quod
[i] bello praedonum apud eum ordinem duxerat, navi-

VARIAE LECTIONES.

a *Syriam* Pet. L. pr. Lov. V. P. Dorv. *Gavinus* L. pr. *Gavinius* V. b *curat.* Sc. L. pr. c Sic Sc. L. pr. Pet. *ejus regionem* Carr. *in regione* Lov. *regionem* MSS. 5. vulgo *ne sol. ex. regio.* d *Aegyptumve* Petav. e desunt B. V. f *in pr.* L. pr. g *singium* addunt L. pr. Lov. h *adpellaturque* V. i *ad bellum p. ord. d.* V.

Σεμπρώνιος ἀνὴρ Ῥωμαῖος, τότε μὲν τῷ Βασιλεῖ, πάλαι δὲ αὐτῷ Πομπηΐῳ ςρατευσάμενος. Et p. 481. *Τὸν Σεμπρώνιον εἴτε ἐπιγινώσκων Ῥωμαῖον ὄντα*, etc. sed utrobique reponendum est *Σεπτιμίυ* nomen. Vide *Plutarchum* in Pomp. pagg. 660. 661. et *Dionem* l. 42. pagg. 186. 187. DAVIS. Lucan. 8, 597.

Bello praedonum] Id bellum intelligit, quod contra piratas Cilicas gessit Pompejus. Vide, praeter alios Historicos, *Florum* 3, 6. DAVIS.

Naviculam parvulam conscendit cum paucis suis atque ibi ab Achilla et Septimio interficitur] Sic quidem omnes Historici. Adi *Plutarchum* in Pompejo p. 661. *Appianum* l. 2. B. C. p. 481. et *Dionem* l. 42. p. 187. At *Cicero* de Divin. 2, 9. *An*, inquit, *Cn. Pompejum censes tribus suis consulatibus, tribus triumphis,*

culam [a] parvulam conscendit cum paucis suis, [b] et ibi ab Achilla et Septimio interficitur. Item L. Lentulus comprehenditur ab rege, et in custodia necatur.

1 CV. Caesar, quum [c] in Asiam venisset, reperiebat, T. [d] Ampium conatum esse tollere pecunias [e] E-
770 pheso ex fano Dianae; ejusque rei caussa, senatores omnes ex provincia [f] evocasse, ut iis testibus in summa pecuniae uteretur; sed interpellatum adventu Caesaris profugisse. Ita [g] duobus temporibus Ephesiae pecu-

VARIAE LECTIONES.

a *parvam asc.* L. pr. unde facere posses *esc.* b *et* deest L. pr. V. Petav. bene. *ibi* deest Pal. B. L. sec. V. Dorv. *ab r.* e MSS. vulgo *a.* c *jam in* L. sec. *reperibat* Ed. Med. d Sic MSS. Urs. Pet. V. Brant. Man. Urs. Al. *Appium* vel *Apium.* e *ex Epheso* Edd. pp. f vulgo *vocasse.* dein *interpolatum* Edd. pp. g v. c. 34.

maximarum rerum gloria laetaturum fuisse, si scisset, se in solitudine Aegyptiorum trucidatum iri, *amisso exercitu:* quae si vera lectio, cum ab aliis omnibus, tum ab se ipso diversus abit vir praestantissimus. Vide Tusc. Quaest. 3,27. Unde mendosum esse locum crediderim. Repono, *si scisset, se in* celone (vel potius, *celoce,* hoc enim navigium a plerisque *celox* dicitur: vide Nonium Marcellum pag. 557.) *Aegyptiorum trucidatum iri.* Celo navis est biremis, vel triremis, ut testatur *Isidorus* Hispalensis 19, 1. quod pulcre convenit cum *Lucano,* qui 8, 662. seqq. auctor est, interfectores Pompeji *biremi* vectos fuisse. Imperiti Monachi, cum non intelligerent, quid sit *Celo, solitudinem,* notius vocabulum, substituere. *Tan.* quidem *Faber* Epist. Crit. 1, 4. *se a satellite Aegyptio contrucidatum iri,* conjecit, quae sane hariolatio nimium abit a receptae lectionis vestigiis, ideoque non temere est admittenda. DAVIS. Dele a, Repono ad *substituere,* et eorum loco substitue: Legerim, *si scisset, se in* celoce Aegyptia tandem *trucidatum iri,* vel, *a* spadone Aegyptio demum *trucidatum iri,* ut ad ipsum *Tullii* locum monuimus. Auctoribus ibi laudatis adde *Fulgentium* in Expos. serm. Antiqui p. 180. et *Senecam* Epist. 4. IDEM. *Cur. sec.* Illustriss. Bouhier. locum Ciceronis emendat ingeniose, *in solitudine Aegyptio ferro.* Adi illum ad Tusc. Disputat. 1, 35. *Exercitu amisso nudus in servorum ferrum incidisset.*

Evocasse] Sic MSS. in Editis fuerat, *vocasse.* CLARK. *Evocasse,* quod habent cum aliorum tum mei omnes praeter Dorvill. et Palat. jam exhibent Vascos. Steph. aliique. *Evocavisse* Gryph. cum MS. Scalig. Ciaccon. male-

pecuniae Caesar auxilium tulit. Item constabat, Elide 2
in templo Minervae, repetitis atque enumeratis diebus, quo die proelium secundum [a] fecisset Caesar, simulacrum Victoriae, quod ante ipsam Minervam conlocatum [b] erat, et ante ad simulacrum Minervae spectabat, ad valvas se templi, limenque convertisse.
[c] Eodemque die Antiochiae in Syria bis tantus exer- 3
citus clamor, et signorum sonus exauditus est, ut in muris armata civitas discurreret. Hoc idem Ptolemaide accidit. Pergami [d] in occultis ac remotis templi, 4
quo, praeter sacerdotes, adire fas non est, quac

VARIAE LECTIONES.

a *fecit* MSS. qq. et Edd. pp. al. *Caes. fec.* b *esset, spectavisset* L. pr. Ursin. *esset, spectasset* Reg. El. *exspectavisset* V. *ante* abest Urs. Palat. Edd. qdd. *ad* deest L. pr. V. B. c *Eodem d.* Edd. pp. *Syriam* MSS. 2. d *Pergamique* MSS. 5. et Edd. qdd.

bat, *advocasse.* Rectius fuisset tum, *ad se evoc.* Vide ad 6, 34. *Omnes ad se evocat spe praedae.* Sed non opus est. Adi ad 4, 20. 57.

Ut iis testibus in summa pecuniae uteretur] Codex *Brant.* et editt. *Rom. Ven.* omissa praepositione, habent, *ut iis testibus summa pecuniae uteretur*, unde rescribit *Ph. Rubenius* Elect. 1, 35. *ut iis testibus summa pecuniae iniretur.* MS. *Ciaccon.* et edit. *Beroald.* repraesentant, *ea summa pecuniae*, at lib. *Ursin. in summam pecuniae uteretur*, unde conjecit *Ciacconius* legendum, *in sumenda pecunia uteretur.* Sed memores esse deberent viri eruditi, Criticen jubere, ne vulgata lectio sollicitetur, cum sana sit et sincera. DAVIS. *In* abest etiam ab Ed. Mediol. et pluribus. *ea summa* Leid. sec. Dorv. Pal. Bong. et Edd. Vasc. Steph. aliaeque. *ex s.* Lov. *in summam* Pet. et Voss. sed nil mutandum. *In summa* tuentur Scalig. et Leid. primus: quamquam *in summam* nequaquam displicet. Ut finis et scopus significetur, cur eos testes adhiberet. De qua locutione alibi post multos viros doctos pluribus egimus. Sic malo cum aliis apud Ovid. Met. 13, 38. *In caussam prosit, Achivi.*

Elide in templo simulacrum Victoriae etc.] Non Elide tantum hoc accidit, sed *plerisque locis signa sua sponte conversa*, si *Jul. Obsequenti* c. 63. fides sit adhibenda. Quin et *Valerius Maximus* 1, 6, 12. *in delubris Deum sua sponte signa conversa* tradit. DAVIS.

Pergami in occultis ac remotis templi — quae Graeci ἄδυτα appellant] In fano Bacchi accidisse, autor est Dio l. 41. p. 182. Ἔντε Περγάμῳ τυμπάνων τε τινὰ καὶ κυμβάλων ψόφον ἐκ τοῦ Διονυσίου ἀρθέντα, διὰ πάσης τῆς πό-

5 Graeci ἄδυτα adpellant, tympana sonuerunt. Item
771 Trallibus in templo Victoriae, ubi [a] Caesaris statuam consecraverant, palma per eos dies in tecto inter [b] coagmenta lapidum ex pavimento exstitisse ostendebatur.

1 CVI. Caesar paucos dies in Asia [c] moratus, quum audisset Pompejum Cypri visum, conjectans eum Aegyptum iter habere, propter necessitudines regni, [d] reliquasque ejus loci obportunitates, cum legioni-

VARIAE LECTIONES.

a *Caesari* Edd. Vasc. Steph. Gr. post. Str. *consecraverat* Edd. pp. et L. sec. b *coaugm. l.* Lov. c *m. est* L. pr. d *reliquamque obportunitatem* Lov. Edd. pp. mox vulgo abest *Q*.

λεως χωρῆσαι. Porro, quae Caesari hic remota et occulta templi, Valerius Maximus 1, 6. *abdita* nuncupat, nisi locus corruptus est: ait, *Sonum tympanorum Pergami abditis delubris editum.* Illud certum, non hic *delubris*, sed *delubri*, scribendum; facileque adducor, ut credam, Valerium scripsisse, *adytis templi*, cum illud, *abditis*, de hac re inusitatius sit. Sane Caesar, cum diceret, *occultis templi*, addendum sibi putavit, quae Graeci ἄδυτα appellant. Sed, quod monendum putavi, in MS. Cujac. pro *remotis* est, *conditis*. In Palat. Petav. et Bong. *reconditis*. Quae fortasse vera lectio est. VOSS. Bene Lambinus ad Horat, 1, 16. et 4, 4. *templi* correxit, licet in MSS. plerisque, etiam meis, sit, *templis*. Sed *templi* habent Palat. Bong. Leid. sec. et Dorvill. Verum in nullo est, *remotis*. *Conditis* habet Leid. sec. at Voss. et Dorv. *reconditis*. Leid. pr. *recognitis*. E Lovan. et Scalig. nihil varietatis tamen enotatum est. Sed et *reconditis* est in MSS. Ursini et Ed. Beroaldi. *Conditis* etiam in alio Ursin. et Ciaccon. Quare omnino putem, *reconditis* esse restituendum, uti etiam id recepit Cellarius. Male autem *templis* propugnabat Hotomannus, quia in Valer. *abditis delubris* legitur. Sed vide ibi Viros doctos §. 13. *Abdita*, pro ἄδυτα, hic etiam exaratur in Voss. Sed *adita* Latinis litteris Petav. Leid. pr. Scal. et reliqui fere. De his vide etiam Ill. Spanh. T. 1. Praest. Num. p. 718.

Palma per eos dies in tecto inter coagmenta lapidum ex pavimento exstitisse ostendebatur] Plutarchus vit. Caes. p. 730. ait, παρὰ τὴν βάσιν τοῦ ἀνδριάντος exstitisse φοίνικα. Etiam Valerius Maxim. 1, 6. affirmat, *palmam viridem Trallibus in aede Victoriae sub Caesaris statua inter coagmenta lapidum justae magnitudinis enatam.* (Sic et *Jul. Obseq.* de prod. c. 63. qui sua ex *Valerio* hausit.) Unde Ursinus hic legebat, *intecto*, una voce. Sed non video, quae tunc mens verborum esse possit. *In tecto* Caesari est, ἐπὶ δώματος. Credo, movit Ursinum, quod postea Caesar ait, *ex pavimento*: nam *tectum* et *pavimentum* duo oppo

bus, una, quam ex Thessalia se sequi jusserat, et altera, quam ex Achaja a Q. Fufio legato evocaverat, equitibusque DCCC, et navibus longis Rhodiis X, et Asiaticis paucis, Alexandriam pervenit. In his erant 2
legionibus hominum III milia [a] CC. Reliqui vulneribus [b] ex proeliis, et labore, ac magnitudine itineris [c] confecti, consequi non potuerant. Sed Caesar, con- 3
fisus fama rerum gestarum, infirmis auxiliis proficisci non dubitaverat; [d] atque omnem sibi locum tutum 772

VARIAE LECTIONES.

a *CCC* Pet. Dorv. b *et* MSS. 2. c deest Lov. *poterant* MSS. et Edd. qdd: *potuerunt* V. d deest Reg. Lov. Dorv. L. sec. Edd. pp.

sita sunt. Verum nescivit, paviri etiam tectum posse, ideoque pavimenti vocem de tecto recte usurpari, qui mos hodieque apud gentes orientes viget. Certe Hirtius quoque initio libri de bello Alex. ait: *sine contignatione ac materia sunt aedificia, et structuris ac fornicibus continentur, tectaque sunt rudere aut pavimentis.* Quod vero ad Valerii ac Plutarchi loca attinet, potuerunt ii alios autores secuti esse; vel etiam ipse Caesar ab assentatoribus perperam edoctus. ut ut est, verba ejus clara sunt, et vult, palmam in tecto templi exstitisse; quod majoris miraculi, quam alterum, ut ex pavimento enata sit. VOSS. Adsensum Vossio praebet Clarkius. Me vero nondum poenitet conjecturae, quam proposui ad Obseq. c. 125. *Trallibus in aede victoriae sub Caesaris statua inter coagmenta lapidum magnitudine matura enata*, scil. *integra*, quo facit verbum, *exstitisse*, quo subitus ortus designatur. Vide ad 7, 35. et alibi. Cum Vossio tamen facit etiam Gruterus, eodem adducto Hirtii loco.

In Aegyptum iter habere] MSS. mei ad unum omnes, miro consensu, non agnoscunt praepositionem, *in*. Quod nequaquam spernendum est. Consule congesta ad B. G. 3, 7. *In Illyricum profectus est.*

A Fufio] MSS. et Edd. quidam rursus, *Fusio*. Sed praenomen *Q.* addunt Leidenses, Scalig. Palat. Lovan. Bongars. Dorvill. et Edd. Vascos. Steph. Gryph. post. Strad. Quare id reposui. In Petav. et Voss. scribitur, *atque F.* forte, *ab Q. F.* De eo vide ad l. 1. B. Civ. in f. *Q. Fufium Kalenum legatum.*

In his erant legionibus hominum III millia] Malo legere, *in his erant legionariorum III millia.* Quam vocem in Pal. et Bong. invenio, qui habent, *legionariorum hominum.* Sed puto illud, *hominum*, eradendum: ex *legionariorum*, quod primo erat, factum, *legion. hominum.* VOSS. *Legionibus hominum etc.*) Codices nonnulli, (*legionariorum hominum.*) Quod probat Vossius, nisi quod vocem (*hominum*) delendam existimet. Quo tamen facto nil opus. Nam et alibi Phra-

4 fore [a] existimabat. Alexandriae de Pompeji morte cognoscit: atque ibi primum [b] e navi egrediens clamorem militum audit, quos rex in oppido praesidii caussa reliquerat; et concursum ad se fieri videt, quod fasces [c] anteferrentur. [d] In hoc omnis multi-
5 tudo majestatem regiam minui praedicabat. Hoc sedato tumultu, crebrae continuis diebus ex concursu multitudinis [e] concitationes fiebant: compluresque milites hujus urbis omnibus partibus interficiebantur.

1 CVII. Quibus rebus [f] animadversis, legiones sibi alias ex Asia adduci jussit, quas ex Pompejanis militibus [g] confecerat. [h] ipse enim necessario [i] Etesiis tenebatur; [k] qui Alexandria navigantibus [l] sunt ad-
2 versissimi venti. Interim controversias regum ad populum R. et ad se, [m] quod esset consul, pertinere existimans, [n] atque eo magis officio suo [o] convenire, quod, superiore consulatu, cum patre Ptolemaeo et lege, et SC. societas erat facta; ostendit sibi placere,

VARIAE LECTIONES.

a *existimans A.* Reg. L. pr. sec. Sc. Dorv. Pal. Edd. Vasc. Steph. Str. Gr. post. b *de n.* Lov. *de nave* L. pr. *e nave* V. c *ante se ferret* Carr. Pal. d deest Palat. V. ad B. Civ. 1, 22. e *cogitat.* L. sec. *cunctat.* Lov. f *adversis* Lov. g *eff.* Pet. V. ad 8, 23. h *ipsae* B. *ipsi* Carrar. *emitti enim* L. sec. i *Ephesi* Carr. *a Thesus ne* L. sec. *et esitatione* Dorv. *de haesitatione* Lov. *tenebantur* Carr. B. *de his* addit Lov. k *quia Alexandriam* Carr. Pal. L. sec. Dorv. B. l *fiunt* Pal. L. sec. Dorv. *avers.* Carr. de *Etesiis* v. Comment. m *quidem ut ad consulem* Lov. Edd. pp. desunt L. sec. n abest Lov. Edd. pp. o *conv. sciebat* Lov. Edd. pp. dein *superiori* MSS. 3. Edd. pp.

si simili, (*militum legionariorum*,) saepius utitur Caesar. Neque vero reprehendi potest etiam lectio vulgata. CLARK. *Legionarium h.* est in Palat. Leid. sec. ac Dorvillii, et, *Legionariorum hominum*, jam exhibuerunt Vascos. Steph. Gryph. post. Strada. *Legionarii homines* in nostro ita nunquam junguntur, sed quidem, *leg. milites*. Quamvis alibi *homines* de peditibus dicat. Vide ad B. Civ. 2, 32. Optimi etiam quivis libri habent, *legionibus*. quod temere mutandum non esse opinor. In legionibus an alii sunt

[a] regem Ptolemaeum, atque sororem ejus Cleopatram, exercitus, quos [b] haberent, dimittere; et de controversiis jure apud se potius, quam inter se armis, disceptare.

CVIII. Erat in procuratione regni, propter aeta- 1
tem pueri, nutricius ejus, eunuchus, [c] nomine Pothinus. [d] Is primum inter suos queri atque indignari coepit, regem ad [e] dicendam caussam evocari; deinde adjutores quosdam, conscios sui, nactus [f] ex 2
regis amicis, exercitum a Pelusio clam [g] Alexandriam evocavit; atque eumdem Achillan, cujus supra [h] meminimus, omnibus copiis praefecit. Hunc, incitatum suis, et regis inflatum pollicitationibus, quae fieri vellet, litteris nunciisque edocuit. In testamento Pto- 3
lemaei [i] patris heredes erant scripti ex duobus filiis major; et ex duabus ea, quae [k] aetate antecedebat. Haec uti fierent, per omnes deos, [l] perque foedera, 773
quae Romae fecisset, eodem testamento Ptolemaeus

VARIAE LECTIONES.

a *Rex Ptolomeus, at. soror ej. Cleopatra* Lovan. b *habebant* MSS. 5. Edd. pp. *dimitterent* V. c deest Pal. Dorv. *Pothinus* bene Cuj. Voss. Reliqui cum Edd. Vett. *Photin.* V. ad Luc. 8, 483. d *Hic* MSS. 5. deest Lov. *inter se et suos* L. pr. e *dicendum* Dorv. a m. pr. f deest *ex* L. pr. vulgo *regiis*. g exsulat Lov. h *memoravimus* B. i deest Pet. k *aetatem* Dorv. abest L. pr. l *per quos f. Romae fiunt* Lov. Dorv. L. sec.

milites, quam legionarii? B. Alex. c. 69. *ut minus mile hominibus in ea legione esset.*

Propter aetatem pueri] Erat tantum annos tredecim natus, testante *Appiano* l. 2. B. C. p. 480. DAVIS.

Adjutores quosdam conscios sui] Qui simul cum eo conscii erant hujus consilii. Sallust. Catil. cap. 22. *Alius alii tanti facinoris conscii.* Rectius ergo videtur, *sibi*, vel, *consilii*, adesse. Certe Aicardus et Lipsius adscripsere, *adjutores q. consilii sui*: quorum ultimus Lovaniensi Codice inductus videtur, in quo, *consciis suis*. In Leid. pr. *conscii sui.* In Voss. *Conscis sui.*

Regis amicis] Sic MSS. Reg. et Eliens. Editi, *Regiis*. CLARK. *Regis* reposui quoque auctori-

4 [a] populum Romanum obtestabatur. Tabulae testamenti, [b] unae per legatos ejus Romam erant adlatae, ut in aerario ponerentur ([c] hae, quum propter publicas occupationes poni non potuissent, apud Pompejum sunt depositae,) [d] alterae, eodem exemplo, [e] relictae, atque obsignatae Alexandriae proferebantur.

1 CIX. De his [f] rebus quum ageretur apud Caesarem; isque maxime vellet pro communi amico atque arbitro controversias regum componere: subito exercitus [g] regius, equitatusque omnis venire Alexan-
2 driam nunciatur. [h] Caesaris copiae nequaquam erant tantae, ut eis extra oppidum, si esset dimicandum, confideret. Relinquebatur, ut se suis locis oppido

VARIAE LECTIONES.

a *pater* Petav. al. *P. R.* b *una* MSS. 3. Edd. pp. c sic MSS. vetustiores. *hec* MSS. 4. recentiores, ut supra saepe. Al. *eae*. d *atque* Lov. e *repertae* B. f abest L. pr. *omnibus* L. sec. g *regis* MSS. 3. h *Caesari* Lov. Pal. Dorv. Edd. pp. bene.

tate Petav. Leid. pr. Lovan. et 4 aliorum. *Regis nunciis* Lovan. Dorv. et Palat.

Ex duabus] Addit Librarius Leid. primi, *filiabus*. Quam vocem non nemo hic omissam existimabat. Sed *filiis* pro *filiabus* etiam dici, notissimum est. Adi notas ad Frontin. 4, 3, 5. *Praestiterunt filiis*, pro *filiabus Aristidis*. et Priscian. l. 7. cap. de Dat. et Abl. Plur. 1. Declin. Eadem confusio infra B. Alex. c. 33. *Majorique ex II. filiis Cleopatrae.*

Romam adlatae] Petav. Palatin. Leidenses, Lov. Voss. Dorvill. rursus dant, *Romae*. Vide ad B. Civ. 2, 19. *Cordubae mitteret.*

Ut in aerario ponerentur] Quod in aede Saturni. Notum est, solitos Romanos foedera, pactiones, testamenta in templis reponere, tanquam custodia tutissima. Forsan et, quod hac re pactorum aut supremae voluntatis violatoribus imprecarentur iram Deorum. Sic apud Tacitum 1. Annal. *Augusti testamentum inlatum per virgines Vestae.* quibus saepe talia committi solita. Memini quoque in Sallustio legere me, in fano repositas fuisse tabulas foederis. Et exempla alia congessit Lipsius. VOSSIUS.

Alter accepto vulnere occupatus] Ultima vox huc non convenit, cum ipsa etiam *interfectum* denotet. *Vellejus Paterculus* 2, 57. ubi de Caesaris morte loquitur: *Dum clementiam, quam praestiterat, exspectat, incautus*

[a] teneret, consiliumque Achillae cognosceret. Mili- 3
tes tamen omnes in armis esse jussit: regemque [b] hortatus est, ut [c] ex suis necessariis, quos haberet maximae auctoritatis, legatos ad Achillan mitteret; et, quid esset suae voluntatis, ostenderet. A quo missi 4
Dioscorides, et Serapion, qui ambo legati Romae fuerant, magnamque apud patrem Ptolemaeum auctoritatem [d] habuerant, ad Achillan pervenerunt. Quos 5
ille, quum in [e] conspectum ejus venissent, prius, quam audiret, aut, cujus rei caussa missi essent, cognosceret, conripi, [f] atque interfici jussit: quorum 774
alter accepto vulnere occupatus, per suos pro occiso sublatus, alter interfectus est. Quo facto, regem 6
[g] ut in sua potestate haberet, Caesar [h] effecit, ma-

VARIAE LECTIONES.

a *ten. tute* Pal. B. L. sec. Dorv. b *cohort.* L. sec. c *ejus necessarios, q. h. m. a. ministros* Lov. Pal. Dorv. d *habuerunt* MSS. 3. e *conspectu* L. pr. Lov. Dorv. V. Pal. B. Edd. R. V. M. V. ad B. Civ. 2,26. f Sic MSS. o. et Edd. qdd. non *ac.* contra *ac* pro *atque* in MSS. cap. seq. *Recogn.* Leid. sec. g Pet. B. carent τῷ *ut. habere* B. h *efficit* MSS. 7. V. ad. B. G. 1, 8. 3, 8.

ab ingratis occupatus est. Just. 7, 4. *Insidiis autem Eurydices uxoris — occupatus fuisset* etc. Hoc sensit *J. F. Gronovius*, qua de causa rescribit, *alter accepto vulnere sopitus*; dicuntur enim *sopiri*, qui aut icti aut aliunde mente conſternati deliquium patiuntur et pro mortuis concidunt, ut plurimis oſtendit vir doctiſſimus Obſerv. 4, 8. p. 120. Mihi tamen hic praeplacet, *alter accepto vulnere obsopitus*: haec enim conjectura proxime Codicum scripturam accedit, eaque voce uſus eſt *Solinus* cum alibi, tum c. 12. edit. Salmas. DAVIS. Gronovio adsenſum praebet Cellarius. In Leid. pr. modo legitur, *quorum alter interfectus est.* Non ausim ego proſcribere, *occupatus*, sive oppreſſus, perculſus, licet non ad mortem usque: nam et sic apud noſtrum plus semel *exanimatus* dicitur pro defatigato; et *confectus vulnere* non modo, qui per illud interiit, sed etiam, qui modo graviſſime vulneratus eſt, ut hoc ipso libro c. 9. et 95. ac paſſim. Hinc *occupari* sexcenties dicitur homo iis animi affectionibus, quae percellunt ita, ut nesciat, quid agat. Livius 1, 59. *illis luctu occupatis.* Vellej. 2, 6. *Cajum Gracchum occupavit furor.* quod non mutarem in, *occoecavit. Timore occupari* in Caeſare aliquoties, B. G. 1, 39. 6, 40. Male au-

gnamque regium nomen apud [a] suos auctoritatem habere existimans, et ut potius privato paucorum et latronum, quam regio consilio, susceptum bellum videretur.

1 CX. Erant cum Achilla copiae, ut neque numero, neque genere hominum, neque usu rei militaris [b] contemnendae viderentur: milia enim xx in ar-
2 mis habebat. Hae constabant ex Gabinianis militibus; qui jam in consuetudinem Alexandrinae vitae [c] ac licentiae venerant, et nomen disciplinamque populi Romani [d] dedidicerant, uxoresque duxerant, ex qui-
3 bus plerique liberos habebant. Huc accedebant conlecti ex praedonibus latronibusque Syriae, Ciliciae-

VARIAE LECTIONES.

a *cives suos* L. sec. b *contemnendis videretur* Lov. c sic MSS. non *atque*. *licentia* L. pr. d *didicerant* MSS. plerique.

tem quidam exponunt hic, *occupatus*, quasi esset, prius, quam alter vulneratus.

Magnam] Sic MS. Reg. Al. *Magnamque*. CLARK. Copulam omiserunt quoque Vascos. Steph. Gryph. post. et Strada. Sed male. Duas rationes dat, cur regem voluerit in potestate habere: *et*, quia existimabat, Regium nomen magnam auctoritatem habere; *et*, ut privatorum bellum, non regis, videretur. In hisce enim cum ceteris auctoribus solet Caesar ad emphasin geminare conjunctionem.

Ut privato p. et lat. potius, quam regio consilio] Sic MS. Regius, elegantiori paullo verborum ordine, quam est in vulgatis, (*ut potius privato paucorum et latronum consilio, quam regio, susceptum etc.*) CLARK. Eo, quo Clarkius ordine, disposuerunt jam eaedem Edd. quas modo nominavi, et ita reperi in Bongars. Ceteri retinent vulgatum ordinem, nisi quod *potius* deest in Voss. et Petav. Leid. pr. Voss. dent, *latronum, quam regio consilio*. quod amplexus sum.

Hae constabant] MS. Eliensis, *Haec*. MS. Reg. et Edit. Rom. *Hi*. Quarum lectionum quaevis ferri possit. CLARK. *Haec* est in Petav. Leid. pr. et duobus aliis. *Hi* habent Lovan. Palat. Dorvill. Leid. sec. qui codices solent consentire, et Edd. primae. De qua synthesi supra diximus aliquoties.

Qui vim suorum defendebant] Insolens loquendi genus, *vim suorum*, pro, *vim suis inlatam*. Non absimili modo libro de bello Africano, ni fallor, legitur, *Scipio multa de terrore suo*, id est, quem

que provinciae, finitimarumque [a] regionum. Multi 4
praeterea, capitis damnati, exsulesque convenerant:
[b] fugitivisque omnibus nostris certus erat Alexandriae
receptus, certaque vitae conditio, ut, dato nomine,
militum [c] essent numero: [d] quorum si quis a domino
[e] prehenderetur, concursu militum eripiebatur, qui
vim suorum, [f] quod in simili culpa versabantur, ipsi
pro suo periculo defendebant. Hi [g] regum amicos 5
ad [h] mortem deposcere; hi bona locupletum diripere,
[i] stipendii augendi caussa, regis domum obsidere, 778
regno expellere alios, alios arcessere, vetere quodam
Alexandrini exercitus instituto, [k] consueverant. Erant 6
praeterea equitum milia II. Inveteraverant [l] hi om-

VARIAE LECTIONES.

a *leg.* B. *Multi* abest L. pr. *poena capitis* Carr. B. b *que* abest a MSS. a. praeter L. sec. *hominibus* pro *omn.* Lov. c *esset* MSS. 5. d exsulat L. pr. e Sic Pet. Sc. L. pr. *premeretur* L. sec. V. B. *comprehenderetur* vulgo. *comprehendebatur* Lov. Dorv. Pal. dein MSS. mei et Edd. pp. habent *consensu m.* f *qui* MSS. 3. *culpa* abest L. pr. *versabant* Lovan. g *rerum* MSS. 4. h *morem* MSS. 3. *bona* L. pr. i Sic Sc. L. pr. in quo deest *augendi*. MSS. reliqui et Carr. *stipendia*, nec male. k *consuerant* Scal. L. pr. V. *Erant* abest a Petav. V. l vulgo *qui inv. comp. Al. b. Hi Pt. Irritaverant* MSS. 4.

hostibus incussisset ipse. VOSS. Propulsabant vim suis illatam. *Dictys* Cretensis 1, 4. *Ob* injuriam affinium, *quas supra memoravimus, consternabatur.* Sic et 2, 30. *Injuria sacerdotis* est, injuria sacerdoti illata. Simili modo apud *Appulejum* Metam. l. 1. p. 9. *Impune re relaturum meas* contumelias *putat.* De hujusmodi vocibus reciprocis vide *A. Gellium* Noct. Attic. 9, 12. ac intt. ad *Phaedri* 2, 8. DAVIS. Et passim. Adde nos ad B. Gall. 1, 30.

Expellere alios, alios arcessere] Semel *alios* expungi malebat, auctoritate codicis sui, Ursinus; cui adstipulantur Petav. Bong. et Leid. sec. Recte. Vide ad B. G. 1, 8.

Qui invet. compl. Al. bellis. Hi Ptol.] Sic primus, quantum scio, edidit Scaliger ex Ursini libro. Ante eum in plerisque Edd. omittebatur vocula, *hi*. Verum MSS. Pal. Bong. Leid. sec. Dorv. et Edd. primae, *Qui invet. Hi omnes c. Al. b. Ptol.* Sed Petav. Scal. Leid. pr. Voss. Carr. Edd. Vasc. Steph. Gryph. post. Strad. exhibent optime, ut restitui, *milia II. Inveteraverant hi omnes* (*homines* Leid. pr. Scal.) *comp. Al. bellis; Ptolem.*

nes compluribus Alexandriae bellis; Ptolemaeum patrem in regnum reduxerant; Bibuli filios duos interfecerant; bella cum Aegyptiis gesserant. [a] Hunc usum rei militaris habebant.

1 CXI. His copiis fidens Achillas, paucitatemque militum Caesaris despiciens, [b] occupabat Alexandriam, praeter eam oppidi partem, quam Caesar cum militibus tenebat, primo inpetu domum ejus inrumpere conatus: sed Caesar dispositis per [c] vias co-
2 hortibus inpetum ejus sustinuit. Eodemque tempore pugnatum est ad portum: ac longe [d] maximam ea res adtulit dimicationem. simul enim, [e] diductis copiis, pluribus viis pugnabatur: et magna multitudine naves longas occupare hostes conabantur: quarum erant L auxilio missae ad Pompejum; [f] proelioque

VARIAE LECTIONES.

a Ciaccon. ex aliis locis *magnum*, inepte. b Ita MSS. o. et Edd. ante Scal. non *occupat*. vulgo etiam *praeterea* et *conatus est*. c *viam* MSS. 4. d *maxime* Lov. e MSS. 5. recentes *ded.* male. f Sic MSS. et Edd. Vett. non *quae proelio*, quod in Edd. Ald. Man. Plant. Scal. et seqq. visitur.

Praeterea oppidi partem, quam Caesar] Locus literula corrigendus, quamvis libri vett. repugnent. Scribo, *oppidi parte*. Manuscriptus noster non incommode habet, *praeter eam oppidi partem*. VOSS. *Praeterea oppidi parte*) Ita emendavit D. Vossius ex conjectura; atque ita in MS. Reg. scriptum reperi. Nihilo tamen minus proba est vulgata lectio, (*Praeterea oppidi* partem;) quemadmodum (*maxima parte*,) et, (*maximam partem*,) dicitur. Si qua emendatione opus, conjecerim equidem legendum, (*Praeterea* EAM *oppidi partem*,) vel, (*praeterea* EA *oppidi parte;*) ut vox (*ea*) in praecedentem (*praeterea*) fuisse absorpta fingatur. Sed sine Codicibus nihil muto. Quanquam favet nonnihil Codex antiquus Vossii, qui habet, (praeter eam *oppidi partem*.) Quam quidem ipsam lectionem non incommodam existimavit Vir ille doctissimus: ut adeo tota periodus hoc modo scribatur: (—*occupat Alexandriam;* praeter eam *oppidi partem*, *quam Caesar cum militibus tenebat. Primo impetu domum ejus irrumpere conatus est etc.*) Sed in ea Lectione hoc est incommodi, quod pars posterior (*Primo impetu etc.*) valde hiulca est. Nisi forte legi posset, (*Primoque impetu*.) Sed ne sic quidem lectioni vulgatae praesta-

in Thessalia facto, domum redierant. Illae triremes 3
omnes, et quinqueremes, [a] aptae instructaeque om- 776
nibus [b] rebus ad navigandum. Praeter has, [c] XXII, 4
quae praesidii caussa Alexandriae esse [d] consueverant, constratae omnes: quas si [e] occupavissent, classe Caesari erepta, portum ac mare totum in sua potestate haberent; commeatu auxiliisque Caesarem prohiberent.
Itaque tanta est contentione actum, quanta 5
[f] agi debuit: quum ille [g] celerem in ea re victoriam, hi salutem suam consistere viderent.
Sed rem obti- 6
nuit Caesar; omnesque eas naves, et [h] reliquas, quae erant in navalibus, incendit; quod tam [i] late tueri tam parva manu [k] non poterat, confestimque ad Pharum [l] navibus milites exposuit.

CXII. Pharus est [m] in insula turris, magna alti- 1

VARIAE LECTIONES.

a Ita Cuj. Pet. Scal. L. pr. V. Lov. Edd. pp. Gryph. aliaeque. vulgo additur *erant. actae aptae* L. sec. b deest Lov. c *XXIX* L. pr. *XII* Lov. Edd. qdd. Vulgo *XXII erant* contra Pet. Scal. B. Leid. V. Ciacc. d *consuerant* Sc. L. pr. *consueverunt* Edd. pp. *Rostratae* est in MSS. Urs. Ciacc. et meis 4. V. ad c. 100. e Sic, non *occupassent*, Pet. Sc. L. pr. V. B. *Caesaris* etiam MSS. plerique et Edd. Vett. f *accidere potuit* Pal. Lov. Dorv. g *in classe cel.* B. Palat. Dorv. L. sec. h *reliqua* et *navibus* L. sec. V. i *lata* MSS. 3. *et vere* pro *tueri* Lov. *et tam p.* Edd. pp. *tam* deest MSS. 5. k *obtinuerat* Lov. *n. potuerat* V. l deest Lov. m abest *in* a MSS. 3.

bit. CLARK. Legerim, *praeterea in oppidi* parte. Cum tamen *D. Vossii* MStus habeat, *praeter* eam *oppidi partem*, ac *Gryphius* ediderit, *tenebat:* ET *primo impetu;* totus locus ita queat distingui, *occupat Alexandriam praeter* eam *oppidi partem, quam Caesar cum militibus tenebat.* Et *primo impetu domum ejus* etc. DAVIS. *Cur. sec.* *Et* non comparet in prima Gryph. editione, sed secunda, quae, ut saepe patuit, ad exemplum Vascosanae est procurata. In ea enim, ut et R. Steph. ac Stradae, *et* additur. Sed optime D. Vossii Codex habet, *praeter eam.* Nam idem non agnoscit *τὸ est*, quod neque conspicitur in Petaviano nec Leid. primo. Quo omnia bene procedunt: *occupabat Alexandriam praeter eam o. partem, quam C. c. m. tenebat, primo inpetu domum ej. inrumpere conatus.*

Domum ejus] *Partem Regiae exiguam, in quam ipse habi-*

tudine, mirificis operibus [a] exstructa, quae nomen ab
2 insula accepit. Haec insula, objecta Alexandriae, portum efficit: sed a superioribus regionibus in longitudinem passuum DCCCC in mare jactis molibus, angu-
3 sto itinere, et ponte cum oppido [b] conjungitur. In hac [c] sunt insula domicilia Aegyptiorum, et [d] vicus, oppidi magnitudine: [e] quaeque ubique naves [f] inprudentia, aut tempestate [g] paullulum suo cursu [h] decesserint, has more praedonum diripere [i] consueverunt.
4 Iis autem invitis, a quibus Pharos tenetur, non po-
777 test esse, propter angustias, navibus introitus in por-
5 tum. Hoc tum veritus Caesar, hostibus in pugna occupatis, militibusque expositis, Pharon prehen-
6 dit, atque ibi praesidium posuit. Quibus est rebus

VARIAE LECTIONES.

a *instr.* L. sec. *cepit* V. B. b *cingitur* L. pr. c *una sunt* Carr. L. sec. V. d *vici* Carr. B. L. sec. V. e *quicumque n.* L. pr. *quaquam ibique* L. sec. *ubi* Urs. Pal. *ubique* deest B. V. *utique* Lips. malim *undique* vel *ibi* cum Ursino. f *si inp.* Lov. Dorv. Edd. pp. g *paullum* Pet. B. V. *paullo* L. pr. h *disc.* Pet. *decesserunt* MSS. 4. *deflexerint* Manut. sed v. Ciacc. i *consuerunt* Sc. L. pr. V.

tandi caussa initio erat inductus, infra c. 112. CLARK.

Sed a superioribus regionibus — in mare jactis molibus] *Joan. Brodaeus* Miscell. 3, 5. reponit, *a superioribus Regibus*, quia, *in mare moles jacere*, non regionum est, sed hominum. Et hanc quidem conjecturam occupaverat *Ph. Beroaldus:* ita enim legitur in edit. quam procuravit A. D. 1508. Verum, ut opinor, sana est lectio a MSS. Codd. et antiquissimis editt. constanter repraesentata: nam vult *Caesar*, in mare jactas fuisse moles, quas e superioribus regionibus convexerant. *Superiores regiones* sunt, montuosae aliisque minus depressae. Eodem sensu *superiora loca* saepe dixit noster. Vide B. G. 3, 3. et 14. DAVIS. Emendant Viri doctissimi, Brodaeus, Beroaldus, Scaliger, Valesius, Hodius, aliique (*a superioribus* REGIBUS.) Quod et Cellarius probasset, nisi verbum praesentis Temporis (*conjungitur*) ab adjecto (*superioribus*) abhorreret. At non abhorret sane. Neque enim omnino refertur illud (*superioribus*) ad verbum praesens (*conjungitur,*) sed ad praeteritum (*jactis:*) (*Molibus in mare olim jactis a superioribus Regibus etiamnum cum oppido conjungitur.* Nihilo tamen minus, quoniam

effectum, uti tuto frumentum, auxiliaque [a] navibus ad eum subportari possent. dimisit [b] enim circum omnes propinquas regiones; atque inde auxilia evocavit. Reliquis oppidi partibus sic est pugnatum, 7
[c] ut aequo proelio discederetur, et neutri pellerentur, ([d] id efficiebant angustiae loci:) paucisque utrimque interfectis, Caesar loca maxime necessaria [e] complexus, noctu [f] praemunit. Hoc tractu oppidi pars 8
erat [g] regiae exigua, in quam ipse habitandi caussa initio erat inductus, et Theatrum conjunctum [h] domui, quod arcis tenebat locum, aditusque habebat ad portum, et ad reliqua [i] navalia. Has munitiones insequentibus auxit diebus, ut pro muro objectas haberet, neu [k] dimicare invitus cogeretur. Interim filia 9

VARIAE LECTIONES.

a Deest Pet. b *autem* Ciaccon. Palat. Dorv. L. sec. c *uti* L. sec. d *deficiebant* V. e *est c.* MSS. 3. f *praemuniri* L. pr. *praemunitum* Lov. *praemunivit* Pal. g *regia* MSS. 3. *regionis* Lov. *in qua* MSS. 3. h *domui erat* MSS. 3. Edd. pp. i *navigia* Lov. k Sic MSS. Pet. Sc. Leidd. V. B. Edd. Vasc. Steph. Gr. post. Str. non *pugnare*.

consentiunt MSS. omnes, lectionem vulgatam cum Davisio retinendam censeo. Ut hoc dicat Caesar, *in mare jactas fuisse moles, quas a superioribus* (scil. montuosis) *regionibus convexerant.* CLARK. At quis ita loquitur? *moles jactae in mare a superioribus regionibus*, per ellipsin τῦ *convectae*, vel similis verbi. Potius explicuissent Viri docti, *a* notare locum, unde hae moles jaci coeptae sint, ut initium ceperint a superioribus regionibus, et ita in mare longius extensae fuerint. Quo sensu facile lectio vulgata se tueri potest. Ut verum tamen fatear, malim ego quoque, *Regibus*, praesertim cum hoc confirmetur a Codice Vossiano, in quo clare ita inveni. *A sup. iis regionibus* Lov. De his molibus adi Amm. Marcell. 22, 16. et ibi Vales.

Pharos] Sic bene Petav. pro *Pharus*; ut mox in Lov. Pet. et Dorvill. ac primis editionibus, uti et Aldi et aliis, est *Pharon.* Quod reposui. *Pharus* quidem et, *ad Pharum*, supra retinent MSS. omnes. Verum non dubito, quin et illic scribi debeat, *Pharos*, et *Pharon.* Quod est in MSS. et Edd. B. Alexand. c. 14. sic *Thapson* MSS. B. Afric. c. 44. *Comprehendit* est in Carr. Leid. sec. Voss. Ed. Florent. Sed Petav. Scalig. Leidens. prim. *prehendit.* Vere. Virg. Aen. 2, 322. *Quam prendi-*

minor Ptolemaei regis, vacuam possessionem regni sperans, ad Achillan [a] sese ex regia transjecit, unaque bel-
10 lum administrare coepit. Sed celeriter est [b] inter eos de principatu controversia orta, quae res apud milites largitiones auxit. magnis enim jacturis sibi quisque
11 eorum animos conciliabat. Haec dum apud hostes geruntur, Pothinus, nutricius pueri, et procurator regni, in parte Caesaris, quum ad Achillan nuncios mitteret, hortareturque, ne negotio desisteret, [c] neve animo deficeret, [d] indicatis deprehensisque internunciis, a Caesare est interfectus. [e] Haec initia belli Alexandrini fuerunt.

VARIAE LECTIONES.

a Sic Pet. L. pr. V. Ciacc. Ed. Ber. non *se*. b desunt Lov. *int. e.* c *neu* Pet. d *indicatus* L. pr. *nunciis* L. sec. *nunciis inter eos* Lov. e desunt haec 5. verba in MSS. Pal. B. L. sec. V. Dorv.

mus arcem? Lucan. 5, 575. *liceat vexata litora puppe Prendere.*

Dimisit] Sic melius edidit Scal. quam, quod in prioribus erat Edd. *demisit*. Sed in plerisque, uti et Edd. primis, erat, *deduxit*: atque ita Pal. Bong. Voss. Leid. sec. Dorv. Lovan. Ciacc. Aliud quid latere, docent Scal. Leid. pr. Cujac. et Petav. *deauxit* habentes. Quo quid extricandum sit, nescio. Pro Var. lect. in Cuj. et Pet. erat, *misit*. Sine adjuncto casu poni id, vidimus ad B. G. 1, 34. Pro *regiones* vero *provincias* exaratur in Pet. Scal. Bong. Leidensibus Voss. In Pal. et Dorv. *o. provincius propinquus circum*. Adeo ut forsan in solis Cuj. et Lov. sit, *regiones*.

Hoc tractu] Sic exstat in Edd. Roseti, Plantini et seqq. juvatque Bong. Cod. *haec*. At in prioribus et MSS. meis aliorumque, quantum scio, scribitur, *nec*, sine sensu. Faernus, *in hoc tractu*. quo faciunt variae lectiones Leidens. pr. et Lov. in voce praecedenti. Videtur etiam verior, et ex *in oc* factum esse vitiosum, *nec*.

Magnis enim jacturis] Codex *Brant*. (et Lov.) perperam exhibet, *aucturis*. Jacturae sunt dona sive munera. Vide notat. ad B. G. 6, 12. Simili fere modo hujusmodi largitiones *damna* nuncupavit *Plinius* in Pan. c. 12. DAVIS.

In parte Caesaris] Leid. pr. *in partem*. at Nicasius legebat, *in potestate*. Male. Pothinus simulabat, se contra Achillan et Arsinoen in partibus esse Caesarianis. Quare ejus perfidia deprehensa, occidit eum Caesar. Bene id monuit quoque Ciaccon. addens locum Hirtii de B. Alex. c. 7. *Erat magna multitudo oppidorum in parte Caesaris*. Terent. Andr. 2, 5, 8. *Nostrae timeo parti*, et passim.

A. HIRTII (*PANSAE*) 778

COMMENTARIORUM

DE

BELLO ALEXANDRINO

LIBER UNUS.

ARGUMENTUM LIBRI DE BELLO ALEXANDRINO.

Belli Alexandrini historia continuata. X. *Proeliis aliquot navalibus victor Caesar,* XVII. *castella ad portum constructa, quaedam occupat, quaedam frustra tentans,* XXI. *natatu periculum evadit.* XXIV. *Ptolemaeum Regem ad suos remis-*

Pansae] Inepte ita inscribi, docui ad initium l. 8. cum *Hirtius* et *Pansa* diversi fuerint homines. *Oppii,* sive *Hirtii,* Edd. Vett. Sed *A. Hirtii* simpliciter Bongars. et Leid. sec. bene. Alii *Caesaris, Celsi, Suetonii,* nomen inscribunt, ridicule: immo in nonnullis est, *J. Constantini Caesaris.*

sum, hostemque factum, XXVIII. *Caesar, conjunctis cum Mithridate Pergameno copiis, profligat.* XXXI. *Ipse Rex mergitur.* XXXIV. *Interea Domitius Calvinus in Ponto parum prospere rem gerit:* XLII. *et Illyricum, varia aliquamdiu fortuna jactatum, tandem, virtute Vatinii,* XLVII. *Caesari restituitur.* XLVIII. *Sub idem tempus turbae in Hispania ulteriore, ob extorsiones Cassii Longini, exortae,* LXIII. *interventu Lepidi, et morte Cassii, paullum sedantur.* LXXVII. *Caesar, summa felicitate victo Pharnace, celerrimequè Pontico bello confecto, et provinciis pacatis, in Italiam revertitur.*

I. Bello

I. Bello Alexandrino [a] conflato, Caesar Rhodo, 1
atque ex Syria Ciliciaque omnem classem arcessit; [b] Creta sagittarios, equites ab rege [c] Nabataeorum Malcho evocat; tormenta undique conquiri, et frumentum mitti, [d] auxiliaque adduci jubet. Interim 2
munitiones quotidie [e] operibus augentur: atque om- 779
nes oppidi partes, quae minus firmae [f] esse viderentur, testudinibus [g] ac musculis aptantur: ex aedificiis autem per foramina in proxima aedificia arietes inmittuntur; quantumque aut ruinis dejicitur, aut per vim recipitur loci, in tantum munitiones proferuntur: nam incendio fere tuta est Alexandria; 3

VARIAE LECTIONES.

a *confecto* Lov. *e Rh.* Edd. pp. b vulgo *ex Cr.* c *Navat.* Petav. Leidd. Dorv. d MSS. plerique et Edd. pp. carent τῷ *que*, non male. e deest V. male. f *essent t.* Carr. B. V. *e. videntur* MSS. 6. g Sic MSS. plurimi et Edd. qdd. Al. *atque. musculisque* V.

Ex Creta sagittarios] In nullo meorum codicum, uti nec in Edit. Romana comparet Praepositio: quare eam jussi deleri. *Cretâ evocat*, ut, *Rhodo arcessit:* nisi jungere velles, *sagittarios Creta*, i. e. Cretenses, vel legere, *Cretas*, quia in MSS. Lovan. et Bongars. exaratur, *Certos*. Sed mutatione nequaquam est opus.

Ab rege Nabataeorum Malcho] Ipsa vox ultima *Regem* significat, et ab Hebraica מֶלֶךְ ortum ducit. *Porphyrius* in vita Plotini: *Βασιλεὺς δὲ τοὔνομα τῷ Πορφυρίῳ ἐμοὶ προσῆν, κατὰ μὲν πάτριον διάλεκτον Μάλχῳ κεκλημένῳ*. Vide et *Luc. Holstenium* de vit. et script. *Porphyrii* c. 2. DAVIS. Vide etiam Cellar. et Salm. Plin. Exerc. p. 892.

Test. atque musculis aptantur] Lipsius (l. 1. Pol. D. 9.) emendat, *quatiuntur, captantur*, aut aliquid simile. Sed nihil opus. Id enim vult *Hirtius:* quae partes minus firmae essent, in iis testudines atque musculos ad tegendos milites fuisse collocatos. CLARK. Lipsius margini adlevit quoque, *laxantur, grassantur*. Gruterus exponit, loca infirmiora, quibus hostes invasuri erant partes urbis infirmiores, accommodata, quo instrumentis talibus sine inpedimento uti possent.

Incendio fere tuta] Ita exhibent MSS. omnes constanter. Lipsius tamen orae codicis sui adscripsit, *ab incendio*, atque ita edidit R. Stephanus. Sine praepositione invenies quoque apud Seren. Sammon. de Medic. c. 61. *Ut tutus fias infestae fraude novercae.* ubi vide Olar. Burm. Variatur apud Liv. 3, 44. Sed et *incendio* exponi potest, *in incen-*

quod sine contignatione ac materia sunt aedificia, [a] et ſtructuris atque fornicibus continentur, tecta-
4 que sunt rudere, [b] aut pavimentis. Caeſar maxime ſtudebat, ut, quam anguſtiſſimam partem oppidi [c] palus a meridie interjecta efficiebat, hanc operibus, vineisque agendis, [d] ab reliqua parte urbis ex-
5 cluderet; illud spectans, primum, ut, quum eſſet in duas partes [e] urbs divisa, acies uno consilio atque imperio adminiſtraretur; deinde, ut laborantibus succurri, atque ex altera oppidi parte auxilium ferri
6 poſſet; in primis vero, ut aqua, pabuloque abundaret: quarum [f] alterius rei copiam exiguam, alterius nullam omnino facultatem habebat: [g] quod utrumque palus large praebere poterat.

VARIAE LECTIONES.

a Deeſt *et* L. sec. V. dein *ac f.* MSS. 5. *et* Pet. b *ac* L. pr. c *quam p.* Edd. R. V. M. paullo ante *quia* Ciacc. *qua* Lips. d Sic MSS. meliores, non *a.* vulgo *sperans.* e *Urbis* L. pr. Lov. Pal. f *quorum* Lov. g *quodque* MSS. et Edd. qdd.

dio, dum est incendium. Similia multa vide ad B. G. 2, 1. *Imperio nostro.*

Structuris] Notandum, in optimo Leid. pr. legi, *instructuris.* Quam vocem hac in re apud Isidorum occurrere, monui ad Front. 2,3,17. Adde Salmas. Plin. Exerc. p. 268. 85a.

Illud sperans] *Fulv. Ursinus* ex conjectura reponit, *illud spectans,* et sane sic exhibent editt. *Beroald. Vasc.* eoque alludunt MSS. *Brant. Norvic.* ac editt. *Rom. Ven.* in quibus eſt, *illud exspectans,* praeterquam quod eo modo saepius loquatur *Caesar:* interdum tamen aliter. Sic B. C. 1, 43. *Hoc* sperans, *legiones tres ex castris educit.* Et B. C. 3, 85. *Hoc* sperans, *ut, movendis castris pluribusque adeundis locis, commodiore frumentaria re uteretur.* Manifeſtum igitur eſt, lectionem vulgatam ferri posse, quam tamen vir erroribus exscribendis natus, *Joan. Goduinus,* ejiciendam censet. DAVIS. *Spectans*) Sic reponendum ex iis codicibus, qui habent, *exspectans.* Editi, *sperans.* Neutrum tamen male. CLARK. Quum in MSS. Thuaneis ac meis omnibus et Edd. primis sit, *exspectans,* cum R. Stephan. Ursino, Brantio et Clarkio *spectans* praetuli. Vide ad B. Civ. 3, 85. *semper, ut videbatur, spectans, si iniquis locis se subjiceret.*

Quarum alterius rei copiam exiguam] Lepidus profecto hoc

II. Neque vero Alexandrinis in gerendis nego- 1
tiis cunctatio ulla, aut mora inferebatur: nam in 780
omnes partes, per quas finès Aegyptii, regnumque pertinet, legatos, [a] conquisitoresque [b] dilectus habendi caussa miserant; magnumque numerum in oppidum telorum, [c] atque tormentorum [d] convexerant; [e] et innumerabilem multitudinem adduxerant.
Nec minus in urbe [f] maximae armorum erant [g] in- 2
stitutae officinae: servos praeterea puberes armaverant, quibus domini locupletiores victum quotidianum, stipendiumque praebebant.
Hac multitu- 3
dine disposita, [h] munitiones semotarum partium tuebantur: veteranas cohortes, vacuas in celeberrimis urbis locis habebant; ut, quacumque regione pu-

VARIAE LECTIONES.

a *inquis.* L. sec. V. b Sic Petav. L. pr. aliique. c *ac* MSS. 4. et Edd. qdd. d *miserant* Gr. Ed. e desunt *et inn. multit. add.* in Ed. Davis. et Lugd. *mult. admirab.* B. *ac inn.* Dorv. f deest V. g *const.* L. sec. h *loca* Reg. B. L. sec. Vasc. M. deest V.

in loco est *Rhellicanus*, qui, *Ex sequentibus*, inquit, (scilicet ex eo, quod una alterave infra pagina dicat Hirtius, *nullum omnino Alexandriae fontem fuisse; flumen autem Nilum in ea parte Urbis fuisse, quam adversarii obtinebant,*) *ex his*, inquit, *intelligi potest*, *Caesarem per* (Alterius rei *copiam exiguam*) AQUAM *innuere.* Quasi vero non in hac ipsa sententia *Aquam* plane nominasset: (*Ut AQUA pabuloque abundaret; quarum alterius rei copiam exiguam, alterius nullam etc.*) CLARK.

Per quas fines Aegyptii, regnumque pertinet] Turbant hic MSS. nam *per quas* non est in Dorv. *quas* deest Pal. *fines* exsulat a Leid. pr. Voss. *finis* Bong. Leid. sec. *Aegypti* habent MSS. tantum non omnes et Edd. primae. *Regnum*, sine *que*, est in Leid. pr. Quasi fuerit tantum, *per quas Aegypti regnum pertinet.* Sed videntur librarii decepti esse singulari numero verbi, *pertinet.* At consule dicta ad B. G. 4, 11. *principes ac senatus fecisset.* Ciacconius autem pro *per quas* nimis temere conjecit scribendum, *qua.*

Convexerant et innumerabilem multitudinem adduxerant] Lege, *et innumerabilem* militum *multitudinem adduxerant.* DAVIS. *Cur. sec.* Ciacconio videtur deesse vox, *hominum*, quia sequitur, *Hac multitudine disposita:* sed cur non inde patet, *militum*, vel *hominum*, subintelligi?

gnaretur, integris viribus ad auxilium ferendum obportuni essent. Omnibus viis atque angiportis [a] triplicem vallum obduxerant: [b] erat autem quadrato exstructus saxo; neque minus XL pedes alti-
4 tudinis habebat: quaeque partes urbis inferiores erant, has altissimis turribus denorum tabulatorum
5 [c] munierant. Praeterea [d] alias ambulatorias totidem tabulatorum confixerant; subjectisque [e] eas rotis, funibus jumentisque objectis, directis plateis, in [f] quamcumque erat [g] visum partem, movebant.

VARIAE LECTIONES.

a *undique tr.* Lov. Edd. pp. *tr. omnem v.* Lovan. b *erant exstructae* et *habebant* Lov. Dorv. L. sec. male *obstr.* B. vulgo *nec* contra MSS. meliores. *pedum* L. pr. Edd. pp. c *commun.* L. pr. d deest Ed. Ald. Gryph. aliisque. e *eis* Edd. qdd. f *quantumcumque* Pal. g *usus* B. L. sec. Vasc. M. *movebat* Lov. L. sec. *movebatur* Dorv.

Obportunae essent] Urs. Petav. Cujac. Scalig. Bongars. Leidens. pr. Voss. Reg. Eliens. et Edd. primae, item Vascos. Stephan. aliaeque dant, *obponi possent.* Quare recipienda lectio Lovan. Palat. Leid. sec. Dorvill. et Edd. Venet. 1517. Gryphii etc. *obportuni*, per Synthesin relato ad milites, non ad, *cohortes*. Quod saepissime usu venit in his commentariis. Confer loca, ad quae lectorem misi B. Civ. 3, 87. *Copiae* etc. *et plerique*. B. Civ. 2, 32. *Municipia. illi.* B. Alex. c. 9. *naves. Hi.*

Tabulatorum confixerant] Nescio, quem locum hic habere poterit vox ultima. Lego, *confinxerant.* Sic *Plinius* H. N. 10, 33. dixit, *nidos confingere.* DAVIS. Nescit Davisius, quem locum hic habere possit vox (*confixerant:*) ideoque rescribit, (*confinxerant.*) Sed nihil opus. Nam quemadmodum dicunt Latini Scriptores, (*tabulas inter se configere;*) ita similiter recte dicitur, (*turres totidem tabulatorum* configere.) CLARK. Idem H. N. 11, 5. Apes *favos* confingunt *et ceras.* Pari modo, *deorum simulacra confingere*, est apud *Lactantium* Div. Instit. 1, 11. DAVIS. *Cur. sec. Confinxerant* invenio in Ed. Elzev. et *confecerant* in Leid. pr. Sed cave, quid mutes. Adludit Hirtius ad vocem, πῆγμα. Glossae: *Configit*, συμπήσσει, πῆγμα, *confixum*. Adposite, ut legi debet, Appul. l. 4. Metam. p. 72. Ed. Pric. *confixilis machinae subliciae turres tabularum nexibus ad instar circumforaneae domus.* ubi vulgo male: *sublicae: turres tabularum nexibus.* V. Comment.

Funibus jumentisque objectis, directis plateis] In eo solo variant Codd. quod MS. *Norvic.* et editt. *Rom. Ven. Beroald.* cum aliis nonnullis exhibeant, *directis pluteis*, unde *Pet. Ciacconius*, omissa voce et mutata distinctio-

III. Urbs fertilissima [a] et copiosissima omnium 1
rerum adparatus subgerebat. Ipsi homines [b] inge- 781
niosissimi atque acutissimi, quae a nobis fieri vide-
rant, ea sollertia efficiebant, ut nostri illorum opera
[c] imitati viderentur: et sua sponte multa reperie- 2
bant; [d] unoque tempore et nostras munitiones in-
festabant, [e] et suas defendebant: atque haec prin- 3
cipes in [f] consiliis, concionibusque [g] agitabant, *po-
pulum Romanum paullatim in consuetudinem ejus
regni* [h] *occupandi venire: paucis annis antea Gabi-*

VARIAE LECTIONES.

a c. *machinarum* Lov. b *ingeniosi* MSS. 6. dein *acuti* Dorvill. c Sic Urs. Pet. Scal. Lov. Dorv. alii et Edd. Vett. *imitari. mirari* L. pr. d *unoquoquè* Pet. e *suasque* Lov. Dorv. f *conciliis* MSS. et Edd. qdd. dein *contentionibus* V. g *cogit.* V. h Sic Pet. Sc. L. pr. B. V. etc. in Pal. Dorv. *venire in cons. ej. r. occ.* vulgo *ven. occ.* Ciaccon. delet *τὸ occup.*

ne, rescribit, *funibus jumentisque objectis pluteis*, ut velit *Hirtius*, jumenta objectu pluteorum fuisse protecta; nec ab hac sententia abhorrere videtur *Just. Lipsius*, qui Poliorc. l. 2. Dial. 4. pro *objectis* praeterea legit, *obtectis*; absque causa quidem sontica, etiamsi priorem emendationem recipiamus, cum *Caesar* B. C. 2, 15. dixerit, *adversus plutei objectu*. Sana est, ut arbitror, lectio vulgata. Sic hujusce libri c. 36. *Montibus tamen altis ab duobus lateribus* objectis. Hoc certe praestat *Scaligeranae* rationi, pro qua vox, *objectis*, tota est eliminanda. Turres procul dubio aliaque omnia iis plateis facilius aguntur, quae rectae sunt et sine multis flexibus. DAVIS. *Jumentisque objectis*) Hoc est, *jumentis junctis*. Sollicitant hanc lectionem Viri docti, et emendationes nescio quas comminiscuntur. Sed quemadmodum dixit Livius, *fores portae objicere*, et, *munitiones vallo objectae*, hoc est, *adjunctae*; ita recte quoque dici videtur, *funibus jumentisque objectis*, hoc est, *junctis*. Probam esse vulgatam lectionem, vidit et Davisius: verum quam affert similem locutionem, (*Montibus altis ab duobus lateribus* objectis,) ea non videtur satis ad auctoritatem habere similitudinis. CLARK. Pro vulgata lectione stant etiam Codices nostri meliores. Nam *pluteis* non comparet nisi in recentissimis, Bong. Palat. Leid. sec. et Edd. pp. *objectisque* Voss. *direptis* Palat. et Dorv. Sed *directae*, seu *derectae*, ut est in Petav. et aliis, *plateae* sunt, *rectae*, ut *directum iter* alibi. Vide ad B. Civ. 3, 76. *Objectis* ejici vellet quoque Gruterus. An, *objectas directis plateis*, sive obpositas? Quo sensu *objectae insulae*, *loca* etc. passim in his commentariis occurrit. Cum Bruto tamen *pluteos* praefero: quia videntur contra-

4 *nium* [a] *cum exercitu fuisse in Aegypto; Pompejum se ex fuga* [b] *eodem recepisse;* [c] *Caesarem venisse cum copiis; neque morte Pompeji quidquam profectum,*
5 *quo minus apud se Caesar commoraretur: quem si non expulissent,* [d] *futuram ex regno provinciam: idque agendum mature: namque eum, interclusum tempestatibus propter anni tempus, recipere transmarina auxilia non posse.*

1 IV. Interim, dissensione orta inter Achillan,
782 qui veterano exercitui praeerat, et Arsinoën, regis Ptolemaei minorem filiam, ut supra [e] demonstratum est, quum uterque utrique [f] insidiaretur, et summam imperii [g] ipse obtinere vellet; praeoccupat Arsinoë per Ganymeden eunuchum, nutricium suum,
2 atque Achillan interficit. Hoc occiso, [h] ipsa sine ullo socio et custode omne imperium obtinebat: exercitus Ganymedi transditur. [i] Is, suscepto officio,

VARIAE LECTIONES.

a Desunt c. *ex.* Lov. b *eadem* Lov. c Sic Pet. L. pr. sec. V. B. Edd. Vasc. Steph. Gr. post. vulgo *ac C.* Mox contra MSS. o. vulgo *Caes. ap. se.* d *f. dicebant* Lov. Dorv. Pal. Edd. pp. male. V. ad B. G. 1, 17. e *demonstravimus* L. pr. f *insidiarentur* B. g abest L. pr. h *sine u. s. et c. ipsa* Pet. L. pr. B. V. i *Hic* MSS. 3. Edd. pp.

ria esse, *directae plateae*, et, *in quamcumque partem.*

Fertilissima] In Lov. Codice corrupte legitur, *feralissima.* Unde Heinsius conjecit, *feracissima.* Bene, nisi magis verisimile videretur, esse modo aberrationem librarii, retinentibus ceteris, *fertilissima*, quod nemo sanus damnare possit.

Gabinium cum exercitu fuisse in Aegypto] Eo missus est Gabinius, ut Ptolemaeum, ejecto Archelao, reduceret. Vide notat. ad B. C. 3, 5. Huc respicit *Valerius Maximus* 9, 1. ext. 6. DAVIS.

Tempestatibus propter anni tempus] Ultima tria verba videri possent alicui esse Glossema; praesertim cum in MSS. Lovan. Palat. et Dorv. exaretur, *Tempestatibus anni.* Quod non displicuit Grutero. Sed Heinsius conjiciebat, *intercluso tempestatibus mari.* uti scribit auctor c. 43. Sed cave quid mutes. *Tempestates* passim vocantur coeli turbi-

largitionem in milites auget; [a] reliqua pari diligentia administrat.

V. Alexandria est [b] fere tota suffossa, specus- 1
que habet ad Nilum [c] pertinentes, quibus aqua [d] in
privatas domos inducitur, quae [e] paullatim spatio
temporis liquescit, ac [f] subsidit. Hac uti domini 2
aedificiorum, [g] atque eorum [h] familiae consuerunt: nam, quae flumine Nilo fertur, [i] adeo est limosa [k] ac turbida, ut multos variosque morbos
efficiat: sed ea plebes ac multitudo contenta est ne- 3
cessario, quod fons urbe tota nullus est. Hoc tamen flumen in ea parte urbis erat, quae ab Alexandri-
nis tenebatur: quo facto est admonitus Ganymedes, 4
posse nostros aqua intercludi; qui distributi munitionum tuendarum caussa, vicatim ex privatis aedificiis, specubus [l] ac puteis extracta aqua utebantur.

VARIAE LECTIONES.

a *et rel.* L pr. b *pene* L. pr. c *pertingentes* V. L. sec. Dorv. Ed. Flor. sed v. ad B. Civ. 3, 68. *a Nilo pert. a quib.* L. pr. d *privatim per d.* L. sec. e *paullum* V. f *subsidet* MSS. 4. et Edd. pp. aliaeque, male. V. ad 7, 64. et Gronov. Obs. 4, 17. g *ac* V. h ita MSS. o. et Edd. Vett. At Scal. errore, credo, typothetarum, et Recentt. pleraeque *familia*. dein *consuerunt* MSS. 3. i *eo* Lov. Dorv. k Ita MSS. o. et Edd. qdd. non *atque*. l Ita MSS. 5. meliores, non *et*.

dae constitutiones, per quas minus navigabile est mare. Vide praeter alia loca B. Gall. 3, 12. 4, 3. et saepissime. Hae vero accidunt plerumque *per tempus anni hibernum*, seu tempus maris clausi. *Anni tempus* frequens est in his commentariis. Adi notas ad 7, 16. *per singula diei tempora.* Ipse Hirt. 8, 7. *pabulatio propter anni tempus exigua.* et infra c. 43. *hiberno tempore anni et difficili.* B. Afric. c. 24. *per anni tempus.*

In milites] Scalig. Leidenses, Lovan. Palat. et Dorv. dant, *militem*. Bene, pro militibus et omni exercitu, ut innumeris apud auctores locis sumitur. Nil tamen mutare placuit tum propter Pet. et alios codices, tum propter praecedens, *largitionem:* nisi ibi velles, *largitiones*.

1 VI. Hoc probato consilio, magnum ac difficile opus adgreditur: [a] interseptis enim specubus, [b] atque omnibus urbis partibus exclusis, quae ab ipso tenebantur, aquae magnam vim ex mari rotis ac ma-
2 chinationibus exprimere contendit: hanc locis superioribus fundere in partem Caesaris non [c] intermittebat: quam ob rem salsior paullo praeter consuetudinem aqua trahebatur ex [d] proximis aedificiis, magnamque hominibus admirationem praebebat, quam ob [e] caussam id accidisset; nec satis sibi ipsi
3 credebant; quum se inferiores ejusdem generis, ac saporis, [f] aqua dicerent uti, atque [g] ante consuessent: vulgoque inter se conferebant, et degustando,
783 quantum inter se differrent aquae, cognoscebant.

VARIAE LECTIONES.

a *intersectis* Pal. B. Dorv. sed v. ad Front. 1, 5, 11. b *ac* V. c *intermittebant* L. sec. V. Statim *quam ob causam* Pet. B. Leidd. V. Ed. Steph. d *primis* Edd. pp. e *rem* Pet. B. L. pr. V. Ed. Steph. f *aquae digererent* Lovan. *digererent* L. pr. *aqua* Glossam putat Heins. g *antea* L. pr. *consuerant* MSS. 3. *consueverant* Edd. pp.

Plebes] Ita bene ediderunt Vascos. Stephan. Strad. Gryph. post. Plant. Scalig. et seqq. ut exhibent Codd. Scal. Leid. prim. et Petavii, in quo non est, *plebis*, ut videtur scribere Gudius ad Phaedr. 4, 5. sed *plebes*, si recte excerpsit Gruterus. Reliqui habent, *plebs*. At vide ad 6, 13.

Ad extremum casum omnes deducti viderentur] MS. *Norvic.* et nonnullae editt. *ad extremum casum periculi* etc. Sic *Curtius* 4, 10, 2. *Sollicitisque sub ipsum tanti discriminis casum ingens religio — incussa est.* Non multo aliter *Livius* 4, 27. *casum ancipitis eventus* dixit, et *casum fortunae Justinus* 27, 1. DAVIS. Adde: *Catullus* Carm. 23, 11. *Non casus alios periculorum.* *Livius* 2, 13. *Adeo moverat eum et primi periculi casus.* Igitur eorum Codd. lectio videtur reducenda. IDEM. *Cur. sec.* MSS. Reg. Eliens. et Vossii, *casum periculi.* Quam lectionem et exemplis allatis erudite tuetur Davisius. CLARK. *Periculi* addunt MSS. Pet. Scal. Leid. pr. Cujac. Bong. cum Ursin. et Edd. Vasc. Steph. aliisque. Sine dubio vere, licet vulgata lectio utique sit proba, et ita occurrat B. G. 3, 5. et alibi. similia vide apud Cort. in Sallust. B. Jug. c. 25. *casum victoriae*, et c. 56. *facinoris casum.*

Graviorem extimescerent casum] Sic Aldus eumque secuti

Parvo [a] vero temporis spatio, haec propior bibi [b] omnino non poterat: illa inferior conruptior [c] jam, salsiorque reperiebatur. 4

VII. Quo facto dubitatione sublata, tantus incessit timor, ut ad extremum casum [d] periculi omnes deducti viderentur, atque alii, [e] morari Caesarem, dicerent, quin naves conscendere [f] juberet; alii multo graviorem extimescerent casum; quod neque celari [g] Alexandrinis possent in adparanda fuga, quum tam parvo spatio distarent ab ipsis; neque, illis inminentibus atque insequentibus, ullus in naves receptus daretur. Erat autem magna multitudo oppidanorum in parte Caesaris, quam domiciliis ipsorum non moverat; quod ea se fidelem palam no- 1 2

VARIAE LECTIONES.

a *autem* Lov. b Sic MSS. o. et Edd. qdd. non *non p. omn.* c deest L. pr. d vulgo deest haec vox. dein *ducti* Pal. e *nihil m.* B. a m. sec. f *juberent* B. male. *quin* valet *quin non.* g vulgo *Alexandrinos* et *q. hi tam.*

ediderunt. At MSS. constanter omnes, item Edd. primae, Vasc. Steph. Gryph. et aliae, *gravius.* Quod non videtur mutandum fuisse. *casum* illum, scilicet, aquam salsam factam etc. extimescebant multo *gravius:* quia tuto recedere non posse se credebant.

Celari Alexandrinos possent] Ita vulgo hodie exhibent, quod a. Scaligerana Ed. profectum videtur; sed in Ed. Elzev. a. 1675. inveni, *celare. Alexandrinos* est quoque in Edd. Ven. et Florent. In reliquis omnibus et MSS. scribitur, *celari Alexandrinis.* Quod idcirco restitui, ut apud Nepot. in Alcibiade c. 5. *Id Alcibiadi diutius celari non potuit.* Verum tamen MSS. Scalig. et Voss. habent, *Alexandrini.* Quod praeferrem, ut usitatius. Cicero l. 5. Fam. 2. *te a fratre de re celatum esse.* Frontin. 2, 7, 6. *celatis et hostibus et militibus.* Plura vide apud Broukh. ad Tibull. 1, 9, 1. *Non ego celari possim.* Recte ergo dicitur, *Alexandrini celantur,* et illi *celantur Alexandrinis,* i. e. latent iis: non vero, *illi celantur Alexandrinos.* Dari debebat exemplum, ubi, *res celatur me,* pro, *ego celor illam rem,* vel *de illa re,* occurrat. Reposui igitur, *Alexandrinis;* non ausus recedere a plerisque MSS. favente Heinsio ad Ovid. Fast. 4, 149. sed inclino magis in, *Alexandrini.* Vide ibidem Cel. Burm. et ad Quinctil. Decl. 9, 2. *Quod ipse celatus sit.* Dein *hi* delevi aucto-

ſtris [a] eſſe simulabat, et [b] desciviſſe a suis videbatur :
784 ut, si mihi defendendi eſſent Alexandrini, quod neque [c] fallaces eſſent, neque temerarii, multa ora-
3 tio fruſtra abſumeretur: quum vero uno tempore et natio eorum, et natura cognoscatur; aptiſſimum eſſe [d] hoc genus ad proditionem, nemo dubitare poteſt.

1 VIII. Caeſar [e] suorum timorem conſolatione et ratione [f] minuebat: *nam puteis* [g] *fossis aquam dulcem posse reperiri adfirmabat; omnia enim litora na-*
2 *turaliter aquae dulcis venas habere: quod si alia esset litoris* [h] *Aegyptii natura, atque omnium reliquorum; tamen, quoniam mare libere tenerent, neque hostes classem* [i] *haberent,* [k] *prohiberi sese non posse, quo minus quotidie aquam navibus* [l] *peterent, vel a*

VARIAE LECTIONES.

a Abeſt Lov. b *discessisse* Lov. Pal. Dorv. Edd. pp. c *faciles* L. pr. d *id* L. sec. B. e *eorum* Pal. *suis* L. sec. *collatione* Scal. L. pr. f *muniebat* B. V. g *et f.* Pal. *fossisque* Edd. qdd. male. V. c. 9. h *Aegypti* MSS. qdd. *A. n. aquae* Lov. i deeſt L. pr. k *prohibere* Pet. Lov. L. pr. V. B. *sese non* abeſt L. pr. *possent* Pet. Lov. L. pr. V. l *petere* L. pr. Sc. Lov. Dorv. B. Edd. pp.

ritate Petav. Scal. Leid. pr. Bongars. a m. pr. Voſſ. quae vox turbat senſum: quia sequitur, *illis*, sc. Alexandrinis.

Ut, si mihi defendendi essent Alexandrini, quod neque fallaces essent, neque temerarii] Editi veteres, (*Ut tum mihi etc.*) MS. Reg. (*cum ut non etc.*) MSS. Eliens. et Voſſii, (*ut mihi — Alexandrini, neque fallaces essent, —; multaque oratio etc.*) Corrupte omnes. Exhibendae tamen variae lectiones, siquis inde meliorem vulgata forte extundere poſſit. Interim vulgata non multum videtur reprehendenda. CLARK. Cum MS. Reg. consentit Voſſ. in, *cum ut non.* Bong. *ut quum mihi. tum* Edd. Med. Venet. Flor. Reliqui, *ut mihi*, cum Edd. Vascos. Steph. Gryph. etc. *Quod* abeſt a MSS. omnibus et iisdem Edd. *multaque oratio* eſt in Pet. Scalig. Leid. pr. Voſſ. Pal. Lov. Dorv. et Edd. iisdem. Quod si, *si*, deleas, eumdem sensum vulgato efficit. Quare in re lubrica conjecturis indulgere nolo. Omnia usque ad finem capitis de Gloſſemate suſpecta sunt Grutero.

Temerarii] Editt. *Rom. Venet. Beroald.* habent, *ut tum mihi* etc. MS. autem *Norvic. ut*

sinistra parte a [a] Paraetonio, vel [b] a dextra ab in-
sula; quae diversae navigationes numquam uno tem-
pore adversis ventis praecluderentur: fugae vero nul- 3
lum [c] esse consilium non solum iis, qui primam di-
gnitatem haberent, sed ne iis quidem, qui nihil, prae-
terquam de vita, cogitarent: [d] magno negotio inpe- 4
tus hostium [e] adversos ex munitionibus sustineri:
quibus relictis, nec loco, nec numero pares esse
[f] posse: [g] magnam autem moram et difficultatem 5
adscensum in naves habere, praesertim ex scaphis: 785
summam esse contra in Alexandrinis velocitatem, [h] lo-
corumque et aedificiorum notitiam: hos, praecipue 6
in [i] victoria insolentes, [k] praecursuros, et loca ex-
celsiora atque aedificia occupaturos; [l] ita fuga na-
vibusque nostros prohibituros: proinde ejus consilii

VARIAE LECTIONES.

a *Paratonio* MSS. plerique. *Paratonis* Sc. L. pr. b deest praep. Pet. V. *a dextra in s.* Edd. pp. c *esset* Lov. d *sine m.* Scal. dein *inpetum* L. pr. e *adversis m.* L. pr. *sustinerent* Lovan. f *possent* Lov. Dorv. Edd. pp. *possunt* Pal. g *dicebant* additur Lovan. Palat. Dorv. L. sec. Edd. pp. Male. V. ad B. G. 1, 17. h *locorum et aed. notitia* B. Edd. Vasc. Steph. Gr. post. Strad. *aedificationum* L. pr. i *victoriam* L. sec. k *praecurrituros* L. pr. l *ita tamen* L. pr.

mihi defendendi essent Alexandrini, neque fallaces essent neque temerarii. Testatur quidem *Joan. Goduinus*, locum esse corruptum, et Codices MSStos variare, quorum utinam diversas lectiones exhibuisset. Loquendi sane modus vituperari non potest: eandem enim phrasin adhibet *Cicero* Offic. 3, 7. ubi ait: *Primum Panaetius in hoc defendendus est, quod non utilia cum honestis pugnare aliquando posse dixerit.* Attamen, nisi fallor, latens est mendum: nam licet *temeritatis* vitio laborassent Alexandrini, de eo agendi hic non erat locus. Rescribo itaque, *quod neque fallaces essent, neque* VETERATORII. Hujusce libri cap. 24. *Etsi fallacem gentem* (de Alexandrinis loquitur) *semperque alia cogitantem, alia simulantem, bene cognitam habebat. Propertius* 3, 9, 33. *Noxia Alexandrea, dolis aptissima tellus.* Quin et tota Aegyptiorum natio fraudibus et versutiis adeo erat dedita, ut Etymologici Magni scriptor Ἀιγυπτιάζειν interpretetur, πανουργεύειν. DAVIS. Ingeniose admodum; sed exspectandi codices. CLARK. At vide cum Cl. Wassio, num te-

obliviscerentur, atque omni ratione esse [a] *vincendum cogitarent.*

1 IX. Hac oratione apud [b] suos habita, atque omnium mentibus excitatis, dat centurionibus negotium, ut, reliquis operibus intermissis, ad fodiendos puteos [c] animum conferant, neve quam partem
2 nocturni temporis intermittant. Quo suscepto negotio, atque omnium animis ad laborem incitatis, magna, una nocte, vis aquae dulcis inventa est. Ita [d] operosis Alexandrinorum machinationibus, maximisque conatibus, non longi temporis labore, oc-
3 cursum est. Eo biduo legio XXXVII ex dedititiis Pompejanis militibus, cum frumento, armis, telis, [e] tormentis inposita in naves a Domitio Calvino, ad litora Africae, paullo [f] supra Alexandriam, delata
4 est. Hae naves Euro, qui multos dies continenter

VARIAE LECTIONES.

a *vivendum* Lov. b *eos* MSS. 5. Edd. pp. c *animos* Pal. L. sec. Dorv. d *oppressis* Lov. e *tormentisque* MSS. 3. *inpositi* Pal. *inpositis* Lov. Edd. pp. f deest Scal. L. pr.

merarii iidem sint, qui falsarii, qui fidem temerant et violant. Passim *temerare sacra, leges,* et similia, quod a *temeritate* dictum est, teste Festo. Vide omnino Ill. Heins. ad Vell. 2, 60. Ovid. Am. 1, 8. ex Ponto 2, 2. et Broukh. ad Prop. 2, 15, 21. Hinc *intemerata fides* Virgilio et aliis.

Omnia enim littora naturaliter aquae dulcis venas habere] Si hoc sit perpetuum, ratio est, quia particulae aquae per terrae poros ferantur, dum salinae ob figuram in arctioribus meatibus haereant, unde nonnulli Philosophi fontium a mari longissime dissitorum originem duxere. Vide *Ren. Cartesium* Princ. Philos. Part. 4. §. 64. seqq. DAVIS.

Qui primam dignitatem haberent] Hoc est, qui honorem suum et existimationem rebus aliis omnibus sibi *cariorem* et *antiquiorem* haberent. CLARK.

Impetus hostium adversos] Hoc est, impetus hostium in adversos et fortiter repugnantes. Phrasis inusitata, sed elegans valde et concinna. Hoc enim ait Caesar: Si impetus hostium *adversi* ex munitionibus vix sustinetis, quanto minus eosdem *aversi et fugientes* sustinebitis? CLARK.

Operibus intermissis] Lati-

ſtabat, portum capere prohibebantur: sed loca sunt egregia omni illa regione ad tenendas anchoras. Hi, quum diu retinerentur, atque aquae inopia premerentur, navigio actuario Caeſarem faciunt certiorem.

X. Caeſar, ut per se consilium caperet, quid 1
faciendum videretur, [a] navim conſcendit, [b] atque
omnem claſſem [c] se sequi juſſit, nullis noſtris mi-
litibus impositis; quod, quum longius paullo disce- 2
deret, munitiones nudare nolebat: quumque ad eum
locum [d] accessiſſet, qui adpellatur [e] Chersoneſus,
aquandique cauſſa remiges [f] in terram exposuiſſet,
nonnulli ex eo numero, quum longius a navibus 786
praedatum processiſſent, ab equitibus hoſtium sunt
excepti: ex iis cognoverunt, Caeſarem ipſum [g] in 3
claſſe veniſſe, nec ullos milites in navibus habere.

VARIAE LECTIONES.

a *navem* MSS. plerique. b *seque* Reg. L. sec. Edd. Vasc. Steph. Gr. poſt. c Sic MSS. o. mei et Eliens. aliique, et Edd. pp. Gryph. et aliae. *subsequi* Vird. vulgo abeſt *se*. d *accessissent* MSS. 8. Edd. pp. *adpellabatur* V. e Sic, vel *Chersonensus*, MSS. Pet. Sc. L. pr. Pal. Lov. Dorv. Edd. Vascos. Steph. aliae. *Chernon*. MSS. 3. vulgo *Cherron*. f deſunt *in t*. Pal. *exposuissent* MSS. 6. *exposuit* Edd. pp. g *cum* B.

nam eſſe hanc locutionem, nemo dubitare poteſt. Nihilominus, quia sequitur ſtatim, *intermittant*, non displicet lectio Edd. Rom. Venet. et Mediol. *omissis*: ut notavi ad Frontin. 1, 4, 13. *Omnibus omissis*. B. G. 7, 34. *Omnibus omissis rebus*. *Omittere* et *praetermittere* confunduntur B. G. 6, 34. Ceterum, *ad fodiendum puteos*, exaratur in recentiſſimis MSS. Palat. Dorv. Leid. sec. et Edd. iisdem, quod temere ubique viris quibusdam doctis placet. Ego antiquiſſimos Codices malim sequi. Adi notata ad B. Gall. 3, 14.

Nudari] MSS. Reg. et Voſſii et Edit. Rom. *nudare*. CLARK. Editiones, quas ego vidi, praeter Clark. habent, *nudare*. Quamquam non damno, *nudari*, ut eſt in Urs. Cuj. Pet. et Gryph. Marg. Utrumque probum.

Ex eo numero] Sic repoſui ex MS. *Norvic*. et editt. *Rom. Ven. Beroald*. cum recentiores *pronomen* omittant, quod omnino videtur desiderari. DAVIS. Cum

4 Qua re comperta, magnam sibi facultatem fortu-
nam obtulisse bene gerendae rei crediderunt: ita-
que naves omnes, quas paratas habuerant ad navi-
gandum, propugnatoribus instruxerunt, Caesarique
5 redeunti cum classe [a] occurrerunt: qui duabus de
caussis eo die dimicare nolebat, quod [b] et nullos mi-
lites in navibus habebat, [c] et post horam x diei res
agebatur: nox autem [d] adlatura videbatur majorem
fiduciam illis, qui locorum notitia confidebant: sibi
etiam hortandi suos auxilium defuturum; quod nulla
satis idonea esset hortatio, [e] quae neque virtutem
6 posset notare, neque inertiam. Quibus de caussis
naves, quas potuit, Caesar ad terram [f] detrahit:
quem in locum illos [g] successuros non existimabat.

VARIAE LECTIONES.

a *occurrunt* Dorv. b deest MSS. et Edd. quibusd. c *et quod p.* Edd. pp. d *illat.* V. e Sic MSS. et Edd. Vett. non *qua.* f *detraxit* MSS. nonnulli et Edd. Vett. g *succensores* Scal.

Eliensi recte faciunt MSS. Reg. et Vossii. Caeterum in MS. Regio ita scriptus est hic locus, (*et nonnulli ex* eo *numero* non longe — *processissent* (Edit. Rom. Ven. et Med. *concessissent*) etc.) Quae lectio itidem ferri possit. CLARK. *Et nonn.* etiam est in Leidens. sec. male. *Eo* vero addi necesse fuit, jubentibus et MSS. omnibus, atque Edd. Med. Vasc. Steph. et aliis, nec non sano sensu.

Sibi etiam] MS. Reg. (Sibique *etiam* etc.) Quae lectio non mala. Conjunctum est enim cum eo, quod praecessit: (*Nox autem — illis etc.* sibique *etiam hortandi suos* (noctu) *auxilium defuturum.*) CLARK. Accedunt Leid. sec. et Bong. recentissimi Codices.

Turpiter in conspectu contumeliam] MS. Eliensis (*turpem.*) MSS. Reg. et Vossii, (turpem *in conspectu* hostium *contumeliam etc.*) CLARK. *Turpem* rescripsi fide MSS. Petav. Palatin. Bong. Scalig. Leidensium, Voss. Dorv. et Edd. Vasc. Steph. Gryph. post. *Hostium* addunt quoque Palat. Bong. Leid. sec. Voss. Dorv. recentiores omnes. *Omnium* mallet Gruterus. Ceterum pro *illi*, quod abest a nonnullis Edd. in Petav. Scaliger. Leidensibus, Voss. Dorvill. exaratur, *illis*. Optime, scil. Rhodiis, licet *navis* praecesserit, synthesi frequentissima. Adi ad B. Gall. 2, 11. *Equitatum. His Q. Pedium praefecit.* Atque ita vitabitur ambiguitas, ne *illi* ad Caesarem referas: quod videntur fecisse nonnulli Glossatores: unde in MSS. Lov. Palat. et Dor-

XI. Erat una navis Rhodia in dextro Caesaris 1
cornu [a] longe ab reliquis conlocata. [b] Hanc conspicati hostes [c] non tenuerunt sese; magnoque impetu IV ad eam [d] constratae naves, et complures apertae contenderunt: cui coactus est Caesar ferre 2
subsidium, [e] ne turpem in conspectu contumeliam acciperet; quamquam, si quid gravius illis accidisset, merito [f] casurum judicabat. Proelium com- 3
missum [g] est magna contentione Rhodiorum: qui [h] quum in omnibus dimicationibus et scientia et virtute praestitissent, tum maxime [i] illo tempore totum onus sustinere non recusabant; ne quod suorum culpa detrimentum acceptum videretur. Ita proelium secundissimum est factum. Capta est una ho- 4

VARIAE LECTIONES.

a *longeque a r.* Lovan. Pal. L. sec. Dorv. Edd. pp. b *hac conspicata* Lov. c *junxerunt* Lov. *verterunt* L. pr. e Gloss. *se* Lov. Pal. d *rostratae* MSS. 5. et Ciacc. male. V. ad B. Civ. 3, 101. e vulgo *ne turpiter*, et mox *illi*. f *casum* L. pr. g abest Scal. *contentio* Sc. Pet. V. *Rhodiarum* Lov. h *tum* L. pr. i *in illo* L. pr. bene: v. Arntz. ad Aur. V. Ill. 9. 24.

vill. inepte legitur, *acc. merito ad Caesarem respiciebat.* Rhellic. et Cellarius ad navem referunt: quia nimis longe a reliquis provecta erat.

Depressa est altera, deinde omnes] Editt. *Rom. Ven. Beroald.* aliaeque nonnullae exhibent, *depressa est altera*, alteraque perturbata, *deinde* etc. unde rescribit *J. Fr. Gronovius* Obs. 4, 19. *alteraque perforata.* Feliciter, ut opinor, sic enim inter alios locutus est noster hujusce libri c. 25. DAVIS. *Depressa est altera;* alteraque perforata; *deinde* omnes *epibatis* nudatae) Voces istae, (*alteraque perforata*) desunt in Recentioribus. MS. Reg. et Editt. Vett. exhibent, (*alteraque* perturbata:) unde J. F. Gronovius ex conjectura restituit, (*alteraque* perforata.) Feliciter. Sic enim infra Hirtius c. 25. (*triremem hostium* perforasset *et demersisset;*) et c. 46. (perforatae *merguntur.*) Quod sequitur, (*deinde omnes epibatis nudatae,*) manifesto corruptum est. Si enim *OMNES* epibatis nudatae; quorsum subjungit statim, *magna praeterea multitudo in RELIQUIS navibus propugnatorum esset interfecta?* MSS. plerique habent, (*Deinde* omnibus *epibatis nudatae:*) unde Glandorpius scri-

787 stium quadriremis; depressa est altera; deinde [a] omnibus epibatis nudatae: magna praeterea multitudo in reliquis navibus propugnatorum est interfecta. Quod nisi nox proelium diremisset, tota classe hostium Caesar potitus esset. Hac calamitate perterritis hostibus, adverso vento leniter flante, naves onerarias Caesar remulco victricibus suis [b] navibus Alexandriam deducit.

1 XII. Eo detrimento adeo sunt [c] fracti Alexandrini, quum [d] jam non virtute propugnatorum, sed scientia classiariorum [e] se victos viderent **** quibus, et superioribus locis sublevabantur, ut ex aedificiis de-

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *omnes*. b deest vulgo. *reducit* B. c *strati* V. d Ita MSS. pro *n. j. pugnat.* male L. pr. V. c. 46. et Gron. e *et navigatorum* addunt Reg. V. B. L. sec. *et navigiorum* Carr. *se dev.* Lov. P. Dorv. Edd. pp. *devictos se* L. sec. bene.

bendum existimavit, (*Deinde* nonnullae *omnibus epibatis nudatae;*) Turnebus, (Duae omnibus *epibatis nudatae;*) Davisius autem optime: (Dein duae omnibus *epibatis nudatae.*) Nisi forte etiam adhuc propius a MSS. vestigiis, unica tantum literula mutata, legi possit, (— *alteraque perforata; deinde* omnibus *epibatis NUDATA.*) CLARK. *Est* non invenuste abest a Leid. pr. *Altera perturbata* addunt ex meis recentiores, Leid. sec. Dorv. Palat. et Edd. Med. Flor. Vascos. Stephan. Str. Gryph. post. At Lovan. et Dorvill. *est alteraque perturbata.* Dubitare possis, an illud *perturbata*, seu *perforata*, non potius sit Glossa τῦ *depressa*, aut contra, ut fuerit, *quadriremis, alteraque perforata:* ubi aliquis adscripserit, *depressa.* licet et hoc verbum in hac re sit proprium apud omnes historicos et nostrum. Nil definio. Vetustissimi certe MSS. quique agnoscunt tantum, *depressa est altera.* Verum ego quoque malim amplecti Gronovii emendationem, et cum Clarkio etiam rescribere, *omnibus ep. nudata,* ut ad *perforatam* navem hoc referatur, et *deinde*, pro quo *duae*, vel *quinque*, margini adlevit Lipsius, retineatur. *Omnes* autem est ineptissimum, et *omnibus* exhibent Petav. Leidens. pr. Bongars. ac Voss. et Edd. Aldi, Gryph. Plantini, et alii.

- *Deinde omnes epibatis nudatae*] MSS. *Norvic.* et *Thuan.* cum editt. vett. repraesentant, *deinde omnibus*, ex qua varietate *Joan. Glandorpius* scriben-

defendi possent: et materiam cunctam objicerent, 2
quod nostrae classis obpugnationem etiam ad terram 788
verebantur. [a] Iidem, postea quam Ganymedes in [b] concilio confirmavit, sese [c] et eas, quae essent amissae, restituturum, et numerum adaucturum, magna spe [d] et fiducia veteres reficere naves, [e] accuratiusque huic rei studere atque inservire instituerunt: ac, tam- 3
etsi amplius [f] ex navibus longis in portu navalibusque [g] amiserant, [h] non tamen reparandae classis cogitationem deposuerunt: videbant enim non auxilia [i] Caesari, non commeatus subportari posse, si classe ipsi valerent. Praeterea nautici homines, [k] ur- 4

VARIAE LECTIONES.

a *Idem* et *item* MSS. et Edd. qdd. b *consilio* Edd. pp. *confirmaverat* MSS. 3. Edd. pp. c deest copula MSS. 3. Edd. pp. *ut* L. pr. d *fiduciaque* MSS. 4. Edd. pp. e *accelerationsque* Dorv. Palat. *constit*. Edd. pp. f *ex* MSS. aliquot. g *miserant* MSS. 5. Edd. pp. h deest MSS. 3. qui habent *cog. habuerunt. dispos.* V. *deposuerant* L. pr. i Ita R. Steph. Ciacc. Scal. et seqq. MSS. o. *Caesaris*. k Sic MSS. mei o. vulgo addunt *et*.

dum putavit, *deinde nonnullae omnibus: Hadr.* autem *Turnebus* Advers. 14, 16. *duae omnibus* etc. Lubens rescripserim, *dein duae omnibus epibatis nudatae*, quae quidem minima est mutatio, multoque minus, quam reliquae conjecturae, abit a Codicum lectione. DAVIS.

Epibatis nudatae] Sunt *Epibatae*, qui navalibus operis aes merent, non aliter, atque in castris milites; *Classiarios* vocat postea *Hirtius*. Sic et passim *Caesar*. Brant. Vide *Joan. Schefferum* Mil. Nav. 2, 3. DAVIS.

Remigio] Sic MS. Regius. Al. *remulco*. CLARK. Perperam Clarkius *remulco* mutavit; licet sit *remigio* etiam in Lovan. Palat. Dorvill. Leid. sec. corrupte ex scriptura Codd. veterrimorum, *remulgo*, ut est hic quoque in Petavian. Leid. pr. et Voss. vel ex Glossa. Vult auctor, fune alligatas navibus victricibus, ab iis remigantibus protractas fuisse. Male enim Davisius quoque *cum* addi voluit. *Navibus* inserui etiam e tribus meis et Edd. Vasc. Steph. Gryph. post. etc.

Suis] MSS. Reg. Eliens. et Vossii, (*suis navibus*.) Quae loquendi ratio Caesari et Hirtio non infrequens. CLARK. *Carrar. Petav. Norv.* aliique codices addita voce dant, *victricibus suis* NAVIBUS *Alexandriam* etc. Ac sic edidere *Beroaldus*, *Gryphius* atque *Stephanus*. Legerim, *remulco* cum *victricibus*

bis, et regionis maritimae, [a] quotidianoque usu a pueris exercitati, ad naturale ac domesticum bonum refugere cupiebant: et, quantum parvulis navigiis profecissent, sentiebant: itaque omni studio ad [b] parandam classem incubuerunt.

1 XIII. Erant omnibus ostiis Nili custodiae exigendi [c] portorii caussa dispositae. Naves [d] veteres erant in occultis regiae navalibus, quibus multis annis ad navigandum non erant usi. Has reficie-
2 bant; illas Alexandriam revocabant. Deerant remi: porticus, gymnasia, aedificia publica detegebant:
789 [e] asseres remorum usum obtinebant: aliud [f] natura-
3 lis sollertia, aliud urbis copia [g] subministrabat. Postremo non longam navigationem parabant; sed prae-

VARIAE LECTIONES.

a *quotidiano u.* Edd. pp. Vasc. Steph. et MSS. Lov. Dorv. b *repar.* L. pr. c *portarii* MSS. quid. *portus* Lov. d deest Pal. Dorv. e *ad r. usum: al.* Lovan. Pal. Dorv. *usu* L. pr. *obtinebat* abest quoque L. sec. f *naturali* Lov. Dorv. L. sec. g *ministr.* L. pr.

suis NAVIBUS *Alexandriam deducit.* De remulco vide Interpretes ad *Caesaris* B. G. 3, 40. et *Jos. Scaligerum* ad *Festum* in *remulco.* DAVIS. *Cur. sec.*

Quibus et superioribus locis sublevabantur, ut ex aedificiis defendi possent] Ante haec verba manifestissimus est hiatus, quem intulit vetustas, unde apparet, temere se gessisse *Pet. Ciacconium,* qui reposuit, *ut vix aedificia defendi possent,* cum de locis tam mutilis nihil certo possit definiri. Hujus tamen lacunae in MS. *Norvic.* et editt. *Rom. Ven. Berould.* nullum est indicium. DAVIS. Neque in nostris MSS. qui constanter habent, *ex aed.* in Edd. quibusdam, *ut vix,* vel *ut et,* sine hiatu. Rhellic. capit pro, a *quibus,* sc. Classiariis Caesarianis. Cellarius reponit, *qui,* retento, *ut vix,* quod ab Aldo originem habet.

Naturale — bonum] Sic ex MSS. quibusdam rescripsit Victorius Var. Lect. 10, 24. quem secuti sunt Scaliger et Recentiores. Al. (*naturalem — Usum.*) Vide quae infra ad c. 60. ubi similis (in plerisque Editis) occurrit locutio. CLARK. Accedunt MSS. Ursini, Petav. Leidenses, Pal. Bongars. Voss. Vulgatae antea lectioni adhaerent MS. Brant. Lovan. et Dorvill. quam ante Scaligerum jam abrogavit Plantinus.

Erant omnibus ostiis Nili] Scribe ex *Lov.* et *Palat.* Erant

sentis temporis necessitati serviebant, et in ipso portu confligendum [a] videbant. Itaque [b] paucis diebus, contra omnium opinionem, quadriremes [c] XXII, quinqueremes V confecerunt: ad has minores [d] apertas- 4
que complures adjecerunt; et, in portu periclitati remigio, quid quaeque earum [e] efficere posset, idoneos milites inposuerunt, seque ad confligendum omnibus rebus paraverunt. Caesar Rhodias naves IX ha- 5
bebat (nam, X missis, una in cursu litore [f] Aegyptio defecerat,) [g] Ponticas IIX, Lycias V, ex Asia XII. Ex his [h] erant quinqueremes V, et quadriremes X: reliquae infra hanc magnitudinem, et pleraeque apertae. Tamen virtute militum confisus, [i] cognitis hostium copiis, se ad dimicandum parabat.

VARIAE LECTIONES.

a *videbatur* Dorv. b desunt *p. d.* Edd. pp. *pauca c.* Lovan. *diebus* deest V. c *XII* Pal. d *apertas* c. Lov. Dorv. Edd. pp. *quam pl.* L. pr. ut alibi. e *effugere* Lov. f *Aegypto* L. pr. g *Pontias* Lovan. Dorv. Pal. L. sec. h Sic MSS. o. et Edd. Vett. nisi quod absit iis numerus *V.* vulgo *q. v. er.* deest *erant* Cujac. *quinque biremes et* Palat. Lov. et Dorv. i *cognita* Lov.

in *omnibus ostiis Nili*, quemadmodum *Beroaldus* et *Gryphius* olim dederunt. DAVIS. *Cur. sec.* *In* addunt quoque Dorv. Palat. et Edd. primae, Vascos. Steph. aliaeque. Quod male praefert Cl. Davisius. In hisce enim amant auctores, Caesar certe et Hirtius, subintelligere praepositionem, quam sexcentis et pluribus locis omitti, singulae fere paginae docent, saepeque a librariis temere intrusam esse, docuerunt dudum viri docti. Vide Arntzen. ad Epit. Aur. Vict. c. 13. et indicem nostrum V. *in.* Standum in hisce a MSS. vetustioribus. Eodem modo, ac hic, c. 26. *locis idoneis ad Canopum in statione dispositis navibus.*

Ostiis Nili] Cod. Lovan. et Edd. Rom. Med. Ven. *ostiis portuum Nili.* Non inepte. Non enim tantum, *ora portus*, Livius aliique dixerunt, ut ad Lucanum vidimus 10, 515. sed et *ostium portus* aliquoties habet Livius. Consule Gronovium ad 35, 39. *Ad ostium portus est invectus.*

Regiae navalibus] Editt. *Rom. Ven. Beroald. in occultis regionis navalibus*, quae lectio non placet, cum liqueat, haec navalia Alexandriae fuisse sita. An scribendum, *in occultis regis navalibus?* Ea certe in palatio regio fuisse, vix crediderim. DAVIS. Regiae *navalibus*) Editi Vett. et MSS. nonnulli habent

1 XIV. Poſtquam eo ventum [a] eſt, ut sibi [b] uter-
que eorum confideret; Caeſar Pharon [c] claſſe cir-
cumvehitur, [d] adverſasque naves hoſtibus conſtituit:
in dextro cornu [e] Rhodias conlocat, in ſiniſtro
[f] Ponticas. Inter has spatium [g] CD paſſuum relin-
quit, quod satis eſſe ad explicandas naves videba-
2 tur. Poſt hunc ordinem reliquas naves subsidio dis-
tribuit: [h] quae quamque earum sequatur, et cui
3 subveniat, conſtituit atque imperat. Non dubitan-
ter Alexandrini claſſem producunt, atque inſtruunt;
in fronte conlocant XXII: reliquas subsidiarias in
4 secundo ordine conſtituunt: magnum praeterea nu-
merum minorum navigiorum et [i] scapharum produ-
cunt cum malleolis, ignibusque; si quid ipſa mul-
titudo, et clamor, et flamma noſtris terroris ad-
5 ferre poſſent. Erant inter duas claſſes vada trans-

VARIAE LECTIONES.

a Deeſt V. b non comparet in L. pr. c *classi* L. pr. d *adversisque* Lov. e *Rhodia* Petav. Lovan. V. *locat* L. pr. f *Ponticos et hos* Petav. Lov. V. *Pontias* Dorv. g *D* B. Edd. pp. *pedum* MSS. 2. *reliquit* MSS. 4. Edd. pp. h *quam quisque* Lov. Pal. Edd. R. M. V. *quae quam quisque* Dorv. *earum* abeſt Edd. pp. sed v. ad B. G. 1, 39. i *scaphas X* Lov. Edd. pp. *X* addunt etiam Palat. Dorv. Leid. sec.

corrupte, (regionis *navalibus.*) Daviſius emendandum cenſet, (regis *navalibus,*) quia navalia in *palatio regio* fuiſſe vix crediderit. Sed proba eſt vulgata lectio. Supra B. Civ. 3, 112. (*Pars erat regiae exigua, — et theatrum conjunctum domui, quod arcis tenebat locum, aditusque habebat ad portum, et ad reliqua* Navalia.) CLARK. Bene vulgatum defendit Clarkius, licet MSS. Brantii, Lovan. Leidens. sec. Edd. Mediol. Flor. et margo Vasc. *regionis* exhibeant.

Una in cursu littore Aegyptio defecerat] *Pet. Ciacconius* reponendum putat, *littore Aegyptio decesserat.* quia sub finem lib. 3. de Bell. Civil. dixerit *Caesar, naves imprudentia aut tempestate paullulum suo cursu decesserint.* Argumentum sane prorſus eſt ficulneum, cum illic de aberratione fiant verba, hic autem de navis interitione. DAVIS.

Eo qui intrassent] *Eo*, licet praecedat pluralis, *vada*, defen-

itu angusto, quae pertinent ad regionem Africae: [a] (sic enim praedicant, partem esse Alexandriae dimidiam Africae) satisque diu inter ipsos est exspectatum, [b] ab utris transeundi fieret initium: pro- 6
pterea quod, [c] eis qui intrassent, [d] et ad explican- 79
dam classem, et ad receptum, si durior accidisset casus, [e] inpeditiores fore videbantur.

XV. Rhodiis navibus praeerat Euphranor, animi 1
magnitudine ac virtute magis cum nostris hominibus, quam cum Graecis, comparandus. Hic ob no- 2
tissimam scientiam, [f] atque animi magnitudinem, delectus est ab Rhodiis, qui imperium classis obtineret: qui, ubi Caesaris animum advertit, *Videris* 3
[g] *mihi*, inquit, *Caesar*, *vereri*, *si haec vada primis navibus intraveris*, *ne prius dimicare cogaris*, *quam reliquam classem* [h] *possis explicare*: *nobis rem com-* 4

VARIAE LECTIONES.

a Desunt verba parenthesi inclusa Edd. R. M. V. b *a quibus* Lov. Pal. Dorv. L. sec. Edd. pp. V. ad 5, 44. c vulgo *eo*. d deest copula MSS. et Edd. qq. e *exped*. C. Lov. Edd. R. M. V. perperam. f *animique* MSS. 3. Edd. pp. g deest Edd. R. M. V. dein vulgo *primus*. *intraris* L. pr. V. h *potueris* Urs. B. L. sec. V. Ed. Flor.

di omnino potest ex notatis ad B. G. 1, 6. et 5, 14. Verum id in nullo inveni Codice aut Editione ante R. Steph. et Plantin. Ante eas vulgo legitur *ei*, vel *ii*. *Ei* est quoque in Cujac. Petav. Scalig. et Leid. prim. Sed in Lov. Pal. Dorv. Leid. sec. Voss. Brant. et Edd. primis, item Ven. Beroaldi et aliis reperi, *eis*. Recte omnino. *Intrare* enim cum Ablativo aeque ac Accusativo construitur. Quod non ceperunt librarii: unde et pro *intrassent* scripserunt, *transissent*, vel *transirent*, uti in Lovan. Pal. Brant. et Edd. primis ac Ven. Beroaldi et Vascos. exstat, perperam. Adi viros doctos, quos laudavi ad Lucanum 2, 555. et Markl. in Addendis ad Stat. Silv. 3, 3, 61. *Hermique* vadum, quo *Lydius* intrat *Bacchus*. Infra cap. 32. in MSS. quibusdam, *ea parte oppidi intrare*.

' *Primus navibus*] MS. Reg. (primis *navibus*.) Cui lectioni favet, quod sequitur (reliquam *classem*.) Nec tamen ideo rejicienda vulgata lectio. CLARK. *Primis* confirmatur a Scal. Leidensibus, Lovan. Voss. Dorvill. et forsan reliquis, ut et Ed. R. Stephani: quorum auctoritati

mitte; nos proelium sustinebimus, (neque tuum judicium fallemus) dum reliqui subsequantur: [a] *hos quidem diutius in nostro conspectu gloriari magno*
5 *nobis et dedecori et dolori est.* Caesar illum adhortatus, atque omnibus laudibus prosecutus, dat si-
6 gnum [b] pugnae. Progressas ultra vadum IV Rhodias naves circumsistunt Alexandrini, atque in eas inpetum faciunt. Sustinent illi, atque arte sollertiaque se explicant: ac tantum doctrina potuit, ut [c] in dispari numero nulla transversa [d] hosti objiceretur, nullius [e] remi detergerentur, sed semper venientibus adversae occurrerent. Interim sunt reliquae
7 subsecutae. Tum necessario discessum ab arte est

VARIAE LECTIONES.

a *hostes* Reg. Dorv. Pal. B. b *pugna progressis* L. pr. Lov. c deest Pet. d *hostibus* V. e *remis* B. Edd. Vasc. Gr. post. Str. *naves decederent* Lovan. Pal. Dorv. Edd. R. M. V. male. V. Brant. et alios passim.

cessi, praesertim cum soleat haec vox jungi substantivo rei, pro personae. Adi omnino Cel. Gronov. Obs. 1, 7. et quae notavi ad Front. 1, 6, 1. Cicero 2. Epist. ad Fam. 13. *Cum prima aestiva adtigissem.* Vulgatis favet Celsus, *si haec vada primi ingredimur.*

Hos quidem diutius] MS. *Norvic.* exhibet, *hos enim diutius,* quod aeque placet. DAVIS.

Nullius remi d.] MS. Vossii, *nulli.* MS. Reg. *nullaeque*, antique pro, *nulli.* CLARK. *Nullis* est in Voss. et Ed. Flor. Sed *nullaeque* habent Bongars. et Edd. Vascos. Gryph. post. ac Stradae. Vide congesta ad 6, 12. *nullo adhibetur consilio.*

Suis ab Diis immortalibus exposceret] Hic admodum facetus est *Joan. Goduinus*, nam ait: *non, ut supra de Massiliensibus l. 2. de bello civili*, ab diis exposceret, *sed*, ab suis: *nam Aegyptiis sui erant Dii, non aliis tantum gentibus communes, sed aliis etiam gentibus exosi.* At praeterquam quod hic tam de Romanis, quam Alexandrinis agatur, bonos certe auctores parum trivit, qui non statim videt, *suos* idem denotare, ac, *suas partes.* Sic B. C. 3, 100. *Corcyra Dyrrhachioque aquam* suis *supportabat.* Et hujusce libri c. 16. *Saepenumero Caesar suis exposuerat.* Sed quid opus exemplis? Talia in *Caesare* et aliis *μυριάκις* occurrunt. DAVIS.

Prorsus — effugium dabatur victis] MSS. plerique habent

propter angustias loci; atque omne certamen in virtute constitit. Neque vero Alexandriae fuit quisquam 8
aut nostrorum, aut oppidanorum, qui aut in opere, aut in [a] obpugnatione occupatum animum [b] haberet, quin altissima tecta peteret, [c] atque ex omni prospectu locum spectaculo caperet, precibusque et 791
votis victoriam suis ab diis inmortalibus [d] exposceret.

XVI. Minime autem [e] par erat proelii certamen: 1
nostris enim prorsus neque terra neque mari effugium dabatur victis; omniaque victoribus erant fu- 2
tura in incerto: illi, si superassent navibus, omnia tenerent: si inferiores fuissent, [f] reliquam tamen

VARIAE LECTIONES.

a *pugna* Pet. Sc. L. pr. V. B. *in* abest Pal. B. male. deficit hic rursus Dorv. usque ad c. 46. b *haberent* Sc. c desunt usque ad finem cap. in Lov. Edd. R. M. V. *prospectando loco spectaculum* L. sec. *in o. prospiciundo loco spectaculum* B. *prospectando spectaculum* V. *prospectando loco spectandum* Pal. d *peteret* Palat. e Sic MSS. meliores, non *er. p. M. enim* MSS. 3. f *reliquum futurum quod p.* Lov. Brant. Pal. *reliqua tum fortuna p.* L. sec. Vasc. M. *tum* B. deest Edd. R. M. V.

corrupte, (pulsis — *effugium dabatur victis.*) MS. Reg. (*pulsis dabatur effugium* — ullum.) Quod ferri posset. Sed praestat vulgata Lectio propter elegantiorem *ἀντίϑεσιν*, *victis* et *victoribus*. CLARK. Cum Reg. faciunt Palat. Leid. sec. et Edd. Vascos. Gryph. post. Str. In Bong. est, *n. en. pulsis n. t. n. m. ullum d. refugium.* In reliquis MSS. et Edd. omnibus ante R. Stephanum, quem Scaliger videtur secutus esse, est, *pulsis* et *victis*. Verba, *dabatur victis*, ab interpolatore addita censet Gruterus. *Prorsus* non displicet, si modo reperiatur in aliquo Codice.

Illi — omnia tenerent] Nulli Editorum animadverterunt, non cohaerere haec cum praecedentibus, *dabatur* et *erant*. Legendum aut, (*omnia tenebant;*) et deinceps, (*periclitabantur:*) aut, addita vocula, (Cum *illi — omnia* tenerent, *etc.*) CLARK. Sed illud *cum*, vel *nam*, satis subintelligi potest.

Perpaucos de summa rerum ac de salute omnium decertare] Mirum, quam ad lucem hic caecutierint Viri doctissimi. *Perpaucos*, inquit Cellarius, *quia propter loci angustiam classis explicari non potuit.* Quasi vero non jam antea diserte narrasset Hirtius, postquam Rhodiae naves

3 fortunam periclitarentur. Simul illud grave ac miserum videbatur, perpaucos [a] de summa rerum, ac de salute omnium decertare: quorum si [b] qui aut animo aut virtute cessisset, reliquis etiam esset cavendum, quibus pro se pugnandi facultas non fuisset.
4 Haec superioribus [c] diebus saepenumero Cae-
792 sar suis exposuerat; ut hoc [d] majori animo contenderent, quod omnium salutem sibi commendatam

VARIAE LECTIONES.

a Desunt *d. s. rerum* L. pr. qui habet *ac de summa S. O. rerum* abest Petav. Lov. V. Br. et Edd. Vett. praeter Vasc. Steph. Gr. post. *earum* Pal. *re* Ciacc. V. ad B. Civ. 1, 21. b Ita Pet. L. pr. Scal. non *quis*. V. ad B. G. 1, 48. *cessissent* V. c abest Lov. d *majore* MSS. et Edd. qdd.

vada et angustias pertransissent, *reliquas* etiam, adeoque totam classem, *esse subsecutas*. Rhellicanus autem multo adhuc pejus: *Hoc*, inquit, *inde fortassis eveniebat, quod viderent, cum gloriam, tum victoriae commodum non ad singulos, sed ad unum Caesarem pervenire; ad haec, quod non pro patria, sed aliena et externa terra et regno adipiscendo decertarent: quum e contra Alexandrinorum quisque pro focis et aris, liberis et uxoribus suis pugnaret*. Quasi vero Caesareani non pugnarent *serio*, quibus *victis*, jam dixerat Hirtius, *neque mari neque terra perfugium dabatur ullum*; aut quasi *Perpaucos* ideo diceret Hirtius, quia plures scilicet *Noluerant* decertare: quo nihil potest a vero longius abesse. Mens Autoris manifesta est: *Perpaucos de salute omnium* necessario *decertare*, propterea quod salus totius exercitus penderet ex victoria NAVALI; quae naves parvam tantum exercitus partem, pro sua et reliquorum omnium salute dimicaturam, continere poterant. CLARK.

Cavendum] Sunt, qui emendent, *cadendum*. Ego, quin scribi debeat, *CEDENDUM*, nullus dubito. (*Siquis* — cessisset, *reliquis etiam esset* cedendum.) Quam conjecturam a *Jo. Rosseto* jam ante occupatam video. CLARK. *Cavendum*) Si sana sit prima sententiae pars, vix dubium videtur, quin legi debeat, *reliquis etiam esset* CEDENDUM, ut *Rossetus* et *Clarkius* statuerunt. At cum *Gryphius* aliique plures ediderint, *esset cadendum*, forte rectius legas, *si quis aut animo aut virtute cecidisset*, *reliquis etiam esset* CADENDUM. *Cicero* Fam. lib. 6. Epist. 1. *Non debemus ita* Cadere animis, *quasi aliquid evenerit, quod fieri posse nunquam putavimus*. Similiter *mente concidere* dixit idem Philip. 3, 9. et *concidere animis* noster *Hirtius* B. G. 8, 19. DAVIS. *Cur. sec.* *Cessisset* valet idem, quod, *succubuisset*, *defecisset*. Ut, *cedere invidiae*: v. Viros doctos ad Phaedr. 3, 9, 4. *labori* Claud. Ruf. 1. 329. Ovid. Art. 2, 229. *Secum habet ingenium, qui, cum libet, Accipe, dicit. Cedimus, inventis plus pla-*

viderent. Eadem [a] suum quisque contubernalem, 5
amicum, [b] notum prosequens erat obtestatus; ne
suam atque omnium [c] falleret opinionem, quorum
judicio delectus ad pugnam proficisceretur. Itaque 6
hoc animo est decertatum, ut neque maritimis [d] nauticisque sollertia atque ars praesidium ferret, neque numero navium praestantibus multitudo prodesset, neque flexi ad virtutem [e] ex tanta multitudine viri

VARIAE LECTIONES.

a *sibi* Edd. R. M. V. b *notumque* B. L. sec. c *fallat* Leid. sec. d *neque nauticis* L. pr. e *e* Pet. L. pr. V.

cet ille meis. Cavendum etiam non mutem, quod retinent MSS. omnes et Edd. primae, licet *cadendum* exstet in Edd. Vasc. Stephan. Gryph. Manut. Plant. et aliis. Reliqui sibi consulere, et salutem fuga vel quocumque alio modo quaerere, ac sibi cavere deberent.

Neque flexi ad virtutem ex tanta multitudine viri, virtuti nostrorum possent adaequari] Edit. *Beroald. neque flexi ad virtutem ex tanta multitudine hostium viri, virtutes nostrorum possent adaequare.* MS. *Victor. neque flecti ad virtutem ex tanta multitudine hostium, neque,* pro voce, *viri*, in reliquis autem eandem lectionem repraesentat, ac *Beroald.* Alii Codd. a vulgata diversi non abeunt, nisi quod constanter exhibeant, *ex tanta multitudine hostium viri.* Repono: *neque electi ad virtutem ex tanta multitudine hostium viri,* ut partim ante me viderat *Pet. Ciacconius. Electi ad virtutem* idem valet, ac *lecti ob virtutem. Caesar* B. G. 7, 85. *Exiguum loci ad declivitatem fastigium magnum habet momentum;* ubi *Vossius* frustra reponit, *ob declivitatem.* B. C. 3, 88. Quam ad caussam *cunctum equitatum — in sinistro cornu objecerat. Livius* 3, 48. *Decemvir alienato* ad libidinem *animo.* Alia suppeditabit *Th. Munckerus* ad *Hygini* Fab. 45. p. 94. DAVIS. *Electi*) Ita pulcherrime restituit Davisius ex MS. Victorii, (adde et Regium et Vossii) ubi scriptum est, *flecti ad virtutem.* Vulgati habent, flexi *ad virtutem.* Quae est inepta locutio. *Electi* ad *virtutem* est, *electi* ob *virtutem*, et eleganter dictum, ut allatis ex aliis bonis auctoribus exemplis ostendit Vir Doctissimus. Quibus tu adde ex ipso Caesare supra de Bello Civili 3, 84. *electos milites* ad *pernicitatem.* Nam quod ex Caesare adfert Davisius, *Exiguum loci* ad *declivitatem fastigium magnum habet momentum* supra B. G. 7, 85. illud, ad *declivitatem*, non est, ob *decliv.* sed, quo ad *declivitatem.* Vocem, *hostium*, in Editis omissam ex MSS. restituit Davisius. CLARK. *Flecti* etiam habent Bongars. Leidenses, quare omnino placet Ciacconii et Davisii conjectura, *electi*, seu *lecti.* Consule notata ad B. G. 5, 40. et alibi. *flexi ad virtutem* posset exponi, *inducti ad virtutem*,

7 virtuti nostrorum possent adaequari. [a] Capitur hoc proelio quinqueremis una, et biremis cum [b] defensoribus remigibusque: et deprimuntur tres, nostris
793 incolumibus omnibus: [c] reliquae propinquam fugam ad oppidum capiunt; quas protexerunt ex molibus atque aedificiis inminentibus, et nostros adire propius prohibuerunt.

1 XVII. Hoc ne sibi saepius accidere posset, omni ratione Caesar contendendum existimavit, ut insulam, molemque, ad insulam pertinentem, in suam
2 redigeret potestatem: perfectis enim magna ex parte munitionibus in oppido, et illam, et urbem uno tem-

VARIAE LECTIONES.

a Sic Urs. Cuj. Pet. Scal. L. pr. V. Edd. Scal. et seqq. Aldus, Vasc. Steph. Gryph. non habent *et biremis*. Pal. Lov. L. sec. Br. Edd. pp. Ber. *capiuntur h. p. X biremes cum d.* Bong. *C. h. p. q. u. et biremes X.* b *d. suis* B. V. c *reliqui* Edd. pp.

ostendendam scilicet et exferendam. *Hostium* vero, quod cum Davisio addidit Clarkius, reperi quidem in Leid. sec. Bong. Edd. Rom. Ven. Med. Beroaldi et aliis, sed sine dubio natum e Glossa, nam et praecedentia etiam ad *hostes* pertinent, et intelligitur satis ex oppositione nostrorum. Sic statim, *quas protexerunt*, Bong. addit, *pr. hostes*. Non capio autem, quid velit Brutus, legendo: *flecti ad v. tanta m. hostium vires, virtutem nostr. p. adaequare. Viri* abest a Bong. et Leid. sec. quorum primus *virtutes*, alter, *ut neque virtutis*, habet. *virtutes* etiam Ed. Flor. et *adaequare* cum Voss. et Leid. sec. *adaequarent* Scalig. *Adaequare* neutraliter cum dativo alibi occurrit quoque, et apud ipsum Hirt. B. G. 8, 41. *Turris, quae moenibus adaequaret*, si MSS. fidendum.

Propinquam fugam ad oppidum ceperunt] Ad oppidum propinquum fugerunt. *Livius* 21, 1. *Fugam reliquae ceperunt. Dictys* Cretensis 2, 39. *Neque diutius sustinere ausus Alexander, fugam capit.* Sic locutus est et Hirtius B. G. 8, 26. DAVIS. *Capere fugam* vulgo erat quoque apud Ovid. Fast. 3, 867. sed elegantius ibi Cl. Burm. restituit, *Utque fugam rapiant.* Ceterum melius videtur Goduino MSS. Victor. et Thuan. lectio, *propinquum*. Et sane ita ex meis quoque exhibent Pal. Bong. Voss. Leid. sec. in quo, *fuga*.

In oppido et illam et urbem] Sensus hujus loci satis clarus, si constaret, ita Hirtium locutum esse; sed nusquam liquet, Caesarem voluisse uno tempore insulam et urbem tentare, et vehementer turbant MSS. et Edd. Vett. Pal. Bong. Leid. sec. ha-

pore tentari posse, [a] confidebat. Quo capto consilio, cohortes x, et levis armaturae electos, [b] quos idoneos ex equitibus Gallis arbitrabatur, in navigia minora [c] scaphasque inponit: inde alteram insulae partem [d] distinendae manus caussa constratis navibus adgreditur, [e] praemiis magnis propositis, qui primus insulam cepisset. 3 Ac primo inpetum nostrorum pariter sustinuerunt: uno enim tempore et ex tectis [f] aedificiorum propugnabant, et litora armati defendebant, [g] quo propter asperitatem loci non facilis nostris aditus dabatur: et scaphis navibusque longis v [h] mobiliter, et scienter angustias loci tueban- 4

VARIAE LECTIONES.

a *considerabat* Lov. b *quosque* Lips. bene. c deest Lov. *inposuit* Pal. B. d *destinendae, detinendae* MSS. qdd. male. Vulgo autem aberat *inde,* et contra edebatur *cum const.* e *praemiisque* L. pr. Urs. Lov. V. *primi cepissent* Edd. R. M. V. aliaeque. dein vulgo *at. primum* L. pr. f deest L. pr. g *qua* Lov. Pal. L. sec. Edd. pp. h *nobil.* Lov.

bent, *et oppidum et urbem*: at Carr. Edd. primae, item Vasc. Steph. aliaeque, *et oppidum et illam et urbem*, Inepte. MSS. Urs. Petav. Voss. *in oppido et illam in urbe.* Cuj. Scal. Leid. pr. *In oppido et illa in urbem.* An *illam*, sc. insulam, et *turrem*, sc. molem, in qua erat turris, dixit? Non liquet, quare ἐπέχω.

Alteram insulae partem] MS. Eliensis, (*inde alteram* etc.) MSS. Reg. et Voss. et Edit. Rom. (neque *alteram* etc.) Ut forte legi debeat, ATQUE *alteram* etc. Porro has voces, *alteram insulae partem*, ita accipit Rhellicanus, ut significent *eam insulae partem, quam adhuc tenebant Alexandrini;* quae pars opponatur ei, quam *a se occupatam et praesidio munitam* supra dixerat Caesar in calce libri praecedentis. Mihi vero hoc ita potius accipiendum videtur, ut dicat Hirtius, Caesarem *ejus loci,* quem tenebant Alexandrini, *alteram partem* in constratis navibus aggressum. Etenim *manus* hostium DISTINENDAE causa hoc factum narrat. CLARK. *In alteram* habent quoque Lov. et Leid. pr. *Inque* Leid. sec. Palat. Bongars. et Edd. primae. *alteramque* Edd. Vascos. Gryph. post. Steph. et aliae. *atque in alteram* Ed. Flor. Sed verissime Pet. *Inde alteram:* quod et placuit Grutero. Dein, *cum*, ejeci auctoritate MSS. Urs. et meorum ad unum omnium. *Navibus* additum conjicit quoque Gruterus, quia in Bong. est, *navigiis.* c. 19. *ad incendia onerariarum.*

5 tur. Sed [a] ubi primum locis cognitis vadisque per-
794 tentatis, pauci noſtri in litore [b] conſtiterunt; atque
hos sunt alii subsecuti; conſtanterque in eos, qui
in litore aequo inſtiterant, inpetum fecerunt; omnes
Pharitae terga verterunt. [c] His pulsis, cuſtodia
portus relicta, ad litora et vicum [d] adplicaverunt;
seque ex navibus ad tuenda aedificia ejecerunt.

1 XVIII. Neque [e] vero diutius ipsi ex munitione
se continere potuerunt: [f] etsi erat non diſſimile, at-
que Alexandriae, genus aedificiorum, (ut minora
[g] majoribus conferantur) turresque editae et [h] con-
2 junctae muri locum obtinebant: neque noſtri aut
scalis, aut cratibus, aut reliquis rebus parati vene-

VARIAE LECTIONES.

a *ut* B. vulgo *loc. pr.* contra MSS. et Edd. Vascos. Steph. aliasque. b deſunt usque ad *aequo* in Lov. Palat. L. sec. c *Hi pulsi* B. L. sec. V. Edd. Vasc. Steph. Gr. poſt. Str. d *portum* Petav. *adplicuerunt* Lov. *adplicarunt* Edd. qdd. *adplicare* V. e *illo* Lov. f deeſt, uti et *atque*, L. sec. Pal. Lov. Br. Edd. pp. *quamvis esset diss. aliorum atque A.* Edd. Vasc. Gr. poſt. Str. MS. B. nisi quod in eo sit *illorum*. g *minor.* L. pr. Lov. *circumfer.* L. pr. h *munitae* L. pr. a m. pr.

Ac primo] Ita ex MSS. et Editt. Vett. reſtitui, sententia ipſa poſtulante. Hinc enim mox ex adverso reſpondet, (sed *ubi* etc.) Scaliger et recentiores ediderant, At *primo*. Quod sententiam prorſus turbat. CLARK. Conſentiunt cuncti MSS. et Edd. Vett. in τῷ *ac*, ut et Ed. Elz. A. 1675.

Pertentatis] I. e. bene et exacte tentatis, ut alibi apud auctores optimos. Si tamen MSS. addicerent, non displiceret, *praetentatis*, quod exſtat in Edd. Vascos. Steph. Gryph. poſt. et Stradae. Adi ad 5, 15. Cave vero cum iisdem Editis legas, *constiterant*, pro *institerant*: licet adſtipulentur Pet. Leid. pr. et Pal. B. Gall. 4, 33. *In jugo insistere.*

Ad littora et vicum applicaverunt] Ex MSS. Reg. et Eliensi reponendum exiſtimo, (naves *ad littora et vicum applicaverunt.*) Quanquam et subintelligi poteſt vox (*naves.*) CLARK. *Naves* addunt quoque MSS. mei plerique, si excerptis fides habenda, uti et Edd. Vascos. Gryph. Stephan. et aliae: et ita B. Civ. 3, 101. et alii paſſim. Quia tamen in Leid. pr. nec Edd. primis ipse inveni, praeſtat, id non intrudi, cum saepe subintelligatur, ut apud Juſt. 2, 4, 21. B. Hisp. c. 3-. *ad terram adplicant.* nisi velles *naves* sumere in nominativo, quamquam ego mallem intelligere ipſos nautas, qui *pulsis Pharitis* (male enim MSS. et Edd. quidam, *Hi*

rant ad obpugnandum; sed terror [a] hominibus mentem [b] consiliumque eripit, et membra debilitat; ut
tunc accidit. [c] Qui se in aequo loco ac plano pa- 3
res esse confidebant, iidem perterriti fuga suorum, et caede paucorum, xxx pedum [d] altitudine in aedificiis [e] consistere ausi non sunt, [f] seque per molem in mare praecipitaverunt, et DCCC passuum intervallo [g] ad oppidum enataverunt. Multi tamen ex iis capti interfectique sunt: sed numerus [h] captivorum omnino fuit DC.

XIX. Caesar, praeda militibus concessa, aedi- 1
ficia diripi jussit; castellumque ad pontem, qui [i] pro- 795
pior erat Pharo, [k] communivit; atque ibi praesi-

VARIAE LECTIONES.

a *omnibus* V. b *auxil.* B. c *Nam qui* Reg. B. Edd. Vasc. Stephan. Gr. post. Str. d *in alt.* L. pr. e *constare* L. pr. Edd. R. M. V. f *sed p.* Scal. g desunt V. h *eorum capt.* Lov. Pal. i *prior* Lov. V. k *communit* L. pr. *communiit* Lov.

pulsi) id fecerint. *Navis adplicat* est apud Prop. 1, 20, 20. *Mysorum scopulis adplicuisse ratem.* *naves proximo litori adplicuisse* Front. 3, 16, 5. Aliquis me audacior conjiceret, *hostes*, vel *reliqui*, excidisse. Durius esset, ut *his pulsis, adplicaverunt*, positum sit pro, *hi cum pulsi essent, adplicaverunt:* ut iidem intelligantur. Adi tamen ad B. Afric. c. 10. *Omnibus insciis, sollicitabantur.*

Ipsi] Deest haec vox in MSS. Reg. et Eliensi. Et deesse debere videtur: nullam enim hoc in loco emphasin habet. CLARK.

Ex munitione se continere] Primam voculam delevit *Jos. Scaliger; Fulv.* autem *Ursinus*, notante *Ciacconio*, reponit, *in munitione.* At a Codicum scriptura quam minime recedendum; quare placeat, *ea munitione.* DAVIS. Ea *munitione*) Ita restituit Davisius, conjectura felici. MSS. et Editi habent, (ex *munitione.*) Ursinus conjecit, (in *munitione.*) Sed Davisii emendatio melior, et a Codicum scriptura propior. CLARK. Pro, *ipsi ex*, malim ego scribere conjectura, ni fallor, verissima, *Pharitae. Ipsi* abest quoque a Petav. Scal. Leid. pr. Voss. et Bong. qui non habet etiam, *ex.*

Dccc *p. intervallo enataverunt*] Non possum non amplectendam censere scripturam MSS. Urs. Pet. Leid. pr. et Vossiani, et Ed. Scal. *intervallum*, sive Accusativum hunc cum Grammaticis per ellipsin praepositionis ca-

2 dium posuit. Hunc [a] fuga Pharitae reliquerant; [b] fortiorem illum, propioremque oppido Alexandrini tuebantur: sed eum postero die simili ratione adgreditur, [c] quod, his obtentis duobus, omnem navigiorum excursum, et repentina latrocinia [d] sub-
3 latum iri videbatur. Jamque eos, qui [e] praesidio eum locum tenebant, tormentis [f] ex navibus sagittisque [g] depulerat, atque in oppidum redegerat; et cohortium III instar in terram exposuerat; non enim plures consistere angustiae [h] loci patiebantur: reli-
4 quae copiae in [i] navibus stationem obtinebant. Quo facto imperat, pontem adversus hostem praevallari, et, qua exitus navibus erat fornice [k] exstructo, quo pons sustinebatur, lapidibus [l] obpleri atque obstrui:

VARIAE LECTIONES.

a Deest Pet. b *certiorem* Sc. L. pr. Pal. Lov. Edd. R. M. V. Hinc non male *citeriorem* Ed. R. Steph. *illo* Leid. sec. *propinquioremque* dein V. c deest L. pr. *hisque* Lov. d *sublaturi videbantur* Palat. Lov. *videbantur* Leidd. B. Edd. pp. Vasc. Steph. et aliae. *ire* Pet. a m. pr. e *pro pr.* B. f Ita MSS. non *e.* g *depulerant, redegerant, exposuerant* Edd. R. M. V. h deest Lov. i *naves* Lov. k *instr.* L. pr. l *inpleri* Lov. Pal. L. sec. Edd. R. M. V.

pias, quia spatium denotatur, uti B. Afric. c. 37. *Parvulam proclivitatem digressus,* ubi Lipsius codici adleverat, *parvula proclivitate;* sive jungas verbo, *enataverunt*, ut apud Valer. Flacc. 6, 319. *tantumque fretis enavimus orbem.* Ceterum a mole ad mare Caesar l. 3. B. Civ. c. ult. dixit longitudinem esse passuum *DCCCC:* atque ita exhibet nobis hic Codex Vossianus.

Dc] Sic, vel *sexcenti*, constanter habent Editi, at vero nullus MS. In iis enim scribitur, *VI*, superducta virgula, id est, *sex milia*, uti diserte est in Petaviano, vel *sex mil.* seu, *milium*, ut dat Cujacianus.

Ad pontem, qui propior erat Pharo] Quoniam in fine Libri praecedentis dixerat Caesar, *Pharon PONTE cum oppido conjungi*, ideo Viri doctissimi, Rhellicanus et Cellarius, *Unum* solummodo pontem existimantes, hoc ita accipiunt, ut dicat Hirtius *PARTEM eam* pontis, quae propior erat *Pharo*. Id quod Latinitas quidem patitur. Sed ex sequentibus manifestum est, *DUOS* fuisse *pontes;* quorum *altero* conjuncta erat moles cum Pharo; *altero* moles eadem iterque angustum opposita sui parte con-

quorum altero opere effecto, [a] ut nulla omnino scapha egredi posset, altero instituto, omnes Alexandrinorum copiae ex oppido se ejecerunt, et contra munitiones pontis [b] latiore loco constiterunt; eodemque tempore, quae consueverant navigia per pontes ad incendia [c] onerariarum emittere, ad molem [d] constituerunt. Pugnabatur a [e] nobis ex ponte, ex mole; ab illis [f] ex area, quae erat adversus pontem, et ex navibus contra molem. 5 6

XX. In his rebus occupato Caesare, militesque hortante, remigum magnus numerus, et classiariorum ex longis navibus nostris in molem se ejecit. Pars eorum studio spectandi [g] ferebatur; pars etiam cupiditate pugnandi. Hi primum navigia hostium 1 2 796

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo deest *ut*, et major distinctio ponitur post *posset*. item *ejecere*. b *latiori* MSS. 3. Edd. pp. c *onerariorum* Edd. qdd. d *constiter*. Edd. Fl. Steph. Gryph male. e Sic MSS. Urs. et mei omnes, non *nostris*. f *exque a*. Edd. pp. *ara* V. *archa* L. pr. g *effer*. B. dein *judicabantur* Pal. pro *videb*.

junctum erat cum *oppido*. Infra (*His obtentis duobus*, scil. *pontibus:*) et dein (Per *Pontes*.) Quod igitur dixerat *Caesar* in fine libri praecedentis, intelligendum est de horum Pontium *altero*, ubi nihil erat opus, ut *utrumque* memoraret. CLARK.

Cohortium trium instar] Circiter tres cohortes. *Columella* de re Rust. 2, 5. *Acervi stercoris* instar quinque modiorum *disponentur*. Sic etiam *Livius* aliique sunt locuti, adeo ut non esset, cur *Joan. Rhellicanus* de hujusce locutionis infrequentia quereretur. DAVIS.

Erat fornice exstructo] Sic vulgo hunc locum distinguunt, quasi Caesar fornicem exstruxisset, perperam. Exitus navibus erat fornice, sive per fornicem, quo pons sustinebatur. Ibi lapidibus oppleri pontem jussit. Delevi itaque distinctionis notam, uti est in Edd. primis et Gryphii, nec enim contra MSS. opus puto cum R. Stephano scribere, *fornicem exstructum*. quamquam nonnihil clarior foret oratio.

Effecto, *nulla omnino s. eg. posset*, *altero instituto* etc. *ejecere*] Non cohaerent haec. Optime MSSti et Edd. Veteres, si omnium primas excipias, habent, *effecto*, *ut n. o. s. egredi posset*, *altero inst. ejecere*. Quum pons obstructus erat ita, ut nulla scapha egredi posset, et praevallari

lapidibus ac fundis a mole repellebant; ac multum
3 proficere multitudine telorum videbantur: sed, postquam ultra eum locum ab latere eorum aperto ausi sunt egredi ex navibus Alexandrini pauci, ut sine signis certisque ordinibus, [a] sine ratione prodierant,
4 sic temere [b] in naves refugere coeperunt. Quorum fuga incitati Alexandrini [c] plures ex navibus egrediebantur, nostrosque acrius perturbatos insequebantur. Simul qui in navibus longis remanserant, scalas rapere, navesque a terra repellere, prope-
5 rabant; ne hostes navibus potirentur. Quibus omnibus [d] rebus perturbati milites nostri cohortium trium, [e] quae in ponte, ac prima mole constiterant, quum post se clamorem exaudirent, fugam suorum vide-

VARIAE LECTIONES.

a *sinequer*. Pal. B. cum Ed. Rom. L. sec. Edd. qdd. b *se in naves receperunt* Pal. B. L. sec. *fugere* L. pr. c vulgo deest *plures*. d deest L. sec. e *qui* Edd. qdd.

adversus Alexandrinos inciperet, Alexandrini se ex oppido ejecerunt. Ellipsis particulae *ita*, vel *adeo*, non percepta videtur corruptioni ansam dedisse. At vide de ea ad B. G. 3, 14. *Ejecerunt* etiam rescripsi fide MStorum Pet. Leidd. Pal. Voss. Bong. et aliorum.

Alexandrini ex navibus egrediebantur] Reponendum ex MS. *Norv*, ac editt. *Rom. Ven. Beroald. Alexandrini* plures *ex navibus egrediebantur*: illa enim vox, *paucis*, Alexandrinis opponitur, qui ante navibus sunt egressi. DAVIS. Aut cum Davisio ex MS. Eliensi (adde et MS. Regium) et Edd. Vett. omnino rescribendum, (PLURES *ex navibus egrediebantur*,) ut respondeat praecedenti, *paucis*; aut illud, *egrediebantur*, intelligendum erit, *egredi pergebant*. CLARK. Inserui, quod et olim jam Grutero placuit, vocem, *plures*, fide MStorum Cujac. Petav. Ursin. Scalig. Leid. pr. et sec. item Pal. Bong. et Edd. Mediol. Vascos. Steph. et aliorum.

Simul qui] Turpiter hic dormitavit Rhellicanus, qui haec de *Alexandrinis* absurde accipit, cum mens autoris longe alia, admodum perspicua sit. Hoc nimirum ait Hirtius: Quo tempore *Caesareanorum* illi, qui *ex longis navibus se ejecerant*, temere in naves refugere coepissent, insequentibus *Alexandrinis*, eo-

viderent, magnam vim telorum adversi sustinerent, veriti, ne [a] ab tergo circumvenirentur, et discessu navium omnino reditu intercluderentur, munitionem in [b] pontem institutam reliquerunt, et magno cursu incitati ad naves contenderunt: quorum pars, 6
proximas nacta naves, multitudine hominum atque onere depressa est; pars resistens, et dubitans, quid esset capiendum consilii, ab Alexandrinis interfecta est: nonnulli, [c] feliciore exitu expeditas ad 7
[d] anchoram naves consecuti incolumes discesserunt: pauci, adlevatis scutis, et animo ad [e] conandum nixi, ad proxima navigia adnatarunt.

XXI. Caesar, quoad potuit, cohortando suos 1
ad pontem [f] ac munitiones contendere, eodem in 797
periculo versatus [g] est. Postquam universos cedere

VARIAE LECTIONES.

a *a t.* MSS. et Edd. qdd. b *ponte* B. c *feliciori* L. sec. d *anchoras* Edd. Vett. sed v. ad B. G. 4. 33. 5, 8. fin. e *natandum* B. *nisi* Pet. L. pr. V. deest Pal. L. sec. *adnataverunt* L. pr. f Sic MSS. non *et. munitionem* L. pr. g abest a Pal. Edd. Vasc. Gr. post. Str.

dem tempore reliquos, qui *in longis navibus remanserant*, timore itidem correptos, *scalas rapere*, *navesque suas a terra repellere*, ne, repulsis militibus, etiam *navium ipsarum* potirentur Alexandrini. CLARK.

Munitionem etc.] Neque minus mire hoc in loco ad lucem caecutivit idem Vir doctissimus, quum *castellum in ponte eo*, *qui* Pharo *propior erat*, *a Caesare munitum* supra c. praec. hic somniavit. Nihil enim manifestius, quam munitionem hic intelligi *eam*, quam instituerat Caesar *ad praevallandum* (c. praec.) *alterum illum pontem*, *qui* Oppido *propior erat*, *et contra quam munitionem omnes Alexandrinorum copiae ex oppido se ejecerant*. IDEM.

Adlevati scutis] Ut scutis, quasi utribus, innixi natarint. In Edd. primis exhibetur, *elevati*: sed MSS. Ursini, Petavii, Scalig. et Leid. pr. dant, *adlevatis*. Quod non inmerito placuit Ursino et Grutero. Ut scuta elata super caput habuerint ad se contra telorum ictus protegendos: quales figurae in multis reperiuntur marmoribus, ac saepe in periculo a Romanis factum legimus. Antiquitas etiam et integritas eorum Codicum

2 animadvertit, in suum navigium se recepit: quo multitudo hominum insecuta quum inrumperet, neque administrandi, neque repellendi a terra facultas daretur; fore, quod accidit, suspicatus, sese ex navigio ejecit, [a] atque adeas, quae longius constiterant, naves
3 adnatavit: hinc suis laborantibus subsidio scaphas mittens nonnullos conservavit. Navigium quidem ejus, multitudine depressum militum, [b] una cum hominibus
4 interiit. Hoc proelio desiderati sunt ex numero legionariorum militum circiter CD, et paullo ultra
5 eum numerum classiarii et remiges. Alexandrini eo loco castellum magnis munitionibus multisque tormentis [c] confirmaverunt, atque, egestis ex mari lapidibus, libere sunt usi postea ad [d] mittenda navigia.

VARIAE LECTIONES.

a *et* L. sec. b *u. c. hom.* exsulant a L. pr. c *confirmarunt* MSS. et Edd. qdd. *confirmare* V. d *emittenda* al.

postulare nostrum adsensum videntur.

Paulo ultra eum numerum] *Beroaldus, Gryphius* et *Ursinus* exhibent, *paullo* post *eum numerum*. Parum quidem Latine. *Petav.* autem et *Norvic.* dant, *et* prope *eum numerum*. Hoc equidem propter Codicis *Petaviani* praestantiam lubens reciperem. DAVIS. *Cur. sec.* Adsentior Grutero et Davisio, *prope* recipientibus; ita tamen, ut retinere malim, *paullo*, ut scripserit, *paullo prope eum numerum*. Quod non ceperunt librarii, unde *prope* ejecerunt quidam, alii *paullo*, alii *post* substituerunt. Nam *paullo post eum n.* est etiam in Lovan. Palat. Bong. Leid. sec. et Edd. Vett. praeter R. Steph. quem secutus est primus Scaliger, qui habet, *ultra*, et, si excerptis fides est, confirmatur a Cod. Scalig. vel D. Vossii. At Leid. pr. et Voss. modo exhibent, *paullo eum numerum*. *Paullo prope* dici videtur, ut, *paullo ante, post, prius* etc.

Tantum abfuerunt ut perturbarentur, ut incensi potius atque incitati] Nonnulli MSS. *absunt*. Unde legendum conjecerim, (*tantum* abfuit etc.) Quod elegantius est, quam, *abfuerunt*. CLARK. Quinam hi codices sint, in quibus *absunt* exaretur, nescio. *fuerunt* est in Scal. et Leid. pr. *Abfuerunt ut perturbarentur* posset dictum esse pro, *abfuerunt a perturbatione*. Quomodo *abesse a metu, dolore, a sen-*

XXII. Hoc detrimento milites noſtri tantum abfuerunt ut perturbarentur, ut incenſi atque incitati magnas acceſſiones fecerint in operibus hoſtium ᵃ expugnandis: in proeliis quotidianis, quandocumque fors obtulerat, procurrentibus et erumpentibus Alexandrinis ** manum comprehendi multum operibus, et ardentibus ſtudiis militum, nec divulgata Caeſaris ᵇ hortatio subsequi legionum aut laborem, aut pugnandi poterat cupiditatem: ut magis deterrendi, et continendi a periculoſiſſimis eſſent dimicationibus, quam incitandi ad pugnandum.

1 (beside "XXII. Hoc detrimento…"), 2 (beside "expugnandis: in proeliis…"), 798 (beside "Alexandrinis ** manum…")

XXIII. Alexandrini, quum Romanos et secundis rebus confirmari, et adverſis incitari viderent, neque ullum belli ᶜ tertium caſum ᵈ noſſent, quo poſſent eſſe firmiores, ut conjectura conſequi poſſu- 1

VARIAE LECTIONES.

a *expugnandum* V. dein *sors* Edd. qdd. b vulgo *cohortatio*, et deerant verba *et continendi*. c *tunc* MSS. qq. *inde* addit B. d *noscerent* Pet. cum 3 aliis. *qui* Scal.

tentia, et similia dicuntur. Juſt. 2, 6. *Pisistratus parum a capienda urbe abſuit.* Ceterum MSS. hic amplius turbant: nam in Leid. sec. et Pal. scribitur, *tantum modo sunt perturbati, sed incensi, atque m. a. fecerunt*, sine participio, *incitati*, quod abeſt etiam a Voſſ. Pro *ut* etiam *sed* exſtat in Edd. antiquiſſimis. Dein *potius* non comparet in Pet. Leidensibus, Palat. Bong. uti nec in Edd. primis aut Beroaldi. Recte. Cicero Tusc. Quaeſt. 1, 31 *Tantum abest ab eo, ut malum mors sit, quod tibi dudum videbatur, ut verear, ne homini nihil sit, non malum aliud certe, sed nihil bonum aliud potius.* Brutus apud eumdem Epiſt. ad Fam. 11, 10. *Tantum abest, ut meae rei familiaris liberum sit quidquam, ut meos jam omnes amicos aere alieno obstrinxerim.*

In proeliisque] Sic MS. Reg. Quae et verior videtur lectio. Al. *in proeliis.* CLARK. Accedunt Petav. Bong. Leid. sec. et Edd. Vascos. Gryph. poſt. et Stradae. Videtur enim ad sequentia pertinere, quae mutilata sunt.

Manum comprehendi m. operibus et ardentibus] Editt. *Rom. Ven.* habent, *manum comprehendendi: Beroald* autem, *manibus comprehendendi*; at a *Vascos.* omnes hae voces abſunt, unde factum, ut *Joan. Brantius* Gloſſematis suſpectas habuerit. Concedo potius in sententiam

mus, aut admoniti a regis amicis, qui in Caesaris erant praesidiis, aut suo priore consilio, per occultos nuncios regi probato; legatos ad Caesarem miserunt, *ut dimitteret regem, transireque ad suos pate-*
2 *retur: paratam enim* [a] *omnem multitudinem esse, confectam taedio puellae, fiduciario* [b] *regno, dominatione crudelissima Ganymedis, facere id, quod rex*
3 *imperasset: quo si auctore in Caesaris fidem* [c] *amicitiamque venturi essent, nullius periculi timorem multitudini fore inpedimento, quo minus se dederent.*

1 XXIV. Caesar, etsi fallacem gentem, semperque alia cogitantem, alia simulantem, bene cognitam habebat, tamen petentibus dare veniam utile esse [d] sta-

VARIAE LECTIONES.

a Abest L. pr. b exsulat L. pr. Sc. c *atque am.* L. pr. d *constituit* MSS. 3.

Rob. Stephani, Jos. Scaligeri et aliorum, qui lacunam hic esse contendunt, licet in MSStis nullum ejus sit indicium. DAVIS, *Comprehendendi* etiam Med. Tarvis. et aliae. *erumpentibus studiis militum*, refectis ceteris, est etiam in Palat. Leid. sec. et Edd. Stradae, Gryph. post. Pro *multum* Leid. pr. dat, *militum*. An voluit auctor dicere, milites manu fuisse comprehendendos, ne se temere inmiscerent periculosis dimicationibus, neve nimis accederent hostium operibus? Mihi non liquet. Fateor etiam, me non assequi verum sensum verbi, *subsequi*, hic loci, nisi eo sensu sumatur, quo c.44. *vix corporis viribus animum sequebatur*, i. e. animus ad pugnandum major erat, quam fere vires corporis ferrent. Ceterum *hortatio* reposui, jubentibus MSS. omnibus et Edd. antiquissimis, item Vascos. Gryph. Steph. aliorumque. Post *deterrendi* addidi quoque, *et continendi*, quae voces exciderant typothetarum culpa ex Edd. Amstelaed. Davis. et Lugdun.

Aut admoniti a Regis amicis] MS. *Norvic. aut incitati a Regis amicis:* quod vehementius est, ideoque ea lectio mihi probatur, licet vulgatam retineant editt. veteres. DAVIS. Eliensis codicis lectionem confirmat Petavianus. Mihi vulgatum magis placet.

Suo priore consilio] Hoc est, consilio, cujus ipsi aliis *primi* Autores essent, non alii ipsis. CLARK. *Suo priore* ex Ursin

tuit: quod, si quo [a] pacto sentirent ea, quae postu- 2
larent, mansurum in fide dimissum regem credebat; 799
sin, id quod magis illorum naturae conveniebat, ducem ad bellum gerendum regem habere vellent, splendidius atque honestius sese contra regem, quam contra convenarum ac fugitivorum manum, bellum esse gesturum. Itaque regem cohortatus, *ut consuleret re-* 3
gno paterno, parceret [b] *praeclarissimae patriae, quae* [c] *turpibus incendiis et ruinis esset deformata, cives suos primum ad sanitatem revocaret, deinde conservaret, fidem populo Romano sibique praestaret; quum ipse tantum ei crederet, ut ad hostes armatos eum mitteret;* [d] dextra dextram tenens dimittere coepit
[e] adulta jam aetate puerum. At regius animus disci- 4

VARIAE LECTIONES.

a Sic Ed. Plant. et seqq. MSS. et Edd. Vett. *facto.* adi ad 8, 52. *fato* Ed. Steph. *sentiret* MSS. plerique. *postularet* Pal. V. L. sec. b *et pr.* Petav. L. pr. c Sic MSS. et Edd. pp. non *turpissimis.* d Ita MSS. non *dextera. dextram* abeſt nonnullis. e *adultum* Lov. Pal. L. sec. *pueri* B.

Cod. recepit Scaliger, et agnoscunt MSS. mei omnes. Non inepte tamen Edd. Vett. exhibent, *suopte*, quod optimis quibusvis auctoribus in usu eſt, eo sensu, quo Clarkius *prius* exponit, et saepe corruptum. Adi ad Liv. 1, 18. c. 25.

Regi] Lege, *regis probato*, quod prae se ferunt omnes MSS. DAVIS. *Cur. sec.* Conſtanter mei quoque habent cum Edd. priscis, *regis*. Nihilominus Ursino et Scaligero adſentiri malo, e MS. rescribentibus, *Regi*. Nam ille adprobare tale consilium et a Caesare velle dimitti debuit.

Taedio puellae, fiduc. regno] Edd. quaedam interpungunt, *taedio, puellae fid. regno.* Hotom. vero reſcribit, *et puellae fid. r. dominationeque*, ad B. C. 3, 17. *Qui fiduciariam operam obtineret.* Non video, cur a vulgata recedendum sit; nam *taedium* aeque pertinet ad *puellam*, ac *regnum*. Ideo taedebat eos puellae, quia ejus erat modo fiduciarium regnum, et quia interim dominabatur Ganymedes.

Venturi essent] Editt. *Rom.* (Med.) *Ven.* repraeſentant, *ventum essent*, unde rescribendum puto, *ventum esset*, quemadmodum legitur in edit. *Beroald.* A. D. 1508. DAVIS. Sed praeſtat vulgata lectio, quia melius convenit

plinis fallacissimis eruditus, ne a gentis suae moribus degeneraret, flens orare contra Caesarem coepit, *ne se dimitteret: non enim regnum ipsum sibi conspe-*
5 *ctu Caesaris esse jucundius.* [a] Compressis pueri lacrimis, Caesar ipse commotus, celeriter, si illa sentiret, fore eum secum adfirmans, [b] ad suos dimisit.
6 Ille, ut [c] ex carceribus in liberum cursum emissus, adeo contra Caesarem [d] acriter bellum gerere coepit, ut lacrimas, quas in conloquio projecerat, gaudio vi-
7 deretur profudisse. Accidisse hoc complures Caesaris legati, amici, centuriones militesque laetabantur; quod nimia bonitas ejus fallaciis pueri [e] elusa esset. Quasi [f] vero id Caesar bonitate tantum adductus, [g] ac non prudentissimò consilio fecisset.

VARIAE LECTIONES.

a *compressisque* V. B. b desunt *ad s.* Edd. R. M. V. c *a* B. *e* MSS. 2. d deest Lov. e *fuerit delusa* Lov. Pal. L. sec. *delusa fuerit* Edd. pp. *est* B. f deest Lov. L. sec. Edd. pp. g *et* Lov. Pal. L. sec. Edd. pp. Vasc. Gryph. Steph. et aliae. malim abesse.

cum sequentibus, *se dederent.* CLARK.

Regis animus] Sic MSS. Reg. et Vossii. Quod melius est, quam, ut in vulgatis, (regius *animus.*) CLARK. Mihi secus videtur, licet etiam Bong. et Leid. sec. cum Edd. Vascos. Stephan. et Gryph. post. habeant, *regis.* Certe antiquissimi codices, Cujac. Petav. Leid. pr. Lovan. et reliqui praeter nominatos *regius* servant. De qua variatione vide notas ad Nep. Dat. c. 5. *Consuetudinem regiam*, non, *regum.*

Interea commeatum] Prima vox ab Aldo intrusa est, quem secuti sunt Man. Plant. Scaliger et recentiores. At in nullo MSto neque Edd. ceteris comparet: quare, ut supervacuam, vocem delevi.

Classem jubet etc.] Pet. Scalig. Leid. pr. Voss. *unam classem.* Forsan scribendum, *una*, i. e. simul, eodem quasi momento. Hinc junctim *una pariterque*, i. e. eodem tempore, et *simul* c. 69.

Praeficitur Ti. Nero. Proficiscuntur] Nescio, unde factum, ut haec lectio in recentioribus editt. compareat, cum, quantum constat, ne unus quidem Codex ei faveat. MS. *Norv.* et edit. *Venet. praefecit huic Tib. Neronem; Beroald.* autem in praesenti tempore, *praeficit huic Tib. Neronem:* et sic legendum. Mire vero corruptus est hic locus in edit.

XXV. Quum, duce adsumto, Alexandrini nihilo 1
se [a] firmiores factos, aut languidiores Romanos [b] animadverterent; eludentibusque militibus regis aetatem atque infirmitatem, magnum dolorem acciperent, neque se quidquam proficere viderent; rumoresque exsisterent, magna [c] Caesari praesidia, terrestri itinere, Syria Ciliciaque adduci, (quod [d] nondum Caesari auditum erat) commeatum, qui nostris mari subportabatur, intercipere statuerunt. Itaque 2
expeditis navigiis, [e] locis idoneis ad Canopum in statione dispositis navibus, insidiabantur nostris [f] commeatibus. Quod ubi Caesari nunciatum est, classem 3
jubet expediri atque instrui. Praeficit huic Tib. Ne- 800
ronem. Proficiscuntur in ea classe Rhodiae naves;

VARIAE LECTIONES.

a *inf.* Lov. Edd. pp. forte *inde f. ac* Edd. caedem. b *adverterent* Sc. L. pr. ut alibi. c *Caesaris* Lov. Pal. L. sec. Edd. pp. et *ex Syr.* Ed. R. Steph. d *non* Edd. pp. *aud. Caes.* MSS. et Edd. qdd. ut et *mari n.* ac vulgo *interea comm.* e deest Pet. f *commeatu* Pet. Sc. L. pr. *commeatum* V. sed v. ad B. G. 2, 5.

Rom. A. D. 1472. quae cum sic exhibet, *perfecit huic Tiberium, ne rationem proficiscuntur.* Huic mendae ortum dedit nomen proprium: ejusmodi sane nomina ab imperitis Librariis saepissime temerantur. DAVIS. Cum Clarkio reposui, *praeficit huic Tib. Neronem:* uti est in Scalig. Leid. pr. Palat. Lovan. et Edd. Med. Vascos. Steph. aliisque. *Praefecit huic Tib. Neronem* dant Voss. Petav. Bong. Leid. sec. et Edd. Florent. Gryph. aliaeque. Vulgata est ab Aldo, quem Manut. Scaliger et reliqui sunt secuti.

Nulla etiam parum] Sic Ursinus e suo Codice restituit, et confirmant mei omnes praeter Lov. qui cum ante Editis sine, *nulla,* habet, *parum etiam,* quarum ultimam voculam non agnoscit etiam R. Steph. Sensus erit: *Nulla erat dimicatio feliciter, immo nulla parum feliciter confecta.* Alioquin *nulla* secundo loco abundaret. Si enim nulla dimicatio sine eo confecta erat, certe etiam nulla parum feliciter erat facta. Dein *prosequebatur,* ut primus edidit Scaliger, est in Petav. Scal. et Voss. Reliqui, *persequebatur,* eum Edd. Vett. exhibent, quippe Fortuna jam inimica erat. Vide tamen ad 5, 9.

Illic tr. h. perforasset ac demersisset] MSS. Petav. Scalig. Palat. Lovan. Leid. pr. Voss. et Ursin. dant, *illi perforassent ac demersissent.* At Leid. sec. *Illi*

atque in his Euphranor, sine quo nulla umquam dimicatio [a] maritima, nulla etiam parum feliciter con-
4 fecta [b] erat. At fortuna, quae plerumque eos, quos plurimis beneficiis ornavit, ad [c] duriorem casum reservat, superiorum temporum dissimilis, Euphrano-
5 rem prosequebatur: nam, quum ad Canopum ventum [d] esset, instructaque [e] utrimque classis conflixisset, et sua consuetudine Euphranor primus proelium commisisset, et illic triremem hostium perforasset ac demersisset; proximam longius insecutus, parum celeriter insequentibus reliquis, circumventus
6 ab Alexandrinis est: cui subsidium nemo tulit; sive, quod in ipso satis praesidii pro virtute ac felicitate [f] ejus putarent esse; sive, quod ipsi [g] sibi timebant.

VARIAE LECTIONES.

a *marituma* Sc. *marina* L. pr. b *est* Edd. pp. c *deteriorem* Petav. e Glossa. d *est* Edd. pp. e *utraque* B. *classe* L. pr. *Cl. esset et confl.* Lov. L. sec. Edd. pp. f deest Petav. g *se tutabantur* L. sec. Vasc. M.

perforasset ac demersisset. Optime, ni fallor. *Illi* adverbium est, pro, illic, illa parte; ut saepissime Plautus ac Terentius sunt locuti. Vide eorum Commentatores, ac Victor. ad Cicer. l. 6. ad Fam. Ep. 20. Appul. l. 4. p. 72. ubi male Florid. edi curavit, *istic*, et *illic*.

Magnae nobilitatis domi] *Aldus Manutius* confidenter admodum reponit, *magnae nobilitatis homo*, aitque: *non enim tantum nobilitas nobiscum domi est.* Ita tamen loquuntur praestantissimi scriptores. *Caesar* B. C. 1, 34. *Praemissos etiam legatos Massilienses, domi nobiles adolescentes.* Sic quidem editt. nuperae, at contra Codicum manuariorum fidem, ut illic monui; quare hoc contra *Manutium* testimonio non nitar. At firmum erit illud *Sallustii* Catil. c. 17. *Ad hoc multi ex coloniis et municipiis*, domi nobiles. Sic et *Justinus* 5, 9, 6, *Erat inter exules Thrasybulus, vir strenuus et* domi nobilis. Quis igitur non videt, sanam esse lectionem receptam? DAVIS. *Magnae nobilitatis* domi) Aldus Manutius emendat, (*magnae nobilitatis* homo.) Sed Davisius allatis exemplis, probam esse istam locutionem, (*magnae nobilitatis* domi,) ostendit. Verum et alia ratio est, quamobrem vulgata Lectio mutari omnino non debeat: ex ea nimirum pendet elegantissima Antithesis, *Magnae nobilita-*

Itaque unus ex omnibus [a] eo proelio bene rem gessit, solus cum sua [b] quadriremi victrice periit.

XXVI. Sub [c] idem tempus Mithridates Pergame- 1
nus, magnae nobilitatis domi, scientiaeque in bello, 801
et virtutis, fidei dignitatisque in amicitia Caesaris, [d] missus in Syriam Ciliciamque [e] initio belli Alexandrini ad auxilia [f] arcessenda, cum magnis copiis, quas celeriter et propensissima [g] civitatum voluntate, et sua diligentia confecerat, itinere pedestri, quo conjungitur Aegyptus Syriae, Pelusium [h] adducit:
idque oppidum firmo praesidio occupatum [i] Achil- 2
lae propter obportunitatem loci, (namque tota Aegyptus maritimo accessu Pharo, [k] pedestri Pelusio, velut claustris, munita existimatur) repente [l] magnis

VARIAE LECTIONES.

a *qui eo* L. sec. *Itaque qui* Grut. b *quadrireme* Pal. B. *perit* Pet. V. c *id* Edd. pp. d *missis* Pet. L. pr. e *initi* L. pr. *in initio* Lov. f *arcessienda* Lov. g *civitatium* Scal. V. ad 4,3. paullo ante *inpensissima* V. L. sec. h vulgo *adduxit.* i vulgo *ab Achilla.* k *pedestrique* MSS. 3. tum *castris* Lov. Pal. L. sec. Edd. pp. inepte. l deest L. pr.

tis domi, *scientiae et virtutis* in bello, *fidei dignitatisque* in amicitia Caesaris *etc.* CLARK.

Magnas copias — adduxit] Ita ex MS. Regio restitui. Al. (cum magnis copiis — *adduxit.*) Quam lectionem (quod mirum Editores omnes praetermisisse,) neque Latinitas patitur, neque Sensus. CLARK. *Cum magnis copiis — Pelusium adduxit*) Hoc ne Latinum quidem est, ut recte monuit *Clarkius*; quapropter vir ille doctus ex MSto Regio correxit, *magnas copias — Pelusium adduxit*; nec aliter emendavit *Lipsius*. Quin et *Gryphius* olim repraesentarat, *magnas copias — Pelusium adduxit.* Attamen cum vix est, ut Librarii in locutione tam nota deerrarint, ac *Lovan. Norvic. Berould.* aliique Codd. exhibeant, *cum magnis copiis — Pelusium adducit*, Hirtium reliquisse censeo, *cum magnis copiis — Pelusium advenit.* DAVIS. *Cur. sec.* Jam olim Vascos. et R. Stephanus ediderunt, *magnas copias adducit*: idque Ciacconius testatur esse in suo codice. Glandorpius contra conjecit legendum, *contendit*, seu *pervenit.* Certe ego quoque malim in verbo quaerere correctionem, cum voces, *cum magnis copiis*, sanae videantur, licet etiam in Leid. sec. sit, *cum magnas co-*

circumdatum copiis, multiplici praesidio [a] pertinaciter propugnantibus, et copiarum magnitudine, quas integras vulneratis defessisque subjiciebat, et perseverantia constantiaque obpugnandi, quo [b] die est adgressus, in suam redegit potestatem, praesidiumque ibi suum conlocavit.
3 Inde, re bene gesta, [c] Alexandriam ad Caesarem contendit, [d] omnesque eas regiones, per quas iter faciebat, auctoritate ea, quae plerumque adest victori, pacarat, atque in amicitiam Caesaris redegerat.

1 XXVII. Locus est fere regionum illarum nobilissimus non [e] ita longe ab Alexandria, qui nominatur Delta, quod nomen [f] a similitudine litterae [g] ce-
2 pit: nam pars quaedam fluminis Nili, mire derivata

VARIAE LECTIONES.

a *tenaciter* Pal. *pugnantib.* L. pr. b *dies* Lov. c *Alexandream* hic et infra et c. 32. Scal. ut alibi, et in nummis. deest Lov. Edd. pp. d *omnes eas* Lov. e deest Leidd. Lov. male. f *ad similitudinem* B. g *accepit* L. pr. Lov.

pias. Sed MSS. omnes et Edd. Veteres habent, *adducit:* unde, nisi potius sit ipsius Auctoris Anacoluthon, aptius verbum exsculpendum videtur, quam fecerunt adhuc viri docti. *Adivit*, *occlusit*, nondum placent.

Occupatum ab Achilla] MSS. Eliens. et Vossii, (*occupatum Achillae.*) CLARK. Ita restitui Hirtio, cum *Achillae* exhibeant quoque Petav. Scalig. et Leid. pr. At Leid. sec. cum Palat. *occupaverat Achillas:* quod ex interpretatione natum. *Achillae* tamen sumo in Genitivo, ut a *praesidio* regatur.

Maritimo accessu Pharo, pedestri Pelusio] *Pedestre* hic *maritimo* opponitur, et idem notat, ac *terrestre*. Sic *Caesar* B. C. 2, 32. *Ut neque* pedestri *itinere, neque* navibus *commeatu juvari possent.* *Corn. Nepos* Ages. 2, 1. *Fama exierat, Artaxerxem comparare classem pedestresque exercitus, quos in Graeciam mitteret.* Vide et Hannib. 11, 6. ac *J. F. Gronovium* ad *Livii* 37, 52. DAVIS. Consule Clark. ad B. Civ. 2, 21. et infra ad c. 33.

Adest victori, pacarat] Acute, nec inepte, MS. Brantii, Lov. et Leid. sec. habent, *victoriae*. Dein *pacarat* inveni in solo MS. Vossiano, quod ante Scaligerum jam exhibuerunt Vasc. Steph. Gryph. post. Stradae. Ceteri MSS. tam aliorum quam mei et Edd. Vett. *placarat*. Quod malit Gruterus. Sed frequenter *pacare* in MSS.

inter se duobus [a] itineribus, paullatim medium inter se spatium relinquens, diversissimo ad litus intervallo mari [b] conjungitur. Cui loco quum adpropin- 802
3 quare Mithridaten Rex cognovisset, et transeundum ei flumen sciret; magnas adversus eum copias misit, quibus vel superari delerique Mithridaten, vel sine dubio retineri posse credebat. Quemadmodum [c] au-
4 tem optabat eum vinci; sic satis habebat, interclusum a Caesare, a se retineri. Quae primae copiae
5 flumen [d] a Delta transire, et Mithridati occurrere potuerunt, proelium commiserunt, festinantes praeripere [e] subsequentibus victoriae societatem: quorum
6 inpetum Mithridates magna cum prudentia, consuetudine nostra castris vallatis, sustinuit: quum vero
7

VARIAE LECTIONES.

a Deest Lov. b vulgo *a mari. adjungitur* Edd. pp. c *ante* V. dein pro *intercl. a C.* Lov. *interdum summam Caesaris.* d *ad* Lovan. Pal. L. sec. e *subsequentis* Pal. L. sec.

abiit in τὸ *placare.* Adi Cel. Drak. ad Silium 2, 483. et alios.

Mire derivata inter se] In sua editione primam vocem uncinis cinxit *Jos. Scaliger.* Et sane quid miri est, insulas in mediis fluminibus comparere? Cum igitur ea vox a MSto *Norv.* ac editt. *Rom. Venet. Beroald.* exsulet, ego plane delendam censeo, ut inepti hominis additamentum. DAVIS. Mire *derivata*) Vocem (*mire,*) in quibusdam Codicibus omissam, delendam existimant Scaliger et Davisius, ut *inepti hominis additamentum. Quid enim* (inquit hic) *MIRI est, insulas in mediis fluminibus comparere?* Ego retinendam omnino existimo: non enim *id* Hirtio mirum, *insulam in medio flumine comparere,* sed, flumen ita *derivatum inter se duobus itineribus paullatim,* ut *similitudinem litterae Δ* accurate efficiat, CLARK. Vocem, *mire*, non agnoscunt Petav. Palat. Leid. pr. Scal. Lovan. Edd. primae, Vasc. Gryph. Stephan. Aldus tamen jam habet eam, et exstat in Bong. Voss. Leid. sec. et aliis. Suspecta tamen mihi est, immo puto, optime emendasse doctiss. Wassium ad Sallust. B. Jug. c. 88. p. 488. *a Myride*, seu *Moeride.* lacu; vel, minore mutatione, *Myrie*, seu *Moerie.* Inde enim incipit fissura Nili. Consule omnino Geographos, Plin. H. N. 5, 9. Herod. 2, 13. ubi olim, *Μύρις*, at *Μοίρις* e Mediceo Codice restituit Gronovius: sed *Μύρις* scribitur apud Diodor. Sicul. l. 1. p. 46. Ed. Rhodom. pro frequenti

incaute atque insolenter succedere eos munitionibus videret; eruptione [a] undique facta, magnum nume-
8 rum [b] eorum interfecit. [c] Quod nisi locorum notitia
803 reliqui se texissent, partimque in [d] naves, quibus flumen transierant, recepissent, funditus deleti essent: qui ut [e] paullulum ab illo timore se [f] recrearunt, adjunctis iis, qui subsequebantur, rursus [g] obpugnare Mithridaten coeperunt.

1 XXVIII. Mittitur a Mithridate nuncius Caesari, qui rem gestam perferret. Cognoscit ex suis eadem [h] haec accidisse Rex. [i] Ita paene sub idem tempus et rex ad obprimendum Mithridaten proficiscitur, et
2 Caesar ad recipiendum. [k] Celeriore fluminis Nili na-

VARIAE LECTIONES.

a Deest V. b abest Edd. pp. vulgo *interficit*. c *et* B. Leid. sec. d *navibus* Pal. e *paullum* Petav. L. pr. Ed. Steph. f *recreare* V. *adjuncti* Scal. L. pr. g Sic MSS. non *M. op.* h deest L. pr. male. *haec eadem* Pet. B. Edd. pp. V. ad B. G. 2, 6. i *Itaque* L. pr. k *celeriori* Lov. L. sec. Edd. R. M.

permutatione τῶν οι et υ. Et hinc forsan praepositio *a* decidit ad inferius, *a mari*, ubi bene Glandorpius et Ciacconius abundare eam viderunt, et Clarkius eam cum MS. Eliensi ex Davisii monito ejecit. *A* superfluum illic esse, adverterat quoque Gruterus, et uncis incluserat Scaliger. Immo abest quoque ab optimo Cod. Leid. pr.

Mari conjungitur] Ita Ciacconius recte ex conjectura, et Davisius ex MS. Eliens. Vulgg. (*a mari.*) CLARK.

Magna cum prudentia] Codex *Ciaccon.* post has voces addit, *constantiaque militum;* MS. autem *Norvic.* cum aliis nonnullis, *constantiaque virtutum, et Alexandrinorum imprudentia.* Illa quidem verba, ut opinor, e margine in textum sunt adscita, quorum Glossematum exempla suppeditabunt not. ad B. G. 2, 33. et B. C. 3, 1. DAVIS. MSS. Reg. Eliens. et Vossii addunt, *m. c. pr.* constantiaque virtutum. Ut forte legi possit, *magna cum prudentia constantiaque MILITUM.* CLARK. Non solum, *constantiaque virtutum*, sed etiam, *et Alexandrinorum imprudentia*, addunt MSS. Cujac. Petav. Leidd. Scalig. et omnes, praeter Lov. si excerptis credendum: uti et Codices a Vascosano inspecti. Nisi Glossam credas, quod ego nequaquam ausim pro certo statuere, malim potius emendare, *constantiaque virium*, quamquam, *militum*, sit in Ciacconii MS.

vigatione rex est usus, in qua magnam et paratam classem habebat. Caesar eodem itinere uti noluit, ne navibus in [a] flumine dimicaret: sed [b] circumvectus eo mari, quod Africae partis esse dicitur, sicuti supra demonstravimus, prius tamen [c] regis copiis occurrit, quam is Mithridaten adgredi posset, eumque ad se victorem incolumi exercitu [d] recepit. Consederat cum 3
copiis rex loco, natura munito, quod erat ipse excelsior, [e] planitie ex omnibus partibus subjecta: tribus autem ex lateribus variis genere munitionibus tegebatur. Unum latus erat [f] adjectum flumini Nilo; 4
alterum editissimo loco ductum, [g] ut partem castrorum obtineret; tertium palude cingebatur.

VARIAE LECTIONES.

a *fluminibus* V. b *c. est* Pet. Scal. Lov. Pal. Leidd. bene, si ante *prius* majorem distinctionem ponas. *circum evectus* Lov. *circumventus* Pal. c *regiis* V. B. d *recipit* Pet. e al. *planitia*, vel *planities*. f *objectum* B. V. Edd. Fl. Vasc. St. Gr. post. Strad. *flumine* Pal. *Nili* L. sec. V. ad B. G. 3, 9. g *in p. c. obtinebat* Lovan. Palat. Edd. pp.

Interfecit] Ita ex MSS. Reg. et Eliens. et Edit. Rom. restitui, postulante Temporum ratione. Al. minus recte, *interficit*. CLARK. Legendum, *interfecit*, ut ex suis Codicibus monuit *Clarkius*, nec aliter olim *Gryphius* ediderat. Quin et *Petav.* ac *Bongars.* tert. ita repraesentant. DAVIS. *Cur. sec.* MStorum auctoritas magis me movit, ut *interfecit* rescripserim, quam temporum ratio, de qua supra saepius monui. *Interfecit* etiam dant Scal. Leidenses, Edd. primae, Vasc. Steph. et aliae.

In qua magnam et paratam] Sic edidit *Jos. Scaliger*, quem secuti sunt recentiores, ac ita sane exhibent editt. *Rom. Venet. Beroald.* At MS. *Norvic.* et editt. *Steph. in* quo *magnam et paratam*. Atque ita sine dubio legendum: *pronomen* enim ad voces, *fluminis Nili*, est referendum. DAVIS. *In quo*) Sic restituendum vidit Davisius ex MS. Eliensi, quocum facit MS. Regius. Editi perperam habent, *in qua*. Non enim *in navigatione*, sed *flumine* paratam habebat classem Rex. CLARK. *In quo* etiam est in Palat. et Leid. sec. ac Vascos. Stephan. et Gryph. post. Edd. Non ausus sum tamen mutare. Si enim *paratam* capias pro, *bene instructam* ad pugnandum, *qua* facile retineri potest. In qua navigatione seu expeditione habebat rex classem magnam et pugnae paratam.

1 XXIX. Inter castra [a] Regis et Caesaris iter, flumen intercedebat angustum, altissimis ripis, quod in Nilum [b] influebat: aberat autem [c] ab Regis castris
2 milia passuum circiter VII. Rex, quum hoc [d] itinere venire Caesarem comperisset, equitatum omnem, expeditosque delectos pedites ad [e] id flumen misit, qui transitu Caesarem prohiberent, et eminus ex ripis
3 proelium inpar inirent; nullum [f] enim processum virtus habebat, aut periculum ignavia subibat: quae res incendit dolore milites equitesque nostros; quod
804 tam [g] diu pari proelio cum Alexandrinis [h] certaretur.
4 Itaque eodem tempore equites Germani dispersi vada [i] fluminis quaerentes, partim demissioribus ripis flumen [k] transnarunt; et legionarii, magnis arboribus excisis, quae longitudine utramque ripam [l] contin-

VARIAE LECTIONES.

a Deest Scal. L. pr. Pet. V. *inter castra Caesaris fl.* Palat. L. sec. b *effl.* Lov. Edd. pp. sed v. ad B. G. 3, 9. c *a c. R.* MSS. plerique. *Regiis* V. dein *mille passibus et VII* Lov. d *in itin.* Pal. *venire* abest a Lov. e deest B. f *autem* L. sec. g *dispari* L. sec. h *decertarent* L. pr. *certarent* L. sec. Edd. Vasc. Gr. post. Steph. Str. i *fluminum* Pet. L. pr. V. k *tranatarunt* Lov. L. sec. Edd. R. M. V. ad B. G. 1, 53. l *contingere possent* Lov. L. sec. *que* deest iisdem et Pal.

Consederat] Bene Vossian. et Leid. pr. a manu prima, *considerat.* Vide ad 8, 32. Dein *planitie* reposui, auctoribus MSS. meis omnibus aliorumque, nisi quod in Lovan. Leid. sec. et Palat. cum Edd. plerisque vett. sit, *planities:* sed *planitie* jam habent Vascos. Steph. Gryph. poster. et alii. *planitia* Scaliger cum Ursino ex ejus codice recepit, et post eum reliqui. Adi ad B. Civ. 1, 43. Paullo post pro *genere* in Cujac. Petav. Scalig. Leid. pr. et Voss. est, *generum:* unde videtur aliud quid latere; nisi velis ad Hypallagen recurrere pro, *variis generibus munitionum.* de qua vide ad 4, 25.

Partim etc.] Manutius legendum contendit, *raptim.* Forsan, quia credidit, hanc voculam semel poni non posse, sed iterum subjungi debere, *partim.* Verum hoc non opus est. Vult, Germanorum partem aliquam per vada flumen transisse, partem tranasse, ubi demissiores erant ripae. Nec obstet, quod semel modo ponatur *partim.* Vide quae notavimus ad 8, 5. *In tecta partim Gal-*

gerent, projectis, repentinoque aggere injecto, flumen transierunt: quorum inpetum adeo pertimue- 5
runt hostes, ut in [a] fuga spem salutis conlocarent. Sed id frustra: namque ex ea fuga pauci ad regem refugerunt, paene omni reliqua multitudine interfecta.

XXX. Caesar, re [b] praeclarissime gesta, quum 1
subitum adventum suum judicaret magnum terrorem Alexandrinis injecturum, protinus victor ad [c] castra regis pertendit. Haec quum et opere magno val- 2
lata, et loci natura munita adverteret, confertamque armatorum multitudinem [d] conlocatam in vallo videret, lassos itinere, [e] ac proeliando milites ad obpugnanda castra succedere noluit; itaque, non magno intervallo relicto ab hoste, castra posuit. Postero die ca- 3

VARIAE LECTIONES.

a *fugam* Lovan. b *clar.* B. V. c Ita MSS. meliores et plerique, non *r. c. contendit* Pet. Palat. Lovan. Edd. pp. Vasc. Steph. et aliae. d *collocatamque* Edd. R. M. V. e *ac pr.* desunt L. pr. et *relicto* a Voss.

lorum, *partim quae conjectis stramentis* etc. ubi in MSS. nonnullis etiam primo loco deest, *partim*. Cicero in Verr. 2, 65. *Statuae in locis publicis positae, partim etiam in aedibus sacris.* Vide ibi Lambinum; Cort. ad Sall. B. Cat. 50. *partim exquirebant duces*, et Cel. Burm. ad Quinctil. Decl. 10, 17. *partim aut doloribus affici aut senectute dissolvi.* Adde Hirtium rursus B. Afric. c. 62. *milibus, passimque in litore vagantibus, partim in oppidum progressis.* Adde B. Hispan. c. 3. 34. 37.

Magnis arboribus excisis — projectis] Codices nonnulli, (*et projectis.*) Sed minus eleganter. Usurpatur enim praecedens (*excisis*) non ut *Participium*, sed ut *Adjectivum*. Similis constructio supra B. Civ 3, 100. (*Neque ante proelium, in Thessalia factum, cognitum etc.*) CLARK. Hoc eodem Capite: *Expeditos delectos pedites*. et ita saepe Hirtius. V. c. 74. 75. Nihilominus, si MSS. addicerent, mallem hoc loco cum Ciacconio delere vocem, *excisis*: quod certe satis subintelligitur, quum arbores super flumine projicere non potuerunt, nisi prius excidissent. Alioqui lectio, *et projectis*, quam propugnat Brant. e suo codice, et confirmant Lovan. Palat. ac Leid. sec.

stellum, quod rex in proximo [a] vico non longe a suis castris [b] munierat, brachiisque cum opere castro-
805 rum conjunxerat, vici obtinendi caussa, Caesar adgressus omnibus copiis, expugnat; non quo, id minori numero militum [c] consequi, difficile [d] factu putaret; sed ut ab ea victoria, perterritis Alexandrinis,
4 protinus castra regis obpugnaret. Itaque eo cursu, quo refugientes Alexandrinos ex castello in castra sunt milites insecuti, munitionibus successerunt, acer-
5 rimeque eminus proeliari coeperunt. Duabus ex partibus aditus [e] obpugnationis nostris dabatur; una,

[a] quam

VARIAE LECTIONES.

a *loco* Edd. R. M. b Sic MSS. mei o. et Edd. pp. non *muniverat*. c delet Urs. *minore* MSS. et Edd. qdd. d *factum* L. pr. V. ad B. G. 4, 30. e *obpugnationibus* Edd. qdd.

magis placet, si *excisis* post *contingerent* poneretur. B. Civ. 2, 15. *Omnibus arboribus longe lateque in finibus M. excisis et convectis.*

Adverteret] Pet. Palat. Bong. Leid. sec. Voss. Ed. Beroaldi, *animadverteret.* Rectius Scalig. *animum adverteret:* quod et hic fere reposuissem, ut innumeris horum commentariorum locis, et statim c. seq. Consule ad B. G. 1, 23. Sed cum Leid. pr. et Lovan. retineant simplex, *adverteret*, cautius esse duxi, vulgato, quod aeque probum est, acquiescere. Vide ad B. G. 4, 26. Praesertim cum *advertere* amasse videatur Hirtius. Adi etiam ad 8, 16. *Vix partes adverterent equorum:* ubi vulgo etiam, *animad.*

Brachiisque cum opere castrorum conjunxerat] *Brachia* hic μεταφορικῶς pro curvis munitionibus in brachiorum humanorum similitudinem formatis accipi videntur, ut in illo *Virgilii* Aen. 3, 535. *gemino demittunt brachia muro Turriti scopuli.* Quod *Donatus* ita exponit, *cautes sunt in formam brachiorum.* Rhellic. Vide *Broukhusium* ad *Propertii* 3, 20, 24. et *J. Lipsium* Pol. lib. 2. Dial. 2. DAVIS. Adde Cellar. et notata ad Front. 3, 17, 5. *brachiis ab latere ductis.* Sic et B. Afric. c. 38. 49. 51. Davis. ad B. Hisp. c. 13. Porro pro *conjunxerat* Codex Bong. habet, *Commiserat:* cujus verbi vulgatum videtur Glossa. *Committere*, pro *conjungere*, propria et elegans est locutio, ut notum, praesertim apud poetas, sed et alios. Frontin. 3, 13, 6. *Utres duabus regulis inter se distantibus commiserat.* Paullo post *quo* in *quod* tacite rursus in sua editione mutavit Clarkius. atque ita fateor esse tum in aliorum, tum in MSS. meis,

a quam liberum accessum habere demonstravi; altera, quae mediocre intervallum inter castra et flumen Nilum habebat. Maxima et electissima Alexandrino- 6
rum multitudo defendebat eam partem, quae facillimum aditum habebat: plurimum autem proficiebant 7
b in repellendis c vulnerandisque nostris, qui regione fluminis Nili propugnabant; diversis enim telis nostri figebantur, adversi ex vallo castrorum, d aversi ex flumine, in quo multae naves, instructae funditoribus et sagittariis, nostros inpugnabant.

XXXI. Caesar, quum videret, milites acrius 1
proeliari non posse, nec e tamen multum profici pro- 806

VARIAE LECTIONES.

a *qua* L. sec. Pal. Edd. qdd. ut et *haberi*. b vulgo additur *hostes*. et *in regione*. c *vulneratique nostri* Lov. d MSS. mei *mersi*, vel *mersique flum*. *aversique* Edd. qdd. *in fl.* Pet. B. e deest L. pr.

vel, *quod min.* et Edd. Vett. praeter Aldin. quam Manut. Plantin. Scaliger et ceteri sequuti sunt. Solus tamen, qui instar omnium est, Petavianus exhibet, *quo*, i. e. quia, quod, unde id ubivis fere substitutum est. Adi ad B. G. 1, 51. *Quo minus valebat.*

Aditus oppugnationibus nostris dabatur] MS. *Norvic.* repraesentat, *aditus expugnationis:* editt. *Rom.* et *Ven.* *aditus oppugnationis,* et sic legendum arbitror. Eodem modo *Caesar* B. G. 5, 41. *sermonis aditum*, et B. C. 1, 74. *aditum commendationis* dicit. DAVIS. Oppugnationis *nostris dabatur*) Edidit Davisius, (*aditus* oppugnationibus *nostris dabatur:*) annotat autem, ex MSS. et Editt. Vett. legi debere, *oppugnationis*. In Editione nimirum Jungermanni errore typographico impressum fuit, *oppugnationibus:* Scaliger autem, quem secutus est Jungermannus, ediderat, *oppugnationis;* quod et in aliis, tam recens quam olim editis, reperire est. CLARK.

Proficiebant hostes] Ultima vox deest in Petav. Scalig. Leid. pr. Voss. Bong. ac Lov. qui habet, *proficiebat.* Ex qua scriptura patet, cur *hostes* inculcarint librarii, quia putarunt, vocibus, *multitudo defendebat*, non convenire pluralem numerum. At vide tu dicta ad 6, 11. *Quisque patitur; neque, aliter si faciant.* Vide etiam statim c. 32. et B. Afric. c. 6. *erupit multitudo, et castra occupant: et insequi coeperunt.* Ovid. Met. 5, 307. *turba venit, et committunt.* Ceterum in iisdem MSS. non comparet vocula, *autem*, quae etiam non multum facit ad sensus claritatem.

In regione fluminis Nili] In

pter locorum difficultatem; quumque [a] animum adverteret, excelsissimum locum castrorum relictum esse ab Alexandrinis; quod et per se munitus esset, et studio partim pugnandi, partim spectandi, [b] decucurrissent in eum locum, in quo pugnabatur; cohortes [c] illo circuire castra, et summum locum adgredi, jussit, iisque Carfulenum [d] praefecit, et animi magnitudine, et rei militaris scientia [e] virum prae-
2 stantem. Quo ut ventum est, paucis defendentibus munitionem, nostris contra militibus acerrime pugnantibus, diverso clamore et proelio perterriti Alexandrini, trepidantes in omnes partes [f] castrorum dis-
3 currere coeperunt: quorum [g] perturbatione nostrorum animi adeò sunt incitati, ut paene eodem tempore ex omnibus partibus, primi tamen editissimum

VARIAE LECTIONES.

a *etiam an.* L. sec. Pal. *Animadv.* MSS. 4. et Edd. qdd. sed v. c. praec. et Brant. dein *et exc. l. c. r. e. a. A. videret* Lovan. Ed. Rom. b *decurr.* Lov. Pal. B. L. sec. Edd. pp. aliaeque, sed v. ad B. G. 2, 19. c Ita etiam Celſus. *III* Faern. *circumire* MSS. et Edd. qdd. Mox vulgo *Carsulen.* d *praeficit* Pal. e deeſt Lov. L. sec. Pal. f vulgo deeſt *castrorum.* g *in pert.* L. sec. V. qui caret *nostror.*

Lovan. ac Palat. exaratur, *qui regionem.* Sed Petav. Scalig. Bongars. Leid. pr. Voſſ. habent, *qui regione*, i. e. parte; bene omnino. Sic sine praepositione amant dicere *regione*. Vide Barth. ad Claudian. in Rufin. v. 241. Burm. ad Suet. Jul. c. 39. *regione Martii campi*, et Drak. ad Liv. 3, 66. *Regione portae Esquilinae accessere.* Appulej. l. 3. Met. p. 49. *manum regione lateris tendentes*, ut legendum eſt. Melius eſſet hoc senſu, *a reg.* quam, *in reg.* *Recta regione* pro recto tramite, recto ductu, saepe occurrit. Vide Ursin. et Ciacc. ad 6, 25.

Carsulenum] Sic quidem Aldus, Manut. Plantin. Scalig. et seqq. ediderunt: at vero priores habent et alii, *Carſulenum*, quod confirmatum a MSS. meis omnibus adeo reſtitui: sic enim alibi hic homo vocatur. Consule Glandorp.

In omnes partes discurrere coeperunt] Repono, *in omnes partes* caſtrorum *discurrere coeperunt*, non solum ex editt. *Rom. Ven. Beroald.* verum etiam ex Manuscripto *Norv.* aliisque: *Hirtius* enim, non minus ac *Caesar*, perspicuitatis eſt ſtudiosus. DAVIS. Bene eam vocem jam reſti-

locum castrorum caperent: ex quo decurrentes magnam multitudinem hostium in castris interfecerunt.
Quod periculum plerique [a] Alexandrini fugientes, a- 4
cervatim se [b] de vallo praecipitaverunt in eam partem, quae [c] flumini erat adjuncta. Horum primis, in 5
ipsa fossa munitionis, magna [d] ruina obpressis, ceteri faciliorem fugam habuerunt. Constat fugisse ex ca- 6
stris Regem ipsum, receptumque in navem, multitudine eorum, qui ad proximas naves adnatabant, demerso [e] navigio, perisse.

XXXII. Re felicissime [f] celerrimeque gesta, Cae- 1
sar, magnae victoriae fiducia proximo terrestri itinere 807
Alexandriam cum equitibus contendit; atque [g] ea parte oppidi victor introiit, quae praesidio hostium tenebatur. Neque eum consilium [h] suum fefellit, quin 2

VARIAE LECTIONES.

a *Alexandrinorum* L. pr. b deest L. sec. *praecipitarunt* MSS. 3. c *flumen* V. d vulgo *vi*, atque *et mult*. e *remigio* L. sec. f *celeriterque* L. pr. *magna v*. Ciaccon. g *eam partem* Edd. qdd. *oppidi* deest Lov. h deest V.

tuit Clarkius: quippe agnoscunt MSS. ad unum omnes et Edd. primae. Paullo post, *in castris*, aberat ab iisdem editis, nempe Aldi, Vascos. Gryph. Steph. Plant. immo etiam a primis Edd. Sed Ursinus, *in castris*, e suo restituit Codice: atque exaratur in meis omnibus.

Magna vi oppressis] MSS. *Ciacc.* et *Norvic.* habent, *magna ruina oppressis*, et eo sane probabilior est haec lectio, quod noster hujusce libri cap. 76. eodem loquendi modo sit usus. Proprie, siquidem *ruere est, toto corpore uti ad impellendum, quod faciunt, qui ipsi praecipites alios prosternunt*, ut testatur *Donatus* ad *Terentii* Adelph. 3, 2, 21. DAVIS. *Ruina*) Ita Davisius ex MSS. Ciacconii et Eliensi (quibus suffragantur MSS. Reg. et Voss.) reponendum vidit. Sic enim et infra c. 76. *Partim suorum ruina oppressis*. In vulgatis est, *magna vi oppr*. CLARK. Nihil verius est, quam rescribendum, *ruina*; sic enim exhibent 4. Codices Goduini, et mei ad unum omnes, cum Vasc. margine et Ed. R. Stephan. Adposite Liv. 4, 46. *in ruina majore quam fuga obpressi sunt*. Dictys Cret. 2, 43. *Quum super alium alius ruinae modo praecipitarentur*. Statim item delevi *et* ante, *multitudine*, auctoribus MSS. Eliensi, Petav. Scal. Leidens. pr. Voss. et Edd.

hostes, eo proelio audito, nihil jam de bello essent cogitaturi. Dignum adveniens fructum virtutis et
3 animi [a] magnitudinis tulit: omnis enim multitudo oppidanorum, armis projectis, munitionibusque suis relictis, veste ea sumta, qua subplices [b] dominantes [c] deprecari consueverunt, [d] sacrisque omnibus prolatis, quorum religione precari obfensos iratosque animos regum erant soliti, advenienti Caesari
4 occurrerunt, seque ei [e] dediderunt. Caesar in fidem receptos consolatus, per hostium munitiones in suam partem oppidi magna gratulatione [f] venit suorum, qui non tantum bellum ipsum ac dimicationem,

VARIAE LECTIONES.

a *multitud.* Sc. L. pr. b *dominationes* L. pr. c abest Lov. *consuerunt* Pet. V. *consueverant* Pal. d *sacris o.* L. pr. e *dederunt* V. f *suor. ven.* Edd. qdd.

Vasc. Steph. Strad. Gryph. post. Frustra ergo eam copulam defendit Clarkius. *multitudineque* Bong. et Leid. sec. habet.

Et multitudine eorum] Prima vocula sensum turbat, quapropter ex fide MSti *Norv.* omnino est delenda. DAVIS. Fallitur Davisius. Aeque enim Latine dicitur, (*receptumque in navem — perisse*,) vel (*receptumque* (subintell. esse) *in navem*, *et perisse*.) CLARK. Copulam etiam nescit *Petav.* eamque *Gryphius* in sua editione merito praetermisit. DAVIS. *Cur. sec.*

Introiit] Variant libri. *Introit* Pet. Voss. *introivit* Leid. sec. Sed *intrat* Bong. et Leid. pr. *intravit* Lovan. Non male, nam cum sexto casu *intrare* construi, vidimus ad cap. 14. *eis qui intrassent.*

Veste ea sumta, qua supplices dominantes deprecari consueverunt] Sordidatas vestes intelligit, quales erant reorum; alias enim Romani albo vestimento sunt usi, ut monet *J. Lipsius* Elect. 1, 13. licet ea de re nonnullae occurrant difficultates, quas vide apud *Oct. Ferrarium* de re vest. 1, 21. et 22. Hoc eo melius convenit Alexandrinis, quod etiam Aegyptiorum indumenta fuerint alba. Adiri poterit *Herodotus* 2, 81. DAVIS.

Prolatis] Edd. Rom. Mediol. Ven. *praelatis*. Recte. Vide in Obs. Miscell. ad Appuleji Metam. l. 11. p. 245. *potentissimorum deûm proferebant insignes exuvias:* ubi MSS. meliores, *praeferebant*. Adde B. Civ. 2, 39. et passim: sed etiam *pro* in Compositis aliquando sensum habet τοῦ *prae.* consule Sciopp. in Susp. Lect. 4, 14. Ceterum facile accederem Manutio, rescribenti, *placere*, pro *precari*, si MSS. addicerent. Nunc vulgatum retineo.

sed etiam talem adventum ejus felicem fuisse laeta-
bantur.

XXXIII. Caesar, Aegypto atque Alexandria po- 1
titus, reges constituit, [a] quos Ptolemaeus testamento
scripserat, atque obtestatus erat [b] populum Roma-
num, ne mutarentur: nam majore ex duobus pue- 2
ris [c] rege amisso, minori transdidit regnum, [d] ma-
jorique ex duabus [e] filiis, Cleopatrae, quae manse-
rat in fide, praesidiisque ejus. Minorem Arsinoën, 3
cujus nomine diu regnasse [f] inpotenter Ganymedem
docuimus, deducere ex regno statuit; ne qua rur-
sus nova dissensio, prius quam [g] diuturnitate confir-

VARIAE LECTIONES.

a *ut q.* Cuj. Pet. Sc. L. pr. Lovan. Edd. Ald. Gryph. Steph. Manut. Plant. b *pater ne* L. pr. c *a regno pulso* Lov. Vasc. M. d *majori ex* MSS. 4. Edd. pp. aliaeque. e *filiabus* Leidd. B. a m. pr. Pet. a m. sec. *filiae* Edd. Aldi, Man. Plant. sed vide ad B. Civ. 3, 108. f *inpotentem* L. sec. g deest L. sec. *diuturnitatis* V.

Confirmarentur regis imperia] In MSto *Norvic.* et edit. *Beroald.* est, *confirmaretur regis imperium.* Sed hoc parum refert. Illud quaerendum superest, quomodo *Regis* diceret *imperia*, cum Aegypti regnum minori Ptolemaei filio et Cleopatrae tradiderit. Omnino scribendum crediderim, *confirmarentur regum imperia.* Sic paullo post: *Quo firmius esse eorum* regum *imperium;* licet editt. *Rom. Ven. Beroald.* ibi corrupte habeant, *eorum regnum et imperium*, quippe editoribus latuit, *Reges* de Rege et regina posse usurpari. Iterum: *Paucis diebus reges constituti. Caesar* B. C. 3, 107. *Interim controversias* Regum *ad P. R. et ad se, quod esset consul, pertinere existimans.* Vide et ejusdem libri c. 109. DAVIS. Existimo cum doctissimo Davisio legendum, (*confirmarentur* Regum *imperia,*) scilicet, Cleopatrae fratrisque ejus. Sic enim infra, (*quo firmius esset eorum* Regum *imperium,*) et, (*si permanerent in fide* Reges.) Vel, quoniam in nonnullis MSS. scriptum est, (confirmaretur *Regis* imperium,) fortasse legi poterit, (confirmaretur *Regum* imperium.) CLARK. Meam conjecturam *Pal.* Codex firmat. DAVIS. *Cur. sec. Regum* jam edidit olim R. Stephanus. Ut passim regem et reginam vocari notissimum est. Verum majus ulcus latere puto. *Confirmaretur imperium* est in Leid. sec. Edd. Vasc. Gryph. post Str. *confirmarentur Regis imperium* Bongars. Voss. *Regi* Leid. pr. et Lovan. *Regni* Leid. sec. At Petav. *regis imperio.* Puto scribendum, *confirmarentur reges imperio*, sive,

808 marentur regis imperia, per homines seditiosos nasceretur.
4 Legione veterana VI secum [a] reducta, ceteras ibi reliquit; [b] quo firmius esset eorum regum imperium: qui neque amorem suorum habere poterant, [c] quod fideliter permanserant in Caesaris amicitia, neque [d] vetustatis auctoritatem, paucis diebus reges constituti:
5 simul ad imperii nostri dignitatem utilitatemque publicam pertinere existimabat, si permanerent in fide [e] reges, praesidiis eos nostris [f] esse tutos: et hos, si essent ingrati, posse iisdem
6 praesidiis [g] coërceri. Sic rebus omnibus confectis et conlocatis, ipse itinere terrestri profectus est in Syriam.

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *deducta* et *relinquit*. b *quod* L. pr. *eorum* abest L. sec. c *quo* Palat. L. sec. d *veteratam* B. L. sec. Vascos. M. *veteratis* V. e *Caesaris* L. sec. *praesidiisque* Lov. L. sec. Edd. pp. *pr. quoque* Pal. B. *praesidios eos nostros* L. pr. *pr. coerceri n. eos, si ess.* V. f *fore t.* Pal. B. L. sec. *tutos* deest Pet. L. pr. Lov. V. *ut hos* Pet. Scal. L. pr. forte *at.* *et* abest B. g *terreri* V.

in imperio. Regia imperia conjecit Lipsius.

Relinquit] Ex MSS. Reg. Eliens. et Vossii legendum videtur, *reliquit*. CLARK. Ita reposui, jubentibus MSS. omnibus et Edd. primis, item Vasc. Gryph. post. Steph. aliisque. Verum amplius turbant MSS. Nam Petav. Bong. Voss. habent, *legione ibi Veterana — ceteras reliquit.* at Leidenses, Palat. Lov. *Legiones ibi Veterana* (*veteranas* Lov. Pal. Bong.) *ceteras reliquit.* Nec male. Omnes vero, quod sciam, ut et Edd. Vascos. Gryph. post. Stradae, dant, *reducta*. Quod cur mutarint primi editores, nescio, praesertim cum *deducere* praecedat. Dein, *regnum et imperium*, etiam est in MS. Lovan. et Edd. Mediol. Florent. at R. Stephanus tantum edidit, *eorum regnum*, scilicet ut vitaretur, credo, repetitio vocum, *regum imperium*.

Permanserant] MSS. Reg. et Vossii, *permanerent*. Neutra Lectio mala. CLARK. Sed vulgata nititur MSS. vetustioribus, et sequitur, *si permanerent*. *Permanerent* etiam Palat. Bong. Leid. sec. *permanserunt* Lovan.

Collocatis, ipse itinere terrestri] MS. *Norvic*. *Sic rebus omnibus confectis et collocatis penitus, itinere terrestri:* edit. autem *Beroald. collocatis, ipse itinere pedestri*, quae vera est le-

XXXIV. Dum haec in Aegypto geruntur, rex 1
Dejotarus ad Domitium Calvinum, cui Caesar Asiam,
finitimasque [a] provincias administrandas transdiderat, venit, oratum, ne Armeniam minorem, regnum
suum, neve Cappadociam, regnum [b] Ariobarzanis,
possideri vastarique pateretur a Pharnace: quo malo 809
nisi liberarentur, imperata [c] se facere, pecuniamque [d] promissam Caesari non posse persolvere. Do- 2
mitius, non tantum ad explicandos sumtus rei militaris quum pecuniam necessariam esse judicaret; sed etiam turpe populo Romano, et [e] Caesari victori, sibique [f] infame esse statueret, regna sociorum atque amicorum ab externo rege occupari, nuncios

VARIAE LECTIONES.

a *ejus pr.* L. sec. b *Aribarz.* L. pr. c vulgo *sibi* et *se pers.* d deest L. pr. e *C. Caes.* Pet. L. pr. V. ad B. Civ. 1, 1. f *fama* Lov. *infamam* Pet.

ctio, altera autem ex Glossemate est nata. Infra cap. 44. *Partim classe per se, partim* pedestribus *copiis per barbaros. Corn. Nepos* Alcib. 8, 2. *Quod* pedestribus *copiis plus quam navibus valerent*; ubi vide, quae notavit *Chr. Cellarius.* Sic etiam *Front.* Strat. 1, 3, 6. *proelium pedestre* navali opponit. Adi etiam notata ad hujusce libri c. 26. DAVIS. Recte vidit Davisius, ex Edit. Beroaldi legendum, (*itinere* pedestri.) Etenim in MS. Vossii ita plane scriptum est. Et, (uti supra est annotatum ad c. 26.) *iter pedestre* est *profectio Terra*, tam *equitum* quam *peditum.* Neque enim tantum *pedestres copiae* apud bonos autores *classi* opponuntur, (quod annotavit Davisius;) sed et *pedibus* eo quis ire dicitur, quo *terra* scilicet, non *mari* proficiscitur. Supra ad B. Civ. 2, 21. ubi *Caesar*, postquam *navibus* profectus fuisset *Tarraconem*, *PEDIBUS* deinceps (scil. *terrestri* itinere) *Narbonem* atque inde *Massiliam* pervenisse se, narrat. CLARK. Vide etiam c. 32. 44. B. Civ. 2, 32. *Ut neque pedestri itinere, neque navibus commeatu juvari possint.* Et passim tam apud Graecos quam Latinos.

Imperata sibi facere, pecuniamque promissam Caesari non posse se persolvere] Hunc locum ita repraesentant MS. *Norv.* et editt. *Rom. Ven. Beroald. Imperata se facere, pecuniamque promissam Caesari non posse persolvere*, quod ut brevius est, sic aeque commodum videtur. DAVIS. MSS. Reg. Eliens. et Vossii et Editt. Vett. (*imperata se facere, pecuniamque — non posse persolvere.*) Quod idem est: prae-

confestim ad Pharnacen misit, Armenia Cappadociaque decederet, neve, occupatione belli civilis,
3 populi Romani jus [a] majestatemque tentaret. Hanc denunciationem quum majorem vim [b] habituram existimaret, si propius [c] eas regiones cum exercitu accessisset; ad legiones profectus, unam ex tribus, [d] tricesimam sextam secum ducit, II in Aegyptum ad Caesarem mittit, litteris ejus [e] evocatas: quarum altera [f] in bello Alexandrino non occurrit; quod
4 itinere terrestri per Syriam erat missa. Adjungit Cn. Domitius legioni XXXVI duas [g] ab Dejotaro, quas ille disciplina atque armatura nostra complures annos constitutas habebat, equitesque centum; totidem-
5 que ab Ariobarzane sumit: mittit P. [h] Sextium ad C. [i] Plaetorium quaestorem, ut legionem adduceret,

VARIAE LECTIONES.

a *potest*. B. V. Vasc. M. Ber. b *habere* Edd. R. M. V. c *ejus* Palat. d *et XXXVI* Lov. *ipse* L. sec. *XXXVI ipse* Edd. Vasc. Gr. post. Steph. Str. e *voc*. Lov. f deest Lovan. L. sec. et a. God. qui probat. g ita MSS. meliores, non *a*. h *Sest*. L. pr. V. i Sic, vel *Plet*. MSS. et Edd. Vasc. Steph. etc. praeter Pal. L. sec. *Praet*. uti est in Edd. Vett. plerisque. V. Glaud. Onom.

cipue si, transposito vocabulo, legatur (— *persolvere non posse*) CLARK. Rescripsi pro *sibi*, quod est in solo Palat. *se*, et dein *se*, quod ibi nullus habet Codex, ejeci. Vulgatum primus invexit Aldus. Sed Vasc. quoque, Gryph. post. et Stephanus secuti sunt lectionem MStorum.

Domitius, — *quum* — *judicaret*; — *statueret*] MS. Reg. *statuens*. Ut forte tota ista periodus hoc modo scripta esse potuerit: (*Domitius*, *non tantum ad explicandos sumtus rei militaris pecuniam necessariam esse judicans*; *sed etiam turpe* — *esse statuens*, *etc*.) CLARK. Licet admittas, *statuens*, quod inveni quoque in Palat. Leid. sec. non opus tamen quidquam in praecedentibus mutare. Tutius est nihil innovari, nec etiam opus. *Statuerat* Leid. pr. Bong. et Voss.

Ex tumultuariis militibus] Tumultuarii milites dicuntur ii, qui ob tumultum vel inopinum aliud periculum raptim sunt conscripti. *Livius* 35, 2. *Si tumultus in Hispania esset*. tumultuarios milites *extra Italiam scribi a Praetore*. *Mens ea Senatui fuit*, *ut in Hispania* tumultuarii milites *legerentur*. Vide et *Godese*.

quae ex tumultuariis militibus in Ponto confecta erat; Quinctumque Patisium in Ciliciam ad auxilia arcessenda. Quae copiae celeriter omnes jussu Domitii [a] Comana convenerunt.

XXXV. Interim legati a Pharnace [b] responsa re- 1
ferunt, *Cappadocia se decessisse, Armeniam* [c] *mi-* 810
norem recepisse, quam, paterno nomine, jure obtinere deberet; denique ejus regni caussa integra Caesari [d] *servaretur: paratum enim se facere, quod is statuisset.* Cn. Domitius, quum [f] animadverteret, eum Cappadocia [g] decessisse, non voluntate [h] addu-
ctum, sed necessitate, [i] quod facilius Armeniam 2
defendere posset, subjectam suo regno, quam Cappadociam, longius remotam; quodque omnes [k] III legiones adducturum Domitium putasset; ex quibus

VARIAE LECTIONES.

a Deest Edd. R. M. V. b *haec r. ferunt* B. *responsa* deest L. pr. a m. pr. bene. *ferunt* L. sec. *ferre* V. *responsum* Edd. pp. Vascos. Gryph. Steph. c exsulat Lov. *se r.* Lov. Edd. pp. d *reserv.* Palat. e *statueret* L. sec. Edd. qdd. *statuit* V. f *adverteret* rursus L. pr. *animadvertisset* L. sec. Edd. pp. g *abscess.* L. pr. V. ad B. G. 1, 44. h *abd.* Lov. V. i *quo* Lov. Pal. L. sec. V. ad B. G. 1, 51. k *tris* B. V. ad B. G. 1, 1. *putavisset* L. pr. *putaret* V. L. sec. Edd. qdd.

Stewechium ad *Vegetii* 3, 8. DAVIS.

Patisium] Ita ex Ursin. Cod. recepit Scaliger, et confirmatur a MSS. meis, Ciaccon. et Brant. nisi quod *Pansium* det Bong. In Edd. Vett. erat *Paciscium*, vel *Patiscum*, quod est in Aldinis et Plantinianis. At *Patiscus* erat Pompejanus: nisi partes dein mutaverit. Vide Cic. Epist. Fam. 2, 11. 8, 9. 12, 13. 15. *Πετίσκος* male Appiano l. 2. B. Civ. p. 603. *Petissii Urbinatis* alibi meminit Cicero. Vide Ciaccon.

Comana] Ita scribendum, in Accusativo plurali. Editi nonnulli, *Comanae*. sed perperam. Semper enim utitur Caesar hoc nomine in numero plurali. CLARK. Male Cellarius defendit, *Comanae*, quod solum typothetarum vitio in Ed. Elzev. inrepsit. Statim, *a Comanis*. c. 60. *Venit Comana*, ubi vide Ciaccon. uti et c. 66. *Venit Comana.*

Cn. Domitius] Delendum censeo praenomen cum Leid. pr. Nam in Leid. sec. est, *C.* in Voss. et Edd. Vascos. Gryph. Stephan.

quum ii ad Caesarem missas audisset, [a] audacius in Armenia substitisset; perseverare coepit, ut eo quo-
3 que regno decederet: *neque enim aliud jus esse Cappadociae,* [b] *atque Armeniae: nec juste eum postulare, ut in Caesaris adventum res integra* [c] *differretur: id enim esse integrum, quod ita esset, ut fuis-*
74 *set.* His responsis datis, cum iis copiis, quas supra scripsi, profectus est [d] in Armeniam, locisque su-
5 perioribus iter facere instituit: nam ex Ponto [e] a Comanis jugum editum silvestre [f] est, pertinens in Armeniam minorem, quo Cappadocia finitur ab Ar-
6 menia: cujus itineris has esse certas obportunitates, quod in locis superioribus nullus inpetus repentinus
811 accidere [g] hostium poterat, et quod [h] Cappadocia his jugis subjecta, magnam commeatus copiam erat subministratura.

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *audaciusque.* b *quam* Leid. sec. c *def.* L. pr. d deest Pet. V. ad B. G. 2, 7. e *Comana j. habet ed.* Pal. B. L. sec. f abest a MSS. o. *pertingens* Palat. L. sec. Edd. pp. Vasc. Gr. post. Steph. male. Adi B. Civ. 3, 68. g *hosti non* Lov. h *Cappadociam h. j. subjectam* L. pr.

P. Dom. Quod mirum, cum c. praec. *Cn.* audit. Paullo ante ob eamdem varietatem suspecta est vox, *responsa*, Grutero mihique. Vide varias lectiones.

Audaciusque in Armenia substitisset] Sensus postulat, ut legamus, *audacius in Armenia substitisset*, deleta particula copulante, licet eam omnes Codd. exhibeant praeter edit. *Rob. Stephani* A. D. 1544. DAVIS. *Audacius*) Ita optime restituit Davisius ex Editione Stephani, quacum consentit MS. Vossii. Reliqui omnes MSS. et Editi corruptissime habent, *audaciusque*, quod sententiam adeo perturbat penitus et plane nullam efficit, ut mirum sit valde, fugisse hoc omnes editores. Efficit enim ista corruptio, ut sequens, *perseverare coepit*, qui intelligitur *Domitius*, dictum videatur de *Pharnace*. Quod est absurdissimum. Nam hoc ait Hirtius: *Quod Pharnaces audacius in Armenia substitisset*, ideo *perseverare coepisse* Domitium, *ut eo quoque decederet* Pharnaces *etc.* CLARK. Ejeci copulam *que*, non sensu modo postulante, sed suffragantibus quoque Petav. Leid. pr. Scalig. et

XXXVI. Complures interim legationes Pharna- 1
ces ad Domitium mittit, quae de pace agerent, re-
giaque munera Domitio [a] ferrent. Ea constanter 2
omnia aspernabatur: nec sibi quidquam fore anti-
quius, quam dignitatem populi Romani et regna so-
ciorum [b] recuperare, legatis respondebat. Magnis 3
et continuis itineribus [c] confectis, quum adventaret
ad Nicopolim, (quod oppidum positum in Armenia
minore est, plano [d] ipsum loco, montibus tamen al-
tis ab duobus lateribus objectis, satis magno inter-
vallo ab oppido remotis,) [e] castra posuit longe a Ni-
copoli circiter [f] milia passuum VII. Quibus ex ca- 4
stris, quum locus angustus atque inpeditus esset
transeundus, Pharnaces in insidiis delectos pedites,
omnesque paene disposuit equites: magnam autem

VARIAE LECTIONES.

a *def.* Pet. b *recipere* Sc. c *perf.* Pal. L. sec. d *ipso* Lov. L. sec. deest Edd. R. M. V. e *extra* c. L. pr. *vi* c. V. f *mile passus* Lov.

Palat. ut et Edd. Vascos. Gryph. post. ac Stradae. Librarios non percepisse loci sententiam, patet, quod *et* addiderint ante, *persev.* uti est in Leidensibus, Lovan. et Pal. Jungenda, *Domitius perseverare coepit.*

Cujus itineris has esse certas opportunitates] Commoda non dubia; haud enim est, cur penultimam vocem cum *Jos. Scaligero* deleamus. MSS. autem nonnulli cum editt. *Rom. Ven. Beroald.* habent, *cujus itineris hae erant certae opportunitates*, quae quidem lectio vulgatae Syntaxeως rationi melius convenit; licet, servata ea, quam repraesentant editt. nuperae, verbum aliquod *noscendi* vel similis significatus possit subintelligi. Vide *Fr. Sanctii* Minerv. 4, 5. cum *Jac. Perizonii* additamentis. DAVIS. Infinitivum primus Scaliger ex Ursini Codice admisit, quam veram esse lectionem, docent Petavian. Leid. pr. Scalig. Voss. ut et Bongars. qui subdit, *constat*. Reliqui olim vulgatis consentiunt, id quod inepte probat e duobus regiis Codd. Goduinus. De absolutis his infinitivis multi egerunt viri docti, et prae ceteris J. F. Gronovius Obs. 2, 14.

Adventaret ad Nicopolim] Editt. nuperae omittunt praepositionem, quam restitui ex MSto *Norv.* et editt. *Rom. Ven. Beroald.* Sic B. G. 1, 7. *Ad Genevam pervenit.* Et B. C. 3, 40. *Ad Oricum venit.* Ita etiam persaepe loquuntur boni auctores. DAVIS.

multitudinem pecoris intra [a] eas fauces dissipari jussit, paganosque et oppidanos in iis locis [b] obver-
5 sari: ut, si amicus Domitius eas angustias transiret, nihil de insidiis suspicaretur, quum in agris et pecora et homines [c] animum adverteret versari, tamquam amicorum adventu: [d] sin vero ut in hostium fines [e] veniret, praeda diripienda milites dissiparentur, [f] dispersique caederentur.

1 XXXVII. Haec quum [g] administraret, numquam tamen intermittebat legatos de pace atque amicitia mittere ad Domitium: quum hoc ipso crederet [h] facilius eum decipi posse. At contra spes pacis Do-
2 mitio in iisdem castris morandi adtulit caussam. Ita Pharnaces, amissa proximi temporis occasione, [i] veritus, ne cognoscerentur insidiae, suos in castra
3 revocavit. Domitius postero die propius Nicopolim

VARIAE LECTIONES.

a *has* L. pr. deest Lov. b *observari* L. pr. B. Edd. qdd. c ita Lovan. V. ad B. G. 1, 24. d *si* Pet. *ut* abest MSS. 3. e *venirent* Edd. pp. f *dispersi* c. L. pr. g *animadvert.* Palat. *adm. Farnaces* Ed. Flor. h Sic MSS. non *e. fac.* i *vereretur* Sc. L. pr. *cum vereretur* Lov. et Edd. R. M. V.

Adventaret ad Nicopolim) Ita restituit Davisius ex Editt. Vett. et MS. Elieus. Quibuscum consentiunt MSS. Reg. et Vossii. Recte. Nam praeterquam quod locorum nominibus praepositionem saepissime praeponant Caesar et Hirtius, non venit *Nicopolim* Pharnaces, sed *prope ad Nicopolim*, interjectis aliquot passuum millibus. Vide supra ad B. Civ. 3, 40. Male Editt. Recentiores et MS. Bong. (*adventaret Nicopolim.*) CLARK.

Si amicus Domitius] Auctiorem hunc locum exhibet MS. *Norv.* aliique plurimi Codd. cum editt. *Rom. Ven. Beroald.* In illis enim est, *sive amicus sive inimicus Domitius.* Hoc sane adsumentum probat *Joan. Godwinus*, in cujus sententiam pauci, nisi fallor, pedibus ibunt; nam si *inimici* antea mentionem fecerat noster, nihil opus erat, ut postea adjiceret, *sin vero ut in hostium fines veniret*, quibus ex verbis luce fit clarius, ineptum esse illud additamentum. DAVIS. et CLARK. Nihilominus constanter habent omnes MSS. et primitus cusi, *sive amicus sive inimicus.* Illa quoque, *tamquam amico-*

accessit, castraque oppido [a] contulit: quae dum muniunt nostri, Pharnaces aciem instruxit suo more atque [b] instituto; in fronte enim, [c] simplici directa acie, cornua trinis firmabantur subsidiis. 812
4 Eadem [d] ratione haec media conlocabantur acie, duobus dextra sinistraque intervallis, simplicibus ordinibus instructis.
5 [e] Perfecit inceptum castrorum opus Domitius, parte copiarum pro vallo instituta.

1 XXXVIII. Proxima nocte Pharnaces, interceptis tabellariis, qui de [f] Alexandrinis rebus litteras ad Domitium ferebant, cognoscit, Caesarem magno in periculo versari, flagitarique a Domitio, ut quam primum sibi subsidia mitteret, propiusque ipse Alexandriam per Syriam accederet.
2 Qua cognita re, Pharnaces victoriae loco ducebat, si trahere tempus posset; quum [g] discedendum Domitio celeriter puta-

VARIAE LECTIONES.

a *c. Rex* L. pr. inter versus. *c. res* V. b *instituit* Lov. c *simplice der.* MSS. qdd. d *r. media c. acies* B. L. sec. Edd. pp. Vasc. Gr. post. Str. male. e *perficit* Pal. dein vulgo *instructa.* f *Al. litteris* L. sec. g *discessurum Domitium* B. *recessurum Domitium* L. sec. *Domitium* V. vulgo *cel. Dom.* contra MSS.

rum adventu, merito suspecta sunt Grutero. Nam plane abundant, et corrupte exhibent Codd. *Adventus* enim est in Lovan. Pet. Pal. Leid. sec. ac Scal. Voss. Leid. pr. qui tres non habent, *sin vero.* *Amic. adventu greges* Bong. et Edd. Rom. Ven. ac Mediol. *exspectaretur* etiam addit Pet. excludens, *vero.*

Instructa] Cujac. Pet. Leidenses, Scal. Lov. Voss. et pro varia lectione Bong. *instituta.* Verissime. Vide ad B. Gall. 3, 24. *duplici acie instituta.* quod male Clarkius mutat in, *instructa.*

Flagitareque] Ita ex MS. Reg. et Edit. Rom. restitui. Scaliger et Recentiores omnes, (*flagitarique.*) Quae Syntaxis est nulla: sequitur enim, (*ut quamprimum Sibi subsidia mitteret.*) CLARK. Omnino legendum, *flagitareque*, quod ex *Reg.* et *Rom.* observavit etiam *Clarkius.* Ac ita *Beroaldus*, *Gryphius* et *Ursinus* olim dederunt. DAVIS. *Cur. sec.* Ediderunt, *flagitareque*, etiam Vascos. Stephanus et alii cum Edd. primis. Verum MSS. constanter servant, *flagitarique.* Quare non ausim mutare. *sibi* ponitur pro, *ipsi.* Quod offendit adeo libra-

3 ret. Itaque ab oppido, qua facillimum accessum et aequissimum ad dimicandum nostris videbat, fossas II [a] directas, non ita magno intervallo medio relicto, IV pedum altitudinis in eum locum deduxit, quo lon-
4 gius constituerat suam non producere aciem. Inter has fossas aciem semper instruebat, equitatum autem [b] omnem ab lateribus extra fossam conlocabat: qui neque aliter utilis esse poterat, et multum numero anteibat nostrum equitatum.

1 XXXIX. Domitius autem, quum Caesaris magis periculo, quam suo, commoveretur; neque se tuto
813 discessurum arbitraretur, si conditiones, quas rejecerat, rursus adpeteret, aut sine caussa discederet, ex propinquis castris in aciem exercitum eduxit.

VARIAE LECTIONES.

a *der.* Pet. L. pr. b ita MSS. et Edd. qdd. non *ab*, vel *a l. omn.*

rios quosdam, ut pro eo substituerint, *Caesari*, quod est in Petav. Pal. et Lovan. Hinc alii *flagitare* reposuerunt. Sed videtur in primis Hirtius *sibi*, pro *ipsi*, amasse. Adi omnino ad 8, 60. *Quod sibi conjunctus*, et B. Afric. c. 49. *Adversarii longius sibi* (Caesari) *progrediendi facultatem eripuerunt.*

Propiusque ipse Alexandriam] MS. *Norvic. propiusque ipsam:* receptam autem lectionem tuentur editt. *Rom. Venet. Beroald.* Ut verum fatear, non intelligo, qui juvari potuerit Caesar, si Domitius solummodo *propius* Alexandriam adventaret, cum in eo ipso oppido periculum subiret Imperator. Repono itaque, *protinusque ipse Alexandriam*, hoc est, statim, nulla mora interposita. DAVIS. Propiusque — *Alexandriam etc.*) Cum Caesar *intra ipsum oppidum* in periculo versaretur, existimat Davisius emendandum, (protinusque — *Alexandriam etc.*) Ingeniose, sed nihil opus. Satis enim erat, si *Domitius Caesari* quamprimum subsidia *Alexandriam* mitteret; ipse interim cum toto exercitu *PROPIUS* accederet, ad distinendas Regis copias. CLARK. In Marg. Vascos. invenitur, *priusquam.* Hinc Ill. Heins. conjecit, *priusque.* Nil muta.

In subsidiis collocatis] Sic recte MS. *Norv.* atque ita edidit *Jos. Scaliger:* in editt. autem *Rom. Venet. Beroald.* aliisque legitur, *in insidiis collocatis:* absurde prorsus; nullum enim locum hic habere possunt insidiae. DAVIS. Ex Glandorpii conjectura hoc jam receperat Ursinus. MSS. omnes habent, *insidiis.*

xxxvi legionem in dextro cornu conlocavit, Ponti- 2
cam in sinistro; Dejotari [a] legiones in mediam aciem contulit, quibus tamen angustissimum [b] frontis reliquit intervallum, reliquis cohortibus in subsidiis conlocatis. Sic [c] utrimque acie instructa, processum est ad dimicandum.

XL. Signo sub idem tempus ab utroque dato, 1
concurritur: acriter varieque pugnatur: nam xxxvi [d] legio, quum extra fossam in [e] equitatum regis impetum [f] fecisset, adeo secundum proelium fecit, ut moenibus oppidi [g] succederet, fossamque transiret, aversosque hostes adgrederetur. At Pontica ex al- 2
tera parte legio, quum [h] paullulum aversa hostibus cessisset, fossam autem [i] circumire [acies] secundo

VARIAE LECTIONES.

a *legionem* L. pr. *in media acie* Lov. Pal. L. sec. b MSS. plerique *int. fr. rel.* c *utraque* L. sec. d *legiones* Lov. e *equites* Pet. L. pr. V. Urs. *equitatus* Lov. Adi ad 6, 6. f *fecissent* et *fecerunt* Lovan. g *succederent*, *transirent*, *aggrederentur* Lov. Pal. vulgo *adversosque*. h *paullum* Pet. L. pr. *adv.* Pal. L. sec. i Sic Pet. Leidd. Lov. B., V. non *circuire*.

Adversosque] Legendum existimat Ciacconius, *aversosque hostes*, ut habent MS. *Norv.* et Edit. *Beroaldi*; at *Rom.* et *Ven.* *adversusque h.* DAVIS. Mirum est, Scaligerum et Recentiores nullo sensu edidisse, (*adversosque.*) Etenim perspicuum est, *Domitianos* transisse fossam, non *primam* istam, quae esset *adversis* hostibus, sed *posteriorem* illam, quae esset *a tergo* hostibus, adeoque hostes AVERSOS esse aggressos. CLARK. Verissime emendavit Ciacconius, et in textum recepit Clarkius, *aversosque*, uti est in Pet. Leid. pr. sensu id flagitante. Omnes tamen Edd. Vett. praeter Beroald. retinent, *adv.*

Aversa etc.] Totum locum *Ciacconius* sic emendandum conjicit, *cum paululum* aversus hostis *cessisset, fossam autem* transire ut secunda acies *conata esset.* Haec vero nimia est licentia. Locum tamen haud intelligo, nisi sit medica manu sanatus. Qui enim, quaeso, in *transitu* fossae oppressa fuisset Pontica legio, si fossam non *transire*, sed *circumire* conata est? nec cum *Clarkio* reponas, eam in *secundae fossae transitu* confixam fuisse: nam inter duas fossas aciem semper instruebat Pharnaces, adeoque non erat, cur ulteriorem fossam transiret, ut aperto latere hostem aggrederetur. Nostrum hoc modo scripsisse suspicor, *quum paul-*

conata [a] esset, ut aperto latere adgrederetur hostem, in ipso transitu fossae, confixa, [b] et obpressa est:
3 Dejotari vero legiones vix inpetum sustinuerunt. Ita victrices [c] regis copiae cornu suo dextro, mediaque
814 acie converterunt se ad XXXVI [d] legionem: quae tamen fortiter vincentium inpetum [e] sustinuit; magnis copiis hostium circumdata, praesentissimo animo [f] pugnans, in orbem se recepit ad radices montium: quo Pharnaces insequi, propter [g] iniquitatem loci,
4 noluit. [h] Ita, Pontica legione paene tota amissa, magna parte Dejotari militum interfecta, XXXVI legio in loca se superiora [i] contulit, non amplius CCL de-
5 sideratis. Ceciderunt eo proelio splendidi [k] atque inlustres viri nonnulli equites Romani. Quo tamen incom-

VARIAE LECTIONES.

a *fuisset* Edd. pp. b *et obpr.* desunt V. L. sec. B. c *regiae* Lov. Leid. V. d *legiones* Lov. e *sustinuerunt circumdatae* Lov. f *pugnantes recipiunt* Lov. Pal. L. sec. g *difficultatem* Pet. h *et* V. Hic autem deficiunt nos notulae Gruteri et excerpta Codd. Palat. ac Bong. i *contulerunt* Lov. *n. a.* desunt V. k ita MSS. o. non *ac*. V. Ind.

lulum aversa hostibus cessisset, fossam autem circuire conata est, ut aperto latere aggrederetur hostem; in ipso CIRCUITU *fossae confixa, et oppressa est.* *Pro transitu* ex re ipsa *circuitum* repono; sed *acies secundo* mihi, tanquam Glossa *secundi proelii*, videtur expungenda. DAVISIUS. *Cur. sec.*

Fossam] *Priorem* illam, quae esset *adversis* hostibus. Nullum autem hic locum habet vox, *acies*, nisi legio illa Pontica, quae erat cornu sinistrum, inusitato modo hic appellata sit *acies*. Alioqui scribendum erat fortasse, *acie*, aut potius ex toto delenda ea vox. *Transitu fossae*, posterioris scilicet, postquam circuierant *priorem*. CLARK. Fingit ergo vir doctus, fossam a fronte et a tergo fuisse copiis Pharnacis. Quod ego non percipio: mihi videntur fossae fuisse directae ab utroque latere ab oppido versus Romanos, ne sui circumirentur et aversi caederentur ab iis. Equites vero in lateribus extra fossas posuit, ut prohiberent Romanos earum transitu, credens, illos sic coactum iri secum certare a fronte sola. Ni ita intelligamus fossas fuisse ductas, debuisset clarius loqui Hirtius, et *priorem* ac *poste-*

incommodo Domitius accepto, reliquias exercitus dissipati conlegit, itineribusque tutis per Cappadociam se in Asiam recepit.

XLI. Pharnaces, rebus secundis elatus, quum 1
de Caesare ea, quae optabat, speraret, Pontum
omnibus copiis occupavit: ibique [a] et victor, et 2
crudelissimus rex, quum sibi fortunam paternam feliciore eventu [b] destinaret, multa oppida expugnavit; bona civium Romanorum Ponticorumque diri- 3
puit; [c] subplicia constituit in eos, qui aliquam formae atque aetatis commendationem habebant, [d] ea, quae morte essent miseriora; Pontumque nullo [e] defendente, paternum regnum se recepisse glorians, obtinebat.

XLII. Sub idem tempus in Illyrico est incom- 1

VARIAE LECTIONES.

a Deest L. pr. b *destineret* Lov. c *suppliciaque* Scalig. Ed. R. Steph. d Vide c. 70. *eaque* Edd. ante Urs. e *contend.* Scal. pro V. lect. *decedente* L. pr.

riorem addere. Illa verba, *acies secundo*, procul dubio corrupta sunt; sed, quomodo corrigi debeant, cum ignarissimis nescio. *Acies* delendum censuit Scaliger et Gruterus. *secunda* margini adlevit Lipsius.

Magnis copiis hostium circumdata] Lege, *magnisque copiis*, ut habent *Gryphius* et *Lugdunenses* 1576. Hoc ni fiat, hiulca est oratio. Quin et *Clarkius*, licet aliam rationem sit secutus, sic legi posse vidit. DAVIS. *Cur. sec.*

Praesentissimo a.] Sic Editi omnes, quo pacto oratio est imperfecta. Rescribendum ex MS. Regio, *praesentissimoque an.* Aut ex conjectura legendum, *magnisque copiis — circumdata*, praesentissimo *animo* etc. CLARK. Vel, *et magnis*. Vasc. jam, Gryph. post. et Steph. *magnisque* exhibent. In MSS. Pal. Bong. Leid. sec. *praesentissimoque*.

In orbem se recepit] Hoc in summo periculo fieri solitum. *Caesar* B. G. 5, 33. *Ut impedimenta relinquerent, atque in orbem consisterent — non sine summo timore et desperatione id factum videbatur.* Adi et *Joan. Brantium* ad B. G. 4, 37. DAVIS. B. Afric. c. 15. *Copiis in orbem compulsis.*

Sibi fortunam paternam feliciore eventu destinaret] Et pa-

modum acceptum: quae provincia superioribus mensibus retenta non tantum sine ignominia, sed etiam
2 cum laude erat: namque eo missus aestate cum II legionibus [a] Q. Cornificius, Caesaris quaestor propraetore, quamquam erat provincia minime copiosa ad [b] exercitus alendos, et finitimo bello ac dissensionibus [c] confecta et vastata, tamen prudentia ac diligentia [d] sua, quod magnam curam suscipiebat, ne [e] quo temere progrederetur, et recepit, et defen-
3 dit: [f] namque et castella complura locis editis posita, quorum obportunitas castellanos inpellebat ad decursiones faciendas, et bellum inferendum, expu-
815 gnavit; eaque praeda milites donavit: quae etsi erat tenuis, tamen in tanta [g] provinciae desperatione erat
4 grata, praesertim virtute parta: et quum Octavius ex fuga Pharsalici [h] proelii magna classe in illum se

VARIAE LECTIONES.

a Deest praen. Lovan. L. sec. b *exercitum alendum* Lov. c Sic MSS. non *v. et conf.* d abest L. pr. *quod* deest Edd. R. M. V. e *que vero t.* L. pr. Sc. f *nam et* L. sec. Ed. Fl. g exsulat Edd. R. M. V. h *belli* V.

ter erat Mithridates, qui, maximis rebus gestis, tandem a Pompejo debellatus, *male tentatum veneno spiritum ferro expulit*, ut loquitur *Florus* 3, 5, 26. DAVIS.

In Macedoniam legiones adduceret] Sic legendum ex MSto *Norvic.* et edit. *Steph.* edidit enim *Jos. Scaliger*, *in Macedoniam legiones adducerent*, ac ita sane exhibent antiquissimi ex impressis Codd. *Rom. Ven. Beroald.* DAVIS. *Adduceret*) Editi fere omnes, *adducerent*. Sed Davisius ex Edit. Steph. et MS. Eliensi, (quibuscum faciunt MSS. Reg. et Vossii,) restituit, *adduceret*. Quae et verior videtur lectio. Non enim *Cornificius*, relicta sua provincia, sed *Gabinius* solus, in *Macedoniam* videtur fuisse iturus. CLARK. *Adduceret* MSS. omnes et Edd. Aldi, Gryphii, Vasc. Stephani aliaeque.

Qua saepe in bellis periclitatus] Sic ex MSS. Reg. Eliens. et Vossii restitui. Editi, (quam *saepe etc.*) neque Latinitate neque Sensu satis commodo. CLARK. Cl. *Clarkius* ex nonnullis libris reponit, *qua saepe periclitatus*, additque, vulgatae lectionis neque Latinitatem neque sensum sa-

sinum contulisset, paucis navibus [a] Jadertinorum, quorum semper in [b] Rempublicam singulare constiterat officium, dispersis Octavianis navibus erat potitus, [c] ut vel classe dimicare posset, adjunctis captivis navibus sociorum: [d] et quum diversissima parte orbis terrarum Cn. Pompejum Caesar victor sequeretur; [e] compluresque adversarios in Illyricum, pro- 5
pter Macedoniae propinquitatem, se, [f] reliquiis ex fuga conlectis, [g] contulisse audiret, litteras ad Gabinium mittit, uti cum legionibus tironum, quae nuper erant conscriptae, proficisceretur in Illyricum, conjunctisque copiis cum [h] Q. Cornificio, si quod periculum provinciae inferretur, depelleret: [i] sin ea non magnis copiis tuta esse posset, in Macedoniam legiones adduceret: omnem enim illam 6
partem, regionemque, vivo Cn. Pompejo, [k] bellum instauraturam esse credebat.

VARIAE LECTIONES.

a *Hiad.* Cuj. Edd. qdd. *Jadestinorum* MSS. o. et Edd. pp. b *repub.* V. L. sec. c *ita ut c.* L. sec. *ut velle d.-cl.* L. pr. d deest Pet. L. pr. Lov. V. Edd. qdd. *in div.* Edd. Vascos. Gr. post. Steph. Strad. e *complures adv.* L. pr. f *reliquis* Edd. quaed. ut passim aberratur. g *compulisse* Lov. V. L. sec. Edd. pp. aliaeque. h deest Lov. L. sec. i *si in ea* L. pr. k *dum b. instauraretur* Lov.

tis esse commodum. Quod *παρόραμα* quidem est; nam *periclitari* valet, periculum facere, experiri, tentare, quapropter *accusativum casum* prorsus flagitat. Forte tamen rescribendum, QUAE *saepe periclitatus*, ut tam ad virtutem quam ad scientiam *pronomen* referatur. DAVIS. *Car. sec.* MSS. mei et Edd. Vascos. Gryphii, Stephani, *qua*, Cod. Lovan. cum Edd. primis, *quibus*, exhibent. *Quam* nihilominus cum Aldo, Plant. Scalig. et seqq. malim. *Periclitari virtutem* est, experiri per pericula, quid virtus et scientia possint. Nec video, cur minus Latinum sit, quam quod adhibet alibi, *periclitari fortunam*. Defendi quidem aliquo modo posset MStorum lectio ex c. 13. *periclitati remigio*; sed ibi additur, *quid quaeque possit*. Adi notata ad 7, 36.

Ausuque suo] Ita MSS. constanter: at rarissime *ausu*, pro *auso*, est apud aurei aevi scripto-

1 XLIII. Gabinius, [a] ut in Illyricum venit, hiberno tempore anni, ac [b] difficili, sive copiosiorem provinciam existimans, sive multum fortunae [c] victoris Caesaris tribuens, sive virtute [d] et scientia sua confisus, quam saepe in bellis periclitatus, magnas
816 res et secundas ductu ausuque suo gesserat; neque provinciae facultatibus sublevabatur, quae partim erat exinanita, partim infidelis, neque [e] navibus, intercluso mari tempestatibus, commeatus subpor-
2 tari poterat; [f] magnisque difficultatibus coactus, non, ut volebat, sed, ut necesse erat, bellum gerebat, quum durissimis tempestatibus, propter inopiam, castella [g] aut oppida expugnare cogeretur,
3 [h] crebro incommoda accipiebat; adeoque est a barbaris contemtus, ut, Salonam se recipiens in oppidum maritimum, quod cives Romani fortissimi fidelissimique incolebant, in agmine dimicare sit coac-
4 tus. Quo proelio duobus milibus militum amplius amissis, centurionibus XXXIIX, [i] tribunis IV, cum reliquis copiis Salonam [k] se recepit: [l] summaque ibi dif-

VARIAE LECTIONES.

a Deest L. pr. *in* abest a L. sec. V. ad B. G. 3, 7. *in Illyrico* V. b *difficillimo* L. pr. c deest L. pr. d *sive* Lov. e deest Lov. f *magnis d.* Lov. g *atque* Pet. h Sic Urs. Pet. Scal. L. pr. Lov. non *crebra*. Mox *in* abest a Scalig. i *tribunisque* Leid. sec. k *ipse receperit* V. l *summam i. difficultatem r. o. passus* L. pr.

res. In nonnullis tamen MSS. Ovidii reperit Cl. Burm. quem vide ad Met. 11, 242. Verum insolens est conjunctio quoque, *ductu ausuque*. Quare omnino accedo Lipsio, qui margini adlevit, *ductu auspicioque*, ex solemni formula. Vide ipsum l. 2. de Mil. D. 12. Proconsul enim fuerat Gabinius, et Syriam cum exercitu obtinuerat, quo anno Ptolemaeus in regnum reductus est. Confer Fastos.

In agmine dimicare sit coactus] *Joan. Goduinus* ad hunc locum ait, *id est, tanto cum periculo, ut, expletis Imperatoris officiis, coactus sit, militis partes suscipere, manu ipse pugnando, quod alienum ab Imperato-*

ficultate rerum omnium pressus paucis mensibus morbo periit. Cujus et infelicitas vivi, et subita mors in 5
magnam spem Octavium [a] adduxit provinciae potiundae: quem tamen diutius in rebus secundis, et fortuna, quae plurimum in bellis potest, [b] diligentiaque Cornificii, et virtus [c] Vatinii versari passa non est.

XLIV. Vatinius, Brundisii quum esset, cognitis 1
rebus, quae gestae erant in Illyrico, quum [d] crebris litteris Cornificii ad auxilium provinciae ferendum evocaretur: et [e] M. Octavium audiret cum barbaris foedera [f] percussisse, compluribusque locis [g] nostrorum militum obpugnare praesidia, partim classe per se, partim pedestribus copiis per barbaros; etsi gravi [h] valetudine adfectus, vix corporis viribus animum sequebatur; tamen virtute vicit incommodum 2
naturae, difficultatesque [i] et hiemis et subitae praeparationis: nam quum ipse paucas in portu naves
longas haberet, litteras in Achajam ad Q. Kalenum 817
misit, uti sibi classem [k] mitteret. Quod quum tardius 3

VARIAE LECTIONES.

a *adducit* V. b *et dilig.* V. c *Vatini* et *Vatinus* MSS. qdd. d deest Edd. R. M. V. e exsulat praen. a V. *cum* L. sec. f *perculisse* L. sec. g *tyronum et m.* L. sec. h *inval.* Lov. i Ita Pet. Scal. Lov. vulgo abest *et.* k *mitterent* Lov. L. sec. Edd. qdd. *misit* non est in V. et Ed. Flor. sed cum L. sec. pro *mitt.* addunt *destinavit.*

re. Sed misere fallitur interpres ille Gallicanus. Agmen est, exercitus ambulans, qui igitur *in agmine dimicat*, in itinere, priusquam instructa sit acies, proeliatur. *Isidorus* Orig. 9, 3. *Agmen dicitur, cum exercitus iter facit, ab agendo vocatum, id est, eundo. Plautus:* Quo te agis? *Ipse est enim exercitus ambulans:* (Lege, ne soloeca sit oratio, *quo te agis ipse? est enim* etc.) *nam agmen dicitur, quod in longitudinem directum est; quale solet esse, cum exercitus portis procedit. Servius* ad *Virgilii* Aen. 1, 190. *Agmen proprie dicitur ordinata multitudo, ut est am-*

fieret, quam periculum nostrorum flagitabat, qui sustinere inpetum Octavii non poterant; navibus actuariis, quarum numerus erat satis magnus, magnitudine [a] quamquam non satis justa ad proeliandum,
4 rostra [b] inposuit. His adjunctis navibus longis, et numero classis aucto, militibus veteranis inpositis, quorum magnam copiam habebat, ex omnibus [c] legionibus, qui numero aegrorum relicti erant Brundisii, quum exercitus in Graeciam [d] transportaretur, profectus [e] est in Illyricum, maritimasque nonnullas civitates, quae defecerant, Octavioque se transdiderant, partim recipiebat, partim remanen-
5 tes in suo consilio praetervehebatur: nec sibi ullius rei moram necessitatemque injungebat, [f] quin, quam celerrime posset, ipsum Octavium [g] persequeretur.
6 Hunc [h] obpugnantem Epidaurum terra marique, ubi

VARIAE LECTIONES.

a *quidem* L. sec. *quamquam non* desunt Lov. Ed. Flor. *non* exsulat Sc. L. pr. sec. b *ipse inp.* L. sec. c *legionariis* L. sec. Edd. pp. Vascos. Gr. post. Stephan. Str. d *transportarentur* Edd. R. M. V. e deest L. sec. *que* abest L. pr. *maritumasque* Scal. f *qui* Ed. Gr. g *proseq.* V. h *ab oppugnatione Epidauri* V. L. sec. dein *nostrorum* Ed. Flor.

bulantis exercitus, neque enim in uno loeo stans agmen vocatur:—unde bene adjecit longum, *ut incedentium ostenderet significationem.* Vide et eundem ad Aen. 1, 86. DAVIS. Vide ad B. G. 3, 24. *Inpeditos in agmine adoriri.*

In Illyrico] Notandum est, MSS. Leidenses, Petav. Lovan. Voss. habere, *Illyricum*, et adi B. G. 5, 24. *In Galliam morari.*

Litteras in Achajam ad Q Kalenum misit] Nonnulli Codd. *litteras ad Achaiam*, alii, *in Achaiam atque Kalenum*, unde conjectura ductus *Fulv. Ursinus* lectionem a nuperis editoribus receptam substituit. Eam etiam repraesentant MS. *Norvic.* et editt. *Rom. Venet. Beroald.* (Vascos. Gryph. post. Strad.) omisso tantum praenomine, quod ex Codicum consensu deleatur. DAVIS. Nequaquam delendum est cum Ursino et Davisio praenomen. Hinc enim illud, *atque*, quod in Lov. Voss. et Leid. sec. restat. Sed, *ad Q. Kalenum*, exhibent Scal. Petav. Leid. pr. (in quo est, *ad*

nostrum erat praesidium, adventu suo discedere [a] ab obpugnatione coëgit, praesidiumque nostrum recepit.

XLV. [b] Octavius, quum Vatinium [c] classem 1
magna ex parte confectam ex naviculis actuariis habere [d] cognovisset, confisus sua classe, substitit ad insulam [e] Tauridem: qua regione [f] Vatinius insequens navigabat, non [g] quod Octavium ibi restitisse sciret; sed quod eum longius progressum insequi decreverat. Quum propius Tauridem accessisset, 2
[h] distensis suis navibus, quod et tempestas erat turbulenta, et nulla suspicio [i] hostis, repente [k] adversam ad se venientem navem, antemnis ad medium malum demissis, instructam propugnatoribus, animum advertit. Quod ubi conspexit, celeriter vela 3
subduci, [l] demittique antemnas jubet, et milites 818

VARIAE LECTIONES.

a *invitum c.* L. sec. b *Oct. enim* L. sec. c *cum cl.* Lovan. *magnam* Pet. d *cognosceret* V. Edd. qdd. e *Thaur.* Edd. Vett. f *Vatinium* L. sec. g *quo* Scal. *Vatinium* L. sec. h *distersis* L. pr. Sc. i *hostis accessit* Edd. R. M. Ven. Vasc. M. k *adversum* Edd. M. V. *ad se v. adversam n.* L. pr. *classem* Lovan. l *dim.* MSS. plerique male, ut et *jussit.*

Q. Kalenum in Ach.) ac R. Stephan.

His adjunctis] Haec *Ciacconii* conjectura, a *Scaligero* in textum recepta, quam firmant editt. *Beroald.* et *Stephan.* Alii omnes repraesentant, *has adjunctas.* DAVIS. Praeter antiquissimum Carrariensem, qui stat a vera lectione. IDEM. *Cur. sec.* MSS. plerique et Editt. Vett. (*has adjunctas;*) quod Latinum non est. MS. Reg. (*Et adjunctis his:*) quae lectio eadem, ac vulgata. Quid si legamus, (*Ad has adjunctis etc.?*) Nam in omnibus fere MSS. est, (*has;*) et inde ex (*adjunctis*) fecit Librariorum imperitia, (*adjunctas.*) CLARK. *Et adjunctis his* etiam Leid. sec. *His adjunctis* ediderunt quoque Vascos. et Gryph. post. Ed. cujus nota, *G*, a Davisio male accepta est pro, *C.* Ceteri certe MSS. mei, *Has adjunctas.* Unde omnino placet Clarkii conjectura, *ad has adjunctis*, ut passim cum aliis loquuntur Caesar et Hirtius. c. 49. *sollicitudo ad jacturas adjungebatur.* Et ita, *addere*, *adjicere ad aliquid:* de quibus vide Cl.

armari; et vexillo sublato, [a] quo pugnandi dabat signum, quae primae naves subsequebantur, idem 4 ut facerent, significabat. Parabant se Vatiniani repente obpressi: [b] parati deinceps Octaviani ex portu procedebant. Instruitur utrimque acies: ordine disposita magis Octaviana; paratior militum animis Vatiniana.

1 XLVI. Vatinius, quum [c] animum adverteret, neque navium se magnitudine, neque numero parem esse, [d] fortuitae dimicationis fortunae rem committere noluit. Itaque primus sua quinqueremi in 2 quadriremem ipsius Octavii inpetum fecit. Celer-

VARIAE LECTIONES.

a *quod* Lov. b deest Lov. c vulgo *animadv.* d vulgo *futurae dimicationi, f. r. c. maluit.*

Burm. ad Suet. Aug. c. 32. Cort. ad Sall. B. Cat. c. 51.

Militibus] MS. nonnulli, (in his Leid. sec.) *militibusque.* Sed perperam. Vide supra ad B. G. 2, 13. CLARK.

Octavius, quum etc.] MS. Reg. (Et *quum etc.*) Ut forte legi possit, (Is *quum etc.*) Sed praestare videtur vulgata Lectio. CLARK.

Instructam propugnatoribus animum advertit] Editt. *instructam propugnatoribus animadvertit*, sed lectionem a me receptam suppeditavit MS. *Norv.* quae vulgata multis parasangis est elegantior. Vide notat. ad B. G. 1, 24. DAVIS. Hoc loco mihi magis adridet lectio Pet. et Leid. pr. *advertit.* Vide omnino ad 8, 16. *Partes adverterent equorum.* Sequenti vero capite e Leidensi primo reposui confidenter, *animum adverteret.*

Paratior militum animis] Cave, cum Viro docto hic Graecismum secteris, legente, *p. m. magis.* Frequens enim in his commentariis est locutio, *paratus animo.* Ipse Hirt. B. G. 8, 18. *Animo atque armis parati.* B. Afric. c. 4. *paratum ad se certo animo venire.* Veget. 3, 6. *Ad pugnandum animo veniunt praeparati.* Consule Ciaccon. ad B. Civ. 3, 85. *Animo simus ad dimicandum parati.* et ita, *parato animo.* Vide Davis. ad Hirt. B. Afric. c. 33.

Parem esse futurae dimicationi, fortunae] Sic optime repraesentat edit. *Ven.* A. D. 1482. cum in MS. *Norvic.* legere sit, *parem esse*, *fortuitae dimicationis*, *fortunae*; in editt. vero *Rom.* et *Beroald. parem esse fortuitae dimicationi*, *fortunae.* Haec quidem lectio *F. Ursino* placuit: attamen recepta nihil melius. DAVIS. MSS. pro *futurae*

rime fortissimeque contra [a] illo remigante, naves adversae rostris concurrunt adeo vehementer, ut navis Octaviana, rostro discusso, ligno contineretur. Com- 3
mittitur acriter reliquis locis [b] proelium, concurri- 819
turque ad duces maxime: nam quum suo quisque auxilium ferret, magnum comminus in angusto mari proelium factum est: quantoque conjunctis [c] magis 4
navibus confligendi potestas dabatur, tanto superiores erant Vatiniani: qui admiranda virtute ex suis navibus in hostium naves transilire non [d] dubitabant; et [e] dimicatione aequata, longe superiores virtute rem feliciter gerebant. Deprimitur ipsius Octavii 5

VARIAE LECTIONES.

a *illum remigantem* Lovan. Dorv. qui ab hoc cap. rursus incipit. *illo contra* Pet. bene. b *proelio* Lov. c *magnis* Lovan. d *dubitant* V. Dorv. e *dimicando quidem* Vasc. M.

habent, *fortuitae*. Et Ursini codex pro *maluit* habet, *noluit*. Unde iste Vir Doctus legendum existimat, (— *neque numero parem esse* fortuitae *dimicationi; fortunae rem committere* noluit. *Itaque etc.*) Non infeliciter. CLARK. *Ursinus* ex suo codice legit, *neque numero parem esse* fortuitae *dimicationi*, *fortunae rem committere* noluit. Non infeliciter, ut putat *Cl. Clarkius*. Ego contra censeo: nam, *si fortunae rem' committere noluit*, quî quaeso factum, ut impetum primus in Octavii quadriremem faceret Vatinius? si in ea fuisset sententia, fugere potius ac terga dare, vel quodam modo pugnam vitare debuit. Itaque recepta lectio stet immota. DAVIS. *Cur. sec.* Atqui si per *Fortunam* intelligamus ipsum proelii discrimen, quî quaeso factum, ut se committeret ei, cum animadverteret, se neque numero neque magnitudine navium parem esse? Debebat tum saltem esse, *voluit*, vel additum fuisse, *tamen*, vel *nihilominus*, ut c. 58. ubi vide. *Futurae* quidem est in Edd. plerisque primis, et Petav. si non fallunt excerpta: at *fortuitae* habent MSS. mei omnes cum Ed. Flor. nisi quod Scalig. et Leid. pr. non agnoscant, *futurae dimicationi:* at illi cum Ursiniano dant, *noluit;* et Pet. accedit Eliensi in, *dimicationis.* Unde omnino legendum puto, *fortuitae dimicationis fortunae rem c. noluit.* Non vagum scilicet et incertum proelium inire voluit, sed stabile et consertum, ut in sola virtute, non in Fortuna, certamen consisteret. Vide Lucan. 3, 556. et quae ibi notantur, ac supra l. 1. B. Civ. in pugna cum Massiliensibus. Id satis patet e seqq. *Quantoque conjunctis etc.* *Fortuna dimicationis fortuitae* est, alea et dubium discrimen proelii, in quod fortuito

quadriremis: multae praeterea capiuntur, aut roſtris perforatae merguntur: [a] propugnatores Octaviani partim in navibus jugulantur, partim in mare prae-
6 cipitantur. Ipſe Octavius se in scapham confert; in [b] quam plures quum confugerent, [c] depreſſa scapha, vulneratus, tamen adnatat ad suum myoparo-
7 nem. Eo receptus, quum proclium nox dirimeret, tempeſtate magna velis profugit: sequuntur hunc suae naves nonnullae, quas caſus ab illo periculo [d] vindicarat.

VARIAE LECTIONES.

a *pugnat.* Pet. male. Vide ad c. 11. b *qua* Lov. *fugerent* L. sec. Dorv. c *depressa est* L. sec. d *vindicaverat* L. pr.

inciderat. Sic Hirtius *fortuito casu* dixit cap. 3. B. Afric. ut eſt in MSS. melioribus.

Concurrunt] MSS. Reg. Eliens. et Voſſii, *concurrerunt.* Quod et melius hoc in loco convenit. CLARK. *Cucurrerunt* eſt in Voſſ. si quid mutandum, mallem, *occurrerunt*, ut eſt in Leidens. pr.

Velis profugit] MSS. nonnulli, *Vix profugit.* Alii, *Velis vix profugit.* Quarum trium lectionum utravis ferri poteſt. CLARK. *Vix profugit* eſt in uno Regio Paris. Leid. sec. ac R. Stephani. *Velis*, et *vix*, abſunt a Voſſ. Contra utrumque admisit cum Cod. Victorii Vascos. et Gryph. poſt. cum Ed. Stradae. Et hoc malim.

Penterem] Ita recte cum R. Stephano edidit Scaliger et sequentes, exſtatque in Scal. Cod. et accedit Leid. sec. *pentirem.* Videtur enim hic uti voluiſſe Graeca terminatione Hirtius, nam alioquin potius tota Latina voce scripsiſſet, *quinqueremem*, ut supra: quin et forſan etiam dixit, *trieres*, ut, *dicrotas*, *catascopum.* Quare non poſſum veram credere lectionem ceterarum Edd. et MSS. *pentiremem*, vel potius, *penteremem*, cum Ursin. Brantii et Voſſ. Idem dicendum de c. 62. B. Afric. *Penteres duas vacuas a defensoribus.* licet ibi quoque MSS. et Edd. Vett. *Pentiremes*, vel *Penteremes.* Mox *dierotas* non habent MSS. et Edd. omnes, ut cenſebat Brant. Nam *dicrotas* exſtat in Edd. Aldin. Stephan. aliisque, ut et MSS. Cujac. Petav. Scalig. Leid. pr. et aliis. *Dirotas* Voſſ. *Dejotari* Leid. sec. *dicrota* cum Baiſio praefert Scheffer. Mil. Nav. p. 100. Sed naves seu *viſas* subintelligit. Ita, *speculatoria navis* Caeſari, Livio etc. dicta, ab Hirtio vocatur *Catascopus* B. Afric. c. 26. et Isidor. 19, 1. Male *exploratorem* exponit Cellar. *Dieros*, vel *dieres*, hic alii male.

Posteroque ibi die fuit, dum suas captivasque naves reficeret. Post diem III *contendit*] Hanc quidem lectionem retinent editt.

XLVII. At Vatinius, re bene gesta, receptui 1
cecinit; suisque omnibus incolumibus in eum se portum victor recepit, quo ex portu classis [a] Octaviana ad dimicandum processerat. Capit [b] ex eo proelio 2
penterem I, triremes II, dicrotas IIX; compluresque remiges Octavianos: posteroque [c] ibi die, dum suas 3
captivasque naves reficeret, consumto, post diem III contendit in insulam Issam; quod eo se recepisse [d] ex fuga credebat Octavium. Erat [e] in ea nobilissi- 4
mum regionum earum oppidum, [f] conjunctissimum- 820

VARIAE LECTIONES.

a *Octavii* MSS. plerique et Edd. qdd. b abest L. pr. c deest L. pr. vulgo *ibi die fuit,* siue *consumto.* d deest L. pr. male. V. ad 7, 20. e desunt vulgo. f *et conj.* L. sec. *que* abest V.

Rom. Ven. Beroald. at MS. *Norvic.* exhibet, *posteroque ibi die, dum suas captivasque naves reficeret, consumpto:* cujus sane Codicis scripturam praefero, distincta hoc modo oratione, *posteroque ibi die, dum suas captivasque naves reficeret, consumpto, post diem* III *contendit.* Sic *Phaedrus* 4, 4, 18. *Postquam* consumta *est temporis longi mora, Caesar* B. G. 5, 11. *In his rebus dies circiter* x consumit. Vide et ejusdem libri c. 58. DAVIS. MSS. Reg. Eliens. et Vossii, (*posteroque ibi die, dum — reficeret, consumto, post diem tertium etc.*) Quae lectio aeque proba. CLARK. De veritate hujus lectionis non ambigendum est: nam plane ita reliquit Pet. et τὸ *fuit* non est in Scalig. Leidd. Dorvill. et aliis. Id inculcatum est, cum *consumto* exciderat. Hirt. 8, 26. *Complures dies consumsisset:* ubi vide plura, et B. Afric. c. 5. 11.

Erat nobilissimum regionum earum oppidum] MS. *Brant.* et editt. *Beroald.* ac *Steph. erat in ea nobilissimum* etc. ac ita legendum conjecit *Pet. Ciacconius.* Edit. *Vascos. Erat in ea regione nobilissimum oppidum,* quae quidem lectio Codicibus MSS. non nititur, praeterquam quod tam in hac quam in priore manifesto deest oppidi nomen, quod tamen, nisi fallor, repraesentant MS. *Norvic.* et editt. *Rom. Ven.* hi enim Codices exhibent, *erat Maeum nobilissimum* etc. Haud equidem diffiteor, hanc urbem a Geographis non memorari, quae si causa erit idonea, cur ea lectio prorsus rejiciatur, pari ratione deleatur etiam insula *Tauris,* cujus noster hujusce libri c. 45. mentionem facit, aut cum *Pet. Ciacconio* in *Tragurium* mutetur; id enim non insula, sed oppidum fuit Dalmatiae. Vide *Chr. Cellarium* Geogr. Ant. 2, 8. p. 389. DAVIS. *Erat in ea regione nobilissimum oppidum*) Sic MS. Regius et Edit. Vascosani. Editi nuperi, (*Erat nobilissimum regionum earum oppidum.*) MS. Vossii,

que Octavio: quo ut [a] pervenit, oppidani subplices se Vatinio dediderunt; [b] comperitque, ipſum Octavium, parvis paucisque navigiis vento secundo regionem Graeciae petiſſe, inde ut Siciliam, deinde [c] Africam, caperet. Ita [d] brevi spatio re praeclariſſime geſta, provincia recepta, et Cornificio reddita, claſſe adverſariorum ex illo toto sinu expulsa, victor se Brundisium, incolumi exercitu et claſſe, recepit.

1 XLVIII. Iis autem temporibus, quibus Caeſar ad Dyrrhachium Pompejum obsidebat, et Palaepharsali rem feliciter gerebat, Alexandriaeque quum

VARIAE LECTIONES.

a *venit* Petav. L. pr. V. b *Comperit, ips.* L. pr. c *ut Afr.* L. sec. Edd. pp. *peteret* Dorv. d *brevissimo* L. pr.

(*Erat* in ea *nob. reg. earum opp.*) Voces iſtae, *in ea*, corruptae videntur ex, *Maeum*. Sic enim MS. Eliens. et Editt. Rom. et Ven. *Erat* Maeum *nobiliſsimum reg. earum oppidum.* Quam demum cum doctiſſimo Davisio veram eſſe poſſe exiſtimo lectionem. CLARK. Perperam interpolatiſſimam lectionem exhibuit Clarkius, licet adjuvet Leid. sec. in quo, *Erat* in ea *regione nob. earum oppidum. In ea* inſerui simpliciter, sc. inſula. ut eſt quoque in MSS. aliorum et meis, nisi quod Lovan. habeat, *in eam*, et *meum* Scalig. quo confirmatur valde nomen *Maeum.* Sed videtur tantum dicere auctor, in ea inſula Iſſa fuiſſe nobiliſſimum oppidum, dictum nempe ab Inſula, *Issam.*

Paucis parvisque] Editi, *parvis paucisque.* Qui minus elegans videtur verborum ordo. CLARK. Non editi solum, sed manu exarati habent, *parvis paucisque.* In quo ordine non minus elegantiae video, quam in subſtituto. *Magni multique* c. 72.

Palaepharsali] Vel, *Palaeopharsali*, ut habet MS. Ursin. ac ita Beroaldus aliique nonnulli ediderunt. DAVIS. *Cur. sec. Palaeopharsali* eſt etiam in Edd. primis et Vascos. unde natum, *proelio Pharsali*, in Ed. prima Gryphii, et pejus, *proelio Pharsalico*, in Plantin. et Raphel. Verum Cuj. Petav. Scalig. Leid. pr. Ciacc. Brant. et alii cum Steph. servant, *Palaepharsali:* quam veriſſimam eſſe lectionem, vidimus ad Frontin. 2, 3, 22. *Palaepharsali triplicem instruxit aciem.* Adde Cellarium.

Propraetor provinciae ulterioris] MS. *Norv.* et editt. *Rom. Ven Beroald.* habent, *pro Praetore provinciae ulterioris.* quae antiqua eſt et vera scribendi ra-

periculo magno, tum etiam majore periculi fama [a] dimicabat, [b] Q. Cassius Longinus, in Hispania Propraetore provinciae ulterioris obtinendae caussa relictus, sive consuetudine naturae suae, sive odio, quod in illam provinciam susceperat quaestor, ex insidiis ibi vulneratus, magnas odii [c] sui fecerat accessiones; [d] quod vel [e] ex conscientia sua, quum de 2
se mutuo sentire provinciam crederet, vel multis si- 821
gnis, et testimoniis eorum, qui [f] difficulter odia dissimulabant, animum advertere poterat; et com- 3
pensare obfensionem provinciae exercitus amore cu-
piebat. Itaque, quum primum in unum locum ex- 4

VARIAE LECTIONES.

a *laborabat* Pet. b vulgo deest praenom. V. etiam c. 62. et *propraetor* legitur. c deest V. d *quo* MSS. 5. e deest L. pr. f *difficultanter* Dorv. *difficultate Rhodia* Lov. et vulgo *dissimulant, animadv.*

tio. DAVIS. Restitui, *Propraetore*, auctoribus MSS. meis omnibus et Edd. primis, item Vasc. Gryphii et Stephani. cap. 42. eodem modo, *Quaestor propraetore*, occurrit. alibi, *Legatus Propraetore*. Praeterea ex MSS. Cujac. Petav. Lovan. Leidd. et Edd. Vascos. Gryph. Stephani addidi praenomen, *Q*. Quo adludunt etiam Scalig. *quae Cass.* et Voss. *qua Cass.*

Multis signis] Ita Scaliger reposuit, cum vulgo in Ald. Gryph. Plant. Edd. scriberetur, *initis signis*. In τῷ *multis* consentiunt Petav. Scalig. Leidenses cum Ed. R. Steph. at Lovan. Dorv. Voss. Ciacc. Brant. et Edd. Vett. *mutuis* habent. Cujacianus vero cum Faerno, *Mutis signis*. Quod valde arridet. Per *muta signa* intelligit eorum gestus et actiones tacitas, licet odium non testarentur, ut per *testimonia* apertiores odii denunciationes significat. *Muta suspiria*, *muti questus muti adfectus* et similia alibi, quae saepe abiere in, *multa*. Vide ad Frontin. 1, 6, 2.

Dissimulabant] Sic MS. Reg. Quae et vera lectio. Alii omnes, *dissimulant*. CLARK. Lege, *dissimulabant*, quod etiam *Clarkius* ex MSto Regio monuit. Ita recte dant *Gryphius* et *Lugdunenses* 1576. DAVIS. *Cur. sec.* Accedunt Codex Dorvillii, Scal. item Edd. Vascos. Stephani et Stradae cum Gryph. Ed. posteriore, non prima. Praeterea ex Leid. primo et Lovan. scripsi, *animum advertere*. Adi ad B. G. 1, 24.

HS. centenos] Recte Ciacconius notavit, in MSS. plerisque et Edd. Vett. male scribi, *sestertia centena*. Singulis enim mili-

ercitum conduxit, HS centenos militibus [a] est pollicitus: nec [b] multo post, quum in Lusitania Medobregam oppidum, montemque Herminium, expugnasset, quo Medobregenses confugerant; ibique Imperator [c] esset adpellatus, HS centenis milites do-
5 navit. Multa praeterea et magna praemia singulis concedebat, quae speciosum reddebant praesentem exercitus amorem; paullatim tamen et occulte militarem disciplinam severitatemque [d] minuebant.

1 XLIX. Cassius, legionibus in hiberna dispositis, ad jus dicendum Cordubam se recepit, contractumque in ea aes alienum gravissimis oneribus provinciae constituit exsolvere; et, ut largitionis postulat consuetudo, per caussam liberalitatis [e] speciosam, plura largitori quaerebantur; pecuniae locupletibus

VARIAE LECTIONES.

a doest L. pr. b *multum* MSS. 2. *postquam in* MSS. mei o. nisi quod *quam* desit in L. sec. c exsulat Scal. Lov. vulgo dein *iterum HS. cent. d.* d *minuebat* MSS. 6. e *speciosa exempla largitionum* ora Vasc. *plurima* L. pr.

tibus nimium foret, universis parum. In Voss. Cod. est, *Sestertium centies*. Scalig. et Leid. pr. *Se R.c.* bene infra *sestertiis centenis*, et c. 52. *sestertios c.* diserte Cujac. Leid. pr. et Scalig. cum Vasc. Steph. Scal. etc. et B. G. 8, 4. *Militibus ducenos sestertios pollicetur*, et de Bello Africo c. 88. *singulis HS. C. divisit.*

Medobregam] In Inscript. *Medubriga*, et Plinio *Medubricenses* vocantur, ut Ciacconius et Cellarius adnotant. Huc accedunt MSS. Dorv. Leid. sec. Voss. Lov. qui habent, *Medobrigam*, et *Medobrigenses*.

Iterum donavit] Paullo ante dixit, eum, exercitu in unum locum conducto, *pollicitum* esse *C. sestertios*; non vero, eum *donasse*. Jam vero, re bene gesta, donavit eos sestertios, non *iterum* donavit: quare confidenter ejeci hanc vocem auctoritate MSS. Cujac. Petav. Scalig. Leid. pr. Voss.

Simultatum] Sic quidem constantur omnes Codd. *Ph.* tamen *Rubenius* Elect. 1, 32. hanc lectionem rejicit: dictio quippe, *simultatum*, huic sententiae non satis apposita videtur, ideoque reponit, *mulctarum*. At vero *simultates* primum quaerebantur, propterea quod divites eo, quo

imperabantur; quas Longinus sibi expenſas ferri non tantum patiebatur, sed etiam cogebat: in gregem [a] locupletium simultatum cauſſae tenues conji- 822
ciebantur: neque ullum genus quaeſtus, aut magni 3
[b] et evidentis, aut minimi [c] et sordidi, praetermittebatur, quo domus [d] et tribunal imperatoris vacaret. Nemo erat, qui [e] modo aliquam jacturam fa- 4
cere poſſet, quin aut vadimonio teneretur, aut in reos referretur. Ita magna etiam sollicitudo pericu- 5
lorum ad jacturas, et detrimenta rei familiaris [f] adjungebatur.

L. Quibus de cauſſis accidit, ut, quum Lon- 1
ginus Imperator eadem faceret, quae fecerat quaeſtor, similia rurſus de morte ejus provinciales consilia inirent. Horum odium confirmabant nonnulli

VARIAE LECTIONES.

a *locupletum* V. L. sec. Dorv. Vict. fruſtra. b *aut* Scalig. L. pr. c *aut* Lov. *praemittebantur* L. pr. d *aut* Pet. Sc. e *domo* Lovan. Dorv. Mox *inter reos* vulgo. f *adjungebantur* Ed. Gr.

par eſt, modo se non gessiſſe autumabat Longinus; dein iis mulctae sunt impositae. Antecedens eſt pro conſequente. Sic apud *Corn. Nepotem* Thrasyb. 2, 5. *Hanc* (Munychiam) *bis Tyranni* oppugnare *sunt adorti*; cum revera *oppugnarint*, non autem expugnaverint. Vide etiam B. G. 5, 12. et ibi notata. DAVIS. *Causa* eſt in Leid.pr. Lat. Latinius legebat, *simul et caussae*. Sed vulgata mihi etiam sincera videtur. *Simultatium* autem eſt in Scal. Lovan. et Voſſ. Vide ad B. G. 4, 3. *Civitatium*.

Inter reos referretur] Sic quidem recentiores exhibent una cum Edd. antiquiſſimis et MSS. Dorv. ac Leid. sec. At vero MSS. Petav. Scalig. Lovan. Leid. pr. Voſſ. et aliorum, item Edd. Aldi, Vascos. Gryph. Steph. Plant. Scalig. Cellar. et plures dant, *in reos ref.* quod idcirco secutus sum.

Nihilominus tamen] Sic MSS. Reg. et Edit. Romana. In aliis deeſt, *tamen*. CLARK. Ego contra cenſeo, librarii alicujus eſſe additamentum, qui tali fulcro orationi opus eſſe putabat. Verum elegantius multo omittitur, nec quoque comparet, nisi in recentiſſimis Leid. sec. Dorvill. et Edd. Med. Venet. Vascos. Gryph. poſt. ac Steph. saepe etiam *tamen* omittitur poſt, *quamquam*, *etsi*, et similia. Adi, quos laudat Cort. ad

2 familiares ejus: qui, quum in illa societate versarentur rapinarum, nihilo minus oderant [a] eum, cujus nomine peccabant: sibique, quod rapuerant, acceptum [b] referebant; quod [c] interciderat, aut erat interpellatum, Cassio adsignabant. [d] v legionem novam con-
3 scribit. Augetur odium [e] et ex ipso dilectu, et sumtu additae legionis. Complentur equitum III milia, maximisque ornantur inpensis: nec provinciae [f] datur ulla requies.

1 LI. Interim litteras accepit a Caesare, ut in Africam exercitum [g] transjiceret, perque Mauritaniam ad fines Numidiae perveniret: quod magna Cn. Pompejo Juba [h] rex miserat auxilia, [i] majoraque
2 missurus existimabatur. Quibus litteris acceptis, insolenti [k] voluptate efferebatur, quod sibi novarum pro-

VARIAE LECTIONES.

a *in cuj.* Lov. *eum in cuj.* Edd. R. M. V. b vulgo *ferebant.* c *intercesserat* Lov. d *quartum* V. e deest MS. Urs. copula, bene *ex* abest Lov. Dorv. V. L. sec. Edd. Vasc. Steph. Gr. post. Mox vulgo *onerantur.* f *dabatur* L. pr. g *traduceret* L. pr. h forte Glossa. nam abest a MSS. Leidd. V. Lov. Dorv. i *maturaque* L. pr. *matureque* Lov. *aestim.* L. sec. k *voluntate* MSS. plerique et Edd. pp.

Sallust. B. Jug. c. 35. et Stewech. ad Veget. 1,20. *Nam licet etc. pedites constat esse nudatos.* Sic etiam MSS. mei omnes. vulgo inserunt, *tamen.* Vide etiam Var. Lect. B. G. 8, 50.

Acceptum ferebant] Ut hoc ferri queat, et locis Valerii Maximi, Plinii, Senecae ac JCtis defendatur, satagente Borichio Cogit. de Ling. Lat. p. 270. exprimendum tamen est, quod in antiquioribus est libris. Petav. autem, Leidenses, Voss. et Aicardi cum aliis habent, *referebant.* Quod passim in his commentariis occurrit, ut apud aurei aevi scriptores semper. In aliorum locis, ubi vulgo *ferri* circumfertur, MSS. fere habent, *fieri.* Vide Cort. ad Plin. Ep. 2, 4. *Acceptum tibi fieri jubebo.*

Ornantur] Sic MSS. plurimi et Editt. Vett. nonnullae. Scaliger et Recentiores, *onerantur.* Minus recte. CLARK. Optime cum Goduino ex 6. MSS. Gallicis ita restituit Clarkius, quod confirmant Cujac. Petav. Leid. pr. Voss. Lovan. Dorvill. et Edd. primae. *Ornantur* sive armantur

provinciarum, et fertiliſſimi regni tanta oblata eſſet facultas. Itaque ipſe in [a] Lusitaniam proficiscitur, 3
ad legiones arceſſendas, [b] auxiliaque adducenda: 8a3
certis hominibus dat negotium, ut frumentum navesque [c] c praepararentur, pecuniaeque deſcriberentur, atque imperarentur, ne qua res, quum rediſset, moraretur. Reditus ejus fuit celerior omnium 4
opinione: non enim labor aut vigilantia cupienti praeſertim aliquid Caſſio [d] deerat.

LII. [e] Exercitu coacto in unum locum, caſtris 1
ad Cordubam positis, pro concione militibus exponit, quas res Caeſaris juſſu gerere deberet: polliceturque iis, quum in Mauritaniam transjeciſſet, [f] HS centenos se daturum; v fore in Hiſpania legionem.
Ex concione se Cordubam recepit: eoque ipso die, 2
tempore [g] poſtmeridiano, quum [h] in Basilicam iret,

VARIAE LECTIONES.

a *Lusitania* Lov. b *que* abeſt V. c deeſt Lov. In eodem et V. *praeparentur*. *compararentur* L. pr. d *de ea* L. pr. *de eis* Lovan. e *ex exerc*. L. sec. Dorv. f *sestertia c*. MSS. et Edd. Vett. qdd. sed v. ad c. 48. g vulgo *meridiana hora*. h deeſt Lov.

equites inpensis provincialium. *Ornare* et *onerare* in his crebro permutatum eſt. Adi Cl. Burm. ad Ovid. Epiſt. 9, 103. *Se quoque Nympha tuis ornavit Iärdanis armis*. B. Afric. c. 72. *Ornatus loricatusque elephantus*. ubi eadem confuſio. Adde c. 86. *elephantos ornatos armatosque*.

Atque imperarentur] Haſce voces, quae in omnibus MSStis et antiquitus excusis comparent, temere prorſus omisit *Jos. Scaliger*; deſcribuntur enim pecuniae, cum certa unicuique summa imponitur solvenda, imperantur autem, cum eas poſtulat exactor. DAVIS. Non *temere prorsus* omisit has voces *Jos. Scaliger*, ut exiſtimavit Davisius; expreſſit enim eas *Scaliger* in sua Editione: sed in Editione Jungermanni, qui Scaligerum secutus eſt, omiſſae sunt errore typographico. CLARK.

Meridiana hora] MSS. Reg. Eliens. et Voſſii, *postmeridiano tempore*. CLARK. *Tempore pomeridiano* eſt in Edd. Flor. Vascos. Gryph. poſt. Steph. et Stradae. Sed *tempore pos meridiano* MSS. Urs. Cujac. Scal. Petav. et Leid. pr. cum Ed. Beroald. quod rescripsi. Paſſim ita Cicero et alii. Deſunt hae voces in Lovan.

quidam [a] Minutius Silo, cliens L. [b] Racilii, libellum, quasi aliquid ab eo postularet, ut miles, ei [c] transdit: deinde post Racilium (nam is latus Cassii tegebat) quasi responsum [d] ab eo peteret, celeriter dato loco, quum se insinuasset, sinistra conripit versum, dextraque bis ferit pugione. Clamore sublato, fit a
3 conjuratis inpetus [e] universis. Munatius Flaccus proximum gladio [f] transjicit lictorem. Hoc interfecto, Q.
4 Cassium legatum vulnerat. Ibi T. Vasius, et L. [g] Mer-
824 gilio, simili confidentia Flaccum, municipem suum,

VARIAE LECTIONES.

a *Minuturius* L. pr. *solo* V. b *Racili* L. pr. c *tradit*, *tradidit* MSS. et Edd. Vett. d absunt *ab eo* Scal. L. pr. V. nec desiderantur. e *universus* L. pr. nec male. dein *Plancus* vulgo et *Plancum*. f *trajecit* Lov. Dorv. g *Mergerio* Lov. L. sec. Dorv.

Nam is latus Cassii tegebat] Hoc loco *latus tegere* est, latus sinistrum alterius, qui vel aetate vel honore superior est, claudere: quod qui facit, tanquam pro scuto sit, quo latus, praesertimque sinistrum, tegitur. *latus tegere* dicitur, ut docet *Adrianus Turnebus* Advers. 14, 24. adhibito *Horatii* loco Sat. 2, 5, 18. *Utne tegam spurco Damae latus? Brant*. Vide *Juvenalem* Sat. 3, 131. et ibi vet. Scholia. DAVIS. Notat Goduinus, in MS. Regio scribi, *per Racilium*; ut ipse Racilius caedis particeps (v. c. 53. 55.) locum percussori dederit, corripiendi aversum. Qui tamen sensus satis e vulgatis quoque exsculpi potest.

Sinistra conripit eum] Locum hunc de menda suspectum non haberem, nisi MSS. me ejus admonuissent. nam pro *eum* in Voss. est, *versus*, in Cujac. Petav. Scal. Lovan. *versum*. Amplius mutat Leid. pr. dans, *in sinistram partem insinuasset corripit versum*. Unde videtur scribendum esse, *sinistra corripit aversum*, i. e. a tergo. nisi *versum* sit pro, *conversum*, ut se converterit Longinus, Minutio post Racilium se insinuante inter eos, ut *conversum amplexus* Appulej. l. 2. Met. p. 29. Sed prius aptius et magis Latinum videtur.

Munatius Plancus] MSS. quotquot scio, omnes praeter Bruti codicem, ut et Edd. primae, item Vascos. Gryph. Steph. habent, *Flaccus*, et statim, *Flaccum*. *Munatiae* tamen gentis vulgare cognomen est, *Plancus*: unde illud Aldus videtur substituisse. *Munitius* est in Edd. Mediol. ac Ven. *Munitius* Flor. Forsan ratio horum nominum in provinciis aliquantum confusa fuit. Subdit enim Auctor, fuisse conjuratos omnes *Italicenses*, sive *Italicae*, quae est urbs Hispaniae Baeticae, natos, sed ex Romanis ortos, et municipes. Immo diserte *Munatii Flacci* mentio fit in B. Hispan. Vide omnino Cel. Periz. T. 4. E-

adjuvant: erant enim omnes Italicenses. Ad ipsum Longinum L. Licinius Squillus involat, jacentemque levibus [a] sauciat plagis.

LIII. Concurritur ad Cassium defendendum: sem- 1
per enim berones, compluresque evocatos cum telis
[b] secum habere consueverat; a quibus [c] ceteri inter- 2
cluduntur, qui ad caedem faciendam subsequeban-
tur: quo in numero fuit Calpurnius Salvianus, et 3
[d] Manilius Tusculus. Minutius inter saxa, quae [e] ja- 4
cebant in itinere, fugiens obprimitur, et, relato do-

VARIAE LECTIONES.

a *vulnerat* L. pr. b deest Edd. pp. *consuerat* Dorv. c *Caesaris* L. pr. d *Mamilius Tusculanus* Urs. legit. *Tisculus* Lov. e vulgo *jaciebant. refugiens* L. pr.

pist. ab Cl. Burm. editarum pag. 788. cum quo hic *Flaccus* restitui.

Ad ipsum involat] Lov. Cod. *At*: ut *involare* sine praepositione ponatur. Idque mihi hic magis adridet, licet saepe *in aliquem involare* occurrat. Vulgatum omnino proscripsit Ill. Heinsius ad Ovid. Metam. 13,560. *Correptum captivarum agmine matrum Involat.*

Berones] Editt. *Rom. Ven.* exbibent, *Verrones*, quae quidem lectio favere videtur *Hadr. Valesii* conjecturae; is enim in animadv. ad *Ducangii* Glossar. p. 221. reponit, *Betones*, vel *Vettones*, qui sunt Hispaniae citerioris populus. Quae sane emendatio melior est *Turnebiana*; *Adr.* enim *Turnebus* Advers. 14, 16. *Bigerones* rescribit. Alii codices repraesentant, *Varrones*, vel *Barones*, ac procul dubio falsus est doctissimus *Valesius*, dum audacter afferat, vocem illam ultimam ne *Cassiodori* quidem aevo fuisse notam, cum eam adhibeat *Cicero* Fam. l. 9. Epist. 21. *Ille*, inquit, *baro te putabat quaesiturum, unum coelum esset, an innumerabilia.* Sed ibi hominem stultum et fatuum denotat, hic alia sit oportet ejus significatio. *Persius* Satir. 5, 138. *Baro, regustatum digito terebrare salinum. Contentus perages.* Ubi vetus Scholiastes sic ait: *Lingua Gallorum* barones *vel* varones *dicuntur servi militum, qui utique stultissimi sunt, servi videlicet stultorum.* Eadem vox legitur apud *Petronium* in fragment. Tragur. p. 131. edit. Amstel. 1700. Defendit hanc lectionem *Pet. Pithoeus* Advers. 1, 8. Vide et *Jani Rutgersii* Ven. Lect. c. 23. DAVIS. *Berones* est in MSS. cunctis. *Verrones* Ed. Mediol. quoque. *Barones* edidit Stephanus. Vide etiam Gyrald. Dial. 12. T. 2. Th. Crit. et Viros doctos ad Ciceron. l. 5. ad Att. Ep. 11. *Apud Patronem et reliquos barones te in maxima gratia posui.*

Quae jaciebant in itinere, fugiens opprimitur] MS. *Norvic.*

mum Cassio, ad eum deducitur. Racilius in proximam se domum familiaris sui confert, dum certum
5 cognosceret, confectusne Cassius esset. [a] L. Laterensis, quum id non dubitaret, accurrit laetus in castra; [b] militibus vernaculis, et secundae legionis, quibus
825 odio sciebat praecipue Cassium esse, gratulatur: tollitur a multitudine in tribunal: praetor adpellatur.
6 Nemo enim [c] aut in provincia natus, aut vernaculae legionis [d] miles, aut diuturnitate [e] jam factus provincialis, quo in numero erat II legio, non cum omni provincia consenserat in odio Cassii: nam legiones XXX et [f] XXI, paucis mensibus in Italia [g] scriptas, Caesar adtribuerat Longino: V legio [h] nuper ibi erat confecta.

1 LIV. Interim nunciatur Laterensi, vivere Cassium. Quo nuncio, dolore magis [i] permotus, quam animo perturbatus, reficit [k] se celeriter, et ad Cas-
2 sium visendum proficiscitur. Re cognita, XXX legio

VARIAE LECTIONES.

a Abest praenomen a Sc. L. pr. Lov. b *a mil.* Lov. *militibusque* Sc. V. Edd. qdd. *a militibusque* L. sec. et pr. a m. sec. c vulgo deest *aut.* d *milites* MSS. 4. e *infectus* MSS. 2. f *XVI* V. g *conscriptas C. attulerat* L. pr. h Sic MSS. non *i. n.* i *in animo p.* Lov. L. sec. k ita MSS. non *cel. se*, aut *sese.*

jacebant; editt. autem *Rom. Ven. Beroald. Stephan. quae jaciebantur, in itinere fugiens opprimitur*, quae quidem lectio et interpunctio mihi valde arrident. DAVIS. MSS. Eliens. et Vossii corrupte, *jacebant.* Edd. aliquot Veteres, *jaciebantur, in itinere fugiens opprimitur.* Quam lectionem et interpunctionem probat Davisius. Favet MS. Regius, qui habet itidem, *jaciebantur.* CLARK. Et Lovan. At vero quid est, *opprimi inter saxa, quae jaciuntur? Saxis* debuit dici, vel, *per saxa*, sed errant viri docti. *Jacebant* est in Petav. a m. pr. Scalig. Leidensibus, Voss. et Dorvill. atque ita Goduinus in MSS. Gallicis inventum probavit. Omnino bene. Inpeditus saxis, quae in itinere jacebant, et inter illa dum fugit, vacillans opprimitur. *Jaciebantur, init.* habent etiam Vascos. Aldus, Gryph. Plant. ita ut ante Scalig. in nullo sit, *jacie-*

signa Cordubam infert, ad auxilium ferendum Imperatori suo: facit hoc idem XXI. Subsequitur has V. Quum II legiones [a] reliquae essent in castris, [b] se- 3
cundani veriti, ne soli relinquerentur, atque ex eo, quid sensissent, indicaretur, secuti sunt factum superiorum. Permansit in sententia legio vernacula, nec ullo timore de gradu dejecta est.

LV. Cassius eos, qui nominati erant conscii cae- 1
dis, jubet comprehendi: legionem V in castra remittit, cohortibus XXX retentis. Indicio Minutii cogno- 2
scrit, L. Racilium, et L. Laterensem, et Annium Scapulam, maximae dignitatis et [c] gratiae provincialem hominem, sibique tam familiarem, quam Laterensem [d] et Racilium, in eadem fuisse conjuratione: nec diu moratur dolorem suum, quin eos interfici jubeat. Minutium libertis transdit excruciandum: item Cal- 3
purnium Salvianum, qui profitetur [e] indicium, conjuratorumque numerum auget, vere, ut quidam [f] exi-

VARIAE LECTIONES.

a Deest V. b *secundarii* Edd. Vett. ante Urs. contra MSS. dein *judicarētur* MSS. nonnulli. c *gloriae* Lovan. Dorv. L. sec. Edd. R. M. V. d *et Rac.* desunt Edd. R. M. V. e *indictum* Pet. L.pr. Lov. f *aestimant* L. sec.

bant. Mox *ad domum*, quod extabat ante Ursinum in Edd. Aldi, Gryphii, Plant. et aliis, confirmatur a Lovaniensi; uti et alibi additur praepositio. Verum cum a reliquis MSS. absit, et subdat, *ad eum*, rectius ego quoque subintelligi puto.

Nemo enim in provincia natus] In MSto *Norvic.* est, *nemo autem in provincia natus*; editt. *Rom. Ven. Beroald. nemo enim aut in provincia natus*, nec scio, quare vocula illa contra earum fidem rejiciatur. DAVIS. *Aut in prov.*) Sic MSS. Reg. et Vossii, et Edd. Vett. Vulgati minus eleganter omittunt, *aut*. CLARK. *Aut* agnoscunt MSS. omnes et Edd. Vett. praeter Ald. Manut. Plantin. et seqq.

Non cum omni] Mutilum censet hunc locum Rhellicanus; ac proinde emendat, (*Nemo enim* (scil. *erat*,) qui *non cum omni* etc.) Sed non hic opus. Aeque

4 stimant; ut nonnulli queruntur, coactus. Iisdem cru-
826 ciatibus adfectus L. Mergilio. Squillus nominat plures; quos Cassius interfici jubet, exceptis iis, qui se pecunia redemerunt: nam palam HS x cum Calpur-
5 nio paciscitur, et cum Q. [a] Sextio L. qui si maxime nocentes sunt multati, tamen periculum vitae, dolorque vulnerum pecuniae remissus, crudelitatem cum avaritia certasse significabat.

1 LVI. Aliquot [b] post diebus litteras a Caesare missas [c] accipit; quibus cognoscit, Pompejum in [d] acie

VARIAE LECTIONES.

a *Sestio*, *Sentio* MSS. quid. statim vulgo *etsi* ac *pecunia*. b *postea* L. pr. c *recipit* L. sec. d *aciem* Lov. et vulgo *dolori*.

enim Latina est ac plane idem sonat vulgata Lectio. CLARK.

Affectus L. Mergilio. Squillus nominat plures] MS. Reg. *affecit. A Lucio Mergilio Squillo nominati sunt plures.* MSS. Eliens. et Vossii, *Affecit. L. Mergilio Squillus nominat plures.* Si illud, *affecit*, probum sit, legendum erit, mutata interpunctione, (*item Calpurnium Salvianum* (*qui — coactus*) *iisdem cruciatibus affecit.* A L. Licinio Squillo *nominati sunt plures.*) Vel, (*item Calpurnium Salvianum*, (*qui — coactus*,) *iisdem cruciatibus* affecit. L. Mergilio et Squillus *nominant plures.*) Sed praestare videtur vulgata Lectio, CLARK. Pro *Iisdem* in nonnullis, ut solet, *isdem*, at in Leidd. *Idem*. *Affecit* etiam Petav. Ciaccon. et Cujac. pro Var. Lect. *A L. Mergilio* est in Edd. primis, Vascos. Steph. et aliis, seu *Mercilio*, quod habent multi MSS. Si quid mutandum, ut videtur, recipienda omnino est Ciacconii emendatio, *affecti L. Mergilio et Squillus nominant*, quam lectionem in plerisque exemplaribus esse, ait Glandorpius. Uterque erant conjurati, ut patet e c. 52.

HS x] Sic Ursinus docuit reponendum, i. e. Sestertium decies. Inepte olim edebatur et in plerisque MSS. scribitur, *Sestertiis decem*, vel CCIƆƆ. et statim L notat, *quinquagies*, non *quinquaginta*. Pro x vero, seu *decies*, *LXI*. Sexagies legendum videtur e Valer. Max. 9, 4. et Saresber. Policr. 8, 15. Uti Glandorpius, Ciacconius, et Gronov. de Pec. Vet. 4, 4. jam monuerunt.

Qui etsi maxime nocentes] MS. *Norvic. Qui se maxime innocentes*, contra rem ipsam: at alii ac editt. *Rom. Ven. Beroald.* habent, *qui si maxime nocentes;* quae quidem proba est locutio et hic ex Codicum fide reponenda, ut ostendit *J. F. Gronovius* de Pec. Vet. 4, 4. pag. 617. DAVIS. *Qui si etc.*) Ita restituit Davisius ex MSS. et Editt. Vett. Quibus suffragantur MSS. Reg. et Vossii. Vulgg. (*Qui* etsi *etc.*) CLARK. *Si* exhibent MSS. omnes et Edd.

victum amissis copiis fugisse. Qua re cognita, mixtam. dolore voluptatem capiebat. Victoriae nuncius 2
laetitiam exprimebat: confectum bellum licentiam temporum intercludebat. Sic erat dubius animi, utrum nihil [a] timere, an omnia licere mallet. Sanatis vulneribus, arcessit omnes, qui sibi pecunias ex- 3
pensas tulerant, acceptasque eas jubet referri: quibus parum videbatur inposuisse oneris, ampliorem pecuniam imperat. [b] Aeque autem Romanorum dilectum 4
instituit; quos ex omnibus conventibus [c] coloniis- 827

VARIAE LECTIONES.

a *timeret* Urs. Leidd. Scal. V. Lov. b vulgo *aequa a. ratione delect.* c *colonisque* Pet. Lov. L. pr. *conscriptis* L. pr.

Med. Vascos. Gryph. Steph. aliaeque. Vide Acid. ad Vellej. 2, 99. Cort. ad Sall. B. Jug. 85. in fine, et alios.

Pecunia remissus] Sic quidem habent Edd. omnes. At vero MSS. Petav. Scalig. Lovan. Leidenses, Voss. dant, *pecuniae*. Eleganter mehercule et acute. Remisit, seu *donavit*, ut solent saepissime etiam loqui veteres, iis dolorem vulnerum, respectu pecuniae, sive propter pecuniam. Passim *remitto tibi illam rem* est in usu. Sed et cum Dativo rei, quae notat caussam, cur alicui remittatur, quod et usu venit in τῷ *donare*. Adi omnino Cel. Gronov. Obs. 4, 2. Lucan. 9, 1059. *quam magna remisit Crimina Romano tristis Fortuna pudori.*

Mixtam dolori voluptatem] Non male. Sed MSS. meliores, ut 4 Gallici, a Goduino visi, et Petav. Lovan. Scalig. Leidenses, Dorv. Regius Angl. Edd. primae, Vasc. Gryph. post. Steph. et aliae habent, *dolore*. Ut Ciceroni, *Mixtus candore nitor*. Sallustio B. Jug. c. 57. *Picem sulphure mixtam*. ubi in Excursu V. vide Cortium. ac Celeb. Burm. ad Ovid. Fast. 6, 170. *Mixtaque cur calido sit faba farre, rogas*. Caes. B. Civ. 3, 48. *herbam admixtam lacte*. ubi vide alia. Appul. lib. 3. Met. p. 58. *Anethi modicum cum lauri foliis inmixtum rore fontano;* ut bene legit Wouwerius. Ante erat *inmissum*. Liv. 2, 53, *clamor mixtus ploratu*.

Dubius animi] Sic optime Scaliger e suo, ut videtur, codice, et Edd. Venet. Florentina, aliisque primis restituit. Nam in reliquis MSS. et Edd. inveni, *animus*. *Dubius consilii* Just. 2, 13. Alii, *dubius fati, fugae etc. salutis*. Appul. l. 5. p. 107. Vide ad Luc. 1, 506. similiter, *animi incertus*. Adi Ill. Heins. ad Valer. Flacc. 1, 79. et talia innumera occurrunt. Vide etiam supra ad 7, 80.

Quem autem Romanorum delectum instituit; quosque ex omnibus conventibus — conscriptos habebat, transmarina etc.] Scaliger et Recentiores illum lo-

que conscriptos, transmarina militia perterritos, ad sacramenti [a] redemtionem vocabat. Magnum hoc fuit vectigal, majus tamen [b] creabat odium. His rebus confectis, totum exercitum lustrat. Legiones, quas in [c] Africam ducturus erat, et [d] auxilia mittit [e] ad trajectum: ipse, classem, quam parabat, ut inspiceret, Hispalim accedit; [f] ibique moratur: propterea quod edictum tota provincia [g] proposuerat, ut,

VARIAE LECTIONES.

a *religionem* L. sec. Dorv. inepte. b *credebat* V. Pet. *crescebat* L. sec. Dorv. Reg. Ciacc. c *Africa* MSS. 4. et Edd. R. M. V. d *ad auxilium* L. pr. e v. c. 57. f *atque ibi* L. pr. g *eadem p.* Lov.

cum hoc modo ediderunt: (Aequa *autem* ratione *delectum instituit; quos ex — conscriptos, transmarina etc.*) Corrupte. Codices Goduini, alii habent, (Equitum *autem Romanorum etc.*) alii, (Aeque *autem* Romae *etc.*) Edit. Steph. Paris. (Aeque *autem Romanorum etc.*) MSS. Eliens. et Vossii, (Aeque *autem* Romae *etc.*) Hi autem omnes Codices in posteriori parte consentiunt, (quos *ex — conscriptos, transmarina etc.*) Verum in Edit. Rom. est, (*QUEM autem* Romae,) et deinceps, (quosque *ex omnibus conventibus — conscriptos, transmarina etc.*) In MS. autem Regio, (quem *autem* Romae;) deinde, (quosque *ex — conscriptos, HABEBAT, transmarina etc.*) Desumtis igitur ex MS. Reg. et Edit. Romana vocibus (*Quem autem;*) ex MS. Goduini et Edit. Stephan. Parisiis, voce (*Romanorum;*) ex MS. Reg. et Editione Romana, voce (*quosque;*) ex MS. autem Regio, voce illa, (*habebat,*) quae erat in aliis omnibus Codicibus desiderata; edidi tandem, (*Quem autem Romanorum delectum instituit; quosque ex omnibus conventibus — conscriptos habebat; transmarina etc.*) Totam hanc lectionem exhibet MS. Regius; nisi quod ibi pro *Romanorum* scriptum sit, *Romae.* Et sane, cum *Romani* essent etiam, qui *ex conventibus* conscripti erant, probassem equidem istam lectionem, (*Romae;*) si modo pro *instituit* scriptum fuisset, *instituerat.* Sed et isto modo forte huic difficultati occurri poterit, si, omissa vocula (*que,*) scribatur tandem, (*Quem autem Romanorum delectum instituit*, quos *ex — conscriptos* habebat, *transmarina etc.*) Nisi placeat denique Lectio Codicis Goduini: (Equitum *autem Romanorum delectum instituit; quos ex — conscriptos, transmarina etc.*) Judicet Lector Eruditus. CLARK. Codices nonnulli dant, *aeque*, vel *equitum*, vel denique, quem autem Romanorum *dilectum instituit.* Facili conjectura lego, QUIN ITEM ROMANORUM *dilectum instituit.* Quae sane minima est mutatio sensuique facit satis. DAVIS. *Cur. sec.* Lectionem, quam intrusit Clarkius, confirmant plane Leid. sec. et Dorv. ac Ciacconii, qui habent, *quem a.*

quibus pecunias imperasset, neque [a] contulissent, se adirent. Quae evocatio vehementer omnes turbavit.

LVII. Interim L. [b] Titius, qui eo tempore tri- 1
bunus militum in [c] legione vernacula fuerat, nunciat 828
famâ, legionem xxx, quam Q. Cassius legatus simul ducebat, quum [d] ad oppidum Leptim castra haberet, seditione facta, [e] centurionibus aliquot occisis, qui

VARIAE LECTIONES.

a *contribuissent* Lov. b *Titurius* L. sec. c Sic MSS. non *legionis vernaculae.* Ciaccon. *erat* legit citra necessitatem. d vulgo *Ilurgim ad opp.* e *centurionibusque* L. sec.

Romae d. i. quosque ex o. c. c. c. habebat. Sine dubio tamen interpolate, ut sunt illi recentissimi Codices. Pro *Aequa ratione* etiam, *quem Romae*, habent Edd. primae et Beroaldi ac Vasc. aliaeque; *Romae* quoque Petav. et Voss. *Quosque* item Edd. primae. *Equitum* etiam conjecit Lipsius; sed verissima videtur esse lectio R. Stephani, quam etiam adprobat Brutus: *Aeque a. Romanorum dilectum instituit, quos* etc. Nam *aeque* diserte exaratur in Codicibus Cujac. Petav. Scalig. Lovan. Voss. et Brantii. *Romanorum* habent Cujac. Scalig. et Brant. *Rom.* Leid. pr. Lovan. Quare eam in textum recepi. *Aeque* valet idem, ac Davisii lectio, *quin item, itidem, similiter.* Sic MSS. B. Civ. 2, 44. *Diebusque aeque post paucis:* ubi itidem exsulabat. Sall. Jug. c. 101. *Aeque aliquos a tergo hostibus venturos.* Si tamen *equitum* quis praeferat, non multum refragarer. nam et in Leid. pr. est, *eq.* Nescio autem, quid velit Ciacconius, legens, *qui aut Romanorum civium d.* et reliqua, ut sunt in suo codice. *dilectum* rursus scripsi ex optimis Codicibus.

Totum exercitum] Ursin. conjecit *novum*, quia in Cod. suo invenit, *notum.* Quod etiam comparet in Leid. pr. Scal. et Lovan. et Voss. Immo diserte *novum* exstare in Petav. docent excerpta Gruteri.

Ut se adirent] Elegantius puto abesse hanc conjunctionem, *ut*, a MSS. Scalig. Lov. et Dorv. Vide omnino ad Hirtii B. G. 8, 20. *Conclamant, legati mittantur.*

Perturbavit] Sic MS. Reg. Al. *turbavit.* CLARK. *Turbavit* in meis omnibus est.

Nunciat fama legionem] Locum hunc suspectum habuere viri eruditi. *Joan. Glandorpius* reponit, *nunciat, famam esse*, aut, *fama divulgatum: Pet.* autem *Ciacconius* vocem, *fama*, prorsus delendam arbitratur. Miror equidem, eos hic haesisse, patet enim, *famam* hic opponi certae auctoritati, eique, quod per nosmet ipsi novimus. DAVIS. *Tertullianus* Apol. c. 7. FAMA *nomen incerti; locum non habet, ubi certum est.* Ibi legas hanc in rem plura. IDEM. *Cur. sec.*

signa tolli [a] non patiebantur, discessisse, et [b] ad II legionem contendisse, quae ad fretum alio itinere du-
2 cebatur. Cognita re, noctu cum V cohortibus undevicesimanorum egreditur: mane pervenit. Ibi eum diem, ut, quid ageretur, [c] perspiceret, moratus,
3 Carmonam contendit. Hic, quum [d] legio XXX, et XXI, et cohortes IV ex V legione, totusque convenisset equitatus, audit IV cohortes, a vernaculis obpressas ad

VARIAE LECTIONES.

a Deest Sc. L. pr. b *alteram* L. pr. c *respic.* Lov. Dorv. Edd. pp. *prospic.* V. d *legiones* MSS. et Edd. qdd. Mox *et V. legio* vulgo.

Ilurgim ad oppidum] Omnes Codd. *ad oppidum Leptim*, praeter *Beroald.* qui *Leptum* exhibet; sed cum ea sit Africae urbs, locum hic habere non potest, aut igitur probanda est *Jos. Scaligeri* conjectura, aut scribendum, *ad oppidum Ilipam*, quae *Joan. Glandorpii* est emendatio. DAVIS. MSS. *Leptim*. Quae quoniam Africae urbs est, non Hispaniae; reposuerunt ex conjectura, Glandorpius, *Ilipam*, Scaliger, *Ilurgim*. Fieri tamen potest, ut fuerit etiam in Hispania urbs nomine *Leptis*, licet Geographis non memorata. CLARK. Scaliger non primus edidit, *Ilurgim*, sed Aldus, quem Manutius, Plantinus, et alii pro more secuti sunt. MSS. omnes et reliqui Edd. *ad opp. Leptim*; quod reposui, quia, ut cum Clarkio censet Rhellicanus, potuit *Leptis* quaedam fuisse in Hispania. Magis tamen inclino in, *Ilipam*, quae, ut Hispalis, Baeti quoque adjacet; praesertim cum in Leidensi primo sit, *Iepum*. *Ilurgim* etiam Ciacconio videtur placuisse, quia ad verba, *mane pervenit*, excidisse putat, *Ilurgim*. ubi Leid. pr. et Voss. habent, *m. perv.. noctu*. at Lov. Dorvill. Leid. sec. *manus perv.* *Ilipam* placet etiam Cl. Wesselingo, putatque, hanc esse Ptolemaei *Λαίπαν*, ad Anton. Itiner. p. 411. Quid si ergo ex vestigiis Codicum legamus, *Lepam?*

Cum V cohortibus undevicesimanorum] Ciaccon. legit, *VI coh. uno et vices.* et statim, *legio XXX et vicesimae primae cohortes IV.* Certe vitiosa est lectio, *Undevices.* nam legio XIX non adfuit, sed *XXX*, *XXI et V*, cum *II*, ut patet clare ex c. 53. et seqq. Scribe itaque cum Lipsio, *Un et vicesimanorum:* uti apud Tacit. Ann. 1, 37. Similem mendam idem sustulit in Tac. Ann. 1, 45. 64. *Egreditur* autem de *Cassio Longino* intelligendum est.

Carmonam] Ita ex Rhellicani, Glandorpii, Ciacconii emendatione recepit Scaliger, uti et c. 64. MSS. vero et Edd. Vett. habent, *Carbonam*, seu *Carbonem*, vel *Narbonem*. Male. Proxime verum, *Carnionam*, in editione Manutii. Urbis hujus cives *Carmonenses* vide B. Civ. 2, 19. Praeferrem tamen, *Carmona*. Graece *Κάρμων* apud Strabon, et

[a] Obuculam, cum his ad secundam pervenisse [b] le-
gionem, omnesque ibi [c] se conjunxisse, et [d] T. Tho- 829
rium Italicensem, ducem [e] delegisse. Celeriter ha- 4
bito consilio, [f] Marcellum Cordubam, ut eam in po-
testate retineret, Q. Cassium legatum Hispalim mittit.
[g] Paucis ei diebus adfertur, conventum Corduben- 5
sem ab eo defecisse; Marcellumque aut voluntate, aut
necessitate [h] adductum (namque id varie nunciaba-

VARIAE LECTIONES.

a *Obuculum* Sc. L. pr. V. C. b deest Cuj. Pet. L. pr. V. non male. c exsulat L. pr. Sc. d MSS. plerique et Edd. Vett. *T. Torium*, male. Praenomen deest Pet. *M.* Cuj. L. pr. V. e *eleg.* Dorv. vulgo *concilio.* f *Marcellumque* MSS. 3. g *paucisque ei d. ut adf.* Lovan. L. sec. Dorv. h *abduct.* Sc. L. pr. Lov. V. sed adi B. G. 4, 6.

Carmo in nummis. V. Surit. ad Anton. Itiner. p. 414. Adi tamen ad B. Gall. 3, 20.

Et cohortes IV, *et* V *legio*] Sana non est haec lectio, neque enim moris est scriptorum, ut cohortium mentionem faciant, nomine legionis non addito, cum accurate copias numerent. Rescribit itaque *Pet. Ciacconius*, *cum legio* XXX, *et vicesimae primae cohortes* IV. cui emendationi fulciendae paullo ante legit, *cum* VI *cohortibus uno et vicesimanorum egreditur.* Tam vero huic, quam illi conjecturae deest MStorum auctoritas, e quibus *Norvic.* aliique repraesentant, *et cohortes* IV *ex quinta legione*, ac ita plane reponendum. Huic lectioni succinunt edit. *Rom. Beroald.* nisi quod in iis sit, *et tres cohortes ex secunda legione*, in *Ven.* autem, *et secunda legione.* DAVIS. *Cohortes IV* ex V legione) Scaliger et Recentiores ediderunt, (*et cohortes IV*, et V legio.) Quod vel mancum, vel corruptum. Edit. Rom. (*et* tres *cohortes ex* secunda *legione*, et *V* legio.) MS. Reg. (*et cohortes IV ex* XI *legione*, et *V* legio.) MS. Eliens. (*et cohortes IV ex V* legione.) CLARK. Non haesitavi recipere lectionem MS. Eliensis: quam omnino confirmat Petav. et Margo Ed. Gryphii. Leid. pr. *cohortium et V legione. coh. IV ex II legione* Leid. sec. et Dorvill. Sed addit Leid. sec. *et V legiones. et V legiones* Voss. *coh. tres ex V legione* etiam Margo Vasc. Cum Romana Ed. consentit Mediol. habent, *tres ex secunda legione et quinta legio.* Ed. Ven. *tres coh. et sec. legio et quinta legio.* Quae nata esse ex varia lectione, clarissime liquet. Ceterum de *Obucula* adi Casaub. ad Strabon. p. 208. Ed. Amst. et Wesseling. ad Anton. Itin. p. 413.

Habito concilio] Ex MSto *Norvic.* et antiquis editt. reponendum arbitror, *habito consilio*; non enim omnes milites, sed tribunos tantum aliosque id genus videtur convocasse. DAVIS. *Consilio* rescripsi jubentibus MSS. omnibus, item Edd. Vett. et sano sensu. Vide ad B. G. 5, 28. et saepius.

tur) consentire cum Cordubensibus: II cohortes legionis V, quae fuerant Cordubae in praesidio, idem
6 facere. Cassius his rebus incensus movet castra, et postero die [a] Segoviam ad flumen [b] Silicense venit. [c] Ibi habita concione, militum tentat animos: [d] quos cognoscit, non sua, sed Caesaris [e] absentis caussa sibi fidissimos esse, nullumque periculum [f] deprecaturos, dum per eos Caesari provincia restitueretur.
1 LVIII. Interim Thorius ad Cordubam veteres legiones adducit: ac, ne dissensionis initium natum seditiosa militum suaque natura videretur; simul [g] ut contra Q. Cassium, qui Caesaris nomine majoribus viribus uti videbatur, aeque [h] potentem obponeret dignitatem; Cneo Pompejo se provinciam re-
2 cuperare velle, [i] palam dictitabat: et [k] forsitan etiam

VARIAE LECTIONES.

a *Segoniam* Sc. b *Siciliense* MSS. 7. *Siliciense* V. c *ibique* MSS. 2. *militari* L. sec. d *atque* L. pr. e deest Lov. f *devitaturos* L. sec. Dorv. g deest Lovan. h *se pot. o. et dignitate* L. sec. Dorv. i abest Lov. k *forsan* Leidd. a quibus, uti et a V. abest *etiam*. *hoc voluit* Gland.

Segoviam ad flumen Silicense venit] In hisce locis nulla memoratur Segovia, nullum flumen Silicense. Seguntia vero, quam *Ptolemaeus* vocat *Σαγουντίαν*, urbs et Baeticae, et Singulis ejus Provinciae fluvius, sed a Seguntia paullo remotior, si Chartis Geographicis fides. *Norvic.* habet, *ad flumen Silicense.* Si legas, *Sacilim ad flumen Singulin devenit*, pulchre quidem conveniet loci situs; ita tamen *Hirtium* scripsisse, pro certo non affirmarim. DAVIS. *Cur. sec.*

Veteres legiones] In Lovan. *veterem.* at in Leidens. pr. *veteranas leg.* Utrumque bene. Hinc nil muta. Adi ad Hirtii nostri B. G. 8, 8. *Veterrimas legiones.*

Viribus uti] Sive, majorem vim adhibere, et imperium vehementissime exercere, confisus nomine Caesaris. Quare retineri potest vulgata lectio. Ciacconio tamen hic quoque placet contra MSS. *niti.* Vide ad B. G. 4, 24. *Studio nitebantur.* Liv. 2, 14. *arte adversus vim usae:* et ibi Rhenanus mavult contra MSS. *nisae.* Post, *odio Caesaris*, in MSS. Lovan. Dorv. et Leid. sec. additur, *nominis majoribus viribus*, corrupte repetitis his verbis.

Id qua mente commotus fece-

hoc fecerit odio Caesaris, et amore Pompeji: cujus nomen multum poterat apud eas [a] legiones, quas M. Varro obtinuerat: sed, id qua mente commotus fecerit, conjectura sciri non potest. Certe hoc prae se 3
Thorius ferebat: milites adeo fatebantur, ut Cn. Pom- 830
peji nomen in scutis inscriptum haberent. [b] Frequens 4
legionibus conventus obviam prodit: neque tantum virorum, sed etiam matrum familias, ac praetextatorum; [c] deprecaturque, ne hostili adventu Cordubam diriperent: nam se contra Cassium [d] sentire cum omnibus; contra Caesarem ne [e] facere cogerentur, orare.

LIX. Tantae multitudinis precibus et lacrimis 1
exercitus commotus, quum videret ad Cassium persequendum nihil opus esse Cn. Pompeji nomine et

VARIAE LECTIONES.

a *reg.* MSS. 2. b *eique fr. legionum* L. sec. Edd. R. M. V. Ber. aliaeque. *eique fr. regionum* Vasc. c *que* non est in Lov. *deprecabaturque* L. pr. d *consent.* Pet. V. Dorv. Edd. pp. Vasc. Gr. post. Steph. e *facerent, o.* L. pr. Scal.

rit, conjectura sciri non potest] Unde haec lectio nata sit, haud facile dixerim. Primus Aldus *non* addidit, quem de more suo Manutius, Plantinus, Scaliger et reliqui sequuntur. Ceterae Edd. Veteres, *conjectura sciri potest*, plane contrario sensu. At vero Codd. Ursini, Ciacconii, et omnes omnino mei exhibent, *id qua mente, communis erat conjectura*, ut suspicer, *fecerit* a Glossatore saltem additum fuisse. Num scripsit, *sed id qua mente, non una erat conjectura?* Plures conjecturas adscribere possem; sed eae cum mihi non satisfaciant, lectori minus placituras arbitrans, nolo. B. Afric. c. 59. 86. *Id hoc consilio*, sc. *fecit*. V. et c. 96. B. Hisp. c. 5. *Idem Pompejus*.

Cn. Pompeji nomen in scutis inscriptum haberent] Moris enim erat, ut milites nomen Imperatoris, sub quo merebant, scutis inscriberent. Vide *Just. Lipsii* Anal. ad Mil. Rom. l. 3. Dial. 2. p. 436. DAVIS.

Legionibus] Ursinus emendat, *legionariorum*. Sed perperam: ut recte notavit Ciacconius. Conventus enim non erat ipse *legionariorum*, sed conventus *civium* prodibat ad *legiones*. CLARK. Ursinus ait, Latinum Latinium ita legere.

memoria, [a] tamque omnibus Caesarianis, quam Pom-
2 pejanis, Longinum esse [b] in odio, neque se conventum, neque M. Marcellum contra Caesaris caussam posse perducere, nomen Pompeji ex scutis detraxerunt; Marcellum, qui se Caesaris caussam defensurum profitebatur, ducem adsciverunt, praetoremque [c] adpellarunt; et conventum sibi adjunxerunt; ca-
3 straque ad Cordubam posuerunt. Cassius eo biduo circiter IV milia passuum a Corduba, citra flumen Baetim, in oppidi [d] conspectu, loco excelso facit castra: litteras ad regem Bogudem in Mauritaniam, et [e] ad. M Lepidum proconsulem in Hispaniam citeriorem mittit, subsidio sibi provinciaeque Caesaris caussa quamprimum veniret. Ipse [f] hostili modo Cordubensium agros vastat, aedificia incendit.

1 LX. Cujus rei deformitate atque indignitate legiones, quae Marcellum sibi ducem ceperant, ad eum

VARIAE LECTIONES.

a *tamquam o. C. Pomp.* Lov. *tanquam* L. pr. b *in* abest a L. pr. c *adpellaverunt* L. pr. V. d *conspectum* L. sec. e deest MSS. plerisque. f *hostis* V. mox *vastans* L. pr.

Matrum familias] Lovan. *m. fidelium.* fors, *m. familiarum.* Passim in his commentariis, *Mater, pater familiae.* V. Ind. notarum. Cort. ad Sallust. B. Cat. c. 45. *filii familiarum.* [*Familiarum* dein discrte inveni in Ed. Veneta a. 1471. OUDENDORP. ad Sueton. Aug. c. 59. p. 263.]

Nomen Pompeji ex scutis detraxerunt; Marcellum, qui se Caesaris caussam defensurum profitebatur, ducem adsciverunt] Contra ea tradit *Dion* l. 42. p. 192. non modo Marcellum utriusque partis gratiam captasse, sed et ipsum, *ὄνομα τὸ τȣ̃ Πομπηΐȣ τῶν ϛρατιωτῶν ταῖς ἀσπίσιν ἐπιγραψάντων, ἀπολεῖψαι.* DAVIS.

Ad eum concurrerunt; ut in aciem educerentur, orant] Melius hic convenit, *concurrunt*, propter sequentem, *orant*. Cum tamen in omnibus Codicibus scriptum sit, *concurrerunt*; in multis omissum istud, *orant*; illam demum veriorem esse lectionem existimo, (*ad eum concurrerunt, ut in aciem educerentur,*) subintellecta voce, *orabant*. CLARK. Ultimam vocem praetermittunt

[a] concurrerunt, ut in aciem educerentur: [b] prius- 831
que [c] confligendi sibi potestas fieret, quam cum tanta contumelia nobilissimae carissimaeque possessiones Cordubensium in conspectu suo rapinis, ferro, flammaque consumerentur. Marcellus, quum confligere 2
miserrimum putaret, quod et victoris et victi detrimentum ad eumdem Caesarem esset redundaturum, neque suae potestatis esse, legiones Baetim transducit, [d] atque aciem instruit. Quum Cassium contra 3
pro [e] suis castris aciem instruxisse loco superiore videret, caussa interposita, quod is in aequum non descenderet, Marcellus militibus persuadet, ut se in castra [f] recipiant. [g] Itaque copias reducere coepit. Cassius, quo bono valebat, Marcellumque infirmum 4
esse sciebat, [h] adgressus equitatu legionarios se recipientes, complures novissimos in fluminis ripis [i] interficit. Quum hoc detrimento, quid transitus flu- 5

VARIAE LECTIONES.

a *cucurr.* V. b vulgo additur *orant.* c *contra bellandi* V. d *aciemque* L. pr. V. e Ita MSS. non *c. suis.* f *reciperent* Sc. L. pr. v. ad B. G. 1, 8. g *Ita* L. pr. h *aggressusque equitatum* Lov. i *interfecit* MSS. 4.

Petav. et *Norvic.* eamque cum *Clarkio* delendam censeo. Locus modo sic distinguatur, *ad eum concurrerunt, ut in aciem educerentur, priusque confligendi* etc. Similium locutionum exempla dedimus ad B. G. 2, 3. DAVIS.

Cur. sec. Recte viri docti *orant* pro subposititio habent. Non agnoscunt eam quoque Codices Scalig. Leid. pr. et Voss. quare delevi. similia plura loco indicato videri possunt, et ad B. Civ. 1, 69. et aliis locis.

Suae potestatis esse] Ciacconio videtur deesse, *vetare*, vel *prohibere:* at intelligit Hirtius, Marcellum putasse, suae potestatis non esse, *confligere*, absente et inscio Imperatore Caesare. Ceterum *esse* a Scaligero, quod sciam, primo expressum est, et confirmatur a Leid. pr. In ceteris MSS. et Edd. exaratur, *esset.* Sed perperam, ut opinor, licet facile defendi possit, et utramque bonam esse lectionem, eamdemque sententiam, pronunciet Goduinus.

Quum Cassium — aciem instruxisse loco superiore videret]

minis vitii difficultatisque haberet, cognitum esset, Marcellus castra Baetim transfert: crebroque uterque legiones in aciem educit; neque tamen confligitur, propter locorum difficultates.

1 LXI. Erat copiis pedestribus multo firmior Marcellus: habebat enim veteranas, [a] multisque proe-
2 liis expertas legiones. Cassius fidei magis, quam virtuti [b] legionum, confidebat. Itaque quum castra
832 castris conlata essent, et Marcellus locum idoneum castello cepisset, quo prohibere aqua Cassianos posset; Longinus veritus, ne genere quodam obsidionis clauderetur in regionibus alienis, sibique infestis,

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. et Edd. Vascos. Stephan. aliaeque, non *leg. m. pr. ex.*
b *legionis* Lov.

caussa etc.] MS. Reg. et Edit. Rom. (*Quum* Cassius — *aciem* instruxisset *loco superiore; caussa etc.*) In MS. Vossii etiam deest vox, *videret*; et in MS. Eliensi pro ea scriptum est, *conspiceret*. Sed parum interest. CLARK. Cum MS. Regio faciunt etiam Edd. Mediol. Ven. et Flor. *Videret* exsulat quoque a Petav. Scalig. et Leidensibus. ut aliud quid latere videatur. Excidit forsan, *adverteret*.

Quo bene valebat] Sic MS. Reg. et Editt. Rom. et Ven. Cellarius rescribit, (qui *bene valebat.*) Quod mirum valde. Non enim hic de *Cassii* ipsius valetudine agitur, sed de equitatus ejus numero et viribus, prae *Marcelli*. Scaliger et Recentiorum plerique ediderunt, (quo Bono *valebat.*) Quomodo in MSS. Eliens. et Vossii scriptum est. Similisque plane locutio est, qua *Equitatus* hic intelligatur, atque illa supra c. 12. qua *Classis* appellata est Alexandrinorum *naturale ac domesticum Bonum*. Aut igitur retinenda Scaligerana ista lectio; aut scribendum, sicuti nos edidimus, (Quo (*scil.* equitatu) *bene valebat.*) CLARK. *Bene* est in recentissimis Leid. sec. atque Dorvill. et Edd. Med. Ven. Reliqui omnes cum Edd. ceteris, *bono*. Quod omnino retinendum est.

Vitii difficultatisque] Cujac. habet, *utilitatis difficultatisque*. Petav. et Voss. *usus diffic.* Leid. pr. *uti* cum Scalig. cui supra scriptum, *litatis*. Quae sic satis explicari possent. Ex corrupto *vitii*, tamen nata mihi videtur varia lectio.

Castra castris conlata essent] MSS. mei habent, *collocata:*

ſtis, noctu silentio [a] ex caſtris proficiſcitur, celerique itinere Uliam contendit; quod sibi fidele [b] eſſe oppidum credebat. [c] Ibi adeo conjuncta ponit moenibus caſtra, ut et loci natura (namque Ulia in edito monte posita eſt) et ipsa munitione urbis, undique ab obpugnatione tutus eſſet. 3
[d] Hunc Marcellus inſequitur, et, quam [e] proxime poteſt Uliam, caſtra caſtris confert: locorumque cognita natura, quo maxime rem deducere [f] volebat, neceſſitate eſt [g] adductus; ut neque [h] confligeret, cujus si rei facultas eſſet, resiſtere incitatis militibus non poterat; neque vagari Caſſium latius pateretur, ne plures civitates ea paterentur, quae [i] passi erant Cor- 4

VARIAE LECTIONES.

a e MSS. et Edd. qdd. Mox vulgo *Ullam* et *Ulla*. b deeſt L. pr. non male. c *ibique* Edd. pp. d *huc* Lov. *inde seq.* V. e *maxime* Lov. Dorv. *proximo* V. f *valebat* L. pr. g *educt.* Lov. V. *edoct.* Sc. *doct.* L. pr. male. V. ad 4, 6. h *confligere* MSS. 3. *confugere* L. pr. perperam. i *passae* Lov. L. sec.

quod defendi poſſet 7, 35. *Castra castris poneret:* si tamen is locus sanus eſt. Ego *conlatu* praefero, ut apud Liv. 4, 17. Ipse Hirt. 8, 9. *Castra castris confert.* supra c. 37. *Castraque oppido contulit*, i.e. conjuncta moenibus posuit, ut ſtatim subdit. Immo et hic sequitur, *castra castris confert.* item B. Afric. c. 48. *castra castris contulit.* ut et B. Hisp. c. 20. 23. *Conlatis in convocatis* sic abiit quoque cap. 68. B. Afric.

Ullam] In Ptolemaeo, Antonino aliisque, item nummis et Inscriptionibus, *Ulia*, *Ulienses*, quare cum Ciacconio et Spanhemio ita ubique edidit Cellarius: quem et hic, et B. Hisp. c. 3. consule, quosque secutus sum. Adi etiam Surit. ad Anton. p. 412. *Ullam* tamen ubique servant MSS. *Ulam* Edd. pp.

Ut et loci natura, — et ipsa munitione] MSS. et Edit. Vett. (*ut eſt loci natura*, — *ut ipsa munitione etc.*) Sed praeſtat vulgata Lectio. CLARK. Etiam mei omnes. Male a Recentioribus quibusdam et Davis. Edd. exſulat, *et*, ante, *loci*.

In edito loco] Sic MS. Reg. At. (*in edito monte.*) Quod idem eſt. Sed interpretamentum plus sapit. CLARK. Haec innovandi eſt prurigo. *Edito monte* servant mei omnes. c. 72. *Editissimi collis.*

Necessitate est adductus] Iſti *Cordubenses*. *Cabtsilid* iden[illegible]

5 dubenses. Castellis idoneis locis conlocatis, operibusque in circuitu [a] oppidi continuatis, Uliam, Cassiumque munitionibus clausit: quae priusquam perficerentur, Longinus omnem suum equitatum emisit: [b] quem magno sibi usui fore credebat, si pabulari frumentarique Marcellum non pateretur; magno autem [c] inpedimento, si clausus obsidione, et inutilis necessarium consumeret frumentum.

1 LXII. [d] Paucis diebus Cassii [e] litteris acceptis, rex [f] Bogud cum copiis venit; adjungitque ei legionem, quam secum adduxerat, compluresque cohor-
2 tes auxiliarias Hispanorum: namque, ut in civilibus dissensionibus accidere consuevit, [g] ita temporibus illis in Hispania nonnullae civitates rebus Cassii stu-
3 debant; plures Marcellum fovebant. Accedit cum
633 copiis Bogud ad exteriores Marcelli munitiones. Pugnatur utrimque acriter: crebroque [h] id accidit, fortuna saepe ad utrumque victoriam transferente;

VARIAE LECTIONES.

a Deest Edd. Amst. Lugd. b *quod sibi us.* Edd. pp. *magno* etiam abest a Lov. L. pr. V. *magis* L. sec. Dorv. *usu* Lov. Dorv. L. sec. V. ad B. G. 1, 16. c *fore inp.* Petav. Leidd. V. d *paucisque d.* MSS. 3. e Ita MSS. vulgo *litteris Cassii.* Pet. V. *Glass. litt.* Vide c. 48. *que Cass. litt.* Lov. f MSS. omnes hic et infra *Bogus. Bogúas* Graece. g *in* A. V. h vulgo *ut acc. for. s. ad u. tr. vict.*

neis etc.] Cum illud (*Castellis idoneis etc.*) nonnihil hiulcum videatur, concinnior forte et elegantior erit oratio, si, omissa voce, (*est*,) et mutata interpunctione, hoc modo legamus: *necessitate adductus, ut — Cordubenses; castellis idoneis etc.*) In MS. Regio est, (*necessitate est adductus, ut — Cordubenses: castellisque etc.*) CLARK. Nihil hiulci hic video. Incipit enim nova oratio et periodus. Ut orationis nexus fieret, librarii nonnulli *que* inseruerunt. Quod inveni etiam in Leidens. sec. Sed non necessaria talia sunt fulcra.

Marcello favebant] Non male. Sed MSS. aliorum lectio nequaquam est spernenda. Nam Cujac. Scalig. Lovan. Leidenses, Dorvill. dant, *Marcellum fovebant*, i. e. colebant, et omni re

nec tamen umquam ab operibus depellitur Marcellus.

LXIII. Interim Lepidus ex [a] citeriore provincia 1
cum cohortibus legionariis xxxv, [b] magnoque numero equitum, et reliquorum auxiliorum, venit ea mente Uliam, ut sine ullo studio [c] contentiones Cassii Marcellique componeret. Huic venienti sine du- 2
bitatione Marcellus se credit atque obfert: Cassius contra suis se tenet praesidiis, sive eo, quod plus sibi juris deberi, quam Marcello existimabat, sive eo, quod, [d] ne praeoccupatus animus Lepidi esset obsequio adversarii, [e] verebatur. Ponit ad Uliam 3
castra Lepidus; neque habet a Marcello quidquam divisi. Ne [f] pugnetur, interdicit: ad exeundum Cassium invitat; fidemque suam in re omni interponit.
Quum diu dubitasset Cassius, [g] quid sibi faciendum, 4
quidve Lepido esset credendum; neque ullum exitum consilii sui reperiret, si permaneret in senten-

VARIAE LECTIONES.

a *citeriori* MSS. 3. Ed. R. b *magna n.* Edd. R. M. V. c *tantum cont.* Lov. Dorv. L. sec. Edd. pp. in quibus *contentionem. se recepit tenetque pr.* Scal. d deest V. e *videbatur* V. f *pugnaretur* Edd. R. M. V. g *quod* et *quodve* Lov. L. sec. *esset fac.* Pet.

juvabant. Cicero ad Q. Fratr. 3, 1, 3. *scribis de Caesaris summo erga nos amore. Hunc et tu fovebis, et nos, quibuscumque poterimus rebus, augebimus.* Ovid. Met. 14, 333. *Ille fovet Nymphen.* ut Cl. Burm. edidit: vulgo, *colit.* Fast. 2, 42. *Credulus inmerita Phasida fovit ope.* Verum ibi MSS. habent, *juvit*, quod idem valet.

Acriter crebroque, ut accidit, fortuna saepe etc.] Miror, tam ineptam ταυτολογίαν a viris doctis non proscriptam fuisse; immo ab Edd. primis, Stephano et aliis pejus editum fuisse, *acriter: crebroque ut accidit fortuna saepe.* Quid enim huc faciunt, *ut accidit*, et *saepe*? Lege et distingue: *P. utr. acriter: crebroque id accidit, fortuna saepe ad utr. victoriam transferente.* Sic enim est in Petav. Scalig. Leidensibus, Lovan. et Dorvill. vulgo etiam, *transf. victoriam.*

Permaneret] Mire hic caecu-

tia; poſtulat, uti munitiones [a] disjicerentur, sibique
5 liber exitus daretur. [b] Non tantum induciis factis,
sed prope jam conſtituta opera quum complanarent,
cuſtodiaeque munitionum eſſent deductae, auxilia
regis in id caſtellum Marcelli, quod proximum erat
6 [c] regiis caſtris, neque [d] opinantibus omnibus, (si
tamen in omnibus fuit Caſſius, nam de hujus conscientia [e] dubitabatur) inpetum fecerunt, compluresque ibi [f] milites obpreſſerunt. [g] Quod nisi celeriter, indignatione et [h] auxilio Lepidi, proelium esset diremtum, major calamitas eſſet accepta.

1 LXIV. Quum iter Caſſio patefactum eſſet; ca-
834 ſtra Marcellus cum Lepido conjungit. Lepidus eo-
dem tempore, Marcellusque [i] Cordubam, Caſſius
2 [k] cum suis proficiscitur Carmonam. Sub idem tem-
pus Trebonius proconſul ad provinciam obtinendam venit: de cujus adventu ut cognovit Caſſius, legiones, quas [l] secum habuerat, equitatumque in hiberna

VARIAE LECTIONES.

a *dissic.* Cuj. Lov. Dorv. b *et cum n. t. inducias facerent*, sine seq. *quum* Edd. Vasc. Gr. poſt. Steph. Str. *inducias facerent* Brant. Lov. Dorv. Edd. R. M. V. c *regis* Lov. L. pr. V. d *oppugn.* L. sec. e *dubitatur* L. pr. *sed inp.* Lovan, Dorv. f *equites* V. g *Et* L. sec. h *auxiliis* Edd. R. M. V. *direptum* L. pr. V. i *a Corduba* L. sec. k deeſt *Cass.* Br. Lov. L. sec. Dorv. Edd. pp. Vasc. Gr. poſt. et jungunt *Narbonem sub idem t.* vulgo *proficiscitur: Cassius Carm.* l *simul sec.* L. sec.

tivit Rhellicanus, qui haec ad *Lepidum* refert, *sententiamque* intelligit ejus *propositum*, *lites dirimendi:* cum manifeſto dicatur *sententia* sive consilium *Cassii* ipsius de *bello continuando.* CLARK.

Constituta opera quum complanarent] Non male Petav. dat, *instituta.* Conſule notata ad B. Gall. 2, 30. *Machinatio instituetur.* Non sequor tamen. Dein *quum* abeſt a MSS. omnibus et Edd. primis, item Beroaldi, Vascos. Steph. Gryph. poſt. praeter Petav. in quo, *quum planarent.* Corippum uſum eſſe simplici, *planare*, Lexica docent.

Cassius cum suis proficiscitur

distribuit: ipse, omnibus suis rebus celeriter conre- 3
ptis, Malacam contendit; ibique adverso tempore
navigandi [a] naves conscendit, ut ipse praedicabat,
ne se [b] Lepido, et Trebonio, et Marcello commit-
teret; ut amici ejus dictitabant, ne per eam provin- 4
ciam minore cum dignitate iter faceret, cujus ma-
gna pars ab eo defecerat: ut caeteri existimabant,
ne pecunia illa ex infinitis rapinis confecta in pote-
statem cujusquam veniret. Progressus secunda, [c] ut 5
hiberna, tempestate, quum [d] in Iberum flumen no-
ctis vitandae caussa se contulisset, inde paullo [e] ve-
hementiore tempestate [f] nihilo periculosius se navi-
gaturum credens, profectus, adversis fluctibus oc-
currentibus ostio fluminis, in ipsis faucibus, quum
neque flectere [g] navim propter vim fluminis, neque
directam tantis fluctibus tenere posset, demersa
[h] navi periit.

LXV. Quum in Syriam [i] Caesar ex Aegypto ve- 1

VARIAE LECTIONES.

a *navis* L. pr. b Sic MSS. non *Treb. et Lep.* c deest MSS. et Edd. qq. V. ad 6, 34. d *Hiberum,* sine *in,* Scal. L. pr. V. e *vehementiori* MSS. 3. Edd. pp. f *nihil* Pet. L. pr. V. g Sic MSS. non *navem.* h *nave* MSS. 3. Edd. qdd. i *Caes. Aegypto veniret* V.

Carm.] Sic reposui cum R. Stephan. et MS. Scalig. Quo faciunt Cujac. Pet. Leid. pr. Voss. in quibus, *cum suis Cassius prof. Cassii* nomen in multis deest. Vide Variantes.

Carmonam] Codices corrupte, *Narbonem.* Unde Glandorpius reposuit, *Bardonem*, vel *Cardonem;* Scaliger, *Carmonam.* CLARK. *Narbonam* MSS. vetustiores. Alii, *Narbonem sub idem tempus*, sed *Carmonam*, ut supra c. 57. rectum videtur: quomodo ibidem etiam Rhellicanus conjecit. Idem vero hic loci *Norbam* mavult, ut intelligatur Norba Caesarea in Lusitania. Sed nimium distat haec a fluvio Baeti et *Corduba:* ubi haec gesta sunt. Vide c. 59. *Norbam* tamen in textum recepit Stephanus. *Carmonam* Ciacconius jam vidit legendum esse, immo et Glandorpius. Qui etiam bene Rhellicani errorem animadvertit, cum Surita ad Antonini Itiner. p. 414. Adde Ro-

nisset, atque ab iis, qui Roma venerant ad eum, cognosceret, litterisque urbanis animadverteret, multa Romae male et inutiliter administrari, neque ullam partem Reipublicae satis commode geri; quod
835 et contentionibus Tribunitiis perniciosae seditiones [a] orirentur; et ambitione, atque indulgentia Tribunorum militum, [b] et qui legionibus praeerant, multa contra morem consuetudinemque militarem fierent, quae dissolvendae disciplinae severitatisque essent; eaque omnia flagitare adventum suum videret; ta-

VARIAE LECTIONES.

a *orerentur* Sc. b deest Pet.

derici Cari Antiq. Hispal. 1,29. et 3, 41. Ego tamen mallem, *Carmona*.

Directam tantis fluctibus tenere] *Direptam* Voss. at Lovan, Cod. habet, *in directum*: unde Ill. Heinsius adscripsit libri sui orae, *iter rectum*. Sed *in directum* Latine dici recte posse, docui ad Front. 1,4,14. *In diversum*. Quod etiam est apud Flor. 2, 6,20. et Curt. 9,7, 11. *Directam* tamen, seu *derectam* (ut est in Leid.pr.) retinent reliqui, quod non temere mutandum. *Directa navis* opponitur *obliquae*, quae naufragio facilius est exposita. Vide ad B. G. 4, 17.

Inutiliter administrari] Noxie, ita ut ex ea administratione detrimentum capiat Resp. Hanc *inutilis* significationem, quoniam vulgo non est nota, aliquot exemplis firmabo. Scriptor ad Herennium 4, 5. *Ergo inutile est ei, qui discere vult, putare non unum omnia posse. Hirtius* B. Afric. c. 54. *Quod in Italia milites P. R. contra Remp. instigasti — quodque mihi Reique publicae* inutilis *fuisti. Terentius* Andr. 1, 5, 52. *Illi utraeque res* (forma et aetas) inutiles *Et ad pudicitiam et ad rem tutandam sient. Ovidius* Met. 13, 38. *Sed sibi* inutilior *timidi commenta retexit Naupliades animi. Valerius Maximus* 7, 2. extr. *Cretenses — ut mala consuetudine delectentur, optant* — inutiliter *enim aliquid concupiscere — exitio vicina dulcedo est.* Eandem hujusce vocis vim ex *Lucilio* et *Corn. Nepote* dudum illustravit *Casp. Scioppius* Veris. 1, 20. DAVIS. V. Cel. Burm. ad Ovid. ex Ponto 2, 8, 59. et Obs. Miscel. Vol. 4. p. 120.

Indulgentia Tribunorum militum] Optimus *Ursini* Codex, MSS. *Brant.* et *Norvic.* ac editt. *Rom. Beroald.* exhibent, *indiligentia Tribunorum militum*, quam sane lectionem praefero, quia vox est rarior, ac proinde corruptioni magis obnoxia. *Caesar* B. G. 7, 17. *Tenuitate Bojorum*, indiligentia *Aeduorum*. Vide et B. C. 3, 8. DAVIS. *Indiligentia*) Ita MSS. plurimi et op-

men praeferendum [a] existimavit, quas in provincias regionesque venisset, eas ita relinquere constitutas, ut domesticis dissensionibus liberarentur, jura legesque acciperent, [b] externorum hostium metum deponerent. Haec in Syria, Cilicia, Asia celeriter se 2
[c] confecturum sperabat; quod hae provinciae nullo bello premebantur. In Bithynia ac Ponto [d] plus 3
oneris videbat sibi inpendere. [e] Non enim excessisse Ponto Pharnacen [f] audierat, neque excessurum putabat, quum secundo proelio [g] vehementer esset in-

VARIAE LECTIONES.

a *existimabat* MSS. 3. Edd. pp. b Sic Pet. Scal. L. pr. V. Lovan. vulgo *et ext.* c *fact.* L. pr. d deest Sc. L. pr. e *nam neque* L. sec. *excess. enim* MSS. plerique. *tum p.* L. sec. f *audiebat* MSS. plerique et Edd. Vett. g Ita MSS. o. et Edd. qdd. non *ess. veh. vehem.* deest Lov.

timi, nec non Editiones aliquot veteres. Quin et hac voce in libris de bello Gallico ipse usus est *Caesar.* Ut mirum sit, Scaligerum et Recentiores, aliorum Codicum fidem secutos, reposuisse (*indulgentiam.*) Quam vocem Librarios usitatiorem ex altera illa inusitatiore confinxisse, multo verisimilius est, quam e contrario inusitatiorem permutasse. Ut recte adnotavit Davisius. CLARK. MSS. mei quoque praeter Leidens. primum, et Edd. Vascosani, Stephani, Gryphiana posterior habent, *indiligentia.* Vide etiam Brant. et nos ad B. Civ. 2, 8. *Indiligentiae ac doloris iracundia.* Hoc tamen loco *indulgentia* videtur magis convenire voci, *ambitioni.* Ideo enim militibus indulgebant.

Dissolvendae disciplinae severitatisque essent] MS. *Norvic. dissolvendae disciplinae severitatisque* caussa *essent;* sed vocem penultimam imperitus adjecit Librarius: ex Atticismo enim abesse potest, qua de re dudum monuit *Priscianus* lib. 18. *Terentius Adelph.* 4, 4, 6. *Nec id assentandi magis, quam quod habeo gratum, facere existimes. Virgilius* Aen. 11, 126. *Justitiaene prius mirer, belline laborum?* Sic saepissime loquitur *Sallustius.* Adi, quae notavimus ad B. C. 1, 82. DAVIS. Adde Rhellic. et nos ad B. G. 4, 1. Perperam *caussa* addit quoque Petavianus.

Putabat] Pet. Codex, *sperabat:* cujus verbi Glossa potest esse, *putabat.* Adi notas ad Frontin. 3, 9, 7. *Classe inexspectata* ubi in Mediceo, *insperata.* ut apud Claudian. in Rufin. 1, 333. *insperatique recursus.*

Dynastas provinciae, fin.] Non ita loqui solent veteres. In Edd. primis, Vascos. Stephan. Gryph. post. etc. legitur, *d. pr. finitimosque omnes, qui.* Mihi videtur *que* esse delendum, ac di-

status, quod contra Domitium Calvinum fecerat.
4 Commoratus fere in omnibus civitatibus, quae [a] majore sunt dignitate, praemia bene meritis et viritim, et publice tribuit: de controversiis veteribus cogno-
5 scit ac statuit. Reges, [b] tyrannos, dynastas provinciae, finitimosque, qui omnes ad eum [c] concurrerant, receptos in fidem, conditionibus [d] inpositis
836
6 provinciae tuendae ac defendendae, dimittit et sibi, et [f] populo Romano amicissimos.

1 LXVI. Paucis diebus in ea provincia consumtis, Sex. Caesarem, amicum et necessarium suum, legionibus Syriaeque [g] praeficit; ipse eadem classe, qua
2 venerat, proficiscitur in Ciliciam: cujus provinciae civitates omnes evocat Tarsum: quod oppidum fere
3 totius Ciliciae nobilissimum, fortissimumque est. Ibi,

VARIAE LECTIONES.

a *majores* Edd. ante Urs. et L. sec. V. male *erant* L. pr. b *leges* Edd. R. M. V. ridicule. c *concurrerent* L. pr. d *inpositos* Lov. e exsulat *provinciae* a Voss. f *Reip.* V. *populoque* R. Dorv. g *praefecit* MSS. et Edd. qdd.

stinguendum: *Dynastas, provinciae finitimos, qui omnes.* Vide B. Civ. 3,3. et sic saepe Cicero aliique.

Legionibus Syriaeque] Edd. ante Ursinum, qui e suo Codice *que* addi voluit, non agnoscunt encliticam: eamque lectionem praefert Cellarius, quia Tacit. Hist. 1,76. dixit *Syriae*, pro *Syriacas, legiones.* Verum MSS. Cuj. Pet. Scal. et reliqui omnes addunt *τὸ que.*

Eadem classe, qua venerat] Tradit etiam *Josephus* Antiq. 14, 8, 3. Caesarem *εἰς Συρίαν ἀποπλεῦσαι.* Diserte tamen noster supra c. 33. *Ipse* Caesar *itinere* pedestri *profectus est in Syriam.* Adeo ut in *Hirtio* manifesta sit *ἐναντιολογία*, quam observavit etiam vir summus, *Jac. Usserius.* Vide ejus Annales ad annum mund. MMMDCCCCLVII. p. 474. edit. Gen. DAVIS. *Cur. sec.*

Lycomedi Bithynio] Editi omnes ad *Scaligerum* usque, *Nicomedi Bithynio*, sed vir ille summus ex *Strabone*, ut videtur, *Hirtium* emendavit, is enim l. 12. p. 558. hunc pontificem *Lycomedem* vocat. Verum alia correctione forsan magis est opus, Latini enim non *Bithynium* dicunt, sed *Bithynum. Horatius* 1. Od. 35, 7. *Quicunque* Bithyna *lacessit Carpathium pelagus carina.*

rebus omnibus provinciae et finitimarum [a] civitatum
constitutis, cupiditate proficiscendi ad bellum [b] ge-
rendum non diutius moratur; magnisque itineribus 4
per Cappadociam confectis, biduum Mazacae [c] com-
moratus, venit Comana, vetustissimum et sanctissi-
mum in Cappadocia Bellonae templum, quod tanta
religione colitur, ut sacerdos ejus deae, [d] maje-
state, imperio, [e] potentia secundus a rege consensu
gentis illius habeatur. Id [f] homini nobilissimo, Ly- 5
comedi Bithynio, [g] adjudicavit, qui regio Cappado-
cum genere ortus, propter adversam fortunam ma-
jorum suorum, mutationemque generis, jure mini- 837
me dubio, [h] vetustate tamen intermisso, sacerdo-
tium id repetebat. Fratrem autem Ariobarzanis 6
[i] Ariarathen, quum bene meritus uterque eorum de

VARIAE LECTIONES.

a *regionum* L. pr. b deest Edd. R. M. V. nec male. c *moratus* Edd. R. M. V. *commoratus* Lov. *venit* abest a Scal. L. pr. V. Lovan. d *magis* Pet. Lov. Sc. L. pr. V. Dorv. abest L. sec. e Sic MSS. o. non *et p.* V. ad B. G. 4, 15. f abest L. pr. g *judic.* L. pr. h *vetustatem* Lov. *Sacerdotio* Pet. V. Dorv. i vulgo *Ariaraten*.

Juvenalis Satir. 7, 15. *Quanquam et Cappadoces faciant, equitesque* Bithyni. Ea igitur forma hic videtur reponenda. DAVIS. Dele a, *Verum alia correctione* ad finem notae, et deletorum loco repone: In alia certe sententia fuit *Ciacconius*, qui Nicomeden *Straboni* restituendum censuit. Et merito quidem. *Appianus* B. Mithrid. p. 420. *Ἦν (ἐν Κομάνοις ἱερωσύνην) εἰς ΝΙΚΟΜΗΔΗ μετήνεγκεν ἀπὸ Ἀρχελάυ*. Ut Caesari quasi postliminio reddendum sit NICOMEDIS nomen. Caeterum vocabulo, *Bithynio*, manus sunt abstinendae. Nam licet *Bithyno* dent *Pet.* et *Lovan.* uti scribendum censueram, *Varro* tamen R. R. 1, 9. ait: *Diophanes* Bithynius *scribit signa sumi posse* etc. similiter *Prusiae Regis* Bithyniorum *filius* memoratur *Plinio* H. N. 7, 15. Quin et apud *Suetonium* in Julio cap. 49. non *Bithynicam Reginam*, sed *Bithyniam* prae se fert Codex Memmianus. DAVIS. *Cur. sec.* Cellarius etiam cum Goduino *Nicomedi* praetulit; quin et Vallantius non solum in Bithynia sua p. 364. legit, *Nicomedi*, sed facit eum Nicomedis Epiphanis, regis Bithyniae, nepotem. Qua auctoritate, ipse viderit, eamque temeritatem in eo jam castigavit eruditiss. Auctor Diss. in Obs. Misc. Vol. 7. p. 54. Malim itaque ego quoque crede-

Republica esset, ne aut regni hereditas Ariarathen sollicitaret, aut [a] heres regni terreret, Ariobarzani adtribuit, qui sub ejus imperio [b] ac ditione esset: ipse iter [c] inceptum simili velocitate conficere coepit.

1 LXVII. Quum propius Pontum, finesque Gallograeciae accessisset, Dejotarus, [d] tetrarches Gallograeciae tunc quidem paene totius, (quod ei neque legibus, neque moribus concessum [e] esse ceteri tetrarchae contendebant,) sine dubio autem rex Armeniae minoris ab Senatu adpellatus, depositis regiis insignibus, neque tantum privato vestitu, sed

VARIAE LECTIONES.

a *hereditas* MSS. 2. *homines* L. pr. *reges* V. b *atque* MSS. 2. c vulgo *coeptum*. d *tetrarcha* Dorv. Edd. pp. e *esset* Lov. L. sec. Dorv.

re, Appianum esse corruptum, non Hirtium. nam *Lycomedi* exstat in interrigimis Codicibus, Petav. Scal. Leid. pr. Lov. et Dorv.

Bithyno] Ita optime emendavit Davisius. Alii, minus Latine, *Bithynio*. CLARK. Videmus vero, ipsum Davisium a priore sententia recessisse, et *Bithynio* retinere, quod est in MSS. plerisque. Nam Petav. habet, *Bithinio*. In Voss. est, *Bithyno*. *Bithynius* dici potest, ut *Thessalius*, *Phrygius*, *Troius*, et innumera similia, quorum ultima syllaba saepe abiit in *cus*.

Ejus] *Ariobarzanis*. Rhellicanus interpretatur, *Caesaris*. Admodum inepte. CLARK. Goduinum id jam monuisse, notat Cellarius. Mihi locus intricatior videtur, quam ut de eo liquide pronunciare audeam. Nam *Fratri Ariob. Ariarathi* exhibent MSS. mei omnes praeter recentissimos Leid. sec. et Dorv. Sed *adtribuere aliquem alicui* Caesari et in primis Hirtio significat, aliquem alteri subjicere, ita tamen ut ipse aliquid imperii habeat. Vide ad 7, 90. *Huic M. Sempronium adtribuit.*

Iter coeptum conf. coepit] Sic Editi: MSS. autem Reg. Eliens. et Vossii, *iter inceptum*. Quod praeferendum est, ne eadem vox statim repetatur. CLARK. Adde Petav. Scal. Leid. sec. Edd. Vascos. Steph. Gryph. post. et Stradae. Ideoque reposui.

Totius] MSS. Lovan. Dorvill. Leid. sec. *tota provincia*. An error natus ex antiquo Genitivo, *totae*? Vide ad 7, 66.

Exercitibus imperiisque] Glandorpius emendat, *imperiisque coactus*. Sed nihil opus. Melius

etiam reorum habitu subplex ad Caesarem venit,
oratum, *ut sibi ignosceret, quod in ea parte positus*
terrarum, [a] *quae nulla praesidia Caesaris habuisset,*
exercitibus imperiisque in Cn. Pompeji castris fuisset:
neque enim se [b] *debuisse judicem esse controversia-* 2
rum populi Romani, sed parere praesentibus im-
periis.

LXVIII. Contra quem Caesar, *quum plurima* 1
sua [c] *commemorasset officia, quae consul ei decre-*
tis publicis tribuisset; quumque defensionem ejus
nullam posse excusationem ejus imprudentiae reci- 838
pere, [d] *coarguisset, quod homo tantae prudentiae* 2

VARIAE LECTIONES.

a *quo* Pet. b Sic Petav. L. pr. V. Sc. et Edd. Vasc. Steph. aliaeque. non *jud. deb.* Edd. eaedem *affuisset* paullo ante. c *commemoraret* Lov. Dorv. Edd. pp. d *cognovisset* L. pr.

enim subintelligitur istiusmodi vox aliqua. CLARK. Inpense placet conjectura Cl. Marklandi in Epist. Crit. p. 129. *excitusque imperiis*, i. e. evocatus jussu Pompeji. *Excire* enim proprium in hac re verbum est. B. Hisp. c. 4. *litteris excitus.* ubi unus, *exercitus.* Vide ad Lucan. 7,361. *quantas in proelia numquam Excivere manus.*

Defectionem ejus nullam posse excusationem imprudentiae recipere] Editi omnes, *defensionem:* quod cum idem sit plane, ac, *excusationem*, mirum, Editores non esse mendi suspicatos. Lege omnino ex MS. Regio, *defectionem.* Porro Editi omnes et plerique MSS. exhibent, (*defectionem ejus nullam posse excusationem* ejus *imprudentiae recipere.*) Quod importunum est, et hoc in loco prorsus alienum: MS. Reg. et Edit. Rom. melius, (suae *imprudentiae.*) Verum existimo equidem illud, sive (*suae,*) sive (*ejus,*) irrepsisse ex praecedente, *ejus*, ideoque prorsus omittendum, legique oportere, (*defectionem ejus nullam posse excusationem imprudentiae recipere.*) CLARK. Locus foede maculatus, quod cum animadvertisset MSti Regii Librarius, non *defensionem*, sed *defectionem*, scripsit. Hoc commento mire delectatus *Clarkius* reponit, *quumque* defectionem *ejus nullam posse excusationem imprudentiae recipere coarguisset.* At vero Dejotarus a Caesare non *defecit*, sed a partibus Pompejanis initio stetit. *Gryphius*, omissa voce, *ejus*, edidit, *excusationem imprudentiae.* Lege: *quumque nullam posse* SE *excusationem imprudentiae recipere coarguisset*; nam *defensionem ejus* pro marginali nota habeo, quae tandem *Hirtii* verba inva-

ac diligentiae scire potuisset, quis urbem Italiamque teneret; ubi Senatus populusque Romanus, ubi Respublica esset; [a] *quis deinde post L. Lentulum,* [b] *C.*
3 *Marcellum,* [c] *consul esset; tamen se concedere id factum superioribus suis beneficiis, veteri hospitio,* [d] *atque amicitiae, dignitati, aetatique hominis, precibus eorum, qui* [e] *frequentes concurrissent hospites atque amici Dejotari ad deprecandum: de controversiis tetrarcharum postea se cogniturum esse dixit:*
4 *regium* [f] *vestitum ei restituit.* Legionem autem, quam ex genere civium suorum Dejotarus ar-

VARIAE LECTIONES.

a *qui* L. pr. b *M. Marc.* Edd. Vett. perperam. V. ad 8, 48. et Fastos. *et C.* L. sec. male *et M. Marc.* Edd. Vasc. Steph. c *consules,* sine *esset,* MSS. 5. perperam. *Caesar* intelligitur. d *amicitiae et* d. L. sec. e *frequenter* Lov. Edd. pp. *concurrissent* Edd. qdd. male. f *vestimentum* L. sec.

ait. Quomodo contaminati sunt omne genus scriptores. *Lactantius* Div. Inst. 2, 5, 33. *Sed illi* (Stoici) *dum studeant id, quod falso susceperant confirmare,* (et sensibilem esse mundum et Deum,) *argumentorum suorum consequentia non viderunt.* Ubi voces, quas uncinis cinxi, Glossae loco ponendas arbitror. Apud eundem 6, 12, 30. *Cellarius* edidit, *quamvis in homine ignoto necessariorum* sepulturam, nulli negandum *munus, implebimus.* Et, *sepulturam nulli negandam,* (sic enim plerique codices) exemplaris orae studiosus quidam adleverat, ut ictu oculi, qua de re *Lactantius* ageret, sciretur. Pariter apud *Mosem* Gen. 23, 1. שני חיי שרה manifestarium sunt Glossema. nam licet eas voces agnoscat Codex Samariticus, tamen a plerisque LXX. Interpretum MSStis absunt, ἔτη ζωῆς Σάῤῥας. Sed haec obiter. In *Hirtio* vero nostram conjecturam firmat *Celsus* p. 211. DAVIS. *Cur. sec. Defectionem* est etiam in Dorv. et Leid. sec. qui etiam cum Ed. Mediol. et Ven. habet, *suae inpr. ejus* ibi non agnoscunt Vascos. Steph. Adridet omnino conjectura Davisii, sed *ejus inp.* tunc omnino retinerem. Caesar saepius dicit, *accipere excusationem, satisfactionem.* Vide ad 5, 1.

Tamen se concedere] Et hoc ex MSS. Eliensi et Regio ita omnino restituendum. Editi omnes habent, (sed *tamen se concedere.*) Quod hoc in loco ferri non potest. Haud enim Latine dicitur, (*quum coarguisset,* — sed tamen *se concedere — dixit*:) optime autem, (*quum coarguisset;* — tamen *se concedere — dixit;*) vel (— nihilominus tamen *se concedere — dixit.*) Videtur illud (*sed*) ab iis Librariis adsutum,

matura disciplinaque nostra constitutam habebat, equitatumque omnem ad bellum gerendum [a] adducere jussit.

LXIX. Quum in Pontum venisset, copiasque 1
omnes in unum locum coëgisset; quae numero, at- 839
que exercitatione bellorum mediocres erant; (excepta enim legione VI, quam secum [b] adduxerat Alexandria veteranam, multis [c] laboribus periculisque functam, multisque militibus partim [d] difficultate itinerum ac navigationum, partim crebritate bellorum adeo [e] deminutam, ut minus mile homi-

VARIAE LECTIONES.

a *adduci* Lov. Dorv. Edd. pp. Sed v. ad B. G. 2, 5. b *abdux.* Lov. *advexerat* Manut. frustra. V. ad B. G. 2, 22. c *meritis lab.* L. sec. Edd. R. M. V. *laboribusque f.* sine *periculis*, L. sec. *que* abest Lovan. d *diff. bellorum, it.* L. pr. e *dimin.* MSS. plerique.

qui non intelligerent, hujus periodi longioris ἀπόδοσιν incipere a voce ista, *tamen etc.* CLARK. *Consul esset; sed tamen*) Lege, *consul esset; tamen*, deleta voce penultima, quam unus *Clarkii*, quod et ipse vidit, tres vero nostri, *Pet.* scilicet, *Lov.* et *Norv.* merito praetermittunt. DAVIS. *Cur. sec. Sed* itaque delevi, natum e corruptione praecedentium, *consul esset.* unde factum, *consules set*, quod plane restat in Lov. *Sed* non agnoscunt etiam Scal. Dorv. Voss. et Leid. sec. in quibus duobus, *se tamen concedere.* Deleruut eam particulam olim jam Flor. Vascos. Gryph. post. Steph. et Strada.

Id factum] In Codice Lovan. scribitur, *id facti.* Quod Hirtianum videtur, Passim, *id loci, id mali, id negotii, id temporis, id nominis*, et similia occurrunt: ut notissimum est.

Legionem autem, quam, etc.] Sic Editi Recentiores. Editi Vett. et MSS. Eliens. et Vossii, (*Legionem autem eam, quam etc.*) MS. Reg. (*Legionem autem unam, quam etc.*) Quae forte vera est Lectio. CLARK. *Eam* etiam Ursin. Scal. Lov. Leid. sec. et Dorvill. cum Edd. Mediol. Ven. Flor. *Unam* Edd. Vascos. Gryph. post. Steph. Str. et Celsus. Quod et alibi pleonastice in his Commentariis adhibetur. Adi ad 5, 44. Praefero tamen, si quid addendum esset, *eam*, ut c. 69. *In eo proelio, quod.* Sed nec id opus est. Utroque modo passim occurrit. Verissime autem Manutius correxit pro *natura, armatura*, quod Ciacconius merito probavit, et Scaliger ac seqq. in textum receperunt. Idem Cujacio jam in mentem venerat; nam Codex ejus habet, *matura.* V. c. 34. et plura ad 5, 16.

Minus mile hominum] Non male, sed non ita meliores libri.

num in ea esset; reliquae erant III legiones, una Dejotari, duae, quae in eo proelio, quod Cn. Domitium fecisse cum Pharnace scripsimus, [a] fuerant)
2 legati [b] a Pharnace missi Caesarem adeunt, atque in primis deprecantur, *ne ejus adventus hostilis esset: facturum enim omnia Pharnacen, quae imperata essent.* Maximeque commemorabant, *nulla Pharnacen auxilia contra Caesarem Pompejo dare voluisse; quum Dejotarus, qui [c] dedisset, tamen ei satisfecisset.*

1 LXX. Caesar respondit, se fore [d] aequissimum Pharnaci, si, quae polliceretur, repraesentaturus

VARIAE LECTIONES.

a *erant* Dorv. b *ab* V. *emissi* Lov. c *ei ded.* Lov. L. sec. Dorv. d *amicum* L. pr.

Nam Cujac. Petav. Scal. Lovan. Leidenses et Vossiani exhibent, *hominibus*. Recte etiam. Vide ad B. Civ. 3, 28. *Paullo minus ducentis*. Eadem variatio B. Afric. c. 39. pro *mile* in Cujac. et Lov. *cum*. in Petav. et Scalig. CII. in Leid. pr. c. De adtenuatione legionum adi ad B. Civ. 3, 89.

Repraesentaturus esset] Statim executurus, et in effectum adducturus; nihil enim opus est, ut ex Cod. *Ciacconii* legamus, *re praestaturus*, quomodo reponendum censuit *Fr. Hotomannus*. *Caesar* B. G. 1, 40. *Itaque se, quod in longiorem diem collaturus esset*, repraesentaturum. *Curtius* 6, 11, 33. *repraesentasse consilium* dixit, ubi vide *Joan. Freinshemium*, ac intt. ad *Phaedri* 3, 10, 32. DAVIS.

Qui non fuissent in se officiosi] Testatur *Ciacconius*, particulam negantem a quibusdam libris abesse; et recte quidem, ut arbitror, quod et olim *Joan. Rhellicano* in mentem venerat. *Jul. Celsus* p. 212. de hac re sic loquitur: *Ille quidem praestitit, ut — publicas* (injurias) *libere ulcisci valeam, quod fortasse sic non possem, si in me fuisset obsequiosus* etc. Sed vir ille bonus mentem Caesaris non est assecutus; vult enim, se privatas injurias hosti facile condonare posse, publicas ne amico quidem! et hic sane sensus egregius et tanto Imp. dignus. Ut ut autem sit, certe falsus est *Eutropius*, qui 6, 17. tradit, *Pharnacem — Pompejo in auxilium apud Thessaliam fuisse*, ut ex diserto *Hirtii* testimonio constat. Vide et *Dionem* l. 42. pag. 207. DAVIS. Mera hic dormitatione Scaliger et Editorum plerique imperitissimo librariorum adsumento decepti ediderunt, *qui* NON *fuissent in se officiosi*.) Quasi vero ineptius quicquam aut Caesare indignius confingi

esset: monuit autem, ut solebat, [a] mitibus verbis 2 legatos, *ne aut Dejotarum sibi objicerent, aut nimis eo* [b] *gloriarentur beneficio, quod auxilia Pompejo non misissent: nam se neque libentius facere* 3 *quidquam, quam subplicibus ignoscere; neque provinciarum publicas injurias condonare iis posse, qui* [*non*] *fuissent in se officiosi: id ipsum, quod* [c] *com-* 4 *memorassent, officium utilius Pharnaci fuisse, qui* 840 *providisset, ne vinceretur, quam sibi, cui Dii inmortales victoriam tribuissent: itaque* [d] *se magnas* 5 *et graves injurias civium Romanorum, qui in Ponto negotiati essent, quoniam in integrum restituere non*

VARIAE LECTIONES.

a *militibus urbis* L. pr. b *glorientur* L. pr. Lov. c *commemorarent* Scal. Petav. *memorarent* V. d deest L. pr.

posset, quam ut barbare adeo et arroganter responderet, se *provinciarum publicas injurias condonare iis non posse, qui non fuissent* scilicet *in* SE *officiosi*. Cum e contrario manifesta sit mens Hirtii, respondisse Caesarem sapientissime, atque etiam *mitibus verbis* (supra,) *se neque libentius facere quidquam, quam supplicibus ignoscere* (quod erat nimirum nuper *Dejotaro* factum:) *neque* tamen *iis, qui in Se unum officiosi fuissent, posse condonare publicas provinciarum injurias*; (id quod ad Se videlicet pertinere intelligeret, oporteret *Pharnaces*, si, cum auxilia Pompejo contra Caesarem dare noluisset, idem tamen deinceps, jubente Caesare et populo Romano, Ponto non decederet, neque injuriis publicis abstineret.) Viderunt hoc Rhellicanus, Ciacconius et Davisius, qui mentem Caesaris sic paucis optime explicant: *Se privatas injurias hosti facile condonare posse, publicas ne amico quidem*. CLARK. *Non* tamen retinent MSS. omnes. Sed omisit eam particulam bene, quod ad sensum, Vascosan. item Gryph. post. Steph. et Stradae: ut adprobavit jam Brutus. An sub voce *non* latet, *animis*, vel tale quidquam?

Id ipsum etc.] Hunc locum sic exhibet MS. Reg. (*Per id — utile* (Codices nonnulli, *Id — perutile*) *Pharnaci fuisse, — ne vinceretur eà, quam sibi Dii immortales* etc.) CLARK. *Qm id ips.* Leidens. pr. Voss. Scalig. *Quod id ipsum* Petav. In reliquis Regio conspirat Leid. sec.

Interfectis amissam vitam] *Phil. Rubenius* Elect. 1, 22. reponit, fluctuans licet atque animi dubius, *interfectis Amisi vitam*, quia tradit *Appianus* lib. 2. B. C. p. 484. Ὅτι Ἀμισὸν πόλιν ἐν τῷ Πόντῳ ῥωμαΐζουσαν ἐξηνδραπό-

6 *posset, concedere Pharnaci: nam neque interfectis amissam vitam, neque* [a] *exsectis virilitatem restituere posse; quod quidem subplicium gravius morte ci-*
7 *ves Romani subissent: Ponto vero decederet confestim; familiasque publicanorum remitteret; ceteraque restitueret sociis civibusque Romanis, quae penes*
8 *eum essent. Si* [b] *fecisset, jam tunc* [c] *sibi mitteret munera, ac dona, quae bene rebus gestis Imperatores ab amicis accipere* [d] *consuessent:* miserat enim Pharnaces coronam auream. His responsis datis legatos remisit.

1 **LXXI.** [e] At Pharnaces, omnia [f] liberaliter pollicitus,

VARIAE LECTIONES.

a *ejectis* Lov. b *bene f.* Lov. Dorv. L. sec. Edd. pp. c *ei* Petav. *remitt.* L. sec. Edd. Vascos. Steph. et aliae. d *consuescunt* MSS. 2. e *ac* Lov. Dorv. f *legaliter* Lov. V. ad B. G. 2, 5.

δισο, καὶ τὺς παῖδας αὐτῶν τομίας ἐποιήσατο πάντας. Secundum *Dionem* etiam l. 42. p. 206. Pharnaces *Ἀμισὸν — εἷλε τε καὶ διήρπασε, τύς τε ἡβῶντας ἐν αὐτῇ πάντας ἀπέκτεινε.* Sed hanc ob causam vulgata lectio non est sollicitanda; neque enim *Hirtius* Amisi solius direpti meminit, sed multorum oppidorum, et gravissima haec supplicia in eos, qui formae atque aetatis commendationem habebant, fuisse constituta, narrat hujusce libri c. 41. DAVIS. Idem *Rubenius* p. 34. rogat: *Nonne vero nihili et vacuum ibi verbum est,* amissam? *Mihi quidem videtur, et, si quid tale addendum, aptius fore,* ereptam. Dubitavit nempe vir eruditus, num, *interfectis* amissam *vitam restituere,* Romana lingua pateretur. Absque causa quidem sontica. *Juvencus* Hist. Evang. l. 2. p. 57. edit. Lugd. 1553. *Redditur* amissae *lethi post funera* vitae. Sic enim ex MSto C. C. C. C. legendum, non, *amissa vita.* Idem l. 3. p. 79: *Gaudeat,* amissam *redimet cui gloria* vitam. *Amissam* tamen, ut ex Glossa natam vocem, Cl. etiam *Gudius* delevit. IDEM. *Cur. sec.* Recte vocem, *amissam*, defendit Davisius, quae et subintelligi debet in, *virilitatem.* Adi Cel. Burm. ad Phaedr. F. 50. de Eunucho: *Damnum insectatus est amissi corporis.*

Festinantem ac properantem] Codex *Victor. festinantem ac procurrentem*, MS. *Norvic.* et alii, *festinantem ac praecurrentem*, quam lectionem probat *Joan. Gottleinus*, quoniam non intellexit, quaenam inter *properantem* ac *festinantem* sit differentia: norunt tamen Gramma-

licitus, quum festinantem ac properantem Caesarem 841
[a] speraret libentius etiam crediturum suis promissis, quam res pateretur, quo celerius honestiusque ad res magis necessarias [b] proficisceretur, (nemini enim erat ignotum, plurimis de caussis ad Urbem Caesarem revocari) [c] lentius agere, decedendi diem postulare longiorem, pactiones interponere, [d] in summa frustrari coepit. Caesar, cognita calliditate ho- 2
minis, quod aliis temporibus natura facere [e] consuerat, tunc necessitate fecit adductus, ut celerius omnium opinione manum [f] consereret.

LXXII. [g] Zela est oppidum in Ponto, positu 1
ipso, ut [h] in plano loco, satis munitum: tumulus

VARIAE LECTIONES.

a *sperasset* L. pr. b *prof. existimabat* V. c *lentus* Lov. d *et ins.* MSS. 2. e *consuevit* L. pr. f *conferret* MSS. 4. Edd. R. M. V. g *Ziela* Edd. Rec. hic et infra. h deest Edd. nonnullis.

tici, si iis fides sit adhibenda. *A. Gellius* Noct. Att. 16, 14. Festinare *et* properare *idem significare atque in eandem rem dici videntur. Sed M. Cato id differre existimat, eaque hoc modo divisa. Verba sunt ipsius ex oratione, quam de suis virtutibus habuit:* Aliud est, properare, aliud, festinare. Qui unum quid mature transigit, is properat: qui multa simul incipit, neque perficit, is festinat. Quae Catonis verba repetit *Nonius Marcellus* p. 468. edit. Plantin. dein addit; *Verum utrorumque verborum ratio sub hac significatione proxima est veritati, ut sit saepe animi* properare *studiose ad res aliquas contendentis*, festinare *corpore necessitatibus obsequendi.* Ego autem id pro certo habeo, has Grammaticorum distinctiones bonorum auctorum usu non comprobari; nec tamen vulgatam lectionem mutandam censeo; quis enim nescit, duo verba ejusdem plane potestatis non raro conjungi? Si hujusce libri cap. 70. *munera ac dona* habet noster, et similia passim alii. DAVIS. De conjunctione Synonymorum saepius monendum habui. Adi inter alia ad B. G. 2, 20. *Successus et incursus.* ad 8, 30. *patienda et perferenda.* Quare nil mutandum temere. In MSS. tamen Paris et meis, si forte Scalig. et Cuj. excipias, omnibus exaratur, *praecurrentem*, unde sensum elicere non possum idoneum.

Ziela] *Plinius* H. N. 6, 3. *Civitas Ziela intus, nobilis clade Triarii et victoria C. Caesaris. Stephanus* de Urb. *Ζίηλα τρισυλλάβως πόλις Καππαδοκίας, ἣν ἔκτισε Νικομήδης υἱὸς Ζιήλας*

enim naturalis, [a] veluti manu factus, excelsiore
2 undique fastigio sustinet murum. Circumpositi sunt
[b] huic oppido magni multique, intercisi vallibus,
colles: quorum editissimus unus, qui propter victoriam Mithridatis, et infelicitatem [c] Triarii, detrimentumque exercitus nostri, superioribus locis atque itineribus paene conjunctus oppido, magnam in illis partibus habet nobilitatem; nec multo longius milibus passuum [d] III abest ab Zela. Hunc lo-
842 cum Pharnaces, veteribus paternorum felicium castrorum [e] refectis operibus, copiis suis omnibus occupavit.

VARIAE LECTIONES.

a Ita Sc. L. pr. non *velüt. excelsiori* MSS. 3. b *hoc* Pet. Lovan. c *Triari* L. pr. *Ariaroti* V. d *IIII* L. sec. *a Z.* MSS. et Edd. qdd. e *refectum* L. sec. Dorv. Edd. Vasc. Gr. post. Str. *opibus* V. vulgo *omn. suis.*

etc. Nam *Zelae* urbis in Cappadocia eodem c. *Plinius* meminit, *Ptolemaeusque*, et *Strabo*. Haec Ciaccon. MS. *Norvic.* et editt. vett. etiam in *Hirtio Zelam* exhibent. Sic et *Plutarchus* in Caes. pag. 731. *Περὶ πόλιν Ζήλαν μάχην μεγάλην συνάψας. Dion* l. 42. p. 207. *Κἀνταῦθα αὐτῷ περὶ Ζέλειαν συνέτυχεν*, Utrobique repone, *Ζιηλαν*. DAVIS. *Zela* MSS. et Edd. omnes ante Scaligerum. Sed e Plinii loco videtur patere, *Ziela* esse legendum; nisi et ibi *Zeila*, ut Stephano *Ζηίλα* vocatur, reponendum. Certe Plinius a *Zela* alia distinguit. Cum Cellario autem scripturam Codicum praetuli, *Zelam*. Quia, ab iis recedere in re dubia, mihi religio est. Praesertim quum et alii *Ζήλαι* vocent. Adi Cl. Wesseling. ad Hieroclis Synecdemon in Anton. Itiner. p. 701. *Zella* Voss. *Tela* Dorv. Ceterum MSS. omnes et Edd. primae dant, *in Ponto positum, ipsum ut in plano loco, satis m.* Quod et defendi posset. Sic *Vicus positus in valle*, i. e. situs, B. G. 3, 1. *Ponere urbem* passim. Sed vulgatum est elegantius.

Quorum editissimus unus, qui — abest ab Zela. Hunc locum etc.] Varie accipi potest hujus loci Latinitas. Potest enim intelligi, (*quorum editissimus unus est, qui* etc.) Vel potest esse ea constructio, quam *ἀνακόλουθον* appellant, mutato nimirum in *ἀποδόσει* sententiae constructionis Schemate, (*quorum editissimus unus, qui* —; *hunc locum etc.*) Vel potest denique ita accipi, ac si scriptum fuisset, (quorum qui *editissimus unus — abest ab Ziela; hunc locum etc.*) CLARK. Hoc est, nodum in scirpo quae-

LXXIII. Caesar, quum ab hoste milia passuum 1 v castra posuisset; videretque eas valles, quibus regia castra [a] munirentur, eodem intervallo sua castra [b] munituras, si modo ea loca hostes priores [c] non cepissent, quae multo erant propiora regis castris; aggerem comportari jubet intra munitiones. Quo 2 celeriter [d] conlato, proxima nocte, vigilia quarta, legionibus omnibus expeditis, inpedimentisque in castris relictis, prima luce, [e] neque opinantibus hostibus, [f] eum ipsum locum cepit, in quo Mithridates secundum [g] proelium adversus Triarium fecerat. [h] Huc omnem comportatum aggerem e castris 3

VARIAE LECTIONES.

a *muniebantur* Lovan. Dorvill. *eodemque* L. sec. *in vallo* L. pr. b *muniturus* Lovan. Edd. pp. *munitura* MSS. 3. c deest MSS. 3. d *collocato* MSS. 3. e *non* Lov. Dorv. Edd. ante Urs. male. V. c. 75. B. Afric. c. 7. et Brant. f deest MSS. 3. Edd. pp. g *bellum* Edd. R. M. V. Gryph. sed v. ad B. G. 1, 1. h *hoc* V. *hunc* L. pr. vulgo *comportare a. e c. s. quae ageret, j.*

rere. Verbum substantivum subauditur. *Unus* exsulat a Lov. et Edd. Rom. Ven. ac Med. Non puto, *Scotium* scribere voluisse Hirtium, quomodo hic collis nominabatur, ut testatur Appian. in Mithrid. p. 254.

Copiis omnibus suis] Lege: *Copiis suis omnibus occupavit*, ut recte *Petav.* et *Norv.* DAVIS. *Cur. sec.* *Suis omnibus* etiam Leidenses, Lov. Voss. quem ordinem exprimi curavi.

Huc omnem comportare aggerem servitia, quae ageret, jussit] MS. *Norvic.* *Huc omnem comportatum aggerem servitia agerentur jussit*, et sic Codex *Ciacconii*, unde rescribit vir eruditus, *huc omnem comportare aggerem e castris servitia jussit.* MS. *Victor.* *huc omnem comportari aggerem, servitiaque agi jussit*; et sic sane exhibent editt. *Rom.* *Ven.* *Beroald.* ex qua lectione *Joan. Goduinus* rescribendum conjecit: *Huc omnem comportare aggerem, servitiaque agere jussit.* Multo malim, *huc omnem comportari aggerem, servitiaque agerent, jussit.* Hoc addidit noster, quia more Romano aggerem milites portabant. DAVIS. *Servitiaque quae agerent*) Mire hic variant Codices. Editt. Vett. et MSS. Reg. et Victorii, (— servitiaque agi *jussit.*) Scaliger et Recentiores, (*Huc omnem comportare aggerem e castris* servitia, quae ageret, jussit.) Quae cum nulla esset Latinitas, nulla sententia, Cellarius, omissis vocibus, (*quae ageret,*) rescribendum conjecit,

servitia agerent, jussit; ne quis ab opere miles discederet; quum spatio non amplius [a] mile passuum intercisa [b] vallis castra hostium divideret ab opere incepto Caesaris castrorum.

a LXXIV. Pharnaces, quum id repente prima luce
843 animadvertisset, copias suas [c] omnes pro castris instruxit; quas, interposita tanta locorum iniquitate, consuetudine magis pervulgata militari credebat instrui Caesar, vel ad opus suum tardandum, quo plures in armis tenerentur, vel ad ostentationem regiae fiduciae, ne munitione magis, quam manu defen-

VARIAE LECTIONES.

a Deest Pet. Sc. V. *pass. IIII* L. pr. b *valles* L. pr. V. v. ad 7, 47. Mox *videret* Lov. c deest L. sec.

(*Huc omnem comportare aggerem e castris* servitia *jussit:*) quomodo et olim legendum existimaverat Ciacconius. MS. Eliens. et Vossii, (*Huc omnem* comportatum *aggerem ex castris* servitia agerentur *jussit.*) Goduinus reponit, (*Huc omnem comportare aggerem e castris*, servitiaque agere *jussit.*) Davisius, (*Huc omnem comportari aggerem e castris*, servitiaque agerent, *jussit.*) Verum, utrum (*agerent*) isto modo satis Latine usurpetur, dubitari potest. Ego, prope a Scaligeri lectione, edidi, (*Huc omnem comportari aggerem e castris*, servitiaque, quae agerent, *jussit.*) Non tamen dissimulandum, (si illud, *agerent*, vel *agerentur*, forte in Codicibus ex praecedenti, *aggere*, irrepere potuerit) lectionem Ciacconii et Cellarii omnium maxime arridere, (*Huc omnem comportare aggerem e castris* servitia *jussit.*) Sic enim infra c. 74. *Magnam illam servorum multitudinem, quae aggerem portabat.* Vel denique, si illud, *agerentur comportatum*, Latine dici queat, pro eo, quod est, *cogerentur comportare*, ferri posse fortasse videretur etiam MSS. Eliens. et Vossiani lectio, (*Huc omnem* comportatum *aggerem e castris* servitia agerentur *jussit.*) Sed multo simplicior et facilior est lectio illa Ciacconii. Judicet Lector eruditus. CLARK. *Gryphius* edidit, *huc omnem comportari aggerem e castris* servitiaque *agi jussit.* Rescripserim, *huc omnem comportari aggerem* e castris, atque servis id agi *jussit.* DAVIS. *Cur. sec.* Cum MSS. Eliens. et Voss. consentiunt Scalig. Ursin. Leidenses et Petav. nisi quod in eo sit, *agerent. Comportari agg. et ut c. servitia agerentur j.* Leid. sec. et Dorv. quibus accedit Lovan. *comportari a. et cast. servitia ut agerentur jussit. ex castris* Leid. pr. et Voss. *comportatum agg. e cast. servitiaque agi j.* Edd. cunctae ante Scalig. Sed omnino ex MSS. consensu legendum, *Huc omnem*

dere locum Pharnaces videretur: [a] itaque deterritus 2
non est, quo minus, prima acie pro vallo instructa,
reliqua pars exercitus opus faceret. At Pharnaces 3
inpulsus sive loci felicitate, sive auspiciis et religionibus inductus, quibus [b] obtemperasse eum postea audiebamus; sive paucitate nostrorum, qui in armis erant, comperta, quum more operis quotidiani magnam [c] illam servorum multitudinem, quae aggerem portabat, [d] militum esse credidisset; sive etiam fiducia veterani exercitus sui, quem (*cum legione*) XXII in [e] acie conflixisse, et vicisse legati ejus gloria-

VARIAE LECTIONES.

a *id fieri* addit MS. Urs. e Glossa. *itaque* abest MSS. 3. Edd. R. M. V. b *adobtemp.* L. sec. c *illorum* L. sec. Lovan. Dorv. Edd. pp. d *milites* MSS. iidem et Edd. pp. Ber. Vascos. Str. Steph. Gr. post. e *aciem* MSS. 2.

comportatum aggerem e castris servitia agerent, jussit, vel *ut agerent*, sed malo sine, *ut*, quae est ipsa Petaviani Codicis scriptura. *Comportatus agger* erat in castra, sive *intra munitiones*, ut ante dixit; jam ex illis ad locum, quem ceperat, jussit *servitia* eum *agere*, ne milites ab opere discederent, sed ibi manerent, dum interim servitia aggerem adportabant. *Jussit, servitia agerent*, satis Latinum est, sive in Nominativo *servitia* sumas mecum, sive in Accusativo. Consule contra Vossium disputantem Cel. Perizon. ad Sanct. Min. 2, 4, 6. et Cl. Burm. ad Ovid. Met. 8, 752. B. Hisp. c. 27. *Ucubim jussit incenderent.* Sueton. Tib. 22. *ut id faceret, jubebatur. Agere aggerem* est, *admovere*, et dicitur, ut *agere vineas*, B. G. 2, 12. *turres* 3, 21. et similia multa. B. Hispan. c. 7. *Aggerem vineasque agere instituit:* quod male mutat Davis. Vel potius simpliciter notat, *cespites ad aggerem portare*, ut subditur c. seq. *quae aggerem portabat.* Hinc, *agere praedas*, *agere et ferre*, de quibus adi J. F. Gron. Obs. 3, 22. et Burm. ad Ovid. Trist. 4, 1, 80. Non cepit mentem Hirtii Ill. Heinsius, qui libri sui orae adlevit, *servitiaque ut viderent, jussit, ne quis* etc.

Magis pervulgata etc.] Oratio est Elliptica. Consuetudine magis pervulgata militari, *quam quod revera proelio decertare statuisset*, credebat instrui.' CLARK. Observat Cl. *Clarkius*, orationem esse Ellipticam, cum subintelligi debeat, *quam quod re vera proelio decertare statuisset.* Ego sane talem in scriptoribus Romanis infantiam non agnosco; nec, si vir doctissimus Anglice sic scriberet, multos, credo, Lectores inveniret. Reponas oportet, *consuetudine* SATIS *pervolgata militari;* quae

bantur; [a] simul contemtu exercitus nostri, quem pulsum [b] a se, Domitio duce, sciebat; inito consilio dimicandi, descendere praerupta valle [c] coe-
4 pit: cujus aliquamdiu Caesar inridebat inanem
844 ostentationem, et eo loco militum [d] coartationem, [e] quem in locum nemo sanus hostis subiturus esset: quum interim Pharnaces eodem gradu, [f] quo praerupta in proelium descenderat valle, adscendere adversus arduum collem instructis copiis coepit.

1 LXXV. Caesar incredibili ejus vel temeritate, vel fiducia [g] commotus, neque opinans inparatus-

VARIAE LECTIONES.

a *sive* Edd. R. M. V. b *a se* desunt L. pr. c *praecep.* Lov. d Sic Brant. Scal. et seqq. e conjectura Bruti. *cohortationem* MSS. et Edd. Vett. *cohortionem* Ed. Plant. V. 7, 70. e *quo nemo* Lov. Dorvill. male. f vulgo *praeruptam d. in vallem.* g Ita MSS. mei o. non *motus*.

mutatio, perparva licet, sanitati locum restituit. DAVIS. *Cur. sec.* Sat frigidum est illud, *satis*. Recte Clarkius explicat. Ita *primo* ponitur, licet non sequatur *dein*, vel simile. V. ad Frontin. 1, 5, 16. Immo sic clare noster B. Afric. c. 48. *Magis suspensiore animo ante adventum Jubae commovebatur* etc.

Fiducia veterani exercitus] Hoc ordine leguntur haec in MSS. omnibus et Edd. nonnullis, non, *veterani fid.* Sed MSS. mei omnes et Edd. primae, item Beroaldi, Aldi, Gryph. et aliae exhibent, *fiducia veterana*, vel *veterana fiducia*. Quod non admittere tamen ausim.

Cum legione] Uncis haec inclusit *Jos. Scaliger*, et sane manifestum est, ea verba prorsus abundare, aut aliquid sub iis latere: legati enim procul dubio voluere, Pharnacis exercitum XXII vicibus in acie conflixisse. DAVIS. Locus aut corruptus aut mancus. Scaliger voces istas, *cum legione*, delendas censet, ut adeo dicatur Pharnacis exercitus *vicies et bis* cum hoste conflixisse. Quae emendatio non mala. Vel etiam fieri forte potuit, ut, quum scriptum esset breviter, *cum leg. XXII.* fecerint id Librarii, *cum legione vicesima secunda*, quod fuerat legendum, *cum legionibus viginti duabus*. CLARK. Voces, *cum legione*, spurias esse, declarant MSS. Scalig. Leid. pr. et Lovan. in quibus non comparent; quapropter librariis redonentur. *Cum legionibus* locum non habet etiam: nam toties se conflixisse *cum Romanis*, eosque vicisse non gloriabantur, sed *cum quibusvis hostibus*.

Quo praeruptam descenderat in vallem] Sic primus edidit Sca-

que obpreſſus, eodem tempore milites ab operibus vocat, arma capere jubet, legiones obpónit, [a] aciemque inſtruit: cujus rei subita trepidatio magnum 2
terrorem adtulit noſtris. Nondum ordinibus inſtru- 3
ctis, falcatae regiae quadrigae permixtos milites perturbant, quae tamen celeriter multitudine telorum obprimuntur. Inſequitur has acies hoſtium; 4
et clamore sublato [b] confligitur, multum adjuvante natura loci, plurimum Deorum inmortalium benignitate: qui quum omnibus casibus belli [c] intersunt, tum praecipue eis, quibus nihil ratione potuit adminiſtrari.

VARIAE LECTIONES.

a Ita MSS. o. vulgo *aciem inst.* non male. b *confligit* MSS. 3. Edd. pp. c *intersint tamen pr. quibus* L. pr.

liger, cum antea vulgo legeretur, *in proelium descenderat, vallem adscendere;* atque ita MSS. plerique habent; et ita, *transcendere valles*, B. C. 1, 68. Verum Edd. Vascos. Gryph. poſt. Steph. Stradae legunt, *in praeruptam descenderat vallem*. Scilicet deeſſe aliquid patet. MS. Urs. *praeruptam in proelium descenderat vallem*. Petav. *praeruptum in proelium desc. vallem*. Voſſ. *in praerupta descenderat valle*. Hinc scribendum omnino arbitror: *Quo praerupta in proelium descenderat valle*, ex verbis praecedentibus: *inito consilio dimicandi descendere praerupta valle coepit.*

Obpressus] MSS. Eliens. et Voſſii, *obpressos*, ut forte legi poſſit, (*neque* opinantes, imparatosque oppreſſos, *eodem tempore etc.*) CLARK. *Obpressos* exaratur etiam in Petav. Urs. et Leid. sec. vitioſe. Conjectura, quam proponit Clarkius, jam comparet in Marg. Edd. Vascos. et Stradae.

Falcatae regiae quadrigae] Sic dictae a falcibus, quae ex variis partibus eminebant. Harum descriptionem suppeditabunt *Livius* 37, 41. *Diodorus* Siculus Bibl. lib. 17. p. 530. et alii. DAVIS.

Casibus belli] Hoc primum inveni in Ed. Plant. In prioribus eſt, *bellis:* niſi quod Stephan. ediderat, *bellicis*. Forſan bene. nam *bellis* in MSS. meis cunctis comparet.

Dextro cornu, quo veterana legio VI *erat collocata, initium victoriae natum est ab ea parte, quum in proclive*] MS. *Norvic.* *a dextro cornu*. Lego et diſtinguo: *a dextro cornu, quo veterana legio* VI *erat collocata, initium victoria natum est. Ab ea*

1 LXXVI. Magno atque acri proelio comminus facto, dextro cornu, quo veterana legio VI erat conlocata, initium victoriae natum est. Ab ea parte quum [a] in proclive detruderentur hostes; multo tar-
845 dius, sed tamen iisdem Diis adjuvantibus, sinistro cornu, mediaque acie, totae profligantur copiae re-
2 gis: quae quam facile subierant iniquum locum, tam celeriter gradu pulsae premebantur loci iniquitate. Itaque multis militibus partim interfectis, partim [b] suorum ruina obpressis, qui velocitate effugere poterant, armis tamen projectis, [c] vallem transgressi, nihil ex loco superiore inermi proficere poterant.
3 At nostri, victoria elati, subire iniquum locum, munitionesque adgredi non dubitarunt. [d] Defendentibus autem iis cohortibus castra, quas Pharnaces praesidio reliquerat, celeriter castris hostium sunt

VARIAE LECTIONES.

a *declivi* L. pr. *in proclivi* L. sec. V. Dorv. b *sua* MSS. 2. c *valle* Lov. Dorv. d *deserentibus* conjicit Vir D.

parte quum in proclive etc. Quod conjecturam nostram non mediocriter firmat, hanc interpunctionem servant editt. *Rom. Ven. Beroald.* sed in iis male scribitur, *ex ea parte*. DAVIS. A *dextro cornu*, *quo veterana legio VI erat collocata*, *initium victoriae* natum est. Ab ea *parte quum in proclive detruderentur* hostes, multo *tardius etc.*) Ita restituit Davisius ex MS. Eliensi, qui codex et (a *dextra*,) adjuncta praepositione, et totam periodum isto modo distinctam exhibet. Vulgati omnes: (*Magno atque acri cominus proelio facto*, *dextro cornu*, *quo veterana legio VI erat collocata*; *initium victoriae natum est ab ea parte*, *quum in proclive detruderentur* hostes: multo *tardius etc.*) Quod est multo minus concinnum. CLARK. Nullus meorum addit, *a*. nec opus est, licet etiam distinguendum putem, ut feci, post, *natum est*. pro quo *factum est* exaratur in Leid. pr. et in sec. scribitur, *quum ab ea parte*. *Ex ea* etiam MS. Lovan. et Ed. Med.

Inermes] MSS. Scalig. Vossian. et Leid. pr. a manu prima, *inermi*. Recte. Vide ad B. G. 1, 40. *Inermos sine caussa timuissent.*

Recordatione laetior] Quanquam ferri potest vulgata Lectio,

potiti. Interfecta multitudine [a] suorum, aut capta, 4
Pharnaces cum paucis equitibus profugit: cui nisi castrorum obpugnatio facultatem [b] adtulisset liberius profugiendi, vivus in Caesaris potestatem adductus esset.

LXXVII. Tali victoria, toties victor, Caesar 1
incredibili est laetitia adfectus, quod maximum bellum tanta celeritate confecerat; [c] quodque subiti periculi recordatio est laetior, quod victoria facilis ex difficillimis rebus acciderat. Ponte [d] recepto, 2
praeda omni regia militibus condonata, [e] postero die cum expeditis equitibus ipse proficiscitur: legionem VI decedere ad [f] praemia atque honores accipiendos in Italiam jubet: auxilia Dejotari domum remittit: II legiones cum Coelio [g] Viniciano in Ponto relinquit.

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. mei et Edd. qdd. *omni* deest Ed. Clark. et vulgo *aut c. suorum*. b *dedisset* L. pr. c vulgo *eratque recordatione*. d *ergo r.* L. sec. e *postera* Dorv. f *primam* Sc. g vulgo *Vinciano*.

melior tamen videtur, quae in MS. Reg. et Edit. Rom. est, (*recordatio laetior*.) CLARK. *Recordatio est l.* editur quoque Ven. Med. Beroaldo et aliis. Sed ii pro *eratque* habent, *quodque*, uti legi voluit Glandorpius. Et sane *quodque* scribitur in MSS. Petav. Leidensibus, Scalig. Voss. Lov. Dorv. et Edd. Basil. Gryph. aliisque. Vascos. Steph. Gryph. post. exhibuerunt, *eoque s. p. recordatione laetior*. Recepi, *quodque recordatio est*. Paullo ante verba, *toties victor*, offendunt viros doctos, unde Manutius maluit, *potius*; Gudius vero delenda censuit.

Cum Coelio Vinciano] Editt. *Rom. Ven. Beroald.* perperam exhibent, *cum Coelio Minutio*. In MSto *Norvic.* est, *cum Coelia Juniciano*. Adjuvat sane haec lectio *F. Ursini* emendationem, qui reponit, *cum Coelio Viniciano*. Ea tamen conjectura non est necessaria, veteres enim modo *Vincianos*, modo *Vinicianos* dixerunt, ut ostendit inscriptio, quam profert *Ch. Ad. Rupertus* in epist. 34. inter *Reines*. p. 200. DAVIS. *Vincius* et *Vincia* licet in marmoribus, forsan operarum lapsu vel communi e pronunciatione, reperiatur, majorem tamen fidem habeo nummis et antiquissimis Codicibus. Quare *Viniciano* cum Glandorpio et Ursino

1 LXXVIII. Ita per Gallograeciam Bithyniamque
846 in Asiam iter facit: omniumque earum provinciarum de controversiis cognoscit, [a] et ſtatuit: jura [b] in tetrarchas, reges, civitates [c] distri-
2 buit. Mithridaten Pergamenum, a quo rem feliciter celeriterque geſtam in Aegypto supra scripsimus, regio genere ortum, disciplinis etiam regiis educatum (nam Mithridates, rex Asiae totius, propter nobilitatem [d] Pergamo parvulum secum absportaverat in caſtra, multosque [e] tenuerat annos) regem [f] Bospori conſtituit, quod sub imperio Pharnacis fuerat; provinciasque populi Romani a barbaris atque inimicis regibus, interposito amiciſſimo rege, [g] munivit.
3 Eidem tetrarchiam [legibus] Gallograecorum, jure

VARIAE LECTIONES.

a *ac* MSS. 3. *statuit jura, in* Edd. qdd. b *inter* L. pr. Dorv. c *disposuit* Lov. Edd. R. M. V. *disponit* L. sec. Dorv. d *a Perg.* L. sec. *pulsum* V. e *retin.* Pet. Lov. V. f *Bosfori* MSS. qdd. g *munierat* Pet. L. pr. V.

rescripsi, adſtipulantibus Coelio ad Cic. l. 8. Ep. 4. et Ursini vetuſtiſſimo Codice, nec non Leid. pr. ac Voſſiano, in quibus, *Vinitiano*, ut et Petaviano, *Juniciano*. Ipsum illud, *Minutio*, quod eſt quoque in Leid. sec. Dorv. Edd. primis, Beroaldi et Vascos. margine, hanc lectionem adjuvat.

In Ponto relinquit] Sic rescripsi ex MSto *Norvic.* et edit. *Stephan.* ob verba praesentis temporis, quibuscum hoc conjungitur. In aliis eſt, *in Ponto reliquit.* DAVIS. *Relinquit*) Ita reſtituit Davisius ex MS. Eliens. et Edit. Steph. Quibuscum consentiunt MSS. Reg. et Voſſii. Al. minus recte, (*reliquit.*) CLARK. Vascoſanus jam edidit, *relinquit.* In reliquis MSS. et Edd. eſt, *reliquit.* Qua temporum variatione nihil eſſe frequentius, monendum fuit saepiſſime. V. Indicem. Sed parvi momenti res eſt. Adde c. 3. B. Afric.

A quo rem gestam] MSS. Petav. Scalig. Leidenses, Lov. Voſſ. Dorv. et Edd. primae, item Gryphii aliaeque non agnoscunt praepositionem, quae a sciolis videtur addita, qui credebant, *fieri eo*, pro *ab eo*, Latine dici non poſſe. Adi, si vis, Cortium ad Salluſt. B. Jug. c. 21. ubi audacter satis edidit, *quos Adherbale missos audierat.* B. Afric. c. 61. *levi armatura deserti.* Ovid. Ep. Her. 12, 105. *Deseror conjuge:* ubi vide Burm.

Quod] Vir doctus margini adlevit, *qua*, vel *quae*. Sed nil mu-

gentis et cognationis adjudicavit, occupatam et pos-
sessam paucis ante annis [a] a Dejotaro. Neque ta-
men usquam diutius moratus est, [b] quam necessitas 4
urbanarum seditionum pati [c] videbatur. Rebus fe-
licissime celerrimeque confectis, in Italiam celerius 5
omnium opinione venit.

VARIAE LECTIONES.

a Deest praep. in Pet. b Lov. *nec*, unde Heins. faciebat *ac*. c *videretur* L. pr.

tandum, invitis MStis. *Quod* potest dependere a subintellecto, *oppido*, nam urbs est *Bosporos*: adi Steph. Byz. et Comment. vel *Regno*, ut indigitetur totus Bosporenus tractus, quem intelligit Cellarius. Fretum ipsum ad paludem Maeotim intelligit Goduinus.

Eidem tetrarchiam legibus Gallograecorum] Vocem penultimam delendam censuere *Pet. Ciacconius* et *Jos. Scaliger*, quibus lubens admodum accedo, nam *Dion* lib. 42. p. 207. ait: *Μιθριδάτῃ τῷ Περγαμηνῷ τετραρχίαν τε ἐν Γαλατίᾳ, καὶ βασιλείας ἔδωκεν ὄνομα*. Ea vox primum videtur margini adscripta, *juris* explicandi gratia. De Mithridatis Pergameni genere adiri poterit *Pet. Victorius* Var. Lect. 3, 23. DAVIS. Davisii conjectura admodum est verisimilis. Potuit tamen etiam e linea superiore (*scil.* ex voce, *regibus*) huc irrepere. CLARK. Adde Strab. l. 13. et ibi Casaub. p. 927. Ed. Amst. Forsan, *jure gentis et legibus cognationis*.

847 A. HIRTII (*PANSAE*)

COMMENTARIORUM
DE
BELLO AFRICANO
LIBER UNUS.

ARGUMENTUM LIBRI DE BELLO AFRICANO.

Caesar in Africam proficiscitur: VII. *Leptique oppido occupato, auxilia eo convocat;* XII. *et ibidem cum Labieno aliquoties conflictatur.* XXV. *Rex Juba, auxilio Scipioni profectus, ad tuendum contra Bogudem regnum revocatur.* XXVI. *Bellum exinde*

Pansae] Ut supra, *Oppii*, vel *Hirtii*, Edd. Vett. habent. Nonnulli MSS. *Caesaris* nomen praefigunt, alii nullum. *Pansae* recte abest a Leid. sec. Vide ad initium l. 8. B. Gall. De hoc autem libro, ut minus ceteris interpolato et egregie Latino, adi Lips. in Elect. 2, 22.

Africano] Ita Cujacii et Leid. sec. codex, et ipse Hirtius l. 8. praef. *ut Alexandrino atque Africano bello interessem.* At Scalig. et Leid. pr. *Africae* exhibent; immo Petav. ad finem hujus libri, et Edd. antiquissimae, item Gryphii, aliaeque, *Africo*, cum Suetonio in Vita Jul. c. 56. *Nam Alexandrini Africique et Hispaniensis* (*belli*) *incertus auctor est:* quomodo etiam Caesar B. Civ. 2, 32. item Livius et Silius Italicus loquuntur. V. Cl. Drak. ad eum 16, 180. *Atque animo jam tum Africa bella capessit.*

varia fortuna diu ductum. Oppida capta: velitatum saepius: naves interceptae: plus tamen Caesari faventibus fatis. LXXXI. *Tandem justo proelio res Scipionis profligatae;* LXXXVIII. *insecutaeque M. Catonis,* XCIV. *Jubae, Petreji,* XCVI. *ipsius Scipionis, ac plurium illustrium virorum caedes.*

I. Caesar, itineribus justis confectis, nullo die 1
intermisso, [a] a. d. xiv Kal. Jan. Lilybaeum pervenit: statimque ostendit, sese naves velle conscendere; quum non amplius legionem tironum haberet unam, [b] equites vix dc. Tabernaculum secundum litus ipsum constituit, ut prope fluctus verberaret. Hoc eo con- 2
silio fecit, ne quis [c] sibi morae quidquam fore speraret, et ut omnes in dies horasque parati essent. 848
Incidit per id tempus, ut tempestates ad navigandum 3
idoneas non haberet: nihilo [d] tamen minus in navibus remiges, militesque continere, et nullam prae-

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *ad*, et *in Lilyb.* b vulgo *equitesque.* c deest Edd. pp. Vasc. Steph. aliisque. d exsulat V. L. sec. Dorv.

Ad xiv *Kal. Jan. in Lilybaeum pervenit*] Legas oportet, *a. d.* xiv *Kal. Jan. Lilybaeum pervenit.* nam *Petav. Norv. Beroald. Gryph.* (post. Ed.) aliique libri praepositionem non admittunt. DAVIS. *Cur. sec. In* abest a Lovan. quoque, Scal. Leid. pr. Voss. Dorvill. et Edd. primis, Vascos. ac Stephani. Quare abesse jussi, licet satis defendi posse sciam. Paullo post ejeci quoque τὸ *que* post, *equites*, auctoribus MSS. Petav. Scalig. Leidensi primo, item sec. et Dorv. qui duo habent, *equitum vix.*

Fluctus verberaret] Hypallagen his inesse fingit Vossius, et fluctus sumit in Accusativo. Sed subintelligendum *id*, tabernaculum. V. eum et Clarkium ad B. G. 4, 25.

Quid — quisquam] Sic MS. Reg. Al. *quis quidquam.* Quod idem est. CLARK. Ex unico et recenti Codice ergo non erat mutandum. *Quid* est ex meis in solo Leid. sec. Rectius deleremus, *fe-*

4 termittere occasionem profectionis; quum praesertim ab incolis ejus provinciae nunciarentur adversariorum copiae, equitatus infinitus, legiones regiae [a] IV, levis armaturae magna vis, Scipionis [b] legiones X, elephanti CXX, classesque [c] esse complures; tamen non deterrebatur, animoque et spe confide-
5 bat. Interim in dies et naves longae adaugeri, et onerariae complures [d] eodem concurrere, et legio-

VARIAE LECTIONES.

a *tres* V. Edd. pp. b abest Edd. R. M. V. c deest in L. pr. bene. V. tamen ad B. Civ. 1, 71. d exsulat L. pr.

re, quod non desideratur, et abest ab optimo Leidens. pr. *fere* in Edd. Rom. et Med. *ferre* in Ven.

Incidit per id tempus] Si proba haec est lectio, subaudiendum, *haec res*. Alioquin mallem, si per MSS. liceret, *Incidit in id tempus*, sc. Caesar, ut alibi loquitur. *Incidere in hiemem* Cicer. l. 3. ad Fam. Ep. 7. et alibi.

Et nullam praetermittere occasionem profectionis] Legendum credo, *ut nullam praetermitteret occasionem profectionis*. Confirmat hanc conjecturam *Jul. Celsus*, qui p. 214. sic ait: *remiges tamen in puppibus detinebat, ne more suo per licentiam vagarentur, sed dicto obaudientes, nec quaerendi usquam essent*. DAVIS. Sed nihil opus. Vulgata enim lectio idem prorsus sonat, et (ni fallor) paullo etiam est elegantius. CLARK.

In his] An igitur *veterana* haec legio fuit e *tironum* legionibus? Absurdum. Lege: CUM HIS *Veterana legio V*. DAVIS. *Cur. sec.* Nil muta. Inter has legiones *tironum* erat etiam *Veterana* legio V. i. e. *cum his*.

Aponianam] *Paconiam* legendum censent Rhellicanus et Glandorpius ac Ciacconius. Sed bene viri docti observant, eam videri nimis longe remotam a Lilybaeo, et versus occidentem Siciliae minus opportunam fuisse Africano itineri. Quare alii, et in his N. Heinsius, *Aegusam* ab Hirtio intelligi credunt. Vide Cluverium in Sicilia 2, 15. Rhellicani tamen conjecturae, quam in textum recepit Stephanus, favet Leidensis primi scriptura, *Apononiam*.

Quae non abest a Lilybaeo] Abest particula negativa a MS. *Norvic.* et aliis nonnullis; editt. autem *Rom. Ven.* exhibent, *quae est a Lilybaeo*. *Beroald.* vulgatam lectionem servat, unde vocem deesse existimans *Ioan. Glandorpius* rescribit, *quae non longe abest a Lilybaeo*. Crediderim, Aponianae distantiam a Lilybaeo sub ista vocula latere: repono itaque, *quae* duo millia *abest a Lilybaeo*. Sic apud *Celsum* p. 214. legitur: *postquam vero sex integras legiones*, nonque *equitum advenisse cognovit*, ubi corrigendum, *duo milliaque*, ut ex hoc capite liquet. Primo scriptum erat II *M.* quod facile in

nes tironum convenire, in his veterana legio v, [a] equitatum ad ii milia.

II. Legionibus conlectis vi, et equitum ii mili- 1
bus, [b] ut quaeque prima legio venerat, in naves longas inponebatur, equites autem in onerarias. Ita 2
majorem partem navium antecedere jussit, et insulam petere Aponianam, quae non abest a Lilybaeo. [c] Ipse parum commoratus bona paucorum [d] vendit 849

VARIAE LECTIONES.

a *equites* Dorv. *equitatus* Petav. V. L. sec. deest L. pr. V. ad 8, 4. b *utque* Leid. pr. *ut quam* L. sec. c vulgo *ibique c.* d *vendidit d.* L. sec.

non mutarunt imperiti Librarii. Cum tamen inter Geographos non conveniat, quae sit haec Aponiana, res in incerto est relinquenda. DAVIS. *Quae* non *longe abest a Lilybaeo*) Primum in omnibus MSS. deest vox illa, *longe*, quam ex conjectura adjecerunt Cluverius et Glandorpius. Proinde Scaliger et Recentiores ediderunt, quod est in MS. Regio aliisque, (*quae* non *abest a Lilybaeo:*) qui tamen sensus est nullus. Alii itaque Codices, omissa particula negativa, exhibent, (*quae abest* (Al. *quae est*) *a Lilybaeo.*) Quod probat Rhellicanus, interpretaturque, *quae* (insula) *non conjuncta est cum promontorio Lilybaeo.* Verum, praeterquam quod inepte admodum id esset ab Hirtio adjectum, *insulam cum promontorio non esse conjunctam*, neque illud (opinor) persuaserit Vir doctissimus, vocem (*abesse*) eo significatu satis Latine usurpari. Omnino itaque pulcherrimam et plane veram tandem existimo Davisii conjecturam, qui ex MSS. iis, qui exhibent, (*quae* non *abest a Lilybaeo,*) initio scriptum putat, (*quae* II M. *abest a Lilybaeo,*) hoc est, *quae Duo Millia* (vel *duobus Millibus*) *abest a Lilybaeo.* Certe easdem voces, *duo millia*, (IIM,) et alibi eadem corruptione in vocem (*non*) mutatas, eruditissime ostendit. CLARK. *Non* haud comparet in MSS. Petav. Scalig. Voss. Leid. pr. Edd. primis (in quibus modo, *quae est*) item Vascos. Stephan. Gryph. post. Str. Sub vocula *non* tamen cum viris doctis, quos inter Ciacconius, omnino putem latere intervallum, quantum insula ista a Lilybaeo distet. *IM* vult Heinsius, innui credens Aegusam.

Ibique commoratus] MS. *Norvic.* habet, *ipse parum commoratus*, corrupte quidem, ita tamen, ut, nisi fallor, ex eo vox fugitiva *Hirtio* possit restitui. Emendo enim, *ibique* parum *commoratus.* DAVIS. Ipse *parum commoratus*) Vocem (*parum*,) quae in aliis defuerat, optime ex MS. Eliensi restituit Davisius. Verum cum et reliquam et veram Lectionem, (Ipse *parum commoratus*,) exhiberet idem codex, cur hanc, tanquam corruptam, rejicere, et vulgatam illam, (*Ibique — commoratus*,) retinere

publice: deinde [a] Allieno praetori, qui Siciliam obtinebat, de omnibus rebus [b] praecipit, et de reliquo
3 exercitu celeriter imponendo. Datis mandatis, ipſe navem conſcendit a. d. VI Kal. Jan. et reliquas na-
4 ves ſtatim eſt [c] conſecutus. Ita vento [d] certo, celerique navigio vectus, poſt diem [e] quartam cum longis paucis navibus in conſpectum Africae [f] venit: namque onerariae reliquae, praeter paucas, vento dis-

VARIAE LECTIONES.

a MSS. et Edd. qdd. *Alieno*, male. v. Urs. b *scribit* L. pr. c *secutus* L. pr. d deeſt Dorv. e *quartum* MSS. 2. f *feliciter* v. Dorvill. *celeriter* V. L. sec.

maluerit Vir doctiſſimus, equidem augurari nequeo. Nam et ſenſus admodum eſt manifeſtus, et Antitheſis elegantiſſima. *Majorem partem navium antecedere* juſſit, et inſulam petere Aponianam; *IPSE*, Lilybaei *parum commoratus, etc.* Vulgatum autem illud, (*Ibique*,) aut ambiguum eſt saltem, aut potius in eam partem vergit, ut falſo dicat, Caeſarem in inſula commoratum *Aponiana*, cum e contrario id velit Hirtius, nondum eum in inſulam iſtam tranſiſſe, sed, praemiſſis *Aponianam* navibus, IPSUM *Lilybaei* paullulum commoratum. CLARK. Vulgatam scripturam vitioſam eſſe, satis docet varietas, quae eſt in MSS. *Ibique comm.* exſulant a Leid. pr. *Ibique* deeſt Scalig. et Voſſ. *eoque* Lov. et Dorvill. donec certior adfulgeat lectio, Elienſis Cod. scripturam optimam sane recepi.

' *De omnibus rebus praecipit: et, de reliquo exercitu celeriter imponendo datis mandatis, ipse* etc.] Ita interpungendum exiſtimo. Alii omnes: (*de omnibus rebus praecipit, et de reliquo exercitu celeriter imponendo. Datis mandatis ipse etc.*) Quod minus videtur venuſtum. CLARK. Vascos. et Steph. cum Clarkio jungunt, *de reliquo e. c. inponendo datis mandatis*, quam diſtinctionem praeferrem, nisi verba, *datis mandatis*, Gloſſae suſpecta mihi eſſent. Nam *mandatis* abeſt a Petav. Scalig. et Voſſ. immo *datis mandatis* non comparent in Cujac. aut Leid. pr. Statim *naves* scribitur in Petav. et Leid. pr. at vox ea deeſt Voſſiano Cod. ut et Edd. Rom. Ven. ac Mediol. Ut hoc loco *conscendere* simpliciter dicatur pro, *navem conscendere.* ut non raro Cicero aliique scriptores loquuntur. Hirtius tamen et Caeſar solent plerumque plene efferre. Vide tamen, quae dixi de τῷ *movere*, pro *castra movere*, et τῷ *solvere*, pro *navem solvere*, aliisque, ut *sustinere*, *submittere*, *exponere* etc. ad B. G. 1, 40. 4, 23. 7, 86. et alibi. Ita et hic potuiſſet uti *conscendere*. Nam et ipſe Hirtius *movere* abſolute sumit c. 7.

Ibi praesidium erat adversa-

disperſae atque errabundae diverſa loca [a] petierunt. Clupeam claſſe praetervehitur, [b] deinde Neapolim. 5
Complura praeterea caſtella et oppida non longe a mari [c] relinquit.

III. Poſtquam [d] Adrumetum acceſſit, ubi prae- 1
sidium erat adverſariorum, cui praeerat C. Consi- 850
dius; et a Clupeis secundum oram maritimam cum equitatu Adrumeti, Cn. Piso cum [e] Mauris circiter III milibus adparuit; ibi paullisper Caeſar ante por- 2

VARIAE LECTIONES.

a *petiverunt* L. pr. b Sic MSS. et Edd. ante Scalig. praeter L. pr. *dein*. quod malo. Ed. Scal. et seqq. pleraeque *inde*. c *reliquit* MSS. 4. d *Adrumentum* MSS. plerique semper. V. ad B. G. 2, 6. Dein vulgo *ibi*. e *Maurorum* vulgo.

riorum, — et a Clupeis] Ex MSto *Norvic.* et editt. *Rom. Ven. Beroald.* lego, *ubi praesidium erat adversariorum*, quod etiam *Joan. Goduino* ex Codd. Gallicanis placuit. Eſt autem aliud vitium, quod, licet manifeſtum, libri retinent, nec Interpretes notarunt; in sequentibus enim verbis abundat particula copulans, quare rescribendum, *ubi praesidium erat adversariorum, — a Clupeis*, vel *a Clupea*, quemadmodum eſt in editt. *Rom. Ven. Beroald.* Ita etiam hoc oppidum paullo ante vocavit noſter, et alii omnes praeter *Caesarem* B. C. 2, 23. DAVIS. Ubi *praesidium erat adversariorum, — ; et a Clupea — Cn. Piso — apparuit; ibi paullisper Caesar etc.*) Sic MSS. Reg. Eliens. et Voſſii, et editt. Vett. Vulgati habent, (*Postquam Adrumetum accessit; ibi praesidium erat adversariorum — ; et a Clupea — Cn. Piso — apparuit. Ibi paullisper Caesar* etc.) Vidit Davisius, pro iſto (ibi *praesidium*) rectius reponi, (ubi *praesidium*.) Verum et aliud vitium, quod, licet manifeſtum, libri tamen retinuerint, nec Interpretes notarint, deprehendiſſe se exiſtimat, nempe, copulam, (*et*) supervacaneam eſſe: ideoque rescribit, (*Postquam Adrumetum accessit, ubi praesidium erat adversariorum — ; a Clupea — Cn. Piso* apparuit. *Ibi etc.*) Sed nihil opus eſt iſta emendatione. Nam, mutata solummodo diſtinctione, retineri poteſt illud (*et*,) quod in omnibus Codicibus reperitur. Ideoque edidi: (*Postquam Adrumetum accessit, ubi praesidium erat adversariorum —, ET* (poſtquam) *a Clupea — Cn. Piso* — apparuit; ibi *etc.*) CLARK. *Ubi* reſtitui, quod eſt in MSS. omnibus et Edd. ante Plantin. at *Clupeis* mutare auſus non sum in, *Clupea*, licet ita exſtet etiam in Dorvill. Leid. sec. Edd. Mediol. Ven. Vasc. Gryph. poſt. Steph. aliisque omnibus ante Urſin. (qui, *Clupeis* in suo codice eſſe, primus monuit) et ſtatim praeceſſerit, *Clupeam*. Nam reliqui MSS. retinent, *Clupeis*, atque alibi in plurali occurrit, ut vidimus ad B. Civ. 2, 23. *et* etiam servant cuncti Codd. quare Clar-

tum commoratus, dum reliquae naves convenirent, exponit exercitum. Cujus numerus in praesentia fuit peditum III [a] milia, equitum CL: caſtrisque ante oppidum positis, sine injuria cujusquam conſedit;
3 cohibetque omnes a praeda. Oppidani interim muros armatis complent; ante portam frequentes considunt ad [b] se defendendum: quorum numerus II le-
4 gionum intus erat. Caeſar circum oppidum [c] vectus, natura loci perspecta, [d] redit in caſtra. Non
851 nemo culpae ejus inprudentiaeque adsignabat, quod neque certum locum gubernatoribus, praefectisque,

VARIAE LECTIONES.

a *milium*, vel *M.* Edd. qdd. b *sese* MSS. 3. c deeſt V. d *rediit* MSS. 2.

kii diſtinctionem admisi. Antea poſt, *adparuit*, maxima diſtinctionis nota ponebatur.

Cum equitatu Adrumeti Cn. Piso cum Maurorum c. III milibus] Mihi nequaquam haec sana videntur, licet taceant omnes Interpretes, et videantur intelligere, *Adrumeti* viſum fuiſſe Piſonem (a Clupea scilicet *advenientem*) cum equitatu et Maurorum III milibus. Si hic loci ſenſus eſt, mire et perplexe satis disposuit verba Hirtius. Verum pro *Adrumeti* in MSS. Leidd. Lovan. Voſſ. Dorvill. eſt, *Adrumetum*, seu *Adrumentum*. Pro *Cn.* in Leid. sec. *Considius*, in Voſſ. *C. cum*. Pro *Maurorum* MSS. omnes, nec non Edd. ante Scalig. *Mauris*. Quod cur mutatum sit nescio. Opinor scribendum eſſe: *cui praeerat C. Considius, et a Clupeis sec. or. mar. cum equitatu Adrumetino, Cn. Piso cum Mauris circiter* III *milibus adparuit. Cum equitatu* pertinet ad *Considium*: unde ejus nomen in MStis additum; nisi legere velles, *cum equit. Adrumetino Considius, Piso cum Mauris. Adrumetinus* rectum eſſe, patet ex Inscriptionibus, *Colonia Hadrumetina*, et notis ad cap. 97. *Adrumetinis.* Erat ergo ille equitatus pars praesidii, cui Adrumeti praeerat Considius. *Adrumetum* retinerem, si exempla darentur, ubi tale quid, quale, *a Clupeis Adrumetum adparuit*, pro *Adrumetum versus*, *Adrumetum petens*, occurrat.

Equitum CL] Codices nonnulli, *D.* CLARK. In his Dorv. et Leid. sec. In Pet. et Voſſ. ac Leid. sec. male exaratur, *equites*.

Consedit] Lege, *considit*. DAVIS. *Cur. sec.* Hoc rurſus praefert Davisius, ut tempora conveniant. Vide c. 77. B. Alex. *considunt* mox sequitur. de quo verbo adi ad 8, 32. MSS. tamen hic conſtanter edunt, *consedit*. Quod nec mutari opus eſt. Contra in Scalig. Leid. sec. et Voſſ. exaratur, *consident*, sed male. Ine-

quem peterent, praeceperat: neque, ut mos ipsius consuetudoque superioribus temporibus fuerat, tabellas signatas [a] dederat, ut in tempore iis perlectis, locum certum peterent universi. Quod minime Caesarem fefellerat: [b] namque nullum portum terrae Africae, quo classes decurrerent, pro certo tutum ab hostium praesidio fore suspicabatur: sed fortuitu oblatam occasionem egressus aucupabatur.

IV. L. Plancus interim legatus petit a Caesare, 1
[c] uti sibi daret [d] facultatem cum Considio [e] agendi, si posset aliqua ratione perduci ad sanitatem. Ita- 2

VARIAE LECTIONES.

a *dediderat* Lov. Dorv. b *nam neque ull.* Lov. Edd. pp. c Sic L. pr. non *ut.* d *potestatem* Leidd. V. Ed. R. Steph. e *de pace ag.* Edd. pp.

ptius etiam MSS. mei omnes dant, *ante portum*, ex praec. Sed bene Ciacconius e suo Codice legit, *ante portam.* Nam Caesar jam exposuerat ante oppidum milites. *Portam* quoque servarunt Edd. Rom. Mediol. Ven. aliaeque.

Certum locum g. praefectisque, quem peterent] MSS. nostri ad unum omnes, item Edd. prim. *circum loca g. p. quid peterent.* MSS. Ursin. et Latinii, *circum loca g. profectis quid pet.* ut fere c. 9. *proficiscitur circum villas frumentatum.* Edd. Vasc. Gryph. post. Strad. *Certum locum g. p. quid peterent.* Gryphii prima, *certum locum g. p. quid peterent.* An fuit, *circum loca ea gubernatoribus provectis, quid p.? Profectus* enim in *provectus* abiit quoque supra B. G. 5, 8. ubi vide. Vulgata lectio sine dubio interpolationis quid passa est: immo videor jam veram reperisse lectionem, *certa loca gubernatoribus, praefectisque, quae pet. circum* ortum est ex praec. *circum oppidum*, et *quae* cum excidisset, ut patet ex MSS. Ursini, alii hoc, alii illud intruserunt.

Mos ipsius consuetudoque] MSS. Reg. Eliens. et Vossii, et editt. Vett. (*more ipsius, consuetudo.*) Quae forte vera possit esse Lectio. CLARK. Accedunt Scalig. Petav. Lovan. Dorvill. Leid. sec. Edd. Mediol. Venet. Gryph. aliae. In Leid. pr. *mos ipsius consuetudo.* Sed Vascos. Aldus, Stephanus, et reliqui vulgatum jam exhibent. An fuit, *mos et ipsius consuetudo?* vel, *more, ipsius consuetudo?* pro, *de more:* nam et alii Imperatores facere id soliti sunt. Adi ad Front. 1, 1, 2.

Fortuitu] Nequaquam damno hanc lectionem, plerisque MSS. confirmatam. Nescio tamen, cur Scaliger hic retinuerit, *fortuitu:* quum B. G. 7, 20. *fortuito* ediderit. R. Steph. hic quoque, *fortuito*, uti et MSS. Scalig. Ursin.

que data [a] facultate litteras conſcribit, et eas cap-
3 tivo dat perferendas in oppidum ad Considium. Quo simul atque captivus perveniſſet, litterasque, ut erat mandatum, Considio porrigere coepiſſet, prius quam acciperet ille, *Unde*, inquit, *istas?* Tum captivus,
4 [b] *Imperatore a Caesare.* Tunc Considius, *Unus est*, inquit, *Scipio Imperator* [c] *hoc tempore populi Romani*; deinde in conspectu suo captivum [d] ſtatim inter-
852 fici jubet: litterasque nondum perlectas, sicut erant signatae, dat homini certo ad Scipionem perferendas.

1 V. Poſtquam, una nocte et die ad oppidum conſumta, neque reſponſum [e] ullum a Considio dabatur; neque ei reliquae copiae succurrebant; ne-

VARIAE LECTIONES.

a *hac f.* L. sec. b vulgo *Venio.* c *hoc t.* deſunt Leid. pr. d *st. capt.* MSS. aliquot. *statim* deeſt Lovan. Edd. pp. e deeſt Edd. R. M. V.

Latini Latinii et alii. At Leid. pr. *fortuito casu.* Quod unice verum puto, i. e. *forte fortuna.* Ita plane Appulej. l. 9. in f. *casu fortuito collineatis oculis.* Idem l. 3. Met. p. 46. Ed. Pric. *eventu fortuito. Casu et fortuito* Cicero alibi quoque jungit. Supra in B. Alex. c. 46. *fortuitae dimicationis fortuna.*

Simul atque capt. perv.] In MSS. Leidensibus, Scalig. Voſſ. Lovan. Dorv. Edd. Vascos. Stephan. Gryphii legitur, *simulatque captivus cum perv.* Quasi *simulatque cum* idem eſſet, ac *simul*, vel *simulac.* Quod vix puto. Potius credam excidiſſe, *litteris.* V. cap. 8. Sed tutius eſt, vulgato acquiescere, quod confirmatur a Petav. et Edd. primis.

Venio a Caesare] Primam vocem, utpote quam delendam censebat, uncis inclusit *Jos. Scaliger:* sed multo melior eſt *Petri Ciacconii* animadversio, qui ex responso Considii notavit deeſſe vocem, *Imperatore*, quare reposuit, *venio a Caesare Imperatore*, eamque conjecturam suam fecerunt *Just. Lipsius* Elect. 2, 22. et *Joan. Goduinus.* MSS. 2. *Thuanaei* repraeſentant, *immo a Caesare*, *Norvic. ymo a Caesare.* unde facili emendatione rescribo, *Imp. a Caesare.* Imperatorem enim ut plurimum compendiarie scribebant veteres, quod ex MSS. et Inscriptionibus abunde liquet. DAVIS. Certiſſima eſt emendatio, *Imperatore a Caesare:* quam jam protulit etiam Barth. Advers. 16, 5. et in

que [a] equitatu abundabat; et ad oppidum [b] obpugnandum non satis copiarum habebat, et eas tironum; neque primo adventu convulnerari exercitum volebat; et oppidi egregia munitio, [c] et difficilis ad obpugnandum erat acceſſus; et [d] nunciabantur auxilia magna [e] equitatus oppidanis subpetias venire; non eſt visa ratio ad obpugnandum oppidum commorandi: ne, dum in ea re [f] Caeſar eſſet occupatus, circumventus a tergo ab equitatu hoſtium laboraret.

VI. Itaque caſtra quum movere vellet, subito ex oppido erupit multitudo: atque equitatus subsidio uno tempore eis [g] caſu succurrit, qui erat missus [h] ab Juba ad ſtipendium accipiendum: caſtra- 1

VARIAE LECTIONES.

a *equitatus* MSS. 3. b *expugn.* Leid. pr. c vulgo *difficilisque.* d *nunciabatur* L. pr. Dorv. e *equitatusque* L. sec.. f deeſt L. pr. *est* L. pr. Lov. Dorv. Edd. R. M. V. g *Cassii* L. pr. h *a J.* MSS. et Edd. qdd.

textum ante me recepit Clarkius. Nam pro *venio* etiam in Pet. Lov. Scalig. Leid. pr. Voſſ. exaratur, *Immo*, vel *Ymo*. Celſus tamen simpliciter habet, *a Caesare:* et defendit Cellarius, fingens, suspicatum fuiſſe Considium, litterarum argumentum eſſe Urbis traditionem.

Sicut erant signatae] Ultimam vocem Barthius, ut Gloſſam, delet, sufficere credens, *sicut erant.* Sed male. Hac enim cum utuntur formula veteres, praemittunt tamen vel subjungunt, quo modo quid fuerit. Id hic non diceretur, si *signatae* tollas. Vide ad Frontin. 4, 1, 28. *Ut erat foedato habitu.* Infra c. 17. 77. 78. *Sicut erat instructus.* Sueton. in Claud. c. 34. *sicut erat togatus.* Appulej. l. 7. p. 138. *ut erat vinculis onusta.* Valer. Max. 6, 5, 6. *Scrinium ejus, ut erat signatum, ad eum remisit.* Nepos Pelop. 3, 2. *Epistolam, sicut erat signata, sub pulvinum subjiciens.*

Difficilisque ad obpugn. erat accessus] Primo in MSS. omnibus a me visis exaratur, *et difficilis.* Quare ita repoſui. In Voſſ. eſt, *et difficiles erant. Adscensus* dein, pro *accessus*, exhibent Lovan. Voſſ. Dorvill. Leid. sec. et Edd. primae ac Vascos. Marg. Quod non displicet, praeſertim, si in edito loco situm fuerit Adrumetum. Adi notata ad Front. 3, 15, 5. *Thraces in arduo monte obsessi, in quem hostibus acces-*

que, unde Caesar egressus [a] iter facere coeperat, [b] occupant: et ejus agmen extremum insequi coe-
2 perunt. Quae res quum animadversa esset, subito legionarii consistunt; et equites, quamquam erant pauci, tamen contra tantam multitudinem audacis-
3 sime [c] concurrunt. Accidit res incredibilis, ut equites minus xxx Galli, Maurorum equitum ii milia loco
4 pellerent, urguerentque in oppidum. Postquam [d] repulsi, et conjecti erant intra munitiones, Caesar iter
5 constitutum ire contendit: [e] quod quum saepius
853 [f] facerent; et modo insequerentur, modo rursus ab equitibus in oppidum repellerentur; cohortibus paucis ex veteranis, quas secum habebat, [g] in extremo agmine conlocatis, et parte equitatus, iter leniter cum [h] reliquis facere coepit. [i] Ita, quanto longius ab oppido discedebatur, tanto tardiores ad in-

VARIAE LECTIONES.

a *et iter* L. pr. Lov. Dorv. b deest L. pr. *occupat* Dorv. c *concurrerunt* L. pr. d *comp.* Edd. R. M. V. dein *iter instit.* Aicard. e *quae* V. f *agerent* Lov. g deest L. sec. h *ceteris* L. sec. *agere* L. pr. i *Itaque* MSS. 3. Edd. pp. V.

sus non erat. Ubivis fere haec mutantur. Sic et in Lucano 2, 609. *Brundisii tutas magnus conscendit in arces.* ubi Grotius ediderat, *concedit.* Appulej. l. 4. pag. 42. *Plateas proximam conscendimus civitatem.* Male Colv. *concedimus*, vel *contendimus.* Graece, ἀναβαίνειν.

Urguerentque in oppidum] Haec lectio confirmatur a Cod. Pet. Quare eam non temere sollicito. Sed Scalig. Leid. pr. et Reg. Gall. cum Ed. Steph. dant e Glossa, *fugarentque.* Quod perverse probat Goduinus. *Fugarentur* Cujac. *fugerentque* MS. Victor. et Thuan. Edd. Rom. Med. Ven. At Lovan. Voss. Dorv. Leid. sec. Edd. Florent. Vascos. Gryph. post. *refugerentque*, et Reg. Gall. *refugarentque.* Non displiceret, *rejicerentque:* nihil enim est frequentius permutatione litterarum *c* et *g.* unde facilis mutatio etiam ex *rejicerentque*, in *urguerentque.* B. G. 2, 6. *Occisis ad hominum milibus IV, reliqui in oppidum rejecti sunt.*

Inde movit] In Edd. Vett. quibusdam junguntur, *Kal. Jan. inde movit.* Sed male. Nam *seq. die* demum a Ruspina profectus est, ut patet ex c. 9. Item c. 2, 6. Forsan tale quid excidit.

sequendum erant Numidae. Interim in itinere ex op- 6
pidis et castellis legationes venire, [a] polliceri frumentum, paratosque esse, quae imperasset, facere. Itaque eo die castra posuit ad oppidum [b] Ruspinam Kal. Jan.

VII. [c] Inde movit, et pervenit ad oppidum Le- 1
ptin, liberam civitatem, et inmunem. Legati ex oppido [d] veniunt obviam, libenter se omnia facturos,
quae [e] vellet, pollicentur. Itaque centurionibus ad 2
portas oppidi, et custodiis inpositis, ne quis miles in oppidum introiret, aut injuriam faceret cuipiam incolae, non longe ab oppido secundum litus [f] facit castra. [g] Eodem naves onerariae, et longae non- 3
nullae casu advenerunt: [h] reliquae, ut est ei nunciatum, incertae locorum, Uticam versus petere vi-
sae sunt. [i] Interim Caesar a mari non digredi, ne- 4

VARIAE LECTIONES.

a *et poll.* L. pr. b *Usurpinam* MSS. o. Sed bene cap. 9. et seqq. *Rusp.* c *Itaque* Lov. d *venerunt* L. sec. e deest L. pr. Sc. *vellent* V. *polliceretur* L. pr. f *fecit* Edd. R. M. V. g *Eodemque* MSS. 3. h *reliquaeque* MSS. 2. *ei* abest L. pr. i *Interea* Edd. pp.

Movit] Interdum fit, ut hanc vocem absolute ponant boni auctores, pro eo, quod est, *castra movit. Silius* Italicus 7, 121. *Irritus incoepti movet inde, atque Appula tardo Arva Libys passu legit.* Sic et, *audito, Darium movisse ab Ecbatanis,* dixit *Curtius* 5, 13, 1. DAVIS. Vide ad B. G. 1, 4. *Castra moturum.*

Equitatumque in navibus omnem contineri, — aquamque in naves jubet comportari] Sic MS. Reg. Quae est constructio sui similis et una. Al. (— continere: —*aquam—comportari.*) Quae est variatio minus elegans. CLARK. Illud, *contineri*, et *aquamque*, quod jam exhibent Vasc. Gryph. post. et Strada, est ab recentiore interpolatore. In meis omnibus est, *continere*, ut debet: non enim hoc verbum dependet a τῷ *jubet*, sed ab intellecto, *coepit.* sive, pro *continebat*, eodem modo, ac, *digredi* et *petere:* ideo etiam *aquamque* non placet, licet quoque invenerim in Dorvill. et Leid. sec. novitiis Codicibus, uti et Ed. R. Stephani. V. omnino ad c. 25.

Et subito exsistunt] Edit. *Rom. Ven. Berould. et subito exeunt;* mendose: veram autem lectionem servat, ut opinor, MS. *Nor-*

que mediterranea petere propter navium errorem, equitatumque in navibus omnem continere, ut arbitror, ne agri vastarentur; aquam in naves jubet com-
5 portari. Remiges interim, qui aquatum [a] e navibus exierant, subito equites Mauri, [b] neque opinantibus Caesarianis, adorti multos jaculis [c] convulneraverunt,
6 nonnullos interfecerunt: latent enim in insidiis cum equis [d] inter convalles, et subito exsistunt, non ut in campo comminus depugnent.

1 VIII. Caesar interim in Sardiniam nuncios cum
854 litteris, et in reliquas provincias finitimas dimisit, ut sibi auxilia, [e] commeatus, frumentum, simul atque

VARIAE LECTIONES.

a *ex* L. pr. b *non* L. sec. Edd. R. M. V. male. V. ad B. Alex. c. 73. c *convulnerarunt* L. pr. Edd. R. M. V. *convulnerare* V. d *in convallibus* L. pr. *inter valles* Edd. R. M. V. e *commeatum* MSS. 3. Male. V. ad B. G. 2, 6. *frumentumque* Edd. Vett. qq. sed v. ad B. G. 4, 15. *fr. mitterent qui* L. pr.

vic. is enim habet, *et subito exiliunt*, vocabulo quidem ad celeritatem indicandam maxime apposito. *Manilius* l. 1. *Emersere fretis montes, orbisque per undas Exiliit, vasto clausus tamen undique ponto. Ovidius* Art. Amat. 1, 115. *Protinus* exiliunt, *animum clamore fatentes. Minutius Felix* Oct. p. 23. ed. Oxon. *Vel* exiliunt *statim.* Si quis tamen vulgatae lectioni patrocinatur, favebit *Curtius* 7, 10, 14. DAVIS. *Exiliunt*) Sic MS. Eliensis, probatque Davisius. MSS. plerique et Editt. Vet. *exeunt.* Scaliger et Recentiores, *existunt.* Quae et ipsa Lectio non mala. Sic enim infra c. 69. (*atque ex collibus primis* exiſtunt.) CLARK. Male Davisius et Clarkius *exsiliunt* praeferunt τῷ *exsistunt*, quod bene Ursinus e suo Codice protulit, et recepit Scaliger, quodque confirmatur optimis Codicibus, Cuj. Petav. Leid. pr. et Voff. et pluribus exemplis probaverunt Gland. c. 69. Cel. Burmannus ad Ovid. ac Waſſe ad Sall. B. Jug. c. 53. p. 370. In aliis Codicibus et Edd. Vett. eſt, *exeunt.* Plura vide ad 7, 35. *Quum uterque utrique exisset in conspectu:* ubi legebam quoque, *exstitisset.* Immo ipſe Davisius sententiam mutavit ad Cicer. de Divin. 1, 28. *te subito laetum exstitisse.*

Interim cum x *navibus longis — jubet proficisci*] In prima voce latet, ut opinor, hominis nomen, quem proficisci juſſit Caesar. Forſan legendum, *Vatinium cum X navibus longis — jubet proficisci.* de ejus rebus geſtis vide B. Alex. c. 44. seqq. DAV. *Cur. sec.* Interim *cum X navibus*) Siquis haec attentius perpenderit,

litteras legissent, mittenda curarent: [a] exoneratisque partim navibus longis, Rabirium [b] Postumum in Siciliam ad secundum commeatum arcessendum mittit.
2 Interim cum x navibus longis ad reliquas naves onerarias [c] conquirendas, quae deerrassent, et simul
3 mare tuendum ab hostibus, jubet proficisci. Item C. Sallustium Crispum praetorem ad [d] Cercinam insulam versus, quam adversarii tenebant, cum parte navium ire jubet; quod ibi magnum numerum frumenti esse
4 audiebat. Haec [e] ita imperabat, [f] ita unicuique praecipiebat; uti, fieri posset, nec ne, locum excusatio
855 nullum haberet, nec moram tergiversatio. Ipse in-

VARIAE LECTIONES.

a *ex onerariis p.* L. pr. b *Postumium* MSS. et Edd. qdd. c *requirendas* L. pr. d *Cerviam*, *Cerinam*, *Celennam*, *Celerinam* MSS. et Edd. pp. Vide etiam c. 34. ubi vulgo *Cercinnam*. e *itaque* L. sec. f vulgo *itaque*. et *ut*, ac *null. exc.*

suspicabitur, (opinor) aut excidisse hoc in loco, aut forte in ipsa voce (*Interim*) corruptum latere, proprium hominis alicujus nomen, quod praecedenti *Rabirio Postumo* et sequenti *Sallustio Crispo* respondeat. CLARK.

Haec ita imperabat, itaque unicuique praecipiebat] Edd. primae, item Vasc. Steph. et aliae habent, *H. i. imp. unicuique praecipiebatque*, quomodo restat etiam in Leid. sec. *Itaque* etiam abest a Voss. In Dorv. est, *unicuique, ita praecipiebatque*. Optime Leid. pr. et Lov. *Haec ita imperabat, ita unicuique* (vel *unic. ita*) *praecipiebat*. Quod nemo non videt esse elegantius: quare id Hirtio reddidi.

Ut, fieri posset, nec ne, locum nullum excusatio haberet] Dura sane conditio. MS. *Norvic. ut fieri posset, neve locum excusatio ullum haberet.* Editt. *Rom. Ven. Beroald. ut, si fieri posset, nec locum ullum excusatio haberet*, quomodo legendum arbitror. DAVIS. *Ut*, si *fieri posset*, nec *locum* ullum *etc.*) Haec ex Editt. Vett. ita restituenda vidit Davisius. Atque ita plane scriptum est in MS. Regio. Quin et in MS. Eliensi apparent satis manifesta verae Lectionis vestigia, (*Ut fieri posset*, neve *locum* ullum *etc.*) Nimirum vocula, *si*, in primam syllabam sequentis, *fieri*, absorpta. Scaliger et Recentiores ediderunt, invenuste admodum: (*Ut, fieri posset* necne, *locum* nullum *etc.*) CLARK. Lectionem a Davisio et Clarkio probatam exhibet etiam Cod. Leid. sec. imo etiam Lovan. et Dorvill. nec non Edd. cunctae ante Scaligeri Ed. qui hodiernam lectionem, praeeunte Ursino, ex ipsius Codice

terea ex [a] perfugis et incolis cognitis conditionibus Scipionis, et qui cum eo contra se bellum gerebant, miserari, (regium enim [b] equitatum Scipio ex provincia Africa alebat) tanta homines esse dementia, ut [c] malint regis esse vectigales, quam cum civibus in patria [d] in suis fortunis esse incolumes!

1 IX. Caesar a. d. III Non. Jan. castra movet: Leptique VI cohortium praesidio cum Saserna relicto, ipse rursus, unde pridie venerat, Ruspinam cum reliquis copiis convertit. Ibique sarcinis [e] exercitus relictis, ipse cum expedita manu proficiscitur circum

VARIAE LECTIONES.

a *prof.* Dorv. b vulgo *e. in pr. A. Scipio.* c vulgo *mallent. esse* abest Lov. Dorv. d abest praep. a L. pr. *fortuniis* L. pr. V. e *exercitui* L. pr. V.

recepit. Quam et ego, confirmatam egregiis quibusvis Codicibus, Cujac. Scalig. Petav. Leid. pr. et Voss. in quibus tamen est *uti*, pro *ut*, et *excus. nullum* (in Dorv. et Lovan. *excus. ull.*) reposui. Fateor, duram esse conditionem, *fieri posset nec ne.* Verum, si legas, *si fieri posset,* quid tum singulare hic in Caesare notavit Hirtius? An apud ullum imperatorem excusatio legati vel minoris ducis, aut tergiversatio ejus caussando moram locum habet, si res fieri potest? Nequaquam. Praeterea, quis litem inter Caesarem et praefectos diremisset, num res fieri potuisset, nec ne? Caesar enim sine dubio contendisset, rem fieri potuisse. Dicit ergo Hirtius: Eum tam vehementer haec praecepisse, ut sibi obedire sine excusatione vel mora voluerit, dum minores duces non decet examinare, an res fieri posset, nec ne. Quae de hisce Caesaris fuerit sententia, videmus B. Gall. 1, 40. Ubi tribunos et centuriones incusat: *Quod aut quam in partem aut quo consilio ducerentur, sibi quaerendum aut cogitandum putarent.* Similis huic locus est infra c. 26. *Ut sine mora aut ulla excusatione hiemis ventorumque exercitus sibi quam celerrime transportaretur.* Ceterum, *fieri posset nec ne*, esse dictum pro, *an fieri p. nec ne*, monitu opus esse non credo. Alioquin vide ad 7, 5.

Miserari, — tanta homines esse dementia] Ita omnino interpungendum; quomodo edidit Jo. Goduinus. Scaliger (errore fortasse typographico) interpunxit, (*miserari. — tanta homines esse dementia.*) Unde Recentiorum plerique ediderunt, (*miserari. — Tanta homines esse dementia.*) Quod est hiulcum valde. MS. Reg. et Edit. Rom. (*miserari: — Tanta* hominum erat *dementia.*) MS. Eliens. (*miserari, —* tantam *hominum esse* dementiam.) CLARK. Bene Clarkius et

villas [a] frumentatum; oppidanisque imperat, ut plaustra, jumentaque omnia sequantur. Itaque magno 2
frumenti invento numero, Ruspinam redit. Hoc eum
[b] idcirco existimo fecisse, [c] ut maritima oppida post se ne vacua relinqueret, praesidioque firmata ad classim receptacula muniret.

X. Itaque, ibi relicto P. Saserna, fratre [d] ejus, 1
quem Lepti proximo oppido reliquerat, cum legione, 856
jubet comportari ligna in oppidum quam plurima: ipse 2
cum cohortibus VII, quae ex veteranis legionibus in classe cum Sulpicio et Vatinio rem gesserant, ex op-

VARIAE LECTIONES.

a *frumentum oppidanis i.* L. pr. b deest Lov. c *ne m. o. p. se vacua* vulgo. et *classis*, vel *classem*. d *suo* L. pr.

alii jungunt, *miserari, tanta homines esse dementia.* Errore typographico aliam interpunctionem esse ortam, facile credo, quia in aliquot Elz. editionibus editur, ut jam correximus. Infinitivus ille quidem per admirationem saepe obvius est, ut in Justino docuit Graevius, aliique alibi. Sed hic *miserari* non haberet, quo referri posset. *Hominum erat* etiam Leid. sec. et Edd. Med. Ven. Vascos. Gryph. Steph. et aliae ante Ursinum. *Malint* vero, pro *mallent*, rescripsi fide meorum Codicum tantum non omnium.

In provincia Africa] Lovan. habet, *et Provincia Africa*; *Cujac.* autem, *ex provincia Africa.* Lege et distingue, *miserari* (*regium enim equitatum ex provincia Africa Scipio alebat*) *tanta homines* etc. Eandem interpunctionem *Goduinus* et *Clarkius* merito sequuntur. Lege etiam, *a. d. III Non. Jan.* DAVIS. *Cur. sec. Scipio et prov. Africa* Voss. Lovan. et Ursin. Codd. Sed Cuj. Petav. Scalig. Leid. pr. et Dorv. *Scipio ex prov. Africa*, verissime. Quod idcirco exhibui. In aliis etiam et Edd. nonnullis, *Scipio in prov. Afr.*

Leptique] In Petav. Scal. Lovan. Leid. pr. Voss. et Dorv. *Leptim*, vel *Leptimque*. Male. an, *Leptinisque*? Sed et cap. seq. in iisdem MSS. pro *Lepti* vitiose est, *Leptim*.

Hoc eum iccirco existimo fecisse] MS. *Norvic. hoc eum iccirco existimo recepisse*; unde repono, *huc eum iccirco existimo recepisse*, intellecto pronomine reciproco, ut sit lib. de B. Alex. c. 27. DAVIS. Lege, *recepisse se.* Cum *Norv.* faciunt *Pet. Voss.* et *Lovan.* Reliqua ad finem notae dele. IDEM. *Cur. sec. Recepisse* etiam Scalig. et Leid. pr. unde malim, *repetisse hoc*, sc. oppidum: non sperno tamen omnino Davisii conjecturam, *huc recepisse*, subintellecto *se*, ut saepius in MSS. occurrit, vel, *rece-*

pido Ruspina egressus, proficiscitur ad portum, qui abest [a] ab oppido milia passuum II, ibique [b] clas-
3 sem sub vesperum cum ea copia conscendit. Omnibus in exercitu [c] insciis, et requirentibus Imperatoris consilium, magno metu ac [d] tristimonia sollicitaban-
4 tur: parva enim cum copia, et ea tironum, neque omni exposita, in Africa contra magnas copias, et insidiosae nationis, equitatumque innumerabilem, se expositos videbant: neque quidquam solatii in prae-

VARIAE LECTIONES.

a Deest Dorv. *mile passus* Lov. b *classes* V. c *inscitis* Lovan. d vulgo *tristitia. sollicitabatur* Lov.

pisse se. Lipsius, *ea re fecisse*, ejecto cum Lovan. Cod. *idcirco*. Pro *ne* vero in Lov. est, *ut:* nec aliter in Scalig. Leid. pr. et sec. qui insuper addunt *ne* ante, *vacua*. Omnino bene.

Ad classem receptacula] Probe legitur in MSto *Norv.* et editt. *Rom. Venet. Beroald. ad classis receptacula*, quod idem valet, ac, ad classem recipiendam, seu, quo se reciperet classis. DAVIS. Perinde est. CLARK. *Ad classis receptacula* est in Edd. omnibus ante Scalig. qui primus edidit, *ad classim recept.* unde recentiores *ad classem* fecerunt. In Lovan. Dorv. et Leid. sec. *ac classis rec.* Sed Scalig. Leid. pr. et Voss. *ad classim.* Quod idcirco mutare nolui, licet in Pet. quoque videatur esse, *ad classis.* Quod e Cod. Victorino probat quoque Goduinus. Malim tamen, *ad classium recept.* Ceterum *que* abest a Lov. et Leid. sec. *praesidiaque* Edd. Rom. Med. Ven. et Gryph. *Sed praesidiis firm. ad classis recept.* Glandorpius volebat.

Requirentibus] Leid. sec. *inquirentibus.* Ill. Heinsius conjecit, *exquirentibus*, adscripto Taciti loco Ann. 6, 8. *Abditos principis sensus et, si quid occultius parat, exquirere.* Verum nulla est mutatione opus. Confer notas ad 7, 63. *Caesaris indulgentiam in se requirunt.*

Magno metu ac tristitia sollicitabantur] Deesse vocem, animadvertit *Joan. Glandorpius*, cui supplendum placuit, *proinde magno metu* etc. Ipsam *Hirtii* manum exhibet MS. *Norv.* e quo reponendum est, *qui magno metu ac tristitia sollicitabantur.* DAVIS. *Qui* etc.) Sic ex MS. Eliensi optime restituit Davisius. Alii omnes, omissa voce, *qui*, ediderunt, (*conscendit, omnibus in exercitu insciis.— Magno metu* etc.) Quod valde hiulcum est. Nisi forte placeat Joannis Goduini et Cellarii interpunctio, (*conscendit. Omnibus in exercitu insciis, magno metu etc.*) Sed praestat Lectio Davisiana. CLARK. Post *conscendit* plenam distinctionem posui cum Edd. Vascos. Gryph. post. Steph. aliisque. *Qui* a librario adjectum videtur, qui non capiebat Hirtii stylum. *Omnibus insciis, sollicitabantur,*

sentia, [a] neque auxilium in suorum consilio [b] animum advertebant, nisi in ipsius Imperatoris vultu, vigore, mirabilique hilaritate: animum enim altum et erectum prae se gerebat. [c] Huic adquiescebant 857 [d] homines, et in ejus scientia et consilio omnia sibi proclivia omnes fore sperabant.

1 XI. Caesar, una nocte in navibus consumta, jam coelo [e] albente, quum proficisci conaretur, subito navium pars, de qua timebat, ex errore eodem con-

VARIAE LECTIONES.

a *nec* L. pr. *solatium* Pet. Sc. b vulgo *animadvert.* c *Hic* Lovan. Scal. *huc* L. sec. d *omnes* L. pr. e *albescente* MSS. 3. Edd. pp. aliaeque ante Urs. praeter Beroald. v. B. Civ. 1, 68. Infra c. 80.

dictum videtur, ac, *omnes, cum inscii essent, sollicitabantur.* Sic B. Alex. c. 15. *His pulsis ad portum adplicaverunt:* ubi MSS. et Edd. nonnulli, *Hi pulsi.* Vide ibi notas meas, et dubito adhuc, an malim explicare: *Hi cum pulsi essent, adplicaverunt.* Ita solent Caesar et Hirtius Ablativum ponere absolutum, omisso verbi, quod subjungitur, casu proprio; ut pluribus docuimus ad 7, 4. *Convocatis clientibus facile incendit.* Nec non alii. Sueton. in Tib. c. 31. *Iterum censente etc. obtinere non potuit.* Appul. l. 3. Met. p. 51. *me loquente* etc. *producit,* sc. *me.* Adi viros doctos ad Just. 2, 3. 8, 5. 11, 7. *Iterato quaerentibus* etc. *jubentur.* Appul. l. 10. p. 218. Ed. Pric. *seniore adorante placuit. et itur.* nisi malis, *placuit, iretur.* Petron. c. 113. *Erubescente Tryphaena vultum* etc. *posuit.* ubi vide Cl. Burm.

Tristitia] Voss. Cod. et Edd. Med. ac Ven. *tristi.* Leid. sec. *testimonia.* At Scal. Leid. pr. Lovan. et Dorvill. *tristimonia.* De cujus lectionis veritate non dubito: ut ab *acris* est *acrimonia,* sic a *tristis, tristimonia.* Naevius: *Tristimoniam deturbat ex animo,* ut citat Scheffer. ad Petron. Satyr. c. 63. *Et nos tum plures in tristimonio essemus:* ubi idem legit, *tristimonia.*

Copias, et ins. nat.] Reponendum, nisi fallor, *contra magnas copias insidiosae nationis,* deleta copula. DAVIS. *Cur. sec. Et* notat, *et quidem, praesertim, et eas quidem.* Belgice, *en dat wel.* c. 16. *jubet aciem porrigi et alterius conversis cohortibus.* ubi delet *et* Clarkius. Plin. 5, 8. *Alia, et justa morae ratio.* ubi vide Cort. et Sciopp. in Symb. Crit. p. 28. Appul. Met. l. 1. p. 17. Ed. Pric. *Te generosa stirpe proditum, et recte conjicerem.* Male Pricaeus delet *τὸ et.* l. 7. p. 132. *in bestiam, et extremae sortis quadrupedem.* Edd. pleraeque sine, *et.* Statim rursus edidi, *animum advertebant,* auctore Leid. primo. V. ad B. G. 1, 24.

Vultu, vigore] Lipsius margini adlevit, *vultus vigore.* Id-

2 ferebatur. Hac re cognita [a] Caesar celeriter de navibus imperat omnes egredi, atque armatos in litore
3 reliquos advenientes [b] milites exspectare. Itaque, sine mora navibus eis in portum receptis, et advectis militum [c] equitumque copiis, rursus ad [d] oppidum Ruspinam redit, atque ibi castris constitutis, ipse cum cohortibus [e] expeditis xxx frumentatum est profectus.
4 Ex eo est cognitum [f] Caesaris consilium: [g] illum cum classe navibus onerariis, quae deerrassent, subsidio ire clam hostibus voluisse, ne casu inprudentes suae naves in classem adversariorum inciderent: neque eam rem eos voluisse scire, qui in praesidiis relicti

VARIAE LECTIONES.

a Deest Edd. R. M. V. b abest MSS. 2. Edd. R. M. V. c deest Lovan. *equitatumque* Leid. pr. *equitatiumque* V. d deest L. pr. *rediit* MSS. 2. e exsulat a MSS. 3. Edd. R. M. V. f *regis* Lovan. L. sec. g *ille* etc. *dicitur voluisse* Edd. R. M. V.

que inveni in Leid. pr. ut apud Silium Ital. 8, 612. *non ille vigoris Ingratas laudes, nec nubem frontis amabat.* Quod bene defendit Cel. Burm. ad Vellej. 2, 98. Verum malim hoc loco distinguere, et *vigorem* ad animum referre. Egregie huc convenit Caesaris character apud Vellej. 2, 41. *forma omnium civium excellentissimus, vigore animi acerrimus, animo super humanam et naturam et fidem erectus.* Sic ibidem Clar. Burm. ut hic, *animum erectum prae se gerebat:* vulgo, *evectus.* Consule Cl. Drakenb. ad Liv. 7, 4. *naturalis vigoris.*

Proclivia] Lovan. Dorvill. et Leid. sec. *procliva.* Non male. Lucret. 6, 728. *proclivus impetus,* uti ibi viri docti e MSS. legunt pro, *proclivis.* Apud Terent. And. 4, 2, 18. *In proclivo quod est,* in MSS. G. Fabricii, quem vide, uti et Colv. ad Appul. p. 9. Plura diximus ad Front. Strat. 2, 2, 2. *Adjuvante proclivo.*

Ne illi — deficerent] Editt. *Rom. Ven. Beroald.* pronomen omittunt; MSS. autem *Norv.* et *Urs.* habent, *uti nihil — deficerent,* hoc est, ut non deficerent. Vide *Terentium* And. 1, 2, 31. et ibi *Donatum.* Eam sane scripturam, ut elegantiorem, praefero. DAVIS. Ne illi — *deficerent*) Praefert Davisius, quod in quibusdam Codicibus est, (uti nihil — *deficerent.*) Sed perperam. Habet enim hoc in loco vox (*illi*) elegantissimam Emphasin. Est utique Antithesis, qua duplex Caesaris consilium explicatur. Exivit *cum classe,* ne *naves suae onerariae* in hostium classem inciderent: exivit *clam suis* militibus, qui erant in praesidiis relicti, ne *Illi*

[a] sui milites fuissent; uti nihil [b] propter suorum paucitatem, et hostium multitudinem, metu deficerent.

XII. Interim quum jam Caesar progressus esset 1
[c] a castris circiter milia passuum III, per speculatores et antecessores equites nunciatur ei, copias hostium haud longe [d] ab sese visas. Et hercule cum eo nuncio pulvis ingens conspici coeptus est. Hac re co- 2
gnita, Caesar celeriter jubet equitatum universum, 858
cujus copiam habuit in praesentia [e] non magnam, et sagittarios, quorum parvus [f] numerus, ex castris arcessi, atque [g] ordinatim signa se leniter consequi: ipse antecedere cum paucis armatis. [h] Jamque quum 3

VARIAE LECTIONES.

a Lov. Dorv. et Edd. ante Ursin. carent *sui*. b vulgo *ne*, vel *ne illi*. c *e c.* V. et Edd. ante Urs. d Sic MSS. plerique et meliores et Edd. qdd. vulgo *a se*, et *hercle. procul* Dorv. e desunt L. pr. f vulgo *e castris exierat n.* g *ordinari*, *ordinati* Edd. qdd. male. h *itaque* Lov.

propter paucitatem suam metu interea deficerent. CLARK. Non sentio istam Emphasin, quam fingit Clark. in voce, *illi*, quam primus invexit Scaliger. Abest ab Edd. prioribus et MSS. omnibus. Pro *ne illi* Scal. et Leid. pr. dant, *nihil*. Sed Cuj. Pet. et Voss. quoque, *uti nihil*, sine dubió vere; nisi malis, *uti ne illi.*

Antecessores] Nihil sane opus est, cum Ciacconio reponi, *antecursores*, e Caes. B. C. 1, 36. cui adde B. G. 5, 47. B. Civ. 3, 36. Nam *antecessores agminis* occurrunt apud Sueton. Vitell. c. 17. Et *antecedere agmen* ad explorandum vel viam monstrandam passim dicitur. Ut in Caes. B. G. 7, 12. B. Civ. 2, 24. et alibi. Adde Turneb. Advers. 24, 16. et Viros doctos ad Vell. 1, 4. *columbae antecedentis volatu.*

Parvus e castris exierat numerus, arcessi] Ita edidit Scaliger, praeeunte Ursino et monente, in suo Codice non comparere vocem, *secum*, quam vulgo addebant. Ea vox non videtur quoque in Edd. primis, sed et in nullo MSto. Verum puto, plura abundare, nam si sagittarii illi e castris exierant, unde eos arcessivit? an ergo eos non secum habuit? nec enim credo, aliquem opinaturum esse, eos fuisse illos antecessores: hi enim jam redierant. Ergo non opus quoque, ut eos arcesseret. Scilicet Codices Scalig. Leid. pr. et Lovan. exhibent egregie, *sagittarios, quorum parvus numerus, ex castris arcessi*. Ut de equitibus, ita de sagittariis dicit, parvam eorum fuisse copiam. *ex*, pro *e*, habent etiam Leid. sec. et Dorv. et hoc ordine legunt, *parvus numerus*,

procul hostis conspici posset, milites in campo jubet galeari, et ad [a] pugnam parari. Quorum omnino numerus fuit XXX cohortium cum equitibus CD, et sagittariis [b] CL.

1 XIII. Hostes interim, quorum dux erat Labienus, et duo Pacidii, aciem dirigunt [c] mirabili longitudine, non peditum, sed equitum confertam: et inter eos levis armaturae Numidas, et sagittarios [d] pedites interposuerant: et ita condensaverant, ut procul [e] Caesariani pedestres copias arbitrarentur: [f] et dextrum ac sinistrum cornu magnis [g] equitum copiis
2 firmaverant. Interim Caesar aciem dirigit simplicem, ut poterat, propter paucitatem. Sagittarios ante aciem constituit: equites dextro sinistroque cornu [h] obponit: et ita praecipit, ut providerent, ne multitudine equitatus hostium circumvenirentur: existimabat

VARIAE LECTIONES.

a *eam p.* MSS. Urs. Leidd. Lov. V. Edd. R. M. V. b vulgo deest, vel *et h.* c deest Sc. L. pr. *mirabilem* V. *longitudinem* Scal. L. pr. d abest Edd. R. M. V. *interposuerunt* MSS. 2. e *Caesarei* Lov. f carent *τῷ et* L. pr. V. Lov. Dorv. bene. g *equitatum* L. pr. Edd. R. M. V. *equitatuum* V. ut c. 11. *confirm.* L. sec. h *componit* MSS. 3.

ex castris exierat, certo indicio, *τὸ exierat* abundare. Praeterea *arcessiri* scribitur in Leid. pr. Voss. Dorv. et Leid. sec. Adi notata ad B. G. 1, 31.

Se leniter consequi] *Hirtium* scripsisse reor, *atque ordinatim signa* et *leniter consequi*. DAVIS. *Cur. sec.*

Et sagittariis ::] Nullum quidem est in MSS. lacunae indicium, deesse tamen videtur sagittariorum numerus, quam ob causam, ut puto, puncta hic in sua editione posuit *Jos. Scaliger*. DAVIS. MS. quidem *Lovan.* exhibet, XXX *Cohortium*, CCCC *torum sagittariorum*, nulla facta *equitum* mentione. Hoc tamen fieri debuit, ut ex narrationis filo liquet. IDEM. *Cur. sec.* MSS. Leidens. pr. Voss. *coh. equitibus sagittariis et host.* Lovan. *coh. CCCC sagittariorum et h.* Dorv. *coh. et CCCC sagittariorum et h.* Leid. quoque secundus et Edd. omnes ante Scaligeranam addunt *et* ante, *hostes*. MS. Scaligeri, *ei*

mabat enim se cum pedestribus copiis, acie instructa, dimicaturum.

XIV. Quum utrimque exspectatio fieret; neque 1
Caesar se moveret; et cum suorum paucitate contra 859
magnam vim hostium [a] artificio magis, quam viribus, [b] decernendum videret: subito adversariorum [c] equitatus sese extendere, et [d] in latitudinem promovere, collesque complecti, et Caesaris [e] equitatum extenuare, simulque ad [f] circumeundum comparare se
[g] coeperunt. Caesariani equites eorum multitudinem 2
aegre sustinebant. Acies interim mediae quum concurrere conarentur, subito ex condensis turmis pedites Numidae levis armaturae cum [h] equitibus procur-
runt, et inter legionarios milites jacula conjiciunt. Hic 3
quum Caesariani in eos inpetum fecissent; illorum equites refugiebant: pedites interim resistebant, dum equites, rursus [i] cursu renovato, peditibus suis succurrerent.

VARIAE LECTIONES.

a *artificiose* Lovan. L. sec. b *decertandum* Edd. qdd. pro solemni variatione. c *equites* Pet. *equitum* V. d *multit.* Edd. R.M.V. e *equites* Pet. *equitatus* Lov. Dorv. *extenuari* MSS. 5. f *circumveniendum* L. pr. V. ad B. Civ. 3, 94. g *coeperat* MSS. 2. *coeperant* MSS. et Edd. qdd. h *equitatu* Pet. *procurrerunt* L. pr. *concurrunt* Lovan. Dorv. i Ita MSS. et Edd. pp. Al. *concursu.* dein *succurrunt* Lov. Dorv.

h. Quare non dubium mihi est, quin legi debeat, *coh. cum equitibus CD, Sagittariis CL. Hostes.* Numerum certe pro *et* audacter substitui.

Duo Pacidii] Leid. sec. et Edd. Rom. Venet. Med. *Duopacidius*, mirifice. Glandorpius *Pacilii* videtur legere: cum nusquam alibi *Pacidiorum* fiat mentio. *Pancidei* Petav. Sed *Pacidei* Cujac. Leid. pr. Vossian. Lov. et Dorv. Quae scriptura verior videtur.

Se moveret] Sic primus, quantum scio, Scaliger edidit. In MSS. et Edd. prioribus est, *se removeret*. In Dorvill. *ne C. se removeret, cum s.* Quasi ideo coeperunt subito hostes se extendere, ne pedem referret Caesar. Perperam. Lipsius adscripsit, *sese moveret*. An *se re* natum est ex,

1 XV. Caesar, novo genere pugnae oblato, quum [a] animum adverteret, ordines suorum in procurrendo turbari, (pedites enim, dum equites longius [b] ab signis persequuntur, latere nudato, a proximis jaculis vulnerabantur, equites autem hostium [c] pilum militis cursu facile vitabant) edicit per ordines, ne quis
2 miles [d] ab signis IV pedes longius procederet. Equitatus interim Labieni suorum multitudine confisus Caesaris paucitatem [e] circumire conatur. Equites Juliani pauci, multitudine hostium defessi, equis [f] convulneratis, paullatim cedere: [g] hostis magis magis-
3 que instare. Ita puncto [h] temporis omnibus legionariis ab hostium equitatu circumventis, Caesarisque copiis in orbem compulsis, intra cancellos omnes [i] conjecti pugnare cogebantur.

VARIAE LECTIONES.

a Ita L. pr. non *animadv.* V. B. G. 1, 24. b Sic L. pr. V. aliique, non *a. prosequuntur* etiam L. pr. Adi B. G. 5, 9. c *palam milites* Sc. L. pr. *militis* deest L. sec. Dorv. Edd. Vascos. Gr. post. Steph. Str. forsan bene. d Sic L. pr. V. Lovan. Dorv. non *a.* e *circuire* MSS. plerique. f *vuln.* MSS. 2. g Ita Pet. L. pr. Sc. Cuj. et Edd. Vett. item Scalig. vulgo *hostes. m. ac magis* Lov. h *temp. horae* L. pr. V. e Glossa. i *conferti* Vir D. male. V. ad B. G. 3, 24.

certamen? Movere certamen est, primus pugnam *lacessere.* de quibus egi ad B. Gall. 1, 23. vel, *rem moveret? Res* pro proelio millies occurrit.

Pedites Numidae] Vox, *pedites*, deest in MSS. Reg. et Vossii, et Edit. Rom. Ut forte additamentum esse possit Librariorum, propter id, quod sequitur, *cum equitibus.* CLARK. Vocem, *pedites*, e MS. Ursini et suo addidit primus Scaliger. Confirmant Lov. Leid. pr. et Dorv. Respicit locum c. 13. *Inter equites levis armaturae Numidas et sagittarios pedites interposuerant.* Adeo ut videretur esse ex interpolatione interpretationis gratia vox, *pedites*, addita. nisi et c. 48. hujus belli dixisset, *pedites levis armaturae.* ubi vide.

Inter legionarios milites] Vulgg. *pedites*, sed alteram lectionem ex MS. *Norvic.* recepi, quae sane elegantior est. Sic *legionariorum militum* meminit *Hirtius* cum alibi, tum de B. Alex. c. 21. DAVIS. Adi etiam B. G. 6, 34. *Legionarius miles.* Adprobat etiam Clarkius. Omnes tamen MSS. mei hic loci, *pedites.*

XVI. Labienus in equo, capite nudo, versari in 1
prima acie; [a] simul suos cohortari: nonnumquam le- 860
gionarios Caesaris ita adpellare: *Quid tu*, inquit, *miles* [b] *tiro*, *tam* [c] *feroculus es? vos quoque iste verbis* [d] *infatuavit. In magnum* [e] *mehercule vos periculum inpulit. Misereor vestri.* Tum miles, *Non sum*, inquit, *tiro*, *Labiene*, *sed de legione* x *veteranus.* Tum Labienus, *Non* [f] *agnosco*, inquit, *signa Decumanorum.* Tum [g] miles, *Jam me*, [h] *qui sim*, [i] *in-*
telliges. Simul cassidem de capite [k] dejecit, ut co- 2
gnosci ab eo posset; atque ita pilum, viribus contortum, dum in Labienum mittere contendit, equi graviter adverso pectori adfixit: [l] et ait: *Labiene*, [m] *De-*
cumanum militem, *qui te petit*, *scito esse.* Omni- 3
um tamen animi in terrorem conjecti, et maxime

VARIAE LECTIONES.

a *suos hort.* Dorv. b deest Lovan. c *feris oculis* L. pr. *ferox* V. d *infatuat* Dorvill. e *me herculem* L. pr. f *cogn.* V. g *ait m.* MSS. 4. h Sic MSS. 4. et Edd. Vascos. Steph. aliaeque, non *quis.* i *intellige* L. pr. k *ejecit* L. pr. l desunt Sc. m *decumum* Petav. V. L. sec. Dorv. *decimanum* L. pr. Lov. et supra.

Utrumque forsan e Glossa. Malim etiam *in*, quam *inter*, si per Codd. licet: quamquam et vulgatum defendi posse clarum est.

Equites] In *Petav. Lovan.* et *Norv.* praemittitur, *qui.* Lege, *atqui equites.* DAVIS. *Cur. sec. Qui* etiam additur in Scal. Leid. pr. Voss. et Dorv. *et equites* Leid. sec. Praeterea *non conatur* exaratur in Scalig. Leid. pr. Lovan. Dorv. Ut altius vulnus inhaerere videatur.

Intra cancellos omnes conjecti pugnare cogerentur] Quia *cancelli* proprie sunt septa e ferro lignove quincuncialem in modum facta ad arcendam repellendamque turbam, *Joan. Glandorpius* reponit, *velut intra cancellos.* Sed crebro ea vox ad arctum quodvis spatium denotandum adhibetur. *Cicero* pro P. Quinctio c. 10. postquam enumerasset, quibus de rebus erat dicturus, addit: *Me facile vestra existimatione revocabitis, si extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi ipse circumdedi.* Sic, *inter Orci cancros* (unde diminutivum, *cancelli*) *jam ipsos adhaerere*, dixit *Appulejus* Met. l. 6. p. 115. ed. Pric. DAVISIUS.

tironum: circumspicere enim Caesarem, neque amplius facere, nisi hostium jacula vitare.

1 XVII. Caesar interim, consilio hostium cognito, jubet aciem in [a] longitudinem quam maximam porrigi, et alternis conversis cohortibus, [b] ut una post
2 alteram ante signa tenderet. Ita [c] coronam hostium dextro sinistroque cornu mediam dividit; et unam partem ab altera exclusam, equitibus intrinsecus adortus, cum peditatu, telis conjectis, in fugam [d] vertit: neque longius progressus, veritus insidias, se ad suos
3 [e] recipit. Idem altera pars equitum peditumque Cae-
861 saris facit. His rebus gestis, [f] ac procul hostibus

VARIAE LECTIONES.

a *longitudine quam maxima* MSS. 3. b *et un.* MSS. 2. c *corona* Lov. Dorv. d *convert.* L. pr. e *recepit* et *fecit* L. pr. V. *fecit* etiam Lov. Dorv. *Ita* L. pr. f Sic MSS. non *et.*

Ut cognosci ab eo posset] Editt. *Rom. Ven. Beroald.* habent, *ut* agnosci *ab eo posset*: proprie quidem: hae tamen voces non raro confunduntur. *Terentius* Eun. 5, 2, 8. *Ita miserrimus fui fugitando, ne quis me cognosceret.* Ubi *Donatus, nota,* inquit, *improprie dictum pro* agnosceret. Vide et *Nonium Marcellum* in *cognoscere* p. 304. ed. Plantin. Ac, si *Servio* fides, *sane inter* agnosco *et* cognosco *superflue quidam volunt facere discretionem, ut* cognoscamus *novos,* agnoscamus *antiquos: sed haec a Poëtis metri necessitate variantur*; quae verba sunt doctissimi Grammatici in *Virgilii* Aen. 8, 155. IDEM.

Alternis] Sic MS. Reg. Quae verior videtur lectio, quam quod habent Editi, (et *alternis.*) CLARK. *Et* abest a solo Leid. sec. Sed vide ad c. 10. *Contra magnas copias, et insidiosae nationis.* Non agnoscunt tamen Edd. Vasc. Gryph. post. Steph.

Equitibus intrinsecus adortus, cum peditotu telis conjectis] Editt. *Rom. Venet. Berould.* perperam repraesentant, *equitesque intrinsecus adortus cum peditatu telis conjectis.* Sed et nuperius excusi ab interpunctione laborant, distinguendum enim est: *equitibus intrinsecus adortus cum peditatu, telis conjectis,* ut res ipsa clamat. DAVIS. *Adortus* cum *peditatu*) Ita interpungendum, recte vidit Davisius. Al. *adortus, cum ped.* quod sententiam turbat. CLARK. *Equitesque* etiam Voss. Leid. sec. Ed. Med. et Vasc. Margo *Eq. adortis* Lov. et Dorv. Adortus est unam partem hostium equitibus peditibusque simul, ut e seqq. patet.

Sicut erat instructus] Codices nonnulli, *institutum.* etc. Sed

[a] repulsis, convulneratisque, ad sua praesidia sese, sicut erat instructus, recipere coepit.

XVIII. Interim M. Petrejus et [b] Cn. Piso cum 1
equitibus Numidis MC [c] electis, peditatuque ejusdem generis satis grandi, ex itinere, [d] recta subsidio suis [e] occurrunt. Atque hostes, suis ex terrore firmatis, 2
rursusque renovatis animis, legionarios, conversis [f] equitibus, se recipientes, novissimos [g] adoriri, et inpedire coeperunt, quo minus in castra se reciperent. Hac re animadversa, Caesar jubet signa con- 3
verti, et medio campo redintegrari proelium. Quum 4
ab [h] hostibus eodem modo pugnaretur; nec commi-

VARIAE LECTIONES.

a *expulsis* Edd. R. M. V. b *M.* L. pr. c *electis* et *ej. gen.* desunt L. pr. d *recto* MSS. 5. Edd. R. M. V. male. e *concurr.* MSS. 3. Edd. pp. sed v. ad B. G. 3, 4. *occurrerunt* L. pr. vulgo *at.* f *equis* MSS. 2. perperam *se* abest MSS. plerisque et Edd. pp. Vasc. Gryph. Steph. g *adorti* L. pr. h *cohortibus* V.

praestat vulgata lectio. Sic enim jam infra c. 18. (ita, *ut erant instructi, leniter se ad suas recipiunt munitiones.*) CLARK. *Instructus* Caesar ergo dicitur, pro, aciem instructam habens, ut bene defendit Clarkius. *sicut instructum* Voss. *institutum* est in recentioribus Dorv. et Leid. sec. atque Edd. primis. In Dorv. quoque et Edd. Vasc. Steph. et pluribus deest, *sic.* In aliis et vulgo, *sic, ut erat.* Minus bene. Vide ad c. 4. *sicut erant signatae.*

Equitibus Numidis MC electis] Numerum haud paullo minorem exhibent MS. *Norv.* et editt. *Rom. Ven. Beroald.* in iis enim legitur, *equitibus Numidis* ccc *electis*; utrum vero rectius, dijudicatu non est difficile, cum hujusce libri c. 19. ajat *Hirtius, praeterea Petrejamo auxilio adhibito equitibus MC* etc. licet ibi MS. *Norv. MDC.* editt. autem *Rom. Ven. Beroald.* solos *DCCC* repraesentent. DAVIS. Hoc loco MSS. mei omnes habent *CCC*, nisi quod Scal. totum numerum omittat, et nonnulli ponant ante, *equitibus.* An, *cum MDC eq.?* ut *M* elisum sit ab praec. voce, *cum.* certe cap. 19. MSS. mei omnes *MDC* agnoscunt.

At hostes] MSS. Reg. Eliens. et Vossii melius exhibent, (Atque *hostes* etc.) CLARK. Accedunt Pet. et Leid. sec. Ex *atque host.* fecerunt alii, *at cohortes*, ut est in Leid. pr. Lovan. Ed. Aldi, Manut. Plant. et marg. Vascos. aliorumque. Deest *at* in Edd. primis. Rescripsi, *atque*, quod saepe in *at* abiit. Vide ad B. G. 4, 25.

Perseverandumque cursum] Continuandum; haec enim vox,

mus ad manus rediretur; Caesarisque equites jumenta ex [a] nausea recenti, siti, languore, paucitate, vulneribus defatigata ad insequendum hostem perseverandumque cursum tardiora haberent; dieique pars exigua jam reliqua esset; cohortibus [b] equitibusque
86 2 circumdatis, [c] cohortatus imperat, ut uno ictu contenderent, neque [d] remitterent, dones ultra ultimos colles hostes repulissent, atque [e] eorum essent potiti.
5 Itaque, signo dato, [f] quum jam hostes languide [g] tela negligenterque mitterent, subito inmit-

VARIAE LECTIONES.

a *nausia* MSS. plurimi. *recentis sitis* Lov. Dorv. k *equitatibusque* Lov. Dorv. c deest haec vox vulgo. d *rem. bellum* L.pr.male. e *eis* L. sec. f deest L. pr. Lov. *hoste* L. pr. g Sic MSS. non *negl. tela. mittente* L. pr. *mittendi* Lov. Sc.

quam vulgo *neutram* censent, interdum est *activa*. *Justinus* 12, 6, 15. de Alexandro M. *Ob haec illi quatriduo perseverata inedia est*. *Symmachus* Epist. 1, 90. *Ut es nostri diligens*, *religiosam observantiam persevera*; ubi vir doctissimus, *Fr. Juretus*, plura hanc in rem exempla collegit. DAVIS. Haec lectio, recepta primum Scaligero, originem suam debet MSto Ursini, qui ita ex illo codice correxit. Ante legebatur, *equites et jumenta* etc. (uti etiam est in L. sec. et Edd. pp.) vel *jumentaque*, (ut habent Lov. Dorv.) *ad insequendum hostem*, *perseverandumque*, *cursum tardiorem hab.* Et sane *tardiorem* etiam est in Leidensibus. Sed Vossianus et Dorvill. conspirant cum Ursiniano; forsan etiam Petav. Lov. et Scalig. nam dubito de iis. Nihilominus placet haec scriptura, nam *et*, vel *que*, apud *jumenta* etiam abest a Scalig. Leid. pr. Voss. et *perseverare* cum Accusandi casu ipse usus est Cicero pro P. Quinct. c. 24. *Neque te ipsum id perseverare*: ubi vide Graevium.

Circumdatis imperat, *ut uno* etc.] Primo malim, si per MStos liceret, *circumitis*. Sensus enim Hirtii est, Caesarem suos circumvectum esse, ut sequentia imperaret. Hoc autem est, *circumire*, non, *circumdare*. de participio, *circumitus*, adi ad B. Civ. 3, 97. *Acies Pompejana circumita*. Dein pro *imperat ut* in Leid. pr. est, *cohortatus*, at in Lov. Dorv. Leid. sec. *cohortatur*, *ut*. At Pet. *coh. equitibusque circumdatis*, *cohortatus imperat*, *ut*. Bene. Fraudi fuit librariis ablativi casus ante, *cohortatus*. Sed ita alibi, *legionibus expeditis cohortatus*, et, *consilio convocato cohortatus*, *electis hominibus cohortatus*. Vide omnino ad 7, 4. *convocatis clientibus*, *facile incendit*. Si quis, *cohortatur*, deletis, *imperat ut*, mallet, me non refragantem haberet. Facile enim ea ex, *cohortatur*, effingi potuere.

tit cohortes, turmasque suorum, atque [a] puncto temporis, hostibus nullo negotio campo pulsis, post [b] collemque dejectis, nacti locum, atque ibi paullisper commorati, ita [c] uti erant instructi, leniter se ad suas recipiunt munitiones: [d] itemque adversarii male accepti tum demum se ad sua praesidia contulerunt.

XIX. Interim, ea re gesta, et proelio diremto, 1
ex adversariis perfugae plures ex omni genere hominum, et praeterea intercepti hostium complures

VARIAE LECTIONES.

a *uno p.* Edd. R. M. V. b *collem dej.* L. pr. Sc. Lov. Dorv. c Sic MSS. non *ut.* d desunt haec in V. L. sec. Dorv.

Ictu contenderent] *Lipsius* quaerit, an *nisu*, vel *tractu*, sit legendum. Mihi nec haec nec illa ratio placet; ac minore quidem mutatione rescribi potest, *ut uno actu contenderent. Virgilius* Aen. 12, 687. *Fertur in abruptum magno mons improbus* ACTU. Lucanus 9, 30. *Quas ne per littora fusas Conlegeret rapido victoria Caesaris* ACTU. Vide sis et ejusdem libri v. 472. et 3, 469.–Cum tamen *Hirtius* ita loqui non soleat, malim, *uno impetu.* Adi nos ad B. G. 3, 19. DAVIS. *Cur. sec. Unum ictum* exponit Cellarius, *continuum jactum telorum.* Rectius interpretatus esset, *continuum ictum gladiorum*, uti apud ipsum Hirt. 8, 23. *Primo ictu gladio caput percussit.* Atque ita legendum esse in Justino, bene vidit Bongars. 1, 9. *Fortuna tamen ictum regente.* quod confirmant MSS. a Doctiss. A. Gronovio et duo mihi inspecti. *Ictus gladiorum* B. Hisp. cap. 16. *Ictu pilorum* Caes. B. G. 1, 25. *Ictu scorpionis* 2, 9. 7, 25. Nil ergo temere mutandum, licet *ictus* et *actus* saepissime confunduntur. Aliter *uno itu* proxime accederet. In Plant. editione *jactu* exhibetur.

Male accepti] Recte, i. e. male mulcati, ut ita dicam; et in eadem re Nepos in Eum. c. 8. *eumque male acceptum coëgit redire.* Cicero l. 12. ad Fam. Ep. 24. *In oppugnando male acceptus.* et ita alibi. Immo ipse auctor c. 41. *suis male acceptis.* Monendum tamen, in Leid. pr. esse, *malo accepto.* Pro quo frequentius solet dici in his commentariis et passim, *detrimento accepto.* Contra, *malum dare.* Vide Richter. Obs. Crit. p. 65. et Cl. Burm. ad Phaedr. F. 16.

Perfugae plures ex o. h. genere, et praeterea intercepti] Deest verbum, quo referatur illud, *perfugae.* Quare non displicet Gudii conjectura, *perfugere*, nisi aliud quid lateat. nam Petav. et Voss. habent, *et omni h. g.* Lovan. et Dorv. *et omnis generis h.* Leid. *ex o. gen. hominum.* Vel forsan *et* delendum modo ante, *praeterea.* ubi illa particula non

equites, peditesque: ex quibus cognitum est hostium consilium, eos hac mente, et conatu venisse, uti novo [a] atque inusitato genere proelii tirones, legionariique pauci perturbati, Curionis exemplo ab equitatu
2 circumventi obprimerentur: et ita Labienum dixisse
863 pro concione; tantam [b] sese multitudinem auxiliorum [c] adversariis subministraturum, ut etiam caedendo in ipsa victoria [d] defatigati vincerentur, at-
3 que a suis superarentur: quippe qui sine illorum

VARIAE LECTIONES.

a *et* Edd. R. M. V. b *se* MSS. plurimi, Edd. pp. c *adv. Caesaris* L. pr. V. Vasc. M. d Sic MSS. et Edd. Ber. Vasc. Gryph. Steph. non *fat. caederentur* Lov.

comparet in Leid. primo: ut sensus sit, *ex adversariis perfugae cujuscumque generis et ordinis, praeterea equites peditesque hostium sunt intercepti.* Celsus habet: *Ex iis, qui hoc proelio capti sunt, transfugisque quam plurimis. Hostium* etiam deleri posset rectius certe, quam infra, *hostium consilium*, ubi exsulat ab Edd. primis, in MSS. plerisque, *consil. hostium.*

Tirones legionariique pauci] An ergo, *tirones* non sunt *legionarii?* Latet ulcus. Voss. Cod. *legionariique*, *paucique.* Scal. Lov. Leidenses, Dorv. *legionarii, paucique.* Putem scribendum esse, *Tirones legionarii, paucique* sagittarii *perturbati.* Vide omnino cap. 12. Posset excidisse quoque, *veterani:* sed malo credere prius.

Curionis exemplo] Historiam vide B. C. 2, 40. et seqq. DAVIS.

Et ita Labienum dixisse pro concione] Editt. *Rom. Ven. Beroald.* habent, *et ita* Jubam *dixisse pro concione;* sic et MS. *Norv.* nisi quod in illo sit, *Juba.* Omnes male: rex enim Juba nondum aderat. Hanc tamen lectionem in suo Codice invenit *Jul. Celsus*, ut patet ex p. 218. edit. Londin. Non sane descriptoribus, ut fecit *J. G. Graevius*, sed ipsi *Celso* hoc mendum imputarim. DAVIS. MSS. nonnulli et Editt. Vett. *Jubam.* Inepte. CLARK. Mei etiam ad unum omnes *Jubam* scribunt.

Caedendo] Hoc est, ut Caesareani, si eis forte contigerit victoria, tamen etiam caedendo fatigati, propter multitudinem hostium tandem superarentur. Quomodo recte explicavit Rhellicanus. CLARK. Vide etiam Celsum.

Quippe qui in illorum sibi confideret multitudine] Hic mire turbant MS. *Ciacc.* et editt. *Rom. Ven. Ber. Steph.* in iis enim est, *quippe qui in nullo illorum sibi confideret*, ex qua lectione sensum idoneum extundere frustra conatus est *Joan. Rhellicanus; Joan.* autem *Glandorpius*, addi-

fide sibi confideret; primum, quod audierat Romae legiones veteranas dissentire, neque in Africam velle transire: deinde, quod triennio in Africa suos milites consuetudine retentos, fideles sibi jam effecisset; maxima autem auxilia haberet Numidarum [a] equitum, levisque armaturae. Praeterea ex fuga 4
proelioque Pompejano [b] Labienus, quos secum a Brundisio transportaverat, [c] equites Germanos Gallosque, ibique postea ex hybridis libertinis servis-

VARIAE LECTIONES.

a *equitumque levis* Cujac. L. sec. Edd. Vett. ante Urs. V. ad c. 48. b vulgo deest *Lab.* c *milites* Lov.

ta negatione, corrigit, *in nullo non illorum sibi confideret.* MS. *Norvic.* *quippe quis non illorum multitudine sibi confideret*, unde vel retinenda vulgata, vel, ordine verborum mutato, scribendum, *quippe qui in illorum multitudine sibi confideret.* DAVIS. Codices nonnulli MSS. et Editt. Vett. (*Quippe qui in* nullo *illorum sibi confideret.*) Ex qua lectione, contra plane ac erat mens Autoris, (sequitur enim mox, *Hac spe atque ea audacia inflammatus Labienus*) sensum nescio quem obscurum atque perplexum extundere conatus est Rhellicanus. CLARK. Confirmatur vulgaris lectio a Cod. Cujac. et proxime accedit Scal. *Quippe quis in illorum s. c. multitudine*, cum Pet. *Q. quis non illorum multitudine sibi conf.* A ceteris abest vox, *multitudine.* Cum Edd. a Davisio nominatis, item Vasc. Gryph. etc. conspirat Leid. sec. *Q. qui in nullo illorum sibi conf.* Aldin. Manut. Plant. Raphelcng. *Quippe non illorum sibi confideret*, sine sensu. Lov. et Dorv. *Q. qui non illorum sibi confideret.* At optimus Leid. primus, *Q. quis in illorum fide sibi conf.* Lipsius et Heins. *qui in illorum numero:* sed, *confidere sibi in numero*, vel *multitudine*, pro, *confidere illi*, Latinum esse, vehementer dubito. Certe Hirtius cum aliis solet, *confidere alicui*, vel *aliquo*, simpliciter dicere. V. ad B. Civ. 3, 24. Lego nulla mutatione MSS. *Q. qui sine illorum fide sibi confid. primum, quod aud.* Ita enim scripsisse Hirtium, patet ex seqq. ubi rationem dat, cur Labienus *sibi confideret*, i. e. suis viribus, sua *multitudine*, quod e Glossa in textum inrepsisse videtur. Etiamsi Africanae gentes non fideles erant, tamen sibi confidebat: sic, *parum sibi confisus*, alibi. *Neque ii sibi confisi*, B. Civ. 3, 7. Excidisse autem vocem, *fide*, ob sequens, *sibi*, certum est.

Pompejano] Addita voce rescribendum, *Pompejano* Labienus, *quos secum* etc. Sic *Norv.* et *Buslid.* Sic etiam *Beroaldus* ac *Gryphius* ediderunt. DAVIS. *Cur. sec. Labienus* addidi auctoritate MSS. Urs. et meorum omnium, item Edd. Rom. Med. Vas-

que conscripferat; armaverat, equoque uti frenato
5 condocuerat. Praeterea regia auxilia, [a] elephantes
864 cxx, equitatusque [b] innumerabilis: deinde legiones
conscriptae ex cujusquemodi generis amplius XII mi-
6 libus. Hac spe atque [c] ea audacia inflammatus Labienus, cum equitibus Gallis Germanisque [d] MDC, Numidarum sine frenis [e] IIX milibus, praeterea [f] Pe-

VARIAE LECTIONES.

a *elephanti* L. pr. Edd. R. M. V. Vasc. Steph. et aliae, quod malim. *elephantos* Pet. Sc. *elephantis* V. b *innumerabiles* Pet. c deest MSS. 3. d *DCCC* MSS. et Edd. Vett. *MDCCC* MS. Ciaccon. e *VII* L. pr. Sc. f *a Petr.* Lov. *a Petrejo* Dorv. L. sec. cui deest *auxilio.*

cos. Steph. etc. Ex Aldi editione primum exciderat. *Quos* male abest ab Edd. primis, quae et dant, *Pompeji.* Ceterum Glandorpius pro *Brundisio* mallet, *Dyrrachio*, temere.

Ex hibridis l. servisque conscripserat; armaverat, etc.] Editi, *conscripserat*, *armaverat* etc. Quae interpunctio ambigua est, et sententiam turbat. CLARK. [Colerus ad Valer. Max. 8, 6, 4. hic (in Sueton. Aug. c. 19.) et alibi cum Scalig. *Ibridae* legi vult, et juvant MSS. Medic. pr. tert. cum Memmiano, in quibus *Ybridae.* Sed in Horatio, Plinio, Hirtio, *Hy* scripti constanter retinent. Male vero Colerus negat *Hybridas* dictos *propter obscurum jus civitatis* et *libertinos*, carpitque Valerium, et vocem eam, ut glossam, delet in Hirt. B. Afr. c. 19. solum vocatos ita censens, quod patrem et matrem diversae nationis haberent. Verum et ideo obscurum iis jus civitatis erat, ac tales plerumque libertini eorumve filii. OUDENDORP. ad Sueton. Aug. c. 19. p. 183. 184.]

Equoque frenato uti condocuerat] Ne haec quidem genuina auctoris videntur. Certe *equoque* exsulat a Petav. Scal. Leid. pr. et Voss. In omnibus autem est, *uti frenato:* quem idcirco ordinem praetuli. Dein *condidicerat* habent Cujac. Petav. Scalig. Leid. pr. et Vossian. Vide, num scripserit Hirtius, *condocefecerat.* Sic certe c. 27. *Elephantos hoc modo condocefacere instituit:* ubi in MSS. aliquot perperam, *conducere*, unde et *condocere facere* possis. c. 71. *Ut lanista tirones gladiatores condocefacere.* Et ibi *condocet*, vel *condocet facere*, nonnulli.

Ex cujusquemodi generis amplius XII *millibus*] Ultimam vocem, ut inepte intrusam, deleri jubet *Just. Lipsius* Elect. 2, 22. nec enim, ut putat, aliud vult *Hirtius*, quam, legiones non e solis civibus, sed e miscello genere hominum conscriptas fuisse duodecim. Virum illum doctissimum sequitur *Joan. Goduinus*, 2 MSS. Regiorum et unius Victorini auctoritate nixus. Sed ea conjectura recipi non potest, nisi soloecum statuamus *Hirtium;* hoc enim modo deest *casus ablativus*, quem praepositio *ex* necessario

trejano auxilio adhibito equitibus [a] MC, peditum ac levis armaturae [b] quater tanto, sagittariis ac funditoribus, [c] hippotoxotisque compluribus; his [d] co- 7
piis pridie Non. Jan. post diem III, quam Africam adtigit, in campis planissimis [e] purissimisque ab hora 865
diei quincta usque ad Solis occasum est [f] decertatum. In eo proelio Petrejus graviter ictus ex acie recessit.

VARIAE LECTIONES.

a MSS. omnes *MDC*. Edd. pp. *DCCC*. Vide ad c. 18. b *quartum* L. pr. vulgo *tantis*. c *que* abest V. Dorv. d *c. omnibus* MS. Ciacc. L. sec. *Nonarum* Lov. e *plurissimisque* Sc. L. pr. V. ridicule. V. Cellar. f *detrimentum* Dorv.

postulat. Minima mutatione, voce item transposita, legendum crediderim, *cujusquemodi generis militibus amplius* XII, ut haec sit velut ἀνακεφαλαίωσις copiarum, quas secum habuit Labienus. Vel, si haec emendatio non arrideat, lubens scriberem, *dein duae legiones conscriptae ex cujusquemodi generis amplius* XII *milibus*. Numerum autem hominum, ex quibus legiones illae conflabantur, addit *Hirtius*, quia tum temporis minore numero stabant; erant enim, ut videtur, quinum circiter millium, licet iis quaterna tantum millia adsignet *Sextus Rufus* in Breviar. c. 6. Edit. quidem *Steph*. exhibet, *ex cujusquemodi generisque;* MS. autem *Norvic*. *ex cujusquemodi genere;* sed infra c. 23. dixit noster, *cum naviculis* cujusquemodi generis *amplius* XXX. Sic et iterum c. 36. quod receptam lectionem tuetur. DAVIS. Deinde *legiones, conscriptae ex cujusquemodi generis amplius XII millibus*) Vitiosa plerisque visa est haec lectio. Legi fortasse poterit, vel ex Davisii conjectura, (*Deinde* duae *legiones, conscriptae ex cujusquemodi generis amplius XII millibus;*) vel, eodem iterum emendante, (*Dein legiones, conscriptae ex cujusquemodi generis* militibus, *amplius duodecim*.) Vel denique, (quod Lipsio et Cellario placuit, quodque in tribus MSS. reperit Joannes Goduinus, quodque immerito soloecismi insimulavit Davisius,) omissa voce, (*millibus*,) scribi oportet, (*Deinde legiones, conscriptae ex cujusquemodi generis* (subintellige, *hominibus*, vel *militibus*,) *amplius duodecim*.) Quaeri quoque potest, an non etiam hoc modo legi queat, (*Deinde legiones, conscriptae ex cujusmodi generis* (subintellige, *hominibus*,) *amplius XII milia* (scil. *militum*)): vel etiam, (quod est in Vulgatis,) (*amplius XII millibus*.) Dispiciat Lector eruditus. CLARK. *Milibus* cum Lipsio ejecit Cellarius. Bene, si pro *generis* legas, *genere*, e MSS. Petav. et Norvic. Mei Codices nihil variant, nisi quod Lovan. det, *et cujusque modique generis*. *Et* etiam est in Dorvill. Ut Stephan. ita jam ante Vascos. Gryph. post. et alii ediderunt.

1 XX. Caesar [a] interim castra munire diligentius, [b] praesidia firmare majoribus copiis, vallumque ab oppido Ruspina usque ad mare [c] deducere, et a castris alterum eodem, quo tutius ultro citroque commeare, auxiliaque sine periculo sibi succurrere possent; tela, tormentaque ex navibus in castra comportare, remigum partem ex classe, Gallorum, [d] Rhodiorum, epibatarumque, armare, et in castra [e] evocare; uti, si posset, eadem ratione, qua adversarii, [f] levis armatura interjecta inter equites suos

VARIAE LECTIONES.

a *enim int.* L. sec. Edd. R. M. V. b *praesidiaque* Edd. R. M. V. *minor.* Lov. c *ducere* L. pr. d Sic MSS. non *Rhodiorumque. et epib.* Lov. Edd. Vasc. Gr. post. Steph. e *convoc.* Lov. f *levi* Lov. Edd. R. M. V. *armaturae* L. pr. Lov. Dorv. Ed. Plant. *interfecti* L. pr. *interponerentur* L. pr. Lov. Edd. R. M. V.

Vide Cortium ad Sallust. B. Cat. c. 39. *Cujusquemodi genus hominum.*

Quater tanto] Ita restitui ex duobus MSS. Mirum. Editt. Vett. Scaligerumque et Editores recentiores omnes edidisse, (*quater tantis.*) Quod prorsus Latinum non est. De *numero* enim, non de *magnitudine*, hominum hic agitur. Nisi forte subintellligi velint, *copiis:* quae est locutio insolens. CLARK. *Tanti*, pro *tot*, non insolens est. Sed *tanti equitum* haud est Latinum. Quare cum Clarkio rescripsi, *tanto*, adjuvantibus MSS. Ursin. Petav. Cujac. Scalig. Leid. pr. et Voss. Sic, *ter tanto*, *vicies tanto* etc. similia, de quibus consule Cel. Burm. ad Phaedr. Fab. 24.

His copiis] Codices nonnulli, (*his copiis* omnibus.) Et est constructio ἀνακόλουθος, sive Transitio ex uno constructionis Schemate in aliud. (*Labienus, cum equitibus —; his copiis omnibus — est decertatum.*) Sic infra c. 25. *Rex Juba — non est visum etc.* CLARK. Vide ad B. Civ. 3, 19.

Diem III] Ciaccon. legit, VI, quia credit, *III Kal. Jan.* Africam attigisse Caesarem. Certe Kal. Januariis Ruspinam castra movit, postquam una die et nocte haeserat ad Adrumetum. Unde potius censeo *pridie Kal. Jan.* eum adtigisse terram: ut sit legendum, *post diem V*, si diem, quo venerit ad terram, simul includas. Eum si non numeres, rectum erit, *post diem IV.* quo modo scripsisse puto Hirtium.

Commeare] Subaudi, *posset:* quod inclusum est in sequente, *possent.* Codices Reg. Eliens. et Vossii habent, *commeatus:* quae et ipsa ferri possit Lectio. CLARK. *Commeatus* etiam legitur in Cujac. Petav. Leid. sec. Ursin. et Ciacc. ac Vasc. Marg. Quod verius puto, vel, *commea-*

interponeretur; [a] sagittariisque ex omnibus navibus, 2
Ityreis, Syriis, et cujusque generis ductis in castra compluribus, frequentabat suas copias: (audiebat enim Scipionem post diem tertium ejus diei, quo proelium factum erat, adpropinquare, copias suas cum Labieno et Petrejo conjungere; [b] cujus copiae, legionum IIX, et equitum [c] III milium, esse nunciabantur) officinas ferrarias instruere, [d] sagittas, te- 3
laque uti fierent complura, curare, glandes fundere, 866
sudes comparare; litteras in Siciliam nunciosque

VARIAE LECTIONES.

a *sagittariique* L. pr. V. Lov. Dorv. b *eorum* L.pr. *quorum* Lovan. Scal. Edd. Vasc. Gr. post. Steph. deest Edd. pp. c Sic Urs. Pet. Scal. L. pr. sec. Lov. Dorv, non *IV. milia* Edd. R. M. V. *nunciabatur* V. d vulgo *sagittasque et t. ut f.* MSS. 3.

tus ire. Modo constet, *commeatus* capi posse de classe navium, etiam inanium. Vide ad B. G. 5, 23.

Comportare] *Comportare coepit.* Conjunctum enim hoc non cum praecedenti, *succurrere* et *commeare*, sed cum superiori, *deducere.* CLARK.

Syriis] Non damno hanc lectionem, si quidem a MSS. firmetur. nam Σύροι dicti et Σύριοι ab Herodoto aliisque. Apud Justinum quoque 1, 2. *Assyrii, qui postea Syri dicti sunt*, in nonnullis Codicibus, *Syrii.* Et passim *Syrius* Adjective occurrit. Sed Leid. pr. habet, *Syris.* Edd. primae, *Syrisque*, Leid. sec. Dorvill. *Scirisque. Suis* Voss. *civis* Lovan.

Frequentabat suas copias] Augebat, frequentes reddebat. *Suetonius* August. c. 46. *Italiam duodetriginta coloniarum numero deductarum ab se* frequentavit. *Appulejus* Met. l. 10. p. 226. *Quae mecum incoram publicam populi caveam* frequentaret: ad quem locum plura *Joan. Pricaeus* not. p. 630. DAVIS.

(*Audiebat — nunciabantur*)] Omnino haec verba, quod magno sententiae detrimento neglexerunt Editores, Parenthesi sunt includenda, ut pessima tollatur ambiguitas, referaturque id, quod sequitur, (*Officinas ferrarias instruere,*) non ad *Scipionem* scilicet, sed ad *Caesarem*, connexumque sit non cum praecedenti, *conjungere*, quod est de *Scipione* dictum, sed cum superioribus, *armare*, et — *evocare*, quae sunt dicta de *Caesare.* CLARK.

Sagittasque et tela, uti fierent, complura curare] MSS. nonnulli et editt. vett. habent, *sagittaeque*, quam lectionem imperiti Librarii procuderunt, quod vulgata iis soloeca perperam videbatur. *Terentius* Andriae Prol. v. 3. *Populo ut placerent,*

mittere, ut sibi crates [a] materiemque congererent ad arietes, cujus inopia in Africa esset: praeterea
4 ferrum [b] plumbumque mitteretur. Et animum etiam advertebat, frumento se in Africa, nisi inportatitio, uti non posse: priore enim anno, propter adversariorum dilectus, quod [c] stipendiarii aratores milites
5 essent facti, messem non esse factam: praeterea ex omni Africa frumentum adversarios in pauca oppida et bene munita comportasse, omnemque regio-
6 nem Africae exinanisse frumento: oppida, praeter [d] ea pauca, quae ipsi suis praesidiis tueri poterant, reliqua dirui [e] atque deleri, et eorum incolas [f] in-

VARIAE LECTIONES.

a *materiamque* L. pr. *congeri* Petav. V. L. pr. Scal. b *que* deest L. pr. V. Scal. *plurimum ferrum adduceretur.* c *stipendii* Scal. L. pr. *militesque* Edd. R. M. V. d vulgo abest *ea.* e *ac* Scal. V. Lov. *deseri* Lov. Dorv. L. sec. ut c. 26. f *inter* Edd. R. M. V.

quas fecisset fabulas. Ubi *Donatus* ait, *ad* fecisset *retulit* fabulas, *non ad* placerent; *et est figura Syllepsis.* Idem Adelph. 5, 4, 20. *Illum ut vivat optant,* pro eo, quod est, optant, ut ille vivat. Non igitur opus est, ut *Joan. Goduinum*, malum plerumque ducem, sequamur. DAVIS. Sagittasque, — *uti fierent, curare*) MSS. nonnulli et Editt. Vett. *sagittaeque.* Quod a Librariis minus Latine scientibus mutatum, erudite adnotavit Davisius. Similis constructio infra c. 90. *Cives autem Romanos, — ut prodirent, edicit.* CLARK. *Sagittae telaque* est in solo Leid. sec. *Sagittaeque et tela* MS. Victor. Edd. primae, item Vascos. Steph. et aliae habent. Sed MSS. mei tantum non omnes, *sagittas, telaque, uti fierent c. curare.* Optime. De hac constructione adi Muret. Ep. 1, 33. Heum. Par. Crit. p. 52. Voss. de Constr. c. 2. et Perizon. ad Sanctii Minerv. 2, 9, 1. 4, 10. aliosque passim.

Et animum etiam advertebat] Hoc ex Ursini Codice admisit Scaliger, cum antea exhiberetur, *Etiam animadvertebat*, vel, *Et jam an.* quomodo habent MSS. plerique. Sed Petav. et Voss. *Etiam animum advertebat:* quod satis erat. Vide ad B. G. 1, 24. Recte autem Ursinus e suo reddidit, *inportatitio*, ut exaratur in MSS. meis omnibus, non *inportato*, si Dorvillianum excipias. Adi notas ad 4, 2. *jumentis inportatitiis.*

Oppida praeter p. etc. *Reliqua dirui atque deleri* etc.] Male cohaerent sententiae. *Lovan.* et *Norv.* habent, *oppida praeterea pauca.* Totum locum sic constituendum puto: Oppidis, *praeter*

tra sua praesidia coëgisse commigrare, agros deser-
tos ac [a] vastatos esse.
XXI. Hac necessitate Caesar coactus, privatos 1
[b] ambiendo, et blande adpellando, aliquantulum
frumenti numerum in sua [c] praesidia congesserat; et
eo parce utebatur. Opera interim ipse quotidie
[d] circumire, et ad [e] ternas cohortes in statione ha-
bere propter hostium multitudinem. Labienus sau- 2
cios suos, quorum maximus numerus fuit, jubet in 867
[f] plostris deligatos Adrumetum deportari. Naves 3
interim Caesaris onerariae errabundae [g] male vaga-
bantur, incertae locorum atque castrorum suorum:

VARIAE LECTIONES.

a *vacuatos* V. Edd. R. M. V. b *obeundo* L. sec. c *castra* c. *et eo parato* Edd. pp. Ber. *Et* abest Dorv. d *circuire* MSS. 2. e vulgo *alternas, alteras*. f Sic MSS. Urs. Scal. L. pr. ut c. 75. Reliqui cum Edd. ante Scal. *plaustris*. g deest Dorv. *vacabant* L. pr.

ea pauca, quae ipsi suis praesidiis tueri poterant, reliquis dirutis aut deletis, *eorum incolas intra sua praesidia coegisse commigrare*. DAVIS. *Cur. sec.* Audacissima haec est Davisii conjectura, nec tamen necessaria. Ait Hirtius, eos coëgisse oppida reliqua dirui praeter ea pauca, quae ipsi praesidiis tueri poterant. *Ea* non addidissem, nam et pronomine non opus est, nisi invenissem in MSS. omnibus meis ac primis Edd.

Aliquantulum frumenti numerum] Cum illud, (*aliquantulum*,) vix apud bonos Auctores usurpetur adjective, aut delenda videtur vox (*numerum*,) aut legendum fortasse ex MS. Eliensi, (aliquem tamen *frumenti numerum etc.*) CLARK. Posset scribi, *aliquantum*, cum MSS. Leidensibus, Scalig. Voss. Lov. Dorv. Urs. et Edd. Vascos. Gryph. post. Steph. et Stradae. Ni ita legas, omnino statuas, *τὸ numerum* e Glossa adjectum esse: nam in plerisque MSS. scribitur, *numerum frumenti*: immo in Leid. pr. non comparet id nomen, nisi inter versus adscriptum a manu sec. Sed *aliquantus numerus* satis se tueri potest. Vide ad B. Civ. 1, 67. *aliquanto accepto detrimento*. Nescio, an in Petav. et Cuj., sit, *aliquantulum*. Si ita sit, lego, *aliquantulum frumenti cong.* ut saepe Livius et alii. Valer. Max. 3, 1, 1. *Aliquantulum terroris*. Ita cum MSS. optimis etiam Harlem. Codex. Non minus tamen rectum est, *aliquantum frumenti cong.* e Leid. pr. Lector eligat, quid velit.

Alternas coh.] Sic inveni in Leid. pr. at in Lovan. *ad trans*, vel *tras*. In Dorvill. *ad terras*.

quas [a] singulas scaphae adversariorum [b] complures
4 adortae incendebant, atque expugnabant. Hac re
nunciata, [c] Caesar classes circum insulas, portusque [d] disposuit: quo tutius commeatus [e] subportari posset.

1 XXII. M. Cato interim, qui Uticae praeerat,
Cn. [f] Pompejum filium multis verbis, adsidueque
2 objurgare non desistebat. *Tuus, inquit, pater,*
[g] *istuc aetatis quum esset,* [h] *et animadvertisset Rempublicam ab audacibus sceleratisque* [i] *civibus obpressam,* [k] *bonosque aut interfectos, aut exsilio multatos patria civitateque carere; gloria et animi magnitudine elatus,* [l] *privatus, atque adolescentulus, paterni exercitus reliquiis conlectis, paene obpressam fun-*

VARIAE LECTIONES.

a *singulae* L. pr. Lov. b *suorum* Dorv. vulgo *incenderant, expugnaverant.* c *Caesari* vulgo. d *disponit* L. pr. e *comport.* MSS. 3. *possit* L. pr. f *Pompeji* MSS. 3. V. ad B. G. 1, 23. g *istius* V. et Edd. ante Urs. male. h *animadvertissetque* Lovan. Dorvill. i *hominibus* L. pr. k *senatoresque* L. pr. l *privatusque ad.* L. pr. Edd. pp. *privatusque atque ad.* Lov. Dorv.

Reliqui cum Edd. primis, Beroaldi, Vascos. Gryph. Steph. *alteras*, i. e. *duas*. Quod ordinarium erat. Quare optime opinor emendatum esse a Lipsio l. 5. Dial. 8. de Re milit. *ad ternas c.* De additione praepositionis *ad* in numero vide 8, 4. *ad II milia numerum. Alternis* cohortes semper stationes agunt.

Deligatos] Cur, quaeso, *deligati* portarentur? Haec sane ratio diversae potius, quam suae partis hominibus videtur convenire. Ea de causa legendum censeo, *in plostris Adrum. dep.* praetermissa voce supervacanea, quam nescit MS. *Lovan.* DAVIS. *Cur. sec. Deligatos* abest quoque a MSS. Dorvill. Leid. sec. et Ed. Gryph. sed male. *Deligari* jussit saucios plaustris, ne iis exciderent in via per quassationem,

Incenderant atque expugnaverant] MS. Eliens. *incendebant atque expugnabant.* Quae aeque commoda Lectio. MS. quoque Reg. et Edit. Rom. habent, *expugnabant.* CLARK. Non opus est, ut cum *Lipsio* reponamus, *inscenderant*, sed, cum *Urs. Pet. Lovan.* et *Norv.* exhibeant, *incendebant atque expugnabant*, ita legas oportet ob praestantissi-

funditus [a] *et deletam Italiam, urbemque Romanam, in libertatem vindicavit: idemque Siciliam, Africam, Numidiam, Mauritaniam mirabili* [b] *celeritate armis recepit. Quibus* [c] *ex rebus sibi eam dignitatem,* 3
[d] *quae est per gentes* [e] *clarissima notissimaque, conciliavit, adolescentulusque atque eques Romanus triumphavit. Atque ille, non* [f] *ita amplis rebus* [g] *pa-* 4
tris gestis, neque tam excellenti majorum dignitate parta, neque tantis clientelis, nominisque claritate 868
praeditus, in Rempublicam est ingressus. Tu con- 5
tra et patris nobilitate, et dignitate, et per te ipse satis animi magnitudine diligentiaque praeditus, nonne [h] *eniteris, et proficisceris ad paternas clientelas,* [i] *auxilium tibi, Reique publicae, atque optimo cuique* [k] *efflagitatum?*

VARIAE LECTIONES.

a Deest L. pr. Sc. *deletamque* Lov. b *velocitate* Lovan. c deest L. pr. Dorv. *a r.* Lov. d desunt *q. e.* Lov. e *rarissima clarissimaque* Edd. R. M. V. *clarissimas notissimasque* Lov. f *tam* Edd. R. M. V. g *patriis* Lov. L. sec. Dorv. h *niteris* Edd. R. M. V. i *et aux.* L. sec. Dorv. Edd. Vasc. Gr. post. Steph. Str. *et ad aux.* Edd. R. M. V. k *efflagitaturum* L. sec. *efflagitatarum* Lov. Dorv. F. *efflagitaturus*, ut c. 25, 4.

morum codicum fidem. DAVIS. *Cur. sec. Expugnabant* omnino omnes MSS. exhibent et Edd. primae; *incendebant* etiam Leid. sec. Sed *incenderant* retinent Scal. Lov. Leid. pr. et Voss. ut forsan aliud quid lateat. Lipsiana conjectura non mala; sed vel sic *inscendebant* legi potest.

Hac re nunciata Caesari] Omnino ex MS. Reg. et Edit. Rom. reponendum existimo, (*Hac re nunciata* Caesar *etc.*) Sic enim semper alibi loqui solent Caesar et Hirtius. CLARK. Sic etiam Scalig. Lovan. et alii cum primis Edd. Vascos. Steph. Stradae et pluribus.

Posset] MS. Reg. *possent*. quod idem est. CLARK. V. ad B. G. 2, 5.

Ab audacibus sceleratisque civibus] Prius Epitheton tenue nimis est ac dilutum. *Ursini* codex, *ab arduis;* at *Cujac. Petav. Lov. Buslid.* et *Norv.* repraesentant, *ab nardiis.* Rescribo, ab perditis *sceleratisque civibus.* DAVIS. *Cur. sec. Ab arduis* etiam est in Vossiano, Leid. sec. Dorvill. et Ed. Romana. *Ab varduis* Scal. *ab Nardiis* Leid. pr. Vide, num

passuum VI terrae Africae [a] quoquo versus [b] tenebant, pabulique inopia premebantur. Qua neces-
4 sitate coacti veterani milites, equitesque, qui multa terra marique bella confecissent, [c] et periculis inopiaque tali saepe [d] essent conflictati, alga [e] e litore conlecta, et aqua dulci [f] eluta, et ita jumentis esurientibus [g] data, vitam eorum producebant.

1 XXV. Dum haec ita fierent, rex Juba, cognitis Caesaris difficultatibus, copiarumque paucitate, non est visum, dari spatium convalescendi, [h] augendarumque ejus opum. Itaque, comparatis equitum magnis peditumque copiis, subsidio [i] suis,
2 egressus e regno, ire contendit. P. Sitius interim,

VARIAE LECTIONES.

a *quaque* Edd. R. M. V. b *tenebat* et *premebatur* Scal. L. pr. Lov. Dorv. scil. *Caesar*. c deest Lov. Dorv. d *solent esse* Edd. R. M. V. e *in l.* Edd. R. M. V. f *elota* Lovan. Dorv. L. sec. Edd. ante Ursin. male. g *dant jugis* V. h *augendique ej. opes* Lov. L. sec. i deest L. pr.

quo est, *binis*. Nil tamen muto. Contra malim cum Bentlejo et Marklando ad Stat. S. 2, 2, 60. apud Lucan. l. 4. init. *Jure pari rector castris Afranius unis, Ac Labienus erat.* vulgo, *illis*. infra c. 67. *Castris unis positis.*

Longe] Hoc est, trium millium passuum intervallo a Caesare. Vide supra ad 5, 47. CLARK.

Et ita] Desunt hae voces in MSS. Reg. et Vossii, et Edit. Rom. Et deesse quidem possunt; nam in hujusmodi constructione saepissime utuntur Caesar atque Hirtius oratione ἀσυνδέτῳ. Vide supra ad B. G. 2, 13. CLARK. Absunt minus bene hae voculae quoque a Leid. sec. et Edd. Med. Ven.

Rex Juba — non est visum] Ἀνακόλουθον est, Graecis scriptoribus frequens. *Euripides* Phoeniss. v. 290. *Μέλλων δὲ πέμπειν μ' Οἰδίπου κλεινὸς γόνος Μαντεῖα σεμνὰ, Λοξίου τ' ἐπ' ἐσχάρας, Ἐν τῷ δ' ἐπεστράτευσαν Ἀργεῖοι πόλιν.* Ubi Scholiastes, Σολοικοφανὲς, inquit, τοῦτό ἐστιν, ἔδει γὰρ εἰπεῖν, μέλλοντος πέμπειν μὲ Οἰδίποδος, ἐν τῷ δ' ἐστράτευσαν Ἀργεῖοι etc. *Aelianus* Var. Hist. 2, 11. *Σωκράτης ἰδὼν κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν τριάκοντα τοὺς ἐνδόξους ἀναιρουμένους — Ἀντισθένει φασὶ περιτυχόντα εἰπεῖν.* Nec apud Latinos desunt hujusce Schematis exempla. *Cicero* Tusc. Quaest. 4, 35. *Ut, si jam ipsa illa accusare nolis — sed ut haec omittamus, perturbatio ipsa mentis in amore foeda per se est.* Similiter locutus est noster antea c. 19. Adi etiam quae notavimus B. G.

et rex [a] Bochus, conjunctis suis copiis, cognito regis Jubae egressu, propius ejus regnum copias [b] suas admovere: Cirtamque, oppidum ejus regni opulen- 3
tissimum, [c] adorti paucis diebus pugnando capiunt, et praeterea duo oppida Gaetulorum: quibus quum conditionem [d] ferrent, ut oppido excederent, idque [e] sibi vacuum transderent, conditionemque repudiassent, postea ab [f] eis capti interfectique sunt omnes. Inde [g] progressi, agros oppidaque vexare [h] non desistunt. Quibus rebus cognitis, Juba, quum 4
jam non longe ab Scipione atque ejus ducibus abesset, capit consilium, satius esse sibi suoque regno subsidio [i] ire, quam, dum [k] alios adjuturus profi-

VARIAE LECTIONES.

a *Bogud* vulgo. b abest Edd. R. M. V. c *adortus capit* Petav. Scal. L. pr. V. d *ferret* Lov. V. *offerret* L. pr. e deest Edd. R. M. V. *cederent* Lov. f *eo* Pet. L. pr. *ab eis* desunt V. *interfecti sunt* L. pr. g *progresssus* Petav. L. pr. V. h *destitit* Petav. L. pr. *desunt* V. i *fore* L. sec. k *ipse al.* Edd. R. M. Absunt *al. adj. prof.* a Ven.

1, 18. et *Fr. Sanctium* ac *Jac. Perizonium* Min. 4, 11. DAVIS. Cellarius emendat, *Regi Jubae*. Sed nihil opus. Est enim constructio ἀνακόλουθος, ut recte annotavit Davisius. Sic supra c. 19. *Labienus, cum equitibus, —; his copiis omnibus — est decertatum.* CLARK. Adde notata ad B. C. 3, 19. *Multa subpliciter locutus — responsum est ab altera parte.*

Bogud] Lovan. *Boccus*, ac Petavian., Scalig. Leid. pr. Voss. et Dorvill. *Bochus*, sive *Bocchus*. Verissime. *Sitius* (sic et c. 36.) enim, sive *Sittius*, ut apud Dionem et Appian. et *Bocchus* invasere regnum Jubae. Vide omnino Dion. l. 43. init. et Appiani B. Civ. p. 488. et 620. Duo enim Reguli fuere, *Bogud* et *Bocchus*, uterque in partibus Caesaris, licet posterior deinde aliquo modo videatur mutatus. De utrisque simul adi Dionem l. 41. p. 173. l. 43. p. 231. l. 48. p. 384. Unde licet in B. Alex. c. 59. etc. item supra c. 23. mentio fiat *Bogudis*, patet, hic tamen *Bocchum* esse scribendum.

Ab Scipione] Ita hic et paullo post reposui ex MSto *Norvic.* sic enim ista praepositio eleganter etiam ante consonas effertur. Hujusce libri c. 24. *Neque* ab Sicilia, *neque* ab Sardinia *commeatus supportatus esset. Corn. Nepos* Attic. c. 16. Ab consulatu *ejus usque ad extremum tempus.* Sic et passim auctores ex MStis accurate recensiti. Vulgg. *a Scipione.* Haec sane minuta sunt, sed ideo

cisceretur, ipse [a] suo regno [b] expulsus, forsitan utraque re expelleretur. Itaque rursus [c] se recipere; atque auxilia [d] etiam ab Scipione abduxit, [e] sibi suisque rebus timens; elephantisque xxx relictis, suis finibus oppidisque subpetias profectus est.

XXVI. Caesar [f] interim, quum de suo adventu dubitatio in provincia esset, neque quisquam crederet, ipsum, sed [g] aliquem legatum cum copiis in Africam venisse; conscriptis litteris circum provinciam, omnes civitates facit de suo adventu certiores.

VARIAE LECTIONES.

a Deest Edd. R. M. V. b *pulsus* L. pr. c abest V. Lov. vulgo *recepit*. d Sic MSS. non *ab Sc. etiam. a Scip.* L. sec. Edd. qdd. e *sibique* L. sec. *ab suis r.* Lov. *suis r.* modo Edd. R. M. V. f ita MSS. et Edd. qdd. non *q. de s. ad. int.* g deest Edd. pp.

monenda, quod a libris editis recedatur. DAVIS. MSS. mei quoque, *ab*, praeter Lovan. et Leid. sec. sexcenties τὸ *ab* ex MSS. auctoribus nostris restitui supra et in seqq.

Satius esse sibi suoque regno subsidio ire, quam, dum alios adjuturus proficisceretur, ipse suo regno expulsus, forsitan utraque re expelleretur] Haec et Latinitate, et, ut videtur, sensu carent. Quomodo enim *utraque re* expelleretur Juba, si alios adjuturus proficisceretur? *Utraque* certe *res* aliud esse non potest, quam vel Scipioni ejusque ducibus auxilii latio, vel regno suo. Adeo ut unum procul dubio consequeretur, si Scipioni subsidio ivisset. *Norvic.* exhibet, *quam — ipse suo, regno forsitan expelleretur.* Lego: *satius esse sibi, suo regno subsidio ire, ne, dum alios adjuturus proficisceretur, ipse suo regno forsitan expelleretur.* DAVIS. *Cur. sec.* Sine dubio haec vitiosa sunt: sed addendo quaedam, non detruncando, restituenda videntur. Bonum enim sensum habet, *utraque re*, scilicet, quod et regno expulsus esset, et alios adjuvare non posset. Quare legere malim, *satius esse sibi suo* (quamvis et *suoque* ferri possit) *regno subsidio ire, quam Caesari; ne, dum* etc.

Recepit] Petav. Scalig. Leidenses, Voss. Lovan. *recipere*. Quod restitui. Crebro hunc infinitivum et praesertim in Bell. Africo adhibet Hirtius, nec obstat, quod sequatur, *abduxit*. Sic enim supra hoc ipso c. *P. Sitius et Rex Bocchus suas copias admovere, Cirtamque pugnando capiunt.* Atque ita frequenter Sall. Adi Cortium ad Cat. c. 21. *Increpat omnis bonos; suorum unum quemque nominans laudare; admonebat alium egestatis.* Vide etiam Varias Lectiones infra c. 36. *legati venire, docentque.* Immo c. 71. *Condocefacere*, et *praecipit:* ubi perperam Davis. et Clark. *praecipere.*

Interim nobiles homines ex suis [a] oppidis profugere, 2
et in castra Caesaris devenire, et de adversariorum
[b] ejus crudelitate acerbitateque commemorare coe-
perunt: quorum lacrimis, querelisque Caesar com- 3
motus, quum antea constitisset in stativis castris, ae- 874
state inita, cunctis copiis auxiliisque [c] actis, bel-
lum cum adversariis suis gerere instituit, litterisque
[d] celeriter in Siciliam [e] ad Allienum, [f] et Rabirium
Postumum conscriptis, et per [g] catascopum missis, *ut
sine* [h] *mora, aut ulla excusatione hiemis ventorum-*

VARIAE LECTIONES.

a Abest Lov. *fugere* L. pr. b *suorum* Edd. R. M. V. vulgo *acerb. crud.* contra MSS. ordinem. c vulgo *coactis, accitis,* et deest *suis.* d abest Lov. e *missis ad A.* et dein *mittit* Scal. L. pr. f *et ad R.* L. pr. bene. g *catascospum* Ciacc. *sathascopum* Edd. pp. *Catoscopum* L. pr. *Carascopum* Dorv. v. Ciaccon. ut et B. G. 4, 26. h *ulla m.* Edd. R. M.

Quum antea constitisset in stativis castris] MSS. *Ursin.* et *Norv. constituisset in stativis castris:* editt. autem *Rom. Ven. Beroald. quum antea stare constituisset in stativis castris,* atque ita cum *Pet. Ciacconio* reponendum arbitror. Male autem rem gessit vir doctissimus, cum sequentia sic emendet, *et aestate inita — bellum cum adversariis suis gerere; tunc et litteras in Siciliam — conscripsit, et per catascopum misit.* In his sana est lectio vulgata et omnino retinenda. DAVIS. Nisi quod pro *litterisque* legi debeat, *litteris quoque.* IDEM. *Cur. sec.* MS. Reg. et Editt. Vett. (*antea* stare constituisset,) quod probat Davisius. Et forte verior est Lectio. Quamquam utraque satis proba. Dein Editt. omnes, (*gerere instituit,* litterisque *celeriter — missis — Atque* ipse etc.) Quae (quod mirum Editores omnes fugisse) syntaxis est nulla. Legendum vel, deleta particula (*que,*) quemadmodum Nos edidimus, (*— gerere instituit;* litteris *celeriter — missis, —. Atque ipse etc.*) vel, deleta altera illa (*Atque,*) scribendum, (*— gerere instituit.* Litterisque *celeriter — missis —; ipse etc.*) CLARK. *Constituisset* est etiam in Leidensi pr. Voss. Scal. at, *stare constituisset,* Leid. sec. Dorv. Ed. Mediol. et Margo Vascos. Unde Lipsius rectius scribendum conjecit, *aestivare constituisset in st.* Verum hoc Caesari constitutum fuisse nullus credo. Ejus ingenio non conveniebat. More solito *constitisset,* quod optime servant Petav. et Lovan. quum esset depravatum in, *constituisset*, librarii quidam voluerunt sensui succurrere addentes, *stare.* Pro *in* habent Scal. et Leid. pr. *e.* At exsulat a Lovan. et Dorv. et facile carere possumus.

Cunctis copiis auxiliisque ac-

que, [a] quam celerrime exercitus sibi [b] transportaretur:
4 *Africam provinciam perire, funditusque everti [c] ab suis inimicis: quod nisi celeriter sociis foret subventum, praeter ipsam Africam terram nihil, ne tectum quidem, quo se reciperent, ab [d] illorum sce-*
5 *lere insidiisque reliquum futurum.* Atque ipse in tanta erat festinatione et exspectatione, ut postero die, quam misisset litteras, nunciumque [e] in Siciliam, classem exercitumque morari, diceret, [f] dies
872 noctesque oculos mentemque ad mare dispositos di-

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. non *ex. sibi q. cel. celeriter* L. pr. b *transp. in Africam. pr.* L. pr. *prov.* deest Lov. c Ita MSS. plerique, non *a.* d *eorum* Dorv. Edd. R. M. e desunt *in Sic.* L. pr. f Ita MSS. non *noctes d.*

citis] *Norv. auctis, Pet.* et *Lov. actis.* lege, *coactis.* DAV. *Cur. sec. Accitis* intrusum est a Scaligero, quem temere reliqui secuti sunt. uti emendat Davisius, *coactis*, habent Editiones veteres cunctae, nec non Leid. sec. In Voss. est, *cogitatis*. In Leid. pr. *aggregatis*. In Scal. *agitis*. Sed cum Pet. et Lovan. *actis* dat Dorvill. verissime, ut puto. *Actis copiis et auxiliis*, i. e. in iter et expeditionem commotis ex stativis, sive in agmen promotis eis, quas tum habebat. Hoc sensu *agere copias* alibi quoque occurrit, et apud ipsum Hirtium, ut quidem habent optimae membranae, 8, 7. *Sin majores copias ageret.* Hinc patet etiam, rectum esse, *litterisque*. Instituit bellum gerere, cunctis copiis, quas secum habebat, eductis, litterisque missis, ut ceterae copiae transportarentur. Praeterea *suis* addidi rursus fide MStorum et Edd. omnium ante Scalig. qui etiam e suo forsan codice primus ejecit.

Aut ulla exc.] Petav. Lovan. Leid. pr. Voss. et Edd. Rom. Med. et Edd. *et.* Ven. Beroaldi, *ac. Atque* Leid. sec. Dein *nulla* Leid. pr. Voss. Edd. Rom. Med. Venet. *sine* Ed. Beroaldi. *Sine nulla* si vera esset lectio, juvari eâ posset MStorum et Saresber. 2, 26. lectio apud Lucan. 1, 642. *Nulla sine lege.* De duplici negatione vide, quae diximus ad 6, 23. Sed malim, *sine mora ac sine ulla exc.* Consule ad B. G. 3, 1.

Reliquum futurum. Atque ipse in tanta erat festinatione] Mutata interpunctione voculaque deleta, legendum, *reliquum futurum; ipse in tanta erat festinatione* etc. Ita dat *Lovan.* ac ita *Gryphius, Stephanus* et *Lugdunenses* 1576. repraesentarunt. Quin et *Cl. Clarkius* ita legi posse vidit, licet aliam sit ipse secutus rationem. DAVIS. *Cur. sec.* Non opus esse deleri, *atque*, patet ex supra dictis: licet et careat ea voce Dorvillii Cod. cum Ed. Vascos. et Gryph. post. ac Stradae. Reliqui Codices optimi quique servant.

rectosque haberet. Nec mirum: animadvertebat 6
[a] enim villas exuri, agros vaftari, pecus diripi, [b] trucidari, oppida caftellaque [c] dirui deserique, principes civitatum aut interfici, aut in catenis teneri, liberos eorum obsidum nomine in servitutem [d] abripi: iis se in miseriis, suamque fidem inplo- 7
rantibus, auxilio propter copiarum paucitatem [e] esse non poffe. Milites [f] interim in opere exercere, [g] ca- 8
ftra munire, turres, caftella facere, molesque jacere in mare non intermittere.

VARIAE LECTIONES.

a Deeft Lovan. b vulgo *trucidarique*, et *principesque*. c *dirimi* V. d *obripi* Pet. V. e *sese* Lovan. Dorv. *se esse* V. L. sec. f *eum* Pet. g *atque castra m.* MSS. 6. et Edd. pp. *turresque et c.* Edd. pp. *et cast.* L. sec.

Oculos mentemque] MS. Reg. *mentem oculosque*. CLARK. Ita etiam Voff. *mentem atque oculos* Edd. Rom. Venet. Mediol. Male. Eft Syllepsis. Vide ad B. G. 2, 7. *Vicis aedificiisque, quos adire poterant.* Et Cel. Burm. ad Ovid. Met. 4, 177. et Sueton. Jul. c. 75. Ceterum *depositos* exaratur in Cujac. Petav. Scalig. et Lov. nec non Marg. Ed. Gryph. Quod verbum non tantum *menti* convenit: nam notiffimum illud Ciceronis in Philipp. 13, 11. dictum: *Cum in gremio mimarum mentum mentemque deponeres*, sed et *oculis*. Hor. O. 1, 36, 17. *Omnes in Damalim putris deponent oculos. Animum vultumque componere* Plin. Ep. 7, 1.

Pecus diripi trucidarique] Placet, quod in MS. *Norv.* legere eft, *pecus diripi*, homines *trucidari*. Poftea sane vulgaris sortis homines non memoravit, sed principes tantum eorumque liberos. DAVIS. *Pecus diripi trucidarique*) Davisius ex MS. Eliensi reponendum exiftimat, (*pecus diripi*, homines *trucidari*.) Nam infra non vulgum, sed principes tantum eorumque liberos memorari. Ingeniose quidem: faventque nonnihil MSS. Reg. et Voffii, qui pro *trucidarique* habent plane, *trucidari*. Veruntamen Gloffematis sufpicetur quis lectionem illam Elienfem, quia Victoris non erat, vulgum, sed principes solummodo, interficere. Quanquam utrumque interdum crudeliter factum: ut utravis lectio ferri queat. CLARK. *Trucidari*, sine *que*, legas etiam in Leidensibus et Dorv. et Edd. aliquot. Immo Petav. quoque exhibet, *homines trucidari*. Verum arbitror omnino, effe Gloffatoris. Scipio *trucidabat pecus*, me ufui Caefaris effe poffet, ut bene obfervat doctiss. Waffe ad Salluft. p. 207. *Neu capti potius, sicuti pecora, trucidemini.* Cellarii Ed. et Index ridicule, *trucidari oppida*. Delevi tamen *τὸ que*: ut et ftatim, *principes*, rescripsi cum Edd. Vasc. et Stephani et MSS. plurimis pro, *principesque*.

1 XXVII. Scipio interim [a] elephantos hoc modo condocefacere inftituit. II inftruxit acies; unam funditorum contra elephantos, quae quasi adversario-
873 rum locum obtineret, et contra eorum frontem ad-
2 versam lapillos minutos mitteret: deinde in [b] ordinem elephantos conftituit: poft illos autem suam aciem inftruxit; ut, quum [c] ab adversariis lapides mitti coepiffent, et elephanti perterriti se ad suos [d] convertiffent, rurfus a sua acie, lapidibus missis, eos converterent [e] adverfus hoftem; quod aegre tar-
3 deque fiebat: rudes enim elephanti, multorum an-

VARIAE LECTIONES.

a Ita MSS. et Edd. Vett. plerique, non *elephantes*. b *ordine eleph. instituit* L. pr. Lov. Dorv. c deeft praepos. in Lov. Voff. d *recepissent* L. pr. e Sic MSS. plerique et Edd. Vasc. Steph. non *adversum*.

Iis se in miseriis suamque fidem implorantibus] Codices nonnulli, (*iis se* miferis *suamque etc.*) Quae lectio nihilo inferior vulgata. CLARK. *In miseriis* recepit Scaliger ex Urs. Cod. quo cum faciunt Cuj. Petav. Scalig. Voff. et Leidenfes. *In miseros* et *implorantes* Lov. ac Dorvill. *Miseris* tantum Edd. Vett.

Condocefacere] MSS. plurimi, *conducere*. In quibus legendum, *condocere*. CLARK. *Conducere* habent meorum tres recentiores et Edd. Rom. Ven. ac Med. *Condocere* Lovan. Adi, quae dixi ad c. 19. *equoque uti frenato condocuerat.*

Lapillos minutos mitteret] Diminutionem addere diminuto amat nofter. Sic hujusce libri cap. 64. Parvulam *modo* caussulam *nactus Caesar*. Et cap. 63. *Primum ipse* navigiolum parvum (vel, *parvulum*, ut eft in aliis libris) *conscendit*. Sic et optimi auctores, contra, quam sensit *Laur. Valla* Eleg. 1, 5. *Caesar* B. C. 3, 104. Naviculam parvulam *conscendit cum paucis suis. Lucretius* 6, 129. *Cum plena anima vesicula parva. Cicero* Tuscul. Quaeft. 3, 1. Parvulos *nobis dedit* igniculos. *Appulejus* Met. l. 4. p. 96. *Nec juxta quidquam, quam* parva cafula *cannulis temere contecta*. Et l. 6. pag. 116. *Tunc* formicula *illa* parvula *atque ruricola*. Ac iterum l. 9. p. 201. *Cum quodam paupere*, modicae cafulae *domino, vetus familiaritas*. Vide et *Sanctium* Min. 1, 10. DAVIS.

Rudes enim elephanti] Sic recte MS. *Norv*. At editt. *Rom. Ven. Beroald.* et omnes ad *Scaligerum* usque perperam repraesentarunt, *audere enim elephanti*, ex qua lectione nullus exsurgit sensus. IDEM. Rudes *enim* — *usuque vetusto vix edocti, tamen*

norum doctrina, usuque vetusto vix edocti, tamen communi [a] periculo in aciem [b] producuntur.

XXVIII. Dum haec ad Ruspinam ab utrisque 1
ducibus administrantur, C. [c] Virgilius, [d] Praetorius, qui Thapsi oppido maritimo praeerat, quum [e] animadvertisset, naves singulas cum exercitu Caesaris, incertas locorum atque castrorum suorum, vagari; occasionem nactus, [f] navem, quam ibi [g] habuit actuariam, militibus complet et sagittariis; [h] et eidem scaphas de navibus adjungit; ac singulas na-
ves Caesarianas consectari coepit. Et, quum plu- 2

VARIAE LECTIONES.

a *proelio* Leid. pr. b *educ.* Dorv. c *Vergil.* MSS. et Edd. qdd. d Ita Cuj. Petav. Leid. pr. V. Urs. Edd. R. M. V. Scalig. et seqq. alii male *Petronius*, et vulgo *Thapso*. e *animadverteret* L. pr. Scal. f *navim* Edd. Vett. g *habet* Dorv. h vulgo deest *et*.

etc.) Ita Scaliger et Recentiores. Quomodo et in MS. Eliensi reperit Davisius. Codices autem plerique et Editt. Vett. (*Audere enim — usuque vetusto; vix edocti tamen etc.*) Vel, (*Audere enim — usuque vetusto vix edocti; tamen etc.*) Sed longe praestat Scaligerana lectio. CLARK. *Rudes* confirmatur MSS. Cuj. Pet. Scalig. Leid. pr. et accedunt Lovan. ac Dorvill. *audes*. Sensus Hirtii videtur esse, hos elephantos *rudes* fuisse, et nuper captos, adeoque bene exercendos, cum etiam illi, qui doctrina multorum annorum sunt edocti, tamen producantur in aciem ancipiti periculo: ut videatur deesse, *quum*, vel simile quid. Florus 4, 2, 67. *strages a Juba coepit. Ejus elephanti bellorum rudes et nuper a silva* etc.

Thapso] Optimi codices, Pet. Scal. Leid. pr. Voss. *Thapsi*. Bene et ex Hirtii Stilo. Sic *oppidum Uzitae, oppidum Tisdrae*. Vide Davis. ad c. 36. 87. *oppidum Paradae*. c. 91. *oppidum Zamae*. et confer ad B. G. 3, 9.

Complet militibus et sagittariis; eidem scaphas de navibus adjungit] Lege, *militibus complet et sagittariis, et eidem scaphas* etc. Sic certe dant *Petav. Norv. Lovan.* et *Ursin*. DAVIS. *Cur. sec. Et* addunt MSS. mei omnes, quare inserui. *eisdem* dant Scalig. et Leid. pr.

Quum plures adortus, pulsus fugatusque inde discessisset] *Pet. Lov. et Norv.* habent, *cum plures adortus* esset, *pulsus*. Legendum, *quum plures adortus* esset, et *pulsus fugatusque inde discessisset*. DAVIS. *Cur. sec. Esset*, post *adortus*, exstat in MSS. omnibus et Edd. primis. Cod. Scal. *discessit, sed nec tamen*. Leid. pr. *discessit. Sed cum nec sic tamen*. Quare cum eo Co-

res adortus, pulsus fugatusque inde discessisset, nec tamen [a] desisteret periclitari, forte incidit [b] in navem, in qua erant duo [c] Titii Hispani adolescentes, tribuni legionis v, quorum patrem Caesar in senatum legerat, et cum his [d] T. Salienus, centurio le-
874 gionis ejusdem, qui M. [e] Messallam legatum [f] obsederat Messanae, et seditiosissima oratione [g] apud eum est usus: idemque [h] pecuniam, et ornamenta triumphi Caesaris retinenda et custodienda [i] cura-
3 verat: et ob has caussas timebat sibi. Hic propter conscientiam peccatorum suorum persuasit adolescentibus, ne repugnarent, seseque Virgilio transderent. Itaque deducti a Virgilio ad Scipionem, custodibus [k] transditi, et post diem III [l] sunt inter-
4 fecti. Qui quum ducerentur ad [m] necem, petisse

VARIAE LECTIONES.

a *desistere* Dorvill. b abest Lovan. c vulgo *Titi* et infra *Titus.* d abest *T.* a V. Confer c. 54. *Sallienus* Petav. Scalig. at v. Manut. e *Messalem* Scalig. L. pr. f *obsiderat* L. sec. V. g *ap. e.* desunt Lov. h vulgo additur *et.* i *curarat* L. pr. V. Lov. k *sunt tr.* L. pr. l deest L. pr. Lov. m *mortem* Pet.

dice lego: *Et quum pl. ad esset, puls. fug. inde discessit, sed quum nec* (vel, *ne*) *sic tamen des. periclitari.* Elegans est usus vocum, *sic tamen*, uti, *sic quoque.* Adi Cel. Burm. ad Ovid. Epist. 20, 219. *Sic tamen et quaerat.*

Duo Titi Hispani] Lege, *Titii*, prout exhibent *Pet.* et *Norvic.* Ac paulo post eorundem fide, *major Titius:* hoc enim *praenomen* est, illud *nomen*, ut res postulat. DAVIS. *Cur. sec. Titii* et *Titius* esse rescribendum, jam margini quoque notaverat Lipsius. Idque secutus sum.

Qui M. Messalam legatum obsederat Messanae et seditiosissima oratione apud eum est usus, idemque et pecuniam et ornamenta — custodienda curaverat] Haec parum commode dicuntur. MSSti *Cujac. Petav.* et *Norv.* habent, *apud eum usus;* ac eorum postremus et Lovan. *idemque pecuniam.* Rescribo: *qui M. Messalam legatum obsederat Messanae, seditiosissima oratione apud eum usus;* itemque *pecuniam* etc. DAVIS. *Cur. sec. Est* non comparet quoque in Leid. pr. nec Voss. quare recte puto etiam *et* a Davisio deletum esse post, *Messanae.* Post *idemque* τὸ *et* delevi, jubentibus MSS. omnibus, quos ego inspexi: nec enim opus est, *idemque*

dicitur major Titius a centurionibus, uti se priorem,
quam fratrem, interficerent: idque ab eis facile in-
petraſſe, atque ita eſſe interfectos.

XXIX. Turmae interim equitum, quae pro vallo 1
in ſtationibus eſſe solebant, ab utrisque ducibus,
quotidie [a] minutis proeliis inter se depugnare non
[b] intermittunt: nonnumquam etiam Germani, Gal- 2
lique [c] Labieniani cum Caeſaris equitibus, fide data,
inter se conloquebantur. Labienus interim cum 3
parte equitatus Leptim oppidum, cui praeerat Sa-
serna cum cohortibus III, obpugnare, ac [d] vi in-
rumpere conabatur: quod [e] ab defenſoribus propter
egregiam munitionem oppidi, et tormentorum mul-
titudinem, facile et sine periculo defendebatur. 875
[f] Quod ubi saepius ejus equitatus facere non inter- 4

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. o. *mutuis* Edd. ante Urs. praeter Beroald. V. c. 51. et Manut. vulgo etiam *pugnare*. b *intermitterent* L. pr. c *Labienani* MSS. plerique. d deeſt Pet. male. e *a* MSS. et Edd. qdd. f *Quos* Lov. dein vulgo contra MSS. et Edd. alias *ejus f. eq. saep.* *ejus* abeſt a Dorv. *facile* L. sec. *stare* Lov. Dorv.

mutare in, *itemque*. In Edd. Elz. inveni, *ideoque et*.

Idemque et pecuniam] MSS. Reg. Eliens. et Voſſii, (*idemque pecuniam*.) Nec quidem quidquam habet Emphasis iſtud, *et*. CLARK.

Quae pro vallo in stationibus esse solebant, ab utrisque ducibus quotidie] Mutata diſtinctione, reſcribendum videtur, *quae pro vallo in stationibus esse solebant ab utrisque ducibus, quotidie* etc. Nisi hanc interpunctionem recipiamus, σύνταξιν quidem commodam non video. DAVIS. Fallitur Davisius. Nam in vulgata interpunctione et syntaxis et ſenſus eſt commodior, (*quae pro vallo in stationibus esse solebant, ab utrisque ducibus* (subintell. *e castris emissae*) *quotidie — inter se pugnare*.) Vel, *ab utrisque ducibus*, intelligi poteſt, (ex utroque exercitu) *ex partibus utriusque ducis*. CLARK. Ego, *ab utrisque ducibus*, inter duo commata posui; perinde enim eſt, cui sententiae jungas. Notat enim, *a parte utrorumque ducum*. Adi omnino notata ad 7, 82. *Quae a Vercingetorige ad eruptionem praeparaverant*: et ad B. Civ. 1, 1. *Litterae a Caesare*.

Inter se pugnare non interm ʒ

mittebat; et quum forte ante [a] portam turma denſa [b] adſtitiſſet, ſcorpione adcuratius miſſo, atque eorum decurione [c] percuſſo, et ad Decumanam defixo, reliqui perterriti, fuga ſe in caſtra recipiunt: quo facto poſtea ſunt deterriti oppidum tentare.

1 XXX. Scipio interim [d] fere quotidie non longe [e] a ſuis caſtris paſſibus [f] ccc inſtruere aciem, ac majore parte diei conſumta, rurſus [g] ſe in caſtra
2 recipere. Quod quum ſaepius fieret, neque ex Caeſaris caſtris quisquam prodiret, neque propius [h] ejus

VARIAE LECTIONES.

a *portum* L. ſec. Edd. quaed. b *obstitisset* L. pr. non male. c *perculso* MSS. 3. d exſulat L. pr. e *ab* Edd. qdd. recentes. f *CCCC* L. ſec. g deeſt L. pr. *recepit* L. pr. h *ej. cop.* deſunt Pet.

MSS. Scalig. Voſſ. Leidenſes, Lovan. Dorvill. *depugnare.* Recte. Non enim ſemper notat, *ad finem usque pugnare*, (de quo vide Celob. Burm. ad Phaedri Fab. 83.) ſed ſimiliter pro, *decertare, manus conſerere*, adhibetur. Supra c. 7. *Non ut in campo cominus depugnent.* Caeſar B. Gall. 7, 28. *Ut ſi qua ex parte obviam contra veniretur, acie inſtructa depugnarent.* Infra c. 45. *Amplius XVI annis depugnavi.* Nepos Them. c. 4. *Ut ingratiis ad depugnandum omnes cogerentur.*

Saſerna cum cohortibus III] Quia Hirtius c. 9. dixit, Saſernam Lepti praeſidio relictum eſſe cum cohortibus *VI*, putat Rhellicanus, poſt, *Saſerna*, diſtinctionem eſſe ponendam, et *cohortes has III* intelligendas eſſe de Labieni copiis: ſed male. nam praeterquam quod tum ſcribendum fuiſſet, *et cum*, ut obſervat Glandorpius, ſoli hic aderant equites. *Cohortes III* potuerunt interim a Caeſare alio abductae eſſe, ut quidam non male haec concilliant; vel poteſt error eſſe in numero hic vel illic. Certe hic Lovan. Dorv. et Leid. ſec. habent, *IIII.*

*Et ** ad Decumanam defixo*] Ita *Scaliger* edidit, aliquid, ut opinor, deeſſe exiſtimans. In Codicibus tamen MSS. et antiquitus impreſſis nullum eſt lacunae indicium, adeo ut locum corruptum potius arbitrarer. MS. *Norvic. et ab Decuma*; in duobus autem MSS. *Ciaccon.* tribus Gallicanis ac editt. *Rom. Ven. Beroald.* eſt, *et ad terram defixo*, quae ſane commoda eſt lectio, et, ut mihi videtur, recipienda. DAVIS. *Ad terram* etiam exſtat in Leid. ſec. Dorv. Ed. Med. Vaſc. Marg. Idque recepit Clarkius. At mihi omnino Gloſſam ſeu interpretationem ſapit. Rhellicanus exponit, *ad decumanam*, i. e. ſcutum ſuum ampliſſimum. Quia *Albeſia ſcuta* auctore Feſto *Decumana* adpellantur, quia ſunt ampliſſima. At tum ſaltem *Decumanum* fuiſſet ſcribendum. Sed quid eſt, *Defigi ad ſcutum?* Pe-

copias accederet; despecta patientia Caesaris, exercitusque ejus, universis copiis productis, [a] elephantisque turritis xxx ante aciem instructis, quam [b] latissime potuit porrecta equitum peditumque multitudine, uno [c] tempore progressus, haud ita longe a Caesaris castris constitit in campo.

XXXI. Quibus rebus cognitis, Caesar jubet mi- 1
lites, qui extra [d] munitiones processerant, quique 876
pabulandi, [e] aut lignandi, aut etiam muniendi gratia [f] vallem petierant, quique ad eam rem opus

VARIAE LECTIONES.

a *elephantibusque* Dorv. b *mitissime* Lov. c *temporis* Lovan. d *munitionem minutatim modeste* Lov. Dorv. L. sec. ex inferioribus. e *lignandique* Lovan. Dorv. Leid. sec. f vulgo *vallum* ..p. *quaeque ad eandem r.*

tav. Cod. habet, *a Decumana.* Lovan. *ad Decumam.* Leid. pr. Voss. *de Decuma.* Scalig. *a decima.* Vide, num legi debeat, *et ab equo humi*, vel *humum*, *defixo.* scriptum fuerat, *ab eco umum*, vel *umi. Humum* videtur etiam placuisse Lipsio: nam ea vox margini ipsius libri adlita est.

Non longe ab suis castris passibus ccc] Mirum, Editorum neminem advertisse, ne Latine quidem hoc dictum. Equidem nullus dubito, quin ex Librariorum imperitia fluxerit illud, (*non;*) omninoque legendum, (— *quotidie longe ab suis castris passibus CCC etc.*) Quae est locutio Caesari atque Hirtio valde familiaris. Vide supra ad B. G. 5, 47. et infra ad c. 80. ubi similem errarunt Librarii errorem. CLARK. Lege, *non longius ab suis castris passibus* ccc. Sic B. G. 1, 22. *Ipse ab hostium castris* non longius *mille et quingentis passibus abesset. Hirtius* 8, 20. *Quae* non longius *ab ea caede abesse plus minus decem millibus passuum dicebantur.* Et cap. 38. non longius *ab oppido decem millibus passuum.* Idem mendum repetitur infra c. 80. DAVIS. *Cur. sec.* Forsan, *passibus CCC*, explicatio est clarior verborum, *non longe.*

Exercitusque ejus, universis copiis productis] MS. *Norv. exercitusque ejus Juba, universis copiis productis;* Editt. vero *Rom. Ven. Beroald. exercitusque ejus, Juba universis copiis productis;* sic et optimus *Ursini* MS. mendose quidem: Juba enim se in regnum suum receperat, nec iterum ad Scipionem erat reversus. Vide c. 25. Mendum ex Glossemate est natum; infrunitus enim homo *Jubae* nomen margini adscripserat, ut explicaret, de cujus exercitu loqueretur *Hirtius;* Librarii dein, haud minus imperiti. verbum illud in orationis contextum receperunt. DAVIS. *Juba* addunt Leidenses, Cujac. Scalig. Lovan. Dorv. et

erant, omnes intra munitiones minutatim modesteque sine tumultu [a] aut terrore se recipere, atque in opere consistere: equitibus autem, qui in statione fuerant, praecipit, ut usque eo locum obtinerent, in quo paullo ante constitissent, donec ab hoste missum telum ad se perveniret: quod si propius accederetur, quam honestissime se intra muni-
2 tiones reciperent. Alii quoque [b] equitatui edicit, uti

VARIAE LECTIONES.

a *e t.* V. *ac timore* Dorv. b *equitatu* Dorvill. *dicit* L. sec. Mox *quisque suo* vulgo.

Ed. Mediol. Sed *Jubae* Pet. Forsan excidii haec vox, et dein malo loco est posita, legendumque, *Elephantisque Jubae t.* c. enim 25. *Juba auxilia sua ab Scipione abduxit, elephantisque XXX relictis.* Versus hic a verbo, *accederet*, usque ad, *copiis*, deest in Vossiano.

Vallum petierant] MSS. Reg. Eliens. et Ursini, (vallem *petierant.*) Si conjecturis indulgendum, rescriberem equidem, (*vallum* EXIERANT.) Exibant enim, *pabulandi*, *lignandi*, *aut etiam* muniendi *gratia*. Quippe *et* Extra *vallum stili caeci — aditum adversariis prohibebant*, mox §. 6. Et *valli ipsius* pars etiam *Externa* erat *firmanda*. De Latinitate, sic alibi locutus est Caesar. (*Munitiones nostras egressi*) B. Civ. 3, 52. CLARK. Codices fere, *vallem petierant*, quod mihi non placet. *Lov.* dat, *quique ad ejus rei opus erant.* Lego, *quaeque ad* eas res *opus erant:* nam milites non muniendi solum, sed etiam pabulandi lignandique gratia, extra munitiones processerant. DAVIS. *Cur. sec.* Quid quaeso est: *Pabulandi gratia vallum petere?* Absurda haec videntur, nisi defendat quis eo, quod saepius soleant scriptores ultimis effatis verbum proprium addere, subpresso alio, quod prioribus magis conveniat. Adi notata ad ipsius Hirtii 8, 5. At certe ita hic locus foret explicandus, si MSS. haberent, *vallum*. Verum ad unum omnes et Edd. Rom. Med. Venet. dant, *vallem*, i. e. in vallem descenderant. Quod recepi. Sic B. Hisp. c. 25. *tumulum petissent. Campus* enim inter utraque castra erat medius. Ut verum tamen fatear, *vallem petere* non multum hic loci adridet, et non displicet conjectura Clarkii, *vallum exierant*. *Exire* enim cum quarto casu optimi quique jungere solent. *Exire valles, fores* etc. Ovidio. Adi Cel. Heins. et Burm. ad Metam. 2, 517. ac Salmasium ad Solinum locis multis. Deinceps vero pro *quaeque* exhibui, *quique*, auctoritate MSS. omnium et Edd. priMarum: *milites*, qui exierant pabulandi lignandique gratia, *quique* ad ea opus erant, scil. lixae, calones, *omnes* revocat.

uti suo quisque loco paratus armatusque praesto esset. At haec non ipse per se [a] coram, quum de vallo [b] prospecularetur, sed mirabili peritus scien- 877
tia bellandi, in praetorio sedens, per speculatores et nuncios imperabat, quae fieri volebat: animad- 3
vertebat enim, quamquam magnis [c] essent copiis adversarii freti, tamen saepe a se fugatis, pulsis, [d] perterritisque et concessam vitam, et ignota peccata. Quibus rebus numquam tanta subpeteret ex 4

VARIAE LECTIONES.

a Deest Leid. sec. b vulgo *perspec.* c *erant* Edd. R. M. V. v. ad praef. lib. 8. d *territisque* Edd. R. M. V.

Praeterea *ad eam rem* scripsi e Petav. Scalig. Leid. pr. Voss. et Edd. Rom. Mediol. Ven. *ad ea* est in Leid. sec. *ad ejus rei opus* praeter Lovaniensem etiam Dorvill. pro *eas res* forsan, ut conjecit Davisius, vel, *ejus m.* seu, *ejusmodi res*. *In opere consistere* est, permanere, operando pergere. vide ad B. G. 5, 36. *atque in eo constitit*, vel *consistit*.

Suo quisque loco] Sic MS. Reg. paullo elegantiori verborum ordine. Al. *Quisque suo loco*. CLARK. *Suo quisque loco* etiam MSS. mei et Edd. Vascosan. Gryph. post. Stephan. et Stradae. Rectius. Vide doctos viros ad Liv. 3, 22. *suae cuique parti*.

At haec] MS. Vossii melius, *ac haec* etc. CLARK. Non persuadet vir doctus. Reliqui MSS. et Editi rectius, *at*. nisi quod in Edd. Vasc. Gryph. Steph. Stradae, *ad haec*.

De vallo perspecularetur] Scribe, *prospecularetur*, uti jubent *Petav. Norv.* et *Buslid.* DAVIS. *Cur. sec.* Sueton. Caes. c. 58. *Perspeculatus locorum situs*. Nihilominus *prospecularetur* edidi, confirmante id insuper Vossiano, Leid. primo, Scaligerano et Editionibus primis, Vasc. Stephan. Gryph. post. et Stradae, i. e. *prospectaret*.

Mirabili peritus scientia bellandi] Hac constructione offensus *Joan. Glandorpius* rescribit, *mirabili* praeditus *scientia bellandi*; *Just.* autem *Lipsius* Elect. 2, 22. *mirabili* penitus *scientia bellandi*. Falsus est uterque, cum sana sit lectio vulgata, ut exemplis bene multis ostendimus ad B. C. 3, 93. DAVIS. Glandorpius et Lipsius vocem (*peritus*) ejiciunt. Imperite admodum: ut erudite ostendit Davisius. Quodque hic reponit, *penitus*; ille, *praeditus*, utrumque multo minus est elegans. CLARK. Dele: *cum sana sit* ad finem notae, pro quibus verbis repone: Iis, quae notavit *J. Fr. Gronovius* ad *Agellii* 4, 8. haec addas licet. *Vitruvius* 1, 1. *Architectus, qui pluribus* artibus *debet esse* peritus. *Arnobius* l. 2. p. 53. *Non quo illos negemus omni genere studiorum*

desperationeque exercitus Caesaris verba facit; et [a] cohortatus suos, victoriam propriam se eis brevi
2 daturum pollicetur. Caesar jubet [b] milites rursus ad opus redire, [c] et, per caussam munitionum, tirones
3 in labore defatigare non intermittit. Interim Numidae [d] Gaetuli diffugere quotidie ex castris Scipionis, et partim in regnum se conferre, partim, quod ipsi, majoresque eorum beneficio C. Marii [e] usi fuissent, Caesaremque ejus adfinem esse audiebant, in

VARIAE LECTIONES.

a *cohortans* L. pr. b *militem* Edd. R. M. V. non male. c *ut* etc. *intermittat* L. sec. *caussas* Lov. d vulgo *Getulique*. e deest Lov.

saris liberaretur. Et apud *Sallustium* Fragm. p. 394. *Id bellum excitabat metus Pompeji*, pro eo, quod est, metus, quem incusserat Pompejus. Vide etiam *Joan. Pricaeum* ad *Appuleji* Metam. l. 2. p. 76. DAVIS. Adde, quos laudat Cel. Burm. ad Phaedr. 2, 8. *venatorum fugerent necem*.

Numidae Getulique diffugere] *Petav. Lovan.* et *Norv.* habent, *Interim Numidae Getuli diffugere*. sed erant a Getulis Numidae diversi. *Sallustius* Jugurth. cap. 19. *Caetera loca usque ad Mauritaniam Numidae tenent — super Numidiam Getulos accepimus agitare*. Vide sis et *Melam* 1, 4. Lego, *Interim Getuli diffugere*, deleta voce, *Numidae*, quae videtur a Librariis addita: nam nulla fit in sequentibus perfugarum Numidarum mentio, Getulosque solos in hac historia memorat *Jul. Celsus* p. 220. DAVIS. *Cur. sec.* Copula etiam non comparet in MSS. Scalig. Leid. pr. Voss. nec Dorv. Unde non inepte conjecit Davisius, *Numidae* e Glossa esse additum, quia sic jungit auctor c. 61. Immo c. 35. *Gaetuli* se a Numidis equitibus impeditos fuisse, ajunt, quo minus ad Caesarem confugerent. Aliquo modo explicari posset, *Numidae Gaetuli*, (sic enim malo scribere cum auctoribus Graecis aliisque, quamvis inscriptiones varient) quod Gaetuli pertinuerint ad *Numidas* interiores; immo, ut Numidae, vaga multiplexque gens fuerit. Consule Voss. ad Melam 1, 4. unde passim *Numidis* solent jungi.

Caesaremque ejus affinem esse audiebant] De hac re sic *Jul. Celsus* p. 220. edit. Lond. *Getuli — in castra Caesaris perveniunt, eo maxime praetextu, quod et ipsi et parentes eorum Marii beneficiis obstricti essent, cujus affinem Caesarem opinarentur*. Id — TAM PROCUL VERO ABERAT, *ut, cum Caesar nobilissimus Romanorum esset, Marius rusticanae et ne Romanae quidem fuisset originis*. At toto coelo errat bonus iste vir; Marius enim Juliam, Caesaris amitam, uxorem duxerat. *Plutarchus* in Mario p. 408. Ὥστε καὶ γάμον γῆμαι λαμπρὸν οἰκίας ἐπιφανοῦς τῶν

ejus castra perfugere catervatim non [a] intermittunt. Quorum ex numero electis hominibus, [b] inlustriori- 4
bus Gaetulis, et litteris ad suos cives datis, co- 879
hortatus, [c] uti, manu facta, se suosque defenderent, [d] et ne suis inimicis adversariisque dicto audientes essent, mittit.

XXXIII. Dum haec ad Ruspinam fiunt, legati ex 1
Achilla, civitate libera, etiam undique ad Caesarem veniunt; seque paratos, quaecumque imperas-

VARIAE LECTIONES.

a *intermittebant* L. sec. Edd. R. M. V. b vulgo *illustriores Getulos litt.* c Sic L. pr. V. non *ut.* d deest MSS. 4.

Καισάρων, Ἰυλίαν, ἧς ἦν ἀδελφιδῦς Καῖσαρ. Ac in Caesare p. 707. *Αἰτία δὲ Καίσαρι τῆς πρὸς Σύλλαν ἀπεχθείας ἡ πρὸς Μάριον οἰκειότης ἦν. Ἰυλίᾳ γάρ, πατρὸς ἀδελφῇ Καίσαρος, ὁ πρεσβύτερος συνῴκει Μάριος, ἐξ ἧς ἐγεγόνει Μάριος ὁ νεώτερος.* Vide et p. 709. DAVIS.

Electos homines] Sic MS. Reg. et Edit. Rom. Elegantius, ut videtur, quam quod Scaliger et Recentiores ediderunt, (*electis hominibus.*) pro c. *cohortatus*, quamquam non mala haec Lectio, tamen melius hoc in loco convenire videtur, *cohortatum*. Sed Codices desidero. CLARK. *Electis hominibus, illustriores Getulos*) *Buslid. Reg.* et editio *Romana* dant, *electos homines, illustriores Getulos*, quod elegantius putavit Cl. *Clarkius*; quapropter eam recepit lectionem. Sed a parvi pretii Codicibus vir ille doctus in errorem est inductus. Nam *Pet.* et *Norv.* repraesentant, *electis hominibus illustrioribus Getulis et litteris ad suos cives datis.* Accedit fere *Lovan.* qui dat, *collectis hominibus illustrioribus Getulis et litteris ad assuctos cives datis.* Rescripserim, *quorum ex numero electis*-omnibus illustrioribus Getulis, *et litteris ad suos cives datis, cohortatus* etc. Locutio plane similis est infra cap. 36. DAVIS. *Cur. sec. Electos homines* etiam Leid. sec. et Edd. Med. Ven. Vascos. Gryph. post. Steph. et aliae. Sed bene hic Davisius docet legendum esse, *electis hominibus illustrioribus Getulis et litteris* etc. Sic enim diserte exhibent etiam Leid. pr. Voss. et Dorv. nisi quod *collectis* ille habeat quoque. *Getulos* vero, non *Getulis*, est in MSS. praeter Petav. in quo bene, *Getulis*. In Lov. *ad Getulos et litteris adsuetos c.* corrupte. Leid. sec. *illustres Getulos* etc. *cohortatusque*. Saepissime jam monui, Ablativum istum absolutum, subintellecto casu verbi, a Caesare et Hirtio adhiberi, et in primis cum participio, *cohortatus*. Adi ad 7, 4. *convocatis clientibus facile incendit.* Supra c. 18. *cohortibus circumitis cohortatus:* uti ex MSS. legendum conjeci.

Acilla] Leid. prim. et Voss.

2 set, et libenti animo facturos pollicentur: tantum orare et petere ab eo, ut [a] sibi praesidium daret, quo tutius id, et sine periculo facere possent: se et frumentum, et quaecumque res [b] eis subpeteret,
3 communis salutis gratia subministraturos. Quibus
880 rebus facile a Caesare inpetratis, [c] praesidioque dato, C. Messium, aedilitia functum potestate, Achillam jubet proficisci. Quibus rebus cognitis, Considius [d] Longus, qui Adrumeti cum II legionibus et equitibus DCC praeerat, celeriter, [e] ibi parte praesidii relicta, cum IIX cohortibus ad Achillam

VARIAE LECTIONES.

a *si* Scal. Lov. b *ei* Lov. Dorv. L. sec. Ceterum hic nos destituit Codex Lovan. c *que* abest Dorv. d *Longinus* L. sec. Edd. R. M. V. e deest L. pr. Mox vulgo *ad* exsulat.

hic et infra, *Achilla*, ut et MSS. Ciacconii. Quod reposui, nisi verius sit, ut puto, *Acholla*. Sic certe Graecis, Straboni, Ptolemaeo, Stephano Byz. et aliis audit: atque ita Ciacconius et Berkelius legi voluerunt. Apud Livium quoque 33, 48. edidit Gronovius, *inter Achollam et Thapsum*. *Achollae* mentio, si quidem sana est lectio, fit quoque in Mela 1, 7. Vide tamen Harduin. ad Plin. H. N. 5, 4. ubi *Acolitanum oppidum* dicitur, et *Aquillitanos* e vet. Inscr. adducit.

Etiam undique] *Phil. Rubenius* Elect. 2, 4. pro hisce vocibus reponit, *et immuni*, quae quidem audax, nec tamen necessaria est conjectura. MS. *Norv. et undique;* Codex *Urs. et jam undique*, hoc est, omni parte. Optime, ut videtur. *Virgilius* Aen. 2, 64. *Undique visendi studio Trojana juventus Circumfusa ruit*. Vide et Aen. 8, 7. DAVIS. Pro nota ista hanc repone: *Ex Acilla civitate libera*, etiam undique *ad Caesarem veniunt*) *Ursini* Codex, *et jam undique:* quod rectum videretur, si modo legati ad Caesarem *ex omni parte* mitterentur. Cum vero haec ad solos Acillanos pertineant, omnino reposuerim, *ex Acilla civitate libera* et immuni (vel, *libera immunique*) *ad Caesarem veniunt*, quemadmodum conjecit *Phil. Rubenius* Elect. 2, 4. Sic, quod observavit Vir ille doctus, Leptin *liberam civitatem et immunem* vocat noster supra c. 7. *Cicero* in Verrem 2, 68. *Quid? qui agros immunes liberosque arant, cur oderunt?* Pariter *immunes civitates ac liberas* dixit idem 3, 6. IDEM. *Cur. sec. Civ. veniunt libere etiam undique ad Caes.* MSS. Voss. Leidens. sec. et Edd. Rom. Med. Ven. Nullus dubito, quin scripserit Hirtius, *civitate libera etiam inmunique*. *Etiam*, scilicet non minus, ac *Leptis*, *Ruspina* etc. Plinius H. N. 5, 4. *Hic oppida libera Leptis, Adru-*

ire contendit. Messius, [a] celerius itinere confecto, 4
prior Achillam cum cohortibus pervenit. Considius [b] interim, quum ad urbem cum copiis accessisset, et animadvertisset, praesidium Caesaris ibi esse, non [c] ausus periculum suorum facere, nulla re gesta [d] pro multitudine hominum, rursus Adrumetum [e] se recipit: deinde paucis post diebus, equestribus co- 5
piis [f] ab Labieno adductis, rursus [g] Achillitanos, castris positis, obsidere coepit.

XXXIV. Per id tempus C. Sallustius Crispus, 1
quem paucis ante diebus missum [h] a Caesare cum

VARIAE LECTIONES.

a *celeriter* Leidd. b abest Dorv. c vulgo *a. periculo suo rem f.* d *prae* Edd. R. M. V. e *se Adr.* MSS. et Edd. qdd. *se* abest L. pr. *recepit* MSS. 3. f ita MSS. meliores et Edd. pp. non *a.* g vulgo *Acillanos.* h desunt Dorv.

metum, Ruspina, Thapsus. et mox: *Oppida libera* xxx, *ex quibus dicenda intus Acolitanum* etc.

Seque paratos quaecunque imperasset, et libenti animo facturos pollicentur] Haec male se habent, quod tamen ab interpretibus haud est animadversum. Lege, *seque* parato, *quaecunque imperasset, et libenti animo facturos pollicentur. Hirtius* B. G. 8, 42. *Omnia* paratissimo *sustinebant* animo. *Sallustius* Catil. c. 61. *Forti atque* parato animo *sitis.* Vide sis etiam *Ciceronem* pro Sextio c. 16. et *Caesarem* B. G. 2, 21. DAVIS. *Cur. sec.* Perperam MSS. omnes tamen *paratos* servant. *Animo parati* recte dicerentur; sed tum aliter haec verba ordinari debuisse videntur. Vide ad B. Alex. c. 45.

Acillam] Scal. et Dorv. *ad Acillam*, Leid. pr. et Voss. *ad Achillam.* Bene, uti idcirco reposui. Quod sexcenties in his commentariis occurrit. Vide ad B. G. 1, 6. *ad Genevam pervenit.*

Periculo suo rem facere] Ursini Codex, ipso probante, *periculo suorum rem f.* At MSS. Leid. pr. Scalig. Dorv. *periculum suorum facere.* Verissime. Non ausus experiri, quid sui valerent, et an satis fidi sibi essent, vel Caesarianis superiores, eosque oppido dejicere possent. *Facere periculum* optimo cuivis in usu esse, notissimum est. Ipse Hirt. 8, 34. *Qui fortunae illius periculum fecerat;* et infra c. 79. *legionumque periculum facerent.* Lipsius orae codicis sui adleverat, *periculi sui rem f.*

Rursus Acillanos] Ita primum comparet in Ed. Scaligeri, forsan typothetarum errore. Sequentes tamen Editores fideliter secuti sunt: cum MSS. omnes et

2 classe demonstravimus, [a] Cercinam pervenit. Cujus adventu C. Decimius, quaestorius, qui ibi cum grandi familiae suae praesidio praeerat commeatui, parvulum navigium nactus conscendit, [b] ac se fugae
3 commendat. Sallustius interim praetor a Cercinatibus receptus, magno numero frumenti invento, naves onerarias, quarum ibi satis magna copia fuit,
4 complet, atque in castra ad Caesarem mittit. Allie-
88. nus interim proconsul e Lilybaeo in naves onerarias inponit legiones XIII, et XIV, [c] et equites Gallos DCCC; funditorum sagittariorumque mile, ac secundum commeatum in Africam mittit ad Caesarem: quae naves, ventum secundum nactae, IV die in

VARIAE LECTIONES.

a Sic Cap. 8. non *Cercinnam*. V. *Pintian.* ad Mel. 2, 7, 59. *Cerninam* Scalig. Leidd. *Cereninam* Edd. pp. *Cernam* Dorv. b desunt haec L. pr. *fuga* Dorv. c abest *et* a L. pr.

Edd. priores dant, *Acillitanos*, vel *Achillitanos*, ut cum Leid. pr. repoſui. Plinio enim *Acolitanum oppidum*, et *Aquillitani* apud Gruterum. Porro desinit hic etiam vetusta manus Codicis Vossiani. Cetera tam recenti manu adtexta erant, ut ejus rationem haberi operae pretium non duxerim.

C. Decimius Quaestorius] MS. Reg. et Vossii, et Edit. Rom. *Quaestorius vir.* CLARK. Etiam in Leid. sec. forsan quoque aliis, adest *Vir*, ut et Edd. omnibus ante Ursinum, qui e suo Codice *Vir* docuit delendum. sic supra *C. Virgilius Praetorius*. Paullo post et c. 85. *Tullius Rufus Quaestorius*. Male igitur Cellarius rursus addidit, *Vir*. Ceterum *Decumius Quaestor* est in Leid. pr. In nonnullis, *decimus*. In Edd. Vascos. Aldi, Gryph. Steph. Plant. et aliis, *Decius*. Sed etiam Pet. *Decimius*. Quae gens nota est, unde *Decimius Saxa*. Paullo post in Leid. pr. non male scribi videtur, *cum grandi familia praesidio praeerat:* ut *praesidio* sit dativus. Nil muta tamen in voce, *familiae*. *Cum praesidio praeesse* et similia non raro Hirtius usurpat. Adi ad 8, 2. *Ipse cum equitatus praesidio.*

Cercinnatibus] *Cercinatibus* Leidens. sec. Dorv. et Edd. Rom. Mediol. *Cereninatibus* Ed. Ven. At Scalig. et Leid. pr. *Ceronitanis*. Petav. *Cercinnitanis*. Quam veram esse puto lectionem. a *Cercinna*, sive *Cercina*, minor insula dicta est *Cercinitis* apud Plinium, Strabonem et alios. Sic et supra ab *Achilla*, *Achillitani*, ab *Ilica*, *Ilicitani*.

portum ad Ruspinam, ubi Caesar castra habuerat, incolumes pervenerunt. Ita Caesar duplici laetitia 5
ac voluptate uno tempore auctus, frumento auxiliisque, tandem, suis exhilaratis, [a] annonaque levata, sollicitudinem deponit; legiones, equitesque ex navibus [b] egressos jubet ex languore nauseaque reficere; dimissos in castella, munitionesque disponit.

XXXV. Quibus rebus Scipio, quique cum eo [c] erant 1
comites, mirari, et requirere: [d] C. Caesarem, qui ultro consuesset bellum inferre, ac lacessere proelio, subito commutatum [e] non sine magno consilio suspicabantur. [f] Itaque ex ejus patientia in ma- 2
gnum timorem conjecti, ex Gaetulis duos, quos ar-

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *annonaeque l. sollicitudine.* b *egressis* Scal. *egressus* Edd. qdd. c vulgo *essent.* d V. ad B. Civ. 1, 1. e *illud non* L. sec. Edd. R. M. V. f *ita* eaedem.

E Lilybaeo] Non agnoscit praepositionem Leid. primus. Vide ad 7, 32. *Avarico commoratus.*

Frumento auxiliisque, tandem suis exhilaratis, annonaeque levata sollicitudine, deponit legiones; equitesque ex navibus etc.] Editt. *Rom. Ven. Beroald.* exhibent, *frumento auxiliisque tandem suis exhilaratis* animo atque *levata sollicitudine;* MS. *Urs. frumento auxiliisque tandem suis hilaratus, annonaeque levata sollicitudine.* At in Cod. *Norvic.* legitur, *frumento auxiliisque tandem suis hilaratus, annonaeque levata sollicitudinem deponit: legiones equitesque ex navibus* etc. Unde, minima mutatione, eaque, ut videtur, ad sensum necessaria, rescribo, *frumento auxiliisque, tandem suis hilaratis,* vel *exhilaratis, annonaque levata, sollicitudinem deponit: legiones equitesque ex navibus* etc. DAVIS. *Suis exhilaratis,* annonaque *levata,* sollicitudinem *deponit; legiones equitesque etc.*) Ita ex MS. Eliensi, unica solum mutata literula, (scriptum enim fuerat, *annonaeque,*) optime restituit Davisius. Scaliger et Recentiores ediderant, (*suis exhilaratis,* annonaeque *levata* sollicitudine, *deponit legiones; equitesque etc.*) In aliis MSS. et Editt. Vett. fuerat, (*suis exhilaratis* animo atque *levata* sollicitudine, *legiones deponit; equitesque* etc.) CLARK. Ex Ursini Codice suam lectionem effinxit Scaliger. *Exhilaratus* etiam Leid. sec. *hilaratus* Dorv. Sed *hilaratis* Scalig. et Leid. pr. Quod tam rectum est, quam, *exhilaratis.* Dein pro *annonaeque* in Leid. sec. est, *animo atque,* in

883 modiûm milia ccc [a] comportata fuerant a negotiatoribus Italicis aratoribusque, ad Caesarem [b] venere; quantaque copia frumenti apud se sit, docent; simulque orant, ut sibi praesidium mittat; quo facilius et frumentum, et copiae suae conserventur.
3 Quibus Caesar in praesentia gratias agit, praesidiumque brevi tempore se missurum dixit; [c] cohorta-
4 tusque ad suos cives jubet proficisci. P. Sitius in-

VARIAE LECTIONES.

a *comportati* L. pr. a m. sec. *fuerunt* L. sec. b *venire* Pet. non male. Vide ad c. 25. Paullo ante *It. oratores ad C.* L. sec. Edd. R. M. c *cohortatosque* Dorv. *cives* abest a L. pr.

bus est, *ex oppido Tisdrae*, ac ita legendum censeo. Sic noster infra c. 58. *Oppidum Uzitae*, *Virgilius* Aen. 3, 283. *Buthroti urbem*, et *Sulpicius Severus* Hist. Sacr. 1, 43, 4. *Sareptae oppidum*, dixerunt. DAVIS. Al. *Tisdro*, vel potius, *Tisdra*. CLARK. Licet enim hoc oppidum *Tysdrum* vocet *Capitolinus* in Maximinis c. 14. et in *Gordianis* c. 7, 8. Noster tamen id *Tisdram* nominat. Vide c. 67. 68. DAVIS. *Cur. sec. Thisdre*, vel *Thisdore*, habent etiam mei omnes et Edd. pp. Gryph. Vasc. Steph. aliaeque pro, *Tisdrae*, ut etiam c. 93. supra c. 28. *Thapsi oppidum*. ubi vide. Adde Cell. ad c. 58.

In quo tritici modium millia ccc comportata fuerant] Hoc est, *in quo* reposita erant — quae *comportata fuerunt*. Vide quae supra de hujusmodi constructione ad 4, 12. Male enim Goduinus et Cellarius legunt, *in* quod etc. CLARK. *Petav. Norvic.* et tres MSSti *Goduino* memorati dant, *in quod*. Sic paulo post, *In quod Juba — frumentum — comportaverat*. Licet igitur ferri queat recepta lectio, si cunctis ab exemplaribus firmaretur; nullo tamen modo contra meliorum fidem videtur defendenda. DAVIS. *Cur. sec. In quo* hic MSS. mei et Edd. omnes, at statim, *in quod*.

Modium milia] MSS. et Edd. Vett. (*modia millia CCC.*) Quod Latinum non est. *Millia* enim non potest esse adjectivum. Nisi forte subintelligatur *ad*, (vix) *modia* ad *millia CCC*. Quomodo nonnumquam loqui videntur boni auctores. CLARK. *Modia*, quod est in Leid. sec. Dorv. immo et Petav. nisi fallunt excerpta, et Edd. omnibus ante Scalig. proscripsit etiam Glandorpius, ut et Cellarius, non, quod *modia* in neutro Latine non dicatur, sed, quod *modia millia* jungi non possint. At fallitur vir doctus. Vel enim est appositio, vel subintelligitur *ad*. B. Civ. 2, 18. *tritici modios CXII milia pollicetur*, ut est in MSS. omnibus. Plura vide ad 3, 4. *Sagittarios III milia, equites VII milia*. *Modiûm* hic tamen nolui rursus inmutare, quia sic inveni in Scalig. et Leidensi primo. *Mille* Edd. Steph. et Gryph. post.

Copiae suae conserventur]

terim cum copiis Numidiae fines ingressus, [a] castellum, in monte loco munito locatum, in quod Juba [b] belli gerendi gratia et frumentum, et res ceteras, quae ad bellum usui solent esse, comportaverat, vi expugnando, est potitus.

XXXVII. Caesar, postquam legionibus veteranis II, 1
equitatu levique armatura copias suas ex secundo 884
commeatu auxerat, naves VI onerarias statim jubet

VARIAE LECTIONES.

a *castello in montis l. m. locato* vulgo. b *belligerandi* L. pr. ut alibi pro *b. gerundi*. V. ad l. 8. in f.

Commeatus cibaria. *Caesar* B. G. 4, 4. *Reliquam partem hiemis se eorum copiis aluerunt. Vellejus Paterculus* 2, 111. *Inopsque copiarum et intra se furens viribus hostis elanguesceret.* Vide et *Justinum* 38, 10. DAVIS. Vide plura ad B. Gall. 1, 31.

Se missurum dixit] Lege, *dicit*; nam verbum praesentis temporis et antecedit et sequitur. DAVIS. *Cur. sec.* At contra in Leid. prim. est, *egit*. *Dicit* jam exstat in Edd. Elzevirii. Saepissime monui, tempora haec passim varie jungi.

Castello in montis loco munito locato — est potitus] Editt. Vett. *castello in montes loco* etc. MS. autem *Norvic. castellum in montes loco munito locatum — potitus est*, unde proculdubio rescribendum, *castellum in montis loco munito locatum — potitus est*: non raro enim apud optimos auctores quartus casus huic verbo adjungitur, et falsus est *Servius*, qui ad *Virgilii* Aen. 3, 278. negavit, nos accusativo casu hic uti posse. *Lucretius* 3, 1051. Sceptra potitus, *eadem aliis sopitu' quiete*. *Terentius* Adelph. 5, 4, 17. *Ille alter sine labore* patria potitur commoda. Ubi *Donatus, accusativo*, inquit, *casu extulit, quod nos ablativo dicimus*. — *Accius in Clytemnaestra*, Feras potiuntur plagas. *Cornel. Nepos* Eumen. c. 3. *Semper habiti sunt fortissimi, qui summam imperii* potirentur. *Justinus* 9, 7, 12. *Spectaculoque pendentis* ultionem potita *est*. Vide et 37, 1, 4. DAVIS. Vulgata tamen lectio quod moveatur nihil est. CLARK. At durissime hic tot ablativi junguntur, quare omnino rescripsi, *castellum locatum*. quae lectio confirmatur ab integerrimis Codicibus, Petaviano et Leid. primo. Sic c. 68. *Oppidum potitur* MSS. meliores. Plaut. Amphitr. 1, 1, 32. *domum potiri*. Et saepissime. Adi, quae congessit A. V. Staveren ad Nepot. Eumen. 3, 4. et Davis. infra ad c. 87. *Castra potiri*. B. Hisp. c. 13.

In monte loco munito] Sic restitui ex MS. Regio. MSS. alii et Edd. Vett. habent corrupte, (*in* montes *loco munito.*) Unde Scaliger et Recentiores, in montis *loco munito*. Sed elegantior est lectio ea, quam ex MS. Regio reposui. CLARK. *Montis* jam edi-

adversariorum, in qua docui esse praesidium, stationemque Numidarum; [a] paullisper commoratus, [b] perspectaque natura loci, equitatu in statione dis-
3 posito, legionibus opus adtribuit; brachiumque medio jugo ab eo loco, ad quem pervenerat, usque ad eum, unde egressus erat, [c] jubet dirigi ac muniri.
4 Quod postquam Scipio Labienusque [d] animadverterunt, equitatu omni ex castris educto, acieque equestri instructa, a suis munitionibus circiter [e] passus mile progrediuntur, pedestremque copiam in secunda acie minus [f] passus CD a castris suis constituunt.

1 XXXIX. Caesar in opere milites adhortari, neque adversariorum copiis moveri. [g] Quum jam non amplius [h] passuum MD inter hostium aciem, suasque munitiones esse animadvertisset; intellexissetque ad

[a] impe-

VARIAE LECTIONES.

a *Caesar* MSS. o. praeter Petav. et Edd. pp. item Vascos. Gryph. Steph. e Glossa. b *que* abest Scal. c deest Pet. d *animadverterant* Pet. L. pr. e *passibus* L. sec. f *passibus* L. sec. sed v. c. 41. 4, 37. 8, 10. *a* c. *s.* desunt L. pr. g Sic L. pr. non *jam q.* h *passibus* Vasc. Gr. post. Steph. Str. v. B. Alex. c. 69. *M* L. sec. Dorv. Edd. B. M. V. Al. *CC* vel *D.* Vasc. margo.

que Numidarum: (tum) *paullisper commoratus etc.*) Nihil evidentius. CLARK. Dele notam, et repone: Atque *in unumquemque collem*) Prima vox idem nonnunquam sonat, ac *statim*, ut observarunt *Agellius* 10, 29. et *Nonius* in, *atque.* Vide sis et *J. Fr. Gronovium* ad *Livii* 26,39. Ea tamen voce deleta malim, *Postquam Caesar ad jugum, de quo docui, adscendit, in unumquemque collem* etc. Ac ita diserte repraesentant MS. *Vossianus* editique *Florent. Gryph.* et *Lugdun.* 1576. DAVIS. *Cur. sec. Atque* abest ab Edd. Vasc. Steph. Gryph. post. et Stradae. Sed recte docet Clarkius, adesse debere, uti eam vocem agnoscunt quoque MSS. omnes, nec non, *effecit*, cum Edd. nominatis ceterisque vetustis, nisi quod Leid. sec. Dorvill. et Edd. Rom. Mediol. ac Ven. habeant, *fecit. Atque* aliter etiam sumi pro, *statim*, docet quoque Cerda in Virgilii loco. Vide etiam, quos laudat Cel. Burm. ad Phaedr. F. 16. *Rapere atque abire.* Glandorpius quoque pro *statim* capiebat hic loci, vel deletum volebat.

[a] inpediendos milites suos, et ab opere depellendos, [b] hostem propius accedere; [c] necesseque haberet legiones a munitionibus deducere; imperat turmae Hispanorum, [d] ad proximum collem propere adcurrerent, praesidiumque inde deturbarent, locumque ca- 886
perent; eodemque jubet levis armaturae paucos con- 3
sequi subsidio: qui missi celeriter, Numidas adorti [e] partim vivos capiunt, nonnullos equites fugientes convulneraverunt, [f] locoque sunt potiti. Postquam 4
id Labienus animadvertit, quo celerius iis auxilium ferret, ex acie instructa equitatus sui prope totum dextrum cornu [g] avertit, atque suis fugientibus subpetias ire contendit. Quod ubi Caesar conspexit, La- 5
bienum ab suis copiis longius [h] jam abscessisse; equitatus sui alam sinistram ad intercludendos hostes inmisit.

VARIAE LECTIONES.

a *inpediendum* Dorv. b *hostes* L. sec. Edd. R. V. M. c *et nec.* Dorv. *que* deest L. pr. d vulgo *ut ad.* e *partem* Ed. Gryph. f *locumque* Scal. a m. pr. V. c. 36. g *advertit* L. pr. V. c. 23. h vulgo abest *jam*.

Effecit] Ita consentientibus MSS. omnibus et Editt. vett. restitui. Editores nuperi reposuerant, *efficit*, quia Syntaxin totius periodi non intelligerent scilicet. CLARK.

Pedestremque copiam] Pedèstres copias. Sic *Virgilius* Aen. 2, 564. *Respicio, et, quae sit me circum copia, lustro.* Ubi *Servius*, *notandum*, inquit, *de exercitu numero eum dixisse singulari, cum copias de exercitu numero plurali dicamus. Silius Italicus* 11, 267. *Nunc deinde pedestris* Copia *quanta viri.* Vide etiam notat. ad B. C. 1, 45. Editio *Beroald.* *equestremque copiam* hic perperam repraesentat. DAVIS. Vide ad B. Gall. 1, 48. *Quos ex omni copia delegerant.*

Imperat turmae Hisp. ut etc.] Optime a Codd. Scal. et Leid. pr. exsulat conjunctio, *ut*. quare eam delevi. Vide notas ad 4, 16. et saepissime. Minus bene autem in Dorvill. codice exstat, *ut turma Hisp. occurreret*, et cetera in singulari numero.

Adcurrerent] Leidenses et Dorvill. cum Edd. Rom. Mediol. ac Ven. *occurrerent*. Bene. i. e. *in tempore adessent*. Sic c. 49. *pro-*

1 XL. Erat [a] in eo campo, ubi ea res [b] gerebatur, villa permagna, IV turribus exstructa, quae Labieni prospectum inpediebat, ne posset [c] animum adver-
2 tere, ab equitatu Caesaris se intercludi. Itaque non prius vidit turmas Julianas, quam suos caedi a tergo [d] sensit: ex qua re subito in terrorem converso equitatu Numidarum, recta in castra fugere contendit.
3 Galli Germanique, qui restiterant, ex superiore loco et post tergum circumventi, fortiterque [e] resistentes,
4 conciduntur universi. Quod ubi legiones Scipionis, quae pro castris erant instructae, animum adverterunt; metu [f] ac terrore obcaecatae, omnibus portis
5 in sua castra fugere coeperunt. Postea Scipione [g] ejusque copiis campo collibusque exturbatis, atque in castra compulsis, quum receptui Caesar cani jussisset, equitatumque omnem intra suas munitiones recepisset, campo purgato, animadvertit mirifica corpora

VARIAE LECTIONES.

a *uno* L. sec. b *ageb.* L. pr. V. ad B. G. 3, 28. c Sic L. pr. et statim, non *animadv.* V. ad B. G. 1, 24. d *sentit* MSS. 4. e *restantes* Scal. L. pr. non male. f *atque* L. sec. g *suisque* L. sec. *in c.* Dorv. Edd. R. M. V. *que* abest Dorv.

ximi collis occupandi consilium ceperat, et quo propiore loco fuerat, eo celerius occurrerat. Et ita saepe alibi. Consule Cel. Burm. ad Vellej. 2, 61. *Cum Antonius occurrisset exercitui*, et ad Phaedri l. 2. Epilog. Hinc *suppetias occurrere* c. 66. ubi vide Davis. B. Hisp. c. 37. *Classe occurrit*, i. e. in tempore adest. Adde Cort. ad Plin. Ep. 6, 34. in f. Ita *obponere* saepe pro *adponere*, ut infra c. 59. et aliquoties idem vir, uti et Heins. ad Ovidium, de eo composito egerunt.

Ab suis copiis longius abscessisse] MS. *Norv.* et editt. *Rom. Venet. Beroald.* habent, *ab suis copiis longius* jam *abscessisse*, unde fugitiva vocula *Hirtio* restituenda. DAVIS. Mei omnes quoque et Clarkii cum Edd. ante Scalig. addunt, *jam*, quare rursus inserui.

Postea] Scalig. Leid. pr. sec. Dorvill. et Edd. Rom. Mediol. et Ven. *postquam*. Lege, *post quae*, ut margini adlevit Lipsius.

In fide partienda] Super hoc loco rogavit Celeb. Gronovius Heinsium per epistolam Tom. 3.

Gallorum Germanorumque, qui partim [a] ejus auctoritatem erant ex Gallia secuti, partim [b] pretio pollicitationibusque adducti ad eum se contulerant; nonnulli, qui ex Curionis proelio capti conservatique parem gratiam in fide partienda praestare [c] voluerant. Horum corpora mirifica specie amplitudineque, caesa 6
toto campo, ac prostrata [d] diverse jacebant.

XLI. His rebus gestis, postero die Caesar ex om- 1
nibus praesidiis cohortes [e] eduxit, atque omnes suas 887
copias in campo [f] instruxit: Scipio, suis male acceptis, occisis [g] convulneratisque, intra suas continere se munitiones coepit. Caesar, [h] instructa acie, se- 2
cundum infimas jugi radices propius munitiones leniter accessit. Jamque minus mile [i] passuum ab oppido Uzita, quod Scipio tenebat, aberant legiones Julianae; quum Scipio veritus, ne oppidum amitteret, unde [k] aquari, reliquisque rebus sublevari ejus

VARIAE LECTIONES.

a *Labieni* scil. quod reponit Gland. b deest Petav. c *noluerant* L. pr. *voluerunt* Ed. Elz. d *diversa* L. sec. deest Dorv. Edd. R. M. V. male. e vulgo *deducit.* f *exstruxit* Dorv. g Sic MSS. Urs. Pet. Scal. Leidd. Dorv. Ed. Ber. ut c. 5. 7. 39. 52. et passim. vulgo *vulner.* h *instructam aciem* L. pr. Dorvill. i *passibus* L. sec. k *adaquari* L. sec. Dorv. Edd. R. M. v. ad 8, 42.

p. 379. quid differret Torrentianus codex, quoniam Lipsius quid adscripserat, quod adsequi non posset. Gudius videtur e Lipsiana manu effecisse, *fidei commissae portentum.* Torrentianum Codicem hic deficere, jam multo ante monui. Fidem partiebantur, quia ante Curioni, adeoque partibus Caesaris, nunc Scipioni, adeoque Pompejanis se addixerant.

Deducit] MS. Eliens. *educit.* MSS. Reg. et Vossii, *eduxit.* Edit. Rom. *deduxit.* Quarum duarum posteriorum lectionum alteram recipiendam existimo, propter sequentem, *instruxit.* CLARK. Legendum, *cohortes eduxit*, ut jubent *Petav.* aliique nonnulli MSSti. DAVIS. *Cur. sec. Eduxit* etiam MS. Ursin. Scalig. et Edd. Vasc. Steph. Gryph. Marg. *deduxit* Leid. pr. Dorv. et Edd. Med. Ven. sed praestat hic, *educit. Deducere* aliud quid notat. Vide ad B. G. 2, 33. et, *eo deducere*, infra c. 56. sed rursus c. 58.

exercitus [a] consuerat, eductis omnibus copiis, quadruplici acie instructa, ex instituto suo, prima equestri turmatim [b] directa, elephantisque turritis [c] in-
8 terpositis armatisque, subpetias ire contendit. Quod ubi Caesar animadvertit, arbitratus Scipionem, ad dimicandum paratum ad se certo animo venire; in eo loco, quo paullo ante commemoravi, ante oppidum
888 constitit, suamque aciem mediam eo oppido texit. Dextrum sinistrumque [d] cornu, ubi elephanti erant, in [e] conspectu patenti adversariorum constituit.

VARIAE LECTIONES.

a Ita MSS. o. et Edd. pp. non *consueverat.* b *derecta* Leid. pr. c *inpositis* L. pr. d *cornum* Scal. e *conspectum* Dorv.

Copias de castris omnibus deducunt, in MSS. melioribus, *educunt.* c. 61. tamen, *legiones in campum deducere.*

Quod ubi Caesar animadvertit; arbitratus — venire: in eo loco — constitit] Mire hic dormitarunt Editores, qui non animadverterunt, aut mendum aliquod subesse, aut nimiam saltem et vix ferendam ambiguitatem, cum illud (*constitit*, et quae sequuntur,) ex Syntaxi videatur referri ad *Caesarem*, sensu autem postulante, necessario sit de *Scipione* intelligendum. MS. Eliensis pro (*arbitratus*) habet, (*arbitrabatur.*) Unde ex conjectura rescribi poterit, (*Quod ubi Caesar animadvertit*, arbitrabatur *Scipionem —venire;* at ille *in eo loco — constitit.*) Vel forte aliquid ante voces istas (*in eo loco*) deest. Vel, utcunque sit, sive desit aliquid, sive non, manifesto de *Scipione*, non de *Caesare* dictum, intelligendum est illud, (*in eo loco — constitit, etc.*) CLARK. *Quod ubi Caesar animadvertit, arbitratus Scipionem ad dimicandum paratum ad se certo animo venire, in eo loco, quo paulo ante commemoravi, ante oppidum consistit*) MS. *Norv.* exhibet, *arbitrabatur Scipionem ad dimicandam paratum ad se certo animo venire,* quod *in eo loco constitit.* Quasi Scipio ad dimicandum *progrederetur*, quod ante oppidum *staret!* Revera tamen ultimae sententiae pars ad Scipionem spectat, ut recte vidit *Clarkius.* Quapropter doctissimus ille vir legit, *Quod ubi Caesar animadvertit*, arbitrabatur *Scipionem ad dimicandum paratum ad se certo animo venire;* at ille *in eo loco* etc. Eodem sensu, sed MSStis propius accedens lego, *Quod ubi Caesar animadvertit*, *arbitratus* EST, vel, ut *Norv.* habet, *arbitrabatur*, *Scipionem ad dimicandum* parato *ad se* et *certo animo venire;* qui tamen *eo loco.* Qui compendiariam norunt scribendi rationem, qua usi sunt Librarii, facile cernunt, *quod in eo loco* pro, *qui tamen eo loco*, irrepere potuisse. DAVIS. *Cur. sec.* Forsan simpliciter scribendum, *is eo loco*;

XLII. Quum jam prope Solis occasum Caesar ex- 1
spectavisset, neque ex eo loco, quo constiterat, Sci-
pionem progredi propius [a] se animadvertisset, loco-
que magis se defendere, si res coëgisset, quam in
campo comminus consistere audere; non est visa ra- 2
tio propius accedendi eo die ad oppidum; quoniam
ibi praesidium grande Numidarum esse cognoverat,
hostesque mediam aciem suam oppido texisse; sibi- 3
que difficile [b] factu esse intellexit, simul et oppidum
uno tempore obpugnare, et in acie in cornu dextro,

VARIAE LECTIONES.

a Deest L. pr. *cum advert.* L. sec. *advert.* Dorv. fors. rursus *animum adv.* b *factum* Scal. L. pr. V. ad B. G. 4, 30.

certe illa de Scipione sine dubio capienda sunt.

Certo animo] In Scalig. et Leid. pr. exaratur, *certum.* Quasi fuerit, *certum animi.* Sed nulla mutatione opus est; *paratus animo certo* dicitur, qui firmiter quid proposuerit, seque ad id paraverit. *Paratus animo* ita saepius. V. ad Bell. Alex. c. 45. et *certo animo*, ut apud Ovid. Ep. 18, 38. *Quid mecum certa proelia mente geris?*

In eo loco, quo paullo ante commemoravi] Editt. *Rom. Venet. Beroald.* habent, *in eo loco, quem paullo ante commemoravi*, quae lectio est a Sciolis, *Hirtii* manum temere mutantibus; more enim Graeco hic locutus est noster ac infra c. 69. Sic et interdum praestantes linguae Latinae auctores. *Terentius* Heaut. 1, 1, 35. Men. *Scire hoc vis?* Chr. *hac caussa equidem*, qua *dixi tibi. Vitruvius* 2, 1. *Spatio inter eas relicto*, quanto *arborum longitudines patiuntur. Lactantius* de mort. Persec. 45, 7. *Collectis ex proximo*, quantis *potuit, militibus.* Adde quae notavimus de B. Civ. 3, 69. DAVIS. Quo *paullo ante commemoravi*) Codices nonnulli, (quem *paullo ante* etc.) Sed elegantior est vulgata Lectio. Cujus Syntaxeos ratio ea est, ut vel dicatur, *eo loco constitit*, quo in loco eum copias suas eduxisse *paullo ante commemoravi*; vel *eo loco constitit*, de *quo paullo ante commemoravi*; (quemadmodum jam supra cap. 38. (*ad jugum*, de *quo docui*); vel denique ut sit *Hellenismus*, sive Syntaxis Graecis usitata, quo pronomen eodem casu efferri solet, ac nomen antecedens: quod tamen fieri solitum duntaxat in *verbis usus frequentioris*, iisque fere aut primae aut secundae personae, quaeque ibi loci deponentium seu intransitivorum naturam habent. Vide Illustrissimi, et acri judicio quicquid ubique est Criticorum longe exsuperantis, *Richardi Bentleji* Emendationes ad *Ciceronis* Disp. Tusc. 5, 14. CLARK. Vide etiam Cellarium, et infra. Male etiam Ed. Med. et Edd. omnes ante Ursinum, *quem*, et Leid.

ad [a] Thapson, a Virgilio scaphis naviculisque actua-
2 riis excepta est, et [b] ad Scipionem deducta. Item altera navis [c] trieris ex eadem classe errabunda, ac tempestate ad Aegimurum delata, a classe Vari et M. Octavii est capta; in qua milites veterani cum uno centurione, et nonnulli tirones fuerunt: quos Varus, adservatos sine contumelia, [d] deducendos curavit ad
3 Scipionem. Qui postquam ad eum pervenerunt, et ante suggestum [e] ejus constiterunt, *Non vestra*, inquit, *sponte vos*, [f] *certo scio*, *sed illius scelerati vestri imperatoris inpulsu et imperio coactos*, *cives*
4 *et optimum quemque nefarie consectari: quos quo-*
890 *niam fortuna in nostram detulit potestatem*, *si*, *id quod facere debetis*, *Rempublicam cum optimo quoque* [g] *defendetis*, *certum est vobis vitam et pecuniam donare: quapropter*, *quid sentiatis*, [h] *proloquimini.*

1 XLV. Hac habita oratione, Scipio, quum [i] existimasset pro suo beneficio sine dubio ab iis gratias

VARIAE LECTIONES.

a Ita Scal. Leidd. Dorv. non *Thapsum*. licet ita quoque c. 46. 53. b *ad Sc*. desunt Scal. L. pr. *adducta* Scal. Pet. *abducta* L. pr. v. ad B. Civ. 2, 52. c vulgo *triremis*. d *deducendosque* L. pr. e deest Scal. L. pr. f *certe* L. sec. Edd. R. M. V. *cerno*, sine *scio*. g vulgo *defenditis*. h *proloquamini* Dorv. Edd. R. M. V. i *estim*. L. sec. Dorvill.

pr. Ursin. et Ed. Scal. *trieris*. De cujus lectionis veritate non dubitare quis potest. Navium nomina Graece efferre solet Hirtius, ut *Dicrotos*, *Catascopus*, *penteris*. Vide ad B. Alex. c. 47. et infra c. 63. et Nep. Alcib. c. 4. ut quidem Giphanio praeeunte reposuerunt Viri docti, quamvis ibi plerique MSS. *triremem* retineant, et ita in reliquis locis apud Nepotem. Nec secus occurrit in Inscriptionibus. Consule Fabrett. ad Columna. Traj. p. 113.

Remp. cum optimo quoque defenditis] Ex re ipsa legendum, *defendetis*, ut etiam Codex *Ursini* repraesentabat. DAVIS. *Cur. sec.* *Defendetis* etiam exhibent Scalig. et Leid. pr. ut debent.

Amplius XXXVI *annis*] Reposuit *Joan. Glandorpius*, *amplius* XVI *annis*, quia ex praetura Cae-

[a] sibi actum iri, potestatem iis dicendi fecit. Ex eis 2
Centurio legionis xiv, *Pro tuo*, inquit, *summo beneficio, Scipio, tibi gratias ago, (non enim imperatorem te adpello) quod mihi vitam incolumitatemque, belli jure capto, polliceris: et* [b] *forsan isto uterer beneficio, si non ei summum scelus adjungeretur.* [c] *Egone contra Caesarem, Imperatorem meum,* 3
apud quem ordinem duxi, ejusque exercitum, pro cujus dignitate victoriaque amplius xxxvi *annis depugnavi,* [d] *adversus armatusque consistam? Neque* [e] *ego istud facturus sum, et te magnopere, ut de negotio desistas,* [f] *adhortor: contra cujus enim copias contendas, si minus antea expertus es, licet* [g] *nunc cognoscas. Elige ex tuis cohortem unam, quam* 4
putas esse [h] *firmissimam, et constitue contra me: ego autem ex meis commilitonibus, quos nunc in tua tenes potestate, non amplius* x *sumam. Tunc ex virtute nostra intelleges, quid ex tuis copiis sperare debeas.*

VARIAE LECTIONES.

a *subacturis* Scal. *subacturos* L. pr. b *forsitan* Leidd. *isto* deest Dorv. c *Ergone* L. pr. d *adversum armatum* L. pr. *armatos* Sc. e deest L. sec. *istus* Dorv. *id* Edd. R. M. V. f *adhortator* Dorv. g *sc.* L. pr. h *fortiss.* L. pr. male.

saris ad hoc usque tempus xvi tantum annorum fluxerat spatium. Et hujus quidem conjecturam ex MSto *Victorino* firmat *Joan. Goduinus*. Vulgatam tamen lectionem tuetur *Jul. Celsus*, qui pag. 222. edit. Londin. sic ait: *Quomodo— contra illum exercitum, pro cujus victoria et gloria annos* xxxvi *et eo amplius decertavi, arma portarem;* adeo ut annorum numerus non ad ipsum Caesarem, sed ad veteranum ejus exercitum videatur referendus. MS. autem *Norv.* habet, *amplius* xxxvi *annos*, et sic rescribendum. *Caesar* B. G. 2, 16. *Inveniebat ex captivis, Sabin flumen ab castris suis non* amplius millia *passuum* x *abesse*. Noster hujusce libri cap. 1. *Quum non* amplius legionem *tironum haberet* unam. Et ita sane alibi passim. DAVIS. Dele: *adeo ut annorum — re-*

3 stra [a] communiebat; opereque faciendo, milites se circumspiciendi non habebant facultatem. Praeterea [b] ita ex Sicilia exercitum [c] transportaverat, ut praeter ipsum militem et arma, [d] neque vas, neque mancipium, neque ullam rem, quae [e] usu militi esse consuevit, in
4 naves inponi pateretur: in Africam autem non modo [f] sibi quidquam non acquisierant, aut paraverant;

VARIAE LECTIONES.

a *communibat* L. pr. Dorv. ἀρχαικῶς. b deest L. pr. non male. V. ad B. G. 3, 4. c *transportabat* Urs. L. pr. Dorv. d *nec v. nec* L. pr. Dorv. e *usui* Leidd. Edd. Vasc. Steph. Gr. post. sed v. ad B. G. 1, 16. f abest L. pr.

scripsit Vir doctissimus, *Car. Ashtonus*, Bibl. Litter. Num. 8. Artic. 3. DAVIS. *Cur. sec. Vigiliarum* etiam recentissimi Dorv. et Leid. sec. quod ineptissime defendit Goduinus, et satis refellitur adjunctis, *circiter vig. sec. Confecta*, pro *finita*. ita B. G. 6, 3. *confecta hieme*. 7, 3. *confecta vigilia prima*. Infra *confecto die* c. 83. et passim.

In tertio quartoque die procedendo] *Pet. Ciacconius* legendum conjecit, *tertio aut quarto quoque die procedendo*; sed nimia est haec mutatio: lubens tamen reponerem, *in tertio quartove die procedendo*, quemadmodum legitur in editt. *Rom Ven. Beroald.* DAVIS. Cum Edd. Vett. facit MS. Regius, *in tertio* quartove *die*. Forte, *in tertio quartove quoque die*. CLARK. *Quartove* etiam Ed. Mediol.

In Africam autem non modo sibi quidquam] MS. *Norv. in Africa*, ac ita sane ex Cod. *Thuanaeo* rescripsit *Joan. Goduinus*; emendatione tamen nihil est opus, nam constat, hanc praepositionem, etiam cum *quietem* notet, *accusativo* junctam reperiri. *Curtius* 3, 5, 10. *Quippe Darium quinto die* in Ciliciam *fore nunciabatur*. Sic *Caesar* B. Civ. 1, 25. *in potestatem habere* dixit. Vide *G. J. Vossium* de Construct. c. 65. DAVIS. *Africa*) Ita recte edidit Goduinus ex MS. Thuani. Quo cum consentiunt MSS. Reg. Eliens. et Vossii, sententiaque ipsa postulat. Opponitur enim praecedenti, *ex Sicilia* etc. Ut mirum sit, Scaligerum et Recentiores edidisse, (*in* Africam;) multoque adhuc magis mirum, Davisium corruptam istam Lectionem propugnare. Quod enim ait, constare, hanc praepositionem, etiam cum *quietem* notet, *Accusativo* junctam reperiri, in eo, Grammaticis credens, valde fallitur. Etenim quae afferunt Grammatici istiusmodi constructionis ex bonis Auctoribus exempla, ea loca omnia minus recte sunt ab iis intellecta. Quod refert Curtius, *Darium quinto die* in Ciliciam *fore*, non utique *quies* est, sed *motus*: ostendit enim eum non *in Cilicia* esse, sed quinto demum die *eo perventurum*. Quod dixit Caesar, *in potestatem habere*, in eo subintelligitur, *redactum*, vel *traditum*, vel *susceptum*, *etc.* Et similiter

sed etiam propter annonae caritatem, ante [a] parata consumserant. Quibus rebus adtenuati, oppido [b] per- 5
quam pauci sub pellibus acquiescebant: reliqui ex vestimentis tentoriolis factis, atque arundinibus scopisque contextis, permanebant. Itaque, subito [c] imbre 6
grandineque consecuta gravati pondere, tenebris, 893
aquaque omnes subruti disjectique, nocte intempesta,

VARIAE LECTIONES.

a *parta* Reg. El. Scalig. et Edd. Vett. pleraeque praeter primas.
b *quam* L. pr. *sub* deest Edd. R. M. V. c *nimbo* L. sec. Edd. qdd.

in caeteris. De contraria constructione, ubi eadem praepositio cum *ablativo motum* significare dicitur, vide supra ad 4, 12. CLARK. Dele notam meam, pro qua rescribe: MSSti *Thuan. Norvic.* aliique nonnulli dant, *in Africa*, et recte quidem, prout videre *Goduinus* et *Clarkius*. Curtius tamen 3, 5, 10. *Quippe Darium quinto die* in Ciliciam *fore nuntiabatur*. Ibi vero legas oportet, *in Cilicia*, idque praestantissimorum Codicum fide. DAVIS. *Cur. sec.* Nollem Davisium mutasse sententiam. *In* notat *intra* in talibus. Vide quae congessi ad Frontin. 1, 3, 5. *In Hispaniam victus exercitus*, et supra ad 5, 24. Et sane *in Africam* hic servant Petav. Scalig. Leidenses, Dorv. et Edd. antiquissimae cum Aldo, Gryphio, Plant. aliisque. Ab vetustissimis MSS. haec dependent. Nam ex uno alteroque Codice ego nequaquam inculcarem.

Non modo sibi non etc.] Ultimum *non* haud comparet in Leidensibus MSS. At sequitur, *sed etiam*. Adeoque *non* debet secundo loco adesse, ut docuit Cel. Periz. contra Sanctium, Muret. aliosque ad Sanctii Min. 4, 7, 5. Eadem variatio c. 87. Alia ratio est, si sequatur, *sed ne*. De qua vide ad B. G. 2, 17.

Arundinibus scopisque contextis] Nullae conjectu ae Salmasio satisfecerunt. Vir itaque summus ad Spartiani Hadrianum c. 10. p. 88. legit, *atque arundinum topiis contextis*, vel, *atque arundine topiis contextis*. Ad me quod attinet, haec *Lipsianis* non praetulerim. DAVIS. *Cur. sec. Scopisque*) Haec emendatio Scaligero ejusque Codici (nam ita in excerptis MS. ejus exstat) debetur, cum vulgo antea legeretur, *arundinibus coriisque contectis*, vel *contextis:* sine dubio male, cum *pelles* non haberent, quare Lipsius Dial. 5. de Mil. Rom. c. 5 legebat, *storeisque*, vel, quia in Edd. primis scribitur, *arundinum copiis*, etiam conjiciebat non invenuste, *copulis*. Habent autem Edd. Rom. Mediol. Ven. et cum iis Dorvill. *arundinum copiis tectis contextis*. Unde Salmasius malebat, *arundinum topiis*. Verum *arundinibus* retinent MSS. reliqui omnes. Nec voci. *topiorum*, quae in elegantiore hortorum cultu usum habent, ullus hic locus esse potest. *Copiis* etiam est in Leid. pr. pro *Scopis*. *coriis* Leid. sec. In voce, *contextis*, consentiunt,

ignibus exstinctis, rebusque, ad victum pertinentibus, omnibus conruptis, per castra passim vagabantur, scutisque capita contegebant. Eadem nocte [a] v legionis pilorum cacumina sua sponte arserunt.

1 XLVIII. Rex interim Juba de equestri proelio Scipionis certior factus, [b] evocatusque ab eodem litteris, praefecto [c] Sabura cum parte exercitus [d] con-

VARIAE LECTIONES.

a *II* Leid. pr. sollemni confusione. b *evocatoque* Edd. R. M. V. c *Saburra* Pet. *Saburre* Leidd. Dorv. *Saburrae* Edd. R. M. V. v. ad B. Civ. 2, 38. d *Sitio* L. sec. Dorv. sed v, c. 25.

ut debent, MSS. omnes cum Edd. Bas. Vascos. Steph. et aliis. Male Ursin. contra suum codicem, tamen *contecti* malebat. Vide ad B. G. 2, 17. *Rubis sentibusque intertextis*, ut legendum puto.

Permanebant] MSS. nonnulli, *protegebantur*. CLARK. Id ego in meorum nullo inveni, sed tantum in Edd. Vascos. Gryph. post. Steph. et Stradae. *permanebant* est, *pernoctabant*. Consule Cel. J. F. Gron. ad Senec. de Benef. c. 16. Heins. ad Ovid. Art. 2, 237. ac Comm. ad Ter. Eun. 2, 1, 10. et alibi.

Gravati pondere — omnes subruti disjectique] Codices nonnulli, *gravata*, scil. *tentoriola*, *pondere* etc. *omnia subruta disjectaque*. Quae si vera Lectio sit, tum deerit aliquid, quo referatur id, quod sequitur, *per castra passim vagabantur*. CLARK. In neutro habent haec Ursini et Scalig. Codices. Et certe illa magis ad *tentoria*, quam milites respicere videntur. *Gravata* etiam est in Leid. sec. qui et *tenebrarum* habet, nec non, *aqua omn*. In Scalig. *aquamque*. Pro *omnes* est in Scalig. Leid. pr. et Dorv. *vel*. in quorum ultimo item, *subruta disjectaque*. Ciacconius legit, *Iisque s. i. g. c. gravatis pondere, ventis, aq. omnibus subrutis dejectisque*: sed sine ulla necessitate nimis recedit a scriptis Codicibus, et perperam omnino *disject*. in *dej*. mutat. Vide, num verior videatur haec lectio: *Itaque* etc. *gravatis pondere tentoriis, aquarumque vi* (MSS. enim, *aquamque vel*) *subrutis disjectisque, omnes*. Vide Luc. 4, 88. Succurrunt et aliae conjecturae, sed haec maxime placet. Dein elegantius, ut opinor, exaratur in Scalig. et Leid. primo, *rebus, quae ad victum pertinent, omnibus conr.*

Pilorum cacumina sua sponte arserunt] Hoc non raro accidit. *Livius* 22, 1. *Prodigia ex pluribus simul locis nunciata: in Sicilia militibus spicula — arsisse. Plinius* Hist. Nat. 2, 37. *Vidi nocturnis militum vigiliis inhaerere pilis pro vallo fulgorem.* Haec et hujusmodi alia miraculorum loco credule posuit antiquitas Physices imperita; nihil enim aliud sunt, quam exhalationes sulfureae calore aëris accensae, variaque figura, pro flantibus ventis aut materiae copia, praeditae. Vide *Joan. Clerici* Phys. 3, 4. §. 7.

tra Sitium relicto, ut [a] secum ipse aliquid auctoritatis adderet exercitui Scipionis, ac terrorem Caesa-
ris, cum III legionibus, equitibusque frenatis DCCC, 894
Numidis sine frenis, peditibusque [b] levis armaturae grandi numero, [c] elephantisque XXX, egressus [d] e re-
gno ad Scipionem est profectus. Postquam ad eum 2
pervenit, castris [e] regiis seorsum positis, cum [f] eis

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *quum ipse al. a. haberet, exercitus Sc. a terrore C. liberaretur.* b *ejus* vulgo. c *elephantis*, sine *que*, Leidd. Dorv. d *ex* L. sec. e *regis* Leidd. f *ejus* Leid. pr.

seqq. DAVIS. Vide ad Obseq. cap. 107. *In Circo inter pila.* ubi Lipsius conjicit, *in Circejis per p.*

Ut quum — liberaretur] Locus in MSS. valde corruptus. Editt. Vett. habent, *Ut* secum etc. Quae sententia est nulla. Scaliger edidit, *ut si* quum etc. Quod itidem intelligi nequit. Goduinus et Cellarius melius, *ut* sic quum etc. Davisius aliique, *ut* quum etc. CLARK. In Edd. Elzev. nonnullis est, *Ut sic quum.* Primo MSS. omnes et Edd. Vett. ad Scalig. usque, *ut secum ipse.* nisi quod *ipse* desit Petaviano, dein, *ac terrore C.* est in Petav. Dorvill. et Leid. sec. *Ad terrorem C.* Leid. pr. nam *liberaretur* a Beroaldo ad sensum supplendum, invitis MSS. omnibus et Edd. prioribus, est additum. Latinus Latinius expungebat. *exercitus Scipionis a terrore C.* Sed nisi omnia me fallunt, e MSS. et Edd. Vett. omnino restituendus est locus hoc modo: *Ut secum ipse aliquid auctoritatis adderet exercitui* (sive *exercitu*) *Scipionis, ac terrorem Caesaris*, scil. *exercitui.* vel, *ad terrorem Caesaris.* Hoc patet e seqq. ubi dicit, *animum quidem additum* Scipioni, sed Caesaris exercitum contra, ac exspectaverat Juba, omnem *terrorem* deposuisse, ita ut Juba praesens *auctoritatem*, quam absens habuerat, amiserit. Confidenter itaque hanc, si non veram, verae tamen proximam, emendationem textui inserui, et aliorum interpolationes, MStis invitis intrusas, exsulare jussi. Verum auctoris sensum vidit, non pervidit tamen, Lipsius, qui legebat, *ut secum al. auct. adferret exercitus Scipioni ad terrorem Caesaris.* Posset et legi, *ut secum aliquid auct. adderet exercitus* (scilicet *suus*) *Scipioni ad terrorem Caesaris.*

Peditibusque ejus armaturae] Hanc sane lectionem exhibent omnes editi, quod tamen non obstat, quo minus ex MSto *Norvic.* omnino rescripserim, *peditibusque* levis *armaturae.* DAVIS. *Levis*) Ita optime Davisius restituit ex MS. Eliensi. Al. omnes, ejus *armaturae.* Sed et infra de Scipionis exercitu c. 80. *levique armatura.* CLARK. Sequor viros doctos in τῷ *levis*, auctoritate Petaviani Codicis permotus. Nam et ille *levis* exhibet. *Pedites levis armaturae* dicit, quia et equites *sine frenis levis* armaturae erant. Confer Lips. l. 3. de Mil. c. 8.

copiis, quas commemoravi, haud ita longe [a] ab Sci-
3 pione consedit: (Erat in castris Caesaris [b] superiori tempore magnus terror, et, exspectatione copiarum regiarum, exercitus ejus magis suspensiore animo ante
4 adventum Jubae commovebatur: postquam vero castra castris contulit, despectis ejus copiis, omnem [c] terrorem deponit. Ita, quam antea absens habuerat auctoritatem, eam omnem praesens dimiserat) quo

VARIAE LECTIONES.

a *a* L. sec. Edd. qdd. b *superiore* Leidd. Dorvill. c *timorem* L. pr. Pet. Edd. Vasc. Steph. Gr. poſt.

Vide etiam c. 14. *pedites Numidae levis armaturae.* Unde forsan recte in Edd. Vett. et MSS. Cujac. ac Leid. sec. legitur, *Numidarum, equitumque levis armaturae.* Vulgo, *Numidarum equitum, levisque ar.* hinc *armaturas leves* dicit c. 59. Vide etiam c. 69. *Numidae levisque armaturae.*

Castris Caesaris] MS. Dorv. Edd. Rom. Ven. Modiol. Vasc. et Gryphii Margo, *c. Scipionis,* contra mentem auctoris. Forſan utrumque e marginali gloſſa natum fuerit, ut conjeciſſe etiam video Lipsium.

Magis suspensiore animo] Nonnulli MSSti cum editt. *Rom. Ven. Beroald.* exhibent, *magis suspensione animi*; unus autem e MSStis Regiis et *Norvic.* omissa prima voce, legunt, *suspensiore animo.* Perperam; saepe enim particulae comparationis nominibus comparativis adduntur. Noſter hujusce libri c. 54. Magis *in seditione* etc. *quam pudoris modestiaeque fueritis* ſtudiosiores. *Clemens* Rom. Epiſt. ad Corinth. §. 48. *Τοσύτῳ μᾶλλον ταπεινοφρονεῖν ὀφείλει, ὅσῳ δοκεῖ ΜΆΛΛΟΝ ΜΕΊΖΩΝ εἶναι.* *Porphyrius* de Abſtin. 1, 45. *Η ἀποχὴ μᾶλλον οἰκειοτέρα.* Vide et *G. J. Vossium* de Conſtruct. c. 16. DAVIS. *Magis* suspensiore animo *ante adventum Jubae commovebatur*) Codices nonnulli, (*magis* suspensione animi *etc.*) Sed erudite tuetur Davisius lectionem vulgatam, oſtenditque, bonos Auctores nominibus comparativis particulas comparationis nonnunquam insuper addere. Quanquam et isto modo expediri poteſt hic locus: *Magis commovebatur ante adventum Jubae, animo suspensiore.* CLARK. Loco notae meae hanc pone: *Et* exspectatione *copiarum regiarum* exercitus *ejus* magis suspensiore animo *ante adventum Jubae* commovebatur) *Petav. Ursin. Norvic.* aliique codices optimi dant, *et exspectatio copiarum regiarum exercitus ejus suspensiore animo* etc. nonnulli vero repraeſentant, *suspensione animi.* Legendum videtur: et exspectatio *copiarum regiarum* in exercitu *ejus* suspensionem animi *ante ad-*

quo facto [a] cuivis facile fuit intellectum, Scipioni additum animum fiduciamque, regis adventu: nam po- 6
stero die universas suas regisque copias cum elephan- 895
tis LX [b] productas in aciem, quam speciosissime potuit, instruxit; ac paullo longius progressus [c] ab suis munitionibus, haud ita diu commoratus se [d] recepit in castra.

XLIX. Caesar, postquam animadvertit, Scipioni 1
auxilia fere, quae exspectasset, omnia convenisse, ne-

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo deest *cuivis* et *intellectu*. b male Edd. qdd. Recc. et Davis. *perd.* c Sic L. pr. d *recipit* MSS. 2. Edd. qdd.

ventum Jubae commovebat. Certe recepta lectio non fuit ab *Hirtii* manu, nisi si durissime scripserit. DAVIS. *Cur. sec. Exspectatio* etiam est in Cujac. ac Leid. primo. *ex exspectatione* Scalig. Alterutrum si recipias, legendum erit, *exercitusque*. Sed non opus est. Male enim Davisius in secundis curis locum hunc alio modo refingere conatur. Sed nec bene *magis* (quae vox solum modo deest in Petav.) cum *suspensiore animo* junxit, licet sciam, non raro ita eam abundare. Vide Melam 3, 10. Tac. de Mor. Germ. c. 6. et quos laudat Cel. Burm. ad Vellej. 2, 129. Barth. Adv. 31, 15. Rectius hic Clarkius jungit, *magis commovebatur*, ante adventum, scilicet, quam post eum, ut elliptice locutus etiam Hirtius B. Alex. c. 74. *quas consuetudine magis pervulgata credebat instrui Caesar:* ubi itidem Davisius perperam malebat, *satis*. Est quidem *suspensione animi* in 2. Gallicanis, Leidens. sec. Dorv. et Edd. Scaligerana prioribus. *magnu* etiam Edd. Vascos. Gryph. post. ex interpolatione. nam *suspensiore animo* dant Ursin. Cujac. Scalig. Leid. pr. Petav.

Quo facto facile fuit intellectu] MS. *Norvic.* et edit. *Beroald.* addita vocula, repraesentant, *quo facto* cuivis *facile* etc. Eoque alludunt editt. *Rom. Ven.* nam in iis Librarii vitio legitur, *Quo facto* cujus *facile fuit intellectu.* Causam sane non video, cur ea vox rejici debeat. DAVIS. *Facile fuit intellectu*) Davisius ex MS. Eliensi et Edit. Beroaldi reponit, (cuivis *facile fuit intellectu.*) Reperitur et in MS. Regio eadem vox. CLARK. *Cui* Leid. sec. inserit; *cujus* Leid. pr. cum Med. sed *cuivis* optime addunt Cujac. Pet. Dorv. et Ed. Gryphii: quare desiderare amplius passus non sum. Dein *illatum* est in Dorvill. et Leid sec. et Edd. ante Beroald. at *intellectum* exstat in Cujac. Petav. Scalig. Leid. pr. item Edd. Vasc. Steph. Gryph. post. Stradae et aliis. Quod non mutari debuit. Facile deprehensum est, adventu regis Scipioni additum esse animum. Et, ni fallor, ita alibi occurrit in his commentariis. Nec enim capere, credo,

que moram pugnandi ullam fore, per jugum summum cum copiis progredi coepit, et brachia protinus [a] ducere, et castella munire, propiusque Scipionem capiendo loca excelsa occupare [b] contendit.
2 Adversarii magnitudine copiarum confisi proximum collem occupaverunt, atque [c] ita longius sibi progre-
3 diendi eripuerunt facultatem. Ejusdem collis occupandi gratia Labienus consilium ceperat; et, quo propiore loco fuerat, eo celerius occurrerat.

1 L. Erat convallis satis magna latitudine, altitu-

VARIAE LECTIONES.

a *deducere* L. sec. Dorv, Edd. R. M. V. b *coepit* L. pr. c deest Dorv. Edd. R. M. V.

quis velit pro intellectu, ut, *optimum factum* etc. De quo vide ad B. G. 4, 30.

Capiendo loca excelsa occupare contendit] Sic etiam MSSti. Locus tamen mihi videtur depravatus. Lego, *propiusque Scipionem* gradiendo *loca excelsa occupare contendit.* DAVIS. *Cur. sec.* Forte delendum, *capiendo.*

Sibi progrediendi eripuerunt facultatem] Ait *Joan. Glandorpius*, legendum haud dubie, *Caesari*, vel *illi:* sed nescius erat bonus ille vir, *pronomen reciprocum* pro *demonstrativo* poni posse. Carmen de Phoenice *Lactantio* adscriptum v. 60. *Ad se reddiderint tempora longa gravem. Dictys* Cretensis 3, 2. *Suggerente* sibi *Polyxena apparatum sacri ejus.* Vide etiam quae notavimus ad B. G. 8, 50. DAVIS. *Sibi progrediendi eripuerunt facultatem*) Glandorpius pro *sibi* haud dubie reponendum existimat, *Caesari*, vel *illi:* sed nihil opus. Goduinus et Fr. Sanctius promiscue ajunt usurpari *sibi* et *illi*, modo ambiguitas vitetur: quod, adeo universe dictum, est falsissimum. Davisius ridet Glandorpium, quod nescius esset bonus ille vir, *pronomen reciprocum* pro *demonstrativo* poni posse: sed et ipse fallitur. Non enim unquam poni potest *vocabulum aliud* pro *alio*, quae quidem revera diverso sint significatu (quippe neque ratio tunc esset futura ulla neque norma loquendi) sed *uno eodemque* in loco fieri nonnumquam potest, ut vocum *duarum* utraque ex aequo usurpari queat *Diverso respectu.* Sic, quod de Caesare hic dici potuisset, *ei* respectu propioris Antecedentis *adversarii eripuerunt*, idem aeque proprie et Latine dicitur, *sibi* respectu remotioris *Caesar occupare contendit.* Sed hac de re vide quae fusius supra ad B. G. 8, 60. et 1, 20. CLARK.

Occupandi gratia] Collem *proximum Caesari* jam ante occupaverat, nunc *eundem collem* occupare contendit, quem Caesar occupare itidem contendebat. Quaeri autem potest, an non, o-

dine praerupta, crebris locis, speluncae in modum 896
subrutis: quae erant transgredienda Caesari ante,
quam ad eum collem, quem capere volebat, perve-
niretur: ultraque eam convallem olivetum [a] vetus,
crebris arboribus condensum. Hic quum Labienus 2
[b] animadvertisset, Caesarem, si vellet eum locum oc-
cupare, [c] prius [d] necesse esse convallem olivetumque
[e] transgredi, eorum locorum peritus in insidiis cum
parte equitatus, levique armatura consedit: et prae- 3
terea post montem collesque, equites in occulto con-

VARIAE LECTIONES.

a Deest Edd. R. M. V. b *animadverteret* L. sec. c *primo prius* L. sec. d *oportere* L. sec. Edd. Vasc. Gr. post. Steph. *esse* MSS. plerique et Edd. ante Scalig. carent. Is addidit e Ciacc. conjectura, et consentit L. pr. *habere* supplet Glandorp. e *progredi* Dorv.

missa voce, *gratia*, quam Librarii facile inferre potuerint, scribi debeat, *Ejusdem collis occupandi Labienus consilium ceperat.* CLARK.

Quae erant transgredienda] Sic in MSto Regio legit *Joan. Goduinus*, ac ita ob σύνταξιν reponendum censui. In vulgg. erat, *transgrediendae.* Editt. *Rom. Ven. Beroald.* ex Glossemate repraesentant, *transeunda; Steph.* autem, *quae erat transeunda,* ut hae voces ad *convallem* referantur. DAVIS. *Loca* scilicet Speluncae in modum subruta. Scaliger, (errore fortasse typographico) (*quae erant* transgrediendae:) quem fideliter secuti sunt recentiores, licet soloecismus sit manifestus. MS. Vossii et Edit. Stephani, *quae* (scil. *convallis*) *erat transeunda.* Quae Lectio non mala. CLARK. *Transeunda* Leid. sec. Dorv. Victor. et Edd. omnes ante Ursin. qui *transgredienda* e suo protulit, quocum faciunt Scalig. Petav. Leid. pr. *erat* jam dedit Vaseos. et alii. statim, *convallem transgredi.* atque ita in B. Alex. c. 76. Alibi, *transcendere vallem.* Vide ad B. Civ. 1, 68. Forsan *transgrediunda* scripsit Hirtius. Ceterum *transgrediendae* Leid. pr.

Et praeterea post montem collesque equites in occulto collocaverat] Hunc locum multo auctiorem exhibent MSti *Ursin.* et *Norvic.* in iis enim legitur, *Et praeterea post montem collesque* subito se Caesari ostenderat, et *equites in occulto collocaverat.* Editt. vero *Rom. Ven. Beroald. Ut praeterea post montem collemque subito se Caesari ostenderet, equites in occulto collocaverat:* unde legendum arbitror, *ut praeterea post montem collesque subito se Caesari ostenderent, equites* etc. vel, *et praeterea post montem collesque, qui subito se Caesari ostenderent, equites* etc. Ni vel hoc vel illo modo legatur, conjicere nequeo, unde factum, ut in tot

locaverat; ut quum ipse ex inpooviso legionarios adortus esset, ex colle se equitatus ostenderet, [a] et re duplici perturbatus Caesar, ejusque exercitus, neque retro [b] regrediundi, neque ultra procedendi
4 [c] oblata facultate, circumventus [d] concideretur. Caesar, equitatu ante praemisso, inscius insidiarum
897 quum ad eum locum venisset, abusi, sive obliti praeceptorum Labieni, [e] sive veriti, ne in fossa ab equitibus obprimerentur, rari, ac singuli de rupe pro-
5 dire, et [f] summa petere collis: quos Caesaris equites consecuti partim interfecerunt, partim [g] vivo-
6 rum sunt potiti: deinde protinus collem petere

VARIAE LECTIONES.

a *ut* MSS. et Edd. Vett. plerique. F. *ac*, vel *et ut*. b *gredeundi* L. pr. *regrediendi* L. sec. Edd. qdd. c *ablata* L. sec. Edd. nonnullae, male. d *circumcid.* L. sec. e deest Dorv. f *summam* Dorv. g Sic MSS. et c. 61. *vivis* L. sec. et Edd. ante Urs. male.

Codd. haec verba irrepserint. DAVIS. In alia (credo) opinione fuisset Vir doctissimus, si ad verba proxime sequentia animum attendisset. Nam ex ejus emendatione hoc modo scribetur tota periodus: (Et *praeterea post montem collesque*, QUI subito se Caesari ostenderent, (vel, UT *praeterea post montem collesque* subito se Caesari ostenderent,) *equites in occulto collocaverat; ut, quum ipse ex improviso legionarios adortus esset, ex colle* se equitatus ostenderet: *et* etc.) Vides (ut opinor) quam importuna *ταυτολογία* illud, (*subito se Caesari ostenderent equites*) et, (*se equitatus ostenderet*,) bis in eadem sententia ponatur. Vides etiam (ni fallor) unde factum, ut in tot Codices haec verba (*subito se Caesari ostenderent*) irrepserint. Nimirum ad ea verba, (*ex* colle *se equitatus ostenderet*,) scripserat aliquis in Margine, explicandi gratia, (subito *se* Caesari *ostenderet;*) deinde hanc explicationem post vocem similem (*collesque*) una ante linea, alieno in loco inseruit Librarius aliquis imperitus. Atque hinc factum, ut in omnibus MSS. in priore isto loco *σολοίκως* positum sit, (*ostenderet*,) non (*ostenderent*.) Nihil hac tota re manifestius. Quare omnino retinenda vulgata Lectio: nisi forte, unico addito vocabulo, scribendum sit, (*— ex colle se equitatus SUBITO ostenderet*.) CLARK. Dele notam meam. DAVIS. *Cur. sec.* Cum Edd. Rom. Mediol. et aliis consentit Dorvill. *collemque* etiam Edd. Vascos. Steph. et aliae. Cum Urs. et Norvic. facit Petav. *et p. p. m. c. Caesari subito se ostenderet, eq.* Leidenses: sed bene etiam Gudio videntur haec verba e Glossa nata. Posset tamen

[a] contenderunt, atque eum, decusso Labieni praesidio, celeriter [b] occupaverunt. Labienus cum parte [c] equitum vix fuga sibi peperit salutem.

LI. Hac re per equites gesta, Caesar legionibus 1
opera distribuit, atque in eo colle, quo erat potitus, castra munivit. Deinde ab suis maximis castris 2
per medium campum, e regione oppidi [d] Uzitae, quod inter sua castra, et Scipionis, in [e] planitie positum erat, tenebaturque a Scipione, duo brachia instituit duci, et ita erigere, ut ad angulum dextrum sinistrumque ejus oppidi convenirent. Id hac ra- 3
tione opus instruebat, ut, quum propius [f] oppi-

VARIAE LECTIONES.

a *contendunt* L. sec. *eumque* Pet. b *occuparunt* L. sec. c *equitatus* L. pr. d *Uzutae* Petav. *Uxattae* Dorvill. e vulgo *planitia*. f *hostium* L. pr.

infra legi, *ex colle se equitatus Caesari subito ostenderet*. idque vero arbitror esse proximum.

Abusi sive obliti praeceptorum Labieni, sive veriti] In mendo cubat vox prima. Lege, *isti*, vel *hostes*, *sive obliti* etc. DAVIS. *Cur. sec.* Vocem, *abusi*, ut supervacaneam delebat Glandorpius. Mihi quoque suspecta est de mendo. *Labienani* reponendum arbitratur Goduinus.

Et Scipionis in planitia positum erat] Duabus voculis omissis, in editt. *Rom. Ven. Beroald.* perperam legitur: *quod inter sua castra et planitiem positum erat:* MS. etiam *Norvic.* habet, *in planitiem*, in caeteris receptam lectionem tuetur, quae sana est et sincera. DAVIS. *Et planitiem* etiam Ed. Mediol. *in planitiem* Petav. et Dorv. de locutione, *ponere in locum*, diximus ad 8, 26. Sed reliqui, *in planitie:* quod rescripsi. *planitia* a Scaligero primum repositum est, quod et supra factum in locis nonnullis ex uno alteroque Codice. Hic vero nemo monuit, in ullo *a* reperiri. Vide ad B. Civ. 1, 43.

Duo brachia instituit duci, et ita erigere] *Lipsius* reponendum conjecit, *ita dirigere;* quod lubens accipio legoque, *duo brachia instituit* ducere, *et ita* dirigere. DAVIS. *Cur. sec.* Perperam Davisius *duci* mutare conatur in, *ducere*. Saepissime occurrit illa conjugationum variatio: ut pluribus docui ad B. Civ. 1, 32. *Omnia permisceri mallent, quam imperium dimittere*, et alibi. Rectius Lipsius *dirigere* conjecit, quod reciperem, si MSS. addicerent. Forsan invertendus est ordo, *duo brachia instituit erigere, et ita duci. Erigi* dicuntur omnia, quae aliqua fiunt altitudine.

Id hac r. o. instruebat] Ita

ſtatem Caeſaris veniſſent; equitatusque cum levi armatura funditus ad [a] internecionem deletus eſſet.
899 Interim incredibiliter ex legionibus IV et VI Scipionis milites diffugere, partim in caſtra Caeſaris, partim
6 in [b] quas quisque poterat regiones pervenire: itemque equites Curioniani, diffisi [c] Scipioni ejusque copiis, complures se eodem conferebant.

1 LIII. Dum haec [d] circum Uzitam ab utrisque ducibus [e] adminiſtrantur, legiones duae, [f] IX et X, ex Sicilia navibus onerariis profectae, quum jam non longe a portu Ruspinae abeſſent, conſpicatae naves Caeſarianas, quae in ſtatione apud Thapſum ſtabant, veriti, ne in adverſariorum, [g] ut insidiandi gratia ibi commorantium, claſſem inciderent, inprudentes vela in altum dederunt; ac diu multumque jactati, tandem multis poſt diebus siti inopiaque confecti ad Caeſarem [h] perveniunt.

VARIAE LECTIONES.

a *internit.* L. pr. Dorv. ut paſſim. *interrupt.* L. sec. b *quam regionem* Dorv. et Edd. ante Urs. et dein vulgo *Curiani.* c *Scipionis* L. pr. d *ad* Leid. pr. *Uzutam* Pet. *Utzittam* Dorv. et sic illi infra. e *administrabantur* Dorv. f *X et XI* L. pr. *conspicati* L. pr. Dorvill. a m. sec. ut ſtatim *veriti.* V. ad B. G. 3, 9. g deeſt *ut* Edd. R. M. V. h Sic Pet. Leidd. bene. V. ad B. G. 1, 46. et paſſim.

bono ponitur, ut in auguriis altera *cum appellatur* avis, *quae utique prospera non est*, quae *Festi* sunt verba. DAVIS. Virg. Aen. 2, 428. *Dis aliter visum.* Juſtin. 2, 13. *Si aliter eventus ferat.*

Prospectu obfecisset] Sic primus rescripsit Scaliger, cum antea legeretur, *prospectibus offec.* quod Goduino placet, et reſtat quoque in Dorvill. et Gallic. De antiquo Dativo in *u*, Caesari praeſertim proprio, vide Cellarium et me ad B. G. 1, 16. Sed *prospectui* hic Petav. *prospectum* Scalig. *prospectum abstulisset* Reg. Gallic. cum antiqua Ed. *prospectum offendisset* Reg. Gall. et Viet. ac Leid. sec. Active. V. Cellar. ad c. 61. *prospectum inpedire* habemus supra c. 40. et B. G. 2, 22. Sed singularis et elegans eſt lectio Leid. primi, *prospectum infecisset*, obfusis scilicet tenebris. Claudian. in Rufin. 1, 130. de Megaera, *Hinc dea prosiluit, Phoebique egressa serenos Infecit radios.*

LIV. Quibus legionibus expositis, [a] memor in 1
Italiae priſtinae licentiae militaris ac rapinarum cer-
torum hominum, parvulam modo [b] cauſſulam nactus
[c] Caeſar, quod C. Avienus, Tribunus militum x le-
gionis, navem commeatu, [d] familia sua, atque jumen-
tis occupaviſſet, neque militem unum [e] ab Sicilia
sustuliſſet; poſtero die de suggeſtu, convocatis om- 2
nium legionum tribunis, centurionibusque: *Maxime
vellem*, inquit, *homines suae petulantiae, nimiaeque
libertatis, aliquando finem fecissent, meaeque leni-
tatis, modestiae, patientiaeque rationem habuissent:
sed quoniam* [f] *ipsi sibi neque modum neque termi-* 3
*num constituunt, quo ceteri dissimiliter se gerant;
egomet* [g] *ipse documentum more militari constituam.*
[h] *C. Aviene, quod in Italia milites populi Romani* 4
contra rempublicam instigasti; rapinasque per [i] *mu-
nicipia fecisti;* [k] *quodque mihi reique publicae inuti-*

VARIAE LECTIONES.

a *auditur moeror* Pet. *audit Caesar esse moerorem* Scal. b *causam* Pet. *casulam* Sc. L. sec. Ed. Gryph. V. ad c. 27. c *quod Caesar Av.* MSS. plerique inepte. *C.* abeſt Dorvill. d *familiaque* MSS. 2. Edd. pp. e *a S.* L. sec. Edd. qdd. f *Ii* Urs. *usi* Scal. L. pr. g deeſt L. pr. h *quapropter* addunt L. sec. Dorv. et Edd. pp. item Vasc. Gr. poſt. Steph. Strad. *C. Caesar A.* Dorv. *Caesar* L. sec. i *mancipia* Leidd. k *quod m.* L. pr.

Juba cum Labieno capti] Syllepsis eſt. Sic apud *Appulejum* Florid. 3. *Musa cum Minerva— judices astitere. Dictys* Cretensis 2, 6 *Ex consilii sententia Achilles cum Ajace ad Telephum perveniunt.* Et c. 20. *Ulysses cum Diomede profecti ad Priamum.* Sic et paſſim idem scriptor, ut et interdum praeſtantiſſimus quisque. Vide *Fr. Sanctium* Minerv. 4, 10. et *Jac. Perizonii* addit. p. 823. (717.) DAVIS. Apul. l. 3. Met. p. 60. *Vector meus cum asino capita conferunt.* male Ed. Scriverii, *et asinus.* Adde Cel. Burmann. ad Ovid. Met. 1, 319. ubi, *Deucalion cum conjuge numina montis adorant.*

Curioniani] Ita recte reſtituit Lipsius (Elect. 2, 22.) quem secutus eſt Cellarius. Intelliguntur enim milites, qui cum *Curione* fuerant. Al. *Curiani* CLARK. V. c. 40.

Quo ceteri dissimiliter se ge-

didit eos centurionibus; et singulis non amplius [a] singulos additos servos, in navi inponendos separatim curavit.

1 LV. Gaetuli interim perfugae, quos cum litteris mandatisque a Caesare missos supra docuimus, ad suos cives perveniunt: quorum auctoritate facile adducti, Caesarisque nomine persuasi, a rege Juba desciscunt, celeriterque cuncti arma capiunt; con-
2 traque regem facere non dubitant. Quibus rebus
901 cognitis, Juba [b] distentus triplici bello, [c] necessitateque coactus, de suis copiis, quas contra Caesarem adduxerat, VI cohortes in fines regni sui mittit, quae essent praesidio contra Gaetulos.

VARIAE LECTIONES.

a *singulis additis servis* vulgo. b *districtus* L. sec. c Sic MSS. Urs. Scalig. Leidd. Dorv. Edd. R. M. V. Vascos. Steph. Gryph. post. vulgo deest *que*.

missi, quomodo etiam Celsus sumsit: *qui eos non nisi cum singulis servis separatim in navibus asportandos inponerent. Servos* est in Ed. Elzev. quod non capio. Non male Cod Dorvill. cum tribus Gallicanis, Edd. Aldi, Vasc. Gryph. Manut. Steph. et aliis, *et ad singulos n. amp. singulis additis servis*. Sed optimorum Codicum lectio sequenda. Si enim servos additos singulis inposuit, etiam ipsos simul, quibus additi erant, inposuit.

In navi inponendos] Ita exhibent, vel *nave*, MSS. mei cuncti cum Edd. primis aliisque veteribus. Et sane, *inponere in loco* dixisse veteres, aliqua exempla docent. Adi Celeb. Viros, Dukerum et Drakenb. ad Liv. 1, 18, 8. Nepos Cim. c. 4. *ut numquam in eis custodem inposuerit*. Sic enim MSS. Nihilominus *inponere in navem* multo frequentius dicitur, quam, *in nave*: si modo ulla alia exempla τȣ̃ *in nave* dari possint. Bosius ad Nep. Dion. c. 4. *in naves inposuit*, monet, in nonnullis esse, *in navi*. Sed corruptum hoc ex Accus. *navis*. Confer notata ad B. Civ. 3, 14. *legionibus in naves inpositis*. Praecedit hic, *in naves inposuisti*. Dubito ergo, an non et hic *in navim* scribi debeat, ut certe jam ediderunt Vascos. Gryph. post. Stephanus et Strada.

Promotisque eo usque, ut telum] MS. *Norvic. promotisque usque eo, quod telum*, unde rescripserim, *promotisque eo usque, quo telum*, quemadmodum exhibent editt. *Steph.* et *Vascos.* DAVIS. Reponendum existimat Davisius, (quo *telum etc.*) At-

LVI. Caesar brachiis perfectis, [a] promotisque 1
usque eo, quo telum ex oppido adjici non posset,
castra munit: balistis scorpionibusque crebris ante 2
frontem castrorum, [b] contraque oppidum colloca-
tis, defensores muri [c] deterrere non intermittit:
[d] eoque v legiones ex superioribus castris [e] deducit.
Qua facultate oblata, inlustriores notissimique, con- 3
spectum amicorum propinquorumque efflagitabant,
atque inter se conloquebantur. Quae res quid uti- 4
litatis haberet, Caesarem non [f] fallebat: namque
Gaetuli ex equitatu regio nobiliores, equitumque
praefecti, quorum patres cum Mario ante [g] meruerant, ejusque beneficio agris finibusque donati, post

VARIAE LECTIONES.

a *perm.* L. pr. vulgo *eo usque, ut.* b *contra op.* L. pr. *collocans* Dorv. c *terrere* Dorv. d *eosque* L. pr. *easque* Dorv. Edd. R. M. V. e *educ.* L. pr. *adduc.* L. sec. Dorv. *qui* L. pr. f *latebat* L. pr. sed v. Brant. ad c. 3. g *manserant* Edd. R. M. V.

que ita quidem scriptum est in MSS. Reg. et Vossii. Sed hoc perinde est. Illud autem ait Hirtius, *ut* (vel *quo*) *telum* tantum non *ex oppido adjici posset.* CLARK. *Usque eo* habent plerique libri, quare restitui. Sic B. Hisp. c. 15. 24. 34. *usque eo, ut etc.* Cic. pro Arch. c. 9. Veget. 1, 20. *Usque eo, ut sagittarii:* ubi etiam in MSS. plurimis, sed recentioribus, *usque adeo.* Cort. ad Sallust. B. Cat. 49. *usque eo, ut* etc. *ut* deest Leid. pr. *Quod* etiam Petav. *quo* Scal. Leid. sec. et Dorv. quod idcirco rescripsi. Dein *abici*, vel *abjici*, est in MSS. omnibus et Edd. primis, item Beroaldi aliisque. idque probare videtur Brantius. Sed qui Caesar potuit prohibere, ne hostes ex oppido telum jacerent? hoc enim notat, *abjicere.* Vide ad B. Gall. 3, 56. *telis ex vallo abjectis.* Cl. Burm. ad Sueton. Ner. cap. 34. Dicit ergo Hirtius, brachia illa eo usque ad oppidum promota esse, ut tamen extra ictum teli essent, et telum eo usque *adjici* non posset. Non plane capit etiam Clarkius, et sine exemplo *non*, pro *tantum non.* *Adjicere telum* est ita jacere, ut feriat scopum. Adi ad B. G. 4, 23. *Uti ex locis superioribus in litus telum adjici posset.*

Notissimique] Forte, *nobilissimique.* Sic enim jam infra, *Nobiliores* etc. Sed et vulgata lectio non mala. CLARK.

Sub potestate dati, occasione capta] Scio, haec defendi posse pro, *sub potestatem*, vel *ablativum* poni, quia jam erant *redacti.* Vereor tamen, ne non profectum

Sullae victoriam sub Hiempsalis regis erant potestate dati, occasione capta, [a] nocte jam luminibus
902 accensis, cum equis calonibusque suis circiter mile perfugiunt in Caesaris castra, quae erant in campo proxime Uzitae locata.

1 LVII. [b] Quod postquam Scipio, [c] quique cum eo erant, cognoverunt, quum commoti ex tali incommodo essent, fere per id tempus M. Aquinium
2 cum C. Saserna conloquentem viderunt. Scipio mittit ad Aquinium, [d] nihil adtinere eum cum adver-

VARIAE LECTIONES.

a Vide ad c. 89. b *Quos* Scal. c *et qui* Dorv. Edd. R. M. V. d Sic MSS. non *nil. pertinere*, sine *eum*, L. pr.

sit ab ipso Hirtio; non, quod negem locutionem, *dare alicui sub potestatem*; sic enim, *dare in servitutem alicui*, et similia saepe occurrunt: sed quod MSS. vocem, *dati*, satis damnant. Certe in meis omnibus et Edd. primis scribitur, *dati potestate*. Pro *capta* in Leid. pr. et Ed. Flor. est, *accepta*: at Petav. et Edd. Rom. Ven. ac Med. *data*. Unde suspicor olim fuisse, *sub Hiemps. r. e. potestate, data occasione*, i. e. oblata.

Proxime Uzitae] MSS. Reg. et Eliens. (*proxime* locum *Uzitae*.) Ut forte legi possit, (*proxime* oppidum *Uzitae*.) CLARK. *Petav.* et *Norvic.* dant, *proxime* locum *Uzitae*. Cum *Lipsio* scripserim, *Proxime Uzitam*. DAVIS. *Cur. sec.* *Locum* addunt MSS. Urs. et mei omnes, sub quo Accusativum alium latere mihi non dubium est, sed quem, non facile dixerim, licet multi effingi possent. In planitie erat situm Uzitae oppidum. *Proxime Rhenum* B. G. 1, 54. ubi vide.

Quum nihilo minus ejus sermonem nuncius ad se referret, restaretque, ut reliqua] Editt. *Rom. Ven. Beroald.* repraesentant, *cum autem nihilominus ejus sermonem nuncius ad se referret diceretque ut reliqua*; MS. *Norvic. quum nihilominus ejus sermonem nuncius ad se referret, sed restare ut reliqua.* Ex quo codice mihi rescribendum videtur, *quum nihilominus ejus sermonem nuncius ad Scipionem referret, se restare, ut reliqua* etc. Mendum in *Hirtio* procreavit compendiaria scriptura, nam in Cod. scriptum putarim, *ad SC. referret*, quod imperitus Librarius in SE facile mutavit, cum Scipionis nomen esset exarandum. Haec sane conjectura *Ciacconianae* est praeferenda, qui, multis vocibus omissis, reponit, *quum nihilominus ipse restaret, ut reliqua*. Hallucinatus etiam est *Joan. Glandorpius*, qui emendat, *cum ejus sermonem nuncius ad* Sasernam *referret*, quasi Aquinius et Saserna per internuncios fuerant collocuti. DAVIS. *Nuncius ad se referret*) Scil.

sariis conloqui. Quum nihilo minus ejus sermonem nuncius ad se referret, [a] *sed restare, ut reliqua, quae vellet, perageret;* viator praeterea ab Juba ad eum est missus, qui diceret, audiente Saserna, *Vetat te rex conloqui.* Quo nuncio perterritus disces- 3
sit; et dicto audiens fuit [b] regi. Usu venisse hoc 903
[c] civi Romano, [d] et ei, qui a populo Romano honores accepisset, incolumi patria, fortunisque omnibus, Jubae barbaro potius obedientem fuisse, quam aut Scipionis obtemperasse nuncio, aut, caesis ejus-

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *diceretque*, vel *restaretque*, et *postea.* b *regis* L. sec. male. c *cui* L. sec. d vulgo additur *miror.*

ad Scipionem. Davisius conjicit scriptum fuisse initio, *ad Sc.* (nempe, *ad Scipionem,*) mutatumque id Librariorum incuria in, *ad Se.* Sed ista conjectura nihil opus est. Nam illud, *se*, potest tam Latine cum Antecedente remotiori (*Scipio,*) quam cum propiori (*nuncius*) reciprocari. (Vide, quae supra annotavimus ad c. 49. ad 8, 50. et ad B. G. 1, 20.) Quamobrem et male emendat Goduinus, (*ad* Eum *etc.*) Frustraque Rhellicanus negat putare se, Hirtium tam ineruditum et male Grammaticum fuisse, ut reciprocum pronomen (*se*) ad *Scipionem* retulerit. Lepidusque plane est idem Vir doctissimus, cum voces istas, (*nuncius ad* se *referret,*) interpretatur, (*nuncius in se reciperet, siquid inde incommodi accipiendum foret,*) ridicule prorsus. Nec multo melius Cellarius, qui interpretatur, (*Scipionis mandatum nuncius* Aquinio *adferret.*) Dein, *restaretque ut,* ediderunt Scaliger et Recentiores. Et est (ut in loco dubio) lectio maxime commoda. MSS. plerique habent, *diceretque ut etc.* Corrupte. Goduinus et Davisius ex aliis Codicibus emendant, *se restare, ut.* Quod ferri potest. Quamquam vulgatae lectioni non videtur praeferendum. CLARK. *Quum autem nih. etc.* est quoque in MSS. Reg. Leid. sec. et Ed. Mediol. Pro *ad se* Leid. sec. et Dorvill. *ad eum. Ad illum* Edd. Vasc. Steph. etc. quae omittunt, *nihilominus. Diceretque* est in vulgatis omnibus ante Scalig. et Leid. sec. *se restare dixit* habet Dorvill. *sed restare* Scalig. Leid. pr. Cujac. Petav. et Ursin. Verissime. quod miror non cepisse interpretes. Sunt ipsa verba Aquinii, unde apud Celsum *respondit: Et stabo, inquit, adhuc, donec expleam, quod incepi. Restare* notat, *permanere, in eodem consistere loco.* Ut notissimum est. Dixit itaque Aquinius, *sed restabo* etc. quasi vellet dicere: *Mandet, quid velit, Scipio. Non curo, sed persistam et manebo hic, ut reliqua peragam in colloquio.* Vide Viros doctos ad Liv. 4, 58. Si quis tamen e Dorvill. velit *se*, vel *sed se*, per me licet. Clarissime autem liquet e

4 dem partis civibus, incolumem reverti malle! Atque etiam [a] superbius Jubae factum, non in M. Aquinium, hominem novum, parvumque Senatorem, sed in Scipionem, hominem illa familia, dignitate, [b] hono-
5 ribus praestantem: [c] nam quum Scipio sagulo purpureo [d] ante regis adventum usi solitus esset, dicitur Juba cum eo egisse, non oportere illum eodem [e] uti ve-
6 stitu, atque [f] ipse uteretur. Itaque factum est, ut Scipio ad album sese vestitum transferret, et Jubae, homini superbissimo inertissimoque, obtemperaret.

1 LVIII. Postero die universas [g] omnium copias de castris omnibus [h] educunt; et supercilium quoddam excelsum nacti non longe a Caesaris castris
2 aciem constituunt, atque ibi consistunt. Caesar item producit copias, celeriterque iis instructis, ante suas munitiones, quae erant in campo, [i] constitit; sine dubio

VARIAE LECTIONES.

a *et sup.* Pet. *superius* L. pr. b a Pet. L. pr. Dorv. abest *que* bene. V. ad 4, 15. c *namque* MSS. 3. d *ad ante* Reg. e deest MSS. 3. f *etiam ipse* L. pr. g *hominum* Edd. R. M. V. h Sic MSS. o. praeter Dorv. et Edd. Vasc. Gryph. Steph. non *deduc.* V. ad c. 41. i *constituit* MSS. 3. et Edd. qdd. male.

Cod. Dorvill. et Celso, *diceretque* natum esse ex adjecta glossa, *dixit*, quae saepissime cum alibi tum in his commentariis in textum inrepsit. Adi ad B. G. 1, 17. Insuper pro *quae vellet* Leid. sec. habet, *quae ipse v.* Edd. Vascos. Gryph. post. Steph. et aliae, *quae v. ipse p.* Sed Cujac. Scalig. Petav. Leid. pr. *quae si vellet.* Forsan, *quae sibi vellet.* Dein loco τ8 *postea* scripsi, *praeterea*, fide MSS. eorumdem, uti et Gallicorum, Dorv. Leid. sec. et Edd. Vascos. Gryph. post. Steph. et Strad.

Usu venisse hoc civi Rom. miror] Ultimam vocem nesciunt *Cujac.* et *Petav.* Eam igitur dele, posita ad periodi finem admirationis nota. Vide *Graevium* ad *Justini* 2, 14. et *Ambrosium* de Virgin. 2, 5. DAVIS. *Cur. sec.* Egregii etiam Codices Scalig. et Leid. primus non agnoscunt verbum, *miror.* Eleganter profecto. Frequenter enim ita Infinitivus adhibetur absolutus in Admiratione apud Comicos optimosque quosvis scriptores: ut docuerunt Gronovius, Graevius, Dukerus aliique. Monendum id quoque habui ad Lucan. 5, 605. *Mundi jam summa tenentem Permisisse mari.*

dubio exiſtimans, ultro adverſarios, quum tam magnis copiis auxiliisque regis eſſent [a] praediti, promptiusque prosiluiſſent, ante [b] se concurſuros, propiusque [c] se acceſſuros. [d] Equo circumvectus, le- 3
gionesque cohortatus, signo dato, acceſſum hoſtium 904
[e] aucupabatur: ipse enim a suis munitionibus longius, non sine ratione, [f] non procedebat; quod in oppido [g] Uzitae, quod Scipio tenebat, hoſtium erant cohortes armatae. Eidem autem oppido ad dextrum 4
latus ejus [h] cornu erat obpositum: verebaturque, ne, si praetergreſſus eſſet, ex oppido eruptione facta, [i] ab latere eum [k] adorti conciderent. Praeter- 5
ea haec quoque [l] eum cauſſa tardavit, quod erat locus quidam perinpeditus ante aciem Scipionis, quem suis inpedimento ad ultro occurrendum fore exiſtimabat.

VARIAE LECTIONES.

a *pretio* Scal. L. pr. b deeſt Edd. Vasc. Gryph. poſt. Steph. *eum curs. secum concurs.* Scalig. Petav. c deeſt L. pr. d *et eq.* L. sec. Edd. R. M. V. e *aucupatur* L. pr. f deeſt MSS. plerisque et Edd. pp. Ab Edd. nonnullis prius *non* abeſt. g Sic MSS. o. sed Edd. ante Scal. *Uzita.* V. Cell. et supra c. 36. h *eorum* Scal. *apposit.* L. pr. et *verebatur, ne* Sc. L. pr. Dorv. i *a* MSS. et Edd. qdd. k *adortus* L. pr. l abeſt L. pr.

Caesis — civibus] Hoc eſt, tum, cum convices ejus adeo frequentes occiderentur. CLARK. Vulgatam lectionem solus servat e meis Leid. primus. *Caesaris* eſt in Petav. Leid. sec. Dorv. et Edd. primis, quin etiam Cujac. et Scalig. habent, *Caesaris*, resectis ceteris, *ejusdem p. civibus incol. rev. malle.* pro quo *velle* eſt a manu prima in Dorvill. Celſus etiam tantum habet, *Jubae regi barbaro potius quam Imperatori exercitus pop. Romani paruisse.* Certe illa, *caesis ejusdem partis civibus*, in mendo cubare mihi videntur.

Parvumque senatorem] Senatorem non valde nobilem *parvum* dictum fuiſſe, non memini; ut videtur, nec immerito hanc locutionem carpit *Dodwellus* Diss. de *Jul. Celso* §. 8. Sed quod hic scriptori, nos Librariis imputamus, nam legendum puto, *hominum novum* pedariumque *Senatorem.* Pedarii senatores sunt ii, qui nondum majoribus honoribus functi fuerant. Vide sis *Agellium* 3, 18. DAVIS. *Cur. sec.* Cave,

1 LIX. Non arbitror [a] esse praetermittendum, quemadmodum exercitus utriusque [b] fuerint in aci-
2 em instructi. Scipio hoc modo aciem direxit. Conlocabat in fronte suas et Jubae legiones; postea autem Numidas in subsidiaria [c] acie ita extenuatos, et in longitudinem directos, ut procul simplex esse acies [d] media ab legionariis militibus videretur; in
3 cornibus autem duplex esse [e] existimabatur. Elephantos [f] dextro, sinistroque cornu conlocaverat, aequalibus inter [g] eos intervallis interjectis: post autem [h] elephantos, armaturas leves, Numidasque
4 [i] substituerat auxiliares. Equitatum frenatum universum in suo dextro cornu disposuerat; sinistrum [k] enim cornu oppido Uzita claudebatur, neque erat

VARIAE LECTIONES.

a Deest L. sec. *praetereundum* L. pr. v. ad 6, 34. b vulgo *fuerunt.* c *parte* L. pr. d deest L. pr. Edd. pp. Ber. Gryph. Man. *ab* est ex Scal. vulgo *a.* e *aestim.* L. sec. f *in d. medioque c.* L. pr. g *se* L. sec. *injectis* L. pr. h *elephantes* L. pr. i *aux. substituere* L. pr. Dorv. *aux. subst.* Scal. L. sec. *auxiliarios* L. sec. Edd. pp. Vascos. Ber. Steph. Gr. post. etc. k *autem* L. pr.

cum Davisio quid mutes. *Parvus senator* dicitur, ut contra apud Horat. Epod. 4, 16. *magnus eques.*

Factum est] MSS. Reg. et Vossii et Editt. Vett. (*factum est illico* etc.) CLARK. *Est* non comparet in Leid. pr. *esse* Edd. Vasc. Gryph. post. Steph. *illico* etiam Leid. sec. Edd. Mediol. Venet. et quas modo nominavi. Scribo, *Itaque factum illico*, ut Scipio ad album sese etc. pro quo Edd. primae et Beroaldi inepte *alium* repraesentant.

Supercilium quoddam excelsum nacti non longe a Caesaris castris] Supercilium locum eminentiorem, seu summitatem, denotat. Sic apud *Virgilium* Georg. 1, 108. *Ecce supercilio clivosi traminis undam Elicit.* Ubi *Servius, altitudine*, inquit, *summitate terrarum.* Hoc cum fugeret eos, qui curarunt editt. *Rom.* (*Med.*) *Ven. Beroald.* hic locus in iis Codd. sic legitur, *super alium quendam excelsum natura locum non longe a Caesaris castris*, corruptaque haec lectio *Joan. Rhellicanum* fefellit. DAVIS.

Quem suis impedimento] Sic editt. *Rom. Ven. Beroald.* at in MSto *Norvic.* legitur, *quem suis*

spatium equitatus explicandi: [a] praeterea Numidas, 5
levisque armaturae infinitam multitudinem ad dextram partem suae aciei obposuerat, fere interjecto non minus ∞ passuum spatio, et ad collis radices magis adpulerat, longiusque [b] ab adversariorum 905
suisque copiis [c] promoverat: [d] id hoc consilio, ut, 6
quum acies duae inter se [e] concurrissent initio certaminis, paullo longius ejus equitatus [f] circumvectus ex inproviso clauderet multitudine sua exercitum Caesaris, atque [g] perturbatum jaculis configeret. Haec fuit ratio Scipionis [h] eo die proeliandi.

LX. Caesaris autem acies hoc modo fuit [i] con- 1
locata; ut [k] ab sinistro ejus cornu ordiar, et ad

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *propt.* b deest L. sec. v. ad B. Civ. 3, 25. c *promovebat* MSS. plerique et Edd. Vett. d *in quod* Scal. *id quidem* L. pr. e *concurr.* MSS. plerique et Edd. ante Scal. f *circumventus* Edd. R. M. V. g *conturb.* Leid. sec. h Sic MSS. o. et Edd. Vett. qdd. non *ea.* posset videri Glossa esse marginalis *Haec fuit* etc. i *collata* Scalig. L. pr. k *a* MSS. et Edd. qdd.

ipse adjumento: sed multum praestat lectio recepta, ut ipsa res ostendit: nam necesse est, ut locus impeditus concursum impediat. DAVIS.

Quemadmodum fuerint] Ita restitui ex MSS. duobus. Nec satis mirari queo editorum omnium dormitationem, qui ediderunt, (*quemadmodum* fuerunt.) Quod hoc significatu nequaquam Latinum est. CLARK. Legendum, *fuerint*, quod, ut observavit Clarkius, exigit Latini sermonis ratio. Quin et Gryphius et Lugdunenses 1576. ita ediderunt. DAVIS. *Cur. sec.* *Fuerunt* defendi posset ex notatis ad B. Civ. 2, 30.

§. 11. Verum tamen MSS. quoque hic sequor. nam *fuerint* exstat in Leidensibus, Scalig. Dorvill. et Edd. Vascos, Steph. Gryph. posteriore, non prima, item Stradae.

Simplex esse acies media a legionariis militibus videretur] Suspectum videtur illud, *a*. Quid si legatur, *ex*? Sed Codices desidero. CLARK. Voces, *a legionariis militibus*, importunas arbitror, nec ab *Hirtio* scriptas: non enim agitur, ex quibus militibus constare censeretur acies media, sed qualis appareret, simplexne an duplex. DAVIS. *Cur. sec.*

Obposuerat] MS. Reg. *posuerat.* Quod eodem redit. Ante,

2 dextrum perveniam. Habuit in sinistro cornu legionem IX, [a] VIII: in dextro cornu XXX, [b] XXIIX: XIII, XIV, [c] XXIX, XXVI, in media acie: ipsum autem dextrum cornu, secundam aciem fere, in earum legionum parte cohortium conlocaverat. Praeterea ex ti-
3 ronum legionibus [d] paucas adjecerat. [e] Tertiam autem aciem in sinistrum suum cornu contulerat, et

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *VII.* b vulgo *XXIX.* c vulgo *XXIIX.* d *paucos* Leidd. e *autem ad tert.* L. pr. *aciem* deest Ed. Ven.

praeterea, MSS. Reg. Eliens. et Vossii pro, *propterea.* Edit. Rom. *postea.* CLARK. Lipsius margini adlevit, *apposuerat.* Frustra. Idem enim notat. Vide supra ad c. 39. *Praeterea* vero edidi auctoritate MStorum omnium et Edd. Vascos. Steph. Gryph. post. etc., *postea* etiam Med. et Ven.

Ordiar etc.] Valde hic turbant MSS. et Edd. Leidensis primus exhibet, *ordinare perveniam. Habuit legionem IX, VIII in sinistro cornu, XX, XXXVIII* etc. omissis intermediis de *dextro cornu.* Leid. sec. Dorv. Edd. Rom. Mediol. Ven. *Ordinaret ad dextrum legionem IX et VIII, in sinistro cornu XXX, XXVIII* etc. Rhellicanus legit: *Ordiar et ad d. perv. Habuit legionem IX, VII in sinistro cornu, Trigesimam Vigesimam nonam etc.* Quidquid sit, pro *VII* dant *VIII,* seu octavam, etiam Scalig. Petavian. et Edd. Florent. Vascos. Steph. Gryph. post. et aliae, ut et statim *XXX, XXVIII: XIII, XIV, XXIX* etiam Petav. Scalig. Leidenses, et alii. In media acie pro *XXIIX* trigesimam tertiam exhibent Edd. primae, Flor. Vascos. Steph. etc. pro *VII* ergo rescripsi, *VIII,* et pro *XXIX.* in dextro cornu, *XXIIX.* at in media acie, *XXIX.*

Ipsum autem dextrum cornu, secundam aciem fere etc.] Locus ab interpretibus vexatus. MS. *Norvic.* habet, *ipsum autem dextrum cornu, secundam* autem *aciem fere*; Editt. *Rom. Ven. secunda acie fere. Joan. Glandorpio* legendum videtur, *ipsum autem dextrum cornu et secundam aciem fere in earum legionum et cohortium parte collocaverat.* Aliam nostri sanandi viam insitit *Fulv. Ursinus*, cui placet, *circa ipsum autem dextrum cornu.* At, nisi fallor, nec his nec aliis emendationibus caret *Hirtius:* integram enim arbitror vulgatam lectionem, et *ipsum dextrum cornu* idem valet, ac, ad ipsum dextrum cornu quod attinet. Vide, quae notavimus ad Bell. Gall. 1, 39. DAVIS. Ursinus ex conjectura legit, (Circa *ipsum autem etc.*) Atque ita plane scriptum est in MS. Regio. Sed nihil opus. Subintelligi enim potest, *circa, ad,* vel *quoad:* aut per *Appositionem* conjungi possunt, *dextrum cornu,* et, *secundam aciem.* Editt. Vett. habent, (*Ipsum autem dextrum cornu,* secunda acie, *etc.*) in MS. Eliensi est, (— *secundam* autem *aciem etc.*) Tumque aliquid deerit, hoc modo: (*Ipsum autem dextrum cornu* ****; *secundam* autem *aciem*

usque ad aciei suae mediam legionem [a] porrexerat, et ita conlocaverat, uti siniſtrum suum cornu tri- 906
plex eſſet. Id eo consilio fecerat, quod suum dex- 4
trum latus munitionibus [b] adjuvabatur: siniſtrum autem, [c] equitatus hoſtium multitudini uti resiſtere poſſet, laborabat; eodemque suum [d] omnem equitatum contulerat: et, quod ei parum confidebat,

VARIAE LECTIONES.

a *collocaverat et ita ordinaverat* Leid. pr. b vulgo *adjuvabat.* c vulgo *ut e. h. m. res.* d deeſt Pet. vulgo *cont. eq.* contra MSS.

etc.) Judicet Lector eruditus. CLARK. *Ipsum dextrum cornu, secundam aciem* per adpositionem capit etiam *Rhellican.* In Leid. primo haec ita concipiuntur: *Fere ante ipsum d. cornu secundum autem aciem fere earum l. partem coh. ordinaverat. Sec. autem aciem* etiam in Scalig. In Dorvill. *circa ipsum autem d. c. secundum aciem. Circa* addit quoque Leid. sec. *Secunda acie fere* Ed. Med. Me hisce non expedio, et locum emendandum sagacioribus relinquo. Proximum vero videtur e MS. Leid. pr. *Fere ante ipsum, vel ipsum ante, d. cornu secundam aciem e VETERANARUM legionum parte coh.* vel, *secunda acie Vet. leg. partem coh. coll.* iisque adjecerat paucas cohortes ex legionibus *TIRONUM.* Ceterum *legionibus* deeſt MSS. meis omnibus. Quae vox facile subintelligi poteſt. Sic c. 75. *a suis castris, milia passuum V, a Scipionis.* atque ita c. 76.

Ad aciei suae mediam legionem] Neque hoc capio. Vide, num *regionem* e Leid. sec. placere poſſit. Vel lege cum Lipsio, *mediae legiones.*

Sinistrum etc.] Haec usque ad, *suum d. latus,* deſunt in Edd. Rom. Ven. ac Mediol. *Suum* abeſt a Leid. pr. *sinistri sui* Petav. An, *sinistri sui cornus?* ut subintelligatur *acies.* Apud Lucanum ita, *Cornus tibi cura sinistri,* 7, 219. ubi vide. *esset* non agnoscunt Leid. sec. nec Dorv.

Quod dextrum suum latus munitionibus adjuvabat] Ex MSto *Norv.* omnino rescribendum, *munitionibus adjuvabatur.* Fulv. autem *Ursinus* ex suo Codice rescribit, *uti dextrum suum latus munitionibus adjuvaretur.* DAVIS. Primo pro eo, quod edidit Scaliger, (*adjuvabat,*) recte reponit Davisius ex MS. Elienſi, (*adjuvabatur.*) Deinde obſervandum, in MSS. Reg. Voſſii et Ursini, omiſſa voce, (*laborabat*) scriptum eſſe, (*Id eo consilio fecerat,* ut *suum dextrum latus munitionibus* adjuvaretur, *sinistrum autem ut equitatus hostium multitudini resistere* poſſet: eodemque *etc.*) Quid si, collatis utrisque Lectionibus, hoc demum modo legamus? (*Id eo consilio fecerat,* (quod *suum dextrum latus munitionibus adjuvabatur,*) ut *sinistrum equitatûs hostium multitudini resistere* poſſet: eodemque *etc.*) CLARK. Cum MSS. Reg. Voss. et Ursin. conſentiunt Edd. primae, Vasc. Gryph. poſt.

[a] praesidio his equitibus legionem v praemiserat; 5 levemque armaturam inter equites interposuerat. [b] Sagittarios varie passimque, locis certis, [c] maximeque in cornibus conlocaverat.

1 LXI. Sic [d] utrorumque exercitus instructi non plus passuum ccc interjecto spatio, quod forsitan ante id tempus acciderat numquam, quin dimicaretur, a mane, usque ad horam x diei, perstiterunt. 2 Jamque Caesar dum exercitum [e] reducere intra mu-907 nitiones suas coepisset; subito universus equitatus [f] ulterior Numidarum Gaetulorumque sine frenis ad

VARIAE LECTIONES.

a Abest Dorv. b *sag. passim locisque* c. L. pr. c *que* abest Dorvill. *maxime coll.* modo L. pr. d *utroque* L. pr. statim *forte* vulgo. e *recludere* Edd. R. M. V. *recond.* Lips. *suas* abest L. pr. f *inter.* vel *sinisterior* Lips.

Steph. et Stradae, uti et MS. Dorvill. nisi quod secundo loco non habeant, *ut*. Clarkianae autem emendationi suffragantur Brutus et Edd. Beroaldi, Aldi, Gryph. Manutii, nisi quod pro *ut sinistrum* dent, *sinistrum autem*. Variant mei Codices. *Ut* pro *quod* legitur in cunctis. pro *adjuvabat* Scalig. *adjuvaret*. Leid. sec. et Dorv. cum Urs. Cellario probante, *adjuvaretur*. Leid. pr. cum Petav. *adjuvabatur*. quare id restitui sensu postulante. Paullo post *ut* deest in omnibus, sed post, *multitudini*, extat *uti* in Leidensibus, Petav. et margine Gryphii, omnino bene. *Laborabat* etiam agnoscunt Petav. et Leid. sec. cum eodem margine. *laborat* Scalig. et Leid. pr. Ni fallor, sanum jam locum feci scribendo: *Id e. c. f., quod s. d. l. m. adjuvabatur: sin. a. eq. h. mul. uti res. posset, laborabat*. Verum notandum insuper, in Petav. Scalig. et Leidensibus exarari, *resisti*: quod si admittas, *sinistrum* in accusativo capiendum erit pro, *ad*, vel *quod ad sinistrum*.

Locis certis] MS. *Norvic. locis ceteris*, perperam sane: ea tamen varietas fuit notanda, ut memores sint Critici, has voces crebro inter se confundi. Sic supra c. 54. ubi in editt. *memor — rapinarum certorum hominum*, in MSto *Norvic.* est, *ceterorum*. Vice versa, apud *Chalcidium* p. 5. edit. *Meursianae* legitur, *a certa functione operis cessantibus*, cum reponi debeat, *a cetera functione*, ut ostendit *Plato*, qui Tom. 3. p. 18. edit. *Steph.* τῶν ἄλλων ἐπιτηδευμάτων ἄγοντας σχολὴν dixit. DAVIS.

Forte] Non damnarem hanc vocem, si in MStis fide dignis reperiretur. at in nullo meorum occurrit. Leid. enim sec. et Dorv. *Forsan acciderit*. Petav. Scalig. et Edd. Vascos. Gryph. post. cum

dextram partem se movere, propiusque Caesaris [a] castra, quae erant in colle, se conferre coepit: [b] frenatus autem Labieni eques in loco permanere, 3 legionesque [c] distinere; quum subito pars equitatus Caesaris cum levi armatura contra Gaetulos injussu ac temere longius progressi, paludemque transgressi multitudinem hostium [d] pauci sustinere non potuerunt: levique [e] armatura deserti, ac pulsi, convul- 4 neratique, uno equite amisso, [f] multis equis sauciis, levis armaturae [g] XXVII occisis, ad suos refugerunt. Quo secundo equestri proelio facto, Scipio laetus 5

VARIAE LECTIONES.

a *castris* L. sec. b *frenati equites* L. sec. et Edd. ante Urs. male. V. ad B. G. 1, 52. c *destituere* L. pr. d Sic MSS. non *sust. p.* e *armaturae* L. sec. Male. V. ad c. ult. B. Alex. f *multisque* MS. Urs. *levisque* Dorv. g Sic MSS. o, non *XXVI.*

Stephano, *forsitan*. Bene, nec tum displicet, *acciderit*. Solent enim *forsan* et *forsitan* adsciscere subjunctivum. Adi Cel. Burm. ad Petron. c. 130. *Forsitan animus antecesserit corporis moram.* et saepissime ad Ovidium. In Leid. primo legitur, *forsitan id tempus*. Quasi fuerit olim, *forsit ante id t.* De qua voce adi Broukh. ad Propert. 2, 7, 33. Ceterum *die*, pro *diei*, rursus legitur in Cod. Scaligeri. Adi ad B. Civ. 2, 23.

Dum coepisset] Hoc loco Ciacconius defendit alterum c. 88. *Qui dum anima nondum exspirata concidisset:* ubi in nonnullis est, *quum*. Sed male. *Dum* cum tempus notat, quo quid accidit, Indicativum habet. At saepe corruptum esse in auctoribus, vidimus ad Frontin. 1, 5, 7. Adde Arntzen. ad Aurel. Vict. de Vir Illustr. 8, 4. Cl. Duk. ad Flor. 3, 2, 7. Drakenb. ad Livii 1, 40, 7. hinc emendat e MS. Ultraj. Val. Max. 3, 3, 2. *Qui dum legationis officio fungitur.* Sic etiam MSS. Harlem. et Leid. non, *fungeretur*. Quare apud Hirtium quoque *quum* malo. Plura vide ad c. 88.

Quod proprium] Primam voculam, utpote delendam, uncinis cinxit *Jos. Scaliger;* sed non opus est, ut viro summo aures praebeamus, ea enim particula vim adversativam interdum obtinet, ut observavit *Ald. Manutius* ad B. C. 2, 16. *Proprium* autem *gaudium* est, perpetuum, sive diuturnum. *Nonius Marcellus* p. 390. *Proprium diuturnum — Proprium significat rursum perpetuum.* Noster hujusce libri cap. 32. *Victoriam propriam se eis brevi daturum pollicetur. Corn. Nepos* Thrasyb. c. 4. *Parva munera, diutina, locupletia, non propria esse consueverunt.* Vide et *Servium* ad *Virgilii* Aen. 3, 85. et Aen. 6, 871. DAVIS. Quod

6 in castra nocte copias reduxit. Quod proprium [a] gau-
dium bellantibus fortuna tribuere non decrevit;
namque postero die Caesar cum parte equitatus sui
Leptim, frumenti gratia, misit. In itinere praeda-
tores equites Numidas Gaetulosque ex inproviso
adorti circiter centum partim occiderunt, partim vi-
7 vorum potiti sunt. Caesar interim quotidie legiones
in campum deducere, atque opus facere; vallumque
et fossam per medium campum [b] ducere, adversa-
908 riorumque excursionibus iter obficere non intermit-
8 tit. Scipio [c] item munitiones contra facere, [d] et,
ne jugo a Caesare excluderetur, [e] adproperare. Ita

VARIAE LECTIONES.

a *cladium* L. pr. *claud.* Scal. Cuj. b *deducere* L. pr. c *interim* Dorv. *contra* deest L. pr. d Sic MSS. optimi et Edd. pp. vel *jugo ne.* vulgo ante Ursin. erat *et in jugo ne a C.* Dorv. *in jugo a C.* L. pr. *ne a jugo a C.* e *adparare* L. pr.

proprium gaudium bellantibus fortuna tribuere non decrevit) Scaliger vocem (*Quod*) delendam existimat. Perperam admodum. Perit enim sine ea sententiae venustas omnis atque connexio. Davisius retinendam voluit, quod ea particula vim *adversativam* interdum obtineat. Sed et ipse fallitur: ac nodum profecto in scirpo quaesiverunt Viri doctissimi. Est enim hoc in loco plane nomen *Relativum.* (Quod *gaudium* (nempe proelii equestris secundi,) *fortuna* tamen *proprium* (hoc est, *perpetuum,*) *tribuere non decrevit.*) CLARK.

Cum parte equitatus] Syntaxis postulat, ut legamus, *cum partem equitatus*, quemadmodum exhibet MS. Regius, testante *Joan. Goduino.* Mutata igitur distinctione, rescribendum: *quum partem equitatus sui — misit, in itinere*, etc. DAVIS. *Caesar* cum parte *equitatus sui* — misit. In *itinere etc.*) Davisius ex conjectura, Syntaxi postulante, reponit: (*Caesar* quum partem *equitatus sui* — misit; in *itinere* etc.) Quae quidem optima est conjectura, et firmatur atque etiam emendatur eo, quod in MS. Vossii scriptum reperi: (*Caesar* quum partem *equitatus sui* — MISISSET; in *itinere etc.*) Interim tamen defendi quodam modo posse videtur lectionis vulgatae Syntaxis: (*Caesar,* cum parte *equitatus sui,* — misit (subintell. *milites.*) In *itinere etc.*) CLARK. Pro nota mea pone: *Cum* parte *equitatus sui Leptim*, frumenti gratia, misit. *In itinere* etc.) *Frumenti gratia* non agnoscitur a *Petav. Cujac.* et *Norvic. Voss.* autem et *Gryph.* exhibent, *partim — misisset.* Lege igitur: *cum partem equitatus sui Leptim misisset; in itinere*

[a] duces utrique et in operibus occupati erant, et nihilo minus equeſtribus proeliis inter se quotidie dimicabant.

LXII. Interim Varus [b] claſſem, quam antea Uti- 1
cae [c] hiemis gratia subduxerat, cognito legionis VII et [d] IIX ex Sicilia adventu, celeriter deducit; [e] illamque Gaetulis remigibus epibatisque complet; insidiandique gratia [f] ab Utica progreſſus, Adrumetum cum [g] LV navibus pervenit. Cujus [h] adventus 2
inscius Caeſar L. Cispium cum claſſe XXVII navium ad [i] Thapsum verſus in ſtationem, praesidii gratia [k] commeatus sui, mittit: itemque [l] Q. Aquilam cum

VARIAE LECTIONES.

a *ut d. etc. essent* Dorvill. L. sec. *essent* a m. pr. Scal. b deeſt L. pr. c *hiemandi* Edd. R. M. V. d *IX* L.pr. e vulgo *ibique*. f desunt *ab Ut.* vulgo. g *LX* Dorv. h *adventu* Leid. pr. de *Cispio* v. Gland. et Manut. i *Tharsum* L. pr. k *commeatusque* L. sec. Edd. R. M. V. c. *summittit* Urs. l *Quintium* MSS. Urs. Pet. L.pr.

etc. DAVIS. *Cur. sec.* *Partem* habent Leid. sec. et Edd. Vascos. Gryph. poſt. Steph. et aliae. Pro *frumenti gratia* dat Dorv. *frumentandi*, et Leid. sec. *caussa*. A reliquis abſunt etiam, et a Leid. pr. etiam Verbum, *misit*. *Cum parte misit* mihi sincera videntur. Forſan, *frumentarios*, vel *frumentatores*, *quum misit*, *in itinere* etc. *praedat. qui equites* eſt in Petavian.

Iter officere] Rhellicanus emendat, (interim *officere*.) Sed nihil opus. CLARK. Iter *officere non intermittit*) Archaismos in nitido scriptore non admiserim. Igitur vel *iter* deleo, quod nescit editio *Gryphiana*; vel lego, *adversariorumque excursionibus* ita *officere non intermittit*, ductis nempe per campum vallo fossaque. DAVIS. *Cur. sec.* *Iter* abeſt a Vascos. et Steph. ac Stradae Edd. *prospectui officere* dixit etiam supra c. 52. ubi in aliis *prospectum* tamen, et vide. Nihilominus dele *iter*, vel *ita* lege. *efficere* eſt in Leid. sec. ac Beroald. et aliis Editis. *iter* nullum hic locum habet.

Ibique Getulis remigibus epibatisque complet, insidiandique gratia progressus] MS. *Norvic.* *illamque* etc. *complet*, *insidiandique gratia* ab Utica *progressus*, quae quidem lectio cum *Hirtii* simplicitate melius videtur convenire. Eam sane animo proniore recipio, quod editt. *Rom. Venet. Beroald.* duas illas voces exhibeant, quas ex MSto *Norvic.* adserui. DAVIS. MSS. Eliens. et Voſſii, et Editt. Vett. (ab Utica *progressus*.) Quod probat Davisius, ut Hirtii σαφηνείᾳ et sim-

XIII navibus longis Adrumetum eadem [a] de caussa
3 praemittit. Cispius, quo erat missus, celeriter pervenit. [b] Aquila tempestate jactatus promontorium superare non potuit, atque angulum quemdam tutum a tempestate nactus cum classe se longius a pro-
4 spectu removit. Reliqua classis in salo ad Leptim,
909 egressis remigibus, [c] passimque in litore vagantibus, [d] partim in oppido victus sui mercandi gratia pro-

VARIAE LECTIONES.

a Deest L. pr. b *at A.* L. sec. Reg. Eliens. c *et p.* Dorv. *que* deest L. sec. d *parumque* Petav.

plicitati congruens. CLARK. *Illamque*, ut et, *ab Utica*, confirmatur a Codice Pet. quare ita reposui. Immo, *ab Utica*, agnoscunt etiam Leid. sec. Dorvill. et Edd. Vascos. Gryphii, Stephani, aliaeque.

Ad Thapsum versus] Haec lectio est a MSto *Norv.* ac editt. *Rom. Venet. Beroald.* cum in vulgg. omissa praepositione, scribatur, *Thapsum versus.* DAVIS. Ad *Thapsum versus*) Ita recte restituit Cellarius, et Davisius ex MS. Eliens. et Editt. Vett. Consentiunt MSS. Reg. et Vossii. Vulgg. omittunt, *ad.* CLARK. Videtur typographico errore excidisse, *ad*, e Scal. Ed. nam MSS. omnes et Edd. priores praepositionem eam agnoscunt. Atque ita saepe Caesar et Hirtius cum aliis. Vide Cellarium ad c. 23. et supra ad 6, 32.

Cum Classe se longius a prospectu removit: reliqua classis in salo ad Leptim] De hoc loco sic scribit *Ph. Rubenius* Elect. 2, 4. Prior narratio expungitur damnaturque a sequenti. Si Aquila cum classe angulum nactus est, quomodo adjicit, *reliqua classis in salo ad Leptim?* Sed auctor culpa vacat, et editio prisca verissime scribit et ordinat: *Aquila tempestate jactatus, cum classe propius promontorium superare non potuit: atque angulum quemdam tutum a tempestate nactus, se longius a prospectu removit.* Cur haec mutata? nam Aquila solus angulum illum cum navi sua cepit, reliqua classis ad Leptim appulit. Hactenus vir eruditus, cujus fidem aliquatenus firmant editt. *Rom. Venet. Beroald.* in iis enim legitur: *Aquila tempestate jactatus, cum classe propius promontorium superare non potuit: atque angulum quemdam tutum a tempestate nactus,* cum classe *se longius a prospectu removit.* DAVIS. Aut voces istae, *cum classe*, intelligendae sunt, *cum parte classis*, scilicet *cum navibus aliquot:* aut recipienda erit Rubenii lectio, cui favent Editi aliquot veteres: ut, transpositis nimirum vocibus istis, *cum classe*, hoc modo scribatur tota periodus: *Aquila t. jactatus* cum classe *promontorium* (al. *propius promontorium*) *superare non potuit. Atque ang. q. tut. a temp. nactus se* (id est, navem suam) *longius a pr. remo-*

gressis, vacua a defensoribus stabat. Quibus rebus, Varus, ex [a] perfuga cognitis, [b] occasionem nactus, vigilia secunda Adrumeto [c] ex cothone egressus, cum primo mane Leptim universa classe vectus, naves onerarias, quae longius a portu in salo stabant, incendit, et penteres duas, [d] vacuas ab defensoribus, nullo repugnante, cepit.

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *perfugis*. b *occasione vig*. L. pr. c *contione* L. pr. *coitione* Dorvill. L. sec. sed v. cap. seq. statim vulgo deest *cum*. d *quae longius erant* addunt Dorv. Edd. R. M. V. *ab* e L. pr. vulgo *a*.

vit. Reliqua classis etc. CLARK. Cum primis editis consentit de more Med. illa verba, *cum classe*, omnino transponenda duco. Favet Leid. pr. qui *se* non habet.

In oppido progressis] In OPPIDO *progredi* et vagari, paullo amplius est, quam *oppidum adire*, vel in OPPIDUM *progredi*. Quemadmodum quod dixit Poeta, (*Pilam projecit* in herba,) amplius est, quam si dixisset, (*Pilam projecit in* herbam.) Vide supra ad 4, 12. Quamobrem minus recte faciunt, qui emendant, (*in oppidum*.) CLARK. *In* oppido *victus sui mercandi gratia progressis*) *Gryphius* edidit, *in oppidum*. Lege, *in* oppidum *victus* SIBI *mercandi gratia progressis*. DAVIS. *Cur. sec.* At jungi possent, *in oppido victus mercandi*. Verum *oppidom* est in MSS. Leidensibus et Edd. Vascos. Stephan. Gryph. post. et facile *oppido* ex *oppidum*, antiqua pronunciatione, nasci potuit. Ceterum videri posset hic primo loco scribendum esse, *partimque*. Sed solet in divisionibus Hirtius semel eam voculam omittere. Adi ad B. Alex. c. 29.

Ex perfugis] Rectius MSS. Ursin. Petav. Cuj. et Leid. pr. dant, *perfuga*. Caesariani milites non tot numero solebant perfugere. Saltem id dissimulant Caesar et Hirtius. Rescripsi idcirco, *perfuga*. praeterea Leid. primus exhibet, *a perfuga*. Vide ad B. G. 7, 83. *Ab his cognoscunt*.

Ex cothone egressus] Ex portu arte facto; nam *Cothona sunt portus in mari, non naturales, sed arte et manu facti. Est autem et masculini et neutri generis: nam et* cothon hujus cothonis *facit, et* cothonum hujus cothoni. Verba sunt *Servii* ad Aen. 1, 431. DAVIS. et CELLAR.

Primo mane] Ne dubita de veritate lectionis, quam servarunt Petav. Leid. pr. et Dorvill. *cum primo mane*. Quae praepositio dein adhaesit seqq. *cum universa cl.* ut est in MSS. nonnullis et Edd. Rom. Mediol. et Ven. etiam non male, ut patet ex dictis ad B. Civ. 1, 31. At, *cum primo mane*, eleganter. Sic Plaut. et Terent. *cum primo lucu*. Vide Comm. ad Adelph. 5, 3. 55. et infra ad c. 95. *cum prima luce* de quo vide Clar. Burmann. ad Ovid. Am. 3, 14, 7. Caesar et noster supra, *cum nuncio exire*. Plura invenire potes apud Cort. ad Sallust. Jug. c. 68.

1 LXIII. Caesar interim celeriter per nuncios in castris, quum opera [a] circumiret, certior factus, quae aberant a portu [b] milia passuum VI, [c] equo admisso, omissis omnibus rebus, celeriter pervenit Le-
2 ptim: ibique [d] hortatus, omnes ut se naves conse-
910 querentur, primum ipse navigiolum [e] parvulum conscendit: in cursu Aquilam multitudine navigiorum perterritum, [f] atque trepidantem nactus, hostium
3 [g] classem sequi coepit. Interim Varus celeritate Caesaris audaciaque [h] motus, cum universa classe, conversis navibus, Adrumetum versus fugere conten-
4 dit: quem Caesar in [i] milibus passuum IV consecutus, recuperata quinqueremi cum omnibus suis epibatis, atque etiam hostium custodibus CXXX in ea nave captis, triremem hostium proximam, quae in [k] repugnando erat commorata, onustam remigum epi-

VARIAE LECTIONES.

a Sic Pet. Scal. L. pr. et Edd. qdd. non *circuiret*. b *mile passus* L. pr. c *conscendit eq.* Dorv. L. pr. *equoque* Dorv. d vulgo *moratus*. e vulgo *parvum*, et mox *navium* Leidd. f *ac* L. pr. g *multitudinem classe* L. pr. h *commotus* Ursin. Scal. L. pr. Aic. bene. i *milia* Dorv. k *repudiando* Dorv.

cum occasu solis educit, et in Lexicis. Mox *penteremes*, vel *pentiremes*, non *penteres*, est in Ursin. Petav. Scalig. Leidensibus et Dorvill. ac cunctis Editt. ante Scal. Vide tamen, quae diximus ad c. 47.

Universa classe] Codices nonnulli, cum *universa classe*. CLARK.

Ibique moratus, omnes ut se naves consequerentur, primum ipse navigiolum parvum conscendit] *Fulv. Ursini* Codex, *ibique moratur, omnes ut se naves consequerentur, postea ipse* etc. Sic et MSS. duo *Thuanaei*, quam lectionem probat *Joan. Goduinus*. MS. autem *Norvic. ibique hortatur* etc. *post eo tempore parvulum navigiolum conscendit*, ut legendum crediderim: *ibique hortatur, omnes ut se naves consequerentur; postea ipse parvulum navigiolum conscendit*. Editt. tamen *Rom. Ven. Beroald.* vulgatam lectionem retinent, quae nihil habet absoni. DAVIS. Ego propius paulo a vulgata lectione scripserim equidem: *Ibique HORTATUS — consequerentur;* primus (*vel,*

batarumque [a] cepit: reliquae naves hostium promontorium superarunt, atque Adrumetum in cothonem se universae contulerunt. 5 Caesar eodem vento promontorium superare non potuit, atque in salo in anchoris ea nocte commoratus, prima luce Adrumetum accedit, ibique navibus onerariis, quae erant extra cothonem, incensis, omnibusque reliquis [b] aliis aut subductis, aut in cothonem compulsis, paullisper commoratus, si forte vellent classe dimicare, rursus se recepit in castra. 6

LXIV. In ea nave captus est P. [c] Vestrius, eques Romanus, et P. Ligarius Afranianus; quem Caesar in Hispania cum reliquis dimiserat, et postea se ad Pompejum contulerat; inde ex proelio [d] effugerat, in Africamque ad Varum venerat; quem ob [e] perjuriam perfidiamque Caesar jussit necari: P. [f] Ve- 1 2

VARIAE LECTIONES.

a *exc.* L. sec. b *ab his* L. pr. c *Vistrius et P. Ligerius Afranius* L. pr. male. *Ligurius* etiam Sc. et *Afranius* Edd. pp. perperam. d *se in Africam ad* L. pr. *transfug. in Afric. ad* L. sec. *que* deest etiam Edd. R. M. V. e *perjurii perfidiam* Leidd. Dorv. Edd. pp. Vascos. Gryph. post. Steph. sed ita c. 65. *jugum et collem*, ac saepissime. f *Vistrium* L. pr. *Vestrium* Dorv.

primum) ipse etc. CLARK. *Moratur* Leid. sec. et Dorv. *hortabatur omnes, ut se naves omnes* Leid. pr. Sed, *hortatur*, Cujac. Petav. et Scal. Unde sine haesitatione recepi, *hortatus*. Celeritati Caesaris non convenit mora. Scriptum fuerat de more, *ortatus:* inde Librarii nonnulli fecere, *moratus*. Ex eodem fonte manavit istud, *postea*, quod etiam obsidet Scalig. et Leid. pr. Codd. Dein *parvulum* exhibent Leidenses utrique, Scalig. Dorv. et alii. Bene. Hoc enim Hirtio est proprium. Adi ad 8, 13. *secundis parvulis rebus*, et Davis. ad cap. 27. hujus libri.

Contendit] Codices nonnulli, *coepit*. Quod idem fere. CLARK. Mei omnes rectius, *contendit*.

Triremem] Leid. pr. *turrem*. Forsan, *trierem*. Ut supra, *penteris*, et c. 44. *navis trieris:* ubi plura. *Custodibus* autem delebat Lipsius.

Ea nocte] Leid. pr. *eadem die*. Petav. *eadem nocte*. Opinor fuisse, *ea de nocte*. B. G. 2, 7. *Eo de media nocte Caesar.* etc. Vide Malasp. et Graev. ad Cicer. Ep. Att. 8, 6. *Epistola, quam de no-*

strio autem, quod ejus frater Romae pecuniam imperatam numeraverat, et quod ipse [a] suam caussam
911 Caesari probaverat, se a Nasidii classe captum, quum ad necem duceretur, beneficio Vari esse servatum, postea facultatem sibi nullam datam transeundi, [b] ignovit.

1 LXV. Est in Africa consuetudo incolarum, ut [c] in agris, et in omnibus fere villis sub terra specus, condendi frumenti gratia, [d] clam habeant, atque id propter bella maxime, hostiumque subitum
2 adventum praeparent. Qua de re Caesar certior per indicem factus, tertia vigilia legiones II cum equitatu mittit [e] ab castris suis milia passuum X; atque inde magno numero frumenti onustos recipit in ca-
3 stra. Quibus rebus cognitis, Labienus progressus a suis castris milia passuum VII, per jugum et col-

VARIAE LECTIONES.

a Deest L. sec. Edd. R. M. V. et *Caesaris* MSS. Urs. cum Edd. eisdem. abest a Pet. et deest vulgo *a*. b *ignoravit* L. pr. c deest Dorvill. *et* abest Edd. R. M. V. Dorv. *agr. omn. f. illis* Ed. Ven. secundo loco *in* exsulat ab Edd. quibusdam male. d deest L. pr. e Sic L. pr.

ete daturus eram. et Burm. ad Sueton. Aug. c. 97. *de nocte evectus est.*

Cum reliquis dimiserat, et postea] Lege, postulante sensu, *cum reliquis dimiserat.* Hic *postea.* DAVIS. *Cur. sec.* Frustra. *Qui* subauditur. Vide cum alibi, tum ad Lucan. 6, 728. ut et supra ad B. G. 4, 3. *Ubii, quorum civitas et ampla, et paullo, quam sunt ejusdem generis* etc. pro, *et qui paullo.*

Se Nasidii classe captum] *Petav.* et *Norv.* male dant, *sed eum Nasidii classe captum;* nec melior est *Gryphiana* lectio, *se in Nasidii classe captum.* Nam Nasidius erat Pompejanus. Vide B. C. 2, 3. seqq. Scribendum vero, *se a Nasidii classe captum*, prout recte *Cujac.* et *Ursin.* DAVIS. *Cur. sec.* Edd. Vascos. Stephan. et aliae, *se in Nas.* perperam omnino, ut notavit Davisius. Si enim in classe Nasidii fuisset, Vari non potuit beneficio servari, illi enim erant Pompejani. Vide lib. 2. B. Civ. Leid. sec. *se a ipsius cl.* Leid. pr. *se a navium cl.* Bene Cuj. et Ursin. *se a Nasidii cl.* unde Edd. Rom. Med. Ven. *sed Nas.* Recepi itaque, *se a N. cl.* Alioquin *a* posset abesse. V. c. 61. §. 4.

lem, per quem Caesar pridie iter fecerat, ibi castra duarum legionum facit; atque [a] ipse quotidie existimans, Caesarem [b] eadem saepe frumentandi gratia commeaturum, cum magno equitatu levique armatura insidiaturus locis idoneis consedit.

LXVI. Caesar interim de insidiis Labieni ex per- 1
fugis certior factus, paucos dies ibi commoratus, dum [c] hostes quotidiano instituto, saepe idem faciendo in negligentiam adducerentur, subito mane imperat, porta [d] Decumana legiones se III veteranas cum parte equitatus sequi: atque, equitibus prae- 2
missis, neque opinantes insidiatores subito in convallibus latentes levi armatura concidit circiter D; reliquos in fugam turpissimam conjecit. Interim 3
Labienus cum universo equitatu fugientibus suis subpetias occurrit. Cujus vim [e] multitudinis quum 912

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *ibi ipse*. b *eodem* Edd. R. M. V. c *hostis adduceretur* L. pr. d *Decim.* L. pr. e *multitudinemque* L. sec. Edd. R. M. V.

captus est in Leid. sec. *captum* abest a Dorv.

Recipit in castra] Sic ex MSto *Norvic.* reposui: in aliis erat, *recepit in castra*, quae lectio minus convenit cum verbis praesentis temporis, quibuscum conjungitur. DAVIS. Recepit *in castra*) Davisius ex MS. Eliensi, (cui suffragatur MS. Vossii,) emendat, *recipit*. Quod et Temporum ratio videtur postulare. Veruntamen in hujusmodi constructione, ubi tanquam praesens narratur res praeterita, perinde est. CLARK. Monitum hoc saepissime. Mei hic etiam, *recipit*.

Atque ipse quotidie, — locis idoneis consedit] Sic MSS. Reg. et Eliens. et Edit. Rom. Editi Recentiores, (*atque* ibi *ipse* etc.) Perperam admodum et absurde. Non enim *ibi* ipse consedit, sed, castris duarum legionum *ibi* factis, *ipse* quotidie certo intervallo in *locis idoneis* insidiaturus consedit. Quod mirum Editores omnes fugisse, praeter unum Joan. Goduinum, alias minus scientem. CLARK. Secunda vox sententiam turbat, ea igitur deleta, lege, *atque ipse quotidie*, prout *Beroaldus* edidit; ac ita dant *Pet. Bus. lid.* et *Norvic.* Sic etiam *Goduinus* et *Clarkius* ex suis Codd. voluere. DAVIS. *Cur. sec.* Delevi *τὸ ibi*, consensu etiam Leidensium, Scalig. Dorv. et Edd. Venet. ac Mediol.

equites pauci Caesariani [a] jam sustinere non possent, Caesar instructas legiones hostium copiis ostendit.
4 Quo facto perterrito Labieno, [b] ac retardato, suos equites recepit incolumes. Postero die Juba Numidas eos, qui, loco amisso, fuga re receperant in castra, in cruce omnes subfixit.

1 LXVII. Caesar interim, quoniam frumenti inopia premebatur, copias omnes in castra [c] conducit; atque praesidio [d] Lepti, Ruspinae, Achillae relicto, [e] Cispio, Aquilaeque classe transdita, ut alter Adrumetum, alter [f] Thapsum mari obsiderent, ipse castris incensis, IV noctis vigilia, acie instructa, inpedimentis in sinistra parte conlocatis, ex eo loco proficiscitur, et pervenit ad oppidum [g] Agar, quod a Gaetulis saepe antea obpugnatum, summaque vi
2 per ipsos oppidanos erat defensum. Ibi in [h] campo castris unis positis, ipse frumentatum circum villas cum parte [i] exercitus profectus, magno [k] invento hor-

VARIAE LECTIONES.

a Deest L. pr. Dorv. b *atque* L. pr. dein *eos* deest L. sec. c *concludit* L. sec. Dorv. Edd. R. M. V. male. d *Leptim* L. pr. *Leptae*, vel *Lepte*, Dorv. Edd. R. M. V. e *Cispo*, *Crispo* MSS. et Edd. qdd. sed v. c. 62. f *Tharsum* L. pr. *obsideret* L. sec. et 2 Gallic. probante Goduino. sed v. ad 7, 39. g *Agger* Petav. Leidd. Dorv. et c. 76. 79. h *castro* L. pr. i *equitatus* Edd. R. M. V. k *jumentorum* Dorvill. *atque* deest Dorv.

Consedit] Scalig. et Leid. pr. *considet*. ut scilicet respondeat τῷ *facit*. Sed verior lectio videtur, *considit*. De quo verbo adi ad 8, 32.

Suppetias occurrit] Sic loquitur infra c. 68. Haec tamen φράσις *Dodwello* tam displicet, ut eam non ab *Hirtio*, sed a *Celso* interpolatore fuisse censuerit. Vide Diss. de *Julio Celso* §. 8. Sed se nimis morosum censorem praestitit vir eximius; nam cum *suppetias occurrere* sit idem, quod, *suppetias* in tempore *venire*, non est, cur nostrum malae Latinitatis incusemus. Adi *J. Fr. Gronovium* ad *Senecam* Controv. 11.

hordei, olei, vini, fici numero, pauco tritici, atque recreato exercitu, [a] redit in castra. Scipio in- 3
terim, cognito Caesaris discessu, cum universis copiis per jugum Caesarem [b] subsequi coepit; atque ab ejus castris milia passuum [c] VI longe, trinis castris [d] dispartitis copiis, consedit.

LXVIII. Oppidum erat [e] Zeta, quod aberat ab 1
Scipione milia passuum X, ad ejus regionem et partem castrorum conlocatum, a Caesare autem [f] diversum ac remotum, quod erat ab eo [g] longe milia passuum XIIX. Huc Scipio legiones II, frumentandi gratia, misit. Quod postquam Caesar ex [h] perfuga 2
cognovit, castris ex campo in collem, ac tutiora loca conlocatis, atque ibi praesidio relicto, ipse IV vigilia egressus, praeter hostium castra proficiscitur cum copiis, et [i] oppidum potitur. Legiones Sci- 3
pionis comperit longius in agris frumentari: et, quum eo contendere conaretur, animadvertit copias hostium iis legionibus occurrere subpetias; quae res

VARIAE LECTIONES.

a Edd. qdd. *rediit*. b *sequi* Leid. pr. c V. Gland. d *dispert.* Leidd. e *Zetta* al. *Zumi* L. pr. *ab* idem pro *a*. f *divisum* L. pr. g deest L. pr. *XIV* idem. *XIX* Sc. *miserat*, pro *misit*, Reg. Voss. h *perfugis* L. sec. Dorv. Edd. ante Urs. et Scal. i vulgo *oppido*.

p. 186. DAVIS. *Cur. sec.* Vide etiam supra ad c. 39. c. 5. *suppetias venire*. c. 25. *suppetias proficisci*. c. 39. *subpetias ire*. c. 75. *subpetias mittere*.

Quoniam frumenti inopia] MS. Norvic. *qui frumenti inopia premebatur*, et ea sane lectio aeque placet, ac vulgata. DAVIS.

Pauco tritici] Meliore jure Cl. Dodwellus hoc verbum reprehendere posset, quam reliqua. Exemplum enim nescio apud Aurei aevi scriptores, ubi *paucus* in singulari occurrat. Sed et Hirtium ita scripsisse non credo. *parum* est in Dorv. Immo in optimo Leid. pr. restat bene, *parvo*. Pro *recreato* Aicardus rescribere tentavit, *recurato*, me non adsentiente. [*Paucus* pro *parvo* Horat. A. P. v. 203. *foramine pauco*. Vitruv. 1, 1. *pauca manu*. Hirt. B. Afr. c. 67. *pauco tritici*.

4 ejus inpetum retardavit. [a] Itaque, capto C. Mutio
913 [b] Regino, equite Romano, Scipionis familiarissimo, qui ei oppido praeerat, et P. Atrio, equite Romano de conventu Uticensi, et camelis XXII regis adductis, praesidio ibi cum Oppido legato relicto, ipse se recipere coepit [c] ad castra.

1 LXIX. Quum jam non longe a castris Scipionis abesset, quae [d] eum necesse erat praetergredi; Labienus Afraniusque cum omni equitatu levique armatura ex insidiis adorti, agmini ejus extremo se
2 obferunt, atque ex collibus [e] primis exsistunt. Quod postquam Caesar animadvertit, equitibus suis hostium vi obpositis, sarcinas [f] legionarios in acervum jubet comportare, atque celeriter signa hostibus in-
3 ferre. Quod postquam coeptum est fieri; primo in-

VARIAE LECTIONES.

a *Ipse* L. pr. b al. *Rhegino*, *Rhegyno*. c *in* c. L. pr. d *tunc* L. pr. *tum* L. sec. e *primi* L. sec. f *legionarias in ac. j. comportari atque signa* L. pr.

Quod nunc nequaquam damno. Adi Heins. ad Ovid. Met. 8, 637. Fast. 3, 66. OUDENDORP. ad Appulej. Metam. Lib. x. p. 708.]

Castris ex campo in collem ac tutiora loca collocatis] Cum *Lipsio* rescripserim, *collatis*, quod, ut opinor, linguae Latinae ratio postulat. DAVIS. *Cur. sec.* Recte, *collatis*, Lipsius. Ita in B. Alex. cap. 6. *Castra castris collata*, in MSS. est perperam, *collocata*. Dein reposui, *oppidum potitur*, pro *oppido*, fide MSS. Scal. Leidens. pr. Vide supra ad c. 36. *Castellum est potitus.*

Mutio] Sic primus, quod sciam, Scaliger inprimi curavit pro, *Biotio*. Qua auctoritate, nescio. In Petav. est, *Biocio*. In Scal. *Mocio*, suprascripto, *u*: ut credam, eum secutum esse suum codicem. In Leid. pr. *Mincio*. *Minnius*, vel *Ninnius*, vel *Minutius Reginus*, occurrit apud Cic. l. 10. ad Att. Ep. 17. ubi v. Corrad. *Biotio* habent cum Edd. prioribus Leid. sec. et Dorv. De *Ninniis* vide J. F. Gronov. Obs. 4, 4.

Adorti] Legas velim, *oborti*. Non enim Caesaris copias *invaserant*, quod *adoriendi* est potestas. DAVIS. *Cur. sec.* Contrarium patet e sequentibus, nec obstat, quod casus desit. Sic enim etiam c. 95.

Exsistunt] Codices nonnulli, *exeunt*. Sed proba est vulgata lectio. sic enim supra cap. 7. *Et subito exsiliunt.* Sed Codices plerique habent, *exsistunt*. CLARK.

petu [a] legionum equitatus et levis armatura hostium nullo negotio loco pulsa, [b] et dejecta est de colle. Quum jam Caesar existimasset, hostes pulsos deterri- 4
tosque finem lacessendi facturos, et iter [c] coeptum pergere coepisset; iterum celeriter ex proximis collibus erumpunt, atque eadem ratione, [d] qua ante dixi, in Caesaris legionarios inpetum faciunt Numidae, levisque armaturae, mirabili velocitate [e] praediti, qui inter equites pugnabant, et una [f] pariterque cum equitibus [g] accurrere et refugere consueverant. Quum hoc saepius facerent, et Julianos proficiscen- 5
tes insequerentur, [h] et refugerent, stantes propius 914
non accederent, et singulari genere pugnae uterentur; eosque jaculis convulnerare satis esse [i] existimarent; Caesar intellexit, nihil aliud [k] eos conari,

VARIAE LECTIONES.

a Dorv. L. sec. Edd. ante Urs. *legionis*. b *dilecta* L. sec. *defecta* Dorv. c *inc*. L. sec. Pet. d *quam* L. pr. sed v. ad c. 41. e *prompti* Dorv. Edd. R. M. V. f *que* deest Leidd. g *occurrere atque r. consuerunt* L. sec. h vulgo *et refugerent instantes*. i *crederent* Dorvill. Edd. ante Urs. k Sic Pet. Leidd. Urs. non *illos*.

Ibi vide multa exempla et hic Glandorp.

Numidae, levisque armaturae] Editt. *Rom. Ven. Beroald.* perperam, omissa particula, repraesentant, *Numidae levis armaturae*. MS. *Norv.* exhibet, *Numidae levisque armatura*, ac ita reponendum, nisi forte, pro vetere scribendi ratione, *levis* nominativi pluralis censeatur. DAVIS. *Levisque* armatura) Sic MSS. Reg. et Eliens. Similiter supra §. 1. (*equitatu levique* armatura,) et §. 3. (*equitatus et levis* armatura.) Al. (*levisque* armaturae.) Quae si Lectio recipiatur, tum subintelligendum erit, (*milites*.) Quod multo potius est, quam ut cum Davisio (*armaturae*) in plurali numero accipiamus, et (*levis*) antique scriptum pro, (*leves*.) CLARK. Bene Davisius in secundis curis deleri jussit illa, *nisi forte etc. Leves armaturas* in plurali alibi quoque dixit. *Numidae levis armaturae* etiam Dorv. et Ed. Mediol. *Armatura* etiam edidit Stephanus. Sed excidisse potuit hic vox, *pedites*. Neque, *Numidae levis armaturae*, adeo ineptum est. Vide cap. 14. *Pedites Numidae levis armaturae cum equitibus procurrunt*. Sed plura vide c. 48. *Numidis sine frenis, peditibusque levis armaturae*.

Julianos proficiscentes inse-

nisi ut se cogerent castra [a] in eo loco ponere, ubi omnino aquae nihil esset; ut exercitus ejus jejunus, qui a quarta vigilia usque ad horam x [b] diei nihil gustasset, ac jumenta siti perirent.

1 LXX. Quum jam ad Solis occasum esset, et non totos c passus in horam IV esset progressus, equitatu suo, propter equorum interitum, extremo agmine remoto, legiones invicem ad extremum agmen evoca-
2 bat. Ita vim hostium, placide leniterque procedens, per [c] legionarium militem commodius sustinebat. Interim [d] equitum Numidarum copiae dextra sinistraque per colles [e] praecurrere, coronaeque in modum cingere multitudine sua Caesaris copias, pars agmen
3 extremum [f] insequi: Caesaris [g] autem non amplius tres aut quatuor milites veterani, [h] si se convertissent,

VARIAE LECTIONES.

a Deest Leidd. Scal. bene. b *die* Edd. quaedd. V. ad B. G. 2, 23. *gustassent* L. pr. c *legionarios milites* L. sec. perperam. d *equitatum* L. sec. *equitatuum* Dorv. ut alibi. e Sic MSS. praeter Dorvill. in quo et Edd. R. M. V. *currere.* Edd. pleraeque ante Scal. *percurr. coronamque* Sc. L. pr. f *sequi* Dorv. Edd. R. M. V. *Caesariani* Edd. R. M. g *interim* Dorv. L. sec. h *tum* L. pr. *cum* Ciacc. L. sec. Edd. R. M. V.

querentur, et refugerent instantes, propius non accederent] Editt. *Rom. Venet. Beroald.* exhibent, *Julianos proficiscentes insequerentur et refugerent: stantes propius non accederent;* sic et MS. *Norv.* nisi quod in eo omittatur particula copulans, unde mutata distinctione legendum crediderim, *Julianos proficiscentes insequerentur et refugerent stantes, propius non accederent;* nam c 70. testatur noster, si tres aut quatuor veterani *se convertissent*, multos Numidas terga vertisse. DAVIS. MSS. et Editt. Vett. *stantes.* Quae et ipsa ferri possit lectio. CLARK. *Et* abest a Petav. et Leid. prim. *Stantes* exhibent Petav. Leidenses, Dorvill. et Edd. omnes ante Scaligerum, qui *instantes* e suo codice reposuit. Forsan, *et refugerent*, ejicienda sunt, legendumque, *Julianos* proficiscentes *insequerentur*; stantes *propius non accederent.* Certum est, opponi ab Hirtio *proficiscentes* et *stantes.* Quare, licet, *et refugerent*, retineamus, quo magis inclino, *stantes* est scribendum. Insequebantur et refugiebant Ju-

et pila viribus contorta in Numidas [a] infestos conjecissent, amplius [b] duûm milium [c] numero ad unum terga vertebant; ac rursus ad aciem passim, conversis equis, se conligebant, atque in spatio consequebantur, et jacula in legionarios conjiciebant. Ita 4
Caesar, modo procedendo, modo resistendo, tardius itinere confecto, noctis hora prima omnes suos ad unum in castris [d] incolumes, sauciis x factis, reduxit. Labienus, circiter ccc amissis, multis vulne- 5
ratis, [e] ac defessis instando omnibus, ad suos se re- 915
cepit. Scipio interim legiones productas cum [f] ele- 6
phantis, quos ante castra in acie, terroris gratia, in conspectu Caesaris conlocaverat, reducit in castra.

LXXI. Caesar contra ejusmodi [g] hostium genera 1
copias suas, non ut Imperator exercitum veteranum,

VARIAE LECTIONES.

a *infectos* L. pr. *infertos* L. sec. *confertos* Ciaccon. Edd. R. M. V. *congessissent* Edd. R. M. V. b Sic Pet. Scal. L. pr. Edd. Vasc. Stephan. Gryph. post. al. *duorum*, vel *II*. c deest Dorvill. L. sec. Edd. Ald. Man. Plant. male. V. ad B. G. 1, 49. d deest Edd. R. M. V. e *C* L. pr. f *elephantibus* Dorv. Edd. R. M. V. g deest Scal.

lianos, cum erant in itinere: cum stabant, eos propius non accedebant.

Horis IV] Sic MSS. Reg. et Vossii. MS. Eliens. et Edit. Rom. *In horis IV.* Scaliger et Recentiores, *in horam quartam*. *Extremo agmine* est pro, *ab extr. agmine*. CLARK. *In horis* habent Leid. sec. et Dorvill. et Edd. pleraeque ante Scalig. Sed *horis* jam ediderunt Vascos. Stephan. Gryph. post. et est in MSto Ursin. Verum, *in horam*, dant Leid. pr. et Scal. An numerus quinarius deleri debet? Certe Ciacconius ait, alios libros non habere *V*, ut fuerit, *in horam I*, sive unam: nam vel sic perparvum est spatium, quo progressus fuisset per totam horam. Paullo post malim, si per MStos liceret, *revocabat*.

In spatio] Hinc adparet, probam esse lectionem in Virgil. et Silio, *Addunt in spatio*: ubi Vir doctus Misc. Obs. Vol. 5. T. 3. p. 16. e Vett. Edd. malebat, *in spatia*.

In castris incolumes — reduxit] Non necesse est, ut cum *Pet. Ciacconio* legamus, *in castra*, nam haec praepositio, etiam cum motum denotet, ablativo jungitur, ut inter alios ostendit *G. J. Vossius* de Construct. c. 65. DAVIS. Vide, quae supra ad B. G.

victoremque maximis rebus gestis, sed ut lanista tiro-
2 nes gladiatores, [a] condocefacere: quo pede se reciperent ab hoste, et quemadmodum obversi adversariis, et in quantulo spatio resisterent, modo procurrerent, modo recederent; comminarenturque inpetum, ac prope [b] quo loco, et quemadmodum tela
3 mitterent, praecipit: mirifice [c] enim hostium levis armatura anxium exercitum nostrum atque sollicitum habebat: quia et equites deterrebat proelium in-
4 ire, propter equorum interitum; quod eos jaculis interficiebant, et legionarium militem defatigabant propter velocitatem; gravis enim [d] armaturae miles, simul atque ab his insectatus constiterat, in eosque inpetum fecerat, illi veloci cursu facile periculum vitabant.

VARIAE LECTIONES.

a *condocefaceret quod ad pedes* L. pr. *gladiatoresque* Edd. R. M. V. *condocet facere* Eaedem et L. sec. *condocet* Dorv. sed v. ad c. 19. *quot pedes* Pet. dein *adversarios* L. pr. Dorv. b *e quo* Edd. R. M. V. c *autem* Edd. R. M. V. d *armatura* L. pr.

4, 12. CLARK. Lego, *in castra.* Sic edidit Gryphius: et sic perpetuo loquitur noster. Vide c. 73. 76. DAVIS. *Cur. sec. Castra* quoque edidere Vasc. et Stephan. Et ita etiam mallem. Sed obstant MSS. Adde notata ad B. G. 2, 17. *In castra venisset*, et alibi.

Et quemadmodum tela mitterent, praecipit] Editt. *Rom. Venet. praecepit*, in MS. autem *Norvic.* est, *praeciperent*, unde procul dubio legendum, *praecipere:* supra enim dixit, *ut lanista tirones gladiatores* condocefaceret, cum quo hic locus componi non potest, nisi subjiciatur modus infinitivus. DAVIS. *Praecipere*) Editi habent, *praecipit*, vel *praecepit*. MS. Eliensis, *praeciperent*. Unde Davisius ex conjectura optimo restituit, *praecipere:* postulante et ipsa Modorum ratione, propter praecedentem, *condocefacere*. Atque in MS. Regio plane scriptum est, *praecipere*. CLARK. Errant Viri docti, licet et *praeciperet* sit in Petav. et Leid. pr. Sed hoc natum e praecedentibus inperfectis. *Condocefacere* et *praecipit* jungit, ut cap. 25. *recipere* et *abduxit.* ubi vide plura.

Jaculis interficiebat et l. m. defatigabat] Sic Scaliger reposuit ex MSS. Ursini et suo, quibus dubito an accedat Petav. Verum Leidenses et Dorv. cum Edd. Vetustis cunctis dant pluralem numerum. Et recte. Mutatus ille est a librariis, nescientibus, crebro in Collectivis, licet praecedat singularis, sequi pluralem. Adi om-

LXXII. Quibus ex rebus Caesar vehementer com- 1
movebatur: quia, quodcumque proelium quoties erat
commissum, equitatu suo, sine [a] legionario milite, 916
hostium [b] equitatui, levique armaturae eorum nullo
modo par esse poterat. Sollicitabatur autem his re- 2
bus, quod nondum hostium legiones cognoverat, et
quonam modo sustinere [c] se posset ab eorum equitatu,
levique armatura, quae [d] erat mirifica, si legiones
quoque accessissent. Accedebat [e] etiam haec caussa, 3
quod elephantorum magnitudo, multitudoque, [f] mi-
litum animos detinebat in terrore; cui uni rei tamen
invenerat remedium: namque elephantos ex Italia 4
transportari jusserat, quo et miles noster [g] speciem-
que et virtutem bestiae cognosceret, et cui parti cor-

VARIAE LECTIONES.

a *legionarios milites* L. pr. b *equitatu* L. pr. V. ad B. G. 1, 16. c *se* abest Dorv. Edd. R. M. V. *possent* L. pr. d *erant* Dorv. e *autem et* L. pr. *eo etiam* L. sec. Edd. Vasc. Gr. post. Steph. benc. f *an. mil.* L. pr. g *speciem* Edd. qdd.

nino ad 6, 11. *Quisque non patitur, neque aliter si faciant.* etc. Vide et Varias lectiones c. 72. §. 4.

Ab his insectatus] Hos participium, quod vulgo *deponens* censetur, hic loci *passive* accipitur, quin et aliis id genus multis idem contigit, quemadmodum ostendit *G. J. Vossius* de Anal. 3, 6. Hinc factum, ut hujusce verbi *activam* terminationem adhibuerit *Plautus* Captiv. 3, 4, 61. DAVIS.

Quia, quodcumque proelium quoties erat commissum, equitatu suo — hostium equitatui nullo modo par esse poterat] Prima vox abest a *Petav.* et *Norvic.* Reponendum suspicor, *quod* nempe, *proelium quoties erat commissum,* equitatus suus — *hostium equitatui — nullo modo par esse poterat.* DAVIS. *Cur. sec.* Cum sensus in vulgatis satis constet, conjecturis incertiorem reddere veram lectionem nolui: sed *quia* etiam abest a Scalig. Immo a Leid. pr. desunt: *vehem. comm. quia quodcumq.* in quo itidem pro *proelium*, *bellum* editur. Forsan modo fuerat initio, *commovebatur* (*commotus* Dorv. Edd. Rom. Med. Venet.) *quod, proelium quoties*, vel *quotiescumque*, *er. com.*

Autem] Legendum credo, *item*. DAVIS. *Cur. sec.*

Cui uni rei] Lege, *cui rei tamen* etc. deleta voce, *uni*, quam praetermittunt *Petav.* et *Norvic.* DAVIS. *Cur. sec.* Nequaquam *uni* ejiciendum, quod suam hic habet

poris ejus telum [a] facile adigi posset; [b] ornatusque ac loricatus [c] quum esset elephantus, quae pars ejus corporis nuda sine [d] tegmine relinqueretur, ut eo tela [e] conjicerentur: praeterea, ut jumenta bestiarum odorem, [f] stridorem, speciem, consuetudine captarum non reformidarent. Quibus ex rebus largiter erat
917 consecutus: nam et milites bestias manibus [g] pertractabant, earumque tarditatem cognoscebant: equites-

VARIAE LECTIONES.

a *f. adjici* vulgo. b *oneratusque* L. pr. Sc. Cuj. Pet. Dorv. Edd. pp. Vasc. Steph. aliaeque. sed v. ad B. Al. c. 50. c Hoc ordine Cuj. Petav. L. pr. in iisdem et L. sec. ut c. 84. *elephans.* Dorvill. *elephas.* d *tegumine* Scalig. e *conjicerent* Dorv. Edd. R. M. V. nec male. f *stridoremque* L. pr. *et sp.* L. sec. Edd. qdd. g *contract.* L. pr.

emphasin, et aliquoties ita loquitur Caesar etiam.

Ex Italia transportari] Ita edidit *Jos. Scaliger*, et sic emendarunt *Petr. Ciacconius* et *Just. Lipsius* Elect. 2, 22. cum in libris MSS. et antiquitus excusis legatur, *in Italium transportari*, quam lectionem tueri frustra aggressus est *Joan. Goduinus*, nam Caesarem *σρατιώτας τε ΕΚ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ καὶ ΕΛΕΦΑΝΤΑΣ μεταπέμψασθαι*, testatur *Dion* l. 43. p. 215. Vitiosa tamen illa lectione deceptus videtur *Jul. Celsus.* Hic enim p. 225. ed. Lond. sic loquitur: *Huic parti remedium adhibuerat adducendo elephantes in castra, et aliquos* in Italiam *mittendo* etc. DAVIS. Adde Cellarium. *In Italiam* etiam habent mei omnes. dein, *quos et miles nosset*, Petav. Dorv. et Edd. Rom. Med. Ven. In Leid. sec. *quos et m. nosceret.* At Leid. pr. *quod et m. nosset.* Crediderunt forte librarii, *noster* ab Hirtio non potuisse dici, quia is huic bello non adfuit. Sed *noster* significat *militem Romanum*, oppositum *Numidis*, ut saepius supra et paullo ante, *exercitum nostrum.* Aliter conjicere posses, *cognosceret* inrepsisse. Sed non puto.

Adigi] Sic MSS. Reg. Eliens. et Vossii. Vulgg. *adjici.* CLARK. Constanter MSS. mei et Edd. omnes ante Scaligerum, *adigi.* Quod mutari non debuit. Consule notas ad B. G. 4, 23. *telum adjici posset*, et alibi.

Consuetudine captarum non reformidarent] Reponit *Pet. Ciacconius*, *consuetudine earum*, vel, *consuetudine capta earum non reformidarent*; et sane a posteriori conjectura non abhorrerem, nisi MS. *Norvic.* lectionem exhiberet, quae sententiae ad amussim quadrat; in illo enim est, *consuetudine* capta *non reformidarent*, ac ita rescribendum. DAVIS. *Capta*) Ita optime restituit Davisius ex MS. Eliensi. Alii perperam, *consuetudine* captarum. Unde Ciacconius ex conjectura, *consuetudine capta earum.* Sed praestat Lectio Eliensis. CLARK. *Capta* videtur quidem vera esse lectio. Dubito tamen, an non aliud quid lateat, nam Petav. ha-

que in eos pila praepilata conjiciebant; atque in consuetudinem equos patientia bestiarum adduxerat.

LXXIII. Ob has caussas, quas supra [a] comme- 1
moravi, sollicitabatur Caesar, tardiorque et consideratior erat factus, [b] et ex pristina bellandi consuetudine celeritateque excesserat: [c] nec mirum; copias 2
enim habebat in Gallia bellare consuetas locis campestribus, [d] et contra Gallos, homines apertos [e] mini-

VARIAE LECTIONES.

a *memoravi* L. sec. b deest L. sec. Dorv. c *neque* L. pr. d *atque* L. sec. Dorv. Edd. pp. e *minime* Dorv. Edd. pp.

bet, *captum*, et Leid. pr. *reformidare*. *Consuetudine* simpliciter posset dici pro, *per consuetudinem*, *e consuetudine*. Vide 8, 17. *Qua consuetudine*. Ciacconii conjectura, *earum*, non multum recedit a, *captum*. Praeterea *capta* si sumas in ablativo, durius videtur dictum, *capere consuetudinem*: nec tamen, *capi consuetudine*, ut apud Sueton. Caes. c. 23. hic videtur locum habere posse.

Quibus ex rebus largiter erat consecutus] Primas tres voculas contra fidem Codicum delendas censuit *Jos. Scaliger*, qua emendatione recepta, aliter distinguenda est oratio, quam in sua editione fecit vir maximus. *Pet. Ciacconio* placet, *quas res largiter erat consecutus*; sed haec nimia est mutatio. Vide, an felicius conjecerim, *quibus* haec *rebus* etc. ne scilicet equi virive bestias timerent. DAVIS. Cellarius addit, *quibus ex rebus*, quod optaverat, *largiter* etc. Sed omnino proba est et elegantior vulgata lectio. CLARK. *Ex* abest Leid. pr.

Pila praepilata] *Joan. Glandorpius* aliique censuerunt, *pila praepilata* hic esse tela ferreis cuspidibus instructa; sed *Just. Lipsio* adsentiendum, qui Poliorc. lib. 4. Dial. 4. notavit, *pila praepilata* sine ferro esse, nec aliud, quam pilae instar, obtuso acumine, rotunda. Certe, quod non observavit vir doctissimus, elephanti, cum vulnerantur, non ita lenes se praestare sunt soliti, ut eorum *patientia equos in consuetudinem adduceret*. Vide *Florum* 1, 18, 12. et hujusce libri c. 84. DAVIS.

In consuetudinem equos patientia bestiarum adduxerat] Editt. *Rom. Ven. Beroald.* (nec non Leid. sec. Dorv. Edd. Mediol. Vasc. Steph. aliaeque) exhibent, *in consuetudinem equos ipsarum bestiarum adduxerant*, quam quidem lectionem a Criticis, vulgatae sensum non capientibus, profectam arbitror. *Pet. Ciacconius* reponit, *consuetudine equos patientia bestiarum adduxerat*, vel, *equos consuetudine in patientiam* etc. *Just. Lipsius* Pol. 1. 4. Dial. 4. legit, *in consuetudinem equos patientiae bestiarum adduxerant*. Mihi quidem sana videtur lectio recepta, dummodo vox, *patientia*, nominandi casu posita intelligatur. DAVIS. Intelligit Davisius

meque insidiosos; qui per virtutem, non per dolum,
3 dimicare [a] consuerunt: tum autem erat ei laborandum, ut consuefaceret milites hostium dolos, insidias, [b] artificia cognoscere, et quid sequi, [c] quid
4 vitare conveniret. Itaque, quo haec celerius conciperent, dabat operam, ut legiones non [d] in uno loco contineret, sed per caussam frumentandi, huc [e] atque illuc [f] raptaret: ideo quod hostium copias [g] ab
5 se, suoque vestigio non discessuras existimabat. Atque post diem III, productas accuratius suas copias sicut instruxerat, propter hostium castra praetergres-
918 sus, aequo loco invitat ad dimicandum. Postquam

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. 5. Edd. pp. V. ad B. G. 1,43. vulgo *consueverunt*. b *artificiaque* L. sec. Edd. qdd. malc. *cognoscerent*, *q*. Leidd. Dorv. *et* abest Pet. Edd. R. M. V. c *quidve* L. sec. d deest Praep. in L. sec. Edd. Vasc. Steph. Gr. post. e Abest a Dorv. Edd. R. M. V, nec male. f *laxare* Pet. *rapsare* L. pr. Scal. *Ideoque* L. sec. g *a* L. sec. Edd. qdd.

lenitatem Elephantum et *tarditatem*, cum pila praepilata in eos conjicerentur. Verum existimo potius *Equorum* intelligi *patientiam* Elephantum, hoc est, qua *Equi* patiebantur *Elephantos*. Equos patientia sua bestiarum, in consuetudinem adduxerat: *vel*, patientia adduxerat equos in consuetudinem bestiarum (patiendarum.) Lipsius reponit, (*in consuetudinem equos* patientiae *bestiarum* adduxerant.) Vel, quoniam in plurimis MSS. est, (—ipsarum *bestiarum adduxerant*,) legi fortasse poterit, (—patiendarum *bestiarum adduxerant*.) Sed praestare videtur vulgata Lectio. CLARK.

Productas accuratius suas copias sicut instruxerat] Quamvis ferri queat haec Lectio, tamen usitatior foret locutio, (productis *accuratius* suis copiis *sic, ut* (vel, *sicut*) *instruxerat; etc.*) Sed sine Codicibus nihil movendum. CLARK.

Propter hostium castra praetergressus] Cur prima vox in editt. *Rom. Ven. Beroald.* non compareat, in causa fuit editorum inscitia, qui praepositionis illius significatum non intelligebant. *Propter hostium castra* idem valet. ac *prope hostium castra*. Sic *Plautus* Amphit. 4, 1, 8. *Quem* propter *corpus suum stupri compleverit*. Et Curcul. 4, 1, 15. *In medio* propter *Canalem*. Adi etiam, quae notavimus ad hujusce libri c. 37. DAVIS. *Propter* abest etiam a Cod. Dorvilliano et Ed. Mediol. *Praeter h. c. praetergr.* exhibuit Stephanus. Sed

[a] abhorrere eos videt, reducit sub vesperum legiones in castra.

LXXIV. Legati interim ex oppido [b] Vacca, quod 1
finitimum fuit Zetae, cujus Caesarem potitum esse demonstravimus, veniunt. Petunt [c] et obsecrant, *ut* 2
sibi praesidium mittat: se res complures, quae utiles bello sint, administraturos. Per [d] idem tempus, Deorum voluntate studioque erga Caesarem, [e] transfuga suos cives facit certiores: *Jubam regem celeriter cum copiis suis, antequam Caesaris praesidium eo perveniret, ad oppidum* [f] *adcucurrisse, atque,* [g] *adveniente multitudine circumdata, eo potitum;* [h] *om-*

VARIAE LECTIONES.

a Sic Pet. L. pr. non *eos abh.* b *Vaca* Cuj. *Vaga* Sc. L. pr. c abest *et* a Petav. L. pr. Dorvill. L. sec. *obsecrantque, sibi.* d vulgo *id.* e *transfugas* Leidd. f *decurr.* L. pr. *accurrisse* L. sec. et Edd. qdd. *cucurrisse* Dorv. Edd. pp. g *advenientem* Scal. Pet. Edd. Vascos. Gryph. Steph. nec male. h *omnibus* Edd. Recent.

adi etiam ad B. G. 1, 23. *prope hostium castra visae sunt.* Ceterum pro *Atque* legebat Ciacconius, *Itaque.*

Zetae] Ita, vel *Zettae*, habent quoque Edd. Rom. Med. Ven. et Stephani. Male Editores plerique ante Scalig. dederant, *Uzitae.* Sed vide c. 68. *Uzitae* non potitus est. Bene *Zettae* ergo jam emendarant Gland. et Ciaccon. quoque. *Zellae* Buslid. *Zejae* Leid. pr. Petav. Cuj. et ad oram, *credo Zutae.*

Deorum voluntate studioque erga Caesarem] Sic reposui ex MS. *Norv.* et ed. *Steph.* eandemque lectionem in suo Codice inventam probavit *Fulv. Ursinus,* et jure quidem merito, quippe quae cum auctoris sententia pulchre conveniat, nam Dii immortales, inquit ille Bell. Alex. c. 75. *quum omnibus casibus belli intersunt, tum praecipue eis, quibus nihil ratione potuit administrari.* In vulgg. erat, *de eorum voluntate studioque erga Caesarem,* unde factum, ut verba illa pro Glossemate habuerit *Just. Lipsius* Elect. 2, 22. DAVIS. *Deorum voluntate*) Ita edidit Davisius ex MSS. Eliensi et Ursini, et Edit. Stephani. Quibuscum faciunt MS. Vossii, et Goduini Codices tres. Vulgg. (de eorum *voluntate:*) qui sensus est nullus. CLARK. *Deorum* jam exhibuerunt Vascos. et Gryph. post. cum Strada, et confirmatur a Scal. ac Leid. pr. *Idem* quoque, pro *id,* MSS. Ursin. et uterque Leid.

Suos cives] Rhellicanus interpretatur, *Vaccenses,* qui apud *Jubam* militabant: inepte admodum. Cellarius, legatos *Vaccen-*

nibusque ejus oppidi incolis ad unum interfectis, dedisse oppidum diripiendum delendumque militibus.

1 LXXV. Caesar interim, lustrato exercitu a. d. III Kal. Apr. postero die productis universis copiis, pro-
919 gressus [a] a suis castris milia passuum v, a [b] Scipionis circiter duûm milium [c] interjecto spatio, in acie con-
2 stitit. Postquam satis diuque adversarios [d] a se ad dimicandum invitatos supersedere pugnae animadver-
3 tit, reducit copias. [e] Postero die castra movet, atque iter ad oppidum [f] Sarsuram, ubi Scipio Numi-

VARIAE LECTIONES.

a *ab* Dorv. b *Scipione* Edd. ante Urs. pleraeque contra MSS. o. et Edd. Vasc. Steph. etc. V. c. 60. c *circumjecto* Scal. L. pr. d desunt L. pr. *ad se* L. sec. pro *ab se*. e *posteroque* Urs. *posteraque* L. pr. *movit* L. sec. Dorv. f *Sasurram* L. sec. Dorv.

ses, qui cum *Caesare* erant: recte. CLARK.

Eo potitus; omnibusque etc.] Nonnulli, *omnibus*. Quod idem est: (*Eo potitum* omnibus *dedisse oppidum diripiendum*.) Vel, (*Eo potitum* (esse;) omnibusque *dedisse oppidum diripiendum*.) CLARK. *Omnibusque* restitui, quod est in MSS. omnibus et Edd. vetustis, etiam Scalig. Cellar. et aliis.

Progressus a suis castris] Hanc lectionem MS. *Norv.* et edit. *Robert. Stephani* A. D. 1544. debemus. In aliis tam priscis, quam nuperis excusis legebatur, *processus a castris*, quae nova est locutio et Latinis auribus inaudita. DAVIS. *Progressus*) Ita edidit Davisius ex MS. Eliensi et Edit. Stephani. Cum his consentiunt MS. Vossii et unus Goduini; MS. Reg. habet, *processit*. In aliis omnibus est, *processus*. Quae locutio valde est inusitata. Quamvis enim Cellarius participium istud apud *Scribonium Largum Comp.* 100. repererit, at haud tamen hoc significatu. CLARK. *Processus* est in MSS. meis omnibus: quare forsan, *processu*, substantive legi debet, quae vox alibi quoque de itinere militari occurrit. V. B. G. 2, 11. Et ita Edd. quaedam Cic. pro Leg. Man. c. 9. *Progressus* autem edidere etiam Vasc. Gryph. post. et Strada. *Procedere* et *progredi* in his commentariis passim confunduntur. Vide praeter alia ad 5, 47. *Profectus* in uno Gall.

Supersedere pugnae] Repone, *supersedere pugna*, quemadmodum flagitat Latinitas. *Cicero* de invent. 1, 20. *Non minus rerum non necessariarum quam verborum* multitudine supersedendum *est*. Et c. 21. *Quod cum acciderit, omnino* narratione supersedendum *est*. Ita perpetuo loquitur. Vide sis et Scriptorem ad Herennium 2, 19. DAVIS. *Cur. sec.*

Iter etc. *ire contendit*] Leidenses et Dorv. non agnoscunt vocem, *iter*. Cave tamen, iis auscultes. Noster enim c. 6. jam scri-

darum habuerat praesidium, frumentumque comportaverat, ire contendit. Quod ubi Labienus animadvertit, 4 cum equitatu levique armatura agmen ejus extremum [a] carpere coepit: atque ita lixarum mercatorumque, qui [b] plostris merces portabant, interceptis sarcinis, addito animo, propius audaciusque accedit ad legiones, quod existimabat milites sub onere ac sub sarcinis defatigatos pugnare non posse. Quae 5 res Caesarem non fefellerat: namque expeditos ex singulis legionibus [c] tricenos milites esse jusserat;

VARIAE LECTIONES.

a *capere* L. pr. prave. b *plaustris* L. sec. Dorv. Edd. ante Scal. sed *plostris* MSS. meliores etiam c. 21. c *trecentos* Edd. qdd.

psit, *iter constitutum ire contendit.* Statim, *iter inceptum ire coeperunt.* Adde N. Heins. ad Ovid. Ep. 7, 40. Quomodo saepe *ire viam*, et similia.

Scipio Numidarum habuerat praesidium] MS. *Norv.* repraesentat, *Scipio Numidarum habebat praesidium*, quae sane lectio non paullo est melior, cum enim Caesar ad oppidum Sarsuram venit, ibi praesidium Scipionis repertum interfecit. Vide c. 76. DAVIS. *Habebat*) Ita ex MSS. Reg. et Eliensi restituendum videtur. Editi, (habuerat *praesidium.*) Quod (ex sequente, ut opinor, *comportaverat*,) a Librariis est repositum. Non enim id ait Hirtius, *habuisse* utique praesidium in Sarsura Scipionem, sed *jam tum habere*, idque a Caesare nec opinans oppressum et interfectum: ut recte annotavit Davisius. Non tamen dissimulandum, etiam illud, *habuerat*, retineri posse, si ita accipiatur, ut significet, *collocaverat.* Quomodo infra videtur accipi c. 89. prope initium. CLARK. Cap. seq. *fuerat* *cum praesidio*, pro *erat:* ut et c. 88. *Qui tum ei pro quaestore fuerat.* c. 89. *Qui ibi tum fuerant.* Sic et B. Hisp. c. 13. in fine. et c. 14. *quo loco equites stationem habuerant*, pro, *habebant.*

Sub sarcinis defatigatos] Leidens. prim. et Dorv. *sarcinis defatigatos.* Quod non malum videtur. Sed propria in his quasi formula est, *sub sarcinis.* Adi ad B. G. 3, 24. *sub sarcinis inferiores animo adoriri.* De repetitione praepositionis saepius egimus. Vide eodem libro c. 1.

Fefellerat] Codices nonnulli, (Edd. Vasc. Steph. Gryph. post. Strad.) *fefellit.* Sed longe praestat vulgata lectio. Illud enim, *quae res Caesarem non fefellerat*, tale est, quale, si dixisset, *Cui rei Caesar ante viderat*, vel, *quae res Caesarem non fugerat.* CLARK.

Milites subsequi non desistit] MS. *Norv.* editt. *Rom. Ven. Beroald.* exhibent, *subsequi non destitit*, omissa prima voce, quae

itaque eos in equitatum Labieni inmissos turmis suo-
6 rum subpetias mittit. Tum Labienus, conversis equis, signorum conspectu perterritus, turpissime contendit fugere; multis ejus occisis, compluribus vulnera-
7 tis. Milites legionarii ad sua se recipiunt signa, atque [a] iter inceptum ire coeperunt: Labienus per jugum summum collis dextrorsus procul subsequi [b] non desistit.

1 LXXVI. Postquam Caesar ad oppidum Sarsuram venit; inspectantibus adversariis, interfecto praesidio Scipionis, quum suis auxilium ferre non auderent, fortiter [c] repugnante P. Cornelio, [d] evocato Scipionis, qui ibi praeerat, atque [e] a multitudine circumvento
2 interfectoque, oppido potitur; atque ibi frumento exercitui dato, postero die ad oppidum [f] Tisdram

VARIAE LECTIONES.

a *interceptum iter coep.* L. pr. et in Marg. *agere. Coepere* L. sec. Dorv. b vulgo *milites s. destitit* Pet. L. sec. Dorv. Edd. R. M. V. c *pugn.* L. pr. d Ita MSS. non *Scip. evoc.* Edd. Cell. et Vett. ante Urs. inepte *Scipione.* e deest L. sec. f Sic, vel *Thisdram*, (v. c. 36:) MSS. o. praeter L. sec. *Thebannam*. *Thebennam* Edd. Vasc. Steph. Gr. post. Str. et deinceps *Thebennenses*.

nullo sententiae detrimento abesse potest. DAVIS. Equidem cum Davisio vocem istam abesse debere existimo. Ut deest quidem in MS. Reg. Eliens. et Voss. et Editionibus quibusdam Veteribus. CLARK. Abest etiam a Pet. Scal. Leidensibus, Dorvill. item Edd. Vascos. Gryph. post. Steph. et aliis. Quare delevi.

Atque inopia ab oppugnatione ejus deterritus] *Just. Lipsius* Elect. 2, 22. rescribit, *aquae inopia*; sed si, ut videtur, *Hirtius* rerum oppido expugnando necessariarum inopiam intelligat, haud opus est, ut ejus conjecturam recipiamus. DAVIS. Atque *inopia*) Ferri potest haec Lectio, ut sit (annotante Davisio) inopia rerum ad oppugnationem necessariarum. Pulchra tamen est Lipsii emendatio, qui legit, (*AQUAE inopia*,) propter id, quod sequitur, (*protinus profectus* —, *ad aquam facit castra*.) CLARK.

Ad aquam facit castra] Sic edidimus ex fide MS. *Norvic.* et edit. *Steph.* Vulgg. perperam, *fecit castra*. DAVIS. Facit *castra*) Ita recte restituit Davisius ex MS. Eliensi et Edit. Stephani, postulante Temporum ratione. Suffragantur MSS. Reg. et Vossii. Al.

pervenit, in quo Considius per id tempus fuerat cum grandi praesidio, cohorteque sua gladiatorum. Caesar, oppidi natura perspecta, atque inopia ab [a] obpugnatione ejus deterritus, protinus profectus circiter milia passuum IV ad aquam facit castra, atque inde IV [b] die egressus, redit rursus ad ea castra, quae ad [c] Agar habuerat. Idem facit Scipio, atque in antiqua castra copias reducit. 3

LXXVII. Thabenenses interim, qui sub ditione et potestate Jubae esse consuessent, in extrema ejus regni regione maritima [d] locati, interfecto regio praesidio, legatos ad Caesarem mittunt; rem a se gestam docent: petunt [e] orantque, ut suis [f] fortunis populus Romanus, quod bene meriti essent, auxilium ferret. Caesar, eorum consilio probato, [g] Marcium Cris- 1 2

VARIAE LECTIONES.

a *impugn.* L. pr. b *die* abest L. pr. *die quarta* Scal. *quarta vigilia* Ciacc. L. sec. Dorv. Edd. R. M. V. quod rectius videtur. c *Aggar* MSS. d *collocata* Leidd. e *et orant* Dorv. f *fortuniis* L. pr. vulgo *praesto*, vel, *de populo Rom. quod* abest L. pr. Sc. g vulgo *M.*

(*castra* fecit.) CLARK. Mei omnes etiam, *facit*, et Edd. Vascos. Gryph. post. ac Stradae.

Rem a se gestam docent] Haec conjectura *Just. Lipsii* Elect. 2, 22. quem in sua edit. secutus est *Jos. Scaliger*. Omnes Codd. *rem male gestam* exhibent. Inepte prorsus, cum pro *Caesaris* et *Hirtii* sententia optime se gesserint Thabenenses. DAVIS. *Rem a se gestam*) Ita pulcherrime restituit Lipsius ex conjectura. Quem secuti sunt Recentiores. Firmant MSS. Reg. et Vossii. Alii omnes, (*rem* male *gestam*:) litera *ſ* nimirum contracta in *l*, et *m* ex praecedenti voce assuta. CLARK. *A se* jam ediderunt Vascos. Gryph. post. Stephanus et Strad. Mei Codd. retinent, *male*.

De populo Ro. quod bene meriti essent, auxilium ferret] Sic edidit R. Stephanus et deinceps Scaliger ex MS. Ursini, caeterique. Vulgo erat, *praesto quod bene m. etc.* At notat Ursinus, in optimo Codice esse pro *praesto*, *P. R.* Et certe etiam Petav. Scalig. Leidenses, Dorvill. habent, *pop. Rom.* cum Edd. Vascos. Gryph. post. Stradae. Bene omnino. *Petunt, ut populus Romanus opem ferret*, *quod bene meriti* de eo *erant*. Vide c. 91. 92.

M. Crispum] Ciacconius ait, quosdam legere, *M. Cispium*. Ipse ex Dione retinet vulgatum, et Ciceronem Phil. 2, 12. emenda-

pum Tribunum cum cohorte, et sagittariis, tormen-
921 tisque [a] compluribus praesidio [b] Thabenam mittit.
3 Eodem tempore ex legionibus omnibus milites, qui
aut morbo inpediti, aut, commeatu dato, cum signis
non potuerant ante transire [c] in Africam, ad milia IV,
equites CD, funditores sagittariique [d] mile uno com-
4 meatu Caesari occurrerunt. Itaque [e] cum his copiis,
et omnibus legionibus eductis, sicut erat instructus,
[f] IIX milibus passuum [g] ab suis castris, [h] ab Scipionis
vero IV milibus [i] passuum longe constitit in campo.

1 LXXVIII. Erat oppidum infra castra Scipionis
nomine Tegea, ubi praesidium [k] equestre circiter CD
2 numero habere consuerat. Eo equitatu dextra [l] si-
nistraque directo ab oppidi lateribus, ipse, legioni-
bus

VARIAE LECTIONES.

a *quam pl.* Edd. R. M. b *Theb.* L. sec. c deest praepos. in L. pr. d *qui* L. pr. *CCC* MS. El. *CC* Reg. L. sec. Dorv. Edd. R. M. V. e Sic MSS. o. et Edd. Vett. non *tum*. f *XX* Urs. g Sic Scal. L. pr. Dorv. h *a* L. sec. Dorv. Edd. qdd. i deest Edd. Recentioribus nonnullis. bene: ut alibi. V. c. 79. Pro *IV m.* Cuj. Pet. ∞ ∝ *mill.* Scal. *CCCC. m.* L. pr. *cō.* k *equestrium* L. sec. dein vulgo deest *numero*, et *consueverat* editur. l *que* abest L. pr. *oppido* Sc. L. pr.

re conatur, ubi, *Q. Marcio Crispo procos. L. Statio Murco proc.* sed et hic *Martium* habent Dorvill. Leidens. sec. et Ed. post. Gryphii. Immo *Marcium* exhibent jam Vasc. Stephanus et Strada. ut ad marginem Codicis sui scribendum voluit Vossius, ejusque frater Gerardus jam correxit ex optimo Codice ad Vell. 2, 69. *Acceptis a Statio Murco et Crispo Marcio legionibus.* Adde Gland. in Onom. *Cispium* conjecit Manutius. Pro *cohorte* in Leidens. sec. Ciacc. et Dorv. est, *cohortibus*. Immo in Leid. primo, *cohortibus tribus*. Quod praeferendum videtur.

Commeatu dato] Hoc est, quibus venia fuerat data, ut a signis suis aliquamdiu abessent. CLARK.

Circiter CD *habere consueverat*] MS. *Norv.* omissis notis numeralibus, exhibet, *circiter* nūo *habere consueverat*, unde legendum arbitror, *circiter* CD *numero* etc. Sic infra hoc ipso capite: *Vim hostium ad* IV *millia* numero *sustinere non poterant.* Ac B. Gall. 2, 4. *Oppida habere* numero XII. Ita et alibi passim. DAVIS. Recte; sic enim alibi loqui solet auctor noster. Suffragatur et MS. Regius. CLARK. *Numero* diserte habent Petav. Dorv. ac Leid. pr.

bus ex castris eductis, atque in jugo inferiore instructis, non longius fere ↀ passus ab suis munitionibus progressus, in acie constitit. Postquam diutius in 3
uno loco Scipio commorabatur; et tempus [a] diei in otio consumebatur; [b] Caesar equitum turmas suorum jubet in hostium equitatum, qui ad oppidum in statione [c] erat, facere inpressionem; levemque armaturam, sagittarios funditoresque eodem submittit. Quod 4
ubi coeptum est fieri; et equis concitatis Juliani inpetum fecissent; [d] Pacidius suos equites exporrigere coepit in longitudinem, ut haberent facultatem turmas Julianas circumfundi, et nihilo minus fortissime 922
acerrimeque pugnare. Quod ubi Caesar animadver- 5
tit, ccc, quos ex legionibus habere expeditos [e] consueverat, ex proxima legione, quae ei proelio in acie

VARIAE LECTIONES.

a Deest Pet. sed v. ad 7, 16. b Abest L. pr. c *erant* L. pr. d *Placidius* Edd. R. M. V. dein vulgo *circumfundere*. e *consuerat* Leidd.

numerum. Sed pro *CD* Cuj. Scal. Petav. Leid. pr. dant, MM, i. e. *duo milia*. At Dorv. Codicis librarius inde finxit, *mille militum numero*. De *numero* consule nos ad B. Gall. 1, 59. *Circiter hominum numero XVI milia*. Rescripsi itidem, *consuerat*, fide MStorum tantum non omnium, ut supra saepissime.

Legionibus eductis atque instructis — in acie constitit] In Petav. scribitur, *educens* et *instruens*, quasi fuerit olim, *legiones*. Et certe in Scal. Leid. pr. et Dorv. est, *legiones eductas atque instructas*. Quod et praeferendum videtur, si *constituit* scribas pro, *constitit*.

Ut haberent facultatem turmas Julianas circumfundere] Hoc tanquam male Latinum et in interpolatoris officina natum censoria virgula notat Cl. *Dodwellus* Diss. de Julio Celso §. 8. Sed infinitivi Gerundiorum loca passim obtinent. *Cicero* pro Quintio c. 16. *Ut hoc tibi esset apud tales viros confitendum — eadem te hora* consilium cepisse, *hominis propinqui fortunas evertere. Caesar* B. G. 7, 26. *Consilium ceperunt, ex oppido* profugere. Et c. 71. *Consilium capit, omnem a se equitatum noctu* dimittere. Vide nostras ad utrumque locum notas, quae plus exemplorum suppeditabunt. DAVIS. *Cur. sec.* Ursinus e libro Latini Latinii videtur praeferre, *circumfundendi*, et *pugnarent.*

6 constiterat, jubet equitatui succurrere. Labienus interim suis equitibus auxilia equestria [a] submittere, sauciisque ac defatigatis integros, [b] recentioribus-
7 que viribus equites subministrare. Postquam equites Juliani CD vim hostium ad IV milia numero sustinere non [c] poterant, et a levi armatura Numidarum vulnerabantur, minutatimque cedebant; Caesar alteram alam [d] mittit, qui satagentibus celeriter oc-
8 currerent. Quo facto [e] sui sublati, universi, in hostes inpressione facta, in fugam adversarios dederunt, multis occisis, compluribus vulneratis: insecuti per III milia passuum, usque [f] in colles hosti-
9 bus adactis, se ad suos recipiunt. Caesar in horam

VARIAE LECTIONES.

a *mittere* MSS. 2. Edd. pp. b *recentibusque* L. sec. c *potuerant* L. pr. a m. pr. d *inmittit* L. pr. bene. V. ad 5, 15. e *s. sub.* desunt L. pr. f *ad* L. pr. Petav. *collem* Leidd.

Minus bene. *facultatem circumfundere* suo et aliorum more Hirtius pro, *circumfundendi*, usurpat, ut indicatis locis patet clarissime. At aliud quid latet. Non enim *circumfundendi*, sed *circumfundi*, habent MSS. Scalig. Leidenses, Dorvill. ac sex Codd. Gall. et Edd. Rom. Med. Venet. Recte. Non enim modo ii, qui circumcinguntur, dicuntur *circumfundi*, sed et illi, qui circumcingunt. Eadem ratione, qua verbum *circumdare* duplici sensu adhibetur. Caes. 6, 34. *Circumfusa multitudine.* Front. 3, 17, 4. *Exterior, ipse circumfusus corona.* Lucan. 4, 471. *inter tot milia captae Circumfusa rati.* 5, 680. *Circumfusa duci turba.* Ipse Hirtius 8, 29. *Cedentibus circumfusis:* unde et hic videretur legi debere, *turmis Julianis.* Et profecto sic restat in Dorv. et Edd. primis. Sed Accusativus elegantior videtur. Adi ad B. Civ. 3, 61. *quos sua praesidia circumduxit.* Atque ita est in Cod. Vossiano pro, *juveni*, apud Ovid. Metam. 4, 360. *Et nunc hac juvenem, nunc circumfunditur illa.* Sed Metam. 14, 515. *colloque parentis Circumfusa sui.*

Quae ei proelio] Editi aliquot veteres, *praesidio*. CLARK. Edd. Rom. Venet. et Med. cum MSS. Dorvill. et Ciacconii, *praesidio*. Idem Dorv. codex dat, *ex prima leg.* Pro *ei* in Leid. pr. habetur, *ex*. Vide, an *ei proxima in acie const.* non jungenda sint. Vulgatis menda sine dubio adhaeret, licet etiam aliquo modo explicari possint.

Minutatimque cedebant] Sensim, paullatim. Sic supra c. 31.

x commoratus, sicut erat instructus, se ad sua castra recepit, omnibus incolumibus: in quo proelio 10
Pacidius graviter pilo per cassidem caput ictus, compluresque duces, ac [a] fortissimus quisque interfecti, vulneratique sunt.

LXXIX. Postquam nulla conditione cogere ad- 1
versarios [b] poterat, ut in aequum locum descenderent, legionumque periculum facerent; neque ipse propius hostem castra ponere propter aquae penuriam se posse animadvertebat, adversarios non eo- 923
rum virtute confidere, sed aquarum inopia fretos, despicere se [c] intellexit: pridie Non. Apr. tertia vi- 2
gilia egressus, ab [d] Agar xvi milia nocte progressus,

VARIAE LECTIONES.

a *fortissimi quique* L. pr. Dorvill. Edd. R. M. V. b *potuit* L. pr. dein vulgo *animadverteret*. c *intellexerit* L. sec. d *Aggar* MSS. ut supra. statim *m. passuum* vulgo.

Intra munitiones minutatim *modesteque sine tumultu aut terrore se recipere*. Hic tamen vocis usus in causa fuit, cur *non optimum Latinitatis auctorem* nostrum vocarit *J. M. Brutus*. Perperam sane. *Varro* R. R. 1, 20. *Tum ita subigendum, ut* minutatim *assuefaciant*. Et 2, 7. *Quotidie adjiciendo* minutatim. Vide et *Senecam* in Consol. ad Helv. cap. 8. In editt. *Rom. Ven. Beroald.* legitur, *minutatimque caedebantur*, *Joan. Rhellicano* frustra applaudente. DAVIS. Vide ad c. 31. Glandorpium. *caedebantur* etiam Leid. sec. Reg. Dorvill. et Ed. Mediol. Sed et Cod. Scalig. *minuatim caedebantur*.

Animadverteret] Ita Editi omnes. Sed minus Latine. Non enim conjunctum hoc cum praecedentibus, *facerent*, et *descenderent*, (id quod Librarios fefellit,) sed cum antecedente, *poterat*. Quamobrem ex MS. Eliensi lege omnino, *ANIMADVERTEBAT*. (*Postquam — poterat; — neque* — animadvertebat; *adversarios* (autem) *intellexit* (tum) pridie etc.) CLARK. Latinitas postulat, ut cum Cl. *Clarkio* reponas, *animadvertebat*. Ac ita sane dant *Petav.* et *Norv.* DAVIS. *Cur. sec.* *Poterat* et *animadverteret* defendi possent per ea, quae de variorum modorum conjunctione saepius notavi. Vide praeter alia ad B. G. 5, 1. Verum ut haec temere non sunt mutanda, ita etiam contra MSS. vetustissimos non retinenda, aut inculcanda arbitror. Quare cum Clarkio *animadvertebat* rescripsi fide Petaviani et Eliensis Codd. quibus accedit Leidensis primus.

Non eorum virtute confidere] Quemadmodum pronomen reci-

ad Thapsum, ubi Virgilius cum grandi praesidio praeerat, caſtra ponit, oppidumque eo die [a] circummunire coepit, locaque idonea obportunaque complura praesidiis [b] occupare; [c] hoſtes ne intrare
3 [d] ad se, ac loca interiora capere poſſent. Scipio interim, cognitis Caeſaris consiliis, ad neceſſitatem adductus dimicandi, ne per summum dedecus fidissimos suis rebus [e] Thapsitanos, et Virgilium amitteret; confeſtim Caesarem per superiora loca consecutus, milia paſſuum ɪɪx [f] a Thapso binis caſtris contendit.

1 LXXX. Erat ſtagnum salinarum, inter quod, et mare, anguſtiae quaedam non amplius mile et quingentos paſſus intererant; quas Scipio intrare,

VARIAE LECTIONES.

a *communire* L. sec. Dorv. b *occupat* L. sec. c Sic MSS. non *ne host.* d *aut l.* L. sec. e *Thapsianos* L. sec. Dorv. Edd. R. M. V. f *ab* L. pr.

procum pro demonſtrativo subinde ponitur, ut oſtendit *Joan. Vorstius* de Latin. falso suspect. c. 5. ita, vice versa, ἀποδεικτικὸν in reciproci locum hic succedit. Sic et apud *Hyginum* Fab. 80. *Tunc deprecatus Pollux, ut liceret* EI *munus suum cum fratre communicare.* Plura congeſſit *G. J. Vossius* de Conſt. c. 56. DAVIS. Quoniam illud (*se*) ad Caesarem refertur, ideo de adversariis dixit Hirtius non (sua *virtute*,) respectu nimirum propioris antecedentis, (*adversarios*,) sed, (eorum *virtute*,) respectu remotioris, (*Caesar.*) Vide, quae supra ad 8, 50. annotavimus. Nisi forte pro *eorum* legendum sit, IPSORUM. CLARK. *Virtute eorum* MSS. plerique.

Inopia] Codices nonnulli, (in quibus 4. Gallicani, Leid. sec. Dorv.) copia *fretos*. Sed vera eſt vulgata Lectio. Eo *freti* erant adversarii, quod Caeſareani *inopia* aquae laborabant. CLARK.

xvɪ *milia passuum*] Bene Petav. et Leid. pr. non agnoscunt ultimam vocem aliquoties a librariis inculcatam. Adi notas ad B. Gall. 1, 15.

Vergilium amitteret] Sic legitur in editt. *Rom. Ven. Beroald.* et, ut opinor, rectius, quam in MS. *Norv. Virgilium desereret.* DAVIS. MSS. nonnulli, *desereret.* Quod eſt interpretamentum. CLARK. MSS. mei et Edd. omnes conſtanter, *amitteret.*

Trino praesidio] In Leid. sec. et Dorv. atque Edd. Vascos. Stephan. Gryph. poſter. Stradae eſt,

et [a] Thapsitanis auxilium ferre conabatur: quod futurum Caesarem non fefellerat: namque pridie in eo 2
loco castello munito, ibique trino praesidio relicto, ipse cum reliquis copiis [b] lunatis castris Thapsum operibus circummunivit. Scipio interim exclusus ab 3
incepto itinere, [c] supra stagnum postero die et nocte [d] confecto, coelo [e] albente, non longe a castris praesidioque, quod supra [f] commemoravimus, [g] MC 924
passibus, ad mare versus [h] consedit, et castra munire coepit. Quod postquam Caesari nunciatum est, 4
milite ab opere deducto, castris praesidio Asprenate proconsule cum legionibus II relicto, ipse cum expedita copia in eum locum citatim contendit; clas- 5
sisque parte ad Thapsum relicta, reliquas naves ju-

VARIAE LECTIONES.

a *Thapsianis* Dorv. Edd. R. M. V. b V. ad Luc. 3, 533. c *super* L. pr. d *confecta* vulgo. e Sic MSS. Ursin. Cuj. Pet. L. pr. Scal. Alii et Edd. ante Urs. *albescente*. V. c. 11. f *commemoravi* L. pr. g *MVC* L. sec. *passus* Dorvill. Edd. R. M. V. h *contendit* Edd. R. Med. Venet.

Magno. Sed in Scalig. *III*. at in Leid. pr. *cohortibus tribus*. Quasi fuerit, *cohortium III praesidio*, nisi idem significet, *trinum praesidium*. De quo dubito, et tacent interpretes.

Postero die et nocte confecta] Petavianus, Scaligeranus, Leidensis primus, *confecto*. Bene per Syllepsin, ut cap. 26. *oculos mentemque dispositos*. plura vide ad B. G. 2, 7. *vicis aedificiisque, quos adire*.

Non longe a castris — MD *passibus*] Mirum, Editores omnes fugisse, ne Latine quidem hoc dictum. Nec quidem ullus dubito, quin istud (*NON*) ex Librariorum imperitia fluxerit. Qua proinde vocula deleta, legendum, (*longe a castris* — *MD passibus*.) Quae locutio Caesari et Hirtio valde familiaris. Vide, quae supra annotavimus ad 5, 47. et ad c. 30. ubi similis occurrit Librariorum error. CLARK. Lege, *non longius a castris praesidioque* — MC *passibus*. Vide supra ad c. 30. DAVIS. *Cur. sec.*

Milite ab opere deducto] Haec lectio est a MS. *Norvic*. et edit. *Beroald*. eandemque ex Codd. Gallic. asseruit *Joan. Goduinus*. Vulgg. *milites ab opere deductos*, quo modo si legas, non constat σύνταξις. DAVIS. Quibus consentit MS. Regius. Vulgg. mi-

4 militibus coactus, canere coepit. Quo facto ab universis cohortibus signa in hoſtem coepere inferri, quum centuriones pectore adverso reſiſterent, vique continerent milites, ne injuſſu imperatoris concurrerent, [a] nec quidquam proficerent.

1 LXXXIII. Quod poſtquam Caeſar intellexit, incitatis militum animis reſiſti nullo modo poſſe, signo *Felicitatis* dato, equo admiſſo, in hoſtem con-
2 tra [b] principes ire contendit. A dextro interim cornu funditores sagittariique [c] concita tela in elephantos
3 [d] frequentes injiciunt. Quo facto beſtiae ſtridore fundarum lapidumque deterritae sese convertere, et suos poſt se frequentes ſtipatosque proterere, et in
4 portas [e] valli semifactas [f] ruere contendunt. Item Mauri equites, qui in eodem [g] cornu cum elephantis erant, praesidio deserti [h] principes fugiunt. Ita

VARIAE LECTIONES.

a *nequidquam proficerent* L. sec. Dorv. b *principem* Leid. sec. c *concitata* L. sec. d *frequenter* Leidd. Scal. e *semivalli f.* Dorv. p. *semi fractas* L. sec. f *ire* L. pr. g *idem* Leidd. h *principesque* L. sec. Dorv. Edd. R. M. V.

ut legebat Glandorpius, nisi quod *instructam* fecerit ex, *contra*, quae vox in Leid. prim. eſt inter verſus tantum. Eligat lector, quod velit. Forsan *contra* excidit e sequentibus, *castra contra se non ignaviter m.* nam ibi Scalig. Cod. habet *contra*, pro *castra*. Immo Leid. sec. et Dorvill. *contra se gnaviter m.*

Eruptione pugnari] Immo vero, *inruptione*. Jam enim copias e caſtris Caeſar eduxerat. Vidit hoc ante me Ill. Schelius Comm. in Hygin. p. 41. de frequenti harum vocum confusione adi ad B. G. 7, 69.

Stridore fundarum lapidumque] Leid. sec. *funditorum saxorum;* Dorv. et Edd. Rom. Venet. ac Mediol. *fund. saxorum plumbique.* In Petav. non adeſt, *que.* Num scripsit Hirtius, *str. fundarum lapidum, plumbique?* Id eſt, *stridore* per lapides et glandes plumbeos e fundis jactos. Nam funda *glandes plumbeos* emiſſos fuiſſe, res eſt notiſſima.

Eodem cornu cum elephantis] Dorvill. et Edd. Rom. Med. Ven. non habent, *cum*. Ut *elephantis* sit Dativus, frequentiſſima locutione. Juſtin. 3, 4. *In eumdem ipsis morem.* Heins. ad Ovid. Am.

celeriter bestiis [a] circumitis, legiones vallo hostium 926
sunt potitae: et paucis, acriter repugnantibus, [b] interfectis, reliqui concitati in castra, unde pridie erant [c] egressi, confugiunt.

LXXXIV. Non videtur esse [d] praetermittendum 1
de virtute militis veterani v legionis: nam quum [e] in sinistro cornu [f] elephantus, vulnere ictus et dolore concitatus, in lixam inermem inpetum fecisset, eumque sub [g] pede subditum, [h] deinde genu innixus pondere suo, proboscide erecta vibrantique, stridore maximo premeret atque eneccaret; miles [i] hic non potuit pati, quin se armatum bestiae obferret: quem postquam elephantus ad se telo infesto venire animadvertit, relicto cadavere militem proboscide circumdat, atque in sublime extollit [k] armatum.
Qui in ejusmodi periculo [l] quum constanter agen- 2

VARIAE LECTIONES.

a Sic Pet. Scal. Edd. Vasc. Steph. non *circuitis*. b *interfectisque* Pet. Dorv. Leidd. c *progressi* L. pr. d *praetereundum* L. pr. e deest Pet. f *elephans* hic et infra MS. Urs. Pet. Sc. Leidd. ut c. 72. *elephas* Dorv. Edd. R. M. V. g *pedem* L. pr. h deest Reg. V. L. sec. Dorv. *innisus* L. sec. i *hoc* Edd. R. M. V. k *armatus* L. sec. Dorvill. *quin ej.* Dorv. l deest Leidd.

1, 4. *epulas nobis aditurus easdem.* Sed nil contra antiquos Codices movendum temere videtur. *cum elephantis est, quo cornu et elephanti erant.* Adi praeter alios Periz. ad Sanct. Min. 4, 6. Socerum ad Val. Max. 4, 5, 3. *Eamdem cum illo poenam subiturum.* Edd. Vasc. Gryph. post. et Stephanus itidem non habent, *cum*, sed distinguunt, *elephantis erant praesidio, deserti.*

Proboscide erecta vibrantique] MS. *Norv.* habet, *promuscide erecta vibratimque;* sic et postea, ubi manus elephanti in vulgg. vocatur *proboscis*, is Codex *promuscidem* constanter repraesentat. Ita etiam apud *Plinium* Hist. Nat. 8, 7. nonnulli libri *proboscidem* exhibent, dum in aliis manu exaratis Codd. *promuscis* legatur. DAVIS. *Promuscide* constanter habet Petav. *promoscide* Leid. sec. et Dorv. ac suprasc. in Scal. Adi notas ad Flor. 1, 18, 9.

Armatum] Codices nonnulli, *armatus*. Quod idem est. CLARK. *Armatus* etiam Leidenses et Dorvill.

dum sibi videret, gladio proboscidem, quo erat
[a] circumdatus, caedere, quantum viribus poterat,
non destitit: quo dolore adductus elephantus, mi-
lite abjecto, maximo cum stridore cursuque conver-
sus ad reliquas bestias se recepit.
1 LXXXV. Interim Thapso qui erant praesidio,
[b] ex oppido eruptionem porta maritima faciunt; [c] et,
sive ut suis [d] subsidio occurrerent; sive ut, oppido
deserto, fuga salutem sibi parerent, egrediuntur,
atque ita per mare umbilici fine ingressi, terram pe-
2 tebant: qui a servitiis puerisque, qui in castris erant,
lapidibus pilisque prohibiti terram adtingere, rursus
3 se in oppidum [e] receperunt. Interim Scipionis co-
927 piis prostratis, passimque toto campo fugientibus,
confestim Caesaris legiones consequi, spatiumque
[f] se non dare conligendi: qui postquam ad ea castra,

VARIAE LECTIONES.

a *accinctus* L. sec. b desunt L. sec. c abest L. pr. d *succurrerent* L. pr. *subs. succ.* Dorv. sed v. ad B. G. 3, 4. e *recipiunt* L. pr. f abest Edd. R. M. V.

Salutem sibi pararent] Scalig. *parent*. Sed Leid. pr. et Ed. Rom. *parerent*. Quod ab Hirtii manu profectum puto. B. C. 3, 69. *Reliqui per horum corpora salutem sibi atque exitum pariebant.* Ipse Hirtius hoc libro c. 50. *Vix fuga sibi peperit salutem.*

Umbilici fine] Id est, *umbilico tenus*. Quomodo scribendum voluit Faërnus. Sed sine causa. Nam et Sallustius eodem significatu dixit, *inguinum fine*. Ut notarunt Ciacconius et Cellarius. CLARK. Consule notata ad 7, 47. *Pectoris fine prominentes.*

Qui a servitiis puerisque] Sic restitui ex MS. *Norvic.* et editt. *Rom. Ven. Beroald.* cum in nuperius impressis ex Glossemate legatur, *qui a servis puerisque*. Noster hujusce libri c. 88. *Hortatur ut servitia manumitterent. Sallustius* B. Cat. c. 24. Servitia *urbana sollicitare. Florus* 3, 21, 11. Servitia (*pro nefas!*) *et ergastula armantur.* Vide et *Livium* 1, 40. DAVIS. *Servitiis* etiam MSS. mei cum Ed. Med. praeter Dorvill. et Leid. sec. Millies *servitia* occurrunt pro *servis*. Vide Cl. Drak. ad Liv. 3, 15. *servitiis jugum demeret.* Sic supra legendum vidimus, *servitia aggerem agerent, jussit*; et mox c. 88.

Eaque ab Julianis teneri vident, desperata] In MS. *Norv.*

quae [a] petebant, perfugerunt, ut refectis caſtris rur-
sus [b] sese defenderent; [c] ducem aliquem requirunt,
quem respicerent, [d] cujus auctoritate imperioque
rem gererent: qui poſtquam [e] animadverterunt, ne- 4
minem ibi eſſe praesidio, protinus, armis abjectis,
in regia caſtra fugere [f] contendunt. Quo poſtquam 5
[g] pervenerunt, ea quoque ab Julianis teneri vident.
Deſperata salute, in quodam colle consiſtunt; at-
que armis demiſſis salutationem more militari faci-
ciunt. Quibus [h] miseris ea res parvo praesidio fuit: 6
namque milites veterani, ira et dolore incensi, non
modo, ut parcerent hoſti, [i] non poterant adduci;
sed etiam ex suo exercitu inluſtres urbanos, quos
[k] auctores adpellabant, complures aut [l] vulnerarunt,
aut interfecerunt: in quo numero fuit Tullius Ru- 7
fus, Quaeſtorius: qui pilo transjectus [m] conſulto a

VARIAE LECTIONES.

a *patebant* L. pr. b *se* L. pr. Dorv. c *ducemque al. requirerent* Pet. L. pr. bene, si ſtatim *qui* deleas. *requisiverunt* L. sec. deeſt Dorv. spatio intermiſſo. d *cuique* L. sec. *cujusque* Edd. Vasc. Steph. Gr. poſt. e Sic MSS. o. et Edd. eaedem, non *advert.* f *contenderunt* L. pr. g *perveniunt* L. sec. vulgo *eaque.* h *miseriis* Pet. L. sec. i deeſt Dorv. Edd. R. M. V. sed v. ad c. 47. k *fautores* Lips. El. 2, 22. ex B. Hisp. c. 20. *actores* L. sec. Dorv. Edd. R. M. V. *urbanos* L. pr. *adpellant* L. pr. l *vulneraverunt* MSS. 3. m *consulte m.* Dorv. desunt *cons. a m.* in L. sec.

et antiquitus excusis eſt, *ea quoque ab Julianis teneri vident. Desperata* etc. Quae quidem lectio, ut et interpunctio, ob Codicum consensum eſt recipienda. DAVIS. *Ea quoque*] In MSS. Reg. et Voſſii eſt, (*eaque* ipsi *ab Julianis teneri* viderent.) Corrupte quidem. Inde tamen legendum exiſtimo, (*eaque* IPSA *ab Julianis teneri* viderunt; *desperata salute* etc.) CLARK. *Ipsi* addunt etiam cum Edd. Vasc. Steph. Gryph. poſt. Dorv. et Leid. sec. at, *ea quoque*, recte praebent Leidens. pr. Petav. Scalig. Dorvill. Edd. primae, Beroald. Manut. Gryph. et Plant. Unde legi posset, *ea quoque ipsa*. Sed nec vulgata proscribenda eſſet lectio, si Codicibus inniteretur idoneis, quia mutatione temporis, *perfugerunt*, et *vident*, nihil eſſe crebrius, saepiſſime jam vidimus.

Armis demissis] *Joan. Goduinus* teſtatur, MSS. Gallic. habere,

milite, interiit. [a] Item Pompejus Rufus, brachium gladio [b] percussus, nisi celeriter ad Caesarem [c] adcucurrisset, interfectus esset. Quo facto complures
8 equites Romani senatoresque perterriti ex proelio se receperunt; ne [d] a militibus, qui ex tanta victoria licentiam sibi adsumsissent inmoderate peccandi, [e] inpunitatis propter maximas res gestas spe, [f] ipsi
9 quoque interficerentur. Itaque [g] ii omnes Scipionis milites, quum fidem Caesaris inplorarent, inspectante ipso Caesare, et a militibus deprecante, eis uti parcerent, ad unum sunt interfecti.

1 LXXXVI. Caesar trinis castris potitus, occi-
918 sisque hostium [h] x milibus, [i] fugatisque compluribus, se recepit, L militibus amissis, paucis sauciis,

VARIAE LECTIONES.

a *interim* L. pr. b *perculsus* L. sec. Dorv. c *adcurrisset* MSS. et Edd. Vett. plerique. d deest *a* L. pr. Dorv. Edd. R. M. V. e vulgo *inpunitate p. m. r. g. ipsi.* f *inpune* addit Dorv. *inpune* L. sec. g deest L. pr. Dorv. Edd. pp. Vasc. Steph. aliisque. sed v. 7, 28. h *L* Plutarch. i *fatigatisque* Edd. R. M. V. *quampl.* Dorv.

armis dimissis, quod et in Cod. *Norv.* ac priscis editt. reperitur. Sed vulgatam scripturam tuetur *Jul. Celsus*, qui p. 228. miseros hosce *salutationem militarem armorum motu* fecisse notat. DAVIS. Perperam, *dimissis*, etiam Scal. Leid. sec. Dorv. et Edd. pleraeque veteres, sollemni confusione. Egregius est in hanc rem Lucani locus 4, 173. *tantum nutu motoque salutant Ense suos.* Statius Theb. 12, 401. *Ense salutatam et nutantis vertice coni.* Adde Isidor. Orig. 1, 25.

Licentiam sibi assumsissent immoderate peccandi, impunitate propter maximas res gestas] Locus est corruptus, quem *Joan. Glandorpius* ita supplet, *licentiam sibi assumssissent immoderate peccandi, et spem impunitatis* etc. *Joan.* vero *Goduinus*, Codd. Gallic. secutus, reponit, *immoderatae peccandi impunitatis*, ex qua emendatione qui sensum commodum exsculpserit, nae is mihi quidem magnus erit Apollo. Editt. *Steph.* et *Lausannensis* A. D. 1571. repraesentant, *immoderate peccandi impunitatis*, unde, vocula suppleta, scribendum, *immoderate peccandi, impunitatis spe propter maximas res gestas*, quemadmodum MS. *Norv.* disertim exhibet. DAVIS. MSS. Reg. et Vossii et Goduini, *impunitatis*. Quod corruptum videri possit ex eo, quod exhibet MS. Eliensis, *impunitatis spe*. Quomodo legendum

in castra: [a] ac statim ex itinere ante oppidum Thapsum constitit, elephantosque LXIV ornatos armatosque cum turribus ornamentisque capit, captos ante oppidum instructos constituit: id hoc consilio, si posset [b] Virgilius, quique cum eo obsidebantur, rei male gestae [c] suorum indicio a pertinacia deduci. 2
Deinde [d] ipse Virgilium adpellavit, [e] invitavitque ad deditionem, [f] suamque lenitatem et clementiam commemoravit: quem postquam animadvertit responsum sibi non dare, ab oppido recessit. 3
Postero die, divina re facta, concione advocata, in conspectu oppidanorum milites conlaudat; totumque exercitum [g] veteranum donavit; [h] praemia fortissimo cuique, ac bene [i] merenti pro [k] suggestu tri- 4

VARIAE LECTIONES.

a Deest Edd. R. M. V. *estatim* L. pr. b *et Virg.* Edd. qdd. c *suorumque* Dorv. Edd. R. M. V. *ac pert.* L. sec. Dorv. d *ipsum* L. pr. Edd. R. M. V. e *incit.* L. pr. f *suam* L. pr. g Sic MSS. optimi. *veteranorum* Edd. qdd. Vett. et Dorv. male. h *praemiis* Dorv. Edd. R. M. V. *praemiis ac f.* Edd. qdd. *praemiaque* L. sec. bene, ut voluit Urs. cujus Cod. *praemia ac f.* L. pr. i *meritis* L. sec. k *suo gestu* L. sec. Dorv. Edd. R. M. V. inepte non minus, ac vulgo *C. Rebello.*

existimat Davisius. Probe quidem. Nec tamen non ferri posse etiam vulgata Lectio, (*licentiam — peccandi, impunitate.*) Quod est, *cum impunitate.* CLARK. Cum in MSS. omnibus et Edd. Vasc. Strad. Gryph. post. sit, *inpunitatis.* et pro *ipsi* in Petav. Leid. pr. ac Rom. Mediol. et Ven. Edd. sit, *ab ipsis*, non dubito, quin legi debeat, *inpunitatis pr. m. r. g. spe, ipsi.* Immo, *inpunitatis spe*, habet quoque Petav. Sed mallem post, *gestas*, vocem eam ponere: cum *s* per praec. vocem, *gestas*, absorptum esset, ex *pe ipsi* alii fecerunt, *ab ipsis*, alii *inpunitatis* corruperunt in, *inpunitate.*

Elephantosque LXIV — *capit, captos ante oppidum instructos constituit*] Cum Caesar (ut mihi quidem videtur) elephantos istos non *jam caperet*, sed, *ante* in proelio *captos*, in itinere *jam* ante oppidum *instructos constitueret*: crediderim equidem, omissa voce, (*capit*) legendum, (*elephantosque LXIV — captos, ante oppidum instructos constituit.*) Quanquam fieri etiam potest, ut eos *jam in itinere* post prelium *ceperit.* Quare sine codicibus nihil muto. CLARK. *Capit* expungebat etiam Glandorpius, et dein *idque* malebat. Hoc ultimum minime admittas. c. 59. *Id hoc consilio.*

Recessit] MSS. Reg. et Eli-

5 buit: ac ſtatim inde digreſſus, Rebilo Proconsule
cum XII ad Thapsum [a] legionibus, et Cn. Domitio
[b] cum II Tisdrae, ubi Considius praeerat, ad obsi-
929 dendum relictis, M. Meſſalla Uticam ante praemiſſo
cum equitatu, ipse eodem iter facere contendit.

1 LXXXVII. Equites interim Scipionis, qui ex
proelio fugerant, quum Uticam verſus iter facerent,
perveniunt ad oppidum [c] Paradae. Ubi, quum ab
incolis non reciperentur, ideo quod fama de victo-
ria Caeſaris [d] praecucurriſſet; vi oppido potiti, in
medio foro lignis coacervatis, omnibusque rebus
eorum congeſtis, ignem subjiciunt, atque ejus op-
pidi incolas [e] cujusque generis, aetatisque, vivos
conſtrictosque in flammam conjiciunt, atque ita acer-

VARIAE LECTIONES.

a *cohortibus* L. pr. Edd. R. M. V. b *cum II* deeſt Dorv. c vulgo *Paradam*. d *praecurrisset*, *procurrisset* MSS. et Edd. qdd. e *cujuscumque* L. sec. Edd. R. M. V. *aut aetatis* Edd. R. M. V.

ensis, et Edit. Rom. *discessit*. Quod forte melius. Caeſar enim non *regrediens*, sed *progrediens* urbem reliquit obſeſſam. CLARK. Accedunt Leidenses et Dorv. cum Edd. Mediol. Ven. in, *discessit*. Quod omnino praeferendum.

C. Rebello] Edd. pleraeque Vett. *T. Rebullo*, vel *Rebillo*, unde *T. Rebilum* recenset Pighius hoc anno, et Edd. Aldi, Manut. *C. Rebilo*. Quod verius puto. Legatus *C. Caninius Rebilus* erat in Gallia. Vide Comm. B. Gall. et ad 7, 83. *Titum* vero habent quoque Leid. sec. et Dorvill. in quibus, *Rebilio*, vel *Trebilo*. At Petav. Ursin. Scalig. et Leid. pr. habent modo, *Rebilo*, quod secutus sum. Nam vulgatum, *Rebello*, et Celsi, *Reblium*, ineptiſſimum eſt, licet et in Plantin. ac Scalig. Edd. compareat. *Proconsule* quomodo sit accipiendum, vide ad c. 80.

Uticam ante praemisso, cum equitatu] Vitiosa eſt interpunctio, quam tamen omnes editt. praeter *Beroaldinam* retinent, ex qua rescribo, *Uticam ante praemisso cum equitatu, ipse* etc. Hanc conjecturam firmat *Jul. Celsus*, qui p. 229. sic ait: *M. Messallam cum equitatu Uticam praemittit: ipse cum exercitu subsequitur*. DAVIS.

Ad oppidum Paradam] Ex MS. *Norv.* et edit. *Rom.* legendum, *ad oppidum Paradae*. Sic c. 91. *In oppido Zamae lignis congestis;* ita enim ex iisdem Codd. rescribendum, non, *Zama*, quod in aliis exhibetur. Eam locutionem probam eſſe Librarii

bissimo adficiunt subplicio: deinde protinus Uticam perveniunt. Superiore tempore M. Cato, quod Uti- 2
censibus propter beneficium [a] legis Juliae parum in suis partibus praesidii esse existimaverat, plebem inermem oppido ejecerat, et ante portam [b] Bellicam castris, [c] fossaque, parvula dumtaxat, munierat, ibique custodiis circumdatis, habitare coëgerat; senatum autem oppidi custodia tenebat. Eorum castra 3
[d] ii equites adorti expugnare coeperunt, ideo quod eos partibus Caesaris favisse sciebant, ut, eis interfectis, [e] eorum pernicie dolorem suum ulciscerentur. Uticenses, animo addito ex Caesaris victoria, 4
lapidibus [f] fustibusque equites repulerunt. Itaque, [g] posteaquam castra non [h] potuerant potiri, Uticam 93

VARIAE LECTIONES.

a V. Rhell. *Julianae* Leid. sec. *parum* abest Dorv. b *Belli caussa* inepte Edd. qdd. V. B. Civ. 2,25. c *fossisque* Scal. L. pr. d *L* MSS. et Edd. Vett. plerique male. e *ex eor.* L. sec. Dorv. Edd. R. M. V. f *et fust. e. rep. Ita* Edd. R. M. V. g Sic Petav. Leidd. Dorv. non *postquam*. h *potuerunt* L. sec. Dorv. Edd. R. M. V.

non rati, perperam mutarunt. Vide not. ad hujusce libri c. 36. Hoc autem oppidum *Strabo* Geograph. l. 17. p. 831. *Φαρὰν* vocavit, *Jul. Celsus* p. 230. *Pardam*; lege, *Paradam*. DAVIS. Recte suffragatur MS. Regius. Al. *oppidum Paradam*. Quod paullo minus elegans. CLARK. *Paradae* MSS. mei constanter, et Ed. Mediol. Quare id restitui. Adi etiam ad c. 26. *Thapsi oppidum*.

Quod Uticensibus, — parum in suis partibus praesidii etc.] Faërnus, transposita vocula, *in*, reponit, (*quod* IN *Uticensibus — parum suis partibus praesidii etc.*) Atque ita quidem omnino reponendum existimo. Non enim id existimabat Cato, *partes suas Uticensibus*, sed *Uticenses suis partibus*, parum esse utiles. Sic enim infra, (*quod eos partibus Caesaris favisse etc.*) CLARK. Nec secus margini adscripsit Lipsius. Mordicus vulgatam, licet malam, lectionem retinent MSS.

Ante portam Bellicam castris fossaque] Ex MSto *Cuj.* legerim, *ante portam Bellicam fossa parvula duntaxat munierat*, omissis voculis supervacaneis. DAVIS. *Cur. sec.* Verum mox hunc locum, ubi plebs inclusa erat, *castra* rursus vocat.

Castra non potuerant potiri] In MS. *Norv.* et aliis nonnullis est, *castris*; editt. autem *Rom. Ven. Beroald.* habent, *castra non potuerant capere*; sed omnia haec

se in oppidum conjecerunt: atque ibi multos Uticenses interfecerunt; domosque eorum expugnaverunt
5 ac diripuerunt. Quibus quum Cato persuadere nulla ratione [a] quiret, ut secum oppidum defenderent, et caede [b] rapinisque desisterent, et, quid sibi vellent, sciret, secundae eorum inportunitatis gratia, [c] singulis HS C divisit. Idem Sulla Faustus fecit, ac de sua pecunia largitus est: unaque cum iis ab Utica proficiscitur, atque in regnum ire contendit.

1 LXXXVIII. Complures interim ex fuga Uticam [d] perveniunt: quos omnes Cato convocatos una cum CCC, qui pecuniam Scipioni ad bellum faciendum contulerant, [e] hortatur, ut servitia [f] manumitterent,
2 oppidumque defenderent. Quorum quum partem adsen-

VARIAE LECTIONES.

a *posset* Leidd. b *rapinaque* L. sec. c *singulos* L. sec. d *proven.* L. sec. e Sic MSS. et Edd. Vett. *hortatus* Leidd. *cohortatur* Edd. nuperae qdd. f *manumittant* L. sec.

varietas ex eo est orta, quod Librarii et editores nonnulli huic verbo accusativum casum adjungi posse nescierunt. Scriptor de B. Hisp. c. 13. *Oppidum potiri posse se sperarent*, ubi ob eandem causam nonnulli Codd. exhibent, *oppido potiri*. *Cicero* Tusc. Quaest. 1,37. *Gentem aliquam urbem nostram potituram*. Vide etiam, quae notavimus ad hujusce libri c. 36. et *G. J. Vossium* de Constr. c. 22. DAVIS. *Castris* habent etiam 3 Goduini MSS. Pet. Leid. sec. et Edd. Vascos. Gryph. Steph. aliaeque, *castra capere* unus Goduin. Dorv. et Edd. primae. Sed optime, *castra potiri*, servant Scalig. Cujac. Leid. pr. Vide plura ad cit. c. 36. c. 89. *Id adveniens potitur*.

HS C] In MSS. et Edd. Vett. non comparet nota, *HS*. At Pet. Cod. habet, c. *sestertia*, i. e. 2500 coronatos, et, si totidem Sulla dederit, nimium erit. V. Gron. de pec. Vet. p. 159. Quare *sestertios*, i. e. 25 denarios, et totidem Sullae malim scribere. Non enim equites Romani, sed Gaetuli vel Numidae, aliive barbari fuisse videntur. De dono in milites singulos sestertiorum C. vide etiam ad B. Alex. c. 48. Glandorpius hic numos seu denarios centenos intelligit.

Atque in regnum ire contendit] Edit. *Florent*. A. D. 1508. a *Ph. Beroaldo* curata, probante *Joan. Rhellicano*, repraesentat, *atque in regnum Jubae tendit*: sed

sentire, partem animum mentemque perterritam, atque in [a] fugam destinatam habere intellexisset, amplius de ea re agere destitit, [b] navesque iis adtribuit, ut, in quas [c] quisque partes vellet, proficisceretur.
Ipse, omnibus rebus diligentissime constitutis, liberis 3
suis L. Caesari, qui tum [d] ei proquaestore fuerat, commendatis, et sine suspicione, vultu atque sermone, quo superiore tempore usus fuerat, quum dormitum isset, ferrum intro clam in cubiculum [e] tulit, atque ita se transjecit: qui dum [f] anima non- 4
dum exspirata concidisset, [g] et inpetu facto in cubi- 931
culum ex suspicione, medicus familiaresque continere atque vulnus obligare [h] coepissent, ipse suis manibus vulnus crudelissime [i] divellit, atque animo praesenti se interemit. Quem Uticenses quamquam 5

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *fuga*. b *navemque* Pet. L. pr. c *cumque vellent proficiscerentur* L. sec. Dorv. Edd. R. M. V. d *ibi* Leid. sec. Edd. qdd. e *intulit* Leid. pr. bene. f *animam exspiratam* Dorv. g *et* deest MSS. plerisque et Edd. Vett. *inpetuque* L. sec. Edd. Vasc. Stephan. Gr. post. Str. h *coeperunt* Dorv. i *devellit* Pet. L. sec. Dorv.

haec pura puta est editoris *παραδιόρθωσις*, qui nescius erat, *regnum* pro regno Jubae *κατ᾽ ἐξοχὴν* hic poni. Sic infra cap. 92. *Ipse* (Caesar) *postero die Utica egressus ire contendit* in regnum. Et c. 93. *Considius* — in regnum *fugere contendit*. In editt. *Rom.* et *Ven.* hae sequentesque sex voces Librariorum aut editorum incuria omittuntur. DAVIS. *Jubae* etiam MS. Ursin. pro, *ire*. *Jubae ire intendit* Leid. pr. *Intendit* defendi posset ex iis, quae dixi ad B. G. 3, 26. Sed *ire contendit* saepissime adhibet Hirtius. Cave etiam, ne legas *Juba*: nam, ut patet ex c. 91. ille non adfuit.

In fuga destinatam] MS. *Norvic.* cum editis *Rom. Ven. Ber. in fugam destinatam*; hac autem lectione nihil est opus, cum ista praepositio, motum denotans, casum ablativum aliquando post se recipiat. Noster cum alibi hoc in libro, tum c. 70. *In castris* — *incolumes reduxit*. *Cyprianus* de Idol. Van. c. 4, 4. *Inrepentes etiam in corporibus occulte mentem terrent*. Vide et not. ad B. G. 8, 8. DAVIS. *In* fuga *destinatam*) Merito eos reprehendit Davisius, qui scribunt, (*in* fugam *destinatam*.) Sed et ipse in hujus locutionis ratione explicanda errat. Non enim haec praepositio, quum motum proprie denotat, cum ablativo conjungitur, (vide, quae

oderant partium gratia, tamen, propter ejus singularem integritatem, et quod dissimillimus reliquorum ducum fuerat, quodque Uticam mirificis operibus munierat, turresque auxerat, sepultura adficiunt.
6 Quo interfecto, L. Caesar, aliquid sibi ex ea re auxilii ratus, convocato populo, concione habita, [a] cohortatur omnes, ut portae aperirentur: se in
7 C. Caesaris clementia magnam spem habere. Itaque, portis patefactis, [b] Utica egressus, Caesari Imperatori obviam proficiscitur. Messalla, ut erat imperatum, Uticam pervenit, omnibusque portis custodias ponit.

VARIAE LECTIONES.

a *cohortatus* L. pr. b *Uticae* Dorvill. *Uticae patefactis, Utica egr.* Edd. R. M. V.

supra annotata sunt ad 4, 12.) sed (*in fuga destinatam,*) est, (*in fuga* cogitanda *destinatam.*) CLARK. Notam sic emendo: *In* fuga *destinatam*) Lege, *mentemque perterritam, atque in* fugam *destinatam*, prout exhibent *Norvic. Buslid.* et editt. veteres. Ita, *noctem proximam destinasse in fugam*, dixit *Amm. Marcellinus* 29, 6. DAVIS. *Cur. sec. In fugam* legas quoque in Leidensibus, Scal. Dorv. et Edd. primis, item Vascos. Stephani et aliis, pro *fugae:* ut aliter loqui amant. Recte priorem sententiam mutavit Davisius.

Dum concidisset] Rectius nonnulli, *quum*, licet hoc Ciacconius defendat e c. 61. ubi vide notata. Male itaque Davisius in B. Hisp. c. 1. *Dum Caesar in Italia detinetur*, reponere tentat, *detineretur*, nec defendat se c. 13. *Dum oppidum potiri posse se sperarent:* nam ibi meliores libri, *sperant*, vel *sperabant*; vel c. 16. *ut, dum nostri in praeda detinerentur, illi ad praesidia se reciperent*; aut c. 23. *dum nostri in opere distenti essent.* Nam illis locis notare potest, *quamdiu.* ut apud Ovid. ex P. 3, 2, 3. *Dum tibi, quae vidi, referam.* licet et ibi in MS. repererim, *refero.* ut et *detinentur* c. 16. in MSS. atque ita variant Codices passim.

Continere atque vulnus obligare coepissent] *Norv.* habet, *cum tenere.* Lege, *eum tenere atque vulnus obligare coepissent*, ut diserte *Petav.* DAVIS. *Cur. sec.* Cum Davisio malim quoque, *eum tenere:* licet *continere*, et *obligare vulnus*, jungi possint, ut significet, *vulnus inhibere, comprimere.*

Ut aliquid sibi ex ea re auxilii pararet] Sic e veteri Ursini Codice rescribi curavit Scaliger, et ita fere Leid. sec. qui habet, *au-*

LXXXIX. Caesar interim [a] a Thapso progressus, 1
[b] Uscetam pervenit, ubi Scipio magnum frumenti numerum, armorum, telorum, ceterarumque rerum cum parvo praesidio habuerat. [c] Id adveniens potitur, deinde Adrumetum pervenit. Quo quum sine 2
mora introiisset, armis, frumento, pecuniaque considerata, Q. Ligario, C. Considio filio, qui tum ibi
[d] fuerant, vitam concessit. Deinde eodem [e] die A- 3
drumeto egressus, [f] Livinejo Regulo ibi cum legione 93a
relicto, Uticam ire contendit: cui in itinere fit obvius L. Caesar, et [g] subito se ad genua projecit: vitamque sibi, neque [h] amplius quidquam, depreca-

VARIAE LECTIONES.

a Leidd. *ab Th.* b Sic, vel *Uzetam*, *Ussetam*, *Usetam* MSS. et Edd. Vett. quoque, nisi quod Edd. Vascos. Steph. Gr. post. *Uzitam.* c *hoc* Dorv. Edd. pp. Vasc. Steph. etc. *his* L. sec. Reg. sed v. c. 87. d vulgo *fuerat.* e deest L. pr. f Sic MS. Urs. Pet. Scal. L. pr. vulgo ante Urs. erat *Lunejo. Humello* Leid. sec. Dorv. g Sic MSS. et Edd. Vasc. Steph. non *subitoque.* h Ita MSS. et Edd. pp. non *nec. neque aliud amplius* Dorv.

xilium, cum vulgo legeretur, *ut aliquod sibi ex ea re auxilium pararet.* At Dorvill. Edd. Rom. Mediol. Ven. *ut aliquid sibi* (*sibi haec* Dorv.) *ea res auxiliaretur.* Scal. et Leid. pr. sine τῷ *ut*, dant, *aliquid sibi ex ea auxiliaretur.* Optime Petav. *L. Caesar aliquid sibi ex ea re auxilii ratus:* quod reposui.

In Caesaris clementia] Leidenses, Pet. Scal. Dorv. *in C. Caesaris.* Ad differentiam ipsius *L. Caesaris*, qui loquebatur. Alibi quoque, sed rarissime, in his commentariis praefigitur *Caesari* suum praenomen. Adi omnino ad B. Civ. 1, 1.

Habuerat] Aut legendum, *habebat*; aut illud, *habuerat*, ita accipiendum, ut significet, *collocaverat.* Vide supra ad c. 75. §. 3. CLARK.

Q. Ligario, C. Considio filio, qui tum ibi fuerat] In aliis, *Q. Ligario, C. Considii filio, qui tum* etc. sed ex MS. *Norv.* reponendum, *Q. Ligario, C. Considio filio, qui tum ibi fuerant*, Caesar enim utrisque Adrumeti tum agentibus vitam concessit. DAVIS. *C. Considio filio* — fuerant) Ita ex MS. Eliensi recte reponit Davisius. Firmat MS. Regius. Editi habent, *fuerat.* Quod ex iis Codicibus irrepsit, in quibus scriptum erat, (*C.* Considii *filio*, *etc.*) CLARK. Male, *Q. Ligario, C. Considii filio*, de uno homine intelligunt vulgo, unde Manutius pro *filio*, *Legato* reposuit, et

4 tur. Cui Caesar facile, et pro sua natura et [a] pro instituto concessit: item Caecinae, [b] C. Ateio, [c] P. Atrio, [d] L. Cellae patri et filio, M. [e] Eppio, M. [f] Aquinio, Catonis filio, [g] Damasippique liberis ex sua consuetudine, tribuit; circiterque (noctem) luminibus accensis Uticam pervenit, atque extra oppidum ea nocte mansit.

1 XC. Postero die mane in [h] oppidum introiit; concioneque advocata, Uticenses incolas [i] cohortatus,
2 gratias pro eorum [k] erga se studio agit; cives

VARIAE LECTIONES.

a Deest vulgo. b Ita Ciaccon. MSS. et Edd. Vett. *Cetejo*. Gland. *C. Etejo*. c *Petrejo*, *Patricio*, *P. Atio*, *patr.* MSS. recentes et Edd. nonnulli. d vulgo *et L. C.* e V. Urs. et ita L. pr. Dorv. *Apio*, *Epio*, *Oppio* al. f *Aquino* Pet. Sc. Leidd. g *Damasippoque* Edd. R. M. V. h *eodem* Dorv. *in* vulgo deest. Mox *que* ibidem deest. i *cohortatur* L. pr. k Sic MSS. non *st. erga se. egit* Leidd.

Glandorp. cum Ed. Gryph. et Plant. *Ligurio* exhibuerunt. Rectius Vascos. Stephan. et Gryph. post. *et C. Considii filio*. Verum, *Considio*, exhibent etiam Pet. Ursin. Scal. et Leid. pr. Immo et, *fuerant*, servavit idem Leidensis.

Subitoque se ad genua projecit] In MS. *Norvic.* pro vetere scribendi ratione legitur, *proicit*; rescribe, *projicit*, ob verba *praesentis temporis*, quibuscum ea vox connectitur. DAVIS. De more Davisium hic sequitur Clarkius. At mei omnes praeteritum, *projecit*, servant.

Pro sua natura] Sic MSS. Reg. et Vossii. Elegantius, ut mihi quidem videtur. Editi, *et pro sua*. CLARK. *Et* abest solum e recentissimo Leidens. sec. et Edd. Vasc. Steph. Gryph. post. Male. contra vero Leid. pr. *et* pro *s. natura*, *et pro instituto*, optime repetita praepositione, de qua saepius egimus. Rectius, *et*, delevisset ante, *L. Cellae* (sive, *Ocellae*, ut Aldus Manutius emendat) auctoribus MSS. omnibus, et Edd. primis ac plerisque Vett. suadente ipso contextu.

Circiterque noctem luminibus accensis Uticam pervenit] *Noctem* recte praetermittunt *Cujac.* *Petav.* *Buslid.* et *Norv.* *Circiter luminibus accensis* est, ἀμφὶ τὴν λυχναψίαν, vel λυχνοκαΐαν. DAVIS. *Cur. sec.* *Circumque* est in Cujac. *Noctem* etiam non agnoscunt Leid. pr. nec Edd. Rom. Venet. Med. Optime. Nota est locutio, *prima face*. Appulej. l. 2. Metam. p. 27. Ed. Pric. *Prima face cubiculum tuum adero*. Gell. 18, 1. *Cum jam prima fax noctis*. Immo Censorin. de die Natali c. 24. *Post id sequitur tempus, quod dicimus*, luminibus accensis, *antiqui* prima face *dicebant*. Vide ibi Lindenbrog. Contra, *extremae, serae lucernae*, Martiali et

autem Romanos [a] negotiatores, et eos, qui inter ccc pecunias contulerant Varo et Scipioni, multis verbis accusatos, et de eorum sceleribus [b] longiore habita oratione, ad extremum, ut sine metu prodirent, edicit; *se eis dumtaxat vitam concessurum,* 3
bona quidem eorum se venditurum, ita tamen, [c] *qui eorum bona sua redemisset, se bonorum venditionem inducturum, et pecuniam multae nomine relaturum,* 933
ut incolumitatem retinere posset. Quibus metu ex- 4
sanguibus, [d] de vitaque ex suo [e] promerito desperantes

VARIAE LECTIONES.

a Deest L. pr. b Ita MSS. non *longiori.* c vulgo *ut qui,* et *possent.* d *deque vita* L. sec. Dorv. *de v. quoque* L. pr. e *merito* MSS. plerique et Edd. pp. Vasc. Steph. Gr. post. Str.

Propertio 3, 6, 1. ubi vide Interpretes. Supra tamen c. 56. dixit, *Nocte jam luminibus accensis:* nisi et illic malles τὸ *nocte* delere. pro eo, *ad lumina,* dixit Sueton. in Calig. c. 45. et alii. Adde Gruteri Suspic. p. 158. Uncis itaque inclusi vocem, *noctem.* Paullo post vero, *in oppidum introiit,* rescripsi fide integerrimorum Codicum, Petav. et Leid. pr. uti et Aicardi MS. pro Caesaris et Hirtii Stylo. vulgo praepositio aberat.

Cives R. ut prodirent, edicit] Notanda Constructio. sic supra c. 20. *Sagittasque uti fierent curare.* Sic apud Terentium Adelph. 5, 4, 20. *Illum ut vivat optant.* CLARK.

Ita tamen, ut, qui eorum bona sua redemisset, se bonorum venditionem inducturum, et pecuniam mulctae nomine relaturum, ut incolumitatem retinere possent] Ita edidit Scaliger et Recentiorum plerique. Durissimum tamen, ut istam priorem (*ut*) sequatur Modus infinitivus. Quare, omissa ista vocula, (quam, post voces, *ita tamen*, in plerisque Codicibus ingessisse videtur Librariorum imperitia,) lege ex MS. Eliensi et Editione Romana, [*ita tamen, qui eorum bona sua* (in MS. Eliensi et Edit. Romana est, *IPSA bona sua,* ut forte legi debeat, *IPSE bona sua*) *redemisset, se bonorum venditionem inducturum* (vel *indicturum,* ut habent Codices plerique,) *et pecuniam mulctae nomine relaturum, ut incolumitatem retinere possent,*] (vel potius, *posset,* ut exhibent MSS. Reg. et Eliensis.) CLARK. Hoc in loco turbantur sensus et Latinitas. *Ut* abest a *Norv.* et *Rom.* Quin et plurimi libri dant, *indicturum.* Ab Hirtii mente, credo, non aberrabit, qui sic refinxerit. *Iis tamen, qui bona sua redemissent, se bonorum venditionem non indicturum.* An autem ipsissima scriptoris verba sim adsecutus, nescio. DAVIS. *Cur. sec.* Delevi, *ut,* auctoribus MSS. Petav. Scal. Leid. pr. Dorv. et Edd. Rom. Ven. Me-

rantibus, subito [a] oblata salute, libentes [b] cupidique conditionem acceperunt: petieruntque a Caesare, ut universis CCC uno nomine pecuniam imperaret.
5 Itaque bis millies sestertio his inposito, ut per triennium sex pensionibus populo Romano solverent, nullo eorum recusante, ac, se [c] eodem die demum natos praedicantes, laeti gratias agunt Caesari.

1 XCI. Rex interim Juba, ut ex proelio fugerat, una cum Petrejo interdiu [d] in villis latitando, tandem, nocturnis itineribus confectis, in regnum per-
2 venit; [e] atque ad oppidum Zamam, ubi ipse domicilium, conjuges, [f] liberosque habebat, quo ex cuncto regno omnem pecuniam, carissimasque res com-

VARIAE LECTIONES.

a *oblatam salutem* L. pr. b *cupideque* MSS. 3. c *eo* Edd. qdd. d deest Edd. R. M. V. e deest L. pr. Dorv. Edd. R. M. V. in quibus *ad oppidumque*. *Zama* Dorv. f *liberos* Dorv.

diol. Pro *ipsa*, quod etiam dant Ursin. Pet. Leid. pr. Dorv. et Edd. Med. Ven. posses vel *ipse*, vel *sibi*, legere. *Inducturum* habent optimi libri, ut Petav. Scal. Leidens. pr. nam alii cum Edd. pp. *indicturum*: male. Dicit Hirtius, se inhibiturum, sive aboliturum, venditionem bonorum *ejus*, (sic enim passim cum apud alios, tum in his Commentariis pronomen demonstrativum subintelligitur) qui eorum sibi bona sua redemisset. De verbo, *inducere*, adi Ciaccon. et Gronov. de Pec. Vet. p. 13. Unde patet, nil praeterea esse mutandum, nisi quod pro *possent* scribendum sit, *posset*, cum Petav. Leidensibus et Dorvill.

Bis millies HS his imposito] Primam voculam omittunt cum alii Codd. tum editt. *Rom. Ven.* unde *J. F. Gronovius* de Pec. vet. 2, 3. legit, *millies* HS *his* (vel *bis*) *imposito*, *quod per triennium* etc. DAVIS. *Millies* MSS. Cujac. Petav. Scal. et alii. In Dorv. Leid. sec. et Edd. pp. *mille sestertiis impositis*. Alii, *bis mille sestertium*. Recte jam Glandorpius, Aldus et alii, *bis millies*; licet non bene *sestertium* retineant. Vide Gron. d. l. Verior tamen et moderatior summa videtur, si deleamus τὸ *bis*. Quod ex meis non agnoscunt Scalig. Leid. pr. Dorv. et Edd. primae.

Se eodem die demum natos] Hanc locutionem cum non intelligeret *Jul. Celsus*, ineptum inde sensum confecit, quem videre est p. 233. Sed memor esse debuit bonus iste vir, *natales* a veteribus dictos omnes illos dies, qui insignem aliquam laetitiam aut vitae

portaverat, quodque [a] inito bello operibus maximis munierat, accedit. Quem oppidani, antea rumore 3
exoptato de Caesaris victoria audito, ob has caus- 934
sas oppido prohibuerunt, quod, bello contra populum Romanum suscepto, in oppido Zamae lignis [b] congestis, maximam in medio foro pyram construxerat; ut, si forte bello foret superatus, omnibus rebus [c] eo coacervatis, [d] dehinc civibus cunctis interfectis, eodemque projectis, igne [e] subjecto, tum demum [f] se ipse insuper interficeret, atque una cum liberis, conjugibus, [g] civibus, cunctaque gaza regia cremaretur. Postquam Juba ante portas diu, 4
multumque primo minis pro imperio egisset cum Za-

VARIAE LECTIONES.

a *in* L. pr. b *conjectis* L. pr. c deest Edd. R. M. V. d *dein* Petav. L. pr. bene. *deinde* L. sec. Edd. Vasc. Steph. Gr. post. Strad. e *subito* L. sec. f *ipse insuper interiret* Edd. R. M. V. *desuper* L. sec. Dorv. g *civibusque* Edd. R. M. V.

mutationem attulerunt. Hinc *Cicero* reditum suum, in oratione eam ob causam habita, *natalem* vocat, et ad Attic. l. 6. *παλιγγενεσίαν*. *Spartianus* in vit. Hadriani: *natalem adoptionis celebrari jussit*, ad quem locum videndus *Is. Casaubonus*. Sed et *natalem* pro die, quo imperium iniit Maxentius, absolute posuit auctor Paneg. 8. c. 16, 2. DAVIS. Adde Brant.

Zamam] Codices nonnulli, *Zamae*. Quomodo et alibi loquitur Hirtius. CLARK.

Quem oppidani, antea rumore — audito, — prohibuerunt] Ita ex MSS. Reg. et Vossii restitui. Editi omnes, (*Quem* antea *oppidani, rumore — audito, — prohibuerunt.*) Perperam admodum, et magno cum sententiae detrimento. CLARK. Optimo verborum ordine *Gryphius* et *Lugdunenses* 1576. exhibent, *Quem oppidani, antea rumore exoptato* etc. eumque in MSS. *Reg.* et *Voss.* repertum Cl. *Clarkius* merito probavit. DAVIS. *Cur. sec.* Eum ordinem jam videre licet in Edd. Vasc. et Stephani.

In oppido Zamae] Sic rescripsi ex MS. *Norv.* et edit. *Rom.* A. D. 1472. In vulgg. erat, *in oppido Zama*, quae magis est proletaria loquendi ratio. Vide not. ad hujusce libri c. 36. DAVIS. *Oppido* Zamae) Sic rescribit Davisius ex MS. Eliensi et Edit. Romana. Suffragatur MS. Regius. Al. (*oppido* Zama.) CLARK. *Zamae* quoque Petav. Leidd. Dorvill. et Ed. Mediol.

mensibus; deinde quum [a] se parum proficere intellexisset, precibus [b] quoque orasset, uti se ad suos Deos [c] penates admitterent; ubi eos [d] in sententia perstare animadvertit, nec minis, nec precibus suis moveri, quo magis se reciperent: tertio petit ab eis, ut sibi conjuges liberosque redderent, ut secum eos
5 [e] absportaret. Postquam sibi nihil omnino oppidanos [f] responsi reddere animadvertit, nulla re ab iis inpetrata, ab Zama discedit, atque ad villam suam cum [g] M. Petrejo paucisque equitibus [h] se confert.

1 XCII. Zamenses interim legatos de iis rebus ad Caesarem Uticam mittunt, petuntque ab eo, *uti ante, quam rex manum conligeret, seseque obpugnaret, sibi auxilium mitteret: se tamen paratos esse, sibi quoad vita subpeteret, oppidum, seque ei*
2 [i] *reservare*. Legatos conlaudatos Caesar domum jubet antecedere, ac suum adventum [k] praenunciare.

VARIAE LECTIONES.

a Deest L. pr. b abest Pet. L. pr. Dorv. *que* L. sec. c *penatesque* L. sec. Dorv. d *in sua s.* Edd. R. M. V. *persistere* L. pr. e *transport.* L. sec. f *responsum* Petav. L. pr. g deest L. pr. h exsulat Pet. *iter confecit* L. pr. i *servare* Dorv. k *pron.* Leidd. Edd. R. M. V. Vide Sciopp. susp. Lect. 4, 14.

Cunctaque gaza regia] *Gaza* vox est Persarum, quae pecuniam et omne, quod possidemus, denotat. *Servius* ad *Virgilii* Aen. 1, 123. *Gaza Persicus sermo est, et significat divitias.* Ac ad Aen. 2, 763. *Gaza census Persarum lingua, et est numeri singularis tantum:* qua in re fallitur vir eruditissimus, nam *Lucretius* 2, 37. sic ait: *Qua propter quoniam nil nostro in corpore gazae Proficiunt.* Et *Horatius* Od. 1, 29. *Icci, beatis nunc Arabum invides* Gazis. Ex hac voce Gaza, urbs Palaestinae, nomen sumsit, si fides *Pomp. Melae* 1, 11. DAVIS. Memoria fefellit magnum Vossium quoque, negantem, aurei aevi scriptoribus *gazas* plurali numero in usu fuisse, de Anal. 1, 40. Quare ad eum refellendum jam adduxerunt viri docti Horat. Od. 2, 16. *Non gazae submovent tumultus mentis.*

Sibi quoad vita suppeteret, oppidum seque ei reservare] Ita interpungendum Sensus manifesto postulat. Editi, (*sibi, quoad*

Ipse postero die [a] Utica egressus cum equitatu [b] in regnum ire contendit. Interim in itinere ex [c] regiis 3
copiis duces complures ad Caesarem veniunt, orant- 935
que, ut sibi ignoscat; quibus subplicibus venia data, Zamam perveniunt. Rumore interim perlato de ejus 4
lenitate clementiaque, propemodum omnes regni equites Zamam perveniunt ad Caesarem; ab eoque sunt metu periculoque liberati.

XCIII. Dum haec utrobique [d] geruntur, Consi- 1
dius, qui Tisdrae cum [e] familia sua, gladiatoria manu, Gaetulisque praeerat, cognita caede suorum, Domitiique et legionum adventu perterritus, desperata salute, oppidum deserit, seque clam cum paucis barbaris [f] pecunia [g] onustus subducit, atque in regnum fugere contendit; quem Gaetuli sui comites 2
[h] in itinere, praedae cupidi, concidunt; seque in quascumque [i] potuere partes conferunt. C. inte- 3
rim Virgilius, postquam terra marique clausus se ni-

VARIAE LECTIONES.

a *Uticam* L. pr. V. ad B. G. 1, 44. b Sic MSS. non *ire in r.* c *regis* Pet. d *fiunt* L. sec. e *familiari* Dorv. f *pecuniae* Ed. Elz. g *onustis subduxit* L. sec. h deest L. pr. i *potuerunt* L. pr. Mox vulgo deest *aut* post *suosque.*

vita suppeteret, oppidum etc.) Quae interpunctio sententiam perturbat penitus. CLARK.

Suosque interfectos aut fugatos] In Edd. Rom. Med. et Ven. solummodo est, *suos autem interfectos*, omissis ceteris. Bene Dorvill. *suosque aut interf. aut fugatos*, quod reponere non dubitavi. c. 85. *Reliquos aut interfecit, aut recepit.* et millies.

Manus intulisse] Ex MS. *Ursin.* legendum crediderim, *Uticae sibi ipsum manus attulisse*, qui cum paullo rarior loquendi modus, Librarii, ut fit, in notiorem formulam mutarunt. Scriptor B. Hisp. cap. 42. *Populi R. magistratibus sacrosanctis manus — attulistis. Corn. Nepos* Timol. 1, 4. *Ipse non modo manus non attulit. Cicero* Offic. 1, 7. *Is quasi manus afferre videtur socio.* Sic etiam locutus est *Seneca* de Brev. vitae c. 6. DAVIS. *Attulisse*) Sic MS. Ursini, quod probat Davisius. Al. *manus*, vel

hil proficere intellexit, suosque aut interfectos, aut fugatos, M. Catonem Uticae sibi [a] ipsum manus intulisse, regem vagum, [b] ab suisque desertum ab omnibus aspernari, [c] Saburam, ejusque copias ab Sitio esse deletas; Uticae Caesarem sine mora receptum; de tanto exercitu reliquias esse [d] nullas, quae sibi, suisque liberis prodessent; a Caninio proconsule, qui [e] eum obsidebat, fide accepta, seque et sua omnia, et oppidum proconsuli transdit.

1 XCIV. Rex interim Juba ab omnibus civitati-

VARIAE LECTIONES.

a Ita Urs. e Codice suo cum Scalig. Reliqui MSS. et Edd. priores *ipsi.* sed v. c. 91. et ad B. G. 2, 25. b vulgo *a suis.* c *Saburram* MSS. ut supra et c. 95. d deest Scal. vulgo *qui.* e *tum* Edd. R. M. V. *excepta* Pet. L. sec. Scal. Dorv. non male.

manum, intulisse. CLARK. *Manum intulisse* Leid. pr. Sed, *attulisse*, Petav. quoque. Seneca de Ben. 5, 15. *Ipsi patriae manus afferre*, et saepius; atque ita passim, *vim adferre.* Adi Cel. Heins. et Burmann. ad Ovid. Ep. 17, 21. Dein, *ab suisque*, restitui e Pet. et Dorv. *a suisque* Leidenses, Ursin. et Edd. primae habent. Vulgo, *a suis.*

Qui sibi suisque liberis prodessent] Sic Recentiores Edd. habent pro, *quae*, quod est in MSS. et Edd. prioribus, ut et Jungerm. Cellar. Quare id reddidi, licet sciam, *qui* defendi posse per Synthesin. In Petav. Cod. scribitur, *quae s. s. l. tutandis pr.* In Dorvill. et Edd. primis, *quae sibi prod. suisque lib. Prodessent* in Scal. non comparet. Egregie sinceram Hirtii manum videtur servasse Leid. primus, *nullas; ipse sibi suisque liberis a Caninio etc. fide accepta.* Celsus: *sibi suisque liberis consulens cum Caninio vitam pepigit.*

Juba] Deest in MSS. Reg. et Eliensi. Et deesse potest. CLARK. Abest quoque a Leidensibus et Dorv. Sed et c. 91. *Rex interim Juba.*

Quum jam conatus esset] Hasce voces delendas censuit *Jos. Scaliger*, temere nimis, cum eas retineant MSS. Ulcus tamen est in verbis, sui sanando operam navarunt plurimi. *M. A. Muretus* ad *Senecae* de Prov. c. 2. legit, *quum omnia conatus esset; Joan. Glandorpius*, quique eum non nominatum passim exscripsit, *Joan. Goduinus*, reponunt, *quum jam convivatus esset*, et haec sane conjectura firmari potest ex *Flori* 4, 2, 69. qui testatur, Jubam et Petrejum paullo ante pugnam magnifice epulatos esse. Illam tamen emendationem repudio, quia nimium abit a lectionis receptae vestigiis, et unice amplector *Ph. Rubenii* hariolationem; is enim Elect. 1, 10. minima mutatione rescribit, *quum jam coenatus esset.* Certe, cum

bus exclusus, desperata salute, quum jam [a] coenatus esset cum Petrejo, ut [b] per virtutem interfecti esse viderentur, [c] ferro inter se depugnant: atque [d] firmior inbecilliorem, Juba Petrejum facile ferro consumsit: [e] deinde ipse sibi quum conaretur gladio transjicere pectus, [f] nec posset, precibus a servo suo inpetravit, ut se interficeret; idque obtinuit. 936

XCV. P. [g] Sitius interim, pulso exercitu Saburae, praefecti Jubae, ipsoque interfecto, quum iter cum paucis per Mauritaniam [h] ad Caesarem faceret, 1

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *conatus*. b *cum virtute* Petav. Scal. L. pr. sed v. ad B. Civ. 2, 30. c deest L. sec. d *infirmiorem imbecellioremque* Edd. R. M. V. e *dein cum* L. pr. f *neque* L. sec. g *Sit. inter. p.* L. pr. alii *Sit. interim*, ut cum Vasc. Steph. etc. dedi pro *interim Sit.* Edd. R. M. V. *int. Sictius item interp.* Abest *interim* a Pet. Sc. h desunt Dorvill.

L. Ampelius lib. Memor. c. 38. ajat, *Jubam* post magnificam coenam *interficiendum se dedisse*, procul dubio veram lectionem restituit vir eruditus, a quo tamen miror locum hunc *Ampelii* fuisse praeteritum. DAVIS. Mureti conjecturam probat Barthius Advers. 16, 5. ubi docet, Jubae, delicato regi, potius convenire, ut non posset se ipse interficere, quam Petrejo, quem *inbecilliorem* ob acceptum vulnus et grandiorem aetatem vocat. *Convivatus* adrisit etiam Cellario; sed verissima videtur, quam ideo cum Clarkio in textum recepi, correctio, *coenatus*, quam etiam margini sui codicis olim adlevit Gruterus. Quod participium Plautus, Horatius, Appulejus et Cicero ipse ita exhibuerunt. Vide etiam Graev. ad Cicer. l. 2. ad Att. 17.

Firmior imbecilliorem, Juba Petrejum facile ferro consumsit] *Ph. Rubenius* Elect. 1, 10. reponit, *Jubam Petrejus*; Epitome enim *Liviana* lib. 114. et *Florus* 4, 2, 69. tradunt, Petrejum Jubae, dein sibi manus intulisse. Sed de horum morte tanta est scriptorum discrepantia, ut in *Hirtio* nihil ausim mutare. *Seneca* de Provid. c. 2. *Jam Petrejus et Juba concurrerunt, jacentque alter alterius manu caesi.* Et ab hujus quidem partibus stant *Appianus* lib. 2. B. C. p. 490. ac *Dion* l. 43. p. 217. At *Sextus Rufus* Breviar. c. 4. sic loquitur: *Mauros Juba rex tenebat, qui, in caussa belli civilis ab Julio Caesare victus, mortem sibi propria manu conscivit.* Accedit, quod omnes tam MSS. quam editi vulgatam lectionem tueantur, quam etiam in suo Codice invenit *Jul. Celsus*, quem vide p. 236. DAVIS. Sic et *Gargonius* apud *Senecam* patrem suasor. 8. p. 58. *Juba*, inquit, *et Petrejus mutuis vulneribus concurrerunt, et mortes foeneraverunt*. IDEM. *Cur. sec.*

forte incidit in Faustum Afraniumque, qui eam manum habebant, qua Uticam diripuerant, iterque in Hispaniam [a] intendebant, et erant numero circiter
2 [b] MD. Itaque celeriter nocturno tempore insidiis dispositis, eos prima luce adortus, praeter paucos equites, qui [c] ex primo agmine fugerant, reliquos aut [d] interficit, aut in deditionem [e] accipit; Afranium et Faustum vivos capit cum [f] conjuge et libe-
937 ris. Paucis post diebus, dissensione in exercitu orta, Faustus et Afranius interficiuntur. Pompejae cum Fausti liberis Caesar incolumitatem, suaque omnia concessit.

1 XCVI. Scipio interim cum Damasippo, et Torquato, et Plaetorio Rustiano navibus longis diu mul-

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *tendebant*. b *CCVIII* Edd. R. M. V. *D* abest Scal. L. pr. c *in* Leid. sec. d *interfecit* MSS. 3. e *accepit* MSS. 2. f *conjugibus ac* L. sec. Dorv. Edd. R. M. V.

Impetravit] Glandorpius ait, rectius fore, si legamus, *flagitavit*, vel *contendit*, quia sequitur, *idque obtinuit*. Cur non potius, *petivit?* nisi malis verba, *idque obtinuit*, ut supervacua, deleri.

Iterque in Hispaniam tendebant] Absunt haec a Leidensi primo. In reliquis, Petav. Scalig. Leid. sec. Dorvill. Edd. primis, Vasc. Steph. Gryph. post. ac Stradae, *intend.* Quod cur mutarint alii, caussam non video. Livius 21, 29. *Utrum coeptum in Italiam intenderet iter.* atque ita ille saepius. Vide Drakenb. ad Sil. 3, 466. et Cort. ad Sall. B. Jug. c. 107. *Intendere fugam* apud Lucanum et Curtium.

Eos prima luce adortus] Abest *eos* a Dorvill. et Leid. pr. habet, *cum pr. luce.* Forsan recte. Adi ad c. 62. *Cum primo mane. Adorti* sic sine casu etiam c. 69. *Ex insidiis adorti agmini sese obferunt.*

Rustiano] Si scriptus liber adjuvaret, mallet Ursinus, *Cestiano*, quod et a Cl. Perizonio sui libri margini adscriptum. Passim enim *Plaetorius Cestianus* in nummis, sed is in partibus Caesaris fuit. Vide B. Alex. c. 34. Quare rectius addit, *Rustianus* videri dictum, quod fuerit aliquis *Rustius* a gente *Plaetoria* adoptatus. Consule Ursinum in Familiis in, *Plaet.* Male Glandorpio in Onom.

tumque jactati, quum Hispaniam peterent, [a] ad Hipponem regium [b] deferuntur, ubi classis P. Sitii [c] per id tempus erat: a qua pauciora ab amplio- 2
ribus circumventa navigia deprimuntur; ibique Scipio, cum quibus paullo ante nominavi, interiit.

XCVII. Caesar interim, Zamae auctione regia 1
facta, bonisque eorum venditis, qui cives Romani contra populum Romanum arma tulerant, [d] praemiisque Zamensibus, qui de rege excludendo consilium ceperant, [e] tributis, vectigalibusque regiis abrogatis; ex regnoque provincia facta, atque ibi [f] Crispo Salluſtio Proconſule cum imperio relicto, ipse [g] Zama egreſſus Uticam se recepit. Ibi bonis 2
venditis eorum, qui sub Juba Petrejoque [h] ordines

VARIAE LECTIONES.

a *ab Hippone* Scalig. Petav. *ad Ippone* L. pr. b *perf.* Pet. c *ad* Petav. Leid. sec. deeſt L. pr. Dorvill. V. ad 6, 36. d *praemiis Z.* L. pr. e *tributisque* L. pr. f deeſt L. pr. Edd. R. M. V. Q. Petav. g *Zamae* L. pr. h *ordinem* Petav.

dicitur *Rusticanus*, et *Rusticianus* in Dorvill. ac *Ruscianus* in Petav.

Ibique Scipio cum iis, quos paullo ante nominavi, interiit] Scipio, *assecutis eum hostibus, gladium per viscera exegit*, ut teſtatur *Florus* 4, 2, 68. Vide et *Appianum* l. 2. B. C. p. 491. et *Dionem* l. 43. p. 217. DAVIS.

Cum iis, quos p. a. nominavi, interiit] In Petav. et Dorv. non comparet τὸ *iis*. Eleganter Graeco more, et, ni fallor, vere, Leidens. primus: *cum quibus paullo ante nominavi.* Vide Davis. ad B. C. 3, 69. Afric. c. 41. *In eo loco, quo paullo ante commemoravi.* Adde B. C. 3, 15. *Cum essent in quibus demonstravi angustiis.* et J. Periz. ad Sanct. Min. 2, 9, 2. ac Cl. Burm. ad Sueton. Calig. c. 43.

Abrogatis] Non damno hanc lectionem, si quidem MStorum auctoritate nititur, nam Scalig. Leid. sec. Dorvill. cum Edd. primis, Vascos. Gryph. Stephani aliisque habent, *irrogatis*. Petav. et Cujac. *togatis*, nisi excerpta fallunt: at Leidens. primus, *erogatis*, i. e. inpensis in illos ad praemia, seu *donatis*, ut varia pro lectione eſt in Cujac. Ut *erogarit* vectigalia regia Zamensi-

938 duxerant, item [a] Thapsitanis HS [b] vicesies, conventui eorum HS tricesies, Adrumetinis HS tricesies, conventui eorum HS quinquagies, multae nomine, [c] inponit. Civitates, bonaque eorum ab omni injuria rapinisque defendit.
3 Leptitanos, quorum superioribus annis [d] bona Juba diripuerat, et ad senatum questi per legatos, atque arbitris a senatu datis, sua receperant, tricies centenis milibus [e] pondo olei in annos singulos multat, [f] ideo quod initio, per dissensionem [g] principum, societatem cum Juba inierant, eumque armis, [h] militi-

VARIAE LECTIONES.

a *Thapsianis* Dorvill. Leid. sec. Edd. Rom. Med. Ven. b vulgo *XX millia*, et *Adrumetanis XXX*, et *L millia*. c *imposuit* Leid. sec. d Sic MSS. non *J. b.* e Sic Ciaccon. MSS. et Edd. ante Scalig. *ponderis*, vel *ponderibus*. V. Gronov. P. V. c. 7. *oleum* Leid. pr. f *Id; quod* Leid. pr. ut subintelligas *facit*. V. ad B. Alex. cap. 58. g *principium* Leid. sec. h *militaribus* Leid. sec. Dorvill. Edd. Rom. Med. Venet. *et pec.* Edd. eaedem. *pecuniaque* Dorv.

bus, qui etc. [Scriptura, *erogatis*, unice vera est.] Paullo post in Edd. primis scribitur, *Sallustio populi Ri. proconsule*: non male, si MSS. addicerent. Vide omnino Heinsium et Burmann. ad Vellej. 2, 79. et supra ad c. 54. *milites populi Romani.*

Qui — ordines duxerant; item Thapsitanis etc.] Vox, *item*, abest in MSS. Reg. et Vossii, et Edit. Romana; et recte quidem abest. Nisi forte desit aliquid: ut, (*qui — ordines duxerant*, Uticensibus mulctam imponit: *item Thapsitanis etc.*) aut aliquid simile. Eoque magis, quod in MS. Eliensi scriptum sit, (Item*que Thapsitanis etc.*) CLARK. *Petav.* et *Norvic.* dant, *itemque;* qua de causa *Clarkius* aliquid excidisse suspicatur. Sed verius est, ut deleatur, *item;* quo vocabulo MSStos *Reg.* et *Voss.* ac editionem *Romanam* carere, vir ille doctus observavit. Abest etiam a *Beroald. Gryph.* et *Lugd.* 1576. Possis etiam legere, *tum Thapsitanis* etc. DAVIS. *Cur.*, *sec.* Abest quoque *item* a Leid. sec. Dorvill. et Edd. Med. Venet. Vascos. Steph. Sed, *itemque* Leid. pr. Unde putem cum Clarkio quid excidisse.

HS. xx *milia* etc.] In nullo MSto nec Edd. primis nusquam hic comparet, *millia:* nec potest e Latini sermonis ratione. Quare cum Glandorpio ubique scripsi,

bus, pecunia juverant. Tisdritanos, propter hu- 4
militatem civitatis, certo numero frumenti multat.

XCVIII. His rebus gestis, Idibus Jun. Uticae 1
classem conscendit, [a] et post diem III [b] Carales in
Sardiniam pervenit. [c] Ibi Sulcitanos, quod Nasidium ejusque classem receperant, copiisque juverant, HS [d] centies multat; et pro [e] decumis octavas pendere jubet: bonaque paucorum vendit; et 2
ante diem III Kal. Quinct. naves conscendit; et a
[f] Caralibus secundum terram [g] provectus, [h] duo-

VARIAE LECTIONES.

a *ac* Leid. pr. b *Caralis* Scalig. Edd. Rom. Med. Ven. *Calarim* Leid. sec. Dorvill. c *ubi Surcit.* Dorvill. *Succit.* Leid. sec. *Suchit.* Edd. qdd. d vulgo *C millibus.* e *decimis* MSS. f *Calaribus* Dorvill. Leid. sec. g vulgo *profectus.* h Sic MSS. Ursin. Leid. pr. etc.

vicesies, tricesies bis, et *quinquagies*, et c. seq. *centies*, pro, *c millibus*. Consule omnino summum Gronov. de Pec. Vet. 2, 3.

Adrumetanis] Petav. *Adrumetenis.* Leid. pr. *Adrumetinis.* Rectissime. Sic enim hoc gentile terminatur a Latinis: ut ex scriptoribus non solum, sed et inscriptionibus patet. Vide Berkel. ad Steph. Byzant. V. Ἀδρύμης, et supra ad c. 3.

Ad senatum questi per legatos, atque arbitris a senatu datis, sua receperant] *Petav. Norvic.* et *Gryph.* dant, *questi per legatos atque arbitros a senatu datos.* Legendum vero, *ad senatum questi per legatos, arbitris a senatu datis, sua receperant.* Vocula, quam delemus, sensum turbat, nullique est usui. DAVIS. *Cur. sec.*

Arbitris a senatu datis] Sic recentiores habent Codices; nam praeter Petav. et Eliens. etiam Scalig. Leid. pr. et Edd. Vascos. Stephan. Gryph. post. Str. dant, *arbitros a sen. datos.* Quare rectum esse puto, quod servavit Cujacianus, *Arbitrio a* (*ab* Dorv.) *sen. dato.* Confer, quae notavi ad B. Civ. 3, 20. *Solutionibus, quae per arbitrium fierent.* Sic non opus erit, ut cum Davisio deleas, *atque.* Ceterum pro *et questi* non legendum cum Aicardo, *et qui questi*, vel cum eruditissimo Poeta, Huidecopero, *sed questi.* Subintelligitur *qui.* Adi omnino notata ad B. G. 4, 3. et h. libro c. 64.

Carales in Sardiniam pervenit] MS. *Norv. a Caralis in Sar.*

detricesimo die, [a] eo quod tempestatibus in [b] portubus cohibebatur, ad urbem Romam [c] venit.

VARIAE LECTIONES.

a *de eo* Leid. pr. *ideo* MSS. 2. Edd. Rom. Med. Ven. b *portibus* Leid. pr. Dorv. V. ad B. G. 3, 8. c *pervenit* Leid. sec.

diniam, unde reponendum, *ad Carales*, vel, pro vetere scribendi more, *ad Caralis*. Carales urbs est Sardiniae primaria, quam urbem urbium vocat *Florus* 2, 6. DAVIS. *A Caralis* etiam Petav. corrupte pro, *ad*. Contra, *a Caralibus*, statim. Supra de hac praepositionis additione aliquoties egimus. Porro auctoribus Petav. Scalig. Leid. pr. praeferrem, *IV. Kal. Quinct.* licet Celsus etiam *III* scribat, recentiores sequens Codices. Restitui interim, *provectus*, fide MSS. omnium et Edd. praeter Amst. Davis. Lugd. et Clark. Vide ad 5, 8.

IN-

INCERTI AUCTORIS 939

DE

BELLO HISPANIENSI

LIBER UNUS.

ARGUMENTUM.

I. *Belli Hispanici initia.* II. *Caesar ad Cordubam oppugnandum contendit;* III. *Interim Uliae a Pompejo obsessae auxilia inmittit;* IV. *Cordubam oppugnando, Pompejum Uliae obsidionem dimittere cogit.* V. *Pompejo Cordubam suppetias eunte, Cae-*

A. Hirtii Pansae] Nullus fere liber plures ab aevi dentibus cicatrices accepit; eae tamen aequiore animo sunt ferendae, quod hic scriptor a superiorum commentariorum elegantia multum recedat: ut enim in iis summus elucent sermonis nitor et nescio quae συνθέσεως concinnitas, ita in hoc opusculo non solum crebra sunt ἀνανταπόδοτα ac ἀσύντακτα, sed et totum orationis filum hominem ostendit scribendi prorsus imperitum; unde factum, ut hunc libellum non *Hirtio*, sed *Balbo* aut *Oppio* post alios adscripserit *G. J. Vossius* de Hist. Lat. 1, 13. Nonnulli vero censuerunt, fieri non potuisse, ut homo Romanus tam male scriberet, quapropter Afri vel Syri militis esse foetum arbitratur *Joan. Goduinus.* Immerito quidem: nam licet horrida et incondita sit dictio, adeo

sar Ateguam oppugnat, sequiturque eum Pompejus. VII. *Sua uterque castra munit, in locis montuosis et ad oppugnandum difficillimis.* IX. *Pompejus, castellum quoddam Caesaris adortus, repellitur.* X. *Caesar Ateguam oppugnare pergit.* XI. *Oppidani erumpentes, repelluntur.* XIII. *Conflictationes exercituum Caesaris et Pompeji.* XIV. *Proelii equestris ratio.* XV. *Oppidanorum crudelitas.* XVI. *Oppidani iterum erumpentes, repelluntur.* XVII. *Tib. Tullius cum Caesare de deditione agit.* XVIII. *Oppidi oppugnatio continuata.* XIX. *Oppidum Caesari deditur.* XX. *Pompejus ad Ucubim versus, castra movet.* XXII. *Bursavolensium gesta.* XXIII. *Caesaris et Pompeji castra castris conferuntur prope Ucubim; et parva aliqua ibi fiunt proelia.* XXV. *Turpionis et Nigri μονομαχία.* XXVI. *Multi ab hostibus*

tamen pura est ac a barbarie aliena, ut hoc scripto nihil Latinius concipi posse pronunciarit judex sane idoneus, *Jos. Scaliger*, Proleg. in *Manilium* p. 3. DAVIS. Si hic Liber (quod tamen vix crediderim) sit *A. Hirtii*, quae est horrida ejus et inculta, licet Latina quidem, dictio, conjecerim equidem, breve id solummodo et extemporale esse commentariolum, historiae fortasse postea conscribendae materiam futuram. CLARK. *Incerti Auctoris*) *Balbi* fuisse *Ephemeridem*, cujus meminit Sidonius Epist. 9, 14. putat Cellarius. Oppio etiam Volaterranus tribuit. Adscripsit orae libri sui Cujacius: *Liber corruptissimus, et, ut videtur, ex Graeca lingua translatus. Non est Hirtii. Militari et horrido stylo* scriptum ait Lips. Elect. 2, 22. adsentientibus dein jure omnibus viris doctis. Quare ego, (qui omnino statuo, *Ephemeridem* B. Hispaniensis esse, ab Romano homine, qui his expeditionibus interfuit, conscriptam temere, non vero justum *commentarium*) *Hirtii* nomen delevi, et, quod vides, subposui. E MSS. tamen nonnihil emendatiorem exhibui. Nam vulgo circumferri corruptissime, e seqq. patebit.

ad Caesarem transeunt. Pompeji litterae interceptae. XXVII. *Castra utrinque in campo Mundensi constituuntur;* XXVIII. *Proelium ibi maximum committitur.* XXXI. *In quo Pompeji copiae ingenti cum clade penitus sunt fusae.* XXXII. *Caesar fugatos in oppido Munda obsidet;* XXXIII. *Cordubamque oppugnat et occupat;* XXXV. *Item Hispali potitur, expelliturque, eamque denuo occupat. Mundenses, deditione ficta, caedem parantes, conciduntur.* XXXVII. *Carteja Caesari deditur: Pompejus inde profugit.* XXXIX. *Pompejus interficitur.* XL. *Caesaris naves incenduntur.* XLI. *Caesareani Mundam occupant: Ursaonem oppugnant.* XLII. *Caesaris concio habita Hispali.*

---

1 I. Pharnace superato, Africa recepta; qui ex iis
940 proeliis cum adolescente Cn. Pompejo profugissent,
quum et ulterioris Hispaniae potitus esset, dum Caesar muneribus dandis in Italia detinetur; quo facilius praesidia [a] contra compararet Pompejus, in fidem
2 uniuscujusque civitatis confugere coepit. [b] Ita partim precibus, partim vi, [c] bene magna comparata
3 manu, provinciam [d] vastare. Quibus in rebus nonnullae civitates sua sponte auxilia mittebant: item

VARIAE LECTIONES.

a Deest Edd. R. M. V. *pararet* L. pr. Dorv. nec male. b *Itaque* L. sec. Edd. Vasc. Steph. Gr. etc. c *pene* L. sec. Dorv. v. Brant. ad c. 4. et 12. d vulgo *v. coepit*, et omittitur mox *contra*.

Pharnace superato] Haec est ἀνακεφαλαίωσις bellorum, quae post Alexandrinum gessit Caesar, ut frustrà sint *Joan. Glandorpius* et *Joan. Goduinus*, qui reponunt, *Scipione superato*; falluntur etiam interpretes, qui hunc libellum ἀκέφαλον censent. DAVIS. Videtur tamen ad connexionem aptius, *Scipione superato*, quod reliquit Leidens. pr. ut conjecit Glandorpius.

Qui — profugissent, — confugere coepit] Hoc est, (cum iis, *qui etc.*) Cujusmodi locutionibus, non quidem plane non Latinis, sed horridis admodum et hiulcis, plenus est hic Liber. CLARK. Melius esse ait Gruterus, quod invenit in Petaviano, *cum multi ex.* Vide Glandorp.

In Italia detinetur] In *Gryph.* et *Lugdun.* 1576. est, *distineretur*. Lege, *detineretur*. DAVIS. *Cur. sec.* *Distineretur* est in Vascos. et Steph. Edd. *detineretur* in MSS. Leidd. sed male. *Dum* hoc sensu indicativum habet, quod non advertisse Davisius videtur. Adi ad c. 61. B. Afric.

Compararet Pompejus] Goduinus legit, [*compararet*: (scil. Caesar) *Pompejus, etc.*] Syntaxi plane nulla. CLARK.

Provinciam vastare coepit] Delevi verbum, *coepit*, quod statim praecessit, fide MSS. Cujac. Petav. et Leid. pr. Hanc autem constructionem esse Latinam, quis tiro nescit? Adi ad 7, 81.

Contra] Vocem istam, a Scaligero et Recentioribus omissam, ex MSS. Reg. et Eliensi et Edit. Romana restitui. CLARK. Accedunt MSS. Scal. Leid. pr. Ursini, Ciacc. et Ed. Med. Ven. Habent quoque Vasc. Steph. Gryph. posterior, sed superius *contra* illi editores ejecerunt, nec male meo judicio. *Cludebant* edidit Scaliger primus e MS. Ursini et suo. Quomodo nonnulli viri docti scribi volunt ubique pro, *claudo.* ut notum est.

De Cn. Pompejo] Ni fallor, legi debet, *De C. Caesare.*

Aliqua ei inferebatur caussa] Alicujus criminis insimulabatur.

nonnullae portas contra cludebant; ex quibus si qua 4
oppida vi ceperat, quum [a] aliquis ex ea civitate op-
time de Cn. Pompejo meritus civis esset, propter pe-
cuniae magnitudinem aliqua ei inferebatur caussa, ut,
eo de medio sublato, ex ejus pecunia latronum lar-
gitio fieret. Ita paucis commodis hoste hortato, ma- 5
jores augebantur copiae: ob hoc crebris nunciis in 941
Italiam missis, civitates contrariae Pompejo auxilia
sibi depostulabant.

VARIAE LECTIONES.

a *alias* Petav.

Sic, *inferre crimina*, dixit scriptor ad Herennium 4, 35. ac, *inferre controversiam*, *Cicero* de Invent. 2, 21. Vide et interpretes ad *Phaedri* 1, 1, 4. DAVIS. V. ad B. G. 1, 39. *Alia caussa inlata.*

Paucis commodis hoste hortato] Ob hanc locutionem nostro βαρβαρισμὸν impingit *Joan. Rhellicanus*, et de vitio tam certus est *Joan. Brantius*, ut affirmet, ne *Priscianum* quidem hanc mendam posse defendere. Bona verba, quaeso. *Appulejus* Metam. lib. 9. p. 203. *Canes transeuntium viatorum passim morsibus alumnatos laxari, atque in eorum exitium inhortatos immitti praecipit.* Passivam etiam, non minus quam activam, significationem huic verbo competere, testatur *A. Gellius* N. A. 15, 13. Vide et *Ger. Joan. Vossium* de Anal. 3, 6. DAVIS. Ut *hortatus* passive sumi possit, videtur tamen corruptus esse locus. Nam, *pacis commodo*, est in Pet. Cod. *commoda* Scal. et, *pacis commoda*, Leid. pr. Unde quid extricari debeat, vide Lector.

Majores augebantur copiae] *Joan. Glandorpius* reponit, *magis agebantur copiae*, vel, *majores reddebantur*; sed certissime legendum, *majores* cogebantur *copiae*; quae phrasis est Latinissima; nisi forsan, quod suspicor, ἰδιωτικὸς sit hujusce scriptoris Pleonasmus. DAVIS. Certe similiter occurrit in nono Canone Theodori. *Tractatum est*, inquit, *ut* PLURES *episcopi crescente numero fidelium* AUGERENTUR.' Exstat apud *Bedam* Hist. Eccles. 4, 5. DAVIS. *Cur. sec.*

Ob hoc] Sic rescripsi e Cod. Petav. quod valet, *propterea. Hoc* Cujac. Scal. Leid. pr. Dorvill. et Edd. Rom. Mediol. Ven. Vulgo, *ideoque*. Vide ad Frontin. 1, 6, 2. et 3, 9. 3. *Ob hoc in fugam dilapsi*; ubi vulgo etiam, *hoc*, quod et ipsum sic satis defendi posset.

Designatus dictator IV] Edd. primae, item Plantinus, Scaliger, et seqq. omiserunt secundo loco, *dictator*, quam vocem tamen MSS. et Edd. ceterae retinent. Nisi quod Petav. habeat simpliciter, *C. Caesar dictator IV*. Videtur legendum, *dictator III, designatus* Consul *sive* Cos. *IV*.

ejus provinciae caput esse existimabatur: ipse autem Cn. Pompejus adolescens Uliam oppidum obpugnabat, et fere jam aliquot mensibus ibi [a] detinebatur.
2 Quo ex oppido, cognito Caesaris adventu, legati, clam praesidia Cn. Pompeji, Caesarem quum adissent, petere coeperunt, [b] uti sibi primo quoque tem-
3 pore subsidium mitteret. Caesae [c] eam civitatem omni tempore optime de populo Romano [d] meritam esse

VARIAE LECTIONES.

a *distineb.* Edd. qdd. male. b Ita Pet. L. pr. non *ut.* c *cum e. c.* Scal. *cum ea civitas* Pet. d *merita esset* Pet. *sciens* abest Scal. Pet. L. pr. *sciebat* Edd. Ald. Gryph. dein vulgo *XI* sine *celeriter.*

celerius ad legatos, quam ipsi opinati sunt, appropinquavit Imperator. DAVIS. Et hic eidem equidem viro doctissimo assentior, qui ex Codd. Ciacconii et Eliensi, et Editt. Vet. rescribit, NEQUE, *ut ipse voluit, equitatum* etc. Id enim ait auctor, Caesarem celeritate praevertisse legatos suos, *quo minus* equitatum sibi, ut jusserat, praesidio mitterent. CLARK. *Neque* rescripsi adsentientibus Pet. Scalig. Dorvill. Leid. sec. et Ed. Mediol.

Idem temporis] Rara apud alios locutio: quae tamen conservatur a MSS. Cujac. et Leid. primo ac Dorvill. cum Edd. primis. Mox §. 4. *Incidit idem temporis.* at ibi Edd. Vasc. Steph. et aliae, *id t.* ut est §. 7. sed vide ad c. 12. *Idem temporis.* Scalig. habet, *id tempus.* Petav. *eodem tempore*, et Leid. sec. cum IV. Codd. Gallic. et Edd. Vascos. Aldi, Gryphii, Steph. *per id tempus.* B. Afric. c. 96. *Ubi classis P. Sitii per id tempus erat:* ubi meliores carent, *per;* quae et alibi confundi monuimus. Ceterum Glandorp. et Ciaccon. legunt, *per idem tempus Sex. Pomp. frater (adolescens* Ciaccon.) *cum praesidio C. t.* etc. Mallem, *Erat idem temporis, S. Pomp. fr. quo*, sc. tempore etc. Iidem cum Cellario et aliis, recte quidem, *Uliam* legunt. Vide ad c. 61. B. Afric. MSS. tamen mordicus *Ullam* habent.

Clam praesidia] MS. Norvic. *clam praesidio;* editt. *Rom. Venet. Beroald. clam praeter praesidia;* sed hae varietates ex eo sunt ortae, quod Librarii et editores vulgatam lectionem se non recte habuisse perperam censuerunt. *Plautus* Prol. Amph. v. 107. *Is amare occoepit Alcumenam* clam virum. Idem Menaech. 1, 2, 43. Clam uxorem *ubi sepulcrum habeamus* etc. Ac iterum Mil. Glor. 1, 1, 34. *Clam matrem suam. Terentius* Hec. 3, 3, 36. *Clam partus eveniat patrem atque adeo omnes.* Sic etiam locutus est *Valerius Maximus* 7, 3, 7. DAVIS. *Clam praesidio* etiam Pet. et Edd. Aldi, Gryphii. *Clam praeter praesidia* Cujac. Leid. sec. Dorv. Ursin. ac 3 Gall. et Edd. reliquae ad Scalig. usque, qui bene, *clam praesidia*, cum optimo MS. Ursini, suo et Leid. pr. restituit. Auctor Decl. in Sallust. c. 5. *facinora clam vos essent.* Vide etiam c. 16. *Clam nostros*, et c. 35. *Clam praesidia.*

sciens, celeriter VI cohortes secunda vigilia jubet pro- 943
ficisci, parique equites numero; quibus praefecit ho- 4
minem ejus provinciae notum, et non parum scientem, L. [a] Junium Paciecum: qui quum ad Cn. [b] Pompeji praesidia venisset; incidit idem temporis, ut tempestate adversa, vehementique vento [c] adflictaretur: quem vis tempestatis ita obscurabat, ut vix proximum agnoscere posset. [d] Cujus incommodum 5

VARIAE LECTIONES.

a vulgo *Julium*. b deest L. pr. c *afflictarentur* Edd. R. M. V. vulgo *qua vi obscurabatur*, et *cognoscere*. d *quod* Ciacc.

XI *cohortes*] Hunc numerum vitio operarum in Plantin. Edit. inrepsisse arbitror. Nam MSS. et Edd. priores, *VI. coh.* nisi quod Vascos. in margine ponat, *sedecim*, quod et Ciaccon. in suo Cod. esse testatur. Sed insuper praemittunt vocem, *celeriter*, Petav. Cujac. Scalig. Leid. pr. Dorvill. Edd. Rom. Venet. Med. Vascos. Gryph. post. et Steph. Vere sine dubio. Porro non male Ciacconius legit vel, *DC pedites*, vel, quod malim, *parique turmas equitum numero*. Maxime tamen inclino, ut putem, hunc auctorem elliptice esse locutum et breviter, *pari numero*, tot scilicet, quot pedites erant in cohortibus illis. Petav. autem, Scal. et Leid. pr. dant, *pari equit. numero*, sine *que*.

Hominem ejus provinciae notum] Gnarum seu peritum. *Plautus* Pseudol. 4, 2, 39. *Novi*, notis *praedicas*, id est, scientibus. *Nonius Marcellus* p. 153. ed. Plantin. *Ignotae, id est, insciae. Naevius Lycurgo*: Ignotae iteris sumus, tute scis. *Dictys* Cretensis 6, 7. Notusque *adeo ejus domus*, ubi etiam prima vox active ponitur, ut ineptiat Joan. Goduinus, qui nostrum barbarismi insimulat. DAVIS. Plura exempla vide apud Manut. et J. F. Gronov. ad Cicer. Ep. Fam. 5, 12. *Ignotis nota faciebat*, et Viros doctos ad Phaedr. F. 11. *Ignotos fallit, notis est derisui*.

L. Julium Paciecum] Et hoc credo operarum culpae adtribuendum, qui in Ed. Scalig. expresserunt *Julium*, pro, *Junium*, ut est in MSS. et Editis prioribus: nec male suspicatur Manutius, *Q. Junium*, Hispanum hominem, de quo B. G. 5, 27. est mentio, ejusdem familiae fuisse. Praenomen hic non agnoscit Petav. habetque cum Edd. primis, *Paciequum*. Leid. sec. *Pacietum*, ut est vulgo apud Cicer. ad Att. 12, 2. Sed *Paciaecum* per Diphthongum edidit Graevius l. 6. ad Fam. Ep. 18. et ita ubique scribi amat Manutius, ut et Pighius apud Valer. Max. 5, 4. Ex. 3. ubi eadem in MSS. confusio.

Qua vi tempestatis ita obscurabatur, ut vix proximum cognoscere posset] Petav. Cujac. et Norvic. dant, quem vis tempestatis ita obscurabat. Buslid. autem, ut vix proximum quisquam

6 summam utilitatem ipsis praebebat. Ita quum ad [a] eum
944 locum venerunt, jubet binos equites incedere, et recta per [b] adversariorum praesidia ad oppidum
7 [c] contendere: mediisque [d] eorum praesidiis quum quaereretur, *qui essent;* unus ex nostris [e] respondit, *ut* [f] *sileat verbum facere: nam id temporis* [g] *conari ad murum accedere, ut oppidum* [h] *capiant;* et partim tempestate inpediti vigiles non poterant diligen-

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo deest *eum.* b *hostium* Pet. c *contendunt* L. pr. Dorv. *contenderunt* Sc. d vulgo *ex.* e *responderet* Edd. R. M. V. f *sileant* Dorv. g *conati* L. sec. Edd. R. M. V. *cenati* Dorv. h *caperent* Edd. R. M. V.

cognoscere posset. Rescribendum censeo, *Aërem vis tempestatis ita obscurabat, ut vix proximum* quisquam *cognoscere* (vel, si mavis, ex *Petav.* et *Cujac.* legas, *agnoscere*) *posset.* DAVIS. *Cur. sec.* Excudi curavi, quod praebent etiam Scalig. Leid. pr. Dorvill. *Quem vis t. ita obscurabat, ut vix pr. agnoscere posset.* Ingeniose autem *aërem* conjecit Davisius. In Leid. sec. est, *Aditusque vis.* Ciacoon. ait in suo etiam addi, *aditus. qua vis* Dorv. Opinor legendum, *adflictaretur aditus, quem vis temp. ita obscurabat* etc. ut *aditus* sit ipsa adeundi actio, vel locus, quo adibant. Favet huic conjecturae, quod mox pro, *ad eum locum ven.* in MSS. Leidd. Petav. Cuj. Scalig. et Edd. Vasc. Gryph. Steph. tantum sit, *ad eum ven.* unde male Ald. Manut. et seqq. simpliciter *locum* ediderunt: *ad eum locum* enim habent ceteri MSS. et Edd. primae. In Edd. Rom. Ven. ac Med. *adeoque vis t. obscurabat, ut vix pr. quisquam ag. posset,* deleto, *ita;* interpolate. Rectius pro *posset* in Dorvill. est, *possis,* pro quo lego, *posses.* Ita millies in auctoribus, *ut diceres, ut putares, ut nescires,* occurrit. *Cognoscere* autem mutavi in, *agnoscere,* prae MSS. auctoritate, licet sciam, saepe alterum pro altero usurpari; quod et monendum fuit supra.

Binos equites incedere] Non refertur ad numerum eorum, qui mittebantur, cui enim usui duo equites possent inservire? aut quomodo praetexi poterat, *eos conari ad murum accedere, ut oppidum caperent?* Denotat solummodo, duos equites in singulis lineis seu ordinibus incessisse. DAVIS. *Conscendere* est in Petav. Leid. pr. Dorv. et Edd. Rom. Ven. ac Med. Ill. Heinsius margini adscripsit, *Jubet binos equum conscendere.* Ut scilicet quisque eques acceperit ad se peditem. Pari enim numero equites peditesque erant missi. Vide et c. 4. Davisii expositionem unice probat Clarkius.

Mediisque ex praesidiis] *Que* non est in Leid. pr. Pro *ex* habent, *eorum,* sc. adversariorum, Cuj. Petav. Scalig. Leid. pr. Dorv. et

tiam praestare, partim [a] illo responso deterrebantur.
Quum ad portam adpropinquassent, signo dato, ab 8
oppidanis sunt recepti; et pedites, equitesque clamore facto, dispositis ibi partim, qui remansere, eruptionem in adversariorum castra fecerunt. Sic illud quum inscientibus accidisset, existimabat magna pars hominum, qui in iis castris fuissent, se prope captos esse.

VARIAE LECTIONES.

a *illum responsum* Leid. pr.

Editt. Rom. Ven. ac Med. *Quaereretur qui* deſunt in Cujac. Pet. Scal. et Leid. pr. Nihilominus neceſſario adeſſe videntur.

Ut sileat verbum facere] Hic eſt auctoris idiotismus, quem cum non caperent Librarii, in MS. *Norv.* legitur, *ut sibi liceat verbum facere*, quo fere modo locutus eſt *Hirtius* Bell. Afric. c. 35. Sed ſenſus hic adverſatur. DAVIS. Cum *Norvic.* facit *Petav.* Ad eorum Codicum fidem parva mutatione legi poſſit, NE *sibi* LIBEAT *verbum facere*. Sed, ut dixi, forſan a scriptoris manu venit recepta lectio. IDEM. *Cur. sec.*

Recepti; et pedites equitesque — eruptionem etc.] Locus maxime depravatus. MS. *Norv. recepti: et qui ibi remanserunt, clamore facto, eruptionem* etc. MS. Reg. quem ſequitur *Joan. Godwinus*, exhibet, *recepti pedites. Equites clamore facto dispositi partim ibi remanserunt, et eruptionem* etc. Editt. *Rom. Ven. Beroald. recepti pedites equitesque nocte: sed dispositis partibus oppidani et pedites et equites clamore facto eruptionem* etc. Sic et fere vetus Codex *F. Ursini*. Proxime ad editt. vett. commodo ſenſu legi poſſit, *recepti pedites equitesque nocte:* et *dispositis partibus* etc. Sed in re tam dubia nihil ῥητῶς poteſt affirmari. DAVIS. Cum Edd. Vett. conſentiunt etiam Leid. sec. Reg. Clarkii et Ed. Med. Brevius multo antiquiores legunt Codices. Leid. pr. *Et pedites equitesque clamore facto dispositi partim ibi remanserunt equites clamore facto erupt.* Cujac. *Et pedites equites clamore facto qui erupt.* Scalig. *Et pedites equites clamore facto dispositis ibi partim remansere, erupt.* Petav. tantum, *et qui ibi remanserunt equites, clamore facto er.* Dorvill. *Pedites equites clamore facto dispositi partim ibi remanserunt et erupt.* Senſus auctoris eſſe videtur: Oppidanos, poſtquam recepti eſſent illi pedites equitesque, partim ex urbe eruptionem feciſſe, partim equites, qui ibi remanserant, ab altera parte, ut ita includerent obſeſſores. Forſan leg. *Recepti sunt equites peditesque. Sed oppidani dispositi partibus*, sive, *in partes, et qui ibi remanserunt, equites. clamore facto, eruptionem.* Num fuit quoque, Oppidani partim, partim qui etc? Vel eodem sensu, semel tantum posita voce, partim; de quo vide ad B. Alex. c. 29. Sic illud quum ins. accidisset,

1 IV. Hoc misso ad Uliam praesidio, Caesar, ut
945 Pompejum ab [a] ea obpugnatione deduceret, ad Cordu-
2 bam contendit: [b] ex quo itinere loricatos viros fortes cum equitatu [c] ante praemisit; qui simul in conspectum oppidi [d] se dederunt, in equis recipiuntur.
3 Hoc [e] a Cordubensibus nequaquam poterat [f] animum adverti. Adpropinquantibus, ex oppido [g] bene magna multitudo ad equitatum concidendum quum [h] existent; loricati, ut supra scripsimus, ex equis descenderunt, et magnum proelium fecerunt, sic [i] uti ex infinita hominum multitudine pauci in oppi-

VARIAE LECTIONES.

a *illa* Edd. R. M. V. deest Dorv. b *exque* L. pr. Potav. Edd. ante Plant. c deest Edd. Amst. Davis. Lugd. male. d *sederunt* L. sec. Dorvill. Abest L. pr. e deest L. sec. f Sic L. pr. V. ad B. G. 1, 24. g *pene* Dorv. V. ad c. 1. h vulgo *existet*. i Ita Pet. L. pr. non *ut*.

existimabat m. pars] Leid. sec. et Dorv. *sic illud factum*. Buslid. *sic illa furia*. Cujac. Petav. Leid. pr. *sic illo facto*. Scalig. *sic in illo facto*. Dein, *accidisse existimant prope m.* Leid. sec. Dorv. *existimabant prope*. *Prope* ibi addit quoque Scal. Mox, *se prope e. esse existimarent*, Leid. pr. *se prope captam esse existimavit* Petav. Lego: *sic, ut* (vel, *sicuti*, ex c. 4.) *illo facto, quum insc. acc., m. pars h. q. in i. c. f. se prope captos esse existimarent*. *Pars* cum plurali jungitur: ut solet saepissime. Vide ad B. G. 2, 23.

In conspectu] Sic MS. Reg. Vide supra ad 4, 12. Al. *in conspectum*. CLARK. At mei omnes, *conspectum*.

In equis recipiuntur etc.] Pessime hic impegerunt Annotatores. *Nusquam hoc superius scriptum refertur*, inquit Ciacconius. *Locus dubie sanus*, inquit Cellarius. Goduinus emendat, *EX equis recipiuntur*. — *loricati, etc.* Quem, tanquam approbans, citat et Davisius. Perperam omnes. Nam et vera est vulgata lectio, et Sensus satis manifestus. *Loricatos viros fortes*, inquit Auctor, *cum equitatu praemisit: qui* (loricati pedites) *simul in conspectu oppidi se dederunt, in equis* (post equites) *recipiuntur. Hoc*, (scilicet, quemadmodum pedites loricatos in equis suis post se reciperent equites) *a Cordubensibus* (in oppido) *nequaquam poterat animadverti. Appropinquantibus, ex oppido bene magna multitudo ad equitatum concidendum* (existimantes, sibi cum equitibus solis rem futuram) *quum existent: loricati* (pedites,) *ut supra scripsimus*, (hoc est, quos supra diximus *in equites receptos*; vel simpliciter, quos supra memoravimus,) *ex equis descenderunt, etc.* Fefellit Interpretes, quod voces

dum se reciperent. Hoc timore adductus Sextus Pom- 4
pejus litteras fratri misit, ut celeriter sibi subsidio
veniret, ne prius Caesar Cordubam caperet, quam
ipse illo venisset. [a] Ita Cn. Pompejus, Ulia prope 5
capta, litteris fratris [b] excitus, cum copiis ad Cordu-
bam iter facere coepit.

V. Caesar, quum ad flumen Baetim venisset, ne- 1
que propter [c] altitudinem fluminis transire posset,
lapidibus corbes plenos [d] demisit: ita, insuper ponte
facto, copias ad castra tripartito transduxit. Tene- 2
bant adversus oppidum e regione pontis trabes, ut 946

VARIAE LECTIONES.

a *itaque* L. sec. Dorv. Edd. Vasc. Steph. et aliae. *itaque facit ut* L. pr. Sc. *Pompejus* abest Dorv. bene. b *exercitus* Dorv. c *altitudinis fl. ire* Leid. pr. *ire* etiam Dorv. d MSS. et Edd. pleraeque male *dim.*

istae, (*ut supra scripsimus*,) non referantur ad, (*ex equis descenderunt*,) sed simpliciter ad, (*loricati*.) Vide errorem non absimilem supra ad B. C. 3, 39. Notanda et locutio similis fere infra cap. 8. (*Inter Ateguam et Ucubim, quae oppida supra sunt scripta.*) CLARK. In *equis recipiuntur*) *Petav. Cujac. Buslid. Norv.* aliique Codices, *cum equis recipiuntur*. Lege, *tum equis recipiuntur*. DAVIS. *Cur. sec. Cum* etiam Leid. pr. et Edd. Rom. Venet. Med. Cod. Ursin. *cum equis non rec.* Leidens. sec. Dorv. sine, *equis*, dant, *non recip.* Malim simpliciter legere, *equis recip.* Illae reliquae particulae, *cum*, *non*, *in*, natae videntur, quod Librarii non intelligebant locum, bene a Clarkio expositum. [Sueton. Domit. c. 14. *receptis in manu catenis*. Ovid. Epist. 6, 20. *In mihi promissi parte recepta tori*. ubi v. Burm. Metam. 2, 529. *Sideraque in caelo, st. m., recepta*. Unde defendi potest Auctor B. Hisp. c. 4. *in equis recipiuntur*, et Livius 24, 32. *tuto in Hexapylo agmen receptum est*. OUDENDORP. ad Sueton. loc. cit. p. 930.]

Multitudo ad equitatum concidendum quum exisset] Ex *Petav.* legas oportet, *exissent*. Vide nos ad B. C. 3, 5. DAVIS. *Cur. sec.* Adde Leidenses et Dorv. cum Edd. Rom. et Mediol. quod ideo reposui. Adi notas ad B. G. 3, 17. *Multitudo latronum* etc. *convenerant*.

Tenebant adversus oppidum e regione pontis trabes, ut supra scripsimus, bipartito] Nihil supra de trabibus dixit noster, ideoque locus vel mutilus est, vel corruptus. Forte, *tendebant*, ut habet ed. *Steph. adversus oppidum e regione pontis*, transisse *ut supra scripsimus, tripertito*: sic enim Cod. *Thuan.* ultimam vocem exhibet. Haec sane verba a MSS.

3 supra scripsimus, bipartito. Huc quum Pompejus cum suis copiis venisset, ex adverso pari ratione castra ponit. Caesar, ut eum ab oppido commeatuque
4 excluderet, brachium ad pontem ducere coepit. Pari idem conditione Pompejus. Hic inter duces duos fit contentio, [a] uter prius pontem occuparet: ex qua contentione quotidiana minuta proelia fiebant, ut mo-
5 do hi, modo illi superiores discederent. Quae res quum ad majorem contentionem venisset, ab utrisque comminus pugna [b] inita; dum cupidius locum

VARIAE LECTIONES.

a *quis* Edd. R. M. V. v. ad 6, 44. b vulgo *iniqua*.

Reg. et *Norv.* prorsus exsulant, ac delenda censet *Joan. Goduinus.* Sed hanc conjecturam evertit id, quod sequitur: *Pompejus ex adverso pari ratione castra ponit*, unde patet, de modo, quo castra erant posita, hic loci actum fuisse; ac proinde nostrae emendationi non infirmum subest adminiculum. DAVIS. *Tenebant — trabes, ut supra scripsimus, bipartito*) Locus vel mutilus, vel corruptus. Davisius ex Edit. Stephani pro *Tenebant* legit, *Tendebant*, (id est, Tentoria figebant:) et pro (Trabes, *ut supra scripsimus*,) conjicit, (transisse, *ut supra scripsimus;*) et ex Codice uno Goduini pro *bipartito* reponit, *tripartito:* quod cum praecedentibus melius congruit. Si quis conjecturae locus in re tam obscura, equidem pro *trabes* lubentius reponerem (quod paullo minus durum videtur, quam emendatio illa Davisiana,) *castra.* Ut adeo legatur, (*Tenebant* — castra, *ut supra scripsimus, tripartito.*) Nam de *Castris* hic agi, liquet ex statim sequentibus, (*Pompejus — ex adverso pari ratione castra ponit:*) quod et notavit Davisius. Et voces istas, (*ut supra scripsimus*,) etiam ad id, quod *proxime* praecessit, referre, huic Auctori non inusitatum. Vide paullo superius §. 3. CLARK. *Tendebant* Gland. Edd. Vascos. Gryph. post. et Stradae. Sed *tenebat* recte Leid. pr. nam e seqq. patet, de Caesare sermonem esse; atque adeo etiam *tripartito* secundo loco videatur reponendum. *Adversum* est in Leidd. Dorvill. et Edd. primis. Tota haec periodus abest quoque a Petav. Scabra haec verba esse, monet quoque Graevius ad Cicer. 3. Catil. cap. 2.

Pari idem conditione Pompejus] Ursinus omnino legendum existimat, (*Pari item conditione Pompejus.*) Sed perperam. Nam, ut Caesar *brachium ad pontem ducere coepit, pari IDEM conditione Pompejum* facere conatum, vult Auctor. CLARK. V. de hac ellipsi ad B. Alex. c. 58. In Leid. pr. est, *dein.* At Dorv. et Edd. Rom. Ven. et Med. *Pari denique cond. Pompejus idem* (*id* Dorv.) *facit. Inter. Hic* abest quoque a Leidensi sec.

student tenere, propter pontem coangustabantur; et fluminis [a] ripas adpropinquantes coangustati praecipitabantur. [b] Hic alteri alteris non solum [c] mortem 6
morti exaggerabant, sed tumulos tumulis exaequabant.
Ita diebus compluribus cupiebat Caesar, si qua con- 947
ditione posset, adversarios in aequum locum deducere, et primo quoque tempore de bello decernere.

VI. [d] Id quum animadverteret, adversarios mi- 1
nime velle; quos ideo a via retraxerat, [e] ut in ae-

VARIAE LECTIONES.

a *ripis* vulgo. b *Sic alter alterius* MS. Urs. *alteri alterius* Dorvill. L. sec. *alterus* L. pr. sed *alternis* Pet. et Scal. bene. c *mortibus mortes* Edd. R. M. V. non male. d vulgo deest *Id. animadvertisset* Edd. R. M. V. e deest L. pr. Dorv.

Pontem] Non illum, ut opinor, quem fecerat Caesar ad exercitum suum transducendum, sed pontem alium oppido propinquiorem. Quanquam nihil hic dilucide narratur. CLARK.

Modo hi, modo illi] Urs. Pet. Scalig. Leidenses, Dorv. et Edd. Rom. Med. Ven. *modo hi, nonnunquam illi*. Quod ferendum videtur in hoc auctore, nec a librariis profectum esse. Immo sic fere Val. Max. 7, 4, 5. *Modo hos* (Harl. MS. *hos modo*) *obsidebat montes, paullo post ad illos* etc.

Cominus pugna iniqua] Critici variis modis hunc locum tentarunt. *Joan. Glandorpius* legit, *commissa pugna iniqua; Pet. Ciacconius* reponit, *cominus pugna inita:* sed certissimam emendandi rationem docuit MS. *Norv.* qui habet, *cominus pugna fiebat, in qua dum* etc. Optime. DAVIS. Glandorpius emendat (*commissa pugna iniqua: dum etc.*) Ciacconius reponit, (*cominus pugna inita: dum etc.*) Atque ita quidem in MS. Vossii scriptum reperi. Davisius ex MS. Eliensi, (*cominus pugna* fiebat, in *qua dum etc.*) CLARK. *Fiebat iniqua* etiam Petav. Sed placet mihi omnino, *inita:* quod jam exhibuere Vasc. Gryph. post. Stephan. et Strad. V. ad 8, 1.

Coangustabantur etc.] Petav. et Scalig. *coagulabant fluminis ripae, ac propinquantes*. Leid. pr. *coagulabant fluminis ripas approping.* Leid. sec. *coangustabant, fluminis ripas approp.* Dorvill. *coangustabantur fluminis ripas et prop.* Librarii non videntur concoquere potuisse, *adpropinquare* cum Accusativo construi. Sed vide ad B. G. 4, 10. *Oceanum adpropinquant. Propter* est hic etiam loco τῦ *prope*. V. ad B. G. 1, 22. *Coagulari* forsan et nove dixerit, ut alia multa. sic statim, *excubitu*.

De bello decernere] Vocem antepenultimam nescit Norv. Lege, *primo quoque tempore bellum decernere*, quod valet, finire, sta-

quum deduceret; copiis [a] flumen transductis, noctu
2 jubet ignes fieri magnos. [b] Ita, firmissimum ejus praesidium, [c] Ateguam proficiscitur. Id quum Pompejus ex perfugis [d] rescisset, ea die per viarum angustias carra complura, multosque lanistas retraxit,
3 et ad Cordubam se recepit. Caesar [e] munitionibus Ateguam obpugnare, et brachia circumducere coepit: [f] cujus rei Pompejo [g] quum nuncius esset [h] adlatus,
4 ea die proficiscitur. Cujus [i] in adventum, praesidii caussa

VARIAE LECTIONES.

a *flumine* MSS. 5. b *itaque* L. pr. c *Adteg.* MSS. 2. d *praesc.* L. sec. e *munitiones antiquas* Dorv. Edd. R. M. V. *m. antequam obpugnaret b.* Pet. Leidd. f *cui de* Pet. L. sec. Dorv. Edd. pp. *cum de* L. pr. g deest L. pr. h *adductus* L. sec. i *adventu* L. pr. *in adventu* Dorv.

tuere, quae pars vicerit. De loquendi modo vide *J. Fr. Gronovium* ad *Livii* 7, 9. DAVIS. *Cur. sec. De* abest quoque a Scaligerano, ac deleri volebat Ciacconius. Sed *bello decernere* est, proeliari, bellare: *de bello decernere* est, justa pugna definire, uter in summa belli superior futurus sit. Quare nil muto.

Quum animadverteret adversarios minime velle] Praemissa vocula lege, ID *cum animadverteret* etc. Hoc certe pronomen agnoscunt *Petav. Norv. Reg. Beroald. Gryph.* et *Lugd.* 1576. DAVIS. *Cur. sec.* Addidi *id*, MSS. auctoritate. A Davisio nominatis accedunt Ursin. Leidenses, Scal. Dorv. Edd. Rom. Med. Vascos. Stephan. et aliae.

Quos ideo a via] Pulcherrima videtur Ciacconii emendatio, qui legit, (*au Ulia.*) Quanquam nihil hic certum. CLARK. Non solum, *ab Ulia*, cum Ciacconio legendum puto, sed et pro *ideo*, *Cordubam*, Nam *ideo* exsulat a Petav. et *quos quoniam* exstat in Scalig. Leid. pr. ac Dorvilliano.

Firmissimum etc.] Id est, ut ego quidem existimo, Caesar *Ateguam*, quod erat firmissimum *Pompeji* praesidium, proficiscitur. CLARK. De hac obsidione adi Frontin. 3, 14. quem bene hic laudat Glandorpius, aliqua deesse suspicans.

Ea die per viarum angustias] Editt. *Rom. Venet.* corrupte repraesentant, *ea die nactus facultatem et angustias;* male etiam *Beroald. ea die nactus facultatem per viarum angustias.* MS. *Norvic.* exhibet, *per viarum difficultatem et angustias*, quae sana ac sincera est lectio. DAVIS. Ut Ed. Rom. ita etiam Mediol. habet. Codd. Scal. et Leid. pr. *qua die facultatem et ang.* Clarkius Norvic. Codicis lectionem recepit.

caussa Caesar [a] complura castella occupavit, partim ubi [b] equitatus, partim ubi pedestris copia in statione, [c] et in excubitu castris praesidio esse possent. [d] Hic in adventu [e] Pompeji incidit, ut matutino tempore nebula esset crassissima: [f] itaque in illa obscuratione 948
cum aliquot cohortibus, [g] et equitum turmis circumcludunt Caesaris equites, et concidunt, sic, ut vix in ea caede pauci effugerent.

VII. Insequenti nocte [h] castra sua incendit Pompejus, et trans flumen [i] Salsum per convalles castra 1

VARIAE LECTIONES.

a *cumpl. c. occupasset* Petav. Scal. Leid. pr. Dorv. Edd. R. M. V. b vulgo *suo equitatu p. ut p.* c deest *et* Dorvill. Edd. pp. *stationes exc.* L. pr. d *hoc* Edd. R. M. V. e *Caesaris in e. Pompejo* Leid. sec. Dorv. Edd. R. M. V. f *ita illa* Pet. L. pr. Dorv. *in* deest L. sec. g *equitumque* L. sec. Dorvill. Edd. R. M. V. h desunt *c. s.* in L. pr. i *Falsum* Edd. qdd. male.

Multasque balistas] Sic primus, quod sciam, edidit Scaliger, cum in MSS. et Edd. prioribus sit, *multosque lanistas*, vel, *multos lanistas*, quomodo dant Pet. Scal. et Leid. pr. Non male a Lipsio margini adscriptum opinor, *multosque lixas*, qui bene cum carris sive *inpedimentis* conveniunt: unde saepe in re militari tam hodierna quam antiqua junguntur.

Partim suo equitatu, partim ut pedestris copia] MS. Vossii habet, [*partim UBI* (Edit. Rom. corrupte, *sub*) *equitatus, partim UBI pedestris etc.*] Quae Lectio non mala. CLARK. Verissima est lectio, *ubi equitatus, p. ubi etc.* quam agnoscunt etiam Ciaccon. Pet. Scalig. Leid. pr. et Edd. Vascos. Gryph. post. Stephan. et aliae. Leid. sec. *sub equitatu, p. ibi etc.* at Dorv. *sub equitatu, partim ubi ped.* Ut utroque loco conjecit Ciacconius, frustra. *Sub eq.* etiam est in Edd. plerisque ante Scaligeranam.

Pedestris copia — possent] Sic recte MS. *Norv.* Vide not. ad B. C. 1, 45. et 2, 6. In editt. *pedestres copiae.* DAVIS. *Pedestris copia*) Ita restituit Davisius ex MS. Eliensi. Cui suffragatur MS. Regius. Atque ita alibi loquuntur Caesar atque Hirtius. Al. *pedestres copiae.* CLARK. Adde Petav. et Leid. pr.

Circumcludunt Caesaris equites, et concidunt] Utrum Caesareani Pompejanos, an Pompejani Caesareanos conciderent, ambiguum in hac locutione. Prius tamen verius videtur propter id, quod mox sequitur, (*equitatu longe et virtute et numero* nostri *erant superiores.*) CLARK. Pro *cum aliquot* Goduinus legit, *cum al.*

Aggerem vineasque agere instituit] Vineae quidem agi pas-

inter duo oppida Ateguam et Ucubim in monte con-
stituit. Caesar in munitionibus, ceterisque, quae ad
oppidum [a] obpugnandum opus fuerunt, aggerem, vi-
2 neasque agere instituit. Haec loca sunt [b] montuosa,
et natura edita ad rem militarem, quae [c] planitie di-
viduntur, Salso flumine; [d] proxime tamen Ateguam,
3 [e] ut ad flumen sint circiter passuum duo milia. Ex
ea regione oppidi in montibus castra habuit posita
Pompejus in conspectu utrorumque oppidorum, ne-
4 que suis ausus est subsidio venire. Aquilas [f] et signa
habuit [g] XIII legionum: [h] sed, ex quibus aliquid fir-
mamenti [i] se existimabat habere, duae fuerunt ver-
naculae, quae a Trebonio transfugerant; [k] una facta
5 ex [l] coloniis, quae fuerunt in his regionibus; quarta

VARIAE LECTIONES.

a Deest Leidd. Pet. Dorv. b *montosa* Edd. R. M. V. c *planitia* Edd. Scal. et seqq. pleraeque. V. ad B. Civ. 1,42. d *proxima* Dorv. *proximo* Reg. L. sec. e *ut flumen sit* Pet. L. pr. sec. Dorv. Edd. pp. *ut id fl. sit* L. sec. in m. *passus* Dorv. Edd. R. M. V. f Sic MSS. non hab. *et signa*. g *posita XIII l.* L. sec. Edd. Vasc. Gr. post. Steph. Str. *legionis* L. sec. Dorv. h deest Dorv. Edd. R. M. V. i abest L. pr. k Sic MSS. et Edd. pp. non *et una f. erat* L. sec. Dorv. Edd. pp. l *colonis qui* Dorv. Edd qdd.

sim dicuntur, *agger* non item, sed *jaci*, *strui*, *duci*. In *Norv.* est, *Caesar munitionibus — aggerem vineasque agere instituit.* Forsan reponendum, *Caesar munitionibus ceterisque, quae ad oppidum oppugnandum opus fuerunt, aggerem vineasque* ADDERE *instituit.* DAVIS. *Cur. sec.* Fallitur vir doctus, nihil enim mutandum est. Nam licet jam jungerentur voces, *aggerem agere*, vel sic tamen recte se haberet lectio vulgata: cum soleant duo substantiva, licet connecti non posse viderentur, saepe adhaerere uni verbo. Id quod aliquoties jam monuimus, et ipse Davisius alibi notavit. Vide ad 8,5. Verum non opus est, eo recurrere. *Aggerem agere*, pro, cespites ad aggerem faciendum comportare, habuimus B. Alex. c. 73. Sed et, *agere aggerem*, pro, ducere, extendere, non minus dici potest, quam, *agere limites*, quod Tacitus, Frontinus et alii usurparunt: vide ad Front. 1, 3, 10. aut, *agere cuniculos*, de quo adi Scheff. ad Phaedr. F. 76. Non multum dissimile est, *agere radices*, de arbore apud Ovidium et alios saepissime. Immo *agere turres* pro, exstruere, videtur sumere noster c. 48.

fuit [a] Afraniana ex Africa, quam secum adduxerat; reliquae ex fugitivis auxiliares consistebant: nam [b] de levi armatura, et equitatu, longe et virtute et numero nostri erant superiores.

VIII. Accedebat [c] huc, ut longius bellum duce- 1
ret Pompejus; quod loca sunt edita, et ad castrorum
munitiones non parum idonea: nam fere totius ulte- 949
rioris Hispaniae regio propter terrae fecunditatem, in-
opem difficilemque habet obpugnationem, et non mi-
nus copiosam aquationem. Hic [d] etiam propter bar- 2
barorum crebras excursiones omnia loca, quae sunt
ab oppidis remota, [e] turribus, et munitionibus reti-
nentur, et, [f] sicut in Africa, rudere, non tegulis,
teguntur: simulque in his habent speculas, et, pro- 3

VARIAE LECTIONES.

a *Afrania* L. pr. Dorvill. b *et l.* Edd. Vett. aliquot male. c *hoc* Pet. d *autem* L. pr. e vulgo *turribusque.* f vulgo deest *et.*

Ex fugitivis auxiliares consistebant] Ut barbaram, hanc locutionem proscribit Dodwellus. Quare Cl. Davisius legit, *in fugitivis.* Posses et delere praepositionem. Adi ad 6, 22. *Pars victus in lacte, caseo, carne consistit.* Alioquin *constare ex illis* solet dici, cum quo verbo saepe *consistere* confunditur.

Propter terrae fecunditatem, inopem difficilemque habet oppugnationem, et non minus copiosam aquationem] *Buslid.* habet, *infecunditatem.* Recte. Nec minus recte *Lipsius* reponit, *non nimis copiosam aquationem.* Legas igitur velim, *propter terrae infecunditatem inopem difficilemque habet oppugnationem, et non nimis copiosam aquationem.* Vide *Strabonem* l. 3. p. 200. DAVIS. *Cur. sec.* Non e codice Buslidiano hoc videtur hausisse Lipsius, sed ejus esse conjectura: nam haec in excerptis, quae a Clar. Fabricio habuit Davis. et a me visa sunt, saepe ita dubie scribuntur, ut nescias, quid sit statuendum: immo de toto illo Buslidiano Codice aqua mihi haeret, et puto, non illum indigitari a Lipsio, sed Ed. Romanam Principem. Nam eaedem sunt semper lectiones. Neque hic aliquid mutandum est. *Fecunditas terrae* faciebat, ut egerent materia ad aggeres struendos, quia non silvestris erat regio, sed glebosa, et frumento ferendo ceterisque frugibus apta. Si tamen ita haec capi possunt. Nam parum me hinc expedire, fateor.

Sicut in Africa, rudere] Legendum ex editt. *Rom. Ven. Beroald. Et, sicut in Africa, rude-*

4 pter altitudinem, longe lateque [a] prospiciunt. Item oppidorum magna pars ejus provinciae [b] montibus fere munita, et natura excellentibus locis est constituta, ut simul aditus adscensusque habeat difficiles.
5 Ita ab [c] obpugnationibus natura loci [d] distinentur, ut civitates Hispaniae non facile ab hoste [e] capian-
6 tur. Id quod in hoc contigit bello: nam [f] ubi inter Ateguam, et Ucubim, quae oppida supra sunt scripta, Pompejus [g] habuit castra constituta, in conspectu duorum oppidorum, [h] ab suis castris circiter milia passuum IV grumus est excellens natura, qui adpellatur Castra Postumiana: ibi praesidii caussa castellum Caesar habuit constitutum.

VARIAE LECTIONES.

a *respic.* L. pr. b *in m.* L. pr. c *oppugnantibus* Edd. pp. d *destin.* Leidd. *detin.* Dorv. *dist. civ. Hisp. ut* Gland. *et c. etc. capiuntur* Dorv. e vulgo *hostibus.* f *cum* Leidd. Dorv. g *tunc h.* L. sec. Edd. Vasc. Gr. post. Steph. Str. *ut h.* Pet. h *a* MSS. 2.

re etc. Adi l. de B. Alex. c. 1. DAVIS. Recte monet Davis. scribendum, *et, sicut in A.* uti est etiam in Med. Ed. Verum pro *turribusque* insuper legendum modo, *turribus:* uti habent MSS. omnes et Editt. ante Scaliger.

Ab hostibus] Rescripsi, quod invenitur in Pet. Leid. pr. et Dorvill. *ab hoste.* Quod paullo elegantius est.

Quod in hoc contigit bello] MS. *Norv. idque in hoc contigit bello:* sed legendum cum editt. *Rom. Ber. id quod in hoc contigit bello;* sic enim loqui amat noster. Vide quae notavimus ad B. C. 3, 44. DAVIS. *Id quod* diserte exstat in Pet. Leid. pr. Dorv. et Ed. Mediol. Quare cum Clarkio id reposui. Plura vide loco laudato.

Qui eodem etc.] Codices nonnulli, *quod.* pro *remotum* al. *remotus.* CLARK.

Ad subsidium submittendum se mitteret] Sic quidem edit. *Ber.* ac ita etiamnum loquuntur Galli. *Rom.* et *Venet.* exhibent, *ad subsidium committendum se mitteret.* In MS. *Norv.* legitur, *ad subsidium veniret,* quae sane phrasis est magis usitata: hoc tamen non impedit, quo minus hic ab emendatore profectam arbitrer. DAVIS. Dele, *hoc tamen— arbitrer,* et adde: quumque *Petav.* etiam sic repraesentet, auctoris forte manum dant ii Codices. IDEM. *Cur. sec.* Scaliger secutus est Ursini Codicem. In Leidensibus et aliis, atque Edd. Mediol. Ven. Vascos. Gryphii, Stephani, Manutii et pluribus est, *subsid. committ.* Non male Glandorp. *ad subsidium submitt. se*

IX. [a] Pompejus, qui eodem jugo [b] tegebatur 1
loci natura; et, [c] quod remotum erat a castris Caesaris, animadvertebat [d] loci difficultatem, et, [e] quod flumine Salso intercludebatur, non esse [f] commissurum Caesarem, ut in tanta loci difficultate ad subsidium submittendum se mitteret. [g] Ista fretus opi- 2
nione, tertia vigilia profectus castellum obpugnare 960
coepit, ut laborantibus succurreret. Nostri, quum 3
adpropinquassent, clamore repentino, telorumque multitudine jactus facere coeperunt, uti magnam partem hominum vulneribus adficerent. Quo [h] per- 4
acto, quum ex castello repugnare coepissent, [i] et majoribus castris [k] Caesari nuncius esset adlatus,

VARIAE LECTIONES.

a *quod P.* Scal. L. pr. Edd. R. M. V. *et P.* L. sec. *quod P. quod eod.* Pet. Urs. b *tenebatur* Edd. pp. aliaeque. c deest Leidd. Scal. Pet. *remotus* Leid. sec. Hic deficit rursus Dorvill. usque ad c. 15. d *ob loci d.* Gland. e *quia* Pet. L. sec. f *permiss.* Edd. R. M. V. Aldin. Gryph. Man. Plant. g *ita* Pet. L. pr. Edd. R. M. V. h *pacto* MSS. 3. *castellis* Pet. i *majoribusque* MSS. 3. k *Caesaris legionibus e. ablatus* L. sec.

committeret. Mittere se, esset dictum, ut c. 4. *ad oppidum se dederunt.* Ita saepe, *ferre se.* Immo, *reportare se*, infra c. 40. Aliud quid tamen latere puto.

Coepit, ut laborantibus succurreret] Manifesto absurda est haec lectio, nec enim Pompejus laborantibus Caesarianis succurrendum putavit. Omnino, mutata distinctione, rescribendum, *oppugnare coepit. Ut laborantibus succurrerent, nostri quum appropinquassent* etc. quemadmodum ante me conjecit *Joan. Glandorpius.* Ineptit *Joan. Goduinus*, cui post ultimam vocem *Caesar* videtur intelligendus. DAVIS. Locus hic mire torsit Interpretes. Manifesto absurda lectio, inquit Davisius, ut *Pompejus* castellum *Caesaris* oppugnaret, quo laborantibus *Caesareanis* succurreret. Goduinus hoc modo accipit: *Castellum oppugnare coepit* Pompejus, *ut laborantibus succurreret* Caesar: inepte prorsus. Glandorpius igitur et Davisius, mutata distinctione, emendant, (*castellum oppugnare coepit. Ut laborantibus succurrerent, nostri quum appropinquassent etc.*) Atque illud forte sibi voluit Goduinus, licet distinctionem mutare omiserit. Verum neque illa emendatio stare poterit. Nam illud, (*nostri quum appropinquassent*,) non potest intelligi de Caesareanis ad succurrendum veni-

5 cum III legionibus est profectus: et quum ad eos adpropinquasset, fuga perterriti multi sunt interfecti, complures capti; in quibus duo *. Multi praeterea armis exuti fugerunt; quorum scuta sunt relata LXXX.

1 X. Insequenti luce Arguetius ex Italia cum equitatu venit: is signa Saguntinorum retulit V, quae
2 ab oppidanis cepit. Suo loco praeteritus est, quod
951 equites ex Italia cum Asprenate ad Caesarem venis-
3 sent. Ea nocte Pompejus castra [a] sua incendit, et
4 ad Cordubam [b] versus iter facere coepit. Rex nomine [c] Indo, qui cum equitatu suas copias adduxerat, dum cupidius agmen adversariorum insequi-

VARIAE LECTIONES.

a Deest vulgo. b abest L. sec. c *Vido* L. pr. *Nido* Pet.

entibus, quia *postea* narrat auctor nuncium Caesari de castello oppugnato *primum* esse allatum, eumque *tum demum* cum legionibus ad succurrendum appropinquasse. Quamobrem, re tota pensitata, lectionem vulgatam veram esse existimo, atque hoc modo intelligendam: *Castellum* (Caesaris) *oppugnare coepit* Pompejus, *ut laborantibus* (Ateguanis suis a Caesare obsessis) *succurreret. Nostri* (in castello,) *quum appropinquassent* (Pompejani,) — *telorum jactus* (eminus) *facere coeperunt*, — *Quo peracto, quum ex castello* (cominus) *repugnare coepissent, et majoribus castris Caesari nuncius esset allatus, cum III legionibus est profectus etc.* CLARK.

In quibus] Edit. *Beroald.* duabus vocibus additis, repraesentat, *in quibus duo millia*; at, praeterquam quod alii omnes Codd. adversantur, major est numerus, quam ut huc conveniat: proinde cum MS. *Norv.* priorem etiam verborum bigam delendam arbitror, quippe quae omnino vacent. DAVIS. *In quibus* desunt quoque Petaviano: quas voces ex Norv. Cod. audacter e textu ejecit Clarkius: at vero, *in quibus duo — m.* legitur in Leid. pr. nec non in Scalig. quomodo exprimi curavi, asterisco addito: *capti, in quibus duo. * Multi.* Excidisse videtur vox, qua designabatur, quales hi duo fuerint, ut *tribuni*, vel *centuriones*, similesve.

Arguetius] Glandorp. in Onom. nominat *Arguentium*. Adscripsit vir doctus margini, *A. Vettius*, vel *Varguntejus*.

Suo loco praeteritus est] Mira et insolens locutio, in qua subintelligi videtur, *locus*, aut aliquid simile: id quod alius dixisset, (suo

tur, a vernaculis legionariis exceptus est, et interfectus.

XI. Postero die equites nostri longius ad Cor- 1
dubam versus prosecuti [a] sunt eos, qui commeatus
ad castra Pompeji ex oppido portabant: ex iis capti
L cum jumentis ad nostra adducti sunt castra. [b] Eo- 2
dem die Q. Marcius, tribunus militum qui [c] fuisset
Pompeji, ad nos transfugit: [d] et noctis tertia vigilia in oppido acerrime [e] pugnatum est; ignemque multum miserunt; sic ut [f] omne genus, quibus ignis
per jactus solitus est mitti, [g] exerceretur. Hoc prae- 3
terito tempore, C. Fundanius, eques Romanus, ex castris adversariorum ad nos [h] transfugit.

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *persec.* b *Eo die* Pet. *eaque d.* L. sec. *M. Marc.* L. sec. c *fuit* L. sec. Edd. R. M. V. d *et n.* desunt L. sec. e *depugn.* Edd. R. M. V. f *et omne* vulgo. g deest vulgo. h *confugit* L. pr.

loco praeteritum *est,*) Nisi illud (*praeteritus*) ad *Arguetium* referatur, quod est mire obscurum. Codices nonnulli, [*Suo loco* (vel, *quo loco*) perterritus *est,*] scilicet *Arguetius.* Sed et id valde obscurum. CLARK. In *Norv. Ber.* et *Gryph.* legitur, *perterritus.* Sed *praeteritum* rescribas oportet. DAVIS. *Cur. sec. Praeteritus* primus ex Ursini Codice edidit Scaliger, quo facit Leid. pr. *praeterritus.* Ceteri cum prioribus Edd. *perterritus. Praeteritum* aliquem sensum habet: sed videntur hic multa deesse. *Quo loco* Goduinus ex 2 Thuan. Codd. legit, uti e conjectura, *ex Italica.* Paullo post addidi, *sua,* auctoribus MSS. omnibus et Edd. primis.

Persecuti] Sic recentiores Edd. Amstelaedamensis, Davis. Lugd. et Clarkii exhibent. Sed MSS. cuncti et Edd. Vett. item Scalig. Jungerm. Cellarii etc. dant, *prosecuti.* Quare id reddidi. Vide omnino ad 5, 9. *Sed eos fugientes longius prosequi vetuit.* Sic et statim cap. 14. *Dum longius prosequitur,* et ibid. *longius, nostris cedentibus, prosequi.*

In oppido] Ab *Ateguanis,* se fortiter defendentibus. CLARK. Ita bene etiam Cellar. *Ex op.* adscripsit vir doctus.

Sic ut et omne genus, quibus ignis per jactus solitus est mitti] Addita vocula ex MS. *Norv.* rescribendum, *solitus est mitti, exerceretur,* alioquin hiulca est oratio. De instrumentis, quibus ignis jaci solitus est, adiri poterit *Just. Lipsius* Poliorc. l. 5. Dial. 2. et 5. DAVIS. Scaliger et Recentiorum plerique, *sic ut et omne*

1 XII. Poſtero die ex legione vernacula milites
sunt capti ab equitibus noſtris [a] duo, qui dixerunt
2 se servos eſſe; quum venirent, cogniti sunt a mili-
tibus, qui antea cum Facio et Pedio fuerant, et a
Trebonio transfugerant. Eis ad ignoscendum nulla
eſt data facultas, et a militibus noſtris interfecti
3 sunt. Idem temporis capti tabellarii, qui a Cor-
952 duba ad Pompejum missi erant, perperamque ad ca-
ſtra noſtra pervenerant, praecisis manibus missi sunt
4 facti. Pari consuetudine, vigilia secunda, ex oppido
ignem multum, telorumque multitudinem jactando,
bene magnum tempus consumserunt, compluresque
5 vulneribus adfecerunt. Praeterito noctis tempore,

VARIAE LECTIONES.

a *tres* L. sec. Cels. etiam *duo*.

genus. Quae cum hiulca videretur oratio, Davisius (addita ex MS. Eliensi voce, *exerceretur*,) reponit, sic, ut *et omne genus, quibus — solitus est mitti*, exerceretur. Quae lectio proba eſt et bona. Sed et sine iſta voce (si ex Editt. Rom. et Cellarii scribamus, *sicut*) integra erit oratio, sicut *et omne genus*, *quibus solitus est mitti*. CLARK. Optime, *exerceretur*, addidit Davisius ex MS. Eliensi; nam cum eo facit Petavianus: sed tum delere debuerat, *et*, quam particulam non agnoscunt Petav. aut Leidenses. Ceterum in Edd. primis ac Beroaldi legitur, *omne earum rerum genus*, et in Scalig. ac Leid. pr. abeſt, *quibus*. Librarii scilicet non potuerunt concoquere illam synthesin, *genus, quibus*: sed adi ad B. G. 2, 11. et saepius.

Cum Fabio] Sic Glandorp. Manut. Plantin. Scalig. et deinceps reliqui ediderunt. At Veteres Edd. item Gryph. et Steph. *Babilio* habent. *Badio* Leid. pr. *Babio* Ursin. et Petav. *Bobilio* Leid. sec. Quod verum nomen sit, nescio. Nam et *Babilii*, *Babili*, *Balbilii*, et similia nomina occurrunt. Dein legit Glandorpius, *ut qui a Treb. aufugissent*. *ad Trebonium* MS. Reg. et Leid. sec. male; nec melius, *cum Trebonio transfug*. Leid. pr. Caesareanarum partium fuit Trebonius, ejusque in Gallia legatus. *A* non adeſt in Petav. Forte, *et cum Trebonio, ac transfugerant*.

Eodem tempore capti tabellarii] MS. *Norvic*. et editt. *Rom. Venet. Beroald*. exhibent, *idem temporis*, quod a nuperis mutari non debuit. Noſter supra c. 3. *Erat* idem temporis *Sext. Pompejus frater*. Ac iterum: *Incidit* idem temporis. Nec aliter c. 20. *Idemque temporis centurio-*

eruptionem [a] in legionem sextam fecerunt, quum in opere nostri distenti essent, acriterque pugnare coeperunt: quorum vis repressa a [b] nostris, etsi oppidani superiore loco defendebantur. Ii [c] quum eru- 6
ptionem facere coepissent, tamen virtute [d] militum nostrorum, * qui etsi inferiore loco premebantur, tamen repulsi adversarii bene multis vulneribus adfecti in oppidum se contulerunt.

XIII. Postero die Pompejus ex castris suis bra- 1
chium coepit ad flumen Salsum [e] ducere: et quum nostri equites pauci in statione fuissent a pluribus reperti, de statione sunt [f] dejecti, et occisi tres.
Eo die A. Valgius, senatoris filius, cujus [g] frater in 2

VARIAE LECTIONES.

a *ad l.* Pet. Leidd. b *n. militibus* L. sec. c vulgo *L.* d abest L. pr. e vulgo *facere.* f *projecti* Edd. R. M. V. g *pater* Lips.

nes loricati: ita enim ex MS. *Norvic.* et editt. *Rom. Ven. Beroald.* reposui, cum in vulgg. *eodemque tempore* legeretur. Vide et c. 13. DAVIS. Cum Clarkio rescripsi, *idem temporis;* nam ita quoque exhibent Petav. Leid. pr. et Scalig. cum Ed. Mediol. Vide ad cap. 3. statim, *Idemque temporis glans missa.* et c. 20. *Idemque temporis,* ut est in MSS. omnibus.

L. quum etc.] Legendum ex MS. *Norvic. Ii quum* etc. nam facilis est in his rebus confusio. Sic Bell. Afric. c. 87. ubi in vulgg. est, *eorum castra* ii equites *adorti,* MS. *Norvic.* et vett. editi repraesentant, *L equites.* DAVIS. Optime sane emendavit Davisius, *Ii,* pro *L.* quod sane ineptissimum erat. In meis tamen nulla est varietas. Nihilominus cum Clarkio *Ii* reposui.

Tamen virtute militum nostrorum, etsi inferiore loco premebantur, tamen repulsi adversarii] MSS. et editi omnes, *tamen virtute militum nostrorum,* qui *etsi* etc. sed pronomen induximus, quippe quod manifesto abundet, et ea certe minor est mutatio, quam *Scaligerana,* pro qua, tribus vocibus deletis, legendum esset, *tamen virtute militum nostrorum, etsi inferiore loco premebantur, repulsi, bene multis* etc. Illud *tamen,* quod locum posteriorem obtinet, significat *tandem,* qua de re diximus ad B. G. 8, 19. DAVIS. In omnibus MSS. et Editis legitur, qui *etsi* etc. Sed voculam istam, *qui,* et posteriorem illam, *tamen,* et vocem, *adversarii,* delendas existimat Scaliger. Davisius mutationem istam nimiam arbitratus, omissa sola ista vocula, *qui,* ceteras retinet, sicut et nos edidimus. In eo tamen hic,

castris Pompeji fuisset, omnibus suis rebus relictis, equum conscendit, et fugit. Speculator de legione
953 secunda Pompejana captus a militibus, et interfe-
3 ctus est: [a] idemque temporis glans missa est, [b] inscripta; *quo die ad oppidum capiendum accederent,*
4 [c] *sese scutum esse* [d] *positurum.* Qua spe nonnulli, dum sine periculo murum adscendere, et oppidum potiri posse se [e] sperant, postero die ad murum opus facere coeperunt, et bene magna prioris muri
5 [f] pars dejecta est *. Quo facto ab oppidanis, ac si suarum partium essent, conservati, missos [g] facere loricatos, [h] quique praesidii caussa praepositi

VARIAE LECTIONES.

a Sic Pet. L. pr. Scal. vulgo *idem t. per idem t.* Edd. pp. *per idem tempus* L. sec. Edd. Vasc. Gryph. Steph. aliaeque. V. cap. praec. de *glande missa* adi Brant. b deest Leid. sec. c *se* MSS. 2. d *posituros* Lips. e vulgo *sperare.* f *parte dejecta quo* L. pr. Scal. Pet. in quo Eo. desunt quaedam. g *fecerunt* L. sec. *fecere* Edd. ante Ciacc. et Scal. praeter Vasc. Steph. post. Str. h *qui pr.* Pet. L. pr.

uti et alibi, errat vir Doctissimus, quod posteriorem illam, *tamen,* pro *tandem* existimet esse usurpatam. Est enim revera aliud nihil, nisi repetitio, optimis auctoribus usitata, prioris illius, *tamen,* post voces illas, (*etsi — premebantur*) parenthesi inclusas. Verum tamen, ut, quod res est, dicam, cum et vocula illa, *qui,* in codicibus omnibus reperiatur, non possum non suspicari, deesse forte aliquid, atque ita potius scribendum, *tamen virtute militum nostrorum* *** (forte, *rejiciebantur,* aut aliquid simile) QUI *etsi — premebantur, tamen repulsi adversarii* etc. Judicet Lector eruditus. CLARK. Dele, Illud *tamen,* et sequentia, et adde: Verum tamen legas oportet, *tandem repulsi.* DAVIS. *Cur. sec.* Clarkio adsentior putanti, aliquod verbum ante τὸ *qui,* quod in MSS. meis quoque est, excidisse. *Tamen* secundo loco deest Leid. pr. *Repulsis adversariis* sine sensu dant Leid. sec. Edd. Vascos. Gryph. post. Stephan. et Stradae.

Brachium coepit ad flumen Salsum facere] MS. *Norv.* pro voce ultima repraesentat, *ducere,* ac ita loqui amat noster. Sic supra c. 5. *Brachium ad pontem ducere coepit.* Infra c. 23. *Brachium ad flumen Salsum ducere coepit;* nec aliter passim scriptores optimi. DAVIS. *Facere* abest a Leidensibus. Sed optime etiam Petav. *ducere.* quod reposui. Adi ad Frontin. 1, 5, 1. *Vallum in modum cavae Lunae duxit,* et ad 3, 17, 5. *bracchiis ab latere ductis.* B. Afric. c. 51. *duo*

oppido a Pompejo essent, orabant. Quibus respon-
dit Caesar, *se conditiones dare, non accipere*, [a] *con-
suevisse*. Qui quum in oppidum [b] revertissent, re- 6
lato responso, clamore sublato, omni genere telo-
rum emisso, pugnare pro muro toto coeperunt: pro- 7
pter quod fere magna pars hominum, qui in castris
nostris [c] essent, non dubitarunt, quin [d] eruptionem
eo die essent facturi. Ita, corona circumdata, pu- 8
gnatum est aliquamdiu vehementissime, simulque ba-
lista missa a nostris turrem dejecit: qua adversario-
rum, qui in ea turre [e] fuerant, v dejecti sunt, et
puer, qui balistam solitus [f] erat observare.

VARIAE LECTIONES.

a *consuesse* L. sec. Edd. qdd. b vulgo *reversi essent*. c *erant* Edd. pp. sed v. Cellar. ad c. 11. §. 2. *dubitaverunt* L. sec. d *irrupt.* Edd. pp. Ald. Gryph. e *fuerunt* Edd. pp. f *est* L. pr.

brachia instituit duci, et saepissime.

Dum — oppidum potiri posse se sperarent] Auctor B. Africani cum aliis saepe ita loquitur. Adi ad c. 36. *Castellum* etc. *est potitus*. Hic tamen MSS. Ursin. Petav. Scalig. Leidenses et Edd. Vascos. Gryph. post. Steph. etc. habent, *oppido*. Eadem est confusio infra c. 16. §. 4. Praeterea pro *sperarent* exhibui, ut exigit Latini sermonis usus, *sperant*, atque ita est in MSS. Leidensibus, Ciacconii et aliis. In Petav. est, *sperabant*. Vide ad B. Hisp. c. 1. *Dum Caesar in Italia detinetur*, et quo ibi lectorem mitto, cap. 14. *Dum longius prosequitur*, et millies.

Conservati — orabant] Capti (ut videtur) nonnulli et ab oppidanis conservati Caesarem invicem pro Pompejanis misericordiam orabant. CLARK.

Qui] Petav. Leid. sec. Vascos. Gryph. post. Stephan. Strad. *illi*. Leid. prim. *ibi*. Lege, *Ii*.

In oppidum revertissent] Ita ex MS. Regio restitui. Estque elegantius, quem quod habent Editi, *reversi essent*. Hujus enim verbi forma passiva in temporibus imperfectis frequentius utuntur optimi Auctores, (*revertitur, revertebatur, reverteretur*;) forma autem activa frequentius in perfectis, (*reverti, reverterim, revertissem, revertero*.) Sed et aliud hic notandum est. Nam in MS. Elensi scriptum est, (*quum oppido revertissent*.) Quam ut veram demum esse lectionem existimemus, facit similis locutio infra c. 16. (*oppido represserunt*,) quod alius dixisset, (*in oppidum*.) CLARK. *Revertissent* cum Clarkio restitui fide Codd. Petav. et Leidensium, ut et c. 18. *In oppidum* servant mei. Vide tamen ad

1 XIV. Eo praeterito tempore, Pompejus trans flumen Salsum castellum constituit: neque a nostris prohibitus, falsaque illa opinione gloriatus est,
2 quod prope in nostris partibus locum tenuisset. Item
954 [a] insequenti die eadem consuetudine dum longius prosequitur, quo loco equites nostri [b] stationem habuerant, aliquot turmae cum levi armatura, [c] impetu facto, loco sunt dejectae, et propter paucitatem nostrorum equitum, simul cum levi armatura
3 inter turmas adversariorum protritae. Hoc in conspectu utrorumque castrorum gerebatur: et majore Pompejani exsultabant [d] gloria, longius [e] quod, no-
4 stris cedentibus, prosequi [f] coepissent. Qui quum aliquo loco a nostris recepti essent, ut consuessent, ex simili virtute clamore facto, [g] aversati sunt proelium facere.

VARIAE LECTIONES.

a *seq.* L. pr. b *in st.* L. pr. c desunt Edd. R. M. V. dein vulgo *simulque.* d *letitia* L. pr. e *que* Petav. L. pr. f *coeperunt* L. pr. *coeperant* Pet. g Edd. pp. Gryph. aliaeque *adversati*, male.

8, 12. *elicerent insidiis*, et infra c. 24. *dejecti planitie.* c. 38. *jugo dejicere.*

Eo praeterito tempore] In Petav. Scalig. Leid. pr. exaratur, *ejus praeteriti temporis.* Fors, *ejus puncto temporis.* Vide Brant. ad B. Civ. 2, 14. 25. B. Afric. c. 15. Liv. 3, 27.

Falsaque illa opinione] Ex MS. *Norv.* reponendum, *falsa illa opinione*, nam delenda est particula copulans, quippe quae sensum turbat. DAVIS. Sed perinde est. Nam pro eo, quomodo distinguas, aeque erit, sive scribas, (*castellum constituit: neque a nostris prohibitus*, falsa *illa opinione gloriatus est*:) sive, (*castellum constituit*, *neque a nostris prohibitus*; falsaque *illa opinione gloriatus est etc.*) CLARK. *Que* tamen abest quoque a Petav. *illa* exsulat a Leid. pr.

Simulque levi armatura] Joanni Glandorpio legendum videtur, *simulque levis armaturae.* Edd. *Rom. Ven. Beroald.* exhibent, *simulque cum levi armatura.* Rectius MS. *Norvic.* *simul cum levi armatura.* ac ita rescribendum. DAVIS. *Simul cum*) Ita recte restituit Davisius ex MS. Eliensi. Quomodo et in MS. Vossii scriptum est. Al. *simulque levi*, vel *simulque cum levi* etc. Quod sententiam turbat. CLARK.

XV. Fere apud exercitus haec est equestris 1
proelii consuetudo; quum eques ad dimicandum,
dimisso equo, cum pedite [a] congreditur, nequaquam par habetur. Id quod in hoc accidit [b] cer-
tamine. Quum pedites, [c] ex levi armatura lecti a
ad pugnam, equitibus nostris nec opinantibus ve-
nissent; [d] idque in proelio animadversum esset,
complures [e] ex equis descenderunt. [f] Ita exi- 3
guo tempore eques pedestre, pedes equestre proe-
lium facere coepit, usque eo, ut caedem proxime a
vallo [g] fecerint; in quo proelio adversariorum ceci- 4
derunt CXXIII. compluresque armis exuti, multi vul-
neribus adfecti in castra sunt redacti: nostri ceci-
derunt III. saucii XII pedites, [h] equites V. Ejus diei 5
[i] insequenti tempore, [k] pristina consuetudine pro
muro [l] pugnari coeptum est. Quum bene magnam 6

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *progred.* b *proelio* Leidd. c deest Leidd. Edd. R. M. V. d *id quod cum in pr.* Edd. R. M. V. e vulgo *equites.* f *itaque* L. pr. g *facerent* Dorv. h Sic L. pr. Dorvill. vulgo *et eq.* i *seq.* L. sec. Dorv. Edd. pp. k *pro prist.* L. pr. l *proeliari* Dorv. Edd. R. M. V.

Cum addunt quoque Leidenses et Ed. Mediol. Sed Eliensi et Voss. Codd. accedunt Petav. et Scalig. una cum Edd. Vasc. Gryph. post. Steph. et Stradae, quare ita edidi. Quamvis et *levis* possit legi, vel, *simul levi armatura.* nam *simul* ita solet cum Ablativo construi. Vide praeter alios Cel. Burmann. ad Valer. Flacc. 4, 88. et Drak. ad Liv. 1, 31. *simul patria.* Ceterum in Leid. pr. est, *dejecti,* ac *preterriti,* pro *protriti,* ut habet Ed. Ven. Quod facile defendi posset ex iis, quae congessi ad B. G. 3, 9.

Aliquo loco] *Aequo loco* malim cum Lipsio. Cap. seq. *congreditur* exhibui, fide Codd. Pet. Leidensium, Ciacconii, loco τῦ *progreditur.* Pro *recepti* conjicit Glandorpius legendum esse, *excepti.*

Venissent] Glandorpius addi vult, *auxilio.* Rectius Vossius conjecit, *subvenissent.* Sed *venire alicui,* pro *advenire,* tam in bonam quam malam partem adhibetur. Adi notata ad 8, 12. Cort. ad Salust. B. Jug. c. 4. *Commodum Reip. venturum.*

Complures equites] MSS. Reg. Eliens. et Vossii et Edd. Vett. *ex*

955 multitudinem [a] telorum, ignemque nostris defendentibus injecissent, nefandum crudelissimumque facinus sunt adgressi, in conspectuque nostro hospites, qui in oppido erant, jugulare, et de muro praecipites mittere [b] coeperunt, [c] sicuti apud barbaros: quod post hominum memoriam numquam est factum.

1 XVI. Hujus diei extremo tempore a Pompejanis clam [ad] nostros tabellarius est missus, ut ea nocte turres aggeremque incenderent, et III vigilia
2 eruptionem facerent. Ita igne telorumque multitudine jacta, quum bene magnam partem muri consumsissent, portam, quae e regione et in conspectu Pompeji castrorum [d] fuerat, aperuerunt, copiaeque totae eruptionem fecerunt, secumque extulerunt calcatas ad fossas complendas, et harpagones

VARIAE LECTIONES.

a Deest Leid. pr. b abest L. pr. c Ita MSS. non *sicut*. d *erat* Leid. pr.

equis. Quod idem est. CLARK. *Ex equis* etiam Ciaccon. Pet. Leidenses, Scalig. et Edd. primae. Quod cur mutaverint, nescio. Retinuere tamen Vasc. Gryph. post. Steph. et alii.

Sunt redacti] Rectius forsan Leid. pr. habet, *reducti*. nisi placeat magis Heinsiana conjectura, *rejecti*. Verum *redacti* hoc sensu noster quoque c. 34. *eruptionem fecerunt; at, bene multis interfectis, in oppidum sunt redacti.*

Nostris defendentibus] Defendentibus se scutis suis vel sub musculo etc. CLARK.

Hospites jugulare] Pompejani milites nimirum jugulabant oppidanos, qui eos hospitio exceperant: ut patet ex infra dictis c. 16. *Jugulatione oppidanorum*. c. 18. in f. et c. 22. *Quum viderent hospites jugulari*. CLARK.

A Pompejanis clam nostros tabellarius est missus] Mire hic caecutierunt Editores omnes, qui exhibent, (*a Pompejanis clam AD nostros tabellarius est missus:*) sensu plane nullo, cum e contrario mens Auctoris manifesta sit, *a Pompejanis* (Pompeji exercitu extra oppidum) *clam nostros* (vel, *clam nostris*) *tabellarium* in oppidum *missum*. Quare vox illa, *ad*, utcumque libris reclamantibus, necessario rejicienda est. Nisi forte (quandoquidem in uno libro reperi, *ad clam nostros*,) legendum sit, *ad*

ad casas, quae ſtramentitiae ab noſtris hibernorum
cauſſa aedificatae erant, diruendas, et incendendas;
praeterea argentum, [a] et veſtimenta, ut, dum no- 3
ſtri in praeda [b] detinerentur, illi, caede facta, ad
praesidia Pompeji se reciperent: nam, quod exiſti-
mabat, eos poſſe [c] conatum efficere, nocte tota ul-
tra ibat flumen Salsum in acie. Quod factum [d] li- 4
cet nec opinantibus noſtris eſſet geſtum; tamen vir-
tute freti, repulsos, multisque vulneribus adfectos
oppido repreſſerunt, praedaque [e] et armis eorum
sunt potiti, vivosque aliquos ceperunt, qui poſtero
[f] die sunt interfecti. Eodemque tempore transfuga 5
nunciavit ex oppido, [g] Junium, qui in cuniculo fu- 956
isset, jugulatione oppidanorum facta, clamaſſe, *fa-*
cinus se nefandum, et scelus fecisse: nam eos ni- 6

VARIAE LECTIONES.

a Deeſt Petav. L. pr. Dorv. b Petav. et Dorv. *detinentur.* V. ad B. Afr. c. 88. *distiner.* Edd. qdd. c *conatu* Scal. Dorv. *conata* Pet. non male. d *et* Scal. Leidd. *etsi* Pet. e *armisque* Petav. Dorv. L. sec. *praedam armaque* L. pr. V. ad c. 1. §. 4. f *Sic*: cum Edd. nonnullis MSS. non *s. int. d.* g *vinium* L. sec.

OPPIDANOS, *clam nostris* etc. CLARK. Cum Cl. *Clarkio* legendum, *clam nostros*, deleta voce, quam respuit mens auctoris. Illius conſtructionis exempla dedimus ad hujusce libri c. 8. DAVIS. *Cur. sec.* Uncis inclusi suspectam vocem.

Calcatas ad fossas complendas] MS. *Thuan.* et edit. *Rom. culcatas:* MS. *Norvic. cultatas*, unde forſan legi poſſit, *culcitas*, cujus diminutivum, *culcitula*, licet in aliis sit *culticula*, notante *Festo, fusticulus quidam ligneus in sacris dicebatur*. Ad oram nonnullorum Codicum legitur, *crates*, quae vox, hujus explicandae gratia, margini eſt adscripta. DAVIS. *Cultatas* eſt etiam in MSS. Leid. pr. Thuan. et Scalig. Quare *culcitas* non displicet.

Stramentitiae aedificatae] Hoc repertum in Ursini Codice exhibuit primus Scaliger. Recte. Confirmant enim Pet. Leid. sec. Voſſ. et Dorv. Eſtque hoc Adjectivum apud Petron. c. 63. et in Gloſſis. In Scalig. eſt, *stramine.* Sed Leid. pr. servat ante vulgatum, *stramentis.* quod etiam defendi poteſt ex 8, 5. *tecta, quae stramentis erant inaedificata.*

Existimabat] Pompejus. Rhellicanus ad tabellarium refert. Inepte. De locutione, *Oppido represserunt*, vide supra ad c. 13. §. 6. CLARK.

hil meruisse, quare tali poena adficerentur, qui eos ad aras et focos suos recepissent, eosque hospitium scelere contaminasse: multa praeterea dixisse: qua oratione [a] deterritos amplius jugulationem non fecisse.

1 XVII. Ita postero die Tullius legatus cum Catone Lusitano venit, et apud Caesarem verba fecit: *Utinam quidem Dii inmortales fecissent, ut tuus potius miles, quam Cn. Pompeji, factus essem; et hanc virtutis constantiam in tua victoria, non in illius ca-*
2 *lamitate praestarem: cujus funestae laudes* [b] *quippe ad hanc fortunam reciderunt, ut* [c] *cives Romani,*

[a] *indi-*

VARIAE LECTIONES.

a *deterritum* Pet. *deterritus* Leidd. b *quoniam* Ed. Ven. c *concives* Reg. c. X L. sec.

Jugulatione oppidanorum facta] Hanc locutionem plus vice simplici adhibuit noster, eam tamen *Joan. Brantius* barbarismi insimulat. Sed perperam; eodem enim modo *occisionem facere* dixerunt scriptor ad Herennium 4, 41. et *Cicero* de Invent. 2, 4. DAVIS.

Catone] *C. Antonio* ex cap. seq. emendavit Glandorpius, cum tamen in omnibus MSS. sit, *Catone*. Alterum etiam recepit jam Clarkius. Sed et *Catone* habet Celsus, et ex cap. seq. non patet clare, *Antonium* hic innui. Vide ibi notas.

Cujus funestae laudes — exspectantes] Haec Librariorum vitio videntur corrupta, aut mutila, ut sine meliorum Codd. ope sanari non possint. Ejusmodi tamen libros sperare non licet, cum hicce locus *Julii Celsi* tempore aeque fuerit vitiatus. Vide vit. Caes. pag. 241. DAVIS. Hoc est, *quippe cujus funestae laudes etc.* Quam verborum transpositionem quoniam non animadverterat Davisius, locum hunc mutilum existimavit. CLARK. At MSS. Urs. et mei omnes habent cum Edd. primis, *quoniam*, seu *qm̄*. Et pro *dedamur* statim Leidenses, Scalig. Dorvill. et Edd. pp. *dedimur*. Pro eo male Glandorpius vult scribi, *habeamur in h. numero*. Adi tu notas ad 6, 6. *hostium se habiturum numero*.

Et qualem, ait, gentibus, me praestiti, similem in civium deditione praestabo] Hoc responsum, quod a vulgg. aberat, ex MS. *Thuan.* addidi. MS. *Norvic.* locum sic exhibet: *ut clementiam, quam victis gentibus praebuisti, calamitosis civibus tuis non deneges.* Cui Caesar, *se non acer-*

[a] *indigentes praesidii*, [b] *et propter patriae luctuosam perniciem dedamur hostium numero: qui neque in illius* [c] *prospera acie primam fortunam, neque in adversa secundam obtinuimus victoriam: qui legionum* 3
tot inpetus [d] *sustentantes, nocturnis diurnisque operibus gladiorum ictus, telorumque missus exspectantes, victi, et deserti a Pompejo, tua virtute superati, salutem a tua clementia deposcimus;* [e] *peti-* 4
musque, ut, qualem te [f] *gentibus praestitisti, similem in civium deditione* [g] *praestes. Et qualem, ait, gentibus me praestiti, similem in civium deditione praestabo.*

XVIII. [h] Remissis legatis, quum ad portam ve- 1

VARIAE LECTIONES.

a *indignantes* L. sec. b del[illegible]rò *et* Gland. c deest L. sec. Dorv, Edd. R. M. V. d *sustentassent* L. sec. Dorv. e *que* abest Leid. pr. f *aliis g.* Edd. Vascos. Gryph. post. Steph. Str. g *praestari* L. pr. h *Rem. itaque l.* Petav.

biorem in cives fugatis; non male, si, pro voce ultima, *futurum* reponamus. DAVIS. Idemque responsum in MS. Regio reperi. Caeterum in MS. Eliensi totus hic locus ita exhibetur, (quod et idem notavit Davisius,) [*Ut clementiam, quam victis* (MS. Vossii, *aliis*) *gentibus praebuisti, calamitosis civibus tuis non deneges. Cui Caesar*, „*se non acerbiorem in cives* (MS. *fugatis*, sed emendat Davisius,) *futurum*.“] CLARK. Totus autem locus ex *Petaviano* MSto sic est constituendus, *Oramusque, ut clementiam, quam victis gentibus praebuisti, calamitosis civibus tuis non deneges.* Cui Caesar, *se non acerbiorem in cives futurum, quam in hostes venia donatos fuerit*, respondit. *Remissis itaque legatis* etc. DAVIS. *Cur. sec.* Responsum Caesaris abest a MSS. meis quoque, et cetera habent, ut legitur in vulgatis. Cum Petav. et aliis facit Celsus scribens: *finis autem fuit, se a Pompejo desertos, victos a Caesare, seque et oppidum dedere atque orare, ut clementiam, quam victis gentibus praebuisset, suis civibus non negaret.* Additque Celsus: *Multa praeter haec locutus est, quae scriptorum vitio confusa vix intelligi possunt* etc.

Quum ad portam — apprehendit] In MS. *Norv.* legitur, *quum ad portam venissent Ti. Tullius, quum introeuntem C. Antonium secutus non esset, revertit ad portam.* Optime, si interpungas, *quum ad portam venissent; Ti. Tullius quum introeuntem* etc.

957 nisset Tib. Tullius, [a] et quum eum introeüntem C. Antonius insecutus non esset, [b] revertit ad portam,
2 et hominem adprehendit. Quod Tiberius quum fieri animadvertit, [c] simul pugionem eduxit, et manum
3 ejus incidit. Ita refugerunt ad Caesarem. [d] Eodemque tempore signifer de legione prima transfugit; et nunciavit, quo die equestre proelium factum esset, suo signo perisse homines xxxv. neque licere

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo abest *et*. b vulgo *reversus est*. c vulgo *simulque p. eduxisset*. d *Eodem* L. pr.

nam ex seqq. liquet, Ti. Tullium ab Antonio apprehensum fuisse. DAVIS. *Venissent*) Sic MS. Eliens. Al. *venisset*. Dein, *Tib. Tullius quum introeuntem C. Antonium insecutus non esset, revertit ad portam et hominem apprehendit. Quod Tiberius quum fieri animadvertit, etc.* ex MS. Eliensi restituendum, optime vidit Davisius. Id enim velle videtur Auctor, quum *Tib. Tullius* introeuntem *C. Antonium* insecutus non esset, revertisse *Antonium* ad portam et *Tib. Tullium* apprehendisse: quod *Tiberius* quum fieri animadvertit, etc. Vulgg. habent, (*Tib. Tullius, quum eum introeuntem C. Antonius insecutus non esset*, (MS. Reg. *insecutus esset*) *reversus est ad portam, et hominem apprehendit. Quod Tiberius quum fieri animadvertit, etc.*) Verum ista Lectio ferri non potest, quia isto modo dicitur Tib. Tullius revertisse ad portam, et C. Antonium apprehendisse: id quod non convenit cum sequentibus verbis, (*Quod* Tiberius *quum fieri animadvertit, etc.*) CLARK. Cum Eliensi facit Petav. *venissent* est etiam in Leid. sec. et Dorv. Dein, *et quum int.* Leid. pr. *et eum* Edd. Vasc. Gryph. post. Steph. Str. *et quum eum* Leid. sec. bene. *Eum* abest a Dorv. quoque. Nihil in ceteris muto. Nam et vox, *Tiberius*, potuit inrepsisse pro, *Antonio*. Potest pro *et* etiam legi, *is*.

Revertit] Sic MSS. Reg. Eliens. et Vossii. Vulgg. *reversus est*. Minus eleganter. Vide, quae supra ad c. 13. CLARK. Adde Petav. Scal. Leid. pr. et Edd. Vasc. Gryph. post. Steph. et alias. Glandorp. conjicit: *Quidam reversus ad p. hominem* etc.

Simulque pugionem eduxisset] Repone statim ex MS. *Norv. sinu pugionem eduxit, et manum ejus incidit.* DAVIS. Sinu *pugionem* eduxit, et *manum etc.*) Ita ex MS. Eliensi recte restituit Davisius. MS. Vossii exhibet, (simul *pugionem* eduxit, et *manum* etc.) Scaliger aliique, (simulque *pugionem* eduxisset, *manum etc.*) CLARK. *Sinu* dat etiam Petav. Codex. Ut apud Appulej. l. 2. in fine, *Gladium sinu liberatum adripio.* Sed ceteri *simul* retinent, quod non damno; nisi quod in Leid. pr. sit, *semel*. Cetera constitui, ut Davisius et Clarkius voluerant, auctoribus MSS. et

[a] castris Cn. Pompeji [b] nunciari, neque dici perisse quemquam. [c] Servus, cujus dominus in Caesaris 4
castris [d] fuisset, [e] uxoremque et filium in [f] oppido
reliquerat, [g] dominum jugulavit, et ita clam a Cae- 958
saris praesidiis in Pompeji castra discessit, et indicium glande scriptum misit, per quod certior fieret Caesar, quae in oppido ad defendendum compararentur. Ita, litteris acceptis, quum in [h] oppidum 5

VARIAE LECTIONES.

a *in c.* Edd. pp. Vasc. Gr. post. Steph. Str. cum Gland. b *nunciare n. dicere* L. pr. c *servos* L. pr. Dorv. d *fugisset* Edd. qdd. male. e *que* abest MSS. 4. *filios* Scal. L. pr. f *oppidum* L. pr. g *domicilium* L. pr. infra c. 20. in MSS. *dominam.* h *oppido* Dorv. vulgo *reversi essent.* et *scriptam.*

Edd. primis. In Vascos. Gryph. post. Steph. et Stradae est, *simul et p. eduxit, et m. Simulque eduxisset* jam Aldus, Gryph. Manut. aliique ante Scaligerum exhibent.

Refugerunt ad Caesarem] Videtur legendum, *refugit,* vel *refugere,* scilicet Tiber. Tullius. Nisi post istam conflictationem uterque (et Tib. Tullius et C. Antonius) ad Caesarem deinceps refugerunt. Aut forte alius quispiam Tib. Tullium comitabatur, ut *Cato Lusitanus,* qui supra c. 17. in MSS. Codicibus pro *Q. Antonio Lusitano* legitur. Obscure enim admodum haec narrata sunt omnia. CLARK. V. God.

Nunciavit] Pet. Leid. pr. *non timuit.* Leid. sec. Dorv. Edd. primae, *innotuit.* An, *et eo innotuit?*

Suo signo] Unicuique manipulo suum erat signum. *Varro* L. L. l. 4. *Manipulus, minima exercitus manus,* (erant in singulis legionibus manipuli xxx: vide *A. Gellium* N. A. 16, 4.) *quae unum sequitur signum.* Quidam tamen singulis centuriis singula dant signa. Adi *Just. Lipsii* Mil. Rom. I. 2. Dial. 8. DAVIS.

In Pompeji castra] MS. Reg. (*In Pompeji* castris.) Vide supra ad 4, 12. CLARK.

Discessit, et indicium glande scriptum misit, per quod certior fieret Caesar, quae in oppido ad defendendum compararentur] Liquet, servum istum non hoc ideo fecisse, quod Caesaris partibus secreto faveret. Infra enim mox a Caesare in oppido captus, et vivus combustus narratur, c. 20. Aut igitur hoc de glande inscripta missa *per ostentationem* factum intelligendum est, quod fortius esset oppidum, quam ut id servus iste expugnari a Caesare posse existimaret; aut pro *Caesar* scribendus est, *Pompejus,* ut intelligatur servus iste, postquam in Pompeji partes discesserat, se in oppidum contulisse, et inde indicium glande scriptum in castra Pompeji misisse, quo certior fieret Pompejus, quae in oppido ad defendendum compararentur; aut denique, quod potius arbi-

revertissent, qui mittere glandem inscriptam solebant, insequenti tempore duo Lusitani fratres transfugae nunciarunt, quam Pompejus concionem habuisset: *quoniam oppido subsidio non posset venire, noctu ex adversariorum conspectu se deducerent ad mare versum:* unum respondisse, *ut potius ad dimicandum descenderent, quam signum fugae ostende-*
6 *rent;* [a] eum, qui ita locutus esset, jugulatum. Eodem tempore tabellarii ejus deprehensi, qui ad oppidum veniebant, quorum litteras Caesar oppidanis objecit, et, qui vitam sibi [b] peteret, jussit turrem
7 ligneam oppidanorum incendere: id si fecisset, ei se promisit omnia concessurum: quod difficile erat

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *tum*. b *peterent* et *fecissent eis pr.* L. pr.

tror, forte deest hic aliquid, et scribendum, [*in Pompeji castra discessit, et* *** (non servus iste, qui in Pompeji castra discesserat, sed alius aliquis ex oppido) *indicium glande scriptum misit, per quod certior fieret Caesar, quae in oppido ad defendendum compararentur.*] Firmat hanc ultimam conjecturam id, quod sequitur, (*Ita, litteris acceptis, quum in oppidum revertissent,* qui *mittere glandem inscriptam* solebant, *etc.*) Quicquid est, totum hunc locum intactum praetermiserunt Editores. CLARK. Vocem, *Caesar*, simpliciter delebat Lipsius.

Revertissent] Sic MSS. Reg. et Eliensis; nisi quod posterior habeat, (*revertisset.*) Vulgg. *reversi essent.* Vide, quae supra ad c. 13. CLARK. *Revertisset* etiam Pet. et Leid. sec. Sed *revertissent* Scal. et Edd. Vascos. Gryph. post. etc.

Inscriptam] Sic MSS. Reg. et Eliensis. Al. *scriptam.* CLARK. Adde Petav. Leid. pr. et Dorv. ut c. 13. Vide tamen ad Veget. 1, 8.

Quam Pompejus concionem habuisset] MSS. Reg. et Eliensis, (*Pompejum concionem habuisse.*) Quod idem est. CLARK. Item Petav. et Leid. pr. Qui tamen habet, *nunciaruntque. Pompejum* etiam Leid. sec.

Potius — jugulatum] MS. *Norvic.* exhibet, *potius ad dimicandum* descenderet, *quam signum fugae* ostenderet; eum, *qui ita locutus esset, jugulatum.* Ad vocem ultimam quod attinet, melius, ut opinor, et rectius. DAVIS. Sic et Petav. Quare *eum*, accedentibus insuper MSS. Urs. Leid. pr. Dorvill. Scalig. et Edd. Rom. Med. Ven. restituo: neque aliter Celsus.

Objecit] Malim, quod inveni in Petav. et Leid. pr. *abjecit.* et

factu, ut eam turrem sine periculo quis incenderet. Ita ** facturus de ligno quum propius acces- 8
siſſet, ab oppidanis eſt occisus. Eadem nocte trans- 9
fuga nunciavit, Pompejum, et Labienum, de jugulatione oppidanorum indignatos eſſe.

XIX. Vigilia secunda propter multitudinem te- 1
lorum turris lignea, quae noſtra fuiſſet, ab imo vitium fecit, usque ad tabulatum secundum et tertium. Eodem tempore pro muro [a] pugnatum acerri- 2
me, [b] et turrim noſtram, ut superiorem, incenderunt: idcirco quod ventum [c] oppidani secundum habuerunt. [d] Insequenti luce materfamilias de muro 3
se [e] dejecit, et ad nos [f] transiliit, dixitque, se cum

VARIAE LECTIONES.

a *pugnaverunt* Dorv. Edd. pp. *pugnarunt* Leidd. b deeſt L. pr. in quo *incenderent*. c *sec. ad hoc* Edd. R. V. M. *opp. sec. ad hoc* L. sec. Dorv. d *sequenti* Urs. *die* Pet. e *projecit* L. sec. non male. *et* abeſt a L. pr. f *transilit* L. pr.

vide, quae scripsi ad 5, 48. *Ut tragulam intra munitiones abjiciat.* et Cl. Burm. ad Suet. Ner. c. 34. et in Add. *abjecto clam pugione:* ubi eadem varietas.

*Ita ** facturus de ligno*] Locus mutilus. Deeſſe videtur, *ignem*. MSS. plurimi habent corrupte, (*Ita fune crure de ligno.*) Unde ex conjectura reponit Goduinus, (*Ita fune crure deligato,*) ne scilicet in oppidum interea transfugeret. Sed ea conjectura non multum probabilis. CLARK. Duo *Thuanei*, *Petav.* et *Norvic.* dant, *Ita fune crure de ligno.* Unde *Goduinus* legit, *Ita fune crure deligato.* Quod nulla verisimilitudinis nota tingitur. Legas velim, *Ita facturus, turri ligneae cum propius accessisset.* DAVIS. *Cur. sec.* D. Voſſius adscripsit olim margini, *Ita face turrim de ligno* etc. Certe verius aliorum conjecturis. Lipsius *τὰ de ligno* expungebat. In MS. Urs. Petav. Leid. pr. Scalig. etiam, *Ita fune crure deligno.* At Leid. sec. et Dorv. *Ita facturus crure de ligno.* Vide, num fuerit, *face sulphurea turrim de ligno cum propius accessisset;* vel, *Ita turrim* (vel, *turri*) *faci fune sulfureo deligato, quum:* aut, *face sulfurea turri deligata. Phalarica* erat telum ardens, *sulfure, stuppa et pice involuta.* Talem videtur intelligere auctor, unde *facis, funis* et *turris ligneae* hic potest mentionem fecisse. Adi Lips. de Poliorc. D. 5. L. 5.

Se cum familia] Ita haec refert *Jul. Celsus* vit. Caes. p. 241. *Matrona e muro desiliens dixit, se cum* ancilla *sua statuisse*

vernacula, et equites noſtri cum adversariorum equitibus congressi sunt, et saucii aliquot occiderunt
5 [a] ex levi armatura. Ea nocte speculatores prehensi servi III, et unus ex legione vernacula. Servi sunt in crucem sublati, [b] militi cervices abscisae.

1 XXI. Poſtero die equites cum levi armatura ex
2 adversariorum caſtris ad nos transfugerunt. [c] Et eo tempore circiter [d] XI equites ad aquatores noſtros [e] excucurrerunt; nonnullos interfecerunt, item alios
3 vivos [f] abduxerunt. [g] Ex equitibus capti sunt equites IIX. Insequenti die Pompejus securi percussit homines LXXIV, qui dicebantur eſſe fautores Caesaris victoriae. Reliquos in oppidum juſſit deduci, ex quibus effugerunt CXX, et ad Caesarem venerunt.

VARIAE LECTIONES.

a deeſt Leidd. b vulgo *militibus c. abscissae.* c deeſt L. pr. Dorvill. bene. Manut. *ex eo t.* d *XII* Dorv. e *excurr.* MSS. plerique et Edd. Vett. f *add.* MSS. plurimi male. g *de* Dorv. *e quibus* L. pr.

In crucem] MS. Reg. (*in cruce,*) quae forte verior lectio. Vide supra ad 4, 12. CLARK. *Cruce* etiam, ut solent, recentiores, Leidens. sec. et Dorvill.

Militibus cervices abscissae] At unus tantum captus eſt miles. Reponendum igitur ex editt. *Rom. Ven. Beroald. militi cervices abscissae*, more antiquo, quo *cervices* pluraliter tantum efferebant. *Quintilianus* Inſtit. Orat. 8, 3. Cervicem *videtur Hortensius primus dixisse, nam vett. pluraliter appellabant.* In eandem sententiam dixit *Varro* L. L. l. 7. p. 87. et l. 9. p. 142. Sic etiam loquuntur boni auctores. Scriptor ad Herennium 3, 15. *Si erit in demonstratione sermo, paululum corpus a cervicibus demittemus.* Vide et *Terentium* Heaut. 2, 2, 131. DAVIS. *Militi*) Ita pulcherrime reſtituit Davisius ex Editt. Vett. Firmant MSS. Reg. et Voſſii. Scaliger et Recentiores peſſime, *militibus cervices abscissae.* Nam *Unus* tantum fuit. CLARK. *Cervices* uni tribuit paſſim Val. Max. Vide Indic. et 7, 8, 5. Adi etiam Drak. ad Liv. 4, 12. *Militi* ergo revocavi e MSS. Leid. sec. Dorv. et aliis, atque ita et Cellarius edidit. Primus Ursinus e suo Cod. *militibus* legendum eſſe credidit. dein, *abscisae*, etiam Leid. pr. ut debet. Vide, si vis, Doct. Arntz. ad Aur. Vict. Epit. c. 23. *abscisa* Dorv.

In oppidum] Petav. Leid. pr. et Edd. Rom. Med. Ven. *versum*

Caesarem proficisci: illi se satisfacturum. Poteſtate 6
data, quum [a] inde eſſet profectus, praesidio comparato, quum bene magnam manum feciſſet, [b] et nocturno tempore per fallacium in oppidum eſſet receptus, jugulationem magnam facit: [c] principibusque, qui sibi contrarii fuiſſent, interfectis, oppidum

VARIAE LECTIONES.

a *de* L. sec. Dorv. b deeſt L. pr. c exsulat vulgo *que*.

vulgg. *recepit.* Scio equidem, in verbis eadem *tempora* non semper eſſe conjuncta. *Virgilius* Aen. 2, 12. *Quamquam animus meminisse* horret, *luctuque* refugit. Ad quem locum *Servius* ita notat: *Propter metrum pro praesenti praeteritum posuit. Silius* Italicus 6, 265. Torsi *telum, atque ingentia velox In memet saevi serpentis proelia* verto, ubi tempora, κακοφωνίας vitandae caussa, mutavit. Quoniam igitur id perraro factum, et praecipue quidem a Poëtis, nos, veteribus Codd. nixi, Χρόνων discrepantiam hic et alibi suſtulimus. DAVIS. *Facit — recipit*) Ita edidit Davisius, ut conſtaret Temporum ratio: atque ita quidem habet MS. Vossii et Editt. aliquot Vett. Vulgg. *facit, recepit.* In MS. Elicnsi contra eſt, *fecit, recipit.* In MS. Regio, *fecit — recepit.* Quae poſtrema aeque proba eſt, ac illa Davisiana, Lectio. Nam in bujusmodi narrationibus, ubi res praeteritae tanquam praesentes exhibentur, aeque fere eſt, sive praesenti Tempore utaris, sive praeterito. Judicio tamen hic opus eſt. Quod enim Virgilio citat Vir doctissimus, *Quanquam animus meminisse* horret, *luctuque* refugit, hujus loci non eſt, sed aliam prorsus habet explicandi rationem. Neque enim *Latine* ibi dicere potuiſſet Virgilius, *refugiebat*, si id paſſum fuiſſet metrum; neque (quod voluit *Servius*,) propter metrum pro praesenti praeteritum posuit; neque non cognata revera tempora conjunxit. Nam in iſtiusmodi conſtructione *Tempus praeteritum*, quod vocatur, tam eſt *Praesens Tempus* rei *perfectae*, quam, quod *Praesens* simpliciter vocatur, *praesens* eſt *Tempus* rei *imperfectae*. Exempli gratia: (*Coenavi*, vel, *coenatus sum*,) tam eſt *praesens Tempus*, cum quis *coenatus* loquatur, quam (*Coeno*) *praesens* eſt *Tempus* ei, qui loquatur *inter coenandum*. Neque minus nunc *praesenti Tempore* utitur, qui ait, (*Gallia* divisa eſt *in tres partes*,) quam *Tempore praesenti* usus eſſet is, qui, tunc temporis scribens, cum divideretur Gallia, dixiſſet, (*Gallia* dividitur *in tres partes.*) Quod quoniam non animadverterunt Grammatici, in miras nonnunquam tenebras inciderunt. CLARK. Parum adtendiſſe ad subtilem hanc differentiam credo auctores, et pro lubitu haec variaſſe, cum millies Hiſtorici et Poëtae praeteritam rem in tempore praesenti describant. *Recepit* hic primus edidit Scaliger, atque ita Leid. sec. et Dorv. Adi ad B. Gall. 1, 46. *loquendi finem facit, seque ad suos recepit. fecit* et *recepit* dat Leid. pr. Ceterum omnes MSS. quos inspexi, habent bene, *principibusque.*

4 runt. Qui quum certum comperissent, legatorum
responsa ita esse gesta, quemadmodum illi retulissent, ab oppidanis concursu facto, eum, qui legatos jugulasset, lapidare, et [a] ei manus intentare coe-
5 perunt; illius opera se perisse. [b] Ita vix periculo libe-
962 ratus [c] petiit ab oppidanis, ut ei liceret legatum ad

VARIAE LECTIONES.

a *ejus se m.* L. sec. b *ille* Gland. c *petivit* Dorv.

minativus, ex praecedentibus colligendus. CLARK. Haec et sequentia vix intelligi possunt, adeo confusa et intricata sive auctoris vitio sive librariorum circumferuntur.

Legatorum responsa ita esse gesta] *Joan. Glandorpio* legendum videtur, *juxta legatorum responsa omnia ita esse gesta*; *Jos.* autem *Scaliger*, eumque secutus *Joan. Goduinus*, duas primas voces ex interpretatione natas arbitrantur. Potius scribendum existimarim, *legatorum responso*, quae minima est mutatio, ex ea tamen sensus commodus exsurgit. DAVIS. Locutio admodum inusitata, nec tamen, ut opinor, mutanda. Scaliger delet, *legatorum responsa*. Sed deerit isto modo, quod cohaereat cum voce, *gesta*. Glandorpius emendat (juxta *legatorum responsa* omnia *ita esse gesta*.) Quae est mens quidem ipsa auctoris, sed παραφραστικῶς. Davisius scribendum existimat, *legatorum* responso *etc*. Sed aberrat et a Latinitate et a mente auctoris. Non enim id dicitur, (*speculatores comperisse legatorum* responso, *ita esse gesta*, *quemadmodum illi retulissent*,) (quod neque Latinum est, neque mens auctoris,) sed, (*speculatores comperisse, quae legati responderant, ea ita esse gesta*, *quemadmodum illi retulissent*.) Quamobrem vulgatam lectionem retinendam existimo. CLARK. Dele ab, *ex legatorum responso* (nam sic edi debuit) ad finem notae, et illorum loco haec repone: *Qui cum* verum *comperissent legatorum* responsum, et ea *esse gesta, quemadmodum illi retulissent*. Clar. quidem *Clarkius* vulgatam lectionem tuetur, quae mihi parum videtur Latina. Sit autem Latina, mera tamen est ταυτολογία. DAVIS. *Cur. sec.*

Perisse] Deesse, *vociferantes*, ait Glandorp. vel simile participium; facile tamen τὸ *dicentes* hic subintelligi potest. V. ad B. Civ. 1, 69.

Et liceret legatum] Nobilissimus Heinsius rursus margini adscripsit, *legato*, inter alia loca, alibi jam adducta, addens Flor. 3, 12, 6. et Catull. ad Licinium: *Ut convenerat esse delicatis*, e Vet. Cod. pro, *delicatos*. Contra *ei* exsulat a Leid. pr. Adi ad B. Civ. 3, 1. *ei Consulem fieri liceret*. Statim, *nec cui licere etc. nisi discinctum*. ubi Heins. cum Davis. et Glandorpio rursus, *discincto*.

In oppidum] MS. Reg. *in oppido*. Vide supra ad 4, 12. CLARK.

Oppidum in suam potestatem recipit] Sic restitui ex MS. *Norv.* et editt. *Rom. Ven. Beroald.* nam in

plures ex superiore loco adversariorum [a] decucurrerunt: nec detinentibus * noſtris, multis telis inje- 2
ctis, complures vulneribus adfecere. Hic tamen, ut ait Ennius, *nostri cessere parumper*. Itaque, prae- 3
ter consuetudinem, quum [b] a noſtris animadversum eſſet, cedere, centuriones ex legione v flumen [c] transgressi duo reſtituerunt aciem; acriterque eximia vir- 4
tute plures quum agerent, ex superiore loco multitudine telorum alter eorum concidit. Ita, quum is 5
compar proelium facere coepiſſet, [d] et quum undique se circumveniri animum advertiſſet, [e] parumper ingreſſus pedem obſendit. Hujus concidentis viri 6

VARIAE LECTIONES.

a *decurrerunt* MSS. 2. et Edd. Vett. ante Scal. b *nostros* Glandorp. et Lips. Male *cedere cent.* jungunt Edd. qdd. c *transgredi* Edd. Ven. Aldi, Gryph. Man. et Plant. d MSS. carent τῶ *et*. e abeſt L. pr. Dorv. *regressus* Lips.

tia. CLARK. *Quod* abeſt etiam a Leid. sec. Dorv. et Edd. Mediol. Ven. Sed praetuli, *idcircoque*, cum aliis: ut olim jam edidere Vascos. Gryph. poſt. Stephan. et plures. Iſtud, *quod*, non a Scaligero, sed jam ab Aldo, Basil. Venet. Gryph. Manutio et pluribus inſertum eſt.

Bethuriam] Perperam ita edunt vulgo. MSS. *Beturiam*. Unde recte Vasc. Steph. Gryph. poſt, Cellar. et alii, *Baeturiam*, ut apud Plin. H. N. 3, 1. Straboni *Βαιτυρία* l. 3. p. 142. quod et Glandorpius monuit.

Ut — conjici] Vix hoc Latine dicitur, nisi mutila sit sententia. Reſtitue, quod in Vossii MS. reperi, (*ET — conjici.*) Quomodo et Glandorpius reponendum conjecerat. CLARK. Ut *si quis ex nostris transfugerit* etc.) Lege, *at si qui ex nostris transfugerunt, in levem armaturam conjici, eosque non amplius* XVI. *accipere*. Sic diserte *Petav.* et *Norvic.* nisi quod in prima vocula nihil mutent. DAVIS. *Cur. sec.* Lipsius adscripsit, *aut*. Sed *et* edidere jam Vasc. Steph. Gryph. poſt. ac Strada. An fuit, *ut et*? Dein MSS. omnes et Edd. qdd. *si qui*. quorum plerique habent, *transfugerunt*, vel *transfugerint*, et pro *eumque* eaedem Edd. *eosque*. Sed *eumque* retinent Scalig. Leidenses, et Dorv. Quod mutarunt librarii, non memores, *si qui* dici pro, *si quis*. Adi ad B. Gall. 1, 48.

Detinentibus] MS. Vossii habet, *desinentibus*. Quod et ex conjectura reposuit Glandorpius. CLARK. *Desinentibus* ediderunt Vasc. Gryph. poſt. Steph. et alii. Pro *nostris* vero in Petav. Scal. Leid. pr. eſt, *nostros*.

Hic tamen, ut ait Ennius, no-

7 in suam potestatem recipit. Hoc praeterito tempore, servi transfugae nunciaverunt, oppidanorum bona vendere, [a] nec cui extra vallum licere exire, nisi
8 [b] discinctum: idcircoque, ex quo die oppidum Ate-
963 gua esset captum, metu conterritos complures [c] profugere in Baeturiam, neque sibi ullam spem victoriae propositam habere; et si qui ex nostris transfugerit, in levem armaturam conjici, eumque non amplius [d] XVI accipere.

1 XXIII. Insequenti tempore Caesar castris castra contulit, et brachium ad flumen Salsum ducere coepit. Hic dum in opere nostri distenti essent, com-

VARIAE LECTIONES.

a *ne c. liceret* vulgo. b *discinctus* L. sec. et vulgo *iccirco quod.* c *conf.* Pet. *fugere* L. sec. *in* abest Dorvill. *Bethuriam* vulgo et *ut si quis.* d Vide Glandorp. *XVII* Scal. L. pr. sec. Dorv.

Oppidanorum bona vendere, ne cui etc.] MS. *Norvic.* exhibet, *oppidanorum bona vendi, ne cui* etc. Legendum puto, *oppidanorum bona vendi, nec cui extra vallum licere exire, nisi discincto,* seu laxis vestibus, quod ut parum virile, ita inter poenas militares numeratum. Vide *Just. Lipsium* Mil. Rom. l. 5. Dial. 18. p. 389. DAVIS. *Oppidanorum bona* vendi; nec *cui* — licere *etc.*) Ita optime exhibet Davisius. Nam et in MS. Eliensi scriptum est, *vendi.* Alii ediderant, (*oppidanorum bona* vendere, ne *cui* — liceret *etc.*) Quae minus apte cohaerent. Veruntamen, quoniam illud, *vendere,* in plerisque Codicibus reperitur, retineri fortasse poterit etiam una cum posteriori emendatione, (*nec — licere:*) ut adeo legatur, [— *Oppidanorum bona vendere* (Eum nimirum, qui oppidum in suam potestatem receperat;) *nec cui — licere etc.*] CLARK. *Vendi* legitur etiam in Reg. Gall. Pet. Leid. sec. et Dorvill. Quod idcirco facile admitti potest, nisi quis malit cum Lipsio, *venire,* hoc est, *vendi.* Egregie autem Davisius emendavit, *nec licere,* quod et Lipsius, sive *non licere,* adscripserat margini, et confirmatur a Dorvill. Cod. in quo clare, *licere.*

Iccirco quod] Ultima vox prorsus est otiosa, quare vel delenda ex fide editionum *Rom. Ven. Beroald.* vel potius legendum, *idcircoque,* ut habet ed. *Rob. Stephani* A. D. 1544. DAVIS. Iccircoque — *conterritos complures profugere*) Ita iterum optime Davisius ex Editione Stephani. Quomodo et in Vossii MS. scriptum reperi. Scaliger aliique oscitanter, (Iccirco quod — *conterritos complures profugere etc.*) Quod Latinitas nulla est, nulla senten-

XXIV. Postero die [a] ab Soricaria utrorumque 1
convenere copiae. Nostri brachia ducere coeperunt.
Pompejus quum animadverteret, castello se excludi 2
[b] Aspavia, quod [c] est ab Ucubi milia passuum v,
haec res necessario devocabat, ut ad dimicandum
[d] descenderet: neque tamen aequo loco sui pote- 3
statem faciebat, sed ex grumo excelsum tumulum
[e] capiebat, usque eo, ut necessario cogeretur ini-
quum locum subire. Quo [f] de facto, quum utro- 4
rumque copiae tumulum excellentem [g] petissent, pro-
hibiti a nostris sunt, dejectique [h] planitie: [i] quae
res secundum nostris efficiebat proelium. [k] Undi- 5
que [l] autem cedentibus adversariis, nostri magna in 965

VARIAE LECTIONES.

a *ad Soricuriam* Gland. *ad Soritiam* e c. 27. Ciaccon. dein vulgo *utraeque.* b *Aspania* L. pr. Dorv. c vulgo *ab U. m. p.* v *distat.* et *vocabat.* d *descenderent* L. pr. e *rapiebat* L. sec. f Sic Pet. Sc. L. pr. vulgo abest *de.* g *cepissent* L. sec. h *que* abest a Pet. L. pr. Sc. i *quod s.* L. pr. k *Et u.* Dorv. l deest MSS. o. et Edd. pp.

Clarkius. Recte. Vide ad B. G. 1, 53. *posset* etiam Leid. sec. qui habet itidem, *coangustabatur.* Immo Dorv. *munitio coangustabatur*, sed, ut puto, perperam.

Aquitius] MSS. et Edd. Vett. *Arquitius:* nisi quod Scal. et Leid. sec. *Arquitinus.* Ed. Elzev. *Aquirius.* Glandorp. *Equitius.* Manut. ex Inscriptionibus, *Avitus.* Sed ex illis etiam *Aquitius* et similia probari possunt.

Utraeque conv. copiae] Petav. Leid. pr. Dorv. et Edd. principes habent, *utrorumque.* sine dubio vere, ut statim §. 4. *Utrorumque copiae.* et c. 29. Adi ad B. G. 1. 52. *Utraeque perierunt.* Nec male itidem per Infinitivum Leid. pr. dat, *convenire.* Praeterea, *quod est ab Ucubi*, deleto verba, *distat*, rescripsi auctoribus MSS. meis omnibus et Edd. iisdem primis.

Vocabat] Pet. Leidenses, Dorv. et Edd. antiquissimae exhibent, *devocabat.* Verissime. Proprium hoc est verbum in rebus dubiis et periculosis. Consule Cel. Burmannum ad Phaedr. F. 20. *Sed ad perniciem quoque mortales devocat.* ac Davis. ad B. G. 6, 8. *Exercitus fortunas in dubium non devocaturum.* Vidit id quoque acutissimus Heins. ad Ovid. Metam. 5, 102. ubi consule Comment. Pro *haec* rectius videtur legi, *huc*, in Edd. Vascos. Gryph. post. Steph. Stradae aliisque.

Dejectique planitie] Joan. Glandorpius et Joan. Goduinus reponunt, *dejectique in planitiem*; sed scribendum, *dejectique planitiae*, quod idem est, ac

caede versabantur: quibus mons, non virtus, saluti fuit: [a] quo subsidio tunc, nisi advesperasset, a paucioribus nostris [b] omnique auxilio privati essent:
6 nam ceciderunt ex levi armatura cccxxiv: ex legionariis cxxxiix: praeterquam quorum arma et spolia sunt adlata. Ita [c] pridie ii centurionum [d] interitio hac adversariorum poena est litata.

1 XXV. Insequenti die, pari consuetudine quum ad eumdem locum ejus praesidium venisset, pristino illo suo utebantur instituto: nam [e] praeter equites
2 nullo loco aequo se committere audebant. Quum nostri in opere essent, equitum copiae concursus facere

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. plerique et Edd. Scal. ac seqq. *Qui subito* Edd. Vett. cum MSS. Reg. Voss. *Tunc* abest quoque a MSS. Ciacc. et meis bene. b Sic Pet./vulgo *omni aux.* delet Ciacc. c *pridem* Leidd. *pridiana* Gland. et Goduin. e MS. d Sic Urs. Cuj. Pet. Sc. L. pr. Alii cum Edd. quibusdam *internicio*, vel *internecio*. e *propter* Sc.

in planitiem: Virgilius Aen. 5, 451. *It clamor coelo.* Noster hujusce libri c. 16. *Multisque vulneribus affectos* oppido *represserunt.* Sic et c. 13. ex MS. *Norvic.* legerim, *quum* oppido *revertissent*, ubi in vulgg. *quum in oppidum reversi essent;* nam paullo infrequentiores loquendi formulas semper mutarunt Librarii. DAVIS. Ceteris longe praestat Davisiana lectio, utpote a Codicibus parum discedens. CLARK.

Cedentibus adversariis nostri m. in caede versabantur, quibus] Glandorp. et Goduin. pro *quibus* legunt, *hostibus.* In MS. Reg. est, *cedentes adversarii.* In meis vero cunctis codicibus et Ciaccon. legitur, *non parum magna*, i. e. *bene magna*, ut aliter solet hic auctor loqui. *Versari in caede* enim tam passive, quam active sumi posset. Immo et ablativus ille ad verbum, *versabantur*, posset referri, ut Ablativus ponatur pro nominativo, seu, cum cederent adversarii. V. ad B. Afric. c. 10. Putem tamen hic potius scribendum, *nostri non parum.*

Praeterquam quorum etc.] In MSS. Dorv. et Leid. sec. exaratur, *praeter quorum.* Vide ad B. G. 1, 5. *Praeter quod secum portaturi erant.* Cl. Graev. ad Cic. pro L. Man. c. 23. et Drakenb. ad Liv. 5, 52, 13.

In aequo loco] Ita ex MSS. Reg. et Vossii restitui. Editi, *iniquiore loco.* Quod minus videtur hic convenire. Quod mox sequitur, (*ini-*

facere coeperunt; simulque vociferantibus legiona-
riis, quum locum efflagitarent, [a] ut consueti insequi
existimare [b] possent, se paratissimos esse ad dimican-
dum, nostri ex humili convalle bene longe sunt egressi,
et planitie iniquiore loco constiterunt. Illi [c] tamen 3
procul dubio ad congrediendum in aequum locum
non sunt ausi descendere, [d] praeter unum Antistium
Turpionem, qui fidens viribus, ex adversariis sibi 966
parem [e] esse neminem, agitare coepit. Hic, ut fer- 4
tur Achillis Memnonisque congressus, Q. Pompejus
Niger, eques Romanus Italicensis, ex acie nostra
[f] ad congrediendum progressus est. Quoniam [g] fe- 5
rocitas Antistii omnium mentes converterat ab opere

VARIAE LECTIONES.

a *ex c. insequenti* L. sec. *ex consuetudine insequenti* Dorv. b *posse par.* Pet. Dorv. *posse speratissimos ad d.* L. pr. *parat se* L. sec. Edd. qdd. c *tum* L. pr. d *unus Antistius Turpio fid.* Edd. R. M. V. *Ambivium* Manut. e deest L. pr. Mox vulgo *cogitare.* f desunt L. pr. g *autem* addit Gland.

quum in locum, c. 30.) alia res est: ibi enim planities *extrema* dicitur, scilicet, proxime loca superiora. CLARK. *Et planitia iniquiore loco constiterunt*) *Gryphius* exhibet, *et* in *planitie* in *aequo loco constiterunt.* Sic etiam nonnulli Codices, et ad sensum quidem non male. Ex aliorum tamen librorum ductu malim, *et* in *planitie* in *aequiore loco constiterunt*. Nam copiae Caesaris *ex humili convalle*, qui locus est iniquissimus, egressae sunt. DAVIS. *Cur. sec. In planitie in aequo loco* habent Vascos. Steph. Gryph. post. et aliae. *In aequo loco* etiam Aldus, Gryph. Manut. Plantin. sed, *planitie iniquiore*, MSS. Urs. et in Leid. pr. Scalig. Edd. Rom. Ven. ac Mediol. *planitie*, vel *in planitie iniquiori.* Petav. vero, *Iniquo*. *In aequo* Leid. sec. et Dorv. Malim omnino cum Davisio, *in aequiore loco.* Nam *planitie* restitui e MSS. cunctis et Edd. Vett. etiam Scaligeri. adi ad B. G. 1, 41.

Cogitare coepit] MS. *Norvic.* *agitare coepit*, quae rarior est locutio, ac proinde recipienda. *Curtius* 6, 4, 9. Agitasse *Darium*, *custodiam corporis sui*, *contra jus fasque*, *peregrino militi tradere.* *Plinius* Pan. c. 4. *Saepe ego mecum*, *P. C. tacitus* agitavi. Vide et *Livium* 21, 26. DAVIS. *Agitare* confirmatur a Petav. Scal. et Leid. pr. quare reposui. Eadem varietas in Appulejo lib. 1. Met. p. 8. *si quid aliud agitarit.* Dein Glandorpius legit, *Hic*, *ut fertur de A. M. congressu.* Placet magis

6 ad spectandum, acies sunt dispositae: nam inter bellatores [a] principes dubia erat posita victoria, ut prope videretur finem bellandi [b] duorum dirimere pugna. Ita avidi cupidique suarum quisque partium, * expertorum virorum fautorumque voluntas
7 habebatur. Quorum virtute alacri quum ad dimicandum in planitiem se contulissent, scutorumque laudis insignis praefulgens opus caelatum, quorum * pugna esset prope profecto diremta, nisi propter equitum * concessum, ut supra demonstravimus, levis armatura praesidii caussa non longe ab opere ca-
8 strorum constitisset. Ut nostros equites in receptu,

VARIAE LECTIONES.

a *principesque* L. sec. Dorv. Edd. R. M. V. Vascos. Steph. Gryph. post. etc. b *horum* L. sec. Edd. R. M. V. *pugnam* L. sec.

Davisii restitutio, cui accedit Petav. in, *contra quem*. MS. Reg. *Hic fertur*. Voss. et Edd. Vascos. Gryph. post. Steph. etc. *congressus fuit*. Locum distinctione mutata clariorem reddidi.

Hic, ut fertur, Achillis Memnonisque congressus. Q. Pompejus Niger etc.] MS. Norvic. exhibet, *hic, ut fertur, Achillis Memnonisque congressus. Contra quem Pompejus Niger* etc. unde ut sensus eliciatur, transpositis sententiis, legendum, *agitare coepit; contra quem Pompejus Niger — ad congrediendum progressus. Hic, ut fertur, Achillis Memnonisque congressus*; quo proverbio pugnam inter fortissimos institutam denotari existimo. Memnon enim, licet tandem ab Achille trucidatus, maximarum virium summique animi fuisse perhibetur a *Quinto Smyrnaeo*, qui hoc proelium fuse et eleganter describit Iliad. з, 395. seqq. DAVIS. Sed, ut in hoc inculto Auctore, ferri poterit etiam vulgatus verborum ordo. CLARK.

*Quisque partium, * expertorum virorum — nisi propter equitum * concessum*] Haec omnia adeo sunt corrupta et mutila, ut *daemonium* sit, non homo, qui ex iis sensum aliquem possit extundere. Quod solum possum, variantes lectiones exhibebo MS. *Norvic. Quisque ex partium virorum, fatuorumque voluntate habebantur. Quorum virtute alacri quum ad dimicandum in planitiem se contulissent, scutorum laudis insignia praefulgens opus coelatum, quorum pugna esset profecto directa, nisi propter equitum consensum*: nihilo quidem sanius, quam vulgg. a quibus editt. *Rom. Ven. Beroald.* non abeunt. DAVIS. (** *expertorum — constitisset*) Manca adeo haec et corrupta omnia, ut

dum ad castra redeunt, adversarii cupidius sunt insecuti, universi, clamore facto, inpetum dederunt. Ita metu perterriti, quum in fuga essent, multis amissis, in castra [a] se recipiunt.

XXVI. Caesar, ob virtutem, turmae Cassianae 1
donavit milia XIII, et praefecto torques aureos [b] V,
et levi armaturae milia [c] X. Hoc die A. Baebius, et 2
C. Flavius, et A. Trebellius, equites Romani [d] Asten- 967
ses, argento [e] prope tecti equites ad Caesarem
[f] transfugerunt: qui nunciarunt, equites Romanos 3
conjurasse omnes, qui in castris Pompeji essent, ut transitionem facerent: servi indicio omnes in custo-

VARIAE LECTIONES.

a *receperunt* L. sec. Dorv. Ciacc. b Sic MSS. o. et Edd. pp. non *II. et* abest elegantius a L. pr. c *XCI* Petav. L. pr. Scal. *CC* Edd. R. M. V. *XV* L. sec. Dorv. d V. Rhellic. et c. 36. *Hastenses* male MSS. et Edd. qdd. e deest Dorv. f *refug.* L. pr.

medicinae spes nulla sit. Observandum tamen, pro (*voluntas habebatur*) in MS. Eliensi legi, (*voluntate habebantur;*) pro (*coelatum*) in MS. Regio scriptum esse, (*opponerent,*) et in MS. Vossii, (*caelatum opponerent;*) pro (*concessum*) in MS. Eliensi et Vossii, (*consensum;*) et pro (*levis armatura — constitisset*) in MS. Reg. et Vossii, (*levem armaturam — constituissent:*) siquis ex his quicquam eligere possit. CLARK. Pro *quisque* in Petav. et Leid. pr. *ex*. Deest in Urs. ac Dorv. *expertorum*. *Virorum factorum* Leid. pr. *fautorumque voluntate* Petav. Dein *insignia* Pet. Leid. pr. Scal. Dorvill. Post *cael.* addunt, *opponerent*; MS. Ciacc. Leid. sec. Dorvill. et Edd. Vascos. Gryph. post. Steph. etc. pro *quorum* in Dorv. *eorum*, et in Edit. Rom. *quocum*. Tum *direpta* Leid. pr. *directa* etiam Pet. Mox *levi arm.* Edd. Rom. Ven. et Med. sed *levem armaturam* dant praeter Petav. MSS. mei omnes, et Ciacc. et Edd. Vasc. Gryph. post. Steph. ac Stradae, in quibus et, *constituissent*, uti et in Leid. sec. ac Dorv. sed *constituisset*, sine *ut*, est in Pet. *constituit* Leid. pr. Scalig. qui cum Petav. habent, *castra*, loco *castrorum*. Omnes etiam MSS. pro *nostros* dant, *nostri*. *Dum* abest a Leid. sec. et Dorv. et *dederant* in Petav. Leidd. Dorvill. Non me expedio: nec magis Glandorpius et Ciaccon. quos adi, si lubet.

Argento prope tecti equites] *Joan. Glandorpius* reponit, *argento prope tectis equis*; sed ex MS. *Norvic.* legendum, *argento prope tecti equos*, qui notissimus est Hellenismus. Non interim sum nescius, *equites* pro *equis* poni posse. Vide, quae notavit vir clarissimus, *Janus Broukhusius*, ad

diam esse conjectos, e quibus, occasione [a] capta,
4 se transfugisse. Item hoc die litterae sunt [b] depre-
5 hensae, quas mittebat Ursaonem Cn. Pompejus: *S.
V. G. E. V. Etsi, prout nostra felicitas, ex sententia
[c] adversarios adhuc [d] propulsos habemus; [e] tamen,
si aequo loco sui potestatem facerent, celerius, quam
6 [f] vestra opinio fert, bellum confecissem. Sed exer-
citum [g] tironem non audent in campum deducere,
nostrisque adhuc freti praesidiis bellum ducunt; nam
singulas civitates circumsederunt: [h] inde sibi com-
7 meatus capiunt. Quare et civitates nostrarum par-*

VARIAE LECTIONES.

a *facta* Petav. b *deprensae quibus mittebatur Sasonem* L. pr. *Saonem* L. sec. Dorv. et Edd. ante Scal. *Ursonem* Gland. V. ad c. 22. et Cellar. c deest L. pr. d *propulso* Scalig. sine *habemus*, bene. quod verbum abest etiam a L. pr. Petav. e *qui* Pet. L. pr. f *nostra* Scalig. Edd. R. M. V. vulgo *est*. g *tironum* vulgo et *circumsident*. h *unde* L. pr.

Propertii 4, 3, 38. Id tamen hic loci durissimum videtur: eandem enim vocem diverso sensu paullo ante adhibuit noster. DAVIS. Veriorem existimo lectionem eam, quam in MS. Vossii reperi, *equites argento prope tecti, ad Caesarem* etc. CLARK. Expressit tamen Clarkius Eliensis Cod. lectionem, *tecti equos*. Mei *equites* retinent: at Vossianam lectionem jam expresserunt Vascos. Gryph. post. et Steph. cum Strada. Non displicet tamen, *equos*. *Equites Romani Astenses* dicuntur, ut supra, *eques Romanus Italicensis*.

S. V. G. E. V.] Hae litterae denotant, *si valetis, gaudeo, ego valeo*. Sic *Dolabella* in Epist. ad *Ciceronem* Fam. l. 9. Ep. 9. S. V. G. V. ut frustra sint *Barn. Brissonius* Form. l. 8. et *Pet. Ciacconius*, qui reponunt, S. V. B. E. E. V. licet ea quidem usitatior formula. Vide et *Just. Lipsium* Inst. Epist. c. 3. DAVIS.

Opinio fert] Ita legendum videtur ex MS. Eliensi et Ed. Rom. qui habent, *opinio* fere est. Scaliger et Recentiores, *opinio est*. CLARK. Verissime ita emendavit Clarkius: quod et ego, eo nondum viso, ad Front. l. 2. in Praef. *ut mea fert opinio*. *fere* addit etiam Pet. et Edd. Med. Ven. *ferre* Leidens. pr. sed *fert* diserte Cod. Ursin. similia vide ad 8, 36. *fert consuetudo*.

Exercitum tironum] Non dubitare quis potest de veritate scripturae codicum Leid. pr. et Scalig. *tironem*, qui confert cum hoc loco Frontin. 1, 3, 1. *Veteranum exercitum haberet, sed hostium tironem esse sciret*. Vide et infra c. 28. *Partem exercitus tironem*. Mox *circumsederunt* edidi,

tium conservabo, et bellum primo quoque tempore conficiam. Cohortes in animo habeo ad vos mittere. Profecto nostro commeatu privati, necessario ad dimicandum descendent.

XXVII. Insequenti tempore quum nostri [a] te- 1
mere in opere distenti essent, equites in oliveto, dum 968
lignantur, interfecti sunt [b] aliquot. Servi transfu- 2
gerunt, [c] qui nunciaverunt, a. d. III Nonarum Mar-
tii [d] proelium ad Soriciam quod factum est, ex eo
tempore [e] metum esse magnum, et Attium Varum
circum castella praeesse. Eo die Pompejus castra 3

VARIAE LECTIONES.

a Deest Pet. L. pr. *in op. tem.* Dorv. *in op.* absunt L. sec. b *aliqui* L. pr. *aliquot servi* Edd. qdd. jungunt. c *et* Dorvill. *s. qui transf.*, *nunt.* Gland. d *proelio, ad* vulgo. e *metus est magnus, et Actius* (per c. etiam Edd. aliquot male) *Varus circum* (*circa* L. sec.) *c. praeerat* Dorv.

auctoribus MSS. omnibus et Edd. principibus.

In animo habeo] Ex Cod. *Ciaccon.* et edit. *Steph.* praepositionem restitui, quam omittunt vulgg. DAVIS. Cum his faciunt MSS. *Reg.* et *Voss.* ac editiones *Gryph.* et *Lugdun.* 1576. Adeo ut, quamvis alter loquendi modus non sit incommodus, quemadmodum docet *J. Fr. Gronovius* ad *Livii* 44, 25. ad illum tamen, quem recepi, ducat optimorum librorum fides. IDEM. *Cur. sec.* Adde Leid. sec. et Edd. Vasc. ac Stephan. et Clarkii. Nihilominus male; et praeferenda est antiquiorum Codicum scriptura. Adi Cortium ad Sallust. B. Jugurth. c. 11. *Ea animo habere.*

— *Nonarum Martii, proelio, ad Soriciam quod factum est, ex eo tempore* etc.] Quamvis ferri possit haec Lectio, tamen, cum in MSS. Reg. et Vossii scriptum sit, *Nonas Martias*, et in plerisque Codicibus pro *proelio*, *proelium:* conjecerim equidem potius legendum, (—Nonas Martias, proelium *ad Soriciam quod factum est*, *ex eo tempore etc.*) CLARK. *Nonas Martias* Edd. aliquot. Sed, ut plerique cum Edd. primis ediderunt, exhibent mei, vel *Non. Martii.* Dein, *proelium affore ad Sor.* dant omnes Edd. ante Scal. qui e MS. Ursini, in quo deerat, *affore*, *proelio* rescripsit. Sed omnes etiam mei, *proelium*, quod reposui. *Affore* pro, *ad Soriciam*, est in Leid. sec. et Dorvill. unde patet, id ex illis verbis natum esse. Nam *affore* abest a MSS. reliquis. *Proelio multos aufugisse ad Sor.* legit Glandorpius. *Quo* est in Edd. Vascos. Gryph. post. Steph. et Stradae.

Soriciam] Forte, *Soricariam:* ut supra c. 24. CLARK. Per c scripsi e Petav. *Suricam* Leid. prim.

4 movit, et contra Hispalim in oliveto constitit. Cae-
sar priusquam [a] eodem est profectus, luna hora cir-
citer VI visa est. Ita castris motis Ucubim, [b] Pom-
pejus praesidium quod reliquit, jussit [c] incenderent,
5 et deusto oppido in castra majora se reciperent. In-
sequenti tempore Ventisponte oppidum quum obpu-
gnare coepisset, deditione facta, iter fecit in Carru-
cam; contraque [d] Pompejum castra posuit. Pom-
969 pejus oppidum, quod contra sua praesidia portas
6 clausisset, incendit: milesque, qui fratrem suum
in [e] castris jugulasset, [f] interceptus est a nostris, et

VARIAE LECTIONES.

a *eo* L. pr. *est* exsulat Dorv. b Sic MSS. o. non *praes.*, *q. P.* Glandorp. *praesidio.* c vulgo *ut inc.* d vulgo *contra P.* e *castra* Dorvill. *jugulaverat* Idem et L. sec. cum 3 Gall. f *interemptus* L. pr. Scal.

Siricam Scalig. Nullus dubito cum viris doctis, quin *Soricaria* et *Soricia* idem sit locus. Sed quid praeferendum sit, nescio.

Contra Hispalim] In vulgg. *circa Hispalim*; sed lectionem a me receptam exhibent MS. *Norvic.* et editt. *Rom. Ven. Beroald.* quam etiam *Gerardus* G. J. F. *Vossius* ad *Velleji Paterculi* 2, 76. ex Cod. *Petav.* recipiendam censuit. *Contra Hispalim* idem notat, ac, *e regione Hispalis. Caesar* B. C. 1, 56. *Hae ad insulam, quae est* contra Massiliam, *stationes obtinebant.* Ac B. C. 3, 23. *Insulamque, quae* contra *Brundisinum portum est, occupavit.* Sic et inter alios *Virgilius* Aen. 1, 17. DAVIS. Ita etiam Scal. Leid. pr. Ed. Med. Adi ad 8, 41. *Contra montem.*

Constitit] Non hoc damno: sed optimi Codices, Ursini, Petav. et Leid. pr. *constituit.* Vide ad 8, 46. *Hiberna constituit.* Quare cum Ursino praefero: sequitur enim in fine rursus, *castra contra Pompejum constituit.* et c. 28. ac saepissime. Adde Vegetium 1, 4.

Hora] Scilicet, *diei.* Inmerito id suspectum est Glandorpio. J. Obsequens c. 103. *Luna interdiu adparuit.*

Jussit, ut incenderent] Leid. sec. et Dorv. *Jussit incendi.* Sed sequitur, *deciperent.* Cui succurrere tentat etiam Dorvill. librarius, pro *et* dans, *ut.* Optime Pet. Cod. delet, *ut.* Consule omnino notas ad B. Alex. c. 73. *Aggerem servitia agerent jussit.*

Ventisponte] *Ventiponte* Leidens. pr. Dorv. Edd. pp. *Ventiponti* Scalig. *Ponti* Petav. mox praepositio deest Leid. sec. Dorv. et *Conrucam* habent Edd. pp. *Carruncam* Leid. sec. *Caurasiam* ex Plin. H. N. 3, 1. Gland. reponit. Rectius, *Carulam*, censet Cl. Wesseling. ad Anton. Itin. p.

a fuſti percuſſus. Hinc itinere facto, in campum Mundensem quum eſſet ventum, caſtra contra Pompejum conſtituit.

XXVIII. b Sequenti die quum iter facere Caesar 1
cum copiis vellet, renunciatum eſt c ab speculatoribus, Pompejum de III vigilia in acie d ſtetiſſe. Hoc nun- 2
cio adlato, vexillum proposuit. Idcirco enim copias eduxerat, quod Versaonensium civitati fuiſſent fautores: antea litteras miserat, e *Caesarem nolle in convallem descendere, quod majorem partem exercitus tironem haberet.* Hae litterae vehementer con- 3

VARIAE LECTIONES.

a Sic MSS. Pet. Scal. L. pr. *fustibus* L. sec. Dorv. *fuste* Edd. Vett. Adi ad Front. 4, 1, 34. *perculs.* L. sec. Dorv. b *sequentique* Petav. c *a* MSS. et Edd. qdd. d *constit.* L. pr. e *ad C.* L. sec. Dorv. dein vulgo *exercitum.*

410. ubi junguntur, *Hispali Basilippo* (hic, *Ventisponte*) et *Carula*.

Contraque Pompejum] Sic reposui ex MSS. Reg. et Vossii. Editi, (contra *Pompejum.*) Quod erat hiulcum. CLARK. Accedunt Dorv. et Leid. sec. cum Edd. Vasc. Gryph. poſt. Steph. et aliis. Edd. primae, *contra Pompejus.* Aldi, Gryph. et multae, *Pompeji.*

Quod Versaonensium civitati fuissent fautores] Legendum credo: *Quod Versaonensium civitati, ut sibi essent fautores.* Educebat enim copias extra vallum, ut confirmaret, quod litteris scripserat, per Caeſarem ſtare, quo minus averteretur. Hanc enim si teneret opinionem, sperabat, oppidanos sibi fauturos. *Ciaccon. Joan. Glandorpius* reponit, *quod Ursaonensium civitati, qui erant fautores*, etc. *Jos.* autem *Scaliger* et *Joan. Goduinus* vocem ultimam cum penultima e margine in textum irrepsiſſe contendunt. Editt. *Rom. Venet. Beroald.* exhibent, *quod Versaonensium civitati fuissent fautores. Fausto antea litteras* etc. Eandem lectionem in suo Cod. invenit *Jul. Celsus*, qui p. 242. ait, *Pompejus* Fauſto *scripserat, qui, quantum intelligi datur, intra oppidum erat, Caesarem* etc. Nec sane causa eſt, cur ea vox rejicula habeatur. DAVIS. *Ursaonensium* etiam legit Rodericus Carus (Ant. 3, 53.) *Qui erant fautores*] Ita emendavit Glandorpius. MS. Vossii cum Edd. Vett. *civ. fuissent fautores.* Quae verior sit lectio, non satis conſtat. CLARK. De *Ursaone* vide etiam cap. 41. *Fausto* addunt etiam Med. Vasc. Gryph. poſt. Steph. et aliae. Temere Glandorpii conjecturam in textum recepit Clarkius. Nam *fuissent fautores* retinent MSS. cuncti. Puto scribendum: *Quod, qui Ursaon. civ. praefuisset, Fausto antea l. m.* Quid enim illi

firmabant [a] mentes oppidanorum. Ita hac opinione
4 fretus totum se facere posse existimabat: etenim et natura loci [b] defendebatur, et ipsius oppidi munitione, ubi castra [c] habuit constituta; namque, ut [d] superius demonstravimus, loca excellentia tumulis contineri; interim nulla planitia dividit.

1 XXIX. Sed ratione nulla placuit taceri id, quod
970 eo incidit tempore. Planities [e] inter utraque castra intercedebat, [f] circiter milia passuum v, ut auxilia Pompeji duabus defenderentur rebus, oppidi excelsi,
2 et loci natura. Hinc dirigens proxima planities ae-

VARIAE LECTIONES.

a *mentem* L. sec. *animos* Dorv. b *defendebantur* L. pr. Petav. c deest L. pr. d *superioribus* Scal. *supra* L. sec. e *autem* Dorvill. *utrorumque* L. pr. v. c. 24. f deest L. pr.

fautores hic faciant, non video. Sexcenties, ut ita dicam, hic auctor *fuisset* pro *esset*, vel *erat*, adhibet: quod et alibi monitum.

Exercitum tironem] Sic Scaliger et Recentiores. MSS. et Editt. Vett. (*majorem partem* exercitus tironum.) Siquid mutandum, existimarim equidem legendum, (*majorem partem* exercitum tironum *etc.*) Quod enim reposuerunt nuperi, *tironem*, minus placet. CLARK. Cum Edd. Vett. consentiunt MSS. Leid. sec. Dorvill. et forsan Petav. Sed optime Leid. pr. et Scalig. *m. partem exercitus tironem.* Ut supra c. 25. *exercitus tiro*, sic hic *pars exercitus tiro* eleganter dicitur. Vide loco cit. Ni MSS. cederem, Scaligeri lectionem unice veram putarem.

Totum se facere] Id est, *facere, quae vellet.* quae locutio apud Ulpianum occurrit, et de ea agit Cl. Duk. de Latin. Jurisc. p. 353. Hinc talis homo vulgo dicitur, *fac totum*, et apud optimos quosque, *Omnia esse.* Consule celeberrimos viros, Heins. et Burm. ad Petron. cap. 37. *Trimalchionis tapanta est.* At tamen MSS. Scal. et Leid. pr. exarant, *totos facere:* immo Petavianus habet, *totos facere posse suos.* An vere, an ex interpolatione, non facile dixerim. Sed prius credere malo.

Tumulus contineri; interim nulla planitia dividit. Sed rat. nulla placuit taceri id, quod eo etc.] Mire hic turbant MSS. et Edd. quibus me non expedio. Ed. Romana, *tumulis continet. Interim nulla planitie dividitur. Sed* etc. Edd. Med. Ven. *tumulis contineri inter vallum provinciam dividit. Sed* etc. Atque ita Edd. cunctae ante Scal. nisi quod Vascos. Steph. Gryph. post. dent, *tumulus continet*, et pleraeque habeant, *tacere.* At vero MSS. longe minus praebent. Ursin. Cod. *tumulus continet: interim nulla*

quabatur: cujus decursum antecedebat rivus, qui ad eorum accessum summam efficiebat loci iniquitatem; nam palustri et voraginoso solo [a] currens erat ad dextrum. Et Caesar, quum aciem directam vidisset, non 3
habuit dubium, quin media planitie in aequum ad dimicandum adversarii procederent. [b] Hoc erat in 4
omnium conspectu. [c] Huc accedebat, ut locus [d] illa planitie [e] equitatum ornaret, et diei, solisque [f] serenitas: ut mirificum [g] et optandum tempus prope ab Diis inmortalibus [h] illud tributum esset ad proelium committendum. Nostri laetari, nonnulli etiam 5

VARIAE LECTIONES.

a vulgo *currebat ad dextram partem*. b *haec erant* L. sec. Dorvill. c *hoc* L. pr. *accid.* Pet. d *ea* Edd. qdd. e *equitatem* L. pr. f *serenitatem* Petav. L. pr. Edd. R. M. V. g *ut* L. pr. Dorvill. h *ad istud tr. e. pr.* L. sec. Dorv.

planicia dividit: quod eo incid. etc. ceteris rejectis. Petav. Scalig. Leid. pr. *tumulis contineri: interim nulla* (Scalig. *nullam*, Leid. pr. *in illa*) *planicie dividit* (Petav. *dividi*) *id quod* etc. Dorvill. *tumulus continet: interim nulla planitie dividitur quod eo inc.* etc. At contra Leid. sec. *tumulis continet. Sed ratione nulla placuit tacere id quod.* Videant Docti, quae inde verior lectio sit excudenda. Glandorp. legit, *tumulis continentur.* Suspecta omnino sunt verba, *interim nulla planitia dividit.* Subdit enim, *planities* etc.

Oppidi excelsi et loci natura] Conjecerim equidem legendum, (oppido excelso *et loci natura.*) Sed sine Codicibus nihil muto. CLARK.

Currebat ad dextram partem] Reponendum crediderim ex MS. *Norv. currens erat*, qui Hellenismus est, optimis scriptoribus non ignotus. *Cicero* Orat. c. 13. *Est enim, ut scis, quasi in extrema pagina Phaedri his verbis* loquens *Socrates. Vitruvius* 2, 1. *Phryges vero, qui campestribus locis* sunt habitantes. Adi et *Is. Casaubonum* ad *Capitolini* Anton. Philos. c. 20. DAVIS. *Currens erat*) Optime. quomodo et in MS. Regio scriptum reperi. CLARK. Mei etiam MSS. omnes, *currens erat ad dextrum:* quod idcirco restitui. In Petav. tamen et Leid. pr. est, *erant.* in Dorvill. et Ciacc. *erant autem.* Vide Miscell. Obs. Vol. 2. p. 305. *Considerans sum.* Ceterum pro *partem* et MSS. omnes mei habent, *id quod*, et in Ciaccon. MS. *idque:* forsan recte.

Ad dextram partem] Pro his vocibus Cod. *Ciacc.* repraesentat, *ad extremum;* MS. autem *Norvic. ad dextrum*, cujus Glossema est vulgata lectio. DAVIS.

timere, quod in eum locum res fortunaeque omnium [a] deducerentur, ut, quidquid post horam casus
6 tribuisset, in dubio poneretur. Itaque nostri ad dimicandum procedunt: id quod adversarios existimabamus esse facturos; qui tamen a munitione [b] oppidi mile passibus longius non audebant procedere, in quo sibi prope murum adversarii [c] proeliandum
7 constituebant. Itaque nostri procedunt. Interdum aequitas loci adversarios efflagitabat, ut tali conditione
8 contenderent ad victoriam: neque tamen illi a sua
971 consuetudine decedebant, ut [d] aut ab excelso loco, aut [e] ab oppido, discederent. Nostri pede presso propius rivum quum [f] adpropinquassent, adversarii [g] patrocinari loco iniquo non [h] desinunt.

VARIAE LECTIONES.

a *duc.* L. sec. Dorv. b *oppido* Scal. *Milepqss.* desunt Sc. L. pr. Pet. c vulgo deest. d abest Dorv. e exsulat a Leidd. f *accessissent* L. pr. g *a patrocinali* Dorv. *patrocinati* L. sec. h Sic Pet. Sc. L. pr. et Edd. Vasc. Gr. post. Steph. Scal. etc. *defecerunt* L. sec. Edd. Aldi, Gryph. et aliae. *discesserant* Dorv. *deserunt* Edd. pp. *defuerunt* Lips.

Casus tribuisset] Sic edidit primus Scaliger, cum antea excusum esset, *castris fieret.* quomodo habent etiam Leid. sec. et Dorvill. In Ursin. Cod. *Cras fieret.* In Pet. *Cras tribuisset.* In Leid. pr. *curas tribuisset.* At in Scal. Cod. *causas tribuisset*, suprascr. *casus.*

Adversarii constituebant] MS. *Norvic.* vocem interponit, qua in textum recepta, integer est sensus. Ex eo igitur lege, *adversarii proeliandum constituebant.* DAVIS. Recepi, *proeliandum*, suffragante Petaviano, qui tamen cum Leid. pr. habet, *adversariis.*

Decedebant] Sic legendum, non, *discedebant*, quod in editt. DAVIS. *Decedebant*) Sic ex conjectura reposuit Davisius. Atque ita in MS. Regio scriptum reperi. Editi, *discedebant*, quod est valde κακόφωνον, (*discedebant, ut — discederent.*) CLARK. Mei omnes *discedebant* retinent.

Prope alterum tantum] Ita ut auxiliares reliquarum copiarum numerum tantum non adaequarent. *Livius* 1, 36. *Alterum tantum adjecit. Minucius Felix* Octav. p. 37. *Mox* alterum tantum *admonitus adjunxit.* Vide et *Corn. Nepotem* Eumen. 8, 5. DAVIS. Ad Livii locum adi J. F. Gronov. et Drakenb.

Praesidia XXX *cohortibus, et* VIII *millibus equitum*] Scilicet

XXX. Erat acies XIII aquilis constituta, quae 1
lateribus [a] equitatu tegebatur, cum levi armatura milibus VI. Praeterea auxiliares accedebant prope [b] alterum tantum. Nostra praesidia LXXX cohortibus, et IIX milibus equitum. Ita, quum in extrema planitie 2
iniquum [c] in locum nostri adpropinquassent, paratus hostis erat superior, ut transeundi superius iter vehementer esset periculosum. Quod quum a Caesare 3
esset animadversum, ne quid temere culpa sua [d] secus admitteretur, eum locum definire coepit. Quod 4
quum hominum auribus esset [e] objectum, moleste et acerbe accipiebant, [f] se inpediri, quo minus proelium conficere possent. Haec mora adversarios ala- 5
criores efficiebat, Caesaris copias timore inpediri ad

VARIAE LECTIONES.

a *equitatus tegebat* L. pr. *equitum* Dorv. b *ad alt.* L. pr. *totidem* L. sec. D. Edd. pp. c deest L. pr. v. ad B. G. 4, 13. d vulgo *sequius*. *diffinire* MSS. 2. Mox *omnium* legit Gland. e *abj.* L. pr. f abest L. pr.

constituta. Ut supra, (*Erat acies XIII aquilis* constituta.) Quamobrem minus recte Codices nonnulli, (*praesidia LXXX* cohortes *et VIII* millia *equitum.*) CLARK. *Cohortes* est in Leid. sec. et Edd. Vascos. Gryph. post. et Steph. Rectius *et* abjiciunt Pet. Leidd. Dorv. qui etiam cum Scal. et Leid. sec. habent, *IX. m. eq.*

Ut transeundi superius iter] *Norv.* habet, *transire*, quod melius videtur. DAVIS. *Cur. sec.* Rescribendum omnino videtur, *transire*, cum Petav. vel, *transeundum*, cum Leid. pr. ac MSS. 2. Thuaneis.

Culpa sua sequius] Ita edidit Scaliger. Olim expresserant, *secus*. Quod inducere maluit Ursinus. Abest sane a Leidens. sec. et Dorvill. ac Petav. qui non agnoscit etiam, *culpa sua*. Deest *sua* in Scal. et Leid. pr. qui dant etiam, *secus*.

Caesaris copias timore impediri ad committendum proelium] In *Norvic.* est, *Caesarem timore impediri.* Si cum terso scriptore res esset, omnino scriberem, *Caesarem* RATOS *timore impediri a committendo proelio.* Sed tam horridus et incultus est hic auctor, ut, an aliquid tentandum sit, dubitem. DAVIS. *Cur. sec.* *Copias* abest a Dorvill.

Ut magno tamen periculo] Adversativam particulam huc

committendum proelium. Ita se efferentes iniquo loco sui potestatem [a] faciebant, ut magno tamen pe-
6 riculo accessus eorum haberetur. Hic Decumani
972 suum locum, cornu dextrum, tenebant, sinistrum III et V legio, itemque [b] cetera auxilia, et equitatus. Proelium clamore facto committitur.

1 XXXI. Hic etsi virtute nostri antecedebant, adversarii [c] se e loco superiore defendebant acerrime, et vehemens fiebat ab utrisque clamor, telorumque missu concursus, sic, ut prope [d] nostri diffiderent
2 victoriae: congressus enim et clamor, quibus [e] rebus maxime [f] hostis conterretur, in conlatu pari [g] erant
3 conditione. [h] Itaque ex utroque genere pugnae, quum parem virtutem ad bellandum contulissent, pilorum

VARIAE LECTIONES.

a *effic.* Leidd. D. b *et cet. a. equit.* MSS. c vulgo *loco s. defendebantur.* d abest a L. pr. *differrent* Leidd. D. in quo *victoriam.* e deest Dorvill. f Sic MSS. et Edd. pp. non *hostes conterrentur.* g *erat* L. pr. Pet. h *ita* Leidd. Edd. R. M. *pugnae* abest a Pet. L. pr. Edd. pp. *pugnantium* Gland.

non convenire advertit *Joan. Glandorpius*, qui reponendum duxit, *ut magno in periculo.* MS. autem *Norv.* exhibet, *ut magno cum periculo*, quae lectio sana est et sincera. DAVIS. Cum *periculo*) Ita reposuit Davisius ex MS. Eliensi. Sed et ferri posset vulgata Lectio, (*magno* tamen *periculo.*) Loco nimirum iniquo sui potestatem faciebant, ut, quamvis accessus ad eos haberi quidem posset, at magno *tamen* id cum periculo. CLARK. Sic etiam bene exponit Rhellicanus.

Defendebantur] MSS. Reg. et Vossii, et Edit. Rom. *defendebant.* MS. Eliens. *se defendebant.* Utrumque rectius, quam vulgata. CLARK. *Gryphius* et *Lugdunenses* ediderunt, *defendebant.* Omnino reponendum, *Adversarii* SE *e loco superiore* defendebant *acerrime*, prout diserte repraesentant *Pet.* et *Norv.* DAVIS. *Cur. sec. Defendebant* est etiam in meis omnibus et Edd. Med. Ven. Vasc. ac Steph. aliisque.

Telorumque missu concursus] Sic recte exhibent MS. *Norv.* et editt. *Rom. Ven. Berould.* cum in vulgg. *telorumque missus* perperam legeretur. DAVIS. *Missu* recte, quomodo et in MS. Vossii scriptum reperi. Vulgatum, *missus*, nihili est. CLARK. *Missu* etiam mei cuncti et Edd. Med. Ven. Vascos. Gryph. post. Steph. atque ita jam Ursinus emendavit.

[a] missu fixa cumulatur, et concidit adversariorum multitudo. Dextrum [b] demonstravimus Decumanos 4
cornu tenuisse, qui etsi erant pauci, tamen, propter virtutem, magno adversarios timore eorum opera [c] adficiebant, quod a suo loco hostes vehementer premere coeperunt, ut ad subsidium, ne ab latere nostri [d] occuparent, legio adversariorum transduci coepta sit ad dextrum. Quae simul est mota, equitatus 5
Caesaris sinistrum cornu premere coepit. At ii eximia virtute proelium facere incipiunt, ut [e] locus in acie ad subsidium [f] veniundi non daretur. [g] Ita, 6
quum clamori esset intermixtus gemitus, gladiorumque crepitus auribus oblatus, imperitorum mentes ti- 973
more praepediebat. Hic, ut ait Ennius, *pes pede* 7

VARIAE LECTIONES.

a *missus* MSS. 4. *fixorum* L. sec. Dorv. b *ut d.* L. pr. Pet. c *eff.* L. pr. d vulgo *occuparentur.* e *locum* Pet. Sc. *aciem* L. pr. Pet. f Sic Sc. L. pr. non *veniendi.* V. ad B. G. 3, 6. g *in coelum clamor interm. et gem.* L. sec. Dorv. *clamor* Pet. L. pr.

Mox, *pilorum missu*, et ita *telorum missus* supra c. 17.

Quod a suo loco] Nonnulli, *quod suo loco.* Tumque significabit, *sua in parte.* CLARK. *A* abest ab Edd. Aldi, Gryph. Manut. Plant. Scalig. et Cell. Sed cuncti manu exarati libri *a* retinent eodem tantum non sensu.

Ne ab latere nostri occuparentur] Sensus postulat, ut scribamus, *occuparent*, quemadmodum est in MS. *Norvic.* et editt. *Rom. Venet.* Eadem lectio, e 2. MSS. *Thuan.* hausta, *Joan. Goduino* placuit. DAVIS. *Occuparent*) Sic Goduinus ex 2. MSS. re quoque ipsa clamante, et Davisius ex MS. Eliens. et Editt. Vett. Scaliger et Recentiores, *occuparentur*: quod sententiam turbat penitus. CLARK. A Beroaldo usque *occuparentur* legitur, non male, si *nostris* scribas. Sed *occuparent* etiam est in Petav. Scalig. Leid. sec. ac Mediol. Edit. et praetulit quoque Cellar. Mox *a dextro* mallet Glandorp. minus bene.

At ii — facere incipiunt] Pet. Scal. Leid. pr. Edd. Rom. Med. *Ita uti — facere possent.* Unde suspicor, *incipiunt*, et *possent*, esse a Glossa. V. ad 7, 81. Gland. legit, *atque ita — f. incipiunt.*

Gladiorumque crepitus] Ut passim, ita hic quoque *strepitus* exaratur in Leid. primo. Adi, quae copiose de his olim disserui ad J. Obseq. de Prodig. c. 104. *Anci-*

premitur, armis teruntur arma; adversariosque vehementissime pugnantes nostri agere coeperunt, qui-
8 bus oppidum fuit subsidio. Ita ipsis Liberalibus [a] fusi fugatique non superfuissent, nisi in eum locum con-
9 fugissent, [b] ex quo erant egressi. In quo proelio ceciderunt milia hominum circiter XXX, [c] et si quid amplius: praeterea Labienus, [d] Attius Varus, quibus occisis utrisque funus est factum: [e] itemque equites Romani partim ex urbe, partim ex provincia ad mi-
10 lia III. Nostri desiderati ad hominum M, partim [f] peditum, partim equitum, saucii [g] ad D. Adversa-

VARIAE LECTIONES.

a *fusis fugatisque* L. sec. D. b *de* L. pr. c desunt L. sec. d *et A.* L. sec. D. e *item* L. pr. f *equitum peditumque* L. sec. D. g desunt Leidd.

lia cum crepitu sua sponte mota. Apud Sallust. quoque in Jugurth. c. 60. *Clamor permixtus gemitu* etc. *item strepitus armorum ad coelum ferri*, defendit ex iis, quae ibi notavi, Cl. Cortius. Verum cum in Sallustio non potest significare coecum quoddam murmur, et illic quoque praefero *crepitum:* ut ubique voluit etiam scribi summus Burmannus ad Ovid. Met. 15, 784. Contra, ubi Cicero scribit, *crepitum plagarum*, Or. in Verr. 5, 62. malui olim, *strepitum*. Sic apud Curt. 4, 15. in f. *strepitus habenarum.* at nunc nihil etiam illic muto. Prudent. Hymn. *περὶ στεφανῶν* 1, 56. *Verberum post vim crepantum.* Ceterum, cum pro *clamori* hic in MSS. quatuor (vide Varias Lect.) reperiatur *clamor*, posset videri locus expressus esse e Sallustio, et *gemitu* esse rescribendum quoque.

Timore] Lege, *timor praepediebat*, ac ita dant a *Gryphio* et *Lugdunensibus* editi libri. DAVIS. *Cur. sec.* *Timor* etiam Vascos. et Steph. cum Strada. Exsulat haec vox ab Edd. Rom. Med. Ven. Placet mihi quoque, *timor*. Adi Ill. Heinsium ad Ovid. Ep. 14, 18. *Praepedit orsa tremor.* ut, *incitat tubae cantus.* de qua locutione adi Pric. et Brant. ad Apuleji l. 8. p. 466. 731.

Hic, ut ait Ennius, pes pede premitur, armis teruntur arma] Ennianum mihi locum consultus ostendit vir interioribus litteris eruditissimus, *And. Schottus*, quem honoris caussa nomino, ex *Homerico* conversum esse Iliad. 13, 131. *Ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.* Quomodo et *A. Furius* apud *Macrobium* Saturn. 6, 3. ex eodem *Homero: Pressatur pede pes, mucro mucrone, viro vir.* Maro quoque Aen. 10, 360. *Haeret pede pes, densusque viro vir.* Sed neutrum *Homero* hic parem esse Critici judicarunt, auctore eodem *Macro-*

riorum aquilae sunt ablatae XIII, et signa, et fasces. Praeterea duces belli XVII capti sunt. Hos habuit res exitus.

XXXII. Ex fuga hac quum oppidum Mundam 1
sibi constituissent praesidium, [a] nostri cogebantur necessario eos circumvallare. Ex [b] hostium armis, pro 2
cespite cadavera conlocabantur, [c] scuta et pila pro 974
vallo, * insuper occisi, et gladii, et mucrones, et capita hominum ordinata, ad oppidum conversa universa hostium timorem, virtutisque insignia * proposita viderent, et vallo circumcluderentur adversarii

VARIAE LECTIONES.

a *nostrique* L. pr. Petav. b *et collectis h.* Gland. c *scuti* L. pr. *scutum* Edd. R. M. V.

bio 5, 13. *Brant.* Imitatur et *Silius* Italicus 4, 354. et 9, 322. Metri autem gratia *Paulus Merula* fragm. *Ennii* pag. 40. rescribit: — *Pes premitur pede, et arma teruntur Armis.* — Sed sexcentis exemplis demonstrare possum, solutae orationis scriptores, cum Poetas laudent, metri esse negligentiores, adeo ut, an manu critica sit opus, nesciam. DAVIS.

Liberalibus] *Liberalia*, dies Libero patri sacer. Bhellicanus hic ineptissime: *Liberalibus*, inquit, *hoc est, iis, qui liberaliter, ingenue, ac fortiter pugnantes occubuerant.* CLARK. Vide et Ciacc. Gland. et Manut.

Praeterea etc.] Turbant hic rursus MSS. In Petav. et Leid. pr. et 2 Gallicanis tantum legitur, *praeterea* (hac etiam voce caret Leid.) *quos* (Leid. *hos*) *habuit ex f. hac qui opp.* Leid. sec. in quo, *qui cum opp.* et Dorv. non agnoscunt, *hos habuit res exitus.* Et facile e Glossa in textum irrepere potuerunt. Similem Glossam notavi supra. Certe *duces belli XVII* isti omnino suspecti sunt.

Ex hostium armis — circumplexi] Haec ῥῆσις tam corrupta est et mutila, ut auctoris verba conjiciendo assequi non sit meum. Ex iis tantum colligitur, *e congestis cadaveribus aggerem effectum esse, quae pilis jaculisque confixa inter se tenebantur,* quae verba sunt *Flori* 4, 2, 85. Vide et *Valerium Maximum* 7, 6, 5. ac *Julium Celsum* p. 244. seq. DAVIS. Haec adeo mutila sunt, ut sine melioribus Codicibus restitui omnino non possint. CLARK.

Occisi et gladii et mucrones etc.] Gland. legit, *occisis et g. et m. infixi, et c. omnium ordinatim ad op. c. ut un. t. h. augerent, cum virt. etc. Occisis* certe est in Edd. Rom. Venet. ac Mediol. *ut muc.* in iisdem. In Petav. *ut mucro.* At Leid. pr. legit.

* ita Galli tragulis jaculisque oppidum ex hostium cadaveribus [a] sunt circumplexi, obpugnare coeperunt.
3 Ex hoc proelio [b] Valerius adolescens Cordubam cum paucis equitibus fugit; Sexto Pompejo, qui
4 Cordubae fuisset, rem gestam refert. Cognito hoc negotio, quos equites, quod pecuniae secum habuit, eis distribuit, et oppidanis dixit, se de pace ad Caesarem proficisci, et secunda vigilia ab oppido discessit.
5 Cn. Pompejus [c] autem cum equitibus paucis, nonnullisque peditibus ad navale praesidium parte altera Cartejam contendit, quod oppidum abest a
6 Corduba milia passuum CLXX. Quo quum ad octavum milia-

VARIAE LECTIONES.

a Deest in Petav. Edd. Vasc. Gr. post. Steph. Strad. *complexi* Pet. L. sec. D. et Edd. pleraeque ante Ursin. *et obp.* Dorvill. b *Falerius* MSS. *Phal.* Edd. pp. Mox vulgo *fugiens.* c deest MSS. et Edd. pp. Dein *cum p. nonnullis equit. ad n.* L. pr.

in gladio, ut in veru. Unde conjicio scribendum, *abscisa in gladio* (vel, *in gladii mucrone*) *ut in veru, c. hominum* (*hostium* Dorvill.) *ordin.* Lucan. 8, 680. *Pharioque veruto Subfixum caput est.* Pro *universa* idem, *universas.* Edd. Vasc. Gryph. post. Steph. Strad. *ad op. host. conv. univ. ut timorem* etc.

Fugiens, Sext. etc.] MSS. Reg. et Eliens. fugit: *Sext. etc.* Quod idem est. CLARK. *Fugit* rescripsi fide Pet. Leidensium et Dorv.

Quos equites, quod pecuniae secum habuit, eis distribuit] Haec barbara prorsus et incondita est constructio. Editt. *Rom. Venet. Beroald.* repraesentant, *quos equites* secum habuit, *quod pecuniae secum habuit, eis distribuit*, ac ita etiam, testante *Joan. Goduino*, MSS. 2. *Thuanaei;* nec sane illa lectio in scriptore tam horrido prorsus est aspernanda. MS. *Norv.* exhibet, *quos equites secum habuit, his quod secum pecuniae, eis distribuit,* unde minima mutatione rescribendum putem, *quos equites secum habuit is, quod secum pecuniae, eis distribuit,* qui rotundior, nisi me fallit animus, et auctore Romano dignior est loquendi modus. DAVIS. Sed et haec durior locutio. Atque MS. quidem istum minus accurate transscripsit Vir doctissimus. Sic enim Ego in isto Codice scriptum reperi, (quam demum et veram esse Lectionem existimo,) *quos equites secum habuit, HIS, quod habuit secum pecuniae, distribuit.*) CLARK. Cum Eliensi de more

miliarium [a] venisset, P. [b] Calvitius, qui castris antea Pompeji praepositus esset, ejus verbis nuncium mittit, [c] *quum minus belle haberet, ut mitterent lecticam, qua in oppidum deferri* [d] *possit.* Litteris missis, Pom- 7
pejus Cartejam defertur. Qui illarum partium fauto-
res essent, [e] conveniunt in domum, [f] quo erat dela- 975
tus; (qui arbitrati sunt clanculum venisse) ut ab eo, quae [g] vellet, de bello requirerent. Quum frequentia convenisset, de lectica Pompejus eorum in fidem confugit.

XXXIII. Caesar, ex proelio [h] Munda munitione 1
circumdata, Cordubam venit: qui ex caede eo [i] re-

VARIAE LECTIONES.

a *perv.* L. pr. b *Caucilius* L. pr. Scal. Pet. c *eum munus belli habere* L. sec. D. *eum habere* L. pr. bene. d Sic MSS. et Edd. pp. non *posset.* e *convenerunt* L. sec. f *in quam* L. pr. *qua* L. sec. D. g vulgo *vellent.* h vulgo deest *Munda. circumdatam* Dorv. *circumdatum* L. sec. i *refugerunt* Petav.

consentit Petavianus; cum Ed. Rom. facit Mediolanensis. In Leidens. pr. *Quos eq. secum, quod.* bene, si modo *his* ponas ante, *quod pec.* nam *habuit* satis subintelligitur.

Antea Pompeji] Nonnulli, *ante a Pompejo.* Quod idem est. CLARK. *Ante a P.* est in MS. Ursini. *Pompeji antea* Leid. pr.

Ut mitterent lecticam] Sic reposui ex MS. *Norvic.* eandemque lectionem in Cod. *Thuan.* reperit *Joan. Goduinus.* In vulgg. *ut mitteret lecticam*, male: non enim singulari cuipiam homini, sed ipsis Cartejensibus hunc nuncium misit Cn. Pompejus. DAVIS. *Mitterent* et in MS. Regio scriptum reperi. Scaliger et plerique, *mitteret.* Qui Sensus est nullus. CLARK. *Mitterent* quoque Leid. pr. et Petav. *mittat* Leid. sec. et Dorv.

Erant] Sic MS. Reg. Al. *essent.* Atque utroque quidem modo loqui solet hic Auctor. CLARK. Male ita Clarkius, licet et Dorv. et Leid. sec. ac 3 Gallic. etiam dent, *erant.* Sequor potius vetustiores libros. Subjunctivum enim multo magis amat hic auctor, ut c. 37. etc. Statim pro *clanculum* Lipsius margini adlevit, *Calvitium.*

Quae vellet] Ita ex MS. Reg. restitui, clamante et ipsa re. Editi omnes, (*quae* vellent.) Longe minus venuste, et Sensu minus commodo. CLARK. Accedit Leidens. sec. *qui v.* Leid. pr.

Munda] Deest hoc nomen in Codicibus MSS. et Editis. Sed ad

2 fugerant, pontem [a] occupaverunt. Quum eo [b] esset
ventum, conviciari coeperunt, *nos ex proelio paucos*
superesse: [c] *quo confugeremus?* Ita pugnare coepe-
3 runt de ponte. Caesar flumen transjecit, et castra
4 posuit. [d] Scapula, totius seditionis familiae et liber-
tinorum [e] caput, ex proelio Cordubam quum venis-
set, [f] familiam et libertos convocavit, pyram sibi [g] ex-
struxit, coenam adferri [h] quam opimam imperavit,
item optimis insternendum vestimentis: pecuniam et
5 argentum in praesentia [i] familiae donavit. Ipse de
tempore [k] coenavit; resinam et nardum idemtidem
sibi [l] infundit. Ita novissimo tempore [m] servum jus-
976 sit, et libertum, qui fuisset [n] ejus concubinus, alte-
rum se jugulare, alterum pyram incendere.

VARIAE LECTIONES.

a *occuparunt* L. pr. D. b *circumventi essent* L. pr. *conventum ess.* L. sec. *circumventum es.* Pet. D. *convitiare* Dorv. Leidd. c *quos* L. pr. *fuger.* MSS. o. d V. Gland. qui addit *sed. auctor.* e *apud* L. pr. D. f *familias* L. sec. *liberos* L. pr. *Libertinos* Pet. g *instruxit* Ed. Elz. h deest L. sec. D. male. V. ad 8, 11. statim *insternendum* vulgo. i *quod erat* addit Gland. k abest Pet. Sal. *coenare* Edd. R. M. V. l *infudit* L. pr. Edd. Vasc. Steph. Gr. post. m *servo j. et liberto* Dorv. n deest L. pr.

Sensum necessarium est, et forte, ob initii similitudinem, in vocem sequentem (*munitione*) absorptum fuit. CLARK. Obsecutus sum viris doctis, Rhellicano, Glandorpio, Ciacconio et Clarkio, *Mundam* deesse censentibus, eamque vocem sensui necessariam addidi.

Opimam] MSS. plerique, *optimam*. CLARK. Etiam Leidenses, Pet. et Dorv. et Edd. aliquot, male, at sollemni errore. Ineptit Goduinus, qui *optimam* praefert ex 3 Gallicanis. Passim *dapes opimae* etc. occurrunt.

Insternendam] Huic voci spatium in MS. *Norvic.* vacuum relinquitur: editt. autem *Rom. Venet. Beroald.* exhibent, *insternendum*, quod melius, ut opinor, et rectius. DAVIS. In MSS. Reg. et Vossii loco ejus scriptum est, *superadditis*. CLARK. In Edd. vulgo ante Scal. exhibetur, *superadditis* Sed *insternit* est in Ciaccon. MS. *Insternitur* dant Dorv. et Leid. sec. at *insternendam* Petav. cum Cod. Ursini. Sed *insternendum* bene Leid. pr. Scalig. et Edd. Med. Ven. Nec opus, ut cum Ill. Heinsio suppleas, *item lectum opt. insternendum v.* Sic enim et Appul. l. 2. p. 30. Ed. Pric. *puero extra limen distratum erat.* *ὑπέστρωτο* Luciano.

XXXIV. Oppidani autem, [a] simul Caesar castra 1 contra [b] oppidum posuit, discordare coeperunt usque eo, ut clamor in castra nostra perveniret [c] fere, inter Caesarianos, et [d] inter Pompejanos. [e] Erant hic 2 legiones, quae ex perfugis conscriptae, partim oppidanorum servi, qui erant a Sexto Pompejo manumissi, [f] tunc in Caesaris adventum descendere coeperunt. Legio XIII oppidum defendere coepit: [g] nam 3 quum [h] jam repugnarent, turres ex parte, et murum occuparunt. Denuo legatos ad Caesarem mittunt, ut 4 sibi legiones subsidio [i] intromitteret. Hoc quum animadverterent [k] homines fugitivi, oppidum incendere coeperunt: qui superati [l] a nostris, sunt interfecti hominum milia XXII, praeterquam extra murum qui

VARIAE LECTIONES.

a *simul ac* L. sec. D. male. b *id op.* L. sec. Edd. qdd. c *quae f.* L. sec. Edd. R. M. V. Vasc. Steph. et aliae. d deest Petav. Urs. Edd. qdd. e *erat* L. sec. f *qui* L. pr. D. Edd. pp. *adventu* Dorv. g *q. non* Dorv. h *exp.* L. sec. *repugnaretur eis ex p.* L. pr. i *mitteret* L. pr. k abest Dorv. *nomine* Petav. L. pr. l *a n. s. et int.* L. sec. Dorv. Edd. qdd.

Resinam et nardum] Codices alii, *Vinum et nardum*. Alii, *vinum, resinam et nardum*. CLARK. *Vinum et nardum* e 3 Goduini, qui probat, Codicibus recepit Cellarius, atque ita Edd. ante Ursinum. Nisi quod Beroaldus, *Vinum et resinam et n.* exhibeat. *Vinum* habent etiam Leidens. sec. et Dorv. sine dubio e Glossa. Nam *resinam* MSS. Urs. et Latinius cum Petav. et Var. Lect. Cuj. servarunt; nisi et hoc videatur e Glossa: nam in Scalig. et Leid. pr. est. *sitam*, vel *sicam*. Unde lego, *stactam*, vel *stactam resinam*, i. e. Stillaticiam, adjective, vel potius *stactam, resinam*. ut σακτὴ intelligatur *myrrhae*. Utraque facit ad ebrietatem. Vide omnino Comm. ad Lucret. 2, 846. *stactaeque liquorem*, et Salmas. Plin. Exerc. p. 367.

Se jugulare] MSS. Reg. et Vossii, *cito se etc.* CLARK. Adde Leid. sec. Ciaccon. et Edd. Vasc. Gryph. post. Steph. et Stradae.

Perveniret fere, inter etc.] Ita interstinguendum. Vulgg. (*perveniret, fere inter etc.*) Sensu minus commodo. CLARK.

Quae ex perfugis conscriptae] Lege, *conscriptae fuerant*, quam vocem addendam docet MSti *Norvic*, auctoritas. DAVIS. *Cur. sec.*

5 perierunt. Ita Caesar oppido [a] potitus. Dum hic detinetur, ex proelio quos circummunitos superius demonstravimus, eruptionem fecerunt; et, bene [b] multis interfectis, in oppidum sunt [c] redacti.

1 XXXV. Caesar Hispalim quum contendisset, legati [d] deprecatum venerunt. Ita [e] quum oppidum sese tueri dixisset, Caninium legatum cum praesidio
2 intromittit: ipse castra ad oppidum ponit. Erat bene
977 magnum intra [f] Pompejanarum partium praesidium, quod Caesaris praesidium receptum indignaretur, clam

VARIAE LECTIONES.

a *potitur* L.pr. bene. dein *dist.* Edd. Vasc. Gr. post. Steph. et aliae, male. V. ad B. C. 3, 18. *ex* abest L. pr. b *multi interfecti* L. sec. D. Edd. R. M. V. c V. ad c. 15. d *deprecati* Dorv. e *tum* Pet. f vulgo *Pompejanas partes*, et *indignabatur*.

Detinetur, ex proelio quos etc.] Ita hic quoque omnino distinguendum. Scaliger aliique ediderant, *Dum hic detinetur ex proelio, quos etc.* Quod sententiam turbat penitus. Quos post proelium in *Munda* circummunitos etc. Supra cap. 33. *Ex proelio* Munda *munitione circumdata.* CLARK.

Tueri] Hoc est, *sese* tuiturum dixisset. Vide supra ad 7, 36. CLARK. Adi et ad B. G. 2, 32. *facere dixerunt.* Verum optimi codices aliud quid hic exhibent. Nam Pet. simpliciter dat, *ad oppidum tuendum Can.* Leid. prim. Scalig. Editt. Rom. Mediol. Ven. *ad oppidum sese tuendum Can.* Glandorpius notat, in quibusdam Codd. reperiri, *ad oppidum sese tuendum ire dixisset.* Recte.

Erat bene magnum — Hic clam praesidia in Lusitaniam proficiscitur] Locum hunc tentarunt varii, sanavit nemo. *Joan Glandorpius* legit: *Erat intus bene magnum praesidium Pompejanorum admissum, quod Caesaris praesidium receptum indignabatur; clam ergo quendam Philonem, illum, qui Pompejanarum partium foret defensor acerrimus, emisit* etc. *Pet. Ciacconius* reponit: *Erat bene magna manus intra Pompejanarum partium, quae praesidium* etc. MS. *Norvic.* exhibet: *Erat bene magna multitudo intra Pompejanarum partium, quae praesidium receptum indignaretur. Clam quod Philone illo qui Pompejanarum partium fuisset defensor acerrimus. Hic clam praesidio Lusitaniam proficiscitur;* ex quo Codice haec ἀφελῶς sic legenda et interpungenda: *Erat bene magna multitudo intra Pompejanarum partium, quae praesidium receptum indignaretur; clam quod Philon ille, qui Pompejanarum partium fuisset defensor acerrimus, (is tota Lusitania notissimus erat) hic clam praesidio Lusitaniam proficiscitur.* Mendum procreavit ejusdem sensus post Pa-

quemdam Philonem, illum, qui Pompejanarum partium fuisset defensor acerrimus (is tota Lusitania notissimus erat.) Hic clam praesidia [a] Lusitaniam pro- 3
ficiscitur, et Caecilium Nigrum [b] nomine Barbarum ad [c] Lenium convenit; qui bene magnam manum Lusitanorum [d] haberet. Rursus in Hispalim oppidum 4
denuo noctu per murum recipitur: praesidium [e] vigilesque jugulant, portas praecludunt, de integro pugnare coeperunt.

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *in L.* b *hominem* Gland. Man. *barbaro* L. pr. D. c *Lennium* MSS. et Edd. pp. d *habebat* Dorv. e *que* abest L. pr. Petav. D. *jugularunt* Edd. Dav. aliaeque recentiores, male.

renthesin repetitio, qua de re diximus ad B. G. 3,20. DAVIS. *Erat bene* magna *intra Pompejanarum partium* multitudo, quae *etc.*) Sic MS. Eliens. MS. Vossii et E litt. Vett. (*Erat bene* magnum *intra* (MS. *intus*) *Pompejanarum partium* praesidium, quod *etc.*) Quae lectio eodem redit. Scaliger et Recentiores ediderant, (*Erat bene magnum intra* Pompejanas partes *praesidium*, *quod* etc.) Minus recte. CLARK. Cum Norvicensi consentit rursus Petavianus. At Leid. pr. et Ciaccon. habet: *Erat b. magnum intra P. partiumque praesidium receptum indignaretur. Quod Caesaris praesidium* desunt quoque Leidensi sec. et Dorvill. qui dat, *receptumque*. *Indignaretur* etiam Leid. pr. et Edd. primae, quae *Pompejanarum partium* cum Vascos. Steph. et aliis bene exhibent. *intus* etiam Edd. multae. Placet magis Ciacconii emendatio. *magna manus*.

Clam quod Philo quidam, *ille*, *qui — hic clam praesidio* etc.] Ita fere restituit Davisius, nisi quod is vocem, *Quidam*, omiserat, quam vocem ex MS. Vossii, (ubi corrupte scriptum reperi, *Philo quidem*) reposui. Scaliger et Recentiores ediderant, (*clam quendam Philonem*, *illam*, *qui-etc.*) Quae est sententia suspensa et imperfecta. Emendari autem potest, scribendo, (*Quod* (praesidium,) vel, *Quae* (multitudo) *clam* emisit *Philonem quendam*, *illum* etc.) vel ex Edit. Romana, (quae habet corrupte, *clam erga*,) legendo, (*Clam ergo* (emisit, *vel*, emiserunt,) *Philonem quendam*, *illum etc.*) Sed praestat prior Lectio, utpote a MSS. optimorum vestigiis propior. CLARK. *Clam quemdam Philonem illum* ex Ursini Codice reposuit Scaliger. Suffragaturque ejus codex et Leidens. pr. (nisi quod is det, *illuc*,) et Edd. Rom. Venet. ac Mediol. quae interponunt, *erga*. *Cuidam Philoni illi* Leid. sec. Dorv. Edd. Ald. Gryph. Manut. etc. *quodam Philone illo* Petav. *quidem Philo ille* Edd. Vasc. Gryph. post. Stephan. et Stradae. Nihil muto. Receptum potuit esse Caesaris praesidium *clam Philonem;* sicut ille rursus *clam praesidia* (nam ita

1 XXXVI. Dum haec geruntur, legati Cartejenses [a] renunciarunt, quod Pompejum in [b] potestatem haberent; quod ante Caesari portas praeclusissent, illo beneficio suum maleficium existimabant se lucrifacere. Lusitani Hispali pugnare [c] nullo tempore desistebant.
2 Quod Caesar quum animadverteret, si oppidum ca-
978 pere contenderet, [d] ut homines perditi incenderent, et moenia delerent, ita consilio habito noctu, patitur, Lusitanos eruptionem facere: id quod consulto
3 non existimabant fieri. Ita [e] erumpendo naves, quae ad Baetim flumen [f] fuissent, incendunt. Nostri dum incendio detinentur, illi profugiunt, et ab equitibus
4 conciduntur. Quo facto, oppido recuperato, [g] A-

VARIAE LECTIONES.

a *renunciaverunt* MSS. et Edd. qdd. b *potestate* Edd. qdd. contra MSS. V. ad B. C. 1, 25. c *illo* Leid. sec. vulgo *Hispalim opp.* d abest Pet. e vulgo *irrump.* f *fuerant* Dorv. g *Hastam* MSS. et Edd. pp. *interim* L. pr.

habent MSS. Urs. Scal. Leid. pr. Dorvill. non, *praesidio,*) profectus est. Vide ad c. 3. *clam praesidia.* De Repetitione post Parenthesin egimus quoque ad B. G. 1, 55.

Praesidio] Sic MSS. et Editt. Vett. Scaliger aliique, *praesidia.* CLARK.

In Lusitaniam proficiscitur] Delevi praepositionem fide MSS. Petav. Scalig. Leidensium, Dorv. item Edd. Vascos. Gryph. Stephani, aliarumque. Adi omnino notata ad B. G. 3, 7. *in Illyricum profectus est.*

Reversus] Sic MSS. Reg. et Vossii. Editi exhibent, *Rursus.* Sed praestat ea, quam reposui, lectio, et propter sequentem, *denuo,* et, quo Syntaxis minus fiat hiulca. CLARK. Accedunt Ciacon. Leid. sec. Dorvill. et Edd. Vascos. Gryph. post. Stephani et Stradae. Omnes autem Codices carent τῷ *in.* scribendum suspicor, *Hispalim in oppidum.*

Quod] Unicus hic locus est in hisce omnibus Libris, ubi vocabulum (*quod*) hoc significatu usurpetur. Vide supra ad B. C. 1, 26. CLARK.

Hispalim oppugnare] *Joan. Glandorpius* emendat, *Hispalim propugnare*, nec sane mala est conjectura; Hispalim enim in sua potestate habuerunt Pompejani: sed potior est MS. *Norvic.* auctoritas, ex quo scribendum, *Hispali pugnare. Joan.* etiam *Goduinus* hanc lectionem in 2. Codd. *Thuanaeis* inventam merito probavit. DAVIS. et CLARK. *Propugnare* adscripsit quoque Heinsius. Sed, *Hispali pugnare,* exstat in Petav.

stam iter facere coepit: ex qua civitate legati ad deditionem venerunt, [a] Mundensesque, qui ex proelio in oppidum confugerant, quum diutius [b] circumsiderentur, bene multi deditionem faciunt, et quum essent in legionem distributi, conjurant inter [c] se, ut noctu signo dato, qui in oppido fuissent, eruptionem facerent: illi caedem in castris administrarent.
Hac re cognita, insequenti nocte, vigilia tertia, [d] tessera data, extra vallum [e] omnes sunt concisi. 5

XXXVII. [f] Cartejenses duces, dum Caesar in itinere reliqua oppida obpugnat, propter Pompejum dissentire coeperunt. Pars erat, quae legatos ad Caesarem miserat; pars, qui Pompejanarum partium fau- 1

VARIAE LECTIONES.

a *que* abest MSS. 2. *qui* deest L. pr. b *circumsed.* Petav. L. pr. D. Edd. pp. c *sese* L. sec. Edd. Vett. d *tessara* Leid. pr. e *homines* Dorv. f vulgo *Mundenses d. Caes.* et dein *quae propt.*

et *Hispali* occurrit etiam in Leidens. pr. Putem fuisse olim, *Hispali in oppido pugnare.*

Ita irrumpendo] Sensus docet legendum, *Ita erumpendo*, licet omnes praeter ed. *Stephan.* vulgatam lectionem retineant. DAVIS. et CLARK. Rescripsi confidenter, *erumpendo*, auctoritate Cod. Leidens. pr. et Edd. Vascos. Gryph. post. ac Stradae. de hac confusione vide ad 7, 69.

Detinentur] Rectius MS. Vossii et Edd. Vascos. Steph. Gryph. Stradae, *distinentur*, sive, occupati erant. c. 27. *in opere distenti sunt.* atque ita passim Cicero et alii.

Concisi Mundenses duces. Caesar etc.] Omnino, mutata distinctione, ex Cod. *Norvic.* rescribendum, *occisi. Cartejenses, dum Caesar in itinere reliqua oppida oppugnat, propter Pompejum* etc. Pompejus enim paullo ante Cartejam erat delatus, ex qua post hanc seditionem saucius profugit. Emendatio est manifeste vera, et extra omnem dubitationis aleam posita. DAVIS. Pulcherrima emendatio, quam reperit Davisius in MS. Eliensi. Alii omnes, sensu parum congruo, exhibent, [— *omnes sunt concisi* (Mundenses duces) *Caesar in itinere reliqua oppida oppugnat*, quae *propter Pompejum* etc.] Quamvis enim voces istae, (*Mundenses Duces*) non male conveniant, at, ut vox (*Cartejenses*) omittatur, id demum ferri non potest. Non enim *oppida* illa *reliqua*, sed oppidum *unum* (ut ex sequentibus manifestum est,) nimirum populus *Cartejensis*, (quo *Pompejum* confugisse supra est narratum c. 32.) de *Pompejo* dissentire coepit. CLARK. Vidit hoc jam Glandorpius, qui legebat, *Mun-*

tores essent. Seditione concitata, [a] portas occupant: caedes fit magna: saucius Pompejus naves [b] xx XI
2 occupat longas, et profugit. Didius, qui Gadis
979 classi [c] praefuisset, ad quem simul nuncius adlatus est, confestim sequi coepit; partim peditatus, et equitatus ad persequendum celeriter iter faciebant.
3 [d] Item IV die navigatione [e] confecta consequitur eos; quod inparati a Carteja profecti [f] sine aqua fuissent, [g] ad terram adplicant. Dum aquantur, Didius [h] classe occurrit, naves incendit, nonnullas capit.

VARIAE LECTIONES.

a Ita Gland. Vasc. Gr. post. Steph. Str. Scal. etc. MSS. et Edd. reliquae *partes*. b Sic Petav. L. pr. Scalig. Dorvill. Edd. pp. L. sec. *XXV.* vulgo *XXX.* c *praefuerat* Dorv. dein vulgo *peditatibus et equitatibus* etc. *faciens*. d *itaque* Gland. *ipse* Heins. e *confestim* Leidd. Sc. Edd. pp. dein vulgo *insequuntur*. *Qui. qui quidem* Edd. R. M. V. *imperati* Edd. aliquot. f *ne aqua deficeret* Heins. g desunt L. pr. *adplicant* abest Dorv. h *classi accurrit* L. pr. sed v. ad B. Afr. c. 39.

densium duces. Caesar Cartejam petens. Sed optime Pet. et Leid. pr. cum Thuan. habent, *concisi. Cartejenses duces, dum C. in i. r. o. obp. propter* etc. Quod idcirco reposui.

Pars, qui essent f.] Sic per creberrimam Synthesin ex Glandorpii conjectura reposuit Scaliger, cum vulgo et in Edd. primis legeretur, *pars erat, quae essent:* atque ita est in MSS. Leidensibus. Edd. Aldi, Manutii et aliae, *pars erat, qui.* Vascos. Steph. et plures, *pars, quae.* Recte Pet. *Pars, qua* etc. pro, *in qua*: quo etiam facit Dorv. *pars erat, in qua p. p. erant.* Ceterum, *fautores essent,* cum aliis edidi fide MSS. plurimorum pro, *ess. faut.*

*Didius, qui Gadis classi praefuisset; *** ad quem —, coepit; partim — iter faciens*] Aut deest aliquid post, *praefuisset*, (quod tamen non adverterunt Editores,) ne sententia plane sit nulla: aut pro *faciens* scribendum ex MS. Eliensi, *faciebat*, vel *faciebant:* ut nimirum isto modo exhibeatur tota periodus, [*Didius, qui Gadis classi praefuisset;* (*ad quem simul nuncius allatus est, confestim sequi coepit;*) *partim peditatibus — celeriter iter faciebat.*] Sed mihi potior videtur prior illa conjectura, quemadmodum et edidi. CLARK. *Didius, qui Gadis classi praefuisset, ad quem simul nuncius allatus est)* Dorv. dat, *Gadi*. Lege, *Didius, qui Gadibus classi praefuisset, ad eum simul nuntius allatus est* etc. Nam *Clarkius* in eo fallitur, quod aliquid excidisse censuerit. DAVIS. *Cur. sec. Gadi-*

XXXVIII. Pompejus cum paucis profugit, et 1
locum quemdam munitum natura occupat. Equites
et cohortes, quae ad persequendum missae essent,
speculatoribus ante missis, certiores fiunt: [a] diem et
noctem iter faciunt. Pompejus humero et sinistro 2
crure vehementer erat saucius. Huc accedebat, ut
etiam talum intorsisset: quae res maxime inpedie-
bat. Ita, lectica a turre, qua esset adlatus, in ea
ferebatur. Lusitanus more militari, quum [b] a Cae- 3
saris praesidio fuisset conspectus, celeriter equitatu
cohortibusque [c] circumcluditur. Erat accessus loci 4

VARIAE LECTIONES.

a *et d.* L. sec. b abest L. pr. Pet. D. Edd. pp. bene. c *circumdatur* L. sec.

bus emendarunt etiam Gland. et Heins. quorum hic *ad quem* delet, ille *simulatque* legit.

Peditatibus et equitatibus] MS. Reg. *peditatus et equitatus*. MS. Vossii, *peditibus et equitibus*. MS. Eliensis, *pedibus et equitatu*. Ut forte legi debeat, *peditatu et equitatu*. Sed hoc parvi est momenti. CLARK. Petav. Leid. pr. *partim pedibus et equitatus*. Leidens. sec. Dorv. *partim pedibus partim ad equitatus*. Edd. Vasc. Gryph. post. Steph. Strad. *partim peditibus et partim equitibus*. *Celeriter* abest a Petav. et pro *faciens* idem cum Leid. prim. *faciebant*. Ill. Heinsius emendat, *partim peditatus et equitatus etc. cel. inmittens*. Mihi non plane liquet. Verisimillimum tamen videtur, si non unice verum, *partim peditatus et equitatus etc. iter faciebant*. Ipse navibus partim persequi coepit, partim etc. Quod clarissime patet e c. seq. Semel vocem, *partim*, solere omitti, et quidem frequenter ab auctore nostro, vide ad Bell. Alex. c. 29. Confidenter itaque hoc, ut sensus constet, e MSS. in textum recepi.

Insequuntur] MS. Norv. *consequuntur*, quod melius. DAVIS. *Cons.* melius, quam quod habent vulgati, *insequuntur*. In Edit. Rom. est, *consequutus* eos. Ut forte legi possit, *consequutus est*. CLARK. *Consequuntur* Pet. *consequentes* Scalig. Leidenses. *Consequutus eos* Edd. Rom. Mediol. Ven. aliae, *insecuti*. Sed rescripsi, *consequitur eos*, quomodo, vel *ins*. Gland. et Heinsius etiam conjecerunt. *Quod*, pro *qui*, dedi ex MSS. omnibus. Supplet Glandorp. *At Pompejani*.

Quae missae] MS. Reg. *Qui missi*. Utrumque recte. CLARK. Sic et Leid. sec.

Ita lectica a turre qua esset allatus, in ea ferebatur] Ita loquuntur Hebraei et ad eorum morem N. T. scriptores. *Gryphius* exhibet, *ad turrem*. sed quid verbis opus est? Cum *Petav*. et *Nor*-

980 difficultas: nam idcirco, [a] quod propter [b] suos a noſtro praesidio fuiſſet conspectus, celeriter munitum locum natura, [c] quem ceperat sibi Pompejus, quamvis magna multitudine deducti homines ex su-
5 periore loco defendere poſſent, subeunt. In adventu noſtri depelluntur telis; quibus [d] cedentibus, cupidius insequebantur adversarii, et [e] confeſtim tarda-
6 bant ab acceſſu. Hoc saepius [f] facto, animadvertebatur, noſtro magno id fieri periculo. Opere circummunire inſtituit, pari autem [g] et celeri feſtinatione [h] circummunitiones in jugo dirigunt, ut aequo pede cum adversariis congredi poſſent; a quibus

VARIAE LECTIONES.

a Deeſt Pet. Leidd. *ut* Dorv. b *suum praesidium* Pet. Dorv. *nostro* abeſt L. sec. c vulgo deeſt, et dein *quem vix*, ac *possent, subeuntes*. d *cedentes* L. pr. e *vulneribus confectos* Gland. *tardabantur acc.* Dorv. f *factum* Pet. L. pr. *adverteb.* L. sec. g *ex* L. pr. *celeritate et fest.* Gland. h *circumventos* Dorv.

vic. legas velim, *ita in lectica ferebatur*, et reliqua verba pro spuriis ac insiticiis habeas. DAVIS. *Cur. sec. Ad turrem* Edd. Vasc. Gryph. poſt. Steph. Str. *In qua erat* Leid. sec. *qua erat* Cod. Gall. *cum esset oblatus* Leid. prim. Ut videantur omnino haec eſſe spuria. Gland. legit: *Ita lectica a turri, in quam erat allatus, ferebatur.*

Lusitanus] *Pompejus* habitu *Lusitani* militis, inquit Rhellicanus. Mihi illud potius videtur, ut *Lusitanus* positum sit pro, *Lusitani milites* Pompejum ſtipantes. Sic enim infra c. 40. *Lusitani, qui ex pugna superfuerunt* etc. CLARK. Gland. legit, *Lus. autem m. mil. procedens.*

Erat accessus loci difficultas] *Joan. Glandorpius* reponit, *Erat accessus loci difficilis*, et sic disertim exhibet MS. *Norvic.* Ac recte quidem, nisi forsan proxime ad veteres editt. legendum sit, *Erat, accessu loci, difficultas.* DAVIS. Sed perinde eſt. CLARK.

*Multitudine *** deducti* etc.] Manifeſta lacuna, quam quoniam non adverterunt Editores, sententiam peſſime turbarunt. CLARK. Dubito, an quidem hic sit lacuna, licet intelligi nequeant. In Pet. eſt, *at munitum.* In Leid. pr. *Ad m. l. n. quem ceperat s. Pomp.* Pro *quem vix* Pet. Leid. pr. Dorvill. habent, *quamvis*, quae vera eſt lectio. Glandorp. conjicit, *in quem vix* etc. *descendere possent.* In Leid. pr. Dorv. et Edd. Rom. Ven. Mediol. *possunt.* Dein *subeunt* habent MSS. et Edd. omnes ante Scalig. Unde patet, ni fallor, clariſſime, ex Leid. pr. eſſe

[a] quum animadverſum eſſet, fuga sibi praesidium capiunt.

XXXIX. Pompejus, ut supra demonſtravimus, 1
[b] saucius, et intorto talo, idcirco tardabatur ad fugiendum: itemque propter loci difficultatem; neque equo, neque vehiculo [c] saluti suae praesidium parare poterat. Caedes a noſtris undique [d] admini- 2
ſtrabatur, exclusa munitione, amiſſisque auxiliis.
Ad convallem [e] autem atque exesum locum, ut [f] in 3
speluncam, Pompejus se occultare coepit, ut a noſtris non facile inveniretur, nisi captivorum indi- 981
cio. Ita ibi interficitur. Quum Caesar [g] Gadibus

VARIAE LECTIONES.

a *cum id* Gland. b *saucio* Pet. L. pr. D. Edd. Vasc. Gr. poſt. Stephan. Str. c *salutis* Leidd. D. Edd. R. M. V. adi 5, 48. Cic. pro L. Man. c. ult. d *administrabantur* L. pr. v. ad B. Civ. 3, 94. dein *exclusus a m.* Gland. e deeſt Pet. Leidd. D. ac delet Gland. *exesumque* L. pr. Sc. f vulgo sine *in*. g *gradiebatur* vulgo.

legendum, *munitum locum natura, quem ceperat sibi P. quamvis magna multitudine d. h. ex s. l. def. possent, subeunt. In adventu nostri depelluntur.* Si quis vero malit ex eodem Leid. et Petav. *ad munitum subeunt* legere, per me licet. Nam *subire locum, ad locum, in locum*, aeque Latine dicuntur. Videtur tamen potius Accusativus ille, tam procul a verbo suo sine praepositione, corrumpendo hunc locum ansam dediſſe. In MSS. vero Pet. Leid. pr. Dorvill. eſt, *nos depellunt.* An ergo, *subeunt. In adventu nos depellunt telis?*

Opere circummunire instituit] MS. *Norv. capta loca opere* etc. ac ita supplendum videtur. DAVIS. Quamquam *loca nondum capta* potius dici videntur circummuniri ad oppugnandum. *Instituit*, ſcilicet *Caesar*. CLARK. Mihi illa, *capta loca*, quae etiam in Pet. adparent, e Gloſſa nata videntur. Intelligit enim *locum a Pompejo captum.*

In jugo dirigunt] Leid. pr. a manu pr. *in jugo* non habet, sed *jugum* a manu sec. At Pet. Leid. sec. et Dorv. non agnoscunt, *in*. Recte. *Dirigere jugo* notat, promovere in jugum versus sive per jugum, quo magis magisque hoſtibus accedant; ut, *compellere hibisco*, et similia innumera. Quam locutionem noſter in primis adhibere amat. Vide supra ad c. 13. *In oppidum revertissent*, ut et ad c. 16. 24.

Locum, ut in speluncam] Sic MS. Regius: melius, quam quod edidit Scaliger et Recentiores, *locum, ut speluncam*. MSS. Eli-

fuiſſet, Hiſpalim pridie Id. Aprilis caput adlatum, et populo datum eſt in [a] conspectum.

1 XL. Interfecto Cn. Pompejo adolescente, Didius, quem supra demonſtravimus, illa adfectus laetitia, [b] proximo se recepit caſtello, nonnullasque
2 naves ad reficiendum [c] subduxit. Lusitani, qui ex pugna superfuerunt, ad [d] signum se receperunt, et bene magna manu comparata, ad Didium se repor-
3 tant. Huic etsi non aberat diligentia ad naves tuendas, tamen nonnumquam ex caſtello propter eorum crebras excursiones [e] eliciebatur, et [f] sic prope

VARIAE LECTIONES.

a *conspectu* L. pr. Dorv. b *primo* Scal. *proximus* L. pr. c *subd. et quamvis essent brachium Lus.* L. pr. d *signa* Heins. e vulgo *ejicieb.* f deeſt Scal. L. pr. D. *si* Pet.

ens. et Vossii et Editt. Vett. exhibent, *locum in spelunca.* CLARK. *Ut in speluncam* edidi, confirmantibus eam lectionem MS. Latinii, Leid. sec. et Dorv. *in spelunóam* Leid. pr. *ut speluncam* itidem non male eſt in Cod. Scal. *In spelunca* ediderunt omnes ante Scalig.

Ita ibi interficitur] Narrant *Florus* 4, 2, 86. eumque secutus *Jul. Celsus* p. 245. Cn. Pompejum adolescentem apud Lauronem oppidum a *Cesonio* fuiſſe interfectum, quem *Κεσέννιον Λέντωνα* vocat *Dion. Cassius* l. 43. p. 233. ed. Hanov. DAVIS.

Quum Caesar gradiebatur Hispalim, pridie Id. Aprilis] Miror, unde factum, ut ita ediderit *Jos. Scaliger*, cum non solum MSS. *Urs.* et *Norv.* verum etiam impressi vett. *Rom. Ven. Beroald.* exhibeant, *Quum Caesar Gadibus fuisset, Hispalim pridie Id. Aprilis*, quae vera proculdubio eſt lectio; patet enim ex cap. 40. Caeſarem Gadibus tum fuiſſe. IDEM. *Gadibus esset*) Ita recte reſtituit Davisius ex MSS. et Edd. Vett. quibuscum facit MS. Regius, et liquet ex c. 40. Quare minus recte hoc in loco Scaliger aliique ediderunt, *gradiebatur.* CLARK. Non primus Scaliger, sed Aldus, Vascos. Gryph. Stephanus, ceterique jam ediderunt, *gradiebatur:* idque inveni in Leid. sec. ac Dorvill. qui habet, *ab Hispali:* ut etiam legit, ac, *Gadibus erat*, Vir Doctus. Verum ab Hispali caput non eſt adlatum. *Ad Hispalim* habet Leid. sec. Ut ſtatim, *ad Hispalim recurrit.* Quod jam saepiſſime habuimus. Reliqui mei Codices et optimi servant cum Edd. Med. Ven. *Gadibus fuisset, Hispalim:* quod idcirco reposui: licet non admodum placeat. Celsus ait, *Caesarem Hispali digressum Idibus Aprilis Gades petiisse. Inde rursum Hispalim rediisse*, et caput ei allatum eſſe, Hispali quum eſſet, et antequam

quotidianis pugnis insidias ponunt, et tripartito si-
gna distribuunt. Erant parati, qui naves incende- 4
rent; incensisque, qui subsidium repeterent: ii sic
dispositi erant, ut a nullo [a] conspecti omnium ad
pugnam [b] contenderent. Ita, quum ex castello Di- 5
dius ad propellendum processisset cum copiis, si-
gnum a Lusitanis [c] tollitur, naves [d] incenduntur; 981
simulque qui in castello ad pugnam [e] processerant,
eodem signo fugientes latrones dum persequuntur,
a tergo insidiae clamore sublato circumveniunt. Di- 6
dius magna cum virtute cum [f] compluribus interfi-

VARIAE LECTIONES.

a Vulgo *conspectu*. b *contendunt* Scal. L. pr. c *attoll.* L. pr. d *succend.* L. sec. D. e *processerunt* Ed. Gryph. f *pluribus* L. pr.

Gades ivisset. Vide ergo, num legendum, *Gadis ire statuisset*, vel, subintellecto verbo, *ire*, *Gadis*, veteri more, pro *Gades:* quae ansa corruptionis fuerit.

Ex castello ejiciebatur] Ineptam hanc lectionem tam diu tolerari potuisse miror, cum jam Glandorpius monuerit scribendum esse, *eliciebatur*, quod sequentia omnino confirmant.

Repeterent] Quid sibi velit haec vox, equidem conjicere nequeo. Scribendum existimo, *repellerent*. Erant parati, qui naves incenderent, quique ab incensis subsidium *repellerent*. CLARK. *Repellerent* optime etiam emendarat jam Glandorpius, quod, invitis licet libris, pene reposuissem: sed forsan pejus hic latet ulcus vel lacuna. *Qui* abest a Petav. et omnia haec, *incensisque* etc. *repeterent*, non comparent in Edd. Rom. Ven. Mediol. Posset et legi, *rejicerent*. Utrumque vide ad B. Afric. c. 6.

Ut a nullo conspectu omnium] Sic quidem editi omnes, sed legendum, *ut a nullo* conspecti *omnium*, quae minor est mutatio, quam *Glandorpiana*, pro qua scribendum esset, *ut a nullo conspecti omnino*. DAVIS. *Conspecti*) Ita optime restituit Davisius. Alii omnes MSS. et Editi, (*a nullo* conspectu *omnium*.) Quae sententia est nulla. MS. Regius corrupte habet, (*Ii sic dispositi* (omissis quinque vocibus, *erant*, *ut a nullo conspecti*) *omnium etc.*) Unde in eo Codice, ex quo iste transcriptus est, videtur scriptum fuisse, *conspecti*, adeoque, propter *ὁμοιοτέλευτα*, *dispositi* et *conspecti*, voces istas intermedias excidisse. CLARK.

In castello] Scribe, *ex castello*, ut habet MS. *Norv.* vel, *e castello*, ut ed. *Steph.* A. D. 1544. DAVIS. E *castello*) Ita Davisius et MS. Eliensi et Edit. Stephani. Sed et ferri potest, quod habent Codices plerique, (in *castello.*) Ut adeo dicantur ii, qui in ca-

citur; [a] nonnulli ea pugna scaphas, quae ad litus
7 fuerant, occupant: item [b] complures nando, ad
8 naves, quae in salo [c] fuerunt, se recipiunt. [d] Anchoris sublatis, [e] pelagus remis petere coeperunt: quae res eorum vitae subsidio fuit. Lusitani praeda potiuntur. Caesar Gadibus rursus ad Hispalim recurrit.

1 XLI. Fabius Maximus, quem ipse ad Mundam praesidium obpugnandum reliquerat operibus adsiduis, hostesque circum sese interclusi, [f] inter se

VARIAE LECTIONES.

a *nonnullique* L. sec. D. *ex ea p.* Gland. *ex p.* Heins, bene. b *nonnulli compl.* L. pr. c *fuerant* Dorv. d *anchorisque* L. sec. e *pelagum* Dorv. f deest L. sec. *disc.* L. pr.

stello relicti fuerant, et ipsi deinceps post *Didium* processisse ad pugnam. CLARK. *E castello* ediderunt quoque Vasc. Gryph. post. et Strada. Praepositionem non agnoscit Leid. sec. eodem sensu. Malim tamen cum Clarkio retinere vulgatum. Distinguit enim hos ab iis, qui ex castello jam cum Didio processissent.

A Gadibus] Sic MS. Regius. Quomodo et alibi loqui solent Caesar atque Hirtius. Vide jam infra c. 42. Alii praepositionem omittunt. CLARK. *A Gadibus* exhibent jam Vascos. Steph. Gryph. post. et Strada cum Leid. sec. qui contra non agnoscit, *ad*. Non temere contra optimos Codices praepositio ubique inculcanda est: licet supra saepius viderimus, ità locutos Veteres, et in his horum commentariorum Auctores. Vide Indicem.

Quem ipse ad Mundam praesidium oppugnandum reliquerat] Editt. *Rom. Ven. Beroald.* omissa voce, exhibent, *quem ipse ad praesidium oppugnandum reliquerat.* MS. *Norvic.* repraesentat, *quem una ad praesidium oppugnandum reliquerat*, unde legerim, *quem Mundae ad praesidium* etc. Nam haec Mundae gesta fuisse, ex seqq. liquet. DAVIS. et CLARK. *Mundam* primus intexuit Scaliger. *Ipse* abest a Leid. pr. Petav. et Scal. *Mundam* contra deest etiam Leid. sec. et Gall. Dorv. sed *una ad pr.* Petav. *ad Munam* Scalig. *Ad Mundam* Leid. pr. Fors. *ad Mundam ad pr.* vel, *ad M. praes. obpugnaturum*; aut, *ad Mundanum praes. obpugnandum.* Quod non displicet: nec enim adsentior Goduino et Cellario, qui Glossam esse censent.

Assiduis ***; *hostesque* etc.] Deesse videtur aliquid. Quod tamen non adverterunt Editores. CLARK. Id monuit jam Glandorpius. *hostes* habet Dorvill. sine *que.* At Petav. Leid. pr. Scalig. *Adsid. diurnisque* (*lurnisque* Leidens. et Scalig.) *circum se interclusis.*

decernere, facta caede bene magna, ** [a] eruptionem faciunt. [b] Nostri ad oppidum recuperandum 2 occasionem non praetermittunt, et reliquos [c] vivos capiunt, [d] xiv milia, ac deinde Ursaonem proficiscuntur: quod oppidum magna munitione continebatur, sic, ut ipse locus non solum opere, sed etiam natura [e] editus, ad obpugnandum hostem abverteret. [f] Huc accedebat, ut aqua, praeterquam in 3 ipso oppido Munda, circumcirca nusquam reperire- 983 tur propius milia passuum iix, quae res magno erat

VARIAE LECTIONES.

a Deest *er.* MSS. cunctis. b *Magna n. ad r. occasione n. pr. pugnare* Dorv. c *viros* L. sec. D. Inepte. V. ad 7, 11. d desunt vulgo. e *ad opp. aditus* Dorv. *aditus* L. pr. *ad aditus opp.* L. sec. f Sic Petav. et Edd. Vasc. Steph. Gr. post. *Hoc acciderat* MSS. nonnulli et Edd. aliae. *Accideret* L. pr. Sc. dein vulgo *quod a. p. i. i. o. non erat: nam c. rivus n. reperiebatur.*

Capiunt] MS. Eliensis addit, *XIV.* MSS. Reg. et Vossii et Edit. Rom. addunt, *XIV millia.* CLARK. MSS. Petav. Scal. Leid. pr. Dorv. et Edd. Rom. Med. Venet. *XIV. milia.* sine, *ac deinde.* Bene scilicet Leid. sec. et Edd. Vascos. Stephan. Gryph. post. ac Stradae, *vivos capiunt XIV milia; ac deinde.* quod idcirco restitui. Vide ad B. Civ. 3, 4. *sagittarios, IV Milia.* Pro *Ursaonem* vero hic et infra *Ursonem* habet Codex Dorvill. quomodo haec urbs Straboni, Plinio et Appiano vocatur. Vide Casaub. ad Strab. l. 3. p. 208. *Versaonem* Edd. pp. sed recte infra. Adi ad c. 28.

Ad oppugnandum hostem abverteret] Emendat Goduinus, (quod et Davisius probare videtur,) *ab oppugnando.* Sed nihil opus. Est enim locutio similis, atque illa saepius a Caesare usurpata, (*ad insequendum tardabat.*) CLARK. Goduino ita paruit Cellarius, ut in textum receperit ejus conjecturam, *ad obpugnando h. averteret. Abverteret* est Scaligeri inventum: nam MSS. cuncti et Editi priores, *appeteret,* quod non intelligo.

Quod aqua — non erat, nam c. rivus nusquam reperiebatur] Sic constanter edunt: sed invitis codicibus. Nam Petav. et Eliens. dant, *ut aqua pr. in ipso op. circ. nusquam reperiretur*, deletis, *non erat nam rivus.* At Leid. pr. et Scal. *ut aquam* (*aqua* Leid. pr.) *pr. in i. op. nam c. nusquam reperiretur. Ut aquam* est etiam in Dorvill. sine *τοῖς, non erat. Rivus* abest ab Edd. Rom. Venet. et Mediol. Unde patet luce clarius, rescribendum: *Ut aqua praeterquam in ipso oppido Munda* (hoc enim depravatum est in, *nam*) *circum circa nusquam reperiretur.* Quomodo exhibui.

4 adjumento oppidanis. Tum praeterea accedebat, ut agger, materiesque, unde solitae sunt turres agi, propius milia passuum VI non reperiebantur. [a] Ac Pompejus, ut oppidi obpugnationem tutiorem efficeret, omnem [b] materiem circum oppidum succisam [c] intro congessit.
5 Ita necessario [d] deducebantur nostri, ut a Munda, quam proxime ceperant, materiem illo deportarent.

1 XLII. Dum haec ad Mundam geruntur, et Ursaonem; Caesar, quum [e] a Gadibus ad Hispalim se recepisset, insequenti die, concione advocata, [f] commemo-

VARIAE LECTIONES.

a *At* L. sec. *ut* Dorv. b *materiam* L. sec. D. c *intra* L. pr. d *diduc.* L. pr. et Edd. pp. aliaeque. *adduc.* Gland. e deest L. pr. Edd. R. M. V. *ad* abest Pet. D. *ab Hispali Gadibus* L. pr. f *commemoravit* Edd. pp. deest L. pr. *explicuit quo pacto* Pet.

Accedebat, ut — non reperiebantur] Barbare hoc prorsus et nequaquam Latine. Legendum omnino vel, (*accedebat*, quod — *non* reperiebantur,) quomodo jam supra §. 3. vel, (*accedebat*, ut — *non* reperirentur.) Quemadmodum supra, (in eodem illo loco,) quod Codices plerique exhibent, (*accedebat*, quod *aqua* — *non* erat,) id in MS. Eliensi est, (*accedebat*, ut *aqua* — *non* reperiretur.) CLARK. *Ut agger materiesque non reperiebantur*) Barbare scripsit *Hirtius*, si hoc modo scripsit. Legendum, *quod agger materiesque — non reperiebantur*; vel, *ut agger materiesque — non* reperirentur; quemadmodum etiam Cl. *Clarkius* animadvertit. DAVIS. *Cur. sec.* Haec rursus prodigiose corrupta sunt. *Aggerem* Leid. pr. et Dorvill. in quo etiam, *materiemque.* pro *solitae* Leid. pr. *soluti. soliti* Edd. Rom. Med. loco τῦ *agi* habent *et* Scalig. et Leid. sec. sed vide ad c. 7. *Aggerem vineasque agere. passuum* deest in Leid. sec. non male. Sic enim saepe alibi. *Reperiebatur* exstat in Petav. Edd. Rom. et Mediol. *reperiebant* Ed. Ven. In Cod. Dorv. additur, *habebant*, *non invenirent.*

Ut oppidi oppugnationem tutiorem efficeret] Aut reponendum, *propugnationem*; aut vulgata Lectio ita accipienda, ut dicat oppidum, *quoad oppugnationem*, vel *ab oppugnatione*, tutum effici. Quo pacto locutio similis erit fere, ac illa supra §. 2. (*ad oppugnandum hostem averteret.*) CLARK. *Ut oppidi oppugnationem tutiorem efficeret*) Probe intelligimus, Hirtium velle, ut oppidum difficilius oppugnatu redderet. Sed, an id sonent

memorat, *Initio quaesturae suae eam provinciam ex* 2
omnibus provinciis peculiarem sibi [a] *constituisse, et,* 984
quae potuisset, eo tempore beneficia largitum esse:
[b] *insequenti praetura ampliato honore, vectigalia,*
quae Metellus inposuisset, a Senatu [c] *petisse, et eis*
pecuniis provinciam liberasse: simulque, patrocinio
suscepto, multis [d] *legationibus ab se in Senatum in-*
ductis, simul publicas privatasque caussas, multo-
rum inimicitiis susceptis, defendisse: suo item [e] *in* 3
consulatu absentem, quae potuisset, commoda pro-
vinciae tribuisse: eorum omnium commodorum esse
et inmemores et ingratos in se, et in Populum Roma-

VARIAE LECTIONES.

a *constituisset* Petav. L. pr. *const. ut eque* L. sec. *potuerat* Dorv. b *insequentem praeturam* Edd. R. M. V. *in s. tempore praeturae* MS. Ciacc. *ins. pr. petunt* Dorv. c *petisset* L. pr. d vulgo *legibus. ad sen.* Dorv. e deest L. pr. Sc. *absenti* Dorv.

verba, maxime dubium videtur. Itaque legerim: *Ut oppidi oppugnationem intutiorem efficeret.* DAVIS. *Cur. sec.* Latet aliud quid. nam MSS. omnes habent, *ad oppidum*. Petav. *ut ad oppidum*. Forte, *ut ad oppidum opp. lentiorem*, vel simile quid, ut, *diuturniorem*. Sic *tutius* et *diutius* confunduntur in MSS. Val. Max. 6, 6. in f. Sine dubio enim sensus auctoris est, Pompejum curasse, ut retardaret hostes, quo minus celeriter oppido accedere propius essent.

Quam proxime c.] Pet. Leidens. pr. Dorv. Edd. Rom. Med. Venet. Beroaldi, Gryphii, *quod*. Rectissime. Scilicet, *oppidum*. Quod frustra addere tentabat Glandorp. Consule Grammaticos.

Eis pecuniis] Leid. sec. *ejus pecuniis provinciam se*. Leid. pr. *eis pecunia*. Petav. *ejus pecunia*. Dorvill. *ea pecunia se pr.* Addunt *se* etiam Vascos. Steph. Gryph. post. Strada. licet id necessarium non sit, videtur tamen initio fuisse, *ea se pecunia pr. lib.*

Simulque patrocinio suscepto] Vir summus, *Is. Casaubonus*, ad *Suetonii* Julium c. 18. reponit, *provinciae patrocinio suscepto:* sed non opus est, ut eum audiamus, nam illa vox facile subintelligitur. DAVIS.

Multis legibus ab se in senatum inductis] Omnino rescribendum, *multis legationibus*, ut recte *Rhellicanus* ex editione *Beroaldina* faciendum judicavit. Ita certe dant *Petav. Buslid.* et *Norvic.* DAVIS. *Cur. sec.* Accedunt Leid. pr. Scalig. Edd. Rom. Mediol. Venet. Vascos. Gryph. post. Steph. et Stradae. *legibus*

num hoc bello, et [a] *in praeterito tempore* [b] *cognosse.*
4 *Vos, jure* [c] *gentium, et civium Romanorum institu-*
tis cognitis, more barbarorum, Populi Romani Ma-
gistratibus sacrosanctis manus [d] *semel et saepius ad-*
tulistis; et luce clara [e] *Cassium in medio foro nefa-*
5 *rie interficere voluistis. Vos ita pacem semper odi-*
stis, ut nullo tempore legiones desitae Populi Ro-
mani in hac provincia haberi. Apud vos beneficia
pro maleficiis, maleficia pro beneficiis habentur. Ita

VARIAE LECTIONES.

a abeſt Petav. Leid. sec. Dorvill. Edd. qdd. b *fas nosse* Dorvill. *cognovisse* Leid. sec. Edd. qdd. c vulgo *gentium, inquit.* d vulgo *saepe*, ac deeſt *et* ante *luce*. e Sic Ald. Manut. Plant. Scal. et seqq. *captum* MSS. et Edd. reliquae. Mox vulgo *desint.*

inductis, pro quo *inductos* male voluit Ciacconius, defendit Casaub. ad Suet.

Publicas privatasque caussas] Sic Aldus, Manut. Plant. Scalig. et reliqui, non male, edidere. MSS. tamen et ceterae Edd. dant, *publicis privatisque caussis*. ut ad verbum, *defendisse*, subintelligas *provinciam*.

Ingratos in se et in Populum] MS. Vossii, (*ingratos eos in se et in populum etc.*) CLARK. *Eos* addunt quoque Leid. sec. et Edd. Vascos. Gryph. poſt. Steph. Stradae. *esse et* desunt Petav. Scalig. et Leid. pr. ac Dorv. qui duo pro iis habent, *etiam*. *et* abeſt ab iisdem Edd. et Leid. sec. Fors. *cons tamen et inm.*

Gentium, inquit] Verbum hoc quum non agnoscat ullus Codex, nec Edd. principes, aut Vascos. Gryph. Steph. et aliae, exsulare jussi.

Populi R. Magistratibus sacrosanctis manus] Sic emendarunt Beroaldus, Glandorpius, Ursinus, qui et conjecit, *Praet. Tribunisque sac.* vel, *Trib. pl. sac.* In Petav. *Pop. R. magna transore Sanctis Romanis.* Leidens. pr. et Ed. Gryph. *Pop. R. magna transiero sanctis Romanis.* Leidens. sec. *P. R. magna transitio sanctis Romanis.* Cujac. *P. R. magistratus sacrosanctis Romanis.* Edd. Vasc. Steph. Gryph. poſt. Strad. *P. R. magistratui sacro sancto manus.* Forsan, *Praet. magistratibusque sacro sanctis Romanis manus*, vel, *P. Ri. manus.*

Saepe] Codices nonnulli, *semel.* Quod hoc in loco perinde eſt. CLARK. *Saepe et saepius attulistis*) Omnes noſtri, *semel et saepius attulistis*, quod probum eſt. DAVIS. *Cur. sec.* MSS. cuncti et Edd. primae, item Vascos. Gryph. ac Steph. et aliae, *semel:* quare id reposui. Appulej. l. -. Metam. p. 34. Ed. Pric. *Verbum quidem praecedens semel ac sae-*

neque in otio concordiam, neque in bello virtutem ullo tempore retinere potuistis. Privatus ex fuga Cn. 6
Pompejus adolescens a vobis receptus, fasces imperiumque sibi adripuit. Multis interfectis civibus, auxilia contra Populum Romanum [a] *comparavit:* [b] *agros provinciamque vestro inpulsu depopulavit. In* 7
[c] *quo vos victores existimabatis? An, me deleto, non animum advertebatis, x habere legiones Populum Romanum, quae non* [d] *solum vobis obsistere,*

VARIAE LECTIONES.

a *paravit* Dorvill. b vulgo *agros vestramque pr.* c vulgo *quos.* d *modo* L. pr. *resist.* L. sec.

pius inmodice clamitavi. Sic enim MSS. et Edd. Vett. praeter Bertin. Gland. hic legit, *non semel, sed saepius.* uti apud Nepot. in Epam. c. 7. dein, *adtulistis et l.* rescripsi auctoribus MSS. et Edd. plerisque. vulgo abest *et. adtulissetis* est in Petav. Scalig. a m. pr. Leid. pr. *attulisset his* Dorv.

Legiones desint Populi Romani in hac provincia haberi] Lege, *legiones Populi Romani desitae in hac provincia haberi.* Vocem, *desitae,* praestat MS. *Petav.* Ordo verborum est a *Norv.* DAVIS. *Cur. sec.* Non dubitandum est de veritate lectionis, *desitae,* quam et inveni in Scaligerano. Nisi malis tamen, *desitae sint.* Cicero in Bruto c. 32. *Orationes legi sunt desitae.* Glandorpius conjiciebat, *desierint,* et *habere* Manut. pro *habiture.* Paullo post ad vocem, *tempore,* deficit manus antiqua Leid. primi Cod.

Vestramque provinciam] Deleta voce, legendum, *agros provinciamque vestro impulsu depopulavit,* prout exhibent MSS. *Petav.* et *Norvic.* ac editt. *Beroald. Gryph.* et *Lugdun.* 1676. DAVIS. *Cur. sec.* Adde Leidenses, Dorvill. Scalig. et Edd. Rom. Mediol. Ven. Vascos. Steph. aliasque, quare *vestram* delevi.

Depopulavit] Hanc ultimae vocis formam barbarismi insimulat *Joan. Brantius.* Immerito sane. *Virgilius* Georg. 1, 185. *Populatque ingentem farris acervum.* Et Aeneid. 4, 402. *Ac veluti ingentem formicae farris acervum Cum populant.* Vide etiam Aen. 12, 263. ac *G. J. Vossium* de Anal. 3, 7. p. 36. DAVIS. *Depopulatus* Leid. sec. et Edd. Vascos. Gryph. post. Steph. Stradae, male. Plura vide ad 7, 77. *Depopulata Gallia.*

In quos] Ita primus exhibuit Scalig. cum in MSS. et Edd. prioribus sit, *In quo:* ni fallor, rectius: sed et pro *existimabatis* in Petav. Scalig. Leid. pr. scribitur, *extabatis.* Edd. Rom. Mediol. Ven. *excitabatis.*

Non animum advertebatis] Sic ex MS. *Norvic.* restitui, cum

sed [a] *etiam coelum diruere possent?* [b] *Quarum laudibus et virtute* *** Desunt reliqua.

VARIAE LECTIONES.

a *et* L. pr. b *quorum* Ed. Elz.

editi minus eleganter exhiberent, *animadvertebatis*. DAVIS. Sic etiam Petav. V. ad B. G. 1, 34.

Legiones] MSS. Ciacc. Reg. Voss. Leid. sec. Dorv. Edd. Vascos. Gryph. post. Stradae, *lectas quidem legiones*.

Desunt reliqua] In Leid. sec. scribitur, *Amplius non reperitur*. In Cujac. et Petav. *Cetera desiderantur*. Addunt Leid. pr. Edd. Rom. et Mediol. *totus in orbe terrarum mundus exultat*. Subdit post haec Celsus: *Multa hujus historiae in loco scriptorum vitio confusa praetereo ad finem properans. Hic ergo bellorum civilium in Hispania finis esto.* Unde recte censet Heinsius liquere, jam olim hunc librum adeo corruptum fuisse, ut medicina ex MSS. sperari vix debeat. Ceterum Belli Hispaniensis fragmentum, quod in Cujac. et Petav. Codd. exstat, ediditque Jungermannus, cujusque meminit Casaub. ad Sueton. Jul. cap. 56. frustum esse scias Julii, quisquis ille fuerit, Celsi, ut patet ex Ed. Graevii pag. 185. et seqq. (Ed. Lond. p. 238. et seqq.) Immo diu, antequam Celsum Graevius recudi curasset, id jam monuit ὁ πάνυ Vossius in Hist. Lat. 1, 13. quare illud omisi.

C. JULII CAESARIS 989

F R A G M E N T A.

Ex libris Epistolarum

ad

Marcum Tullium Ciceronem.

Caesar Imp. S. D. Ciceroni Imp.

Quum Furnium noſtrum tantum vidiſſem, neque loqui, neque audire meo commodo potuiſſem; properarem, atque eſſem in itinere, praemiſſis jam legionibus; praeterire tamen non potui, quin et scriberem ad te, et illum mitterem, gratiasque agerem: etsi hoc officium et feci saepe, et saepius mihi facturus videor; ita de me mereris. Inprimis a te peto, quoniam confido me celeriter ad Urbem venturum, ut te ibi videam, ut tuo consilio, gratia, dignitate, ope omnium rerum uti poſſim. Ad propositum revertar: feſtinationi meae, brevitatique litterarum ignosces, reliqua ex Furnio cognosces. *Ex* Ciceronis *lib.* 9. *ad Attic. Epiſt.* 6.

Caesar Imp. Ciceroni Imp. S. D.

Recte auguraris de me (bene enim tibi cognitus sum) nihil a me abeſſe longius crudelitate: atque ego quum ex ipsa re magnam capio voluptatem, tum meum factum probari ab te, triumpho gaudio, neque illud me movet, quod ii, qui a me dimissi sunt, discessiſſe dicuntur, ut mihi

rursus bellum inferrent: nihil enim malo, quam et me mei similem esse, et illos sui. Tu velim mihi ad Urbem praesto sis, ut tuis consiliis atque opibus, ut consuevi, in omnibus rebus utar. Dolabella tuo nihil scito mihi esse jucundius: hanc adeo habebo gratiam illi: neque enim aliter facere poterit: tanta ejus humanitas, is sensus, ea in me est benivolentia. *Ex* Ciceronis *lib.* 9. *ad Attic. Epist.* 16. *Reperitur etiam apud* Jul. Celsum *p.* 187. 188. *edit. Lond.*

Caesar Imp. Ciceroni Imp. S.

Etsi te nihil temere, nihil inprudenter facturum judicaram, tamen permotus hominum fama, scribendum ad te existimavi, et pro nostra benivolentia petendum, ne quo progredereris proclinata jam re, [1] qua integra etiam progrediendum tibi non existimasses: namque et amicitiae graviorem injuriam feceris, et tibi minus commode consulueris, si non fortunae obsecutus videbere; (omnia enim secundissima nobis, adversissima illis accidisse videntur) nec caussam secutus (eadem enim tum fuit, quum ab eorum consiliis abesse judicasti) sed meum aliquod factum condemnavisse; quo mihi gravius abs te nil accidere potest: quod ne facias, pro jure nostrae amicitiae a te peto. Postremo, quid viro bono, et quieto, et bono civi magis convenit, quam abesse a civilibus controversiis? quod nonnulli quum probarent, periculi caussa sequi non potuerunt: tu, explorato et vitae meae testimonio, et amicitiae judicio, neque tutius, neque honestius reperies quidquam, quam ab omni contentione abesse. xv Kal. Maj. ex itinere. *Ex* Ciceronis *l.* 10. *ad Attic. Epist.* 8.

M. Orfium, quem mihi commendas, vel regem Galliae faciam, vel hunc Leptae delega: si vis tu, ad me alium mitte, quem ornem. *Ex* Ciceronis *l.* 7. *ad Fam. Epist.* 5. *ad Caes.*

990 Neque pro cauto ac diligente se castris continuit. *Ex* Charisii *l.* 1. *Inst. Gramm. col.* 101. *ed. Putsch.*

---

1. Forte, *quo*. CLARK.

Quod quaeris, quid Caesar ad me scripserit? quod saepe, gratissimum sibi esse, quod quierim: oratque, in eo ut perseverem. *Ex* Ciceronis *l.* 8. *ad Attic. Epist.* 11.

Quod quidem propemodum videor ex Caesaris litteris ipsius voluntate facere posse: qui negat neque honestius neque tutius quidquam esse, quam ab omni contentione abesse. *Ex* Ciceronis *l.* 10. *ad Attic. Epist.* 9.

Caesar mihi ignoscit per litteras, quod non venerim, seseque in optimam partem id accipere dicit. Facile patior, quod scribit, secum Tullum et Servium questos esse, quia non idem sibi, quod mihi, remisisset, etc. sed tamen exemplum misi ad te Caesaris litterarum. *Ex* Ciceronis *l.* 10. *ad Attic. Epist.* 3.

Sestius apud me fuit, et Theopompus pridie: venisse a Caesare narrabat litteras: hoc scribere, sibi certum esse Romae manere; caussamque eam adscribere, quae erat in Epistola nostra, ne se absente leges suae negligerentur, sicut esset neglecta Sumtuaria. *Ex* Ciceronis *l.* 13. *ad Attic. Epist.* 7.

Sed heus tu, celari videor a te! quomodonam, mi Frater, de nostris versibus Caesar? Nam primum librum se legisse scripsit ad me ante: et prima, sic, ut neget, se ne Graeca quidem meliora legisse. Reliqua ad quemdam locum ῥαθυμώτερα, hoc enim utitur verbo etc. *Ex* Ciceronis *l.* 2. *ad Quinctum Fratrem, Epist.* 15.

Quum hanc jam epistolam complicarem, tabellarii a vobis venerunt A. D. XI Kal. Septembr. vicesimo die. O me sollicitum! quantum ego dolui in Caesaris suavissimis litteris! sed quo erant suaviores, eo majorem dolorem illius ille casus adferebat. *Ex* Ciceronis *l.* 3. *ad Quinctum Fratrem, Epist.* 1.

De tribunatu quod scribis, ego vero nominatim petivi Curtio, et mihi ipse Caesar nominatim Curtio paratum esse rescripsit, meamque in rogando verecundiam objurgavit. *Ex* Ciceronis *l.* 3. *ad Quinctum Fratrem, Epist.* 1.

Ex Britannia Caeſar ad me Kal. Septembr. dedit litteras, quas ego accepi A. D. ıv Kal. Octob. satis commodas de Britannicis rebus: quibus, ne admirer, quod a te nullas acceperim, scribit, se sine te fuiſſe, cum ad mare acceſſerit, etc. *Ex* Ciceronis *l.* 3. *ad Quinctum Fratrem, Ep.* 1.

Ex libris Epistolarum ad C. Oppium et Balbum Cornelium.

Caesar Oppio et Cornelio S.

Gaudeo mehercule, vos significare litteris, quam valde probetis ea, quae apud Corfinium sunt geſta. Consilio veſtro utar libenter, et hoc libentius, quod mea sponte facere conſtitueram, ut quam leniſſimum me praeberem, et Pompejum darem operam ut reconciliarem. Tentemus hoc modo, si poſſumus, omnium voluntates recuperare, et diuturna victoria uti: quoniam reliqui crudelitate odium effugere non potuerunt, neque victoriam diutius tenere, praeter unum L. Sullam, quem imitaturus non sum. Haec nova sit ratio vincendi, ut misericordia, et liberalitate nos muniamus. Id quemadmodum fieri poſſit, nonnulla mihi in mentem veniunt, et multa reperiri poſſunt: de his rebus, rogo vos, ut cogitationem suscipiatis. Cn. Magium, Pompeji Praefectum, deprehendi: scilicet meo inſtituto usus sum, et eum ſtatim miſſum feci. Jam duo Praefecti Fabrum Pompeji in meam poteſtatem venerunt, et a me missi sunt; si volent grati eſſe, debebunt Pompejum hortari, ut malit mihi eſſe amicus, quam iis, qui et illi, et mihi semper fuerunt inimiciſſimi: quorum artificiis effectum eſt, ut Respublica in hunc ſtatum perveniret. *Ex* Ciceronis *l.* 9. *ad Attic. Epiſt.* 8. *Exſtat et apud Jul. Celſum de vita Caeſaris pag.* 187.

991. *Caesar Oppio et Cornelio S.*

A. d. vıı Id. Mart. Brundisium veni: ad murum caſtra posui. Pompejus eſt Brundisii: misit ad me Cn. Magium de pace: quae visa sunt, respondi. Hoc vos ſtatim scire

volui. Quum in spem venero, de compositione aliquid me conficere, statim vos certiores faciam. *Ex* Ciceronis *l.* 9. *ad Attic. Epist.* 12. *Habet et* Jul. Celsus *p.* 188.

De Caesare fugerat me ad te scribere. Video enim, quas tu litteras exspectaris. Sed ille scripsit ad Balbum, fasciculum illum epistolarum, in quo fuerat et mea, et Balbi, totum sibi aqua madidum redditum esse; ut ne illud quidem sciat, meam fuisse aliquam epistolam: sed ex Balbi epistola pauca verba intellexerat, ad quae rescripsit his verbis: *De Cicerone video te quiddam scripsisse, quod ego non intellexi: quantum autem conjectura consequebar, id erat hujusmodi, ut magis optandum, quam sperandum putarem.* Itaque postea misi ad Caesarem eodem illo exemplo litteras. Jocum autem illius de sua egestate ne sis aspernatus, etc. *Ex* Ciceronis *l.* 2. *ad Quinctum Fratrem, Epist.* 12.

Libri sunt epistolarum C. Caesaris ad C. Oppium, et Balbum Cornelium, qui res ejus absentis curabant. In his epistolis quibusdam in locis inveniuntur litterae singulariae, sine coagmentis syllabarum, quas tu putes positas incondite: nam verba ex his litteris confici nulla possunt. Erat autem conventum inter eos clandestinum, de commutando situ litterarum, ut in scripto quidem alia aliae locum et nomen teneret; sed in legendo locus cuique suus et potestas restitueretur, etc. Est adeo Probi Grammatici commentarius satis curiose factus, de occulta litterarum significatione epistolarum C. Caesaris scriptarum. *Ex* A. Gellii *l.* 17. *cap.* 9.

Ex libro Epistolarum ad Q. Pedium.

Caesar Q. Pedio S.

Pompejus se oppido tenet: nos ad portas castra habemus: conamur opus magnum, et multorum dierum, propter altitudinem maris: sed tamen nihil est, quod potius faciamus. Ab utroque portus cornu moles jacimus, ut aut illum quamprimum trajicere, quod habet Brundisii copia-

rum, cogamus, aut exitu prohibeamus. *Ex* Ciceronis *l.* 9. *ad Attic. Epist.* 14. *Vide et* Julium Celsum *p.* 188.

Ex libro Epistolarum ad Pisonem.

Locellum tibi signatum remisi. *Ex* Charisii *l.* 1. *col.*60.

Ex libro Epistolarum ad Antonium.

Ad me misit Antonius exemplum Caesaris ad se litterarum, in quibus erat: se audisse, Catonem, et L. Metellum, in Italiam venisse, Romae ut essent palam: id sibi non placere; ne qui motus ex eo fierent; prohiberique omnes Italia, nisi quorum ipse caussam cognovisset: deque eo vehementius erat scriptum. *Ex* Ciceronis *ad Attic. l.* 11. *Epist.* 7.

Ex libro Epistolarum ad Servilium.

P. Servilius pater ex litteris, quas sibi a Caesare missas esse dicebat, significat, valde te sibi gratum fecisse, quod de sua voluntate erga Caesarem humanissime diligentissimeque locutus esses. *Ex* Ciceronis *lib.* 3. *ad Quinctum Fratrem, Epist.* 1.

Ex Epistola ad Regem Dejotarum.

Non dubito, quin tuis (*Caesarem alloquitur*) litteris, quarum exemplum legi, quas ad eum (*Dejotarum*) Tarracone huic Blesamio dedisti, se magis etiam erexerit, ab omnique sollicitudine abstraxerit: jubes enim eum *bene sperare et bono esse animo*, quod scio te non frustra scribere solere. *Apud* Ciceronem *pro Dejotaro c.* 14.

992 *Epistola ad Amantium.*

[1] *C. Julius Caesar Amantio S. D.*

Veni, vidi, vici. Vale. Ex Ponto.

---

1. Hoc Epistolium, in MS. *Bodlejano* repertum, inter alia perhumane mecum communicavit vir Clarissimus, *Joan. Hudsonus.* Sed, ut verum fatear, fraterculus quidam e *Plutarcho* videtur confinxisse: is enim in Caes. p. 731. sic scribit: *Πρός τινα τῶν φίλων ΑΜΙΝΤΙΟΝ ἔγραφεν λέξεις, ΗΛΘΟΝ, ΕΙΔΟΝ, ΕΝΙΚΗΣΑ.* At *Suetonius* in Jul. c. 37. *Pontico*, inquit, *triumpho inter pompae fercula trium verborum praetulit titulum,* VENI.

Ex incertis Epistolis.

Πομπήϊος — ἐκέλευε τοῖς πεζοῖς μήτ᾽ ἐπεκθεῖν ἔτι, μήτ᾽ ἐκτρέχειν ἐκ τῆς φάλαγγος, μήδ᾽ ἀκοντίζειν, ἀλλ᾽ ἐν προβολῇ διαςάντας ἀμύνεσθαι διὰ χειρὸς τοῖς δόρασι τοὺς ἐπιόντας, καὶ τόδε τινὲς αὐτοῦ ςρατήγημα ἐπαινοῦσιν, ὡς ἄριςον ἐν περικυκλώσει, ὁ δὲ ΚΑΙΣΑΡ ΕΝ ΤΑΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙΣ *καταμέμφεται. τάς τε γὰρ πληγὰς ὑπὸ τῆς βολῆς εὐτονωτέρας γίγνεσθαι, ἑςῶτας δ᾽ ἀποψύχεσθαί τε, καὶ τοῖς ἐπιθέουσιν* [1] *εὐκλήτους δι᾽ ἀτρεμίαν, οἷα σκοπούς, εἶναι.* Ex Appiani *l.* 2. *B. C. p.* 477. *ed. Steph.*

Quam (*Britanniam*) Caeſar, ille auctor veſtri nominis, quum Romanorum primus intraſſet, alium se orbem terrarum scripsit reperiſſe, tantae magnitudinis arbitratus, ut non circumfusa Oceano, sed complexa ipsum Oceanum videretur. *Ex* Eumenii *Paneg.* 4. *c.* 11, 2.

De C. Julii Caesaris Epistolis testimonia.

Epiſtolae quoque ejus ad Senatum exſtant: quas primus videtur ad paginas et formam memorialis libelli convertiſſe: cum antea Consules et Duces non nisi transversa charta mitterent scriptas. Exſtant et ad Ciceronem, item ad Familiares domeſticis de rebus: in quibus si qua occultius perferenda erant, per notas scripsit, id eſt, sic ſtructo litterarum ordine, ut nullum verbum effici poſſet. Quae si quis inveſtigare et persequi vellet, quartam elementorum litteram, id eſt, D pro A, et perinde reliquas commutet. *Ex* Suetonio *in Caes. c.* 56. [2]

[3] Scribere, et legere simul, dictare et audire solitum accepimus; epiſtolas vero tantarum rerum quaternas pariter librariis dictare, aut, si nihil aliud ageret, septenas. *Ex* Plinii *H. N. l.* 7. *c.* 25.

VIDI. VICI. *non acta belli significantem, — sed celeriter confecti notam*, quod mihi quidem vero longo similius videtur. DAVIS.

1. Ἐυκλήτυς] Sic eſt in editt. sed proculdubio legendum, εὐβλήτυς, ut sensus docet, quem non cepit interpres Latinus. IDEM.

2. *Harum mentio apud* Ciceronem *in lib.* 16. *ad Fam. Epist.* 11. VIR DOCT. IN EDIT. SCAL.

3. *Scribere et legere simul* etc.] Huc respexit *Latinus Pacatus*, cum felicem *C. Caesaris* memoriam celebraret Pan. 12. c. 18, 3. DAVIS.

Ἐν ἐκείνῃ δὲ τῇ στρατείᾳ προσεξήσκησεν ἱππαζόμενος τὰς ἐπιστολὰς ὑπαγορεύειν, καὶ δυσὶν ὁμοῦ γράφουσιν ἐξαρκεῖν· ὡς δὲ Ὄππιός φησι, καὶ πλείοσιν. Λέγεται δὲ καὶ τὸ διὰ γραμμάτων τοῖς φίλοις ὁμιλεῖν, Καίσαρα πρῶτον μηχανήσασθαι. Ex Plutarcho *in Caesare, pag.* 716. *A. ed. Francof.*

Ex Oratione in funere Juliae.

Quaestor Juliam amitam uxoremque Corneliam defunctas laudavit e more pro rostris, sed in amitae quidem laudatione de ejus ac patris sui utraque origine sic refert: *Amitae meae Juliae maternum genus ab regibus ortum, paternum cum diis immortalibus conjunctum est: nam ab Anco Marcio sunt Marcii Reges, quo nomine fuit mater: a Venere Julii, cujus gentis familia est nostra. Est ergo in genere et sanctitas regum, qui plurimum inter homines pollent, et caerimonia deorum, quorum ipsi in potestate sunt reges.* Ex Suetonii *Caes. c.* 6.

Τῆς Μαρίου γυναικὸς ἀποθανούσης, ἀδελφιδοῦς ὢν αὐτῆς, ἐγκώμιόν τε λαμπρὸν ἐν ἀγορᾷ διῆλθεν, καὶ περὶ τὴν ἐκφορὰν ἐτόλμησεν εἰκόνας Μαρίου προθέσθαι. Ex Plutarcho *in Caes. pag.* 709. *C.*

993 *Ex Oratione pro Bithynis.*

C. Caesar Pont. Max. in oratione, quam pro Bithynis dixit, hoc principio usus est: Vel pro hospitio regis Nicomedis, vel pro horum necessitate, quorum res agitur, refugere hoc munus, M. [1] Vinici, non potui: nam neque hominum morte memoria deleri debet, quin a proximis retineatur; neque clientes sine summa infamia deseri possunt: quibus etiam a propinquis nostris opem ferre instituimus. *Ex* A. Gellii *l.* 15. *c.* 13.

Quid ergo? syngraphae non sunt, sed res aliena est. *Ex* Julio Rufiniano *de Figuris, c.* 8.

Ex Oratione pro lege Plautia.

Reperi tamen in oratione C. Caesaris, qua Plautiam rogationem suasit, *necessitatem* dictam pro *necessitudine*, id

1. *Vinici*] Ita Fulvius Ursinus ex libri Manuscripti corrupta scriptura. V. D. IN EDIT. SCAL.

eſt, jure adfinitatis. Verba haec sunt: *Equidem mihi videor pro noſtra neceſſitate, non labore, non opera, non induſtria defuisse.* Ex A. Gellii *l.* 13. *c.* 3. *et* Nonio *in voce*, Neceſſitas.

Ex Oratione in Cn. Dolabellam.

Caeſar in Dolabellam Actionis [1] III. *Ibi iſti, quorum in aedibus fanisque posita, et honori erant, et ornatu.* Ex A. Gellii *l.* 4. *c.* 16.

Nono decimo aetatis anno L. Craſſus C. Carbonem, uno et vicesimo Caeſar Dolabellam, altero et XX Asinius Pollio C. Catonem, non multo aetate antecedens Calvus Vatinium, iis orationibus insecuti sunt, quas hodieque cum admiratione legimus. *Ex Auctore Dialogi de Oratoribus c.* 34.

Composita seditione civili, Cornelium Dolabellam, consularem et triumphalem virum, repetundarum poſtulavit, absolutoque Rhodum secedere ſtatuit. *Ex* Suetonii *Caes. c.* 5.

Divus quoque Julius, quam coeleſtis numinis, tam etiam humani ingenii perfectiſſimum columen, vim facundiae propriae expressit, dicendo in accuſatione Cn. Dolabellae, quem reum egit, extorqueri sibi cauſſam optimam L. Cottae patrocinio. *Ex* Valerii Maximi *l.* 8. *c.* 9.

C. Caeſar Cn. Dolabellam accusavit, nec damnavit. *Ex* Pediano *in orat. pro M. Scauro.*

Significat et Caeſarem, item adolescentem, in Dolabella reo ex Sicilia, qui quidem damnatus eſt, quantum oportuit per Hortensium, etc. *Ex* Pediano *in Divin.*

Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ῥώμην, Δολαβέλλαν ἔκρινε κακώσεως ἐπαρχίας, καὶ πολλαὶ ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος τῶν πόλεων μαρτυρίας αὐτῷ παρέσχον. Ὁ μὲν οὖν Δολαβέλλας ἀπέφυγε τὴν δίκην. Ex Plutarcho *in Caeſare*, *p.* 708. *E.*

Ex Oratione ad Milites.

Fama hoſtilium copiarum perterritos, non negando minuendove, sed insuper amplificando ementiendoque confirmabat: itaque cum exspectatio adventus Jubae terribilis es-

1. III. *Ibi isti*] Alias, Actionis, *illibuisti*, a. *allibuisti*. Sed emendata Stephani et Tornesii Editio, *Ac. III. Ibi isti.* IDEM.

set, convocatis ad concionem militibus, *Scitote*, inquit, *paucissimis his diebus regem adfuturum cum* x *legionibus*, *equitum* xxx, *levis armaturae* c *millibus*, *elephantis* ccc: *proinde desinant quidam quaerere ultra*, *aut opinari; mihique*, *qui compertum habeo*, *credant: aut quidem vetustissima nave inpositos quocumque vento in quascunque terras jubebo avehi.* Ex Suetonii *Caes. c.* 66.

Frustro, ait C. Caesar apud milites de [1] incommodis eorum: *Non frustrabo vos*, *milites.* Ex Diomede *l.* 1. *col.* 395.

994 *Ex Oratione pro Decio Samnite.*

Nisi forte quisquam aut Caesaris pro Decio Samnite, aut Bruti pro Dejotaro rege, ceterosque ejusdem lentitudinis ac teporis libros legit, etc. *Ex Auctore Dial. de Orator. cap.* 21.

Ex Oratione pro Sextilio.

Quo enim nimbo, qua procella verborum, inpium Sextilii caput obrui meretur? quod C. Caesarem, a quo cum studiose, tum etiam feliciter gravissimi criminis reus defensus fuerat, etc. *Ex* Valerii Maximi *l.* 3. *c.* 5, 3.

Ex Oratione de conjuratis.

Catonem primum sententiam putat de animadversione dixisse, quam omnes ante dixerant praeter Caesarem: et cum ipsius Caesaris tam severa fuerit, qui tum Praetorio loco dixerit, etc. *Ex* Ciceronis *ad Attic. l.* 12. *Epist.* 21.

Sed Caesar, ubi ad eum perventum est, rogatus sententiam a Consule, hujuscemodi verba locutus est: [2] *Omnes homines*, etc. *Ex* Sallustii *Bell. Catil. c.* 51.

Ὁ δὲ Καῖσαρ ἀναςὰς, λόγον διῆλθεν πεφροντισμένον, ὡς ἀποκτεῖναι μὲν ἀκρίτυς ἄνδρας ἀξιώματι καὶ γένει λαμπρὺς, οὐ δοκεῖ πάτριον ὐδὲ δίκαιον εἶναι, μὴ μετὰ τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης. εἰ δὲ φρυροῖντο δεθέντες ἐν πόλεσι τῆς Ἰταλίας, ἃς ἂν αὐτὸς ἕληται Κικέρων, μέχρι οὗ καταπολεμηθῇ Κατιλίνας, ὕςερον ἐν εἰρήνῃ καὶ καθ᾽ ἡσυχίαν περὶ ἑκάςου τῇ βυλῇ γνῶναι πράξει. οὕτω

1. *Incommodis*] Alias, *commodis.* IDEM.

2. *Omnes homines* etc.] Sub *Caesaris* nomine quaedam ex ea oratione laudat *Joan. Sarisberiensis* Polycrat. 5, 12. p. 299. DAVIS.

δὲ τῆς γνώμης φιλανθρώπου φανείσης, καὶ τοῦ λόγου δυνατῶς ἐπ' αὐτῇ ῥηθέντος, οὐ μόνον οἱ μετὰ τοῦτον ἀνιςάμενοι προσετίθεντο, πολλοὶ δὲ καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ τὰς εἰρημένας γνώμας ἀπειπάμενοι, πρὸς τὴν ἐκείνου κατέςησαν, ἕως ἐπὶ Κάτωνα τὸ πρᾶγμα καὶ Κάτουλον περιῆλθεν. *Ex* Plutarchi *Caes. p.* 710. *seq.*

Ex Oratione in funere Corneliae.

Quaestor Juliam amitam, uxoremque Corneliam, defunctas laudavit e more pro rostris. *Ex* Suetonio *in Caes. c.* 6.

Τὸ μὴν οὖν ἐπὶ γυναιξὶ πρεσβυτέραις λόγους ἐπιταφίους διεξιέναι πάτριον ἦν Ῥωμαίοις· νέαις δ' οὐκ ὂν ἐν ἔθει, πρῶτος εἶπεν Καῖσαρ ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς ἀποθανούσης. *Ex* Plutarchi *Caes. pag.* 709.

De C. Julii Caesaris Orationibus testimonia.

Tum Brutus: Orationes quidem ejus mihi vehementer probantur, complures autem legi, etc. *Ex* Cicerone *in Bruto c.* 75.

Orationes aliquas reliquit, inter quas temere quaedam feruntur: ut *pro Q. Metello*, quam non inmerito Augustus existimat magis ab actuariis exceptam, male subsequentibus verba dicentis, quam ab ipso editam: nam in quibusdam exemplaribus invenio ne inscriptam quidem *pro Metello*, sed, *quam scripsit Metello*, cum ex persona Caesaris sermo sit, Metellum seque adversus communium obtrectatorum criminationes purgantis. Apud milites quoque in Hispania idem Augustus orationem esse vix ipsius putat: quae tamen duplex fertur, una quasi priore habita proelio; altera posteriore, quo Asinius Pollio ne tempus quidem concionandi habuisse eum dicit, subita hostium incursione. *Ex* Suetonio *cap.* 55.

Ex libris in Catonem. 995

Reliquit et de Analogia duos libros, et Anticatones totidem. Suetonius *in Caes. c.* 56.

Caesar bello civili, cognita Catonis morte, (cujus virtutem dialogo illo, qui inscribitur Cato, Cicero etiam laudavit) libros duos famosissimos in vitam Catonis edidit,

quos *Anticatones* inscripsit. Vetus Scholiastes ad *Juvenalis* Satir. 6, 337.

Ex l. 1.

Caesar in Anticatone priore: *Uno enim excepto, quem alius modi, atque omnis, natura finxit, suos quisque habet charos. Priscianus l.* 6. *col.* 694. *ac* 717. *et l.* 7. *col.* 740. *et l.* 13. *col.* 960.

Incerta ex iisdem.

Erunt officia antelucana, in quae incidere inpune ne Catoni quidem licuit; quem tamen C. Caesar ita reprehendit, ut laudet: describit enim eos, quibus obvius fuerit, cum caput ebrii retexissent, erubuisse: deinde adjicit, *Putares, non ab illis Catonem, sed illos a Catone deprehensos.* Potuitne plus auctoritatis tribui Catoni, quam si ebrius tam venerabilis erat? Nostrae tamen coenae ut adparatus et inpendii, sic temporis modus constet. Neque enim ii sumus, quos vituperare ne inimici quidem possunt, nisi ut simul laudent. *Ex* Plinii *l.* 3. *Epist.* 12.

C. etiam Caesar, gravis auctor linguae Latinae, in Anticatone: *Unius*, inquit, *arrogantiae superbiaeque, dominatusque. Ex* A. Gellii *l.* 4. *c.* 16.

De C. Julii Caesaris in Catonem scriptis testimonia.

Qualis futura sit Caesaris vituperatio contra laudationem meam, perspexi ex eo libro, quem Hirtius ad me misit, in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudibus meis: itaque misi librum ad Muscam, ut tuis librariis daret: volo enim eum divulgari. *Ex* Ciceronis *l.* 12. *ad Attic. Epist.* 40.

Hirtii epistolam si legeris, quae mihi quasi πρόπλασμα videtur ejus vituperationis, quam Caesar scripsit de Catone. *Ex l.* 12. *ad Attic. Epist.* 41.

Cum mihi Balbus nuper in Lanuvino dixisset, se et Oppium scripsisse ad Caesarem, me legisse libros contra Catonem, et vehementer probasse. *Ex* Ciceronis *ad Attic. l.* 13. *Epist.* 50.

Qui.

Quibus omnibus generibus usus est nimis inpudenter Caesar contra Catonem meum. *Ex* Ciceronis *Topic. c.* 25.

M. Ciceronis libro, quo Catonem coelo aequavit, quid aliud Dictator Caesar, quam rescripta oratione, velut apud Judices respondit? *Ex* Taciti *l.* 4. *Annal. c.* 34.

Hisque usum C. Caesarem in vituperando Catone notaverit Ciceró. *Ex* Quinctiliani *l.* 3. *Instit. Orat. c.* 7.

Ut Catonem Tullius laudans, et duobus voluminibus Caesar accusans. *Ex* Marciani Capellae *l.* 5. *p.* 152.

Atque utinam ritus veteres, et publica saltem
His intacta malis agerentur sacra, sed omnes
Noverunt Mauri, atque Indi: quae psaltria penem
Majorem, quam sint duo Caesaris Anticatones:
Illuc, etc. *Ex* Juvenalis *Sat.* 6, 334.

Πυθόμενος δὲ ὡς ἑαυτὸν διηργάσαιτο, δῆλος μὲν ἦν δηχθεὶς, ἐφ' ᾧ δὲ, ἄδηλον. εἶπε δ' ἐν, ὦ Κάτων, φθονῶ σοι τοῦ θανάτου, καὶ γάρ σύ μοι τῆς σωτηρίας ἐφθόνησας. ὁ μὲν οὖν μετὰ ταῦτα γραφεὶς ὑπ' αὐτοῦ πρὸς Κάτωνα τεθνεῶτα λόγος, οὐ δοκεῖ πρᾴως ἔχοντος, οὐδὲ εὐδιαλλάκτως σημεῖον εἶναι· πῶς γὰρ ἂν ἐφείσατο ζῶντος, εἰς ἀναίσθητον ἐγχέας ὀργὴν τοσαύτην; Paullo post: *Τεκμαίρονται καὶ τὸν λόγον ἐκεῖνον οὐκ ἐξ ἀπεχθείας, ἀλλὰ φιλοτιμίας πολιτικῆς συντετάχθαι διὰ τοιαύτην αἰτίαν. ἔγραψε Κικέρων ἐγκώμιον Κάτωνος, ὄνομα τῷ λόγῳ θέμενος Κάτωνα·* 996
καὶ πολλοῖς ὁ λόγος ἦν διὰ σπουδῆς, ὡς εἰκὸς, ὑπὸ τοῦ δεινοτάτου τῶν ῥητόρων εἰς τὴν καλλίστην πεποιημένος ὑπόθεσιν. τοῦτο ἠνία Καίσαρα, κατηγορίαν αὐτοῦ νομίζοντα τὸν τοῦ τεθνεῶτος δι' αὐτὸν ἔπαινον· ἔγραψεν οὖν πολλάς τινας κατὰ τοῦ Κάτωνος αἰτίας συναγαγών. τὸ δὲ βιβλίον Ἀντικάτων ἐπιγέγραπται, καὶ σπουδαστὰς ἔχει τῶν λόγων ἑκάτερος διὰ Καίσαρα καὶ Κάτωνα πολλούς. *Ex* Plutarcho *in Caes. p.* 733.

Αὐτὸς δ' οὖν ὕστερον, ἐν τῇ πρὸς Κικέρωνα περὶ Κάτωνος ἀντιγραφῇ παραιτεῖται, μὴ στρατιωτικοῦ λόγον ἀνδρὸς ἀντεξετάζειν πρὸς δεινότητα ῥήτορος εὐφυοῦς, καὶ σχολὴν ἐπὶ τοῦτο πολλὴν ἄγοντος. *Ex* Plutarcho *in Caes. p.* 708.

Ἐκ δὲ τούτου διετέλει τιμῶν καὶ φιλοφρονούμενος, ὥστε καὶ γράψαντι λόγον ἐγκώμιον Κάτωνος, ἀντιγράφων τόν τε λόγον αὐτοῦ καὶ τὸν βίον, ὡς μάλιστα τῷ Περικλέους ἐοικότα καὶ Θηραμένους

ἐπαινεῖν. ὁ μὲν οὖν Κικέρωνος λόγος Κάτων, ὁ δὲ Καίσαρος, Ἀντικάτων ἐπιγέγραπται. *Ex* Plutarcho *in Cicer. p.* 880.

Κικέρωνος δὲ ποιήσαντος ἐγκώμιον εἰς αὐτὸν (Κάτωνα) καὶ ἐπιγράψαντος ΚΑΤΩΝ, ἀντέγραψε κατηγορίαν ὁ Καῖσαρ, καὶ ἐπέγραψεν ΑΝΤΙΚΑΤΩΝ. *Ex* Appiani *l.* 2. *B. C. p.* 490.

Οὕτω γὰρ ἀνατεθαυμάκει, ὥστε τοῦ Κικέρωνος ἐγκώμιον μετὰ ταῦτα αὐτοῦ (Κάτωνος) γραψάντος, ἀγανακτῆσαι μὲν μηδέν, καίπερ καὶ ἐκείνῳ οἱ προσπολεμήσαντος, βιβλίον δέ τι γράψαι, ὃ καὶ ΑΝΤΙΚΑΤΩΝ ἐκάλεσεν. *Ex* Dionis Cassii *l.* 43. *p.* 219. *ed. Hanov.*

Ex libris de Analogia ad M. T. Ciceronem.

Reliquit et de Analogia duos libros, etc. *Ex* Suetonio *in Caesare c.* 56.

C. Caesar de Analogia libros edidit, sciens, sine ea neque ad philosophiam, in qua peritissimus erat, neque ad eloquentiam, in qua potentissimus, posse quempiam pervenire. *Ex* Joannis Sarisberiensis *Metalog. l.* 1. *c.* 21. *p.* 777.

Ex lib. 1.

Quin etiam in maximis occupationibus cum ad te ipsum (inquit, in me intuens) de ratione Latine loquendi accuratissime scripserit, primoque in libro dixerit, verborum delectum originem esse eloquentiae: tribueritque, mi Brute, huic nostro, qui me de illo maluit, quam se dicere, laudem singularem: (nam scripsit his verbis, cum hunc nomine esset adfatus, *Ac, si cogitata praeclare eloqui possent, nonnulli studio et usu laboraverunt, cujus te paene principem copiae atque inventorem, bene de nomine ac dignitate Populi Romani meritum esse existimare debemus, hunc facilem et quotidianum novisse sermonem, nunc pro relicto est habendum.*) Tum Brutus, amice hercule, inquit, et magnifice te laudatum puto, quem non solum principem atque inventorem copiae dixerit, quae erat magna laus, sed etiam bene meritum de Populi Romani nomine et dignitate. *Ex* Cicerone *in Bruto c.* 72.

C. Caesar ille perpetuus Dictator, Cn. Pompeji socer, a quo familia et adpellatio Caesarum deinceps propagata est,

vir ingenii praecellentis, sermonis praeter alios suae aetatis castissimi, in libris, quos ad M. Ciceronem de Analogia scripsit, *harenas* vitiose dici existimabat, quod *harena* numquam multitudinis numero adpellanda sit, sicuti neque *Coelum*, neque *Triticum*; contra autem *Quadrigas*, etiamsi currus unus equorum quatuor junctorum unum sit, plurativo semper numero dicendas putat, sicut *Arma*, et *Moenia*, et *Comitia*, et *Inimicitias*, etc. *Paullo post:* Tunc prolato libro de Analogia primo verba haec ex eo pauca memoriae mandavi; nam quum praedixisset, neque *Coelum*, *Triticumve*, neque *Harenam* multitudinis significationem pati: *Num tu*, inquit, *harum rerum natura accidere arbitraris, quod unam Terram, et plures Terras, et Urbem, et Urbes, et Imperium, et Imperia dicamus? neque* Quadrigas *in unam nominis figuram redigere, neque* Harenam *in multitudinis adpellationem convertere possimus? Ex* A. Gellii *l.* 19. *c.* 8.

[1] Atque id, quod a C. Caesare excellentis ingenii ac 997
[2] prudentiae viro in primo de Analogia libro scriptum est, habe semper in memoria atque in pectore, *ut tanquam scopulum, sic fugias inauditum atque insolens verbum. Ex* A. Gellii *l.* 1. *c.* 10. *et Macrobii l.* 1. *Saturnal. c.* 5.

Ex lib. 2.

Caesar in libro de Analogia secundo, *hujus die* et *hujus specie* dicendum putat. *Ex* A. Gellii *l.* 9. *c.* 14.

Caesar de Analogia *panium* dixit, sed Verrius *Panum*, sine *i*. *Ex* Charisii *lib.* 1. *col.* 69.

Caesar de Analogia secundo, *Fagos*, *Populos*, *Ulmos*. *Ex* Charisii *l.* 1. *col.* 104.

---

1. Huc respicit *Joan. Sarisberiensis* Metalog. 1, 15. p. 766. *Caesar*, ait ille, *in libro de Analogia Grammaticus quidem est, et evitandum esse denunciat, quicquid auditori perito potest esse absurdum;* ut nautae, *inquit*, scopulum fugiunt, sic fugiendum est insolens atque infrequens verbum. Ubi legendum, *in libro primo de Analogia:* duos enim de Analogia libros edidit Caesar. DAVIS.

2. *Prudentiae*] Ita Agellius; Macrobius, *providentiae*. V. D. IN ED. SCAL.

Lacer an Laceris, *etc.* Caesar de Analogia secundo, nec non Valgius de Rebus per epistolam quaesitis. *Ex* Charisii *l.* 1. *col.* 109.

Caesar de Analogia secundo, *Turbonem*, non *Turbinem*, etiam in tempestate dici debere ait, ut *Cato Catonis*, non, ut *homo hominis*. *Ex* Charisii *l.* 1. *col.* 117.

Is homo, *Idem* compositum facit, nisi quia Caesar libro secundo (*de Analogia videlicet*) singulariter *Idem*, pluraliter *Iidem* dicendum adfirmat; sed consuetudo hoc non servat. *Ex* Charisii *l.* 1.

Ex iisdem, non distincto libro.

C. Caesar, gravis auctor linguae Latinae, in libris Analogicis omnia istiusmodi (*puta*, *Senatu*, *Victu*, *Aspectu*, etc.) sine *i* littera dicenda censet. *Ex* A. Gellii *l.* 4. *c.* 16.

Hic et haec Samnis, *hujus Samnitis*. Sic Caesar de Analogia. *Ex* Prisciani *l.* 6. *col.* 707.

Partum. Caesar de Analogicis, *harum partum*. *Ex* Charisii *l.* 1. *col.* 114.

Ex iisdem, uti verosimile est, non adscripto tamen, ubi laudantur, libro.

Mihi autem placet Latinam rationem sequi, quousque patitur decor; neque enim jam *Calypsonem* dixerim, ut *Junonem:* quamquam secutus antiquos C. Caesar utitur hac ratione declinandi. Quinctilianus *l.* 5. *c.* 5.

M. Tullius et C. Caesar *mordeo memordi*, *pungo pepugi*, *spondeo spepondi* dixerunt. A. Gellii *l.* 7. *c.* 9.

C. Caesar ait, *L.* littera nominativo singulari neutro finita nomina, eamdem definitionem capere, quam capiant *E* littera terminata. *Huic animali*, et *ab hoc animali*, *huic puteali*, et *ab hoc puteali*. Charisius *l.* 1. *col.* 95.

Aplustre. Omnium nominum, quae sunt neutri generis et in *E* terminantur, ait Plinius, Caesarem scisse eosdem esse ablativos, quales sunt dativi singulares. Charisius *l.* 1. *col.* 98.

AR litteris nomina neutralia terminata, ait Caesar, quod

dativo et ablativo pari jure funguntur, ut idem Plinius scribit. Charisius *l.* 1. *col.* 98.

Jubar. Plinius ait inter caetera etiam istud Caesarem dedisse praeceptum, quod neutra nomina, *AR* nominativo clausa, per I dativum ablativumque singularis ostendant; *Jubar* tamen et *Far* ab hac regula dissidere: nam *huic jubari* dicimus, *ab hoc jubare*; et *huic farri*, *ab hoc farre*. Charisius *l.* 1. *col.* 108.

Ac ne illa ratio recepta est, quam Caesar ponit in femininis, ut puppim, vestim, pelvim: hoc enim modo et ab 998
hoc cani, et ab hoc cane. Charisius *l.* 1.

Tribus *III* junctis qualis posset syllaba pronunciari? nam postremum *I* pro vocali est accipiendum, quod Caesari artis Grammaticae doctissimo placitum fuisse, a Victore quoque in arte Grammatica de syllabis comprobatur. Priscianus *l.* 1. *col.* 545.

V, loco consonantis posita, eamdem prorsus in omnibus vim habuit apud Latinos, quam apud Aeoles digamma *F*; pro quo Caesar hanc figuram Ⅎ scribere voluit. Quod quamvis illi recte visum est, tamen consuetudo antiqua superavit. Priscianus *l.* 1. *col.* 545.

Haec pollis pollinis, sic Charisius. Probus autem et Caesar, *hoc pollen pollinis* declinaverunt. Priscianus *l.* 6. *col.* 708.

Praeterea Caesar declinat, *pubis puberis*: quidam, ut Probus, *pubes puberis*: quidam, *puber puberis*. Priscianus *l.* 6. *col.* 707.

Quamvis Caesar non incongrue protulit *ens* a verbo *sum*, *es*, *est*. Priscianus *lib.* 18.

Hoc lutum atque *macellum* singulariter exire memento, licet Memmius, *ista macella* dicat, et Caesar, *luta*. Ex Velio Longo *de Orthogr. col.* 2244.

Lacrumae an *Lacrimae*, *Maxumus* an *Maximus*, et si quae similia sunt, scribi debeant, quaesitum est. Terentius Varro tradidit Caesarem per *I* ejusmodi verba solitum esse enunciare et scribere: inde propter auctoritatem tanti viri con-

suetudinem factam. Sed ego in antiquorum, *etc.* Cassiodorus *ex* Annaeo Cornuto *de Orthographia col.* 2284. *Vide et* Quinctilianum *Inst. Orat. l.* 1. *cap.* 7.

Varie etiam scriptitatum est, *Mancupium*, *Aucupium*, *Manubiae*, siquidem C. [1] Caesar per *I* scripsit, ut adparet ex titulis ipsius. *Ex* Velio *de Orthographia col.* 2228.

An ideo minor est M. Tullius Orator, quod idem artis hujus (*Grammaticae*) diligentissimus fuit, et in filio, ut in epistolis adparet, recte loquendi usquequaque asper quoque exactor? Aut vim C. Caesaris fregerunt editi de Analogia libri? Quinctilianus *l.* 1. *c.* 7.

Apophthegmata.

Sed tamen ipse Caesar habet peracre judicium, et, ut Servius frater tuus, quem litteratissimum fuisse judico, facile diceret, *hic versus Plauti non est, hic est*, quod tritas haberet aures notandis generibus Poetarum, et consuetudine legendi: sic audio Caesarem, quum volumina jam confecerit Ἀποφθεγμάτων, si quid adferatur ad eum pro meo, quod meum non sit, rejicere solere: quod eo nunc magis facit, quia vivunt mecum fere quotidie illius familiares. Incidunt autem in sermone vario multa, quae fortasse illis, quum dixi, nec inlitterata, nec insulsa esse videantur. Haec ad illum cum reliquis actis perferuntur. Ita enim ipse mandavit. Sic fit, ut, si quid praeterea de me audiat, non audiendum putet. Cicero *l.* 9. *ad Famil. Epist.* 16.

Dicta Collectanea.

Feruntur et a puero et ab adolescentulo quaedam scripta, etc. item *Dicta collectanea.* Quos omnes libellos vetuit Augustus publicari. Suetonius *in Caesare*, *c.* 56.

Ephemerides.

[2] C. Julius Caesar quum dimicaret in Gallia, et ab hoste raptus, equo ejus portaretur armatus, occurrit quidam ex

1. *Caesar*] Hic est Caligula. V. Cl. Burm. ad Quinct. locum, et me supra ad B. G. 2, 24.
2. *C. Julius Caesar*] Caesarem a Gallis captum fuisse, non memo-

hostibus, qui eum nosset; et insultans ait, [1] *Cecos*, *Caesar*, 999
quod Gallorum lingua, *Dimitte*, significat: et ita factum est, ut dimitteretur. Hoc autem ipse Caesar in Ephemeride sua dicit, ubi propriam commemorat felicitatem. Servius *in l.* 11. *Aen. vs.* 743.

Libri Auspiciorum.

Contra Julius Caesar XVI Auspiciorum libro negat nundinis concionem advocari posse, id est, cum populo agi, ideoque nundinis Romanorum haberi comitia non posse. Macrobius *l.* 1. *Saturnal. c.* 16.

Auguralia.

Caesar in Auguralibus: *Si sincera pecus erat.* Priscianus *l.* 6. *col.* 719.

De Divinatione.

[2] Genus eloquentiae duntaxat adolescens adhuc Strabo-

rant ii, qui ejus vitam et res gestas scriptis mandarunt, unde factum, ut haec historia mihi quidem valde sit suspecta; ei tamen expendendae non immorabor. Observabo duntaxat, falsos esse *G. J. Vossium* de Hist. Lat. 1, 13. et *Dionys. Vossium*, qui *Caesaris Ephemerides* a *Commentariis* opus esse diversum censuerunt; nam, praeterquam quod earum mentionem non faciat *Suetonius* in Jul. c. 55. et 56. ubi *Caesaris* opera accurate recenset, certum est, ἐφημερίδας a sequioris aevi scriptoribus laxius esse sumtas, adeo ut non modo *diarium*, verum etiam *Annales* seu *Historiam* denotent. Hinc *Dictyis* Historiam Ἐφημερίδα vocat *Suidas*, et *Ephemeridem Belli Trojani Q. Septimius Romanus* in Epistola ad Arcadium, *Dictyi* praemissa, cum multum absit, ut in ea per dies singulos res gestae scribantur. Quin et *Plutarchus* in Caes. p. 718. D. ex Caesaris ἐφημερίσιν ea laudat, quae in Commentariorum de B. Gall. lib. 4. c. 12. hodienum exstant; et *Symmachus* Epist. 4, 18. de *Caesaris ephemeride* sic loquitur: *Haec te origines, situs, pugnas, et, quicquid fuit in moribus aut legibus Galliarum, docebit*, quam descriptionem accurate his Commentariis congruere lubens fatetur *Vossius*. Nec obstat, quod *Polyaenus* et *Frontinus* complura *Caesaris* strategemata recenseant, quorum in hisce Commentariis nec vola nec vestigium; ea enim hausta esse poterunt vel ex *Asinii Pollionis* commentariis, quos memorant *Plutarchus* in Pompejo p. 657. et in Caes. p. 739. ac *Appianus* l. 2. B. C. p. 480. aliique; vel ex *Balbi* Ephemeride, de qua *Sidonius Apollinaris* Epist. 9, 14. ut historicos bene multos praeteream, qui praeclara *Caesaris* facinora posteris tradiderunt. DAVIS.

1. *Cecos*] Alias, *Cetos Caesar*. Servius P. Danielis, *Caesar*, *Caesar*. Quod quid velit, docti examinent. V. D. IN ED. SCAL.

2. Erunt forte, qui hoc ad Orationum Fragmenta pertinere existimabunt, me non multum repugnante. IDEM.

nis Caesaris secutus videtur: cujus etiam ex Oratione, quae inscribitur *Pro Sardis*, ad verbum nonnulla transtulit in Divinationem suam. Suetonius *in Caesare c.* 55.

Astronomica.

Julius Caesar ut Siderum motus, de quibus non indoctos libros reliquit, ab Aegyptiis disciplinis hausit, ita hoc quoque ex eadem institutione mutuatus est, ut ad Solis cursum finiendi anni tempus extenderet. Macrobius *l.* 1. *Saturnal. c.* 16.

Tres autem fuere sectae, Chaldaea, Aegyptia, Graeca: his addidit apud nos quartam Caesar Dictator, annos ad Solis cursum redigens singulos, Sosigene perito scientiae ejus adhibito. *Ex* Plinii *l.* 18. *c.* 25.

A Bruma in Favonium Caesari nobilia sidera significant, III Kal. Januarii matutino Canis occidens. *Paullo post:* Pridie Nonas Januarii Caesari Delphinus matutino exoritur, et postero die Fidicula, quo Aegypto Sagitta vesperi occidit. *Paullo post:* A Favonio in aequinoctium vernum Caesari significat XVII Kal. Martii triduum varie: et VIII Kal. Hirundinis visu, et postero die Acturi exortu vespertino. Item III Nonas Martii Caesar Cancri exortu id fieri observavit. *Paullo post:* Caesar et Idus Martias ferales sibi annotavit Scorpionis occasu. *Paullo post:* III Nonas Aprilis in Attica Vergiliae vesperi occultantur. Eaedem postridie in Boeotia: Caesari autem et Chaldaeis, Nonis. *Paullo post:* Caesari VI Idus significatur imber Librae occasu: XIV Kal. Maji Aegypto Suculae occidunt vesperi, sidus vehemens, et terrae marique turbidum, XVI Atticae, XV Caesari, continuoque triduo significat. *Paullo post:* VI Nonas Maji Caesari Suculae matutino exoriuntur, et VIII Idus Capella pluvialis. Plinius *l.* 18. *cap.* 26.

A Vergiliarum exortu significant Caesari postridie Arturi occasus matutini. *Paullo post:* XI Kal. Caesari Orionis gladius occidere incipit: III Non. Junii Caesari, et, Assyriae

Aquila vesperi oritur, etc. xi Kal. ejusdem Orionis gladius Caesari occidere incipit. *Ex* Plinii *l.* 18. *c.* 27.

A solstitio ad Fiduculae occasum vi Kal. [1] Junii Caesari Orion exoritur. *Paullo post:* xviii Kal. Augusti, Aegypto Aquila occidit matutino, Etesiarumque prodromi flatus incipiunt, quod Caesar x Kal. sentire Italiam existimavit. *Paullo post*: Aquilo Atticae matutino occidit: iii Kal. regia in pectore Leonis stella matutino Caesari inmergitur. *Ex* Plinii *l.* 18. *c.* 28.

De Sideribus

etiam aliquid poeticum edidit.

[2] Sed neo aliquis paene Latinorum de hac arte institutionis libros scripsit, nisi paucos versus Julius Caesar, et ipsos tamen de alieno opere mutuatus. Jul. Firmicus *Mathes.* *l.* 2. *initio.*

Exsecutus est etiam horum Siderum numerum Graece Aratus, Poeta disertissimus; Latine vero Caesar, et decus eloquentiae Tullius. Sed hi tantum nomina ipsorum et ortus, non autem apotelesmatum auctoritatem ediderunt: ita ut mihi videantur non aliqua Astrologiae scientia, sed Poetica potius elati licentia, docilis sermonis studia protulisse. Jul. Firmicus *Mathes.* *l.* 8. *c.* 5.

Poemata.

Reliquit et de Analogia libros duos, et Anticatones totidem, ac praeterea Poema, quod inscribitur Iter. Quorum librorum primos, in transitu Alpium, quum ex citeriore Gallia, conventibus peractis, ad exercitum rediret; sequentes, sub tempus Mundensis proelii fecit: novissimum, dum ab Urbe in Hispaniam ulteriorem [3] iv et xx die pervenit. Suetonius *in Caesare c.* 56.

---

1. *Junii*] Al. *Julii*. V. D. IN ED. SCAL.
2. *Sed nec aliquis* etc.] Bina haec testimonia ad nostrum perperam referuntur; et lapsus est *Julius Firmicus: Caesar* quippe Germanicus, non Julius, *Arati* versiculos interpretatus est. Eundem errorem erravit *Suidas*, v. *Γαϊος Ἰύλιος Καῖσαρ*. DAVIS.
3. iv *et* xx *die*] *VII et XX* legit ex Strabone et Appiano Casaubonus. V. D. IN ED. SCAL. Vide et Julium Celsum p. 239. DAVIS.

manifeſtum fit, *venita* non dici, sed aut *venundata*, aut *vendita*, ut Cicero. C. Caeſar: *Poſſeſſiones redimi, eas poſtea pluris venditas.* Diomedes *l.* 1. *col.* 366.

1002 Eſſeda vehiculi vel currus genus, quo soliti sunt pugnare Galli. Caeſar teſtis eſt libro ad Ciceronem 3. *Multa milia equitum atque eſſedariorum habet.* Hinc et gladiatores essedarii dicuntur, qui curru certant. Junius Philargyrius in Virgilii Georg. 3. *vs.* 204.

Auguſtus quoque in epiſtolis ad C. Caeſarem scriptis emendat, quod is *Calidum* dicere quam *Caldum* [1] malit: non quia illud non sit Latinum, sed quia sit odioſum, et, ut ipſe Graeco verbo significavit, *περίεργον*. Quinctilianus *l.* 1. *c.* 6. *p.* 41.

Caſtulonenſes, qui Caeſari *venales* adpellantur. Plinius *Hiſt. Nat. l.* 3. *c.* 3.

C. Julii Caesaris dicta.

Tu, quaeſo, quidquid novi (multa autem exſpecto) scribere ne pigrere: in his, de Sexto, satisne certum: maxime autem de Bruto noſtro: de quo quidem ille, ad quem diverti, Caesarem solitum dicere: *Magni refert, hic quid velit; ſed quidquid volt, valde volt.* Idque cum animadvertiſſe, quum pro Dejotaro Niceae dixerit, valde vehementer eum visum, et libere dicere. Cicero *l.* 14. *ad Atticum Epiſt.* 1.

Proxime quum Seſtii rogatu apud eum fuiſſem, exspectaremque sedens, quoad vocarer, dixiſſe eum: *Ego dubitem, quin ſummo in odio sim, quum M. Cicero ſedeat, nec ſuo commodo me convenire poſſit? Atqui, si quisquam eſt facilis, hic eſt: tamen non dubito, quin me male oderit.* Cicero *l.* 14. *ad Attic. Epiſt.* 1.

Ajebat, Caeſarem secum, quo tempore Seſtii rogatu veni ad eum, quum exſpectarem sedens, dixiſſe: *Ego nunc tam sim ſtultus, ut hunc ipſum, facilem hominem, putem mihi eſſe amicum, quum tam diu ſedens meum commodum exſpectet?* Cicero *l.* 14. *ad Attic. Epiſt.* 2.

---

1. In libris forte de Analogia. V. D. IN ED. SCAL.

Quo gaudio elatus, non temperavit, quin paucos post dies frequenti curia jactaret, invitis et gementibus adversariis adeptum se, quae concupisset: proinde ex eo insultaturum omnium capitibus: ac negante quodam per contumeliam, *Facile hoc ulli feminae fore*, responderit quasi alludens: *In Assyria quoque regnasse Semiramin, magnamque Asiae partem Amazonas tenuisse quondam.* Suetonius *in Caesare c.* 22.

Pharsalica acie caesos profligatosque adversarios prospicientem, haec eum ad verbum dixisse refert Asinius Pollio: *Hoc voluerunt: tantis rebus gestis C. Caesar condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petiissem.* Suetonius *in Caesare c.* 30. *Vide et* Plutarchum *in Caes. p.* 730. *A.*

Consecutusque cohortes ad Rubiconem flumen, qui provinciae ejus finis erat, paullulum constitit, ac reputans, quantum moliretur, conversus ad proximos, *Etiam nunc*, inquit, *regredi possumus: quod si ponticulum transierimus, omnia armis agenda erunt.* Suetonius *in Caesare c.* 31.

Cunctanti ostentum tale factum est. Quidam eximia magnitudine et forma, *etc.* Tunc Caesar, *Eatur*, inquit, *quo deorum ostenta et inimicorum iniquitas vocat. Jacta alea est*, inquit. Suetonius *in Caesare c.* 32.

Romam iter convertit, adpellatisque de Rep. Patribus, validissimas Pompeji copias, quae sub tribus legatis M. Petrejo, et L. Afranio, et M. Varrone in Hispania erant, invasit: professus ante inter suos, *Ire se ad exercitum sine duce, et inde reversurum ad ducem sine exercitu.* Suetonius *in Caesare c.* 34.

Prolapsus in egressu navis, verso ad melius omine, *Teneo te*, inquit, *Africa.* Suetonius *in Caesare c.* 59.

Jactare solitus, *Milites suos etiam unguentatos bene pugnare posse*: nec *Milites* eos pro concione, sed blandiori nomine *Commilitones* adpellabat. Suetonius *in Caesare c.* 67.

Quosdam infimi generis ad amplissimos honores provexit. Quum ob id culparetur, professus est palam, *si grassa-*

torum et sicariorum ope in tuenda sua dignitate usus esset, talibus quoque se parem gratiam relaturum. Suetonius *in Caesare c.* 72.

Interrogatus, cur repudiasset uxorem, *Quoniam*, inquit, *meos tam suspicione, quam crimine judico carere oportere.* Suetonius *in Caesare c.* 74.

Acie Pharsalica proclamavit, *Ut civibus parceretur.* Suetonius *in Caesare c.* 75. *Vide et* Florum *l.* 4. *c.* 2, 50.

Nec minoris inpotentiae voces propalam edebat, ut T. Ampius scribit: *Nihil esse Rempublicam, adpellationem modo, sine corpore ac specie. Sullam nescisse litteras, qui Dictaturam deposuerit. Debere homines consideratius jam loqui secum, ac pro legibus habere, quae dicat.* Suetonius *in Caesare c.* 77.

Eoque arrogantiae progressus est, ut, Haruspice tristia et sine corde exta sacro quodam nunciante, *Futura*, diceret, *laetiora, quum vellet: nec pro ostento ducendum, si pecudi cor defuisset.* Suetonius *in Caesare c.* 77.

Triumphanti et subsellia Tribunitia praetervehenti sibi unum e collegio Pontium Aquilam non adsurrexisse, adeo indignatus, ut proclamaverit: *Repete ergo a me, Aquila, Rempublicam Tribunus:* nec destiterit per continuos dies quidquam cuiquam, nisi sub exceptione, polliceri, *Si tamen per Pontium Aquilam licuerit.* Suetonius *in Caesare c.* 78.

Plebi Regem se salutanti, *Caesarem se, non Regem esse*, respondit. Suetonius *in Caesare c.* 79.

De quo genere optime C. Caesarem praetextatum adhuc accepimus dixisse, *Si cantas, male cantas: si legis, cantas.* Quinctilianus *l.* 1. *c.* 8. *Habet et* Joan. Sarisberiensis *Metal. l.* 1. *c.* 21. *p.* 777.

Elevandi ratio est duplex, ut aut veniam quis, aut jactantiam minuat: quemadmodum C. Caesar Pomponio ostendenti vulnus ore exceptum in seditione Sulpiciana, quod ipse se passum pro Caesare pugnantem gloriabatur, *Numquam fugiens respexeris*, inquit: aut crimen objectum, ut Cicero, etc. Quinctilianus *l.* 6. *c.* 3.

Est et illa ex ironia fictio, qua usus est C. Caesar. Nam quum testis diceret, a reo femina sua ferro petita, et esset facilis reprehensio, cur illam potissimum partem corporis vulnerare voluisset: *quid enim faceret*, inquit, *quum tu galeam et loricam haberes?* Quinctilianus *l.* 6. *c.* 3.

Sic fac existimes, post has miserias, id est, postquam armis disceptari coeptum est de jure publico, nihil esse actum aliud cum dignitate. Nam et ipse Caesar, accusata acerbitate Marcelli (sic enim adpellat) laudataque honorificentissime et aequitate tua, et prudentia, repente praeter spem dixit, *se Senatui roganti de Marcello, ne hominis quidem causa negaturum.* [1] *Cicero l.* 4. *Epist. ad Famil. Epist.* 4. *ad Ser. Sulpicium.*

Demetrio Megae Dolabella rogatu meo civitatem a Caesare impetravit: qua in re ego interfui. Itaque nunc P. Cornelius vocatur. Quumque propter quosdam sordidos homines, qui Caesaris beneficia vendebant, tabulam, in 1004
qua nomina civitate donatorum incisa essent, revelli jussisset, eidem Dolabellae, me audiente, Caesar dixit, *Nihil esse, quod de Mega vereretur; beneficium suum in eo manere.* Cicero *l.* 13. *ad Famil. Epist.* 36. *ad Acilium.*

C. Caesar cum forte conscendens navem lapsus esset, *Teneo te, terra mater*, inquit; qua interpretatione effecit, ut repetiturus illas, a quibus proficiscebatur, terras videretur. Ex Frontini *Strateg. l.* 1. *c.* 12, 2.

Caesar dicebat, *idem esse sibi consilium adversus hostem, quod plerisque medicis contra vitia corporum, fame potius quam ferro superandi.* Ex Frontini *Strat.* 4. *c.* 7, 1.

Nosseque, ut Caesar dictator ajebat, *miserum esse instrumentum senectuti recordationem crudelitatis.* Ex Ammian. Marcell. *l.* 29. *c.* 2. [2]

Τῆς δ' ἡμέρας ἐνστάσης (qua pontifex maximus erat eligendus) *καὶ τῆς μητρὸς* (*Καίσαρος*) *ἐπὶ τὰς θύρας αὐτὸν οὐκ ἀδα-*

1. Sic Victorius edidit, eumque secutus Lambinus, cui tamen *ominis* legendum videtur. ipsum vide. V. D. IN ED. SCAL.
2. Vulgo hoc fragmentum deerat. *Ἐφόδιον* Caesar dixit. Vide Vales.

κρυτὶ προπεμπέσης, ἀσπασάμενος αὐτὴν, Ὦ μῆτερ, εἶπεν, τήμερον ἢ ἀρχιερέα τὸν υἱὸν, ἢ φυγάδα ὄψει. Plutarchus *in Caes.* *pag.* 710.

Τὸν δὲ Καίσαρα σπουδάσαντα πρὸς αὐτὲς εἰπεῖν, Ἐγὼ μὲν ἐβελόμην παρὰ τέτοις εἶναι μᾶλλον πρῶτος, ἢ παρὰ Ῥωμαίοις δεύτερος. *Ex* Plutarcho *in Caes. p.* 712.

Οὐ δοκεῖ ἡμῖν ἄξιον εἶναι λύπης, εἰ τηλικῦτος μὲν ὢν Ἀλέξανδρος, ἤδη τοσέτων ἐβασίλευεν, ἐμοὶ δὲ λαμπρὸν ἐδὲν πέπρακται. Plutarchus *in Caes. p.* 713.

Ἤρκει γὰρ (ἔφη Καῖσαρ) τὸ μὴ χρῆσθαι τοῖς ἀπαρέσκεσιν, ὁ δὲ τὴν τοιαύτην ἀγροικίαν ἐξελέγχων, αὐτός ἐςιν ἄγροικος. Plutarchus *in Caes. p.* 716.

Οὐκ, ἔφη, τὸν αὐτὸν ὅπλων καὶ νόμων καιρὸν εἶναι· σὺ δὲ εἰ τοῖς πραττομένοις δυσκολαίνεις, νῦν μὲν ἐκποδὼν ἄπιθι· παρρησίας γὰρ ἐ δεῖται πόλεμος· ὅταν δὲ καταθῶμαι τὰ ὅπλα, συμβάσεων γενομένων, τότε παριὼν δημαγωγήσεις etc. *Ex* Plutarcho *in Caes. pag.* 725.

Ἴθι, γενναῖε, τόλμα καὶ δέδιθι μηδέν· Καίσαρα φέρεις, καὶ τὴν Καίσαρος τύχην συμπλέεσαν. Plutarchus *in Caesare p.* 726. *Vide et* Appianum *l.* 2. *B. C. p.* 463.

Σήμερον ἂν ἡ νίκη παρὰ τοῖς πολεμίοις ἦν, εἰ τὸν νικῶντα εἶχον. Plutarchus *in Caesar. p.* 727. *et* Appianus *l.* 2. *B. C. p.* 467.

Ὦ Κάτων, φθονῶ σοι τοῦ θανάτε, καὶ γὰρ σύ μοι τῆς σωτηρίας ἐφθόνησας. Plutarchus *in Caes. p.* 733. *et* Appianus *l.* 2. *B. C. p.* 490.

Λέγεται ὁ Καῖσαρ εἰπεῖν, ὡς δικαιότερα λέγοι μὲν Κάσσιος, αὐτὸς μέντοι Βρῦτον οὐκ ἂν παρέλθοι. Plutarchus *in Caes. p.* 737. *et* Appianus *l.* 2. *B. C. p.* 498.

Ἀναμένει τῦτο τὸ δέρμα Βρῦτον. *Ex* Plutarcho *in Caes.* *pag.* 737.

Τί φαίνεται βελόμενος ὑμῖν Κάσσιος; ἐμοὶ μὲν γὰρ ἐ λίαν ἀρέσκει, λίαν ὠχρὸς ὤν. Et paullo post: Οὐ πάνυ τέτες δέδοικα τοὺς παχεῖς καὶ κομήτας, μᾶλλον δὲ τὲς ὠχρὲς καὶ λεπτούς, Κάσσιον λέγων καὶ Βρῦτον. *Ex* Plutarchi *Caes. p.* 737.

Αἱ μὲν δὴ Μάρτιαι Εἰδοὶ πάρεισιν· ὁ δὲ ἡσυχῆ πρὸς αὐτὸν εἴποι, Ναὶ πάρεισιν, ἀλλ' οὐ παρεληλύθασιν. Plutarchus *in Caes. p.* 737.

Ἐμπε-

'Εμπεσόντος λόγυ, ποῖος ἄρα τῶν θανάτων ἄριςος; ἅπαντας φθάσας ἐξεβόησεν, Ὁ ἀπροσδόκητος. Ex Plutarcho *in Caes. p.* 737. *Vide et* Appianum *l.* 2. *B. C. p.* 500.

Φασὶ τὸν Καίσαρα τῷ μηνύοντι ἀποκρίνασθαι, κόπτοντα τὴν λαβὴν τοῦ ξίφυς, Ἥδε μοὶ δώσει. Ex Appiani *l.* 2. *B. C. p.* 443.

'Αθηναίοις αἰτήσασι συγγνώμην ἐπεδίδυ, καὶ ἐπεῖπε, Ποσάκις ὑμᾶς ἀπὸ σφῶν αὐτῶν ἀπολλυμένυς ἡ δόξα τῶν προγόνων περισώσει. Appianus *l.* 2. *B. C. p.* 282.

Ἔςαι τῦτο τέλος ἐμοί τε τοῦ βίου, καὶ ὑμῖν τῶν ςρατειῶν. Et paullo post: *Φασὶν αὐτὸν (Καίσαρα) εἰπεῖν, Ὅτι πολλάκις μὲν ἀγωνίσαιτο περὶ νίκης, νῦν δὲ περὶ ψυχῆς.* Ex Appiani *l.* 2. *B. C. p.* 493.

Οὐδὲν ἀτυχέςερον, ἔφη, διηνεκῦς φυλακῆς. ἔςι γὰρ αἰεὶ δεδιότος. Appianus *l.* 2. *B. C. p.* 496.

De C. Julio Caesare Judicia. 1005

Sed tamen, Brute, inquit Atticus, de Caesare et ipse ita judico, et de hoc hujus generis acerrimo aestimatore saepissime audio, illum fere omnium Oratorum Latine loqui elegantissime, nec id solum domestica consuetudine, ut dudum de Laeliorum et Domitiorum familiis audiebamus; sed, quamquam id quoque credo fuisse, tamen ut esset perfecta illa bene loquendi laus, multis litteris, et iis quidem reconditis et exquisitis, est consecutus. *Ex* Cicerone *in Bruto cap.* 72.

Sed perge, Pomponi, de Caesare, et redde, quae restant. Solum quidem, inquit ille, et quasi fundamentum Oratoris, etc. Caesar autem rationem adhibens, consuetudinem vitiosam et corruptam pura et incorrupta consuetudine emendat. Itaque quum ad hanc elegantiam verborum Latinorum (quae, etiamsi Orator non sis, et sis ingenuus civis Romanus, tamen necessaria est) adjungit ille oratoria ornamenta dicendi: tum videtur tamquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine. Hanc quum habeat praecipuam laudem in communibus, non video, cui debeat cedere: splendidam quamdam minimeque veteratoriam rationem di-

cendi tenet, voce, motu, forma etiam magnifica, et generosa quodammodo. Tum Brutus: Orationes quidem ejus, etc.' atque etiam Commentarios quosdam scripsit rerum suarum, valde quidem, inquam, probandos: nudi enim sunt, recti, et venusti, omni ornatu orationis, tamquam veste, detracto: sed dum voluit alios habere parata, unde sumerent, qui vellent scribere historiam, ineptis gratum fortasse fecit, qui volunt illa calamistris inurere; sanos quidem homines a scribendo deterruit etc. *Ex* Cicerone *in Bruto cap.* 75.

Quid? Oratorum quem huic antepones eorum, qui nihil aliud egerunt? quis sententiis aut acutior, aut crebrior? quis verbis aut ornatior, aut elegantior? *Ex* Cicerone *ad* Corn. Nepotem *apud* Suetonium *in Caes. c.* 55.

C. Julius Caesar historiographus Romanorum nullus est. Commentarii belli Gallici, quorum ad vos manavit opinio, tantum exstant: nec, quantum ad historiam, quod compertum habeam, quicquam aliud: nam ceterarum ejus rerum gestarum, postquam idem Julius totius pene orbis causarum molibus est oppressus, Hirtius ejus notarius in commentarios seriem referendam suscepit. *Ex* Lupi *Abbatis Ferrariensis Epist.* 37.

Sed bene loquendi de Catulis opinio non minor; sale vero et facetiis Caesar vicit omnes. *Ex* Ciceronis *l.* 1. *de Offic. c.* 37.[1]

Reliquit et rerum suarum Commentarios Gallici, civilisque belli Pompejani, nam Alexandrini, Africique et Hispaniensis incertus auctor est: alii enim Oppium putant, alii Hirtium: qui etiam Gallici belli novissimum inperfectumque librum subpleverit. *Paullo post:* Pollio Asinius parum diligenter, parumque integra veritate compositos putat; quum Caesar pleraque et quae per alios erant gesta, temere crediderit: et quae per se, vel consulto, vel etiam memo-

1. *Strabo* intelligitur. V. Scott. Obs. 3, 34.

ria lapſus, perperam ediderit: exiſtimatque reſcripturum et correcturum fuiſſe. *Ex* Suetonio *in Caeſare c.* 56.

C. vero Caeſar si tantum foro vacaſſet, non alius ex noſtris contra Ciceronem nominaretur; tanta in eo vis eſt, id acumen, ea concitatio, ut illum eodem animo dixiſſe, quo bellavit, adpareat: exornat tamen haec omnia mira sermonis, cujus proprie ſtudioſus fuit, elegantia. *Ex* Quinctiliani *l.* 10. *c.* 1.

Quid tamen nocet, vim Caeſaris, aſperitatem Coelii, diligentiam Pollionis, judicium Calvi quibusdam in locis adsumere? *Ex* Quinctiliani *l.* 10. *c.* 2.

Hinc vim Caeſaris, indolem Coelii, subtilitatem Cali- 1006
dii, gravitatem Bruti, acumen Sulpicii, acerbitatem Caſſii, diligentiam Pollionis, dignitatem Meſſallae, sanctitatem Calvi reperiemus. *Ex* Quinctiliani *l.* 12. *c.* 10.

At ſtrictior Calvus, numerosior Asinius, splendidior Caeſar, amarior Coelius, gravior Brutus, vehementior et plenior et valentior Cicero. *Ex Auctore Dialogi de oratoribus cap.* 25.

Λέγεται δὲ καὶ φῦναι πρὸς λόγυς πολιτικὺς ὁ Καῖσαρ ἄριςα, καὶ διαπονῆσαι φιλοτιμότατα τὴν φύσιν, ὡς τὰ δευτερεῖα μὲν ἀδηρίτως ἔχειν, etc. *Ex* Plutarcho *in Caes. p.* 708.

Ἐν δὲ Ῥώμῃ πολλὴ μὴν ἐπὶ τῷ λόγῳ περὶ τὰς συνηγορίας αὐτοῦ χάρις ἐξέλαμπεν. *Ex* Plutarcho *in Caes. p.* 708.

Ac mihi ex Graecis orationes Lysiae oſtentat, ex noſtris Gracchorum Catoniſque, quorum sane plurimae sunt circumciſae et breves. Ego Lysiae Demoſthenem, Aeschinem, Hyperidem, multosque praeterea, Gracchis et Catoni Pollionem, Caeſarem, Coelium, inprimis M. Tullium oppono, cujus oratio optima fertur eſſe, quae maxima. *Ex Plinii l.* 1. *Epiſt.* 20.

Sed ego verear, ne me non satis deceat, quod decuit M. Tullium, C. Calvum, Asinium Pollionem, M. Meſſallam, etc. Divum Julium, Divum Auguſtum, Divum Nervam, Tib. Caeſarem, etc. *Ex* Plinii *l.* 5. *Epiſt.* 3.

Dictator Caesar summis oratoribus aomulus. *Ex* Taciti *Ann. l.* 13. *c.* 3.

Summus auctorum D. Julius. *Ex* Tacito *de Mor. Germ. cap.* 28.

C. Caesarem Dictatorem — studia certandi, dictandi, lectitandique sibi mutuo vindicavere. Et licet in persona unius ejusdemque tempore suo principis viri castrensis oratoriaeque scientiae cura certaverit ferme gloria aequipari, idem tamen numquam se satis duxit in utriusque artis arce compositum, priusquam vestri Arpinatis testimonio anteferretur ceteris mortalibus. *Ex* Sidonii Apollinaris *l.* 8. *Epist.* 6. *Vide et l.* 9. *Epist.* 14.

HENRICI DODWELLI
DISSERTATIO
DE AUCTORE
Lib. VIII. *de Bello Gall. et Alex. Afric. atque Hispan.*

Auctor Prologi ad librum de bello Gallico VIII. Hirtius potius fuisse videtur, quam Oppius.

Si quidem recte habeat locus Suetonii, jam tum exstiterint oportet libri omnes, quos pollicetur auctor Prologi ad librum belli Gallici VIII, nondum autem, ut videtur, sub nomine Julii Celsi, sed Oppii dumtaxat et Hirtii: erantque sane ambo illi Caesari satis familiares. Cur autem Oppio tribuerentur, eam causam satis verisimilem mihi videre videor, quod auctor ille, quicunque demum is fuerit, Balbo prologum suum inscripserit. Erant enim sane Oppius atque Balbus necessitudine aliqua, quam nescimus, ut videtur, invicem conjunctissimi: forte officii alicujus causa, utriusque curae a Caesare crediti. Certe utrique inscriptas nonnullas epistolas Caesaris habemus hodieque in libro Ciceronis ad Atticum IX. Et libros fuisse epistolarum ad utrumque, docet Gellius L. XVII. Noct. Attic. cap. 9. qui rationem addit, quod res ejus absentis curarent. Literas curasse, docet Cicero ad Quint. fr. ep. 1. Se autem bello Alexandrino atque Africano abfuisse, lubens agnoscit Prologi auctor. Sed absentia illa Caesaris erat in Gallia, si quidem ex epistolis a Cicerone conservatis liceat de reliquis augurari. Spectant enim illae ad prima belli civilis initia. Ex his igitur epistolis ad Oppium datis rerum gestarum memorias accipere potuit, si quis junior Oppii nomine libros edidisset. Ita fiet, ut pari fide dignae sint rerum gestarum narrationes, seu hos libros ipse exararit Oppius, seu junior Oppio quispiam collegerit e Caesaris epistolis, Oppio inscriptis atque Balbo. Certe Oppio res Caesaris etiam arcanas fuisse exploratissimas, ex eo libro colligitur, quem scripsisse testatur Oppium Suetonius Jul. cap.

52. ut probaret, non fuiſſe Caeſaris filium, quem dixerit Cleopatra, nempe Caeſarionem. Minus tamen idoneus fuiſſet Oppius ad scribendum de hoc argumento, si ipſe quoque bello Alexandrino non interfuiſſet. Melius ergo, hac de causa, Hirtium hujus Prologi auctorem exiſtimabimus. Oppii enim teſtimonio de filio Caesaris pugnabat etiam Antonius, vix ita certe facturus, nisi Alexandriae cum Caeſare adfuiſſet. Nescio etiam, an hic fuerit Oppius legatus, cujus mentio in bello Africano cap. 68. Et certe Hirtio magis favet ipse Suetonius, dum Hirtii nomine verba ex illo ipso advocat Prologo, quae hodieque ibi reperiuntur.

Idem auctor librorum sequentium de bello Alexandrino, Afric. Hisp. sed post Caesaris mortem.

Sic ergo res, ni fallor, habuerit. Primus auctor praedicti Prologi, qui Caeſaris scripta digeſſit pariter ac supplevit, non Oppius fuerit, sed Hirtius, qui proinde ibidem, ubi Balbus, fuerit, quod aſſiduis illius non literis, sed vocibus, coactus onus illud scribendi susceperit. Scripsit ergo Hirtius Prologum ad amicum Caeſaris, Cornelium Balbum Gaditanum ditiſſimum. Et in prologo commentarios a se scriptos supponit rerum geſtarum Galliae, non comparandos superioribus atque insequentibus Caeſaris scriptis. Hi commentarii alii eſſe non poterunt ab VIII, qui Prologum proxime excipiebat, belli Gallici libro, medio nimirum inter libros Gallici belli priores, quos censet superiores, et libros belli Civilis, quos pro scriptis ejusdem Caeſaris habet insequentibus. Sic nihil habent, quo se tueantur Floridus Sabinus et Ludovicus Carrio. Hunc librum se contexuiſſe teſtatur Hirtius: proinde jam antea scriptum, et medio tamen illo, quem dixi, loco dispositum. Haec erat nimirum scriptorum Caeſaris digeſtio illa, de qua loquitur noſter, tot seculis recentior, qua sua scriptis ipsius Caeſaris media contexuit coaevus Hirtius. Noſter etiam editos in lucem libros Caaſaris teſtatur ab aliis, qui rebus ipsis interfuerant. Unde hoc? Nempe ex illis Prologi verbis: *qui sunt editi, ne scientia tantarum rerum scriptoribus deesset.* Sed perperam noſter intellexit, si tum primum editos in lucem Caeſaris commentarios cenſuerit, cum Prologum scriberet Hirtius; nempe poſt mortem Caeſaris. Immo jam antea in clara luce fuiſſe verſatos, e Ciceronis conſtat Bruto: immo ex hoc ipso Prologo. Jam enim probatos omnium judicio teſtatur, jam in omnium admiratione fuiſſe, quasi bene emendateque scriptos. Non ergo de sua, sed Caesaris, editione loquitur Hirtius, cum illud editionis consilium agnoscit, tantum ne scientia tantarum rerum scriptoribus deeſſet. Ex-

primunt haec verba Caesaris potius de suis scriptis agentis modestiam, quam Hirtii de iisdem admirationem. Idem Prologi auctor, *novissime imperfecta ab rebus gestis Alexandriae ad finem vitae Caesaris se confecisse*, testatur. Proinde jam una cum Prologo libros suos jam penitus confectos de bello Alexandrino, Africano, auctor emiserit. Immo de bello etiam Hispanico, (quamquam illius in Prologo non meminerit) quod praedictam epocham, quae ad Caesaris mortem usque pertigit, hoc quoque bellum antecesserit.

Librum Hirtii de bello Africano multis post Hirtium seculis interpolavit Julius fortasse Celsus.

Et tamen, praeter Hirtium, alium saltem fuisse censet noster, qui Caesaris scripta ad ejusdem caedem suppleverit. Ita certe loquitur, quasi saltem uno plures hoc idem officium praestiterint. Quonam vero id pacto verum esse potuit, siquidem ad ipsam Caesaris caedem res gestas Caesaris perduxerit Hirtius? Nempe, ut opinor, quod A. Hirtii nonnulla perierint, suppleta a Julio Celso, alienissimaque ab Hirtii mente sententia interpolata. Bello certe Africano atque Hispanico multa legimus, quae vix aevi, quo vixit Hirtius, esse potuerint, nedum ipsius Hirtii. Et tamen vice versa nonnulla, quae coaevum stilum sapiant, non autem illum, qui a juniore fuerit interpolatore. Ab Hirtii etiam vel aetate in libro de bello Africano abhorret usus vocis, *imperator*, quae saepe disceptatum dicit auctor, quis esset pro populi Romani imperatore agnoscendus, Caesar an Scipio. Quasi nimirum unicus esset populi Romani, ut postea, imperator, qui rei summae praeesset. Hoc autem seculo qui singulis Romanae ditionis provinciis praeerant cum imperio, seu cum jure gladii, ii imperatores habebantur. Vix tamen ita appellabantur, nisi ob res gestas imperatores ab exercitu fuissent acclamati. Sic autem Caesarem imperatorem ne quidem poterant negare Pompejani, cui dictatura fuerat e sententia Senatus populique Romani delata; quippe etiam ab exercitu imperator fuisset appellatus. Sed nec illud coaevi fuisse videtur, quod mense, quo Caesar in Africam appulit, Januario, scribit auctor per anni tempus in mari classes sine periculo vagari non potuisse. Octobris enim Juliani die XIII. coepit anni confusionis 708 ille Januarius, exiitque ante Nov. XI, quo hoedi oriebantur, quo ortu coepit epocha maris clausi. Quod porro ait centurionem Caesaris XXXVI annis pro Caesaris dignitate victoriaque depugnasse, ita manifesto falsum est, ut aegre scribi potuerit a coaevo. Detrahantur a praedicto confusionis anno 708 anni 36. reliquus erit

annus U. C. Varron. 672, quo sub Caesare mereri coeperit. Atqui certum est, primam Caesaris provinciam fuisse ex praetura, anno Varron. 692. Doluit praeterea Caesar teste Suetonio cap. 7. quod nihil dum a se memorabile gestum esset in aetate, qua jam Alexander orbem terrarum subegisset. Aetas illa erat ann. 33. ut praeter alios docet etiam Cicero Philipp. V. Natus est Caesar IV. Id. Quintil. ann. Varr. 654. Sic annum 33 absolverit anno demum Varr. 687. ineunte Quintili, annis post praedict. 672 quindecim. In hoc tamen numero consentiunt editiones exscriptoresque, in quibus et noster, ne dubitemus, ab interpolatore ita scriptum esse. Hic idem liber Q. Ligario vitam in Africa concessam esse narrat, cap. 89. Quod tamen certissime falsum esse, constat ex insigni Ciceronis, post reditum Caesaris, oratione pro Ligario. Coaevi scriptoris tam crassus error esse vix potuit. Et L. Caesari vitam a Julio, facileque concessam vult auctor belli Africani. Contra Dio lib. XLIII, contra Suetonius Caes. cap. 75. contra coaevus Cicero. Mitto rem, quam auctor ipse incredibilem fatetur, ab equitibus Caesaris XXX Gallis Maurorum equitum duo millia loco esse pulsa. Mitto provocationem centurionis praedicti, ut cum suis decem cum cohorte Scipionis firmissima concurreret. Haec plane fabulatorum genium sapiunt potius, quam prudentissimorum, quibus seculum illud politissimum abundabat, scriptorum. Huc etiam illud refero cap. 70. quod dicit, Caesaris si non amplius tres aut quatuor milites veterani se convertissent, et pila viribus contorta in Numidas infestos conjecissent, amplius II millium numero ad unum terga vertisse. Sunt etiam in dictione plurima, quae nemo peritus harum rerum censor ad Caesaris aetatem retulerit: cap. 12 *galeati.* Non me fugit illud, sed poëtae: *galeatum sero duelli poenitet.* S. Hieronymi Prologus galeatus serior est. Cap. 31 *ignota* peccata legimus, quibus ignoscebatur. Cap. 19 *innumerabilis.* Cap. 46 *cruciabiliter interfecti. Parvulam causulam* cap. 54. *Parvum senatorem* cap. 57. *Magnis copiis auxiliisque regis praediti* cap. 58. *Suppetias occurrere* cap. 66. 68. Cap. 77. *commeatus.* Non *a castris* tamen, sed *ad castra.* Cap. 78. *ut haberent facultatem turmas Julianas circumfundere.* Ibidem *satagere*, pro proelio laborare. Cap. 88. *mentem in fuga destinatam.* Africanum hunc scriptorem, hisque temporibus juniorem, arguunt tot immixtae voces Graecae atque hellenismi. Qui mixto essent genere, *Hibridas* appellat cap. 19. *Hippotoxotas* habet ibid. *Epibatas* cap. 20. 62. 63. *Catascopum* cap. 26. *In salo esse* huic auctori c. 46. 62. 63. tantundem valet, quod Graecis σαλεύειν, et διασαλεύειν, et de

navi dicitur, quae libere fluctuum marinorum agitationi exponitur. Sunt in eodem libro alia, quae coaevorum peritiam sapiant. Virgiliarum signum confectum memorat post VI. Kal. Feb. cap. 47. Pro vero scilicet illius anni calendario, quo Febr. 1. in Novembr. Juliani diem XI. conveniebat, quo Plejadum confectionem refert Plinius. Aliter certe sensit hic auctor, quam interpolator, qui etiam Januarium ab Octobr. Juliani die XIII. incipientem per anni tempus periculosum esse voluit navigantibus, et quidem ita periculosum, ut mediis belli casibus magis tamen esset, quam bellum ipsum, metuendus. Et manum etiam coaevam accuratioremque indicant tot voces militares, aliaeque technicae, magis hic vero temporis decoro respondentes, quam pro captu junioris interpolatoris. Librum ergo Hirtii de bello Africano ad Julii Celsi aetatem pervenisse puto, sed mutilum fortassis, aut qui Celso mutilus haberi posset. Hoc utique praetextu vel suis, vel nescio cujus alterius fabulatoris figmentis interpolavit.

Itidem factum in libro Hirtii de bello Hispanico.

In bello Hispanico adhuc pauciora coaevi scriptoris vestigia sunt, plura autem interpolatoris, et quidem ejusdem, qui bellum Africanum suis commentis auxerat. Eadem in voce *facultas* elegantia, quae supra cap. 12. *eis ad ignoscendum nulla est data facultas*. Cap. 40. *naves, quae in salo fuerunt:* pro exemplo itidem a nobis supra observato. Nec dissimiles alii occurrunt sequiorum seculorum barbarismi. Cap. 7. *reliquae ex fugitivis auxiliares consistebant*. Cap. 12. *bene magnum tempus*. Cap. 13. *simulque ballista missa a nostris turrem dejecit*. Cap. 16. *existimabant eos posse conatum efficere*. Cap. 29. *adversarii patrocinari loco iniquo non desinunt*. Cap. 33. *libertum, qui fuisset ejus concubinus*. Cap. 39. *gradiebatur Hispalim*. Cap. 42. *provinciam depopulavit*. Et praeter morem horum scriptorum Ennii poëtae fragmenta advocat, cap. 23. 31. Illa vero quam inepta, quibus tamen Caesaris, summi prudentissimique oratoris, personam agit hic sophista: *An, me deleto, non animadvertebatis, decem habere legiones populum Romanum, quae non solum vobis obsistere, sed etiam coelum diruere possent?* Declamatoris illa, non oratoris, affectatio est. Dixerunt quidem Germani, Suevis suis ne Deos quidem immortales pares esse potuisse, Bell. Gall. lib. IV. c. 10. sed barbari illi, non Romani. Inter Ciceronianas multorum coaevorum legimus epistolas; nullam tamen, quae cothurnum illum sapiat. Nullum erat, aetate Caesaris,

otium istiusmodi ingenii lusibus, cum de rebus seriis momentosisque, de vita fortunisque clientum vel fama agerent oratores. Sunt nihilominus primaevi auctoris Hirtii etiam in hoc opere vestigia. Quae habet communia cum aliis bonae fidei auctoribus, non aliunde emanasse censeo: inprimis illud, quod Caesarem dicat dictatorem III, designatum IV, non (ut vult auctor alioquin accuratissimus in historia Romana, Sigonius) anno, quo Africam recepit, sed quo bello civili in Hispania finem imposuit, Varr. scilicet 709. Sic enim coaeva marmora Capitolina atque Colotiana. Sic etiam coaevi nummi. Immo auctor, quem sequebatur, Plutarchus: melius scilicet, quam alii, etiam veteres, nec ab hoc seculo admodum remoti, qui dictaturam Caesaris unitate faciunt auctiorem. Hirtii etiam personam arguit, quod hoc toto bello Hispanico sic loquitur auctor, quasi ipse praesens adfuerit, et Caesaris partes fuerit amplexus. Prima fere persona *Nos*, inquit, et Caesarianos *nostros* appellat. Hoc nempe erat, quod in belli Gallici libri VIII Prologo ipse monuerat Hirtius, sibi ne illud quidem accidisse, ut Alexandrino atque Africano bello interesset: innuens proinde, in reliquis bellis sibi quoque operam fuisse non inutilem. Non ita certe in bello Alexandrino loquitur, aut Africano. Nusquam ibi prima, sed tertia persona, absentis nimirum potius quam illius, qui rebus ipse gerendis interfuerit, narrationem instituit. Nec puto hoc praevidisse interpolatorem, in reliquis adeo personae, quam sustinuit, incautum atque obliviosum.

NOMENCLATOR GEOGRAPHICUS

Omnium Galliae, Germaniae, et Britanniae locorum, quorum apud Caesarem fit mentio,

Excerptus quidem olim potissimum e Thesauro Geographiço Abrahami Ortelii, *sed nunc plerisque locis utiliter auctus et emendatus.*

A.

Adualdubis. Sic legit Fulv. Ursinus apud Caesarem; quo loco alii codices Alduasdubis, et Aldu-asdalis habent. Ptolomaeo Dubis eſt. atque ita reſtituendum in Juliani Imp. epiſtolis, ubi Danubin invenies. Galliae Lugdunensis fluvius eſt, quem Poldus et Marlianus hodie *le Doux* nomen habere ajunt.

Advatici, alias Atvatici, quorum Metropolis Atuatuca, ut apud Caeſarem, quamquam apud Ptolomaeum Ἀτυάκυτον legitur. quae olim civitas Tungrorum erat, ubi primum sedes Episcopalis fuit; translata deinde Trajectum Mosae, hinc in vicum S. Lamberti. Itaque Atuatici sunt Leodienſes.

Aedui. Civitas eorum hodie Auguſtodunum.

Agendicum. Civitas Senonum. Hodie *Sens*. Valde in ea exponenda delirarunt Scholiaſtae Caesaris. Eſt civitas Archiepiſcopalis.

Alexia Caeſari Mandubiorum in Celtis oppidum. Alesia Paterculo scribitur, Diodoro et Polyaeno l. 8. Strat. *L'Assois en Bourgogne*, vocant. Paradinus vero dicit ejus hodie nihil exſtare, praeter nominis umbram, *Alize*, cui ſubſcribit Vigenereus.

Allobrogum Caput fuit Vienna. quorum major pars sub Ducatu Sabaudiae hodie. Olim tamen Sabaudi erant intra Alpes maritimas, ut eſt in Notitia Imperii.

Alpes, montes longiſſimi tractus, qui Italiam a Germania et Gallia tanquam muro nativo separant. Alpia et Alpionia olim dictos fuiſſe scribit Strabo. Stephano etiam Alpeja et Alpejoi dicuntur. Olpia sunt Phavorino. Hodie multis locis in Germania, adhuc *Alben* vocantur. Salpii videntur a Lycophrone appellati: ut sentit ejus commentator Isacius. Alpis, singulari numero, aliquando uſurpant poëtae. Abax vocat Serapio, cap. De resina. De Alpibus vide Alciatum, in Commentariis ad Tacitum De moribus Germanorum: sed in primis Josiam Simlerum, in libello, quem De Alpibus inscripsit.

Amagetrobia. Ignoratur. vide Magetrobia.

Ambarri. Celtarum populi. Ignorantur.

Ambiani. Belgicae gens. *Amiens*, hodie, Picardiae urbs. Ambianum primum Sommonobriam dictam, scribit Sigebertus: si Samarobrinam voluerit dicere, falſe, cum ex Caeſare et Antonino diversas eſſe urbes conſtet. Ambiano idem Antoninus tribuit leg. 23.

Ambibarii inter Aremoricos, ignorantur.

Ambialites aut Ambiliates in Celtica, ignorantur.

Ambivariti in Belgio, ignorantur.

Anartes. Caesari sunt populi Dacis vicini. *Wallachi, Servii et Bulgari*, sunt Blasio Vigenereo.

Ancalites. Britanniae insulae populi. *Ankelut*, Glareano: *The hundred of Henley*, Camdeno.

Andes. *Le Duché d'Anjou*. Civitas Episcopalis Juliomagus, *la ville d'Angiers*.

Antuates. vide Nantuates.

Aquitania. Augustus divisit Aquitaniam in tres maximas provincias: primam Aquitaniam, cujus metropolis Avaricum Biturigum Cuborum: secundam Aquitaniam, cujus metropolis Burdigala Biturigum Vibiscorum: tertiam Novempopulaniam, cujus caput Augusta Ausciorum: ea est, quam Caesar Aquitaniam vocat, contenta intra Garumnam, Pyrenem, et Oceanum. Hodie ab ipsis Aquitanis vocatur Vasconia: quum Aquitaniae nomen latius pateat. Itaque angustiores fines sunt Aquitaniae Caesaris, quam ut tertiam partem Galliae facere possit.

Arar. Galliae Narbonensis fluvius. Plinio et Virgilio Araris est. Ab Am. Marcellino Sangona appellari scribit Paradinus: Sauconna ego apud Marcellinum lego. Videtur Scoras a Polybio appellari. Hodie *Saone* vocatur. Auctor De fluminibus tradit antea Brigulum nuncupatum. Fides sit penes auctorem.

Arduenna. Galliae maximus saltus in Belgio. nomen fere retinet; *Ardenne* enim nominant. Franc. Irenicus *Achterwalt* appellat: *Lutticherwalt*, Rhenanus; quasi Leodiensium nemus dicas.

Arecomici. Duplices sunt: Volcae Arecomici, ubi Nemausus, et Narbo: Tectosages, ubi Tolosa.

Armoricae civitates, ponuntur a Caesare in eo tractu, qui Britannia minor Sigeberto vocatur. Hermionia etiam, et vulgo *Bretagne*, Rob. Coenali actore. Antiqua Britannica lingua hodie *Lhydaw* appellatur, ut scribit Humfredus in suo Britannicae descriptionis fragmento. Joannes Lelandus, *Armoria*, idem significare dicit, quod, Supra mare, in ipsa Britannica lingua. Sunt Plinii Britanni, Pontico Virunnio si fidendum. Letavia quoque dicta fuit haec Armorica.

Arverni. Celtarum populi. Aroëni Stephano. Hodie *Auvergne*.

Atrebates. *Le pays d'Artois*, quorum Civitas Origiacum, *Arras*.

Avaricum. Est metropolis primae Aquitaniae, *Bourges*.

Aulerci. Quadruplices fuerunt: Aulerci Eburovices, *le pays d'Evreus en Normandie*, ubi Episcopatus. Aulerci Diablintres. Aulerci Cenomanni, *le pays du Mans*. Aulerci Brannovices.

Auscii. Caput Novempopulaniae, sive Vasconiae: Archiepiscopatus. Augusta Ausciorum, *la ville d'Auchs en Gascogne*.

Axona, *Aisne*, notissimum flumen.

B.

Bacenis. Germaniae silva Caesari, Cheruscos a Suevis dirimens, quam Althamerus putat *Thuringerwalt*. Ubi forte Samana Ptolemaei. Confundunt quidam cum Hercynia silva et Martiana: et *Schwartzwalt* nominant.

Batavia. Ptolemaeo, Tacito et Caesari Germaniae inferioris regio est, ad ostia Rheni posita, quam hodie *Holland* vocant, sed improprie. Ea enim Hollandiae pars, quae hodie inter veterem Rhenum et Vahalim fluvios a Lobico ad Oceanum usque quasi duobus brachiis constringitur, olim Batavia dicta fuit. Atque hic tractus

etiamnum veteris nomenclaturae veſtigia retinet. nam *Betuwe*, ab incolis vocatur. Haec fere Lamb. Hortensius in libello Ultrajectinarum ſeceſſionum. Batavorum inſula haec vocatur a Plinio, Dione, Caeſare et Tacito. *Betuwe*, Battua, ab Aimonio, et Badua a Reginone nuncupatur.

Belgae, seu Belgica, ſtatim e principio Commentariorum Caesaris innotescunt.

Belgium. Eſt quidem regionis nomen in Belgis, non autem urbis, ut nugantur Scholiaſtae. Sed nomen ignoratur.

Bellocaſſes, Verocaſſes, Bajocaſſes. *Le pays de Bayens en Normandie.* urbs Episcopalis eorum eſt Noviomagus, *la ville de Bayeus.*

Bellocassi, aut Bellocaſſes. Sunt qui eandem cum Verocaſſibus, aut Velocaſſibus gentem faciant. eorumque rurſus quidam, *Vergassins*, ad Sequanam, quorum oppidum primarium *Gisers* eſſe volunt; quidam in ultimis Armoricae Galliae finibus ponunt. Marlianus vero diſtinguit, et Bellocaſſes Celtas, ait, eos qui hodie Bajocenſes: Velocaſſes autem Belgas; eosque qui hodie in Comitatu Flandriae territorium *Cassel* occupant.

Bellovaci. In Belgica siti. hodie *Beauvoisin.*

Bibracte. Aeduorum longe maximum et copioſiſſimum oppidum. *Beaulne* Orontio, in sua Galliae tabula: item Vigenereo. Marlianus scribit nomen retinere. Bibracte aliquando Julia dicta fuit, nisi corruptus sit locus Panegyrici Conſtantino dicti; ubi haec in calce leguntur: Bibracte quidem huc usque dicta eſt Julia. Bibracte et Auguſtodunum unum et eundem locum designare, vult Petrus Sancto-Julianus in sua Burgundia. *Bevray d'Autun.*

Bibrax. Rhemorum oppidum, ignoratur.

Bibroci. (pro quo nonnulli Bibrocaſſi legunt,) Britanniae populi. Glareanus eos nominat *Bibrogger*; Camdenus, *The Hundred of Bray.*

Bigerrones. in Novempopulania. quorum civitas Episcopalis Tarba. *Le Comté de Bigorre en Gascogne.*

Bituriges. Duplices fecimus, Cubos, hodie *Berri*, et *le Duché de Berri*: Vibiscos, *la Seneschaucée de Bourdelois.* Caeſar Cuborum tantum meminit: quorum metropolim Avaricum supra fuiſſe diximus.

Boji. Transrhenani populi. Eorum pars quae cum Helvetiis Galliam invaſerat, in finibus Aeduorum, ipsis Aeduis deprecantibus, collocata, eos fines incoluiſſe creduntur, qui hodie *Bourbonnois.* Boja oppidum etiam habet Caesar.

Brannovices. Ignorantur.

Bratuspantum, inter Bellovacos et Ambianos. Ignoratur.

Britannia. Caeſaris tempore parum explorata regio: si aliis scriptoribus creditur. tamen accurate satis eam describit Caeſar. unde sunt, qui dubitant, an Commentarios iſtos scripſerit ipse Caesar. Ut ut sit, Britanniae nomine Veteres comprehendebant omnem illam majorem inſulam, cum circumfusis minoribus, quae hodie in Angliae et Scotiae regna dividuntur.

C.

Cabillonum. Aeduorum oppidum Marliano: nomen retinens, *Chalons sur Saone.*

Cadetes, in Aremoricis. Ignorantur.

Cadurci. *La Seneschaucée de Querci.* Civitas Episcopalis, Divona Cadurcorum. *La ville de Cahors.*

Caeresii, Germaniae populi. Ignorantur.

Caletes, Belgicae populi. Strabo eos ad Sequani oſtia pertin-

gere facit, eorum regionem esse putat Divaeus, quae hodie *le pays de Caulx*. Turnebus, eum tractum, in quo hodie Diepa et Juliobona, et Calctenses vocari.

Cantium. Britanniae insulae promontorium Orientale Straboni, et Diodoro. Hodie *North-forland* appellatur. Caesar totum hunc tractum insulae, qui se versus Ortum extendit, Cantium vocat. Cantiam vocat Beda. Hodie vulgo *Kent* nominatur. Littus Saxonicum in l. Notitiar. est.

Carnutes. *Le pays du Chartrain.* Urbs Episcopalis Autricum Carnutum, *la ville de Chartres.*

Cassii. Britanniae insulae populi. *Gasserer*, Glareani. *Chaishouw*, Camdeni.

Catuaci in Belgis. Ignorantur.

Caturiges. In Alpibus. *Le pays d'Embrun.* Eorum enim metropolis Archiepiscopalis Eberodunum, *Embrun.*

Celtae. Qui Caesari fuerint, satis ipse initio libri primi ostendit. Nomen Celtarum alias latius extenditur. Graecique etiam Germanos sub iis comprehendebant, et omnes Gallos.

Cenimagni. Britanniae populi. Glareanus eos *Cunman* appellat. Eosdem cum Icenis esse vult Camdenus.

Cenomanni. *Le pays et Seneschaucée du Mans.* Civitas Episcop. Vindinum, *la ville du Mans.*

Centones in Alpibus. *Le pays de Tarantaise.*. Civitas Archiepiscopalis Tarantasia.

Centrones vicini Nerviis, ignorantur. et suspecta est lectio.

Cherusci, Tacito, Paterculo et Straboni: Chaerusici Ptolemaeo: quos Vib. Sequester Cervecios nuncupat. Germaniae populi, Baceni silva a Suevis divisi. *Mansfelders* ego existimo. *Lunenburgenses* mavult H. Junius in sua Batavia. Vide Althamerum in Tacitum.

Cimbri. Germaniae populi maxime Septemtrionales. *Jutlanders* sunt nostra tempestate. iidem cum Cimmeriis Straboni. Cerberios etiam ab Aristophanis Commentatore vocatos notat Becanus.

Cocosates, (seu Cocossates Sexignani, ut Plinius nominat) Aquitaniae populi.

Cocosates in Novempopulania, ignorantur.

Condrusii, et, ut existimat Vigenereus, Condrusones, Germaniae populi, seu Belgicae. *Condrotz* hodie. Leodiensis Dioecesis tractus est, in quo caput est *Hoyum* oppidum, ad Mosam. P. Divaeus et H. Leodius. *Condostrum Austrasiae* vocat Molanus in vita S. Beregisi.

Confluentes Mosae et Rheni. In Belgica non longe ab oppido *Bommel.*

Curiosolitae. Inter Armoricos, ad Oceanum. *Corisopitenses* multis esse, tradit Marlianus. Vulgo *Cornovaille.*

D.

Decetia. Urbs ad Ligerim, quae ponte continetur etiam hodie, et nomen retinet. *Decise sur Loire.*

Diablintes, vel Diablintres, Celtae. eosdem cum Diablindis Plinii facit Ursinus. Diaulitas Ptolemaei credit Villanovanus. *Leondoul* oppidum iis adscribit Marlianus. Becanus vero in suis Atuaticis, *Linter* interpretatur: qui pagus est Brabantiae ad Getam flumen.

Durocortorum. Urbs Archiepiscopalis, caput Rhemorum, *La ville de Reims.*

Duranium flumen. Hujus fluminis in octavo Commentario de Bello Gallico nomen quidem non extat, sed tamen ibi designatur, in cujus editissimo et maxime praerupto colle Uxellodunum situm est. *La riviere de la Dordogne.* Nam prioribus quidem tem-

poribus Duranius fluvius dictus, ut Aufonio et Sidonio: posteriori-bus vero Dordonia, ut Gregorio Turonensi. Nobilissimum et amplissimum flumen Aquitaniae secundum Garumnam.

E.

Eburones, qui et Aulerci Eburones, Belgae. Trevirorum clientes. Eburi Dioni. Horum urbs hodie Leodium et Leodicum dicitur; vulgo apud Gallos *Liege*; Teutones, *Luick*, et *Lüttich*.

Eburovices. Urbs eorum Episcopalis, Mediolanum Eburovicum, *la ville d'Evreus*.

Elaver, Celtarum flumen in Arvernis. *Allier* Marliano. idem cum Elari Sidonii. Vide Gabrielem Simeonium in Dialogo pio et speculativo.

Eleutheri. vox ipsa Graeca satis indicat hoc nomine populos immunes dici. ideo Eleutheri Suessones: Eleutheri Cadurci Caesari.

Elusates. *Le pays d'Euse en Gascogne*. Eorum olim Episcopatus, Elusa Novempopulaniae. Vide Ausonianas lectiones Josephi Scaligeri; ubi traducitur sententia stultissima eorum, qui Elusates eosdem cum Foxensibus faciunt.

Essui, ignorantur.

G.

Gabali. *Le pays de Givaudan*, quorum caput hodie urbs Mimatensis: *La ville de Mande en Givaudan*. Est civitas Episcopalis provinciae Biturigum attributa. Nugantur qui hodie subjiciunt Arelatensi metropoli.

Galli. Quinam illi Caesari, apparet ex initio libri primi Commentariorum ipsius de bello Gallico.

Garites in Novempopulania, sive Aquitania Caesaris, ignorantur; nisi sint Gavaritani, hoc est, *le pays de Gavardan*.

Garoceli. Inalpini populi. Marlianus et Paradinus eos in monte *Mont Cenis* dicto, collocant, *Val de Marienne*, Vigenereo.

Garumna. Fluvius Celtas ab Aquitanis dividens. Ptolemaeo Garyna est, *Garonne* hodie. Garumnos, hujus accolas, nominat Caesar.

Garumni in Novempopulania, ignorantur.

Gebenna, et Gebennici montes, qui Arvernos ab Helviis separant. Cemmenus mons Ptolemaeo. *Montagnes de Cevennes*.

Genabum. Civitas Aurelianorum Episcopalis, olim Carnutibus attributa, aevo Caesaris. *La ville d'Orleans*.

Geneva. Allobrogum oppidum ad lacum Lemanum. Incolis *Geneve*: Helvetiis et Germanis *Genff*.

Gergovia. Distat horae itinere a Claromonte civitate Episcopali Arvernorum, ubi quaedam rudera et alia priscae urbis vestigia extant. Vulgo locus dicitur Gergoia, ut amici nostri nobis retulerunt.

Gergovia Bojorum. VIII Commentario de Bello Gallico manifesto suppositum a sciolis. Nam oppidum Bojorum, quod Vercingetorix expugnare decreverat, non nominatur, ut alia loca apud Caesarem designantur potius, quam nominantur. Quare nullum est Bojorum oppidum nomine Gergovia.

Germanica. Incolis *Teutschland*, exteris *Alemagne*.

Gorduni, in Belgis. ignorantur.

Grudii, in Belgis. ignorantur.

Grudii. Nerviorum clientes. *Launois* Marliano; *Brugge*, Flandriae urbs, Becano; aliis Lovanium, seu, *Loven*.

H.

Harudes, populi transrhenani. ignorantur.

Helvetii. satis a Caesare descripti, *Schweitzer*, et *Eydgenosse*, incolis. *Suisses*, Gallis.

Helvii. Melius sine aspiratione. populi ad ripam sinistram Rhodani, quorum civitas Episcopalis Castrum Vivario. *Le pays de Vivarez*, et *la ville de Viviers*. Hic nugantur rerum Gallicarum scriptores.

Hercynia. Silva in Germania maxima. Orcinia Eratosthenis, teste Apollonii Scholiaste. Orcynium Ptolemaeo. Hercynius saltus, et Hercynium nemus Plinio. Rhellicanus in Annotationibus ad Caesarem, et cum eo fere Althamerus ad Tacitum, haec de isto nemore adferunt: Unam eandemque esse silvam, veterum Bacenim, Martianam, Gabritam, Semanam et Hercyniam. Hodie vero diversis nominibus appellari. nam juxta Friburgum Brisgaviae *Schwartzwalt*; prope Heidelbergam, *Odenwalt*; prope Herbipolim, *Steygerwalt*; ad Loniam autem prope Confluentiam, *Westerwalt*: prope Francfurdiam, *Speshart*: in Saxoniae faucibus ad Mansfeldensem ditionem, *Auf den Hartz*: denique a Thuringis, *Thuringerwalt*, et *Behemerwalt*, a Bohemis.

Hibernia. Insula maris Oceani Incolis *Erin*. Germanis *Yrland*. Scribuntur melius sine aspiratione Ibernia, et Ivernia, et Juverna.

I.

Iccius Portus, Morinorum in Belgica navale, ut scribit Strabo; sed is Itium habet; ut etiam pleraque MSS. Commentariorum Caesaris. Hodie *Calais* est, ut Lhuydus ostendit: quam urbem vernaculo vocabulo *Petresse*, quandoque vocatam, scribit P. Oudegerst' in suis Flandrorum Annalibus. Sunt qui S. Audomari fanum olim Iccium portum fuisse credunt, persuasi partim ex loci situ; qui cum valde humilis sit, praealta tamen littora urbem quodammodo cingunt, et sinum maris olim capacissimum fuisse indicant; partim ex vetusto urbis nomine, quo *Sithieu* vocitabatur, quasi dicas sinus Ithii. His addam distantiam, quae est ab hoc oppido ad proximum Britanniae insulae continentem, ad amussim cum ccccxx stadiis, quae illi Strabo l. 4. tribuit, hodie quadrare. tot namque stadia XIII milliaria nostratia efficiunt: quae in hac distantia computantur. Caesar eam XXX mill. pass. facit, Plinius quinquaginta. Dion. l. 39. sex millibus auget. Hunc portum videtur Plinius alio in loco Britannicum portum Morinorum vocare.

Jura, et Jurassus mons. *Le mont Juras*. in Burgundionum finibus.

L.

Latobriges; finitimi Helvetiis. ignorantur.

Lemanus. Lacus Helvetiorum. Limene, in Ptolemaeo, et Lausonius in Itinerario Antonini nominatur. Hodie a Gallis *Lac de Losanne*, et *de Geneve*, a Germanis *Genffersee*.

Lemovices in prima Aquitania. *Limosin*. Urbs Episcopalis Ratiastum, *Limoges*.

Leponii. Rhaetica gens Straboni, Helveticae populi; apud quos Rheni fontes sunt Caesari. *Rhynwalder*, summa Alpium habitantes, sunt Scudo. Lepontios Liberos nominat Plinius, qui Rhodani fontem accolunt. Forte *Suitenses* hodie dici putat Marlianus.

Levaci in Belgis. ignorantur.

Leuci. Belgae. Eorum urbem vocat Ptolemaeus Tullum; atque etiam

etiam Itinerarium Antonini. *Toul*, in Lotharingia, Marliano et Divaeo.

Lexovii, vel Lexobii. Celtae. *Lisieux* in Normanniae Ducatu, ut Marliano et Vineto placet.

Ligeris, et Liger, Celtarum flumen maximum. *Loire*.

Limonum. Oppidum inter Mediolanum Santonum; et Augustoritum Pictonum, VIII Commentar. de Bello Gallico. Ptolemaeo, Antonino, ignoratur.

Lingones Celtae. Longones habet Ptolemaeus. Ligonicam urbem nominat Greg. Turonensis. *Langres* hodie.

Lutetia. Oppidum Parisiorum in insula Parisiorum, ubi hodie sedem regiam *Paris* locant, Lucotecia Ptolemaeo, et Leucetia Juliano, in Misopogono, est.

M.

Magetobria in Celtis, ignoratur.

Mandubii. Celtarum populi, quorum caput Alexia, in Ducatu Burgundico, ut putat Marlianus.

Marcomanni. Germaniae populi, qui cum Ariovisto Galliam invaserant. *Mehren* hodie est Dubravio et aliis.

Matisco. Aeduorum ad Ararim civitas. *Mascon*.

Matrona. Galliae fluvius, Celtas a Belgis disterminans, hodie *Merne*.

Mediomatrices. Belgae, quos *Westreicher* appellat Rhenanus. eorum metropolis *Metz* dicitur, in Lotharingia.

Mediomatrices. Eorum urbs Episcopalis Divodurum, *la ville de Metz*.

Menapii, Brabantiae et Flandriae maritimi populi.

Metiosedum ter nominatur a Caesare. Posteris temporibus Melodunum dictum. Hodie *Melun*.

Metiosedum, aut Josedum, ad Sequanam oppidum, Marliano *Corbeil* est.

Mona. Inter Angliam et Hiberniam Insula. dubium, an illa, quae medio cursu inter utramque (ubi et Caesar collocat) quaeque hodie *Menau* ab incolis, et *Man* ab Anglis vocatur: an illa, quae proximior Angliae, quaeque *Mon*, et ab Anglis *Anglesey* dicitur.

Morini. quorum caput Taroana, urbs Episcopalis, sed nunc solo aequata. Retinet nomen, *Terouane*.

Morini. Belgae. *Teroanne* indicant Marlianus et alii. Bovillus *Monstreuil*.

Mosa. Galliae Belgicae celebris fluvius. Gallis hodie *Meuse*, Germanis *Maese*.

N.

Nannetes, vel Namnetes, *Ναμνῆται* Ptolemaeo, quorum urbs Episcopalis Condivienum. *La ville de Nantes*.

Nantuates inter Veragros, et fines Genevensium, secundum ripam Lemani. Longe fallit eos suum judicium, qui monasterium, Nantua, inter Lugdunum et Genevam situm, idem cum Nantuatibus faciunt. Diversae enim sunt regiones. Neque ubi blanditur aliqua similitudo nominum, statim sine delectu de re proposita pronunciandum.

Narbo, Provinciae Romanorum urbs, a qua et Gallia Narbonensis nomen servat, *Narbone*.

Nemetes. Ad Rhenum populi. Rhenano et aliis *Speir*, ubi Camera Imperialis.

Nemetocerna in Belgis. ignoratur.

Nervii. quidam Tornacenses putant: sed Caesar ultra fines Tornacensium eos statuere videtur.

Nitiobriges. Populi secundae Aquitaniae, quorum civitas Episcopalis Aginum, *Agen*. *La Senę-*

schaucée d'Agnois. Mira fuit omnium inscitia hactenus, qui Mompelienses faciunt, quasi in Provincia Narbonensi bellum gesserit Caesar. Errant itinere septem dierum.

Noricum regio et Norica urbs, in Germania. hodie forte Norimberga.

Noviodunum Aeduorum. Civitas Nivernensium, ut est in Notitia manuscripta. Est urbs Episcopalis. *Le Duché de Nivernois: la ville de Nevers.*

Noviodunum Belgarum. Civitas Episcopalis. *Noion.* Dicta fuit etiam Noviomagus. Nam in Synodis, et Gestis Francorum dicitur *Noviomum,* unde Gallicum nomen formatum. Sic ex Rigomago, Rigomum, *Rion;* ex Rotomago, Rotomum, *Rouën.*

Noviodunum Biturigum, ignoratur.

O.

Ocelum. Caesari et Straboni in Alpibus oppidum, quod Villanovanus et Varrerius *Oulx* appellari ajunt (*Ours* Itali dicunt) *Isilles* vocat Simlerus. *Esilles* Vigenereus. *Novalesium* interpretatur Marlianus; et *Chielano* Castilioneus: sed male, ut docet Varrerius. Non esse idem cum Ocella Ptolemaei, quod in Lepontiis ponit, ostendit Scudus erudite.

Octodorus. Veragrorum vicus S. Mauritii hodie, inquit Marlianus, *Martenach,* Vallesia vallis, Rhenanus et Scudus.

Osisini, vel melius Osismii. Iidem qui Plinio Osismii: quosque Timios vocat Pithoeus apud Strabonem, cui etiam Sismii sunt. ad mare Britannicum populi. *Landriguet* nominat Coenalis.

P.

Paemani in Belgis, ignorantur.

Parisii. Ad Sequanam populi. hodie proprie *l'Isle de France,* et caput ejus *Paris.*

Petrogorii. In secunda Aquitania. *Le pays et Seneschaucée de Perigort.* Urbs eorum Episcopalis in duas partes divisa, in oppidum, et civitatem. Oppidum antiquitus Vesuna. Hodieque nomen retinet, ubi Episcopium. Civitas a populo nomen hodiernum nacta *Perigueus* dicitur.

Pictones. In secunda Aquitania. *Le pays de Poitou.* Latissime patet. Urbs Episcopalis Augustoritum: *la ville de Poitiers.* Amplissima et florentissima civitas.

Pleumosii, in Belgis. ignorantur.

Preciani, in Novempopulania. ignorantur.

Provincia Romanorum, ea Galliae pars, quae etiam Narbonensis dicta. para hodie nomen retinuit, *Provence.*

Pyrenaei. Pyrenaeus saltus. Montes altissimi, qui Galliam ab Hispania separant. *Los Pyreneos* Hispani in universum vocant. partes tamen separatim diversa nomina sortiuntur.

R.

Rauraci. Ad Rhenum populi, Helvetiis vicini. *Basler* sunt Scudo, id est, Basiliensis territorii incolae.

Rhedones. in Aremoricis. urbs eorum Episcopalis Condate. *La ville de Rhenes en Bretagne.*

Rhemi. Urbs Archiepiscopalis eorum Durocortorum: *la ville de Rheims.*

Rhenus. Fluvius notissimus Galliam a Germania separans. Germanice *Rhyn.*

Rhodanus. Galliae celebris fluvius, Provinciam Romanorum a Celtis dispartiens, *Rhosne* hodie.

Ruteni. in prima Aquitania. *La Seneschaucée de Rouergne.*

Urbs eodem Episcopalis Segodunum, *Rodais.*

S.

Sabis, Belgicae fluvius: Mosam influens. *Sambre.*

Samarobriva. *La ville d'Amiens.* Civitas Ambianorum Episcopalis. Multa multi de hac deblaterarunt ineptissime.

Santones. In secunda Aquitania. *La Seneschaucée de Saintogne.* Urbs eorum Episc. Mediolanum. *La ville de Sainctes.* Inepte quidam libri per X Xantones.

Scaldis. Hic Ptolemaei Tabula. Fluvius Belgicae, nomen servans, apud Teutones *Schelt*, Gallos *l'Escault.*

Seduni. Galliae populi, Alpibus vicini, *Vallesia* superior. item Sedunum metropolis, *Sion* Sabaudica lingua et Germanica *Sitten.*

Sedusii, inter Germanos. ignorantur.

Segni, in Belgis. ignorantur.

Segontiaci. Angliae insulae populi. a Glareano *Sengerer* nominantur. Apud Belgas fuisse putat Camdenus, in tractu *Holeshot* nunc dicto.

Segusiani. *Le pays de Forés.* quorum duae Urbes, Forum Segusianorum. *Fours en Forés.* Unde Fores vulgare nomen, tanquam Foresces, id est, Forenses. Altera urbs Rodumna. hodie vicus celeberrimus ad Ligerim. *Rollane.* Ptolemaeus Lugdunum ponit in Segusianis, non bene.

Senones. vide Agendicum.

Sequana. Straboni Sequanus. flumen inter Celtas et Belgas. *Seine.*

Sequani. *La France Comté.* Maxima Sequanorum civitas et caput Visontio, *Besançon.* Civitas Imperialis extra territorium Comitatus Burgundici.

Sesuvii, in Aremoricis. ignorantur.

Sibutzates, in Aquitania Caesaris, sive Novempopulania. ignorantur.

Sicambri. Belgicae populi. Olim fuisse videntur (ut Marliano placet) ubi hodie Gelriae Ducatus est, inter Mosam nempe et Rhenum fluvios. Ptolemaeo tamen (apud quem Symgambri scribuntur) sunt ab altera parte Rheni; cui subscribit Suetonius in Augusto. Zutphaniae Comitatum eos obtinuisse nonnulli volunt. Sugambros Strabo: atque ita plerumque vett. codic. Junius in Batavia putat, *Sigem* oppidum, *Sigemburck* arcem, et *Sigemberg* coenobium, in Bergensi Comitatu, gentis servare nomen.

Sotiates. in Novempopulania *Sots* hodie vocatur. Oppidum in edito colle positum patrimonii Ecclesiae Metropolitanae Auscicorum.

Suessones. *Suessons.* Urbs eorum Episcopalis Augusta Suessonum.

Suevi. Maximam Germaniae partem obtinebant. parum adhuc cognita ipsorum regio tempore Caesaris. Hodie qui *Schwaben* appellantur, procul dubio partem tantum veteris Suevorum dominii obtinent.

T.

Tamesis. Ptolemaei Jamissa, maximus Angliae fluvius. Incolis hodie etiamnum *Thames* scribitur; sed *Thems* pronunciant.

Tarbelli. Ultimi populi Novempopulaniae, sive Aquitaniae Caesaris, ad Aturri fluminis ripas. Eorum duae urbes Episcopales; Aquae Tarbelsicae, *Aqs*; et Bajona Lapurdensium, *Bajone au pay de Labourd.* Cave confundas cum Tarba Bigerronum, quae longe hinc distat. quod fecit Ortelius. Vide Ausonianas lectiones Josephi Scaligeri.

Tarusates. in Aquitania Caesaris ignorantur. Quidam volunt

esse Tursam Episcopalem urbem in Ausciorum provincia, quae nulla est in rerum natura, neque ullus Episcopatus eo nomine in omni Vasconia. *Tursan* quidem est Vicecomitatus patrimonii illustris gentis Labretiorum. Sed Tursam cum Tarusatibus idem facere, hoc est divinare, et fortasse delirare.

Taurentum in secunda provincia Narbonensi. ignoratur. Qui Telonum dicunt esse, non meminerunt, Telonum esse vetustam urbem, neque potuisse dici Taurentum, si quidem Telonum vocata est.

Tectosages. Hi apud Caesarem Germani sunt (nam et hoc nomine populi fuere in Gallia) circum Hercyniam silvam. Nicri fluminis ripam eos accoluisse putat Rhenanus. ubi adhuc hodie vetusta arx est *Teck* dicta. Fulvius Ursinus in Caesare, Volcae legit, pro Tectosages. Volcae Tectosages alii; nec absurde.

Tenchtheri. aliis Thenchtheri, Appiano Tanchari, Plutarcho Tenterides, Tingri Ptolemaeo, Germaniae populi. Apud Willichium sunt, qui hodie prope Rhenum, Luppiam et Lonam fluvios accolunt, ubi sunt plerique Hessi, et nonnulli Franci. H. Junio sunt, qui Drentham incolunt, non abludente vocabulo.

Tigurinus pagus. Ejus caput et urbs olim fuit Aventicum, vulgo *Avenches*, ut indicat vetus inscriptio, quae Aventici extat, in qua legitur GEN. PAG. TIGOR. hoc est, Genio pagi Tigorini. et urbs ipsa dicitur Aventicum Helvetiorum in alia inscriptione.

Tolosates. Populi Narbonae finitimi: nomen retinuere, *Thoulouse*.

Treviri Caesari, Tribori Ptolemaeo. Triberi in Lib. Not. Belgicae populi, qui hodie *Trierische* possunt appellari, a metropoli *Trier*.

Triboces. Ita Caesari. Ptolemaeo Tribocci. Germaniae populi; qui hodie *Elsassar* Pyramio; *Strassburgher*, ab eorum metropoli Rhenano nominantur. Oswaldo autem Molitori *Zun dreyen buchen*, vocantur. pagus est Alsatiae non male ad Tribocci vocem alludens.

Trinobantes, vel Trinovantes, Angliae populi. Hodie sunt, ut Lelandus et Lhuydus affirmant, territorii Londinensis. etiam Nevyllius; qui tamen latius extendit, et illis *Essex* et *Middelsex* adscribit.

Tulingi. Celtae Helvetiis finitimi. *Lothringer*, ut Germani pronunciant, vel *Lorainois*, ut Galli, Marliano et Rhellicano sunt. *Stulingen* et *Nellenburg* Comitatus Scudo.

Turones. Eorum urbs Archiepiscopalis Caesarodunum. *Tours*. Apud Ptolemaeum male legitur *Τυρύπιοι* pro *Τυρόνιοι*.

V.

Vangiones. Germaniae populi ad Rhenum. *Wormisches Bisthum*, B. Rhenano et Lichtenavio. Sed contra affirmat Pirchaymerus Vangiones esse Spirenses, Nemetes vero Wormatienses. Sig. Gemblacensis tamen, qui ante annos scripsit circiter quingentos, Wormatiam Vangionum urbem vocat, eandemque Vangionum Speculam aliquando vocatam, ex antiqua ibidem inscriptione colligit Joannes Heroldus.

Ubii. Germaniae populi, qui et Agrippinenses Tacito, ubi et hodie Colonia Agrippina. *Ubich* pagus in agro Juliacensi forte horum nomen servat.

Velauni. Pagus Velaunensis. *Le pays de Velai*. Eorum urbs Episcopalis Anicia. *Le pui en Velai. Le pui nostre Dame. Nostre Dame de pui.*

Vellaunodunum, Senonum oppidum, hodie *Auxerre* Coenali.

Sed Vignereo *Casteaulandon;* aliis *Villeneuve en Loraine.*

Velocaſſes. vide Bellocaſſes.

Veneti. Inter Armoricos, *Vannes* hodie in Britannia minori.

Veragri. Quorum urbs Octodorus. vide Octodorus.

Verbigemus. Pagus Helvetiorum. ignoratur.

Veromandui. Eorum urbs Auguſta Veromanduorum (*S. Quentin Vermandois*) Ptolemaeo, et in Martyrologio.

Vesontio. Metropolis maxima Sequanorum. vide Sequani.

Vienna. Allobrogum ad Rhodanum urbs, sub Medulis. *Vienne* hodie.

Unelli. ignorantur.

Vocates. in Novempopulania. ignorantur.

Vocontii. Eorum duae civitates Episcopales, Dia Vocontiorum, *Die en Daulfiné.* item Vasio Vocontiorum, *Vaison au Contat de Venisse.*

Vogesus. Mons in finibus Lingonum, unde Mosa profluit. *Mont de Faucilles* dicitur Vineto.

Volcae. vide Arecomici.

Usipetes. Germaniae populi, quos Plutarchus in vita Julii Husipas vocat. Rhellicano sunt intra Rhenum et montes in Hassia, in eo loco, qui *Hoohrug* appellatur. Hos Usipetes putat Willichius eosdem eſſe cum Usipiis Taciti et Vespiis Ptolemaei; item Sysipetibus Appiani. Usipii tamen et Usipetes sunt apud Tacitum diversi populi. Nusipi sunt Straboni, ut cenſet H. Junius in sua Batavia, ubi eos *Zutphen* hodie vocari, quidquid alii dicant, adfirmat. Vispos Ptolemaei alios eſſe ab his, docent ejus tabulae.

Vahalis, sive Walis. Batavorum fluvius, aut potius pars Rheni. *Wael* hodie dicitur. Tacitus Nabaliae fluminis etiam meminit. sed, Vahalis, ibi quoque legunt.

Uxellodunum in finibus Cadurcorum primae Aquitaniae, in praerupto colle, qui Duranio flumini imminet, situm. Hodie nomen retinet. Incolis *Lopuech d'Ussoldun*, id eſt, Podium Uxelloduni. Ibi quotidie effodiuntur multi nummi veteres. quaedam etiam monumenta venerandae vetuſtatis extant. Situm eſt in territorio oppidi Martelli. Fons etiam ille, de quo mentio fit in ejus oppugnatione Commentario VIII, oſtenditur a ruſticis, qui, mirum dictu, per manus traditum a majoribus habent, Uxellodunum a Caesare obseſſum et vix tandem expugnatum fuiſſe. Ridiculi sunt, qui *Cadenac* interpretantur. Vide Duranium.

JOSEPHI JUSTI SCALIGERI

Jul. Caes. Fil.

NOTITIA GALLIAE

ITEM

EJUSDEM NOTAE

Super appellationibus locorum aliquot et Gentium apud

CAESAREM.

Vulgatis castigatiores et auctiores ex ipso Scaligeri autographo editae.

EX MUSEO

PAULI TERHAARII[1]

Amstelodamensis.

Ante tempora Augusti, qui de imperii Romani Provinciis scripserunt, in divisione Galliarum nunquam provinciam Narbonensem comprehendunt, quae intra Alpes, Jurassum montem, Cebennas, Tarnim fluvium, Garumnam, Pyrenaeorum initium, et mare Massilioticum continebatur. Itaque quum apud illos scriptores Galliarum mentio occurrit, excipe semper Narbonensem, si res gestae ante imperium Augusti memorantur. Et quidem unus omnium Romanorum C. Caesar, ut Gallias arbitrio armorum subegit, ita etiam suo illas divisit; in Belgas a Reno, ad Sequanam: hinc ad Garumnam, in Celtas: quod reliquum est, intra Garumnam, Pyrenaeos, et mare Oceanum, in Aquitanos. Sed haec tertia pars, cum alterutra priorum comparata, adeo exigua visa est, ut alia divisio instituenda fuerit. Itaque Augustus non solum illam divisionem castigavit, sed in nova Galliarum divisione instituenda etiam Provinciam Narbonensem complexus est; quicquid intra Alpes, mare mediterraneum, et Oceanum, et Renum continetur, uno Galliarum nomine comprehendens, et quicquid intra illos fines situm est, in decem et septem Provincias partitus est, Belgicam primam, Belgicam secundam, Germaniam primam, Germaniam secundam, Lugdunenses quatuor, Maximam Sequanorum, Viennensem, Alpes Graias et Poeninas, Alpes maritimas, primam Aquitaniam,

1. V. N. Heinsii Epist. Vol. III. Epist. Corp. Burm. p. 258.

Novempopulaniam. Poſtea Conſtantinus Magnus inſtitutis quatuor praefectis praetorio, duobus in Oriente, totidem in Occidente, alterum Occidentis in urbe Roma, alterum in urbe Treverensi collocavit, qui praefectus praetorio Galliarum vocatus fuit. Et quia per occupationes Imperii in illis urbibus perpetuo haerere illis non licebat, vicarii aliquot eis attributi sunt, qui eadem poteſtate provinciis jus redderent. Praefecto igitur praetorii Galliarum tres vicarii dati. Primo sedes data Treveris, secundo Lugduni, tertio Viennae. Itaque ut horum vicariorum magna erat auctoritas, ita urbium quoque, in quibus sedem habebant, maxima claritas. Treverensi vicario parebant primae et secundae Germania et Belgica, et tota Britannia inſula. Lugdunensi, quatuor Lugdunenses, cum maxima Sequanorum. Viennensi primae et secundae Narbonensis et Aquitania. Alpes Graiae et Poeninae, Alpes maritimae, Novempopulania. Totum hoc, quod unius vicarii jurisdictioni subjacet, Latini quomodo designarint, non memini: sed Graeci ἐξαρχίαν, διοίκησιν, πατριὰν vocant. Regnorum vices multa in hac divisione immutarunt, sed ſtatus Ecclesiaſticus tam in Oriente quam in Occidente ejus integra veſtigia hactenus retinuit. Nam civitates, quae provinciis nomina fecerunt, μητροπόλεις vocant: et si in eis sedes fuerit vicarii, quem ἔξαρχον vocabant, eas non solum μητροπόλεις, sed et ἐξαρχίας et πατριαρχίας vocant: et praesules earum ἐξάρχυς καὶ πατριάρχας: reliquos μητροπολίτας, καὶ ἀρχιεπισκόπυς, qui sub se tantum ἐπισκόπυς habent: nam οἱ ἔξαρχοι sub se praeter episcopos μητροπολίτας habent; μητροπολῖται vero tantum ἐπισκόπυς. In Ecclesia Latina Archiepiscoporum et nomen et jus manet, et jurisdictio Canonica in suos episcopos suffraganeos, sed ἐξάρχων nulla veſtigia extant: nisi forte quaedam umbra ejus fuerit, quod metropolita sive archiepiscopus Viennensis primatem primatum sese vocat. Eo enim oſtendit sub se primates habuiſſe, qui sub eo eſſent, Narbonenſem primatem Provinciae, Bituricenſem primatem Aquitaniae. Aliter quomodo aut quo jure primas primatum diceretur, nisi ratione dioeceſeos Vicarii Viennensis praefecti praetorio, qui septem provincias sub se habebat, in quibus prima Narbonensis, et prima Aquitania? Quod vero Lugdunensis primatem sese vocari gaudeat, nuperum et novitium eſt, et illi ex beneficio Pontificis Rom. indultum. neque tamen novum eſt. Nam Guilielmus Brito in sua Philippeïde ita canit:

Et Lugdunensis, quo Gallia tota solebat,
Ut fama est, Primate regi.

At primas primatum antea dici jure non potuit, quia nullam primam provinciam sub se habebat. Viennensis primas qui-

dem primatum vocari vult, sed caussam tam ille, quam omnis ecclesia ignorat. Haec divisio Galliarum, ut omnium antiquissima, ita certissima nobis sequenda erat, neque ulla melior quaerenda a nobis erat, si integrae illae ἐξαρχίαι adhuc finibus Regni Francorum continerentur, ut olim sub Carolo Magno, et ejus filio, et nepotibus. Sed quia ex illo amplissimo imperio multae Provinciae detractae sunt, alia nobis tributio instituenda. Galliae igitur sive Franciae imperium octo tribunalibus temperatur, quae jus reddunt provinciis suis, a quibus Tribunalibus provocatio non est. Quorum et majestas augustissima est, et auctoritas sacrosancta. Parlamenta Galli idiomaté suo vocant. Non possumus meliorem nostrae partitionis rationem inire, quam si in octo haec Parlamenta omne Francorum regnum dividam, et ea in Provincias suas. Per Provincias autem non, ut hodie a regibus instituuntur, quia quot reges, tot mutationes provinciarum et nomina, aut regimina eorum oriuntur: sed per dioeceses Ecclesiasticas et Episcopatus procedet divisio nostra: quia hoc modo non discedemus a prisca Romani imperii notitia. Quod si quidam novi episcopi instituti sunt, aut Metropolitae, hoc non nocet veteri Romanae dispositioni: modo constet, unde illi episcopatus abscissi sint. Nam certum est, quum episcopatus novi instituuntur, veteres minui tantum, quantum ex illis abscissum in novam dioecesim confertur. Vetustissimum igitur Tribunal Parisiense est, idque primo unicum in regno fuit, et reliqua ad ejus exemplum temporibus posterioribus instituta.

Sub Parisiensi Parlamento Dioeceses sunt xxx, in his Episcopatus xxv, Archiepiscopatus quinque.

Episcopatus octo, suffraganei Remensi Metropolitae, sive Archiepiscopo.

I. *Laudunensis*. Dux et Par Franciae, olim Laudunum Clavatum, vulgo *Laon*.

II. *Catalaunensis*. Comes et Par Franciae. *Chaalon*.

III. *Suessonensis*. Olim Augusta Suessonum. *Soissons*.

IV. *Morinensis*. Teroana Morinorum. Retinet nomen, quanquam deleta a Carolo V. ejus episcopalis sedes Bononiam translata, ubi est navale, veteribus Gessoriacus dictum.

V. *Ambianensis*. Samarobriva Ambianorum. *Amiens*.

VI. *Noviomagensis*. Comes et Par Franciae. *Noion*. Noviomagus Vadicassium Ptolemaeo. (vulgo Ecclesiasticorum Noviomus dicitur per compendium, ut Tresses pro Tricasses.)

VII. *Silvanectensis*. *Senlis*. Silvanectum.

VIII. *Bellovacensis*. Caesaromagus Bellovacorum. Comes et Par Franciae. *Beauvais*.

Septem Episcopatus sub Metropoli Senonensi.

IX. *Parisiensis*. Lutetia Parisiorum. Caput totius Francorum regni.

X. *Carnutensis*. Autricum Carnutum. *Chartres*.

XI. *Aurelianensis*. Genabum Au-

relianorum. *Orleans.* Inepte vocant Aureliam. Temporibus C. Caesaris haec urbs Carnutibus accenſebatur, et Autrico parebat.

XII. *Nivernensis. Nevers.* Noviodunum Nivernensium.

XIII. *Autissiodorensis. Ausserre.* Autiſſiodorum.

XIV. *Tricassensis.* Auguſtobona Tricaſſium. *Trois en Champagne.* Vulgo Ecclesiaſtico Treſſes corrupte, ut Noviomus pro Noviomagus.

XV. *Meldensis.* Jatinum Medorum. *Meaux.*

Quatuor Episcopi sub Metropoli Burdigalensi.

XVI. *Pictaviensis.* Auguſtoritum Pictorum. *Poitiers.*

XVII. *Maleacensis.* Novus Episcopatus ex Monaſterio, delibatus ex dioecese Pictaviensi. *Maillezês.*

XVIII. *Luxonensis.* Luſſon. Novus Episcopatus ex Monaſterio, detractus ex Pictaviensi.

XIX. *Enculisma.* Ausonio Eculisma. *Engoulesme.*

Duo Episcopatus sub Metropoli Turonensi.

XX. *Andegavensis. Angiers.* Juliomagus Andicavorum. in Ptolemaeo excuſum eſt ὠνδικαῦναι, pro ἀνδικαῦαι.

XXI. *Cenomanensis. Le Mans.* Vindicum Aulercorum Cenomanorum.

Duo Episcopatus sub Metròpoli Bituricensi.

XXII. *Claromontensis. Clermont.* Auguſtonemetum Alvernorum. Sidonio ejus urbis Episcopo dicitur tantum Alvernum.

XXIII. *Sancti Flori. Sainct Flour.* Novus Episcopatus, delibatus ex Claromontensi.

Duo Episcopatus sub Metropoli Lugdunensi.

XXIV. *Lingonensis. Langres.* Dux et Par Franciae. Andomatunum Lingonum.

XXV. *Matisconensis. Mascon.* Matisco Eduorum. Caeſar in extremo Commentario VII.

Quinque Metropoles, sive Archiepiscopatus.

XXVI. *Remensis.* Dux et primus Par Franciae. Secunda Belgica. Durocortorum Remorum. *Reims.*

XXVII. *Senonensis.* Agendicum Senonum. Quarta Lugdunensis. *Sens.*

XXVIII. *Bituricensis.* Primas Aquitaniae. Avaricum Biturigum Cuborum. Prima Aquitania. *Bourges.* In Decreto Gratiani vocatur Patriarcha, et aliquando legimus hunc titulum ipsos Bituricenses Praeſules uſurpare. Sed Forojuliensis Episcopus ipse quoque vocatur Patriarcha. In vetuſtiſſimis Annalibus Franciae: *Paulinus Patriarcha Forojuliensis obiit.*

XXIX. *Turonensis.* Tertia Lugdunensis. *Tours.* Caeſarodunum Turonum. In Ptolemaeo male excuſum eſt Τυρύπιοι, pro Τυρόνιοι.

XXX. *Lugdunensis.* Lugdunum Segusianorum. Prima Lugdunensis. *Lion.* Hodie primatus Cleri Gallicani.

Tribunal Toloſanum ampliſſimum inſtitutum a Rege Karolo VII, habet sub se dioeceſes unam et triginta, Episcopatus in his XXIIX, Archiepiscopatus tres.

Sub Metropoli Narbonensi Episcopatus novem.

I. *Nemausensis.* Nemausus Volcarum Arecomicorum. *Nismes.*

II. *Ucetiensis. Usetz.* Ucetensium civitas.

III. *Lutevensis.* Luteva. *Lodeve.*

IV. *Sancti Pontii Tomeriarum. Sainct Pont de Tomieres.*

V. *Aletensis. Alet.* pro quo in Decreto et Decretalibus aliquando perperam editum eſt,

Arelatensis. civitas Aletensium.

VI. *Magalonensis. Mompelier*, ab insula Magalone, ubi prius fuit sedes Episcopalis, in Volcis Arecomicis.

VII. *Bitierensis. Besiers.* Bitierae, aut Biterae Septimanorum in Arecomicis. Ptolemaeo *βαιτίραι.*

VIII. *Agathensis. Agde.* ἀγαθῇ τύχῃ. a Massiliensibus Graecis condita in Volcis Arecomicis.

IX. *Carcassonensis. Carcassone.* Carcasso Volcarum Tectosagum.

Sub Metropoli Bituricensi Episcopatus septem.

X. *Mimatensis. Mende.* Vicus Mimates Gabalorum, vel Gabalitanorum, *Mende de Givauldan.* Nam syllabam GA primam in vocibus Galli mutant in GI, Gabalitanum, *Givauldan:* Gabalum, *Gibet:* Garumna, *Gironne:* quam etiam Gerunnam vocat Guilielmus Brito in sua Philippeide: *Quum post retrofluum pelago crescente Gerunnam.*

XI. *Castrensis. Castres.* Episcopatus novus.

XII. *Albigensis. Albi.* Civitas Albigensium.

XIII. *Aniciensis. Le Pui en Velay.* Civitas Velaunorum.

XIV. *Rutenensis. Rodés.* Segodunum Rutenorum.

XV. *Vabrensis. Vabres.* Novus Episcopatus ex Monasterio, abscissus a Rutensi.

XVI. *Cadurcensis. Caors.* Divona Cadurcorum.

Sub Metropoli nova Tolosa, septem novi Episcopatus ex Monasteriis, detracti de diversis; partim singuli de singulis, partim singuli de pluribus.

XVII. *Apamiensis. Pamiers.*

XVIII. *Mirapicensis. Mirepoix.*

XIX. *Sancti Papuli. Sainct Papoul.*

XX. *Montalbonensis. Montaulban.*

Sainct Theodard de Montaulban.

XXI. *Vaurensis. La Vaur.*

XXII. *Rivensis. Rieus.* Rivi. Rivense Monasterium.

XXIII. *Lombariensis. Lombés.* Lombariense monasterium.

Sub Metropoli Auscorum quatuor Episcopatus.

XXIV. *Convenensis. Sainct Bertrand de Cominge.* Lugdunum Convenarum olim ab exercitu Guntchranni Regis dirutum, et ex ejus ruinis Sancti Bertrandi Fanum in valle Capraria constructum.

XXV. *Consarannensis. Sainct Legier de Conserans.* Civitas Consarannorum.

XXVI. *Tarbensis. Tarbe.* Tarba Bigerronum. In notitia Provinciarum Galliae male editum *Turba.*

XXVII. *Lactoratensis. Laictoure.*

In Metropoli Viennensi Episcopatus unicus.

XXVIII. *Vivariensis.* Castrum Vivario Albensium, vel Elvensium. *Viviers.* Apud Caesarem hactenus omnes interpretati sunt Albigenses. At Albigenses sunt in Aquitania ad flumen Tarnim. Albienses, vel Elvienses ad Rodanum. In Notitia Provinciarum Galliae sub provincia Viennensi prima *Civitas Albensium, hoc est, Belisio.* Ridiculum est. Nam scripti libri habent, *Civitas Albensium, nunc Vivario.* Caesar profecturus in Gallias per Albenses transivit in finibus provinciae Romanorum. Atqui, ut diximus, Albigenses non erant in provincincia Romana. Apud Plinium Alba Helviorum est, quae hodie *Aubenas* vocatur in Vivariensi dioecesi, Ptolemaeo ἀλβαύγυσα ἑλικωκίων. vocat

Helicocios, quos Latini Helvios. *Aubenas* autem eſt nomen pluralis numeri Albanates, ut a Tolosa Tolosates, a Nola Nolates in veteri inscriptione.

Metropoles tres.

XXIX. *Narbonensis. Narbone.* Narbo Martius. Prima Narbonensis. Secunda Viennensis.

XXX. *Auscensis.* Auguſta Auscorum; Novempopuli. Civitas Novempopulania. *Auch.* inepte vulgo Eccleſiaſtico Auxitanus Archiepiscopus pro Ausciorum, aut Auscorum.

XXXI. *Tolosa*, nova Metropolis detracta metropoli Narbonensi. Novempopuli, a quibus nominata eſt, sunt hi: Convenae, Conſaranni, Bigerrones, Lactoratenſes, Vaſates, Eloronenſes, Lascarienſes, Tarbelli, Atyrenses. Nam Lapurdenſes comprehenduntur sub Tarbellis. Vide Extravagantes. Tolosa Volcarum Tectosagum.

Gratianopolitanum Tribunal a Karolo VII. inſtitutum septennio poſtquam Toloſanum inſtitutum: vulgo *Parlamentum Delfinatus.* Habet dioeceses septem: in his Episcopatus quinque, Archiepiscopatus duos.

Sub Metropoli Viennensi Episcopatus tres.

I. *Valentinus. Valence.* Valentia Segalaunorum, non autem Cavarum, ut eſt apud Plinium.

II. *Diensis. Die.* Auguſta Dia Vocontiorum in veteribus inscriptionibus. Hae duae dioeceſes ab uno Episcopo reguntur: et tamen separatae sunt: neque altera alterius jura usurpat. In aliis codicibus dicitur Dea, non Dia: et in Notitia Provinciarum ex veſtigiis priscae lectionis videmur odorari *Civitas Deensium*: ubi hodie vitiose excuſum *Civitas Athensium*, et omnino *Deensium* legendum, ut diximus: quia alioquin haec Civitas desideraretur.

III. *Gratianopolitanus. Grainoble.* a Gratiano imperatore ita dicta, quum antea Cularo vocaretur, ut in duabus egregiis inscriptionibus legimus. In epiſtola Planci ad Ciceronem, quae incipit Nunquam Mehercule, in fine ita editum vulgo: *Octavo Eidus Junias, Civarone, in finibus Allobrogum.* Ubi legendum *Cularone.* In Notitia imperii ita excuſum eſt: In Provincia Gallia Ripanensi: *Tribunus cohortis primae Flaviae Sapaudiae Calaronae.* Ubi legendum quoque *Cularonae*, aut *Cularone.* Gratianopolis igitur eſt sedes ampliſſimi Senatus Delfinatensis ad flumen Isaram sita; cujus fluminis non semel meminit Plancus ad Ciceronem. Territorium illius urbis, vel potius ager suburbicarius vocatur *Graisivouldan* a vulgo Delfinatium, voce corrupta ex Gratianopolitano.

Sub nova Metropoli Arelatensi unus Episcopatus.

IV. *Tricastinensis. Sainct Antoine de Tricastin.* Auguſta Tricaſtinorum. aliam civitatem ponit Ptolemaeus; Juliomagum Tricaſtinorum.

Sub Metropoli Aquensi unus Episcopatus.

V. *Vapincensis. Gap.* Vapingum. Territorium dicitur *Gapençois.*

Duae Metropoles.

VI. *Viennensis. Vienne.* Vienna Allobrogum. prima Viennensis.

VII. *Ebrodunensis. Ambrun.* Ebrodunum Alpium maritimarum. Quarta Viennensis. Ebrodunum Caturigum. Aliud eſt Ebrodunum in finibus Helvetiorum, *Iverdun.*

Tribunal Burdegalense institutum primo a Karolo VII; annis quatuor post Tolosanum. Quum autem per populares factionis Anglicae rebellassent Burdigalenses, armis iterum a Karolo Burdegala recepta, multati sunt privilegiis suis, et Tribunali, et a decuria Senatus Parisiensis tamdiu recti sunt, donec Ludovicus XI iterum tribunal restituit. Hinc factum, ut Senatus Burdigalensis, qui antea tempore Gratianopolitanum antecedebat, nunc posterior sit, et quartus in ordine supremorum Senatuum Galliae. Habet sub se Episcopatus undecim, metropolim unam, ipsam scilicet Burdegalam.

Sub Metropoli Auscorum Episcopatus quatuor.

I. *Baionensis. Baionne.* Baiona Lapurdensium in Tarbellis. Nam totus ille tractus Syrtium, quas Landas vocant, dicitur Lapurdum Sidonio: hodie *Labord.*

II. *Aquensis. Aqs.* Aquae Tarbellicae. Aquae Tarbellorum.

III. *Vasatensis. Basats.* Vasconice, B, pro *V*, Cossio Vasatum.

IV. *Adurensis. Aire.* Atyrensium civitas, vel Aturensium, a flumine Atyro, vel Aturo. vide Lectiones Ausonianas.

Sub Metropoli Burdigalensi Episcopatus quinque.

V. *Xantonensis. Saintonge.* Mediolanum Xantonum, vel Santonum.

VI. *Petrocoriensis. Perigueus.* Vesuna Petrocoriorum. etiam hodie vetus oppidum illius Civitatis vocatur Vesuna: et turris vetustissimae structurae.

VII. *Sarlatensis. Sarlat.* Novus Episcopatus detractus Petrocoriensi.

VIII. *Agennensis. Agen.* Aginnum Nitiobrigum. In Plinio male excusum, *Antobroges Tarneg amne discreti a Tolosanis.* Legendum enim: *Nitiobriges Tarno amne.* Vide lectiones Ausonianas. In libro Hieronymi de claris scriptoribus dicitur *Agennum*, ut vulgo: sed Ptolemaeo et Ausonio *Aginnum* per i.

IX. *Condomiensis. Condom.* Novus Episcopatus in pago Aginnensi ultra Garumnam, ex monasterio, delibatus de Aginnensi.

Sub Metropoli Bituricensi Episcopatus duo.

X. *Lemovicensis. Limoges.* Ratiastum Lemovicum.

XI. *Tutelensis. Tulle.* Novus Episcopatus ex monasterio, deminutus de Lemovicensi.

Metropolis unica.

XII. *Burdigalensis. Bourdeaus.* Burdigala Biturigum Viviscorum. Secunda Aquitania.

Tribunal Aquense, institutum a Ludovico XII. Sub eo sunt dioeceses tredecim: in quibus Episcopatus undecim, Archiepiscopatus duo.

Sub Metropoli Ebrodunensi Episcopatus quinque.

I. *Diniensis. Dine.* Dinia Sentiorum, aut Ebroduntiorum.

II. *Grassensis. Grasse.*

III. *Glandatensis. Glandeve.* Glannate.

IV. *Sanitiensis. Senas.* Sanitium Vesdiantiorum in Alpibus maritimis.

V. *Ventiensis. S. Paul de Vences.* Ventium Nemusiorum in Alpibus maritimis.

Sub Metropoli Aquensi quatuor Episcopatus.

VI. *Aptensis. Apt.* Apta Julia Vulgientium. male *Athensium*

in notitia Provinciarum pro Aptensium.

VI. *Reiensis. Riès.* Male apud Sidonium et alios *Regiensis.* Civitas Reiensium.

VIII. *Forojuliensium. Frejus.* Forum Julium, Octavanorum coloniae Pacensis classica.

IX. *Cesteronensis. Cisteron.* Cestero. Excusum tamen *Cestero* in Notitia Provinciarum. Segestoriorum civitas.

Sub nova Metropoli Arelatensi Episcopatus duo.

X. *Massilia. Marseille.* Urbs Graecorum Phocaeensium.

XI. *Telonensis. Toulon.* Telonum.

Duae Metropoles.

XII. *Aquensis. Aix.* Aquae Sextiae Salyorum. Secunda Narbonensis. Tertia Viennensis. Sedes Parlamenti.

XIII. *Arelatensis. Arles.* Arelate Salyorum. Arelate Sextanorum. Nova Metropolis. neque mihi constat, quando instituta. Nam ante trecentos annos erat sub Viennensi.

Divionense Tribunal, institutum a Ludovico XII. Sub eo duo Episcopatus. Divio Castrum vocatur in Martyrologiis vetustissimis.

Sub Metropoli Lugdunensi Episcopatus duo.

I. *Augustodunensis. Austun.* Augustodunum Eduorum.

II. *Cabillonensis. Challon sur Saone.* (Ita scribi debet Gallice, non *Chaalon.* Nam hoc est Catalaunum.) Caballinum, vel Caballionum Eduorum.

Rotomagense Tribunal, institutum a Ludovico XII. Sub quo dioeceses septem: quarum sex Episcopatus: unus Archiepiscopatus.

Sub Metropoli Rotomagensi Episcopatus sex.

I. *Abrincantensis. Avrenches.* Ingena Abricantorum.

II. *Ebroïcenses. Evreux.* Mediolanum Aulercorum Eburovicum.

III. *Baiocensis. Baieus.* Baiocasses.

IV. *Saiensis. Sais.* Saiorum Civitas.

V. *Constantiensis. Coutances.* Constantia.

VI. *Lexoviensis. Lisieux.*

Metropolis unica.

VII. *Rotomagensis. Rouen.* Rotomagus Venellocassum. Secunda Lugdunensis. Sedes amplissimi Senatus Normanniae.

Tribunal Redonense in Britonibus Aremoricis, institutum ab Henrico II. memoria nostra. Sub eo sunt dioeceses novem, omnes Episcopatus.

Sub Metropoli Turonensi novem Episcopatus.

I. *Briocensis. Sainct Brieu.*

II. *Machloviensis. Sainct Malo.*

III. *Leonensis. Sainct Paul de Leon.*

IV. *Nannetensis. Nantes.* Condivicinum Nannetum.

V. *Venetensis. Vannes.* Veneti satis noti Commentariis Caesaris.

VI. *Tricoriensis. Triguien Landtriguier.*

VII. *Curosopitensis. Cornouaille.*

VIII. *Dolensis. Dol.* Hic Episcopus habet jus pallii, et ideo locum habet inter Archiepiscopos.

IX. *Redonensis. Renes.* Condate Redonum. Sedes Parlamenti Britanniae Aremoricae.

Atque hi quidem sunt octo amplissimi Senatus Franciae. Sed accrevit ditioni Regis Franciae

Senatus supremus Benearnensis, Christianissimo Henrico rege Navarrae capessente sceptrum regni Franciae jure successorio. Tamen Benearnensis principatus semper separatus fuit a ditione Francorum, et eodem jure fuit, quo regnum, quod est optimo maximo jure, id est, nulli ditioni subditum.

Tribunal Benearnense ab Henrico rege Navarrae Christianissimi Henrici quarti avo materno institutum in castro Palo. Sub eo sunt Episcopatus duo.

Sub Metropoli Auscorum Episcopatus duo.

I. *Lascariensis. Lescar.* Civitas Lascariensium.

II. *Oloronensis. Oleron.* Eloronensium civitas.

Rursus rex potitur Civitate Mediomatricum, ubi Magistratus missus a Rege Senatui urbis praesidet.

Tribunal Mediomatricis urbis his habet Episcopatus tres.

Sub Metropoli Treverensi Episcopatus tres.

I. *Metensis. Mets.* Divodurum Mediomatricum: olim sedes Regni Lotaringiae. Luitprandus, *Metensem urbem, quae potentissima in regno Lotarii claret.* Regnum Lotarii *Lotarrijk*, Lotaringiam vocat.

II. *Tullensis. Toul.* Tullum Leucorum.

III. *Virdunensis. Verdun.* Verodunum. In veteribus Conciliis Gallicanis aliquando *episcopus Veronensis* perperam legitur pro *Verodunensis.* Alii *Verdunum* scribunt.

Igitur hodie sub ditione Christianissimi Francorum Regis sunt Dioeceses CXVI, in quibus CII Episcopatus, XIV Archiepiscopatus. Quia igitur nulli fines provinciarum certi sunt, Regibus pro arbitrio omnia mutantibus, ideo nobis haec tributio omnium expeditissima visa est, quam jure sequuti sumus.

Praeter Dioeceses CXVI, quae hodie sub ditione sunt Regis Francorum, aliae V sunt intra fines Imperii Gallicani, et tamen sunt extra ditionem Francorum; quatuor nempe in Comitatu Venitiae, id est, Avenionensi; et una extra Comitatum.

Comitatus Avenionensis sive Venitiae, Dioeceses habet IV sub ditione Pontificis Romani, in quibus Archiepiscopatus unus, Episcopatus tres.

Metropolis sive Archiepiscopatus primus.

I. Avenio. Metropolis nova. *Avignon.* Avenio Cavarum. Pontifices Romani instituerunt hanc Metropolin, quum antea suffragaretur Viennae, ut et tres reliquae civitates.

Episcopatus tres sub Metropoli Avenionensi.

I. Carpentoractensis. *Carpentras.* Carpentoracte Meminorum.

II. Cabillonensis. *Cavaillon du Contat.* Cabillio Cavarum Colonia.

III. Vasionensis. *Vaison.* Vasio Vocontiorum.

Extra Comitatum Avenionensem Episcopatus est.

Arausionensis. *Orange. Aurange* indigenis, vulgo inepte *Aurasio* et *Auraica:* Arausio Cavarum. Hic Principatus habet hodie proprium Dynastam seu Principem ex gente illustrissima Nassawia.

Quia vero initio hujus diatribae mentionem fecimus Galliarum, quas in XVII Provincias Augu-

ſtum tribuiſſe monuimus; non poſſumus sine piaculo ipsas provincias transire, partim ut eam divisionem proponere-mus, partim ut notitiam earum provinciarum, quae mirifice depravata circumfertur, ex veteribus Codicibus emendatam poſteritati daremus. Scito, quicquid discrepat ab excusis, id a scripta lectione eſſe.

NOTITIA PROVINCIARUM GALLIAE.

Provincia Lugdunensis I.

Metropolis Civitas Lugdunensium. *l'Archeveschè de Lion.*
Civitas Eduorum, hoc eſt, Auguſtodunum. *l'Evechè d'Autun.*
Civitas Lingonum. *l'Eveschè de Langres.*
Caſtrum Matisconense. *l'Eveschè de Mascon.*
Caſtrum Caballionense. *l'Eveschè de Challon sur Saosne.*

Provincia Lugdunensis II.

Metropolis civitas Rotomagensium. *l'Archeveschè de Rouen.*
Civitas Baiocaſſium. *l'Eveschè de Baieux.*
Civitas Abrincatorum. *l'Eveschè d'Avranches.*
Civitas Saiorum. *l'Eveschè de Sès, ou Sais.*
Civitas Lexoviorum. *l'Eveschè de Lisieus.*
Civitas Conſtantiensium. *l'Eveschè de Coutances.*

Provincia Lugdunensis III.

Metropolis Civitas Turonorum. *l'Archeveschè de Tours.*
Civitas Cennomannorum. *l'Eveschè du Mans.*
Civitas Redonum. *l'Eveschè de Renes.*
Civitas Andegavorum. *l'Eveschè d'Angiers.*
Civitas Nannetum. *l'Eveschè de Nantes.*
Civitas Curosopitorum. *l'Eveschè de Cornouaille.*
Civitas Ciantium, id est, Venetorum. *l'Eveschè de Vennes, ou Vannes.*
Civitas Osismiorum.
Civitas Diablintum, id est, Carifes.

Provincia Lugdunensis IV.

Metropolis Civitas Senonum. *l'Archeveschè de Sens.*
Civitas Carnutum. *l'Eveschè de Chartres.*
Civitas Autisiodorum. *l'Eveschè d'Auxerre.*
Civitas Trecaſſium. *l'Eveschè de Troies.*
Civitas Aurelianorum. *l'Eveschè d'Orleans.*
Civitas Parisiorum. *l'Eveschè de Paris.*
Civitas Meldorum. *l'Eveschè de Meaux.*

Provincia Lugdunensis V.

Metropolis Civitas Crispolinorum, id est, Vesuntio. *l'Archeveschè de Besançon.*
Civitas Equeſtrium, id est, Nevidunum. *La ville de Nion entre Geneve et Lausanne.*
Civitas Elvicorum, id est, Aventicum. *Avanches.*
Civitas Basiliensium.
Caſtrum Viridunense.
Caſtrum Ebrodunense.
Caſtrum Argentariense.
Caſtrum Rauricense.
Portus Abucina.

Provincia Belgica I.

Metropolis Civitas Treverorum. *l'Archeveschè de Treves.*
Civitas Mediomatricum, hoc est, Metis. *l'Eveschè de Metz.*
Civitas Leucorum, id est, Tullo. *l'Eveschè de Toul.*
Civitas Verdonensium. *l'Eveschè de Verdun.*

Provincia Belgica II.

Metropolis Civitas Remorum. *l'Archevesché de Reims.*
Civitas Suessonum. *l'Evesché de Soissons.*
Civitas Catalaunorum. *l'Evesché de Chaallon.*
Civitas Veromanduorum. *La ville de Sainct Quentin en Vermandois.*
Civitas Atrebatum. *l'Evesché d'Arras.*
Civitas Cameracensium. *l'Evesché de Cambrai.*
Civitas Tornacensium. *l'Evesché de Tournay.*
Civitas Silvanectum. *l'Evesché de Senlis.*
Civitas Bellovacorum. *l'Evesché de Beauvais.*
Civitas Ambianensium. *l'Evesché d'Amiens.*
Civitas Morinorum, id est, Ponticum. *l'Evesché de Therouane.*
Civitas Bononiensium. *La ville de Bouloigne sur mer.*

Provincia Germanica I.

Metropolis Civitas Magontiacensium.
Civitas Argentoratensium. Stratiburgo.
Civitas Nemetum, hoc est, Spira.
Civitas Wangionum, hoc est, Warmacia.

Provincia Germanica II.

Metropolis Civitas Agrippinensium, hoc est, Colonia.
Civitas Tungrorum. *La ville de Tungers.*

Provincia Viennensis I.

Metropolis Civitas Viennensium. *l'Archevesché de Vienne.*
Civitas Genevensium. *l'Evesché de Geneve.*
Civitas Gratianopolitanorum. *l'Evesché de Grenoble.*
Civitas Deensium. *l'Evesché de Die.*
Civitas Valentinorum. *l'Evesché de Valence.*
Civitas Tricaſtinorum. *l'Evesché de Sainct Antoine de Tricastin.*
Civitas Vasionensium. *l'Evesché de Vaison.*
Civitas Arausicorum. *l'Evesché d'Aurange.*
Civitas Carpentoractensium, nunc Vindausica. *l'Evesché de Carpentras.*
Civitas Caballicorum. *l'Evesché de Cabaillon.*
Civitas Avennicorum. *l'Archevesché d'Avignon.*
Civitas Arelatensium. *l'Archevesché d'Arles.*

Provincia Viennensis II.

Metropolis Civitas Narbonensium. *l'Archevesché de Narbone.*
Civitas Tolosatium. *l'Archevesché de Tolose.*
Civitas Agathensium. *l'Evesché d'Agde.*
Civitas Aletensium. *l'Evesché d'Alet.*
Civitas Beteriensium. *l'Evesché de Besiers.*
Civitas Magalonensium. *l'Evesché de Magalone, ou Mompelier.*
Civitas Nemausensium. *l'Evesché de Nimes.*
Caſtrum Luteva. *l'Evesché de Lodeve.*
Caſtrum Ucetiense. *l'Evesché d'Usetz.*

Provincia Viennensis III.

Metropolis Civitas Aquensium. *l'Archevesché d'Aix.*
Civitas Reiensium, id est, Reius. *l'Evesché de Riës.*
Civitas Aptensium. *l'Evesché d'Apt.*
Civitas Forojuliensium. *l'Evesché de Frejus.*
Civitas Wapincensium. *l'Evesché de Gap.*
Civitas Segeſtoriorum. *l'Evesché de Sisteron.*
Civitas Antipolitana. *la ville d'Antibe, ou Antibol.*

Pro-

Provincia Viennensis IV. in Alpibus Maritimis.

Metropolis Civitas Ebrodunensium. *l'Archevesché d'Ambrun.*
Civitas Diniensium. *l'Evesché de Dine.*
Civitas Rigomagensium.
Civitas Sollinicnsium.
Civitas Saniciensium, id est, Sanici. *l'Evesché de Senas.*
Civitas Glannatena. *l'Evesché de Glandeves.*
Civitas Cemelevensium.
Civitas Venciensium. *l'Evesché de S. Paul de Vences.*

Provincia Viennensis V. Alpium Graiarum Peninarum.

Metropolis Civitas Centronum, hoc est, Tarantasia. *l'Archevesché de Tarantaise.*
Civitas Vallensium, hoc est, Octodurum. *Sainct Maurice.*

Provincia Aquitania prima, VI Viennensis.

Metropolis Civitas Biturieum, vel Betorigorum. *l'Archevesché de Bourges.*
Civitas Arvernorum. *l'Evesché de Clermont en Auvergne.*
Civitas Rutenorum. *l'Evesché de Rodes, ou Rodais.*
Civitas Albigensium. *l'Evesché d'Albi.*
Civitas Cadurcorum. *l'Evesché de Caors.*
Civitas Lemovicum. *l'Evesché de Limoges.*
Civitas Gabalorum. *le pays de Givauldan.*
Civitas Velaunorum. *le pays de Velai.*

Provincia Aquitania secunda, VII Viennensis.

Metropolis Civitas Burdegalensium. *l'Archevesché de Bourdeaux.*
Civitas Agennensium. *l'Evesché d'Agen.*
Civitas Encolismensium. *l'Evesché d'Engoulesme.*
Civitas Sanctonum. *l'Evesché de Sainctes.*
Civitas Pictavorum, vel Pectavonum. *l'Evesché de Poitters.*
Civitas Petrogoriorum. *l'Evesché de Perigueus.*

Provincia Aquitania tertia, Novempopulania, VIII Viennensis.

Metropolis Civitas Ausciorum. *l'Archevesché d'Auch.*
Civitas Aquensium. *l'Evesché d'Aqs.*
Civitas Lacturacium, vel Lactoracium. *l'Evesché de Laictoure.*
Civitas Convenas. *l'Evesché de Cominges.*
Civitas Consarannorum, vel Consorannorum. *l'Evesché de Conserans.*
Civitas Boatum, id est, Borus. *Le pays de Buchs.*
Civitas Benearnensium, id est, Benaanus. *Le pays de Bearn.*
Civitas Aturensium. *l'Evesché d'Aire.*
Civitas Vasatica. *l'Evesché de Basats.*
Civitas Tarba, ubi castrum Begorra. *l'Evesché de Tarbe de Bigorro.*
Civitas Eloronensium. *l'Evesché d'Oleron en Bearn.*
Civitas Elusatium. *La ville et pays d'Euse en Gascogne.*

Hae sunt XVII Provinciae, in quas Augustus Caesar Gallias divisit, et in quibus Constantinus Magnus alia officia, et magistratus constituit. Provincia aliquando dicitur Dioecesis; Episcopatus autem, qui in ea continentur, aliquando etiam dicuntur Parochiae. In Proclamatione Haroli Calvi *Tullensis Parochia* pro Episcopatu, aut urbe ipsa Episcopali positum est.

QUAEDAM LOCA IN CAESARIS COMMENTARIIS DISCUSSA.

Multa sunt in Commentariis belli Gallici apud C. Caesarem, quae nondum explorata sunt; multa etiam, quae male ad veteres appellationes relata, quae nos castiganda suscepimus. Obscuritatem etiam peperit duplex appellatio locorum apud veteres, ut Scaldis, et Tabuda idem est; Phrudis et Sumina, *la riviere de Somme;* Obrinca et Mosella; Araris et Sagona, Bratuspantium, et Caesaromagus: *la ville de Beauvais*. Bononia maritima, et Gessoriacus. Item nomina populorum pro ipsa urbe, ut Parisii pro Lutetia: Turones pro Caesaroduno: Aureliani pro Genabo, et alia similia. Nos pauca, sed magis necessaria, in Caesare delibabimus.

Atuatici. Atuatucum est urbs Tungrorum, quae et hodieque *Tungres* dicitur. Quum a Barbaris vastata esset, episcopatus translatus fuit in Trajectum Mosae, vulgo *Mastricht:* sed et illa quoque urbe a Normannis incensa, episcopatus in vicum Sancti Lamberti traductus: qui hodie Leodium dicitur, id est Hominium, quia esset de hominio et feudo Episcopi Tungrensis. In Conciliis Gallicanis episcopus Trajectensis pro Tungrorum episcopo legitur. Cave intelligas Trajectum Reni, vulgo *Utrecht.* Bekkeselenus, quo nullus mortalium magis abusus est et ingenio et otio suo, multum sudat, ut persuadeat Atuaticos Caesaris esse Antwerpiam, Hoc verum fuerit, siquidem Antwerpia eadem cum Tungrorum urbe esse potest. Sed nugas Bekkeselenicas missas facimus. Antwerpiae vetustiorem mentionem non reperio, quam in Annalibus vetustis Franciae editis a Pithoeo nostro, in quibus sub annum Christi DCCCXXXV legimus: *Normanni Antwerpiam civitatem incendunt.*

Agendicum, La ville de Sens, non autem *Provins*, ut stulti.

Avaricum. Stulti putant esse oppidulum Bituricensis dioeceseos nomine *Vierzon.* Sed haec jam confutata sunt. Et nemo est hodie, paulo humanior, qui ignoret Avaricum Caesaris esse urbem Metropolim Biturigum, quae *Bourges* dicitur.

Ausci. Auch. ut supra diximus. Nam imperite faciunt, qui Auxitanos vocant.

Bellocassi. Apud Caesarem male pro Bajocassii, qui et Bajocasses. *Bayeux.*

Bigerrones. In Notitia provinciarum, Civitas Bigerronum vocatur Tarba, ut hodie. Sed male excusum est *Tursa*, et *Turba.* Marlianus insanit, qui ait ibi hanc Tursam esse, et Castrum Begorram, ubi est Episcopatus Bitterensis provinciae Narbonensis. quae sententia non est sobrii capitis.

Bituriges duplices sunt, cognomentis distincti. Bituriges Cubi, quorum Metropolis Avaricum primae Aquitaniae. Bituriges Vibisci, aut Vivisci, quorum Metropolis Burdegala, secunda

Aquitania. Utraque Civitas libera sub Romanis.

Bratuspantium. Civitas Bellovacorum, sub Caesaribus Romanis transnominata Caesaromagus. *Beauvais.*

Cabillonum. Vide in Tribunali Divionensi.

Caduaci. Lege Atuaci. vide supra Atuatici.

Cadurci. Eorum civitas Divona. *Caors en Querci.*

Caletes. Le bailliage de Caus en Normandie.

Cantabri. Le pays des Basques.

Caturiges. Sunt Alpes maritimae. Metropolis Ebrodunum. *Les Alpes d'Ambrun.*

Centrones. Les Alpes de Tarentaise. Graiae Peninae Alpes.

Curiosolitae. In Notitia Provinciarum, et in libro Fisci Romani Curiosolitae. *Cornouaille.*

Eburovices. l'Evesché d'Evreux en Normandie.

Elaver. Allier. Ingens fluvius, qui Ligeri excipitur.

Elusates. Ita legendum, non *Flussates.* Vide lectiones Ausonianas. *La ville d'Euse en Gascogne.* Hinc oriundus erat Ruffinus ille praepotens insidiator imperii Romani, in quem extant duo στηλιτευτικὰ poëmata Claudiani. In priore ita legimus.

Invadit muros Elusae, notissima dudum
Tecta petens.

Quod enim media syllaba corripiatur, pronunciatio Vasconica id ostendit, quae Elusa, tanquam Elsa effert. Nam I ante Consonantem, non solum Vascones in U semper convertunt, sed et Franci, et major pars Teutonismi inferioris. Qui Flussates legebant, dicebant esse Comitatum de Fuxio: et hoc stupore suo persuaserunt illustri viro nomen *de Foix* in Flussatem recudere. quo nihil absurdius. Nam aliud est Franciscus de Flussa, aliud Franciscus Flussas. Nam de Flussa esset verum cognomen familiae. Sed Flussas esset nomen nationis. Itaque Franciscus Flussas esset natione Flussas, non de familia de Flussa. Sed Flussa non est *Foix.* Nam id esset Foxium, aut aliud quidvis potius quam Flussa.

Gabali. Le pays de Givauldan. Marlianus dicit quondam fuisse provinciae Bituricensis, nunc vero provinciae Arelatensis. Certe et nunc quoque est provinciae Bituricensis. Sed inter Gabalos, et provinciam Arelatensem *Longa procul longis via dividit invia terris.* Et ridicula sunt haec.

Garumna. Retinet nomen semper, sed integrum a capite ad Blaviam Castrum, ubi lingua Francica incipit. Nam tunc pro *Garonne*, dicitur Geronde, et *Gironde.* Vide in Tribunali Tolosano in Civitate Mimatensi. Excipit navigeros fluvios Tarnim, *le Tarn:* Oliten, sive Oldum, *Ooldt*, aut cum articulo *l'Ooldt:* Duranium Ausonio, Dordoniam apud Gregorium Turonensem, *la Dordogne*, unum ex praecipuis non solum Aquitaniae, sed etiam totius Galliae fluminibus.

Gebenna. Scribendum Cebenna per C. *Les Cebenes et Cevenes.*

Genabum, qui negant Aurelianensium urbem esse, habent opposita omnes veri vestigia apud Caesarem et multa alia argumenta. Nam quo nomine vocandi sunt, qui *Gien* esse putant?

Geneva. Media corripi debet, ut in Elusa: quod non solum Helveticus Germanismus ostendit, qui *Genff* vocat, sed etiam ipsi rustici suburbicarii, et reliqui Sabaudi: qui Zenevam, accentu in prima enunciant. Sed Gallorum proprium est mediam correptam producere. *publique, facile:* quae Latine corripitur.

Gergovia. Supersunt quaedam vestigia cum veteri appellatione aliquot stadiis ab urbe Claromontensi Avernorum.

Helvii. Diximus supra esse *le pays de Vivarais*, ubi Alba Helviorum sine dubio *Aubenas*, id est Albanates. Caesar trans Ro-

danum dicit esse, et extra provinciam Romanam, proximos Alvernis, et Cebennis montibus.

Icius. Est promontorium prope Bononiam maritimam. Navale autem dicitur Gessoriacus. et delirant, qui aliud volunt esse a navali Bononiensi. Nam multa adversus eorum pertinaciam objici possunt. At qui Icium oppidum *Cales* esse putant, nullo negotio refelluntur a Ptolemaeo, qui prius ponit Icium, deinde Gessoriacum; hoc est Navale Bononiae, a quo oppidum *Cales* distat plusquam viginti millibus passuum: hoc est leucis Belgicis septem.

Lemovices. Le pays et Seneschaussée de Limosin. Urbs eorum Ratiastum. Sed commentario octavo, ubi vulgo editum est, *ad oppidum Lemovicum contendit;* legendum *Lemonum:* cujus oppidi mentio in Itinerario Antonini, et apud Ptolemaeum.

Ligeris. Ejus caput est in pago Velauno, et vulgo dicitur *la Font de Leire*, hoc est fons Ligeris. Excipit ingentes et navigiorum patientes fluvios non paucos: in quibus Elaverim, aemulum ipsi, neque magnitudine cedentem, et magis pisculentum; Carum, vel Carem, ut habet Fortunatianus: vulgo *le Cher.* item *Vigennam, la Viane, la Vignane,* et alios praeterea.

Lexovii. l'Evesché et Pays de Lisieux en Normandie.

Lingones. Langres.

Lutetia, Graecis λευκοτεκία, λυγοτεκία.

Matisco. l'Evesché de Mascon.

Matrona. Marne. Ingens flumen, neque minus ipso Sequana.

Melodunum. Hoc nomen perperam insultum est apud Caesarem bis, pro quo veteres omnes scripti codices habent Metiosedum. Verum quidem est Melodunum et Metiosedum unum idemque oppidum esse. sed Melodunum posterius est. Hodie *Melun* in insula Sequanae instar Lutetiae Parisiorum. Aliud Melodunum, vel, ut alibi reperio, Miliodunum in agro Bituricensi. Vulgo *Meun.* Alii pro Metiosedum legunt *Josedum*, et *Corbeil* interpretantur. Quibus bonam mentem precamur.

Mediomatrices. Posterioribus temporibus urbs Mediomatricum vocata est Metae, et vulgo nomen retinet, quum antea Divodurum ei nomen esset.

Menapii. Strabo cum Morinis continuat in maritimis Belgii, et Caesar quoque indicat ibi esse. Denique Ptolemaeus collocat ad ostia Mosae. Non sunt igitur Geldrii. neque, qui sapiunt, hoc concedent. Sed pars hodiernae Hollandiae et Brabantiae maritimae, vel potius secundum Strabonem ora Flandriae maritima, sunt veri Menapii. et Menapiscus pagus dicitur in Capitulariis Karoli Magni pro Flandriae Comitatu. Nunquam persuaderi nobis potuit Menapios esse Geldrios.

Morini. Eorum urbs Teroana diruta a Karolo quinto.

Nantuates. Cave credas esse monasterium hoc nomine in Sabaudia, ut quaedam non sana capita volunt. Sunt ii, in quibus pagus Octodurus est, id est, Sanctus Mauricius. Cujus rei fidem faciunt monumenta passionis legionis Thebaeorum, in quibus Octoduri est mentio: Octodurum autem a Caesare in Veragris proxime Nantuatibus collocatur. Quidam legunt Antuates. Sed qui Nantuates ad Acronium lacum constituunt et Constantienses esse dicunt, non minus desipiunt, quam qui monasterium illud Benedictinorum interpretantur.

Nitiobriges. Le Pays et Seneschaucée d'Agenois. Eorum civitas Aginnum Ausonio, Ptolemaeo; Agennum Hieronymo, Gregorio Turonensi, aliis. Si vis ridere, lege quae hactenus omnes de his delirarunt, quorum alii *Mompelier* esse dicunt, qui locus sex dierum itinere distat a

Nitiobrigibus; alii *Engoulesme* somniant. Alii jubent pro *Aginno* legendum esse *Agesinates*. Et quo non processit audax inscitia?

Nannetes. Nantes. Vide in Tribunali Aremorico.

Nervii. Quemadmodum certo nobis constat non esse Tornacenses, quod vulgo persuasum est; ita quinam sint, et quo nomine hodie appellentur, haud temere affirmarim.

Noviodunum. ad Ligerim. *Nevers.* Noviodunum Nivernensium, ut in quadam Notitia provinciarum Galliae legimus, quae penes Jurisconsultum Cujacium magnum erat. Et jam multis conjecturis nobis exploratum antea erat Noviodunum istud Eduis proximum civitatem Nivernensium: in cujus oppidi investigatione multi multa nugati sunt. Alia duo oppida hoc nomine memorat Caesar, sed nobis ignota. Nam nugatoribus jurantibus non credimus. Quartum praeterea est, quod Civitas Equestrium dicitur, et nomen retinet, ad Lemanum lacum. Dicitur enim *Nion*. Nam longe falluntur, qui Genevam Equestrium Civitatem esse credunt, quia quaedam vetus inscriptio Genevensis, ut ajunt, ejus mentionem fecerit. Hoc modo quot nominibus Roma vocanda esset, in qua tot monumenta et saxa hodie extant, quae tot urbium mentionem faciunt? Denique provincia Sequanorum, in qua civitas Equestrium est, est in sinistra ripa Lemani: Geneva in dextra, in Provincia Viennensi. Et, quod caput est, Noviodunum civitas Equestrium dicitur in manuscripta provinciarum Notitia: quamquam ibi positum est Neviduno, quomodo in ultimis illis obsolescentis Latinitatis temporibus omnia in pejus ac retro ferebantur, et ut imperii, ita Latini sermonis ruina sequebatur.

Petrocorii. Le Pays de Perigord. Eorum civitas divisa est in duo oppida, vetus et novum. Vetus adhuc dicitur Vesuna veteri adpellatione. Vide sextum libr. de emend. Temp.

Pictones. Le Pays de Poitou. Sunt hodie in tres Episcopatus tributi, Pictaviensem, Maliacensem et Luxoviensem. Pictaviorum civitas olim Augustoritum dicta.

Redones. l'Evesché de Renes en Bretagne.

Rodanus. In universum Gallis dicitur *le Rosne:* sed indigenis *lo Ros.* Excipit Isaram, Druentiam, Drunam, et Ararim non minorem eo, antequam in illum exoneretur.

Ruteni. Le Pays et Seneschaucée de Rodais. Eorum urbs Segodunum Rutenorum.

Sabis. La Sambre du Pays bas.

Samarobriva. Urbs Ambianorum. *l'Evesché d'Amiens.*

Scaldis. l'Escault.

Segusiani. Le Pays et Seneschaucée de Lionnois. Nam Lugdunum est in Segusianis, ut illud alterum in Convenis ad Garumnam. Sed et totus pagus Forensis, qui hodie *le Pays de Forest* dicitur, continentur in Segusianis. Et vetus inscriptio exstat in oppido *Furs*, in qua mentio est Fori Segusianorum. Nam a Foro Forenses dicti. et ipsum oppidum *Furs.*

Senones. Eorum urbs Agendicum. *l'Archevesché de Sens.*

Sequana. Seine.

Sequani. Le Pays de Besançon et Franche-Comté. Est provincia, quae dicta Maxima Sequanorum.

Suessones. aliis *Suessiones. Soissons.*

Tarbelli. le Pays de Labord. Urbs Aquae Tarbellicae.

Aqs. vide Auson. Lection. Aturrus fluvius, qui vulgo *l'Ador* vocatur, alluit illam urbem, unde Lucano dicitur Tarbellicus Aturus.

Turones. Eorum urbs Caesarodunum. *l'Archevesché de Tours.*

Velauni. Le Pays de Velai. Pa-

gus Velaunus. In veteribus Martyrologiis Episcopatus Aniciensis. *Le Pui en Velai.* id est, Podium in Velauno, quia urbs est in editissimo loco, qui lingua Gallorum *Pui*, id est, Podium dicitur.

Velocasses perperam edi putamus pro Baiocassibus. *Le pays, Bailliage et Evesché de Baieux en Normandie.*

Veneti. Vennes en Bretagne.

Veromandui. Eorum civitas Augusta Veromandorum. *Sainct Quentin en Vermandois.* In vita S. Quintini diserte dicitur Augusta Vermanduorum.

Vesuntio. Aliis scribitur Bisuntio. *Besançon.* Maxima Sequanorum.

Vienna. Vienne de Daulfiné. Vienna Allobrogum.

Vocates. Suspicamur esse *Boates, Buchs.* quod omnino certum est. Siti sunt in finibus Lapurdensium post Medulos in Novempopulania.

Vocontii. Le pays de Die jusques à Vaison.

Volcae. Duplices sunt. Volcae Arecomici, in quibus Nemausus, Ucetenses, Magalonenses, Bitierrae. Volcae Tectosages, in quibus Carcasso, et Tolosa. In Caesare editum est *Volgae*, ut et in quibusdam aliis scriptoribus.

Uxellodunum. Nomen retinet, *Ussoldun*, et *lo puech d'Ussoldun*, id est podium Uxelloduni. quia est in editissimo et valde praerupto loco situm. Locus est in finibus Cadurcorum, ut Caesar quoque notat, prope oppidum Martellum. Flumen, cujus nomen tacuit Caesar, est Dordonia: horrendum aspectu praecipitium, quale describitur a Caesare. Multae sunt ibi reliquiae vetustatis venerandae. Quotidie ab arantibus numismata Romana effodiuntur. Vix reperias rusticum, qui de loco interrogatus, non statim respondeat: Castrum Uxellodunum illud a Caesare magnis operibus expugnatum fuisse. Praeterea ostendunt fontem, cujus usum obsessis intercluserant Romani. Si uspiam scriptores hujus aevi in notandis veterum locorum appellationibus hariolati sunt, hic vero unus locus est, in quo melius fuisset illos tacuisse. Et quid opus eorum somnia referre?

Haec pauxilla de appellationibus locorum et gentium in Caesare delibavimus. Nam quaecunque omisimus, adeo inexplorata sunt, ut tantum abest, ea vere retulerint, qui de illis scripserunt, ut mihi constet nullam spem esse ad eorum indagationem penetrandi. Quare in medio ea relinquimus, et ingenue fatemur nos ea nescire, quod tam salvo pudore facere possumus, quam impudenter multi se ea scire professi sunt, in quo exemplo temeritatis primas tenet Bekkeselenus cum suo Teutonismo, ex quo Hebraïsmum etiam propagatum esse jurat. ἅλις δρυός.

SEQUITUR ILLUSTRISSIMI
JOSEPHI JUSTI SCALIGERI
Jul. Caes. Fil.
AD CLARISSIMUM VIRUM
Paulum G. F. P. N. Merulam,
EPISTOLA:
Ejusdem cum superiore Diatriba de GALLIAE NOTITIA argumenti.

Territorium Rupellae dicitur in veteribus monumentis Pagus Alnisiensis. Hodie *le pays d'Aulnis.* Accensebatur Seneschalliae Santonum. Sed ex quo Rupella excusso jugo Anglorum dedidit se Regi Franciae, pagus Alnisiensis cessit in privatam praefecturam, et a Santonio seclusus est. Neque ulli supremae Curiae potest subditus esse, praeterquam Parisiensi. Id enim inter capita eorum privilegiorum continetur.

Le pays entre deux mers. Pinguissimus tractus inter Garumnam et Duranium ingentes fluvios, qui propter magnitudinem vocantur maria ab incolis.

Le Marquisat de Fronsac, est in Seneschallia Burdigalensi.

Agenois, Nitiobriges, vocant sese Aquitanos hactenus; etiamsi aliter instituerit Ludovicus XI.

Medoc, Meduli, pars Seneschalliae Burdigalensis: arenosa regio. Meduli Ausonio.

Boates. Vide Auson. Lectiones. Dominium illius tractus pertinet ad Comites Candallae, qui vocant sese Capitales, id est, Dominos de Buchs. Sunt in finibus Medulorum.

l'Isle Jordain. Una ex quatuor civitatibus Comitatus Armaniacensis, ubi est tribunal Seneschalli. Fuit quidem parvus Comitatus, sed hodie vix memoria superest.

Garre, parvus comitatus in finibus Bigerronum.

Estrac, parvus Comitatus in finibus Bigerronum.

Allebret oppidulum in Syrtibus Lapurdensibus, quas Landas vocant, dedit nomen amplissimo Ducatui, qui memoria nostra institutus est, compositus ex mutilatione Seneschalliatus Agennensis, Armaniacensis, et Vasatensis.

Vasconia proprie est quicquid continetur intra Garumnam, Pyreneos montes, et Oceanum: quod Julio Caesari in commentariis belli Gallici dicitur Aquitania. Dicta est Vasconia a Vasconibus ferocissimis Pyrenaeorum populis, quos devictos primum a Pipino, deinde a Ludovico Caroli Magni filio (qui postea dictus fuit Pius) rege Aquitaniae, in plana Novempopulaniae deductos postea nomen huic regioni dedisse certum est. Nam fuerunt pars Cantabrorum, quos etiam hodieque Hispani *Vascuença* vocant. Itaque quae prius Regio a Caesare

Aquitania, postea a novem populis Novempopulania dicta, ea tandem a Vasconibus devictis, et in eam a Pyrenaeorum saltibus demissis Vasconia vocata fuit. Est autem tertia pars veteris Aquitaniae. Nam Aquitania ab Augusto triplex instituta fuit. Prima, cujus caput et Metropolis Bituriges Cubi, *Bourges*. Secunda Aquitania, Bituriges Vibisci, cujus caput et Metropolis Burdegala. Tertia Aquitania, tota Trans Garumnana, cujus Metropolis Augusta Auscorum, vulgo *Auchs:* quae provincia, ut diximus, ab Augusti temporibus ad Pipinum vocata fuit Novempopulania. a Pipino ad hunc usque diem Vasconia.

Guienna depravatum quidem nomen est ex Aquitania, ut res ipsa loquitur: sed ex quo tempore reges Angliae per affinitatem Francorum regum fuerunt Domini Guiennae, angustioribus finibus determinata est, quam olim. Nam Arverni, Biturigium (*Berry*), etc. seclusi fuerunt extra fines Guiennae: quae incipiebat a Confluentibus Viennae et Crosae fluminum ad Oceanum, Pyrenaeos, Tarnim flumen, et montes Avernorum. Itaque quum Edoardus tertius, nomine Aquitaniae, homagium faceret Regi Franciae, has praefecturas, sive Seneschallias, nominatim comprehendit. Citra Garumnam, Pictonium amplissimam regionem, Xantonium, Encholismenses, Lemovicum, Petrocorium, Aginnenses, Cadurcium (*Querci*), Rutenenses (*Rouargue*). Ultra Garumnam tota Novempopulania, praeter Benearnum (*Bearn*), quod semper fuit absoluti imperii. Itaque omnium istorum tractuum nomine, rex Angliae, aut primogenitus Angliae (*Princeps de Galles dictus*) faciebat homagium regi Franciae: Comites autem Armaniacus, Bigorrensis, Fuxensis, et alii faciebant ipsi Anglo homagium, non Regi Franciae. Haec latissima, amplissima, et praedives regio nomine Guiennae censebatur usque ad regnum Ludovici XI, qui cum fratri attribuisset Ducatum Aquitaniae; et ipsi promisisset quinque Seneschallias, ex una Burdegalensi Seneschallia fecit tres: Burdegalensem, quae unam tantum Dioecesim complectitur: Burdegalam ipsam; Vasatensem, in qua duae Dioeceses, nempe Adurensis, et ipsa Vasatensis, et tertiam Lapurdensem, in qua duae Dioeceses, Aquae Tarbellicae, et Lapurdensium civitas, sive Baiona. quartam Seneschalliam Xantonium addidit. Ab eo tempore Aquitania coepit vocari totum illud, quod illas tantum quatuor Seneschallias continet. Sed Regum est, mutare terminos provinciarum, non memoriam rerum. Nam hactenus omnes reliquae Seneschalliae vocant sese Aquitanos vel Guiennenses. atque adeo Seneschallus Burdigalensis vocatur magnus Seneschallus, non quidem quod hodie talis sit, (est enim minimus omnium), sed quia Burdigalensis Seneschallia quinque Dioecesibus finiebatur: et quum eo nomine magnus, ut re vera erat, vocaretur; hodie, ditione imminuta nomen integrum retinuit. Quin etiam quicquid ad Burdigalam solam pertinet, id non Burdigalense hodie vocatur, sed Aquitanum, vel Guiennense. Et curia Burdigalae minor, a qua provocatio est ad Parlamentum, curia Guiennae, et judices Guiennae vocantur, non Burdigalae. Haec igitur Guienna, quae hodie quatuor Seneschallis censetur, vocari jure merito potest Aquitania sive Guienna Ludovici XI. Quod dixi de Pictonio; quum in feudo Aquitaniae sive Guiennae comprehendit Edoardus III, scito saepe exclusum fuisse ex Aquitania, ut sub Ludovico IX, (is est Sanctus Ludovicus) saepe restitutum finibus Aquitaniae. Certe hodie

non parva pars Pictonii dicunt sese Guiennenses, ut olim erant re vera.

Comitatus Avenionensis, alias Comitatus *Venisse*, habet quatuor Dioeceses. Unum Archiepiscopatum Avenionem; tres Episcopatus Avenioni suffraganeos: Carpentoracte, Cabalionem, Vasionem. ut alibi notavimus. Totus Comitatus ille comprehendens quatuor illas Dioeceses datus fuit Pontifici Romano a Johanna Regina Neapolis, et Comitissa Provinciae, in compensationem tributi Papae per multos annos non soluti nomine regni Neapolitani, cujus feudatarium Dominum dicit se Papa. Itaque Rex Franciae nihil juris habet in illum Comitatum.

Burgundiae Comitatus. Est feudum Imperii sub protectione Bernensium Helvetiorum: quemadmodum Dunkerka est Borboniae familiae, ideoque regis Franciae. Sed Comes Flandriae est Dominus feudatarius, ad cujus tribunalia a Dunkerkae judice appellatur.

Charolois est regis Hispaniarum; sed rex Franciae est Dominus feudatarius. Est simplex feudum, neque supremi juris.

Armaniacensis (vulgo *Armagnac*) Comitatus continet Dioeceses duas ultra Garumnam, nempe Lactoratensem, vulgo *Laictoure*, et Auscensem (vulgo *Auchs*) Metropolim totius Novempopulaniae, sive Vasconiae. Subjicitur Parlamento Tolosano.

Bigerronum Comitatus (*le Comté de Bigorre*) continet unum Episcopatum Tarbam, sedem Episcopalem: vulgo *Tarbe de Begorre*, aut *Bigorre*, sub metropoli Auscensi in Vasconia, nempe ultra Garumnam. Est sub Parlamento Tolosano.

Ducatus Allebreti, ut supra diximus, quod de Constantinopoli dixit Hieronymus, eam nuditate omnium civitatum constructam fuisse, ita nuditate proximarum Seneschalliarum compositus est tam ultra, quam citra Garumnam. Caput est Noracum. Totus Ducatus est sub Parlamento Burdigalensi.

Lemovicium (*Limosin*) Seneschallia comprehendit duos Episcopatus, Ratiastum Lemovicum, *Limoges*, et Tutelam, *Tulle*. Subjacet Parlamento Burdigalensi.

Petrocorium (*Perigor*) Seneschallia continet duos Episcopatus, Vesunnam Petrocoriorum, *Perigueus*, et Sarlatum. Subjicitur Parlamento Burdigalensi.

Seneschallia Agennensis continet duos Episcopatus, nempe citra Garumnam Aginnum Nitiobrigum (*Agen*), ultra Garumnam Condomium, quod peculiari nomine dicitur Vasconia. Quemadmodum enim Africa dicitur tota illa magna continens, quae patet a Nilo ad Gades, et tamen in ea erat provincia, quae peculiariter dicebatur Africa, in qua Carthago: ita Vasconia quidem dicitur amplissima illa regio, quae olim vocata fuit Novempopulania. Sed peculiariter Vasconia quoque dicitur in ea Episcopatus Condomiensis. Itaque Seneschallus Agennensis vocat se Seneschallum Agennensium et Vasconiae, id est, Condomii. Quae appellatio vetus est. Nam temporibus Pipini pagus Agennensis citra Garumnam et ultra Garumnam dicebatur. Itaque sub Pipino in vetustissimis Annalibus refertur pluisse frumento in gago Agennensi ultra Garumnam: id est in ea regione, quae proprie dicitur Vasconia, in qua Condomium. Seneschallia Agennensis subjacet Burdigalensi Parlamento.

Seneschallia Cadurcium (*Querci*) continet duas Dioeceses, Divonam Cadurcorum (*Cahors*), et Montalbanum. Subjacet Parlamento Tolosano.

Seneschallia Rutenensis (*Rou-*

argue) complectitur duas Dioeceseses, Segodunum Rutenorum (*Rodais*), et Vabras. Subjacet Parlamento Tolosano.

Languedokium totum est sub Parlamento Tolosano. Comprehendit tres ingentes Seneschallias, Tolosanam, Carcaſſonensem, Belloquadrensem (*Beaucaire*), Episcopatus XXI.

Avernium (*Auvergne*) dividitur in montanum, et planum. Planum dicitur Alimania. quod nomen jam obtinebat tempore Gregorii Turonensis; quae regio opima est et fertiliſſima, civitatibus ampliſſimis, vicis, villis, praetoriis magnificis exculta. Duo Episcopatus sunt in Avernio, in plano quidem Auguſtonemetum Arvernorum, *Clermont en Auvergne*, non longe a Gergovia Caesaris. In montano est Episcopatus Sanctus Florus. Totum Arvernium est sub Parisiensi Parlamento.

Pagus Gabalitanus, vulgo *Givauldan*, unum Episcopatum habet Mimatensem, vulgo *Mende*. Subest Tolosano Parlamento. Eſt enim in Languedokio.

Pagus Vellaunensis, unum Episcopatum habet Aniciensem, *le Pui en Vellai*. Est pars Languedokii, ideo subeſt Tolosano Parlamento.

Fuxensis Ducatus, (*Foix*) ante paucos annos attributus est Languedokio, cum antea Guiennae censeretur. Continet unum Episcopatum Apamiensem.

Convenarum Comitatus, le Comté de Cominges, unum tantum Episcopatum continet, Sanctum Bertramum. est in Vasconia sub Parlamento Tolosano, ut diximus in Episcopatibus.

Picardia ampliſſima regio tota sub Parlamento Parisiensi.

Pares Franciae XII. Sex Clerici: quorum tres duces: Remensis Archiepiscopus, Laudunensis, et Lingonensis Episcopi. Tres Comites Clerici, Catalaunensis, Noviomensis, Bellovacensis. Sex Laïcorum tres duces, Normanniae, Burgundiae, Aquitaniae. Tres Comites, Campaniae, Flandriae, Tolosae. Omnes illi XII non poſſunt eſſe sub alio Palamento, quam Parisiensi, cujus ipsi consiliarii sunt. Parlamentum enim Parisiense conſtabat antiquitus ex LXXXVII Senatoribus, et XII Paribus Galliae. Itaque omnino erat centumviralis Senatus regni Franciae. Ideo solum Parlamentum Parisiense est Parlamentum Parium Franciae: qui apud id solum Parlamentum conveniri et cauſſam dicere, et, si opus est, condemnari poſſunt.

NOMINA

POPULORUM, OPPIDORUM, FLUVIORUM etc.

Quae apud Caesarem reperiuntur,

A S. CLARKIO ordine Alphabetico digesta.

A.

Acarnania. Regio Epiri. *Carnia.*

Achaia. reg. Peloponnesi. *le Duché de Clarence.*

Acilla, *sive* Acholla. Urbs Africae.

Adduasdubis. *vide* Dubis.

Adrumetum. Oppid. Afr. *Toulba* sive *Mahometta.*

Aduatici. *vide* Atuatici.

Aedui. pop. Galliae. *l'Autunois.*

Aegimurus. insula maris Africi. *la Galetta.*

Aeginium. oppid. Thessaliae.

Aegyptus.

Aetolia. regio Graeciae. *Artinia.* Al. *il Despotato.*

Agar. oppid. Africae. nescitur.

Agendicum. Urbs Senonum. *Sens.*

Alba. Oppid. Latii, in Italia. *Albano.*

Albici. pop. Galliae. Qui sint, nescitur. Quibusdam, *ceux de Viviers.*

Alesia, *sive* Alexia. Mandubiorum oppidum: *Alise. Vide* Mandubii.

Alexandria. urbs Aegypti. *Scanderia.*

Allobroges. *Sabaudi.*

Alpes. Montes.

Amagetobria. urbs Galliae. nescitur.

Amantia. Oppid. Macedoniae. *Porto Raguseo.*

Amanus, mons Syriae. *M. di Scanderona.*

Ambarri. pop. Galliae. incertum.

Ambialites. pop. Galliae. *ceux de Lamballe en Bretagne.* Sed creditur corruptum ex Ambiani.

Ambianum. Oppidum Belgarum. *Amiens.*

Ambibari. pop. Galliae. *ceux d'Ambie en Normandie.*

Ambivareti. pop. Galliae. *le Vivarais.*

Ambivariti. *Brabantini.* Incertum.

Ambracia. urbs Epiri. *l'Arta.*

Amphilochi. pop. Epiri. *Anfiloca.*

Amphipolis. urbs Macedoniae. *Christopoli* seu *Emboli.*

Anartes. pop. Germaniae. *Walachi, Servii, Bulgari.* Incertum.

Anas. fluv. Hispan. *Guadiana* sive *Rio Roydera.*

Ancalites, Britanni. *The hundred of Henley*, Camdeno.

Ancona. urbs Italiae. *Ancona.*

Andes. pop. Galliae. *Le Duché d'Anjou.*

Antiochia. urbs Syriae. *Antachia.*

Antuates. *vide* Nantuates.

Apollonia. urbs Macedoniae. *Piergo.*

Aponiana. Insula prope Lilybaeum, promontorium Siciliae.

Apsus. fluv. Macedoniae. *Aspro.* Al. *Ureo.* Al. *Spirnaza.*

Apusia. reg. Italiae. *Puglia.*

Aquilaria. opp. Africae, prope Clupeam.

Aquileia. urbs Italiae. *Aquilegia.*

Aquitania. regio Galliae. *Guienne.*
Arar. fluv. Galliae. *La Saone,* vel *Sône.*
Ardenna, Silva. *Forest d'Ardenne.*
Arecomici. *vide* Volcae.
Arelatae. urbs Galliae, *Arles.*
Ariminum. urbs Italiae. *Rimini.*
Armenia minor. regio Asiae. *Aladuli.*
Armoricae civitates. *La Bretagne.*
Arretium. urbs Hetruriae in Italia. *Arezo.*
Arverni, pop. Galliae. *le pays d'Auvergne.*
Asculum. opp. Italiae. *Ascoli.*
Ascurum. oppid. maritim. Mauritaniae.
Asparagium. oppid. Macedoniae.
Aspavia. oppid. Hispan. Baet. *Espejo.*
Asta. oppid. Hispan. Baet. *Massa de Asta.* Al. *Xerez de la Frontera.*
Ategua. oppid. Hispan. Baet. *Tebala Veja.*
Atrebates. pop. Gall. *le Pays d'Artois.*
Atuatici. *Leodienses.* Al. *le Comté de Namur.* Al. *Bosteduc.*
Atuatuca. pag. Belgii. *Tongern. Tungri.*
Avaricum. urbs Aquitaniae. *Bourges.*
Aulerci Eburovices. pop. Galliae. *le Pays d'Evreux, en Normandie.*
Aulerci Diablintes. pop. Galliae. regio dicta *le Perche.*
Aulerci Cenomanni. pop. Galliae. *le Pays du Maine.*
Aulerci Brannovices. pop. Galliae. *le Morienne.*
Ausci. pop. Galliae. *ceux d'Auchs* vel *Aux en Gascogne.*
Ausetani. pop. Hispaniae sub Pyrenaeis.
Auximum. oppid. Italiae. *Osimo* sive *Osmo.*
Axona. fluv. Gall. Belg. *Aisne.*

B.

Bacenis. silva German. *Thuringer Waldt.* Al. *der Hartz-Waldt.*
Baetis. fluv. Hispan. *Guadalquivir.*
Baeturia. *vide* Bethuria.
Bagrada. fluv. Africae, prope Uticam.
Baleares insulae. *Majorca* et *Minorca.*
Batavorum insula. pars Geldriae. *Betuwe.*
Belgae. *les Pays Bas.*
Bellocassi, *sive* Velocasses. pop. Galliae. *le Pays de Bayeux en Normandie.* Al. *le Vexin.*
Bellocavi, pop. Galliae. *le Beauvaisis.*
Bessi. pop. Thraciae.
Bethuria. regio Hispan. Lusit. *Estremadura.*
Betones *sive* Berones. pop. Hispan. Tarracon. *Briones.*
Bibracte. urbs Aeduorum. *Bevray d'Autun.* Al. *Beurect.* Al. *Beaulne.*
Bibrax. Rhemorum oppid. *Braine* sive *Bresne.* Al. *Bray.*
Bibroci. Britanni. *The hundred of Bray.* Camd.
Bigerriones. pop. Galliae. *le Comté de Bigorre en Gascogne.* Incertum.
Bithynia. Regio Asiae.
Bituriges. pop. Galliae. *le Duché de Berry.*
Boii. pop. Galliae. *les Bourbonnois.*
Bosphorus. regio prope Pontum Euxinum.
Brannovices. *vide* Aulerci.
Bratuspantium. oppid. Bellovacorum. *Beauvais.*
Britannia.
Brundisium. urbs Italiae. *Brindisi.*
Brutii. pop. Italiae. *Calabri.*
Bullis. oppid. Macedoniae.
Bursavolenses. pop. Hispan. Baet. Creduntur iidem qui Ursaonenses.
Buthrotum. urbs Epiri. *Butrinto* sive *Botronto.*

C.

Cabillonum. urbs Galliae. *Chalons sur Saone.*
Cadetes. pop. Galliae. nescitur.
Cadurci. pop. Galliae. *le pays de Quercy.*
Caresi. pop. Belgii. Incertum.
Calagurritani. pop. Hisp. Tarracon. *Calahorra.*
Caletes. pop. Galliae. *le pays de Caulx en Normandie.*
Calydon. Urbs Aetoliae. *Ayton.*
Camerinum. Urbs Umbriae, in Italia. *Camerino.*
Candavia. reg. Macédoniae. *la Canovia.*
Canopus. urbs Aegypti. *Bochir.*
Cantabri. pop. Hisp. Tarracon. *Biscaya.*
Cantium. Pars Britanniae. *Kent.*
Canusium. urbs Apuliae, in Italia. *Canosa.*
Cappadocia. reg. Asiae.
Capua. urbs Italiae. *Capoa.*
Carales. Sardiniae urbs. *Cagliari.*
Carcaso. urbs Gall. *Carcassone.*
Carmona. oppid. Hispan. Baet. *Carmone.*
Carnutes. pop. Galliae. *le pays du Chartrain.*
Carruca. oppidum Hispan. nescitur.
Carteja. oppid. Hispan. *Algeziva.* Al. *Tariffa.*
Casilinum. oppid. Italiae. *Castelluzzo.*
Cassi, Britanni. *The hundred of Caishow.* Camd.
Castulonensis saltus. urbs Hispan. Tarracon. *Castona la vieja.*
Castra Posthumiana. oppid. Hisp. Baet. *Castro el Rio.*
Catuaci. pop. Galliae. *ceux de Douay.* Sed *creditur corruptum ex* Atuatici.
Caturiges. pop. Galliae. *le pays d'Embrun.* Al. *Charges.*
Cebenna, mons. vide *Gebenna.*
Celtae. pop. Galliae.
Celtiberia. reg. Hispaniae.
Cenimagni. Britanni. *Iceni,* Camd. *Suffolk, Norfolk,* et *Cambridgeshire.*
Cenomanni. pop. Galliae. *le pays du Maine* sive *Mans.*
Centrones. pop. Galliae. *le pays de Tarantaise.*
Centrones. Nerviorum clientes. pop. Belgii. *ceux de Courtray.* Al. *de S. Truyen.* Al. *Gandavenses.*
Cerauni. montes Epiri. *Monti di Chimera.*
Cerina. insula Af. *Chercara. Cercare.*
Cherronesus. penins. Afr. prope Alexandriam.
Cherusci. pop. Germaniae. *Lunenburgenses.* Al. *Mansfelders.*
Cilicia. reg. Asiae min. *la Caramanie.*
Cimbri. pop. Germaniae. *Jutlanders.*
Cinga. fluv. Hispan. *Cinca* sive *Senga.*
Cingulum. oppidum Piceni, in Ital. *Cingoli.*
Cirta. oppid. Afr. *Constantina,* sive *Cosantina.* Al. *Tadel.*
Clupea. urbs Afr. marit. *Quipia.*
Cocosates. pop. Galliae. nescitur.
Comana, Pontica. *Com.,* sive *Tabachzan.*
Comana, Cappadociae. *Arminacha.*
Compsa. urbs Ital. *Conza* sive *Consa.*
Condrusi *sive* Condrusones. pop. Belgii. *Condrotz.*
Confluens Mosae et Rheni. *Coblentz.*
Corcyra. Insula Epiri. *Corfu.*
Corduba. urbs Hispan. Baet. *Cordova.*
Corfinium. oppid. Pelignorum, in Ital. *St. Pelino.* Al. *Pentina,* vicus Aprutii.
Corneliana castra. urbs Afr. inter Carthaginem et Uticam.
Cosa. *vide* Compsa.
Cosanum. urbs Calabriae, in Italia. *Cassano.*
Cretenses. *ceux de l'Isle de Candie.*

Curiosolitae. pop. Galliae. *Cornoualle en Bretagne.*
Cyclades. Ins. Aegaei maris. *l'Isole dell' Archipelago.*
Cyprus. Ins. *Cipro.*

D.

Daci. *Transylvani, Moldavi* et *Valachi.*
Danubius. fluv. *Donaw.*
Dardani. pop. Mysiae. *Rascia et pars Serviae.*
Decretia. opp. Galliae. *Decise sur Loire.*
Delphi. urbs Achaiae. *Delfo.* Al. *Salona.*
Delta. pars Aegypti, in ostiis Nili.
Diablintes. pop. Galliae. regio dicta *le Perche.* Al. *Diableres en Bretagne.* Al, *Linter*, Brabantiae.
Dubis. fluv. Burgundiae, *le Doux.*
Duracium. *vulgo*, urbs Galliae, in Pictaviensi provincia. Sed apud Caesarem revera est nomen Viri nobilis.
Durocortorum. urbs Galliae, *Reims.*
Dyrrachium. urbs Macedoniae. *Durazzo. Drazzi.*

E.

Eburones. pop. Belgii. *Tongres.* Al. *Liegeois.*
Eburovices. *vide* Aulerci.
Elaver. fluv. Galliae. *Allier.*
Eleutheri. *vide* Cadurci *et* Suessiones.
Elis. urbs Peloponnensi. *Belvedere.*
Elusates. pop. Galliae. *le pays d'Euse en Gascogne.*
Ephesus. urbs Asiae min. *Efeso. Figena.*
Epidaurus. urbs Dalmatiae marit. *Ragusa. Dobronicha.*
Epirus. regio Graeciae. *Chimera et Larta.*
Essui. pop. Gall. *ceux de Seez.* Sed *potius creditur corruptum ex* Aedui.
Eusubii. creditur corruptum ex, *Unelli* vel *Lexovii.*

F.

Fanum. urbs Umbriae, in Italia. *Fano.*
Frentani. pop. Italiae.

G.

Gabali. pop. Galliae. *le pays de Givaudan.*
Gaditani. pop. Hispan. *ceux de Cadis.*
Galli.
Gallograecia. regio Asiae min. *Galatia.*
Garites, pop. Galliae. *le pays de Gavre* sive *Gavardan.* Al. *Agennois.*
Garoceli *sive* Graioceli. pop. Galliae. *ceux de Mont Cenis.* Al. *de la val de Morienne.* Al. *du mont Genevre.*
Garumna. fluv. Galliae. *la Garonne.*
Garumni. pop. Galliae circa Garumnam.
Gebenna. *Montagnes de Cevennes.*
Genabum. opp. Galliae. *Orleans.*
Geneva.
Genusus. fluv. Macedoniae.
Gergovia, Bojorum et Arvernorum. urbes Galliae. Incertum.
Germania.
Getuli. pop. Africae.
Gomphi. opp. Thessaliae. *Gonfi.*
Gorduni. pop. Belgii. *Gandavenses.* Al. *ceux de Courtray.* Incertum.
Grajoceli. *vide* Garoceli.
Grudii, Nerviorum clientes. pop. Belgii. *ceux de Bruges.* Al. *de Louvain.*

H.

Heliacmon. fluv. Macedoniae.
Harudes. pop. Germaniae. nescitur.
Helvetii. *les Suisses.*

Helvii. pop. Galliae. *le pays de Vivarez.*
Heraclea Sentica. oppid. Macedoniae.
Hercynia silva, in Germania. *Forest de Boheme.* olim multo amplior.
Herminius, mons Lusitaniae. *Monte Armino.* Al. *Monte della Strella.*
Hibernia.
Hippo. urbs Africae. *Bona.*
Hispalis, urbs Hispan. Baet. *Sevilla.*
Hispania.

I.

Jacetani. *vide* Lacetani.
Jadertini *sive* Hiadertini.) Jadera, urbs Illyrici. *Zara.*
Iberus, fluv. Hispan. Tarracon. *Ebro.*
Iccius *sive* Itius portus. opp. Galliae. *Vissent*, sive *Witsant.* Al. *Calais.*
Igilium. *il Giglio : l'Isle du Lys*, in mari Tyrrheno.
Iguvium. urbs Umbriae, in Italia. *Gubio.*
Ilerda. urbs Hispan. Tarracon. *Lerida.*
Illurgavonenses. pop. Hispan. prope Iberum.
Illyricum. *Sclavonia.*
Ilurgis. oppid. Hispan. Baet. *Illora.*
Issa. Insula maris Illyrici. *Lissa.*
Italia.
Italica. urbs Hispan. Baet. *Sevila la veja.* Al. *Alcala del Rio.*
Ituraea. reg. Palaestinae.
Jura. Mons Galliae. *le Mont Juras.*

L.

Lacetani. pop. Hispan. sub Pyrenaeis.
Larinates. Larinum, urbs Italiae. *Larino.*
Larissa. urbs Thessaliae. *Larizza.*
Latobriges *sive* Latobrigi. nescitur.
Lemanus lacus. *le Lac de Geneve.*
Lemovices. pop. Galliae. *le Limosin.*
Lemovices Armorici. *Ceux de St. Paul de Leon.*
Lenium, oppid. Lusitaniae. nescitur.
Lepontii. Incolae vallis Levontinae, inter Alpes.
Leptis. oppid. Africae. *Lebeda* sive *Lepeda.*
Levaci. pop. Belgii. Incertum.
Leuci. pop. Gal. Belgicae. *le Toulois.*
Lexovii pop. Galliae. *Lisieux en Normandie. le Lieuvin.*
Liburni. pop. Illyrici.
Ligeris. fluv. Galliae. *le Loire.*
Lilybeum, promont. Siciliae. *Capo Coco.* Al. *Capo Boco.*
Limo *sive* Limonum. urbs Galliae. *Poitiers.*
Lingones. pop. Galliae. *ceux de Langres.*
Lissus. urbs Macedon. *Alessio.*
Lucani, pop. Italiae.
Luceria. urbs Italiae. *Lucera.*
Lusitania. *Portugal.*
Lutetia. *Paris.*

M.

Macedonia.
Magetrobia *sive* Amegetrobia. urbs Galliae. Incertum.
Malaca. urbs Hispan. Baet. *Malaga.*
Mandubii. pop. Galliae. *Vide* Alexia. *l'Auxois en Bourgogne.*
Marcomanni. pop. Germaniae. *Marck.* Al. *Bohemia.*
Marrucini. pop. Aprutii, in Italia.
Marsi. pop. Italiae. *Ducato de Marsi.*
Massilia urbs Galliae. *Marseille.*
Matisco. urbs Galliae. *Mascon.*
Matrona. fluv. Galliae. *la Marne.*
Mauritania. reg. Africae. *Barbarie.*
Mazaca. urbs Cappadociae. *Tisaria.*

Mediomatrices. *ceux de Metz en Lorraine.*
Medobrega. urbs Lusitaniae. *Armenna.*
Meldae. *ceux de Meaux.* Sed creditur corruptum ex Belgae.
Melodunum. oppid. Galliae, supra Lutetiam. *Melun.*
Menapii. pop. Germaniae, in ora Flandriae maritima. Incertum.
Messana. urbs Siciliae. *Messina.*
Metiosedum. oppidum Galliae ad Sequanam infra Lutetiam. *Corbeil.*
Metropolis. urbs Thessaliae, inter Pharsalum et Gomphos.
Mitylena. urbs Lesbi ins. *Metelin.*
Mona, Insula. *Man.* Al. *Anglesey,* minus recte.
Morini, pop. Galliae. *ceux de Terouanne en Artois.*
Mosa. fluv. Galliae Belgicae. *la Meuse.*
Munda. urbs Hispan. *Munda.* Al. *Ronda la Veja.*

N.

Nabataei. pop. Arabiae.
Nannetes. pop. Galliae. *ceux de Nantes.*
Nantuates. pop. Galliae. Incertum.
Narbo. urbs Galliae. *Narbonne.*
Naupactus. urbs Aetoliae. *Lepanto.*
Neapolis. *Napoli.* urbs Italiae.
Neapolis. urbs Afr. inter Clupeam et Adrumetum.
Nemetes. pop. German. *ceux de Spire.*
Nemetocenna. Oppid. Belgii. Incertum. Quibusdam, *Arras.*
Nervii. *le Haynault.* Al. *ceux de Tournay.* Incertum.
Nicopolis. oppid. Armeniae min. *Gianich.* Al. *Chiorme.*
Nilus fluv. *le Nil.*
Nitiobriges. pop. Galliae. *l'Agenois.*
Noricum *sive* Noreia. urbs Germaniae. *Nuremberg.* Incertum.
Noviodunum Suessionum. *Soissons.*
Noviodunum Aeduorum. *la ville de Nevers.*
Noviodunum Belgarum. *Noyon.*
Noviodunum Biturigum. *Neuvy sive Neufvy.*
Numidae. pop. Africae.
Nymphaeum. promontorium Macedoniae, in confinibus Illyrici.

O.

Obucula oppid. Hispan. Baet. Incertum.
Ocelum. oppid. Alpinum Galliae. *Exilles.* Al. *Oulx.*
Octodurus. oppid. Helvet. *Martenach, Martigny, St. Maurice.*
Octogesa. oppid. Hispan. Tarracon. *Mequinenza.*
Orchomenus. oppid. Boeotiae. *Orcomeno.*
Oricum. oppid. Epiri. *Orco* sive *Orcha.*
Oscenses. pop. Hispan. Tarracon.
Osismii. pop. Galliae. Incertum.

P.

Paemani. *ceux de Pemont,* in territorio Leodiensi. Incertum.
Palaepharsalus. *vide* Pharsalus.
Palaeste. oppid. Epiri, prope Oricum.
Parada. oppid. Africae, non longe ab Utica.
Paraetonium. urbs Afr. marit. *Alberton* sive *Berton.*
Parisii. *l'Isle de France.*
Parthi. pop. Asiae.
Parthini. pop. Macedoniae.
Peligni. pop. Italiae, in Aprutio.
Pelusium. urbs Aegypti. *Belbeis.*
Pergamus. urbs Mysiae. *Pergamo.*
Petra. oppid. Macedoniae.
Petrogorii. reg. Galliae. *le Perigord.*
Pharsalus. urbs Thessaliae. *Farsa.*
Pharus. olim insula Aegypti. *Farion.*
Picenum. reg. Italiae. *la Marca d'Ancona.*

Picto-

Pictones. pop. Galliae. *le Pays de Poitou.*
Piruſtae. pop. Illyrici. *Albanesi.* Incertum.
Piſaurum. urbs Umbriae in Italia. *Pesaro.*
Pleumosii. pop. Belgiae circa Tornacum. Incertum.
Pontus. reg. Asiae, ad mare Euxinum.
Poſthumiana caſtra. *vide* Caſtra.
Preciani. pop. Galliae. *Precins.* Incertum.
Provincia Romanorum. *la Provence.*
Ptolemaeis. urbs Africae. *St. Jean d'Acre.*
Pyrenaei montes.

R.

Ravenna. urbs Italiae. *Ravenna.*
Rauraci. pop. Helvetiis finitimi. *ceux de Bâle.*
Rhedones. pop. Galliae. *ceux de Rennes en Bretagne.*
Rhemi. pop. Galliae. *le Remois.*
Rhenus. fluv. *le Rhein.*
Rhodanus. fluv. Galliae. *le Rhône.*
Rhodii. *ceux de Rhodes.*
Roma.
Ruspina. urbs Africae marit. *Sousa.* Al. *Mahadia.*
Ruteni. pop. Galliae. *la Rouergue. le Rodais.*

S.

Sabis. fluv. Belgii. *Sambre.*
Saguntini. pop. Hiſpan. Tarracon. *Morvedre.*
Salonae. urbs Dalmatiae. *Salona.* Al. *Spalatro.*
Salſum. fluv. Hiſpan. Baet. *Rio Salado* sive *Guadajos.*
Samarobriva. pagus Galliae Belgicae. *Amiens.*
Santones. pop. Galliae. *la Saintongue.*
Sardinia inſula. *Sardegna.*
Sarſura. oppid. Afr. nescitur.
Scaldis. fluv. Belgii. *l'Escaut. Scheld.*
Seduni. pop. Galliae. *le haut Valais.*
Sedusii. pop. Germaniae. nescitur.
Segni. pop. Belgii. nescitur.
Segontiaci. Britanni. Incertum.
Segovia. urbs Hiſpan. Baeticae. *Segovia la menor.*
Segusiani. pop. Galliae. *le Lyonnois.*
Senones. pop. Galliae. *le Senonois.*
Sequana. fluv. Galliae. *la Seyne.*
Sequani. pop. Galliae. *la Franche Comté.*
Seſuvii. pop. Galliae. *ceux de Seez.* Incertum.
Sibutzates. pop. Galliae. *le Pays de Buch.* Incertum.
Sicilia. inſula.
Sicoris. fluv. Cataloniae. *Segre.*
Sigambri *sive* Sicambri. pop. Germaniae. Nescitur.
Silicensis. fluv. Hiſpan. Baet. *Rio de las Algamidas.* Al. creditur corruptum ex *Singuli*; *Xenil.*
Soricaria. oppid. Hiſpan. nescitur.
Soritia. oppid. Hiſpan. nescitur.
Sotiates *vel* Sontiates. pop. Galliae. *Solz. le Pays alentour d'Aire.*
Sueſſiones. pop. Galliae. *le Soissonnois.*
Suevi. pop. Germaniae. *Schwaben.*
Sulcitani. pop. Sardiniae.
Sulmo. urbs Italiae. *Sulmona.*
Syria.

T.

Tamesis. fluv. Britann. *Thames.*
Tarbelli. pop. Galliae, prope Pyrenaeos montes. *ceux d'Ays et de Bayone au Pays de Labourd.*
Tarracina. oppidum Italiae.
Tarraconenſes. Tarraco. urbs Hiſpan. *Tarragone.*
Tarſus. urbs Ciliciae. *Tarso.*
Tarusates. pop. Galliae. *le Teursan.* Incertum.

Tauris. Insula in mari Illyrico. nescitur.
Tauroïs. castellum prope Massiliam.
Tectosages. *vide* Volcae.
Tegea. oppid Africae. nescitur.
Tenchtheri. pop. Germaniae. nescitur.
Tergestini. *ceux de Triste.* in confinibus Istriae et Carnorum.
Teutoni. populi Germaniae. *Teutsch.*
Thabena. urbs Africae.
Thapsus. oppid. Africae marit.
Thebae. urbs Boeotiae. *Tiba* sive *Stibes.*
Thessalia. regio Macedoniae.
Thurii *sive* Turii. pop. Italiae. *Torre Brodogneto.*
Tigurinus pagus. *Canton de Zurich.* Al. *ceux d'Avenches.*
Tisdra *sive* Tisdrus. urbs Africae. *Cairoan.*
Tolosates. pop. Galliae. *ceux de Thoulouse.*
Tralles. urbs Asiae min. in Lydia. *Chora.*
Treviri. *le Trevirois. ceux de Triers.*
Triboces *sive* Tribocci. pop. German. *Alsace.*
Trinobantes. pop. Britanniae. *Middlesex.*
Tulingi. pop. Germaniae. Incertum.
Turinus ager. *vide* Thurii.
Turones. pop. Galliae. *la Touraine.*

V.

Vacca. oppid. Africae. nescitur.
Vahalis *sive* Walis, fluvius. pars Rheni. *Wael.*
Vangiones. pop. Germ. *Wormes.*
Varus. fluv. Gall. *le Var.*
Ubii. pop. German. *ceux de Cologne.*
Ucubis. opp. Hispan. Baet. *Lucubi.*
Velauni. pop. Galliae. *le Velai.*
Vellaunodunum. oppid. Galliae. *Auxerre.* Al. *Casteau Landon.* Al. *Villeneuve en Loraine.* Al. *Veron.*
Velocasses. *vide* Bellocasses.
Veneti. pop. Galliae. *Vannes en Bretagne.*
Ventisponte. oppid. Hispan. nescitur.
Veragri. pop. Galliae. *le Pays de Gavot.* Al. *Chablais.*
Verbigenus *sive* Urbigenus pagus. pop. Helvet. *le Pays àlentour d'Orbe.*
Veromandui. pop. Galliae. *le Vermandois.*
Versaonenses. *vide* Ursaonenses.
Vesontio. urbs Galliae. *Bezançon.*
Vettones. pop. Hispan. *Extremadura.*
Vibo ad fretum. oppid. Italiae, prope fretum Siculum.
Vienna. urbs Galliae Narbonensis. *Vienne en Daufiné.*
Ulla *sive* Ulia. oppid. Hispan. Baet. *Monte major.* Al. *Vaena.* Al. *Velia.*
Unelli. pop. Galliae. nescitur.
Vocates. pop. Galliae. in finibus Lapurdensium. *Buchs.* Incertum.
Vocontii. pop. Galliae. *ceux de Die en Daufiné, et de Vaison au Comtat de Venisse.*
Vogesus. *le Mont de Vauge en Loraine.* Al. *de Faucilles.*
Volcae Arecomici et Tectosages. pop. Galliae. *le bas et le haut Langeduoc.*
Ursao. oppid. Hispan. Baet. *Ossuna.*
Usceta. opp. Afr. nescitur.
Usipetes. pop. German. Incertum.
Utica. urbs Africae. *Biserte.*
Uxellodunum. oppidum Galliae. Incertum. Quibusdam *Ussoldun.*
Uzida. opp. Afr. Incertum.

X.

Xantones. *vid.* Santones.

Z.

Zama. urbs Afr. *Zamora.*
Zetta. opp. Afr. marit. *Zerbi.*
Ziela *sive* Zela, urbs Ponti.

INDEX

RERUM MEMORABILIUM,

QUAE IN

COMMENTARIIS CAESARIS

HABENTUR.

A.

Abies *in* Britannia *non provenit* G. 5, 12.
absentia vehementius hominum mentes perturbat G. 7, 84.
absentis etiam perinde ac praesentis Ariovisti *crudelitas timetur* Sequanis G. 1, 32.
Acarnania Caesari *subdita* C. 3, 55.
Acco Senonum *princeps*. G. 6, 4. *ejus supplicium* G. 6, 44.
in Achaja *et* Dyrrhachio *a* Caesare gesta C. 3, 55. *et seq.*
Achillas *praefectus regis* Ptolemaei *ad occidendum* Pompejum *missus* C. 3, 104. *idem exercitus* Alexandrini *dux adversus* Caesarem C. 3, 108. *ejus crudelitas et copiae* C. 3, 110. *interitus* Al. 4.
Achillis *et* Memnonis *congressus* H. 25.
Acilla *civitas libera se* Caesari *dedit* Af. 33. *obsidetur frustra a* Pompejanis Af. 43.
Actius Pelignus Pompejanus *captus a* Caesare *incolumis dimittitur* C. 1, 18.
Actius Rufus L. Afranium *proditionis postulat* C. 3, 83.
Actii Varii Pompejani *delectus* C. 1, 12. 3, 1. *fuga* C. 3, 12.
Actius Varus Tuberonem *appulsu Africae prohibet* C. 1, 31. *ejus copiae* C. 2, 23. *castra* C. 2, 25. *pugna cum* Curione C. 2, 33. *periculum, clades, astutiaque* C. 2, 35.
Actius Varus *castellorum praefectus* H. 27. *ejus mors* H. 31.
Abducillus Gallus Allobrox C. 3, 59.
Adcantuanni *rebellio ac mox deditio* G. 3, 22.
adolescentes facile seducuntur G. 7, 37.
Adrumetum *oppidum* C. 2, 23. *a* Caesare *obsidetur* Af. 3. *capitur* Af. 89.
Adrumetinorum *mulcta a* Caesare Af. 97.
Aduatici *eorumque res* G. 2, 4. 16, 29. *et seqq.* 2, 30. *et seqq.* 5, 38, 39, 56. 6, 2.
Aeduorum *auctoritas ac potestas et mox calamitas* G. 6, 12. *et seqq.* 7, 5, 9, 37, 41. 8, 46. *clientes* G. 1, 31. 7, 75. *tumultus ac seditio* G. 7, 32. *et seq. perfidia* G. 7, 54. *lex de magistratibus suis* G. 7, 33. *res cum* Ariovisto G. 1, 33. *cum* Arvernis G. 1, 31. *et seqq. cum* Biturigibus G. 7, 5. *cum* Caesare *et Romanis* G. 1, 11, 16, 17, 32, 35, 43. *et seq.* 5, 7, 54. 6, 4. 7, 32. *et seq.* 7, 54. *et seq.* 7, 63, 89. *cum* Hel-

vetiis G. 1, 11, 14. *cum* Sequanis G. 6, 12.
Aeginium *oppidum* C. 3, 79.
Aegus Gallus Allobrox *apud* Caesarem *accusatus* C. 3, 59. *ad* Pompejum *transfugit* C. 3, 60.
aegri militis ingens animus adversus hostes G. 6, 38.
Aegypti *munimenta* Al. 26.
Aegypto *et* Alexandria Caesar *potitus* Al. 30, 31. *et seq.*
Aegyptiae *classis* Pompejanae *praefectus* Pompejus *filius* C. 3, 5.
Aegyptii *milites* Caesari *insidiantur* C. 3, 106.
aequinoctialis navigatio periculosa G. 4, 36. 5, 23.
aerariae secturae seu stricturae in Aquitania G. 3, 21.
aerarium sanctius C. 1, 14.
aerei nummi, et taleae ferreae pro pecunia apud Britannos G. 5, 12.
aes apud Britannos *non nascitur* G. 5, 12.
aestimatio rerum et solutio arbitraria ex decreto Caesaris *aequissima* C. 3, 20.
aestimationes rerum et possessionum in angustia fidei C. 3, 1.
aestus maris bis incitatus XII *horarum spatio* G. 3, 12.
aestus marini vis G. 5, 8.
aestus maritimos majores concitat plena luna G. 4, 29.
aestum ut vitent Galli G. 6, 30.
Aetolia *a* Caesarianis *ducibus recepta* C. 3, 35.
Afranii *et* Petreji *res* C. 1, 38. *et seqq.*
Afranii *mors* Afr. 95. *et seqq.*
Afraniana *legio* H. 7.
Afri, *insidiosa natio* Af. 10.
Africae *calamitas* Af. 26, 47.
Africanae Caesaris *copiae* Af. 77.
Afrorum *mos in frumentis suis in specubus subterraneis condendis* Af. 65.
Agar *oppidum* Af. 67, 76.
Agendicum *oppidum* G. 6, 44. 7, 10.
agger ex lateritiis muris confectus C. 2, 15.
agger Romanorum ad Avaricum *oppidum* G. 7, 24.
agriculturae cur non studeant Germani G. 6, 22.
agi privati olim Suevis *nulli* G. 4, 1.
agros a finibus suis latissime vacare, pulchrum ducunt Suevi G. 4, 3.
alacritas animi, pugnae studio incenditur C. 3, 92.
Alba *oppidum* C. 1, 15.
Albici *contra* Caesarem *a* Massiliensibus *acciti* C. 1, 34, 56. 2, 2.
Albicorum *feritas et virtus* C. 1, 56, 57.
Alces *ferae* G 6, 27.
Alesia Mandubiorum *oppidum* G. 7, 68. *ad* Alesiam *opera Caesaris* G. 7, 69, 72. *et seqq.*
Alesiensium *obsessorum angustia* G. 7, 77. *et seqq.*
Alesiae *cladis memoria* G. 8, 34. *obsidio* Caesarianis *difficilis* C. 3, 47.
Alexandria, *receptus fugitivorum Romanorum* C. 3, 110.
Alexandria *incendio tuta* Al. 1. *ejus descriptio* Al. 5.
Alexandriam *usque* Pompejum Caesar *persequitur* C. 3, 106. *eamdem* Achillas *occupat* C. 3, 111.
Alexandrina *licentia* C. 3, 110.
Alexandrini *belli initia* C. 3, 113. Al. 1.
Alexandrinorum *diligentia, solertia et industria* Al. 2, 3. *versutia* Al. 24.
Alexandrini Romanorum *potentiam suspectam habent* Al. 3. *eorum technae adversus* Romanos Al. 2, 3. *Eorumdem divisio* Al. 7. *animi fracti* Al. 12. *classis adversus* Caesarem, *et contra* Al. 10, 11, 19, 20. etc. *fuga et caedes* Al. 12, 29. Caesari *deduntur* Al. 32.
Alexandrinum Caesaris *periculum* Al. 48.
alga jumentis in pastum data Af. 24.
Allienus Siciliae *praetor* Af. 2.
Allienus *proconsul* Caesari *com-*

meatum in Africam *mittit* Af. 34.
Allobrogum *animus erga* Romanos G. 1, 6. 7, 64. *iidem ad* Caesarem *confugiunt* G. 1, 11. *frumentum* Helvetiis *dare jubentur* G. 1, 28. *sollicitantur* G. 7, 64. *duo fratres, viri nobiles, a* Caesare *ad* Pompejum *deficiunt* C. 3, 59, 60, 84.
Alpes G. 1, 10. Alpium *transmittendarum difficultas* G. 3, 1.
Amagetobria G. 1, 31.
Amantia C. 3, 40.
Amanus *mons* C. 3, 31.
Ambacti *equitum* Gallorum G. 6, 15.
Ambarrorum *ad* Caesarem *legati* G. 1, 11.
Ambianorum *deditio* G. 2, 15. *eorum potestas* G. 2, 4.
Ambialites Galli G. 2, 9.
Ambibari G. 7, 75.
Ambiorix *et* Cativulcus Eburonum *principes* G. 5, 24.
Ambiorix Caesaris *beneficiarius* G. 4, 27.
Ambiorigis *fraus et perfidia adversus* Romanos G. 5, 27, 34. 6, 2.
Ambiorigem *ulcisci et debellare* Caesar *statuit* G. 6, 5, 29. 8, 24.
Ambiorigis *mira fuga* G. 6, 30, 43.
Ambivareti Aeduorum *clientes* G. 7, 75.
Ambivariti G. 4, 9.
Ambracia C. 3, 36.
amicitia populi Romani *foederatis ornamento debet esse, et praesidio, non detrimento* G. 1, 44.
Amphilochi *a* Caesare recepti C. 3, 55.
Ana fluvius C. 1, 38.
Anartes *populi* G. 6, 25.
Ancalites Britanniae *populi* G. 5, 21.
Ancona *oppidum* C. 1, 11.
Andes *oppidum* G. 2, 35. 3, 7. 7, 4.
Androsthenes Thessaliae *praetor* C. 3, 80.
animadversio non ubique exercenda C. 3, 60.
animarum inmortalitas G. 6, 14.
animus Caesaris *altus et erectus* Af. 10.
animus indomabilis Caesarianorum *militum* G. 7, 17, 19.
animi fortitudo, maximum hominis praesidium C. 3, 28.
animi magnitudo facilia ex difficillimis facit G. 2, 27.
animos ad audendum facientia C. 3, 26.
Annii Scapulae *mors* Al. 55.
annonae difficultas ut ingravescat C. 1, 52.
anserem Britanni *non gustant* G. 5, 12.
Antebrogius *et* Iccius *legati* Rhemorum G. 2, 3.
antesignani equitibus inmixti C. 3, 75.
Antiochi Comageni *auxilia* Pompejo C. 3, 4.
Antistii Turpionis *et* Q. Pompeji *monomachia* H. 25.
Antonius Caesarianus G. 8, 50. C. 1, 2. 3, 24, 29. *et seq.* 3, 40.
Apollinem *morbos depellere* G. 6, 17.
Apolloniam Caesar *recipit* C. 3, 11, 12.
Aponiana *insula* Af. 2.
Apsus *fluvius* C. 3, 13.
in Apuliam Caesar *proficiscitur* C. 1, 23.
Apuliae *gravis autumnus* C. 3, 2.
aqua dulcis, ad litora marina Al. 8.
aquae avertendae labor Al. 6.
aquae dulcis magna vis inventa Al. 9.
aquae et ignis interdictio G. 6, 44.
aquae inopia Pompejani *laborant* C. 3, 49.
aquam intrant Caesariani, *ut cum* Britannis *decertent* G. 5, 18.
Aquilaria *locus in* Africa C. 2, 23.
Aquileja G. 1, 10.
Aquiliferi Caesariani *moribundi fortis animus* C. 3, 64.
Aquiliferi decimae legionis virtus G. 4, 25.
Aquitania *tertia* Galliae *pars* G. 1, 1. 3, 20. *ejus limites* G. 1, 1. *ejusdem pars maxima sese* Crasso *dedit* G. 3, 25.

Aquitaniam Caesar *ipse adit* G. 8, 46.
Aquitani *in* Caesaris *copiis* C. 1, 39.
Aquitanorum *clades* G. 3, 20, 21, 26.
Aquitius Clodius H. 23.
Arar *fluvius* G. 1, 12.
aratores stipendiarii milites facti Af. 20.
arborum incidendarum astus in remorandis hostibus G. 2, 17.
Arcana *concilii jurejurando sanciuntur* G. 1, 30.
Arduenna *silva* G. 5, 3. 6, 29.
Arecomici G. 7, 7. C. 1, 35.
Arelatenses *naves* Caesaris C. 1, 36.
Arguetius Caesarianus H. 10.
Ariarathes Ariobarzanis *frater* Al. 5, 66.
Ariminum *oppidum* C. 1, 8.
Ariobarzanes D *equites* Pompejo *suppeditat* C. 3, 4.
Ariovistus Germanorum *Rex* G. 1, 31. *et seq. usque ad lib.* 2. 5, 19, 55. 6, 12.
armis concrepandi mos apud Gallos G. 7, 21. *iisdem despoliari timent* Aduatici G. 2, 31. *et seq.*
armorum officinae Alexandriae *institutae* Al. 2.
armorum similitudo, nonnunquam fraudulenta est G. 7, 50.
armatum concilium Gallorum G. 5, 56.
Armenia *minor* Dejotari *regnum* Al. 67.
Armoricae *civitates* G. 5, 53. 7, 75. 8, 31.
ars, locorum angustiis inpedita Al. 15.
Arsinoë Ptolemaei *Regis minor filia* Al. 4.
Arvernorum *et* Aeduorum *factiones* G. 1, 31.
Arverni *et* Rutheni *a* Fabio Max. *superati* G. 1, 45.
Arvernorum *timor a* Caesare G. 7, 7, 8.
arundinum radicibus pasti equi C. 3, 58.
Asculum *oppidum a* Caesare *recipitur* C. 1, 16.
Ascurum *oppidum* Af. 23.
in Asiam Caesar *proficiscitur* Al. 78.
Asparagium Dyrrachinorum *oppidum* C. 3, 30.
Aspavia *castellum* H. 24.
Asprenas *proconsul* Af. 80.
Asta *oppidum* Caesari *se dedit* H. 36.
Ategua *oppidum* H. 8. *capitur* H. 22.
Atrebates G. 2, 4, 16, 23. 7, 75.
Atuatuca G. 6, 32, 35.
Avaricum *oppidum* Biturigum G. 7, 13, 31, 32, 47.
avaritiae commenta C. 3, 32.
avaritiae Imperatorum *malum* G. 1, 40.
auctio bonorum Jubae *regis* Af. 97.
auctoritas et timor Romani *exercitus apud Barbaros* G. 4, 19.
audax facinus Fabii Peligni C. 2, 35.
Avienus *tribunus militum ignominiose a* Caesare *dimittitur* Af. 54.
Aulerci Romanis *dediti* G. 2, 34. *rebellant* G. 3, 17. 7, 75.
Aulerci Brannovices G. 7, 75.
Aulerci Cenomâni G. 7, 75.
Aulerci Eburones G. 7, 75.
A. Baebius *eques* H. 26.
A. Clodius C. 3, 90.
A. Fonteji *ignominiosa missio* Af. 54.
A. Gabinius C. 3, 4.
A. Trebellius *eques* H. 26.
A. Valgius H. 13.
A. Varro Pompejanus C. 3, 19.
aurigarum Britannorum *in proeliis mira dexteritas* G. 4, 33.
aurium desectio in minoribus suppliciis G. 7, 4.
Ausci Aquitani Romanis *dediti* G. 3, 27.
Ausetani *ad* Caesarem *transeunt* C. 1, 60.
auspiciorum et religionum observans Pharnaces Al. 74.
Auximum *oppidum* C. 1, 15.
Axona *fluvius* G. 2, 5, 6.

B.

Bacenis *silva* G. 6, 10.
Baetis *fluvius* Al. 59, 60. H. 5.
Bagrada *fluvius* C. 2, 38.
Baleares *insulae* Af. 23.
Baleares *funditores* G. 2, 7.
Balista *turrem dejiciens* H. 13.
Barbarorum mos in castris figendis G. 8, 36.
Barbaros se vocant Morini G. 4, 22.
Batavorum *insula* G. 4, 10.
Belgae G. 1, 1. 2, 1. *et seq.*
Belgae Gallorum *fortissimi* G. 1, 1. 2, 4. 8, 54.
Belgarum *in* Romanos *conjuratio* G. 2, 1. *etc. fuga et caedes* G. 2, 10, 11. *in* Britanniam *commigratio* G. 5, 12. *fines* G. 1, 1.
Belgium G. 5, 24, 25, 35.
bellandi cupidi Helvetii G. 1, 2.
bella parvis momentis magnos casus admittunt C. 1, 21.
belli communes casus C. 3, 72.
belli eventu milites praemia sui laboris exspectant C. 2, 32. *exitus durissimi* G. 7, 14. *jus* G. 1, 36. *jure in captos victor vitae necisque potestatem habet* Af. 45. *de summa judicium ducis esse debere, non militum* G. 1, 40. *ratio nova et inusitata* C. 3, 47.
bello Cimbrico *aetate inutiles bello apud* Gallos *comesti* G. 7, 77. *inutiles ejiciuntur* G. 7, 78.
bellum sectantes otii et praedae gratia G. 3, 17. *confici nollet, qui licentia peccandi gaudet* Al. 56. *idem sine magistratus et* Principum *consensu geri non posse* G. 8, 22.
bellica porta Uticae C. 2, 25.
bellica laude semper inclyti Galli G. 5, 53, 56. 7, 1, 76.
Bellocassi *populi* G. 7, 75
Bellonae *templum* Al. 66.
Bellovaci, *eorumque res* G. 2, 4, 13, 14. 7, 59, 75. 8, 7, 14. *et seqq.*
beneficium maximum quod Romani exteris conferre possent G. 1, 43.
Berones Cassiani Al. 53.
Bessi *in copiis* Pompeji C. 3, 4.
Bethuria H. 22.
Bibracte *oppidum Aeduorum* G. 1, 23. 7, 55.
Bibrax *Rhemorum oppidum* G. 2, 6.
Bibractense *Gallorum concilium* G. 7, 36.
Bibroci Britanniae *populi* G. 5, 21.
Bibulus xxx *naves* Caesaris *incendit* C. 3, 8. *ejusdem odium in* Caesarem C. 3, 8, 16. *crudelitas in Caesareanos* C. 3, 14. *mors* C. 3, 18. *filii ejus duo occisi* C. 3, 110.
Bigerriones Romanis *dediti* G. 3, 27.
Bithyniae *ac* Ponti *compositio* Caesari *difficilis* Al. 65.
Biturigum *res* G. 7, 5. 8, 3, 4.
Bivius Curius Caesarianus C. 1, 24.
Boduognatus *Nerviorum dux* G. 2, 23.
Bogud Mauritaniae *rex a* Cassio *in auxilium vocatur* Al. 59. *adversus Marcellum pugnat* Al. 59, 60. *a* Pompejo *filio infestatur* Af. 23. *idem et* P. Sittius Cirtam Jubae *regis oppidum invadunt* Af. 25.
Boja G. 7, 14.
Boji G. 1, 5. Helvetiorum *auxiliares* G. 1, 25. *Aeduis adtributi* G. 1, 28.
Bojorum *oppidum* Gergovia G. 7, 9.
bona Jubae *regis sub hasta vendita* Af. 97
bos cervi figura G. 6, 26.
Bospori *Rex constituitur* Mithridates Pergamenus Al. 78.
brachium ad flumen Salsum Pompejus *facit* H. 14.
Brannovii G. 7, 75.
Bratuspantium Bellovacorum *oppidum* G. 2, 13.
Britanniae *descriptio* G. 5, 12, 13. etc. *et* Britannorum *res* G. 4, 21. *et seqq.* 5, 8. *et seqq.*
Britanniam *disciplinae ergo adibant* Galli G. 6, 13.

Brundisium *oppidum circaque res gestae* C. 1,24. *et seqq.*3,2,24.
Brutus *adolescens*, Caesarianus G. 7, 9. *ejus classis adversus Massilienses* C 2, 3, 5, 6, 22.
Bullis *et* Amantia *oppida* C. 3, 40.
Bullidenses Caesari *se dedunt* C. 3, 12.
Bursavolenses *populi* H. 22.
Buthrotum *oppidum* C. 3, 16.

C.

Cabillonum *oppidum* G. 7, 42, 90.
Caburus Allobrox G. 7, 65.
cadavera hostium pro cespite H. 32.
Cadetes *populi* G. 7, 75.
Caecilius Niger Barbarus, Pompejanus H. 35.
Caecinae Caesar *ignoscit* Af. 89.
Caeraesi Germani G. 2, 4.
Caesar Antonio *adest in auguratus petitione* G. 8, 50.
Caesar *cum* Afranio *dimicat* C. 1, 41. *et* 42. *eum ad deditionem compellere vult* C. 1, 81.
Caesar Dejorato *ignoscit* Al. 68. *deprecans a suis militibus non exauditur* Af. 85.
Caesar *dictator a* Lepido *dictus* C. 2, 21. *idem dictator* IV *designatus* H. 2.
Caesar *diffidentibus suis accedens animum restituit* G. 2, 25. *laborantibus subvenit* G. 4, 37.
Caesar *et* Pompejus *vicina castra ponunt* C. 3, 13, 30,
Caesar *in* Galliam *contendit* G. 1, 7. 1, 10. 6, 12. *in mare se abjicit et nando evadit* Al. 21. *legatos suos violatos ulciscitur* G. 3, 16. *novem annis iisdem fere militibus usus* C. 1, 7.
Caesar Pompejo *conciliari vellet* C. 1, 26. 3, 10, 16, 17, 57.
Caesar Pompejum *oppugnare semel deliberat* C. 1, 26. Pompejum *ad pugnam elicere cupit* C. 3, 85. Pompejum *terra arcet*, Pompejus Caesarem *mari ex portubus* C. 1, 15.
Caesar Rhenum *trajicit* G. 4, 17.
Caesar *quotannis in* Italiam *ibat* G. 5, 1. *suis adversus elephantos pugnandi rationem commonstrat* Af. 72. *supplicibus libentissime ignoscit* Al. 70. *una aestate duo maxima bella conficit* G. 1, 54. *uni militum scutum detrahit et in primam aciem provolat* G. 2, 25.
Caesar *contra* Aduaticos G. 2, 29. *contra* Alexandrinos C. 3, 111. Al. 1. *contra* Ambianos G. 2, 15. *contra* Ariovistum G. 1, 33. *contra* Belgas G. 2, 2. *et seqq.* *contra* Bellovacos G. 2, 13. *contra* Britannos G. 4, 20. 5, 8. *contra* Gallos G. 7, 88. *contra* Germanos G. 4, 6, 14, 15. *contra* Aeduos G. 7, 40. *contra* Labienum Af. 14. *et seq.* *contra* Massilienses C. 1, 35. *contra* Nervios G. 2, 17. 5, 46. *contra* Pharnacem Al. 71. *et seqq.* *contra* Scipionem Af. 1, 34. *et seqq.* *contra* Sotiates G. 3, 20. *contra* Suessiones G. 2, 12. *contra* Venetos G. 3, 9. *contra* Vercingetorigem G. 7, 7.
Caesaris *opera varia* G. 1, 13. 4, 17.
Caesaris *opera ac munitiones ad* Alesiam G. 7, 69, 72, 73. *et seq.* *ejusdem opera ad* Alexandriam Al. 1. *et seqq.* *ad* Brundisium C. 1, 25. *ad* Ilerdam C. 1, 41. *ad* Massiliam C. 2, 15. *et seqq.* *ad* Dyrrachium C. 3, 43, 44.
Caesaris *opera ad* Pharum Al. 19. *ad* Uzitam Af. 41.
Caesaris *pro castris semper duae legiones excubabant* G. 7, 24.
Caesaris *et* Pompeji *dissidiorum causae* C. 1, 1. *et seqq.* *eorum novissimum inter se proelium* C. 3, 39. *et seqq.*
Caesaris *ad* Scipionem *de pace mandata* C. 3, 57.
Caesaris *in* Hispania *res gestae* C. 2, 19. *et seqq.* *in scientia et consilio omnia sibi posita milites existimabant* Af. 10.
Caesari *supplicatio decreta* G. 4, 38. *honores exhibiti* G. 8, 51.
Caesarem Romana *Resp. desiderat* Al. 65.
Caesarem *velut despicit* Scipio Af. 32.

Caesarianae *classis incendium* C. 3, 91.
Caesariani *Centurionis captivi ad* Scipionem *forte et intrepidum responsum* Af. 45.
Caesariani *exercitus tolerantia, sitis et fames* Civ. 3, 47. *et seq.* Af. 69.
Caesariani *militis veterani ad* Labienum *verba* Af. 16.
Caesariani *haud fere ad* Pompejum *perfugiebant, sed saepe contra* C. 3, 61.
Caesariani a Pompejanis *in colloquio condicto contra fidem vulnerantur* C. 3, 19.
Caesariani *equites mille contra septem millia* Pompejanorum *confligebant* C. 3, 84.
Caesariani *milites ab* Afranio *et* Petrejo *male plectuntur* C. 1, 76. *in quodam castello omnes vulnerati* C. 3, 53. *desperatione se interficientes* G. 5, 37.
Caesarianorum *adversus* Britannos *difficultates* G. 4, 29.
Caesarianorum *militum adversum* Germanos *trepidatio* G. 1, 39. *adversus* Pompejanos *pugna et victoria* H. 13. *et seq.* *strages a* Pompejo C. 3, 69, 70, 71. *diligentia ac industria singularis* G. 5, 2, 11. *eorum lenitas* C. 2, 13. *peritia militaris* G. 2, 20. *licet paucorum adversus multos hostes ingens animus* G. 3, 23. *perplexitas atque etiam praesens animus* G. 3, 3. *et seqq.* *constantia seu pertinacia miranda* G. 5, 43. H. 23. *res fortiter gestae* C. 3, 78. *virtus* Pompejanis *collata* Af. 45.
Caesarianis *militibus* Labienus *insultat* Af. 16.
C. Antistius Rheginus *legatus* Caesaris G. 6, 1.
C. Arpinius *eq. Rom.* G. 5, 27.
C. Atejo Caesar *ignoscit* Af. 89.
C. Avienus *trib. mil. ignominiose a Caesare mittitur* Af. 54.
C. Calvisius Sabinus Caesarianus C. 3, 34.
C. Caninius Uxellodunum *obsidet* G. 8, 33.
C. Cassius Syriacarum *navium* Pompeji *praefectus* C. 3, 5.
C. Clusinas *ignominiose dimittitur* Af. 54.
C. Considius Pompejanus C. 2, 23. Af. 3, 33. *ejus crudelitas* Af. 4.
C. Coponius C. 3, 3.
C. Decimii *fuga* Af. 34.
C. Fabius *legatus* Caesaris G. 5, 24. 8, 27. C. 1, 37.
C. Flavius *eques* H. 26.
C. Fundanius *eques Rom. ad* Caesarem *transfugit* H. 11.
C. Fufii Cottae *mors* G. 7, 3.
C. Gallonius *eques Rom.* C. 2, 18.
C. Marcellus Rhodiae *classis* Pompejanae *praefectus* C. 3, 5.
C. Marius G. 1, 40. Af. 35.
C. Messius Caesarianus Af. 33.
C. Mutius Reginus *eq. Rom. a* Caesare *captus* Af. 68.
C. Pletorius *quaestor* Af. 34.
C. Sallustius Crispus *praet.* Af. 8.
C. Saserna Af. 57.
C. Trebonius *legatus* Caesaris G. 5, 17. 6, 40. G. 7, 11. Massiliam *oppugnat* C. 1, 36. *praetor urbanus* C. 3, 20.
C. Triarius Pompejanus C. 3, 5. *ejus de procursu militum praeceptum* C. 3, 92.
C. Valerius Caburus G. 1, 47.
C. Valerius Donotaurus G. 7, 65.
C. Valerius Flaccus G. 1, 47.
C. Valerius Procillus Galliae *provinciae princeps* G. 1, 19, 47, 53.
C. Virgilius Praetorius Pompejanus Af. 28. *ejus deditio* Af. 93.
C. Volcatius Tullus G. 6, 29.
C. Volusenus G. 3, 5. 4, 21. 8, 22, 48. C. 3, 60.
Calagurritani *populi* C. 1, 60.
calamitas ex amicis inimicos facit C. 3, 104.
calamitatem aut suam aut temporum queri, mediocris est animi C. 3, 20.
Calenus Caesarianus C. 3, 14.
Caletes *populi* G. 2, 4.
Calones *inermes armatis hostibus intrepidi occurrunt* G. 2, 27. *eorum fuga* G. 2, 24.
Calpurnius Salvianus Al. 53.
Calydon *oppidum* C. 3, 35.

cameli Regis Jubae *capti* Af. 68.
Camulogenus Aulercus G. 7, 57. *ejus mors* G. 7, 62.
Candavia C. 3, 2. 79.
Caninius Rebilus *legatus* Caesaris C. 1, 26.
Canopus Al. 25.
Cantabri *populi* C. 1, 38.
Cantium Britanniae G. 5, 13, 22.
Canusium *oppidum* C. 1, 24.
capillo promisso sunt Britanni G. 5, 14.
Cappadoces *in copiis* Pompeji C. 3, 4.
Cappadocia *regnum* Ariobarzanis Al. 34.
capita hominum occisorum adversus hostium oppidum conversa H. 32. *in capita singula liberorum ac servorum tributum inpositum* C. 3,32. *non nisi capite* Caesaris *relato pacem fieri posse* Labieni *dictum* C. 3, 19. *caput* Cn. Pompeji *adolescentis* Caesari *allatum* H. 39.
Capua *oppidum* C. 1, 10. *perfugium* Pompejanorum C. 1, 14.
Caralitani Caesaris *studiosi* C. 1, 30.
Carales Sardiniae Caesar *adit* Af. 98.
Carmonenses *populi* C. 2, 19.
Carmona *oppidum* Al. 57.
Carnutes, *eorumque res* G. 5, 25, 56. 6, 2, 4. 7, 2. 8, 31.
carri et impedimenta Gallorum *in bellis* G. 8, 14. C. 1, 51.
carri Helvetiorum *pro vallo* G. 1, 26.
Carruca *oppidum* H. 27.
Carsulenus Caesarianus *praefectus* Al. 31.
Carteja *oppidum* H. 32.
Carvilius *rex* G. 5, 22.
Cassi Britanniae *populi* G. 5, 21.
Cassivellaunus Britannorum *dux* G. 5, 11.
Cassianae *turmae honos a* Caesare H. 26.
Cassius Longinus Caesarianus C. 3, 74. *ejus timor* C. 3, 36.
Cassius Longinus *Propraetor in* Hispania Al. 48. *ejus stipatores* Al. 53. *ejusdem odium apud milites* Al. 48. *et seqq.* 54. *pugna cum* Marcello Al. 60. *vulneratio et consanatio* Al. 52, 56. *ejusdem mors* Al. 64.
Cassius Pompejanus C. 3, 101. *ejus fuga* ibid.
castellorum ingens numerus C. 3, 44.
Casticus Sequanus G. 1, 3.
Castor Tarcundarius C. 3, 4.
castra munire quando primum coeperint Galli G. 7, 30.
castra Q. Ciceronis *a* Gallis *oppugnantur* G. 5, 39, 42. *et seqq.*
Castra Posthumiana, *locus* H. 8.
castrorum Caesaris *exiguitas in* Britannia G. 4, 30. Pompejanorum *luxuries* C. 3, 96.
Catamantaledes Sequanus G. 1, 3.
catenae ferreae pro funibus G. 3, 13.
Cativulcus Eburonum *princeps* G. 5, 24. *taxo vitam finit* G. 6, 31.
Cato Caesaris *hostis* C. 1, 4, 32. *Siciliae praetor* C. 1, 30. *ejus de* Pompejo *querelae* C. 1, 32 *ejusdem ad* Cn. Pompejum *filium oratio* Af. 22.
Catonis Lusitani *oratio ad* Caesarem H. 17.
Catonis Uticensis *molimina adversus* Caesarem Af. 36. *ejusdem apud* Uticam *gratia, labor, exitus* Af. 88.
Caturiges Galli G. 1, 10.
Cavarillus Aeduus *capitur* G. 7, 67.
Cavarinus Senonum *rex* G. 5, 54. 6, 5.
Cebenna *mons* G. 7, 8, 56.
celeritatis in bellis momentum G. 5, 29, 48. 7, 45. C. 2, 7. Al. 32.
Celtae, *qui et* Galli, *eorumque termini* G. 1, 1.
Celtiberia *regio* C. 1, 61.
Celtiberi *populi* C. 1, 38.
Celtillus Vercingetorigis *pater* G. 7, 4.
Cenimagni Britanniae *populi* G. 5, 21.
Centrones *populi* G. 1, 10. *Nerviorum clientes* G. 5, 39.
Cercina *insula* Af. 8.
Cercinates Caesarem *commeatu juvant* Af. 34.

cetrati Afraniani *occiduntur* C. 1, 70.
Charae radicis usus pro pane C. 3, 48.
Cherronefus Al. 10.
Cherusci Germaniae *populi* G. 6, 10.
cibaria trium mensium molita secum efferunt Helvetii G. 1,5.
cibis quibus Britanni *abstineant* G. 5, 12.
cibus servitute oblata petitus G. 7, 78.
Ciceronis *hybernorum oppugnandorum consilium* G. 5, 39. *prudentia* G. 5, 40. *et periculum* G. 5, 43. *cura* Caefari G. 5, 48. *observantia mandatorum* Caefaris G. 6, 36.
Ciliciae *ordinatio* Al. 65, 66.
Cimberius *et* Nafua Suevorum *Imperatores* G. 1, 37.
Cimbri *ac* Teutoni Italiam *vastantes* G. 1, 33. 7, 77. *a* Mario *pulsi* G. 1, 40.
Cinga *flumen* Hifpaniae C. 1,48.
Cingetorix *ejusque res* G. 5,3, 45, 56, 57. 6, 8.
Cingulum *oppidum* C. 1, 15.
Cirta *oppidum capitur* Af. 25.
Cispius *et* Aquila Caefariani Af. 67.
civilis dissensio Romanorum *Praefat.* 8.
civilis dissensionis remedium G. 8, 52.
in civilibus dissensionibus quid accidere soleat Af. 65.
civitas omnis Helvetia *in quatuor pagos divisa* G. 1, 12.
civitas Parisiorum *et* Senonum G. 6, 3.
civitatum Germanicarum *laus* G. 6, 23.
cives Romani Gaditani C. 2, 18.
civium Romanorum *bona*, *qui contra populum* Rom. *arma tulissent*, Zamae *vendita* Af. 97.
clades Caefarianorum C. 3,63,64, 65, 71. *et seqq.*
cladibus decessorum suorum posteriores duces prudentiores fiunt G. 3, 20.
clamor exercitus et signorum cantus auditus Antiochiae C, 3, 105.
clamor in pugna non inutilis C. 3, 92.
clamoris terror G. 7, 84. H. 31.
classis Pompejana C. 3, 5. Caefarianae *incendium* C. 3, 101. Gallica *adversus* Romanos G. 3, 14.
Cleopatra *cum suo fratre pugnans* C. 3, 103. *a* Caefare *regina* Aegypti *constituitur* Al. 33.
clientum Gallorum *fides* G. 7, 40.
Clodius Aquitius *caesus* H. 23.
Clodii *caedes* G. 7, 1.
Clodianae *caedis reus* Milo C. 3, 21.
Clupea *insula* C. 2, 23. Af. 2, 3.
Cneus Domitius Calvinus C. 2, 42. 3, 34. Af. 86.
Cneus Magius, *praefectus Fabrum*, Pompejanus, *captus ad* Caefarem *adducitur* C. 1, 24, 26.
Cn. Piso Pompejanus Af. 3, 18.
Cn. Pompejus Q. Titurii *interpres* G. 5, 36.
Cn. Pompeji *adolescentis molimina*, *ejusdem praesidium fragile*, *res male gestae* Af. 23. *ejus caedes* H. 39.
Cocofates Aquitani G. 3, 27.
Coelius Vincianus Caefarianus Af. 77.
Coelius *de Repub. remotus* C. 3, 20, 21. *ejus iniquitas* C. 3, 20. *ejusdem molimina frustra cadunt* C. 3, 22.
Coeliae *leges* C. 3, 20. 21.
cohorti uni Pompejanae *decem* Caefariani *decertare non detrectant* Af. 45.
colonorum delectum habent Pompejani C. 1, 14.
Comagenus Antiochus C. 3, 4.
Comana *oppidum* Al. 34. Bellonae *templum* 66.
Cominius Af. 46.
Commius Atrebatum *rex*, *ejusque res* G. 4, 21. 27. 35. 6, 6. 7, 76. 8, 6, 23, 47, 48.
commeatibus duobus reportatus ex Britannia Roman. *exercitus* G. 5, 24.
commentariorum Caefaris *elegantia* G. 8. *praef.*

commentarios Caesaris Hirtius *contexuit* G. 8. *praef.*
concilia nocturna et occulta G. 5, 53.
concilium Gallorum G. 1, 30. 6, 3.
concilium armatum apud Gallos G. 5, 56.
conclamandi mos in castris C. 1, 66.
concordiae bonum G. 5, 31.
conditionem ab armato hoste Romani *non accipiunt* G. 5, 41.
conditiones pacis aequae quando maxime fieri possint C. 3, 10.
Condrusi Germani G. 2, 4. 6, 32. Trevirorum *clientes* G. 4, 6.
conductoribus aedium annua merces habitationis donata C. 3, 21.
Conetodunus *et* Cotuatus *duces* Gallorum G. 7, 3.
confluens Mosae *et* Rheni G. 4, 15.
conjugia Gallorum G. 6, 19.
conjuratio adversus Caesarem G. 4, 30. *adversus* Q. Cassium Longinum Al. 52.
Considii Longi Pompejani *crudelitas* Af. 4. *ejus acta* Af. 33, 43, 93. *ejus mors* Af. 93.
consilia hostis audienda non esse G. 5, 28.
consilium suum Caesar *occultabat* Af. 10.
constantiae bonum G. 1, 40.
consulendi occasio brevis G. 5, 29.
consilium et Pompeji *ad* Caesarem *mandata* C. 1, 10.
continentia Germanorum G. 6, 21.
conventus Thapsitanorum *et* Adrumetanorum *a* Caesare *mulctatus* Af. 97.
Convictolitanes Aeduus G. 7, 32, 33, 55, 67.
copiarum Caesaris *paucitas* C. 3, 2. *elevatio* C. 3, 87.
Corduba Caesaris *amica* C. 2, 19. Hispaniae *caput* Al. 3. *eam* Caesar *capere contendit* H. 4.
Cordubensis *conventus* Varronem *excludit* C. 2, 19.
Cordubensium *onus a* Cassio Longino Al. 49. *defectio* Al. 57.
Corfinium Caesar *oppugnat* C. 1, 16.
Corneliana *castra* C. 2, 24, 37.
Cornelius Balbus *vulneratur* C. 3, 19.
Cornificius Caesarianus Al. 42.
coronam auream Pharnaces Caesari *miserat* Al. 70.
Correus Bellovacorum *dux* G. 8, 6. *ejus mors* G. 8, 19.
cortice ex arboribus potius se victuros Caesariani *minantur, quam* Pompejum *e manibus dimissuros* C. 3, 49.
Cosam Milo *oppugnat* C. 3, 22.
Cotho Adrumeti Af. 62.
Cottae Aurunculeji *virtus* G. 5, 33.
Cotus Aeduus G. 7, 32, 33, 67.
Cotys Thracum *rex* ccccc *equites* Pompejo *suppeditat* C. 3, 4, 36.
Crastini *primipili* Caesariani *fortitudo* C. 3, 91. *mors* C. 3, 99.
cratium usus in bellis C. 3, 46, 80.
credimus libenter ea quae volumus G. 3, 18. C. 2, 27.
creditarum pecuniarum sine usuris solvendarum lex C. 3, 20.
cremandarum cadaverum mos apud Gallos G. 6, 19.
Crispus Sallustius *proconsul* Af. 79. *ejusdem praetoris ad* Cercinam *insulam gesta* Al. 34.
crines mulieribus abscissi, et ex illis tormenta facta C. 3, 9.
Critognati Arverni *crudelis oratio in obsidione* Alesiae G. 7, 77.
crudelitas veterum Gallorum G. 6, 16. 7, 77.
cuniculorum agendorum peritissimi Aquitani G. 3, 21. 7, 22.
cupiditatis pecuniae malum G. 6, 22.
Curio Caesarianus, *ejusque res* G. 8, 52. C. 1, 2, 23. *ejus mors* C. 2, 42.
Curioniani Galli *ac* Germani Af. 40.
Curionianorum *militum trepidatio* C. 2, 29, 41.
Curioniani *equites a* Scipione *deficientes* Af. 52.
Curiosolitae *dediti* G. 2, 34. 3, 7. 7, 75.

D.

Damasippi *liberis* Caesar *ignoscit* Af. 89. *ejus mors* Af. 96.
damnum privatum salutis publicae causa non formidandum G. 7, 14.
Dardani *in copiis* Pompeji C. 3, 4.
Decetia *oppidum* G. 7, 33.
decimae legionis commendatio G. 1, 40. 42. 2, 21.
Decimus Brutus *adolescens* G. 3, 11. *classis ad* Massiliam *praefectus* C. 1, 36, 56.
Decius Laelius Asiaticarum *navium* Pompeji *praefectus* C. 3, 5. 40. 100.
decumae in octavas mutatae Af. 98.
Decumanus, miles ex decima legione Af. 16.
Dejotarus, *ejus res* C. 3, 4. Al. 34. 67, 68, 69, 70, 78.
Delphos Kalenus *recipit* C. 3, 55.
Delta *in* Aegypto Al. 27.
Devoti, *qui* Soldurii, *eorumque mira fides* G. 3, 22.
Diablintes Galli G. 3, 9.
Dianae Ephesiae *fanum spoliari jubet* Scipio C. 3, 32. *id interventu* Caesaris *impeditur* C. 3, 32, 105.
Dictator Julius Caesar C. 2, 21. 3, 2. *dictatura se abdicat* C. 3, 2.
Didius Gadium *praefectus* H. 37. *ejus mors* H. 40.
diei prolatio in exactione pecuniae donatio dicta C. 3, 32.
diei unius anteversio quantum ad summam faciat C. 3, 80.
Dii Gallorum G. 6, 17. Germanorum G. 6, 21.
Dii *immortales omnibus casibus belli intersunt* Al. 75.
Dii, *quos pro sceleribus ulciscuntur, impune diu grassari permittunt* C. 1, 14.
Dioscorides *et* Serapion *legati* Ptolemaei *ad* Achillam C. 3, 109.
Dis *pater* Gallorum G. 6, 18.
disciplina memoria constans, non litteris G. 6, 14.
dissensionis malum G. 5, 31. 7, 32.
Divico Helvetiorum *legatus* G. 1, 13.
Divitiacus Aeduorum *princeps, ejusque res* G. 1, 3. 16. 18. 19. 31. 41. 2, 5. 6, 12.
Divitiacus *Suessionum rex* G. 2, 4.
domicilia Gallorum *in aestu* G. 6, 14.
Domitius Aenobarbus, Pompejanus C. 1, 15. *etc. ejus de fuga ex* Corfinio *consultatio* C. 1, 19. *a* Massiliensibus *receptus, excluso* Caesare C. 1, 34. *inde fuga* G. 2, 22.
Domitius *proditionis arguitur* C. 2, 51. *ejus urbana gratia et dignitas* C. 3, 83.
Domitius Calvinus C. 3, 24. *ejus cum* Pharnace *res* Al. 34.
Donilaus Gallograecus ccc *equites* Pompejo *suppeditat* C. 3, 4.
dotis ratio apud Gallos G. 6, 19.
Drappes Senonum *princeps* G. 8, 30. *inedia mortuus* G. 8, 44.
Druidum *descriptio* G. 6, 13, 14.
Dubis *fluvius* G. 1, 38.
Dumnacus Andium *dux* G. 8, 26. *ejus fuga* G. 8, 31.
Dumnorix Aeduus Divitiaci *frater, ejusque res* G. 1, 3, 9, 18. *et seqq.* 5, 6. *ejus caedes* G. 5, 7.
duo viri aciem inclinatam restituunt H. 23.
Duracius Picto G. 5, 26.
Durocortorum *oppidum* G. 6, 44.
Duumviri *municipiorum* C. 1, 23, 30.
Dux quanquam in re desperatissima animo non deficiens militibus gratus G. 7, 30.
Ducis praesentia animus militibus restituitur G. 2, 25.
ad Dyrrhachium *castra vicina ponunt* Caesar *et* Pompejus C. 3, 14.
Dyrrhachio *intercluditur* Pompejus C. 3, 41.
Dyrrhachii *et in* Achaja *gesta* C. 3, 57.
Dyrrhachina *duo proelia* Caesarem *nonnihil debilitarunt* C. 3, 71, 89. *ob ea* Caesar *a* Pompejanis *ubique traducitur* C. 3, 72.

E.

Eburones *populi* G. 2, 4. Trevirorum *clientes* G. 4, 6. *ubi siti* G. 5, 24. *eorum defectio* G. 5, 26. *humiles et ignobiles* G. 5, 28. *praedae omnibus a* Caesare *exponuntur* G. 6, 34, 35. *vastantur* G. 6, 43.
Eburovices *adversus* Rom. *conspirant* G. 3, 17.
ediscendi studium apud Druides G. 6, 14.
Egesaretus Thessalus C. 3, 35.
Elaver *flumen* G. 6, 34.
elephanti condocefacti Af. 27.
elephanti Scipionis Af. 1, 27.
elephanti communi periculo in aciem educuntur Af. 27. *eorum terroris minuendi ratio* Af. 72.
elephanti LX *adversus* Caesarianos *producti* Af. 48. *eorum fuga* Af. 83.
elephanti LXXIV *a* Caesare *capti* Af. 86.
elephanto ferocienti veteranus miles se fortiter objicit Af. 84.
Eleutheri Cadurci G. 7, 75. Suessiones G. 7, 75.
Elusates Romanis *dediti* G. 3, 27.
Ennius *citatus* H. 23, 31.
Epasnactus Arvernus G. 8, 44.
Ephesiam *pecuniam auferre* Scipio *conatur* C. 3, 32. *ei salutem* Caesar *affert* C. 3, 32, 105.
ephippiorum usus apud Suevos *indecorus* G. 4, 2.
Epibatae armantur Af. 20. Al. 44.
Epidaurum *liberat* Vatinius C. 3, 12, 42.
epistolae mittendae mira ratio G. 5, 48.
Eporedorix Aeduus G. 7, 54, 55, 63. *capitur* G. 7, 67.
equestris proelii consuetudo H. 15.
equestris pugnae mira exercitatio apud Germanos G. 1, 48.
equites mille Caesariani septem millia Pompejanorum *equitum sustinere non dubitabant* C. 3, 84.
equites Galli G. 6, 15.
equitum Gallorum *temerarium jusjurandum* G. 7, 66.
equites Germani *saepe in proeliis ex equis desiliunt, ac pedibus proeliantur* G. 4, 2.
equitum Rom. *generositas* G. 8, 28.
equitibus quingentis Helvetii *quatuor millia equitum* Rom. *propellunt* G. 1, 15.
equi alga pasti Af. 24.
equorum mira docilitas G. 4, 2. *studiosi* Galli G. 4, 2.
equos suos assuefacit Caesar *non reformidare elephantos* Af. 72.
Eratosthenes *citatus* G. 6, 24.
Ergastula quaedam Milo *solvit* C. 3, 22.
Essedorum usus in proeliis apud Britannos G. 4, 24, 33.
Essui *populi* G. 5, 24.
Etesiae *venti* C. 3, 107.
Euphranor Rhodius *vir fortis* Al. 15. *ejus mors* Al. 25.
exactiones gravissimae Scipionis C. 3, 32.
exactiones graves Cassii Al. 49.
exactor improbus ministris etiam suis odiosus Al. 50.
excommunicatio veterum Gallorum G. 6, 15.
exacti a Pharnace *cives Rom.* Al. 70.
exercitus Caesarianus Dyrrhachinis *proeliis attenuatus* C. 3, 71, 89.
exercitus non minorem quam Imperator ipse laudem consecutus G. 1, 40.
exercitus Rom. ab Helvetiis *pulsus, et sub jugum missus* G. 1, 7.
exercitus Caesariani *major pars tirones* H. 28.
exercitus Caesariani *sitis* Af. 69.
exercitus totius salus parva in re aliquando consistit G. 3, 14.

F.

Fabii Peligni *facinus audax* C. 3, 35.
Fabius Max. Rutenos *et* Arvernos *superavit* G. 1, 45.
factiones Gallorum G. 6, 12.

fagum Britannia *non habet* G. 5, 12.
falcatae quadrigae Pharnacis Al. 75.
falcium in navibus bellicis usus G. 3, 14.
fama in novitate antecedit G. 3, 36.
fames ac penuria Afranianorum C. 1, 83.
fames Caesarianorum *militum et tolerantia* G. 7, 17.
familia Orgetorigis, *decem millia hominum* G. 1, 4.
ex familia una duo simul in Senatu Aeduo *esse non poterant* G. 7, 33.
Fanum *oppidum* C. 1, 11.
fascium praelationis invidia C. 3, 106.
Favonius Scipionem *castigat* C. 3, 58.
fautores Caesaris LXXIV *a* Pompejo *securi percussi* H. 21.
Faustus Sylla C. 1, 6. *a* Sitio *capitur* Af. 95. *ejus mors* Af. 95.
feminae notitiam intra annum XX Germani *non habebant* G. 6, 21.
feminae a viris prodi hostibus metuentes, viros hostibus ipsae produnt G. 7, 26.
feminarum pavor in urbis oppugnatione G. 7, 40.
ferrariae Biturigum G. 7, 22.
ferrariae officinae a Pompejanis *institutae* Af. 20.
ferrum in Britannia *nascitur* G. 5, 12.
fides Caesaris H. 19.
fides Caesarianorum *militum constantissima* Af. 45.
fides clientum Gallorum G. 7, 40.
fidei hostili non temere credendum C. 3, 28.
fiducia Caesaris *miranda* Af. 63.
filia Ptolemaei *regis minor* C. 3, 113.
fluminis alti transeundi ratio H. 5.
flumen avertere Caesar *molitur* C. 1, 61.
flumina Romanos *milites non morantur* G. 7, 56.
foederis militaris sanciendi ritus apud Gallos G. 7, 2.
foliis arborum pasti equi C. 3, 58.
fontem cuniculo intercipit Caesar G. 8, 43.
fortissimi Gallorum Belgae G. 1, 1.
fortunae vis G. 6, 30. C. 3, 10.
fraternae pietatis exempla G. 1, 20. 4, 12. Af. 28.
frenati equi et infrenati Af. 19.
Frentani C. 1, 23.
frigoris tolerantissimi Suevi G. 4, 1.
frigoribus exposita est Gallia G. 1, 16.
frumentum dedititiis suis dandum curat Caesar G. 1, 28.
frumentum militibus certis diebus admetiebatur Caesar G. 1, 16.
frumentuum suum Helvetii *comburunt* G. 1, 5.
frumenti condendi modus apud Afros Af. 65.
frumenti inopia in Caesaris *castris, ea levata* Af. 34.
frumenta et aedificia propria corrumpentes Galli G. 7, 64.
frumenta intra munitiones sata C. 3, 58.
Fufius Kalenus C. 3, 8. *ejus industria* C. 3, 55.
fuga Ambiorigis *mira* G. 6, 43.
fuga pernox G. 1, 26.
fugae celandae ratio G. 8, 15.
fugae simulatae fraus G. 6, 8. 2, 40.
fugae spem suis adimit Caesar G. 1, 25.
Fulvius Postumus C. 3, 62.
funera Gallorum *magnifica* G. 6, 19.
Fusius Cotta *occiditur* G. 7, 3.

G.

Gabali *populi* G. 7, 64, 75.
Gabinii Caesariani *res gestae* Al. 42. 43.
Gabiniani *milites* C. 3, 4, 103, 110,
Gaditani Caesaris *fautores* C. 2, 18.

Galba Suessionum *rex* G. 2, 4. *ejusdem filii* Caesari *deduntur* G. 2, 13.
Galearum tegmenta ex viminibus C. 3, 72.
Galliae *divisio* G. 1, 1.
Gallia *omnis ad* Septentrionem *est* G. 1, 16.
Gallia omnis *pacata* G. 2, 35. *repente tumultuatur* G. 3, 7.
Gallia *provincia* C. 1, 39. Caesari *decreta* G. 1, 35.
Gallia *tanquam praeda* Germanis *et* Romanis *exposita* G. 1, 46. *subacta libera esse jussa* G. 8, 46.
Gallia *transalpina* G. 7, 6.
Galliae *concilium*, *cui ne orbis quidem terrarum possit obsistere* G. 7, 29.
Galliae *consensus adversus* Caesarem *in libertate vindicanda* G. 5, 27. 7, 76.
Galliae *conventus* Caesar *agit* G. 1, 30. *concilium indicit* G. 1, 30. 6, 3.
Galliae *equitatus ad* Caesarem *in* Britanniam *profecturum convenit* G. 5, 5.
Galliae *et* Germaniae *morum disciplina* G. 1, 31. 6, 21.
Galliae *et* Hispaniae *regiones saluberrimae* C. 3, 2.
Galliae *fertilitae ac opulentia prae* Germania G. 6, 14.
Galliae *imperium sibi vindicare volunt* Helvetii G. 1, 2. Ariovistus *et* Caesar G. 1, 33, 43.
Galliae *motus repentini* G. 5, 22, 53.
Galliae *praesidia distribuit* Caesar G. 8, 46.
Galliae *provinciae servitus* G. 7, 77.
Galliae *res gestas* Hirtius *absolvit* G. 8, 1.
Gallus Gallos *fallens* G. 5, 48.
Galli Belgae G. 2, 1. 3.
Galli *bellicosi* G. 3, 19. 5, 54, 56. 6, 15. 7, 1.
Galli *disciplinae ergo in* Britanniam *proficiscebantur* G. 6, 13.
Gallorum *equitum mos* G. 6, 15. *jusjurandum temerarium* G. 7, 66. *virtus ac fortitudo mirabilis* C. 1, 51. Af. 6.
Gallorum *veterum mores et instituta* G. 6, 11. *et seqq.*
Galli *a* Dite *patre progeniti* G. 6, 18. Graecis *litteris utebantur* G. 6, 14. *humanis victimis diis litabant* G. 4, 16. Cimbrico *bello humanis corporibus vescebantur* G. 7, 77. *in acie sedere soliti* G. 8, 15. *jumentis maxime delectantur* G. 4, 2. *etiam senes militant* G. 8, 12. *multos carros in bellis habent* G. 1, 51. *procero ac mirifico sunt corpore* G. 2, 30. Af. 40. *religionibus dediti, eorumque dii, ac vota* G. 6, 16. *et seqq. armati in concilium veniebant* G. 5, 56. *novis rebus plerumque student* G. 4, 5.
Galli *in copiis* Caesaris C. 1, 39. *Jubae regis* C. 2, 40. Pompeji C. 3, 4. *proditores in exercitu* Caesaris G. 2, 17. 6, 7. *urbes suas ipsi incendunt* G. 7, 15.
Gallorum *ingenia candida et aperta* Af. 73. *inter se discrimina* G. 1, 1. *factiones duae* G. 6, 12. *mira consuetudo in concilii armati indictione* G. 5, 56. *nobilium genera duo*, Druides *et* Equites G. 6, 13. *et seqq. praecipui* Belgae *et* Aedui G. 8, 54. *tutelam adversus* Ariovistum Caesar *suscipit* G. 1, 33. 40, 43. *adversus* Romanos *conjuratio* G. 2, 1. 5, 53. *odium et insidiae* G. 5, 29. 7, 1. *rebellio* G. 2, 1. 3, 3. 4, 6. 6, 2. 7, 7. *ante* Caesaris *adventum annua bella* G. 6, 15. *conjugia* G. 6, 19. *consilia subita et repentina* G. 3, 8. 6, 5. *consuetudo erga liberos suos natu minores* G. 6, 18. *domicilia in aestu* G. 4, 30. *mos in rumoribus novis excipiendis* G. 4, 5. *cum* Caesarianis *proelium* G. 3, 4. 7, 13. *disciplina ex* Britannia *allata* G. 6, 13.
Gallorum *et* Belgarum *eadem est oppugnatio* G. 2, 6.
Gallorum *fortitudo* G. 6, 23. *industria ac solertia* G. 7, 22. *infirmi-*

firmitas G. 4, 5, 13. *levitas ac mobilitas* G. 2, 1. 3, 10. 4, 5. *libertas* G. 7, 5. *libertas* G. 7, 5. *mollities in adversis* G. 3, 19. *temeritas innata* G. 7, 42. *facinus memorabile in mortis pro patria contemtu* G. 7, 25. *fuga ac clades* G. 3, 6. G. 7, 83, 88.

Gallorum Labienianorum *caedes* Af. 40. *immensae copiae* G. 7, 75.

Gallis *ignota* Britannia G. 4, 20.

Gallicarum *navium forma* G. 3, 13.

Gallica *classis adversus* Romanos G. 3, 13.

Gallicae *plebis conditio* G. 6, 13.

Gallicus *victus cum* Germanico *non conferendus* G. 1, 31.

Gallico *agro* Germanicus *ager non comparandus* G. 1, 31.

Gallicorum *murorum forma* G. 7, 23.

Gallinam Britanni *non gustant* G. 5, 12.

Ganymedes *eunuchus nutritius* Arsinoes Al. 4. *ejus odium* Al. 23. *impotens dominatio* Al. 23, 33.

Garites Romanis *dediti* G. 3, 27.

Garumna *fluvius* G. 1, 1.

Garumni *populi* Aquitaniae G. 3, 27.

Gemella legio C. 3, 4.

Genabum, Carnutum *oppidum* G. 7, 3. 8, 5. *diripitur atque incenditur* G. 7, 11.

Geneva, Allobrogum *oppidum* G. 1, 7.

Genusus *fluvius* C. 3, 75, 76.

Gergovia G. 7, 4. Bojorum *oppidum* G. 7, 9. Arvernorum *oppidum* G. 7, 34. *ejus oppugnatio* G. 7, 36, 41.

Germaniae *et* Galliae *morum discrimen* G. 5, 11.

Germani *quando primum et qua ratione in* Galliam *transierint* G. 1, 31, 33. 4, 16. etc. *inde pulsi* G. 1, 53.

Germani *auxiliares* G. 6, 5, 8. 7, 76. 8, 10. *barbari ac feri* G. 1, 31, 33. *bella non deprecantur* G. 4, 7. *importatis jumentis non utuntur* G. 4, 2. *quatuordecim annis tecta non subeuntes* G. 1, 36. *fortunam contra* Romanos *tertio experiri nolunt* G. 5, 55. Suevis *se impares fatentur* G. 4, 7.

Germani *equites* cccc Caesariani G. 7, 13. *pedites summae velocitatis inter equites pugnantes* G. 1, 48. 8, 36. *levis armaturae* C. 1, 38. Transrhenani *continenter eum* Belgis *pugnantes* G. 1, 1. Belgis *adversus* Romanos *conjuncti* G. 2, 3, 4. *eos* Caesar *ulciscitur* G. 6, 9. Germani *et* Galli Labieniani *cum* Caesarianis *fide data acceptaque colloquentes* Af. 29. *eorum caedes* Af. 40.

Germanorum *ad* Caesarem *legatio* G. 4, 7. *legati retenti* G. 4, 13. *in* Romanos *odium* G. 5, 29. *arrogantia* G. 4, 7. *cultus corporis* G. 6, 21. *cum* Romanis *conflictus* G. 1, 52. *clades ac fuga* G. 1, 53. 4, 14. *matresfamilias proeliandi tempus suis praescribunt* G. 1, 50.

Germanorum *magnitudo corporis ac terror* G. 1, 39. *mos in bellis parandis* G. 6, 23. *nuditas* G. 6, 21. *perfidia et simulatio* G. 4, 12, 13. *procacitas* G. 1, 46. *superstitio in proeliis suscipiendis* G. 1, 50. *trepidatio* G. 4, 14, 15. *vagatio seu peregrinatio*, *et error* G. 6, 22. *victus* G. 6, 22. *virtus* G. 7, 70. *omnis vita in venationibus et studio rei militaris consistit* G. 6, 21.

Germanorum *equitum virtus* Al. 29.

Germanorum Usipetum *adversus* Menapios *dolus* G. 4, 4.

Germanos Galli *quondam virtute superabant* G. 6, 34. *eosdem in* Gallia *diutius versari indignantur* Galli G. 2, 1.

Germanos Caesar *debellat et* Germanico *bello finem imponit* G. 4, 12. et seqq. *Caetera, quae ad* Germanorum *descriptionem, mores et instrumen-*

ta pertinent, vide G. 6, 21. et seqq.
Getuli *et* Numidae, Marii *beneficiarii* Af. 32. *ad* Caesarem *deficiunt* Af. 35, 55.
Getuli Confidium *occidunt* Af. 93.
Getulorum *duo oppida capiuntur* Af. 25.
Getulorum *equites sine frenis* Af. 61.
gladiatoria familia Milonis C. 3, 22.
glans inscripta vice epistolae missa H. 13, 18.
glandes fusae Af. 20.
glasto se inficiunt Britanni G. 5, 14.
Gobanitio *patruus* Vercingetorigis G. 7, 4.
Gomphi *a* Caesare *non toto die expugnati* C. 3, 80.
Gorduni Nerviorum *clientes* G. 5, 39.
Grajoceli G. 1, 10.
grando saxea in exercitum Caesaris *cadens* Af. 47.
gravis armaturae miles legionarius Af. 71.
Graece *ad* Ciceronem *scribit* Caesar G. 5, 48.
Graece *indocti* Nervii G. 5, 48.
Graeci *contra* Rom.Imp. *pugnare nolentes* C. 3, 11.
Graecis *litteris* Galli *olim usi* G. 6, 14.
Grudii Nerviorum *clientes* G. 5, 39.
Guturvatus, Carnutum *factionis princeps, occiditur* G. 8, 38.

H.

Haliacmon, *flumen* C. 3, 36.
Harudes *populi* G. 1, 31, 37, 51.
Helvetia *omnis civitas in quatuor pagos divisa* G. 1, 12.
Helvetii *caeteros* Gallos *virtute praecedunt* G. 1, 1. Germanis *superiores* G. 1, 40. *Romanum Consulem occidunt, exercitum sub jugum mittunt* G. 7, 4. Caesarianos *aliquot* G. 1, 15. *a* Caesare *caeduntur* G. 1, 12, 26. *obsides accipere, non dare soliti* G. 1, 14. *oppida sua commigraturi incendunt* G. 1, 5. *ea restituere jubentur* G. 1, 28. *profectionem in* Galliam *adornant* G. 1, 2. *quare patriam relinquerent* G. 1, 30. *eorum iter* G. 1, 6, 7, 9. Rhodani *transitu a* Caesare *prohibentur* G. 1, 12. *Graecis literis usi* G. 1, 29. *eorum conjuratio* G. 1, 3. *feritas ac pervicacia in bello* G. 1, 25, 26. *fuga* G. 1, 26. *jactantia* G. 1, 13. *legatio supplex ad* Caesarem G. 1, 7, 13. *mos in judiciis* G. 1, 4. *perfidia adversus* Romanos G. 1, 1. *virtus* G. 1, 13. *Caetera vide* G. 1, 1. *et seqq.*
Helvii *populi* G. 7, 8, 64. C. 1, 35.
Heraclea Sentica C. 3, 79.
Hercynia *silva ejusque ferae* G. 6, 24.
Herculis *fanum* Gadibus C. 2, 18. *exinde ablata restituit* Caesar C. 2, 21.
Herminius *mons* Al. 48.
Hiadertinorum *in* P. R. *officia* Al. 42.
Hibernia *insula* G. 5, 13.
hibernorum Caesaris *expugnandorum consilium apud* Gallos G. 5, 26.
hibridae a Labieno *conscripti* Af. 19.
hiemes in Gallia *maturae* G. 4, 20.
Hippo *regius* Af. 96.
Hispalis *oppidum* C. 2, 18, 20. *ejus oliveta* H. 27. *ejusdem turbatio* H. 35, 36.
Hispalensibus *ingratum animum exprobrat* Caesar H. 42.
Hispani *equites* G. 5, 26.
Hispani *in copiis* Caesaris Af. 39.
Hispanorum *auxilia* Gallis *adversus* Romanos G. 3, 23.
Hispanorum *pugnandi ratio* C. 1, 44. *seditio inter se* Al. 62.
Hispaniae *principes ad* Caesarem *transeunt* C. 1, 74.
ex Hispania *apportabantur ne-*

cessaria ad armandas naves Caesaris G. 5, 1.
Hispaniae *res tam* Pompejanorum, *quam* Caesarianorum C. 1, 38, 39, 43. H. 3.
Hispaniae *duae a* Caesarianis *pacatae* C. 3, 73.
Hispaniae *ulterioris faecunditas et situs* H. 8. *eadem potitus* Cn. Pompejus *adolescens* H. 1.
Hispaniarum *deditio* C. 2, 32.
homines a Gallis *immolati* G. 6, 16.
hordeo corrupto et panico vetere se alentes Massilienses C. 2, 22.
hordeo frumentum auctum C. 3, 58.
hospitalitas Germanorum G. 6, 23.
hospitium sacrosanctum H. 16. *ejus violati nefas* H. 16.
hostis consilia qualiter accipienda G. 5, 28.
hostis in iniquum locum pertrahendi strategema G. 6, 8.
hostium res prius diligenter explorandae, quam proelium committas C. 2, 38.
Hyempsal *rex* Af. 56.

I.

Jacetani *ad* Caesarem *transeunt* C. 1, 60.
Iberus *fluvius* C. 1, 60.
Iccius *et* Antebrogius *Remorum legati* G. 2, 3.
Iccii *angustiae* G. 2, 6.
ignis supplicium G. 1, 4. 7, 4.
cum igne pugnantes Caesariani G. 5, 43.
igni vivi combusti Paradenses Af. 87.
ignibus nocturnis produntur aliquando milites C. 3, 50.
Iguvium *oppidum* C. 1, 12.
Ilerda *oppidum* C. 1, 43, 45.
Illurgavonenses *populi* C. 1, 60.
in Illyrico *gesta* G. 2, 35. 3, 7. Al. 42.
Imanuentius Trinobantium *rex* G. 5, 20.
imitatores solertissimi Galli G. 7, 22. *item* Alexandrini Al. 3.
impedimentis amissis bellum geri non posse G. 7, 14.
Imperatoris *aliae sunt partes atque legati* C. 3, 51. *consilium milites explorare non debere* G. 2, 40. 7, 52. *conspectus, oratio ac praesentia militibus animos addit et convertit* G. 1, 41. 2, 25. Af. 10. *in conservandis militibus studium* C. 1, 72. *in commissione pugnae officium* Al. 16.
Imperatorem *se appellat* Scipio C. 3, 31. *eo nomine indignus censetur a* Centurione Caesariano *capto* Af. 45.
Imperatores *munera ac dona accipiebant re bene gesta* Al. 70.
in impuberes etiam saevit Bibulus C. 3, 14.
incendia aedificiorum, incursionis hostium vulgare signum G. 8, 3.
Indo *rex* H. 10.
induciarum genus ex misericordia G. 2, 13.
inducias Pompejani *postulant a* Caesarianis *et impetrant* C. 3, 19.
Induciomari Treviri *simulatio* G. 5, 3, 4. *dolus ac defectio* G. 5, 26, 55. *fuga* G. 5, 53. *caedes* G. 5, 58.
infantibus in ardore pugnae non parcunt Rom. G. 7, 28.
ingratos ac perfidos Caesar *ulciscitur* Af. 64.
inimici alter alterum servantes G. 5, 14.
insidiae Labieni *adversus* Caesarem Af. 50. *detectae* Af. 66.
insidiae praemonitis minus nocent G. 8, 19.
insidiarum occultandarum modus Al. 36.
insignia in proeliis accommodabant milites Romani G. 2, 21.
insignium et signorum militarium occultandorum fraus G. 7, 45.
instar legionis videri C. 3, 66.
instar cohortium Al. 19.

intercessio tribunitia C. 1, 5, 8.
Issam Octavius *a* Caesare *abalienat* C. 3, 9.
Isthmum Caesar *munit* C. 3, 55.
Italia *sine vulnere a* Caesarianis *capta* C. 3, 73.
Italia *sine* Sicilia *et* Africa *teneri non potest* C. 2, 32.
Italiae *facultates et existimatio* G. 6, 1.
itineris Caesariani *ad hostes asperitas* C. 1, 68.
itineris difficultas in Afraniano *exercitu* C. 1, 78, 79.
Itius *portus* G. 5, 5.
Ityreae *naves* Af. 20.
Juba Numidiae *rex* Pompeji *hostis et amicus* C. 2, 25. Al. 5. Caesaris *hostis* Af. 25. *auxilia* Pompejo *suppeditat* Al. 51. *elephantes triginta ad* Scipionem *adducit* Af. 25, 30. *auxilia a* Scipione *abducit* Af. 25. *ad Uticam male pugnat* C. 2, 36. *Curionem* Caesarianum *vincit* C. 2, 42. *ejus crudelitas* C. 2, 44. Af. 66, 74. *superbia et arrogantia* Af. 57. *terror apud* Caesarianos, *et rursus contemtus* Af. 48. *angustiae* Af. 25, 36, 55, 91. *mors* Af. 94.
Judiciorum *mira forma*, *ut alii audirent, alii judicarent* C. 3, 1.
jumenta alga pasta Af. 24.
jumenta sua sarcinaria Afraniani *ipsi occidunt* C. 1, 6.
jumentis maxime delectantur Galli G. 4, 2.
Junii *poenitentia* H. 16.
Jupiter *a* Gallis *cultus* G. 6, 17.
Jura *mons altissimus* G. 1, 2, 6.
jusjurandum Labieni *in favorem* Pompeji C. 3, 12.
jusjurandum temerarium equitum Gallorum G. 7, 66.

L.

Labieni Caesaris *legati castra oppugnata* G. 5, 58. 6, 6. *Ejus Strategema* G. 7, 60. *et seq. supplementum* G. 7, 57. *cum* Gallis *proelium* G. 7, 62. *virtus* G. 7, 59.
Labienus *a* Caesaris *inimicis ad defectionem sollicitatur* G. 8, 52. *Cingulum oppidum exaedificat* C. 1, 15. Pompejo *jurat* C. 3, 13. *ejusdem cum* Vatinio *de pace altercatio* C. 3, 19. *adversus* Caesarianos *crudelitas* C. 3, 71. Pompejo *assentatur* C. 3, 87. *acies contra* Caesarem Af. 13. *insultatio in milites* Caesarianos Af. 16, 50. *insidiae adversus* Caesarem Af. 50. *detectae* Af. 66. *fuga et clades* Af. 40, 50, 69. H. 31.
labor qui labores omnes finiat, non ingratus C. 1, 68.
laboris intolerantes Galli G. 7, 20, 30.
labori ac duritiae a pueris student Germani G. 6, 31.
labrum duntaxat superius non radunt Britanni G. 5, 14.
lacrimae fictae Al. 24.
lacte et pecore vivunt Suevi G. 4, 1.
lacte, caseo, carne vivunt Germani G. 6, 22.
Lacus Lemannus G. 1, 2, 8.
laminae seu taleae ferreae pro numismate G. 5, 12.
lanistae in modum Caesar *suos adversus elephantes instituit* Af. 71.
largitio Caesaris C. 2, 21. 3, 98.
Larinates *populi* C. 1, 23.
Larissa *oppidum* C. 3, 80, 97.
Latobrigi *patriam suam deserunt* G. 1, 5. *redeunt* G. 1, 28. *eorum numerus* G. 1, 29.
latrocinia quaedam apud Germanos *infamia non sunt* G. 6, 23.
Latrones *dicti* Romani *ab* Aeduis G. 7, 38.
legati aliae sunt partes atque Imperatoris C. 3, 51.
legati officium C. 2, 17.
legati jure gentium sacrosancti G. 3, 9.
legati singulis praefecti legionibus G. 1, 52. 7, 45.
legatorum violatorum ultio G. 3, 16.

legatos Caefaris Galli *violant* G. 3, 8. Pompejani H. 22.
legio centuriones suos caedens Al. 57.
legio gemella C. 3, 4.
legio septima G. 4, 32.
legio octava C. 3, 89.
legionis nonae imminutio atque afflictio C. 3, 67, 71, 89.
legionis decimae virtus G. 1, 40.
legio undecima Caefaris *impar caeteris* G. 8, 8.
legio vigesima septima tyronum C. 3, 28, 34.
legio tricesima sexta Al. 40. *tricesima septima* Al. 9.
legio vernacula C. 2, 30.
legio veterana C. 2, 38.
legione una Gallia *ulterior obtenta* G. 1, 7.
legiones Caefaris *veteranae et novae* G. 8, 8.
legiones duae Caefari *detractae*, Pompejo *traditae* C. 1, 9. *eae primariae erant in exercitu* Pompeji C. 3, 88.
legiones Pompeji C. 3, 4.
legiones duae pro castris Caefaris *excubabant* G. 7, 24.
legionum inter se dissidium et consensus Al. 54.
legionum Romanarum *robur admirabile* H. 42. C. 3, 16. 8, 14, 19.
legionarii militis virtus Af. 84.
legionarii in equos impositi G. 1, 42.
leguminibus etiam contenti erant Caefariani *milites in inopia* C. 3, 47.
Lemovices *populi* G. 7, 4.
Lenium *oppidum* H. 37.
Lentulus Asculo *expellitur* C. 1, 15.
Lentulus Spinther *a* Caefare *dimissus* C. 1, 23. *ejusdem fuga* C. 1, 15.
Lentulus Marcellinus *quaestor*, Caefarianus C. 3, 62.
Lentuli *consulis aes alienum* C. 1, 4. *odium in* Caefarem C. 1, 1. *senium* C. 3, 83.
Lentulus *et* Marcellus *coss.* Caefaris *hostes* G. 8, 50. C. 1, 14.
Roma *metu* Caefaris *aufugiunt* C. 1, 14.
Lenunculi *navigia piscatoria* C. 2, 43.
Lepidus *procons. in auxilium a* Caffio *vocatur* Al. 59.
Lepontii *populi* G. 4, 10.
leporem Britanni *non gustant* G. 5, 12.
Leptis *civitas libera* Af. 7.
Leptim *oppidum* Labienus *oppugnare conatur* Af. 97.
Leptitanorum *mulcta* Af. 97.
Levaci Nerviorum *clientes* G. 5, 39.
Leuci *populi* G. 1, 40.
levis armatura inter equites interjecta Af. 19.
levis armaturae pedites G. 8, 19.
Lexovii *populi* G. 3, 11, 17.
lex Aeduorum *de magistratibus creandis* G. 7, 33.
lex Julia C. 1, 14.
lex Pompeja *de ambitu* C. 3, 1.
leges Coeliae *duae* C. 3, 20, 21.
libertas Gallorum G. 3, 8.
libertatis cupiditas G. 5, 27. *dulcedo* G. 3, 10. *stimulus* G. 7, 76. C. 1, 47.
libertini in militiam adscripti Af. 19.
Libo Pompejanus Achaicae *classis* Pompejanae *praefectus* C. 3, 5. *cum* Caefare *ad* Oricum *colloquitur* C. 3, 16. *insulam* Brundisinam *occupat* C. 3, 23. Caefarianos *terret* C. 3, 24. Brundisio *discedit* C. 3, 24.
Liburnica *classis* Pompejana C. 3, 5.
licentiam militarem Caefar *castigat* Af. 54.
Licinius Damasippus C. 2, 44.
lictores habere privatis non licebat C. 1, 6.
Ligarius P. *a* Caefare *necari jussus* Af. 64.
Liger *seu* Ligeris *fluvius* G. 3, 5. 7, 5, 55.
lilium, munimenti genus G. 7, 73.
Lilybaeum *promontorium* Af. 1, 37.
Limonum *oppidum* G. 8, 26.

Lingones *populi* G. 1, 26, 40. 4, 10.
Lintrium *usus in fluminibus trajiciendis* G. 1, 12.
Liscus Aeduus Dumnorigem *apud* Caesarem *defert* G. 1, 16, 17.
Lissus *oppidum* C. 3, 26, 28, 40.
Litavicus Aeduus, *ejusque fratres* G. 7 37, 40. *ejus perfidia ac fuga* G. 7, 38, 39, 40, 54.
litterae Caesaris Graecae *ad* Ciceronem G. 5, 48.
litterae Caesaris *vix atque aegre in senatu recitatae* C. 1, 1.
litterarum perferendarum difficultas G. 5, 45.
litteris disciplina Druidum *non mandabatur* G. 6, 14.
litōra omnia venas aquae dulcis habent Al. 8.
Livinejus Regulus, Adrumeti *praefectus* Af. 89.
loci iniquitas G. 7, 45, 52, 83.
locorum mutatio propter salubritatem G. 8, 52.
longarum navium agilitas G. 5, 8.
Longinus Caesarianus Al. 48.
L. Aemilius *decurio equitum* Gallorum G. 1, 23.
L. Afranius *legatus* Pompeji C. 1, 37. *proditionis postulatus* C. 3, 83.
L. Aurunculejus Cotta *legatus* G. 2, 11. 5, 24. *ejus prudens consilium* G. 5, 28. *vulnus* G. 5, 36. *mors* G. 5, 37.
L. Caesar *adolescens legatus* G. 7, 65. C. 1, 8. Julio Caesari Uticam *venienti obviam it* Af. 89.
L. Canulejus *legatus* Caesaris C. 3, 42.
L. Cassius *consul ab* Helvetiis *caesus* G. 1, 7, 12.
L. Cassius Longinus C. 3, 34. Al. 49.
L. Cellae Caesar *ignoscit* Af. 89.
L. Cispius Caesarianus Af. 62.
L. Decidius Saxa C. 1, 66.
L. Domitius C. 1, 6. *in* Caesaris *potestatem venit* C. 1, 23. *ejus fuga* C. 2, 22.
L. Domitii *sententia de tribus tabellis judicibus dandis in causa eorum, qui a* Pompejo *non stetissent* C. 3, 83. *ejusdem mors* C. 3, 99.
L. Fabii *centurionis seu virtus, seu temeritas admiranda* G. 7, 47, 50. *ejus mors* G. 7, 50.
L. Hirtius *a* Pompejo *ad* Parthos *missus* C. 3, 82.
L. Junius *seu* Julius Patiecus H. 3.
L. Laterensis *mors* Al. 55.
L. Lentulus *Cos.* C. 1, 1. *ejus mors* C. 3, 104.
L. Licinius Squillus Cassium *sauciat* Al. 52.
L. Lucejus Pompejanus C. 3, 18.
L. Manilii *proconsulis fuga* G. 3, 20.
L. Manlius *pr.* Pompejanus C. 1, 24.
L. Mergilio Al. 55.
L. Metellus *trib. pl.* Caesari *objicitur* C. 1, 33.
L. Minutius Basilus G. 6, 29. *ejus ad* Caesarem *epistola* H. 19.
L. Munatius Plancus G. 5, 24.
L. Nasidius Pompejanus C. 2, 3, 24.
L. Paullus *consul* G. 8, 48.
L. Petrosidii *aquiliferi mors* G. 5, 37.
L. Piso *avus* L. Pisonis *soceri* Caesaris *ab* Helvetiis *interfectus* G. 1, 11.
L. Piso *censor* C. 1, 3.
L. Plancus Caesarianus C. 1, 40. Af. 4.
L. Pupius *centurio* C. 1, 13.
L. Racilius *adversus* Cassium *conspirat* Al. 52. *ejus mors* Al. 55.
L. Roscius G. 5, 24, 53.
L. Rubrius C. 1, 23.
L. Septimius *trib. milit. una cum* Achille Pompejum *interficit* C. 3, 104.
L. Sertorius C. 1, 61.
L. Staberius Pompejanus C. 3, 12.
L. Sylla G. 1, 21.
L. Ticida *eques* Rom. Af. 44.
L. Titius *trib. mil.* Al. 57.
L. Tiburtius *vulneratur* C. 3, 19.
L. Torquatus Orici *praefectus* C. 3, 11. Oricum Caesari *dedit* ibid. *ejus mors* Af. 96.

L. Valerii Praeconini *legati mors* G. 3, 20.
L. Vareni *centurionis egregium pro inimico facinus* G. 5, 44.
L. Vibullius Rufus C. 1, 23.
Lucretius Vespillo Pompejanus C. 3, 7.
Lucterius *seu* Luterius Cadurcus G. 7, 5, 7, 8. 8, 30, 32.
lunae plenae vis in aestibus maritimis G. 4, 29.
luna nisi nova Germanos *non contendere* G. 1, 50.
Lusitania C. 1, 38. Al. 51.
Lusitani Hispalim *oppugnant* H. 36.
Lusitani *levis armaturae* C. 1, 48.
Lutetia Parisiorum G. 6, 3. *incenditur* G. 7, 58.
lux seu dies, pudorem malefactoribus affert C. 1, 67.
luxuries Pompejani *exercitus* C. 3, 96.

M.

Macedones *equites in* Pompejanis *copiis* C. 3, 4.
Macedoniae *pars libera* C. 3, 14.
machinae bellicae Romanorum *barbaris admirationi sunt* G. 2, 31.
machinae variae Alexandrinae Al. 2.
magistratus Gallorum G. 6, 21. *apud* Germanos G. 6, 23. *apud* Aeduos G. 7, 33. *praepostere decernuntur* Romae C. 1, 6.
magistratus Rom. *sacrosancti* H. 42.
magnitudo corporis, et vires ut parentur G. 4, 1.
Malaca *urbs* Al. 64.
malo praesenti aliis malis mederi C. 1, 81.
Malcus Nabataeorum *rex* Al. 1.
Mandubiorum *fames ac miseria* G. 7, 78.
Mandubratius Britannus G. 5, 20.
Manilius Tusculus Al. 53.
manus rebellibus praecisae G. 8, 44.
Marcellus *inimicus* Caesaris G. 8, 53.
Marcellus *cum* Cordubensibus *a* Cassio *deficit* Al. 57.
Marcius Crispus *praesidio* Thabenensibus *mittitur* Af. 77.
Marcomanni Germani G. 1, 51.
M. Acilius *legatus* Caesaris C. 3, 15.
M. Antonius *legatus* Caesaris G. 7, 11. *quaestor* G. 8, 2. Brundisio *praeest* C. 3, 24. *ejus sacerdotii petitio* G. 8, 50.
M. Antonius *trib. pl.* C. 1, 2.
M. Aquinius Af. 57.
M. Aquinio Catonis *filio* Caesar *ignoscit* Af. 89.
M. Aristius *trib. militum* G. 7, 42.
M. Bibulus *praefectus maris* C. 3, 5, 7.
M. Calidii *sententia de rep. in dissensione civili* C. 1, 2.
M. Coelius Rufus *pr.* C. 3, 20.
M. Crassus G. 1, 21. *a* Parthis *interfectus* C. 3, 31.
M. Eppius Af. 89.
M. Favonius Pompejanus C. 3, 36.
M. Lepidus *pr.* C. 2, 21.
M. Marcelli *sententia de rep. in dissensione* Caesaris *ac* Pompeji C. 1, 2. *idem praetor appelatus* Al. 59. *ejusdem prudentia* Al. 60, 61.
M. Messala *et* Piso *coss.* G. 1, 35.
M. Messala *legatus* Af. 28.
M. Mettius Ariovisti *hospes* G. 1, 47. *liberatus* G. 1, 53.
M. Octavius Pompejanus C. 3, 5. Al. 43.
M. Opimius *praefectus equitum* C. 3, 38.
M. Petreji *centurionis praeclarum facinus* G. 7, 50.
M. Petrejus Pompeji *legatus* Af. 81. *ejus vulnus* Af. 19. *fuga* Af. 91. *mors* Af. 94.
M. Plotius *vulneratur* C. 3, 19.
M. Pomponius Caesarianus C. 3, 101.
M. Rufus *quaestor* C. 2, 23, 43.
M. Silanus G. 6, 1.
M. Trebius Gallus G. 3, 7.
M. Tyro *ignominiose mittitur* Af. 54.
M. Varronis *ulteriore* Hispania *legati mutatio* C. 2, 17. *ejus legiones* Al. 58.

mare bis aestuans XII *horarum spatio* G. 3, 12.
maris transitu Caesarem *prohibere* Pompejus *conatur* C. 3, 5.
marium omnium non eandem esse naturam G. 3, 9.
Marii *affinis* Caesar Af. 32.
maritimorum Gallorum *rebellio adversus* Caesarem G. 3, 7. et seqq.
maritimorum oppidorum munitio G. 3, 12.
Marrucini *populi* C. 1, 23. 2, 34.
Mars G. 6, 17.
Marsi *centuriones perfugae* C. 2, 27.
Marsorum *militum virtus* C. 1, 26.
Massiliensium *res* C. 1, 34, 35, 36, 55, 56, 57, 58. et seq. *eorum nomini et vetustati defert* Caesar, *ne eos perdat* C. 2, 22.
materfamil. de muro se dejiciens H. 19.
materiae inopia laborat Africa Af. 20.
Matisco *oppidum* G. 7, 90.
Matrona *fluvius* G. 1, 1.
Mauri *equites* Af. 7.
Maurorum *equitum duo millia a minus triginta* Gallis *equitibus in urbem repelluntur* Af. 6.
Mazaca *oppidum* Al. 66.
Mediomatrices G. 4, 10. 7, 75.
Medobrega Lusitaniae *oppidum* Al. 48.
Melodunum *oppidum* G. 7, 58, 60.
memoriae exercitatio G. 6, 14.
Menapii Galli G. 2, 4. 3, 9. 4, 45, 48. *ab Usipetibus oppressi* G. 4, 4. *eorum vastatio* G. 4, 38. *rebellio* G. 6, 2. *deditio* G. 6, 6.
mendacii usus in captandis militum animis G. 7, 38.
Menedemus Macedoniae *princeps* C. 3, 34.
mercatorum commercia cur admittant Suevi G. 4, 3.
mercaturae commercio nationum vires enervari G. 1, 1.
Mercurius *praecipue apud* Gallos *colitur* G. 6, 17.
Metiosedum *oppidum* G. 7, 61.
Metropolis *oppidum* C. 3, 80.
Messala Caesarianus Uticam *custodit* Af. 88.
Messanae *periclitatio* C. 3, 101.
miles non minus modestia et continentia quam virtute et animi magnitudine commendabilis G. 7, 52.
militis adversus Imperatorem ingratitudo C. 3, 104. *militis etiam aegerrimi mirus animus* G. 6, 38.
militis veterani cum elephanto pugna Af. 84.
milites a mane ad vesperam jejuni in armis stantes Af. 41.
milites ab Imperatoris auctoritate pendere debent G. 7, 52.
milites in conspectu Imperatoris enixius contendunt G. 3, 14.
milites luce magis in officio continentur C. 1, 67.
milites prae pavore testamenta condentes G. 1, 39.
milites propter res maximas gestas peccandi licentiam sumentes Af. 85.
milites se ipsos plectentes C. 3, 74.
militum amor erga Caesarem C. 1, 87. *alacritas augenda magis quam reprimenda* C. 3, 92.
militum insolentia Af. 85.
militum pretium in seditionibus civilibus C. 3, 113.
militum suorum cura Caesari G. 6, 32. 7, 19, 84. C. 1, 72. 3, 90.
militum tyronum ruditas G. 6, 40.
militibus animus vel minima spe victoriae monstrata accenditur G. 3, 26.
milites fortes Caesar *honoribus ac muneribus prosequitur* C. 3, 53.
milites suos confirmat Caesar C. 1, 7. 3, 6.
militaris disciplina et severitas largitione nimia minuitur Al. 48.
militaris rei dedecus in exercitu Caesaris *non admissum* C. 3, 64.
Milo *caedis* Clodianae *reus* C. 3, 21. *ejus munera* ibid. *ejusdem molimen ac mors* C. 3, 22.

Minerva Dea G. 6, 12. *ejus templum* C. 3, 105.
Minutius Rufus Pompejanus C. 3, 7.
Minutius Silo, L. Racilii *cliens* Al. 52. *conjurationis adversus* Caſſium *index* Al. 45. *excruciatur* ibid.
miracula post victoriam Caeſaris C. 3, 105.
miseriam fortiter ferre, virtus est G. 7, 77.
Mithridates Pergamenus Al. 26, 27. Caeſari *se jungit* Al. 28. *Rex* Bospori *a* Caeſare *constituitur* Al. 78.
Mona *insula* G. 5, 13.
Monomachia H. 25.
Morini Galli G. 2, 4. 3, 9. *ultimi* Gallorum *pacati* G. 3, 28. *eorum ad* Caeſarem *legati* G. 4, 22. Caeſarianos *ex* Britannia *reduces invadunt* G. 4, 37. *in potestatem* Romanorum *rediguntur* G. 1, 38. Atrebatibus *a* Caeſare *attributi* G. 7, 76.
a Morinis *in* Britanniam *trajectus brevissimus est* G. 4, 20.
Moritasgus Cavarini *regis frater* G. 5, 54.
mortis metus ut tollatur G. 6, 14.
mortis praesentis pro patria mirus contemtus G. 7, 25.
morti se facilius quidam offerunt, quam patienter ferunt G. 7, 77.
mortui facile culpantur G. 8, 22.
Mosa *fluvius* G. 4, 10.
mulieres et pueri in muro dispositi ad speciem duntaxat C. 3, 9.
mulieres Germanorum *rhedis et carrio impositae* G. 1, 51. *earum auctoritas in bellis* G. 1, 50.
mulierum Gallicarum *mos in proeliis* G. 7, 48.
mulierum crines praesecti ad tormenta bellica efficienda G. 1, 9.
mulierum trepidatio in urbis oppugnatione G. 7, 47.
mulieribus et infantibus non parcunt Romani *milites* G. 7, 28.
muliones equitum speciem exhibentes G. 7, 47.
Munatius Plancus Caſſii *lictorem gladio transjicit* Al. 52.
Munda *oppidum* H. 32.
Mundensis *campus* H. 27.
Mundensium *ducum caedes* H. 36.
munera ac dona a sociis et amicis recipere soliti Imperatores Romani *re bene gesta* Al. 70.
municipia Roman. *pecunias conferre coguntur* C. 1, 6.
munitiones Caeſaris *ad* Alesiam G. 7, 72.
munitiones Caeſaris *et* Pompeji ad Dyrrhachium G. 3, 43, 44. etc.
munitionum ambitus inusitatus C. 3, 63.
muri oppidorum Gallorum G. 7, 23.
muri hostilis primum conscendendi gloria G. 7, 47.
murus mirae longitudinis G. 1, 8.
musculi forma G. 2, 10.
mutationes magnae parvis momentis fiunt C. 3, 69.

N.

Nabataeorum *rex* Malcus Al. 1.
Nannetes Galli G. 3, 9.
Nantuates G. 3, 1. 4, 10.
Narbo *urbs* G. 3, 20. 7, 7.
nardum et resinam sibi infundens mori certus H. 33.
Nasidii *classis* Af. 64. *ob eam receptam* Sulcitani *a* Caeſare *mulctantur* Af. 93.
Nasidianae *naves* C. 2, 7.
Naſua *et* Cimberius Suevorum *Imperatores* G. 1, 37.
naves Britannorum C. 1, 54.
naves Caeſaris G. 3, 9. 4, 21. 5, 1, 5, 10, 11. C. 1, 29, 54. 3, 2, 8. etc.
naves longae G. 2, 25. 4, 25.
navium Caeſarianarum *afflictatio* Af. 44. G. 4, 29. 5, 10.
navium Gallicarum *forma* G. 3, 13.

navium Rhodiarum *naufragium* C. 3, 26.
navium Romanarum *cum* Gallicis *impar proelium* G. 3, 13.
navale certamen Romanorum *et* Gallorum G. 3, 13. Massiliensium *et* Caesarianorum C. 2, 6. Vatinii *et* Octavii Al. 46.
Naupactus C. 3, 35.
nausea a salo Al. 28.
Neapolis Af. 2.
nebulae crassae in bello aliquando magnum momentum H. 6.
necessitas omnia perquirit Al. 13.
negligentia ex diuturnitate G. 8, 17.
negligentiae ac remissionis pernicies in obsidione C. 3, 9.
Nemetes Germani G. 1, 51.
Nemetocenna *oppidum* G. 8, 47.
Nervii *equitatu nihil olim valebant* G. 2, 17. Gallorum *ferocissimi* G. 2, 4. Graece *indocti* G. 5, 48. *militaria opera a* Romanis *facere docti* G. 5, 42. *fuga* G. 5, 51. *eorum clientes* G. 5, 39. *mores* G. 2, 15. *astus* G. 5, 51. *multitudo* G. 5, 42. *rebellio ac fraus* G. 2, 17, 18, 19. 5, 39, 41. *deditio* G. 2, 27. 6, 3.
Nicomedis Bithynii *nobilitas* Al. 66.
Nicopolis *oppidum* Al. 36.
Nili *aqua limosa atque turbida* Al. 5.
Nitiobriges *populi* G. 7, 7. *eorum rex* Teutomatus G. 7, 31.
in nive altissima Caesar *viam facit* G. 7, 8.
noctem diei praeponunt Galli G. 6, 18.
noctes in Britannia *quam in continente breviores* G. 5, 13.
noctis licentia C. 1, 21.
noctium non dierum numero spatia temporum metiuntur Galli G. 6, 18.
nocturna Gallorum *concilia* G. 5, 33.
nocturna opera Caesarianorum *obsessorum* G. 5, 40.
Noreja *oppidum* G. 1, 5.
Noricus *Rex* C. 1, 18.
Noricus *ager* G. 1, 5.
Noviodunum *oppidum* G. 2, 12. 7, 12, 55.
nox dierum xxx *in insulis* Britannicis G. 5, 13. *peccantibus amica* C. 2, 31.
Numejus *et* Verodoctius Helvetiorum *legati* G. 1, 7.
Numidae *et* Cretes *Sagittarii* G. 2, 7.
Numidae *et* Getuli *a* Scipione *multi dilabantur ad* Caesarem Af. 32.
Numidae *in cruce suffixi* Af. 66.
Numidarum *adversus* Curionem *strategema* C. 2, 41.
Numidarum *celeritas* Af. 69. *eorum equi infrenati* Af. 61. *clades* C. 2, 25, 38. *incursio in exercitum* Caesaris Af. 6, 69, 70.
Nymphaeum *portus* C. 3, 26.

O.

Obsessorum *fortis et audax eruptio, nec minus felix* C. 3, 9.
obsides retenti G. 1, 13.
obsidentium institutum C. 3, 47.
obsides Caesariani *ab* Aeduis *male mulctantur* G. 7, 63.
obsides Gallorum *male habet* Ariovistus G. 1, 31.
obsidum recuperandorum cura G. 3, 8.
Obucula *oppidum* Al. 57.
Ocelum *oppidum* G. 1, 10.
Octavii Pompejani *castra expugnantur* C. 3, 9. *ejus cum* Vatinio *navale proelium* Al. 45, 46. *fuga* Al. 46.
Octodurus Veragrorum *vicus* G. 3, 1. *incensus* G. 3, 6.
Octogesa *oppidum* C. 1, 61.
oculorum effossio G. 7, 4.
Ollovico Teutomati *pater* G. 7, 31.
opera bellica Romanorum Aduaticis *admirationi sunt* G. 2, 30, 31.
opera Caesaris *ad* Alesiam G. 7, 72, 73, 74. *ad* Massiliam C. 2, 8, 9, 10.

oppidum quod dicatur Britannis G. 5, 21.
oppida Hiſpaniae *munita* H. 8.
Oppius *legatus* Caeſaris Af. 68.
in orbem se adversus hostes colligendi ratio G. 4, 37. 5, 33.
Orchomenum Caeſar *recipit* C. 3, 55.
Orcinia *sylva* G. 6, 24.
Orgetorix Helvetiorum *princeps* G. 1, 2, 3. *ejus filia et filius capiuntur* G. 1, 20. *mors* Orgetorigis G. 1, 4.
Oricum *oppidum* Caeſar *recipit* C. 3, 2, 12.
Oscenſes *populi* C. 1, 60.
Osismii Romanis *dediti* G. 1, 34.
Otacilii Craſſi *perjurium* C. 3, 28.

P.

Pabuli *equorum inopia apud* Pompejanos C. 3, 58.
pabuli inopia jumenta sua occidunt Pompejani C. 1, 81.
sine pabulo retenta jumenta toto quatriduo C. 1, 84.
pacatorum insigne in bellis G. 7, 50.
Pacidii Pompejani *adversus* Caesarem *pugna* Af. 78. *ejus mors* Af. 78.
Paemani Germani G. 2, 4.
pagi centum Suevorum G. 4, 1.
pagi Tigurini *robur* G. 1, 12.
Palaepharsalica *victoria* Al. 48.
palma ex pavimento enata C. 3, 105.
paludes Morinorum G. 4, 38.
palus inter duo castra media G. 2, 9. Sequanam *influens* G. 7, 57.
panis a famelicis in hostium castra abjectus C. 3, 48. *e radice factus* ibidem.
panico se alunt Maſſilienſes C. 2, 22.
Parada *oppidum direptum* Af. 87.
Paraetonium Al. 8.
Parisii *populi* G. 6, 3.
Parthi Romanorum *hostes* C. 3, 31.
Parthicum *bellum* G. 8, 54.
Parthinorum *oppidum expugnatum* C. 3, 41.
Parthinos Pompejus *praedae loco habuit* C. 3, 43.
Pastores indomiti C. 1, 57. Turini *a* Milone *sollicitantur* C. 3, 21.
pax quando optime fiat C. 3, 10.
pax unius diei G. 2, 32.
pacis studiosus Caeſar C. 3, 10. *eam cum* Pompejo *saepe frustra tentat* C. 3, 10, 11.
peccandi impunitatem sibi arrogant milites post victoriam Af. 85.
pecoris cupidi barbari G. 6, 35.
pecuniae conflandae commenta C. 3, 32. Al. 49, 55.
pecuniae cupiditatis malum G. 6, 22. Af. 93.
pecuniae e fanis tolluntur C. 1, 6.
pecuniam publicam sibi oblatam Caeſar *repudiat* C. 1, 23.
pecus loco frumenti imperatum C. 1, 52.
pedes equestre proelium faciens H. 15.
pedites Germani *inter equites proeliari soliti* G. 1, 68. 7, 65.
pedites mira celeritate equorum cursum adaequantes G. 1, 48. *inter equites pugnant* G. 8, 19, 36. Af. 69.
Peligni *populi* G. 1, 15.
pelles pro velis G. 3, 13.
pelles vestitus Suevorum G. 4, 10. 6, 21.
Pelusium *se confert* Pompejus C. 3, 103. *id a* Mithridate *capitur* Al. 26.
penteres duae a Caeſare *capiuntur* Af. 62.
perfidia Aeduorum G. 7, 40, 42.
perfugae Caeſariani C. 3, 60.
perfugae multi quotidie ad Caesarem *confluebant* C. 3, 61.
perjurium Caeſar *ulciscitur* Af. 64.
Petra locus C. 3, 42.
Petrejus *legatus* Pompeji C. 1, 38. *ejus furor* C. 1, 75, 76. etc. *vulnus* Af. 19.
Petreji *mors* Af. 94.

Petrejus Thessalus C. 3, 35.
Petrocorii *populi* **G. 7, 75.**
Pharus *quid sit* **C. 3, 112.**
Pharitae A. 17.
Pharnacis *res gestae* **Al. 34. et seqq.**
Pharsalici *exercitus clades* **etc. C. 3, 95.**
Pharsalus C. 3, 6.
Philippus *trib. pleb.* **Al. 16.**
Philo Pompejanus Hispali H. 35.
Picenum C. 1, 15.
Pictones *populi* **G. 8, 26.**
pilorum cacumina ardentia **Af. 47.**
Pirustae Illyrici G. 5, 1.
Pisaurum *oppidum* **C. 1, 11. seqq.**
piscibus et ovis avium victitantes populi **G. 4, 10.**
Piso Aquitanus *occiditur* **G. 4, 12.**
planities **xv** *mille passuum* **Af. 37.**
plebs **Gallorum,** *servorum loco habetur* **G. 6, 13.**
plebis **Gallicae** *tutamen adversus potentiores* **G. 6, 11.**
plebem solam vix bellum conflare posse **G. 8, 22.**
Plctorii Rustiani *mors* **Af. 96.**
Pleumosii Nerviorum *clientes* **G. 5, 39.**
plumbum album in **Britannia G. 5, 12.**
pluvia saxorum **Af. 47.**
Pompeja *lex ambitus* **C. 3, 1.**
Pompejae Caesar *ignoscit* **Af. 95.**
Pompeji *et* **Caesaris** *amicitia* **G. 6, 1.** *abalienatio* **Pompeji G. 8, 55. C. 1, 7.** *aemulatio, obtrectatio et studia adversus* **Caesarem G. 8, 53. C. 1, 3. et seq.** *arrogantia ac superbia parem non ferentis* **C. 1, 32, 44.** *amici* **C. 1, 61.** *auctoritas, nomen et existimatio* **G. 1, 61. 3, 42.** *dominatio* **Romanis** *suspecta* **G. 8, 52.** *legati et mandata ad* **Caesarem C. 1, 8, 10.** *ejus dignitati* **Caesar** *semper studuit* **C. 1, 9.** *gratia in* **Senatu C. 1, 14.** *in* **Hispania C. 2, 18. Brundisio** *abituri opera adversus* **Caesarem C. 1, 27.** *facultas in parandis copiis* **C. 3, 3, 4, 5.** *exercitus et unde conscriptus* **C. 3, 3, 4, 5.** *duces* **C. 3, 3, 4, 5.** *acceleratio ad* **Dyrrhachium C. 3, 13.** *inde exclusio* **C. 3, 42.** *dictum de* **Caesare C. 3, 18.** *ambitio* **C. 3, 45, 56.** *eum ad pugnam elicere* **Caesar** *cupit* **C. 3, 56.** *ejusdem exercitus penuria* **C. 3, 58.** *honor* **C. 3, 71.** *praesumtio de victoria et fuga* **Caesarianorum C. 3, 82, 83, 86.** *luxus* **C. 3, 96.** *castra expugnata* **C. 3, 96.** *nomen in scutis militum inscriptum et mox detractum* **Al. 59.** *res praeclare gestae* **Af. 22.** *fuga et incommoda et adversa* **C. 3, 15, 94, 102.** *mors* **C. 3, 104.**
Pompeji *res* **C. 3, 40. H. 1.**
Pompejanae *aciei instructio* **C. 3, 88.** *classis administratores* **C. 3, 5, 7.**
Pompejanarum *partium inclinatio* **C. 3, 49. Af. 89.** *earundem fautoribus* **Caesar** *ignoscit* **Af. 89.**
Pompejani *praefecti perfidia adversus* **Caesarianos** *tyrones* **C. 3, 28.**
Pompejani *saepe ad* **Caesarem** *deficiebant, raro contra* **C. 3, 61. H. 19. et seq.** *milites mala valetudine laborantes* **C. 3, 49.**
Pompejanorum *metus* **C. 3, 13.** *eorum et* **Caesarianorum** *de pace colloquium* **C. 3, 19.** *in difficultatibus patientia* **C. 3, 15.** *exactiones* **C. 3, 31.** *fames et angustia* **C. 3, 58.** *fuga ac clades* **C. 3, 53, 94, 95, 99.** *a victoria spiritus* **C. 3, 72.** *vana spes de victoria* **C. 3, 82.** *deditio* **C. 3, 98.** *in acie* **Pharsalica** *caesorum numerus* **C. 3, 99.** *eisdem victis vix usquam perfugium est* **C. 3, 10.**
Pompeji Rufi *periculum* **Af. 85.**
Pomponius Caesarianus C. 3, 101.
pontem celeriter efficit **Caesar G, 6, 9. C. 1, 54.**
pontem **Genevensem Caesar** *rescindit* **G. 1, 7.**
pontem in **Arare Caesar** *facit* **G. 1, 13.**

pontis in Rheno *a* Caesare *facti ratio et forma* G. 4, 17. 6, 9.
Pontum Caesar *recipit* Al. 77.
Pontum Pharnaces *occupat* Al. 41.
portenta victoriam Caesaris *secuta* C. 3, 105.
Postumiana *castra* H. 8.
Pothinus *nutricius* Ptolemaei *regis* C. 3, 108. *ejus mors* C. 3, 112.
praeda virtute parta, grata Al. 42.
praedonum bellum C. 2, 23.
praescriptio, praetextus C. 3, 32.
praesidium Jubae *regis apud* Thabenam *interficitur* Af. 77.
Praetores *inter se adversarii* C. 2, 20. et seq.
Praetorum *de imperio, ad populum referebatur* C 1, 6.
Preciani Romanis *dediti* G. 3, 27.
precibus aliquem detestari G. 6, 31.
Proconsul *cum imperio ad urbem manens* G. 6, 1.
proelium equestre Af. 53. *navale* Al. 11.
proelia sex a Caesare *uno die facta* C. 3, 33.
provinciae Galliae *servitus* G. 7, 77.
ad Ptolemaeum *regem* Aegypti Pompejus *fugiens se confert* C. 3, 103.
Ptolemaeum *inter et* Cleopatram Caesar *arbitrum se interponit* C. 3, 107.
Ptolemaei *patris testamentum* C. 3, 108.
Ptolemaeum *puerum regem* Caesar *in potestatem suam recipit* C. 3, 109.
Ptolemaei *regis pueri fictae lachrymae* Al. 24. *mors* Al. 31.
Ptolemaei *regis castra oppugnat* Caesar Al. 30.
puberes omnes armati convenire coguntur armato concilio indicto apud Gallos G. 5, 56.
P. Attius Varus C. 2, 23.
P. Attius *eques* Romanus *a* Caesare *captus* Af. 68. *venia donatus* Af. 89.
P. Calvitius Pompejanus H. 23.
P. Considius *pro exploratore missus falsa renunciat* G. 1, 22.
P. Cornelii Scipionis *mors* Af. 96.
P. Crassi *adolescentis res gestae* G. 1, 52. 2, 34. 5, 7, 20, 21.
P. Lentulus Spinther *in potestatem* Caesaris *venit* C. 1, 23.
P. Ligarius *jussu* Caesaris *necatus* Af. 64.
P. Saserna Af. 10.
P. Servilius *cos.* C. 3, 1.
P. Sextus Bibaculus, *alias* Baculus G. 2, 25. 3, 5. 6, 38.
P. Sextius Al. 34.
P. Sitius Numidiam Jubae *regnum invadit* Af. 36. *ejusdem virtus* Af. 95.
P. Sulpitius Rufus *legatus* G. 4, 22.
P. Sulpitius *pr.* C. 3, 101.
P. Syllae *dexteritas* C. 3, 51.
P. Vatinius Caesaris *legatus* C. 3, 19.
P. Vestrius *eques* Romanus Af. 64.
puellae regnantis taedium apud populum Al. 23.
pueri et mulieres in muro ad speciem militum dispositi C. 3, 9.
pugna acerrima Nerviorum *ac* Romanorum G. 2, 23.
pugna non stataria, sed percussoria Lusitanorum C. 1, 44.
pugna ex essedis G. 4, 24, 33.
pugna navalis G. 3, 14.
pugna sex horas durans G. 3, 5.
pugnae ratio astuta G. 5, 34.
pugnam ineuntium Gallorum *vota* G. 6, 17.
pulveris excitati indicium in bellis G. 4, 32.
putei a Caesarianis *fodiuntur* Al. 9.
pyra Jubae *regis in oppido* Zama Af. 91.
Pyrenaei *montes* G. 1, 1.

Q.

Quadrigae *falcatae* Pharnacis *adversus* Caesarem Al. 75.
quaestus undecumque quaesitus Al. 49.

Quaestorum *nequitia* C. 3, 32.
Quaestorum *improborum odium* Al. 49.
quatuor unius cohortis Caesarianae *centuriones in pugna oculos amittunt* C. 3, 53.
Q. Aquila Caesarianus Af. 62.
Q. Atrius *navium* Caesarianarum *praefectus* G. 5, 9.
Q. Attius Varus *praefectus equitum* G. 8, 28.
Q. Cassius *trib. pleb.* Caesarianus C. 2, 19. Gaditanorum *praefectus* C. 2, 21.
Q. Cassii Longini *odium in* Hispanos *et contra* Al. 48, 50. *vulnus* Al. 52. *mors* Al. 64.
Q. Cominius Caesarianus, *ad* Scipionem *deductus* Af. 44.
Q. Coponius Rhodiae *classis* Pompejanae *praefectus* C. 3, 26.
Q. Cornificius Caesaris *quaestor* Al. 42.
Q. Cicero Caesarianus G. 5, 24. *ejus castra oppugnantur a* Nerviis G. 5, 39. *ejusdem valetudo tenuissima* G. 5, 40.
Q. Fabius Max. legatus Caesaris H. 2.
Q. Fulginii *mors* C. 1, 46.
Q. Fufius Kalenus, *legatus* Caesaris C. 3, 55.
Q. Junius Hispanus G. 5, 27.
Q. Laberii Duri *trib. mil. mors* G. 5, 15.
Q. Ligario Caesar *ignoscit* Af. 89.
Q. Lucanii Centurionis *mors* G. 5, 35.
Q. Lucretius *senator* C. 1, 18.
Q. Marcius *trib. mil.* Pompejanus *ad* Caesarem *transfugit* H. 11.
Q. Patisius Caesarianus Al. 34.
Q. Pedius *legatus* Caesaris G. 2, 2, 11. C. 3, 22. H. 2.
Q. Pompeji Nigri *equitis* Rom. Italicensis *robur* H. 25. *ejusdem cum* Antistio Turpione *singulare certamen* ibid.
Q. Sertorii *milites* G. 3, 23.
Q. Sabinus C. 3, 55.
Q. Sertorius *de vita pecuniam paciscitur* Al. 55.
Q. Titurius Sabinus *legatus* Caesaris G. 2, 5, 9. *ejusdem provincia* G. 3, 11. *apud* Unellos *actu* G. 3, 17. *strategema* 3, 18, 24. 5, 27. *ejusdem mors* G. 5, 37.
Q. Tullius Cicero G. 6, 32.
Q. Varus *praefectus equitum* Domitii, Caesarianus C. 3, 37.
Q. Velanius G. 3, 7.

R.

Rabirius Postumus Af. 8.
radix, qua vice panis utebantur Caesariani C. 3, 48.
radicibus arundinum pasti equi C. 3, 58.
rapinas suorum castigat Caesar Af. 54.
rationes et consilio Romanos *barbaris nationibus in bello praestare* G. 1, 40.
Ravenna *oppidum* C. 1, 5.
Rauraci *populi* G. 7, 75. *se* Helvetiis *domos suas relinquentibus jungunt* G. 1, 5, 29.
rebellionis reprimendae apud Gallos *consilium* G. 6, 1.
Rebilus, *legatus* Caesaris, *magni usus militaris vir* C. 2, 34.
reditus Caesaris *in Italiam quam honorificus* G. 8, 51.
regem a Romanis *appellari et amicum, maximum beneficium* G. 1, 43.
regis pueri aetas a militibus elusa Al. 25.
regem ad dicendam causam evocari indignatur regni procurator C. 3, 108.
reges Aegyptiis *constituit* Caesar Al. 33.
reges Britannici *quatuor* G. 5, 22.
regnum Jubae *in provinciam conversum* Af. 97.
regni ambitio odiosa C. 7, 4.
regum controversiis se interponit Caesar C. 3, 7.
rei ex vinculis causam apud Helvetios *dicebant* G. 1, 4.
religio sacerdotum Gallicorum G. 6, 13.

ne Respublica detrimentum capiat, cautio extrema C. 1, 5.
Rhascypolis Pompejanus C. 3, 4.
Rhedones Romanis *dediti* G. 2, 34.
Rhemi Romanorum *amici* G. 7, 63. *in insidias* Bellovacorum *incidunt* G. 8, 12.
Rhemi *se* Caesari *dedunt* G. 2, 3. *eorum amicitiae usus* Caesari *ibid. eorundem apud* Caesarem *auctoritas et gratia* G. 5, 54. 6, 4.
Rheni *fluminis latitudo et altitudo, origo, fluxus, et insulae* G. 4, 10, 16.
Rhenum *transire* Caesar *statuit* G. 4, 16. 6, 9.
Rhodanus *fluvius* G. 1, 1, 2. etc.
Rhodiae *classis* Pompejanae *praefectus* C. Marcellus *cum* C. Pomponio C. 3, 5.
Rhodiorum *in maritimis proeliis virtus* Al. 2, 15.
robur et magnitudo corporis ut paretur C. 4, 1.
Roma *male administrata* Al. 65.
Roma *terrore completur* C. 1, 14.
Romae *omnia divina humanaque jura miscentur* Pompeji *ac* Caesaris *dissensione* C. 1, 6.
Romani *ab armato hoste conditionem non accipiunt* G. 5, 4.
Romani *ab Helvetiis caeduntur* G. 1, 7. *admirationi sunt* Uxellodunensibus G. 8, 43.
Romani *arbitri regni* Aegyptii *testamento electi* C. 3, 108.
Romani *armis graves* G. 5, 16.
Romani *secundis rebus confirmantur, adversis incitantur* Galli G. 8, 12, 15.
Romani *sociorum dignitatem augere soliti, non minuere* G. 1, 43.
Romani *negotiatores* Genabi *a* Gallis *opprimuntur* G. 7, 3.
Romani *populi disciplina et opes* G. 6, 1. *divisio* C. 1, 32. et seq.
Romani *non sine deorum ope bellum gerere* Gallis *visi* G. 2, 13.
Romani Sicambris *produntur* G. 6, 25.
Romani *statura brevi*, Gallis *ludibrio sunt* G. 2, 30.
Romani *milites desperata salute seipsos interficientes* G. 5, 37. *detrimento accepto diligentiores fiunt* G. 8, 12. *in insidiis a* Gallis *deprehensi* G. 5, 33. et *seqq.*
Romanorum *militum magnanimitas* G. 5, 35. 7, 19. *praesens in repentina re animus* G. 2, 20. *opprimendorum consilium apud* Britannos G. 4, 31. *trepidatio* G. 1, 39. *virtus* C. 1, 51. Al. 34.
Romanorum *ambitio* G. 7, 77.
Romani *auxilio* Aeduorum *adversus* Allobroges *usi* G. 1, 44.
Romanorum *ac* Britannorum *dispar pugna* G. 5, 16.
Romanorum *civium etiam hostium suorum misericordia movetur* Caesar C. 1, 72.
Romanorum *civium injurias in* Ponto *acceptas* Pharnaci Caesar *remittit* Al. 70.
Romanorum *in* Galliam *evocatio per* Divitiacum G. 6, 12. *incautorum oppressio ab* Aeduis G. 7, 42. *mos in pugna committenda* C. 3, 92. *servitutem excutere Galli conantur* G. 3, 8. *timor apud* Aeduos G. 1, 14. *apud barbaros* G. 4, 16.
Romanis *obmurmurant* Alexandrinorum *principes* Al. 3.
Romanos *in* Gallia *inveterascere indignantur* Belgae G. 2, 13.
Romani *imperii dignitas ut conservetur* Al. 33.
Romanae *naves ad* Massiliam C. 1, 6.
Romanarum *legionum laus* H. 42.
Romanum *praesidium crudeliter ab* Aeduis *interfectum* G. 7, 38.
ros pellibus, quibus naves tegebantur, exceptus C. 3, 15.
Roscillus *et* Aegus Allobroges *fratres* a Caesare *ad* Pompejum *deficiunt* C. 3, 59. et seq.
Roscius *praetor* Pompejum Caesari *purgat* C. 1, 10.

rostra actuariis navibus Vatinius *imponit* H. 44.
rumoribus incertis saepe Galli *serviunt* G. 4, 6.
rumorum coercendorum ratio G. 6, 20.
Rufpina *oppidum* Af. 6. *prima ad amicitiam* Caefaris Af. 3.
Ratheni G. 1, 45. Arvernis *conciliantur* G. 7, 5. C. 3, 55.
Rutilius Lupus *pr.* C. 1, 24.

S.

Sabis *fluvius* G. 2, 16, 18.
Sabura Jubae *regis praefectus* C. 2, 38. *ejusdem strategema* C. 2, 40. *mors* C. 2, 95.
Sacerdotum auctoritas G. 7, 33.
Sacerdotes Galliae Druides G. 6, 13. et seqq.
Sacramentum apud se dicere Domitianos *milites* Caefar *jubet* C. 1, 23.
Sacramenti Domitiani *religione, milites suos liberat* Curio C. 2, 32.
Sacramentum militare ut solvatur C. 2, 32.
Sacramenti redemtione, pecuniae cogendae inventum Al. 56.
Secrati viri *caedes* G. 3, 71.
Sacrificia Gallorum G. 6, 13.
Sacrificiorum interdictio gravissima G. 6, 13.
Sadales Coti *regis filius inter* Pompeji *copias* C. 3, 4.
sagittarii Galli G. 7, 31.
sagittariorum et funditorum Pompejanorum *caedes* C. 3, 93.
sagittarum triginta millia in castellum Caefarianum *conjecta* C. 3, 53.
Saguntinorum *signa* v *relata* H. 10.
salinarum stagnum Af. 80.
Salonae *oppidum* C. 3, 8, 9. Al. 43.
Salonarum *conventus* C. 3, 9. *oppugnatio* ibid.
Salfum *fluvius* H. 9.
saltus Caftulonensis C. 1, 38.
sali et nauseae molestia C. 3, 28.
Salluftii *ad* Cercinam *insulam gesta* Af. 8.
salutatio militaris Af. 85.
salutem omnium paucis committi, grave ac miserum Al. 16.
Samarobriva *oppidum* G. 5, 24, 32, 46.
Samarobrivense Gallorum *concilium* G. 5, 24.
Santones Tolofatium *vicini* G. 1, 10.
Sarfura *oppidum* Af. 75.
Saferna *praefectus* Lepti Af. 10, 29.
Saturnini *et* Gracchorum *casus* C. 1, 7.
Scaevae *centurionis virtus* C. 3, 53. *ejus scutum* ccxxx *foraminibus confossum* ibid.
Scaldis G. 6, 43.
Scapula *rogo extructo sibi exitium parat* H. 33.
sceleratum Caefarem *vocat* Scipio Af. 44.
sceleris conscientia C. 3, 60.
Scipio *jussu* Jubae *regis vestitum mutat* Af. 57. *elephantos ad pugnam assuefacit* Af. 27. *Imperatorem se appellat* C. 3, 31. Af. 44. Pompeji *fautor et affinis* C. 3, 4, 37, 82.
Scipionis *copiae* Af. 1. *sententia de* Pompejo *et* Caefare C. 1, 1, 21. *largitio et avaritia* C. 3, 31, 32. *diligentia et celeritas* C. 3, 16. *fuga* C. 3, 37. *clades* Af. 52.
Scipionis *commiseratur* Caefar Af. 8.
Scipionis *legionarii multi ad* Caefarem *deficiunt* Af. 52. *ejus oratio ad captivos* Caefarianos Af. 44. *crudelitas adversus eosdem* Af. 46. *acies ad pugnam instructa* Af. 48. *ejusdem victoriola* Af. 61.
Scipioni *legatos* Caefar *de pace mittit* C. 3, 57. *suppetias fert* Juba *rex* Af. 48.
Scipionem *unum esse populi* Romani *Imperatorem*, Confidii *vox* Af. 4.

Sci-

Scipionis *milites ad unum omnes caesi* Af. 85.
Scipionis *mors* Af. 96.
scorpio bellicum instrumentum G. 7, 25. Af. 31.
Scribonius Libo C. 1, 26. Achaicae *classis* Pompejanae *praefectus* C. 3, 5. *cum* Caesare *ad* Oricum *colloquitur* C. 3, 16.
scuta et pila pro vallo posita H. 32.
scuta ex cortice facta et viminibus intexta G. 2, 33.
scutorum caelatura H. 25.
scutis se a grandine protegentes Caesariani Af. 47.
sectio oppidi Aduatici *vendita* G. 2, 33.
seditionum Romanarum *cura* Caesari Al. 65.
Sedulii Lemovicum *ducis mors* G. 7, 88.
Seduni Galli G. 3, 1.
Sedusii Germani G. 1, 51.
Segni *populi* Germaniae G. 6, 32.
Segonax *rex* G. 5, 22.
Segontiaci Britanniae *populi* G. 5, 21.
Segovia *oppidum* Al. 57.
Segusiani G. 1, 10. 7, 64.
Senatores Rom. *in* Caesaris *potestatem redacti* C. 1, 23.
Senatores tres ex sexcentis reliqui, quingenti milites ex sexaginta millibus G. 2, 28.
Senatus a Gallis *interfectus, quod bellum cum* Romanis *gerere nollet* G. 3, 17.
Senatus omnis Venetus *necatus, reliqui sub corona venditi* G. 3, 16.
Senatus reverentia apud Caesarem G. 8, 52.
Senatui populoque Romano *se* Caesar *subjicere vult, ut pacem cum* Pompejo *faciat* C. 3, 10.
Senatusconsultum adversus Caesarem G. 8, 53, 54.
Senatusconsultum extremum, dent operam magistratus, ne Respublica detrimentum capiat C. 1, 5. *quando id fieret* C. 1, 5.
senectus apud Gallos *a militia non excusat* G. 8, 12.
senes bello inutiles, Cimbrico *bello apud* Gallos *comesti* G. 7, 77.
senis honor propter peritiam G. 7, 57.
Senones *in fide* Aeduorum G. 6, 4.
Senonum *conscientia facinoris adversus* Romanos G. 5, 56. *eorumdem motus* G. 5, 54. *rebellio et deditio* G. 6, 4.
Sequana *fluvius* G. 1, 1. 7, 57.
Sequanus *ager optimus totius* Galliae G. 1, 31.
Sequani Germanos *in* Galliam *inducunt* G. 6, 12. *principatu dejiciuntur* ibid.
Sequanorum *demissus animus* G. 1, 32.
Sequanorum *et* Aeduorum *factiones* G. 6, 12.
Sequanorum *miseria a* Germanis G. 1, 31, 35. *ab* Ariovisto G. 1, 32.
Sequanis Aedui *subditi* G. 1, 31. 6, 12.
Sequanos *sibi* Helvetii *per* Dumnorigem *conciliant* G. 1, 9.
Serapion *legatus* Alexandrinorum C. 3, 109.
servus dominum jugulans H. 18. *punitus* H. 20.
servi pastores armantur a Pompejo C. 1, 24.
servi puberes armati Alexandrino *bello* Al. 2.
servi puberes omnes in extrema necessitate manumissi C. 3, 9.
servi speculatores capti, in crucem sublati H. 20.
servos se mentientes milites interfecti H. 12.
Servilis tumultus in Italia G. 1, 40.
Servilius *consul* C. 3, 21.
servitus, conditio odiosa G. 3, 10.
Servius Galba *legatus et amicus Caesaris* G. 3, 1. 8, 50.
Servius Sulpitius C. 2, 44.
sestertia c *militibus donat* Longinus Al. 48.
Sesuvii Romanis *deditis* G. 2, 34.
severitas Caesaris G. 3, 16. Vercingetorigis G. 7, 4.
sex proelia uno die a Caesare *facta* G. 3, 35.

Sexti Bibaculi *aegri ingens animus adversus hostes* G. 6, 38.
Sextus Caesar C. 2, 20. Julii Caesaris *amicus et necessarius* Al. 66.
Sextus Pompejus *filius* Cn. Pompeji Magni H. 3. *a fratre* Cn. Pompejo *auxilium petit* H. 4.
Sextus Quintilius Varus *quaestor* C. 1, 23. C. 2, 28.
Sibutzates Aquitani, Rom. *dediti* G. 3, 27.
Sicilia *ac* Sardinia *a* Caesare *recipiuntur* C. 1, 30.
Sicoris *fluvius* C. 1, 40, 48, 63.
Sigambri, *vel* Sicambri G. 4, 18.
signorum cantus in bellis utilitas C. 3, 92.
signa militaria septuaginta quatuor de Gallis *capta* G. 7, 88.
signa militaria viginti duo Caesariana *amissa* C. 3, 71.
signorum militarium conferendorum mos Gallicus G. 7, 2.
signorum militarium Pompejanorum *ad* Caesarem *delatorum numerus* C. 3, 101.
signiferi ignominia notati C. 3, 74.
signifer Pompejanus *ad* Caesarem *transfugiens* H. 18.
Silicense *flumen* Al. 57.
silvarum latibula et munimenta G. 2, 17, 19. 3, 28. 4, 19. 5, 15.
sitis ingens G. 8, 41.
Sitius, Jubae *fines invadit* Af. 36.
socios de se bene meritos Romani *non deserebant* G. 1, 43. 8, 6.
Solduriorum *devotorum fides* G. 3, 22.
solitudines circum civitates suas amant Germani G. 6, 23.
Soritia *oppidum* H. 27.
sortes et vaticinationis matrum familias Germanarum *in proeliis ineundis* G. 1, 50.
Sotiates *a* Caesare *victi* G. 3, 20, 21.
speculae Hispaniae H. 8.
speculator Pompejanus *captus et occisus* H. 13.
speculatores, suorum consilia hosti aperiunt Af. 23.
speculatorum comprehensorum poena H. 20.
speculatoria navigia G. 4, 26.
spes inopiam sustentat G. 3, 49.
spes una miseris reliqua C. 2, 24.
Squillus *index conjurationis* Al. 55.
stagnum Salinarum Af. 80.
Statius Murcus Caesaris *legatus* C. 3, 15.
statura quibus rebus alatur G. 6, 21.
stimuli in operibus bellicis G. 7, 73.
stipendium duplex bene meritis Caesar *largitur* C. 3, 53.
stipendium militum avertentes delati C. 3, 59.
stipendium victores victis inponunt jure belli G. 1, 44.
storiarum usus in bellis C. 2, 9.
strategema Ambiorigis G. 5, 34. Bellovacorum G. 8, 14, 19. Caesaris G. 7, 44, 45. Domitii C. 3, 38. Jubae *regis* C. 2, 40.
strategema peditum pernicium equitibus in pugna permiscendorum Al. 29.
strategema Pompeji *in eruptione* C. 3, 62.
strategema Salonensium *civium adversus* Octavium C. 3, 9.
strategema Vercingetorigis *in fallendis suis* G. 7, 20.
structores ut se muniant a telis hostium C. 2, 9.
subcoactae vel coactae, thoracis genus ad vitanda tela C. 3, 44.
sudes in bello paratae Af. 20.
Suessiones Rhemorum *fratres* G. 2, 3. Rhemis *attributi* G. 8, 6. Caesari *deduntur* G. 2, 13.
Suevi G. 1, 37, 51, 54. Germanorum *bellicosissimi* G. 4, 37. *eorum delectus adversus* Romanos G. 4, 19.
Suevis *ne* Deos *quidem pares ajunt* Germani G. 3, 7.
Suevis *vectigales* Ubii G. 4, 4.
Sulcitanorum *mulcta a* Caesare Af. 98.
Sulmonenses Caesaris *fautores* C. 1, 18.
Sulpitius *legatus* Caesaris C. 3, 74.

supplicatio Caesari *decreta* G. 2, 15. xx *dierum* G. 2, 35. 4, 38.
supplicia apud Gallos G. 6, 16.
supplicum ritus ad victores exeuntium Al. 32.
supplicibus Caesar *ignoscit* Al. 70.
Surus Aeduus *captus* G. 8, 45.
Sylla *alter*, Lentulus C. 1, 4.
Sylla *intercessionem tribunitiam non sustulit* C. 1, 5, 73.
Syllae (*praenomine* P.) *castrorum* Caesaris *praefecti industria* C. 3, 51.
Syllae Fausti *largitio* Af. 87.
Syriacae *res* Caesaris Al. 65. et seqq.

T.

Tabulae tres judicum C. 3, 83.
tabellarii Caesaris *a* Pharnace *intercepti* Al. 38.
tabellarii capti, manibus praecisis, dimissi H. 12.
tabernaculorum Pompejanorum *luxuries* C. 3, 96.
tabulae in Helvetiorum *castris repertae literis* Graecis *confectae* G. 1, 29.
tabulae novae C. 3, 1. *earum lex* C. 3, 21.
Tarbelli *populi* G. 3, 27.
Tarcundarius Castor ccc *equites* Pompejo *suppeditat* C. 3, 4.
Tarraconenses *ad* Caesarem *transeunt* C. 1, 21, 60.
Tarsus Ciliciae *urbs* Al. 66.
Tarusates Romanis *dediti* G. 3, 13, 23, 27.
Tasgetius Carnutensis *a suis civibus caeditur* G. 5, 25.
Tauris *insula* Al. 45.
Taurois, Massiliensium *castellum* C. 2, 4.
taxi venenum G. 6, 31.
Taximagulus *rex* G. 5, 22.
Tectosages Volcae G. 6, 24.
Tegea *oppidum* Af. 78.
tela ut vitent milites C. 3, 44.
temeritas Gallis *innata* G. 7, 42.
temeritatis et festinantiae exitus C. 2, 41, 42.
tempestas naves Caesaris *affligens* G. 4, 29. 5, 10.
tempestatis incommodum in bonum versum H. 3.
tempestatum vis G. 3, 29. C. 1, 48.
temporum spatia Galli *non dierum sed noctium numero definiunt* G. 6, 18.
Tenchtherorum *bellum* G. 4, 1, 4.
tentoriola Caesarianorum Af. 47.
Tergestinorum *oppressio* G. 8, 24.
testamenta Ptolemaei *regis* C. 3, 108. Al. 33.
testamenta pavore condunt Caesariani *milites adversus* Germanos *pugnaturi* G. 1, 39.
testudo pedum lx C. 2, 2.
tetrarchia Dejotaro *adimitur* Al. 87.
Teutomatus Nitiobrigum *rex* G. 7, 31, 46.
Teutoni *et* Cimbri G. 1, 33, 40. 7, 77. a *finibus* Belgarum *arcentur* G. 2, 4.
Thabena *oppidum* Af. 77.
Thabenenses Caesaris *auxilium invocant* Af. 77.
Thamesis *seu* Tamesis *fluvius* G. 5, 11, 18.
Thapsus *oppidum* Af. 44. *ejus custodes* Caesar *ignominiose mittit* Af. 46.
Thapsitanorum *angustia* Af. 79. *mulctu* Af. 97.
Thebas Kalenus *recipit* C. 3, 55.
Theologia Gallorum G. 6, 14. *et* Germanorum G. 6, 21.
Theophanes Pompejanus C. 3, 18.
Thermus *praetor* C. 1, 12.
Thessali *in copiis* Pompeji C. 3, 5.
Thessaliae *et* Aetoliae *legati ad* Caesarem C. 3, 34.
Thessaliae *divisio* C. 3, 36.
Thessalia *in* Caesaris *potestatem venit* C. 3, 81.
Thoraces ad vitandos telorum ictus C. 3, 44.
Thurii C. 3, 21.
Tiberius Nero Caesarianus Al. 25.
Tiberius Tullius H. 18.
Ticida Af. 46.
Tigurinus *pagus* C. 1, 12.
timor misericordiam non recipit in summo periculo G. 7, 26. *mentem homini eripit* Al. 18.

timoris excusatio ac praetextus G. 1, 39. *ejus vanitas* C. 2, 41. *vis* C. 2, 42, 43. C. 3, 13. *ejus simulandi astus* G. 3, 18. 5, 50, 67.
timorem a Germanis, *militibus suis adimit* Caesar G. 1, 40.
Tisdra *oppidum* Af. 36, 86, 93.
Tisdritanorum *mulcta* Af. 97.
Titi *duo* Hispani *adolescentes* Caesariani *ab inimicis intercepti* Af. 28.
Titurii Sabini *trepidatio* G. 5, 33.
T. Ampii *sacrilegium impeditur* C. 3, 105.
T. Balventii *primipilaris mors* G. 5, 35.
T. Caecilii *centurionis mors* C. 1, 46.
T. Labienus Caesaris *legatus* G. 1, 10. 2, 26. 3, 11. 5, 24. 6, 33.
T. Pulcio C. 3, 67.
T. Pulfionis *centurionis inimicitia cum* L. Vareno, *ejusdemque* Pulfionis *virtus* G. 5, 44.
T. *vel* C. Rebellus *procons.* Af. 86.
T. Salienus *centurio* Af. 28, 54.
T. Sextius G. 6, 1. 7, 49. 90.
T. Silius G. 3, 7.
T. Terrasidius G. 3, 8.
T. Thorius Italicensis, *dux a legionibus quibusdam eligitur in odium* Cassii Al. 57.
T. Vasius Al. 52.
Togata Gallia G. 8, 24, 52.
Tolosa *et* Tolosates G. 1, 10. 3, 20. 7, 7.
Torquatus Orici *praefectus* C. 3, 11. *mors* Af. 96.
Torques *aurei duo honoris ergo praefecto turmae a* Caesare *dati* H. 26.
Tragulae amento epistola deligata G. 5, 48.
trajectus Britanniae *brevissimus* G. 4, 21.
Transrhenani *populi legatos ad* Caesarem *mittunt* G. 2, 35.
Trebonius *legatus* C. 1, 36. *proconsul* Al. 64. *vi de tribunali deturbatus* C. 3, 21. *ejusdem mira in reficiendis operibus industria* C. 2, 14. *humanitas* C. 3, 20.
trecentis, qui Varo *ac* Scipioni *pecunias contulissent, uno nomine pecunia imperata* Caesar *ignoscit* Af. 90.
tres aut quatuor milites Caesariani *duo millia* Numidarum *in fugam vertunt* Af. 70.
Treviri G. 1, 37. 3, 11. *equitatu caeteris* Gallis *praestant* G. 2, 24. 5, 3. Germanos *adversus* Romanos *sollicitant* G. 5, 2, 55. *eorum ferocia* G. 8, 25. *clades* G. 6, 8. 7, 63. 8, 45.
Triboces Germani, *seu* Tribocci G. 1, 51.
Tribuni *militum et centuriones* Afraniani *ad* Caesarem *deficientes* C. 1, 77.
Tribuni *plebis ad* Caesarem *fugiunt* C. 5. *octavo demum mense rationes exigebantur* C. 1, 5.
Tribuni *quidam militum a* Caesare *ignominiose dimittuntur* Af. 54.
Tribunitiae *intercessionis violatio* C. 1, 5, 7.
tributum in capita singula servorum ac liberorum impositum C. 3, 32.
triginta equites Galli *duo millia* Maurorum *equitum repellunt* Af. 6.
Trinobantes Britanni G. 3, 20.
triumphi Caesaris *ornamenta* Af. 28.
triumphus Pompejanorum *ante victoriam* C. 3, 83.
tubae soni non exauditi malum in receptu canendo G. 7, 47.
Tubero *ab* Attio Varo *appulsu litoris* Africani *prohibetur* C. 1, 31.
Tulingi *populi* G. 1, 5, 26, 28.
Tullius *legatus* H. 17.
Tullii Rufi *quaestoris mors* Af. 85.
Turinum *oppidum, et* Turini *a* Milone *sollicitantur* C. 3, 21, 22.
Turios Coelius *sollicitans interficitur* C. 3, 22.
Turmae proeliares nimis densae esse non debent G. 8, 18.

Turones *populi* G. 2, 35. 6, 4. 8, 46.
turris altius tuto attollendae ratio C. 2, 9.
turris Phari *admirabilis* C. 3, 112.
turres bellicas Romani *quo volunt promovent* G. 2, 31.
turres cxx *celerrime a* Caesarianis *excitatae* G. 5, 40.
Tuticani *caedes* C. 3, 71.
tympanorum in adytis spontaneus sonus C. 3, 105.
Tyrannos Caesar *in fidem recipit* Al. 65.
Tyrones ut hortandi Af. 81.
tyrones Caesariani *capti inter legiones* Scipionis *dispartiti* Af. 46.
tyronum legio C. 3, 28, 34. *mollities et ignavia* C. 3, 28. *timiditati* Caesar *prospicit* Af. 31, 32.

V.

Vacca *oppidum* Af. 74.
Valerius *adolescens* H. 32.
Valerius Flaccus *legatus Caesaris* C. 1, 30. *ejus mors* C. 3, 53.
Vangiones Germani G. 1, 51.
Vareni centurionis virtus G. 5, 44.
Varro *legatus* Pompeji C. 1, 38.
Varronis *cohortes a* Carmonensibus *ejiciuntur* C. 2, 19.
Varronis *erga* Caesarem *animus* C. 2, 17. *deditio* C. 2, 20.
Varus *in* Africa Af. 64. Jubae *resistere non audet* C. 2, 44. *ejus fuga* C. 2, 34, 35. Af. 63.
Varus *fluvius* C. 1, 87.
vastitatem circum se amant Suevi G. 4, 3.
Vatinius Caesarianus C. 3, 100. *ejus virtus et victoria adversus* Octavium Al. 41, 46.
Vatinianorum *militum fortitudo* Al. 45.
Ubii G. 1, 54. 4, 3. *auxilium contra* Suevos *a* Romanis *petunt* G. 4, 3. Suevis *vectigales* G. 4, 3. Caesari *conciliati* G. 4, 9, 19.
Ucubis *oppidum* H. 8, 20.
vectigalia Hispalensibus *remitti* Caesar *a populo* Romano *impetraverat* H. 42.
vectigalium multiplicatio C. 3, 32.
Vedeliacus Coti *frater* G. 7, 32.
Velauni G. 7, 75.
Vellaunodunum *oppidum deditur* G. 7, 11.
Velocassium *potestas* G. 2, 4.
velorum navibus inutilium reddendorum ratio G. 3, 14.
venationis exercitium et laus G. 6, 21, 27. *ejus studiosi* Suevi G. 4, 1.
Venetia G. 3, 9.
Veneti Galli G. 3, 1. Romanis *dediti* G. 2, 34.
Venetorum Senatus a Caesare *necatus* G. 3, 34.
Venetici *belli confectio* G. 3, 34. 4, 21.
Ventisponte *oppidum* H. 27.
ventus Caesari *velut ad nutum serviens* C. 3, 27.
Veragri Galli G. 3, 1.
Vercingetori[x C]eltilli *filius* G. 7, 4. *rex a suis adpellatur* ibid. *ejus consilia* G. 7, 8. *proditionis accusatur* G. 7, 20. *ejusdem res* G. 7, 28. Caesari *deditur* C. 7, 82.
Vergasillaunus Arvernus Gallicarum *copiarum dux* G. 7, 76, 83. *captus* G. 7, 88.
Vergilius Pompejanus Thapsi *praefectus* Af. 79.
Vergiliarum *signum confectum* Af. 47.
Vergobretus *magistratus* Aeduorum G. 1, 16.
vernacularum legionum duarum robur H. 7.
Verodoctius G. 1, 7.
Veromandui G. 2, 4, 9.
Versaonenses H. 28.
Vertico Nervius G. 5, 49.
Vertiscus Rhemorum *praefectus occiditur* G. 8, 12.
Vesontio Sequanorum *oppidum* G. 1, 38.
vestitus regius Dejotaro a Caesare *restitutus* Al. 68.
vestitu insigni utebatur Caesar *in proeliis* G. 7, 88.

veteranarum legionum fiducia Af. 31.
veterani militis mira adversus elephantum fortitudo Af. 84.
veterani militis Caesariani *ad* Labienum *insultabundum verba* Af. 26.
veterani milites Caesariani *in nave capti ad* Scipionem *deducti, et male mulctati* Af. 45.
veteranorum hortatio Af. 81.
veteranorum militum irritatorum gravis ultio Af. 85. *prudentia et fortitudo animi* C. 3, 28. *tolerantia* Af. 24.
Vettones *populi* C. 1, 38.
vetustati oppidi Massiliensium Caesar *defert* C. 2, 22.
vexili proponendi mos Caesari G. 2, 20.
Vibullius Rufus Pompejanus C. 1, 15, 23, 34.
victori auctoritas adest Al. 26.
victorum in victos potestas G. 1, 36.
victi a victoribus pacem supplices petunt Al. [illegible]
victoria non praesumenda solum, sed cogitandum etiam ut paretur C. 3, 82.
victoriae Caesaris *nuncii terror hostibus* C. 3, 103.
victoriae conditio expendenda C. 3, 72. Af. 31.
victoriae gloria G. 8, 19.
victoriae simulacrum se convertens C. 3, 105.
victoriae spei stimulus G. 3, 3.
victoriam non qualemcunque Caesar *volebat, sed incruentam et mitem* C. 1, 2. Af. 31.
victoriam certo sibi praesumit Pompejus C. 3, 83, 86.
vicorum ac castellorum gravamina C. 3, 105.
Vienna *oppidum* G. 7, 9.
vinum ad se inferri nolunt Nervii G. 2, 15.
vino Suevi *non utuntur* G. 4, 2.
vinum et nardum identidem sibi infundens Scapula *mori certus* H. 33.
vires et magnitudo corporis ut parentur G. 4, 1.
virilitas Romanis *negotiatoribus in* Ponto *execta* Al. 70.
virorum potestas adversus uxorem et liberos olim in Gallia G. 6, 19.
Viridomarus *seu* Virdumarus Aeduus G. 7, 38, 40, 54.
Viridovix Unellorum rex G. 3, 17. 7, 63.
virtus fortunae incommodum vincens Al. 43.
virtuti multa concedenda C. 3, 60. *per virtutem interfecti videri volunt* Juba *et* Petrejus *se ipsos conficientes* Af. 94.
virtutem suorum militum Caesar *honorat* C. 3, 53.
virtute non dolo certare soliti Galli Af. 73. *item* Helvetii G. 1, 23.
virtute Romanos Galli *superabant* G. 3, 14.
vita pecunia redemta Al. 55.
vitam fidei posthabent Caesariani *milites capti* Af. 45.
vivos homines diis sacrificabant Galli *veteres* G. 6, 6.
Ulcilles Hirrus Pompejanus C. 1, 15.
Ulla *oppidum* Al. 61. H. 3.
ultio Romanorum *militum* Af. 35.
ultionis cupiditas C. 1, 35, 36.
Unelli *populi* G. 2, 34. 3, 17.
vocabulorum armamentorum inperitiae malum in gubernatoribus G. 1, 58.
Vocates Aquitani G. 3, 23, 27.
Vocio Noricorum Rex G. 1, 58.
Vocontii *populi* G. 1, 18.
Vogesus *mons* G. 4, 10.
Volcatius Tullus Caesarianus C. 3, 52.
Volcae G. 7, 7. C. 1, 35.
vota Gallorum G. 6, 6.
urbs civitati praesidio G. 7, 15.
urbes a Caesare *occupatae* C. 1, 11.
urbes xx Biturigum *uno die incensae* G. 7, 15.
Urbigenus *pagus* G. 1, 27.
uri ferae G. 6, 28.
Ursao *oppidum natura munitum* H. 41.

Usipetes *et* Tenchtheri Germani G. 4, 1. *a* Suevis *expulsi* G. 4, 1, 4. Sigambris *se jungunt* G. 4, 4.
usurae gravissimae C. 3, 32.
usurarum levatio C. 3, 1.
usus rerum magister C. 2, 8.
Utica *oppidum* C. 1, 31. 2, 36. Af. 87.
Uticensis *expeditio* Curionis Caesariani C. 2, 23. et seq.
Uticenſes Caesaris *amici* C. 2, 36. *eorum erga* Catonem *animus* Af. 88.
utrium in bellis usus C. 1, 48.
vulgi inscientia et levitas civitati exitiosa esse non debet G. 7, 43.
vulnera corporis tegenda C. 2, 31.
vulneribus confecti milites proelium redintegrant C. 2, 22.
vultus Germanorum *formidabilis* Gallis *visus* G. 1, 39.
vultu Imperatoris sui milites animantur Af. 10.
Uxellodunum *oppidum, ejusque obsidium et expugnato* G. 8, 32, 40, 43.
uxores Arioviſti *duae* G. 1, 53.
uxores multis communes apud Britannos G. 5, 14.
Uzita *oppidum* Af. 41, 51, 56, 58.

Z.

Zama *regia* Jubae, *illum excludit* Af. 91.
Zamenses Caeſarem *arcessunt, qui se a* Juba *rege suo tueantur* Af. 92.
Zetta *oppidum* Af. 68.
Ziela *oppidum* Ponti Al. 72.

INDEX NOTARUM,

SIVE EORUM,

Quae in animadversionibus occurrunt. Numerus designat paginam, ad marginem novae editionis notatam.

A.

A Caesare litterae 520. populo imperia 278. Vercingetorige *quid* 436. fano tolli 702. castris conclamatum 589. ducibus 874. labore intermitti 223. milibus passuum 196. 290. abesse 489. regione 776. superiore aestate 448.
Ab *et* a *juncta* 253. 673. *et* ad *conf.* 496.
Ab *ante consonantem* 870.
Ab domo educere 83. novissimis nonnulli 119. porta 117. re cognoscere 36. vineis cuniculos agere 496.
Abdere in locum *et* loco 288. copias 433.
Abducere *et* adducere *conf.* 176. *et* adducere navem 649.
Abesse ab eo 212. a castris 246. tantum ut perturbarentur, ut, *non*, ut potius 797.
Abigere pecus 361.
Abjicere litteras 270. 958. telum 727. 901.
Abjunctus 403.
Abripere *et* adripere *conf.* 252.
Abscisus 150.
Abscisi rami 420.
Abscisae militi cervices 960.
Abstinere aliquo *et* ab aliquo 394. se cibo 501.
Abstractum *pro* concreto 432. 461. 468. 472. 484. 750.
Ac non ponitur ante vocalem 336. *pro* at 280. 338.
Accensis luminibus 932.
Accisae copiae 485.
Accidere arbores 322.
Accidit, quod accidere fuit necesse 450. detrimentum 398.
Accipere detrimentum ab aliquo 492. orationem 212. solem 564.
Acceptus male 862.
Acceptum referre alicui 492. ferre *et* fieri 822.
Accepta sibi suisque liberis fide 935.
Acco 287.
Achaia 726.
Achillis Memnonisque congressus 966.
Achlis 321.
Acholla, Achilla 879.
Acie *in Genit.* 115. 898.
Acies *in plur.* 407.
Acilius 707.
Acillitani 880.
Acriter pugnare 438.
Actuariae naves 211.
Actu uno 862.
Ad aliquem esse 45. 46. Caesarem 336. nationes sanctum nomen 142. inpedimenta relinqui 449. cohortes ternas 866. declivitatem 440. defensionem 625. diem convenire 633. 11 milium numero 723. duo milia 451. laborem intermitti 222. libram 709. modum hunc 245. numerum 868. Oceanum versus 328. opinionem 284. obpugnationem *quid* 258. orationem extremam 398. Oricum 708. Dyrrhachium 712. petitionem sacerdotii aliquem commendare 509. proe-

lium committendum inpediri 971. pugnam alacrior 252. se venire 417. sententiam perducere 348. spem 656. summam rerum consulere 721. Thapsum versus 908. virtutem electus 792.
Adaequare *neutr.* 298. moenibus 497. virtuti 792.
Adaquari 497.
Adaugeri 284.
Adcantuannus *vel* Adiatumnus *vel* Adiatomus 159.
Addere auctoritatem et terrorem 893.
Adducere copias 456. exercitum 196. agmen ad oppidum 488. *et* abducere navem 709. cum copiis 801.
Adduci inopia 294. spe 176. 384.
Adelborsten 554.
Adequitare ad aliquem 73.
Adesse *quid* 522. praesentem 408.
Adferre *quid* 680. famam ac nuncium adventus 326. terrorem 597. manus sibi 935.
Adfici inopia 361.
Adfectus inopia 294. 719.
Adfectae opes 474.
Adfingere aliquid 577.
Adfligi inopia 294.
Adflicta omnia 208.
Adhaerescere 619.
Adhibere consilio 299.
Adicere *vel* adjicere telum 197.
Adigere pecus e vicis 361. milites jusjurandum *vel* ad jusj. 413. telum 197. 722. 916.
Adire locum 96. ad illos, illo 193. in jus ad aliquem 610.
Aditus 471. ad mare 612. a terra 629. obscuratus 943. multitudinis 175. obpugnationis 805. sermonis 258. *plur.* 497. expedire 441.
Adjacet alicui, aliquem *et* ad aliquem 328.
Adjicere aciem telo 727. telum 901. *et* adigere telum 113.
Adjectus agger 220.
Adjungi ad aliquid 817.
Adlegere 300.
Admagetobria 49.
Admiratio per Infinitivum 904.
Admiscere lacte 718.
Admittere equum 737.
Admissus equus 33.
Admodum 257.
Adolescens homo 323.
Adoriri *sine casu* 913. 937.
Adparare bellum 477.
Adpellatur *et* adpellabatur *quando scripserit Caesar* 703. 754.
Adplicat ad litus navem *et* navis, *et absolute* 794.
Adpositio vocis *milia* 663.
Adpropinquare Oceanum 180. ripas 946.
Adrumetini 938.
Adrumetinus equitatus 850.
Adscendere murum 372.
Adscensus *et* accessus *conf.* 852.
Adsciscere exsules 484.
Adserere 680.
Adservare *et* observare *conf.* 545. 697.
Adsignare 382.
Adsuere 680.
Adsueverant uti 211.
Adtingere *vel* adtigere ad ostium 612.
Adtribuere aliquem alicui 443. 837.
Aduatuca 328.
Aduatuci 92. 106.
Advehere pecuniam 548.
Adventus famam adferre 326.
Adversus pilum 717. Remp. 682.
Advertere 391. *ac* animum adv. *conf.* 804. 818. *et* animadvertere *conf.* 201. partes equorum 468. vitium 601.
Adversum os 254.
Adversi inpetus 785.
Advocare 524.
Adyta 770.
Aedui 240. vetustissimi Romanorum amici 69. fratres P. R. 72. Ambarri 21.
Aegyptii fraudulenti 784.
Aelius Praeconinus 156.
Aeque 658. 827.
Aequus locus 740.
Aere uti 225.
Aerariae 159.
Aerarium sanctum apertum a Lentulo, falso scripsit Caesar 538. in aede Saturni servabat acta publica etc. 773.

Aeſtate commoda ſtatio 638.
Aeſtimare *et* exiſtimare *conf.* 108. 760. 767. *de mensura spatii* 226.
Aeſtivorum tempus 454.
Africum *et* Africanum bellum 847.
Afuerunt 409.
Afuiſſe ab hibernis 277. a consilio 286.
Afuturum his 56.
Agendicum *vel* Aged. 341.
Agendico timere 403.
Agere cum Tribunis 65. aggerem 843. 947. bellum 166. 554. copias 456. 871. hiemem 238. munitiones 714. sublicas 190. turres 983. vineas 104. de bello 554.
Agger comportatus 843.
Agitare 753. *et* cogit. *conf.* 966.
Agmen. in agmine dimicare 816.
Agnoscere *et* cognoscere *conf.* 943.
Agyrta 585.
Alarii 80.
Albente coelo 923. VV. LL.
Alces 321.
Alere se 169.
Alesia 414. 416.
Alexandrini fraudulenti 784.
Alias *semel positum* 159.
Aliae partes legati, atque *vel* aliae Imperatoris 720.
Alienata mens 339.
Alienus locus 27.
Aliquantum detrimentum 589.
Aliquantulum frumenti *et* aliquantus frum. numerus 866.
Aliqui *pro* aliquis 244.
Aliquis *pro* alius quis 592.
Aliquid 62.
Aliter non, nisi 334. cecidit 898.
Alius 4. *cum plurali* 60. *de altero* 688.
Alter *bis cum plur.* 386.
Alterum tantum 971.
Alterae *in dat. sing.* 245.
Altercatio *obponitur* orationi 686.
Altitudo *et* latitudo *conf.* 582. 628.
Ambactus 303. 304.
Ambarri Aedui 21.
Ambiani, Ambiliati 142.
Ambivareti 425.
Ambo in *Accus.* 574.
Amicitia 726.
Amisos direpta 840.
Amittere Virgilium 923.
Amiſſa vita, virilitas 840.
Ampliores ordines 597.
Amplius 601. quingenti 461. horas *et* horis 209. annos *et* annis 890. 891.
Amplecti circuitu 713.
Anacoluthon 31. 567. 685. 864. 869. 983.
Anas fluvius 563.
Anceps proelium 40. 429.
Ancon *et* Ancona 537.
Andes 138.
Andi 348.
Androgorius 236.
Anguillaria 37.
Anguſti montes 197.
Animus relinquit eum 337. militum cogitabat 651.
Animum advertere aliquid 37. 465. adversa res 600. 618.
Animo eſſe in aliquo 13. paratus 752. officiosus in aliquem 840. habere 968.
Aulerci Eburovices 152. 426.
Anni ratio Juliana 692. tempus 782.
Annotinae 219.
Annuli ferrei 224.
Ante iter 941.
Antecedere 399.
Anteceſſores 857.
Anteire operibus 559.
Antiptosis nulla eſt 567.
Apertus humerus 652. Oceanus 142.
Aperta loca 110.
Aperti cuniculi 366.
Apollo Belenus a Gallis et Aquilejensibus cultus 307.
Aponiana *quae, et* quantum abeſt a Lilybaeo 848.
Aptari teſtudinibus 779.
Apud aliquem sententiam dicere 429.
Aquae fons 494.
Aquatum convenire 494.
Aquilaria 637.
Aquilae amiſſio, maximum dedecus 734.

Aquitania aliquando diſtincta a Gallia 564.
Aquitius 964.
Arae *quid* 555.
Arar flumen, qui 21. lenis 21. 22.
Arbitrium 687. datum 938.
Arcano 543.
Arcessire 47.
Arcessiri 222.
Arduennae silvae spatium 214.
Argilla fusilis 261.
Arguetius 950.
Aries *quid* 189. 190.
Arma navium 148. tegebantur in itinere, vel otio 626. armis proeliari 750.
Armamenta 562.
Armatae copiae 488.
Armati 271.
Armatura 232. 839. levis 651.
Armillae inter militaria dona 724.
Armoracia 718.
Armoricae civitates 276.
Arpinejus 244. 246.
Arpinejus C. Interpres Titurii 255.
Artificia gubernatorum 580.
Artiores silvae 362.
Arverni 73.
Asculum Picenum et Apulum 540.
Aſtenses equites Romani 965.
Aſſer 612.
Asyndeton 185. 315. 317.
Asyndetos oratio 104.
At *pro* tum saltem 337.
Ateguae obsidio 947.
Atius Varus 482.
Atque 642. *et* at *conf.* 200. 861. *pro* ſtatim 885.
Atrebatae 106.
Atrius 220.
Auctiores honore 69.
Auctor, agensque 552. *et* actor *conf.* 927. VV. LL.
Auctoritas 561. *et* familiaritas *conf.* 214.
Audito 565.
Augere praesidia 491.
Augebantur majores copiae 941.
Aurum quando in Britannia 224.
Auspicio ductuque 816.
Ausus *quartae decl.* 815.
Auxilia 291. 469. 481.
Auxilium saluti 269.
Avertere a caſtris barbaros 340. ab itinere 746.
Aversus *et* Adversus *conf.* 599. 813.
Aversum conripere 823.
Avitus 964.
Axes 619.

B.

Babilus, Babilius, Balbilius 951.
Baculus *vel* Bibaculus 119. 136. 336.
Baeturia 963.
Βαίτη 715.
Bardi 302.
Baro 824.
Bassaris 314.
Belenus *vel* Belinus Apollo 307.
Belgae *et* Bellovaci 491.
Belgium 502. *et* Belgae *conf.* 223. 241.
Bellum *et* proelium *conf.* 5.
Belli casus 249.
Bellici casus 844.
Bellica *vel* Beli porta 639.
Belligerare 516.
Bero 824.
Bibaculus 119. 136. 336.
Bibracte 400.
Bibulus *et* Vibullius *conf.* 673. 680. et Caesar semper discordes 681.
Biduum 705.
Bidui via 289.
Biduo noctibusque 637.
Bini equites 944.
Bipartito 40.
Bisons 320.
Bithynius 836.
Bochus *vel* Bocchus Rex 869.
Boja 358.
Bonum naturale 788.
Bono valere 831.
Bos cervi figura 320.
Bosporos *quid* 846.
Brachia caſtrorum 805.
Brannovices *et* Brannovii 425.
Bratuspantium 104.
Britanni glaſto et ferro se pingunt 228. ab colore dicti 230.
Bursavolenses 961.
Buthrotum, Corcyrae obpositum 681.

C.

Cadere animis 792.
Caeci ftyli 877.
Caecum vallum 555.
Caer 237.
Caesar *unde dictus* 1. an praenomen suum aliquando addiderit 520. et Bibulus semper discordes 681. affinis Mario 878. Dict. III. Cos. design. IV. 941.
Caesaris ftylus 633.
Caesaris Lib. sec. de B. Civ. mutilus 663. et Lib. tert. 720. copiae adtenuatae 755.
Calcatae 955.
Caletes *et* Caleti 427.
Calles et silvae 231.
Cancelli 860.
Capere bellum 491. fugam 793. locum 239. ftipendia 70.
Capta consuetudine 916.
Captae cohortes *quid* 380.
Captus *et* cultus *conf.* 311.
Captivos ad funus mactandi mos antiquus 311. 312.
Caprea *et* capra *conf.* 321.
Capreoli 622.
Caput de fonte et oftio fluvii 496.
Capita Rheni 181.
Carabus *quid* 577.
Carales 938.
Carcaso 158.
Carfulenus 806.
Carmina, memoriae genus 301.
Carmo, Carmona 828. 834.
Carmonenses, civitas 633.
Carpere agmen 585.
Cartejenses duces 978.
Carula 968.
Cassivellauni oppidum 237.
Caftella vicique 676. 677.
Caftigatus 98.
Caftor Tarcondarius 665.
Caftulo et Caftulonensis saltus 563.
Caftrorum vallum 744.
Catervatim 417.
Cativolcus *vel* Catuvolcus 241. 327.
Cato amore publici erat hoftis Caesaris 525.
Cato Lusitanus 956.
CASUS Nominativus, positus inter ablativos 272. abfolutus 685.
CASUS Genitivus quintae declin. in *e* 115. *i* a nominativo *ius* et *ium* 75. VV. LL. pro ablativo 434. 446.
— Dativus personae in *descriptione Geographica* 213. nominum Urbis, motum ad eam significans 633. 765. 773. pro accus. cum praepos. 953. 963. in *u* 29. *pro* genitivo 265. 269. 481.
— Accusativus per Graecismum 61. 98. Graecus 348. 410. temporis 333. pro nominativo per Syllepsin 866. plur. in *is* vel *es* 4. 140.
— Ablativus cum pass. sine praep. *a* 846. cum participio *pro* nominativo *vel* accusativo 734. 856. 862. 868. 879. 988. in nomine urbis, *ubi vulgo* genitivus 367. 881. designans patriam 550.
CASUS duo uni verbo juncti 503.
— Genitivi duo ab uno nomine recti 45. plurales in *ium* 172.
— Accus. duo 256.
Casus diei 616. temporis 106. periculi 783.
Casu magno conftitit salus 679.
Cauffa interposita 66.
Cauffae deferre summam imperii 525.
Cavere obsidibus de pecunia 285. *et* de obsidibus *quid* 345.
Cavillonum 387.
Cedere animo aut virtute 772.
Celari *quomodo construatur* 783.
Celox 769.
Celtae 4.
Celtillus 347.
Cenabium 346.
Cenimagni 237.
Centones 714.
Cerauniorum terra et saxa 666.
Cercinitani 880.
Cerimoniae 346.
Cernere et videre *juncta* 705.
Certus animus 887.
Certi venti 693.
Certa loca 906.
Certiores facti de adventu 141.
Cetra 2.
Cetrati citerioris Hispaniae 574. *et* centuriati *conf.* 578.

Cervi 419.
Cervices *quid* 960.
Ceutrones 256.
Cevenna 351.
Cevennae mons 402.
Chara, Chera, Cera 718.
Χαμυλκός 709. 710.
Chatti 613.
Chors *pro* cohors 631.
Cilicia 714. 715.
Cippus 421. 422.
Circiter ducentas paratae naves 148.
Circulari 585.
Circum loca 851.
Circumdata palus 456.
Circumducere *cum Accus.* 730.
Circumfundi turmas *quid* 922.
Circumire urbem muro 629.
Circuitu amplecti 713.
Circumita acies *quid* 759.
Circumitis cohortibus 861.
Circummittere ad civitates 280.
Circummoenire oppidum 543.
Circumunire *et* circumvenire *conf.* 653.
Circumsiſtere aliquem 805.
Circumvenire hoſtes 602. montem 762. oppidum 543.
Cita Fusius 346.
Citissime 743.
Civitas 6. 348. 521. 677. *cum verbo plur.* 748.
Civitatium 172. 381. V. L. 484.
CL *corruptum in* et 858.
Clam praesidia 943.
Classim 560.
Claudii *et* Clodii 344.
Clodii *et* Claudii 344.
Cludo 940.
Clupea 638. *et* Clupeae 850.
Cnidos in Corcyra 672.
Coacervari 417.
Coagulari 946.
Coanguſtari 946.
Coartari 417.
Conlata caſtra caſtris 912.
Conlocare caſtra caſtris 913.
Caedes *in plur.* 759.
Coelius Vinicianus 845. Coelius Thurios sollicitat 690.
Coenatus 936.
Cogere in unum locum 93. equites 268. primos ordines 291. a regionibus 541.
Cogi neceſſario 30. *quid* 289. *et* niti *conf.* 260.
Cognitus virtute 43.
Cognoscere ab aliqua re 36. ab aliquo 436. 909. *et* agnoscere *conf.* 860.
Cohors *et* legio *conf.* 536. sexcenaria 663.
Cohortium 285.
Cohortamen 118.
Colere *quid* 169. agros 455.
Comana 810.
Cominius 889.
Comitatus *plural.* 484.
Comitium completur armatis 524.
Commeatus *de classe* 865. frumentumque 138. *plur.* 93. duo 239.
Commendare, ne 764.
Commentarii 2. 3. Caesaris an diversi ab Ephemerisin 2. 703. et Fragm. 999.
Commilites 644.
Commilitones 201.
Commirari 881.
Committere caſtellum cum caſtris 805.
Commius 195.
Commovere proelium 37. 986.
Commune 92.
Communicare praemium 383. alicui *an* Latinum sit 683.
Commutatio voluntatum 278.
Comparare rem frumentariam 750.
Comparata res frumentaria 88.
Comparativus cum *quam* et Ablativo 173.
Complere numerum 427.
Complexus Caeſaris 669.
Componuntur res 681.
Compressa civitas 748.
Comprobat veritas orationem 882.
Compsa *et* Cosa *conf.* 690.
Concertare 288.
Concilium 184. 412.
Concilii sententia 681.
Conciliare alicui 726.
Concionari cum aliquo 392. 393. 987.
Concipere ignem 626.
Concire 430.
Concitor et concitator belli 474.
Conclamare *quid* 76.

Conclamari vasa 588.
Condocefacere 863.
Condrusi 177.
Conferre cum aliquo 49. in diem 64. arma 354. numerum 427. caftra caftris 831.
Conficere iter 412. obsides 475.
Confici vulnere 773.
Confectus *et* conlectus *conf.* 122.
Confecta vigilia 347.
Confectum signum 891.
Confidere virtute 691. sibi sine fide aliorum 863.
Confieri 355.
Configere *et* confingere turres 780.
Confirmare 106. 329. pacem 203. libertatis, *an* libertati 539.
Confligere proelio 231.
Confluens Mosae et Rheni 185.
Congeftitius agger 628.
Congredi cum aliquo 288.
Conjicere in fugam 116. auxilia in mediam aciem 162.
Conjugationis Act. et pass. variatio 647.
Conjugatio Activa et passiva junctae 406. 548. 897.
Conjurare 344.
Conjuratus Ifter 344.
Conlatione 457.
Conlocare res 135. se curru 206.
Conor obpugnare urbem 745.
Conftanter 164.
Conscendere *quid* 849. in naves 217.
Conscii adjutores 772.
Consciit 42.
Consequi largiter 917.
Consecuta tranquillitate 240.
Considere 487. 803. sub monte 34.
C. Considius filius 932.
Consilium *quid* 162. 247. 290. 406. 644. 754. cum Infinitivo 500. convocare 134 advocare 457.
Consilio eo 12.
Consilia Gallorum 276.
Consiliis 645.
Consiliari 543.
Consiftere 487. in lacte 315. in opere 876. negotiandi caussa 346. *et* conftare in sententia 255.
Conspectus patriae 618.
Conspicere procul visos 587.
Conspirati 716.
Conftantia 62.
Conftituere legiones in Aeduis 502.
Conftratae naves 679.
Conftratus *et* roftratus *conf.* 766.
Conftruere aciem 569.
Conftat *vel* consiftit periculum in aliena virtute 439.
Conftituere aciem 111. 184. 413. copias 568. caftra 968. legiones in acie 921. diem alicujus rei 702.
Consuevit *et* inftituit *conf.* 210.
Consuerunt *et* coguntur *conf.* 279.
Consueram *et* consueffe *etc.* 68.
Consuetudine 322. 916.
Consul de proconsule 528.
Consulere ad summam rerum 721. sibi receptui 737.
Consulis sacramentum 284.
Consumere diem 819. 820. in re 481.
Contari *seu* cunctari 488.
Contegere in tecta 453.
Contendo ire 930.
Contendere dolo 25. gratia 509. proelio 288.
Contendi 439.
Contexere commentarios 446.
Contextae scopae 893.
Continens Gallia 236. inpetus 372.
Continentes paludes 327.
Continere *quid* 356. vulnus 931.
Contineri loci natura 7.
Contingit pons oppidum 356.
Continui dies 226.
Contra caftra 408. Hispalim 968. montem 495. se caftra muniri 925.
Contravenire obviam 372.
Contrahere exercitum 388.
Contributi 581.
Contrarium *quid* 645.
Contumelià 642.
Convenarum urbs 684.
Conventus 503. 653. Salonis 669. militum 271. Campani 539.
Convertit multitudo 271.
Convertere caftra caftris 601.
Conversus impetus 585.
Convincere avaritiam 63.
Convocare consilium 291.

Convoluta rebus etc. testudo 614.
Convulnerare 887. VV. LL.
Copia *quid* 77. 571. 885. pedestris 947.
Copiae *quid* 48. 883. equitatus peditatusque 269.
Copiis omnibus 97. *et* sociis *conf.* 399.
Copulae 147. arundinum 893.
Corcyra nigra 672.
Κορμὸς λίθινος 422.
Cornelia castra 639.
Cornus sinistri acies 906.
Cornua pro poculis 323.
Corona militum cingi 419. sub corona vendere 152.
Coronae valli 458.
Corpus *quid* 419.
Correus 454.
Corrumpi macie 728.
Cosanus ager 559.
Cososus 308.
Cothon 909.
Cotys 664. 704.
Crates 438.
Crastinus 757.
Crepitus *et* strepitus *conf.* 972.
Cretes 778.
Crines mulierum aptati ad tormentorum nervos 670.
Crinibus passis 80.
Cruciatus edere 49.
Cruciabiliter 891.
Cujuscujus 700.
Cujuscemodi 700.
Cujusquemodi genus 864.
Culcitae 955.
Cultus *et* captus *conf.* 311.
Cum celeritate 511. contumelia 281. copiis omnibus *et sine praepos.* 97. festinatione 941. luce 937. navibus venire 557. periculo 359. praesidio 449. 502. 880. primo mane 909. quibus nominavi 937.
Cumulus *et* tumulus *conf.* 309.
Cuniculi aperti 366.
Cupere alicui 31.
Cupidius insequi 26.
Curetum origo 672.
Curio in Africam transduxit legiones 641.
Curioniani 899.
Custodiae 433.

D.

Dare *et* dedere se 106. se in clientelam 298. se ad oppidum 950. vento 147. in fugam 116. manum 250.
Dari sub potestate 901.
Data occasione 901.
De incursione 478. more 588. nocte 910.
Decedere 509. *et* discedere *conf.* 72. 96. alicui 300. prospere 456.
Decernere 299. 711. subplicationem 444. de bello 947. *et* discernere *conf.* 561.
Decertare 456.
Decessus 508. *et* discessus aestus 145.
Decetia 377.
Decimius 880.
Decipere vada 145.
Decliva 442.
Decucurri 111.
Decursio 478.
Decumana *vel* decimana porta 117.
Dedere *et* dare se 106. oppidum 675. se amicitiae 160.
Deditio *et* ditio *conf.* 129.
Deducere cohortes 441. 887. exercitum 196. in collem 414. legiones in Aeduos 502. praesidia 127. 634. 987. *vel* reducere huc rem 583.
Deduci *quid* 384.
Deducta virgo 231.
Deesse oneri 558. terrori hostium 412.
Defectione 503.
Defectus 709.
Defendere bellum 71. caussas 984. hostem 459. tabernacula 751.
Defensores 188.
Deferre responsa 54.
Delatus in scrobes 436.
Deficere alicui *et* aliquem 136.
Defici a viribus 733.
Deficit navis 789. res *et* deficimur re 451.
Defigere in terra *et* terram 613. humi *vel* humum 875.
Definire cuique locum 435.
Defugere *et* diffugere *quid* 603.
Dejectus *quid* 97.
Dejicere *et* disjicere *conf.* 150. 151. *et* rejicere *conf.* 716.

Dejici ad inferiorem partem 203.
Deinceps reliquis diebus 257.
Delere milites 358.
Deliberata re 535.
Delibrare quid 421.
Deligati in ploſtris saucii 867.
Deligere 300.
Demigrare de vallo 261.
Deminutiva duo 872. 910.
Demonſtrare 21.
Denuo redire 44.
Dependere ſtipendium 71.
Deperdere milites 166.
Deponere in silvas *et* silvis 191.
Deponere memoriam 26. 642. oculos ad mare 872. sollicitudinem 881.
Depopulare 985.
Deportare 239.
Deprecari aliquem 807.
Deprecator 19.
Deprensum *et* depressum *conf.* 621.
Depreſſa navis 767.
Depugnare 874.
Derecte 187.
Derogare fidem 316.
Descendere ad sententiam etc. non *discedere* 432. valle in proelium 844.
Descensum eſt ad S. C. 527.
Deserere 588.
Deserere proelium 119.
Desiderare milites 167.
Desilire de navi 199.
Desinere *absolute* 103.
Desiſtere itinere 222. obpugnatione 337.
Desitus 985.
Desperans sibi *vel* sui 397.
Deſtinare *quid* 149. 150. 365. 366.
Deſtinata in fugam mens 930.
Deſtringere gladium 39.
Deſtruere portas 725.
Desuper protegere 598.
Detergere remos 580.
Detineri 630.
Detrahere alicui, de *et* ex aliquo 390.
Detrahi a scopulis 696.
Detrimentosum 377.
Detrudere *quid* 114.
Deturbare de vallo 435.
Deus Mercurius 305.
Devehere legionem 67.
Devocare *quid* 964. in dubium 290.
Dicare se in clientelam 298.
Dicere locum conloquio 53. sacramentum *et* sacramento 609.
dictum 418.
Dicrota navis 819.
Dies 14. ejus rei conſtitutus 702. die *pro diei* 159.
Diei initium ab occasu solis 310.
Diducere aliquem 532. naves 617.
Differre alicui *vel* ab aliquo aliqua re 227.
Diffidere *cum abl.* 762.
Diffisus voluntate 537.
Diffugere 477. proelio 603.
Diffundunt se rami 321.
Dignitas Reip. 534.
Dignitatis eſſe 479. tantum tribuere 217.
Dijungi 188.
Dilectus 283. *plur. num.* 529.
Dimicare proelio 233.
Dimittere 777. in omnes partes 191. 453. litteras 269. *oppida* 452. spem 593. turmas praesidio 292.
Depopulare 431.
Dirigere opera 371. jugo 980.
Directum iter 639. 746.
Directam navem tenere 834.
Directi plutei 781.
Directo transversae trabes 619.
Dirimere vi 74.
Discedit *et* decedit spes 96.
Disceſſu 669.
Disceptator 383.
Disjecta tentoria vi aquarum 893.
Disjecti 449.
Disparare 373.
Disponi ora maritima 692.
Diſſensiones 378.
Dissimulatus *deponentis forma* 543.
Diſtare alicui 227.
Diſtinere 92. victoriam 383.
Diſtineri 188. 630. 978.
Distribuere hiberna exercitui 515.
Ditio et poteſtas 129.
Diutius *et* tutius *conf.* 983.
Diversae legiones 115. partes 643.
Divina humanaque 532.

Divi-

Divisus in partes equitatus 340.
Divùm ope 125.
Docti homines 625.
Dolabrare *et* dolare *quid* 421.
Dolor et indignatio 501.
Dolorem corpore ferre 606.
Domi nobilis 560. 800.
Domitii *qui* 749.
Domum reditio 11. ad Afranium concursus 577.
Domos redire 44.
Drappes 484.
Druidae *unde dicti* 299. bello absunt 303. Pythagoraci sunt 303.
Dubis flumen 58.
Dubius animi 826.
Ducere aliquem 28. brachium 952. rem in noctem 721.
Duci calamitate 452.
Ductu auspicioque 816.
Dum cum Indic. et Subjunct. *quando* 907. 931. 953.
Duo in *Accus.* 377.
Dux pro militibus 357.
Dynastae *et* Reges *conjunguntur* 755. provinciae finitimi 836.
Dysdag *unde* 308.

E.

E loco propugnare 735. vestigio 176.
Ea introrumpere 273.
Eâdem 460.
Eburones 253.
Eburovices Aulerci 426.
Edere cruciatus 49.
Edicere subplicationem 444.
Editus mons 832.
Educere ab domo 83. cohortes 887. ex hibernis 452. naves ex portu 637.
Efferre litteras 267.
Efferri iracundia 473.
Efficere classem 194.
Effugere mortem 326.
Effundere se in agros 235.
Egredi fines 71.
Ejicere se e castris 235. naves 693.
Ejectae in litore naves 221.
Electus *et* lectus *conf.* 90.
Elephanti corio scuta induta 2. ex Italia transportati in Africam a Caesare 916.
Eleutheri 21.
Elicere insidiis 462.
Elici ex castello 981.
Eliduntur naves 695.
ELLIPSIS verbi *fit* 582. *dico* 29. 591. 961. *orant* 831. τῶν *qui dicerent* 89. verbi contrarii 430. 453. *dubito* vel similis 184. τȣ̃ *parant* vel *coeperunt* 435. 940. Nominativi 42. 174. 910. 938. Accusativi, praecedente Ablativo Absoluto 347. praepositionis 788. *in nominibus propriis Regionum* 137. 977. pronominis demonstrativi 933. reciproci 248. τȣ̃ *se* 255. 259. 345. 763. 855. *velle* vel *posse* 126. 146. 460. τȣ̃ *caussa* vel *gratia* 169. 431. 605. 835. τȣ̃ *hora* 42. 544. τȣ̃ *alii* 18. 317. 368. τȣ̃ *navis* 793. *locis* 217. τῶν *passuum* 28. 124. 227. τȣ̃ *oppidum* 984. vocis *unus* 751. τȣ̃ *quam* 696. copulae *et* 125. 126. 185. 252. 605. 753. τȣ̃ *etiam* post *non solum* 31. τȣ̃ *solum* seq. *sed etiam* 512. τȣ̃ *an* vel *ne* 350. 650. 854. 855. τȣ̃ *ut* post *peto, rogo etc.* 186. 316. 409. 440. 474. 749. 757. 885. τῶν *ita, tam adeo, sic,* sequente *ut* 149. 231. 373. 387. 507. 796. τȣ̃ *partim* 453. 979. τȣ̃ *tamen* 822. totius sententiae, praecedente *magis* 894.
Elusates 165.
Emittere in hostem 232.
Emolumentum 53. 54.
Enasci *de rubis* 108.
Enatare intervallum 794.
Ἓν διὰ δυοῖν 637.
Ἑνεός 422.
Enim *quid* 218. 545. 601.
Ennii fragmentum 963. 973.
Ense demisso salutare 927.
Eo 66. aditus est 171. *praecedente plur. numero* 230. quod 37. 146.
Epexegesis 409. 415. 982.
Ephemerides Caesaris *an diversae* a Commentariis 2. 703. et Fragm. 999.

Epibatae 787.
Epizeuxis 900.
Eques *pro* equitatu 83.
Equus Trojanus fuit Aries 126.
Equis recipi 945.
Equos argento tecti equites 965.
Equitatus praesidium 449, *in plur.* 290. 583. 604. 974.
Equites levis armaturae 894.
Eratosthenes 317.
Erectus animo 857.
Ericius 735.
Erogare praemia, vectigalia regia 937.
Erigere brachia 807.
Eripere e manibus 84. ex periculo 182.
Erumpere se 600. iracundiam 668.
Eruptio *et* inruptio *conf.* 416. 978.
Escendere 137.
Escensus 391.
Essedum 198.
Est *cum infinitivo* 420.
Esse ab Ucubi 946. a Clypeis tot milia 638. cum aliquo 882.
Essui 240.
Esubii 139.
Et *quid* 670. 856. 860. hoc tempore 335. quidem 597.
Etiam nunc 338.
Etsi *cum subjunctivo* 337.
Evagari 486.
Eventum rei experiri 135.
Eventus navium 205. *plur.* 339. 475. 546.
Evincit sententia 590.
Evocare 770. mercatores 193. ad se 277. 332. notum et municipem 594.
Evocatio 158.
Evocati 554.
Ex Druidibus proditur 310. equis descendere 954. fuga se recipere 365. recipi 474. excipere 373. fugitivis constare *vel* consistere 948. inproviso 746. multitudine cadaverum odor 719. parte tertia Gallia 155. parte 179. 370. praetura 557. primo hastato 573. proelio circummuniri 976. rupibus nactus planitiem 591. silvis proeliari 472. tironum *sc.* legionibus 905.
Exaestuare 758.
Exaudire 753. clamorem 118.
Exanimari 757.
Exanimatus 115. 154. 264.
Exaruit fons 500.
Excedere locum 570.
Excidere copias 485. portas 396.
Excisae arbores projectae 804.
Excipere decessum aestus 145. diem 528. venientes 40. vulnus, cladem 672.
Excitus imperiis 837.
Excludere ab re frumentaria 402.
Excludi a navigatione 240.
Excubavi 732.
Excubitus 946.
Exculcari terra 423.
Excusationem recipere 838.
Exempla edere 49.
Exemplo Populi R. 18.
Exercere copias 279. exercitum 268. genus omne 951.
Exercitus bellis 480.
Exercitus equitatusque 406. *plur.* 454. *pro* peditibus 706. tiro 967.
Exsilare 624.
Exhaustus fons 499.
Eximere diem 528.
Exinaniri 758.
Exire vallum 876.
Existimare *et* aestimare *conf.* 108. 760. 767.
Exitus navibus fornice exstructo 795.
Exoritur clamor 118.
Expedire aditus, fossas 441. omnia 432.
Experiri eventum rei 135. omnia 432.
Explicare consilium 598.
Exponere in terra *et* terram 557.
Exposito 398.
Exprimere *et* Expromere vocem 51. *quid* 621.
Exprimit agger turres 366.
Expugnare vi 884.
Expugnatio 380.
Exserere humeros. 395. 396.
Exsilire 853.
Exsistere *quid* 247. 379. 853. 913.
Exsistit motus 287.

Exſpectare imperium 113.
Exspoliare 430. honorem alicujus 509.
Extrahere dies 557.
Exterior vallus 732.
Extrema oratio 398. spes 121.
Extrusum mare aggere 144.
Eyerlandt 180.

F.

Face prima 932.
Facere alicui plus 66. auxilium 704. bellum 239. 246. fidem 339. jugulationem 956. periculum 880.
Factum proelium 204.
Facti proelii fama 746.
Facto proelio 507. eo 512.
Facta *de sermone* 648.
Facile 162.
Facultas rerum 57.
Falarica 959. 261.
Falcatae quadrigae 844.
Fama proelii facti 746. nunciare 828.
Fames creat peſtilentiam 750.
Familia *quid* 595. 959.
Familiarum patres 540. matres 830.
Familiaritas *et* auctoritas *conf.* 214.
Fas 79.
Faſtigatus *non* faſtigiatus 98.
Faſtigium *quid* 423.
Fauſtus Sulla Proquaeſtore, *non* Propraet. 529.
Fautores 969.
Fecunditas terrae *quid* 449.
Femen 423.
Feraciſſima urbs 781.
Ferae *et* feminae *conf.* 606.
Fere omnes 226.
Ferre acceptum 822. ad populum 530. sermonibus 630.
Fert consuetudo 490. opinio 967.
Feſtinare 840.
Fideles retinere amicos 451.
Fides interposita 506.
Fiduciaria opera 629.
Filiis *pro* filiabus 773.
Fine pectoris 393.
Fines partium 479.
Fingere vultum 60.
Finire *quid* 319.
Finitima provincia 158.
Firmiſſimus *et* fortiſſimus *conf.* 9.
Firmum *oppidum* 541.
Fiſtuca 187.
Flaccus Munatius 824.
Flagitare 28.
Flagitari aliquid 610.
Flavius Licerius Firminus Lupicinus 3.
Flexus ad virtutem 792.
Florum jactatio praeſtita victoribus 511.
Flumen Ligeris 140.
Flumine dividi 132. tectae sudes 234.
Fluvii divini 500. sacri 180. forma capitis humani depinguntur 181.
Fons aquae 494.
Fors 413. *et* sors *conf.* 113. obtulit 441.
Forsit 906.
Forsitan acciderit 906.
Fortissima ligna 614.
Fortuita dimicatio 818.
Fortuitus casus 851. 988.
Fortuito *et* fortuitu 363. 364.
Fortuna dimicationis 818.
Fortunae jus 739.
Foſſae *a Pharnace quomodo ductae* 813.
Fovere aliquem 833.
Fratres Aedui 72.
Fraudare ſtipendium 729.
Frentani 549.
Frequentare copias 865.
Fretum *de Siculo et Gaditano* 555.
Frons caſtrorum 600.
Frontem faſtigatus 98.
Fructus 43.
Frumentum commeatusque 77. 138. duplex, militare donum 724. 725.
Frumenti ratio 418. 425.
Frumenta 236. 590. sunt in herbis 574.
Frumentarii *vel* frumentatores 907.
Fruns *et* frus 728. 988.
Fufius Q. 771. Kalenus 347. 610. 667.

Fugitivi a saltu Pyrenaeo 684.
Funera justa 312.
Fungi stipendio 457.
Fusilis argilla 261.
Fusus et superatus 70.

G.

Gabali 348. 350.
Gabinius in Aegypto 781.
Gadis ire statuit 981.
Gaesa 135.
Gaetuli Numidae 878.
Galba, *nomen Gallicum* 91.
Galli *et* Germani *conf.* 23.
Galli *pro Gallograecis* 663.
Galli *an Graece sciverint* 270. inmolant homines 304. an sedeant in castris 466.
Gallorum lingua 4.
Galliae divisio 3. bella 662. res gestae 507. Galliae *plur.* 193. 508.
Gaza *et* gazae 934.
Geiduni 256.
Genabum 346.
Generis variatio 208. 383. 533. 660.
Geneua 13.
Gentile nomen *ante praenomen* 6.
Genus *pro* gente 173. 174. omne 387. hominum 564. quibus etc. 951.
Gerere dissimiliter 899.
Gergovia Bojorum 353.
Germanae fatidicae 79.
Germani *et* Galli *conf.* 23. maxime hospitales fuere 317. equitesque 490.
Germaniam a se pacatam falso gloriatur Caesar 533.
Gerundia per *u* 137. 248. in *dum* raro *cum Feminini Generis nomine* 148.
Gerundii passivi significatio 593.
Gesta sunt de illo 493.
Glandes ex argilla ferventes 261.
Glastum 228.
Glossa 125. 279. 531. 676. 696. 838. 849. 896. 904. 936.
Globus 716.
Gobannitio 348.
Gracchorum casus 533.
Grajoceli 20.
Granius A. 738.
Gratia contendere 509.
Gratulatio 444.
Gravius extimescere 783.
Gutruatus 492.

H.

Habere magni 195. animo 968. secum 216. numero *et* in num. 289. in honore 597. subplices malis 602. rationem 723.
Hastam ponere 128.
Hegesaretos 703.
Helvetia civitas 23. 354.
Helvetii agri mensura 8.
Helveticum proelium 354.
Helvii 351. 426.
Heraclea *quaenam* 746.
Herbae *et* hiberna *conf.* 574.
Hesus, *qui et* Mars 307.
Hiberna *et* hibernacula *conf.* 129. *et* herbae *conf.* 574.
Hic, hic dies 263. annus tertius 243. saepe *ad remotius*, ille *ad propius* refertur 646. 647. idem 94. hae 145.
Hiemari 204.
Hilaratus 881.
Hippotoxotae 665.
Hirrus *et* Hirrius 540.
Hirtii error 836.
Homines *et* omnes *conf.* 125. 489. Galli 124. 304. Harudes 48.
Homo adolescens 323. *de hominibus* 607. de pedite 655.
Honore habere 597.
Hora *pro* hora diei 968.
Horridior adspectus 230.
Hortatio 798.
Hortatus 941.
Hospitii jus sanctum 76.
Humilis *quis* 315.
Hypallage 200. 804.

I.

I pro *u* quis primus scripserit 117.
Jacent in via saxa 825.
Jacetani 581.

Jacturae 297. 777.
Jam ante 405.
Januariae Kal. 449. Idus 528.
Ictus gladiorum 862.
Id facti 838. hoc consilio 928. qua mente 830. quod 296. 713. 752. 949.
Idem hic 94. illi *et* cum illo 926. temporis 942. 252.
Idonei centuriones 475.
Igilium 559.
Igni cremabantur hostes reip. 10.
Ignota peccata 877.
Iguvium 537.
Ii *et* L. *conf*. 952. primi v dies 528.
Ilipa 828.
Ille omnis 372. *et* ipse *conf*. 504. ille *ad propius*, hic *ad remotius* saepe refertur 646. 647.
Illi *Adverb*. 800.
Illico 903.
Illo adire 193.
Illurgavonenses *et* Ilergavonenses 582.
Ilui *vel* Hilui 351.
Imanuentius 236.
Imperandum 286.
Imp. *pro* Imperator 851.
Imperator *pro* iis, qui ejus jussu rem agunt 22. 193. 194.
Imperatum 286.
Imperia 700.
Imperio *et* in Imperio 31. 87. confirmari 808.
Imperium in Gallia 73. deponere 378.
In acie pugnare 888. vincere 373. Africam 892. agmine inpediti 162. 412. aliquo facere 126. altitudinem, latitudinem etc. 94. Arvernos versus 352. angusto esse 119. auxilio 143. castris venit etc. 107. 915. celeritate praestare 146. circuitu *et* circuitum 260. 487. 713. civitatem habere principatum 728. conspectu adducere, venisse 162. 458. 477. 481. 641. conspectum interfici 697. directum 834. ea re 547. eamdem partem 407. extremis rebus 120. fugam destinata mens 930. hoc tractu 777. honore habere 597. horam progredi 914. Illyricum geri 816. jus adire 610. litore ejectae naves 221. longitudinem 391. manibus esse 111. mendacio permovere 385. modum hunc 245. numero habere 289. esse 298. muris disponere tormenta 542. occulto 46. 371. oppido progredi 909. oppidum versus 961. orbem se recipere 814. partem juris recipere 44. potestatem habere 551. praesidio esse 329. 336. publicum deponere 548. quaerendo reperire 31. reos referri 822. Rep. esse animo 503. ripis confidere 405. spatio 914. summa *vel* summam 770. terrore ac fuga 739. vicem 440. vestigio 176. 369.
Inaequari 424.
Incautus inpetus 479.
Incessit timor *Simpl.* vel *cum Dat. et Acc.* 642.
Incidit terror exercitui 675. in tempus 848.
Incidere arbores 322.
Incitari studio libertatis 143.
Incitat se aestus 144.
Incitate 521.
Incitatus cursu 599.
Incitatio remorum *et* incitata remis navis 146.
Incolere 85. 90. 170.
Increbruit *et* increbuit *conf.* 694.
Incursio 478.
Incursus et inpetus 471.
Inde 793.
Indidem 408. 674.
Indicere subplicationem 444.
Indignatio *et* indignitas *conf.* 501.
Indiligentia 668. 731. *et* Indulgentia *conf.* 835.
Inducere galeas 114. legationes in senatum 984. praesidia 127. venditionem 933.
Induere se vallis 421.
Inermus 62. 590. 845.
Infecta *vel* inperfecta re 297.
Inferior *et* infirmior animo 163. viribus 464. 487.
Inferre caussam 59. 940. quid sermonibus 630. suspicionem 706.
Inlata spes 120.

Infesta lancea 506.
Inficere prospectum 898.
Infideles 405.
Infilare 624.
Infima adclivis mons 109.
Infinite 521.
Infirmitas naturae, virium 370.
Inflexi rami 107.
Influere in Oceanum 140.
Influit lacus in flumen 15.
Inflammari 462.
Inflari 461. 462.
Infra elephantos 323.
Infularum *usus et etymologia* 624. 625.
Ingredi in eum sermonem 683.
Ingressu prohibere 606.
Inimicitias persequi 750.
Injicere studium pugnandi 75. timorem 401. milites in naves 404.
Inire bellum 448. consilium 466.
Inita aestas 87. pugna 946. vigilia 240.
Injungere avaritiam 63. onus 508. alicui inimicos 526.
Injuriae suae 385. populi Romani 45.
Inlidi *et* elidi *conf.* 695.
Inluxit 547.
Inmeriti 607.
Inmittere cohortes 232. pilum 264. 292. timorem 401. in flumen 187.
Inmunis *et* libera civitas 879.
Inopinus adventus 732.
Inpalam 653.
Inpedimenta 412. 389.
Inpeditus 312.
Inpeditus animus 218. locus 291.
Inpedita palus 330.
Inpeditum iter 743.
Inpeditissimae silvae 470.
Inpendium privatum 701.
Inpensae 151.
Inpensum pretium 171.
Inperfectus pons 332.
Inperitus *quis* 318. 607.
Inpetrare *absolute* 19.
Inpetus maris 139. *et* incursus 471. *in plur.* 40.
Inpetuosum flumen 470.
Inplexus *et* inflexus *conf.* 107.
Inponere onus 508. vulnera 505. in equos 66. in naves 677. in navi *an rectum* 901.
Inportatitium frumentum 712. jumentum 171.
Inpuberes 313.
Inpugnatio 245.
Inpulsu eorum 243.
Inrumpere in hostes 264. se 625.
Inruptio *et* eruptio *conf.* 416.
Inruptione pugnari 925.
Inscendere navem 867.
Inscientia 154.
Inscripta glans 958.
Insectatus *passive* 915.
Insidiae 472.
Insigne navis praetoriae 617.
Insignia 36.
Insistere *et* instituere rationem 148. 149. facere 161. in litore 794.
Insolens belli 653.
Instare 485.
Instans bellum 287.
Instar cohortium 795.
Insterni 975.
Instituere 341. machinationem 124. *et* instruere aciem 162.
Instituit *et* consuevit *conf.* 210. deportare 239.
Instituta pars copiarum pro vallo 812.
Instruere aggeres 495. copias *et* copiis vias 464. opus 897. parietes *vel* contabulationem 619.
Instructus Caesar 861.
Instructae naves 212. scaphae 765.
Instructurae 779.
Insuetus laboris 374.
Insuper 188.
Interdum 26.
Intectus armis 687. 987.
Integere 423. 552.
Integra palma 771.
Intellectum est facile 895.
Intellego 19. V. L.
Intendo ire 165. iter 936.
Intendere in fines 190.
Intentus animo 434.
Inter annos 56.
Intercessio tribunitia 532.
Intercessionis vis 523.
Intercludere fugam alicui 356.

Interdicere aqua et igni, *et* aliquid 341.
Interire *de rebus inanimatis* 581.
Interior Gallia 88.
Intermittere diem 183.
Intermittit flumen 58.
Intermitti *quid* 378.
Intermissa nox 42.
Intermissae spatiis trabes *et* intermissis spatiis 368.
Interpellat Fortuna victoriam 741.
Interposita fides 506.
Intertextis sentibus 108.
Intolerantius 397.
Intra locum 714. vineas 371.
Intrare fumum 468. *cum casu sexto* 709. 807.
Intritus a labore 164.
Introire in oppidum 932.
Introrsus 367.
Intus adire 601. 695.
Inulta vulnera 506.
Inutilis *quid* 834.
Invehere milites in naves 404.
Invisae res 615.
Invitare *quid* 594.
Invitatus 176.
Involare aliquem *et* in aliquem 824.
Ipse *quid* 583. sibi *etc.* 118.
Ire iter 919.
Is *refertur ad remotius* 5. *et* ille παρέλκει 184. omnis 370. 372.
Issa 820.
Isthmus Achaicus 726.
Ita 482. id facere 54. ut 111. 427. ita 854.
Italicenses 824.
Item 56. 71.
Itesui 240.
Iter, iteris 123.
Itineris simulatio 291.
Itu uno 862.
Juba et Petrejus se invicem occiderunt 936.
Jubeo, ut agat, *vel sine* ut 843. 968. ne quid fiat 513. *cum Infin. Act. et Pass.* 583. *cum Infinit.* sequente Indicativo alio 357. 405. *an cum* Dativo 764. facere 94. pronunciare 251.
Judicii sui res non est 537.
Jugis fumus 468.
Jugis *pro* per juga 763.
Jugo dirigere 980.
Jugulare hospites 955.
Juliani 898.
Junculi 324.
Jungere naves 18.
Junius L. Paciecus 943.
Jura mons 7.
Jus comitiorum 524. Fortunae 739.
Jussu *et* missu *conf.* 637.
Justa funera *vel* funebria 312.
Justitia *quid* 259.

L.

L *et* ii *conf.* 952.
Laberius Durus 232.
Labienus *perfuga* 739.
Labra fossae 419.
Lacessere bellum *et* bello 288. proelium 207.
Laetatio 275.
Lanista *et* lixa *conf.* 947.
Lapilli minuti 872.
Lapsana 718.
Late *pro* longe lateque 639. finitimi 11.
Latissimi agri 91.
Latitudo *et* altitudo *conf.* 582. 628.
Latius perscribere 630.
Latobrigi 11.
Latorum audacia 527.
Latrocinia 484.
Latus tegere 823.
Lectus *et* electus *conf.* 90.
Legatus propraetore 32. *et* quaestor *conf.* 276.
Leges cognationis 846.
Legio IV in Togatam Galliam missa 478. *et* cohors *conf.* 536.
Legiones Syriae 836.
Legionum nomina et ratio per et post bellum civile mutata 703.
Legionarius miles 332.
Lemonum 480.
Lemovices *varii* 427.
Lenis fluvius 22.
Leniter fastigari 98.
Lenius agere 521. lacessere 233.

Lentulus Consul 663.
Lepa 828.
Leptini 855.
Leptis 828.
Levare annonam 881.
Lexovii 128. 129.
Libenter 719.
Libera facultas 486. Macedoniae pars 703. *et* inmunis civitas 879.
Liberaliter prosequi oratione 92.
Liberalia 973.
Libere decernere 524. vagari 486. *et* liberti *conf.* 575.
Librilia 435.
Licet esse fortunatissimis 333. ei esse consulem *et* consuli 659. 660. ei legatum proficisci 962.
Lilium 424.
Lingulae 144.
Litterae Graecae 302. a Caesare 520.
Litora habent venas aquae dulcis 784.
Livineus Regulus 932. VV. LL.
Lixa *et* lanista *conf.* 947.
Locus *et* lucus *comm.* 237. 301.
Locum in unum cogere 93.
Loco argumenti 589.
Longae naves 196.
Longe III milia p. ab *etc.* 269. 875. ab eo abesse 654.
Longius producere 505. portibus 684.
Longissime abesse 91.
Longinqua consuetudo 75. 76. obsidio 249.
Loricula 458.
Λόχος ἱερὸς 160.
Luce prima 250.
Lucejus Hirrus 540.
Lucterius Cadurcus 399. 484.
Lucus *et* locus *conf.* 237. 301.
Lugotorix 238.
Luminibus accensis 932.
Luna plena: qui, dies 203. 986.
Lusitanus 979.
Lutarius 349.
Luxit 547.
Lycomedes 836.

M.

Macedoniae pars libera 703.
Maeum 820.
Magis *et* minus *conf.* 399. licet non sequatur *quam* vel simile 843. *cum comparativo* 894.
Magistratus Populi Romani 684.
Magius N. 550.
Magni haberi 195.
Magnitudine inmani homines 70. infinita 295.
Magno opere 24. 507.
Majores copiae augebantur 941.
Malacia 151.
Malchus, rex Nabataeorum 778.
Male acceptus 862.
Mali turrium 366.
Μᾶλλον cum Comparativo 894.
Malum acceptum 862.
Mandata Vibullii 681.
Manilius procos. 155. etc.
Manius Acilius 679.
Manu munita castra 280.
Manum *vel* manus dare 250.
Manus passae 81. Romanorum 430.
Marcelli Coss. 507. 515.
Marcellinus 530.
Marcius Crispus 920.
Mare nostrum 211.
Maribus 211.
Marii *vel* Mariani 867.
Marius affinis Caesari 878.
Massiliensium Quindecim Viri 560.
Matares 41.
Mater familiae 79. 370. 393.
Materia 167. 562. 563.
Materies 128.
Matta 620.
Mauritania, non per *e* 746.
Maxime *et* proxime *conf.* 167.
Medobrega *et* Medubriga 821.
Meldi 216.
Μέλια 636.
Melodunum 404.
Memnonis Achillisque congressus 966.
Memoria prodere 223.
Menapii 465.
Mensurae ex aqua 227.
Mensum *pro* mensium 11.
Mercurius praeest itineri et mercaturae 306. 307. a Gallis cultus 306. 307.
Meridie 437.
Metiosedum 404. 407.
Mettius 84.

Metropolitae 748.
Mile equitum audebant 751.
Miles legionarius 859. populi Romani 900. *pro* pedite 221. 406. *de exercitu* 782.
Milites nostri 266.
Militari more 588.
Militaria dona *quae* 724. 725.
Milo lapide ictus periit 690.
Minatius L. 959.
Minis firmum oppidum 382.
Minuere desidiam 316.
Minus magnus 211.
Minus *et* magis *conf.* 399. ducentis *vel* ducenti 696. mile hominum *vel* hominibus 839.
Minnius *vel* Ninnius Reg. 913.
Minuti lapilli 872.
Minutatim 922.
Missus telorum 972.
Missu Caesaris 245. *et* jussu *conf.* 637.
Mittere *absolute* 52. 469. subsidio 96. pilum 39. 264. se 950. tormentum 621. 722.
Mittit ire 702.
Mixta dolore voluptas 826.
Modia milia *et* modiûm 883.
Modo 340. hi, nonnumquam illi 946.
MODUS Infinitivus *saepe corruptus* 14. 66. pro Gerundio 370. 473. 500. 417. 605. 921. 922. absolutus *vel* per admirationem 811. 903. Indicat. *pro* Subj. 649.
Modorum *variatio* 101. 211. 362. 379. 400. 553. 605. 685. 915. conjunctio Indicativi *et* Infinitivi 853. 870.
Moeris *seu* Myris lacus 802.
Moles *in plur.* 551.
Molita cibaria 11.
Mollitia *et* Mollities 429.
Mona 226.
Mons Cevennae 402.
Montuosus 588.
Monumenta 636.
Morari 598.
More 851. populi R. 18.
Moritasgus *pro Deo habitus* 277.
Motus expeditus ad usum 200.
Movere *et* movere castra 64. 853. rem 859.
Multus dies 36.
Multa scientia 76.
Multum 33. 174.
Multitudo *cum verbo plur. num.* 153. 806. 945.
Munatius Flaccus 824.
Mundanum praesidium 982.
Municipia *et* coloniae habebant jus suffragiorum 512.
Munimen 108.
Munitio 391.
Munitiones et opera 134. milium p. complecti 732.
Murmurari 69.
Murus *Caesaris a lacu Lemanno ad montem Juram ductus* 15. 16. etc.
Murales falces 149.
Muta signa 821.
Mutius Reginus 913.
Myris *seu* Moeris lacus 802.
Mytilenae 767.

N.

N *insertum a librariis* 95.
Namque enim 644.
Narbo *et* Narbona 157. 502.
Natalis dies *de ea, qui vitae mutationem adfert* 933.
Natura *quid* 321. insulae 225.
Naturae infirmitas 370.
Naturalis moles 710.
Naturale bonum 788.
Navalia regiae occulta 788.
Naves tectae et apertae 579.
Navibus venire 557.
Navigium 193.
Navigiolum parvulum 910.
Nautici 139.
Ne *pro* ne quidem 352.
Necessario cogi 30.
Necessitas *et* necessitudo *conf.* 513. 534.
Necis auctores 243.
Negatio duplex 239. 430. 871.
Negotiari 346.
Nemetes 319.
Nemo non 402. cum *plur.* 591.
Neque, aut *et* vel 148. nullus 239. *pro* ne quidem 697. quidem 705. *semel omissum* 739.
Nervi 34.
Nihilominus tamen 682.

Ninnius Reginus 913.
Nisi si 50. *pro* sed 227.
Niti *et* uti *conf.* 713. 715. ftudio 199. vi 715.
Nives proluit tempeftas 673.
Nivibus liquefactis crescunt fluvii 379.
Nobilis domi 800.
Nobilitas virtutis 502.
Noctis vigilia 42.
Nomine praedae 451. 487. suo 515.
Non ἀπὸ κοινοῦ repetendum 667. modo *pro* non modo non 108. 136. sed ne 487. non, sed etiam 892. nimis 382. 449. nisi 379.
Noreia 12.
Nofter miles 916.
Noftrum mare 211.
Noftri milites 266.
Noftrae manus 111.
Notatur armis interceffio 532.
Notus *active* 943.
Notae viae 236.
Notiffimi 901.
Notitiam feminae habere 313.
Nullae *Genitivus* 709.
Nullo *Dativ.* 228.
Nullus *pro* non ullus 473.
NUMERUS *variatur* 102. 171. 296. 379. 915. verbi singul. cum nomine plur. et sing. 118. singularis pro plurali 220.
Numero hoftium 956. legatorum 658. habere 289. effe 298. ad milia 868. circiter CD. 921. tot 78. pari 943.
Numidae levis armaturae 913.
Nunciantur aquatores premi 593.
Nuper maxime 671.
Noviodunum *oppidum Aeduorum in finibus Biturigum* 357.
Noxa *et* noxia *conf.* 305.
Nymphaei portus defcriptio 695.

O.

Ob hoc 941.
Obfendere in aliquo 649.
Obfert se fors 113.
Oblata spes 333.
Obficere prospectu 898. iter *ex bene* 908.
Objecta spes 333.
Objectae insulae 226. turres pluteis *sive* plateis 781.
Obliqui ordines 422.
Oblique agere sublicas 189.
Obponere *et* adpon. *conf.* 904.
Obportunitati effe 151.
Obportunum consilium 251.
Obprimi onere armorum 199.
Obpugnatum ad caftra venire 244.
Observare judicium 73. *et* adservare *conf.* 545. 697.
Obsidium 294.
Obsopiri 773.
Obftrictus religione 536.
Obftruere portas 725.
Obtinere 29. nomen 739. praesidia 608.
Obucula 829.
Obviam contravenire 372.
Oceanum mare 6. 138.
Occasione data 901.
Occasu solis 219.
Occultare insulis 327.
Occupari vulnere *quid* 773.
Occupatio temporum 690.
Occurrere *quid* 135. ad animum 439. propere 885. subpetias 911. bello 176.
Occurri aliquo 369.
Omittere opera 785. orationem 686. pila 442.
Omiffis rebus omnibus 778.
Omnis ille *vel* is 372. Gallia 347. 508. illa regio 503.
Omnis *et* omnium opinio 88.
Omnes *et* homines *conf.* 125. fere 226. Galli 304. omnium 284.
Omnino omnis 372.
Oneratae naves 649.
Opima coena 975.
Opinione celerius 88.
Oppidum Thapsi 873. Tisdrae 882. Zamae 934. Paradae 929.
Optimum factu *et* factum 204.
Opus *et* corpus *conf.* 419. munitionesque 134.
Opera circummunire 734.
Operibus anteire 558.
Orare cum aliquo 546.
Oratio submiffa 686. *obponitur* altercationi *ibid.*

Oratione accepta 212.
Oratoris modo 202.
Orbis hic 321. in orbem se recipere 814.
Orcynia Silva 317.
Ordo primus 538.
Ordines primi 290. superiores 742.
Ordinarii 554.
Oritur clamor 118.
Oriens sol 6. 415.
Ortus loco 429.
Ornare equites 823.
Os adversum 254.
Oſtentatio potentium 525.
Oſtium portus 788.
Otium 529.

P.

Pabulatio *et* populatio *conf.* 27.
Pabulationes 461. 468.
Pacare 13. *et* placare *conf.* 802.
Pacatis insigne 396.
Pacidei 858.
Paciecus *vel* Paciaecus Junius 943.
Paconia 848.
Paedius (Q.) Praetor 690.
Pagus 23.
Pagi partesque 295.
Πάκτων 708.
Palaepharſalus 820.
Palaeste 666.
Palma ex pavimento nata 771.
Paludamentum purpureum *vel* album 442.
Palus inpedita 330.
Paludes 465.
Panicum 636. 718.
Paradae oppidum 929.
Parare bellum 477. numerum 564.
Paratus animus 879. animo 752. 818.
Παραδύρειν τάρδυς 580.
Parere salutem sibi 926.
Parta dignitas 868.
Paries *quid* 190.
Pariter 721.
Pars *cum plurali* 116. 944. Caesaris 777. 889.
Parte *et* partem 582.
Partem magnam 23. maximam 170. 415. nullam 41.
Partes *quid* 295. 296. finium 479.
PARTICIPIUM. Participia abſolute posita 398. *adjective simpliciter sumta* 804. *pro Infinitivo* 752. cum verbo *sum* 979.
Partim *semel positum* 804.
Partiri cum aliquo 525. fidem 886.
Parvulae res secundae 464.
Parvulum navigiolum 910.
Parvus *et* pravus *conf.* 171. *et* paucus *conf.* 912. senator 988.
Paſſis crinibus *et* manibus *quando* 80.
Paſſuum *vox* saepe intelligitur 28. et saepe.
Paſtores servi 664. servique 549.
Pati et perferre 375.
Patiens 877.
Patientia beſtiarum 917.
Patere *et* petere *conf.* 482.
Patens conspectus 888.
Patiscus 809.
Patisius 809.
Paucus 912.
Paullatim 206.
Paullo 390. prope 797.
Pavimentum in tecto 771.
Pecoris *et* pecorum numerus 224.
Pectoris fine 393.
Pedibus pervenire 636.
Pedeſtris acceſſus 801. iter 808.
Pedites levis armaturae 859. 894. 913.
Peditatus *plur.* 979.
Pelles pro veſtibus 314.
Penteris 819. 909.
Per annum 209. concilium 313. dies 334. fidem 74. 505. tempus id 642. virtutem 645.
Percipere uſum 338.
Percontationes 226.
Perculsi hoſtes 472.
Perculsus inpetu 506.
Perducere *et* producere *conf.* 358. 492. foſſam 392. ad sententiam 348.
Perduci ad extremum caſum 136.
Perendinus dies 249.
Perferre mandata 203. famam *et* aliquid fama 352.
Perſicere librum 447.
Perfectus pons 333.

Perforata navis 787.
Perfugere *et* prof. *conf.* 266.638.
Periclitari 97. 381. virtutem 815.
Pericula 267.
Periculi casus 783.
Periculum suorum facere 880.
Perinde *et* proinde *conf.* 661.
Peritus *absolute* et cum *Ablativo* 607. 758. 877.
Perluere *et* proluere *conf.* 313.
Permanere 893.
Permittere *et* committere *conf.* 215. tela 459.
Perpetua vita 64. trabes 367.
Perrumpere munitiones 165. *et* prorumpere *conf.* 232. 737.
Perscribere 630.
Perseverare curfum 861.
Perspeculari 381. 876.
Perspicere *et* prosp. *conf.* 107.
Persuafum mihi habeo 134.
Pertentare 793.
Perterrere 435. *et* proterr. *conf.* 281.
Pertinere 5. 399. ad flumen 736.
Perturbare *et* proturbare *conf.* 111. 435.
Pervagari 389.
Pervehi *et* provehi *conf.* 614.
Pes pede premitur 973.
Petere commeatum 139. fugam 117. vallem 876.
Petrejus et Juba *se invicem occiderunt* 936.
Phalanga 82.
Phalangae 623.
Pharos, ejusque moles, *a regibus antiquis in mare jactae* 776.
Pharitae 794.
Pharsalia 666.
Pietas 246.
Pignere 565.
Pila arserunt 893. praepilata 917.
Pinnae 419.
Plaetorius Ruftianus 937.
Planare 833.
Planitia *et* planities *conf.* 569. 804. 965.
Plebes 298. 782.
Pleonasmus 257. pronominis 450. 514. *τῦ in* 547. *τῦ se* 718.
Πλεονεξία 153.
Plerumque *et* plerique omnes 124. 281.
Pleumoxii 256.
Ploftrum 867. 919. VV. LL.
Pluit nivis 573.
Plumbum album 225.
Plumbi ftridor 925.
Pluries 598.
Plus minus 474.
Plutei 387. 419. 420.
Pocula ex cornibus 323.
Pollicitari 690.
Pollicitus *passive* 635.
Πόλις quid 348.
Pompeji M. mors 769.
Pompeji Cn. adolescentis mors 981.
Ponere pro certo 350. in aliquid 502. 503. in naves 678.
Positum in Ponto oppidum 841.
Ponto 698.
Poplicus 300.
Populi Ri. magiftratus 984. proconful 937.
Porrecta 110.
Portibus *et* portubus *conf.* 139.
Porticus 613.
Portus oftium 788.
Portoria 132.
Poft diem septimum 329.
Poft quae 886.
Poftmeridianum tempus 823.
Pofteritas 538.
Potentatus 47.
Poteftas et ditio 129.
Pote 900.
Potiri provinciae 941. caftellum 883. oppidum 913. caftra 929.
Prae *junctum comparativo* 51.
Praeceptis differta provincia 700.
Praecidere funes 150.
Praecipere *et* praeripere *conf.* 661. iter 676. pecuniam 699.
Praecipitari muro, e m. *et* de m. 396.
Praeconinus Valerius 155. etc.
Praedae nomine 451. 487.
Praedones *qui* 685.
Praeducere murum 392.
Praeeffe in regionibus 478.
Praeferre *et* proferre *conf.* 807.
Praefractus pons 333.
Praefractum roftrum 617.
Praegredi 744.
Praemetuens 395.
Praeoccupare iter 676.

Praeparare rem frumentariam 750.
Praepedit timor 973.
Praepilata pila 917.
Praepositio *addita* nominibus urbium 13. 286. 536. 631. 811.
Praepositionis *repetitio* 73. 101. 131. 932.
Praeripere *et* praecipere *conf.* 661.
Praerumpere funes 150.
Praesentem adesse 407.
Praesidium *quid* 329. 330. 715.
Praesidio esse praedae 578. relinquere 79.
Praesidia 469. rebus urbanis 608. terrestria 679.
Praesidiandi caussa 690.
Praestare aliquem 6. 454. in celeritate 146.
Praestaturus 959.
Praetentare 231. 794.
Praeter *pro* praeter quam 11. 965.
Praeteritus est 950.
Praetermittere 331.
Praetor *de propraetore* 537.
Praetervehi locum 694.
Praevehi locum 694.
Preciani 165.
Precibus omnibus detestari 327.
Prehendere Pharon 777.
Premere fossam 418.
Prensio *et* pressio *conf.* 621.
Preteus Thessalus 704.
Prima face 932. nocte *et* noctis 42.
Primi ordines 290.
Primus pilus *et* primipili centurio 119. primipilus 724.
Primo die 88.
Primis navibus intrare 790. proximae naves 201.
Princeps 23. 24. ordo 548.
Principatus 8.
Pristinus dies 184.
Pristina lenitas 595.
Privati *et* Privatim *conf.* 29. 631.
Pro oppido 381. sano facere 218. se quisque 120. milite 555.
Proboscis *et* promuscis *conf.* 926.
Procedere *et* progredi *conf.* 268. 359.
Processus 918.
Procillus 33.
Procliva 857.
Proconsul populi R. 937.
Proconsule 924. 929.
Procurrere *et* praec. *conf.* 569.
Prodere memoriam 25. memoria 223.
Producere *et* perducere *conf.* 358. ad dignitatem 385. longius 505.
Proelium *et* bellum *conf.* 5.
Proelio dimicare 233. diffugere 603.
Proeliandum 970.
Profectum satis 192.
Proferre arma 354.
Proficere viam tridui 57.
Profugere 473. *et* perfugere *conf.* 638.
Progredi 254. *et* procedere *conf.* 268. 359.
Prohibere commeatu 100. itinere 20. ab injuria 317. aditum *vel* aditu 652.
Proinde ac 730. *et* perinde *conf.* 661.
Proluere *et* perluere *conf.* 313.
Proluit tempestas nives 573.
Promovere longius 460.
Promutuum vectigal 701.
Pronomen *is*, *ille* πλεονάζει 450. relativum *eo casu, in quo est antecedens subst.* 736. 888. praeponitur 590. demonstrativum *pro* reciproco 923. Reciprocum *pro* demonstrativo 812. Reciproci usus 510. 511. 895.
Pronunciare signum 467.
Prope jam 738.
Properare *quid* 840.
Propinquare 691.
Propinqua fuga 793.
Propositum committere proelium 605.
Propraetore 556. 820. 924. legatus 32.
Propria victoria 738.
Proprium *quid* 565. gaudium 907.
Propter castra 36. 918. mare 884. pontem 946.
Propugnator 369.
Proripere se 600.
Proruere munitiones 164. 165.

Prorutae munitiones 736.
Prorumpere et perrumpere *comm.* 737.
Prosequi *et* perfequi *conf.* 800. longius 221. 951.
Prospeculari 876.
Prospicere *et* persp. *conf.* 107.
Protegi a palude 405.
Proterrere *quid* 281. 479.
Proturbare *et* perturbare *conf.* 111.
Provectus 938. Africo 219.
Proventus rerum secundi 374. pugnae 434.
Providere rem *et* rei 218.
Provincia 4. noftra 319.
Provinciae 488.
Provisa res frumentaria 88.
Proximus dies 627. mare 138. Oceanum 327. Rhenum *et* Rheno 85.
Proximo die 987.
Proximae primis naves 201.
Proxime *et* maxime *conf.* 167. locum 902.
Ψιαθος 620.
Publicus 300.
Pudentes milites 646.
Pudoris sedes in oculis 589.
Pudore cogi 463.
Pugnae loca 121.
Pulcio *et* Pulfio *conf.* 735.
Pulfio, *vel* Pullo 262.
Pupius M. Piso 6. L. 538.
Puncto temporis 953.
Pulsus et superatus 70. remorum 146.
Putare *et* sperare *conf.* 835.

Q.

Quà 99. 493. 511. pars visa eft 264. 438. *et* quo, *praecedente plurali, vel alius generis substantivo* 12.
Quaerere fidem alicujus 594.
Quaesiit 50.
Quaeftor *et* Legatus *conf.* 276.
Quaeftores *an plures uno in provincia* 243.
Quaeftorius 880.
Quam maxime 66. 760. poteft 14. quam *cum positivo* 198. 320. 461. 578. *vel* qua poterat 498.
Quamquam sint 447.
Quantaevis magnae copiae 247.
Quanto opere 398.
Quantum 678. pote 900.
Quantumcumque itineris 767.
Quater tanto 864.
Quì 391. Nihil quorum 608.
Quicum 684.
Quid mei consilii eft 431.
Quidem *quid* 431. 727.
Quieta gens in sedibus 176.
Quieti Galli 350.
Quin *et* qui non *conf.* 61.
Quinam *pro* utro 262.
Quincunx 422.
Quindecim viri Maffilienfium 560.
Quis quem interficiat 386.
Quisquam omnium 737.
Quisque *pro* quicumque *cum plurali* 60. 120. 498. pro se 120. *et* quisquis *conf.* 251.
Quo *et* quod *conf.* 80. 805. *praecedente plurali numero* 230. i. quomodo 295. *pro* ut 942.
Quod *et* quoad *conf.* 230. 234. *cum Indicativo* 7. *cum Subjunctivo* quid significet 553. *abundat* 682. 736.
Quoi 124. 401.
Quoquo verfus *et* quoquo verfum 161. quoque pacto 437.
Quum primum 141. 581. maxime 393.

R.

Raptim *et* ruptim *conf.* 526.
Ratio frumenti 418. 425.
Ratus aliquid auxilii sibi 931.
Rauraci 43. 319.
Rebilus 437. (Caninius) Proconsule 928.
Recidere *et* rescindere pontem 324.
Recipere se ex fugà 365. detrimentum 671. alicui 749. excusationem 833.
Recipi equis 945.
Receptui sibi consulere 737.
Reciproca vox 774.

Reclinatus 322.
Recondita templi 770.
Reconciliari 628.
Reconcinnari 629.
Recuso mori *et* mortem 160.
Rediebam 99.
Redigere in provinciam 73. quid facile 122. in deditionem *et* ditionem 129. humiliores 174.
Redigi in castra 954.
Reducere ex hibernis 452. legiones 569.
Referre litteras *quid* 271. se domum 292. ad Senatum, *non* ad populum 530. acceptum 822.
Referri *quid* 239.
Relatae tabulae 41.
Regere bella 309.
Reges *de rege et regina* 807.
Regione fluminis 806.
Regius *et* Regis *conf.* 799.
Regnum *de regno Jubae* 930.
Regulae quadratae 622.
Rejicere *et* dejicere *conf.* 716. in oppidum 853. praesidia 703. subsidium 981.
Rejici *quid* 239.
Rejectae naves 147.
Religio *quid* 589.
Religiones *quid* 335.
Religionibus inpediri 217.
Relinquere praesidio 79. 123. 567.
Relinquit eum animus 336. 337.
Relinquebatur *quid* 599.
Relictus *pro reliquo* 235.
Relictae legiones *quid* 600. munitiones 743. portae 417.
Reliquus commeatus 376.
Reliqua castra 670. 671.
Remanere ad urbem 283.
Remi 90.
Remittere litteras 269.
Remissus dolor pecuniae 826.
Remulcus *quid* 708. 709.
Remulco deducere naves 787.
Renones *sive* Rhenones 314.
Rentur 265.
Renunciare 19.
Repellere subsidium 981.
Repentino, Repentina *vel* repens eruptio 127.
Reperire salutem fuga 83.
REPETITIO earumdem vocum et verborum *Caesari familiaris* 8. 14. 68. 70. praepositionis 6. 101. 116. 377. 932. et Adjectivi 295. nominis 326. verbi 118. 331. 402. 450. nominis proprii 214. pronominis 234. vocis post parenthesin 55. 157. 976. 977. nominis post relativum 109. 131. 416.
Reportare 658.
Reposcere rationem 249.
Repraesentare 64. 839.
Repromittere 749.
Requirere consilium 856. indulgentiam 409.
Res *inserit saepe Caesar* 33. 190. *pro argumentis* 534. *rationibus* 552. *quid* 523. *et* spes *conf.* 248.
Rebus omnibus omissis 378.
Resarcire detrimentum 284.
Rescribere ad equum 66. 67.
Residere 411. 487.
Resciit 42.
Resina 975.
Restare 902.
Restituere oppida 43.
Retinere memoriam 407.
Reverto 349.
Revertisse 953. 958.
Revincire introrsus 367.
Revocare legiones 914.
Rhascupolis *et* Rhascuporis 664.
Rhodanum *et* Rhodani flumen 15.
Ripae Rheni 57. Ubiorum 324.
Rostratus *et* constratus *conf.* 766.
Rudes elephanti 873.
Ruina magna obprimi 806.
Rumores 176. 577.
Ruptim *et* raptim *conf.* 526.
Rursus reverti 175. denuo 977.
Rustianus Plaetorius 937.
Rutenus 349. Ruteni provinciales 351.

S.

S. V. G. E. V. 967.
Sabinus (C.) 725.
Sabura *et* Saburra 654.
Sacilis 829.
Sacramentum consulis 284. quis adigat 641.
Sacrativiri mors 738.

Sacrum occultum 46.
Sadalas 664.
Sagulis exhaurire terram 259.
Sallyes 561.
Saltim 529.
Salum. In salo esse, stare 891.
Salus communis 92. *conf. cum* laus, virtus, vita 363.
Salutatio militaris per ensem demissum 927.
Santoni *et* Santones 21. 426.
Sapienter timidus 877.
Saranicus Jupiter 308.
Sarcire detrimentum 284.
Σάρωνιδες 299.
Satisfacere suis 730.
Saturnini casus 533.
Scaevae scutum quot foraminibus insigne 723.
Scandulare tectum 498.
Scindere vallum manu 274.
Scindulae 497. 498.
Scipio Pompeji Socer 525. Imperator derisus a Caesare 699.
Scipionis mors 937.
Scopae contextae 893.
Scotium 841.
Scutis adlevati, *vel* adlevatis natare 797. inscriptum Imperatoris nomen 830.
Scutorum tegimenta 114.
Scutulae 710.
Secreto in occulto 46.
Sectio oppidi 128.
Securae 159.
Secus *et* sequius *conf.* 971. Secius *et* segnius nihilo *conf.* 619.
Secundus motus 405.
Secundum flumen 406.
Secundius nostris proelium 99.
Sedere in castris 466.
Seducere aliquem 532.
Segetes 748.
Segnius *et* secius nihilo *conf.* 619.
Segovia 829.
Segusiani 20.
Semel et saepius 984.
Semisse in dies 688.
Senatus populi Romani 8. quot hominum fuerit initio belli civilis 523. habitus aliquando diebus comitialibus 528.
Septemtriones 192.
Septimius 769.
Sequana insula *quid* 404.
Sequius *et* secus *conf.* 971.
Serissime 743.
Sermonis aditus 258.
Servare itinera 235.
Servi militaturi libertate donabantur 670.
Servire rumori 176.
Servitia 926.
Servius Galba 131.
Sestertii C. donum militibus 930.
Sestertio bis millies inposito 933.
Sesuvii 128.
Sevocare 217.
Sexcenaria cohors 663. 987.
Si *pro* etsi 826. posset 699. qui 77. 299. 606. 639. 963. si 616. *vel* siu, *in oppositione* 745.
Sibi consulere receptui 757.
Sidusii 80.
Sibuzates 165.
Sic tamen 873.
Sicut erant signatae litterae 852.
Signiferi amisso signo, morte damnabantur 741.
Signum *pro tessera* 111. habebant singuli manipuli 957.
Silentio *adgredi* 720. audiri 685.
Silet verbum facere 944.
Simul *bis positum* 138. *pro* simulac 202. *pro* eodem tempore 675. armatura levi 954.
Simulatio itineris 291. rei frumentariae 63.
Simultatium 822.
Singillatim *et* singulatim 133. 275.
Singuli singulis additi servi 900.
Singulis 829.
Sintica Heraclea 746.
Sinu gladium educere 957.
Sive, aut 693.
Σκυταλίδες 710.
Sociis *et* copiis *conf.* 399.
Sol oriens 6. 415.
Soldurii 160.
Sollicitationes proelii 97.
Solvere *et* solvere naves 197.
Sopiri vulnere 773.
Soritia 968.
Sors *quid* 701. *et* Fors *conf.* 113.
Sorte ter consulere 84.
Sotiates 158.
Sparsi capilli 81.
Speciaria dona 724. 725.

Speciem dare 507.
Species *corruptum in* spes 764.
Spectare 751. inperium 113. locum probandae virtutis 263. rem 248.
Sperare *et* putare *conf.* 835.
Sperans hoc 779.
Sperata praeda 291.
Spes *et* res *conf.* 248.
Spe inpunitatis 928.
Spira 716.
Spoliare honorem alicujus 509.
Staberius 675.
Stacta 975.
Stantes accedere 914.
Statius Murcus 679.
Statuit ire Gadis 981.
Stativa castra 705.
Statumina navis 578.
Statutus dies 633.
Στέμματα 625.
Storia 620.
Straba *unde* 312.
Stramentitiae casae 955.
Strata, stramenta 390. triclinia 764.
Strepitus *et* crepitus *conf.* 972.
Stricturae *et* structurae 159.
Struere aciem 569. copias 705.
Structae trichilae 761.
Structurae 779.
Studere libertati 143.
Sua quaeque legio 604.
Sub beneficio 19. decessu 508. hoste stare 898. imperio redactus 248. jugum *et* jugo mittere 14. manu *et* sub manum 882. monte considere 34. occasum *et* occasu 103. pellibus 167. sarcinis 919. vespere 127.
Subditus imperio 345.
Subductiones navium 211.
Subjicere tragulas 41. navigationem hiemi 208.
Subjectae insulae 226.
Subire locum 980.
Sublatus proelio 27.
Sublimatus 546.
Subliquae 189.
Submittere subsidium 96. 439. subsidia 570.
Submissa oratio 686.
Subpetias occurrere 911.
Subpetit copia 615.
Subplices habere malis 602.
Subplicia 305.
Subprimere flammam 498. hostem 571.
Subripere legiones 522.
Subsequi laborem non potest hortatio 798. *sine casu* 920.
Subsidia 469.
Subsistere 222. 483.
Succedere portas 95.
Succedit tempus 720.
Successus *et* incursus 112.
Succiduus 261.
Succisa frumenta 191.
Succurrit tempus 720.
Sudes flumine tectae 234.
Sudor *et* labor 352.
Suessones 426.
Suetissime 743.
Suevis Dii non sunt pares 177.
Suevorum pagi centum 57.
Sui familia 10. nihil 69. *qui* 791.
Sulfurea fax 959.
Sumere orationem 686.
Summa fuerunt ad milia 44. exercitus 589. omnium rerum 57. *et* res 546.
Summum bellum 454. periculum 544.
Summae res 53.
Σύνθημα 111.
Suo quisque loco 876.
Suopte consilio 798.
Super lateres 623.
Superare *et* superesse *conf.* 122.
Supercilium 903.
Superior aetas 666. regio 776.
Superioris temporis contentio 627.
Superiores ordines 742.
Supersedere pugna *vel* pugnae 919.
Suspectio 291.
Suspensus 499.
Suspensiore animo 894.
Sustinere 119. vultum hostium 408.
Syllepsis generis 96. 141. 872. 924. casus 866. numeri 898.
Synonymia Caesari frequens 112. 615. 748. 841.
Synthesis generis vel numeri 102. 354. 365. 617. 754. 759. 774. 780. 786. 951. generis et numeri 978.
Syrii *et* Syri 865.

T.

Tabulae notae 660.
Taedium puellae 798.
Taleae ferreae 225.
Tam diu 573. amplissimus 68. plenissimus 133.
Tamen *quid* 472. *et* tantum *conf.* tandem *conf.* 158. nihilominus 682. etsi 460. tamen 253. *initio periodi* 254.
Tanto opere 398. quater 864.
Tantulae copiae 272.
Tantum potest 429. valet 277. spatii 419. studii 586.
Tarcondarius Castor 665.
Taunus mons 306.
Tauris 820.
Tauroïs 615.
Tectosages Volcae 318.
Tegere a conspectu 467. latus 823.
Tectae pellibus naves 679.
Tectum pavimento instructum 771.
Tegimentum 114. 715.
Temerarius *qui* 784.
Temere 26.
Temperare sibi 62.
TEMPUS praesens pro futuro 194. 365. 410. 976. inperfectum *pro* plusquamperfecto 443. *et* contra 919. 969. subjunctivi praecedente praesenti tempore 642. praeteritum perf. subjunct. saepe corruptum 245. praeteriti temporis participium *pro* praesenti 325.
TEMPORA, praesens *et* praeteritum, juncta 294. 449. 568. 570. 587. 640. variantur 8. 18. 23. 73. 213. 222. 356. 962.
Tempus diei, anni 360. 361. 782.
Tempore 432.
Temporum occupatio 690.
Tempestatis vitia 697.
Tempestates 781.
Tendere *quid* 335. ad aliquem 704.
Tenere se castris 62. 280.
Teneri ab equitatu 588.
Tenue fastigium 571.
Tergere *unde* 580.
Tersi dies 580.
Terminatio Graeca 776.
Terra Gallia 45.
Terrenus 67.
Terrestria praesidia 679.
Terror suus 878.
Terrores 597.
Tessera 112.
Teutanes *vel* Teutates 306.
Teutomatus 392.
Teutoni 52. 90.
Thessalia civitas 354.
Thor Jupiter 308.
Thurii *et* Thurinus 689.
Timor praepedit 973.
Τιμȣχοι seu xv viri Massiliensium 560.
Tiro exercitus 967.
Tirones legionarii 862.
Tisdra *et* Tisdrum 882.
Q. Titius 712.
Titii duo Hispani 873.
Tollere praedam 359.
Topia 761.
Tormentum *quid* 722.
Tota Gallia 279. 347.
Totum se facere *vel* suum 969.
Totae copiae 714. *Dat.* 411.
Transducere copias flumen 22.
Transgredi convallem 896.
Transjicere legionem 578.
Transjectus *et* Transmissus *conf.* 213.
Transire *absolute* 69. iter 971. vado 585.
Transmissae legiones 360.
Transmissus *et* Transjectus *conf.* 213.
Transnare *et* transnatare 83.
Transscendere valles 590.
Transscribere 67.
Transversae trabes 619.
Tribunus cohortis 634.
Tribuni plebis Id. Decemb. dignitatem auspicabantur 527.
Trichilae structae 761.
Triclinia strata 761.
Triduum 106.
Trieris 889.
Trinum praesidium 923.
Tripartito 49.
Triquetra 225.
Tris 4.
Tristimonia 856.
Trucidare pecus 872.
Tueri portus custodia clausos 692.

Q. Tullius 712.
Tum 116.
Tumultuari 407.
Tumultuarii milites 344. 809.
Tumulus *et* cumulus *conf.* 309.
Turones *et* Turoni 348. 502.
Turris 793.
Tutus incendio 779.
Tuta fugae facultas 51.
Tutius *et* diutius *conf.* 983.

V.

Ubii 85.
Ulia 832. 942.
Ulterior Gallia 88.
Ultronea missio 608.
Unciaria lex 660.
Undequadraginta 441.
Unelli 139. 427.
Unetvicesimani 828.
Unus *et* alter *quid* 293. 688. impetus 154. Nervius 266.
Una salus 248. res 916. castra 869.
Unum latus 897.
Unam navem deducere 615.
Uno tempore 420.
Una 800. secum 418.
Universi vulgo 730.
Ὑπομόχλια 621.
Urbigenus 42.
Urguere in oppidum 852.
Uri 322.
Urso, Ursao, Urgao 961. 982.
Usque eo 901.
Ut cum inperfecto *praecedente praesenti tempore* 17. 140. ne 758. posses 943. constipaverant se 262. in difficultatibus 331. erant dispositi 406. conlocaverat 414. consederant 467. pugnans 709.
Uti consilio 12. 579. pace 70. viribus 829. peditatum 656. *et* niti *conf.* 713. 715.
Usus necessarius 762. temporum 676. poscit *et* est 172.
Usui esse 192. 259.
Usu manuque 753. peritus 758.
Utraque castra 67.
Utrique 83.
Utrorumque copiae 964.
Vado transire 585.
Valere apud aliquem 64.
Valeria, Hispaniae oppidum 718.
Valeriana legio 718.
Valerius Praeconinus 155. etc. (C.) Procillus 75.
Valetiacus 376.
Valle descendere in proelium 844.
Valles in *sing.* 393. transcendere 590.
Vallum caecum 555. castrorum 744.
Vallus *quid* 731.
Vasa conclamari 588.
Vastus Oceanus 142.
Vates Gallorum 302.
Verbo uni juncta variae significationis nomina 145. *et saepe.*
Vel *pro* saltem 693.
Velauni; Velavii 425.
Vellocasses 241. *et* Vellocassi 426.
Vendere sub corona 152.
Veneticum bellum 194.
Venit dies 462.
Venire in spem 137. in ditionem *et* deditionem 293. alicui 954. *seu* vendi 963.
Veniri 333. subsidio 382.
Ventisponte 968.
Vereor, ne non etc. 269.
Veritas comprobat orationem 882.
Veromandui 106.
Vertiscus 462.
Vertit detrimentum in bonum 741.
Verum est 178.
Veruto subfixa capita 974.
Vespere 127.
Vesperi prima 544.
Vesperum 41.
Vestigio 176. temporis 369. 640.
Vestis *inter dona militaria* 724. 726. subplicum sordidata 807.
Veterana fiducia 843. legio 698.
Veteranae legiones 905.
Veteratorius 784.
Veterrimae legiones 457.
Vetus legio 829.
Vexillum 112. signum proelii, vel extraordinarium 757.
Vocates 161.

Volcae Arecomici 551. 410. Tectosages 317. etc.
Voluntas in se 33.
Voluntates 277.
Vosegus 178.
Via bidui 289.
Vibo ad Fretum Siculum 765.
Vibius Curius 549.
Vibullius Corcyrae expositus 673. *corruptus in* Bibulus 680. 681.
Vicesies HS. 938.
Vicibus custodiarum 731.
Vicinitates 330.
Victoriae adest auctoritas 801.
Victrix legio 718.
Victus *plur.* 317.
Videre et cernere *juncta* 705.
Vigiles castrorum 488.
Vigor 857.
Vindicare libertati *et* in libertatem 547.
Vinea 613.
Vineae 613. 623.
Vinicianus Coelius 845.
Virgiliarum signum confectum *quando* 891.
Virgulae 424.
Virgulta 423.
Viridomarus 384.
Virtus militum 219.
Virium constantia 802.
Virtutis nobilitas 502.
Vis *saepe corruptum in MSS.* 566. *cum verbo plur.* 617. aquarum 893. fluminis 573. 586. venti 698. suorum 739. 774.
Vi dirimere 74. expugnare 884.
Vita perpetua 64.
Vitei flagelli figura designat Centurionem 572.
Vitia tempestatis 697.
Vitro se inficiunt Britanni 228. etc.
Vitta 624.
Vivus capi 356.
Vulgare incursioni signum 450.
Vulgo universi 730.
Vulgum 303.
Vultum hostium sustinere 408.

W.

Wodan appellarunt Galli Mercurium 306.

X.

X, *nota denarii* 477.

Z.

Zela *vel* Ziela 851.
Zeta 918.

INDEX AUCTORUM,

Quorum loca inlustrantur, corriguntur, notantur vel defenduntur.

Albinovanus Pedo 119.
Appianus 556. 665. 675. 750. 769. 809. 836.
Appulejus 10. 11. 14. 24. 31. 39. 51. 55. 71. 77. 102. 107. 117. 126. 137. 148. 149. 161. 167. 199. 202. 203. 204. 215. 234. 261. 269. 300. 303. 313. 330. 350. 352. 354. 374. 390. 398. 424. 430. 451. 453. 461. 473. 487. 495. 498. 503. 600. 614. 687. 722. 751. 752. 759. 780. 805. 807. 852. 856. 899. 966. 984. 987. 988.
Arnobius 339.
Athenaeus 160.
Auctor Moreti 482.
Avienus 421.
Caesar 313.
Capella Martianus 95. 107.
Catalecta Scalig. 167.
Cato 678.
Censorinus 377.
Chalcidius 906.
Cicero 19. 24. 26. 35. 91. 98. 135. 148. 178. 215. 279. 529. 541. 769. 973.
Claudianus 228.
Columella 314.
Curtius 10. 14. 27. 45. 47. 78. 107. 164. 170. 232. 312. 350. 722. 892.
Dio Cassius 11. 123. 158. 168. 223. 234. 255. 270. 660. 841.
Dictys Cret. 372. 391. 680. 694. 717.
Eumenius 297.
Eutropius 143.
Festus 624.
Firmicus 85. 433.
Florus 99. 102. 143. 146. 148. 151. 157. 226. 238. 282. 365. 395. 443. 487. 672. 697. 755.
Frontinus 21. 76. 102. 113. 260. 274. 566. 588. 755. 756. 759. 889.
Gellius 48. 53.
Glossae 150. 314. 422. 613. 620. 621. 624. 625.
Gratius 78.
Hermas 396.
Herodianus 307.
Hesychius 2.
Horatius 16. 269. 468. 660.
Hyginus 708.
Inscriptiones 308.
Jornandes 228.
Isidorus 314. 324. 698. 816.
Justinus 36. 78. 81. 83. 113. 126. 143. 158. 265. 271. 475. 630. 750. 862. 865.
Justinus Martyr. 132.
Juvenalis 117. 692.
Juvencus 840.
Lactantius 39. 43. 62. 98. 110. 154. 181. 431. 468. 546. 691. 838.
Livius 5. 205. 531. 722. 764.
Lucanus 102. 113. 124. 151. 181. 190. 231. 232. 301. 312. 388. 411. 419. 432. 435. 436. 446. 471. 523. 633. 664. 666. 668. 685. 695. 705. 746. 871.
Lucilius 421.
Mamertinus 564.
Martialis 758.
Mela Pomp. 2. 10. 11. 76. 98. 199. 229. 230. 617. 694. 879.
Minucius Felix 22. 132. 330.
Moses *in Lib. Genes.* 838.
Nemesianus 113.
Nepos Cornelius 25. 42. 54. 87. 126. 129. 153. 160. 176. 225.

250. 271. 297. 338. 376. 429. 547. 600. 712. 751. 889.
Nummi 84. 197. 249. 314.
Obsequens 151. 279. 639. 893.
Oppianus 32..
Orosius 80. 82. 91. 136. 145. 260. 497. 508.
Ovidius 43. 114. 592. 833. 922. 986. 988.
Petronius 248. 714.
Phaedrus 607.
Plautus 164. 218.
Plinius 2. 229. 302. 321. 563. 636. 718. 926.
Plutarchus 61. 82. 100. 121. 168. 349. 664. 673. 757. 841.
Polyaenus 20. 22. 79. 223. 234. 275.
Propertius 43.
Ptolemaeus 168. 480.
Quinctilianus 60. 64. 349. 987.
Sallustius 23. 89. 129. 607. 973.
Seneca 174. 390. 627.
Servius 322.
Severus Corn. 32. 110. 192. 203. 446.
Severus Sulpitius 128. 406. 507. 697. 709.
Silius 128. 144. 157. 371. 472. 687. 914.
Sisenna 715. 735.
Spartianus 16.
Statius 207. 311. 344. 396. 411. 434. 485.
Strabo 107. 145. 146. 270. 563.
Suetonius 78. 129. 192. 374. 723.
Symmachus 3.
Syrus Pub. 315.
Tacitus 18. 52. 95. 165. 228. 306. 595. 613.
Tatianus 27. 503.
Terentius 18. 567. 631.
Tibullus 269. 709.
Valerius Maxim. 24. 51. 78. 79. 119. 146. 166. 253. 264. 286. 291. 296. 350. 373. 420. 503. 649. 700. 750. 770. 866. 877.
Varro 53. 150. 624.
Vegetius 264. 498. 554. 588. 613. 623. 700. 709. 822.
Vellejus Paterc. 525. 679. 774.
Vincentius Bellovacensis 613.
Virgilius 36. 180. 182. 610. 914. 962.
Vitruvius 229. 230.
Vopiscus 554.

CORRIGENDA.

IN TEXTU.

Pag. 12. lin. 6. ante *evocatis* pone comma.
— 385. — 5. *erat* l. erant.
— 673. — 2. ad marg. dele num. 6. et pone ad marg. lin. 1. num. 5.
— 704. — 5. *re* l. *se*.

IN ADNOTATIONIBUS.

Pag. 343. b. lin. 8. a fine *Edd.* l. Ed.
— 541. b. — 4. ante *muti* pone comma.

Barup 2v. 50ct
6/24 '93